

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΣΧΟΛΗ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ, ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

ΤΜΗΜΑ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΜΕΣΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

**«Η συμβολή των νέων μέσων επικοινωνίας στην εξέλιξη των σύγχρονων
κοινωνικών κινημάτων»**

Συμβουλευτική Τριμελής Επιτροπή

Βώβου Ιωάννα, Επίκουρη καθηγήτρια (επιβλέπων)

Μπακουνάκης Νίκος, Καθηγητής

Ψύλλα Μαριάννα, Αναπληρώτρια καθηγήτρια

Πέππα Ματίνα

~Αθήνα, 2020~

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ, ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΤΜΗΜΑ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΜΕΣΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

**«Η συμβολή των νέων μέσων επικοινωνίας στην εξέλιξη των σύγχρονων
κοινωνικών κινημάτων»**

Συμβουλευτική Τριμελής Επιτροπή

Βώβου Ιωάννα, Επίκουρη καθηγήτρια (επιβλέπων)

Μπακουνάκης Νίκος, Καθηγητής

Ψύλλα Μαριάννα, Αναπληρώτρια καθηγήτρια

Πέππα Ματίνα

~Αθήνα, 2020~

«...η εποχή που αντιλαμβανόμασταν τη δημόσια σφαίρα ως μια μορφή διαλόγου πρόσωπο με πρόσωπο έχει πλέον ξεκάθαρα τελειώσει, αυτό σημαίνει πως από δω και στο εξής κάθε συζήτηση η οποία αφορά στη δημοκρατία θα πρέπει να περιλαμβάνει και την ανάλυση νέων μορφών επικοινωνίας και διαλόγου που επαφίενται στη χρήση και στις δυνατότητες των νέων ψηφιακών μέσων»

Poster Mark (1997, σελ. 209)

Ευχαριστίες

Φθάνοντας στο τέλος της συγγραφής της παρούσας διατριβής νιώθω την ανάγκη να εκφράσω την απεριόριστη ευγνωμοσύνη μου σε όλους εκείνους τους ανθρώπους που για τέσσερα χρόνια, ο καθένας με το δικό του μοναδικό τρόπο, στήριξαν την προσπάθειά μου και συνέβαλαν σημαντικά ούτως ώστε να πετύχω ένα μεγάλο μου όνειρο και στόχο.

Στους γονείς μας οφείλουμε το ζην, στους δασκάλους μας το ευ ζην. Για το λόγο αυτό οφείλω πρωτίστως να ευχαριστήσω την καθηγήτριά μου Ιωάννα Βώβου, επιβλέπουσα καθηγήτρια της παρούσας διατριβής, η οποία με την ενθάρρυνση και την καθοδήγησή της, από την περίοδο των προπτυχιακών μου σπουδών έως και σήμερα, συνέβαλε σημαντικά στην ολοκλήρωση των προσπαθειών μου και στην πραγματοποίηση των στόχων μου. Θα ήθελα να ευχαριστήσω την κυρία Βώβου όχι μόνο για την επιστημονική της καθοδήγηση καθ' όλη τη διάρκεια των σπουδών μου, αλλά και για την κατανόηση που έδειξε, την προθυμία, την ενθάρρυνση και την ουσιαστική υποστήριξή της. Ένα μεγάλο ευχαριστώ οφείλω για την εμπιστοσύνη της και για τις ευκαιρίες που μου προσέφερε, όντας πάντα παρούσα να εξαλείψει τους δικούς μου προσωπικούς δισταγμούς και φόβους.

Ένα μεγάλο και ειλικρινές ευχαριστώ θα ήθελα εξίσου να εκφράσω και στα άλλα δύο μέλη της συμβουλευτικής επιτροπής, την καθηγήτρια Μαριάννα Ψύλλα και τον καθηγητή Νίκο Μπακουνάκη, οι οποίοι υπήρξαν συμπαραστάτες και καθοδηγητές στη διεκπεραίωση της έρευνάς μου.

Στο σημείο αυτό θα ήθελα να ευχαριστήσω ξεχωριστά και τους δικούς μου μαθητές, οι οποίοι με την παρουσία τους μου υπενθυμίζουν καθημερινά τις αμέριστες χαρές που προσφέρει το επάγγελμα του εκπαιδευτικού, δίνοντας νέα πνοή στο όλο εγχείρημα.

Ξεχωριστά θα ήθελα να ευχαριστήσω τους γονείς μου, Γιώργο και Ρέα, οι οποίοι ανέκαθεν υπήρξαν συμπαραστάτες και στυλοβάτες σε κάθε στόχο που έθετα, προσωπικό, ακαδημαϊκό ή επαγγελματικό. Ευχαριστώ τους γονείς μου για τα εφόδια που μου έχουν προσφέρει, για την υποστήριξη τους, την εμπιστοσύνη τους, την αγάπη και την υπομονή τους.

Ιδιαίτερες ευχαριστίες θα ήθελα να απευθύνω στον παππού μου Δημήτρη, ο οποίος κατάφερε να μου μεταδώσει την αγάπη του για τη δια βίου γνώση και μάθηση, και στον οποίο αφιερώνεται το παρόν σύγγραμμα, ως το ελάχιστο που θα μπορούσα να προσφέρω.

Τις μεγαλύτερες ευχαριστίες οφείλω στον άντρα μου Ηλία που με την αγάπη του, την ενθάρρυνση του, την εμπιστοσύνη, την κατανόηση και την ανοχή που έδειξε στις προτεραιότητες που επέβαλε αυτή η προσπάθεια, συνέβαλε σημαντικά στην ολοκλήρωση του όλου πονήματος, αλλά κυρίως τον ευχαριστώ για το θάρρος που μου δίνει τα τελευταία χρόνια να αγωνίζομαι καθημερινά για τα όνειρά μου. Τέλος, ευχαριστώ το γιο μου Σωτήρη και την κόρη μου Ρέα, που υπάρχουν στη ζωή μου και με γεμίζουν καθημερινά αγάπη, θάρρος, ελπίδα και δύναμη.

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

ΤΠΕ	Τεχνολογίες Πληροφόρησης και Επικοινωνίας
MME	Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας
ΜΚΟ	Μη Κυβερνητική Οργάνωση
ΣΚΔ	Σελίδες Κοινωνικής Δικτύωσης
ΜΚΑ	Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης
ΠΟΕ	Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου
ΚΑΑ	Κριτική Ανάλυση Λόγου
SCOT	Social Construction Of Technology
CMC	Computer Mediated Communication
ICT	Information Communication Technology
F-t-F	Face to Face
ACMA	Australian Communication and Media Authority
OECD	Organization for Economic Co-operation and Development
HCI	Human Computer Interaction
RSS	Rich Site Summary
AST	Adaptive Structuration Theory
SMS	Short Message Service
IMC	Independent Media Center
WTO	World Trade Organization
CDC	Cult of the Dead Cow
DDoS	Distributed Denial of Service
DoS	Denial of Service
URL	Uniform Resource Locator
SPSS	Statistical Package for Social Sciences

Περιεχόμενα

Συντομογραφίες.....	6
Ευρετήριο.....	13
Εισαγωγή.....	17
<u>ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ:</u> «Η δυναμική των νέων μέσων στην εποχή του Web 2.0 και η συμβολή τους στη διεύρυνση της δημόσιας σφαίρας».....	23
Κεφάλαιο 1^ο: Η μεταμοντέρνα κοινωνία της Πληροφορίας.....	24
1.1 Εισαγωγή.....	24
1.2 Από τη βιομηχανική κοινωνία στην «κοινωνία της πληροφορίας».....	24
1.3 Ορίζοντας την «κοινωνία της πληροφορίας».....	28
1.3.1 Πότε μια κοινωνία αποκαλείται κοινωνία της πληροφορίας;.....	30
1.4 Η κριτική στην κοινωνία της πληροφορίας από τον Manuel Castells.....	32
1.5 Η δικτυωμένη κοινωνία και οι κοινωνικοί μετασχηματισμοί που προκύπτουν.....	33
1.6 Συμπέρασμα.....	37
Κεφάλαιο 2^ο: Το θεωρητικό πλαίσιο της αιτιατής συσχέτισης κοινωνίας – τεχνολογίας.....	38
2.1 Εισαγωγή.....	38
2.2 Το θεωρητικό πλαίσιο της αιτιατής συσχέτισης.....	38
2.2.1 Τεχνολογικός Ντετερμινισμός / Τεχνολογική αιτιοκρατία.....	39
2.2.2 Ο κοινωνικός κονστρουκτιβισμός της τεχνολογίας.....	42
2.2.3 Ο κοινωνικός σχηματισμός της τεχνολογίας.....	44
2.3 Συμπέρασμα.....	45
Κεφάλαιο 3^ο: Νέα μέσα και μέσα κοινωνικής δικτύωσης.....	47
3.1 Εισαγωγή.....	47
3.2 Από τα παραδοσιακά μέσα μαζικής ενημέρωσης (ΜΜΕ) στα νέα μέσα	47
3.3 Η σύγκλιση των μέσων.....	52
3.3.1 Περιεχόμενο παραγόμενο από τους χρήστες (User – generated content).....	58
3.4 Τα χαρακτηριστικά των νέων μέσων.....	60
3.5 Μέσα κοινωνικής δικτύωσης	61
3.5.1 Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης στην εποχή του Web 2.0.....	61
3.5.2 Η προσέγγιση του «κοινωνικού» των μέσων κοινωνικής δικτύωσης.....	63

A. Durkheim: Η έννοια του κοινωνικού ως κοινωνικό γεγονός.....	64
B. Max Weber: Το κοινωνικό ως κοινωνικές σχέσεις.....	65
Γ. Tönnies: Το κοινωνικό ως κοινότητα.....	65
Δ. Karl Marx: Το κοινωνικό ως συλλογική εργασία.....	66
3.5.3 Η κοινωνιολογική προσέγγιση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης μέσω των Durkheim, Weber, Marx και Tönnies.....	67
3.5.4 Το Μοντέλο της κοινωνικής επικοινωνίας των μέσων κοινωνικής δικτύωσης.....	71
3.5.5 Το Twitter.....	72
3.6 Συμπέρασμα.....	74
Κεφάλαιο 4^ο: Διαμεσολαβημένη επικοινωνία.....	76
4.1 Εισαγωγή.....	76
4.2 Διαμεσολαβημένη επικοινωνία - Computer Mediated Communication.....	77
4.3 Θεωρίες της ηλεκτρονικά διαμεσολαβημένης επικοινωνία.....	79
4.3.1 Έλλειψη μη λεκτικών αναφορών (Cues filtered – out).....	80
A. Θεωρία της κοινωνικής παρουσίας (Social presence theory).....	80
B. Έλλειψη αναφορών κοινωνικού περιεχομένου (Lack of social context cues).....	81
Γ. Ο πλούτος των μέσων (Media Richness theory).....	82
Δ. Το μοντέλο της εξατομικευμένης κοινωνικής ταυτότητας (The social identity model of de-individuation).....	83
E. Η θεωρία των σημείων (Signaling theory).....	84
4.3.2 Εμπειρικές και αντιληπτικές θεωρίες (Experiential and perceptual theories of CMC).....	85
A. Θεωρία της ηλεκτρονικής εγγύτητας (Electronic propinquity theory).....	85
B. Θεωρία της κοινωνικής επιρροής (Social influence theory).....	86
Γ. Η θεωρία της διεύρυνσης του διαύλου επικοινωνίας (Channel expansion theory).....	86
4.3.3 Θεωρίες της διαπροσωπικής υιοθέτησης (Theories of interpersonal adaptation and exploitation of media).....	87
A. Η επεξεργασία της κοινωνικής πληροφορίας (Social information processing).....	87
B. Υπερ-προσωπική διαμεσολαβημένη επικοινωνία (Hyper-personal CMC).....	88
Γ. Θεωρία της εγγύησης (Warranting theory).....	89
Δ. Πλαίσιο αποτελεσματικότητας (Efficiency framework).....	91
E. Η αλληλουχία των ΤΠΕ (ICT succession).....	91
4.4 Συμπέρασμα.....	92
Κεφάλαιο 5^ο: Web 2.0 και Δημόσια σφαίρα.....	94
5.1 Εισαγωγή.....	94
5.2 Web 2.0: Μια σύγχρονη και παγκόσμια μορφή δημόσιας σφαίρας... ή όχι;.....	96

5.2.1 Αποσαφηνίζοντας την έννοια της Δημόσιας Σφαίρας.....	96
5.2.2. Η κριτική της Δημόσιας Σφαίρας.....	99
5.2.3 Web 2.0.....	102
A. Τι είναι το Web 2.0.....	103
B. Η σημασία της «συλλογικής ευφυΐας» στην εποχή του Web 2.0.....	105
5.2.4 Ο ρόλος της δημόσιας σφαίρας στην ψηφιακή εποχή.....	108
5.2.5 Κριτική στην παγκόσμια ψηφιακή εναλλακτική της δημόσιας σφαίρας.....	116
5.2.6 Η Χαμπερμασιανή προσέγγιση της δημόσιας σφαίρας στην εποχή του Web 2.0.....	119
A. Το ζήτημα της ελεύθερης πρόσβασης.....	119
B. Το ιδανικό της ισότητας μεταξύ πολιτών – χρηστών.....	121
Γ. Η έννοια ενός ψηφιακού ορθολογισμού.....	121
Δ. Ελευθερία βούλησης και ανεξαρτησία σκέψης.....	123
5.3 Συμπέρασμα.....	124

Κεφάλαιο 6^ο: Το διαδίκτυο ως διαμορφωτής συλλογικής συνείδησης..... 126

6.1 Εισαγωγή.....	126
6.2 Η διαμόρφωση συλλογικής συνείδησης μέσω Διαδικτύου.....	126
6.3 Συμμετοχική κουλτούρα και εικονικές κοινότητες	128
6.3.1 Οργανικές και δυναμικές κοινότητες.....	132
6.4 Δυνατότητες συνύπαρξης και αλληλεπίδρασης στον κυβερνοχώρο.....	136
6.4.1 Η πολλαπλότητα του Διαδικτύου.....	137
6.4.2 Εικονικές κοινότητες, πολιτισμική ταυτότητα και πολιτισμική ενδυνάμωση.....	138
6.4.3 Ψηφιακές κοινότητες, «χακτιβισμός» και συλλογική δράση.....	139
6.5 Συμπέρασμα.....	141

Κεφάλαιο 7^ο: Θεωρίες της συλλογικής δράσης και των κοινωνικών κινημάτων..... 144

7.1 Εισαγωγή.....	144
7.2 Θεωρίες της συλλογικής δράσης.....	144
7.2.1 Κλασσικές σχολές.....	145
A. Ο ατομιστικός ορθολογισμός του Thomas Hobbes.....	145
B. Η ταξική ανάλυση της συλλογικής δράσης από τον Karl Marx.....	147
Γ. Η ηθική υπόσταση των συλλογικών φαινομένων – η θεωρία του Durkheim.....	149
7.2.2. Η θεωρητική προσέγγιση της σχολής του Σικάγου.....	150
A. Εισαγωγή στην έννοια της «συλλογικής συμπεριφοράς» από τον Robert Park.....	151

B. Οι έννοιες της συμβολικής διάδρασης και της «από κοινού δράσης».....	152
7.2.3 Οι δομολειτουργιστές.....	154
A. Η κοινωνία ως «όλον» και η επίτευξη της κοινωνικής μεταβολής μέσω των κοινωνικών κινήματων του Parsons.....	154
B. Η δομολειτουργιστική προσέγγιση της «συλλογικής συμπεριφοράς» από τον Neil Smelser.....	157
7.3 Κοινωνικά κινήματα.....	160
7.3.1 Ορισμός του κοινωνικού κινήματος.....	160
7.3.2 Σύγχρονα κοινωνικά κινήματα.....	164
7.3.3 Ηλεκτρονική κινητοποίηση (E- mobilization).....	167
7.4 Η συνδρομή των νέων μέσων στην πορεία των σύγχρονων κοινωνικών κινήματων-“cloud protesting”- και στην ενίσχυση συλλογικής δράσης.....	176
7.5 Το φαινόμενο του «Χακτιβισμού».....	182
7.5.1 Ορίζοντας και προσεγγίζοντας το φαινόμενο του Χακτιβισμού και της ψηφιακής πολιτικής επικοινωνίας.....	183
7.5.2 Ο ιδεολογικός προσανατολισμός του κινηματικού χακτιβισμού.....	185
7.5.3 Ιστορική εξέλιξη του ψηφιακού ακτιβισμού.....	186
7.5.4 Οι τεχνικές της ψηφιακής ανυπακοής	188
7.6 Σύγχρονα κοινωνικά κινήματα και MME.....	190
7.6.1 Η σχέση αλληλεπίδρασης μεταξύ παραδοσιακών, εναλλακτικών MME και κοινωνικών κινήματων.....	196
7.7. Συμπέρασμα.....	198

Κεφάλαιο 8^ο: Ο ρόλος των μέσων κοινωνικής δικτύωσης στον εκδημοκρατισμό της δημόσιας σφαίρας και στην προώθηση κινηματικών πρακτικών.....

8.1 Εισαγωγή.....	201
8.2 Η κοινωνική διάσταση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης και η επιρροή που ασκούν στην πολιτική ζωή	202
8.2.1 Shirky: Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης ως ενισχυτές της ελευθερίας.....	202
8.2.2 Παπαχαρίση: Η εξιδανίκευση της εξατομίκευσης.....	203
8.2.3 Jodi Dean: Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης ως πολιτική ιδεολογία.....	205
8.2.4 Malcolm Gladwell: Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης δεν αποτελούν απειλή του πολιτικού Status Quo.....	206
8.2.5 Evgeny Morozov: Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και το φαινόμενο του ‘νωθρού ακτιβισμού’.....	207
8.3 Η πολιτική επικοινωνία στο Twitter.....	208
8.4 Η πολιτική επικοινωνία και η πολιτική οικονομία του Twitter.....	209
8.4.1 Η διαλεκτική αντίληψη της σχέσης κοινωνίας και τεχνολογίας.....	211
8.5 Ένα μοντέλο της εξέγερσης και των μέσων.....	

κοινωνικής δικτύωσης	213
8.6 Μελέτες Περιπτώσεων.....	216
8.6.1 Η περιπτωσιολογική μελέτη της Αιγυπτιακής επανάστασης.....	219
8.6.2 Η περιπτωσιολογική μελέτη του κινήματος «Occupy Wall Street».....	221
8.6.3 Η περιπτωσιολογική μελέτη των ‘Indignados’, των ‘Αγανακτισμένων’ και του κινήματος ‘Occupy Wall Street’	223
8.6.4 Η περιπτωσιολογική μελέτη της Χιλής.....	228
8.6.5 Η περιπτωσιολογική μελέτη της δολοφονίας του Παύλου Φύσσα και η Κριτική Ανάλυση Λόγου ως μεθοδολογική προσέγγιση.....	229
8.7 Συμπέρασμα.....	232

ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ:

«Διερευνώντας τις δυνατότητες της πολιτικής επικοινωνίας στο Twitter: η περίπτωση της δολοφονίας του Παύλου Φύσσα».....	234
---	-----

Κεφάλαιο 9^ο: Μελέτη περίπτωσης και μεθοδολογικές προσεγγίσεις.....

9.1 Εισαγωγή.....	235
9.1.1 Αναγκαιότητα Μελέτης.....	237
9.2 Στόχοι της έρευνας.....	241
9.2.1 Διατύπωση ερευνητικού ερωτήματος.....	242
9.3 Μεθοδολογία της έρευνας.....	242
9.3.1 Τριγωνισμός ερευνητικής μεθόδου.....	243
9.3.2 Μελέτη περίπτωσης.....	245
9.4 Ποσοτική Μεθοδολογική Προσέγγιση (Διαδικτυακή έρευνα).....	245
9.4.1 Περιγραφή ερευνητικής διαδικασίας.....	246
9.4.2 Πιλοτική έρευνα.....	246
9.4.3 Δημιουργία – δομή – δημοσίευση τελικού ερωτηματολογίου.....	248
9.4.4 Δημιουργία βάσης δεδομένων – ανάλυση αποτελεσμάτων.....	250
9.5 Κριτική Ανάλυση Λόγου (ΚΑΛ).....	255
9.5.1 Συλλογή και καταγραφή δεδομένων.....	255
9.5.2 Εφαρμογή τυχαίας δειγματοληψίας.....	257
9.5.3 Η βασική αρχή της ΚΑΛ.....	258
9.5.4 Περιγραφή ερευνητικής διαδικασίας.....	259
9.6 Ημι-δομημένες Συνεντεύξεις.....	263
9.6.1 Το δείγμα της έρευνας.....	263
9.6.2 Συλλογή δεδομένων.....	264
9.6.3 Δομή και Σενάριο Συνέντευξης.....	264
9.6.4 Ηθικά ζητήματα.....	266
9.6.5 Ανάλυση δεδομένων.....	269

Κεφάλαιο 10^ο: Συζήτηση ευρημάτων ποσοτικής μελέτης μέσω δομημένων ερωτηματολογίων.....	271
--	------------

10.1 Αποτελέσματα διαδικτυακής έρευνας.....	271
10.2 Το δείγμα της έρευνας.....	271
10.3 Στατιστική ανάλυση δεδομένων.....	273
10.3.1 Περιγραφική ανάλυση.....	273
10.3.2 Στατιστική ανάλυση δεδομένων - Στατιστικός έλεγχος υποθέσεων.....	288
10.4 Συμπέρασμα.....	323
Κεφάλαιο 11^ο: Συζήτηση ευρημάτων Κριτικής Ανάλυσης Λόγου.....	325
11.1 Αποτελέσματα ΚΑΛ.....	325
11.2 Δημιουργία θεματικών ενοτήτων.....	326
11.2.1 Ανάλυση κειμένων (tweets).....	327
11.3 Συμπέρασμα.....	451
Κεφάλαιο 12^ο: Συζήτηση ευρημάτων ποιοτικής μελέτης μέσω ημι-δομημένων συνεντεύξεων.....	462
12.1 Αποτελέσματα ποιοτικής έρευνας.....	462
12.2 Δημιουργία θεματικών ενοτήτων βάσει της θεμελιωμένης θεωρίας.....	462
12.3 Το δείγμα της έρευνας.....	466
12.4 Ανάλυση δεδομένων ποιοτικής έρευνας.....	466
12.5 Συμπέρασμα.....	501
Συμπέρασμα.....	506
Βιβλιογραφία.....	524
Παράρτημα.....	553
Παράρτημα 1. Ερωτηματολόγιο διαδικτυακής έρευνας.....	554
Παράρτημα 2. Θεματικές κατηγορίες κειμένων (tweets).....	572
Παράρτημα 3. Οδηγός συνέντευξης.....	591
Παράρτημα 4. Ενημερωτικό φυλλάδιο.....	597
Παράρτημα 5. Έγγραφο συγκατάθεσης.....	599
Παράρτημα 6. Πρακτικά συνεντεύξεων.....	600

Ευρετήριο

Ευρετήριο Πινάκων

Κεφάλαιο 1^ο

Πίνακας 1. Σύγκριση των χαρακτηριστικών της βιομηχανικής κοινωνίας και της κοινωνίας της πληροφορίας από τον Yoneji Masuda.....27

Κεφάλαιο 2^ο

Πίνακας 2. Η αιτιατή συσχέτιση κοινωνίας τεχνολογίας.....45

Κεφάλαιο 3^ο

Πίνακας 5. Οι πληροφοριακές λειτουργίες που επιτελούνται στις 20 πιο δημοφιλείς ιστοσελίδες στις ΗΠΑ.....69

Κεφάλαιο 4^ο

Πίνακας 3. Συγκεντρωτικός πίνακας των θεωριών της CMC επικοινωνίας.....80

Κεφάλαιο 6^ο

Πίνακας 6. Χαρακτηριστικά Οργανικών και Δυνητικών Κοινοτήτων.....134

Κεφάλαιο 7^ο

Πίνακας 7. Θεωρίες της συλλογικής δράσης.....144

Πίνακας 8. Οι τακτικές αντίστασης του ψηφιακού ακτιβισμού σε αντιδιαστολή με τις offline πρακτικές.....189

Κεφάλαιο 8^ο

Πίνακας 9: Δημοφιλέστερα θέματα στο Twitter.....209

Πίνακας 10: Tweets με ενημερωτικό και επικοινωνιακό χαρακτήρα σχετικά με την Αιγυπτιακή επανάσταση και τα WikiLeaks.....210

Πίνακας 11: Βαθμός διείσδυσης του Διαδικτύου, και βαθμός χρήσης του Facebook (σχετικά με το σύνολο του πληθυσμού) σε επιλεγμένες χώρες, όπου εκδηλώθηκαν εξεγέρσεις και επαναστάσεις κατά το έτος 2011.....219

Πίνακας 12: Ποσοστά απαντήσεων των συμμετεχόντων στο κίνημα «Καταλάβετε την Wall Street που δήλωσαν ότι χρησιμοποίησαν τουλάχιστον μια φορά ή και παραπάνω σε εβδομαδιαία βάση ένα συγκεκριμένο κανάλι επικοινωνίας προκειμένου να ενημερωθούν για δράσεις αναφορικά με το ίδιο το κίνημα.....222

Πίνακας 13: Σκοπός που επιτελείται μέσω της αποστολής tweets.....227

Κεφάλαιο 9^ο

Πίνακας 46. Ανάλυση αξιοπιστίας πιλοτικού ερωτηματολογίου.....247

Κεφάλαιο 10^ο

Πίνακας 14. Δημοσιευμένο υλικό και ο σκοπός που επιτελεί.....277

Πίνακας 15. Ο ρόλος των ΣΚΔ.....278

Πίνακας 16. ΣΚΔ και πολιτική επικοινωνία.....279

Πίνακας 17. Κίνητρα δημιουργίας προσωπικού λογαριασμού στο Twitter και δημοσιευμένο υλικό.....285

Πίνακας 18. Μέτρηση στάσης αναφορικά με τη δυναμική των social media να επιδρούν και να μεταβάλλουν τη δημόσια σφαίρα.....281

Πίνακας 19. Βαθμός συμφωνίας ή διαφωνίας αναφορικά με την συμβολή του Διαδικτύου και γενικότερων ψηφιακών πρακτικών στην κινητοποίηση των πολιτών.....	282
Πίνακας 20. Ώρες ενασχόλησης με το Διαδίκτυο και συμμετοχή στη δημόσια σφαίρα.....	289
Πίνακας 21. Ώρες ενασχόλησης με το Διαδίκτυο και εμπλοκή σε κινηματικές πρακτικές.....	290
Πίνακας 22. Καθημερινές ώρες ενασχόλησης με το Διαδίκτυο και συμμετοχή σε κινητοποιήσεις που ακολούθησαν το γεγονός της δολοφονίας του Παύλου Φύσσα.....	290
Πίνακας 23. Ώρες ενασχόλησης με τις ΣΚΔ και βαθμός συμμετοχής στη δημόσια σφαίρα.....	291
Πίνακας 24. Ώρες ενασχόλησης με τις ΣΚΔ και βαθμός συμμετοχής σε συλλογικές δράσεις και κινηματικές πρακτικές.....	292
Πίνακας 25. Δημοσιευμένο υλικό και βαθμός συμμετοχής των πολιτών σε μορφές συλλογικής δράσης.....	293
Πίνακας 26. Σκοπός δημοσιευμένου υλικού και βαθμός συμμετοχής σε συλλογικές δράσεις.....	295
Πίνακας 27. Σκοπός δημοσιευμένου υλικού και βαθμός συμμετοχής σε κινηματικές πρακτικές.....	296
Πίνακας 28. Δραστηριότητες που επιτελούνται συχνότερα μέσω των ΣΚΔ και βαθμός συμμετοχής σε συλλογικές δράσεις.....	298
Πίνακας 29. Δραστηριότητες που επιτελούνται συχνότερα μέσω των ΣΚΔ και βαθμός συμμετοχής σε κινηματικές πρακτικές.....	300
Πίνακας 30. Δημοσιευμένο υλικό και βαθμός συμμετοχής των πολιτών σε μορφές συλλογικής κινηματικές πρακτικές.....	294
Πίνακας 31. Λόγοι χρήσης των ΣΚΔ και βαθμός συμμετοχής σε συλλογικές δράσεις.....	302
Πίνακας 32. Λόγοι χρήσης των ΣΚΔ και βαθμός συμμετοχής σε κινηματικές πρακτικές.....	302
Πίνακας 33. Συγκριτική ανάλυση μεταξύ των χρηστών του Facebook και του Twitter και του βαθμού συμμετοχής τους σε συλλογικές δράσεις και κινηματικές πρακτικές.....	306
Πίνακας 34. Συγκριτική ανάλυση μεταξύ των χρηστών του Facebook και του Twitter και του βαθμού συμμετοχής τους σε συλλογικές δράσεις και κινηματικές πρακτικές μέσω της μη-παραμετρικής δοκιμασίας Mann-Whitney.....	306
Πίνακας 35. Συγκριτική ανάλυση μεταξύ των χρηστών του Facebook και του Twitter και των κινήτρων δημιουργίας προσωπικού λογαριασμού.....	309
Πίνακας 36. Συγκριτική ανάλυση μεταξύ των χρηστών του Facebook και του Twitter και των κινήτρων δημιουργίας προσωπικού λογαριασμού μέσω της μη-παραμετρικής δοκιμασίας Mann-Whitney.....	310
Πίνακας 37. Συγκριτική ανάλυση μεταξύ των χρηστών του Facebook και του Twitter και των λειτουργιών που επιτελούν συχνότερα μέσω ΣΚΔ.....	311
Πίνακας 38. Συγκριτική ανάλυση μεταξύ των χρηστών του Facebook και του Twitter και των λειτουργιών που επιτελούν συχνότερα μέσω ΣΚΔ, μέσω της μη-παραμετρικής δοκιμασίας Mann-Whitney.....	311

Πίνακας 39. Συγκριτική ανάλυση μεταξύ των χρηστών του Facebook και του Twitter και του τρόπου που αξιοποιούν τις ΣΚΔ στα πλαίσια της δημόσιας σφαίρας και της πολιτικής επικοινωνίας.....	312
Πίνακας 40. Συγκριτική ανάλυση μεταξύ των χρηστών του Facebook και του Twitter και του τρόπου που αξιοποιούν τις ΣΚΔ στα πλαίσια της δημόσιας σφαίρας και της πολιτικής επικοινωνίας μέσω της μη-παραμετρικής δοκιμασίας Mann-Whitney.....	313
Πίνακας 41. Αριθμός followers και βαθμός συμμετοχής σε συλλογικές δράσεις και κινηματικές πρακτικές.....	315
Πίνακας 42. Αριθμός ατόμων που ακολουθούν οι χρήστες του Twitter και βαθμός συμμετοχής σε συλλογικές δράσεις και κινηματικές πρακτικές.....	316
Πίνακας 43. Δημοσιευμένο υλικό στο Twitter και βαθμός συμμετοχής στη δημόσια σφαίρα και εμπλοκής σε συλλογικές μορφές δράσης.....	317
Πίνακας 44. Δημοσιευμένο υλικό στο Twitter και βαθμός συμμετοχής σε κινηματικές πρακτικές.....	319
Πίνακας 45. Βαθμός ενασχόλησης των χρηστών με τις ΣΚΔ και τρόπος πρόσληψης του γεγονότος της δολοφονίας του Παύλου Φύσσα.....	323

Κεφάλαιο 11^ο

Πίνακας 46. Ενδεικτικά tweets που εμπεριέχουν ενημερώσεις σχετικές με τις κινητοποιήσεις.....	455
Πίνακας 47. Ενδεικτικά tweets που εμπεριέχουν ανοιχτά καλέσματα σε δράση.....	456
Πίνακας 48. Ενδεικτικά tweets που υπογραμμίζουν τη δυσπιστία των πολιτών ως προς τα παραδοσιακά ΜΜΕ.....	457
Πίνακας 49. Κατηγορίες ταξινόμησης tweets προς ανάλυση.....	452

Κεφάλαιο 12^ο

Πίνακας 50. Θεματικές ενότητες οδηγού συνέντευξης.....	462
Πίνακας 51. Θεματικές κατηγορίες ευρημάτων.....	465

Ευρετήριο Διαγραμμάτων

Κεφάλαιο 10^ο

Διάγραμμα 1: Ηλικιακή κατανομή δείγματος.....	272
Διάγραμμα 2: Μορφωτικό επίπεδο δείγματος.....	272
Διάγραμμα 3: Επαγγελματική ενασχόληση δείγματος.....	273
Διάγραμμα 4. Δημοφιλέστερες ΣΚΔ.....	274
Διάγραμμα 5. Συχνότητα ενασχόλησης με ΣΚΔ.....	275
Διάγραμμα 6. Κίνητρα δημιουργίας προσωπικού λογαριασμού σε ΣΚΔ και λειτουργίες που επιτελούνται πιο συχνά μέσα των social media.....	276
Διάγραμμα 7. Δημοφιλέστερα κανάλια επικοινωνίας σε περιπτώσεις καλέσματος των πολιτών για συμμετοχή σε μορφές συλλογικής δράσης.....	280
Διάγραμμα 8. Αριθμός ακολούθων (followers).....	284
Διάγραμμα 9. Αριθμός ατόμων που 'ακολουθούν' οι χρήστες του Twitter.....	284
Διάγραμμα 10. Σχολιασμός παραδοσιακών και νέων μέσων μαζικής επικοινωνίας ως προς το βαθμό αξιοπιστίας, την ελευθερία λόγου που τα διακρίνει, και τη δημοτικότητά τους ως πρωταρχική πηγή ενημέρωσης σε περιπτώσεις έκτακτων γεγονότων.....	287

Ευρετήριο Εικόνων

Κεφάλαιο 1^ο

Εικόνα 1: Η δομή της Κοινωνίας της Πληροφορίας.....32

Κεφάλαιο 3^ο

Εικόνα 2. Οι τρεις κοινωνικές διαστάσεις του Διαδικτύου.....68

Κεφάλαιο 9^ο

Εικόνα 3. Τριγωνοποίηση ερευνητικής μεθόδου.....243

Εικόνα 4. Στιγμιότυπο οθόνης της βάσης δεδομένων – επισκόπηση μεταβλητών.....250

Εικόνα 5. Στιγμιότυπο οθόνης της βάσης δεδομένων – επισκόπηση κωδικοποιημένων αποτελεσμάτων.....251

Εικόνα 6. Στιγμιότυπο οθόνης βάσης δεδομένων.....257

Ευρετήριο Σχημάτων

Κεφάλαιο 3^ο

Σχήμα 1. Το μοντέλο επικοινωνίας μέσω Social Media στην σύγχρονη κοινωνία.....72

Κεφάλαιο 5^ο

Σχήμα 2. Αλληλεπίδραση Διαδικτύου, συλλογικής ταυτότητας και δράσης.....95

Κεφάλαιο 8^ο

Σχήμα 3: Ένα μοντέλο της εξέγερσης και ο ρόλος των μέσων, της πολιτικής και της ιδεολογίας.....214

Κεφάλαιο 9^ο

Σχήμα 6. Το μοντέλο της τριγωνοποίησης το οποίο εφαρμόζεται στην παρούσα μελέτη.....244

Σχήμα 7: Περιγραφή ερευνητικής διαδικασίας.....246

Σχήμα 8. Δομή τελικού ερωτηματολογίου.....249

Σχήμα 9: Εθνικές Εκλογές, Σεπτέμβριος 2015.....238

Κεφάλαιο 10^ο

Σχήμα 4: Κατανομή δείγματος βάσει το φύλλο.....271

Σχήμα 5. Ποσοστό του δείγματος που χρησιμοποιεί το Twitter.....283

Κεφάλαιο 11^ο

Σχήμα 10: Κατηγορίες αποτελεσμάτων ΚΑΛ 452

Εισαγωγή

Η ιστορία της δημόσιας σφαίρας είναι επί το πλείστον μια ιστορία «μεσοποίησης», το οποίο σημαίνει πως με την πάροδο των χρόνων και την εξέλιξη των κοινωνιών, η δημόσια σφαίρα περνάει από το θεσμό της κοινότητας στο θεσμό των ΜΜΕ, και παράλληλα εξελίσσεται και προσαρμόζεται βάσει των νέων μέσων μαζικής επικοινωνίας που αναδύονται. Κατόπιν τούτου, τα νέα μέσα αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι διαμόρφωσης αλλά και κατανόησης της διαχείρισης του συλλογικού από τα υποκείμενα της μεταμοντέρνας κοινωνίας. Με άλλα λόγια, η χρήση του Διαδικτύου σήμερα δύναται να γίνει αντιληπτή ως την σύγχρονη εναλλακτική της δημόσιας σφαίρας, έχοντας μετουσιωθεί σε έναν ανοιχτό χώρο κριτικής, δημόσιου διαλόγου και σε ένα εργαλείο πολιτικής αφύπνισης και οργάνωσης. Η χρήση δε του Διαδικτύου ως εργαλείο οργάνωσης και συντονισμού συλλογικών δράσεων και κινητοποιήσεων είναι πλέον παγκόσμιο φαινόμενο. Από τη «Μάχη του Σηάτλ», εννοώντας τα διάφορα ακτιβιστικά κινήματα τα οποία έδρασαν στα τέλη της δεκαετίας του ογδόντα ενάντια στον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου, περνάμε στο πιο πρόσφατο φαινόμενο των «Αγανακτισμένων» το οποίο ξεκίνησε στην Ισπανία αλλά σύντομα επεκτάθηκε και σε άλλες μεσογειακές χώρες, την «Αραβική Άνοιξη», αναφερόμενη στις μαζικές διαδηλώσεις που πραγματοποιήθηκαν σε Μέση Ανατολή και Βόρεια Αφρική, το κίνημα «Καταλάβετε την Γουόλ Στρίτ» μέχρι την πρόσφατη περίπτωση του ελληνικού δημοψηφίσματος τον Ιούλιο του 2015. Τα ανωτέρω αποτελούν χαρακτηριστικά παραδείγματα της ενσωμάτωσης του Διαδικτύου στο ευρύτερο πεδίο της συλλογικής δράσης, καθώς τόσο η οργάνωση των κινητοποιήσεων, όσο και η ενημέρωση των πολιτών λάμβανε χώρα κυρίως διαδικτυακά.

Τα παραπάνω γεγονότα καθιστούν εύλογο το ερώτημα σχετικά με το πόσο οι σύγχρονες τεχνολογικές εξελίξεις έχουν επηρεάσει τον τρόπο κατά τον οποίο οργανώνονται οι πολίτες σήμερα σε πολιτικό, κοινωνικό και συλλογικό επίπεδο, ενώ παράλληλα προκύπτουν ερωτήματα αναφορικά με την ίδια τη δυναμική των νέων μέσων. Δύναται να θεωρηθούν ως βασικό εργαλείο στα χέρια των σύγχρονων κοινωνιών προκειμένου να επιτευχθεί η αναδόμηση της έννοιας της κοινότητας, και κατ' επέκταση η ενίσχυση του συλλογικού, οδηγώντας εν τέλει στον εκδημοκρατισμό της δημόσιας σφαίρας; Η πρόκειται για ένα ακτιβιστικό «πυροτέχνημα» της μεταμοντέρνας κοινωνίας με βραχυπρόθεσμες επιδράσεις και δομές;

Λαμβάνοντας υπόψη τα ανωτέρω, ζητούμενο είναι η κατανόηση σε βάθος και η ερμηνεία ενός συγκεκριμένου μέσου κοινωνικής δικτύωσης, εννοώντας το Twitter, ως μία εναλλακτική πλατφόρμα πολιτικής συζήτησης, ζύμωσης και δράσης, εξετάζοντας και αναλύοντας τη δυναμική του μέσου στο να επιδρά και να μεταλλάξει τη δημόσια πολιτική επικοινωνία. Συγκεκριμένα, αντικείμενο μελέτης της παρούσας διατριβής αποτελούν: (α) η εξέταση του ρόλου των Τεχνολογιών Πληροφόρησης και Επικοινωνίας και των μέσων κοινωνικής δικτύωσης στην οργάνωση, τον συντονισμό και τη διάδοση των σύγχρονων κοινωνικών κινημάτων, (β) η ανάλυση των λειτουργιών, που λαμβάνουν χώρα διαδικτυακά, και μέσω των οποίων επιτελείται η διαμόρφωση συλλογικής ταυτότητας και δράσης, (γ) η μελέτη των μέσων κοινωνικής δικτύωσης ως εναλλακτικές πηγές ενημέρωσης, καθώς και η σχέση αλληλεπίδρασης με τα παραδοσιακά μέσα μαζικής ενημέρωσης, και (δ) η αξιολόγηση των αποτελεσμάτων τους στο ίδιο το φαινόμενο των κοινωνικών κινημάτων σε περιόδους κοινωνικής κρίσης.

Εν κατακλείδι, η αλληλεπίδραση Διαδικτύου, δημόσιας σφαίρας, συλλογικής ταυτότητας, δράσης και κοινωνικών κινημάτων αποτελεί τον κεντρικό θεματικό άξονα της παρούσης μελέτης. Κατόπιν τούτου, το κεντρικό ερευνητικό ερώτημα διαμορφώνεται ως εξής: *Υπάρχει σχέση μεταξύ της ενασχόλησης των πολιτών με τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και του βαθμού συμμετοχής τους σε μορφές συλλογικής και κινηματικής δράσης, και αν ναι, πως εξηγείται η σχέση αυτή;* Προκειμένου να δοθούν απαντήσεις στα ζητήματα που ανακύπτουν η παρούσα έρευνα διαχωρίζεται σε δύο μέρη. Το πρώτο μέρος περιλαμβάνει τη θεωρητική προσέγγιση και αποτελείται από οκτώ κεφάλαια, ενώ το δεύτερο μέρος αφορά στην εμπειρική διερεύνηση. Κατωτέρω παρουσιάζεται συνοπτικά η δομή της παρούσας διατριβής.

Στο πρώτο μέρος παρουσιάζονται οι κοινωνικές μεταβολές οι οποίες παρατηρούνται με το πέρασμα από τη βιομηχανική κοινωνία στην μεταμοντέρνα κοινωνία ή «κοινωνία της πληροφορίας». Έννοιες όπως Τεχνολογίες Πληροφόρησης και Επικοινωνίας (ΤΠΕ) και Ηλεκτρονικά Διαμεσολαβημένη Επικοινωνία (Computer Mediated Communication/CMC), οι οποίες κατέχουν κεντρικό ρόλο στην σύγχρονη κοινωνία της πληροφορίας, διασαφηνίζονται προκειμένου να ακολουθήσουν πιο σύγχρονοι ορισμοί που αφορούν στο ίδιο το φαινόμενο της επικοινωνίας, και συγκεκριμένα της πολιτικής επικοινωνίας. Ακολουθεί εκτενής ανάλυση και αναφορά της συμβολής της τεχνολογίας και των νέων επικοινωνιακών μέσων στην μετατόπιση

των κοινωνικών δομών διαμέσου του θεωρητικού πλαισίου της αιτιατής συσχέτισης κοινωνίας – τεχνολογίας. Τέλος, επιχειρείται η διασύνδεση της έννοιας της «διαμεσολαβημένης επικοινωνίας» με τα κοινωνικά περιβάλλοντα στα οποία δρουν, συνδιαλέγονται, επικοινωνούν, αλληλεπιδρούν και συναθροίζονται τα σύγχρονα υποκείμενα.

Το θεωρητικό μέρος συμπληρώνεται με το διαχωρισμό μεταξύ παραδοσιακών και νέων μέσων επικοινωνίας, αποδίδοντας ιδιαίτερη έμφαση στη θεωρία της σύγκλισης των μέσων, στοιχείο ζωτικής σημασίας για την πληρέστερη κατανόηση των διαχωριστικών γραμμών που εντοπίζονται. Εν συνεχεία, παρουσιάζονται αθροιστικά τα χαρακτηριστικά των νέων μέσων, έτσι όπως αυτά προέκυψαν δια μέσω της βιβλιογραφικής επισκόπησης. Εξίσου σημαίνουσα κρίθηκε η αναφορά στα νέα μέσα κοινωνικής δικτύωσης -τα οποία και αποτελούν αντικείμενο μελέτης της παρούσας διατριβής- καθώς πρόκειται για τεχνολογίες οι οποίες έχουν διεισδύσει σε πολλαπλές εκφάνσεις και πτυχές της καθημερινότητας του σύγχρονου κοινωνικού ατόμου, και ως εκ τούτου εμπλέκονται άμεσα με τις έννοιες του συλλογικού και του κοινωνικού. Χαρακτηριστικά αναλύεται η δυναμική των μέσων κοινωνικής δικτύωσης στην εποχή του Web 2.0, και εκ' παραλλήλου επιχειρείται μια κοινωνιολογική προσέγγιση των νέων μέσων, υπό το πρίσμα επιφανών κοινωνιολόγων και μελετητών όπως χαρακτηριστικά αναφέρονται οι: Durkheim, Weber, Marx και Tönnies. Στο σημείο αυτό αξίζει να επισημανθεί ότι οι ανωτέρω θεωρητικές προσεγγίσεις διατυπώνονται πριν την ανακάλυψη του Διαδικτύου. Μόλα ταύτα, μια προσέγγιση που εξετάζει τα μέσα ως τεχνολογικά τεχνουργήματα κρίνεται ως ανεπαρκής. Ως εκ τούτου, κλασσικές κοινωνιολογικές προσεγγίσεις εξετάζονται προκειμένου να διερευνηθεί το κατά πόσο δύναται να εφαρμοσθούν στα σύγχρονα κοινωνιολογικά περιβάλλοντα. Επιγραμματικά, επιβεβαιώνεται ο «κοινωνικός» χαρακτήρας των νέων μέσων, και κατ'επέκταση η διασύνδεσή τους με την ίδια την κοινωνία και τη δημόσια σφαίρα. Τέλος, παρατίθενται εν συντομία τα λειτουργικά και δομικά χαρακτηριστικά του Twitter, το οποίο και χρησιμοποιείται ως μελέτη περίπτωσης, προκειμένου να εξεταστεί η επίδραση των νέων μέσων στο πεδίο της συλλογικής – κινηματικής δράσης.

Η θεωρητική προσέγγιση ολοκληρώνεται με την παράθεση της συμβολής των νέων τεχνολογιών, και συγκεκριμένα των μέσων κοινωνικής δικτύωσης, στο πεδίο της δημόσιας σφαίρας και της συλλογικής δράσης ενώ ταυτόχρονα εξετάζεται και

παρουσιάζεται η διεπίδραση μεταξύ νέων μέσων επικοινωνίας και σύγχρονων κοινωνικών κινημάτων, ως μία σημαίνουσα μορφή συλλογικής δράσης. Εκ παραλλήλου, διερευνάται ο ρόλος των ψηφιακών μέσων στην κατασκευή συλλογικής συνείδησης και ταυτότητας, εστιάζοντας στο θεσμό των εικονικών – διαδικτυακών κοινοτήτων. Έννοιες οι οποίες αναδύονται παράλληλα με την ψηφιακή εκδοχή της δημόσιας σφαίρας και της κινηματικής δράσης όπως το φαινόμενο του «χακτιβισμού», το φαινόμενο του «νωθρού» ακτιβισμού ή το επονομαζόμενο «σύννεφο διαμαρτυρίας» (cloud protesting) παρατίθενται και αναλύονται. Εξ' ακολούθως, επιχειρείται μια 'χαμπερμασιανή' προσέγγιση του Twitter, αποσκοπώντας στη διασύνδεση κλασικών θεωριών με τις πρακτικές εφαρμογές τους στην σύγχρονη εποχή της κοινωνίας της πληροφορίας. Τέλος, γίνεται αναφορά στα ευρήματα που προκύπτουν από αντίστοιχες περιπτωσιολογικές μελέτες οι οποίες με την σειρά τους διερευνούν τις συσχετίσεις που αναπτύσσονται μεταξύ των σύγχρονων επικοινωνιακών επιτευγμάτων και της συμμετοχής των πολιτών σε μορφές συλλογικής δράσης. Χαρακτηριστικά αναφέρονται το κίνημα 'Occupy Wall Street', η περίπτωση των 'Indignados' στην Ισπανία και των 'Αγανακτισμένων' στην Ελλάδα, καθώς και η περιπτωσιολογική μελέτη της 'Αιγυπτιακής επανάστασης'.

Στο δεύτερο μέρος παρουσιάζονται αναλυτικά τα ευρήματα που προκύπτουν από τον τριγωνισμό της ερευνητικής μεθόδου, εννοώντας το συνδυασμό τριών διαφορετικών μεθοδολογικών προσεγγίσεων, αποσκοπώντας στην όσο το δυνατόν πληρέστερη κατανόηση του υπό μελέτη φαινομένου. Στην παρούσα μελέτη η συλλογή των δεδομένων και η μετέπειτα ανάλυσή τους βασίζεται τόσο σε ποσοτικές όσο και ποιοτικές μεθοδολογικές προσεγγίσεις. Κατόπιν τούτου, και προκειμένου να επιτευχθεί ο τριγωνισμός, αξιοποιήθηκαν τα κάτωθι ερευνητικά εργαλεία: (α) δομημένα ερωτηματολόγια, (β) ανάλυση κειμένων, και (γ) ημι-δομημένες εις βάθος συνεντεύξεις

Συγκεκριμένα, όσον αφορά στην ποσοτική μεθοδολογική προσέγγιση, παρουσιάζονται οι απαντήσεις χρηστών των μέσων κοινωνικής δικτύωσης, και η στατιστική ανάλυση και γραφική απεικόνιση αυτών, προκειμένου να διαπιστωθεί ο βαθμός κατά τον οποίο η χρήση των νέων μέσων, διερευνώντας ταυτόχρονα τον χρόνο (ποσοτικό κριτήριο) και τον τρόπο ενασχόλησης (ποιοτικό κριτήριο), επηρεάζει τον βαθμό συμμετοχής των πολιτών σε μορφές συλλογικής δράσης, καθώς επίσης και τον βαθμό συμμετοχής τους στα κοινά. Η συλλογή των στοιχείων

πραγματοποιήθηκε μέσω της συμπλήρωσης online ερωτηματολογίου, το οποίο και δημοσιεύθηκε στις ψηφιακές πλατφόρμες Facebook και Twitter, ενώ το δείγμα της έρευνας αποτελούν 295 ενεργοί χρήστες των μέσων κοινωνικής δικτύωσης. Η επεξεργασία αυτών έγινε με τη βοήθεια του στατιστικού πακέτου SPSS.

Εν συνεχεία, στα πλαίσια της δεύτερης μεθοδολογικής προσέγγισης αναλύονται κείμενα - tweets που ανταλλάχθηκαν κατά τη χρονική περίοδο 18-09-2013 έως 25-09-2013 και αφορούν στο γεγονός της δολοφονίας του Παύλου Φύσσα, το οποίο και χρησιμοποιείται ως μελέτη περίπτωσης. Η συλλογή των δεδομένων πραγματοποιήθηκε χειροκίνητα, και το συνολικό σώμα των δεδομένων αποτέλεσαν 4.904 tweets. Επιπροσθέτως, οι λέξεις κλειδιά που χρησιμοποιήθηκαν για την συλλογή δεδομένων και οι οποίες προέκυψαν από την παρατήρηση του γεγονότος είναι οι εξής θεματικές ετικέτες: #PavlosFyssas, #Killahp, #Xrusiavgi. Από το συνολικό σώμα των δεδομένων στην τελική ανάλυση αξιοποιήθηκε το 5%, ήτοι 245 tweets, αριθμός ο οποίος κρίνεται ως επαρκής, βάσει των συνηθισμένων πρακτικών. Μόλα ταύτα, στο σημείο αυτό αξίζει να σημειωθεί ότι στην ανάλυση λόγου το μέγεθος του δείγματος δεν αποτελεί καθοριστικό παράγοντα, δεδομένου ότι η ίδια η ανάλυση επικεντρώνεται στους διαφορετικούς τρόπους κατά τους οποίους η γλώσσα δύναται να αξιοποιηθεί και να ερμηνευθεί (Potter και Wetherell, 1987). Σύμφωνα με τον Kasomo Daniel (2011) ακόμη και ένα αρκετά μικρό δείγμα γλωσσικών αναφορών έχει τη δυνατότητα να φέρει στην επιφάνεια μεγάλες αποκλίσεις αναφορικά με τις λειτουργίες που επιτελεί η γλώσσα και ο λόγος, και ως εκ τούτου, ένα ιδιαίτερα μεγάλο δείγμα δεν ενισχύει απαραίτητα την αξιοπιστία των ευρημάτων. Συμπερασματικά, η έμφαση αποδίδεται στον τρόπο κατά τον οποίο συλλέγονται τα δεδομένα, και στις προσεγγίσεις που επιλέγονται για την ανάλυση αυτών. Εν συνεχεία, το τελικό εξεταζόμενο δείγμα προέκυψε από τυχαία δειγματοληψία, αυξάνοντας την αντικειμενικότητα της έρευνας. Η ερευνητική προσέγγιση που εφαρμόστηκε στην ανάλυση των κειμένων είναι γνωστή ως Κριτική Ανάλυση Λόγου (ΚΑΛ), επιβεβαιώνοντας το γεγονός ότι ο λόγος δύναται να λειτουργεί ως φορέας ιδεολογιών, συμβάλλοντας στην κατασκευή της κοινωνικής ταυτότητας των υποκειμένων (Fairclough, 1995). Εκ παραλλήλου, στόχος της δεύτερης ερευνητικής προσέγγισης (ΚΑΛ) ήταν να διερευνηθεί περαιτέρω ο τρόπος κατά τον οποίο οι χρήστες αξιοποιούν τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, και συγκεκριμένα το Twitter, σε περιπτώσεις έκτακτων γεγονότων.

Τέλος, η εμπειρική διερεύνηση ολοκληρώνεται με την παρουσίαση των αποτελεσμάτων, έτσι όπως αυτά προέκυψαν από τη διεξαγωγή ημι-δομημένων συνεντεύξεων, βασιζόμενη στις αρχές της θεμελιωμένης θεωρίας (Corbin & Strauss, 1990). Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν δέκα άτομα, τα οποία και διατηρούν ενεργούς λογαριασμούς σε μέσα κοινωνικής δικτύωσης, και απαραίτητως στο Twitter. Καθώς στόχος είναι η κατανόηση ενός συγκεκριμένου φαινομένου, τα γενικά συμπεράσματα δεν είναι αυτοσκοπός της έρευνας και κατόπιν τούτου το δείγμα δε χρειάζεται να είναι απαραίτητα μεγάλο.

Τα αθροιστικά συμπεράσματα των τριών μεθοδολογιών παρουσιάζονται στο τελευταίο κεφάλαιο, το οποίο και ακολουθείται από σχετικές προτάσεις για περαιτέρω έρευνα, ενώ ταυτόχρονα αναφέρονται οι περιορισμοί αλλά και τα πλεονεκτήματα που συνοδεύουν την παρούσα μελέτη. Επιγραμματικά, αρχικά επιβεβαιώνεται το γεγονός ότι η ιστορία της δημόσιας σφαίρας είναι κατά βάση μια ιστορία «μεσοποίησης». Τα νέα μέσα επικοινωνίας δίνουν το έναυσμα σε κάθε πολίτη που διατηρεί έναν ενεργό λογαριασμό τη δυνατότητα να εμπλακεί και να παρέμβει στο δημόσιο διάλογο, λειτουργώντας έτσι ως την σύγχρονη εναλλακτική της δημόσιας σφαίρας. Όσον αφορά συγκεκριμένα στο πεδίο της συλλογικής και κινηματικής δράσης επιβεβαιώνεται η δυναμική των νέων μέσων, καθώς τα αποτελέσματα καταγράφουν σημαντικές συσχετίσεις μεταξύ εξαρτημένης (ενασχόληση με τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης) και ανεξάρτητης μεταβλητής (συμμετοχή σε συλλογικές δράσεις και κινηματικές πρακτικές). Μόλα ταύτα, προκύπτει ότι ποιοτικά, και όχι ποσοτικά κριτήρια δύναται να επηρεάσουν την εμπλοκή των χρηστών στη δημόσια σφαίρα. Εν κατακλείδι, αυτό το οποίο προτείνεται δια μέσω της παρούσας μελέτης συνοψίζεται στα λόγια του Curran (2011), ο οποίος και υποστηρίζει ότι *«ακόμη και αν το Διαδίκτυο και τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης δεν γεννούν επαναστάσεις, σίγουρα τις ενδυναμώνουν»*.

ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ:

«Η δυναμική των νέων μέσων στην εποχή του Web 2.0 και η συμβολή τους στη διεύρυνση της δημόσιας σφαίρας»

(ΜΕΡΟΣ Α΄)

Κεφάλαιο 1^ο: Η μεταμοντέρνα κοινωνία της πληροφορίας

1.1 Εισαγωγή

Στο παρόν κεφάλαιο επιχειρείται μια εισαγωγική προσέγγιση στην έννοια της κοινωνίας της πληροφορίας. Αναφέρεται και αναλύεται η ιστορική εξέλιξη από τη βιομηχανική κοινωνία στην κοινωνία της πληροφορίας, καθώς και οι κοινωνικοί μετασχηματισμοί οι οποίοι προκύπτουν ως απότοκο της κοινωνιολογικής αυτής μετατόπισης. Εν συνεχεία, και δεδομένου ότι στην παρούσα διατριβή υπογραμμίζεται ότι κάθε νέα τεχνολογία πρέπει να αντιμετωπίζεται και να εξετάζεται ως ένα φαινόμενο με σύνθετες και πολύπλευρες κοινωνιολογικές διαστάσεις, και όχι ως ένα ακόμη τεχνολογικό επίτευγμα, στόχος του πρώτου κεφαλαίου αποτελεί η ανάλυση του κοινωνικού περιβάλλοντος μέσα στο οποίο το Διαδίκτυο, ως νέο μέσο επικοινωνίας, δρα, επιδρά και εξελίσσεται .

1.2 Από τη βιομηχανική κοινωνία στην «Κοινωνία της Πληροφορίας»

Η Κοινωνία της Πληροφορίας αποτελεί το διάδοχο της βιομηχανικής κοινωνίας και ως όρος αναφέρεται στο πιο σύγχρονο στάδιο της κοινωνικής ιστορίας, έχοντας ως πυρήνα τις θεμελιώδεις κοινωνικές αλλαγές που έλαβαν χώρα στο δεύτερο μισό του εικοστού αιώνα. Η πρώτη αγγλική αναφορά εμφανίζεται το 1970 και αποδίδεται στον Yoneji Masuda, ο οποίος και χρησιμοποίησε τη συγκεκριμένη ορολογία κατά τη διάρκεια ομιλίας του σε συνέδριο. Παρ' αυτά, διαφορετικές εκφράσεις που περιγράφουν τις νέες κοινωνικοοικονομικές συνθήκες, όπως «*μεταβιομηχανική κοινωνία*» και «*η επανάσταση του λευκού γιακά*» (white collar revolution), προϋπάρχουν (Karvalicks, 2007).¹ Συγκεκριμένα, η χρονική περίοδος που μεταφορικά ονομάζεται η επανάσταση του λευκού γιακά θεωρείται η απαρχή της κοινωνίας της πληροφορίας. Εν συντομία, ο όρος αναφέρεται στη χρονική εκείνη περίοδο, η οποία και προσανατολίζεται στη δεκαετία του 1950, όπου για πρώτη φορά στην ιστορία της ανθρωπότητας οι άνθρωποι οι οποίοι διεξήγαγαν δουλειά γραφείου ή βρίσκονταν σε διοικητικές θέσεις (white-collar workers) υπερέιχαν των εργαζομένων οι οποίοι διεξήγαγαν χειρωνακτική εργασία (blue-collar workers). Η δεκαετία αυτή στιγματίζεται εξίσου και από επιτεύγματα που φέρνουν την επανάσταση στο χώρο της επιστήμης και της τεχνολογίας· στο σημείο αυτό αρκεί

---

¹ Karvalics, L.,(2007).*Information Society –what is it exactly?* (The meaning, history and conceptual framework of an expression). Budapest. pp.5-25

κανείς να σκεφτεί τον πρώτο δορυφόρο που μπαίνει σε διαστημική τροχιά από την Σοβιετική Ένωση.

Όπως ήδη αναφέρθηκε, η Κοινωνία της Πληροφορίας είναι μεταγενέστερη της βιομηχανικής κοινωνία. Ως εκ τούτου, κρίνεται σημαντική μία σύντομη σύγκριση των βασικών τους χαρακτηριστικών, όπως αυτή διατυπώθηκε από τον Masuda (1980),² ούτως ώστε να γίνουν αντιληπτές οι αλλαγές που επήλθαν σε κοινωνικό, οικονομικό και τεχνολογικό επίπεδο, καθώς επίσης και στο σύστημα αξιών που διέπει την εκάστοτε μορφή κοινωνίας, με την πάροδο των χρόνων.

Το σπουδαιότερο τεχνολογικό επίτευγμα της βιομηχανικής κοινωνίας ήταν η ανακάλυψη της ατμομηχανής η οποία στόχευε στην αντικατάσταση της σωματικής εργασίας, ελαφρύνοντας το μόχθο των εργατών. Στη σημερινή κοινωνία της πληροφορίας, τη θέση της ατμομηχανής καλούνται να πάρουν οι ηλεκτρονικοί υπολογιστές αποσκοπώντας στη βελτιστοποίηση και παράλληλα στη διευκόλυνση διεξαγωγής οποιασδήποτε μορφής πνευματικής εργασίας. Η βιομηχανική κοινωνία παράγει αγαθά και υπηρεσίες, τα κέντρα παραγωγής αποτελούν σύγχρονες εργοστασιακές μονάδες, οι κορυφαίοι κλάδοι οικονομικής δραστηριότητας σχετίζονται με τη βιομηχανία, ενώ ταυτόχρονα αυξάνεται η αγοραστική δύναμη του καταναλωτή. Η οικονομική οργάνωση βασίζεται στην οικονομία του εμπορεύματος, περιλαμβάνοντας τον καταμερισμό της εργασίας και το διαχωρισμό παραγωγής-κατανάλωσης και επικρατεί ο νόμος της τιμής, οριζόμενος από το ισοζύγιο προσφοράς και ζήτησης. Όσον αφορά στις κοινωνικές δομές, βασική μορφή πολιτεύματος είναι η κοινοβουλευτική δημοκρατία, τους μοχλούς πίεσης απαρτίζουν τα εργατικά κινήματα και οι απεργιακές κινητοποιήσεις και τα μεγαλύτερα κοινωνικά προβλήματα συνδέονται με την ανεργία, τον πόλεμο και την άνοδο του φασισμού. Τέλος, το σύστημα αξιών αποσκοπεί στην ικανοποίηση των βασικών αναγκών μέσω υλικών αγαθών, στην ανοικοδόμηση των θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων και στην απελευθέρωση της ανθρωπότητας από οιονδήποτε μοχλό καταπίεσης.

Συγκρίνοντας τη βιομηχανική κοινωνία με την κοινωνία της πληροφορίας ο Masuda (1980) υπογραμμίζει πως η δεύτερη παράγει κυρίως πληροφορίες και νέες τεχνολογίες. Πλέον τον πυρήνα της παραγωγής δεν αποτελούν μεγάλες

---

² Masuda, Y., (1980): *The Information Society as Post-Industrial Society* (The World Future Society, Tokyo, IIS, Washington D. C.)

εργοστασιακές μονάδες αλλά αναλώσιμες πηγές πληροφόρησης. Η οικονομία ορίζεται ως «συνεργατική» και επικρατεί ο νόμος των στόχων, ως βασική αρχή σε κάθε μορφή συνεργασίας. Η δημοκρατία είναι συμμετοχική, κάτι το οποίο συνδράμει στο να εμφανίζονται διαρκώς νέα κινήματα ανεξαρτήτων πολιτών, τα οποία ελέγχουν την εξουσία. Οι φόβοι των πολιτών έχουν να κάνουν κυρίως με την τρομοκρατία και την παραβίαση της ιδιωτικής τους ζωής και οι ηθικές τους αξίες σχετίζονται με την ανάπτυξη αυτοπειθαρχίας και την συμμετοχή στο κοινωνικό γίγνεσθαι. Εν κατακλείδι, η κοινωνία της πληροφορίας διακρίνεται για τη δημιουργία μαζικής γνώσης σε αντίθεση με τη βιομηχανική κοινωνία στην οποία επικρατεί η μαζική κατανάλωση.

Στον κατωτέρω πίνακα αποτυπώνονται συνοπτικά οι διαφορές που συνοδεύουν τις δομές της κοινωνίας καθώς περνάει από τη βιομηχανική επανάσταση στην επαναστάτη των τεχνολογικών επιτευγμάτων, και κατ' επέκταση στην επανάσταση της πληροφορίας.

Πίνακας 1. Σύγκριση των χαρακτηριστικών της βιομηχανικής κοινωνίας και της κοινωνίας της πληροφορίας από τον Yoneji Masuda.

		Βιομηχανική κοινωνία	Κοινωνία της πληροφορίας
Καινοτόμα τεχνολογία	Πυρήνας	Ατμομηχανή	Ηλεκτρονικοί υπολογιστές
	Βασική λειτουργία	Αντικατάσταση/ διευκόλυνση σωματικής εργασίας	Αντικατάσταση/ διευκόλυνση πνευματικής εργασίας
	Παραγωγική δύναμη	Υλιστική παραγωγική δύναμη	Πληροφοριακή παραγωγική δύναμη
Κοινωνικο-οικονομικές Δομές	Προϊόντα	Χρήσιμα αγαθά και υπηρεσίες	Πληροφορίες, τεχνολογία
	Κέντρα παραγωγής	Σύγχρονες παραγωγικές μονάδες, εργοστάσια	Πληροφοριακές μονάδες/ εταιρείες, πληροφοριακά δίκτυα, τράπεζες δεδομένων
	Αγορά	Αγοραστική δύναμη καταναλωτή	Ανάπτυξη της γνώσης
	Ηγετικές βιομηχανίες	Παραγωγικές βιομηχανίες	Διανοητικές βιομηχανίες
	Βιομηχανική δομή	Πρωτογενής, δευτερογενής, τεταρτογενής τομέας	Σύνδεση όλων των βιομηχανικών δομών
	Οικονομική δομή	Οικονομία του εμπορεύματος (διαχωρισμός παραγωγής και κατανάλωσης)	Συνεργατική οικονομία (από κοινού παραγωγή και χρήση)
	Κοινωνικο-οικονομικές	Νόμος της ζήτησης και της	Ο νόμος των στόχων (η

αρχές	προσφοράς	αρχή της συνεργίας)
Κοινωνικο-οικονομικά υποκείμενα	Εταιρείες (δημόσιες ή ιδιωτικές)	Κοινότητες εθελοντών (τοπικές και πληροφοριακές κοινότητες)
Κοινωνικο-οικονομικό σύστημα	Δικαίωμα ιδιοκτησίας, ελεύθερος ανταγωνισμός, μεγιστοποίηση κέρδους	Αρχή της συνεργίας, επικράτηση του κοινού οφέλους
Δομή κοινωνίας	Ταξική κοινωνία	Λειτουργική κοινωνία
Εθνικός στόχος	Κοινωνική ευημερία	Κοινωνική ικανοποίηση/ευχαρίστηση
Μορφή διακυβέρνησης	Κοινοβουλευτική δημοκρατία	Συμμετοχική δημοκρατία
Δυνάμεις κοινωνικής αλλαγής	Εργατικά κινήματα, απεργίες	Κοινωνικά κινήματα
Κοινωνικά προβλήματα	Ανεργία, πόλεμος, φασισμός	Άγχος για το μέλλον, τρομοκρατία, παραβίαση της ιδιωτικότητας
Προηγμένο στάδιο	Υπερ-κατανάλωση	Υψηλή παραγωγή γνώσης και πληροφοριών
Αξιακά πρότυπα	Υλικές αξίες (ικανοποίηση ψυχολογικών αναγκών)	Χρονικές αξίες
Ηθικά πρότυπα	Ανθρώπινα δικαιώματα	Αυτο-κυριαρχία, κοινωνική συμμετοχή
Πνεύμα των καιρών	Αναγέννηση, (απελευθέρωση ανθρώπινης φύσης)	Παγκοσμιοποίηση (συμβίωση ανθρώπου-φύσης)

(Πηγή: Masuda, 1980)

Συνοψίζοντας, στις μεταβιομηχανικές κοινωνίες παρατηρείται μία μετάβαση από τον πρωτογενή και δευτερογενή τομέα παραγωγής στον τριτογενή τομέα παραγωγής, εννοώντας την παροχή υπηρεσιών. Επιπροσθέτως, η έκρηξη της γνώσης, η ραγδαία ανάπτυξη της εκπαίδευσης και της εξειδίκευσης αλλά και η διαρκής παραγωγή ιδεών και πληροφοριών σημαδεύουν εξίσου τις μεταβιομηχανικές κοινωνίες. Ως εκ τούτου, δεν είναι λίγες οι φορές που αντί των όρων μεταβιομηχανική κοινωνία και κοινωνία της πληροφορίας, χρησιμοποιείται ο όρος κοινωνία της γνώσης. Σε οικονομικό επίπεδο, οι μεταμοντέρνες κοινωνίες στηρίζονται στον έλεγχο και στην επεξεργασία της πληροφόρησης, (Bell, 1973),³ (κοινωνία της πληροφορίας) και τέλος είναι τεχνολογικά προηγμένες κοινωνίες,

³ Bell, D. (1973). *The coming of post-industrial society: A venture in social forecasting*. New York: Basic Books.

άμεσα συνυφασμένες με τις νέες Τεχνολογίες Πληροφόρησης και Επικοινωνίας (ΤΠΕ), όρος που θα αναπτυχθεί λεπτομερώς σε επόμενες ενότητες.

Μόλα ταύτα, αυτό το οποίο πρέπει να υπογραμμιστεί είναι ότι ο διαχωρισμός δεν είναι απολύτως ξεκάθαρος, καθώς δεν πρόκειται για μια γραμμική διαδοχή, η οποία βασίζεται αποκλειστικά σε χρονολογικά κριτήρια. Στην ιστορική εξέλιξη των κοινωνιών συχνά συναντώνται πιασμοί, συνυπάρξεις των δύο κοινωνιών, ενδιάμεσα μεταβατικά στάδια, ενώ παράλληλα η μετάβαση δεν αφορά ταυτόχρονα σε όλον τον πλανήτη. Στο σημείο αυτό ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η προσέγγιση του Riggs, ο οποίος εισάγει ένα νέο όρο · τις «πρισματικές» κοινωνίες. Σύμφωνα με τον Riggs, η πρισματική κοινωνία έχει τρία σημαντικά χαρακτηριστικά στοιχεία: (α) διακρίνεται από ετερογένεια, εννοώντας την συνύπαρξη παραδοσιακών και εκσυγχρονισμένων κοινωνικών μοντέλων, ενώ παρατηρείται και η ταυτόχρονη συμπαρουσία διαφορετικών συστημάτων, πρακτικών και απόψεων, τα οποία ανήκουν σε διαφορετικά στάδια της κοινωνικής εξέλιξης. (β) Δεύτερο διακριτό γνώρισμα της πρισματικής κοινωνίας είναι ο φορμαλισμός και η τυπολατρία, και τέλος (γ) η επικάλυψη των λειτουργιών και των διαδικασιών, εννοώντας ότι παρόμοιες λειτουργίες διεκπεραιώνονται από διαφορετικούς θεσμούς (βλ. Riggs, 1964).

1.3 Ορίζοντας την «Κοινωνία της Πληροφορίας»

Η κοινωνία της πληροφορίας ως έννοια αποτελείται από δύο επιμέρους όρους, αυτούς της κοινωνίας και της πληροφορίας. Κατόπιν τούτου, και προτού προσπαθήσουμε να ορίσουμε την κοινωνία της πληροφορίας θα ήταν ενδιαφέρον να προσεγγίσουμε ξεχωριστά τους δύο όρους που την απαρτίζουν. Σύμφωνα με την τέταρτη έκδοση του αμερικάνικου λεξικού κληρονομιάς της αγγλικής γλώσσας (American Heritage Dictionary of the English Language 4th Edition) ⁴ η λέξη πληροφορία μπορεί να αποκτήσει έξι διαφορετικές έννοιες:

1. Η γνώση που προέρχεται από σπουδή, έρευνα, διδασκαλία
2. Η γνώση συγκεκριμένων γεγονότων ή καταστάσεων μέσω της επικοινωνίας
3. Η συλλογή γεγονότων ή δεδομένων · στατιστικές πληροφορίες

---

⁴ Βλ. <http://www.yourdictionary.com/information#americanheritage>

4. Το να συμβάλλεις στην ενημέρωση ή να ενημερώνεσαι· επικοινωνία της γνώσης
5. Η επιστήμη της πληροφορικής· επεξεργασία, αποθήκευση, μετάδοση δεδομένων
6. Η αριθμητική μέτρηση της αμφιβολίας που προκύπτει από τα αποτελέσματα πειραμάτων

Επιπροσθέτως, το λεξικό φιλοσοφίας του Cambridge (Cambridge Dictionary of Philosophy) ⁵ ορίζει την πληροφορία ως την αντικειμενική (νοητικά ανεξάρτητη) οντότητα, η οποία μπορεί να δημιουργηθεί ή να μεταδοθεί μέσω μηνυμάτων (λέξεις, προτάσεις), ή μέσω άλλων προϊόντων ερμηνείας. Η πληροφορία δύναται να αποκωδικοποιηθεί και να μεταδοθεί, αλλά υφίσταται ανεξαρτήτως αποκωδικοποίησης και μετάδοσης.

Εν συνεχεία, οι McCreadie και Rice (1999) σε άρθρο τους παρουσιάζουν τις βασικές θεωρητικές προσεγγίσεις της έννοιας της πληροφορίας, έτσι όπως αυτές έχουν καταγραφεί τα τελευταία πενήντα χρόνια. Σύμφωνα με τους συγγραφείς η πληροφορία γίνεται αντιληπτή ως:

- Αναπαράσταση της γνώσης. Πληροφορία είναι κάθε μορφής αποθηκευμένη γνώση. Παραδοσιακό μέσο αποθήκευσης ήταν τα βιβλία και τα έντυπα μέσα, κάτι το οποίο έρχεται να αλλάξει ριζικά με την ανάδυση των ψηφιακών μέσων.
- Δεδομένα του περιβάλλοντος. Πληροφορίες δύναται να αντληθούν από τα ερεθίσματα που λαμβάνουμε μέσω του περιβάλλοντος. Κάθε ερέθισμα δεν μεταφέρει απαραίτητως και κάποιο μήνυμα, αλλά κάθε ερέθισμα είναι πληροφοριακό και ενημερωτικό, στην περίπτωση που ερμηνευθεί καταλλήλως.
- Κομμάτι της επικοινωνιακής διαδικασίας.
- Αγαθό, εμπόρευμα, πολυτέλεια.

Εν συνεχεία, εξ' ορισμού ο όρος κοινωνία αναφέρεται στο σύνολο των ανθρώπων οι οποίοι ζουν ομαδικά και μοιράζονται κοινούς κανόνες, νόμους και κώδικες

---

⁵ Audi, R. (1999). *The Cambridge dictionary of philosophy*. Cambridge: Cambridge University Press.

συμπεριφοράς, ώστε να συνυπάρχουν αρμονικά δημιουργώντας ένα πλέγμα οργανωμένων σχέσεων.

Η σωστή πληροφόρηση, η γνώση και η εκπαίδευση ανέκαθεν διαδραμάτιζαν σπουδαίο ρόλο στην εξέλιξη της κάθε κοινωνίας είτε αυτή χαρακτηρίζεται ως αγροτική, είτε ως βιομηχανική είτε ως κοινωνία της πληροφορίας. Προκύπτει λοιπόν αυτόματα το ερώτημα: Γιατί η σύγχρονη, μεταβιομηχανική κοινωνία χαρακτηρίζεται ως κοινωνία της πληροφορίας; Η απάντηση έχει να κάνει με το ότι ποτέ άλλοτε ως τώρα η διανομή, αποθήκευση και επεξεργασία πληροφοριών δεν έχει επηρεάσει τόσο τις βασικές δομές τις κοινωνίας. Στο σημείο αυτό, και προτού γίνει αναφορά στους βασικούς θεσμούς- τομείς- δραστηριότητες οι οποίοι καθορίζονται από τη ροή πληροφοριών στη μεταβιομηχανική κοινωνία, σημαντικός είναι ο ορισμός της κοινωνίας της πληροφορίας σύμφωνα με σπουδαίους θεωρητικούς του 20^{ου} αιώνα.

Η «**Κοινωνία της Πληροφορίας**» ορίζεται λοιπόν ως:

- *Μία κοινωνία που αυτό-οργανώνεται γύρω από τη γνώση, προς όφελος του κοινωνικού έλεγχου, και της σωστής διαχείρισης κάθε μορφής καινοτομίας και αλλαγής (Daniel Bell, 1980)⁶*
- *Μία νέα μορφή κοινωνίας, όπου η κατοχή πληροφοριών (και όχι υλικών αγαθών) είναι η κινητήριος δύναμη μετάλλαξης και ανάπτυξης [...] και κατά την οποία ανθίζει κάθε μορφή πνευματικής δημιουργίας (Yoneji Masuda, 1980)*
- *Μία κοινωνία όπου [...] οι πληροφορίες χρησιμοποιούνται ως οικονομική πηγή, η κοινωνία τις εκμεταλλεύεται, και πάνω από όλα, μία βιομηχανία που παράγει τις απαραίτητες πληροφορίες διαρκώς αναπτύσσεται (Nick Moore, όπως αναφέρεται στον Karvalics, 2007)*
- *Ένας νέος τύπος κοινωνίας, όπου η ανθρωπότητα έχει την ευκαιρία να χαράξει ένα νέο τρόπο ζωής, να έχει καλύτερες συνθήκες διαβίωσης, καλύτερη εργασία και να διαδραματίζει ένα καλύτερο ρόλο στην κοινωνία χάρη στην παγκόσμια μετάδοση και χρήση πληροφοριών και τεχνολογιών τηλεπικοινωνίας (Bela Muranyi, όπως αναφέρεται στον Karvalics, 2007)*

1.3.1 Πότε μία κοινωνία αποκαλείται Κοινωνία της Πληροφορίας;

---

⁶ Bell, D., (1980): *The Social Framework of the Information Society* (in: Forester, T. /ed./ *The Microelectron-ics Revolution: The Complete Guide to the New Technology and Its Impact on Society*, MIT Press, Cambridge, Mass.)

Στην προηγούμενη ενότητα αναφέρθηκε ότι αυτό το οποίο διακρίνει την σύγχρονη κοινωνία από τις προγενέστερες, ώστε να εδραιώνεται στη συνείδησή μας ως η κοινωνία της πληροφορίας, είναι το γεγονός πως όλες οι δραστηριότητες οι οποίες συνδέονται είτε άμεσα είτε έμμεσα με τη ροή, την επεξεργασία και την αποθήκευση πληροφοριών και δεδομένων είναι πιο σημαντικές από ποτέ άλλοτε, ενώ παράλληλα συμβάλλουν στην μετάλλαξη των κοινωνικών δομών. Συγκεκριμένα, η κοινωνία της πληροφόρησης έχει επιφέρει θεμελιώδη αλλαγές σε τομείς όπως: (i) τεχνολογικός τομέας, (ii) στον εργασιακό κλάδο, (iii) στις οικονομικές δομές μιας κοινωνίας καθώς επίσης και στις (iv) χωροταξικές δομές και τέλος στην (v) κουλτούρα, τα ήθη και τα έθιμα που διέπουν την κοινωνία μας.

Ο Βρετανός κοινωνιολόγος και σημαντικός θεωρητικός της κοινωνίας της πληροφορίας Frank Webster,⁷ στο βιβλίο του «*Θεωρίες για την κοινωνία της πληροφορίας*», το οποίο εκδίδεται το 1995 συλλέγει και αναλύει τις βασικότερες θεωρίες, συμβάλλοντας στην ουσιαστική κατανόηση ενός καινούριου όρου των κοινωνικών επιστημών και ταυτόχρονα αναδεικνύει τα χαρακτηριστικά της κοινωνίας η οποία δύναται να χαρακτηρίζεται ως κοινωνία της πληροφορίας, προσφέροντας πλούσιο υλικό για τη διερεύνηση ενός σύγχρονου συγκριτικά φαινομένου.

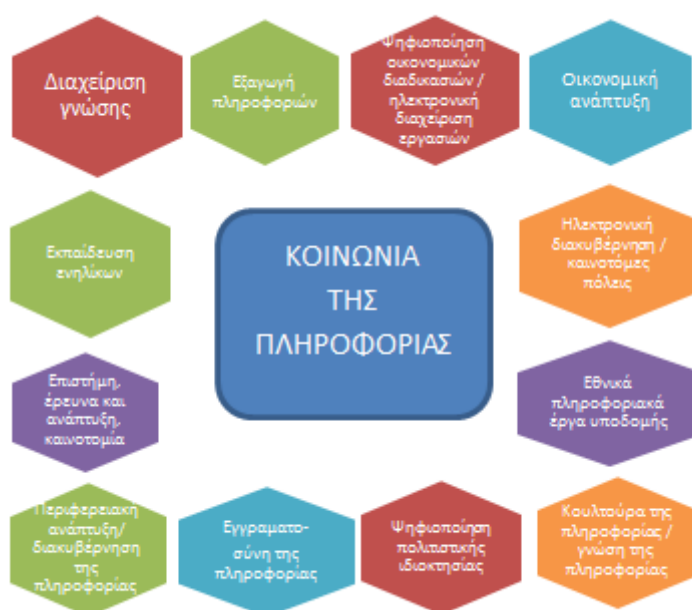
Σύμφωνα με τον Webster (1995), από την τεχνολογική διάσταση (i), η οποία τείνει να είναι και η πιο διαπρεπής, μια κοινωνία ορίζεται ως κοινωνία της πληροφορίας εφόσον οι πληροφορίες και οι τηλεπικοινωνιακές τεχνολογίες αναλαμβάνουν διαρκώς πρωταγωνιστικό ρόλο σε όλες τις εκφάνσεις της κοινωνικής ζωής, ταράσσοντας τις καθιερωμένες κοινωνικές δομές και συμβάλλοντας σε ριζικές αλλαγές οι οποίες αφορούν τόσο στην πολιτική όσο στην οικονομία και στην κουλτούρα η οποία χαρακτηρίζει την καθημερινότητα των πολιτών. Οι τεχνολογικές υποδομές οι οποίες διαδραματίζουν αυτόν τον ρόλο στις σύγχρονες κοινωνίες είναι γνωστές ως «Τεχνολογίες της Επικοινωνίας και της Πληροφόρησης» (ΤΠΕ). Ως προς τις εργασιακές και οικονομικές δομές (ii, iii), βιώνουμε την εποχή της πληροφορίας και κατ' επέκταση ζούμε στην κοινωνία της πληροφορίας καθώς έχουμε αφήσει πίσω την αγροτική και βιομηχανική κοινωνία και οι εργαζόμενοι προσανατολίζονται σε εργασίες οι οποίες σχετίζονται με τη διαχείριση πληροφοριών. Επιπροσθέτως, (iv) στην κοινωνία της πληροφορίας τα φυσικά χωροταξικά όρια παύουν να ισχύουν χάρις

---

⁷ Webster, F., (1995). *Theories of Information Society*. 1st Ed. Routledge. ISBN 0-203-96282-6

στη χρήση των νέων Τεχνολογιών Πληροφόρησης και Επικοινωνίας και της παγκοσμιοποίησης. Εν κατακλείδι, (v) βιώνουμε το πέρασμα από τη βιομηχανική κοινωνία στην κοινωνία της πληροφορίας δεδομένου ότι η παγκοσμιοποιημένη, ψηφιακή μιντιακή κουλτούρα έχει διεισδύσει δραματικά στην καθημερινότητα του μέσου ανθρώπου-πολίτη, καθορίζοντας τον τρόπο ζωής του, αυτό το οποίο συνήθως ονομάζεται lifestyle.

Εικόνα 1: Η δομή της Κοινωνίας της Πληροφορίας

Πηγή: Karvalics (2007)

1.4 Η Κριτική στην κοινωνία της πληροφορίας από τον Manuel Castells

Ο καθηγητής κοινωνιολογίας και συγγραφέας της τριλογίας «*Η εποχή της πληροφορίας: Οικονομία, Κοινωνία και Κουλτούρα/The information age: Economy, Society and Culture*» Manuel Castells, του οποίου το ερευνητικό έργο σχετίζεται κυρίως με την κοινωνία της πληροφορίας, την επικοινωνία γενικά, και την παγκοσμιοποίηση, στο έργο του «*Η δικτυωμένη κοινωνία: Από τη γνώση στην χάραξη πολιτικής/ The network society: From knowledge to policy (2005)*» ασκεί κριτική στην κοινωνία της πληροφορίας.

Πιο συγκεκριμένα ο Castells (2005)⁸ αναφέρει πως αδιαμφισβήτητα τις τελευταίες δεκαετίες οι θεμελιώδεις δομές τις κοινωνίας βρίσκονται υπό καθεστώς μετάλλαξης, και πως αν και πρόκειται για μία πολυδιάστατη αλλαγή η οποία επηρεάζει διαφορετικούς τομείς, συνδέεται άμεσα με την ανάπτυξη των νέων Τεχνολογιών Επικοινωνίας και πληροφόρησης. Χαρακτηριστική είναι άλλωστε η φράση του Castells (Castells και Cardoso, 2005, κεφ.1, σελ.3):⁹

«Γνωρίζουμε πως η τεχνολογία δεν καθορίζει την κοινωνία: είναι η κοινωνία».

Κατόπιν τούτου, ο συγγραφέας ισχυρίζεται πως η κοινωνία διαμορφώνει τις εκάστοτε τεχνολογικές επιτεύξεις ανάλογα με τις ανάγκες, τις αξίες και τα ενδιαφέροντα των ανθρώπων που χρησιμοποιούν την τεχνολογία. Εντούτοις, διατείνεται πως η τεχνολογία από μόνη της, αν και αναγκαία συνθήκη, δεν επαρκεί για την ανάπτυξη νέων κοινωνικών δομών.

Στο σημείο αυτό ο Castells (2005), έρχεται σε αντιπαράθεση με τον όρο κοινωνία της πληροφορίας καθώς υποστηρίζει πως ανέκαθεν η γνώση και η πληροφόρηση ήταν αξίες καθοριστικής σημασίας για την ανάπτυξη και την πρόοδο. Αυτό το οποίο έρχεται και αλλάζει τα δεδομένα στην μεταμοντέρνα κοινωνία είναι οι ηλεκτρονικές, διαδικτυακές τεχνολογίες οι οποίες παρέχουν νέες δυνατότητες σε μια παλιά μορφή κοινωνικής οργάνωσης: τα δίκτυα (Castells και Cardoso, 2005, κεφ.1, σελ.4). Εισάγει λοιπόν έναν νέο όρο, αυτόν της δικτυωμένης κοινωνίας/network society, στην οποία οι κοινωνικές δομές συντελούν το αποτέλεσμα της αλληλεπίδρασης των νέων τεχνολογιών και της κοινωνικής οργάνωσης σε μία ευρεία κλίμακα. Συμπερασματικά, οι ψηφιακές τεχνολογίες αποτελούν τη ραχοκοκαλιά της δικτυωμένης κοινωνίας. Επιπλέον, η δικτυωμένη κοινωνία βασίζεται σε δίκτυα, και χάρις στις νέες τεχνολογίες τα νέα δίκτυα υπερβαίνουν όρια και σύνορα, έχουμε να κάνουμε λοιπόν με μία παγκοσμιοποιημένη δικτυωμένη κοινωνία που ανοικοδομείται πάνω σε παγκόσμια δίκτυα (Castells και Cardoso, 2005). Συνεπώς, για τον Castells, αυτό που σήμερα ονομάζουμε παγκοσμιοποίηση είναι ένας διαφορετικός όρος για να περιγράψει τη δικτυωμένη κοινωνία.

1.5 Η δικτυωμένη κοινωνία και οι κοινωνικοί μετασχηματισμοί που προκύπτουν

---

⁸ Castells, M. (2005). Global governance and global politics. *PS: Political Science & Politics*, 38(1), 9-16

⁹ Castells, M., & Cardoso, G. (2005). *The Network Society: From Knowledge to Policy*. Washington, DC: Johns Hopkins Center for Transatlantic Relations, 2005

Η δικτυωμένη κοινωνία, ουσιαστικά στηρίζεται σε δίκτυα που αναπτύσσονται μέσω των Τεχνολογιών Πληροφόρησης και Επικοινωνίας, εφεξής ΤΠΕ, οι οποίες με τη σειρά τους δημιουργούν, διοχετεύουν και επεξεργάζονται πληροφορίες οι οποίες συσσωρεύονται στον πυρήνα του δικτύου (Castells, 2005). Αντιστοίχως, οι Christakis και Fowler (2011)¹⁰ υποστηρίζουν ότι η έννοια της συνδεσιμότητας κατέχει κεντρικό ρόλο στις σύγχρονες κοινωνίες, οι οποίες και αναπτύσσονται πάνω στη διασύνδεση δικτύων. Η δικτυωμένη κοινωνία δεν μπορεί να γίνει πλήρως αντιληπτή αν δε ληφθούν υπ' όψιν οι αλλαγές στις κοινωνικές δομές και οι πρακτικές που χαρακτηρίζουν τη νέα αυτή μορφή κοινωνικής οργάνωσης. Για το λόγο αυτό ο Castells συγκεντρώνει τις σημαντικότερες μελέτες αναφορικά με τη δικτυωμένη κοινωνία και παρουσιάζει τις βασικές μεταλλάξεις στις κοινωνικές δομές.

Αρχικά, η δικτυωμένη οικονομία ή νέα οικονομία είναι ένας νέος εποικοδομητικός τρόπος οργάνωσης, διαχείρισης και καταμερισμού της παραγωγής ο οποίος συμβάλλει στην ανάπτυξη της παραγωγικότητας. Στην σύγχρονη εποχή, η ανάπτυξη και εξέλιξη της παραγωγικότητας συνδέεται άμεσα με τρεις διαδικασίες: πρωτίστως με τη δημιουργία και την εξάπλωση νέων τεχνολογιών (ΤΠΕ), με αλλαγές στον εργασιακό τομέα οι οποίες αφορούν στην δημιουργία ολοένα και περισσότερων εργαζομένων με υψηλό μορφωτικό επίπεδο οι οποίοι και προσαρμόζονται εύκολα στις αλλαγές που συνοδεύουν ένα παγκοσμιοποιημένο εργασιακό περιβάλλον και τέλος, στην εδραίωση της οργάνωσης της εργασίας και της παραγωγής με βάση τα δίκτυα.

Η νέα μορφή κοινωνίας έχει πυροδοτήσει εξίσου σημαντικές αλλαγές στον τρόπο κατά τον οποίο οι πολίτες κοινωνικοποιούνται και αλληλεπιδρούν. Έχει επικρατήσει η άποψη πως το Διαδίκτυο ευθύνεται για την απομόνωση του σύγχρονου ανθρώπου. Παρ' όλα αυτά, οι έρευνες οι οποίες απασχολούν τον Castells (2005), καταλήγουν στο γεγονός ότι κατά πλειοψηφία, οι χρήστες του Διαδικτύου είναι πιο κοινωνικοί, έχουν περισσότερους φίλους και επαφές και είναι πιο ενεργοί κοινωνικά και πολιτικά από τους μη χρήστες. Η αλλαγή στον τρόπο κοινωνικοποίησης στην περίπτωση αυτή δεν ταυτίζεται με την άνοδο του Διαδικτύου και την ανάδυση των νέων τεχνολογιών, αλλά με μία λογική ενσωματωμένη στα δίκτυα επικοινωνίας: με

---

¹⁰ Nicolas Christakis and James Fowler (2011). *Connected. The surprising power of networks and how they shape our lives – How your friends' friends' friends affect everything you think, feel and do*. 1st ed. Little Brown and Company. New York.

την εμφάνιση του δικτυωμένου ατομικισμού (networked individualism). Αυτό σημαίνει πως οι άνθρωποι κοινωνικοποιούνται επιλέγοντας μόνοι τους δίκτυα επικοινωνίας τα οποία και ανταποκρίνονται στις ανάγκες και στη διάθεση του κάθε ατόμου. Συμπερασματικά, η δικτυωμένη κοινωνία συγκροτείται από δικτυωμένα ανεξάρτητα άτομα.

Μια ακόμη βασική μετάλλαξη σχετίζεται με τον κόσμο της επικοινωνίας, όπου συμπεριλαμβάνονται και τα μέσα επικοινωνίας. Σε αντίθεση με τη διαπροσωπική επικοινωνία, η οποία και διαμορφώνεται από τους πρωταγωνιστές της αλληλεπίδρασης, το σύστημα των μέσων επικοινωνίας ρυθμίζει τις σχέσεις μεταξύ θεσμών και οργανισμών της κοινωνίας και των ανθρώπων, όχι ως μεμονωμένες προσωπικότητες αυτή τη φορά, αλλά ως συλλέκτες πληροφοριών, ακόμη και αν τελικά αυτές οι πληροφορίες γίνονται αντιληπτές βάσει προσωπικών χαρακτηριστικών και εμπειριών. Αυτή η δεύτερη μορφή επικοινωνίας, εννοώντας τη μαζική, είναι ιδιαίτερα σημαντική στην εξέλιξη της ανθρώπινης σκέψης και γνώμης και στη λήψη σωστών πολιτικών αποφάσεων, και είναι αυτή η οποία απασχολεί την παρούσα διατριβή.

Το σύγχρονο λοιπόν σύστημα επικοινωνίας προσδιορίζεται από τρεις κυρίαρχες τάσεις.

- Η δεύτερη αυτή μορφή μαζικής επικοινωνίας οργανώνεται κυρίως από μεγάλους ομίλους επιχειρήσεων μέσων μαζικής ενημέρωσης. Οι επιχειρήσεις αυτές δρουν παράλληλα σε παγκόσμιο αλλά και τοπικό επίπεδο, καθώς συνεταιρίζονται με μικρότερους οργανισμούς μέσων ενημέρωσης ανά τον κόσμο. Κατόπιν τούτου, η επικοινωνία δύναται να έχει ταυτόχρονα παγκόσμιο αλλά και τοπικό χαρακτήρα, ενώ μπορεί να θίγει θέματα γενικού ενδιαφέροντος, χωρίς όμως να αποκλείει την εξειδικευμένη θεματολογία. Τα παραπάνω καθορίζονται από την αγορά και από τον προϊόν που έχουν να παρουσιάσουν οι όμιλοι.
- Η δεύτερη τάση σχετίζεται με την αδιάλειπτη ψηφιοποίηση της επικοινωνίας, η οποία συμβάλλει στην ανάπτυξη αμφίδρομης και διαδραστικής επικοινωνίας. Ως εκ τούτου, παρά το γεγονός ότι μεγάλοι όμιλοι επιχειρήσεων διαχειρίζονται την πλειοψηφία των μέσων ενημέρωσης, η επικοινωνία παύει να είναι μονόπλευρη και καθοδηγούμενη. Τα νέα μέσα επικοινωνίας δίνουν

στον πολίτη τη δυνατότητα να συμμετέχει στην ενημέρωση και πολλές φορές να διαμορφώνει ο ίδιος την επικαιρότητα. Έχουμε να κάνουμε λοιπόν με την ανάδυση μιας νέας μορφής πολιτικής και κοινωνικής επικοινωνίας.

- Τέλος, όσο η δικτυωμένη κοινωνία εξελίσσεται και αναπτύσσεται, παρατηρείται μια έκρηξη οριζοντίων δικτύων επικοινωνίας, τα οποία δρουν ανεξάρτητα από οικονομικές, επιχειρηματικές και πολιτικές πιέσεις. Τα δίκτυα αυτά συμβάλουν στην εδραίωση μιας αυτοκατευθυνόμενης μαζικής επικοινωνίας, έτσι όπως ορίζεται από τον Castells (2005). Είναι μαζική, γιατί αναδύεται μέσα από τους κόλπους του Διαδικτύου, και ακριβώς μέσω αυτού μπορεί να μεταφερθεί σε ολόκληρο τον πλανήτη. Είναι όμως και αυτοκατευθυνόμενη γιατί οι δημιουργοί της είναι απλοί πολίτες ή ομάδες ατόμων, που αψηφούν το μιντιακό σύστημα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν τα ιστολόγια, γνωστά και ως μπλόγκ.

Ο βαθύτερος όμως μετασχηματισμός έχει να κάνει με τις δομές του ίδιου του κράτους, εννοώντας το πέρασμα από το έθνος – κράτος της βιομηχανικής κοινωνίας στο δικτυωμένο κράτος της κοινωνίας της πληροφορίας. Έχει ήδη αναφερθεί πως ο όρος παγκοσμιοποίηση είναι ουσιαστικά μια άλλη λέξη για να περιγράψει τη δικτυωμένη κοινωνία (Castells, 2005). Συνεπώς, η σύγχρονη κοινωνία έχει παγκόσμιο χαρακτήρα, άρα και το κράτος δεν δύναται να περιορίζεται και να λειτουργεί μόνο εντός εθνικών πλαισίων και ορίων. Αυτό δε συνεπάγεται απαραίτητα τη δημιουργία μίας παγκόσμιας κυβέρνησης. Μολαταύτα, αρκεί κανείς να σκεφτεί θεσμούς όπως το διεθνές νομισματικό ταμείο, την παγκόσμια τράπεζα, ή την ένωση των ισχυρών κρατών, γνωστή ως G8, για να συνειδητοποιήσει πως μια νέα μορφή παγκόσμιας διακυβέρνησης αρχίζει σιγά σιγά να οικοδομείται. Αυτό όμως που ο Castells (2005) αντιλαμβάνεται ως δικτυωμένο κράτος, είναι ένα κράτος όπου το σύστημα διακυβέρνησης δεν βρίσκεται στο επίκεντρο του έθνους – κράτους αλλά αφορά σε ένα δίκτυο πολιτικών θεσμών και οργάνων τα οποία καλούνται να συνεισφέρουν στη διακυβέρνηση της χώρας. Στο σημείο αυτό αξίζει να σημειωθεί πως το δικτυωμένο κράτος δεν είναι απότοκο των τεχνολογικών εξελίξεων, παρ' όλο που οι νέες τεχνολογίες αποτελούν σημαντικό εργαλείο, αλλά της αντιπαράθεσης μεταξύ ενός παγκόσμιου συστήματος και ενός κράτους που θέλει να διατηρήσει τον τοπικιστικό του χαρακτήρα.

1.6 Συμπέρασμα

Συνοψίζοντας τα ανωτέρω παρατηρείται μια διαρκής σχέση αλληλεπίδρασης μεταξύ τεχνολογίας και κοινωνίας, κάτι που επιβεβαιώνει τον αρχικό ισχυρισμό, ότι δηλαδή κάθε τεχνολογικό επίτευγμα συνιστά ένα νέο κοινωνιολογικό φαινόμενο με πολύπλευρες διαστάσεις και επιδράσεις. Με άλλα λόγια, και όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Castells η τεχνολογία δεν καθορίζει απλά την κοινωνία, είναι η ίδια η κοινωνία (Castells και Cardoso, 2005). Κατόπιν τούτου, στόχος της παρούσας διατριβής αποτελεί η διερεύνηση της συσχέτισης τεχνολογίας και κοινωνίας στο πεδίο της συλλογικής οργάνωσης, κινητοποίησης και δράσης, η ανάλυση και η παρουσίαση της οποίας προσεγγίζεται στην συνέχεια.

Κεφάλαιο 2^ο: Το θεωρητικό πλαίσιο της αιτιατής συσχέτισης τεχνολογίας - κοινωνίας

2.1 Εισαγωγή

Στο προηγούμενο κεφάλαιο επισημαίνεται ότι τα τελευταία χρόνια δρομολογούνται σημαντικοί πολιτικοί, κοινωνικοί και πολιτισμικοί μετασχηματισμοί, ενώ έκδηλος είναι ο ρόλος των νέων τεχνολογιών, και κυρίως του Διαδικτύου, στην κοινωνιολογική αυτή μετατόπιση. Απαραίτητη και πρωταρχική προϋπόθεση ούτως ώστε να συνδέσουμε τα νέα τεχνολογικά (επικοινωνιακά) επιτεύγματα με τον κοινωνικό τους αντίκτυπο, είναι να γίνουν αντιληπτά τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα της τεχνολογίας, ως μία ενιαία οντότητα καθώς επίσης και οι πρακτικές που αναπτύσσονται γύρω από αυτήν σε κοινωνιολογικό επίπεδο. Κατά αυτόν τον τρόπο θα διερευνηθούν παράλληλα οι επιδράσεις της τεχνολογίας, εστιάζοντας στα νέα μέσα επικοινωνίας, στη δημόσια σφαίρα και την συλλογικά δράση, δεδομένου ότι η έννοια του συλλογικού είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με αυτήν του κοινωνικού, και κατ' επέκταση με την ίδια την κοινωνία. Συμπερασματικά, στην ενότητα αυτή γίνεται αναφορά στις βασικές θεωρητικές σχολές που έχουν αναπτυχθεί γύρω από τις τεχνολογικές εξελίξεις, παρουσιάζοντας το θεωρητικό πλαίσιο της αιτιατής συσχέτισης κοινωνίας – τεχνολογίας.

2.2 Το θεωρητικό πλαίσιο της αιτιατής συσχέτισης

Εν συντομία, κάθε φορά που η κοινωνία έρχεται αντιμέτωπη με ένα σύγχρονο μέσο επικοινωνίας, δημιουργείται αυτόματα η ανάγκη να κατανοήσουμε το συγκεκριμένο μέσο. Ποιος είναι ο ρόλος του; Τι επιπτώσεις έχει στην κοινωνία; Πως δύναται να διευκολύνει την καθημερινότητα του ανθρώπου και ποια η συνεισφορά του στο κοινωνικό γίγνεσθαι; Ποιοι κίνδυνοι ελλοχεύουν; Είναι μερικά από τα ερωτήματα που καλείται να απαντήσει τόσο η επιστημονική κοινότητα, όσο και ο κάθε χρήστης ξεχωριστά.

Χαρακτηριστική είναι η φράση της συγγραφέως και ερευνήτριας Nancy Baym: ¹¹ «Όταν συζητάμε για τα ψηφιακά μέσα και προσπαθούμε να τα κατανοήσουμε, συζητάμε ουσιαστικά για τους εαυτούς μας, ως ατομικές οντότητες, ως μέλη μιας

---

¹¹ Baym, N. K. (2010). *Personal connections in the digital age*. Cambridge, UK: Polity Press.

ομάδας και ως μέλη μιας ευρύτερης κοινωνίας» (κεφ. 2,σελ. 21, 2010). Στη ίδια λογική, οι Sturken και Thomas (2004),¹² υποστηρίζουν πως η έρευνα γύρω από την τεχνολογία αποτελεί το καλύτερο πεδίο μελέτης των επιθυμιών, των αναγκών και των βασικών θεμάτων που απασχολούν μια κοινωνία σε συγκεκριμένη χρονική περίοδο. Εκ παραλλήλου σημειώνουν πως συζητώντας για την τεχνολογία εξετάζουμε ταυτόχρονα τις αισιόδοξες προοπτικές αλλά και τις αγωνίες ή τους κινδύνους οι οποίοι απειλούν την συνοχή της εκάστοτε κοινωνίας. Ως εκ τούτου, κρίνεται απαραίτητη η μελέτη των χαρακτηριστικών των νέων μέσων επικοινωνίας, καθώς επίσης και η μελέτη των κοινωνικών εκείνων χαρακτηριστικών, τα οποία με την σειρά τους μπορούν να επηρεάσουν τον τρόπο που οι άνθρωποι αντιλαμβάνονται και χρησιμοποιούν τις νέες τεχνολογίες. Στην συνέχεια παρουσιάζονται τα βασικότερα θεωρητικά πλαίσια τα οποία αναδεικνύουν την αιτιατή σχέση ανάμεσα στην τεχνολογία και την κοινωνία.

2.2.1 Τεχνολογικός Ντετερμινισμός / Τεχνολογική αιτιοκρατία

Οι υποστηρικτές του τεχνολογικού ντετερμινισμού αντιλαμβάνονται τις τεχνολογικές καινοτομίες ως έναν εξωτερικό αιτιώδη παράγοντα που προκαλεί ρηξικέλευθες αλλαγές στις κοινωνικές δομές και στον οποίο η κοινωνία είναι αδύνατον να αντισταθεί (Baym, 2010). Ο ντετερμινισμός ως τάση, έχει τις ρίζες του τόσο βαθιά, όσο και η αρχαία Ελλάδα, όταν ο Σωκράτης επικρίνει ανοιχτά την ανακάλυψη του αλφαβήτου, παρουσιάζοντας το ως μια απειλή απέναντι στην προφορική παράδοση της ελληνικής κοινωνίας (Ong, 1982).¹³ Στην πιο σύγχρονη ιστορία διακρίνονται διάφορες παραλλαγές του τεχνολογικού ντετερμινισμού. Ευρέως διαδεδομένη είναι η άποψη η οποία συνδέεται με σκεπτικιστές, όπως ο θεωρητικός των μέσων επικοινωνίας, Marshall McLuhan,¹⁴ στον οποίο και ανήκει η περίφημη φράση «*Το μέσο είναι το μήνυμα*», (1964), και σύμφωνα με την οποία οι τεχνολογίες συνοδεύονται από κάποια συγκεκριμένα χαρακτηριστικά τα οποία αυτόματα μεταφέρονται σε αυτόν που τις χρησιμοποιεί (Baym, 2010). Συνεπώς, η τεχνολογία δρομολογεί αλλαγές στις κοινωνικές δομές μεταφέροντας τα χαρακτηριστικά της στα

---

¹² Sturken, M., & Thomas D., (2004). *Introduction: Technological visions and the rhetoric of the new*. In technological visions: The hopes and fears that shape new technologies, ed. Marita Sturken, Douglas Thomas and Sandra J. Bell – Rokeach, 1-18. Philadelphia: Temple University Press

¹³ Ong, W. J. (1982). *Orality and literacy: The technologizing of the word*. London: Methuen.

¹⁴ McLuhan, M., (1964). *Understanding Media: The Extensions of Man*, McGraw-Hill, New York, NY.

υποκείμενα που τη χρησιμοποιούν. Χαρακτηριστικά παραδείγματα της ντετερμινιστικής προσέγγισης αποτελούν σκέψεις όπως: ο ισχυρισμός ότι η χρήση ηλεκτρονικών παιχνιδιών αυξάνει την επιθετικότητα, η τηλεόραση μειώνει την ικανότητα των ανθρώπων να συγκεντρώνονται, το Διαδίκτυο μπορεί να οδηγήσει στην κοινωνική απομόνωση. Κοινό όλων των ανωτέρω ερμηνειών είναι το γεγονός ότι αντιλαμβάνονται την τεχνολογία σαν έναν εξωτερικό παράγοντα ο οποίος εισβάλλει επιθετικά στις ζωές των ανθρώπων και επηρεάζει την κοινωνική τους ζωή με αρνητικό τρόπο (Fischer, 1992:Ι) ¹⁵. Συμπληρωματικά, οι υποστηρικτές του τεχνολογικού ντετερμινισμού υπογραμμίζουν ότι οι αρνητικές επιπτώσεις είναι ακόμη πιο έντονες όταν έχουμε να κάνουμε με ένα σύγχρονο τεχνολογικό επίτευγμα, και στην περίπτωσή μας με ένα νέο μέσο επικοινωνίας καθώς οι χρήστες δεν κατανοούν πλήρως τις δυνατότητές του. Στην περίπτωση αυτή, είναι πολύ πιθανόν αντί οι άνθρωποι να χρησιμοποιούν την τεχνολογία, να χρησιμοποιηθούν - χειραγωγηθούν από αυτήν (Fischer, 1992:Ι). Μια πιο ήπια εκδοχή του τεχνολογικού ντετερμινισμού προβάλλει την άποψη ότι ναι μεν τα μέσα επικοινωνίας και η τεχνολογία εν γένει, έχουν συγκεκριμένα χαρακτηριστικά τα οποία μπορούν να επιφέρουν αλλαγές στην κοινωνία, αλλά και ο άνθρωπος έχει την ικανότητα να κάνει στρατηγικές επιλογές, οι οποίες συνήθως στηρίζονται στην λογική, για το ποια μέσα θα χρησιμοποιήσει αναλόγως την περίπτωση, καταλήγοντας στο ότι «οι άνθρωποι εκμεταλλεύονται αποτελεσματικά τα μέσα επικοινωνίας, των οποίων τα εγγενή χαρακτηριστικά είναι συμβατά με τις απαιτήσεις της μορφής επικοινωνίας» (Fulk, Steinfeld, Schmitz και Power, 1987, σελ. 531). ¹⁶ Ο τεχνολογικός ντετερμινισμός δεν αποτελεί απαραίτητα μια απαισιόδοξη προοπτική, αλλά δύναται να μεταφέρει και ένα αισιόδοξο μήνυμα, εννοώντας πως έχοντας ως δεδομένο ότι οι αρνητικές επιπτώσεις στις δομές της κοινωνίας είναι αποτέλεσμα των τεχνολογικών εξελίξεων, τότε καλύτερες και πιο εξελιγμένες τεχνολογίες έχουν την ικανότητα να μετριάσουν αυτές τις επιπτώσεις. Παρ' όλα αυτά, είναι μια προοπτική που αποδυναμώνει τον ανθρώπινο παράγοντα, καθιστώντας τον έρμαιο των τεχνολογικών εξελίξεων και αδύναμο να ελέγξει τις

---

¹⁵ Fischer, C. S. (1992). *America calling: A social history of the telephone to 1940*. Berkeley: University of California Press.

¹⁶ Fulk, J., Steinfeld, C., Schmitz, J., & Power, J. G. (1987). A social information processing model of media use in organizations. *Communication Research*, 14(5), 529–552

αλλαγές που αυτές επιφέρουν, τουλάχιστον μέχρι να εφεύρει πιο ανεπτυγμένες τεχνολογίες (Markus, 1994).¹⁷

Στον αντίποδα ενός απαισιόδοξου τεχνολογικού ντετερμινισμού, βρίσκονται οι ουτοπιστές, οι οποίοι και διατείνονται πως η τεχνολογία είναι ένας εξωτερικός παράγοντας που επεμβαίνει στην καθημερινότητα των ανθρώπων για να τη διευκολύνει και να τη βελτιώσει, αλλάζοντάς την μόνο προς το καλύτερο. Σε αντιδιαστολή, για τους δυστοπιστές ντετερμινιστές, η τεχνολογία οδηγεί σε απώλεια ελέγχου, οι άνθρωποι χάνουν την ανεξαρτησία τους, ενώ παράλληλα παρουσιάζονται ως άβουλα όντα, αδύναμα να αποτρέψουν την αλλαγή (Baym, 2010).

Ολοκληρώνοντας με τη σχολή του ντετερμινισμού, σε γενικές γραμμές, οι θεωρητικές προσεγγίσεις οι οποίες αφορούν στα ψηφιακά μέσα, όπως άλλωστε συνέβαινε και με προγενέστερα κανάλια επικοινωνίας, συχνά εστιάζουν στην αξιοπιστία της επικοινωνίας και εν συνεχεία στην ευημερία των ανθρωπίνων σχέσεων. Έχοντας ήδη αναφέρει πως ο ντετερμινισμός ως κίνημα υποστηρίζει πως τα μέσα επικοινωνίας φέρουν συγκεκριμένες εγγενείς ιδιότητες, τις οποίες μεταφέρουν αυτομάτως στους χρήστες δρομολογώντας αλλαγές στις κοινωνικές δομές, στο σημείο αυτό κρίνεται απαραίτητο να γίνει μία σύντομη αναφορά σε ένα από τα πιο διακριτά χαρακτηριστικά των ψηφιακών μέσων, στην ανωνυμία που τα χαρακτηρίζει, καθώς και στο πώς αυτή γίνεται αντιληπτή από τις δύο σχολές του ντετερμινισμού.

Οι ουτοπιστές παρουσιάζουν τα νέα μέσα επικοινωνίας ως μια ευκαιρία για την εξάλειψη των κοινωνικών προκαταλήψεων. Η ανθρώπινη φύση απελευθερώνεται, κάτω από το μανδύα της ανωνυμίας και οι κοινωνικές κάστες παύουν να υφίστανται, ανοίγοντας το δρόμο της ισότητας και ευνοώντας την ελευθερία του λόγου. Η παραπάνω προσέγγιση, έρχεται σε αντιπαράθεση με την δυστοπική φύση, η οποία κατηγορεί τα ψηφιακά μέσα πως μέσω της ανωνυμίας που παρέχουν διαβρώνουν τους υφιστάμενους κοινωνικούς σχηματισμούς. Ως αποτέλεσμα, οι άνθρωποι απομονώνονται, καθώς επιλέγουν να συνυπάρχουν με συγκεκριμένες ομάδες ατόμων με τις οποίες και παρουσιάζουν κοινά χαρακτηριστικά, ενώ τα κριτήρια επιλογής είναι ιδιαίτερος αυστηρά. Εκτός αυτού, η ίδια η ποιότητα και η αξιοπιστία της ανθρώπινης επικοινωνίας, και κατ' επέκταση, η

---

¹⁷ Markus, M. L. (1994). Electronic mail as the medium of managerial choice. *Organization Science*, 5(4), 502–527.

ποιότητα των ανθρωπίνων σχέσεων υπονομεύεται, καθώς τίθενται υπό αμφισβήτηση η ταυτότητα του υποκειμένου (Baym, 2010).

2.2.2 Ο κοινωνικός κονστρουκτιβισμός της τεχνολογίας

Σε αντίθεση με τους υπέρμαχους του ντετερμινισμού, οι οποίοι αντιλαμβάνονται την τεχνολογία ως έναν ανεξάρτητο εξωτερικό παράγοντα που επηρεάζει τις κοινωνικές δομές, οι υποστηρικτές του ρεύματος του κοινωνικού κονστρουκτιβισμού της τεχνολογίας (Social Construction of Technology / SCOT) εστιάζουν στο πως οι τεχνολογίες αναδύονται μέσω των ίδιων των κοινωνικών δομών, ενώ παράλληλα κατακρίνουν ως ανεπαρκή και παραπλανητική την ντετερμινιστική προοπτική, η οποία όχι μόνο αποδυναμώνει αλλά παράλληλα υπονομεύει το ρόλο του ανθρώπινου παράγοντα (Nye, 1997).¹⁸ Διάφορες επιστημονικές μελέτες έχουν εστιάσει στις αρχές της συγκεκριμένης θεωρίας για να αναδείξουν το πώς οι εκάστοτε κοινωνικοί παράγοντες όχι μόνο επηρεάζουν αλλά και δρομολογούν την ανάπτυξη και την πρόοδο τεχνολογικών επιτευγμάτων και καινοτομιών (βλ. Bijker και Law, 1992¹⁹. Bijker, Hughes και Pinch, 1987).²⁰

Αρχικά, αναφορικά με τους ίδιους τους εφευρέτες των νέων τεχνολογιών, πρόκειται για υποκείμενα ενταγμένα σε ένα ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο. Κατόπιν τούτου, οι οποιοσδήποτε επιλογές τους, κατά τη διάρκεια ανάπτυξης νέων τεχνολογικών εφαρμογών, δε δύναται να θεωρηθούν ανεξάρτητες του πλαισίου αυτού, το οποίο με τη σειρά του επηρεάζεται από τις διάφορες μορφές επικοινωνίας που ισχύουν μεταξύ των δρώντων (Baym, 2010). Εκτός των «δημιουργών» της τεχνολογίας, η παρούσα θεωρητική προσέγγιση υποστηρίζει την ύπαρξη και άλλων κοινωνικών παραγόντων που επηρεάζουν, είτε άμεσα, είτε έμμεσα την εξέλιξη της επιστήμης και της τεχνολογίας. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στους επενδυτές του ιδιωτικού και δημόσιου τομέα, οι οποίοι κατευθύνουν πολλές φορές τις έρευνες που πραγματοποιούνται μέσω των χρηματοδοτήσεων που παρέχουν. Το βασικό σημείο διαφοροποίησης όμως σχετίζεται με τη σημασία που αποδίδει η συγκεκριμένη θεωρία στους ίδιους τους χρήστες των νέων τεχνολογιών, των οποίων η δύναμη, όπως

¹⁸ Nye, D.E., (1997). *Narratives and spaces: technology and the construction of American culture*. Columbia University Press

¹⁹ Bijker, W. E. & Law, J. (Eds.). (1992). *Shaping technology/Building society: Studies in sociotechnical change*. Cambridge, MA: The MIT Press.

²⁰ Bijker, W. E., Hughes, T.P. & Pinch, T. (Eds.). (1987). *The social construction of technological systems: New directions in the sociology and history of technology*. Cambridge, MA: The MIT Press.

χαρακτηριστικά αναφέρει ο Fischer (1992), τείνει να αυξάνεται όσο πιο οργανωμένοι είναι. Αναμενόμενο είναι ότι τα συμφέροντα των παραπάνω παραγόντων, εννοώντας εφευρέτες, επενδυτές και χρήστες νέων τεχνολογιών, συχνά έρχονται σε σύγκρουση. Συμπερασματικά, οι τεχνολογίες που προκύπτουν είναι το αποτέλεσμα ενός κοινού συμβιβασμού (Baym, 2010).

Ο κοινωνικός κονστρουκτιβισμός εξετάζει παράλληλα και το τι συμβαίνει μέχρις ότου το πλήθος να υιοθετήσει τα νέα τεχνολογικά επιτεύγματα και να τα εντάξει στην καθημερινότητά του, υποστηρίζοντας ότι ένα ευρύ φάσμα κοινωνικών, οικονομικών, κυβερνητικών – πολιτικών και πολιτιστικών παραγόντων επηρεάζουν το πώς οι άνθρωποι αντιλαμβάνονται και στη συνέχεια χρησιμοποιούν τις νέες τεχνολογίες και πιο συγκεκριμένα τα νέα μέσα επικοινωνίας (Baym, 2010).

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η άποψη του σπουδαίου θεωρητικού των μέσων επικοινωνίας Raymond Williams (όπως αναφέρεται στους: Lister, Dovey, Giddings, Grand και Kelly, 2003, Σελ.81), ²¹ ο οποίος υποστηρίζει πως *«οποιαδήποτε και αν είναι η αρχική προδιαγραφή ενός τεχνολογικού επιτεύγματος, στην πορεία είναι αναπόφευκτο να εμφανιστούν άλλες κοινωνικές ομάδες με διαφορετικές ανάγκες και ενδιαφέροντα, που θα το υιοθετήσουν, αφού πρώτα αλλάξουν και ανατρέψουν τους αρχικούς σκοπούς χρήσης και λειτουργίας του.»* Η συγκεκριμένη φράση υπογραμμίζει τη δύναμη του ανθρώπινου παράγοντα και παράλληλα απορρίπτει την ντετερμινιστική προοπτική, κατά την οποία ο άνθρωπος είναι έρμαιο των τεχνολογικών εξελίξεων. Αρκεί κανείς να ανατρέξει στην ιστορία των μέσων επικοινωνίας για να συνειδητοποιήσει πως οι πιο απροσδόκητες λειτουργίες μέσων όπως ο τηλεγράφος ή το ραδιόφωνο, είναι σήμερα οι πλέον διαδεδομένες (Nye, 2004). ²² Με πιο πρόσφατο παράδειγμα το Διαδίκτυο, το οποίο χαρακτηριστικά ξεκίνησε σαν ένα σύστημα αποθήκευσης πληροφοριών που χρησιμοποιούταν κατά κύριο λόγο από τον στρατό.

Συνοψίζοντας, θα μπορούσε να ειπωθεί ότι ο κοινωνικός κονστρουκτιβισμός λειτουργεί ως τη διαμετρικά αντίθετη εναλλακτική λύση απέναντι στον τεχνολογικό ντετερμινισμό. Με άλλα λόγια, αντί να αντιλαμβανόμαστε τις αλλαγές στις δομές της

---

²¹ Lister, M., Dovey, J., Giddings, S., Grant, I. and Kelly, K. (2003) *New Media: A Critical Introduction*. London: Routledge

²² Nye, D. E., (2003.) *American as Second Creation: Technology and Narratives of New Beginnings* MIT Press, paperback 2004, 371 pp.

κοινωνίας σαν αποτέλεσμα των νέων μέσων και τεχνολογιών, ο κοινωνικός κονστρουκτιβισμός θεωρεί τις νέες τεχνολογίες το απότοκο των εναλλασσόμενων κοινωνικών δομών. Μόλα ταύτα, όπως συμβαίνει συνήθως η αλήθεια τείνει να βρίσκεται κάπου στη μέση και στο σημείο αυτό αξίζει να γίνει αναφορά σε μία τρίτη θεωρητική προσέγγιση, τον κοινωνικό σχηματισμό της τεχνολογίας (social shaping of technology).

2.2.3 Ο κοινωνικός σχηματισμός της τεχνολογίας

Σύμφωνα με την ανωτέρω προσέγγιση, οι κοινωνικές συνέπειες της τεχνολογίας είναι το αποτέλεσμα ενός μίγματος «δυνατοτήτων»: τις κοινωνικές ικανότητες που ενεργοποιεί η ίδια η φύση, δηλαδή τα τεχνικά χαρακτηριστικά, της κάθε τεχνολογίας, καθώς επίσης και τον απροσδόκητο τρόπο που οι άνθρωποι κάνουν χρήση αυτών των χαρακτηριστικών (Baym, 2010). Συνεπώς, άνθρωποι, θεσμοί και τεχνολογία, όλοι ανεξαιρέτως έχουν τη δύναμη να επηρεάσουν την πρόοδο, την εξέλιξη και την μετέπειτα χρήση και λειτουργία των νέων τεχνολογιών, και όπως χαρακτηριστικά σημειώνει ο Lievrouw (1996),²³ έχουμε να κάνουμε με τρεις αλληλοεξαρτώμενους κόμβους, μέσα σε ένα συνεχώς εναλλασσόμενο κοινωνικο-τεχνικό δίκτυο, οι οποίοι διαμορφώνουν τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα των τεχνολογιών και τις χρήσεις τους με διαφορετικό τρόπο, σε διαφορετικές χρονικές περιόδους και μέρη, για διαφορετικές ομάδες ανθρώπων (Σελ. 250).

Επιπροσθέτως, αξίζει να γίνει αναφορά σε μια ομάδα Βρετανών και Νορβηγών επιστημόνων και θεωρητικών των μέσων επικοινωνίας, οι οποίοι τη δεκαετία του 1990 εισήγαγαν μία νέα θεωρία η οποία και καλείται να συνεχίσει να εξετάζει την αιτιοκρατική σχέση μεταξύ κοινωνίας και τεχνολογίας από το σημείο που σταματά η προσέγγιση του κοινωνικού σχηματισμού της τεχνολογίας. Η προοπτική αυτή γίνεται γνωστή ως «η Εξημέρωση της Τεχνολογίας / Domestication of technology) και συγκλίνει με τη θεωρία του Κοινωνικού σχηματισμού στο γεγονός ότι και οι δύο προοπτικές υποστηρίζουν ότι οι επιπτώσεις των νέων μέσων επικοινωνίας στη ζωή του ανθρώπου αποτελούν συνέπεια τόσο των τεχνικών χαρακτηριστικών των νέων τεχνολογιών, όσο και του κοινωνικού πλαισίου που

---

²³ Lievrouw, L. A. (1996), Communication and the “Culture Wars”. *Journal of Communication*, 46: 169–178. doi: 10.1111/j.1460-2466.1996.tb01467.x

περικλείει τις συγκεκριμένες τεχνολογίες (Haddon, 2006).²⁴ Παρ' όλα αυτά, η δεύτερη επικεντρώνεται κυρίως στις διαδικασίες μετάβασης των νέων τεχνολογιών από «περιθωριοποιημένα» αντικείμενα, στα οποία πρόσβαση διαθέτουν συγκεκριμένες κοινωνικές κάστες, σε αντικείμενα καθημερινής χρήσης, τα οποία αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι καθημερινών πρακτικών όλων των κοινωνικών τάξεων και ομάδων (Baym, 2010), με χαρακτηριστικό παράδειγμα ξανά το Διαδίκτυο. Εν κατακλείδι, οι δύο θεωρίες τοποθετούν σε διαφορετικό σημείο το ενδιαφέρον, όσον αφορά στις κοινωνικές διαδικασίες που συντελούνται ούτως ώστε να γίνει αντιληπτή η σχέση τεχνολογίας – κοινωνίας, αλλά δεν παύουν να υποστηρίζουν ότι η σχέση αυτή επηρεάζεται τουλάχιστον από δύο παράγοντες. Ως εκ τούτου, και οι δύο αντιλαμβάνονται τις επιπτώσεις της τεχνολογίας στην κοινωνική σφαίρα ως αναδυόμενες αλλά και απρόβλεπτες πολλές φορές, καθώς πρόκειται ουσιαστικά για μια συνεχή αλληλεπίδραση μεταξύ διαφορετικών υποκειμένων και διαφορετικών περιστάσεων.

Πίνακας 2. *Η αιτιατή συσχέτιση κοινωνίας τεχνολογίας*

Η αιτιατή συσχέτιση	
Τεχνολογικός Ντετερμινισμός	Οι τεχνολογικές καινοτομίες γίνονται αντιληπτές ως έναν εξωτερικό αιτιώδη παράγοντα ο οποίος προκαλεί ρηξικέλευθες αλλαγές στις κοινωνικές δομές και στον οποίο η κοινωνία είναι αδύνατον να αντισταθεί
Ο κοινωνικός κονστρουκτιβισμός της τεχνολογίας	Οι τεχνολογίες αναδύονται μέσω των ίδιων των κοινωνικών δομών, όντας το απότοκο των εναλλασσόμενων δομών.
Ο κοινωνικός σχηματισμός της τεχνολογίας	Οι κοινωνικές συνέπειες της τεχνολογίας είναι το αποτέλεσμα ενός μίγματος «δυνατοτήτων», των κοινωνικών, τις οποίες ενεργοποιεί η ίδια η φύση, δηλαδή τα τεχνικά χαρακτηριστικά, της κάθε τεχνολογίας, καθώς επίσης και τον απροσδόκητο τρόπο που οι άνθρωποι κάνουν χρήση αυτών των χαρακτηριστικών

²⁴ Haddon, L. (2006) 'The Contribution of Domestication Research to In-Home Computing and Media Consumption', *The Information Society*, Vol. 22, pp.195-203.

2.3 Συμπέρασμα

Έχοντας ήδη επιχειρήσει μία σύντομη αναφορά στις βασικές θεωρίες που προσεγγίζουν το πλαίσιο της αιτιολογικής συσχέτισης κοινωνίας τεχνολογίας, - καταλήγοντας στο ότι ουσιαστικά πρόκειται για μια σχέση αλληλεξάρτησης και αλληλεπίδρασης - στην παρούσα εργασία εξετάζονται οι ιδιαίτερες εκείνες κοινωνικές περιστάσεις που δίνουν ώθηση στην εξέλιξη και την εγκαθίδρυση των νέων τεχνολογιών ως αναπόσπαστο κομμάτι της καθημερινότητάς του σύγχρονου ανθρώπου. Παράλληλα, λαμβάνοντας υπόψη τη διττή αυτή σχέση επιρροής, θα ερευνηθούν τα τεχνικά χαρακτηριστικά των νέων ψηφιακών μέσων επικοινωνίας, και πιο συγκεκριμένα του Twitter –το οποίο και χρησιμοποιείται ως μελέτη περίπτωσης-, συνδυαστικά με τις ευκαιρίες, τις δυνατότητες αλλά και τους περιορισμούς που προσφέρουν στο κοινωνικό άτομο. Στο σημείο αυτό αξίζει να σημειωθεί ότι η επιλογή του Twitter στηρίζεται στην ιδιαίτερη δομή που παρουσιάζει το συγκεκριμένο μέσο (βλ. Κεφ. 3, σελ. 72) εν συγκρίσει με τα λοιπά μέσα κοινωνικής δικτύωσης καθώς επίσης και με το γεγονός ότι η υπάρχουσα βιβλιογραφία που εστιάζει στην συγκεκριμένη πλατφόρμα παραμένει ελλιπής. Τελικός σκοπός είναι να γίνουν κατανοητές οι πραγματικές πρακτικές αυτών των λειτουργιών, είτε ως δυνατότητες, είτε ως περιορισμοί, στην καθημερινή ζωή του ανθρώπου, εννοώντας, το πώς ουσιαστικά ο σύγχρονος άνθρωπος εκμεταλλεύεται τα τεχνικά χαρακτηριστικά των νέων μέσων επικοινωνίας, για ποιο λόγο τα χρησιμοποιεί, τι κίνδυνοι ελλοχεύουν, ποιο είναι το κοινωνικό υπόβαθρο που ευνοεί την εξέλιξη και την πρόοδο της τεχνολογίας αλλά και την μετέπειτα ενσωμάτωσή της στις διάφορες εκφάνσεις της καθημερινότητας, είναι μερικά από τα ερωτήματα στα οποία καλείται να δώσει απαντήσεις η παρούσα μελέτη.

Κεφάλαιο 3^ο : Νέα Μέσα & Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης

3.1 Εισαγωγή

Όπως έχει ήδη αναφερθεί σε προηγούμενες ενότητες, η έλευση της κοινωνίας της πληροφορίας ταυτίζεται με τη ραγδαία εξέλιξη της τεχνολογίας και την ανάπτυξη των επονομαζόμενων «νέων μέσων επικοινωνίας». Ως εκ τούτου, κρίνεται απαραίτητη η προσέγγιση του όρου νέα μέσα επικοινωνίας, καθώς και οι επιπτώσεις που δύναται να έχουν στην καθημερινότητα, ιδιωτική και δημόσια, των σύγχρονων κοινωνιών. Στην συνέχεια του κεφαλαίου παρουσιάζεται η μετάβαση από τα «παλιά» στα νέα μέσα επικοινωνίας, η ανάλυση και η παρουσίαση των διακριτών χαρακτηριστικών των νέων μέσων, ενώ εκ παραλλήλου έμφαση δίνεται στη θεωρία της σύγκλισης των μέσων. Τέλος, ως υποκατηγορία των νέων μέσων, προσεγγίζονται και εξετάζονται τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, στα οποία και εστιάζει η παρούσα μελέτη.

3.2 Από τα παραδοσιακά Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας (ΜΜΕ) στα Νέα Μέσα

Η ορολογία Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας αναφέρεται σε όλο το φάσμα των διαύλων επικοινωνίας που λειτουργούν σε μεγάλη κλίμακα και ταυτόχρονα εμπλέκουν σχεδόν όλα τα μέλη μιας οργανωμένης κοινωνίας. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν η τηλεόραση, οι εφημερίδες, το ραδιόφωνο κτλ. (McQuail, 2005).²⁵ Ποια είναι όμως η διαφορά μεταξύ των παραδοσιακών μέσων επικοινωνίας και των νέων ή αλλιώς ψηφιακών μέσων; Ο McQuail (2005), στο βιβλίο του «*Η θεωρία της μαζικής επικοινωνίας για τον 21^ο αιώνα*» υπογραμμίζει πως οι διαφορές ανάμεσα στους δυο εξεταζόμενους όρους δεν είναι εύκολα διακριτές. Εν συντομία, ο συγγραφέας αποδίδει τρεις ιδιότητες στα νέα μέσα επικοινωνίας, οι οποίες και συνοψίζουν τις κύριες διαφορές τους με τα παραδοσιακά ΜΜΕ.

- Εξατομικευμένος χαρακτήρας
- Διαφοροποιημένη δομή
- Και τέλος, δυνατότητα για αμφίδρομη επικοινωνία.

Εν συνεχεία, ο McQuail (2005, σελ. 157) προτείνει πέντε επιπλέον μεταβλητές που εξετάζουν τη διαφοροποίηση νέων και παραδοσιακών μέσων από το πρίσμα του ίδιου του χρήστη.

---

²⁵ McQuail, D. (2005). *McQuail's Mass Communication Theory*. (5th edition). London: Sage Publications

1. Αμφιδρομικότητα: η δυνατότητα του χρήστη για άμεση ανάδραση
2. Κοινωνική Παρουσία: η δυνατότητα για διαπροσωπική επικοινωνία με άλλους χρήστες, η αίσθηση της προσωπικής επαφής (Rice, 1993)²⁶
3. Αυτονομία: ο βαθμός ελέγχου του περιεχομένου και της χρήσης του ίδιου του μέσου
4. Παιχνίδι: η δυνατότητα που δίνει το μέσο για διασκέδαση και ψυχαγωγία
5. Ιδιωτική Ζωή: κατά πόσο το περιεχόμενο ενός μέσου δύναται να προσωποποιηθεί

Αναφορικά με τις παραπάνω μεταβλητές ο McQuail (2005, σελ. 158) ισχυρίζεται ότι:

«τα νέα μέσα σε αντίθεση με τα 'παλιά' είναι πιο συμμετοχικά, έχουν μεγαλύτερη κοινωνική παρουσία, έχουν τη δυνατότητα να είναι πιο ατομικά και προσφέρουν μεγαλύτερη αυτονομία στον χρήστη. Τέλος, οι δυνατότητες για παιχνίδι και ψυχαγωγία στα νέα μέσα είναι εξίσου μεγαλύτερες».

Εκ παραλλήλου, ο McQuail (2005), υπογραμμίζει πως για να γίνει πλήρως αντιληπτή η έννοια των νέων μέσων επικοινωνίας θα πρέπει αρχικά να γίνει αναφορά στους τέσσερις προσδιοριστικούς παράγοντες του θεσμών των παραδοσιακών μέσων και εν συνεχεία, να εξεταστεί ο τρόπος κατά τον οποίο τα «νέα» μέσα επικοινωνίας παρεκκλίνουν από το μοντέλο αυτό. Κατόπιν τούτου, τα βασικά χαρακτηριστικά των μέσων σύμφωνα με τον συγγραφέα είναι τα κάτωθι:

- Τα ΜΜΕ δραστηριοποιούνται στα πλαίσια της δημόσιας σφαίρας, και η θεματολογία τους αφορά ζητήματα τα οποία ενδιαφέρουν την κοινή γνώμη.
- Οι αρμοδιότητές τους περιορίζονται στην παραγωγή και διανομή περιεχομένου.
- Η συμμετοχή του κοινού, είτε όσον αφορά στην παραγωγή και διανομή περιεχομένου (πομπός), είτε σχετικά με την κατανάλωση του περιεχομένου των μέσων (δέκτης), έχει καθαρά εθελοντικό χαρακτήρα, καθώς δεν υπάρχει κάποιο υποχρεωτικό πλαίσιο το οποίο ρυθμίζει την συμμετοχή ή μη.
- Αναφορικά με την οργανωτική τους δομή, είναι επαγγελματική και χαρακτηρίζεται από γραφειοκρατικά στοιχεία.

²⁶ Rice, R. E. (1993). Media appropriateness: Using social presence theory to compare traditional and new organizational media. *Human Communication Research*, 19(4), 451-484.

- Τέλος, αν και αδιαμφισβήτητη είναι πλέον η επιρροή που ασκούν τα ΜΜΕ στη διαμόρφωση της κοινής γνώμης και στην λειτουργία της δημόσιας σφαίρας, πρόκειται για έναν θεσμό που δεν κατέχει τυπική εξουσία. Η δύναμη και η εξουσία των μέσων συνδέεται με την ελευθερία λόγου η οποία τα χαρακτηρίζει.

(McQuail, 2005, σελ. 34 – 35)

Το αμέσως επόμενο ερώτημα το οποίο προκύπτει είναι πως, και σε ποιο βαθμό τα νέα μέσα επικοινωνίας διαφοροποιούνται από τις βασικές αρχές – σημεία τα οποία προσδιορίζουν το θεσμό των μέσων.

Αρχικά τα νέα μέσα επικοινωνίας, αναφερόμενη κυρίως στο Διαδίκτυο και στις δυνατότητες του ως κανάλι επικοινωνίας, δεν περιορίζονται στην παραγωγή και τη διανομή περιεχομένου. Ο ρόλος τους επεκτείνεται στην επεξεργασία, την ανταλλαγή και στην αποθήκευση συμβολικών μηνυμάτων. Εκτός αυτού, λειτουργούν στο φάσμα της δημόσιας σφαίρας και έχουν τη δυνατότητα να την επηρεάζουν και να τη μεταβάλλουν, όπως συμβαίνει και με τα παραδοσιακά ΜΜΕ, αλλά εξίσου σημαντική είναι η συμβολή τους και η εμπλοκή τους στο πεδίο της ιδιωτικής επικοινωνίας. Σχετικά με την οργανωτική τους δομή, παρουσιάζουν λιγότερο γραφειοκρατικά αλλά και επαγγελματικά χαρακτηριστικά, συγκριτικά πάντα με τα παραδοσιακά ΜΜΕ. Τέλος, πρόκειται για εργαλεία που δεν γνωρίζουν γεωγραφικούς και χρονικούς περιορισμούς, κάτι το οποίο χαρακτηρίζει τη φύση των «παλιών» μέσων επικοινωνίας, ενώ ταυτόχρονα είναι εύκολα προσβάσιμα και παρέχονται δωρεάν σε όλους τους πολίτες (McQuail, 2005, σελ. 147).

Όπως επισημαίνει περιληπτικά και η Livingstone (1998, σελ.65),²⁷ η καινοτομία των νέων μέσων έγκειται στο γεγονός ότι μπορούν να συνδυάζουν με έναν τρόπο διαδραστικό τα στοιχεία που χαρακτηρίζουν τη μαζική επικοινωνία, δηλαδή, τη διεθνικότητα της επικοινωνίας, την παραγωγή μεγάλου όγκου και δίχως όρια περιεχομένου και την κάλυψη ενός αρκετά εκτεταμένου κοινού.

---

²⁷ Livingstone, S. (1998) *Relationships between media and audiences: Prospects for future audience reception studies*. In Liebes, T., and Curran, J. (Eds.), *Media, Ritual and Identity: Essays in Honor of Elihu Katz*. London: Routledge.

Ολοκληρώνοντας, για τον Rogers (1986, σελ. 9), ²⁸ ο οποίος εντάσσεται στο ρεύμα του τεχνολογικού ντετερμινισμού, η διαφοροποίηση των νέων μέσων πρέπει να εστιάζει στους τρεις βασικούς προσδιοριστικούς παράγοντες που χαρακτηρίζουν τη φύση και την λειτουργία των σύγχρονων μέσων, έτσι όπως αυτά παρουσιάζονται στην μεταμοντέρνα κοινωνία της πληροφορίας: (i) τη δυνατότητα για αμφίδρομη επικοινωνία, (ii) τον εξατομικευμένο τους χαρακτήρα, και τέλος, (iii) την ασύγχρονη φύση τους, εννοώντας την απαλλαγή τους από χρονικούς περιορισμούς και γεωγραφικά όρια.

Στην πράξη όμως, το βασικότερο χαρακτηριστικό που διαφοροποιεί τα δύο κανάλια επικοινωνίας είναι ο ψηφιακός χαρακτήρας των νέων μέσων, με κεντρικό παράδειγμα το Διαδίκτυο και όλα τα εργαλεία επικοινωνίας που συγκαταλέγονται σε αυτό. Τα νέα μέσα επικοινωνίας εντάσσονται στο φάσμα των Τεχνολογιών Πληροφόρησης και Επικοινωνίας, όπου η ψηφιοποίηση της επικοινωνίας αποτελεί τη σημαντικότερη εξέλιξη στο πεδίο της μαζικής επικοινωνίας. Η έννοια της ψηφιοποίησης (digitalization) σχετίζεται με τη διαδικασία «*διαμέσου της οποίας όλα τα κείμενα περιορίζονται σε έναν δυαδικό κώδικα και μοιράζονται στο σύνολο του ακροατηρίου μέσω των διαδικασιών της παραγωγής, της διανομής και της αποθήκευσης*» (McQuail, 2005, σελ. 146). Δεδομένου λοιπόν ότι η ψηφιοποίηση ως διαδικασία αποτελεί ορόσημο στην προσέγγιση των νέων μέσων επικοινωνίας, συχνά αυτά αναφέρονται και ως ψηφιακά μέσα επικοινωνίας ή ηλεκτρονικά μέσα επικοινωνίας.

Υπό το ίδιο πρίσμα, ο θεωρητικός των μέσων Lev Manovich εστιάζει στην έννοια της ψηφιοποίησης προκειμένου να αποσαφηνίσει τις ιδιότητες των νέων μέσων επικοινωνίας. Συγκεκριμένα, ο Lev Manovich (2001) ²⁹ υιοθετώντας μια πιο ντετερμινιστική στάση υποστηρίζει ότι τα νέα μέσα αντιπροσωπεύουν την σύγκλιση δύο διαφορετικών ιστορικών περιόδων: η πρώτη αναφέρεται στην ανάπτυξη υπολογιστικών προγραμμάτων και η δεύτερη στην ανάπτυξη της μιντιακής τεχνολογίας, ενώ και οι δύο περίοδοι χρονικά ξεκινούν το 1830. Εν τέλει, στα μισά του 20ου αιώνα οι δύο αυτές καινοτομίες συναντώνται. Ένας σύγχρονος ψηφιακός υπολογιστής κατασκευάζεται, με αρχικό σκοπό την γρήγορη και αποτελεσματική επεξεργασία αριθμητικών δεδομένων. Σε ένα παράλληλο επίπεδο, παρατηρείται η

---

²⁸ Rogers, E.M., (1986). *Communication Technology*, New York : Free Press

²⁹ Manovich, L., (2001). *The Language of New Media*. MIT Press. ISBN: 0-262-63255-1

ανάπτυξη των νέων μιντιακών μέσων, όπου προσφέρουν τεράστιες δυνατότητες αποθήκευσης και επεξεργασίας δεδομένων σε διαφορετικές μορφές (εικόνα, ήχος, κείμενο, βίντεο κτλ.). Η σύνθεση των δύο αυτών ιστορικών περιόδων, σύμφωνα με τον συγγραφέα, αποτελεί τον κεντρικό άξονα προκειμένου να γίνει κατανοητός ο προσδιορισμός «νέα μέσα». Με άλλα λόγια, τα νέα μέσα αναφέρονται στην διαδικασία μετάφρασης όλων των παραδοσιακών μέσων σε αριθμητικά δεδομένα, τα οποία και μπορούν να γίνουν εύκολα προσβάσιμα μέσω ηλεκτρονικών υπολογιστών. Εν συνεχεία, και λαμβάνοντας υπόψη τα ανωτέρω, παρουσιάζονται τα βασικά χαρακτηριστικά των νέων μέσων, έτσι όπως αυτά γίνονται αντιληπτά από τον Manovich (2001). Τα νέα μέσα είναι:

(α) *αριθμητικές αναπαραστάσεις*: είναι γραμμένα σε ένα ψηφιακό κώδικα (γλώσσα), και ως εκ τούτου δύναται να περιγραφούν ως μια μαθηματική λειτουργία.

(β) Έχουν *‘μορφοκλασματική’ δομή*: καθώς εναπόκεινται στην σύνθεση και τη διασύνδεση μικρότερων μονάδων, η οποία και επιτυγχάνεται μέσω της τεχνολογίας του υπερσυνδέσμου.

(γ) Είναι *αυτοματοποιημένα*: Ο ψηφιακός κώδικας και η δομή των νέων μέσων ευνοεί τη δημιουργία, διαχείριση και πρόσβαση σε δεδομένα, χωρίς να κρίνεται απαραίτητη η ανθρώπινη εμπλοκή και αλληλεπίδραση.

(δ) Διακρίνονται από *μεταβλητότητα*: Το περιεχόμενο που δημοσιεύεται στα νέα μέσα δεν είναι στάσιμο. Δεν πρόκειται για κάτι το οποίο κατασκευάστηκε για μια φορά, και θα υφίσταται αναλλοίωτο έως τέλους. Το περιεχόμενο στα νέα μέσα διαρκώς αλλάζει, εμπλουτίζεται και αναδιαμορφώνεται.

(ε) Τα νέα μέσα εν κατακλείδι είναι *κωδικοποιημένα*: δεδομένου ότι πρόκειται για ηλεκτρονικές βάσεις δεδομένων.

Συνοψίζοντας τα ανωτέρω, ο συγγραφέας υπογραμμίζει ότι τα νέα μέσα σήμερα γίνονται αντιληπτά ως το μείγμα παλαιότερων πολιτιστικών συνθηκών και πρακτικών για την αναπαράσταση, την πρόσβαση και τη διαχείριση δεδομένων, και των εκσυγχρονισμένων συνθηκών και πρακτικών. Τα ‘παλιά’ δεδομένα αποτελούν αναπαραστάσεις της οπτικής πραγματικότητας και της ανθρώπινης εμπειρίας, πχ. φωτογραφίες, κείμενο, οπτικοακουστικές αφηγήσεις, ότι συνήθως προσδιορίζεται ως πολιτιστικό περιεχόμενο, ενώ τα νέα δεδομένα εναπόκεινται σε αριθμητικά δεδομένα.

Το αποτέλεσμα της μίξης αυτών των δύο είναι ένα υβρίδιο, το οποίο στην μεταμοντέρνα κοινωνία συνηθίζεται να προσδιορίζεται ως «νέα μέσα επικοινωνίας».

Μόλα ταύτα, η Natale (2016)³⁰ διατείνεται ότι μια προσέγγιση των νέων μέσων, η οποία και εστιάζει στα τεχνολογικά τους χαρακτηριστικά, είναι εκ φύσεως προβληματική, δεδομένου ότι τα μέσα διαρκώς αλλάζουν και εξελίσσονται. Παραδειγματικά αναφέρει πως όλα τα παραδοσιακά μέσα έχουν πλέον ψηφιοποιηθεί, και ως εκ τούτου ένας τέτοιος διαχωρισμός κρίνεται ως ανεπαρκής. Σήμερα υπάρχουν ψηφιακά ραδιόφωνα (web radio), στην πλειοψηφία τους οι εφημερίδες εκδίδονται και διαδικτυακά, γίνεται λόγος για ηλεκτρονικά βιβλία, τα οποία πολλές φορές εκδίδονται αποκλειστικά σε ηλεκτρονική μορφή (e-books), υπάρχουν ψηφιακές συνδρομητικές τηλεοράσεις (βλ. Netflix). Συμπερασματικά, τα νέα μέσα ως ορισμός, σύμφωνα με την συγγραφέα, δεν υφίστανται και αυτό γίνεται καλύτερα κατανοητό αν συνειδητοποιήσουμε το βαθμό κατά τον οποίο τα παραδοσιακά ‘παλιά’ μέσα συνεχίζουν να πρωταγωνιστούν στην καθημερινότητά μας.

Ανεξαρτήτως του αν η ψηφιοποίηση των μέσων αποτελεί τη βάση διαχωρισμού μεταξύ παραδοσιακών και νέων μέσων, πρόκειται για ένα σύγχρονο φαινόμενο, τις συνέπειες του οποίου δε δύναται να αγνοήσουμε. Κατόπιν τούτου, βασική συνέπεια της ψηφιοποίησης των μέσων για τον ίδιο των θεσμό αποτελεί η σύγκλιση των μέσων (media convergence). Η έννοια της σύγκλισης λειτουργεί ως κεντρικός άξονας προκειμένου να κατανοήσουμε περαιτέρω τις αλλαγές στις δομές της μαζικής επικοινωνίας, έτσι όπως αυτές διαμορφώνονται παράλληλα με την ανάδυση των ψηφιακών μέσων.

3.3 Η Σύγκλιση των Μέσων (Media Convergence)

Η σύγκλιση των μέσων ορίζεται ως:

«Η διασύνδεση μεταξύ των Τεχνολογιών Πληροφόρησης και Επικοινωνίας (ICTs), των δικτύων επικοινωνίας (communication networks) και του περιεχομένου των μέσων επικοινωνίας που προκύπτει με την εξέλιξη και την αύξηση της δημοτικότητας του Διαδικτύου, και παράλληλα η διασύνδεση με τα προϊόντα, τις υπηρεσίες και τις δραστηριότητες που ξεπροβάλλουν στην νέα πραγματικότητα που χαρακτηρίζεται από την κυριαρχία των ψηφιακών μέσων. Στην ουσία, η σύγκλιση αναφέρεται σε μια νέα

---

³⁰ Natale, S., (2016). There are no old media. *Journal of Communication*, 66 (4), pp. 585-603.

«κοινωνική πραγματικότητα» καθώς όλοι οι τομείς της κοινωνικής ζωής, δημόσιας και ιδιωτικής, από την τέχνη έως την επιχειρηματικότητα, από τη διακυβέρνηση, τη δημοσιογραφία, την υγεία, την εκπαίδευση ως τη δημιουργία διαπροσωπικών σχέσεων και επαφών, διέπονται, προσδιορίζονται και διεξάγονται μέσα σε ένα σύγχρονο ψηφιακό και διαδραστικό περιβάλλον, μέσω μιας πληθώρας συσκευών και τεχνολογικών επιτευγμάτων που εντάσσονται στις λεγόμενες Τεχνολογίες Πληροφόρησης και Επικοινωνίας» (Flew, 2008, σελ. 22).³¹

Σύμφωνα με τον οργανισμό ACMA (Australian Communication and Media Authority) η σύγκλιση των μέσων δεν είναι απλά μια νέα θεωρία που καλείται να εξηγήσει τις αλλαγές που έχει επιφέρει η εξέλιξη της τεχνολογίας στον ίδιο το θεσμό των μέσων, αλλά πρόκειται για ένα κοινωνικό φαινόμενο με πολύπλευρες διαστάσεις. Στην συνέχεια, ορίζει την σύγκλιση των μέσων ως το φαινόμενο εκείνο όπου, η ψηφιοποίηση του περιεχομένου, συνδυαστικά με τις τεχνολογίες εκείνες που χρησιμοποιούνται για την παρουσίαση του περιεχομένου, έρχονται για να θολώσουν τα μέχρι πρότινος διακριτά όρια μεταξύ όλων εκείνων των στοιχείων και διαδικασιών που παραδοσιακά εκτελούνταν προτού ένα συμβολικό μήνυμα μεταφερθεί από τον πομπό, εννοώντας τους οργανισμούς των μέσων, στους δέκτες του μηνύματος. Οι διαδικασίες αυτές επιγραμματικά περιλαμβάνουν τη δημιουργία, την συνάθροιση και τη διανομή του περιεχομένου στα διάφορα καταναλωτικά κοινά (ACMA, 2011).³²

Σε συμφωνία με τον Jenkins (2006),³³ η θεωρία της σύγκλισης των μέσων αναφέρεται εξίσου περισσότερο σε μια πολιτισμική μετατόπιση παρά σε μια τεχνολογική εξέλιξη και αλλαγή. Αυτό σημαίνει πως πρόκειται για μια διαρκή διαδικασία, που προσαρμόζεται και εξελίσσεται βάσει των πολιτιστικών και κοινωνικών συνθηκών. Η θεωρία της σύγκλισης των μέσων επικεντρώνεται:

- στη ροή περιεχομένου μέσα από διαφορετικές μιντιακές πλατφόρμες
- στην συνεργασία που υφίσταται ανάμεσα σε πολλαπλές βιομηχανίες των μέσων και τέλος,
- στην ευμετάβλητη συμπεριφορά που εκδηλώνουν τα κοινά των νέων μέσων.

---

³¹ Flew, T., (2008). *New Media: An Introduction* (3rd edition).

³² Australian Communication and Media Authority, (2011). *Digital Australians –expectations about media content in a converging media environment: Qualitative and Quantitative Research Report*

³³ Jenkins, H. (2006). *Convergence Culture. Where old and new media collide*, New York and London: New York University Press.

Με άλλα λόγια, η σύγκλιση περιγράφει τις τεχνολογικές, βιομηχανικές, πολιτισμικές και κοινωνικές εξελίξεις που συμβαίνουν στην εποχή της κοινωνίας της πληροφορίας και που συνδέονται άρρηκτα με τις νέες τεχνολογίες και κυρίως το Διαδίκτυο (Jenkins, 2006). Σε αντιστοιχία με τον Jenkins (2006), και ο Murdock (2000),³⁴ υπογραμμίζει ότι η σύγκλιση των μέσων αυτο - προσδιορίζεται από την ψηφιακή επανάσταση και παράλληλα διακρίνει τρία ξεχωριστά πεδία εφαρμογής: το τεχνολογικό πεδίο, καθώς προκύπτουν νέα συστήματα επικοινωνίας, το πεδίο του περιεχομένου, το οποίο διέπεται και καθορίζεται από νέα πολιτιστικά μοντέλα, και τέλος, το οικονομικό πεδίο, που αναφέρεται στην σχέση αλληλεξάρτησης και αλληλεπίδρασης μεταξύ των βιομηχανιών των μέσων, των ιδιοκτητών και υπαλλήλων των μέσων καθώς και των «καταναλωτών» των μέσων.

Στο βιβλίο τους «*Media Convergence: Networked Digital Media in Everyday Life*», οι θεωρητικοί των μέσων Meikle και Young (2011)³⁵ σημειώνουν πως η σύγκλιση των μέσων γίνεται ευκολότερα αντιληπτή αν διακρίνουμε τέσσερις ξεχωριστές διαστάσεις.

- *Τεχνολογική* (technological): η διανομή περιεχομένου και η επικοινωνία σήμερα πραγματοποιείται μέσω διασυνδεδεμένων ψηφιακών μιντιακών πλατφόρμων
- *Βιομηχανική* (industrial): η ανάγκη των καθιερωμένων μέσων να εκσυγχρονιστούν και να προσαρμοστούν στα δεδομένα της νέας ψηφιακής πραγματικότητας. Επιπροσθέτως, στην παγκόσμια αγορά τείνουν να κυριαρχήσουν εταιρείες που είναι στη βάση τους ψηφιακές, ενώ παράλληλα ένας μεγάλος όγκος του περιεχομένου που διακινείται ηλεκτρονικώς αξιοποιεί εργαλεία και λογισμικά συστήματα που παρέχουν οι συγκεκριμένες εταιρείες. Χαρακτηριστικά παραδείγματα τρεις εταιρείες – κολοσσοί, Google, Apple και Microsoft.
- *Κοινωνική* (social): Δεν πρέπει να αγνοήσουμε την ολοένα και μεγαλύτερη εμπλοκή των μέσων κοινωνικής δικτύωσης, όπως το Facebook, YouTube, Twitter κτλ. στην καθημερινή ζωή, δημόσια και ιδιωτική, όπως επίσης και το

---

³⁴ Murdock, G.(2000). *Digital Futures: European Television in the Age of Convergence*. In J. WIETEN, G. MURDOCK & P. DAHLGREN (Eds.), *Television across Europe. A Comparative Introduction*. London: Sage.

³⁵ Meikle, G., & Young, S., (2011). *Media Convergence: Networked Digital Media in Everyday Life*

γεγονός ότι οι συγκεκριμένοι ιστότοποι έχουν επιφέρει μια ακόμη αλλαγή. Το υλικό που διακινείται πλέον μέσα από αυτές τις πλατφόρμες δεν είναι αποκλειστικό δημιούργημα των «υπαλλήλων» των μέσων. Στην εποχή της σύγκλισης λοιπόν η έννοια “user – generated content” παίρνει σάρκα και οστά. Το κοινό πλέον δεν περιορίζεται απλά στο να καταναλώνει ειδήσεις, αλλά συμμετέχει και το ίδιο ενεργά στη διαδικασία της παραγωγής και της διανομής περιεχομένου.

- *Κειμενική* (textual): Η τέταρτη διάσταση έχει να κάνει με τον τρόπο παρουσίασης του περιεχομένου μέσω των σύγχρονων αυτών πλατφόρμων, οι οποίες έχουν τη δυνατότητα να συνδυάζουν χαρακτηριστικά όλων των «παλιών» παραδοσιακών μέσων επικοινωνίας, όπως κείμενο, εικόνα, ήχος, βίντεο, κάνοντας την εμπειρία του χρήστη περισσότερο ευχάριστη και διαδραστική. Το νέο αυτό μοντέλο, όπου ιδιότητες όλων των μέσων συνδυάζονται και παρέχονται στο κοινό μέσω μιας μόνο πλατφόρμας ονομάζεται «Δια – μεσικό» μοντέλο (transmedia model).

Η σύγκλιση των μέσων, ως απότοκο της ψηφιοποίησης των μέσων, έχει επιφέρει σημαντικές αλλαγές και στις πολιτικές που ρυθμίζουν και καθορίζουν τη λειτουργία τους. Αυτό σημαίνει πως τα νέα μέσα λειτουργούν μέσα σε ένα κανονιστικό πλαίσιο που ευνοεί την πολυφωνία και τον πλουραλισμό. Καθημερινά δημιουργούνται νέα ανταγωνιστικά μέσα, ενώ το περιεχόμενο που διοχετεύεται μέσω αυτών είναι άφθονο. Με άλλα λόγια, παρατηρείται μια μετατόπιση όσον αφορά στον μονοπωλιακό ή καλύτερα ολιγοπωλιακό χαρακτήρα της αγοράς των μέσων, έτσι όπως αυτή εμφανιζόταν μέχρι πρότινος, προς ένα μοντέλο με χαρακτηριστικά αγοράς μονοπωλιακού ανταγωνισμού. Από την άλλη βέβαια, οι τεχνολογικές εξελίξεις λειτουργούν ως πρόκληση, προκειμένου να υπάρξει ένα ανάλογο ρυθμιστικό πλαίσιο που θα διαφυλάσσει την αντικειμενικότητα και την ουδετερότητα του περιεχομένου που δημοσιεύεται, κάτι που στον κόσμο των ψηφιακών μέσων, είναι σαφώς πιο δύσκολο. Η βασική αιτία είναι ο (α) τεράστιος όγκος μηνυμάτων που δημοσιεύεται καθημερινά, (β) το γεγονός ότι πλέον η παραγωγή περιεχομένου δεν εναπόκειται μόνο στους υπαλλήλους των μέσων, αλλά ο κάθε πολίτης ξεχωριστά μπορεί να λειτουργεί ως δέκτης αλλά και ως πομπός – παραγωγός μηνυμάτων, και τέλος, (γ) ο υψηλός βαθμός ανωνυμίας που χαρακτηρίζει το Διαδίκτυο. Ολοκληρώνοντας, η ανάγκη για επανεξέταση της πολιτικής της λειτουργίας των μέσων ως αποτέλεσμα της σύγκλισης σχετίζεται άμεσα και με τον υπερ – εθνικό χαρακτήρα των νέων μέσων

επικοινωνίας. Όπως αναφέρεται σε προηγούμενες παραγράφους τα νέα μέσα επικοινωνίας είναι διεθνοποιημένα, και δεν γνωρίζουν γεωγραφικούς και χρονικούς περιορισμούς. Αυτό σημαίνει πως η «αγορά» των μέσων παύει να απευθύνεται αποκλειστικά στο εγχώριο καταναλωτικό κοινό και δραστηριοποιείται πλέον στα πλαίσια μιας παγκοσμιοποιημένης αγοράς. Προκύπτει λοιπόν η ανάγκη για ένα διεθνές κανονιστικό πλαίσιο, καθώς οι τοπικές πολιτικές δεν είναι πάντα συμβατές με αυτές που επικαλείται η παγκόσμια αγορά (OECD, 2007).³⁶

Σίγουρα, η δραστηριοποίηση των μέσων στα πλαίσια μιας παγκόσμιας αγοράς δεν είναι αποκλειστική καινοτομία της σύγκλισης και των νέων μέσων επικοινωνίας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί ο κινηματογράφος, ως «παλιό» μέσο επικοινωνίας, όπου ταινίες του Hollywood έχουν ταξιδέψει και προβληθεί σε διάφορες αγορές. Αυτό που σήμερα έχει αλλάξει, και ως εκ τούτου γίνεται λόγος για το διεθνοποιημένο χαρακτήρα των νέων μέσων είναι ο βαθμός όπου τον περιεχόμενο των ψηφιακών μέσων δύναται να διανεμηθεί, να «ανιχνευθεί» και να γίνει άμεσα προσβάσιμο σε κάθε πολίτη, σε οποιοδήποτε σημείο του κόσμου, με μοναδική προϋπόθεση τη δυνατότητα συνδεσιμότητας.

Εν κατακλείδι, στην εισαγωγή του βιβλίου τους *«Media Convergence: Networked Digital Media in Everyday Life»* οι Meikle και Young (2011), υποστηρίζουν ότι ο όρος νέα μέσα επικοινωνίας δεν είναι ακριβής, και εισάγουν τον όρο «συγκλίνοντα μέσα επικοινωνίας» (convergent media). Επιπλέον, οι συγγραφείς προσεγγίζουν την έννοια της σύγκλισης ως «τον συνασπισμό αντικειμένων, που μέχρι πρότινος δρούσαν και λειτουργούσαν χωριστά και ανεξάρτητα το ένα από το άλλο». Συμπερασματικά, χρησιμοποιούν τον όρο συγκλίνοντα μέσα επικοινωνίας για να περιγράψουν τόσο το περιεχόμενο των μέσων, όσο και τις βιομηχανίες, τις τεχνολογίες και τις πρακτικές οι οποίες σήμερα αξιοποιούνται για την παραγωγή και διανομή μηνυμάτων και οι οποίες είναι ψηφιακές και ταυτόχρονα δικτυωμένες (networked). Επιπλέον, ισχυρίζονται πως ο όρος νέα μέσα επικοινωνίας δύναται να χαρακτηριστεί ως παραπλανητικός, καθώς σύμφωνα με τους ίδιους, όλα τα μέσα επικοινωνίας, σύγχρονα ή παραδοσιακά κάποτε θεωρούνταν νέα και καινοτόμα. Εκτός αυτού, και δεδομένου ότι τα νέα μέσα επικοινωνίας αναφέρονται κυρίως στις δυνατότητες του Διαδικτύου ως κανάλι επικοινωνίας, οι συγγραφείς διερωτούνται

---

³⁶ Organization for Economic Co-operation and Development, (2007)., *Policy Considerations for Audio visual Content Distribution in a Multiplatform Environment*, 17-18.

κατά πόσο τελικά μπορεί το Διαδίκτυο ως μέσο να συνοδεύεται από τον προσδιορισμό «νέο», όταν η πρώτη ιστοσελίδα ενεργοποιήθηκε από τον Tim Berners Lee τον Δεκέμβριο του 1990 (Tim Berners – Lee, 2010) ³⁷ και παράλληλα όταν το πρώτο μήνυμα μέσω ARPANET, ως πρώιμη μορφή του Διαδικτύου, εστάλη τον Οκτώβριο του 1969 (Abbate, 1999). ³⁸ Πρόκειται λοιπόν για ένα μέσο το οποίο μετρά ήδη τέσσερις δεκαετίες παρουσίας και ιστορίας. Εξ αυτού ορμώμενοι, οι συγγραφείς απορρίπτουν τον όρο νέα μέσα επικοινωνίας. Στη ίδια λογική, θεωρούν πως και η ορολογία ψηφιακά μέσα επικοινωνίας είναι εξίσου περιοριστική και αμφιλεγόμενη. Στο σύγχρονο μιντιακό περιβάλλον της σύγκλισης, η ψηφιοποίηση του περιεχομένου είναι διάχυτη παντού και θεωρείται πλέον δεδομένη. Όλα τα μέσα σήμερα εμπεριέχουν ψηφιακά εργαλεία. Ακόμη και τα παλιότερα μέσα μαζικής επικοινωνίας, όπως για παράδειγμα οι εφημερίδες έχουν σήμερα εκσυγχρονιστεί και ψηφιοποιηθεί. Ακόμη και στην περίπτωση που δεν μιλάμε για μια τελική ψηφιακή μορφή του μέσου, έτσι όπως αυτή φτάνει στον καταναλωτή, πχ. ηλεκτρονική έκδοση εφημερίδας, πολλές από τις διεργασίες που εκτελούνται προτού το μήνυμα διανεμηθεί στον καταναλωτή έχουν πλέον με την σειρά τους ψηφιοποιηθεί. Υπό αυτή την έννοια, οι συγγραφείς υποστηρίζουν πως ο όρος ψηφιακά μέσα λειτουργεί περισσότερο ως μια γενική «ταμπέλα» που δεν διευκρινίζει επαρκώς τις ουσιαστικές αλλαγές που έχουν συντελεστεί στο πεδίο της μαζικής επικοινωνίας. Στο σημείο αυτό ενδιαφέρον παρουσιάζει ο τρόπος με τον οποίο ο Dwyer (2010) ³⁹ προσεγγίζει την θεωρία της σύγκλισης. Σύμφωνα με τον συγγραφέα, η θεωρία της σύγκλισης εν συντομία περιγράφει τη διαδικασία κατά την οποία οι νέες τεχνολογίες έχουν εισχωρήσει και υιοθετηθεί από τα υπάρχοντα μέσα μαζικής επικοινωνίας, από τις βιομηχανίες των μέσων αλλά και από την ίδια την κοινωνία. Παρ' όλα αυτά, οι Meikle και Young (2011), υπογραμμίζουν ότι το βασικό στοιχείο που διαφοροποιεί τα σύγχρονα μέσα επικοινωνίας δεν είναι απλά ο ψηφιακός τους χαρακτήρας, αλλά το γεγονός του ότι πρόκειται για μέσα ψηφιακά και ταυτόχρονα δικτυωμένα (networked). Και η έννοια της δικτύωσης εστιάζει στη δυνατότητα που παρέχουν για αμφίδρομη επικοινωνία, διευκολύνοντας την ταυτόχρονη και παράλληλα ασύγχρονη συμμετοχή και εμπλοκή πολλών υποκειμένων. Κατόπιν τούτου, και συνοψίζοντας

---

³⁷ Berners-Lee, T., Cailliau, R., Groff, J.F., & Pollermann, B., (2010). World-wide web: the information universe, *Internet Research*, Vol. 20 Iss: 4, pp.461 – 471

³⁸ Abbate, J., (1999), *Inventing the Internet*, MIT Press, Cambridge,

³⁹ Dwyer, T., (2010). *Media Convergence*, McGraw-Hill Companies, Incorporated, ISBN 0335228720, 9780335228720

όλα τα παραπάνω, τα συγκλίνοντα μέσα είναι μεν ψηφιακά αλλά ταυτόχρονα και δικτυωμένα, και στο γεγονός αυτό ακριβώς έγκειται και ο καινοτόμος χαρακτήρας τους (Meikle και Young, 2011).

3.3.1 Περιεχόμενο παραγόμενο από τους χρήστες (User – Generated Content)

Αναλύοντας την κοινωνική διάσταση της σύγκλισης οι Meikle και Young (2011) αναφέρουν χαρακτηριστικά ότι το κοινό των μέσων πλέον δεν περιορίζεται στην κατανάλωση περιεχομένου αλλά συμμετέχει και το ίδιο ενεργά στη διαδικασία τόσο της παραγωγής, όσο και της διανομής μηνυμάτων και ειδήσεων μέσω μιντιακών πλατφόρμων. Πρόκειται λοιπόν για μια μετατόπιση στη φύση των χρηστών των νέων μέσων, που από καταναλωτές μετουσιώνονται σε συμμετέχοντες. Το αποτέλεσμα είναι η ανάδυση ενός νέου όρου, «user – generated content», αναφερόμενη στο περιεχόμενο που διακινείται online και είναι παράγωγο της κοινωνίας των πολιτών και όχι των εργαζόμενων των μέσων, όπως είθισται μέχρι πρότινος. Ο καθηγητής Axel Bruns (2008) ⁴⁰ κάνει λόγο για τον παραγωγό – χρήστη (pro-user) του Διαδικτύου, ο οποίος είναι ταυτόχρονα και δημιουργός και καταναλωτής του διαδικτυακού περιεχομένου. Στο ίδιο μοτίβο, οι Leadbeater και Miller (2008) ⁴¹ χαρακτηρίζουν την τάση αυτή ως μια επανάσταση στο πεδίο της μαζικής επικοινωνίας, η οποία έρχεται για να θολώσει τα διακριτά όρια μεταξύ των επαγγελματιών του κλάδου και όσων ασχολούνται ερασιτεχνικά με την παραγωγή συμβολικών μηνυμάτων, την οποία και ονομάζουν «pro – am» revolution, συνδυάζοντας τα αρχικά των λέξεων professional (επαγγελματίας) και amateur (ερασιτέχνης). Η τάση αυτή έχει τις ρίζες της σύμφωνα με τους συγγραφείς στο γεγονός ότι τα ψηφιακά εργαλεία που χρησιμοποιούνται για τη δημιουργία περιεχομένου γίνονται ολοένα και πιο οικονομικά και παράλληλα ευκολότερα στην χρήση και στην κατανόηση.

Σύμφωνα με τον οργανισμό OECD (2007) ⁴² η εμπλοκή των πολιτών στη δημιουργία περιεχομένου συχνά αντιμετωπίζεται ως μια σημαντική ταραχοποιό δύναμη που δημιουργεί ταυτόχρονα ευκαιρίες αλλά και αρκετές προκλήσεις στην αγορά των μέσων. Όσον αφορά τώρα στο ίδιο το ψηφιακό υλικό, και κυρίως όταν οι

⁴⁰ Bruns, A., (2008). *Blogs, Wikipedia, Second Life and Beyond: From production to produsage.*

⁴¹ Leadbeater., C & Miller, P., (2008). *The Pro-Am Revolution: How Enthusiasts Are Changing Our Economy and Society*

⁴² Organization for Economic Co-operation and Development, (2007)., *Participative We and User – created content: Web 2.0, Wikis and Social Networking*, 11.

δημιουργοί του είναι ερασιτέχνες, συνήθως διακρίνεται από μια αποκεντρωμένη δημιουργικότητα, καινοτόμες οργανωτικές δομές, και τέλος από ένα σύγχρονο αξιακό μοντέλο, το οποίο ευνοεί την είσοδο ολοένα και περισσότερων νεοφυών εμπλεκόμενων.

Μόλα ταύτα, στην προσπάθεια προσέγγισης των νέων μέσων επικοινωνίας υπό το πρίσμα της θεωρίας της σύγκλισης, έγινε εξαρχής αναφορά στο γεγονός ότι πρόκειται μάλλον περισσότερο για ένα κοινωνικό φαινόμενο παρά για ένα τεχνολογικό επίτευγμα. Ως εκ τούτου, στο σημείο αυτό σημαντική κρίνεται η αναφορά στις κοινωνικές επιπτώσεις που προκύπτουν παράλληλα με την αυξανόμενη εμπλοκή ερασιτεχνών στην παραγωγή περιεχομένου, στα πλαίσια της σύγκλισης, ή αλλιώς της ψηφιοποίησης των νέων μέσων επικοινωνίας.

Η σημαντικότερη συνέπεια σχετίζεται με τον ισχυρισμό ότι η μεταβολή στις δομές και στον τρόπο λειτουργίας του των νέων μέσων έχει οδηγήσει στον εκδημοκρατισμό του ίδιου του θεσμού των μέσων. Πιο συγκεκριμένα, οι αλλαγές στον τρόπο παραγωγής, διακίνησης και πρόσβασης των πληροφοριών έδωσαν ώθηση στην άνθηση ενός μιντιακού πλουραλιστικού μοντέλου το οποίο συνοψίζεται σε τρεις παραμέτρους: αρχικά παρατηρείται μια αύξηση στην συμμετοχή των πολιτών σε κάθε στάδιο της επικοινωνιακής διαδικασίας, παράλληλα οι χρήστες σήμερα διακρίνονται από μεγαλύτερα περιθώρια αυτονομίας, και τέλος το ίδιο το μήνυμα χαρακτηρίζεται από έναν αυξανόμενο βαθμό πολυφωνίας, καθώς το Διαδίκτυο δίνει βήμα έκφρασης σε ολοένα και μεγαλύτερο ποσοστό του πληθυσμού (OECD, 2007). Ουσιαστικά, θα μπορούσε να ειπωθεί ότι κατά βάσει πρόκειται για μια μετατόπιση στην κουλτούρα των καταναλωτών των μέσων, η οποία σήμερα χαρακτηρίζεται ως «συμμετοχική» (participatory culture).

Ο καθηγητής Henry Jenkins (2006) έχει περιγράψει την σχέση αλληλεπίδρασης μεταξύ της σύγκλισης των μέσων και της ενδυνάμωσης του ρόλου των πολιτών ως ακολούθως: «Η σύγκλιση ‘αναγκάζει’ τις εταιρείες των μέσων να επαναπροσδιορίζουν παλαιότερες υποθέσεις για το τι τελικά εστί να είσαι καταναλωτής των μέσων. Αν άλλοτε οι καταναλωτές χαρακτηρίζονταν ως παθητικοί αποδέκτες μηνυμάτων, οι νέοι καταναλωτές διεκδικούν και αποκτούν έναν ενεργό ρόλο στην επικοινωνιακή διαδικασία. Εάν οι παλιοί καταναλωτές των μέσων επιδείκνυαν μια προβλέψιμη και σταθερή συμπεριφορά, οι σύγχρονοι καταναλωτές

παρουσιάζουν νομαδικά στοιχεία, καθώς η πίστη τους σε συγκεκριμένα δίκτυα ή μέσα βρίσκεται σε πτωτική πορεία. Αν οι παλιοί καταναλωτές ήταν απομονωμένοι, σήμερα έχουμε να κάνουμε με καταναλωτές που καθημερινά δικτυώνονται μέσω των ψηφιακών πλατφόρμων με νέες κοινωνικές ομάδες και διασκορπισμένες γεωγραφικά ατομικότητες και συλλογικότητες. Τέλος, παλιότερα οι καταναλωτές ήταν διακριτικοί και πολλές φορές αόρατοι. Σήμερα όμως κάνουν αισθητή την παρουσία τους και διεκδικούν δημόσιο βήμα, εκμεταλλευόμενοι τις δυνατότητες των νέων μέσων.» (σελ. 18 – 19).

3.4 Τα χαρακτηριστικά των νέων μέσων

Η υπάρχουσα βιβλιογραφία προτείνει διαφορετικές προσεγγίσεις υπό τις οποίες γίνονται αντιληπτά τα ποιοτικά χαρακτηριστικά που διαφοροποιούν τα σύγχρονα μέσα μαζικής επικοινωνίας, από τα παλιά ή αλλιώς παραδοσιακά μέσα. Μόλα ταύτα, σε όλες τις θεωρίες που εξετάστηκαν διατυπώθηκαν κάποιες κοινές μεταβλητές. Λαμβάνοντας υπόψη όλα τα παραπάνω, στην παρούσα διατριβή, ως νέα μέσα περιγράφονται τα μέσα που εμπεριέχουν τις κάτωθι ιδιότητες και χαρακτηριστικά:

Αρχικά τα νέα μέσα είναι:

(α) ψηφιακά μέσα τα οποία και εκμεταλλεύονται τις δυνατότητες των Τεχνολογιών Πληροφόρησης και Επικοινωνίας (ΤΠΕ) σε όλα τα στάδια της επικοινωνιακής διαδικασίας,

(β) ανήκουν στο λεγόμενο δια- μεσιακό (transmedia model) μοντέλο, καθώς μέσω μιας και μόνο πλατφόρμας συνδυάζουν και παρέχουν στο κοινό ιδιότητες όλων των προγενέστερων παραδοσιακών μέσων (κείμενο, εικόνα, ήχος, βίντεο κτλ.),

(γ) είναι ασύγχρονα και διεθνοποιημένα, εννοώντας ότι δεν υπόκεινται σε γεωγραφικούς και χρονικούς περιορισμούς,

(δ) δίνουν τη δυνατότητα για αμφίδρομη επικοινωνία, κάτι που τα κάνει αυτόματα να είναι και εκ φύσεως (ε) πιο συμμετοχικά συγκριτικά με τα παραδοσιακά μέσα. Κατ' επέκταση, και δεδομένου ότι τα νέα μέσα ενισχύουν την συμμετοχή πολλών υποκειμένων, θα μπορούσαν να θεωρηθούν και πιο δημοκρατικά, όσον αφορά στη δομή τους και την οργανωτική τους λειτουργία,

(στ) τα νέα μέσα επικοινωνίας είναι μεν μαζικά αλλά ταυτόχρονα και εξατομικευμένα, καθώς δεν δραστηριοποιούνται αποκλειστικά στα όρια της δημόσιας σφαίρας, αλλά διέπουν πολύπλευρες εκφάνσεις της ιδιωτικής ζωής και επικοινωνίας,

(ζ) τέλος, ένα σημαντικό στοιχείο διαφοροποίησης, που σχετίζεται άμεσα με τον συμμετοχικό χαρακτήρα των νέων μέσων, έχει να κάνει με τα θολά διαχωριστικά όρια που υπάρχουν πλέον μεταξύ των παραγωγών και των καταναλωτών των μέσων. Ο χρήστης των νέων μέσων δεν περιορίζεται στο ρόλο του ως καταναλωτής μηνυμάτων αλλά συμμετέχει ενεργά στη διαδικασία της παραγωγής και της διανομής ειδήσεων. Αυτό σημαίνει πως ολοένα και μεγαλύτερο ποσοστό του περιεχομένου που διακινείται μέσα των σύγχρονων μέσων παράγεται και καταναλώνεται από τους ίδιους τους χρήστες, κάτι που στις προηγούμενες παραγράφους αναφέρεται ως «user – generated content».

3.5 Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης

Τα τελευταία χρόνια όροι όπως Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης (ΜΚΔ) ή Σελίδες Κοινωνικής (ΣΚΔ) και Web 2.0 χρησιμοποιούνται ολοένα και πιο συχνά για να περιγράψουν τις δυνατότητες αλλά και την ίδια τη λειτουργία του Διαδικτύου ως μέσο και κανάλι επικοινωνίας, με αποτέλεσμα πολλές φορές να ταυτίζονται με το ίδιο το μέσο. Στόχος του κεφαλαίου αποτελεί η αποσαφήνιση του όρου μέσα κοινωνικής δικτύωσης, η διερεύνηση της έννοιας του «κοινωνικού» που συνοδεύει ως προσδιορισμός τα νέα αυτά μέσα, και τέλος ο συσχετισμός των μέσων κοινωνικής δικτύωσης με συγκεκριμένες θεωρητικές κοινωνιολογικές προσεγγίσεις, προκειμένου να γίνουν αντιληπτές οι κοινωνικές μεταβολές και μετατοπίσεις που προκύπτουν παράλληλα με την ανάδυση και την εγκαθίδρυση των νέων αυτών επικοινωνιακών φορέων.

3.5.1 Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης στην εποχή του Web 2.0

Διαχρονικά, ο όρος μέσα κοινωνικής δικτύωσης (social media) έχει συσχετιστεί με μια πληθώρα εννοιών και αξιωμάτων. Για μια ομάδα θεωρητικών των μέσων τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης ταυτίζονται με την κατάργηση των διαχωριστικών γραμμών μεταξύ των παραγωγών – επαγγελματιών των μέσων και των ερασιτεχνών – καταναλωτών των μέσων και άρα, κατ' επέκταση με την έννοια 'user – generated content'. Για τον καθηγητή Henry Jenkin τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης γίνονται

κατανοητά υπό το πρίσμα της θεωρίας της Σύγκλισης των Μέσων, ενώ άλλοτε προσδιορίζονται από τον συμμετοχικό τους χαρακτήρα και από την ανάδυση εν γένει μιας συμμετοχικής κουλτούρας. Τέλος, για τον προγραμματιστή Tim O'Reilly, τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης ως έννοια και θεσμός ταυτίζονται με το πέρασμα στην εποχή του Web 2.0 και τη δυνατότητα διάδρασης και αμφίδρομης επικοινωνίας. Κατωτέρω παρατίθενται μια σειρά από ορισμούς, έτσι όπως προκύπτουν από βιβλιογραφική επισκόπηση αναφορικά με τον εξεταζόμενο όρο, οι οποίοι είναι ενδεικτικοί και σε καμία περίπτωση δεν κρίνονται περιοριστικοί.

- «Ο όρος *μέσα κοινωνικής δικτύωσης* αναφέρεται στις ιστοσελίδες και τις υπηρεσίες που κάνουν την εμφάνισή τους στις αρχές του 2000, και οι οποίες περιλαμβάνουν τις σελίδες κοινωνικής δικτύωσης, σελίδες στις οποίες οι χρήστες έχουν τα δυνατότητα να δημοσιεύουν και να μοιράζονται οπτικοακουστικό υλικό (βίντεο), blogs και microblogs, όπως το Twitter, αλλά και άλλου είδους ψηφιακά εργαλεία που επιτρέπουν στους χρήστες να δημιουργούν και να μοιράζονται υλικό, το οποίο έχουν δημιουργήσει οι ίδιοι (Boyd, 2014, σελ.6)».⁴³
- «Τα *μέσα κοινωνικής δικτύωσης* είναι δικτυωμένες υπηρεσίες πληροφοριών που έχουν σχεδιαστεί ούτως ώστε να υποστηρίζουν δυνατότητες για εις βάθος κοινωνική αλληλεπίδραση, ενισχύοντας παράλληλα τη δημιουργία κοινοτήτων, μέσω της παροχής ευκαιριών για συλλογικές δράσεις και πρακτικές» (Hunsinger and Senft 2014, σελ.1).⁴⁴
- «Τα *μέσα κοινωνικής δικτύωσης* είναι ένα σύγχρονο περιβάλλον όπου πληροφορίες και ενημερώσεις περνάνε από το ένα άτομο στο άλλο, μέσω κοινωνικών συνδέσμων, με σκοπό τη δημιουργία μιας πλατφόρμας διαλόγου από απομακρυσμένες ατομικότητες ή τη δημιουργία μιας δικτυακής κοινότητας» (Standage 2013, σελ.3).⁴⁵
- «Τα *μέσα κοινωνικής δικτύωσης* αναφέρονται στις νέες εκείνες τεχνολογίες ή εφαρμογές που χρησιμοποιούνται με σκοπό οι άνθρωποι να αναπτύξουν ή να διατηρήσουν ένα δίκτυο κοινωνικών επαφών. Αυτό επιτυγχάνεται μέσω της

---

⁴³ Boyd, D., (2014). *It's Complicated: The Social Lives of Networked Teens*. New Haven: Yale University Press.

⁴⁴ Hunsinger, J., & Senft, T., M. (2014). *The social media handbook*. New York : Routledge

⁴⁵ Standage, T., (2013). *Writing on the wall; Social Media the first 2.000 years*. Imprint: Bloomsbury USA. ISBN: 9781620402856

δημοσίευσης πολυμεσικού υλικού (βίντεο, ήχος, εικόνα, κείμενο κτλ)» · (Albarran 2013, σελ. 2).⁴⁶

- «Από το 2004 το Διαδίκτυο υφίσταται μια πρωτόγνωρη μετατόπιση, η οποία αφορά στην απομάκρυνση από το κατ' εξοχήν στατικό μοντέλο του Διαδικτύου προς ένα κοινωνικό και διαδραστικό μοντέλο, το οποίο και συνοψίζεται υπό τον όρο Web 2.0. Αυτό σημαίνει πως σήμερα, οι ευκαιρίες αλληλεπίδρασης για τους χρήστες, τόσο με το ίδιο το μέσο, όσο και με άλλους χρήστες, διαρκώς πολλαπλασιάζονται, ενώ παράλληλα ο τρόπος εμπλοκής γίνεται ολοένα και πιο εύκολος και προσιτός» (Terranova και Donovan 2013, σελ. 297).⁴⁷
- «Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης είναι λογισμικά προγράμματα που αυξάνουν και διευκολύνουν τη δυνατότητα να μοιραζόμαστε πληροφορίες, να συνεργαζόμαστε, και να δρούμε συλλογικά, έξω από το πλαίσιο των παραδοσιακών θεσμών και οργανισμών» (Shirky 2008, σελ. 20–21).⁴⁸
- «Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης είναι η νέα 'καραμέλα' της εποχής μας, και συχνά αναφέρονται για να περιγράψουν λογισμικά προγράμματα που ευνοούν την συνάθροιση ατόμων και κοινοτήτων, την επικοινωνία και αλληλεπίδραση μεταξύ των πολιτών, την ανταλλαγή πληροφοριών και σε κάποιες περιπτώσεις την συνεργασία και την ψυχαγωγία» (Boyd 2008).⁴⁹

Σε όλους τους ανωτέρω ορισμούς και θεωρητικές προσεγγίσεις κομβικό ρόλο αποκτά η έννοια της κοινωνικής αλληλεπίδρασης. Ως εκ τούτου, προκειμένου να γίνει αντιληπτή η «κοινωνικότητα» των μέσων κοινωνικής δικτύωσης απαραίτητη κρίνεται η σύνδεση των νέων αυτών μέσων με το αντίστοιχο θεωρητικό υπόβαθρο.

3.5.2 Η προσέγγιση του «κοινωνικού» των μέσων κοινωνικής δικτύωσης

Μια προσέγγιση που εστιάζει στα μέσα αποκλειστικά και μόνο ως τεχνολογικά τεχνουργήματα κρίνεται ανεπαρκής. Διαχρονικά τα μέσα επικοινωνίας, είτε τα παραδοσιακά είτε τα επονομαζόμενα ως σύγχρονα νέα μέσα επικοινωνίας,

⁴⁶ Albarran, A.B., (2013). *The Social Media Industries*. Routledge. ISBN: 9780415523189

⁴⁷ Terranova, T., & Donovan (2013). *Occupy social networks: The paradoxes of using corporate social media in networked movements*. In G. Lovink and M. Rasch (eds), *Unlike Us Readers: Social Media Monopolies and Their Alternatives*. Amsterdam, Institute of Network Cultures, pp. 296-311

⁴⁸ Shirky, C., (2008). *Here Comes Everybody: The Power of Organizing Without Organizations*. Penguin Press ISBN: 9781594201530

⁴⁹ Boyd, D., (2008). *Taken Out of Context: American Teen Sociality in Networked Publics*. PhD Dissertation. University of California-Berkeley, School of Information

εμπλέκονται στην κοινωνική ζωή καθώς διέπουν ένα ευρύ φάσμα των καθημερινών δραστηριοτήτων του κοινωνικού ατόμου. Στο σημείο αυτό δε, αξίζει να επισημανθεί ότι τα ψηφιακά μέσα σήμερα δεν προσδιορίζονται απλά ως νέα μέσα αλλά ταυτόχρονα και ως κοινωνικά μέσα (Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης), κάτι το οποίο επιβεβαιώνει το γεγονός ότι τα ΜΜΕ ανέκαθεν φέρουν έναν κοινωνικό αντίκτυπο. Ως εκ τούτου απαραίτητη κρίνεται σε ένα πρώτο επίπεδο η αποσαφήνιση της έννοιας του κοινωνικού και εν συνεχεία η διασύνδεση του κοινωνικού, ως έννοια και θεσμός, με την κοινωνική διάσταση που φέρουν τα μέσα μαζικής ενημέρωσης. Η διασύνδεση αυτή πραγματοποιείται μέσα από τις προσεγγίσεις κλασικών κοινωνιολόγων, οι οποίοι έχουν κατά καιρούς εξετάσει την έννοια του κοινωνικού. Απαραίτητο είναι να αναφερθεί ότι οι προσεγγίσεις αυτές διατυπώθηκαν πριν την εφεύρεση του Διαδικτύου. Κατόπιν τούτου, αυτό που ουσιαστικά εξετάζεται είναι η δυνατότητα προσαρμογής των θεωριών αυτών στα σύγχρονα μιντιακά περιβάλλοντα.

A. Durkheim: Η έννοια του κοινωνικού ως κοινωνικό γεγονός

Η πρώτη προσέγγιση των μέσων ως κοινωνικών προϊόντων βρίσκεται στην συλλογιστική του Durkheim αναφορικά με την ίδια την έννοια του κοινωνικού γεγονότος. Κοινωνικό γεγονός για τον Durkheim (1982)⁵⁰ συντελεί «... Κάθε πράξη, προκαθορισμένη ή μη, που εκδηλώνεται μέσα σε ένα ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο, σε μια δεδομένη κοινωνική ομάδα, και που παράλληλα διατηρεί την αυτονομία και την ανεξαρτησία της, ως ταυτόχρονη έκφραση και εκδήλωση του ατομικού, ακόμη και όταν αυτό συμβαίνει στο επίπεδο του συλλογικού». Με βάσει τον παραπάνω συλλογισμό, και σε συμφωνία με τον Fuchs (2017),⁵¹ όλα τα μέσα και λογισμικά είναι προϊόντα μιας κοινωνικής διαδικασίας. Οι δομές τους είναι κοινωνικές και στοχεύουν στην ίδια την κοινωνία, και η κοινωνική τους υπόσταση συνεχίζει να υφίσταται ακόμη και όταν το άτομο βρίσκεται μπροστά από την οθόνη του υπολογιστή του και πλοηγείται στο Διαδίκτυο, καθώς σύμφωνα με τον Durkheim κάθε κοινωνική διεργασία υπάρχει ως ανεξάρτητη ατομική εκδήλωση.

---

⁵⁰ Durkheim, E., (1982). *The Rules of Sociological Method*, trans. W.D. Hall, New York: The Free Press

⁵¹ Fuchs, C., (2017). *Social Media: A Critical Introduction*. London: Sage. 2nd edition. Paperback ISBN 9781473966833

B. Max Weber: Το κοινωνικό ως κοινωνικές σχέσεις

Για τον Weber (1978)⁵² η έννοια του κοινωνικού ταυτίζεται με τις κοινωνικές σχέσεις που αναπτύσσονται μεταξύ των πολιτών. Με τον όρο κοινωνικές σχέσεις ο Weber (1978, σελ. 26) αναφέρεται στις συμπεριφορές που εκδηλώνονται από ένα σύνολο κοινωνικών υποκειμένων, με ξεκάθαρο περιεχόμενο, και οι οποίες συμπεριφορές και δράσεις είναι προσανατολισμένες στο σύνολο, εννοώντας πως το κάθε υποκείμενο λαμβάνει υπόψη τις στάσεις των λοιπών υποκειμένων με τα οποία συνδιαλέγεται. Αυτό δεν σημαίνει πως κάθε δράση και συμπεριφορά που εκδηλώνεται σε συλλογικό επίπεδο είναι αυτόματα και κοινωνική. Δηλαδή, κάθε ανθρώπινη αλληλεπίδραση δεν συνιστά κοινωνική σχέση. Για να συμβεί αυτό, θα πρέπει η συμπεριφορά που εκδηλώνεται να αποκτά σημαντική συμβολική σημασία για όλα τα μέλη που μετέχουν στο διάλογο. Λαμβάνοντας υπόψη τον ανωτέρω ορισμό, τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης προσφέρουν στους χρήστες πολλαπλές ευκαιρίες δόμησης και ανάπτυξης κοινωνικών σχέσεων (Fuchs, 2017).

Γ. Tönnies: Το κοινωνικό ως κοινότητα

Ένας τρίτος τρόπος για να καταστεί προσιτή η έννοια του κοινωνικού είναι υπό το πρίσμα της δημιουργίας κοινοτήτων. Ο Tönnies, όπως και ο Marx αντιλαμβάνονται την κοινωνικότητα ως «την συνεργασία που λαμβάνει χώρα μεταξύ ξεχωριστών μονάδων και που οδηγεί στην δημιουργία κοινοτήτων. Οι κοινότητες εν συνεχεία παρουσιάζουν μια εναρμονισμένη στάση, άποψη και συμπεριφορά ως προς τις επιθυμίες, τις ιδέες τα ήθη και τα έθιμα που τις διέπουν, αλλά και το στάτους που καθορίζει τα άτομα που μετέχουν σε αυτές. Το κοινωνικό λοιπόν ως κοινότητα δεν είναι τίποτα άλλο παρά η αίσθηση και η ανάγκη των ανθρώπων για ένταξη και συντροφικότητα καθώς και οι κώδικες αξιών που μοιράζονται τα άτομα που επιλέγουν να ενωθούν, δημιουργώντας μια ομάδα με κοινές πεποιθήσεις (Tönnies,1988).⁵³ Η δημιουργία ψηφιακών κοινοτήτων είναι φαινόμενο ευρέως διαδεδομένο που καθημερινά κερδίζει έδαφος στην διαδικτυακή πραγματικότητα, καθώς ολοένα και μεγαλύτερο ποσοστό των πολιτών επιλέγει να εντάσσεται σε

---

⁵² Weber, M., (1978). *Economy and Society: An Outline of Interpretive Sociology*. Berkley, CA: U. California Press

⁵³ Tönnies, F.,(1988). *Community and Society*. Transaction Publishers. ISBN: 9781412820004

εικονικές κοινότητες, χωρίς να είναι απαραίτητη η συμπαρουσία των μελών της κοινότητας (Fuchs, 2017).

Δ. Karl Marx: Το κοινωνικό ως συλλογική εργασία

Ο Marx και ο Engels υποστηρίζουν ότι η συλλογική εργασία βρίσκεται στον πυρήνα της έννοιας της κοινότητας και αποτελεί τη βάση της κοινωνικής συνοχής. Συγκεκριμένα αναφέρουν ότι «... αντιλαμβανόμαστε την σημασία του κοινωνικού ως την συνεργασία ξεχωριστών ατόμων, ανεξαρτήτως συνθηκών, μεθόδων και σκοπού. Η ανθρώπινη συνεργασία αποτελεί τη μεγαλύτερη παραγωγική δύναμη και είναι θεμελιώδης στην ανθρώπινη ύπαρξη. Μέσω της συλλογικής εργασίας ο άνθρωπος γίνεται ικανός να διεκπεραιώσει σύνθετες και επίπονες διεργασίες, επιτυγχάνοντας δύσκολους στόχους, οι οποίοι στο άτομο μεμονωμένα θα φάνταζαν ανέφικτοι» (Marx και Engels, 1846).⁵⁴ Η έννοια της συλλογικής εργασίας, έτσι όπως γίνεται αντιληπτή από τον Marx, σχετίζεται με την παραγωγή αγαθών, προκειμένου να ικανοποιηθούν οι ανθρώπινες ανάγκες, καθώς και με τη συνεργατική διαχείριση των μέσων παραγωγής (Fuchs, 2017). Η ιδέα του Marx για το κοινωνικό ως αποτέλεσμα συλλογικής εργασίας δύναται να θεωρηθεί ως μια πρόβλεψη για την μελλοντική κυριαρχία ενός παγκόσμιου δικτυωμένου συστήματος διαχείρισης πληροφοριών. Προφανώς, ο Marx στα μέσα του 19^{ου} αιώνα δεν είχε οραματιστεί την έλευση του Διαδικτύου αλλά προέβλεψε τη βασική ιδέα: η παγκοσμιοποίηση της παραγωγής και η διακίνηση αγαθών θα καθιστούσε αναγκαία την ταχύτητα πληροφόρησης των καπιταλιστών προκειμένου να επιβιώσουν στα πλαίσια μιας άκρως ανταγωνιστικής παγκόσμιας αγοράς. Σίγουρα, η πρόσβαση στην πληροφόρηση δεν θα συνέβαινε μέσω Διαδικτύου, αλλά εκμεταλλευόμενοι παραδοσιακά μέσα επικοινωνίας της εποχής, όπως για παράδειγμα τον τηλεγράφο. Παρ' όλα αυτά, είναι αξιοσημείωτο το γεγονός ότι προέβλεψε την ανάγκη για τη δημιουργία ενός παγκόσμιου δικτύου διακίνησης πληροφοριών, όπου ο κάθε πολίτης θα είχε πρόσβαση στην ενημέρωση. Τέλος, αυτό το οποίο παρατηρείται ως κοινό στοιχείο στην συλλογιστική των Marx και Tönnies αναφορικά με την έννοια του κοινωνικού είναι η κοινή ιδέα ότι οι άνθρωποι πρέπει να εργάζονται μαζί ούτως ώστε να δημιουργήσουν νέα ποιοτικά αγαθά προς όφελος της κοινωνίας. Τα αγαθά αυτά για τον Tönnies δεν έχουν φυσική υπόσταση, παραδείγματος χάριν τα κοινά συναισθήματα, ενώ για τον Marx είναι

⁵⁴ Marx, K., & Engels, F., (1846). *The communist manifesto. The Two Narratives of Political Economy*. John Wiley & Sons, Inc. pp. 389-408

κατά βάσει υλικά και οικονομικά αγαθά. Για να επανέλθουμε στην σύγχρονη εποχή, σήμερα το Διαδίκτυο είναι ένα τέτοιο παγκόσμιο δίκτυο πληροφόρησης και επικοινωνίας, το οποίο και δύναται να παρέχει στην κοινωνία τα προαναφερόμενα οφέλη.

3.5.3 Η κοινωνιολογική προσέγγιση των Social Media μέσω των Durkheim, Weber, Marx και Tönnies

Οι τρεις έννοιες του κοινωνικού έτσι όπως αναλύθηκαν στις ανωτέρω παραγράφους, (το κοινωνικό γεγονός του Durkheim, οι κοινωνικές σχέσεις/δράσεις του Weber, και η συλλογική εργασία των Marx και Tönnies) δύναται να ενσωματωθούν σε ένα ενιαίο μοντέλο που εξετάζει την ανθρώπινη κοινωνική δραστηριότητα. (Fuchs, 2017). Το μοντέλο αυτό βασίζεται στην υπόθεση ότι η παραγωγή γνώσης είναι μια τριαδική δυναμική διαδικασία στην οποία συνυπάρχουν η γνωστική λειτουργία, η επικοινωνία και η συλλογική εργασία (βλ. Hofkirchner, 2013).⁵⁵ Η νόηση είναι προαπαιτούμενο για την επικοινωνία και απαραίτητη προϋπόθεση για την επίτευξη συλλογικής εργασίας. Αυτό σημαίνει πως για να συνεργαστούν τα άτομα χρειάζεται πρώτα να επικοινωνήσουν και πως για να επικοινωνήσουν χρειάζεται να αναπτύξουν τη νόηση τους και τις γνωστικές τους δεξιότητες (Fuchs, 2017).

Συμπερασματικά, η πληροφόρηση, ως γνωστική διαδικασία, η συνεργασία και η επικοινωνία συνιστούν τρεις ένθετες και ενοποιημένες λειτουργίες της κοινωνικής διαδικασίας (Hofkirchner, 2013). Ως εκ τούτου, κάθε μέσο μπορεί να θεωρεί κοινωνικό λαμβάνοντας υπόψη ξεχωριστά τις τρεις αυτές διαστάσεις. Όλα τα μέσα είναι τεχνολογίες πληροφόρησης. Αυτό σημαίνει πως παρέχουν στους πολίτες τις απαραίτητες πληροφορίες συμβάλλοντας στην καλλιέργεια των γνωστικών τους λειτουργιών. Εν συνεχεία, κάποια μέσα υποστηρίζουν παράλληλα λειτουργίες που ευνοούν την διαδικασία της επικοινωνίας, διευκολύνοντας την επαναλαμβανόμενη ανταλλαγή πληροφοριών μεταξύ των ατόμων, κάτι που οδηγεί στην δημιουργία κοινωνικών σχέσεων.

Συγκεκριμένα, όσον αφορά στο Διαδίκτυο, πρόκειται για τεχνολογία που ευνοεί ταυτόχρονα και τις τρεις κοινωνικές λειτουργίες (νόηση, επικοινωνία, συνεργασία). Οι ηλεκτρονικοί υπολογιστές υποστηρίζουν σε μεγάλο βαθμό τη

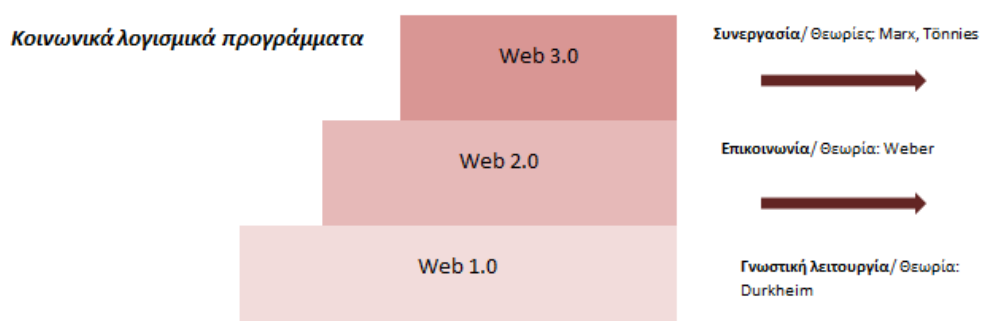
---

⁵⁵ Hofkirchner, W., (2013). *Quest For A Unified Theory*. Abingdon, Oxon: Routledge.

γνωστική λειτουργία, μέσω της πρόσβασης σε μια πληθώρα πληροφοριών και συμβάλλουν σημαντικά στην επικοινωνιακή διαδικασία, εφόσον σήμερα δεν είναι σπάνιες οι περιπτώσεις όπου η επικοινωνία των πολιτών σε όλα τα επίπεδα διεξάγεται μέσω ηλεκτρονικών υπολογιστών και ψηφιακών πλατφόρμων. Στο γνωστικό τομέα, η σύγκλιση των μέσων έχει συνεισφέρει σημαντικά, καθώς σήμερα, μια μόνο συσκευή είναι αρκετή για την παραγωγή, διανομή και κατανάλωση πολυμεσικού υλικού. Αυτό που σήμερα έρχεται να αλλάξει, και το οποίο αποτελεί καινοτομία του Διαδικτύου είναι η δυνατότητα διάδρασης και συνεργασίας μεταξύ των χρηστών. Το Διαδίκτυο δεν είναι ένα μέσο επικοινωνίας και πληροφόρησης, είναι το μέσο που διευκολύνει όσο κανένα άλλο την συνεργασία των χρηστών τόσο στο επίπεδο της παραγωγής πληροφοριών, όσο και σε οποιοδήποτε άλλο τομέα της κοινωνικής πραγματικότητας (Fuchs, 2017).

Αν λοιπόν το Διαδίκτυο προσδιορίζεται ως ένα τεχνολογικό – κοινωνικό σύστημα το οποίο και συγκροτείται από τις τρεις δυνάμεις της κοινωνικότητας (νόηση, επικοινωνία, συνεργασία), τότε το μέσο είναι στο σύνολο του κοινωνικό καθώς συνιστά κοινωνικό γεγονός, σύμφωνα με την προσέγγιση του Durkheim. Επίσης, μεγάλο μέρος του Διαδικτύου σχετίζεται με τη δυνατότητα για αμφίδρομη επικοινωνία, το οποίο και αποτελεί κεντρικό στοιχείο στην θεωρητική προσέγγιση του Weber. Τέλος, η δημιουργία κοινοτήτων και η συνεργασία μεταξύ των πολιτών, έτσι όπως εκφράζεται από τους Marx και Tönnies, υποστηρίζεται στο έπακρον από τις νέες τεχνολογίες (Fuchs, 2017).

Εικόνα 2. Οι τρεις κοινωνικές διαστάσεις του Διαδικτύου (Fuchs,2017, σελ.48)

Εμπειρική ανάλυση της κοινωνικής φύσης του Διαδικτύου

Βασισμένος στα προηγούμενα θεωρητικά μοντέλα, ο Fuchs (2017) στο βιβλίο του ‘*Social Media: A Critical Introduction*’ επιχείρησε μια εμπειρική ανάλυση προκειμένου να ελέγξει την κοινωνική υπόσταση του Διαδικτύου. Συγκεκριμένα ανέλυσε το βαθμό των γνωστικών, επικοινωνιακών και συνεργατικών λειτουργιών που επιτελούνται σε γνωστές διαδικτυακές πλατφόρμες στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής, εστιάζοντας στην συνοχή, στην εξελικτική τους πορεία, αλλά και στα κενά που πιθανόν παρουσιάζουν. Προκειμένου να ελεγχθούν οι πιθανές μετατοπίσεις στις λειτουργίες που διεξάγονται μέσω Διαδικτύου, η ανάλυση πραγματοποιήθηκε σε δύο ξεχωριστές χρονικές περιόδους, το 2002 και το 2015. Η στατιστική ανάλυση βασίζεται κατά βάση στον αριθμό μοναδικών χρηστών που επισκέφθηκαν τις συγκεκριμένες πλατφόρμες σε μηνιαία βάση. Τα αποτελέσματα της έρευνας παρουσιάζονται στον κατωτέρω πίνακα.

Πίνακας 5. Οι πληροφοριακές λειτουργίες που επιτελούνται στις 20 πιο δημοφιλείς ιστοσελίδες στις ΗΠΑ

9 Δεκεμβρίου 2002 (τρίμηνη κατάταξη ιστοσελίδων βάσει της επισκεψιμότητας και της προσβασιμότητας)			15 Οκτωβρίου 2015 (μηνιαία κατάταξη βάσει του μέσου όρου καθημερινών επισκεπτών)		
Κατάταξη	Ιστοσελίδα	*Πρωταρχικές πληροφοριακές λειτουργίες	Κατάταξη	Ιστοσελίδα	Πρωταρχικές πληροφοριακές λειτουργίες
1	Yahoo.com	Γ,Ε	1	Google.com	Γ,Ε,Σ
2	msn.com	Γ,Ε	2	Facebook.com	Γ,Ε,Σ
3	Dsum.net	Γ,Ε	3	Youtube.com	Γ,Ε
4	Naver.com	Γ,Ε	4	Baidu.com	Γ,Ε
5	Google.com	Γ	5	Yahoo.com	Γ,Ε
6	Yahoo.co.jp	Γ,Ε	6	Amazon.com	Γ
7	Passport.net	Γ	7	Wikipedia.org	Γ,Ε,Σ
8	Ebay.com	Γ	8	qq.com	Γ,Ε
9	Microsoft.com	Γ	9	Twitter.com	Γ,Ε
10	Bugsmusic.co.kr	Γ	10	Google.co.in	Γ,Ε,Σ
11	Sayclub.com	Γ,Ε	11	Taobao.com	Γ
12	Sina.com.cn	Γ,Ε	12	Live.com	Γ,Ε
13	Netmarble.net	Γ,Ε,Σ	13	Sina.com.cn	Γ,Ε
14	Amazon.com	Γ	14	Linkedin.com	Γ,Ε,Σ
15	Nate.com	Γ,Ε	15	Yahoo.com.jp	Γ,Ε
16	Go.com	Γ	16	Weibo.com	Γ,Ε
17	Sohu.com	Γ,Ε	17	Ebay.com	Γ
18	163.com	Γ,Ε	18	Google.com.jp	Γ,Ε,Σ
19	Hotmail.com	Γ,Ε	19	Yandex.ru	Γ,Ε
20	Aol.com	Γ,Ε	20	Hao123.c0m	Γ,Ε
Γ=20, Ε=13, Σ=1			Γ=20, Ε=17, Σ=6		

Ενδεικτικά, τα αποτελέσματα της στατιστικής ανάλυσης έδειξαν πως το 2002 μέσω των συγκεκριμένων πλατφόρμων επιτελούνταν είκοσι πληροφοριακές και άρα γνωστικές διαδικασίες, δεκατρείς επικοινωνιακές διαδικασίες και μόλις μία πλατφόρμα πρόσφερε τη δυνατότητα για συνεργασία μεταξύ των χρηστών. Το 2015 παρατηρείται όντως μια μετατόπιση αναφορικά με τον τρόπο χρήσης του Διαδικτύου. Χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι για την συγκεκριμένη χρονική περίοδο επιτελέστηκαν είκοσι πληροφοριακές λειτουργίες, δεκαεφτά επικοινωνιακές, ενώ η σημαντικότερη μεταβολή ανιχνεύεται στο τομέα της δυνατότητας και συνεργασία, όπου ο αριθμός των πλατφόρμων που επιτρέπει την συλλογική εργασία μεταξύ των χρηστών αυξάνεται σε έξι. Η μεταβολή αυτή σχετίζεται άμεσα με την ραγδαία ανάπτυξη των Σελίδων Κοινωνικής Δικτύωσης όπως το Facebook, το LinkedIn, το Google+ κτλ. Κατόπιν τούτου, η στατιστική ανάλυση επιβεβαιώνει τον κοινωνικό χαρακτήρα του Διαδικτύου, και στα τρία επίπεδα, με ιδιαίτερα έμφαση στην αυξανόμενη τάση διενέργειας συλλογικών διεργασιών μέσω ψηφιακών πλατφόρμων. Ένα επιπλέον στοιχείο το οποίο προκύπτει από την παρούσα μελέτη και αξίζει να σημειωθεί σχετίζεται με την ανάδυση των λεγόμενων blogs και microblogs (π.χ. Twitter), αλλά και των πλατφόρμων που δίνουν τη δυνατότητα στους χρήστες να δημοσιεύουν και να μοιράζονται υλικό με άλλους χρήστες που ανήκουν στο Δίκτυό τους (π.χ. YouTube), γεγονός που συμβάλλει σημαντικά στην ανάπτυξη των δυνατοτήτων τόσο για πληροφόρηση, όσο και για επικοινωνία. Εν κατακλείδι, λαμβάνοντας υπόψη τα στατιστικά δεδομένα, διαφαίνεται μια μετατόπιση στις δομές του Διαδικτύου, η οποία καταδεικνύεται από την άνοδο της κοινωνικής συνεργασίας που επιτυγχάνεται ταυτόχρονα με την ανάδυση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης, καθώς επίσης και από τις αλλαγές που συντελούνται στο γνωστικό και επικοινωνιακό πεδίο, οι οποίες ταυτίζονται με την έλευση νέων πλατφόρμων παραγωγής και διακίνησης πληροφοριών (Fuchs,2017).

3.5.4 Το μοντέλο της κοινωνικής επικοινωνίας των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης

Η μέχρι τώρα μελέτη των μέσων κοινωνικής δικτύωσης επικεντρώνεται σε θεωρητικές υποθέσεις που αφορούν στην πληροφοριακή διαδικασία (το τριαδικό μοντέλο της πληροφορίας ως: νόηση/γνώση, επικοινωνία, συνεργασία), έτσι όπως

αυτή παρουσιάστηκε στις προηγούμενες ενότητες. Στην συνέχεια παρουσιάζονται τα στοιχειώδη χαρακτηριστικά των μέσων κοινωνικής δικτύωσης στην σύγχρονη κοινωνία της πληροφορίας.

- Ενσωματωμένη κοινωνικότητα

Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης επιτρέπουν την σύγκλιση και των τριών λειτουργιών κοινωνικότητας (νόηση, επικοινωνία, συνεργασία), διευκολύνοντας τη μετάβαση από το ένα πεδίο κοινωνικότητας στο επόμενο, εντός του ίδιου κοινωνικού περιβάλλοντος.

- Ενοποιημένοι ρόλοι

Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, όπως το Facebook, βασίζονται στη δημιουργία προσωπικών λογαριασμών – profiles, τα οποία περιγράφουν την πολλαπλότητα και πολυπλοκότητα των ρόλων που χαρακτηρίζουν την ανθρώπινη φύση. Στα προφίλ αυτά, τα όρια μεταξύ δημόσιας και ιδιωτικής ζωής ή επαγγελματικής και προσωπικής ζωής συχνά εξαλείφονται. Στα Social Media οι άνθρωποι αντιπροσωπεύουν μέσω των λογαριασμών τους διαφορετικούς ρόλους, χωρίς όμως να αλλάζουν το κοινωνικό τους περιβάλλον. Με άλλα λόγια, τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης μπορούν να γίνουν αντιληπτά ως κοινωνικοί χώροι όπου οι διάφοροι ρόλοι που καλείται το άτομο να αναλάβει στην καθημερινότητα του έχουν την τάση να συγκλίνουν και να ενσωματώνονται σε ένα μοναδικό προφίλ.

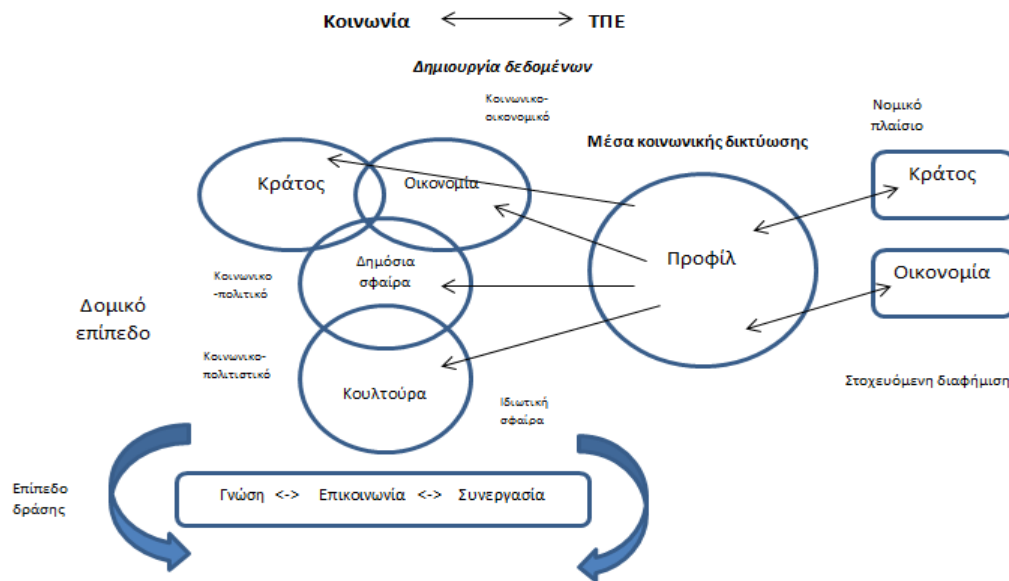
- Ενοποιημένη και συγκλίνουσα επικοινωνία

Εκτός της σύγκλισης των ρόλων μέσω ενός μοναδικού προφίλ, σύγκλιση παρατηρείται και στον τομέα της επικοινωνίας. Αυτό σημαίνει πως οι χρήστες των μέσων κοινωνικής δικτύωσης έχουν τη δυνατότητα μέσω μιας πλατφόρμας να επικοινωνήσουν σε διαφορετικά επίπεδα. Με άλλα λόγια, χρησιμοποιούμε τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης στο πεδίο της διαπροσωπικής και ιδιωτικής επικοινωνίας, στο πεδίο της δημόσιας και πολιτικής επικοινωνίας, της επικοινωνίας μεταξύ θεσμών αλλά και εκ παραλλήλου της πολιτιστικής και οικονομικής επικοινωνίας.

(Fuchs,2017)

Κατωτέρω παρουσιάζεται το σύγχρονο μοντέλο επικοινωνίας που διέπει τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης.

Σχήμα 1. Το μοντέλο επικοινωνίας μέσω Social Media στην σύγχρονη κοινωνία (Fuchs,2017, σελ. 51).

3.5.5 Το Twitter

Αντικείμενο της παρούσας διατριβής αποτελεί η διερεύνηση του ρόλου των μέσων κοινωνικής δικτύωσης και συγκεκριμένη του Twitter στη διαμόρφωση της δημόσιας σφαίρας και στην εξέλιξη των σύγχρονων κοινωνικών κινημάτων. Στην επόμενη παράγραφο παρουσιάζονται εν συντομία τα δομικά χαρακτηριστικά του Twitter, τα οποία αναλύονται διεξοδικά και συνδυαστικά με τη δυνατότητα που το μέσο έχει να διαμορφώνει και τα μεταβάλλει τη δημόσια σφαίρα και την πολιτική επικοινωνία στις επόμενες ενότητες. Στόχος είναι να υπάρξει μια πρώτη επαφή με την οργανωτική και λειτουργική δομή του συγκεκριμένου διαδικτυακού εργαλείου, το οποίο εντάσσεται στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, ούτως ώστε στην συνέχεια να εξεταστούν οι κοινωνικές διαστάσεις και επιπτώσεις που επιφέρει.

Το 'Blog' είναι μια ιστοσελίδα με χαρακτηριστικό γνώρισμα την περιοδική δημοσίευση ενημερώσεων και πάσης φύσεως υλικού, το οποίο υλικό με την σειρά του είναι οργανωμένο σε αντίστροφη χρονολογική σειρά, ούτως ώστε οι πιο πρόσφατες δημοσιεύσεις να εμφανίζονται πρώτες. Το 'microblogging', όπως το Twitter είναι μια περαιτέρω εξέλιξη της έννοιας του blog. Ένας χρήστης έχει τη δυνατότητα να μοιράζεται δημόσια σύντομα μηνύματα (στην περίπτωση του Twitter

κάθε μήνυμα αποτελείται στο μέγιστο από 140 χαρακτήρες), και κάθε χρήστης έχει μια λίστα επαφών με άτομα τα οποία ακολουθούν τις ενημερώσεις που ο χρήστης δημοσιεύει. Το microblog είναι μια υπηρεσία του Διαδικτύου στην οποία:

1. Οι χρήστες δημιουργούν ένα δημόσιο λογαριασμό – προφίλ, στο οποίο και δημοσιεύουν σύντομα μηνύματα / ενημερώσεις.
2. Τα μηνύματα μεταδίδονται δημόσια στους υπόλοιπους χρήστες της συγκεκριμένης υπηρεσίας.
3. Οι χρήστες έχουν τη δυνατότητα να επιλέγουν ποιων χρηστών τις ενημερώσεις επιθυμούν να λαμβάνουν, αλλά όχι απαραίτητως το ποιος με την σειρά του μπορεί να λαμβάνει τα δικά τους μηνύματα (Murthy, 2013).⁵⁶

Τα δύο πιο διάσημα microblogs παγκοσμίως είναι το Twitter και το Weibo. Το δεύτερο ανήκει στην κινέζικη εταιρία SINA και δημιουργήθηκε το 2009, ενώ το Twitter το 2006 και ανήκει στην εταιρία Twitter Inc., η οποία και ιδρύθηκε από τον Jack Dorsey, και έχει τη βάση της στο San Francisco (Fuchs, 2017).

Επιπλέον, αυτό που καθιστά το Twitter αντικείμενο μελέτης το οποία χρήζει περαιτέρω διερεύνησης είναι η διαφοροποίηση του συγκριτικά με τα υπόλοιπα Social Media, όπως το Facebook. Σε συμφωνία με τον Murthy (2013) το Twitter είναι πιο «δημόσιο», εν συγκρίσει με τα λοιπά μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Αυτό σημαίνει πως λειτουργεί σε μεγαλύτερο βαθμό στα πλαίσια της δημόσιας σφαίρας παρά της ιδιωτικής. Τα περισσότερα μέσα κοινωνικής δικτύωσης εξυπηρετούν στη «..διατήρηση δεσμών μεταξύ ενεργών χρηστών». Το Twitter σε αντιδιαστολή στοχεύει στην «...συσσώρευση ολοένα και περισσότερων ακολούθων, όχι βάσει του προσωπικού προφίλ, αλλά βάσει του περιεχομένου που δημοσιεύει στον προσωπικό του λογαριασμό ο κάθε χρήστης ξεχωριστά» (Murthy, 2013, σελ. 8). Υπό αυτή την έννοια, ο Murthy ορίζει το Twitter ως το microblog στο οποίο οι συμμετέχοντες μοιράζονται σύντομες σκέψεις, στοχασμούς, συναισθήματα, ενημερώσεις και συλλογισμούς (με το περιοριστικό όριο των 140 χαρακτήρων) με άλλους χρήστες. Το Twitter επιπροσθέτως είναι το μέσο που επιτρέπει την ταχύτατη διασπορά ενημερώσεων σε ένα μαζικό κοινό. Χαρακτηριστικό του λοιπόν είναι η διανομή πληροφοριών σε ένα μαζικό κοινό, σε ελάχιστο χρονικό διάστημα. Για το λόγο αυτό είναι ένα μέσο που κατεξοχήν χρησιμοποιείται όταν υπάρχουν στην ατζέντα θέματα επικαιρότητας, τα

---

⁵⁶ Murthy, D. (2013). *Twitter: Social communication in the Twitter age*. Cambridge, UK: Polity Press

οποία χρήζουν άμεσης ενημέρωσης. Δεν είναι τυχαίο άλλωστε, πως το Twitter σήμερα χρησιμοποιείται σε καθημερινή βάση από δημοσιογράφους και πολιτικούς, προκειμένου να προσεγγίζουν άμεσα και γρήγορα τα κοινά τους. Εκ παραλλήλου, σε περιπτώσεις έκτακτων γεγονότων, όπως για παράδειγμα φυσικές καταστροφές, πολιτικές αναταράξεις, τρομοκρατικές επιθέσεις, οικονομικές και διεθνείς ειδήσεις υψίστης σημασίας, παρατηρείται η «εκμετάλλευση» του συγκεκριμένου μέσου, προκειμένου να ενημερωθούν τα ενδιαφερόμενα κοινά.

Μειονέκτημα του Twitter, κάτι που ισχύει και στα λοιπά μέσα κοινωνικής δικτύωσης, και εν γένει σε όλες τις τεχνολογίες πληροφόρησης και επικοινωνίας, αποτελεί το γεγονός πως μόνο χώρες και κοινωνίες με πρόσβαση στην τεχνολογία έχουν την ικανότητα να εκμεταλλευτούν τις δυνατότητες που προσφέρει το συγκεκριμένο μέσο. Εν αντιθέσει, χώρες με λιγότερο ανεπτυγμένο τεχνολογικό περιβάλλον, και μικρότερα ποσοστά πρόσβασης στο Διαδίκτυο, έχουν με την σειρά τους περιορισμένη πρόσβαση στην άμεση και πολύπλευρη πληροφόρηση που παρέχεται μέσω του Twitter.

3.6 Συμπέρασμα

Η ανάπτυξη της τεχνολογίας έχει επιφέρει ριζικές αλλαγές στο θεσμό των ΜΜΕ, με σημαντικότερη την ανάδυση των νέων μέσων επικοινωνίας. Συνοψίζοντας την υπάρχουσα βιβλιογραφία προκύπτει ότι ο καινοτόμος χαρακτήρας των νέων μέσων έγκειται στο γεγονός ότι πρόκειται για μέσα τα οποία είναι ταυτόχρονα ψηφιακά, συγκλίνοντα και δικτυωμένα. Εκ παραλλήλου, τα νέα μέσα ενσωματώνουν τα κάτωθι χαρακτηριστικά · ανήκουν στο δια – μεσιακό μοντέλο, προσφέρουν δυνατότητες για ασύγχρονη, αμφίδρομη και διεθνοποιημένη επικοινωνία, είναι πιο συμμετοχικά εν συγκρίσει με τα παραδοσιακά ΜΜΕ, ενώ τέλος πρόκειται για μέσα μαζικά τα οποία ταυτόχρονα χαρακτηρίζονται και ως εξατομικευμένα, δρώντας και λειτουργώντας τόσο στη δημόσια όσο και στην ιδιωτική σφαίρα. Το Διαδίκτυο και τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης είναι έννοιες άμεσα συνυφασμένες με την ανάπτυξη των νέων μέσων. Στις ανωτέρω παραγράφους επιχειρήθηκε η προσέγγιση του όρου μέσα κοινωνικής δικτύωσης καθώς και η ανάλυση του κοινωνικού τους χαρακτήρα. Συμπερασματικά, τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης αναφέρονται στις νέες εκείνες τεχνολογίες ή εφαρμογές που χρησιμοποιούνται με σκοπό οι άνθρωποι να αναπτύξουν ή να διατηρήσουν ένα δίκτυο κοινωνικών επαφών και αυτό

επιτυγχάνεται μέσω της δημοσίευσης πολυμεσικού υλικού (βίντεο, ήχος, εικόνα, κείμενο κτλ). Ως εκ τούτου και λαμβάνοντας υπόψη τον ορισμό των μέσων κοινωνικής δικτύωσης απαραίτητη κρίνεται η κοινωνιολογική προσέγγιση του Διαδικτύου και των νέων μέσων. Εν κατακλείδι, τα νέα μέσα επικοινωνίας, εμπλέκονται στην κοινωνική ζωή όσο ποτέ άλλοτε καθώς διέπουν ένα ευρύ φάσμα των καθημερινών δραστηριοτήτων του κοινωνικού ατόμου.

Κεφάλαιο 4^ο: Διαμεσολαβημένη επικοινωνία

4.1 Εισαγωγή

Σκοπός της παρούσας διατριβής είναι να εξετάσει το ρόλο του Twitter, μιας νέας ψηφιακής τεχνολογίας που εντάσσεται ως πεδίο μελέτης στη σφαίρα της Ηλεκτρονικά Διαμεσολαβημένης Επικοινωνίας, στη διαμόρφωση της δημόσιας σφαίρας, στη δημιουργία συλλογικής ταυτότητας και τέλος στην εξέλιξη των σύγχρονων κοινωνικών κινημάτων. Για να μπορέσουμε όμως να εξηγήσουμε ή να προβλέψουμε την επίδραση των νέων τεχνολογιών στην κοινωνία κρίνεται απαραίτητη μία σύντομη αναφορά στις βασικές θεωρίες που σχετίζονται με το φαινόμενο της διαμεσολαβημένης από ψηφιακές πλατφόρμες επικοινωνίας. Στο σημείο αυτό βέβαια αξίζει να υπογραμμισθεί ότι η πλειοψηφία των θεωριών αυτών αναπτύχθηκε στα πρώιμα στάδια της Διαμεσολαβημένης Επικοινωνίας. Πλέον η τεχνολογία αναπτύσσεται με ταχύτατους ρυθμούς, τα τεχνικά χαρακτηριστικά των Τεχνολογιών Πληροφόρησης και Επικοινωνίας συνεχώς αλλάζουν και εξελίσσονται, με αποτέλεσμα να μην ανταποκρίνονται πάντα στις θεωρίες αυτές. Πάραυτα, μας παρέχουν το αναγκαίο θεωρητικό υπόβαθρο για να προσεγγίσουμε ένα σχετικά σύγχρονο φαινόμενο. Εξάλλου, όπως προτείνουν ο Yzer και Southwell (2008)⁵⁷, ο πιο αποτελεσματικός τρόπος μελέτης και επεξήγησης της Διαμεσολαβημένης Επικοινωνίας επαφίεται σε αυτές τις θεωρίες, ακόμη και αν αναπτύχθηκαν εντός παραδοσιακών, και ίσως παρωχημένων πια πλαισίων. Ενώ σε συμφωνία με τον Scott (2009),⁵⁸ ακριβώς επειδή είναι αδύνατο πολλές φορές να συμβαδίσουμε με την πρόοδο της τεχνολογίας, έχουμε ανάγκη από θεωρίες και μοντέλα που το τολμούν (Σελ. 754).

Στις κατωτέρω παραγράφους επιχειρείται αρχικά η διατύπωση ενός σφαιρικού ορισμού της ηλεκτρονικά διαμεσολαβημένης επικοινωνίας (Computer Mediated Communication / CMC), η οποία και καταλαμβάνει κεντρικό ρόλο στην κοινωνία της πληροφορίας. Εν συνεχεία, παρουσιάζονται οι κεντρικές θεωρίες οι οποίες και επιδιώκουν να ερμηνεύσουν τις βασικές της διεργασίες. Οι θεωρίες της CMC είναι τα εννοιολογικά πλαίσια που περιγράφουν τον τρόπο ή τους τρόπους με τους οποίους

---

⁵⁷ Yzer, M. C., & Southwell, B. G. (2008). New communication technologies, old questions. *American Behavioral Scientist*, 25, 8–20.

⁵⁸ Scott, C. R. (2009). A whole-hearted effort to get it half right: Predicting the future of communication technology scholarship. *Journal of ComputerMediated Communication*, 14, 753–757.

απορροφάται, επεξεργάζεται, διατηρείται, ερμηνεύεται και διανέμεται κατά τη διάρκεια της επικοινωνίας ή πληροφορία.

4.2 Διαμεσολαβημένη Επικοινωνία - Computer Mediated Communication

Η ραγδαία εξέλιξη των νέων Τεχνολογιών Πληροφόρησης και Επικοινωνίας (ΤΠΕ) / Information and Communication Technologies (ICTs) έχει επιφέρει ριζικές αλλαγές που αφορούν σε όλους τους τομείς της καθημερινής ζωής και της ανθρώπινης επικοινωνίας. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι πρόσφατα παρατηρείται μια μετατόπιση από την κατ' ιδίαν (face to face / f-t-f) ή πρόσωπο με πρόσωπο επικοινωνία σε μια νέα μορφή επικοινωνίας, την Ηλεκτρονικά Διαμεσολαβημένη Επικοινωνία (Computer Mediated Communication / CMC), εννοώντας πως τα νέα ψηφιακά μέσα επικοινωνίας έχουν διεισδύσει στην καθημερινή ρουτίνα, αποτελώντας πλέον αναπόσπαστο κομμάτι της ζωής μας (Castells, 2004). Δεν είναι τυχαίο άλλωστε ότι Castells (2004) ⁵⁹αναφερόμενος στα νέα μέσα επικοινωνίας, επιλέγει να παραφράσει μια διατύπωση του Tim Berners Lee ⁶⁰ δηλώνοντας ότι «*το Διαδίκτυο είναι περισσότερο ένα φαινόμενο με σπουδαίες κοινωνιολογικές διαστάσεις και λιγότερο μια τεχνολογική καινοτομία*». Αυτό σημαίνει πως πρέπει να εστιάσουμε στις κοινωνικές αλλαγές που επιφέρει το Διαδίκτυο και οι εκάστοτε μελέτες να μην το αντιμετωπίζουν ως ένα τεχνολογικό επίτευγμα, δίχως κοινωνικές, πολιτικές και οικονομικές διαστάσεις. Απαραίτητη προϋπόθεση όμως για την κατανόηση του σύγχρονου αυτού φαινομένου είναι πρώτα απ' όλα η αποσαφήνιση του όρου Τεχνολογίες της Πληροφόρησης και της Επικοινωνίας. Εν συντομία ο όρος αναφέρεται

.... σε όλα εκείνα τα τεχνολογικά επιτεύγματα που χρησιμοποιούνται για την πρόσβαση, την αναζήτηση, την συγκέντρωση, την παραγωγή, επεξεργασία και παρουσίαση πληροφοριών και σαφώς για τη διακίνηση και την επικοινωνία της πληροφορίας. Οι τεχνολογίες αυτές περιλαμβάνουν τεχνικούς εξοπλισμούς (πχ ηλεκτρονικούς υπολογιστές και άλλα περιφερειακά συστήματα), λογισμικά προγράμματα και εφαρμογές και ασφαλώς την έννοια της συνδεσιμότητας, με βασικό στοιχείο την πρόσβαση στο Διαδίκτυο.

---

⁵⁹ Castells, M, (2004), *The Network Society: A Cross-Cultural Perspective*, Edward Edgar, Northampton, MA

⁶⁰ Ο Tim Berners Lee είναι ο εφευρέτης του Παγκόσμιου Ιστού (World Wide Web) και έχει χαρακτηριστεί από το περιοδικό Time ως ένα από τα κορυφαία «μυαλά» του αιώνα

(Toomey, 2001⁶¹, Παράγραφος 3)

Επιστρέφοντας όμως στην έννοια της Ηλεκτρονικά Διαμεσολαβημένης Επικοινωνίας, ο όρος αναφέρεται στην επικοινωνία που πραγματοποιείται μέσω των νέων Τεχνολογιών Πληροφόρησης και Επικοινωνίας και κυρίως μέσω των ηλεκτρονικών υπολογιστών. Στην σύγχρονη εποχή της πληροφορίας υπάρχουν διάφορα παραδείγματα καθημερινής αλληλεπίδρασης μέσω ηλεκτρονικών υπολογιστών. Χαρακτηριστικά αναφέρεται η δυνατότητα για φοίτηση εξ' αποστάσεως, η συνεργασία, σε επαγγελματικό επίπεδο ανθρώπων που βρίσκονται διασκορπισμένοι σε διάφορα μέρη του πλανήτη, μέσω λόγου χάρη των τηλεδιασκέψεων, το διαδικτυακό «φλερτ» μέσω ψηφιακών πλατφόρμων και ούτω καθεξής. Στη συνέχεια, ο Spitzberg (2006)⁶² προσδιορίζει τον όρο της Ηλεκτρονικά Διαμεσολαβημένης Επικοινωνίας ως «την οποιαδήποτε μορφή αλληλεπίδρασης, η οποία βασίζεται σε κείμενο και εκτελείται ή διευκολύνεται μέσω ψηφιακών τεχνολογιών», ενώ σε συμφωνία με τον Simpson (2002),⁶³ πρόκειται για έναν ευρύ όρο, για έναν όρο «ομπρέλα», ο οποίος σχετίζεται με περιπτώσεις όπου η ανθρώπινη επικοινωνία διεξάγεται μέσω ηλεκτρονικών υπολογιστών.

Οι ψηφιακές τεχνολογίες έχουν πλέον εισχωρήσει σε όλους τους τομείς της ανθρώπινης επικοινωνίας και όπως ο (Walther, 2011)⁶⁴ επισημαίνει, καθημερινά εκατομμύρια άνθρωποι ανά τον κόσμο ανταλλάζουν μηνύματα στο Twitter με άλλους κοινωνικούς παράγοντες, τους οποίους πολύ συχνά δεν γνωρίζουν και δεν έχουν συναντήσει ποτέ, επικοινωνούν με φίλους ή απλώς γνωστούς μέσω του Facebook, στέλνουν e-mail για να συντονίσουν την εργασία τους, αλλά και για να επικοινωνήσουν με τους συντρόφους τους, ενώ παρατηρούμε οικογένειες και ζευγάρια να χρησιμοποιούν τα ψηφιακά μέσα όχι μόνο για επαγγελματικούς λόγους αλλά και ως ένα μέσο καθημερινής διαπροσωπικής επικοινωνίας. Η υπάρχουσα βιβλιογραφία προτείνει πως η νέα αυτή μορφή επικοινωνίας δεν είναι πάντα ουδέτερη

---

⁶¹ Toomey, R. (2001). Schooling Issues Digest No 2: *Information and Communication Technology for Teaching and Learning*, from <http://www.dest.gov.au/schools/publications/2001/digest/technology.htm>

⁶² Spitzberg, B. H. (2006). Preliminary development of a model and measure of computer-mediated communication (CMC) competence. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 11:2. article 12.

⁶³ Simpson, J., (2002). Key concepts in ELT. Computer-mediated communication. *ELT Journal*. 56:4. Oxford University Press.

⁶⁴ Walther, J.B., (2011). *Theories of Computer Mediated Communication and Interpersonal Relations* (Vol. 14). The University of Texas at Austin, USA: SAGE Publications, Inc.

και δίχως επιπτώσεις. Με άλλα λόγια δύναται να δρομολογήσει αλλαγές στον τρόπο που οι άνθρωποι επικοινωνούν μεταξύ τους, μετατοπίζοντας τα βασικά μοτίβα επικοινωνίας αλλά και τα κοινωνικά δίκτυα στα οποία ομάδες ατόμων εντάσσονται και αλληλεπιδρούν (βλ. Fulk και Collins, 2001).⁶⁵ Ως εκ τούτου, επιβεβαιώνεται αυτό που ήδη έχει ειπωθεί, ότι δηλαδή οι νέες τεχνολογίες έχουν πάντα κοινωνικό αντίκτυπο, είτε θετικό, είτε αρνητικό.

4.3 Θεωρίες της Ηλεκτρονικά Διαμεσολαβημένης Επικοινωνίας

Οι βασικές θεωρίες ταξινομήθηκαν σε τρεις ξεχωριστές κατηγορίες, έτσι όπως αυτές παρουσιάζονται στο εγχειρίδιο της Διαπροσωπικής Επικοινωνίας από τον Walther (2011). Ο Walther (2011) διαχωρίζει τις θεωρίες αυτές βάσει του τρόπου με τον οποίο οι χρήστες ανταποκρίνονται στα χαρακτηριστικά που διέπουν την Ηλεκτρονικά Διαμεσολαβημένη Επικοινωνία, εστιάζοντας κατά κύριο λόγο στα στοιχεία που τη διαφοροποιούν από την κατ' ιδίαν επικοινωνία, με κυρίαρχο στοιχείο την έλλειψη μη λεκτικών συμβόλων και αναφορών.

Στην πρώτη ομάδα εντάσσονται οι θεωρίες που υποστηρίζουν ότι η συστηματική έλλειψη μη λεκτικών στοιχείων που διακρίνει τη Διαμεσολαβημένη Επικοινωνία οδηγεί στη δημιουργία απρόσωπων σχέσεων μεταξύ των χρηστών. Εν συνεχεία, η δεύτερη κατηγορία αποσκοπεί στο να περιγράψει το πώς τα χαρακτηριστικά των δρώντων, οι μεταξύ τους αλληλεπιδράσεις, και το κοινωνικό πλαίσιο μέσα στο οποίο αναπτύσσονται οι σχέσεις τους, επηρεάζει αντίστοιχα τον τρόπο που αντιλαμβάνονται τις ιδιότητες διαφορετικών μέσων και συστημάτων επικοινωνίας. Με τη σειρά τους, οι απόψεις και αντιλήψεις που αναπτύσσουν έχουν αντίκτυπο στον τρόπο κατά τον οποίο επικοινωνούν και εκφράζονται οι εκάστοτε κοινωνικοί παράγοντες αλλά και στη δημιουργία προκαθορισμένων προτύπων που κατευθύνουν τον τρόπο που «οφείλουμε» να κάνουμε χρήση των τεχνολογιών αυτών. Τέλος, η τρίτη ομάδα αναδεικνύει το πώς οι χρήστες εκμεταλλεύονται την έλλειψη μη λεκτικών στοιχείων για να επιτύχουν καλύτερη ποιότητα διαπροσωπικών σχέσεων, απαλλαγμένη από στερεότυπα και προκαταλήψεις.

---

⁶⁵ Fulk, J. & Collins- Jarvis, L. (2001). *Wired meetings: Technological mediation of organizational gatherings*. In L.L. Putnam & F.M. Jablins (Eds.), *New handbook of organizational communication* (2nd ed., pp 624-703). Newbury Park, CA: Sage.

Πίνακας 3. Συγκεντρωτικός πίνακας των θεωριών της CMC επικοινωνίας

Θεωρίες διαμεσολαβημένης επικοινωνίας		
Έλλειψη μη-λεκτικών αναφορών	Εμπειρικές και αντιληπτικές θεωρίες	Θεωρίες της διαπροσωπικής υιοθέτησης και εκμετάλλευσης των μέσων
Θεωρία της κοινωνικής παρουσίας	Θεωρία της ηλεκτρονικής εγγύτητας	Επεξεργασία της κοινωνικής πληροφορίας
Έλλειψη αναφορών κοινωνικού περιεχομένου	Θεωρία της κοινωνικής επιρροής	Υπερ – προσωπική διαμεσολαβημένη επικοινωνία
Η θεωρία του 'πλούτου' των μέσων	Η θεωρία της διεύρυνσης του διαύλου επικοινωνίας	Θεωρία της εγγύησης
Το μοντέλο της εξατομικευμένης κοινωνικής ταυτότητας		Πλαίσιο αποτελεσματικότητας
Η θεωρία των σημείων		Η αλληλουχία των ΤΠΕ

4.3.1 Έλλειψη μη λεκτικών αναφορών (Cues-Filtered-Out)

Οι Culnan και Markus (1987)⁶⁶ επινόησαν τον όρο Cues-Filtered-Out για να περιγράψουν το σύνολο των θεωριών που ασπάζονται την πεποίθηση ότι η έλλειψη μη λεκτικών στοιχείων, η οποία διακρίνει τη Διαμεσολαβημένη Επικοινωνία, παρεμποδίζει την επίτευξη κοινωνικών λειτουργιών που τυπικά τείνουν να εμπεριέχουν τέτοιου είδους αναφορές.

A. Θεωρία της Κοινωνικής Παρουσίας (Social Presence Theory)

Η συγκεκριμένη θεωρία προέκυψε από έρευνες που εφαρμόστηκαν στο πεδίο των τηλεδιασκέψεων, ως μία νέα λειτουργία της Διαμεσολαβημένης Επικοινωνίας. Εν συντομία, η θεωρία των Short, Williams και Christie (1976⁶⁷) υποστηρίζει ότι τα μέσα επικοινωνίας διαφέρουν όσον αφορά στη δυνατότητα που έχουν να μεταδίδουν, παράλληλα με τη λεκτική επικοινωνία, στοιχεία μη λεκτικής επικοινωνίας. Ως συνέπεια, όταν το μέσο δεν υποστηρίζει ενδείξεις μη λεκτικής επικοινωνίας, η αλληλεπίδραση μεταξύ των χρηστών στερείται ποιότητας και βάθους, καθώς απουσιάζει το απαραίτητο συναισθηματικό και κοινωνικό υπόβαθρο. Η θεωρία της

⁶⁶ Culnan, M. J., & Markus, M. L. (1987). Information technologies. In F. M. Jablin, L. L. Putnam, K. H. Roberts, & L. W. Porter (Eds.), *Handbook of organizational communication: An interdisciplinary perspective* (pp. 420–443). Newbury Park, CA: Sage.

⁶⁷ Short, J., Williams, E., & Christie, B. (1976). *The social psychology of telecommunications*. London: John Wiley & Sons.

Κοινωνικής Παρουσίας εφαρμόζεται άμεσα στη Διαμεσολαβημένη Επικοινωνία πρώτης γενιάς. Τα σύγχρονα μέσα επικοινωνίας παρέχουν πρόσβαση σε μια πλειάδα μη λεκτικών αναφορών, όπου ο χρήστης, πέρα από το γραπτό κείμενο και τον ήχο, έχει τη δυνατότητα να χρησιμοποιεί οπτικοακουστικό υλικό, όπως φωτογραφίες, βίντεο, avatar κτλ. Ταυτόχρονα, η αναβίωση μέσων που εστιάζουν στο γραπτό λόγο, με χαρακτηριστικό παράδειγμα τα μηνύματα των 140 χαρακτήρων στο Twitter, είναι γεγονός, κάτι που επισημαίνει ότι η Διαμεσολαβημένη Επικοινωνία που έχει ως βάση το γραπτό λόγο και την έλλειψη μη λεκτικών αναφορών δεν έχει πλήρως εκλείψει. Αυτό σημαίνει πως αν και τα περισσότερα ψηφιακά μέσα έρχονται σε αντιπαράθεση με τη παρούσα θεωρία, το ζήτημα της έλλειψης μη λεκτικών στοιχείων και κατ' επέκταση της Κοινωνικής Παρουσίας παραμένει επίκαιρο και ζωντανό.

B. Έλλειψη Αναφορών Κοινωνικού Περιεχομένου (Lack of Social Context Cues)

Η θεωρία της Έλλειψης Αναφορών Κοινωνικού Περιεχομένου υποστηρίζει ότι η Ηλεκτρονικά Διαμεσολαβημένη Επικοινωνία αποκλείει στοιχεία που παραπέμπουν στην ατομικότητα του κάθε χρήστη και που αντανακλούν κανονιστικές συμπεριφορές· στοιχεία τα οποία και μεταδίδονται μη λεκτικώς στην κατ' ιδίαν επικοινωνία. Ως αποτέλεσμα και σε συμφωνία με το συγκεκριμένο μοντέλο, οι άνθρωποι – χρήστες αναπόφευκτα χάνουν την αίσθηση της ατομικότητας και της προσωπικής ευθύνης και δεν υπόκεινται σε κοινωνικές νόρμες, με άλλα λόγια σε κοινούς κανόνες και πρότυπα συμπεριφοράς. Η έλλειψη μη λεκτικών αναφορών παροτρύνει τους χρήστες στον εγωκεντρισμό και παράλληλα αναπτύσσουν αντιστάσεις σε οποιαδήποτε μορφή άμεσης ή έμμεσης επιρροής που τους ασκείται (Walther, 2011). Παρόλα αυτά, τα ευρήματα της υπάρχουσας βιβλιογραφίας σχετικά με την έλλειψη αναφορών κοινωνικού περιεχομένου που χαρακτηρίζουν τη Διαμεσολαβημένη Επικοινωνία παραμένουν αντιφατικά. Στον αντίποδα όσων υποστηρίζουν ότι οι χρήστες οδηγούνται στον εγωκεντρισμό και χάνουν την ατομικότητά τους, βρίσκονται μελέτες οι οποίες υποστηρίζουν ότι ακριβώς η απουσία τέτοιων αναφορών αναβαθμίζει την ποιότητα της επικοινωνίας, καθώς οι χρήστες πλέον είναι απαλλαγμένοι από προκαταλήψεις που έχουν να κάνουν με δημογραφικά και προσωπικά χαρακτηριστικά. Τα αποτελέσματα της έρευνας των Petty και Cacioppo (1986)⁶⁸ προτείνουν ότι η απουσία κοινωνικών αναφορών οδήγησε τους

---

⁶⁸ Petty, R. E., & Cacioppo, J. T. (1986). The elaboration likelihood model of

χρήστες της Διαμεσολαβημένης Επικοινωνίας να αξιολογήσουν τα μηνύματα που λάμβαναν βασιζόμενοι αποκλειστικά στη βαρύτητα των επιχειρημάτων, χωρίς να επηρεάζονται από άλλους παράγοντες, και συγκριτικά με τους συμμετέχοντες που επικοινωνούσαν κατ' ιδίαν, δεν παρουσίαζαν συχνές εναλλαγές στη στάση τους.

Γ. Η θεωρία του 'πλούτου' των μέσων (Media Richness Theory)

Η Θεωρία του Πλούτου των Μέσων Επικοινωνίας (Daft και Lengel, 1986),⁶⁹ ή όπως αλλιώς είναι γνωστή, η θεωρία του Πλούτου της Πληροφορίας (Daft και Lengel, 1984),⁷⁰ αρχικά αναπτύχθηκε ούτως ώστε να εξετάσει την αποτελεσματικότητα διαφορετικών μέσων επικοινωνίας, με σκοπό να εξαλείψει τις αμφισημίες στη διαδικασία λήψης αποφάσεων μέσα στο εργασιακό περιβάλλον. Στην συνέχεια, το μοντέλο εφαρμόστηκε σε διάφορα επίπεδα της διαπροσωπικής επικοινωνίας και αξίζει να σημειωθεί ότι πρόκειται για μία από τις πιο δημοφιλείς θεωρίες της Ηλεκτρονικά Διαμεσολαβημένης Επικοινωνίας, η οποία συνοπτικά υποστηρίζει ότι όσο μεγαλύτερο εύρος – πλούτο έχει ένα μέσο, τόσο καλύτερη είναι η ποιότητα της επικοινωνίας και κατ' επέκταση τόσο πιο αποτελεσματική η λήψη αποφάσεων.

Στην υπάρχουσα βιβλιογραφία, «πλούσιο» χαρακτηρίζεται το μέσο που μεταφέρει ταυτόχρονα πλήθος δεδομένων, εννοώντας το μέσο που υποστηρίζει παράλληλα τη μετάδοση πολλαπλών λεκτικών και μη λεκτικών στοιχείων (Walther, 2011). Πιο συγκεκριμένα, υπάρχουν τέσσερις μεταβλητές που καθορίζουν το εύρος ενός μέσου: (α) η ικανότητα μετάδοσης πολλαπλών στοιχείων, (β) ο άμεσος ή μη χαρακτήρας της ανταπόκρισης -από τη μονόπλευρη επικοινωνία περνάμε στην ασύγχρονη αμφίδρομη αλληλεπίδραση και τέλος στην ταυτόχρονη αμφίδρομη αλληλεπίδραση-, (γ) το ύφος της γλώσσας, το κατά πόσο δηλαδή προσεγγίζει τον καθημερινό λόγο, συγκριτικά λόγου χάρη με το τυπικό λόγο που χρησιμοποιείται συνήθως στην σύνταξη επαγγελματικών επιστολών, και τέλος (δ) η δυνατότητα αποστολής προσωποποιημένων μηνυμάτων, δηλαδή μηνυμάτων που απευθύνονται σε συγκεκριμένους χρήστες (Walther, 2011).

---

persuasion. *Advances in Experimental Social Psychology*, 19, 123–205.

⁶⁹ Daft, R. L., & Lengel, R. H. (1986). Organizational information requirements, media richness and structural design. *Management Science*, 32, 554–571.

⁷⁰ Daft, R. L., & Lengel, R. H. (1984). Information richness: A new approach to managerial behavior and organization design. In B. M. Staw & L. L. Cummings (Eds.), *Research in organizational behavior* (Vol. 6, pp. 191–233). Greenwich, CT: JAI Press.

Αν και όπως αναφέρθηκε πρόκειται για ένα θεωρητικό μοντέλο ιδιαίτερα δημοφιλές, η πρακτική του εφαρμογή έρχεται αντιμέτωπη με διάφορα ζητήματα. Η βασική αιτία είναι ότι δεν προσφέρει μια συγκεκριμένη μέθοδο που να μπορεί να εφαρμοστεί σε όλες τις νέες ψηφιακές τεχνολογίες, δεδομένου ότι η διακύμανση των τεχνικών τους χαρακτηριστικών είναι μεγάλη (Walther, 2011). Για να γίνει πιο κατανοητή η παραπάνω πρόταση αρκεί κανείς να σκεφτεί μέσα όπως το Facebook ή το Twitter. Όσον αφορά για παράδειγμα στη μεταβλητή που σχετίζεται με τη δυνατότητα αποστολής προσωποποιημένων μηνυμάτων, και στα δύο μέσα οι χρήστες τους συνήθως δημοσιεύουν πληροφορίες και υλικό που απευθύνεται σε ένα ευρύ κοινό. Παρόλα αυτά, δίνουν ταυτόχρονα και τη δυνατότητα διαπροσωπικής επικοινωνίας, και πολλές φορές μάλιστα τη δυνατότητα για ταυτόχρονη και αμφίδρομη αλληλεπίδραση.

4. Το Μοντέλο της Εξατομικευμένης Κοινωνικής Ταυτότητας (The Social Identity Model of De-individuation)

Το παραπάνω μοντέλο εντάσσεται στην πρώτη κατηγορία θεωριών καθώς υποστηρίζει ότι απουσία μη λεκτικών στοιχείων, στα πλαίσια της Ηλεκτρονικά Διαμεσολαβημένης Επικοινωνίας, λειτουργεί ως αποτρεπτικός παράγοντας έκφρασης και ανίχνευσης της ατομικότητας και κατόπιν τούτου ευθύνεται για την αποτυχία δημιουργίας διαπροσωπικών σχέσεων στο διαδικτυακό χώρο. Πάραυτα, διαφοροποιείται από τις συγγενικές σε αυτή θεωρητικές προσεγγίσεις καθώς μετατοπίζει τους χρήστες προς ένα νέο μοντέλο δημιουργίας κοινωνικών σχέσεων, το οποίο και δομείται πάνω στην έννοια του κοινωνικού αυτοπροσδιορισμού (Walther, 2011).

Σύμφωνα με το Μοντέλο της Εξατομικευμένης Κοινωνικής Ταυτότητας δύο είναι οι βασικοί παράγοντες που καθορίζουν τη διαδικτυακή συμπεριφορά του ατόμου και ο πρώτος σχετίζεται με την έννοια της (οπτικής) ανωνυμίας. Ουσιαστικά, υποστηρίζει ότι η ανωνυμία οδηγεί στην αποπροσωποποίηση, ή με άλλα λόγια στην απώλεια της αίσθησης της ατομικότητας του άλλου. Στο στάδιο αυτό της αποπροσωποποιημένης αλληλεπίδρασης ο δεύτερος παράγοντας τίθεται σε ισχύ. Παρατηρείται λοιπόν πως οι χρήστες τείνουν να εντάσσονται σε κοινωνικές κατηγορίες ή ομάδες και βάση αυτών να προσανατολίζουν τους εαυτούς τους. Αποκτούν έτσι μία κοινωνική, και όχι μια ατομική ταυτότητα, και στη συνέχεια

δημιουργούν σχέσεις με άλλους χρήστες που ανήκουν σε ομάδες που εμφανίζουν παρόμοια χαρακτηριστικά και δυναμική. Επεξηγηματικά, η ένταξη σε μια ομάδα είναι αυτή που φέρνει στην επιφάνεια αισθήματα συμπάθειας και έλξης μεταξύ χρηστών και όχι τόσο η άμεση επικοινωνία και συζήτηση (Walther, 2011).

E. Η θεωρία των Σημείων (Signaling Theory)

Όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως, η ανωνυμία είναι ένα από τα βασικά χαρακτηριστικά του Διαδικτύου με πολύπλευρες επιπτώσεις. Εκτός από την αποπροσωποποίηση της επικοινωνίας, η ανωνυμία πολλές φορές θεωρείται υπαίτια και για τη δημιουργία σκεπτικιστικών τάσεων που αφορούν στην αξιοπιστία των πληροφοριών που δημοσιεύονται ηλεκτρονικώς. Η θεωρία των Σημείων αναπτύσσεται από την Donath, η οποία και την εφαρμόζει με σκοπό να αποτιμήσει τον τρόπο κατά τον οποίο αυτοπαρουσιάζονται οι χρήστες στα ηλεκτρονικά φόρουμ όπου κυριαρχεί ο γραπτός λόγος. Πιο συγκεκριμένα, σκοπός της παραπάνω θεωρίας είναι να κατανοήσει γιατί κάποια σημεία, στοιχεία, αναφορές θεωρούνται αξιόπιστα και κάποια όχι (Donath, 2007).⁷¹ Σύμφωνα με τη Donath (2007), για να είναι ένα στοιχείο αξιόπιστο πρέπει τα κόστη παραγωγής ενός παραπλανητικού στοιχείου να ξεπερνούν τα οφέλη.

Βάσει του παρόντος θεωρητικού μοντέλου δύο είναι οι βασικές κατηγορίες σημείων. (α) Τα σημεία αξιολόγησης / assessment signals και (β) τα σημεία συμβατικότητας / conventional signals. Τα πρώτα είναι τεχνουργήματα που έχουν εγγενή σχέση με κάποια χαρακτηριστικά με τα οποία σχετίζονται άμεσα. Έχοντας τις ρίζες της η συγκεκριμένη θεωρία στη βιολογία, ως παράδειγμα αναφέρεται από τον Walther (2011) ένα ζώο με μεγάλα κέρατα το οποίο πρέπει ταυτόχρονα να είναι και δυνατό, καθώς η δύναμη προαπαιτείται για να υποστηρίξει τα μεγάλα και βαριά κέρατα. Από την άλλη, τα σημεία συμβατικότητας είναι λιγότερο αξιόπιστα καθώς αναδύονται μέσα από συμβολικές σχέσεις και μπορεί για παράδειγμα να σχετίζονται με λεκτικούς ισχυρισμούς για την κατοχή κάποιου συγκεκριμένου χαρακτηριστικού.

Επί του παρόντος, η Donath (1999)⁷² επισημαίνει πως οι συζητήσεις και αλληλεπιδράσεις οι οποίες λαμβάνουν χώρα εντός διαδικτύου κατακλύζονται από

---

⁷¹ Donath, J. (2007). Signals in social supernets. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 13(1), Article 12, from <http://jcmc.indiana.edu/vol13/issue1/donath.html>

⁷² Donath, J. (1999). *Identity and deception in the virtual community*. In M. A.

σημεία (σημάδια) συμβατικότητας, και αυτό επειδή κατά κύριο λόγο η επικοινωνία στηρίζεται αποκλειστικά σε λεκτικούς ισχυρισμούς και όχι σε άλλες ενδείξεις. Για το λόγο αυτό οι χρήστες είναι ιδιαίτερα επιφυλακτικοί σχετικά με την αξιοπιστία των ανθρώπων με τους οποίους επικοινωνούν. Αν και πρόκειται για μια θεωρία που συμβάλλει στο να κατανοήσουμε το διαδικτυακό σκεπτικισμό, δεν επεξηγεί επαρκώς τις διάφορες διακυμάνσεις στην αξιολόγηση ενός σημείου ως αξιόπιστου ή μη.

Τέλος, η Donath (2007) εξελίσσει τη θεωρία της και αυτή τη φορά την εφαρμόζει σε Σελίδες Κοινωνικής Δικτύωσης, βοηθώντας τους χρήστες να αξιολογήσουν την αξιοπιστία των επιχειρημάτων ή των λεγόμενων άλλων χρηστών. Τα αποτελέσματα της μελέτης της υπογραμμίζουν ότι η δυνατότητα που μας δίνουν οι Σελίδες Κοινωνικής Δικτύωσης να επικοινωνήσουμε ή να προσεγγίσουμε άτομα τα οποία βρίσκονται στο ίδιο δίκτυο με το άτομο-στόχο του οποίου η αξιοπιστία ελέγχεται, μειώνει σημαντικά τις πιθανότητες το άτομο στόχος να παρουσιάσει παραπλανητικές πληροφορίες.

4.3.2 Εμπειρικές και Αντιληπτικές Θεωρίες (Experiential and Perceptual Theories)

A. Θεωρία της Ηλεκτρονικής Εγγύτητας (Electronic Propinquity Theory)

Η θεωρία της Ηλεκτρονικής Εγγύτητας πρωτοεμφανίζεται το 1978 (Korzenny, 1978)⁷³ αλλά καταφέρνει να τραβήξει την προσοχή των ακαδημαϊκών και ερευνητών το 2002, λόγω του ότι η προγενέστερη τεχνολογία δεν ήταν ιδιαίτερα εξελεγμένη. Η θεωρία εστιάζει στην ψυχολογική εγγύτητα που βιώνουν δυο ομιλητές. Αν και η έννοια της φυσικής εγγύτητας σχετίζεται άμεσα με τη διαπροσωπική κατ' ιδίαν επικοινωνία, ο Korzenny (1978) υποστηρίζει ότι και οι ομιλητές που επικοινωνούν μέσω ψηφιακών μέσων δύναται να βιώσουν την αίσθηση της εγγύτητας, ακόμη και αν έχουμε να κάνουμε με τη λεγόμενη ηλεκτρονική εγγύτητα.

Η θεωρία αναφέρει τρεις βασικούς συντελεστές που επηρεάζουν την ποιότητα της αλληλεπίδρασης και την αίσθηση εγγύτητας που αναδύεται: την ικανότητα του μέσου να μεταφέρει πολλαπλά στοιχεία, τη δυνατότητα για αμφίδρομη επικοινωνία, και τέλος τις επικοινωνιακές δεξιότητες των χρηστών, παράγοντες που συμβαδίζουν

Smith & P. Kollock (Eds.), *Communities in cyberspace* (pp. 29–59). New York: Routledge.

⁷³ Korzenny, F. (1978). A theory of electronic propinquity: Mediated communications in organizations. *Communication Research*, 5, 3-24.

με τις βασικές μεταβλητές της Θεωρίας του Πλούτου της Πληροφορίας. Όσο μεγαλύτερο είναι το εύρος των σημείων που μεταδίδει ένα μέσο, τόσο αυξάνεται και η αίσθηση εγγύτητας μεταξύ των χρηστών. Αντίστοιχα, η ταυτόχρονη αμφίδρομη επικοινωνία συμβάλει στο αίσθημα εγγύτητας, ενώ το ίδιο κάνουν και τα αυξημένα επικοινωνιακά χαρίσματα (Walther, 2011).

B. Θεωρία της Κοινωνικής Επιρροής (Social Influence Theory)

Η Θεωρία της Κοινωνικής Επιρροής (Fulk, Schmitz και Steinfield, 1990· ⁷⁴Fulk, Schmitz Steinfield και Power, 1987⁷⁵) επικεντρώνεται στους παράγοντες οι οποίοι επηρεάζουν την αντίληψη των χρηστών της Διαμεσολαβημένης Επικοινωνίας καθώς και στις επακόλουθες λειτουργίες και χρήσεις του μέσου. Η θεωρία της Κοινωνικής Επιρροής απορρίπτει τις αρχές της Θεωρίας του Πλούτου της Πληροφορίας, κατά την οποία το κάθε μέσο έχει a priori χαρακτηριστικά τα οποία με τη σειρά τους διαμορφώνουν τη δυναμική του και επηρεάζουν τη συμβολή του στην εξέλιξη της διαπροσωπικής επικοινωνίας. Αντιθέτως, οι Fulk Schmitz Steinfield και Power (1987) υπογραμμίζουν ότι η φύση ενός μέσου και οι δυνατότητες του είναι δομημένες κοινωνικά. Κατόπιν τούτου, η χρησιμότητα ενός μέσου επηρεάζεται άμεσα από τις σχέσεις αλληλεπίδρασης που αναπτύσσονται μεταξύ των δρώντων ενός κοινωνικού δικτύου. Κατά συνέπεια, η προσέγγιση αυτή προτείνει ότι ισχυροί δεσμοί μεταξύ των χρηστών επηρεάζουν θετικά την αντίληψη ενός χρήστη σχετικά με τις δυνατότητες ενός μέσου, συγκριτικά με τα δίκτυα όπου οι χρήστες συνδέονται μεταξύ τους με πιο αδύναμους δεσμούς.

Γ. Η θεωρία της Διεύρυνσης του Διαύλου Επικοινωνίας (Channel Expansion Theory)

Σε αντίθεση με τη θεωρία της Κοινωνικής Επιρροής που υποστηρίζει ότι οι σχέσεις αλληλεπίδρασης μεταξύ των δρώντων εντός ενός δικτύου είναι αυτές που καθορίζουν τον τρόπο που αντιλαμβάνονται οι χρήστες τη δυναμική ενός μέσου, η θεωρία της Διεύρυνσης του Διαύλου Επικοινωνίας εστιάζει σε εσωτερικούς, εμπειρικούς παράγοντες. Το κεντρικό επιχείρημα της τελευταίας θεωρίας της δεύτερης κατηγορίας αναφέρει ότι όσο πιο εξοικειωμένος είναι ο χρήστης με το μέσο

---

⁷⁴ Fulk, J., Schmitz, J., & Steinfield, C. (1990). *A social influence model of technology use*. In J. Fulk & C. Steinfield (Eds.), *Organizations and communication technology* (pp. 71–94). Newbury Park, CA: Sage.

⁷⁵ Fulk, J., Steinfield, C., Schmitz, J., & Power, J. G. (1987). A social information processing model of media use in organizations. *Communication Research*, 14(5), 529–552

επικοινωνίας, τόπο περισσότερο αυξάνονται και οι δυνατότητες του ίδιου του μέσου, ή ακόμη καλύτερα, τόσο αυξάνεται η θετική αξιολόγηση του μέσου εκ μέρους του χρήστη, ως προς το εύρος των δυνατοτήτων που του παρέχει (Carlson και Zmud, 1994).⁷⁶ Εκτός αυτού, η θεωρία προβλέπει και ότι ο βαθμός της οικειότητας μεταξύ των χρηστών μπορεί να επηρεάσει εξίσου τον τρόπο που αντιλαμβάνονται ένα μέσο. Με άλλα λόγια, μεγαλύτερη οικειότητα μεταξύ των ομιλητών οδηγεί ταυτόχρονα σε καλύτερη αξιολόγηση των δυνατοτήτων του ίδιου του μέσου (Carlson και Zmud, 1994).

4.3.3 Θεωρίες της Διαπροσωπικής Υιοθέτησης και της Εκμετάλλευσης των Μέσων (Theories of Interpersonal Adaptation and Exploitation of Media)

A. Επεξεργασία της Κοινωνικής Πληροφορίας (Social Information Processing)

Η θεωρία της Επεξεργασίας της Κοινωνικής Πληροφορίας (Walther, 1992)⁷⁷ επιδιώκει να κατανοήσει το πως οι χρήστες της Ηλεκτρονικά Διαμεσολαβημένης Επικοινωνίας συγκεντρώνουν πληροφορίες για τους συνομιλητές τους, πως αναπτύσσονται και εξελίσσονται οι μεταξύ τους σχέσεις, και τέλος να απαντήσει στο αν οι διαδικτυακές σχέσεις δύναται να φτάσουν στα ίδια επίπεδα επικοινωνίας που χαρακτηρίζουν τις σχέσεις που δημιουργούνται εκτός Διαδικτύου.

Η θεωρία προφανώς και αναγνωρίζει την έλλειψη μη λεκτικών αναφορών σε διάφορες μορφές της Ηλεκτρονικά Διαμεσολαβημένης Επικοινωνίας, διαφοροποιείται όμως από παρεμφερείς θεωρίες της πρώτης κατηγορίας οι οποίες θεωρούν ότι η απουσία μη λεκτικών αναφορών οδηγεί στη δημιουργία απρόσωπων σχέσεων που έχουν ως σημείο αναφοράς την ένταξη του ατόμου σε κάποια κοινωνική ομάδα. Εν αντιθέσει, διατυπώνει την άποψη ότι οι συνομιλητές έχουν πάντα το κίνητρο της δημιουργίας διαπροσωπικών επαφών, ανεξαρτήτως του μέσου με το οποίο επικοινωνούν (Walther, 2011). Μόλα ταύτα, αυτό που αλλάζει φαίνεται να είναι ο χρόνος που χρειάζονται οι χρήστες, δεδομένου ότι η απουσία μη λεκτικών αναφορών σημαίνει παράλληλα τη μετάδοση λιγότερων πληροφοριών στους χρήστες. Ως αποτέλεσμα, οι συνομιλητές στην Ηλεκτρονικά Διαμεσολαβημένη Επικοινωνία,

---

⁷⁶ Carlson, J. R., & Zmud, R. W. (1994). *Channel expansion theory: A dynamic view of media and information richness perceptions*. In D. P. Moore (Ed.), *Academy of Management: Best papers proceedings 1994* (pp. 280–284). Madison, WI: Omnipress

⁷⁷ Walther, J. B. (1992). *Interpersonal effects in computer-mediated interaction: A relational perspective*. *Communication Research*, 19, 52–90.

χρειάζονται περισσότερο χρόνο ούτως ώστε να αποκωδικοποιήσουν τα μηνύματα που λαμβάνουν για να συλλέξουν τις απαραίτητες πληροφορίες για τους συνομιλητές τους, και αυτό με τη σειρά του καθυστερεί την εξελικτική πορεία της επικοινωνίας.

B. Υπερ-προσωπική Ηλεκτρονικά Διαμεσολαβημένη Επικοινωνία (Hyper-personal CMC)

Το συγκεκριμένο μοντέλο (Walther, 1996)⁷⁸ προτείνει ότι η επικοινωνία που διεξάγεται μέσω ηλεκτρονικών υπολογιστών και ψηφιακών μέσων δύναται να υπερβεί τα όρια της κατ' ιδίαν επικοινωνίας, σε επίπεδο οικειότητας και δημιουργίας διαπροσωπικών σχέσεων. Το μοντέλο παρουσιάζει τέσσερις παράγοντες της επικοινωνιακής διαδικασίας για να εξηγήσει το πώς η Ηλεκτρονικά Διαμεσολαβημένη Επικοινωνία πιθανόν να επιδρά θετικά στη γνωστική και επικοινωνιακή διαδικασία που αφορά στην «κατασκευή», στην πρόσληψη και στην αποκωδικοποίηση ενός μηνύματος.

Ο Δέκτης του μηνύματος: Η απουσία μη λεκτικών αναφορών, έτσι όπως αυτές κυριαρχούν στην κατ' ιδίαν επικοινωνία, οδηγεί τους χρήστες των ψηφιακών μέσων να αξιολογούν ευνοϊκά τους συνομιλητές τους, καθώς καλούνται να συμπληρώσουν μόνοι τους τις πληροφορίες που λείπουν. Η αρχική εντύπωση δε διαμορφώνεται μόνο βάση της ένταξης ενός ατόμου σε μία ομάδα, όπως προτείνει το μοντέλο της Εξατομικευμένης Κοινωνικής Ταυτότητας, αλλά πρόσφατες έρευνες έδειξαν ότι επηρεάζεται εξίσου και από τα προσωπικά στερεότυπα του δέκτη, τα προσωπικά του χαρακτηριστικά και τις ομοιότητες που μπορεί να ανιχνεύει στον συνομιλητή του σε άτομα που ήδη γνωρίζει και εκτός του Διαδικτύου (Walther, 1996).

Ο Αποστολέας του μηνύματος: Η απουσία μη λεκτικών αναφορών στα πλαίσια της Ηλεκτρονικά Διαμεσολαβημένης Επικοινωνίας, και κυρίως όσον αφορά στα ψηφιακά μέσα που βασίζονται κατά κύριο λόγο στο γραπτό κείμενο, διευκολύνει τους χρήστες να παρουσιάσουν επιλεκτικά τον εαυτό τους, προωθώντας τα χαρακτηριστικά που εκείνοι θέλουν. Επικοινωνούν δηλαδή τον εαυτό τους, μέσω των μηνυμάτων που αποστέλλουν με τέτοιο τρόπο, ούτως ώστε να γίνουν αρεστοί στους συνομιλητές τους και να προκαλέσουν τις επιθυμητές αντιδράσεις. Έχουμε να κάνουμε λοιπόν με

---

⁷⁸ Walther, J. B. (1996). Computer-mediated communication: Impersonal, interpersonal, and hyperpersonal interaction. *Communication Research*, 23, 3–43

μια επιλεκτική αυτοπροβολή η οποία επηρεάζει, συνήθως θετικά, τον τρόπο με τον οποίο μας αξιολογούν οι άλλοι χρήστες (Walther, 1996).

Το Κανάλι: Ο τρίτος παράγοντας εστιάζει στα τεχνικά χαρακτηριστικά του μέσου, για να αναδείξει το πώς η Ηλεκτρονικά Διαμεσολαβημένη Επικοινωνία ευθύνεται για τη δημιουργία μηνυμάτων με θετικό απόηχο. Ουσιαστικά οι χρήστες κεφαλαιοποιούν χαρακτηριστικά όπως τη δυνατότητα για ασύγχρονη επικοινωνία. Με άλλα λόγια, έχουν όσο χρόνο χρειάζονται στη διάθεσή τους για να δημιουργήσουν μηνύματα μεστού περιεχομένου, χωρίς να παρεμποδίζονται από τη συνεχή ροή της επικοινωνιακής διαδικασίας, έτσι όπως συμβαίνει στην κατ' ιδίαν επικοινωνία. Έχουν δηλαδή τη δυνατότητα, να σβήνουν και να ξαναγράφουν τα μηνύματά τους, κάνοντάς τα να αποκτούν ένα συγκεκριμένο αντίκτυπο, προτού καν τα στείλουν. Επιπλέον, εστιάζουν πλήρως στην κατασκευή του ίδιου του μηνύματος, χωρίς να χρειάζεται να αποδώσουν σημασία στη φυσική συμπεριφορά του συνομιλητή ή στα ατμοσφαιρικά στοιχεία, σε αντίθεση με την κατ' ιδίαν επικοινωνία (Walther, 1996).

Η Ανάδραση (feedback): Δεδομένου ότι υπάρχει μια επιλεκτική αυτοπροβολή από τον αποστολέα, εν συνεχεία ο αποδέκτης λόγω της έλλειψης μη λεκτικών αναφορών με τη σειρά του τείνει να αξιολογεί ευνοϊκά τον συνομιλητή του, ενώ τέλος, το ίδιο το μήνυμα είναι πολύ προσεκτικά διατυπωμένο, αποσκοπώντας σε συγκεκριμένες αντιδράσεις. Ως εκ τούτου είναι αναμενόμενο οι αποδέκτες τον μηνυμάτων να ανταποκρίνονται θετικά (Walther, 1996).

Οι τέσσερις αυτοί συντελεστές έτσι όπως αρχικά αναπτύχθηκαν από το Walther (1996) υπογραμμίζουν ότι η Ηλεκτρονικά Διαμεσολαβημένη Επικοινωνία όχι μόνο δεν ευθύνεται για τη δημιουργία απρόσωπων ηλεκτρονικών σχέσεων, αλλά μπορεί να υπερβεί και τα όρια της κατ' ιδίαν διαπροσωπικής επικοινωνίας. Παρατηρείται λοιπόν ότι η έλλειψη μη λεκτικών αναφορών, εν αντιθέσει με τις προηγούμενες θεωρητικές προσεγγίσεις, επιδρά θετικά και βελτιώνει τις σχέσεις μεταξύ των χρηστών.

Γ. Η Θεωρία της Εγγύησης (Warranting Theory)

Πρόκειται για μία συγκριτικά σύγχρονη θεωρητική προσέγγιση που άπτεται της αντιληπτής ισχύς και εγκυρότητας των πληροφοριών που λαμβάνουν ή παρατηρούν

οι χρήστες που είναι συνδεδεμένοι στο Διαδίκτυο για άλλους χρήστες (Walther και Parks,2002)⁷⁹.

Όσο μια σχέση αναπτύσσεται εντός του Διαδικτύου έρχεται ένα σημείο όπου είναι ιδιαίτερα σημαντικό για τους αλληλεπιδρώντες να έχουν πρόσβαση σε πληροφορίες οι οποίες κρίνονται ως αξιόπιστες και οι οποίες παράλληλα ανταποκρίνονται στην πραγματική μη-διαδικτυακή ταυτότητα του χρήστη. Το παραπάνω γεγονός κρίνεται ιδιαίτερα σημαντικό όταν πρόκειται για χρήστες οι οποίοι σχεδιάζουν να συναντηθούν και εκτός Διαδικτύου (Parks και Robert, 1998).⁸⁰

Η Θεωρία της Εγγύησης αναφέρει ότι οι χρήστες είναι λιγότερο πιθανόν να παρουσιάσουν ψευδείς πληροφορίες και να οδηγηθούν σε μια επιλεκτική αυτοπροβολή όταν οι συνομιλητές τους έχουν πρόσβαση σε άλλη μέλη του κοινωνικού τους κύκλου, ούτως ώστε να εξακριβώσουν τις πληροφορίες αυτές (Walther και Parks,2002). Η σημασία της θεωρίας όμως έγκειται στο γεγονός ότι αποσαφηνίζει το είδος των πληροφοριών που παρέχουν στους χρήστες τις πληροφορίες τις οποίες χρειάζονται για να διερευνήσουν και να εξακριβώσουν την πραγματική φύση του ατόμου που βρίσκεται πίσω από την ηλεκτρονική συσκευή. Κατόπιν τούτου, οι χρήστες θεωρούν αξιόπιστες τις εντυπώσεις που δημιουργούν για το προφίλ ενός ατόμου, όταν οι πληροφορίες που έχουν στη διάθεση τους, τους δίνουν εγγυήσεις ότι το «ηλεκτρονικό άτομο» συνδέεται με το σώμα και την προσωπικότητα που υπάρχει και εκτός Διαδικτύου (βλ. Stone, 1995).⁸¹ Τέλος, οι Walther και Parks (2002) ισχυρίζονται ότι υπάρχουν συγκεκριμένες μέθοδοι που συμβάλλουν στην αύξηση της αξιοπιστίας ενός ηλεκτρονικού προφίλ και αυτές σχετίζονται κυρίως με: την παροχή συνδέσμων που οδηγούν σε κοινωνικά δίκτυα όπου εντάσσονται οι χρήστες αλλά και σύνδεσμοι που οδηγούν σε ιστοσελίδες ή σε αρχεία που περιέχουν υλικό που αφορά στον χρήστη, αλλά υλικό το οποίο δεν έχει επεξεργαστεί ο ίδιος ο χρήστης και πάνω στο οποίο δεν ασκεί έλεγχο και λογοκρισία.

---

⁷⁹ Walther, J. B., & Parks, M. R. (2002). *Cues filtered out, cues filtered in: Computer-mediated communication and relationships*. In M. L. Knapp & J. A. Daly (Eds.), *Handbook of interpersonal communication* (3rd ed., pp. 529–563). Thousand Oaks, CA: Sage.

⁸⁰ Parks, M. R., & Roberts, L. (1998). Making MOOsic: The development of personal relationships on line and a comparison to their off-line counterparts. *Journal of Social and Personal Relationships*, 15, 517–537.

⁸¹ Stone, A. R. (1995). *The war of desire and technology at the close of the mechanical age*. Cambridge: MIT Press.

Δ. Πλαίσιο Αποτελεσματικότητας (Efficiency Framework)

Η θεωρία του Πλαισίου Αποτελεσματικότητας αναπτύσσεται με σκοπό να απαντήσει στα αντικρουόμενα ευρήματα προηγούμενων μελετών σχετικά με την αποτελεσματικότητα και την ευχαρίστηση που λαμβάνουν οι χρήστες που συνεργάζονται μέσω ψηφιακών τεχνολογιών. Οι ιδρυτές της θεωρίας, Novak, Watt και Walther (2005⁸², 2009)⁸³ υπογραμμίζουν ότι οι χρήστες ταυτίζουν την αποτελεσματικότητα και τη χαρά που λαμβάνουν μέσω της Ηλεκτρονικά Διαμεσολαβημένης Επικοινωνίας με τις προσωπικές τους εκτιμήσεις για τη χρησιμότητά της. Από την άλλη, η έννοια της χρησιμότητας και της αποτελεσματικότητας ταυτίζεται με την έννοια της ευκολίας. Όπως σημειώνουν οι συγγραφείς, οι άνθρωποι είναι γνωστικά όντα και προτιμούν τον πιο εύκολο τρόπο για να φέρουν εις πέρας ένα έργο. Κατά αυτόν τον τρόπο, η Ηλεκτρονικά Διαμεσολαβημένη Επικοινωνία, συνήθως συνεπάγεται μεγαλύτερο κόπο και προσπάθεια. Αν μη τι άλλο, μεγαλύτερη προσπάθεια, ακόμη και αν πολλές φορές είναι ενοχλητική, τείνει να οδηγεί σε καλύτερα αποτελέσματα. Καθοδηγούμενη από αυτήν την άποψη η θεωρία αυτή επιχειρεί να εξηγήσει το γιατί η Ηλεκτρονικά Διαμεσολαβημένη Επικοινωνία μπορεί να παρέχει στους χρήστες πλείστα πλεονεκτήματα (Novak, Watt και Walther, 2009).

Τέλος, όπως αναφέρθηκε πρόκειται για ένα πρόσφατα ανεπτυγμένο μοντέλο και για το λόγο αυτό οι εμπειρικές μελέτες που επιβεβαιώνουν την προσέγγιση αυτή είναι περιορισμένες.

Ε. Η αλληλουχία των Τ.Π.Ε (ICT Succession)

Πρόκειται ίσως για την πιο πρόσφατη θεωρητική προσέγγιση στο χώρο της Ηλεκτρονικά Διαμεσολαβημένης Επικοινωνίας. Η θεωρία αναγνωρίζει διαφορετικές μορφές Τεχνολογιών Πληροφόρησης και Επικοινωνίας, στις οποίες περιλαμβάνονται η κατ' ιδίαν επικοινωνία, τα παραδοσιακά μέσα επικοινωνίας έως την πιο εξελιγμένη μορφή επικοινωνιακών ψηφιακών πλατφόρμων. Βασική πρόταση του δημιουργού

---

⁸² Nowak, K., Watt, J. H., & Walther, J. (2005). The influence of synchrony and sensory modality on the person perception process in computer mediated groups. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 10 (3).

⁸³ Nowak, K., Watt, J. H., & Walther, J. B. (2009). Computer mediated teamwork and the efficiency framework: Exploring the influence of synchrony and cues on media satisfaction and outcome success. *Computers in Human Behavior*, 25, 1108–1119.

της, Stephen (2007),⁸⁴ είναι ότι η επανάληψη ενός μηνύματος μέσω διαφορετικών κάθε φορά διαύλων επικοινωνίας οδηγεί σε υψηλότερα επίπεδα επικοινωνιακής αποτελεσματικότητας και αποδοτικότητας. Ως παράδειγμα αναφέρει ότι ένα μήνυμα το οποίο μεταδίδεται αρχικά κατ' ιδίαν και στη συνέχεια επαναλαμβάνεται το ίδιο μήνυμα μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου ή αντίστροφα, είναι πιο αποτελεσματικό από την επαναλαμβανόμενη μετάδοση του μηνύματος μέσω του ίδιου καναλιού. Αν και αρχικά το μοντέλο εφαρμόστηκε στα πλαίσια ελέγχου της αποτελεσματικότητας της επικοινωνίας εντός του εργασιακού περιβάλλοντος, στη συνέχεια θεωρήθηκε ότι παρέχει στοιχεία που σχετίζονται με την αποτελεσματικότητα εξίσου της κοινωνικής πολιτικής και διαπροσωπικής επικοινωνίας.

4.4 Συμπέρασμα

Ολοκληρώνοντας με τις βασικές θεωρίες της Ηλεκτρονικά Διαμεσολαβημένης Επικοινωνίας είναι σημαντικό να επαναληφθεί αυτό το οποίο αναφέρθηκε στην αρχή της ενότητας, ότι δηλαδή πολλές από αυτές τις θεωρίες αναπτύχθηκαν έχοντας στο μυαλό τους την πρώτη γενιά Τεχνολογιών Πληροφόρησης και Επικοινωνίας. Η τεχνολογία εξελίσσεται ραγδαία και αυτό που μένει να δούμε είναι αν βρίσκουν, και ποιες, πρακτική εφαρμογή και στη νέα γενιά μέσων, όπου κυριαρχούν πολυμέσα που παρέχουν εύρος δυνατοτήτων, και τα οποία μέσα προσομοιάζουν σε μεγάλο βαθμό τα χαρακτηριστικά της διαπροσωπικής (f-t-f) επικοινωνίας.

Μόλα ταύτα, σήμερα παρατηρείται εξίσου η αναβίωση μέσων που εστιάζουν στο γραπτό λόγο, με χαρακτηριστικό παράδειγμα τα μηνύματα των 140 χαρακτήρων στο Twitter, κάτι που επισημαίνει ότι η Διαμεσολαβημένη Επικοινωνία που έχει ως βάση το γραπτό λόγο και την έλλειψη μη λεκτικών αναφορών δεν έχει πλήρως εκλείψει. Αυτό σημαίνει ότι αρκετές από τις θεωρίες αυτές παραμένουν επίκαιρες και ζωντανές. Συγκεκριμένα, και όσον αφορά στο πεδίο της πολιτικής επικοινωνίας η οποία διεξάγεται μέσω Twitter, έμφαση δίνεται στο γεγονός της απουσίας μη λεκτικών στοιχείων και αναφορών. Στην παρούσα περίπτωση όμως, κρίνεται ότι η απουσία μη λεκτικών αναφορών δύναται να ευνοήσει την ποιότητα και την ελευθερία της επικοινωνίας, καθώς η ανωνυμία που χαρακτηρίζει τους χρήστες του Διαδικτύου και των μέσων κοινωνικής δικτύωσης τους επιτρέπει να εκφραστούν ελεύθερα,

---

⁸⁴ Stephens, K. K. (2007). The successive use of information and communication technologies at work. *Communication Theory*, 17, 486–507.

απαλλαγμένοι από προκαταλήψεις. Κατά αυτόν τον τρόπο, οδηγούμαστε σε ένα μοντέλο ηλεκτρονικής επικοινωνίας, έτσι όπως προτείνεται από τον Walther, το οποίο έχει τη δυνατότητα ακόμη και να υπερβεί τα όρια της κατ' ιδίαν διαπροσωπικής επικοινωνίας, επιδρώντας θετικά στις σχέσεις που αναπτύσσονται μεταξύ των χρηστών και κατ' επέκταση στην ποιότητα της ίδιας της επικοινωνίας.

Εν κατακλείδι, θέλοντας να εξηγήσουμε την επίδραση του Twitter, ως ένα νέο πολυμέσο στη διαμόρφωση της πολιτικής επικοινωνίας και στην εξέλιξη των κοινωνικών διεκδικήσεων, οφείλουμε να παραδεχτούμε αυτό που αναφέρουν οι Walther και Parks (2002): Η διαπροσωπική επικοινωνία πλέον δεν επιτυγχάνεται μέσω ενός μοναδικού μέσου, αλλά συνήθως μέσω μιας ποικιλίας καναλιών επικοινωνίας. Η πολυτροπικότητα λοιπόν είναι άρρηκτα συνδεδεμένη στις μέρες μας με την εξέλιξη των ανθρωπίνων σχέσεων και κατ' επέκταση με την εξέλιξη της ίδιας της κοινωνίας και της δημόσιας σφαίρας. Και σε συμφωνία με τον Baym (Σελ. 721, 2009),⁸⁵

Οι ανθρώπινες σχέσεις πραγματοποιούνται και λαμβάνουν χώρα κατ' ιδίαν, μέσω κινητών τηλεφώνων, μέσω του Διαδικτύου με λειτουργίες όπως το e-mail, την ανταλλαγή άμεσων μηνυμάτων, τη συμμετοχή σε Σελίδες Κοινωνικής Δικτύωσης, την συνομιλία σε διάφορα forum, τον ηλεκτρονικό σχολιασμό, τη δημοσίευση ψηφιακού υλικού, όπως φωτογραφίες, μουσική, βίντεο, ακόμη και τη συμμετοχή σε online παιχνίδια.

Κατά αυτήν την έννοια, οι παραπάνω θεωρίες παρέχουν το απαραίτητο θεωρητικό πλαίσιο για την κατανόηση του ρόλου των νέων τεχνολογιών στην ανάπτυξη κοινωνικών δεσμών.

---

⁸⁵ Baym, N. K. (2009). A call for grounding in the face of blurred boundaries. *Journal of ComputerMediated Communication*, 14, 720–723.

Κεφάλαιο 5^ο: Web 2.0 και Δημόσια Σφαίρα

5.1 Εισαγωγή

«...η εποχή που αντιλαμβανόμασταν τη δημόσια σφαίρα ως μια μορφή διαλόγου πρόσωπο με πρόσωπο έχει πλέον ξεκάθαρα τελειώσει, αυτό σημαίνει πως από δω και στο εξής κάθε συζήτηση που αφορά στη δημοκρατία θα πρέπει να περιλαμβάνει και την ανάλυση νέων μορφών επικοινωνίας και διαλόγου που επαφίενται στη χρήση και στις δυνατότητες των νέων ψηφιακών μέσων» (Poster, 1997, σελ. 209).⁸⁶

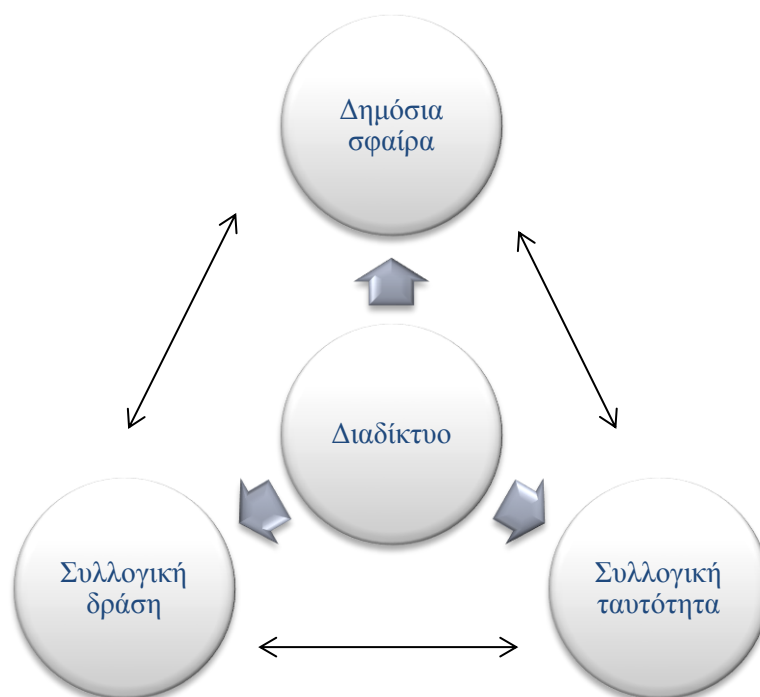
Έχοντας ήδη αναπτύξει τον όρο νέα μέσα επικοινωνίας, υπογραμμίζοντας τον κεντρικό χαρακτήρα που κατέχουν στην κοινωνία της πληροφορίας, το επόμενο ερώτημα που ανακύπτει σχετίζεται με τις επιδράσεις του Διαδικτύου γενικά, και των νέων ψηφιακών μέσων συγκεκριμένα, στις κοινωνικές δομές. Κατόπιν τούτου, στην παρούσα ενότητα εξετάζεται η συμβολή των νέων μέσων επικοινωνίας στη διεύρυνση της δημόσιας σφαίρας και η δυνατότητά τους να λειτουργούν ως μια σύγχρονη ψηφιακή εναλλακτική της ίδιας της δημόσιας σφαίρας. Το παραπάνω αίτημα προϋποθέτει απαντήσεις σε ερωτήματα σχετικά με τις γενικότερες δομές του Διαδικτύου ως μέσο πολιτικής έκφρασης, επιρροής και οργάνωσης. Επιπλέον προκύπτουν ερωτήματα ως προς την επίδραση που ασκεί στη διαμόρφωση συλλογικής ταυτότητας και δράσης και ως προς το κατά πόσο τελικά η επίδραση αυτή μπορεί να μετουσιωθεί σε ένα οργανωμένο κίνημα. Εάν ναι, μέσω ποιων διαδικτυακών λειτουργιών επιτελούνται όλα τα παραπάνω; Ερωτήματα αναδύονται επίσης και σχετικά με το ρόλο του Twitter ως εναλλακτικό μέσο ενημέρωσης · δύναται να επηρεάσει την «ατζέντα» των παραδοσιακών μέσων; Και τελικά ποιες είναι οι βαθύτερες επιπτώσεις του στο ίδιο το φαινόμενο των κοινωνικών κινημάτων, ως μια εξέχουσα μορφή συλλογικής δράσης;

Δεδομένου ότι η αλληλεπίδραση Διαδικτύου, δημόσιας σφαίρας, συλλογικής ταυτότητας, δράσης και κοινωνικών κινημάτων αποτελεί την ουσία της παρούσας έρευνας. Για το λόγο αυτό θεωρήθηκε εξ αρχής πιο αποδοτική η προσπάθεια πραγμάτευσης των κεντρικών ερωτημάτων ως μια ενιαία ενότητα ή ακόμη καλύτερα ως αλληλοσυμπληρούμενες και αλληλοεξαρτούμενες όψεις της ίδιας προβληματικής, που σκοπεύουν να αποσαφηνίσουν διαφορετικές πτυχές του ίδιου φαινομένου.

---

⁸⁶ Poster, M. (1997) 'Cyberdemocracy: Internet and the Public Sphere', in D. Porter (ed.) Internet Culture, pp. 201—17. New York: Routledge

Σχήμα 2. Αλληλεπίδραση Διαδικτύου, συλλογικής ταυτότητας και δράσης

Σε κάθε περίπτωση, ζητούμενα αποτελούν:

(α) Η εγκαθίδρυση του Twitter ως μια εναλλακτική δημόσια σφαίρα, που λειτουργεί ελεγκτικά για την κρατική εξουσία.

(β) Η εξέταση των λειτουργιών που επιτελούνται μέσω του Twitter και ο ρόλος τους στη διαμόρφωση συλλογικής ταυτότητας και συλλογικής συνείδησης

(γ) Ο ρόλος του Twitter και η επιρροή που ασκεί στα σύγχρονα κοινωνικά κινήματα

(δ) Ο προσδιορισμός και η βαθύτερη κατανόηση της σχέσης που αναπτύσσεται μεταξύ των λεγόμενων εναλλακτικών μέσων ενημέρωσης (alternative media), έχοντας ως περιπτωσιακή μελέτη το Twitter, και των παραδοσιακών μέσων ενημέρωσης (mainstream media).

Στην παρούσα ενότητα, το πρώτο ερώτημα τίθεται υπό διερεύνηση, το κατά πόσο δηλαδή οι νέες τεχνολογίες και η σύγχρονη μορφή του Διαδικτύου, γνωστή και ως Web 2.0, μέσω των εφαρμογών που προσφέρουν στο κοινό συμβάλλουν στην εγκαθίδρυση μιας νέας, διαδικτυακής δημόσιας σφαίρας, εξετάζοντας την υπάρχουσα βιβλιογραφία.

5.2 Web 2.0: Μια σύγχρονη και παγκόσμια μορφή δημόσιας σφαίρας... ή όχι;

Στις κατωτέρω παραγράφους επιχειρείται μια σύντομη βιβλιογραφική ανασκόπηση με σκοπό την θεωρητική προσέγγιση του όρου που μας αφορά, ενώ στην συνέχεια θα προσπαθήσουμε να εφαρμόσουμε τις παραδοχές που προέκυψαν από το θεωρητικό υπόβαθρο στις σύγχρονες συνθήκες και στο σύγχρονο ψηφιακό περιβάλλον. Ως αποτέλεσμα, στο τέλος του κεφαλαίου επιδιώκουμε να απαντήσουμε στο αν τελικά οι σύγχρονες δομές του Διαδικτύου, συχνά αποκαλούμενες και ως Web 2.0, μπορούν να λειτουργήσουν τελικά ως μια μεταμοντέρνα και παγκόσμια δημόσια σφαίρα.

5.2.1 Αποσαφηνίζοντας την έννοια της Δημόσιας Σφαίρας

Ο Γερμανός φιλόσοφος και κοινωνιολόγος Habermas Jurgen (1989)⁸⁷ ήταν από τους πρώτους που εισήγαγε την έννοια της *Δημόσιας Σφαίρας* ορίζοντάς της ως ένα χώρο κριτικής και συζήτησης, ανοικτό σε όλους, όπου οι ιδιώτες – πολίτες συγκροτούν ένα κοινό του οποίου η «δημόσια λογική» λειτουργεί ως έλεγχος για την κρατική εξουσία. Με άλλα λόγια, για τον Χαμπέρμας η δημόσια σφαίρα αποτελεί έναν ‘ανοιχτό’ χώρο δημόσιας διαβούλευσης, όπου οι πολίτες συναθροίζονται, με απώτερο σκοπό να συζητήσουν τα προβλήματα που ταλανίζουν την συγκεκριμένη κοινωνία, σε συγκεκριμένη χρονική περίοδο. Χαρακτηριστικά, όπως αναφέρει ο Hauser (1998, σελ. 86),⁸⁸ *πρόκειται για το συλλογιστικό μέρος, όπου άτομα και κοινωνικές ομάδες συγκεντρώνονται για να συζητήσουν θέματα κοινού ενδιαφέροντος, και στην περίπτωση που αυτό είναι εφικτό να καταλήξουν σε μια κοινώς αποδεκτή λύση αναφορικά με τα θέματα που πρέπει να επιλυθούν.* Κατά αυτόν τον τρόπο, αναζητώντας δηλαδή μια κοινή λύση σε συγκεκριμένα ζητήματα, οι δρώντες ιδανικά επιτυγχάνουν να ασκήσουν επιρροή στις κυβερνητικές δράσεις και αποφάσεις, ελέγχοντας έτσι την κρατική εξουσία. Η παραπάνω ιδέα αποκτά κομβική σημασία στον τρόπο που αντιλαμβάνεται ο Habermas την έννοια της δημόσιας σφαίρας. Με άλλα λόγια, η δημόσια σφαίρα λειτουργεί ως το «όχημα», τον δίαυλο επικοινωνίας που στόχο έχει να φέρει σε επαφή την πολιτεία με τις πραγματικές ανάγκες της κοινωνίας (Habermas, 1989). Επιπροσθέτως, κρίσιμος θεωρείται ο ρόλος της δημόσιας σφαίρας στην ισχυροποίηση της δημοκρατίας και παράλληλα στην ενίσχυση της πολυφωνίας και του πλουραλισμού απόψεων, στην πιστή εφαρμογή του συντάγματος από τους

⁸⁷ Habermas, J. (1989). *Structural Transformation of the Public Sphere*, Translation MIT, Cambridge, Massachusetts.

⁸⁸ Hauser, G.,A. (1998), "Vernacular Dialogue and the Rhetoricity of Public Opinion", *Communication Monographs*, 65 (3): 83–107, ISSN 0363-7751, doi:10.1080/03637759809376439

πολίτες, στον αυστηρό έλεγχο όλων των δυνάμεων, πολιτικών και μη που ασκούν εξουσία και τέλος στην επικράτηση της επονομαζόμενης λαϊκής κυριαρχίας (Dahlberg, 2007, σελ. 828).⁸⁹

Εκτός του να επηρεάζει και να ασκεί κριτική στις εκάστοτε κυβερνήσεις, για τον Phillips (1996),⁹⁰ το ιδεώδες της δημόσιας σφαίρας κατά κύριο λόγο σχετίζεται με την τάση της κοινωνίας να «συμμορφώνεται» με τους νόμους που έχουν θεσπιστεί, ευνοώντας έτσι την ενίσχυση της δημοκρατικοποίησης της ίδιας της κοινωνίας. Με την σειρά της, η ενσυνείδητη προτεραιότητα της τήρησης των νόμων και ο εκδημοκρατισμός της κοινωνίας οδηγεί στη δημιουργία «ενεργών πολιτών, οι οποίοι μέσω της συμμετοχής τους στο κοινωνικό γίνεσθαι «εξαναγκάζουν» όσους ασκούν την εξουσία να υπηρετούν και να υπερασπίζονται τα συμφέροντα των πολιτών» (Phillips, 1996, σελ. 234). Αξίζει στο σημείο αυτό να γίνει αναφορά και στην κριτική την οποία ασκεί σε αντιδιαστολή ο Phillips, υποστηρίζοντας ότι πίσω από τον εκδημοκρατισμό της κοινωνίας μέσω της εγκαθίδρυσης του πλουραλισμού πολλές φορές ελλοχεύει ο κίνδυνος της εκμετάλλευσης της δημόσιας σφαίρας ως ένα πεδίο το οποίο εξυπηρετεί στην χειραγώγηση των μαζών. Κατόπιν τούτου, το αμέσως επόμενο ζήτημα που τίθεται υπό διερεύνηση έχει να κάνει με τις προϋποθέσεις που ευνοούν την αποτελεσματική λειτουργία της δημόσιας σφαίρας, ως πεδίο ανταλλαγής απόψεων και όχι ως το μέρος όπου επιδιώκεται και πολλές φορές επιτυγχάνεται η καθοδήγηση της κοινής γνώμης.

Σε συμφωνία με τους Lii (1998)⁹¹ και Phillips (1996) η απαγκίστρωση της δημόσιας σφαίρας από πολιτικά και οικονομικά συμφέροντα και ελίτ αποτελεί τον πρώτο και σημαντικότερο παράγοντα. Εξ αυτού ορμώμενος, ο Phillips (1996) υποστηρίζει ότι σε περίπτωση που η δημόσια σφαίρα δρα ανεξαρτήτως συμφερόντων, τότε εύκολα μετουσιώνεται σε έναν χώρο ανοικτό στον κάθε πολίτη, όπου εύλογες συλλογικές αποφάσεις θα λαμβάνονται μέσω της διαλογικής διαδικασίας, δίνοντας κατά αυτόν τον τρόπο τη δυνατότητα στο καλύτερο επιχείρημα

---

⁸⁹ Dahlberg, L. (2007) 'The Internet and Discursive Exclusion', in L. Dahlberg and E. Siapera (eds) *The Internet and Radical Democracy*, pp. 128—47. London: Palgrave

⁹⁰ Phillips, K.,R. (1996) *The spaces of public dissension: Reconsidering the public sphere. Communication Monographs*. Vol.63. 231-248
DOI.10.1080/03637759609376391},

⁹¹ Lii, D. (1998). Social spheres and public life: a structural origin. *Theory, culture & society*. 15(2). 115 -35

να επικρατήσει. Στο σημείο αυτό όμως ο Pfister (2010)⁹² παρατηρεί μια αντίφαση ανάμεσα στον τρόπο κατά τον οποίο οι δύο σημαντικοί θεωρητικοί, Habermas και Phillips αντιλαμβάνονται την έννοια της δημόσιας σφαίρας, καθώς για τον δεύτερο πρόκειται για έναν χώρο εντός της ίδιας της κοινωνίας, όπου τα επιχειρήματα των μελών της κοινωνίας αυτής ελέγχονται, αξιολογούνται και κατ' επέκταση ανταγωνίζονται το ένα το άλλο, σε αντίθεση με την κλασσική ρητορική του Habermas, ο οποίος και προσεγγίζει τη δημόσια σφαίρα ως μια ανοιχτή «αρένα» που υποστηρίζει την ανάπτυξη μιας αμερόληπτης και ορθολογικής επικρατούσας άποψης.

Εκτός αυτού, δηλαδή της απαλλαγής της δημόσιας σφαίρας από κάθε μορφή επιρροής, οι Hauser (1998) και Rutherford (2000)⁹³ παρουσιάζουν τέσσερα επιπλέον κριτήρια απαραίτητα για την δημιουργία μιας αποτελεσματικής δημόσιας σφαίρας.

- (a) Θα πρέπει να υπάρχει πλήρης άγνοια αναφορικά με το στάτους των πολιτών. Οι συμμετέχοντες στο δημόσιο διάλογο δεν πρέπει να καθορίζονται από το κοινωνικό και οικονομικό τους προφίλ, το οποίο και θα πρέπει να παραμένει άγνωστο στους πολίτες. Απαλλαγμένα λοιπόν από τέτοιου είδους προκαταλήψεις, τα μέλη της κοινωνικής δημόσιας σφαίρας θα απολαμβάνουν το δικαίωμα της ισότητας, όσον αφορά στην βαρύτητα του λόγου και των επιχειρημάτων τους. Επιπροσθέτως, με αυτόν τον τρόπο καταργούνται και οι ιεραρχικές κοινωνικές δομές οι οποίες οικοδομήθηκαν πάνω σε λανθασμένα κριτήρια.
- (b) Η συζήτηση θα αφορά προβλήματα πρωτογενή, τα οποία ουσιαστικά δεν έχουν αναλυθεί προηγουμένως.
- (c) Οι αποφάσεις των συμμετεχόντων θα πρέπει να είναι εκ φύσεως ορθολογικές.
- (d) Και τέλος, η δημόσια σφαίρα πρέπει να είναι ανοιχτή σε όλους και να μην αποκλείει κανέναν πολίτη.

Στο σημείο αυτό είναι απαραίτητο να σημειωθεί ότι η θεωρία της δημόσιας σφαίρας, έτσι όπως αυτή αναπτύχθηκε από τον Habermas, έχει κατά καιρούς δεχτεί κριτική από πλήθος μελετητών (βλ. Κεφ. 5.2.2). Μόλα ταύτα, θα ήταν παράβλεψη να μη γίνει αναφορά στην αναθεωρημένη προσέγγιση της δημόσιας σφαίρας από τον ίδιο τον Habermas.

---

⁹² Pfister, D. (2010). The myth of the global public sphere and Web 2.0. Communication 911D. *Contemporary rhetorical theory*.

⁹³ Rutherford, P. (2000). *Endless propaganda: The advertising of public goods*. Toronto: University of Toronto Press.

Ο Habermas,⁹⁴ όντας ευαίσθητος στις κριτικές που ακολούθησαν το έργο του, το 2006 παρουσιάζει ένα νέο μοντέλο της δημόσιας σφαίρας στο οποίο και ενσωματώνει στοιχεία τα οποία προτείνουν οι επικριτές του. Το μοντέλο αυτό προτείνει μια πιο σύνθετη δομή της δημόσιας σφαίρας, και ο Baker (2002, σελ. 143-147)⁹⁵ το προσδιορίζει ως το μοντέλο της «σύνθετης δημοκρατίας» (*complex democracy*). Το νέο αυτό μοντέλο αναγνωρίζει την πολυεπίπεδη περιπλοκότητα της σύγχρονης δημόσιας σφαίρας, και κατ' επέκταση των σύγχρονων κοινωνιών. Με άλλα λόγια, ο Habermas, απομακρύνεται σταδιακά από τη θεωρητική προσέγγιση της δημόσιας σφαίρας και αναπτύσσει μία νέα θεωρία, βασιζόμενος στην εμπειρική διερεύνηση, η οποία και λαμβάνει υπόψιν της δύο επιπλέον μεταβλητές, οι οποίες και θα πρέπει να ισχύουν προκειμένου να εδραιωθεί η έννοια της συμμετοχικής δημοκρατίας.

Σύμφωνα με τη νεότερη αυτή προσέγγιση (Habermas, 2006, σελ. 420) και προκειμένου να υπάρξει εγκαθίδρυση της δημοκρατίας, δύο βασικές συνθήκες οφείλουν να πληρούνται:

(α) απαραίτητη κρίνεται η δημιουργία ενός ανεξάρτητου μιντιακού συστήματος, στο οποίο η πολιτική επικοινωνία θα διεξάγεται με σκοπό την άμεση διασύνδεση της αστικής κοινωνίας με τα πολιτικά κέντρα,

Και (β), η αστική αυτή κοινωνία θα πρέπει να ενισχύει και να ενδυναμώνει την εμπλοκή των πολιτών στο δημόσιο διάλογο.

Βάσει των ανωτέρω, ιδιαίτερα σημαντική είναι η συμβολή του Habermas, καθώς υπογραμμίζει τον κεντρικό ρόλο που κατέχουν τα ΜΜΕ στην αποτελεσματική λειτουργία της δημόσιας σφαίρας.

5.2.2 Η κριτική της Δημόσιας Σφαίρας

Ο Phillips (1996) υποστηρίζει ότι το ιδεώδες της δημόσιας σφαίρας, έτσι όπως αυτό παρουσιάζεται από τον Habermas, δεν προσφέρει ένα επαρκές μοντέλο, ούτως ώστε να γίνει κατανοητή η πολυπλοκότητα της ανθρώπινης αλληλεπίδρασης και επικοινωνίας. Στις επόμενες παραγράφους θα παρουσιασθούν οι πέντε βασικές περιοχές της δημόσιας σφαίρας στις οποίες ο Phillips αντιτίθενται.

Το πρώτο αντεπιχείρημα του Phillips (1996) έχει να κάνει με το γεγονός ότι η δημόσια σφαίρα δεν είναι τελικά τόσο ανοιχτή στους πολίτες, αλλά υφίστανται

---

⁹⁴ Habermas, J., (2006). Political communication in media society: does democracy still enjoy an epidemic dimension? The impact of normative theory on empirical research. *Communication Theory*, 16, 411-426

⁹⁵ Baker, C.E., (2002). *Media, Markets and Democracy*. Cambridge. UK: Cambridge University Press.

περιορισμοί. Χαρακτηριστική είναι η φράση του ίδιου του Phillips (1996, σελ. 237), ο οποίος υποστηρίζει ότι *«από μόνη της η υπόθεση του ανοικτού χαρακτήρα της δημόσιας σφαίρας δικαιολογεί έμμεσα τον αποκλεισμό ορισμένων πολιτών από αυτήν, κατηγορώντας μάλιστα τους ίδιους τους πολίτες για τον αποκλεισμό τους»*. Με άλλα λόγια, η ιδέα του ανοικτού χαρακτήρα τείνει τελικά για τον Phillips να στηρίζεται πάνω στις αρχές του εξαναγκασμού. Ο εξαναγκασμός δεν αφορά μόνο στον έμμεσο εξαναγκασμό των πολιτών για συμμετοχή, οι οποίοι σε αντίθετη περίπτωση θα θεωρηθούν υπαίτιοι για τον αποκλεισμό τους, αλλά παράλληλα αφορά και στην «πίεση» που δέχονται όσοι τελικά αποφασίσουν να συμμετάσχουν στη δημόσια σφαίρα, καθώς θα πρέπει να ακολουθήσουν τις νόρμες που καθορίζουν την σφαίρα, σεβόμενοι πάντα τα όρια της ευπρέπειας. Ουσιαστικά οι πολίτες καλούνται να δώσουν απάντηση σε ένα δύσκολο δίλημμα: να αποδεχτούν αυτές τις συμβολικές νόρμες, που ναι μεν τους περιορίζουν αλλά παράλληλα λειτουργούν ως συνεκτικός ιστός της κοινωνίας, ενισχύοντας τη μοναδικότητά της, ή να εξαιρέσουν τους εαυτούς τους από τη δημόσια διαβούλευση, αποδεχόμενοι το βάρος και τις ευθύνες που συνοδεύουν τον αποκλεισμό τους (Phillips, 1996, σελ. 238). Εν αντιθέσει με τα παραπάνω, ο Rutherford (2000) προτείνει ότι ο εξαναγκασμός των πολιτών στο *«να δεσμευτούν στην υιοθέτηση μιας κοινής λογικής»* (σελ. 18) ουσιαστικά προϋποθέτει ότι όλες οι διαφωνίες και οι αντιπαραθέσεις που προκύπτουν θα ξεπεραστούν, δεδομένου ότι το καλύτερο και ισχυρότερο επιχείρημα μεταξύ των πολιτών είναι αυτό το οποίο στο τέλος θα επικρατήσει.

Το δεύτερο στοιχείο της κριτικής του Phillips επικεντρώνεται στην έννοια της «αμεροληψίας». Ο Phillips (1996, σελ. 240), υποστηρίζει ότι το να δηλώνει κάποιος μια συγκεκριμένη προτίμηση, να «μεροληπτεί» δηλαδή προς μια κατεύθυνση, αποτελεί ένα υγιές και ταυτόχρονα φυσιολογικό δομικό συστατικό της διαλογικής διαδικασίας. Το γεγονός ότι στα πλαίσια της συμμετοχής τους στην δημόσια σφαίρα οι πολίτες συμμορφώνονται με τους επικοινωνιακούς κώδικες της ομάδας, δεν σημαίνει απαραίτητα πως αυτόματα μειώνονται και οι μεροληπτικές συμπεριφορές και τάσεις. Αντί αυτού, μειώνονται τα πεδία αντίστασης και αντίθεσης των πολιτών. Δημιουργείται μια μάζα πολιτών, που συντονίζονται στη βάση μιας κοινώς αποδεκτής πεποίθησης. Ταυτόχρονα στην προκειμένη, και κατά Phillips, έγκειται στο ότι εμμέσως αποδέχονται τη λογική πάνω στην οποία έχει δομηθεί η συμπεριφορά του «δυνάστη» τον οποίον και καλούνται να ελέγξουν και να ανατρέψουν.

Συνοψίζοντας τα παραπάνω συμπεραίνουμε ότι η υπόθεσή της αμεροληψίας αποκτά αρνητική χροιά στα πλαίσια της κριτικής που ασκεί ο Phillips στη δημόσια σφαίρα. Εν αντιθέσει, η ανάδυση μεροληπτικών στάσεων αποτελεί για τον συγγραφέα υγιής αντίδραση, καθώς θεωρεί πως επεκτείνει το διάλογο, δίνοντας τη δυνατότητα σε όσον το δυνατόν περισσότερες φωνές και επιχειρήματα να ακουστούν, εδραιώνοντας έτσι το δημοκρατικό ιδεώδες, βάση του οποίου είναι η πολυφωνία και ο πλουραλισμός απόψεων.

Ακολούθως, το τρίτο σημείο της κριτικής του Phillips βρίσκεται σε αντιστοιχία με τη διάκριση του Goodnight ⁹⁶ μεταξύ εξειδικευμένης, ιδιωτικής και δημόσιας σφαίρας. Εν συντομία, ο θεωρητικός υποστηρίζει ότι οποιαδήποτε συζήτηση διεξάγεται σε κάποια από τις άλλες δύο διαστάσεις, πέραν αυτής της δημόσιας σφαίρας, καθίσταται αυτόματα δευτερευούσης σημασίας. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Phillips (1996, σελ. 240), *«αυτή η προνομιούχα ρητορική αναφορικά με τη δημόσια σφαίρα, κάνει τις ρητορικές οι οποίες αναπτύσσονται εκτός αυτής να φαντάζουν μυστηριώδεις και καχύποπτες, και ιδιαιτέρως, σε περίπτωση που επιχειρούν να εισβάλλουν στα όρια της δημόσιας σφαίρας»*. Το σημαντικότερο από όλα όμως είναι πως τείνουν να *«αγνοούνται και τα ..... διάφορα ξεσπάσματα και φωνές διαμαρτυρίας, απλά και μόνο επειδή δεν έτυχε να εκπηγάζουν από τη δημόσια σφαίρα»*. Συμπερασματικά, η δημόσια σφαίρα πολλές φορές λειτουργεί ως τροχοπέδη, σύμφωνα με τον Phillips, όσον αφορά στην προοδευτική εμφάνιση διαμαρτυριών και διαδηλώσεων.

Σε ένα τέταρτο επίπεδο, ο Phillips (1996) θέτει υπό αμφισβήτηση το ιδανικό της ορθολογικής δημόσιας σφαίρας. Ο Phillips ισχυρίζεται ότι *«η επίκληση στην λογική της δημόσιας σφαίρας είναι εξορισμού παράλογη και ως εκ τούτου αποκλείεται από την συζήτηση που αφορά στην ίδια τη δημόσια σφαίρα»* (σελ. 242). Στην ουσία αυτό σημαίνει ότι κάθε αντιπαράθεση που εξελίσσεται στα πλαίσια της δημόσιας σφαίρας είναι καταδικασμένη να αποτύχει, λόγω του ότι πρέπει να ακολουθεί τόσο τη γλώσσα, όσο και τη δομή εκείνων που αντιτίθενται αρχικώς (Pfister, 2010).

Κλείνοντας, το τελευταίο σημείο της κριτικής του Phillips εστιάζει στην ιδέα της κοινής γνώμης, ή αλλιώς, γενικής παραδοχής, ή επικρατούσας άποψης. Ο Phillips

---

⁹⁶ Goodnight, G. T. (2012a). The personal, technical, and public spheres of argument: A speculative inquiry into the art of public deliberation. *Argumentation and Advocacy*, 48, 198-210.

επικρίνει το σκεπτικό ότι η επικρατούσα άποψη μπορεί να λειτουργήσει ως θεραπεία για τις πληγές της κοινωνίας (Pfister, 2010). Στην πρακτική εφαρμογή ισχυρίζεται ότι *«εάν η δημόσια σφαίρα οφείλει πάντα να καταλήγει σε συναινέσεις, και δεδομένου ότι η δημόσια σφαίρα θεωρείται πεδίο δράσης, απαραίτητη προϋπόθεση για να επιτευχθεί η συναίνεση είναι η μέχρι ενός βαθμού ενδοτικότητα, προσαρμοστικότητα και συμμόρφωση των δράσεων των πολιτών με τις προδιαγραφές που έχουν αποφασισθεί και θεσμοθετηθεί στα πλαίσια της δημόσιας σφαίρας»* (σελ. 243). Μεταφράζοντας τα λόγια του Phillips, ο Pfister, (2010) υπογραμμίζει ότι ο αν ένας πολίτης επιθυμεί να διαφωνήσει με τα όσα υποστηρίζει η κοινή λογική, είναι παράλληλα αναγκασμένος να ακολουθεί πιστά τους στόχους και τις απόψεις της επικρατούσας κοινής γνώμης, ειδάλλως ρισκάρει την περιθωριοποίησή του, αλλά και το να κατηγορηθεί ότι παραβιάζει την πρόοδο της κοινωνίας, λειτουργώντας ενάντια στο κοινωνικό σύνολο. Συνοψίζοντας τα πέντε σημεία της κριτικής του Phillips καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι η βάση της προβληματικής που μας θέτει ουσιαστικά έχει να κάνει με την αμφισβήτηση των δομικών λειτουργιών της δημόσιας σφαίρας. Αν για τον Habermas πρόκειται για έναν χώρο που ευνοεί τη δημοκρατία ελέγχοντας παράλληλα την εξουσία την οποία ασκούν οι εκάστοτε ελίτ, για τον Phillips ο εκδημοκρατισμός της κοινωνίας περιορίζεται, δεδομένης της υιοθέτησης μιας κοινής λογικής, η οποία εκ φύσεως περικλείει, για να μην πούμε εκμηδενίζει κάθε μορφή πρόσκρουσης και αντιπαράθεσης. Η ουσία όμως της δημοκρατίας, και κατ' επέκτασης της ορθής λειτουργίας της δημόσιας σφαίρας έγκειται στην ελεύθερη ανάπτυξη διαφορετικών φωνών και ιδεών, ανεξαρτήτως από το που προέρχονται και στα πλαίσια ποιου χώρου γεννιούνται και εξελίσσονται.

5.2.3 Web 2.0

Στις προηγούμενες ενότητες έχει γίνει αρκετές φορές αναφορά στον όρο Web 2.0. Στην ενότητα αυτή θα επιχειρηθεί η εννοιολογική προσέγγιση της παραπάνω ορολογίας, καθώς κρίνεται απαραίτητο ούτως ώστε να κατανοηθεί επαρκώς η ταύτιση μιας νέας παγκόσμιας δημόσιας σφαίρας με την ραγδαία εξέλιξη του Διαδικτύου, των νέων τεχνολογιών και πιο συγκεκριμένα η ανάδυση μιας νέας σφαίρας στα πλαίσια μιας νέας ψηφιακής πραγματικότητας.

A. Τι είναι το Web 2.0

Ο Jones (2008)⁹⁷ στην εισαγωγή του βιβλίου του “*Web 2.0 Heroes*” δηλώνει ότι «*αν ρωτήσεις 10 ανθρώπους τι είναι το Web 2.0, είναι πολύ πιθανόν να λάβεις 11 διαφορετικές απαντήσεις*». Είναι γεγονός πως η έννοια αυτή περιλαμβάνει πολλούς και διαφορετικούς ορισμούς. Αρκεί λοιπόν κανείς να αναζητήσει τον συγκεκριμένο όρο στην μηχανή αναζήτησης της Google για να λάβει αυτόματα 331 εκατομμύρια απαντήσεις (Pfister, 2010). Γίνεται λοιπόν κατανοητό πως η αποσαφήνιση του όρου Web 2.0 είναι μια κρίσιμη αλλά παράλληλα και δύσκολη υπόθεση.

Αρχικά πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι ο όρος Web 2.0 δεν επιδέχεται σημαντικούς περιορισμούς, αλλά έχει ως βάση έναν πυρήνα γύρω από τον οποίο αναπτύσσονται όλες οι σχετικές έννοιες. Ας ξεκινήσουμε όμως με μια σύντομη ιστορική αναδρομή στην εξελικτική πορεία του συγκεκριμένου όρου. Για πρώτη φορά γίνεται αναφορά στον όρο Web 2.0 σε άρθρο της Darcy DiNucci το 1999⁹⁸ με τίτλο “*Fragmented future*” (Κατακερματισμένο μέλλον). Αν και η DiNucci δεν καταφέρνει να προσδιορίσει επαρκώς τον νέο αυτό όρο, είναι από τους πρώτους που δείχνουν να αντιλαμβάνονται πως το Διαδίκτυο με την μορφή που είχε έως τότε, εννοώντας στατικές οθόνες γεμάτες κείμενα και εικόνες, θα έπαινε σύντομα να υφίσταται. Μια «δραματική» αλλαγή επρόκειτο να συμβεί στα τέλη της δεκαετίας του 90, έχοντας ως αφετηρία τον κατακερματισμό του Διαδικτύου μέσω της ραγδαίας ανάπτυξης νέων ηλεκτρονικών συσκευών που παρέχουν πρόσβαση στο Διαδίκτυο, και έτσι η έννοια της συνδεσιμότητας αποκτά τεράστια σημασία. Η DiNucci κατανοεί πολύ γρήγορα πως ο κατακερματισμός αυτός θα οδηγήσει σύντομα στη διασύνδεση διαφορετικών αντικειμένων, μετατρέποντας το Διαδίκτυο από μια στατική πλατφόρμα σε μια διαδραστική σφαίρα.

Το αρχικό συμπέρασμα λοιπόν είναι πως ο όρος Web 2.0 ταυτίζεται με την εξελικτική πορεία του ίδιου του Διαδικτύου. Πως θα μπορούσαμε όμως στην σύγχρονη πλέον εποχή να προσεγγίσουμε την συγκεκριμένη έννοια – ορολογία; Για τον Max Mancini (έτσι όπως αναφέρεται στο βιβλίο *Web 2.0 Heroes*), διευθυντή της γνωστής ψηφιακής πλατφόρμας αγορών eBay ο όρος Web 2.0 ταυτίζεται με «*τον διαχωρισμό του Διαδικτύου, τον κατακερματισμό του ουσιαστικά σε μικρές*

---

⁹⁷ Jones, B. L. (2008). *Web 2.0 heroes: Interviews with 20 web 2.0 influencers*. Indianapolis, IN: Wiley Publishing

⁹⁸ DiNucci, D. (1999). *Fragmented future*. *Print*, 53(4). p. 32

ενότητες..... Στην συνέχεια όλα τα δομικά αυτά στοιχεία γίνονται προσβάσιμα στους πολίτες, ούτως ώστε αυτοί με την σειρά τους να μπορούν να τα συνδυάσουν και να τα εκμεταλλευτούν με τρόπους που δεν είχαν σκεφτεί ποτέ στο παρελθόν....» (Jones, 2008, σελ. 4). Σε συμφωνία με τον Mancini το καινοτόμο συστατικό του Web 2.0 που ευθύνεται για την αλλαγή αυτή είναι η δυνατότητα διοχέτευσης πληροφοριών με νέους τρόπους, καταργώντας παράλληλα χρονικά και γεωγραφικά όρια. Κάτι τέτοιο είναι σήμερα εφικτό με την χρήση πλατφόρμων όπως το Facebook, Google, Yahoo, φυσικά το Twitter κτλ.

(α) Συνοψίζοντας λοιπόν ένας πρώτος τρόπος να οραματιστούμε τη λειτουργία του Web 2.0 σήμερα είναι μέσω των τεχνολογιών του Διαδικτύου που δίνουν το έναυσμα στους χρήστες να συνδυάσουν και να δημιουργήσουν νέα πράγματα και ιδέες μέσω των πλατφόρμων που έχουν κατασκευάσει οι τεχνικοί δικτύων (Pfister, 2010).

(β) Μια δεύτερη προσέγγιση έχει να κάνει με τον τρόπο που ο σύγχρονος άνθρωπος εκμεταλλεύεται τις δυνατότητες του Διαδικτύου με σκοπό το κέρδος. Το Web 2.0 αποδίδει στην ψηφιακή διαφήμιση τον πρώτο και πρωταρχικό ρόλο, ενώ παρατηρείται το πέρασμα από την εποχή του συνδρομητικού μοντέλου με σκοπό την απόσβεση κερδών, στην εποχή του διαφημιστικού μοντέλου, όπου οι εταιρείες πλέον λαμβάνουν σοβαρά υπόψη τις διαδραστικές ικανότητες του μέσου (Jones, 2008, σελ. 78).

(γ) Τέλος, ο όρος Web 2.0 στο σύγχρονο Διαδικτυακό περιβάλλον συμπίπτει όπως έχει ήδη αναφερθεί με την έννοια της συνδεσιμότητας και της διάδρασης. Όπως υποστηρίζει και ο Darion Carrol, αντιπρόεδρος της εταιρείας Tecnnorati, «το Διαδίκτυο μονής κατεύθυνσης δεν υπάρχει πλέον» (Jones, 2008, σελ. 60). Αντί αυτού, και σε συμφωνία με τον ίδιο, το Web 2.0 είναι το Διαδίκτυο νέας γενιάς, το οποίο συμβολίζει κυρίως το πέρασμα από την μονόδρομη στην αμφίδρομη επικοινωνία και διαδικτυακή δραστηριότητα. Με άλλα λόγια, η έννοια του Web 2.0 επικεντρώνεται «στην ιδέα ανάδυσης μιας νέας μορφής δημοσίου κοινωνικού διαλόγου, η οποία ευνοείται από την προοπτική δημιουργίας ενός κοινωνικού Διαδικτύου, που διευκολύνει την σύνδεση μεταξύ των πολιτών, ευνοώντας κατά αυτόν τον τρόπο την ελεύθερη ανταλλαγή απόψεων και ιδεών» (Carrol, όπως αναφέρεται στον Jones, 2008, σελ. 61 – 62). Έτσι, το σύγχρονο Διαδίκτυο επιτρέπει στους πολίτες να

δημοσιεύουν ότι υλικό επιθυμούν γρήγορα και εύκολα, παράλληλα το υλικό τους να είναι εύκολα προσβάσιμο και σε άλλους, να αναζητούν, να ανακαλύπτουν και να διαβάζουν ότι θεωρούν ενδιαφέρον, και τέλος το σημαντικότερο από όλα, να έχουν την δυνατότητα να αλληλεπιδρούν με άλλους χρήστες και να αντιδρούν άμεσα στην πληροφόρηση που διοχετεύεται στον ψηφιακό κόσμο. Αυτά τα στοιχεία είναι που τελικά κάνουν και μοναδικό το Web 2.0, συμβολίζοντας τελικά πάνω απ' όλα την μετάβαση σε μια νέα εποχή όσον αφορά στην χρήση των μέσων επικοινωνίας, και γι' αυτό το λόγο τείνει να ταυτίζεται και με την έλευση των νέων ψηφιακών εφαρμογών και τεχνολογιών.

Συνοψίζοντας τα ανωτέρω, και παρά το γεγονός ότι παρουσιάστηκαν διαφορετικές διαστάσεις και διαφορετικοί ορισμοί για αυτό που σήμερα ονομάζουμε Web 2.0, καταλήγουμε στο ότι ο όρος Web 2.0 περιγράφει εν ολίγοις την σύγχρονη δομή του Διαδικτύου, ως ένα ψηφιακό τόπο που ευνοεί την συνδεσιμότητα μεταξύ των πολιτών, ενδυναμώνοντας το δημόσιο διάλογο ενώ παράλληλα δύναται να λειτουργήσει και ως ένας χώρος όπου υλοποιούνται κερδοφόρα πλάνα και συναλλαγές. Κατόπιν τούτου και δανειζόμενη τα λόγια του Jones (2008, σελ. 77), «εν πάση περιπτώσει, το Web 2.0 επιτρέπει στους ανθρώπους να γνωριστούν μεταξύ τους, να αναπτύξουν τις μεταξύ τους σχέσεις στα πλαίσια ψηφιακών και μη κοινοτήτων, και να δημιουργήσουν επαφές και διασυνδέσεις σε περιπτώσεις οι οποίες θα φάνταζαν δύσκολες έως και αδύνατες χωρίς την συμβολή των νέων τεχνολογιών και δη του Διαδικτύου, δίνοντας κατά αυτόν τον τρόπο στον ψηφιακό κοινό την ευκαιρία να μοιραστούν τις ιδέες τους δίχως διακρίσεις και περιορισμούς».

B. Η σημασία της «συλλογικής ευφυΐας» στην εποχή του Web 2.0

Μια σύγχρονη έννοια που ταυτίζεται με την εξέλιξη του Web 1.0 σε Web 2.0 είναι αυτή της συλλογικής ευφυΐας (collective intelligence). Συγκεκριμένα, ο Tim O'Reilly (2005)⁹⁹ σε άρθρο του σχετικά με το Web 2.0 και τα νέα μοντέλα λογισμικών προγραμμάτων που συνοδεύουν την εποχή αυτή σημειώνει ότι η βασική αρχή πίσω απ' όλα τα λογισμικά προγράμματα που βλέπουμε ή που θα δούμε να μετατρέπονται σε κολοσσούς κερδοφορίας επαφίεται στο γεγονός ότι εκμεταλλεύονται τη δυνατότητα του Διαδικτύου να καλλιεργεί την συλλογική ευφυΐα. Επιπροσθέτως, και

---

⁹⁹ O' Reilly, T. (2005). What is Web 2.0. *Design patterns and business models for the next generation of software*. in Web Squared: Web 2.0 Five Years On.

υπό μια κοινωνιολογική προσέγγιση, ο καθηγητής Pierre Lévy¹⁰⁰ σημειώνει ότι η ευημερία κάθε έθνους, γεωγραφικής περιοχής, επιχείρησης και ατομικότητας στην εποχή της κοινωνίας της πληροφορίας εναπόκειται στον βαθμό πρόσβασης στη γνώση και την πληροφόρηση. Με άλλα λόγια σήμερα η έννοια της ισχύς είναι συνώνυμη με αυτήν της γνώσης. Συμπερασματικά, όσο περισσότερο καλλιεργείται η συλλογική ευφυΐα, τόσο θα αυξάνεται η ευημερία των πολιτών, σε ένα διαρκώς αυξανόμενο ανταγωνιστικό περιβάλλον (1997). Στις κατωτέρω παραγράφους περιγράφεται εν συντομία ο όρος, καθώς και η διασύνδεσή του με την ανάπτυξη του Web 2.0.

Αρχικά ο υπερσύνδεσμος (Hyperlink) είναι το θεμέλιο του Διαδικτύου. Αυτό σημαίνει πως ο κάθε χρήστης μπορεί να προσθέσει νέο περιεχόμενο και πληροφορίες σε έναν βασικό κορμό δεδομένων που υφίσταται ήδη διαδικτυακώς, δημιουργώντας έτσι πρόσθετες έννοιες μέσω των νέων συνδέσεων. Ουσιαστικά, η οργανική ανάπτυξη του Διαδικτύου έχει την βάση της στην συλλογική δραστηριότητα όλων των χρηστών. Δύο εξαιρετικά παραδείγματα αποτελούν οι πασίγνωστες πλέον εταιρείες Yahoo! και Google, των οποίων η λειτουργία και η επιτυχία στηρίζεται στην συλλογική διοχέτευση πληροφοριών, μέσω των υπερσυνδέσμων, από εκατομμύρια διασκορπισμένους χρήστες του Διαδικτύου (O' Reilly, 2005). Μια ακόμη έννοια που συνδέεται αναπόφευκτα με αυτήν της συλλογικής ευφυΐας ή αλλιώς συλλογικής νοημοσύνης είναι αυτή της ολοένα και μεγαλύτερης «εμπλοκής» του χρήστη (user engagement) στην παραγωγή και διαρροή κάθε είδους πληροφοριών. Χαρακτηριστικό παράδειγμα η γνωστή Wikipedia, ένα είδος διαδικτυακής εγκυκλοπαίδειας, όπου ο κάθε χρήστης μπορεί να προσθέσει περιεχόμενο. Η συμβολή λοιπόν του χρήστη και η δημιουργία περιεχομένου μέσω των υπερσυνδέσμων αποτελεί το κλειδί σε αυτό που ονομάζουμε Web 2.0 (O' Reilly, 2005). Με άλλα λόγια, οι χρήστες είναι αυτοί οι οποίοι προσθέτουν αξία στο Web 2.0 και με την σειρά της η σφαίρα του Web 2.0 δομείται με τέτοιον τρόπο ούτως ώστε να διευκολύνει την συμμετοχή και την εμπλοκή των χρηστών. Τέλος, απότοκο της ολοένα και μεγαλύτερης εμπλοκής και ενασχόλησης των χρηστών με το Διαδίκτυο και πιο συγκεκριμένα με τη δημιουργία και τη διανομή περιεχομένου, είναι η ανάδυση των ιστολογίων, ένα ακόμη δομικό συστατικό που βρίσκεται στον πυρήνα του Web 2.0. Ο O' Reilly (2005) σημειώνει πως σχεδόν από την γέννηση του

---

¹⁰⁰ Lévy, P., (1997). *Collective Intelligence*. Cambridge, MA: Perseus Books, pp. 1-10

Διαδικτύου έκαναν την εμφάνισή τους προσωπικές σελίδες που είχαν τη μορφή «ημερολογίου», και στις οποίες δημοσιεύονταν καθημερινά προσωπικές απόψεις και επίκαιρα θέματα, θυμίζοντάς μας τα σημερινά μπλογκ, ή αλλιώς ιστολόγια. Ποια είναι η ειδοποιός διαφορά λοιπόν; Είναι γεγονός ότι το ιστολόγιο είναι μια προσωπική σελίδα που έχει τη δομή ενός ψηφιακού ημερολογίου, αυτό που έρχεται να κάνει τη διαφορά όμως είναι μια τεχνολογία γνωστή ως RSS. Το ακρωνύμιο RSS προέρχεται από τις αγγλικές λέξεις Rich Site Summary, και η τεχνολογία αυτή αποτελεί αναμφισβήτητα την σπουδαιότερη εξέλιξη στη δομή του Διαδικτύου. Πρόκειται για την τεχνολογία αυτή η οποία επιτρέπει στους χρήστες όχι μόνο να «μεταφέρονται» στην σελίδα που επιθυμούν, αλλά και το να εγγράφονται σε αυτήν, λαμβάνοντας παράλληλα ενημερώσεις κάθε φορά που υπάρχει κάποια νέα ανάρτηση. Με αφορμή το συγκεκριμένο στοιχείο, πολλοί τείνουν να αποκαλούν το Web 2.0 και «live web» δίνοντας έμφαση στη δυναμικότητα και την αμεσότητα που αποκτά πλέον το Διαδίκτυο (O' Reilly, 2005). Το Twitter, η τεχνολογία που αφορά την παρούσα μελέτη, εντάσσεται σε αυτήν την κατηγορία των σύγχρονων ψηφιακών επικοινωνιακών επιτευγμάτων, όπως και τα περισσότερα μέσα κοινωνικής δικτύωσης.

Ανακεφαλαιώνοντας, ένα βασικό στοιχείο του Web 2.0 είναι η καλλιέργεια της συλλογικής ευφυΐας. Λαμβάνοντας αυτό ως δεδομένο, ο O' Reilly (2005) παρομοιάζει το Διαδίκτυο με έναν παγκόσμιο εγκέφαλο και την «μπλογκόσφαιρα» ως τη φωνή εκείνη που ακούμε διαρκώς να ψιθυρίζει στο πίσω μέρος του εγκεφάλου μας. Μπορεί δηλαδή να μην αντανακλά την ουσιαστική δομή του εγκεφάλου, η οποία συνήθως δρα ασυνείδητα, αλλά το ισοδύναμο της συνειδητής σκέψης. Κατόπιν τούτου, ως αντίστοιχο της συνείδησης, καταλήγουμε στο ότι τα ιστολόγια και οι νέες ψηφιακές διαδραστικές πλατφόρμες εν γένει στην σύγχρονη εποχή αποκτούν τεράστια δύναμη.

Ολοκληρώνοντας, στην αρχή της ενότητας επιχειρήθηκε η προσέγγιση της έννοιας Web 2.0. Αυτό που γίνεται κατανοητό ύστερα από μια σύντομη επισκόπηση της βιβλιογραφίας είναι ότι ουσιαστικά δεν πρόκειται για κάτι εξολοκλήρου νέο, για μια πρόσφατη καινοτομία. Ως εκ τούτου, πρόκειται για την κατανόηση και ουσιαστική εκμετάλλευση όλων των δυνατοτήτων που παρέχει το Διαδίκτυο ως μια σύγχρονη πλατφόρμα επικοινωνίας. Οι δυνατότητες αυτές ευνοούν σήμερα, όσο ποτέ άλλοτε την συμμετοχή και την εμπλοκή των χρηστών, δίνοντας έτσι στην ψηφιακή

επικοινωνία άλλη διάσταση. Το Web 2.0 εν τέλει γίνεται αντιληπτό ως το πέρασμα από την ψηφιακή μονόδρομη στην ψηφιακή αμφίδρομη επικοινωνία, λειτουργώντας παράλληλα ως ο διάυλος επικοινωνίας μεταξύ του κάθε πολίτη και χρήστη του Διαδικτύου και της κοινωνίας. Παρά λοιπόν την πληθώρα ορισμών που έχουν κατά καιρούς διατυπωθεί, σε τελική ανάλυση το Web 2.0 είναι η τεχνολογία αυτή που επιτρέπει στους ανθρώπους «να γνωρίζονται μεταξύ τους, να εντάσσονται σε κοινότητες και να αναπτύσσουν δεσμούς, σε περιπτώσεις όπου αυτό θα ήταν ανέφικτο χωρίς την συμβολή του Διαδικτύου. Πρόκειται για ένα είδος δημόσιας διαβούλευσης που φέρνει κοντά τους πολίτες και ευνοεί την ανάπτυξη ισχυρών δεσμών αναμεταξύ τους, καθώς δίνει τη δυνατότητα για μια ανοιχτή ανταλλαγή ιδεών» (Jones, 2008, σελ. 77). Ποια η σύνδεση του Web 2.0 όμως με τη Δημόσια σφαίρα στην σύγχρονη εποχή; Έχοντας ήδη αναπτύξει και τους δύο όρους, στην επόμενη ενότητα θα εξεταστεί ο ρόλος όχι μόνο του Διαδικτύου, αλλά συγκεκριμένα του Web 2.0 στην δημιουργία μιας παγκόσμιας ψηφιακής δημόσιας σφαίρας, επιχειρώντας παράλληλα να εφαρμόσουμε τις παραδοχές των προηγούμενων ενοτήτων στην σύγχρονη πραγματικότητα.

5.2.4 Ο ρόλος της δημόσιας σφαίρας στην ψηφιακή εποχή

Η μετάβαση στην κοινωνία της πληροφορίας συνοδεύεται από έντονες ανακατατάξεις σε πλείστα πεδία δραστηριοτήτων, συμπεριλαμβανομένου και του πεδίου της δημόσιας σφαίρας. Κατόπιν τούτου, η ανάπτυξη των νέων μέσων και της διαμεσολαβητικής μορφής της μαζικής επικοινωνίας κατέχει κεντρικό ρόλο, όσον αφορά στην συγκρότηση της συλλογικότητας και της διαμόρφωσης του δημόσιου χώρου (Ψύλλα, 2003).¹⁰¹ Με άλλα λόγια, αυτό που υπογραμμίζει η ακαδημαϊκός και συγγραφέας Μαριάννα Ψύλλα (2003) είναι την σπουδαιότητα των νέων μέσων επικοινωνίας, και όλων των σύγχρονων τεχνολογικών επιτευγμάτων, τα οποία με την σειρά τους αδιαμφισβήτητα επηρεάζουν και εν συνεχεία αναδιαμορφώνουν την ίδια την έννοια της δημόσιας σφαίρας. Σε αντιστοιχία, οι Asen και Brouwer (2001)¹⁰² ισχυρίζονται ότι η ανάπτυξη των νέων τεχνολογιών επικοινωνίας έχουν δώσει νέα πνοή στη συζήτηση που αφορά στη δημόσια σφαίρα, έτσι όπως την αντιλαμβάνεται ο Habermas, κάνοντας πλέον λόγο για μια «παγκόσμια» δημόσια σφαίρα με πολλές

¹⁰¹ Ψύλλα, Μ., (2003). *Η πολιτική ως δράση και λόγος*. ΤΥΠΩΘΗΤΩ. ΠΩΡΓΟΣ ΔΑΡΔΑΝΟΣ. ISBN: 960-402-096-X

¹⁰² Asen, R. & Brouwer, D. C. (2001). *Counterpublics and the state*. Albany: State University of New York Press.

επιπλέον δυνατότητες, ενώ ταυτόχρονα αναφέρουν πως η ίδια η έννοια της παγκόσμιας δημόσιας σφαίρας είναι ένα από τα βασικά ζητήματα που σχετίζονται με τον ίδιο τον όρο της παγκοσμιοποίησης (σελ. 22).

Είναι γεγονός ότι πολλές φορές η συζήτηση η οποία εξελίσσεται σχετικά με τις δυνατότητες του Διαδικτύου αποκτά υπερβολικά «αισιόδοξες» διστάσεις, με πολλές φωνές να ισχυρίζονται πως πλέον η κατ' ιδίαν επικοινωνία (face-to-face communication) τείνει να αντικατασταθεί από την CMC επικοινωνία. Πληθώρα προηγούμενων μελετών έχει επιχειρήσει να συγκρίνει την ηλεκτρονικά διαμεσολαβημένη επικοινωνία με την κατ' ιδίαν επικοινωνία. Χαρακτηριστικά, ο Walther, (1992) ¹⁰³ διατείνεται ότι η εντονότερη διαφορά μεταξύ των δύο έχει να κάνει με την απουσία στοιχείων μη λεκτικής επικοινωνίας που χαρακτηρίζουν την πρώτη, η οποία με την σειρά της μερικές φορές μπορεί να υποβαθμίζει την ποιότητα της επικοινωνίας δημιουργώντας παρανοήσεις. Στο σημείο αυτό είναι σημαντικό να αναφέρουμε για ακόμη μια φορά, κάτι που ήδη έχει ειπωθεί και στο τρίτο κεφάλαιο στο οποίο και γίνεται αναφορά στις βασικές θεωρίες της ηλεκτρονικά διαμεσολαβημένης επικοινωνίας, πως δηλαδή η μελέτη του Walther, αλλά και πολλών άλλων ακαδημαϊκών άρθρων αναφέρονται στην ηλεκτρονικά διαμεσολαβημένη επικοινωνία που έχει ως βάση το γραπτό κείμενο (text – based CMC), κάτι που δεν ισχύει σήμερα, δεδομένων των νέων τεχνολογικών δυνατοτήτων. Στην συνέχεια παρουσιάζονται κάποιες από τις βασικότερες θεωρίες της ηλεκτρονικά διαμεσολαβημένης επικοινωνίας, και η σχέση τους αναφορικά με την ποιότητα της επικοινωνίας, κάνοντας μια δοκιμή σύγκρισης των δύο επικοινωνιακών διαύλων.

Η θεωρία της κοινωνικής παρουσίας (Social Presence theory) υποστηρίζει ότι όσο λιγότερα σημάδια, αναφορές ή αλλιώς εναύσματα (cues) έχει κάποιος στη διάθεσή του, τόσο λιγότερο προσωπικό χαρακτήρα αποκτά η επικοινωνιακή δραστηριότητα (Short, Williams and Christie, 1976). ¹⁰⁴ Αυτό σημαίνει πως η ηλεκτρονικά διαμεσολαβημένη επικοινωνία όντας «φτωχή» σε σημάδια τα οποία αναδεικνύουν την παρουσία των αλληλεπιδρώντων, τους παροτρύνει στο να μη δίνουν τη δέουσα σημασία ο ένας στον άλλον (Walther, 1992). Επιπροσθέτως,

---

¹⁰³ Walther, J. B. (1992). Interpersonal effects in computer-mediated interaction: A relational perspective. *Communication Research*, 19, 52–90.

¹⁰⁴ Short, J., E. Williams, & B. Christie. (1976). *The social psychology of telecommunications*. London: John Wiley & Sons.

παλαιότερες μελέτες υποστηρίζουν ότι τα κοινωνικά στοιχεία είναι αρκετά περιορισμένα στα πλαίσια της ψηφιακής επικοινωνίας (Sproull and Kiesler, 1986¹⁰⁵). Ο Walther (1992) ορίζει τα κοινωνικά στοιχεία (social context cues) ως τις μη – λεκτικές συμπεριφορές των συμμετεχόντων συνδυαστικά με τα στοιχεία τα οποία προέρχονται από το φυσικό περιβάλλον μέσα στο οποίο λαμβάνει χώρα η αλληλεπίδραση των συμμετεχόντων. Ως συνέπεια, η απουσία τέτοιων στοιχείων δύναται να οδηγήσει σε αρνητικές συμπεριφορές, όπως είναι η ανταλλαγή εχθρικών και προσβλητικών μηνυμάτων, διαδικασία γνωστή και ως ‘flaming’ (Moor, 2007), ¹⁰⁶ (βλ. Kiesler, Siegel και McGuire, 1984),¹⁰⁷ και αυτές οι συμπεριφορές με την σειρά τους υπονομεύουν την ποιότητα της επικοινωνίας και κατόπιν τούτου, το ρόλο του Διαδικτύου στη δημιουργία μιας παγκόσμιας δημόσιας σφαίρας που βάση της έχει το διάλογο και την ανταλλαγή απόψεων. Τέλος, εστιάζοντας στην θεωρία του πλούτου των μέσων (Media Richness Theory), στην οποία και έχει γίνει αναφορά σε προγενέστερο κεφάλαιο, (Daft και Lengel, 1984, ¹⁰⁸ 1986· Daft, Lengel και Trevino, 1987· ¹⁰⁹ Trevino, Daft και Lengel, 1990) ¹¹⁰ συμπεραίνουμε ότι η ποιότητα της επικοινωνίας διαφέρει από μέσο σε μέσο και η διαφορά αυτή σχετίζεται με τα στοιχεία που είναι διαθέσιμα από τον κάθε διάλογο επικοινωνίας. Με άλλα λόγια, τα ψηφιακά μέσα που στηρίζονται στον γραπτό λόγο (chat) είναι «φτωχά» αναφορικά με τις επικοινωνιακές του ικανότητες και δεξιότητες. Για άλλη μια φορά όμως, οφείλουμε να επαναλάβουμε ότι οι μελέτες αυτές στο μεγαλύτερο όγκο τους αφορούν παλαιότερα κανάλια επικοινωνίας, καθώς τα νέα επικοινωνιακά επιτεύγματα τείνουν να προσομοιάζουν όσο το δυνατόν περισσότερο την ψηφιακή με την κατ’ ιδίαν επικοινωνία. Βέβαια, στην παρούσα διατριβή, η μελέτη επικεντρώνεται στο Twitter,

---

¹⁰⁵ Sproull, L., & Kiesler, S. (1986). Reducing social context cues: Electronic mail in organizational communication. *Management Science*, 32: 11. (p.p 1492-1512).

¹⁰⁶ Moor, P.J. (2007), *Conforming to the flaming norm in the online commenting situation*.

¹⁰⁷ Kiesler, S., Siegel, J., & McGuire, T. W. (1984). *Social psychological aspects of computer-mediated communication*. *American Psychologist*. 39:10. (pp. 1123-1134).

¹⁰⁸ Daft, R. L., & Lengel, R. (1984), Information Richness: A new approach to managerial behavior and organization design. In B. Staw & L. L. Cummings, (Eds.) *Research in organizational behavior*. 6. Greenwich, CT: JAI Press.

¹⁰⁹ Daft, R. L., Lengel, R. H. & Trevino, L. K. (1987). *Message equivocality, media selection and manager performance: Implications for information systems*. *MIS Quarterly*. 11. (pp. 355-366).

¹¹⁰ Trevino, L. K., Daft, R. L., & Lengel, R. H. 1990. *Understanding media choices: A symbolic interactionist perspective*. In J. Fulk & C. W. Steinfield (Eds.). *Organizations and communication technology*. Newbury Park. CA: Sage. (pp. 71-94).

ένα σύγχρονο μέσο με εξαιρετικές δυνατότητες που πάραυτα βασίζεται στο γραπτό κείμενο.

Συνεχίζοντας με την σύγκριση, η απουσία μη – λεκτικών αναφορών σε καταστάσεις ηλεκτρονικά διαμεσολαβημένης επικοινωνίας, έχει βρεθεί να συσχετίζεται αρνητικά με τη διαδικασία δημιουργίας μιας κοινής βάσης (grounding process) μεταξύ των συμμετεχόντων. Εν συντομία, η δημιουργία κοινής βάσης ως έννοια, αναφέρεται στην γνώση που είναι κοινή μεταξύ δύο ή περισσότερων ατόμων, και αυτή η γνώση την οποία μοιράζονται διαδραματίζει με την σειρά της σπουδαίο ρόλο στην επιτυχημένη εξέλιξη της επικοινωνίας. Με άλλα λόγια, γίνεται λόγος για τη δόμηση ενός κοινού εδάφους (common ground) ή αλλιώς πλαισίου αναφοράς που διευκολύνει την ποιότητα της επικοινωνίας των δρώντων (Clark και Brennan, 1991).

111

Ένας ακόμη παράγοντας με καθοριστικό ρόλο στην ποιότητα της επικοινωνίας είναι αυτός του συγχρονισμού (Media Synchronicity Theory · βλ. Dennis και Valacich, 1999).¹¹² Οι Dennis και Valacich (1999, σελ. 5) έχουν ορίσει την έννοια του συγχρονισμού ως «*το βαθμό στον οποίο διαφορετικά άτομα δουλεύουν μαζί, εκτελώντας κοινές δραστηριότητες, την ίδια ακριβώς στιγμή και μοιραζόμενοι το ίδιο ενδιαφέρον*». Αδιαμφισβήτητα, ο βαθμός συγχρονισμού στην γραπτή ψηφιακή επικοινωνία είναι εμφανώς χαμηλότερος συγκριτικά με την κατ' ιδίαν επικοινωνία, κάτι που με την σειρά του οδηγεί σε παρανοήσεις, βλάπτοντας έτσι την ποιότητα της επικοινωνίας (Munzer και Holmer, 2009).¹¹³ Τέλος, ένας ακόμη παράγοντας που έρχεται να καταρρίψει τις υπεραισιόδοξες προβλέψεις των υποστηρικτών ενός τεχνολογικού ουτοπισμού σχετίζεται με την αμεσότητα του σχολιασμού και της αντίδρασης εκ μέρους του δέκτη του μηνύματος (immediacy of feedback). Η δυνατότητα για άμεση αντίδραση έχει βρεθεί να ευνοεί τη διαδικασία δημιουργίας μιας κοινής γνωστικής και επικοινωνιακής βάσης μεταξύ των αλληλεπιδρώντων, και κατόπιν τούτου επηρεάζει θετικά τη διαλογική διαδικασία, εξαλείφοντας κάθε

---

¹¹¹ Clark, H. H., & Brennan, S. E. (1991). Grounding in communication.

American Psychological Association from perspectives on Socially Shared Cognition. (pp. 222-233).

¹¹² Dennis, A. R., and Valacich, J. S. (1999). *Rethinking Media Richness: Towards a Theory of Media Synchronicity*, in Proceedings of the 32nd Hawaii International Conference on System Sciences, Los Alamitos, CA: IEEE Computer Society Press. 1

¹¹³ Münzer, S., & Holmer, T. (2009). Bridging the Gap Between Media Synchronicity and Task Performance: Effects of Media Characteristics on Process Variables and Task Performance Indicators in an Information Pooling Task. *Communication Research* .36. (pp.76-103). DOI: 10.1177/0093650208326464. Sage.

παρανόηση που λειτουργεί ως εμπόδιο στην ανάδυση μιας «κοινής αντίληψης». Ως εκ τούτου, η ηλεκτρονικά διαμεσολαβημένη επικοινωνία υστερεί συγκριτικά με την κατ' ιδίαν, καθώς δεν παρέχει πάντα τη δυνατότητα για άμεση αντίδραση, υπονομεύοντας έτσι την ανάδυση της «κοινής αντίληψης» Clark και Brennan (1991).

Στις προηγούμενες παραγράφους επιχειρήθηκε η σύγκριση μεταξύ της ηλεκτρονικά διαμεσολαβημένης επικοινωνίας και της κατ' ιδίαν επικοινωνίας. Παρατηρείται ότι η πλειοψηφία των μελετών τείνει να επικεντρώνεται στα τεχνικά εκείνα στοιχεία της ηλεκτρονικής επικοινωνίας που την καθιστούν ως μέσο «φτωχότερο» και κατ' επέκταση αμφισβητούν τη δυνατότητα την οποία έχει να προάγει το διάλογο και την ποιότητα της επικοινωνίας, αντικαθιστώντας πολλές φορές την κατ' ιδίαν επικοινωνία και δίνοντας το έναυσμα για την δημιουργία μιας παγκόσμιας δημόσιας σφαίρας, όπου πολίτες διασκορπισμένοι σε όλο τον κόσμο συζητούν μεταξύ τους, κρίνουν τα κακώς κείμενα της κοινωνίας και παρεμβαίνουν στο κοινωνικό γίγνεσθαι με απώτερο σκοπό την βελτιστοποίηση του, προς όφελος πάντα των ίδιων των πολιτών.

Ολοκληρώνοντας, ένα ακόμη κοινό και επικρατών χαρακτηριστικό στα ψηφιακά περιβάλλοντα, το οποίο συνοδεύεται τόσο με αρνητικές όσο και με θετικές επιδράσεις, έχει να κάνει με τον βαθμό ανωνυμίας που χαρακτηρίζει τους αλληλεπιδρώντες. Σε συμφωνία με τον Burkell (2006,σελ. 202), ¹¹⁴ «ανωνυμία είναι η κατάσταση κατά την οποία το άτομο παραμένει άγνωστο στο δημόσιο όσον αφορά στα προσωπικά του στοιχεία και δεδομένα, στην εξωτερική του εικόνα αλλά και στο ιστορικό των δράσεων και πράξεων που το χαρακτηρίζουν». Με άλλα λόγια, πρόκειται για την κατάσταση αυτή κατά την οποία η ταυτοπροσωπία ενός ατόμου και όλες οι προσωπικές, αναγνωριστικές πληροφορίες που συνδέονται με αυτό παραμένουν σκοπίμως άγνωστες. Στο σημείο αυτό, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η μελέτη των Jessup, Connolly και Galegher (1990), ¹¹⁵ η οποία υποδεικνύει ότι υψηλά επίπεδα ανωνυμίας, όπως αυτά που πολλές φορές χαρακτηρίζουν τα ψηφιακά περιβάλλοντα, μπορούν να συμβάλλουν στην ποιότητα της επικοινωνίας, καθώς επιτρέπουν στους αλληλεπιδρώντες να αισθάνονται μεγαλύτερη ελευθερία στο να εκφράσουν τις προσωπικές τους απόψεις χωρίς περιορισμούς, και κυρίως όταν πρόκειται για

¹¹⁴ Burkell, J. (2006). Anonymity in Behavioural Research. Not being unnamed but being unknown. *University of Ottawa Law & Technology Journal*. 3: 1. (pp. 189-203).

¹¹⁵ Jessup, L.M., T. Connolly, and J. Galegher. (1990). *The Effects of Anonymity on GDSS Group Process in Automated Group Problem Solving*. *MIS Quarterly* 14:3. (pp.312-321).

«ευαίσθητα ζητήματα», απαλλαγμένοι από το άγχος της αρνητικής κριτικής, ενώ παράλληλα μειώνεται και ο φόβος των «αντιποίνων» (Valacich, Dennis και Nunamaker, 1992),¹¹⁶ που τείνει να χαρακτηρίζει μορφές επικοινωνίας όπως αυτή της πολιτικής επικοινωνίας. Επιπροσθέτως, προγενέστερες μελέτες έχουν εξετάσει το ρόλο της ανωνυμίας συγκεκριμένα σε ομάδες ατόμων των οποίων η επικοινωνία επαφίεται σε ψηφιακά μέσα και έχουν καταλήξει στο ότι έχει εν τέλει τη δυνατότητα να ενισχύει και να προάγει την επικοινωνία και το δημόσια διάλογο, δίνοντας στο κάθε άτομο ξεχωριστά τη δυνατότητα της ανεμπόδιστης έκφρασης. Η λογική πίσω από το παραπάνω συμπέρασμα έγκειται στο γεγονός ότι η ανωνυμία πάνω απ' όλα εξαλείφει κοινωνικές διαφορές και διακρίσεις. Ως εκ τούτου, τα μέλη μιας «κοινωνίας» απελευθερωμένα από την κοινωνική πίεση νιώθουν πιο έτοιμα από ποτέ να επικοινωνήσουν και να εξελίξουν τις ιδέες τους, συμβάλλοντας κατά αυτόν τον τρόπο τα μέγιστα στην ανάδυση μιας ειλικρινούς και παράλληλα εποικοδομητικής μορφής δημοσίου διαλόγου (Rains, 2007).¹¹⁷ Προκειμένου να κατανοηθεί όσο το δυνατόν καλύτερα ο ρόλος της ανωνυμίας στα εικονικά ηλεκτρονικά περιβάλλοντα θα παρουσιασθούν εν συνεχεία οι βασικές αρχές της Δομικής Θεωρίας της Προσαρμογής (Adaptive Structuration Theory/ AST), (AST· DeSanctis και Poole, 1994¹¹⁸· Poole και DeSanctis, 1990).¹¹⁹ Η συγκεκριμένη θεωρία στοχεύει να εξετάσει και να αναλύσει το πώς ομάδες ατόμων κάνουν χρήση της τεχνολογίας, και στη συνέχεια πώς οι ομάδες αυτές αλληλεπιδρούν και επηρεάζονται από τα τεχνολογικά επιτεύγματα. Πιο συγκεκριμένα, στα πλαίσια της Δομικής θεωρίας της Προσαρμογής (AST) αναπτύσσονται δύο αντικρουόμενες υποθέσεις. Εν πρώτοις, η «καλοπροαίρετη» υπόθεση / benevolent hypothesis), η οποία και εστιάζει στο «φαινόμενο της εξομοίωσης» / (equalization phenomenon), (DeSanctis και Gallupe, 1987.¹²⁰ Dubrovsky, Kiesler και Sethna, 1991¹²¹· Siegel, Dubrovsky, Kiesler και

---

¹¹⁶ Valacich, J. S., Dennis, A. R., & Nunamaker, J. F. (1992). Group size and anonymity effects on computer-mediated idea generation. *Small Group Research*. 23. (pp. 49-73).

¹¹⁷ Rains, S. A. (2007). The Impact of Anonymity on Perceptions of Source Credibility and Influence in Computer-Mediated Group Communication: A Test of Two Competing Hypotheses. *Communication Research*. 34. (pp.100-125). DOI:10.1177/0093650206296084. Sage.

¹¹⁸ DeSanctis, G. J., & Poole, M. S. (1994). *Capturing the complexity in advanced technology use: Adaptive structuration theory*. *Organ. Sci.* 5: 2. (pp. 121-147).

¹¹⁹ Poole, M. S., & DeSanctis, G. (1990). *Understanding the use of group decision support systems: The theory of adaptive structuration*. In J. Fulk & C. Steinfield. (Eds.) *Organizations and Communication technology*. Newbury park. CA: Sage. (pp. 173-193).

¹²⁰ DeSanctis, G.L., and B. Gallupe. (1987). A Foundation for the Study of Group Decision Support Systems. *Management Science* 33:5. (pp. 589-609).

¹²¹ Dubrovsky, V., Kiesler, S., & Sethna, B. (1991). The equalization

McGuire, 1986),¹²² στο οποίο έχει γίνει ήδη αναφορά, εννοώντας ότι η ανωνυμία που κυριαρχεί στους κόλπους του Διαδικτύου επηρεάζει θετικά την επικοινωνία και τα αποτελέσματα της ομάδας. Από την άλλη πλευρά, η δεύτερη υπόθεση (discounting hypothesis) φαίνεται να υποστηρίζει ότι η ανωνυμία υπονομεύει εξίσου την ποιότητα της επικοινωνίας αλλά και την ποιότητα της συνεισφοράς εκ μέρους των συμμετεχόντων (Dennis, 1996·¹²³ El-Shinnawy και Vinze, 1997).¹²⁴

Ο σκοπός των παραπάνω παραγράφων ήταν η αποσαφήνιση των διαφορών μεταξύ της ηλεκτρονικά διαμεσολαβημένης επικοινωνίας (CMC) και της κατ' ιδίαν επικοινωνίας προκειμένου να γίνει κατανοητό το κατά πόσο τελικά είναι εφικτή η δημιουργία μιας παγκόσμιας δημόσιας σφαίρας, εκμεταλλευόμενοι τις δυνατότητες που προσφέρουν στα πλαίσια της πολιτικής επικοινωνίας τα νέα ψηφιακά μέσα. Το συμπέρασμα είναι πως τα τεχνικά χαρακτηριστικά των ψηφιακών μέσων πολλές φορές υπονομεύουν την ποιότητα της επικοινωνίας, και υπό αυτήν την έννοια δεν ευνοούν την ανάπτυξη μιας νέας παγκόσμιας σφαίρας που έχει ως βάση το διάλογο. Από την άλλη όμως, ενδιαφέρον παρουσιάζουν μελέτες που επικεντρώνονται σε ένα χαρακτηριστικό των ψηφιακών δομών, αυτό της ανωνυμίας, το οποίο φαίνεται πως πολλές φορές λειτουργεί προς όφελος του δημοσίου διαλόγου, καθώς απελευθερώνει τους ανθρώπους από τα δεσμά των κοινωνικών τάσεων και επιρροών. Έτσι, όχι μόνο ευνοείται η ανταλλαγή απόψεων, αλλά δίνει τη θέση της σε έναν ειλικρινή και ουσιαστικό δημόσιο διάλογο, απαλλαγμένο από προκαταλήψεις και στερεότυπα που τις περισσότερες φορές τείνουν να υπονομεύουν το κοινό συμφέρον.

Εν κατακλείδι, και δεδομένης της ραγδαίας εισχώρησης των νέων μέσων σε κάθε έκφανση της καθημερινής ζωής, δε δύναται να μην συνυπολογίζονται τα νέα μέσα σε αυτό που τείνουμε να ονομάζουμε δημόσια σφαίρα. Ακόμη και αν λοιπόν προβλέψεις που θεωρούν πως η κατ' ιδίαν επικοινωνία έχει, ή λίαν συντόμως θα έχει αντικατασταθεί από την ηλεκτρονικά διαμεσολαβημένη επικοινωνία κρίνονται τώρα

---

phenomenon: Status effects in computer-mediated and face-to-face decision making groups. *Human Computer Interaction*. 6.(pp. 119–146).

¹²² Siegel, J., Dubrovsky, V., Kiesler, S., & McGuire, T. W. (1986). Group processes in computer-mediated communication. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*. 37. (pp. 157-187).

¹²³ Dennis, A.R. (1996). *Information exchange and use in group decision making: You can lead a group to information, but you can't make it think*. *MIS Quarterly*. 20. (pp. 433-457).

¹²⁴ El-Shinnawy, M., & Vinze, A. S. (1997). Technology, culture, and persuasiveness: A study of choice-shifts in group settings. *International Journal of Human-Computer Studies*. 47. (pp.473-496).

ως υπεραισιόδοξες, το γεγονός είναι ότι: «η εποχή που αντιλαμβανόμασταν τη δημόσια σφαίρα ως μια μορφή διαλόγου πρόσωπο με πρόσωπο έχει πλέον ξεκάθαρα τελειώσει, αυτό σημαίνει πως από δω και στο εξής κάθε συζήτηση που αφορά στη δημοκρατία θα πρέπει να περιλαμβάνει και την ανάλυση νέων μορφών επικοινωνίας και διαλόγου που επαφίενται στη χρήση και στις δυνατότητες των νέων ψηφιακών μέσων» (Poster, 1997, σελ. 209).

Για να επανέλθουμε όμως στη συζήτηση αναφορικά με τις δύο μορφές επικοινωνίας, εννοώντας τη διαπροσωπική έναντι της διαμεσολαβημένης, αν και οι προηγούμενες παράγραφοι υποστηρίζουν ότι το τέλος του κατ' ιδίαν δημοσίου διαλόγου δεν είναι κάτι που πρόκειται να επέλθει στο άμεσο μέλλον, δεν πρέπει να αγνοείται το γεγονός ότι μορφές της ηλεκτρονικά διαμεσολαβημένης επικοινωνίας έχουν διεισδύσει με πολλούς και διαφορετικούς τρόπους σε όλους τις εκφάνσεις κοινωνικής συναναστροφής και αλληλεπίδρασης, με πιο διαδεδομένη εκδοχή αυτήν του Διαδικτύου.

Για πολλούς, το Διαδίκτυο γίνεται αντιληπτό ως το μέσο που δίνει στους πολίτες τη δυνατότητα, ή ακόμη καλύτερα την ευκαιρία, να έρθουν σε επαφή με ένα πλήθος διαφορετικών θέσεων και απόψεων, αλλά και με μια μερίδα ανθρώπων, που υπό άλλες συνθήκες πιθανόν να μην λάμβαναν υπόψη. Υπό αυτήν την έννοια, μπορεί να γίνει αποδεκτή η επιχειρηματολογία υπέρ του Διαδικτύου ως το μέσο που εξυπηρετεί και διευκολύνει τη διεύρυνση της δημόσιας σφαίρας (Dahlberg, 2007).

Συγκεκριμένα ο Todd McDormann (έτσι όπως αναφέρεται στους Asen και Brower, 2001) παρουσιάζει τρεις υποθέσεις αποσκοπώντας να απαντήσει στο γιατί το Διαδίκτυο και η ηλεκτρονικά διαμεσολαβημένη επικοινωνία εξελίσσονται ραγδαία σε μια σύγχρονη και βιώσιμη μορφή δημόσιας σφαίρας αλλά και σε ένα μέρος για αντίδραση και αντίσταση.

(α) Η ηλεκτρονικά διαμεσολαβημένη επικοινωνία έχει εγγενώς δημιουργήσει ένα ψηφιακό χώρο όπου αντικρουόμενες και αντιδραστικές απόψεις μπορούν να γίνουν αντικείμενο συζήτησης και ελέγχου.

Εν συνεχεία, (β) η ρευστότητα που προσδιορίζει τους υφιστάμενους διαδικτυακούς κανόνες ή νόρμες επιτρέπει παράλληλα την ανάδυση μιας ισόνομης μορφής επικοινωνίας (Asen και Brower, 2001, σελ. 23).

Τέλος, (γ) στα πλαίσια της ηλεκτρονικά διαμεσολαβημένης επικοινωνίας, τα πολιτικά όρια είναι αρκετά θολά, κάτι που φαίνεται να ευνοεί την ανάδυση πολιτικών κινητοποιήσεων.

Στην ουσία, αυτό που αξίζει να σημειωθεί και σε συμφωνία με ότι υποστηρίζουν οι Asen και Brower (2001, σελ. 23) είναι ότι: *«ανεξαρτήτως του αν εκλαμβάνεται ως μια διεθνής δημόσια σφαίρα, μια παγκόσμια δημόσια σφαίρα ή μια «κοσμοπολίτικη» δημοκρατία, η ιδέα ενός χώρου συζητήσεων ή αλλιώς φόρουμ, όπου διασκορπισμένες ατομικότητες προερχόμενες από μια πληθώρα διαφορετικών κοινωνικών βαθμίδων, ιδιοτήτων, ρόλων και φυλών, συνευρίσκονται με σκοπό να διαβουλευτούν τα βασικά ζητήματα που αφορούν την εκάστοτε κοινωνία, έχει προσελκύσει αναμφιβόλως την προσοχή και το ενδιαφέρον πολλών»*.

Κατόπιν τούτου, στην επόμενη ενότητα θα εξεταστεί υπό μια πιο σκεπτική ματιά η συμβολή του Διαδικτύου στη δημιουργία μιας παγκόσμιας ηλεκτρονικής δημόσιας σφαίρας.

5.2.5 Κριτική στην παγκόσμια ψηφιακή εναλλακτική της δημόσιας σφαίρας

Παρά τον ενθουσιασμό που συνοδεύει τις συζητήσεις που αφορούν στην ανάδυση μια νέας παγκόσμιας δημόσιας σφαίρας, δεν θα πρέπει κανείς να αγνοεί και τις διάφορες κριτικές που έχουν εμφανιστεί τόσο σε ακαδημαϊκό, όσο και σε τεχνικό επίπεδο.

Αναμφιβόλως, ένα από τα μεγαλύτερα πλεονεκτήματα του Διαδικτύου ως μέσο επικοινωνίας, είναι το γεγονός ότι χαρακτηρίζεται από πλουραλισμό απόψεων και πολυφωνία. Εν αντιθέσει με την πλειοψηφία των παραδοσιακών μέσων τα οποία πολλές φορές τείνουν να παρουσιάζουν μια μονόπλευρη εικόνα των γεγονότων, το Διαδίκτυο είναι το μέρος εκείνο όπου ο καθένας μπορεί να αναζητήσει αναρίθμητες πληροφορίες από διαφορετικές πηγές. Την ίδια στιγμή όμως, είναι γεγονός ότι οι χρήστες του Διαδικτύου πολλές φορές αγνοούν αυτό το σπουδαίο προτέρημα. Με άλλα λόγια, παρατηρείται συχνά το φαινόμενο, οι χρήστες να αναζητούν πληροφόρηση σε πηγές οι οποίες γνωρίζουν εκ των προτέρων πως είναι σύμφωνες με τις προσωπικές τους θέσεις και πεποιθήσεις, ενώ παράλληλα αποφεύγουν την οποιαδήποτε συζήτηση και επαφή με άτομα με τα οποία δεν μοιράζονται τις ίδιες αντιλήψεις. Η πρακτική αυτή είναι γνωστή και ως «φιλτράρισμα» των πληροφοριών που διοχετεύονται στους κόλπους του Διαδικτύου (Pfister, 2010). Σίγουρα, το να

μπορεί κανείς να φιλτράρει τις πληροφορίες τις οποίες λαμβάνει, ειδικά αν αναφερόμαστε σε ένα μέσο όπως το Διαδίκτυο όπου ο όγκος πληροφοριών είναι τεράστιος, δεν μπορεί παρά να είναι αναγκαίο. Μόλα ταύτα, αν και το Διαδίκτυο προσφέρει στους χρήστες του απλόχερα τη δυνατότητα για φιλτράρισμα των πληροφοριών και των δεδομένων που δημοσιεύονται, το βασικό μειονέκτημά του έγκειται στο γεγονός ότι η διαδικασία της αξιολόγησης των πληροφοριών δεν έχει να κάνει με αντικειμενικά κριτήρια, αλλά κατά βάση η πλειοψηφία των πληροφοριών στις οποίες και επιλέγουμε να εκτεθούμε σχετίζεται με τις προσωπικές μας ιδεοληψίες (Dahlberg, 2007). Αυτό σημαίνει πως η γνώση την οποία λαμβάνουμε δεν είναι πάντοτε αντικειμενική και αξιόπιστη, καθώς τελικά επιλέγουμε να βλέπουμε αυτό που θέλουμε να δούμε και να διαβάζουμε ότι εξυπηρετεί την συνείδησή μας και τις προσωπικές μας αντιλήψεις περί των γεγονότων. *«Το αποτέλεσμα της διαδικασίας αυτής είναι η έκθεση των χρηστών σε ένα περιορισμένο εύρος απόψεων και ιδεών οι οποίες και συμπίπτουν με τη θέση που διατηρούσαν οι χρήστες και πριν την ψηφιακή τους δράση και αλληλεπίδραση»* (Dahlberg, 2007, σελ. 830). Ως εκ τούτου, η δημιουργία μιας νέας ψηφιακής δημόσιας σφαίρας που προάγει ακόμη περισσότερο το δημοκρατικό ιδεώδες, δεδομένης της πολυφωνίας που χαρακτηρίζει το Διαδίκτυο, τίθεται για πρώτη φορά υπό αμφισβήτηση. Πιο συγκεκριμένα, αυτό που συχνά φαίνεται να ακολουθεί το «φιλτράρισμα» των πληροφοριών είναι η ένταξη των ατόμων σε ψηφιακές ομάδες ή κοινότητες βάσει των κοινών τους πεποιθήσεων και ιδεολογιών, κάτι το οποίο συμβαίνει συχνά και στην off line πραγματικότητα, όπου παρατηρείται μια κοινωνία κατακερματισμένη και διαχωρισμένη βάσει ιδεολογικών αντιλήψεων. Αυτό όμως που αξίζει να αναφερθεί, και το οποίο αποτελεί ταυτόχρονο τον πυρήνα της κριτικής που ασκείται, είναι το γεγονός ότι οι διαδικτυακές αυτές ομάδες διαβούλευσης είναι λίγο ή πολύ απομονωμένες από την παρουσία αντιφατικών απόψεων και φωνών (Sunstein, 2001, σελ. 61).¹²⁵ Ως εκ τούτου, και δεδομένου ότι επιχειρείται η απομόνωση συγκεκριμένων τάσεων, ενώ παράλληλα οι ομάδες αυτές δεν ευνοούν την ελεύθερη πρόσβαση σε όλους τους συμμετέχοντες, μπορεί να ειπωθεί ότι η νέα παγκόσμια ψηφιακή πλατφόρμα επικοινωνίας δεν πληροί τις απαραίτητες προϋποθέσεις για τη δημιουργία μιας αληθινής δημόσιας σφαίρας η οποία αποσκοπεί στην απελευθέρωση των πολιτών και στην δημοκρατικοποίηση της κοινωνίας μέσω του δημοσίου διαλόγου (Pfister, 2010). Αντιθέτως, η φύση και ο

---

¹²⁵ Sunstein, C. (2001). *Republic.com*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

τρόπος κατά τον οποίο λειτουργεί το Διαδίκτυο ως τώρα έχει την τάση να πυροδοτεί τον κατακερματισμό της κοινωνίας, τροφοδοτώντας την ίδια στιγμή την πόλωση και την ανάδυση εξτρεμιστικών τάσεων και συμπεριφορών (Sunstein, 2001, σελ. 71). Και όπως πολύ σωστά συμπληρώνει ο Dahlberg (2007, σελ. 830) η εντεινόμενη αυτή πόλωση με την σειρά της αυξάνει την πιθανότητα να ξεσπάσουν έχθρες και βίαιες αντιπαραθέσεις μεταξύ των αντικρουόμενων ομάδων, θέτοντας έτσι σε κίνδυνο τόσο τη δημόσια σφαίρα, όσο και την ίδια την κοινωνική συνοχή και σταθερότητα. Συμπερασματικά λοιπόν, προκύπτει το εξής ερώτημα: Σε τι βαθμό το Διαδίκτυο ευθύνεται για την κοινωνική πόλωση και ποιος ο ρόλος του φιλτραρίσματος των πληροφοριών στη διαδικασία αυτή;

Έχοντας ως βάση τα παραπάνω ευρήματα, ο Dahlberg (2007) παρουσιάζει τέσσερα βασικά ζητήματα που ελλοχεύουν πίσω από κάθε συζήτηση η οποία αφορά στον κατακερματισμό της διαδικτυακής δημόσιας σφαίρας. Η πρώτη διαπίστωση έχει να κάνει με το γεγονός ότι *«το ίδιο το μοντέλο της δημόσιας σφαίρας αποτυγχάνει να αναλογιστεί το ρόλο που διαδραματίζει η δύναμη της εξουσίας στην ενθάρρυνση κάθε μορφής λογικής δημόσιας διαβούλευσης και στην επίτευξη μιας κοινής παραδοχής που θα αντιπροσωπεύει την κοινωνία»* (Dahlberg, 2007, σελ. 832). Με άλλα λόγια, η δημόσια σφαίρα αδυνατεί να συνειδητοποιήσει ότι υπάρχουν εν γένει διαφορές μεταξύ των πολιτών και της δύναμης που αυτοί συγκεντρώνουν και ότι απαραίτητη προϋπόθεση για τη δημιουργία μιας κοινής επικρατούσας άποψης είναι η εξάλειψη όλων αυτών των διαφορών. Στην συνέχεια, ο συγγραφέας υποστηρίζει ότι το μοντέλο της δημόσιας σφαίρας θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως αφελές, μόνο και μόνο λαμβάνοντας υπόψη το γεγονός ότι αντιμετωπίζει τους πολίτες ως νοήμονα όντα, τα οποία δύνανται να μοιράζονται κοινά νοήματα αναφορικά με τα σπουδαιότερα ζητήματα τα οποία αφορούν στην καθημερινότητά τους. Και όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο ίδιος, *«το μοντέλο της δημόσιας σφαίρας δεν επιτυγχάνει να αντιληφθεί πλήρως και ουσιαστικά τον υποκειμενικό υπόβαθρο που κρύβεται πίσω από κάθε νοημοδότηση και επιχείρηση εκλογίκευσης»* (Dahlberg, 2007, σελ. 833). Σε ένα τρίτο επίπεδο ο Dahlberg θέτει επί τάπητος το γεγονός ότι πολλές φορές η διαδικασία λήψης αποφάσεων δεν καταλήγει απαραίτητως και σε συμφωνία. Κατόπιν τούτου, *«το μοντέλο δεν καταφέρνει να αναδείξει τη σημασία και την σπουδαιότητα της διαφορετικότητας, ως τη θεμελιώδη αρχή της δημοκρατίας και κατ' επέκταση της δημοκρατικής λήψης αποφάσεων»* (Dahlberg, 2007, σελ. 833). Ολοκληρώνοντας, ο

Dahlberg υποστηρίζει παράλληλα πως η ένταξη των πολιτών σε επιτροπές «θύλακες» που πολλές φορές εμφανίζουν εξτρεμιστικές τάσεις είναι πιθανόν να περικλείει και κάποια πλεονεκτήματα. Με άλλα λόγια, και αναπαράγοντας τα όσα ο ίδιος αναφέρει «το νέο αυτό μοντέλο δημόσιας σφαίρας αποτυγχάνει για ακόμη μία φορά να διατυπώσει το εννοιολογικό πλαίσιο που εξηγεί επαρκώς τον θετικό ρόλο που διαδραματίζουν σε μια ευρεία κλίμακα τόσο η ένταξη των ανθρώπων σε κοινωνικές ομάδες συμβατές με τις πεποιθήσεις τους, όσο και η ακόλουθη ενίσχυση των εξτρεμιστικών θέσεων» (Dahlberg, 2007, σελ. 833). Η θετική αυτή συνεισφορά συνδέεται με την ανάδειξη κοινωνικών ομάδων και τάσεων που κάτω από άλλες συνθήκες δεν θα στιγμάτιζαν το δημόσιο διάλογο, αλλά θα περνούσαν απαρατήρητες (Sunstein, 2001). Συμπερασματικά, δίνεται η ευκαιρία ακόμη και στις πιο ακραίες φωνές να ακουστούν, οι οποίες πολλές φορές μπορεί να είναι και μειοψηφικές, όχι μόνο συμμετέχοντας, αλλά και επηρεάζοντας το δημόσιο διάλογο.

5.2.6 Η Χαμπερμασιανή προσέγγιση της δημόσιας σφαίρας στην εποχή του Web 2.0

A. Το ζήτημα της ελεύθερης πρόσβασης

Η αντίληψη του Habermas σχετικά με τη Δημόσια σφαίρα σχετίζεται άμεσα με το γεγονός ότι πρόκειται για ένα «χώρο» ανοιχτό, δηλαδή προσβάσιμο σε όλους τους πολίτες αδιακρίτως. Στην εποχή του Web 2.0 υπάρχουν παράλληλα μεγάλες δυνατότητες αλλά και περιορισμοί αναφορικά με την έννοια της ελεύθερης πρόσβασης.

Αναμφίβολα, οι δυνατότητες συνδεσιμότητας που παρέχει η σύγχρονη τεχνολογία του Web 2.0 επιδεικνύουν μια συμπεριφορά φιλική ως προς τους χρήστες του Διαδικτύου ευνοώντας κατά αυτόν τον τρόπο την εμπλοκή τους με το μέσο και την ενεργό συμμετοχή. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το Facebook, όπου το ποσοστό των πολιτών άνω των 25 ετών οι οποίοι χρησιμοποιούν την συγκεκριμένη πλατφόρμα αυξήθηκε κατά 279 τοις εκατό από το Μάιο του 2006 έως τον Μάιο του επόμενου έτους. Ταυτόχρονα, την ίδια χρονική περίοδο και όσον αφορά στα παιδιά σχολικής ηλικίας, παρατηρήθηκε άνοδος της τάξης του 149 τοις εκατό (BBC News, 2009, παράγραφος 5 – 6)¹²⁶. Τα νούμερα αυτά υπογραμμίζουν τον «ανοιχτό»

¹²⁶ BBC News. (2009, June 10). ‘Millionth English word’ declared. Retrieved December 5th, 2010 from: <http://news.bbc.co.uk/go/pr/fr/-/2/hi/americas/8092549.stm>

χαρακτήρα του Web 2.0. Ερχόμαστε λοιπόν στο σημείο αυτό αντιμέτωποι με αυτό που ο Pfister (2010) αποκαλεί «το ιδανικό της συνδεσιμότητας», καθώς ολοένα και μεγαλύτερο κομμάτι του πληθυσμού λαμβάνει μέρος στο δημόσιο διάλογο, αξιοποιώντας τις δυνατότητες του Web 2.0, και διευρύνοντας παράλληλα τα όρια της Δημόσιας σφαίρας σε τέτοιο σημείο που ο Habermas δεν είχε ποτέ φανταστεί. Μόλα ταύτα, ο ανοιχτός χαρακτήρας του Web 2.0 περιορίζεται από έναν σημαντικό παράγοντα, το κατά πόσα είναι τελικά πραγματικά ελεύθερη η πρόσβαση των πολιτών στο Διαδίκτυο (Pfister, 2010).

Η Helen Milner (2004)¹²⁷ ισχυρίζεται πως ο σημαντικότερος παράγοντας που ευθύνεται για την διεύρυνση του ψηφιακού χάσματος δεν είναι τόσο τεχνολογικός ή οικονομικός, αλλά στην βάση του πολιτικός, υπονοώντας ότι όταν οι εκάστοτε πολιτικές δυνάμεις όταν νιώθουν πως απειλούνται από το Διαδίκτυο θεσπίζουν σχετική νομοθεσία, επιδιώκοντας με αυτόν τον τρόπο να περιορίσουν την ταχύτητα μετάδοσης πληροφοριών και ως εκ τούτου την χρήση του Διαδικτύου. Η «φίμωση» του Διαδικτύου και των ψηφιακών μέσων από τις πολιτικές ελίτ και κυβερνήσεις δεν είναι ένα σπάνιο φαινόμενο. Χαρακτηριστικό και σύγχρονο παράδειγμα η γειτονική Τουρκία, όπου πολιτικές αναταραχές συνοδεύονται πάντα από μια προσωρινή διακοπή της ελεύθερης πρόσβασης στο Διαδίκτυο, ενώ παράλληλα πολλές φορές τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης τίθενται εκτός λειτουργίας. Ταυτόχρονα, η σειρά εξεγέρσεων στη Μέση Ανατολή και Βόρεια Αφρική που ονομάζουμε ως «Αραβική Άνοιξη» και στην οποία τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης κατείχαν σπουδαίο ρόλο στην οργάνωση των διαδηλώσεων και στην διαρροή των απαραίτητων πληροφοριών, χαρακτηρίζεται παράλληλα και από μία προσπάθεια καταστολής των μέσων αυτών, με απώτερο σκοπό και την καταστολή των κοινωνικών αναταραχών.

Τα παραπάνω παραδείγματα θέτουν υπό αμφισβήτηση την ελεύθερη πρόσβαση όλων των πολιτών στο Διαδίκτυο και κατόπιν τούτου προκύπτουν ερωτήματα αναφορικά με τη δυνατότητα μετουσίωσης του σε μια σύγχρονη μορφή παγκόσμιας δημόσιας σφαίρας.

---

¹²⁷ Milner H. V. (2004). The digital divide: The role of political institutions in technology diffusion. Retrieved December 5th, 2010 from: <http://cps.sagepub.com/content/39/2/176.abstract>

B. Το ιδανικό της ισότητας μεταξύ των πολιτών – χρηστών

Στον πυρήνα της ορθής λειτουργία της δημόσιας σφαίρας βρίσκεται η ίση αντιμετώπιση όλων των πολιτών. Για να επιτευχθεί αυτό απαραίτητη κρίνεται η απαγκίστρωση των πολιτών από κοινωνικά και οικονομικά στάτους που πολλές φορές δημιουργούν διακρίσεις και ανισότητες μεταξύ τους.

Είναι γεγονός πως στην σφαίρα του Web 2.0 οι πολίτες – χρήστες έχουν τη δυνατότητα να εκφράζουν τις απόψεις τους ελεύθερα, απαλλαγμένοι από προκαταλήψεις, χάρη στην ανωνυμία που παρέχει το Διαδίκτυο. Με άλλα λόγια, οι χρήστες μπορούν να σχολιάζουν άρθρα, να δημοσιεύουν οι ίδιοι άρθρα ή οπτικοακουστικό υλικό, χωρίς να είναι υποχρεωμένοι να ταυτοποιήσουν τους εαυτούς τους (Pfister, 2010). Παρά το γεγονός αυτό, ο Pfister (2010) ισχυρίζεται ότι ακόμη και στον «κυβερνοχώρο» υπάρχουν οι εκάστοτε κυρίαρχες ελίτ, πολιτικές, οικονομικές ή δημοσιογραφικές, κάτι που διαφαίνεται μελετώντας και την υπάρχουσα βιβλιογραφία σχετικά με δυναμική που κατέχουν στις μέρες μας τα ιστολόγια (βλ. Lee, 2006, σελ. 13).¹²⁸ Το βασικό συμπέρασμα που προκύπτει είναι ότι όπως είναι αναμενόμενο υπάρχουν κάποια ιστολόγια τα οποία θεωρούνται περισσότερο έγκυρα και αξιόπιστα (Lee, 2006). Αυτό το γεγονός από μόνο του φαίνεται πως υπονομεύει την ισότιμη αντιμετώπιση όλων των απόψεων οι οποίες εκφράζονται στον ψηφιακό κόσμο. Ακόμη όμως και σε αυτήν την περίπτωση, το Διαδίκτυο στην εποχή του Web 2.0 φαίνεται ότι παρέχει τεράστιες ευκαιρίες όσον αφορά στην ελεύθερη έκφραση των πολιτών ανεξαρτήτως διακρίσεων.

Γ. Η έννοια ενός ψηφιακού ορθολογισμού

Στις προηγούμενες ενότητες είδαμε ότι κυρίαρχος είναι ο ρόλος της ορθολογικής λήψης αποφάσεων από τους πολίτες στον τρόπο που συλλαμβάνει ο Habermas την ιδέα της δημόσιας σφαίρας.

Στη συνέχεια, και σε συμφωνία με τον Rutherford (2000), αυτό, δηλαδή ο ορθολογικός τρόπος λήψης αποφάσεων, είναι ένα από τα βασικά δομικά συστατικά της δημόσιας σφαίρας, καθώς το στοιχείο του ορθολογισμού είναι αυτό το οποίο φαίνεται να βελτιώνει την ποιότητα της επικοινωνίας και ευνοεί την συμμετοχή μέσω

---

¹²⁸ Lee, K. (2006). The blogosphere and the public sphere: Exploring the possibility of the blogosphere as a public sphere. Conference Paper – *International Communication Association*. p. 1-23.

μιας κοινής δέσμευσης των πολιτών στο βωμό της λογικής και της σύνεσης (σελ. 18). Το αμέσως επόμενο ερώτημα έχει να κάνει με το πώς δύναται να επιτευχθεί αυτό στην ψηφιακή πραγματικότητα.

Στην εποχή του Web 2.0 ο εξορθολογισμός της κοινής γνώμης επιτυγχάνεται μέσω της ελεύθερης κριτικής, καθώς οι χρήστες έχουν τη δυνατότητα να σχολιάσουν οποιαδήποτε πληροφορία διοχετεύεται στον κυβερνοχώρο αλλά κυρίως μέσω της διαδικασίας η οποία στην ψηφιακή γλώσσα είναι γνωστή ως “Folksonomy” και ουσιαστικά αναφέρεται σε ένα σύστημα μέσω του οποίου οι χρήστες έχουν τη δυνατότητα να επισυνάπτουν ετικέτες στο υλικό που βρίσκουν στο Διαδίκτυο, ούτως ώστε να είναι εύκολο να επιστρέψουν ανά πάση στιγμή (Pfister, 2010). Αρχικά λοιπόν επρόκειτο για την προσθήκη ετικετών στις πληροφορίες που διοχετεύονταν online με σκοπό τη διευκόλυνση ανάκτησης των πληροφοριών αυτών. Στη συνέχεια η σημασία του όρου διευρύνεται και σήμερα κάνουμε λόγο για social tagging εννοώντας την εφαρμογή ετικετών σε περιεχόμενο ανοιχτό σε όλους του διαδικτυακούς χρήστες, στοχεύοντας όχι μόνο στην προσωπική επανάκτηση πληροφοριών, αλλά στην διαρροή πληροφοριών και υλικού που κρίνεται ως ενδιαφέρον σε ένα μεγάλο εύρος χρηστών. Η διαδικασία αυτή από μόνη της υποδηλώνει ότι το Διαδίκτυο τελικά λειτουργεί σαν μια «αγορά» ανταλλαγής ιδεών, όπου μέσω της πολυφωνίας και του πλουραλισμού στο τέλος θα επικρατήσουν τα πιο λογικά επιχειρήματα. Κατά αυτόν τον τρόπο, η διαδικασία της ανταλλαγής ιδεών, της δημόσιας κριτικής και τοποθέτησης ευνοεί την ανάδειξη των ισχυρότερων και ως εκ τούτου πιο εύλογων επιχειρημάτων και τάσεων, καθιστώντας έτσι το Διαδίκτυο στη συνείδηση των πολιτών ως την σύγχρονη εκδοχή της Δημόσιας σφαίρας του Habermas.

Εντούτοις, δεν θα πρέπει να αγνοούμε το γεγονός ότι το Διαδίκτυο παρουσιάζει ταυτόχρονα αρκετά παράλογα στοιχεία. Για να γίνει αυτό κατανοητό ο Lee (2006) επισημαίνει το μεγάλο αριθμό των συζητήσεων οι οποίες πραγματοποιούνται online και «στοιχειώνονται» από δογματικούς ισχυρισμούς, συναισθηματικά επιφορτισμένα επιχειρήματα, και αγενή σχόλια (σελ.15). Αυτό σημαίνει πως το υποκειμενικά και συναισθηματικά κριτήρια είναι αυτά τα οποία πολλές φορές υπερισχύουν, ακόμη και αν το Διαδίκτυο είναι το μέρος εκείνο που δίνει ώθηση στην επικράτηση μιας κοινής λογικής μέσω της δημοκρατικής ανταλλαγής ιδεών και απόψεων.

Δ. Ελευθερία βούλησης και ανεξαρτησία σκέψης

Ολοκληρώνοντας, για να είναι αποτελεσματική η δημόσια σφαίρα ως χώρος ζύμωσης, κριτικής, ενισχύοντας εκ παραλλήλου τον εκδημοκρατισμό της κοινωνίας, απαραίτητο είναι οι πολίτες οι οποίοι μετέχουν σε αυτήν να παραμένουν ανεπηρέαστοι και ανεξάρτητοι από πολιτικές και οικονομικές σκοπιμότητες, ενώ ταυτόχρονα εξίσου σημαντικό είναι να παραμείνει ένας χώρος όπου δεν θα διεξάγονται συναλλαγές, ούτως ώστε να μη θυσιαστεί η ουσιαστική αξία της δημόσιας σφαίρας στο βωμό του κέρδους.

Για να επανέλθουμε όμως στο σήμερα και στην εποχή του Web 2.0 και προσπαθώντας να απαντήσουμε στο ερώτημα αν τελικά το Διαδίκτυο αποτελεί μια σύγχρονη έκφανση της δημόσιας σφαίρας προκύπτουν δύο σημαντικά ζητήματα που θέτουν υπό αμφισβήτηση την δυναμική του Web 2.0, αυτό της ανεξαρτησίας των πολιτών από τις πολιτικές ελίτ αλλά και από τα διάφορα οικονομικά συμφέροντα τα οποία διακυβεύονται online.

Από την μία πλευρά πολλοί ισχυρίζονται ότι το Διαδίκτυο, και πιο συγκεκριμένα τα ιστολόγια και οι διάφορες Σελίδες Κοινωνικής Δικτύωσης, όπως το Facebook, το Twitter ή το παλαιότερο Myspace, λειτουργούν ως μια αρένα δημόσιας διαβούλευσης όπου ο κάθε πολίτης μπορεί να εκφράζεται ελεύθερα, ενισχύοντας κατά αυτόν τον τρόπο την προσωπική του ανεξαρτησία (Pfister, 2010). Από την άλλη όμως, και λαμβάνοντας υπόψη τον αρχικό προσδιορισμό της έννοιας Web 2.0, η εκμετάλλευση των δυνατοτήτων του Διαδικτύου με σκοπό την μεγιστοποίηση του κέρδους, είναι κάτι το οποίο δεν πρέπει να αγνοούμε. Συμπερασματικά, τίθεται υπό αμφισβήτηση η ανεξαρτησία της νέας ψηφιακής δημόσιας σφαίρας από οικονομικά συμφέροντα (Pfister, 2010).

Επιπροσθέτως, η εξολοκλήρου ανεξαρτητοποίηση του Διαδικτύου από πολιτικές δυνάμεις και συμφέροντα είναι ένας ακόμη παράγοντας ο οποίος φαίνεται να παρεμποδίζει την μετουσίωση του Διαδικτύου σε μια παγκόσμια δημόσια σφαίρα. Στο σημείο αυτό αξίζει να γίνει αναφορά ξανά στην επιχειρηματολογία της Helen Milner (2004) η οποία και υπογραμμίζει πως βασικός παράγοντας για τη δημιουργία ενός ψηφιακού χάσματος μεταξύ των πολιτών είναι οι εκάστοτε πολιτικές ελίτ. Αυτό σημαίνει πως όταν οι κυβερνήσεις διαισθάνονται πως η εξουσία τους απειλείται λόγω των δυνατοτήτων του Διαδικτύου, εννοώντας κυρίως τις δυνατότητες για επικοινωνία

και πολύπλευρη πληροφόρηση, προχωρούν άμεσα στην «καταστολή» του μέσου, και η πρόσφατη ιστορία έχει αναδείξει αρκετές τέτοιες περιπτώσεις. Μέχρις ότου να εξαλειφθούν πλήρως τέτοιου είδους φαινόμενα, η διασύνδεση του Διαδικτύου με την πολιτική θα αποτελεί σημαντικό περιορισμό και ανασταλτικό παράγοντα στην αντίληψη του Web 2.0 ως την σύγχρονη μορφή μιας νέας παγκόσμιας δημόσιας σφαίρας.

5.3 Συμπέρασμα

Στόχος της παρούσας ενότητας είναι να δώσει απάντηση σε ένα βασικό ερώτημα· κατά πόσο τελικά είναι βάσιμος ο οραματισμός του Διαδικτύου ως μια σύγχρονη μορφή παγκόσμιας δημόσιας σφαίρας;

Έχοντας ως αφετηρία τον συλλογισμό του Hauser (1998, σελ. 86), κατά τον οποίο η δημόσια σφαίρα *«είναι ένα πεδίο συλλογικής δράσης όπου άτομα και ομάδες έρχονται σε επαφή, ενημερώνονται, συζητούν θέματα κοινού ενδιαφέροντος και πολλές φορές, όταν αυτό είναι εφικτό, αναζητούν και βρίσκουν λύσεις στα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι πολίτες»* καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι το Web 2.0 πληροί τις παραπάνω προϋποθέσεις και δύναται να συμβάλλει στη δημιουργία ενός χώρου παγκόσμιας διαβούλευσης, χωρίς αυτό βέβαια να σημαίνει πως δεν υπάρχουν σημαντικοί περιορισμοί, οι οποίοι πρέπει να λαμβάνονται υπόψη και στους οποίους γίνεται αναφορά στις προηγούμενες παραγράφους.

Ουσιαστικά η αποτελεσματικότητα του Web 2.0 επαφίεται σε πολύ μεγάλο βαθμό στις τεράστιες δυνατότητες συνδεσιμότητας που παρέχει. Τα νέα ψηφιακά μέσα που έρχονται να κυριαρχήσουν στην εποχή του Web 2.0 καταργούν την ιδέα του χώρου και του χρόνου. Η επικοινωνία μεταξύ των πολιτών αποκτά «ανεξέλεγκτους» ρυθμούς, χωρίς χρονικούς και γεωγραφικούς περιορισμούς. Ο καθένας ο οποίος έχει πρόσβαση στις νέες τεχνολογίες μπορεί να μετέχει στο διάλογο. Κοινωνικές προκαταλήψεις παύουν να υφίστανται, χάρη στην ανωνυμία που παρέχει το Διαδίκτυο. Υπό αυτήν την έννοια λοιπόν, το Διαδίκτυο λειτουργεί σαν μια πλασματική παγκόσμια δημόσια σφαίρα, ένα διεθνές φόρουμ, όπου η πρόσβαση είναι ελεύθερη σε όλους τους πολίτες, ανεξαρτήτως του κοινωνικού και οικονομικού τους στάτους, ή αλλιώς σαν ένα πεδίο δημόσιας διαβούλευσης όπου διαφορετικά επιχειρήματα ανταγωνίζονται και αντιπαρατίθενται, με άωτερο σκοπό πολλές φορές

να γίνουν γνωστά στο ευρύ κοινό, ευελπιστώντας έτσι να βρεθεί λύση στα κοινωνικά προβλήματα.

Εν κατακλείδι, οι περιορισμοί είναι αρκετοί και τα ζητήματα που πρέπει να ληφθούν υπόψη αναφορικά με την εδραίωση του Web 2.0 ως την σύγχρονη μορφή δημόσιας σφαίρας ακόμη περισσότερα. Σίγουρα όμως οι δυνατότητες που προσφέρουν οι νέες τεχνολογίες στα πλαίσια της επικοινωνίας είναι απεριόριστες και αυτό είναι κάτι που δεν τίθεται υπό αμφισβήτηση.

Κεφάλαιο 6^ο: Το Διαδίκτυο ως διαμορφωτής συλλογικής συνείδησης

6.1 Εισαγωγή

Ο όρος συλλογική ταυτότητα αντιπροσωπεύει τη γνωστική και συναισθηματική ένωση ενός ατόμου με μία ευρύτερη κοινότητα, με την οποία μοιράζεται τις ίδιες αξίες, ιδέες και ιδανικά, αλλά κυρίως σε ένα θεωρητικό επίπεδο, χωρίς να τις βιώνει άμεσα. Επιπλέον οι σχέσεις οι οποίες αναπτύσσονται ανάμεσα στα μέλη αυτής της κοινότητας αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι της συλλογικής ταυτότητας (Polletta και Jasper, 2001, Σελ. 485).¹²⁹ Στις επόμενες παραγράφους εξετάζεται η συμβολή του Διαδικτύου και των μέσων κοινωνικής δικτύωσης στη διαμόρφωση συλλογικής ταυτότητας, δίνοντας έμφαση στο θεσμό των δυναμικών κοινοτήτων, καθώς αποτελούν την ψηφιακή εναλλακτική στην έννοια της κοινότητας, και ως εκ τούτου αναμένεται ότι συνδέονται άμεσα με την καλλιέργεια συλλογικής ταυτότητας και συνείδησης.

6.2 Η διαμόρφωση συλλογικής συνείδησης μέσω Διαδικτύου

Στην σύγχρονη κοινωνία της πληροφόρησης, οι ανθρώπινες σχέσεις συχνά δεν αλληλοκαλύπτονται μέσω της ένταξης σε μία κοινωνική ομάδα αλλά είναι διαμεσολαβούμενες από το Διαδίκτυο, το οποίο και προσφέρει τη δυνατότητα ένταξης του ατόμου σε μία ομάδα η οποία τον εκφράζει και θεωρεί πως συνάδει με την ιδεολογία και τα πιστεύω του. Επιπλέον, σύμφωνα με τον Schöpflin (2001),¹³⁰ κάθε μορφή συλλογικής δράσης οδηγεί εξίσου στη δημιουργία συλλογικής ταυτότητας και με το Διαδίκτυο να αναλαμβάνει κομβικό ρόλο στην προώθηση συλλογικής δράσης, είναι λογικό να καταλήγουμε στο ότι μπορεί να επιδράσει και στη δημιουργία συλλογικής ταυτότητας με ποικίλους τρόπους· διευκολύνοντας την επικοινωνία, την ενημέρωση, την οργάνωση και την από κοινού δράση των μελών μιας ομάδας. Συμπερασματικά, το βασικότερο χαρακτηριστικό του Διαδικτύου είναι ότι αποτελεί μια παγκόσμια πλατφόρμα επικοινωνίας και ανταλλαγής απόψεων και ιδεών. Αυτό από μόνο του το καθιστά ένα δυναμικό διαμορφωτή συλλογικής συνείδησης, καθώς σύμφωνα ξανά με τον Schöpflin (2001), μία πλατφόρμα η οποία προάγει το δημόσιο διάλογο αποτελεί το ισχυρότερο εργαλείο επικοινωνίας και κατ’

---

¹²⁹ Polletta, F. A. & J. M. Jasper. 2001. “Collective Identity and Social Movements.” *Annual Review of Sociology*, 27:283–305

¹³⁰ Schöpflin, G., (2001). *The construction of identity*. OSTERREICHISCHER WISSENSCHAFTSTAG

επέκταση ικανό διαμορφωτή συλλογική ταυτότητα. Όλες οι συλλογικότητες έχουν ως θεμέλιο τους ένα σύνολο επικοινωνιακών πλατφόρμων οι οποίες και επιτρέπουν την προώθηση και τη συντήρηση των ιδεών αλλά και των στόχων τους, κρατώντας παράλληλα «ζωντανές» τις αξίες που ενώνουν τα μέλη τους.

Προγενέστερες μελέτες έχουν εξετάσει τη συνδρομή των νέων τεχνολογιών και πιο συγκεκριμένα του Διαδικτύου στη διαμόρφωση συλλογικής ταυτότητας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η μελέτη των Tynes, Garcia, Giang και Coleman (2010),¹³¹ κατά τη διάρκεια της οποίας ερευνήθηκε το πώς οι άνθρωποι δημιουργούν τη συλλογική τους ταυτότητα και εντάσσονται σε κοινωνικές ομάδες μέσω σελίδων κοινωνικής δικτύωσης και συγκεκριμένα μέσω του Facebook και του MySpace. Τα αποτελέσματά τους έδειξαν ότι οι παραπάνω σελίδες προσφέρουν, και ιδιαίτερα στους νέους, μία μοναδική ευκαιρία για συζήτηση και ανταλλαγή απόψεων η οποία έχει ως αποτέλεσμα τη δημιουργία συλλογικής συνείδησης, θεμελιώνοντας τις παραπάνω σελίδες ως βασικούς παράγοντες προώθησης και δημιουργίας συλλογικής ταυτότητας. Η ίδια η κατασκευή συλλογικής ταυτότητας συντελείται κυρίως μέσω των διάφορων συζητήσεων οι οποίες διαδραματίζονται διαδικτυακά και μέσω της ένταξης στις διάφορες εικονικές ομάδες (groups), οι οποίες παρέχονται ως εφαρμογές από τις σελίδες αυτές.

Στο σημείο αυτό είναι απαραίτητο να γίνει σύντομη αναφορά στις τρεις μορφές συλλογικής ταυτότητας, έτσι όπως αποτυπώθηκαν από τον Castells (2010).¹³² Σύμφωνα λοιπόν με τον συγγραφέα συνυπάρχουν τρεις μορφές συλλογικής ταυτότητας. Η νομοθετική συλλογική ταυτότητα (legitimizing collective identity), η οποία και επηρεάζεται από τους κυρίαρχους θεσμούς της κοινωνίας και αποβλέπει στην εκλογίκευση της κυριαρχίας τους. Η προβαλλόμενη συλλογική ταυτότητα (project collective identity), η οποία διαμορφώνεται όταν οι εκάστοτε κοινωνικοί παράγοντες, βασισμένοι στο πολιτισμικό υλικό το οποίο έχουν στη διάθεσή τους, επιχειρούν να δημιουργήσουν μία νέα συλλογική ταυτότητα, επανακαθορίζοντας τη θέση τους στην κοινωνία, με κορυφαίο παράδειγμα το φεμινιστικό κίνημα. Και τέλος, η αντιστασιακή συλλογική ταυτότητα (resistance collective identity), στην οποία και εστιάζει η παρούσα έρευνα, και προκύπτει από εκείνους τους κοινωνικούς

---

¹³¹ Tynes, B., Garcia, E., Giang, M., & Coleman, N. (2010). The racial and scape of social network sites: Forging identity, community, and civic engagement. *I/S: A Journal of Law and Policy for the Information Society*, 7, 1–30

¹³² Castells., M. (2010). *The power of identity. A new preface*. Wiley- Blackwell. Vol.2

παράγοντες οι οποίοι είναι ενάντια σε λογικές κυριαρχίας, αντιτίθενται στους καθιερωμένους θεσμούς της κοινωνίας και μέσω της αντίστασης και της αντίδρασης στοχεύουν στη βελτίωση του υπάρχοντος συστήματος. Κάθε μορφή συλλογικής ταυτότητας επηρεάζει με διαφορετικό τρόπο τις βασικές δομές της κοινωνίας, με πιο σημαντική να κρίνεται η επιρροή της συλλογικής αντιστασιακής ταυτότητας, η οποία οδηγεί στο σχηματισμό κοινοτήτων με κοινό ιδεολογικό προσανατολισμό την αντίσταση σε κάθε μορφή καταπίεσης.

Ανακεφαλαιώνοντας, και όσον αφορά στον ρόλο τον οποίο διαδραματίζει το Διαδίκτυο ως διαμορφωτής συλλογικής ταυτότητα, προγενέστερες μελέτες ανέδειξαν την συμβολή των ψηφιακών κοινοτήτων, ζήτημα που εξετάζεται και παρουσιάζεται στις κατωτέρω παραγράφους.

6.3 Συμμετοχική κουλτούρα και εικονικές κοινότητες

Στο τρίτο κεφάλαιο της παρούσης μελέτης έγινε λόγος για τον συμμετοχικό χαρακτήρα των νέων μέσων. Το ερώτημα που προκύπτει είναι το κατά πόσο τελικά η συμμετοχική κουλτούρα είναι αποκλειστικό προνόμιο των νέων μέσων επικοινωνίας. Μια σύντομη ιστορική αναδρομή καταδεικνύει πως ανέκαθεν τα μέσα μαζικής επικοινωνίας παρείχαν ευκαιρίες συμμετοχής των πολιτών και ενίσχυαν το δημόσιο διάλογο. Αυτό που σήμερα έχει αλλάξει είναι κατά βάση ο βαθμός ευκολίας της εμπλοκής των πολιτών στη δημόσια επικοινωνία. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Habermas (1989)¹³³ στο έργο του “*The structural transformation of the public sphere*”, οι πρώτες εφημερίδες, πριν την ανακάλυψη του τηλέγραφου και της ατμάμαξας, συχνά δημοσίευαν υλικό το οποίο έφτανε υπό μορφή ιδιωτικών ενημερωτικών γραμμάτων στους εκδότες από απλούς πολίτες. Το γεγονός αυτό θα μπορούσε να θεωρηθεί και ως το πρώτο εγχείρημα για τη δημιουργία μιας κοινότητας γνώμης η οποία έχει ως πυρήνα, ως σημείο αναφοράς της τα μέσα μαζικής επικοινωνίας. Εκ τότε, σταδιακά και λαμβάνοντας υπόψη την εξέλιξη της τεχνολογίας, και το πώς αυτή με την σειρά της διευκόλυνε την ροή των ειδήσεων, υπήρξε ένας σαφής διαχωρισμός ως προς το τι θεωρείται είδηση και ποιο μέρος του δημοσιευμένου υλικού είναι αποτέλεσμα δημιουργίας των πολιτών και αντιπροσωπεύει τη δική τους γνώμη και άποψη. Μόλα αυτά, κατά τη διάρκεια του

---

¹³³ Habermas J, (1989), *The structural transformation of the Public Sphere: An Inquiry into a Category of Bourgeois Society*, (μτφρ. T.Burger & F.Lawrence), Cambridge, Polity Press, (πρωτ. έκδοση 1962)

19^{ου} αιώνα, οι περισσότερες εφημερίδες είχαν μια στήλη αφιερωμένη στους ίδιους τους πολίτες. Πρόκειται για το πρώτο «forum» εννοώντας τόπο δημόσιας συζήτησης, όπου καθημερινοί πολίτες έθιγαν θέματα που απασχολούσαν την κοινή γνώμη, (Shevelow, 1989).¹³⁴ Ο συμμετοχικός χαρακτήρας των μέσων μπορεί να έχει την αφετηρία του στις εφημερίδες αλλά δεν περιορίζεται εκεί. Χαρακτηριστικό παράδειγμα η αμερικάνικη ραδιοφωνική εκπομπή Vox Pop που βρισκόταν στον «αέρα» από το 1932 έως το 1948 και η οποία είχε καθιερώσει την διεξαγωγή συνεντεύξεων με καθημερινούς πολίτες, θίγοντας από σημαντικά ζητήματα της επικαιρότητας έως θέματα ρουτίνας που είχαν όμως σημασία και άμεσο αντίκτυπο στην καθημερινότητα των πολιτών (Loviglio, 2002).¹³⁵ Κατά γενική ομολογία, το ραδιόφωνο ήταν το πρώτο μέσο που έδωσε βήμα για δημόσιο διάλογο σε μεγάλες ομάδες πολιτών, οι οποίες μέχρι πρότινος ήταν αποκλεισμένες από την συμμετοχή τους στη δημόσια σφαίρα (βλ. Fairchild, 2001¹³⁶, Riisman, 2002).¹³⁷ Σίγουρα, μεγάλη καινοτομία όσον αφορά στον συμμετοχικό χαρακτήρα των μέσων και την ενίσχυση της εμπλοκής του κοινού αποτέλεσαν τηλεοπτικά προγράμματα όπως το “Kilroy” στο Ηνωμένο Βασίλειο ή το “Oprah Winfrey Show” στις ΗΠΑ, όπου και τα δύο προβλήθηκαν για πρώτη φορά το 1986, και επρόκειτο για ζωντανά προγράμματα με παρουσία κοινού, το οποίο συμμετείχε ενεργά κατά τη διάρκεια της εκπομπής. Αξίζει επίσης να σημειωθεί πως οι συγκεκριμένες εκπομπές συχνά έδιναν βήμα σε «στιγματισμένες» κοινωνικές ομάδες, όπως ομοφυλόφιλοι ή μετανάστες (Jorgensen, 2014).¹³⁸

Αυτό που σήμερα έχει αλλάξει με την κυριαρχία του Διαδικτύου, ως μέσο επικοινωνίας και την ανάδυση των επονομαζόμενων νέων μέσων είναι ο ολοένα και αυξανόμενος βαθμός διάδρασης μεταξύ του ίδιου του μέσου και του χρήστη, άρα και ο βαθμός εμπλοκής, καθώς και η ευκολία με την οποία η συμμετοχή αυτή πραγματοποιείται (Jorgensen, 2014). Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν τα ιστολόγια, τα δημόσια ψηφιακά φόρουμ, οι σελίδες κοινωνικής δικτύωσης όπως το

---

¹³⁴ Shevelow, K. (1989). *Women and Print Culture: The Construction of Femininity in the Early Periodical*. Routledge Revivals.

¹³⁵ Hilmes, M., & Loviglio, J. (2002). *Radio Reader: Essays in the Cultural History of Radio*. New York: Routledge

¹³⁶ Fairchild, C. (2001). *Community radio and public culture: Being an examination of media access and equity in the nations of North America*. Cresskill, N.J: Hampton Press.

¹³⁷ Riisman, P. (2002). *Consensus: A critique and an answer*. Retrieved, from <http://www.mediageek.org/archives/001962.html>

¹³⁸ Jorgensen, K., W., (2014). *From letters to tweeters: media communities of opinion*, Routledge, 571-581

Twitter, όπου ο κάθε χρήστης μέσω ενός προσωπικού λογαριασμού μπορεί να δημοσιεύει υλικό που έχει δημιουργήσει ο ίδιος, να αναδημοσιεύει υλικό από άλλες πηγές, αλλά και να σχολιάζει τα δημοσιεύματα άλλων χρηστών. Επιπλέον, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν και οι εικονικές κοινότητες που δημιουργούνται στον ψηφιακό κόσμο και που δίνουν τη δυνατότητα σε πολίτες με κοινά ενδιαφέροντα και προσανατολισμό να αλληλεπιδρούν και να ανταλλάσσουν απόψεις.

Συμπερασματικά, το Διαδίκτυο δεν έρχεται για να εγκαινιάσει έναν νέο χώρο επικοινωνίας, που μεταβάλλει εξ' ολοκλήρου τις κοινωνικές δομές και τα πλαίσια μέσα στα οποία συντελείται η δημόσια συζήτηση. Σίγουρα όμως προκύπτουν νέα εργαλεία και νέες δυνατότητες. Το ζήτημα είναι κατά πόσο δύναται να συμβάλλουν ουσιαστικά στον εκδημοκρατισμό της κοινωνίας. Κατά πόσο δηλαδή τελικά η αυξανόμενη συμμετοχή των πολιτών στο δημόσιο διάλογο μέσω των ψηφιακών πλατφόρμων έχει τη δύναμη να επιφέρει μια πραγματική κοινωνική μετατόπιση, εννοώντας την ενίσχυση του πλουραλισμού και της δημοκρατίας μέσω της ανάδυσης μιας συμμετοχικής κουλτούρας. Προκειμένου να απαντηθεί το παραπάνω ερώτημα έμφαση δίνεται στο θεσμό των εικονικών κοινοτήτων (virtual communities) ως μια σύγχρονη μορφή κοινωνικής ενσωμάτωσης και παράλληλα ως ένα φαινόμενο που διαφαίνεται να κυριαρχεί τις τελευταίες δεκαετίες.

Όπως αναφέρει η Παναγιωτοπούλου (2003¹³⁹) μια σύντομη πλοήγηση στο Διαδίκτυο αρκεί για να μας πείσει για την έξαρση του συγκεκριμένου φαινομένου, καθώς φανερώνεται ένας ολόκληρος κόσμος από ψηφιακές γειτονιές, όπου άνθρωποι διασκορπισμένοι σε όλα τα σημεία του πλανήτη αποφασίζουν να συνενυθρύνονται αξιοποιώντας τα ψηφιακά εργαλεία. Με άλλα λόγια «*Ο κυβερνοχώρος είναι ένα παγκόσμια δικτυωμένο, δημιουργημένο και προσβάσιμο από υπολογιστές, πολυδιάστατο σύστημα αλληλο – επικαλυπτόμενων δυναμικών 'κοινοτήτων'.*» (Urry, 2000, σελ. 71).¹⁴⁰ Δια ταύτα, για ακόμη μια φορά είμαστε αντιμέτωποι με ένα κοινωνικό φαινόμενο ως απότοκο της τεχνολογικής προόδου, για αυτό και εστιάζουμε στον ανθρωποκεντρικό χαρακτήρα που διέπει τις εικονικές κοινότητες.

---

¹³⁹ Παναγιωτοπούλου, Ρ. (2003). *Κοινότητες του Διαδικτύου. Μια ηλεκτρονική δημόσια σφαίρα*; Κείμενο στο συλλογικό τόμο Η ΨΗΦΙΑΚΗ ΠΡΟΚΛΗΣΗ: ΜΜΕ ΚΑΙ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ (Εργασίες Διεθνούς Συνεδρίου, Αθήνα, Μάιος 2001), Επιμέλεια: Ρόη Παναγιωτοπούλου, 2003, σ. 407-424.

¹⁴⁰ Urry J., (2000), *Sociology beyond societies: mobilities for the twenty-first century*, London, Routledge Publications

Ως εικονική ή δυνητική κοινότητα (virtual community) αντιλαμβανόμαστε μια ομάδα ανθρώπων που ενδέχεται, χωρίς αυτό να είναι αναγκαίο, να πραγματοποιούν και κατ' ιδίαν συναντήσεις, και που επικοινωνούν και ανταλλάσσουν ιδέες μέσω ψηφιακών πλατφόρμων, αξιοποιώντας τις νέες τεχνολογίες. Στον κυβερνοχώρο συζητάμε, διαπληκτιζόμαστε, συναλλασσόμαστε, εμπλεκόμαστε σε μια διαδικασία ανταλλαγής γνώσεων και συναισθημάτων, συσκεπτόμαστε, ερωτεύομαστε, κάνουμε γνωριμίες, βρίσκουμε φίλους, άλλοτε χάνουμε φίλους και γνωστούς, δημιουργούμε μορφές τέχνης, και διασκεδάζουμε. Κάνουμε δηλαδή ότι κάνει μια ομάδα ανθρώπων που συνυπάρχει σε μια κοινωνία, με τη μόνη διαφορά ότι στις εικονικές κοινότητες η επικοινωνία των μελών επιτυγχάνεται μέσω ηλεκτρονικών συσκευών (Rheingold, 1994).¹⁴¹ Παρατηρείται ότι οι εικονικές κοινότητες, αν και δεν τοποθετούνται σε συγκεκριμένες χωρο-χρονικές συντεταγμένες, εξυπηρετούν μια πληθώρα δραστηριοτήτων σε κοινωνικό, πολιτιστικό και πνευματικό πεδίο. Το «κατοικείν» των υποκειμένων είναι το σύνολο των ψηφιακών δικτύων, η επικοινωνία μεταξύ τους στηρίζεται στη διαμεσολαβημένη επικοινωνία (CMC) καθώς και στην αλληλεπίδραση μεταξύ ανθρώπων και ηλεκτρονικών υπολογιστών (Human Computer Interaction / HCI) · (Van Dijk, 1997).¹⁴² Εξάλλου, καθώς η τεχνολογία εξελίσσεται, τα νέα μέσα επικοινωνίας προσφέρουν στους χρήστες ένα ευρύ φάσμα δυνατοτήτων στο πεδίο της μαζικής επικοινωνίας. Η δυνατότητα χαρακτηριστικά για ασύγχρονη, αμφίδρομη, συμμετοχική και παράλληλα δια – μεσιακή επικοινωνία έχει βελτιώσει σημαντικά τις υποδομές της διαμεσολαβημένης επικοινωνίας, αποδίδοντας έτσι νέα έννοια στον όρο HCI.

Μόλα ταύτα, η ιστορία της επικοινωνίας βρίθει επιτευγμάτων στο πεδίο των μέσων επικοινωνίας, και γενικά της τεχνολογίας, όπου έρχονται αν όχι να καταργήσουν την έννοια του χώρου και του χρόνου, να μειώσουν τις αποστάσεις μεταξύ των υποκειμένων. Η εξέλιξη των μέσων μαζικής μεταφοράς, καθώς και η έλευση των μέσων επικοινωνίας που σήμερα χαρακτηρίζουμε ως «παλιά» ή παραδοσιακά, αλλά σίγουρα κάποτε υπήρξαν νέα, καινοτόμα και έφεραν επανάσταση στις δομές της επικοινωνίας, διευκόλυναν για πρώτη φορά την επικοινωνία μεταξύ γεωγραφικά απομακρυσμένων ατόμων. Βέβαια, οι παραδοσιακές κοινωνίες, σε

---

¹⁴¹ Rheingold H., (1994), *The Virtual Community: Finding connection in a computerised world*, London, Secker and Warburg,

¹⁴² Van Dijk, J.A.G.M., (1997) *The Reality of Virtual Community*. Trends in Communication, 1 (1). pp. 39-63.

προγενέστερες περιόδους είχαν την βάση τους στην καθημερινή και άμεση αλληλεπίδραση μεταξύ ατόμων τα οποία βρίσκονταν σε καθημερινή και κατ' ιδίαν επαφή μεταξύ τους. Οι μοντέρνες και μεταμοντέρνες κοινωνίες αναπτύσσονται και διευρύνονται δίχως να υπόκεινται σε τέτοιου είδους περιορισμούς. Σε συμφωνία με τον Giddens (1990),¹⁴³ αυτό που σήμερα αλλάζει είναι η ταχύτητα και η ευκολία με την οποία συντελείται η κατάργηση των συνόρων. Η έννοια του χώρου και το χρόνο σήμερα τείνει να καταρρεύσει (βλ. Brunn και Leinbach, 1991),¹⁴⁴ κάτι που επιφέρει αλλαγές και στις οργανωτικές δομές της ίδιας της κοινωνίας. Ο McLuhan (1996)¹⁴⁵ στο σημείο αυτό εισάγει την έννοια του «παγκόσμιου χωριού» για να περιγράψει την παρακμή των παραδοσιακών κλειστών κοινοτήτων και την ανάδυση νέων κοινωνικών δομών.

Προτού εξεταστεί ο ρόλος των δυνητικών ή εικονικών κοινοτήτων στην μεταμοντέρνα κοινωνία και η σημασία τους στη διαμόρφωση συλλογικής ταυτότητας καθώς και η επιρροή που ασκούν στη δημόσια σφαίρα, σημαντική κρίνεται η διαφοροποίηση των ανωτέρω κοινοτήτων από τις επονομαζόμενες ως παραδοσιακές κοινότητες.

6.3.1 Οργανικές και δυνητικές κοινότητες

Προκειμένου να γίνουν κατανοητές οι διαφορές μεταξύ παραδοσιακών και σύγχρονων κοινοτήτων, ο VanDijk (1997) εισάγει τους όρους οργανικές ή αλλιώς φυσικές και αντιστοίχως, δυνητικές ή εικονικές κοινότητες. Ο συγγραφέας ισχυρίζεται πως ακόμη και σήμερα, όπου συχνά γίνεται λόγος για το πέρασμα στην μεταμοντέρνα κοινωνία, κοινωνία της πληροφορίας ή δικτυωμένη κοινωνία, οι πρώτες, δηλαδή οι οργανικές, τείνουν να επικρατούν και να διέπουν το μεγαλύτερο φάσμα της κοινωνικής ζωής. Το γεγονός αυτό γίνεται ιδιαίτερα εμφανές σε μη αστικές περιοχές και γενικά σε λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες ή περιοχές. Αυτό σημαίνει πως οι κοινότητες που δημιουργούνται εντός του Διαδικτύου δεν έρχονται για να ανατρέψουν τις παραδοσιακές κοινότητες. Αυτό που ουσιαστικά προτείνουν και προσφέρουν, στις κοινωνίες οι οποίες έχουν πρόσβαση σε νέες τεχνολογίες, είναι έναν νέο τρόπο ένταξης σε μια ομάδα και συμμετοχής σε θέματα κοινού

¹⁴³ Giddens A., (2001), *Οι συνέπειες της νεωτερικότητας*, Αθήνα, εκδ.Κριτική (έκδ. πρωτοτύπου 1990)

¹⁴⁴ Brunn, S., & Leinbach, T., (1991). *Collapsing Space and Time, Geographic aspects of communications and information*. London: Harper Collins

¹⁴⁵ McLuhan, M., (1996). *Understanding Media: The extension of man*. New York: Signet Books

ενδιαφέροντος. Εν συνεχεία, ο VanDijk (1997) διατυπώνει την αντίρρηση του ως προς τον όρο «εικονικές». Σύμφωνα με τον συγγραφέα η ορολογία αυτή αποκαλύπτει την τάση ή μάλλον την προκατάληψη που χαρακτηρίζει πλήθος ερευνητών στο γνωστικό πεδίο της επικοινωνίας να αντιλαμβάνονται κάθε επικοινωνιακή διαδικασία που συντελείται μέσω υπολογιστών και νέων τεχνολογικών ως ψευδή, ή ως λιγότερο ρεαλιστική συγκριτικά με την f-t-f επικοινωνία, φαινόμενο γνωστό και ως «reality bias». Η τάση αυτή συνδέεται και με μια επιπλέον προκατάληψη, ακόμη πιο ισχυρή και δεσπόζουσα στις μελέτες της επικοινωνίας, η οποία αναφέρεται στις αδυναμίες της CMC συγκριτικά με την f-t-f επικοινωνία (a bias in favor of f-t-f communication). Στην παρούσα μελέτη έχουν ήδη εξεταστεί οι διαφορές μεταξύ CMC και f-t-f επικοινωνίας αλλά και τα σημεία σύγκλισης, καθώς και οι δυνατότητες και οι αδυναμίες που η κάθε μορφή επικοινωνίας παρέχει στους δρώντες. Εν συντομία, ο συγγραφέας ισχυρίζεται πως οι δυνητικές κοινότητες είναι ρεαλιστικές κοινότητες, και πως οι επικοινωνιακές πρακτικές οι οποίες υιοθετούν στα πλαίσια της CMC επικοινωνίας, δεν παρουσιάζουν μόνο αδυναμίες αλλά και πλεονεκτήματα εν συγκρίσει με την f-t-f επικοινωνία. (Van Dijk, 1997). Αυτό βέβαια δεν σημαίνει πως οι ψηφιακές κοινότητες δεν διαφέρουν από τις φυσικές, οργανικές κοινότητες. Παρ' όλα αυτά μια συζήτηση η οποία περιορίζεται στον πραγματικό ή μη χαρακτήρα τους θεωρείται αποπροσανατολιστική. Η συμπαρουσία, ως γνώρισμα της κατ' ιδίαν επικοινωνίας δεν αποτελεί a priori χαρακτηριστικό που εγγυάται την ποιότητα και την ρεαλιστικότητα μιας οποιασδήποτε συλλογικότητας. Υπό το ίδιο θεωρητικό πρίσμα, εκτός του Van Dijk (1997) και άλλοι ερευνητές (βλ. Watson, 1997) ¹⁴⁶ έχουν υποστηρίξει τον πραγματικό χαρακτήρα των δυνητικών κοινοτήτων, ισχυριζόμενοι ότι το δίλημμα περί πραγματικού ή μη των ψηφιακών κοινοτήτων είναι ανυπόστατο σε μια εποχή που οι κοινωνικές μεταβολές και μετασχηματισμοί είναι ραγδαίοι, και οι οποίοι σχετίζονται άμεσα με τις ιστορικές εξελίξεις οι οποίες έχουν λάβει χώρα τις τελευταίες δεκαετίες σε τεχνολογικό επίπεδο, με βασικό παράδειγμα την εγκαθίδρυση του Διαδικτύου ως ένα νέο δίαυλο επικοινωνίας.

Για να επανέλθουμε στην συγκριτική ανάλυση οργανικών και δυνητικών κοινοτήτων, προγενέστερες κοινωνιολογικές μελέτες (βλ. Lowry και Rankin, 1969

---

¹⁴⁶ Watson, N., (1997), «*Why We Argue about Virtual Community: A Case Study of the Phish.Net Fan Community*», In JONES S. (ed), *Virtual Culture. Identity and Communication in Cybersociety*, pp. 120-126.

¹⁴⁷. Bell και Newby, 1974· ¹⁴⁸ Bender, 1978· ¹⁴⁹Anderson, 1983) ¹⁵⁰οι οποίες εστιάζουν στην έννοια της κοινότητας συμφωνούν ότι κάθε κοινότητα κατέχει τα κατωτέρω χαρακτηριστικά γνωρίσματα:

- Σύνθεση από μέλη με συγκεκριμένες δραστηριότητες
- Κοινωνική οργάνωση, η οποία έννοια περιλαμβάνει την κοινωνική δομή της κοινότητας, την έννοια της ηγεσίας και του συντονισμού της διοίκησης, και ένα σύνολο θεσμοθετημένων κανόνων που διέπουν τα ανωτέρω
- Κοινή γλώσσα επικοινωνίας και συγκεκριμένες πρακτικές αλληλεπίδρασης
- Κουλτούρα και κοινή ταυτότητα

Οι τέσσερις αυτές διαστάσεις ορίζουν εξίσου τις οργανικές αλλά και τις δυνητικές κοινότητες, κάτι το οποίο συνοψίζεται στον κατωτέρω πίνακα.

Πίνακας 6: Χαρακτηριστικά Οργανικών και Δυνητικών Κοινοτήτων (VanDijk, 1997, σελ. 7)

ΕΙΔΟΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ		
ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΟ	ΟΡΓΑΝΙΚΕΣ	ΕΙΚΟΝΙΚΕΣ
Σύνθεση & Δραστηριότητα	Στενή/ 'Σφιχτή' ομάδα (ηλικία) Αρκετές διαφορετικές δραστηριότητες	Χαλαροί δεσμοί Συγκεκριμένες δραστηριότητες
Κοινωνική οργάνωση	Περιορισμένη (προσδιορισμένη) από χρονικές και γεωγραφικές συντεταγμένες	Μη περιορισμένη (προσδιορισμένη) από χρονικές και γεωγραφικές συντεταγμένες
Γλώσσα & Αλληλεπίδραση	Λεκτική & μη-λεκτική	Λεκτική & Παραγλώσσα
Κουλτούρα & Ταυτότητα	Απόλυτα ξεχωριστή Ομοιογενής	Μερικώς πολλαπλή Ετερογενής

Αναλύοντας τον ανωτέρω πίνακα προκύπτει ότι οι οργανικές κοινότητες βασίζονται στους στενούς δεσμούς που αναπτύσσονται μεταξύ οικογενειών, γειτόνων, χωριών, πόλεων και γενικά οποιονδήποτε άλλων κοινωνικών μονάδων μικρής όμως κλίμακας. Εν αντιθέσει, οι δυνητικές κοινότητες είναι ομάδες με χαλαρούς μεταξύ τους

¹⁴⁷ Lowry, R., & Rabkin, R.P., (1969). *Sociology, The science of society*. New York: Charles Scribner's Sons

¹⁴⁸ Bell, C., & Newby, H., (1974). *The sociology of community*. London: Frank Cass & Company

¹⁴⁹ Bender, T., (1978). *Community and social change in America*. New Brunswick NJ: Rutgers University Press

¹⁵⁰ Anderson, B., (1983). *Imagined Communities*. London: Verso

δεσμούς, στις οποίες προσχωρούν άτομα τα οποία προσδιορίζονται από κοινά ενδιαφέροντα, στόχους και προβληματισμούς. Η κοινωνική δομή των οργανικών κοινοτήτων σχετίζεται άμεσα με ένα συγκεκριμένο, από γεωγραφική σκοπιά, μέρος, ενώ ο χρόνος, ως πραγματική και βιολογική έννοια παίζει καθοριστικό ρόλο. Ευδιάκριτο στοιχείο διαφοροποίησης των δυνητικών κοινοτήτων είναι η απαλλαγή τους από γεωγραφικούς και χρονικούς δεσμούς. Στον τομέα της επικοινωνίας, στις οργανικές κοινότητες κυρίαρχη είναι η λεκτική και η μη- λεκτική επικοινωνία. Οι εικονικές κοινότητες εμπεριέχουν μεν στοιχεία λεκτικής επικοινωνίας αλλά εν γένει η επικοινωνιακή διαδικασία περιλαμβάνει κείμενο, δεδομένα κάθε είδους και γραφικά, έτσι όπως αυτά παρουσιάζονται στις οθόνες των ηλεκτρονικών υπολογιστών. Η έλλειψη μη λεκτικής επικοινωνίας, που για πολλούς αποτελεί το βασικό μειονέκτημα της CMC επικοινωνίας, αντισταθμίζεται με νέες γλώσσες και φόρμες επικοινωνίας που προκύπτουν στα πλαίσια της διαμεσολαβημένης από ηλεκτρονικούς υπολογιστές επικοινωνία, γνωστές ως παραγλωσσικές (paralanguage). Τέλος, η κουλτούρα και η ταυτότητα μιας οργανικής κοινότητας προσδιορίζεται από την ίδια τη φύση της κοινότητας. Είναι θα μπορούσαμε να πούμε βιολογικό χαρακτηριστικό και όχι κάποιο επίκτητο στοιχείο. Για το λόγο αυτό, όλα τα μέλη της κοινότητας έχουν κοινή ταυτότητα, και παρουσιάζουν μεταξύ τους μεγάλη ομοιογένεια. Στην άλλη πλευρά, τα μέλη των δυνητικών κοινοτήτων χαρακτηρίζονται από μεγάλης κλίμακας ετερογένεια όσον αφορά στην κουλτούρα και στην ταυτότητα των υποκειμένων, με εξαίρεση τα κοινά σημεία ενδιαφέροντος που μοιράζονται και που λειτούργησαν ως το κίνητρο ένταξης τους στην εκάστοτε δυνητική κοινότητα.

Εν κατακλείδι, αυτά τα σύγχρονα μορφώματα κοινοτικής δράσης, αν θα μπορούσαν να χαρακτηρισθούν έτσι, είναι περισσότερο *κοινωνικά δίκτυα* και λιγότερο κοινότητες, με την παραδοσιακή σημασία της λέξης, τα οποία έχουν ως πυρήνα τα κοινά ενδιαφέροντα ή συναισθήματα που μοιράζονται τα υποκείμενα, και όχι πρωτογενείς σχέσεις γειννίας (Wellman, 1999).¹⁵¹ Κατόπιν τούτου, γνώρισμα των σύγχρονων κοινωνιών, πόσο μάλλον στα πλαίσια της παγκοσμιοποίησης που επηρεάζει κάθε έκφανση δημόσιας και ιδιωτικής ζωής, αποτελεί το γεγονός ότι το σύγχρονο άτομο δεν ικανοποιεί την ανάγκη του για επικοινωνία και αλληλεπίδραση, καθώς και την έμφυτη ανάγκη για «ανήκειν» αποκλειστικά και μόνο εντός των ορίων

---

¹⁵¹ Wellman B., (ed), (1999), *Networks in the Global Village: Life in contemporary communities*, Boulder, CO: Westview Press

της γεωγραφικής του κοινότητας, όπως παραδοσιακά συνέβαινε, αλλά δύναται να ανήκει ταυτόχρονα και εξ' αποστάσεως σε πολλές μεσοποιημένες κοινότητες, στις οποίες και δεν απαιτείται η συμπαρουσία (Παναγιωτοπούλου, 2003).

6.4 Δυνατότητες συνύπαρξης και αλληλεπίδρασης στον κυβερνοχώρο

Έχοντας ήδη αποσαφηνίσει τις διαφορές μεταξύ οργανικών και δυνητικών κοινοτήτων, θα μπορούσε να ειπωθεί ότι *«αυτό που τελικά επιτρέπει την ανάπτυξη κοινοτήτων διάδρασης και αλληλεπίδρασης στο Διαδίκτυο είναι η ευπλαστικότητα και η ανοιχτότητα του ίδιου του μέσου»* (Παναγιωτοπούλου, 2003, σελ. 2). Όπως χαρακτηριστικά υπογραμμίζει η Παναγιωτοπούλου (2003, σελ.2) πρόκειται για ένα μέσο «πολλών-προς-πολλούς», το οποίο διευκολύνει την οριζόντια επικοινωνία σε όλα τα επίπεδα (διαπροσωπική, τοπική, εθνική, παγκόσμια), οικοδομώντας εκ νέου την έννοια του «ανήκειν». Κατ' επέκταση, μεταβολές παρουσιάζονται και στις μεθόδους ένταξης των ατόμων σε συλλογικότητες, ενώ παράλληλα εμφανίζονται και νέα εργαλεία, μέθοδοι και πρακτικές άσκησης του συλλογικού και του κοινωνικού, δύο έννοιες άρρηκτα συνδεδεμένες με την ανθρώπινη ύπαρξη και με την έννοια της κοινότητας.

Η έννοια του συλλογικού σχετίζεται άμεσα με αυτήν της δημόσιας σφαίρας. Παρ' όλα αυτά, και σε συμφωνία με τον θεωρητικό της δημόσιας σφαίρας Habermas (1974, σελ. 49 – 55¹⁵²), αξίζει να σημειωθεί ότι η ιστορία της δημόσιας σφαίρας είναι επί το πλείστον μια ιστορία μεσοποίησης (mediatization). Αυτό σημαίνει πως με την πάροδο των χρόνων και την εξέλιξη των κοινωνιών, η δημόσια σφαίρα περνάει από το θεσμό της κοινότητας στο θεσμό των ΜΜΕ, και παράλληλα εξελίσσεται και προσαρμόζεται βάσει των νέων μέσων μαζικής επικοινωνίας που αναδύονται. Ο παραπάνω συλλογισμός συνοψίζεται επιγραμματικά στη φράση του Thompson (1995),¹⁵³ ο οποίος ισχυρίζεται ότι μια αντίληψη της δημόσιας σφαίρας που υπόκεινται σε γεωγραφικούς περιορισμούς και χωρο – χρονικά όρια δεν επιτρέπει την ολιστική κατανόηση του δημόσιου «γίνεσθαι» έτσι όπως αυτό πραγματικά υφίσταται στις σύγχρονες κοινωνίες. Κατόπιν τούτου, ο ρόλος των νέων μέσων, και εν προκειμένω των δυνητικών κοινοτήτων αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι

¹⁵² Habermas, Jürgen. (1974). *Theory and practice*. London :Heinemann,

¹⁵³ Thompson J.B., (1998), *Νεωτερικότητα και Μέσα Επικοινωνίας*, Αθήνα, εκδ.Παπαζήση,(πρωτ. έκδοση 1995)

διαμόρφωσης αλλά και κατανόησης της διαχείρισης του συλλογικού από τα υποκείμενα της μεταμοντέρνας κοινωνίας.

Στο σημείο αυτό θα ήταν παράλειψη να μην γίνει αναφορά στην προσπάθεια να αποδοθεί ένας τοπικός χαρακτήρας στις κοινότητες που δημιουργούνται στο Διαδίκτυο, λαμβάνοντας κατά κύριο λόγο τα τέσσερα γνωρίσματα των κοινοτήτων έτσι όπως παρουσιάστηκαν στον ανωτέρω πίνακα. Στις περισσότερες εικονικές κοινότητες υπάρχουν συγκεκριμένες συμβάσεις για το πώς μπορεί ο κάθε πολίτης να γίνει μέλος στην κοινότητα. Επιπλέον, υπάρχει ένα σύνολο ρυθμιστικών κανόνων που διέπουν τη «ζωή» και τη λειτουργία της κοινότητας, κανόνες συμμετοχής, κανόνες οι οποίοι επιχειρούν να ρυθμίσουν την συμπεριφορά των συμμετεχόντων, ακόμη και κυρώσεις σε περιπτώσεις κατά τις οποίες οι συμπεριφορές δεν συμφωνούν με το σχετικό ρυθμιστικό πλαίσιο. Επίσης, η κάθε διαδικτυακή κοινότητα έχει τη δική της κουλτούρα, ήθη έθιμα και εθιμοτυπικά (Παναγιωτοπούλου, 2003). Πρόκειται λοιπόν για γνωρίσματα τα οποία κατά βάση ανιχνεύονται στις παραδοσιακές οργανικές κοινότητες, αλλά συχνά υιοθετούνται και από τις ψηφιακές, επιχειρώντας να δώσουν στους δρώντες την αίσθηση της τοπικότητας και του προσωπικού στίγματος. Ή όπως υποστηρίζει ο Urry οι ψηφιακές κοινότητες αναπαράγουν μια «*τοπική οντολογία της εμπλοκής*» (2000, σελ. 46), όπου η τοπικότητα ταυτίζεται με την εμπλοκή και οι δύο έννοιες μαζί στην συνέχεια αποκτούν νόημα παραπέμποντας σε νοήματα όπως η αίσθηση της οικειότητας, της ομάδας, του ανήκειν και του κοινού σκοπού – ιδανικού.

6.4.1 Η πολλαπλότητα του Διαδικτύου

Σύμφωνα με την Παναγιωτοπούλου (2003) το κοινωνικό εκείνο φαινόμενο που αφορά στην γέννηση κοινοτήτων ή συλλογικοτήτων εντός των κόλπων του Διαδικτύου, είναι ένα φαινόμενο ιδιαίτερα δύσκολο για να γίνει πλήρως αντιληπτό βάσει συγκεκριμένης θεωρίας. Το γεγονός αυτό σχετίζεται με την πολυπλοκότητα η οποία χαρακτηρίζει το ίδιο το μέσο, καθώς πρόκειται για ένα μέσο στο οποίο ενσωματώνονται όλες οι προγενέστερες λειτουργίες παλαιότερων μέσων. Παράλληλα, πέραν της πολύπλοκης φύσης του μέσου, πολλαπλότητα παρατηρείται και ως προς την ποικιλομορφία των ομάδων, των απόψεων και των τάσεων οι οποίες ενσωματώνονται στο μέσο αυτό, γεγονός που σχετίζεται άμεσα με τις ανοιχτές δομές του Διαδικτύου. Διάφορες πολιτισμικές ομάδες (εθνικές, πολιτικές, ιδεολογικές, φυλετικές κτλ) συνενυθρύνονται και αλληλεπιδρούν καθημερινά μέσω των ψηφιακών κοινοτήτων. Χαρακτηριστικός είναι άλλωστε και ο προαναφερόμενος προσδιορισμός

που αποδίδεται στο Διαδίκτυο ως ένα μέσο «από όλους – προς πολλούς». Αποτέλεσμα της διμερούς αυτής πολλαπλότητας είναι και η ποικιλομορφία στις ίδιες τις ομαδώσεις οι οποίες προκύπτουν εντός Διαδικτυακής πραγματικότητας. Οι εικονικές κοινότητες ενδέχεται να λάβουν δύο βασικές μορφές. Στη μια περίπτωση έχουμε να κάνουμε με κοινότητες κλειστές, οι οποίες περιορίζονται στην απλή ανταλλαγή απόψεων, τάσεων και συναισθημάτων, ενώ σε ένα δεύτερο επίπεδο, υπάρχουν εικονικές κοινότητες που μετεξελίσσονται σε οργανωμένες ομάδες και μεταπηδούν από τους κόλπους του Διαδικτύου στην κοινωνία, λειτουργώντας συχνά ως μοχλοί πίεσης και ελέγχου προς τις εκάστοτε πολιτικές και οικονομικές ελίτ. Στην περίπτωση αυτή είμαστε αντιμέτωποι με το φαινόμενο του ψηφιακού ακτιβισμού, ενώ ταυτόχρονα τίθενται το ερώτημα αναφορικά με το κατά πόσο το Διαδίκτυο μπορεί να αναβιώσει το θεσμό της κοινότητας, ο οποίος έχει τεθεί υπό αμφισβήτηση στην σφαίρα της παγκοσμιοποιημένης κοινωνίας, δρώντας ως μέσο αλληλεγγύης και αποκατάστασης της κοινωνικής συνοχής.

Επιχειρώντας να αναλύσει την έξαρση που παρουσιάζει το φαινόμενο των εικονικών κοινοτήτων ο Rheingold (1994)¹⁵⁴ συμπεραίνει ότι η επιθυμία των ανθρώπων για ένταξη, κοινωνικοποίηση και αποδοχή είναι βαθιά και διαχρονική. Στην σύγχρονη εποχή όμως παρατηρείται το γεγονός ότι ολοένα και περισσότεροι δημόσιοι χώροι εξαφανίζονται ή υπολειπόμενοι (σελ.34). Οι εικονικές κοινότητες έρχονται λοιπόν να καλύψουν το κενό αυτό, λειτουργώντας ως αντίδοτο σε μια κοινωνία που σταδιακά οδηγείται προς την απομόνωση και προς την υπερίσχυση του ατομικού έναντι οτιδήποτε συλλογικού. Συμπερασματικά, τα νέα μέσα είναι βασικό εργαλείο στα χέρια των σύγχρονων κοινωνιών προκειμένου να επιτευχθεί η αναδόμηση της έννοιας της κοινότητας, και κατ' επέκταση η ενίσχυση του συλλογικού.

6.4.2 Εικονικές κοινότητες, πολιτισμική ταυτότητα και πολιτισμική ενδυνάμωση

Εκτός από την ανάδυση ψηφιακών κοινοτήτων, στις οποίες μετέχουν πολίτες οι οποίοι μοιράζονται κοινά ενδιαφέροντα, στόχους, αξίες και ιδανικά δεν είναι σπάνιο το φαινόμενο δημιουργίας ψηφιακών κοινοτήτων οι οποίες λειτουργούν ως μια

---

¹⁵⁴ Rheingold, H., (1994), *The Virtual Community: Finding connection in a computerised world*, London, Secker and Warburg

διαδικτυακή προέκταση των φυσικών κοινοτήτων, εννοώντας κοινότητες που προϋπάρχουν σε φυσικό χώρο και χρόνο. Όσον αφορά στο ελληνικό περιβάλλον χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν οι κοινότητες *Hellenism on the Net*, ή η κοινότητα που λειτουργεί μέσω της πλατφόρμας του Facebook, *Greek Students in Tilburg*, και όπως καταδεικνύει και το όνομα της ομάδας, τα μέλη απαρτίζουν φοιτητές ελληνικής καταγωγής οι οποίοι σπουδάζουν στο πανεπιστήμιο του Tilburg της Ολλανδίας. Και στις δύο περιπτώσεις «...η τεχνολογία συμβάλλει στην ανάπτυξη της πολιτισμικής ταυτότητας, ενισχύοντας την τοπικότητα, ακόμη και σε περιπτώσεις που αυτή δεν υφίσταται» (Παναγιωτοπούλου, 2003, σελ. 12). Ως εκ τούτου, το Διαδίκτυο έχει τη δύναμη να λειτουργεί σαν μια νέα πατρίδα για ομάδες ή κοινότητες διασκορπισμένες ή απομακρυσμένες από τα φυσικά τους περιβάλλοντα. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει και η Παναγιωτοπούλου (2003), το Διαδίκτυο λειτουργεί ως ένα μέσο, η καλύτερα, ως φορέας «συλλογικής μνήμης» που δίνει τη δυνατότητα σε νέες ομάδες να αναδυθούν, συμβάλλοντας έτσι στην διατήρηση της πολιτισμικής και πολιτιστικής κουλτούρας, ταυτότητας και ιδιαιτερότητας.

Εξίσου σημαντικός κρίνεται και ο ρόλος του Διαδικτύου στην ενδυνάμωση και τη διατήρηση μιας πολιτικής ταυτότητας, καθώς δεν είναι σπάνιες οι φορές που έχει αξιοποιηθεί το συγκεκριμένο μέσο προκειμένου να διατυπωθούν πολιτικά αιτήματα και να επιτευχθούν οι ανάλογες πολιτικές συμφωνίες, όπως συνέβη στην περίπτωση των Ζαπατίστας, στο Μεξικό (βλ. Woods, 1996).¹⁵⁵ Η δύναμή του έγκειται στο γεγονός ότι επιτρέπει, με χαμηλό κόστος, τη γρήγορη διάδοση ιδεών, δίνει στη κάθε ατομικότητα και συλλογικότητα φωνή, δίχως να δέχεται την ίδια λογοκρισία η οποία διακρίνει πολλές φορές τα παραδοσιακά μέσα ενημέρωσης, ενώ παράλληλα, πέραν της διάδοσης ιδεών και ενημερώσεων, λειτουργεί και ως εργαλείο σχεδιασμού και οργάνωσης πολιτικών δράσεων και συλλογικών κινητοποιήσεων. Βάσει των ανωτέρω, οι ψηφιακές κοινότητες που προκύπτουν δεν είναι πλήρως αποκομμένες από την εξωδιαδικτυακή πραγματικότητα. Αντί αυτού, λειτουργούν ως ένα εναλλακτικό περιβάλλον το οποίο αναπαράγει την κοινωνική πραγματικότητα των υποκειμένων.

6.4.3 Ψηφιακές κοινότητες , «Χακτιβισμός» και συλλογική δράση

---

¹⁵⁵ Woods, C., (1996). «*Native Netizens*», (Special Report), In: *The Netizen*

Οι ομάδες που συναντώνται στο Διαδίκτυο παρουσιάζουν μια πληθώρα χαρακτηριστικών και εκπροσωπούν διαφορετικές κουλτούρες και άλλοτε αντί – κουλτούρες, για το λόγο αυτό και είναι δύσκολο να ενταχθούν σε αυστηρά θεσμοθετημένες κατηγορίες. Μια μορφή αντικουλτούρας που συχνά εμφανίζεται στην ψηφιακή πραγματικότητα, είναι κοινότητες οι οποίες παρουσιάζουν συγκρουσιακά και «εξεγερσιακά» χαρακτηριστικά, με την έννοια ότι η παρουσία τους στο Διαδίκτυο στοχεύει στον επαναπροσδιορισμό της πολιτικής πραγματικότητας, στην διεκδίκηση πολιτικών αιτημάτων και στην επαναδιαπραγμάτευση τέλος, της έννοιας της αντίστασης με τις καθιερωμένες μορφές και δομές εξουσίας. Ένα τέτοιο παράδειγμα διαδικτυακής κοινότητας αποτελούν οι λεγόμενοι «Χακτιβιστές» του Διαδικτύου. Η συγκεκριμένη κοινότητα για πολλούς δεν παρουσιάζει τις απαραίτητες οργανωτικές δομές ούτως ώστε να γίνει αντιληπτή ως ένα νέο κίνημα, παρ' όλα αυτά, αδιαμφισβήτητα προσθέτει μια επιπλέον αξία στην έννοια της σύγκρουσης, επιχειρώντας μέσω της διαχείρισης πληροφοριών να αντισταθεί στην εκάστοτε εξουσία (Παναγιωτοπούλου, 2003).

Επιπλέον, συχνά, και ανάλογα με την πολιτική επικαιρότητα, εμφανίζονται στο Διαδίκτυο εξωκοινοβουλευτικές ομάδες πολιτών, οι οποίες δεν προέρχονται από συγκεκριμένους φορείς, και στόχο έχουν την άσκηση πίεσης στις κυβερνητικές ελίτ. Οι ομάδες αυτές χαρακτηρίζονται ως ομάδες *μονοθεματικής κινητοποίησης* (single issue mobilization), καθώς κάθε φορά εστιάζουν σε ένα συγκεκριμένο ζήτημα. Παραδειγματικά τέτοιες ομάδες είναι: ομάδες οι οποίες στοχεύουν στην κατάργηση νομοθετημάτων τα οποία υπονομεύουν την ελευθερία λόγου και έκφρασης όπως ο κοινότητα *Electronic Frontier Foundation*, ομάδες οι οποίες μάχονται ενάντια σε κάθε μορφή ρατσιστικής βίας και συμπεριφοράς (*AntiRacismNet*), ομάδες υπεράσπισης ανθρωπίνων δικαιωμάτων (*Derechos Human Rights*) αλλά και ομάδες που θέτουν εαυτούς υπέρ της εγκαθίδρυσης μιας εναλλακτικής μορφής δημοσιογραφίας (*AlterNet*). Επιπροσθέτως, ευρέως διαδεδομένες είναι οι σχετικές ομάδες που ξεπρόβαλλαν παράλληλα με τις σχετικές κινητοποιήσεις σε Γένοβα και Σηάτλ (Παναγιωτοπούλου, 2003, σελ. 15). Κοινό γνώρισμα όλων των ανωτέρω συλλογικοτήτων αποτελεί η άσκηση κριτικής στην πολιτική σφαίρα και η προσπάθεια εκδημοκρατισμού της δημόσιας ζωής, αξιοποιώντας τις δυνατότητες που το Διαδίκτυο προσφέρει, τόσο ως εργαλείο οργάνωσης συλλογικών δράσεων, όσο και ως μέσο διάδοσης και ανταλλαγής ιδεών και πληροφοριών.

Βέβαια, στο σημείο αυτό πρέπει να σημειωθεί πως όσες ομάδες γεννιούνται και «ξεπηδούν» μέσα από το Διαδίκτυο δεν χαρακτηρίζονται από αποκλειστικά θετικές ιδέες, στόχους και κίνητρα (βλ. Zickmund, 1997).¹⁵⁶ Επιπλέον, δεν είναι απαραίτητο η δημιουργία μιας ψηφιακής κοινότητας η οποία κατά κύριο λόγο βασίζεται στην ανταλλαγή πληροφοριών, να οδηγεί πάντα σε συγκεκριμένες δράσεις, με ξεκάθαρες στοχεύσεις, και ανάλογα αποτελέσματα.

Συμπερασματικά, ξεκάθαρος είναι ο εργαλειακός χαρακτήρας του μέσου στα πλαίσια ομαδικών δράσεων και διεκδικήσεων. Το Διαδίκτυο είναι το μέσο το οποίο κατέχει τη δύναμη να φέρει κοντά απομακρυσμένες ατομικότητες, να τις συναθροίσει και να δημιουργήσει μια παγκόσμια συλλογικότητα, μια οικουμενικότητα που δεν υπόκεινται σε χωροχρονικές συντεταγμένες, και ούτε προσδιορίζεται από αυτές. Το επόμενο ερώτημα είναι κατά πόσο το Διαδίκτυο δύναται να ξεπεράσει τον εργαλειακό προσανατολισμό που μέχρι τώρα δικαίως του αποδίδεται και να συνεισφέρει πραγματικά στον εκδημοκρατισμό της κοινωνίας και τον κατεστημένων θεσμών;

Ο Jones (1997),¹⁵⁷ σημειώνει ότι *«ο τρόπος με τον οποίο αναζητούμε την κοινότητα, την ενδυνάμωση και την πολιτική δράση σε σχέση με τη δυνατότητά μας να χρησιμοποιούμε την επικοινωνία μέσω υπολογιστή είναι προβληματική. Κανένα μέσο, καμία τεχνολογία δεν έχει μπορέσει να μας παράσχει όλα αυτά τα στοιχεία σε συνδυασμό, και δεν έχουμε μπορέσει να τα βρούμε σε κανένα μέσο»*. Με άλλα λόγια, ναι μεν ως μέσο μας δίνει τα απαραίτητα εφόδια και εργαλεία προκειμένου να επιτευχθεί η πραγματική αλληλεγγύη μεταξύ των πολιτών, αυτό όμως από μόνο του δεν αρκεί. Απαραίτητη προϋπόθεση είναι να ξεπεραστούν προβλήματα άρρηκτα συνδεδεμένα με την ανθρώπινη φύση, τα οποία λειτουργούν ως τροχοπέδη στην ολοκλήρωση μιας παγκόσμιας, ενωμένης και αλληλέγγυας συλλογικότητας. Τέτοια προβλήματα είναι η ιδιοτελής και εγωκεντρική ανθρώπινη φύση σε συνδυασμό με την τάση των ανθρώπων για επιβολή και εξουσία.

6.5 Συμπέρασμα

Αδιαμφισβήτητος είναι ο εργαλειακός χαρακτήρας του Διαδικτύου και η συμβολή του ως μέσο διάδοσης ιδεών και οργάνωσης κινητοποιήσεων, το οποίο έχει

¹⁵⁶ Zickmund S. (1997), *«Approaching the Radical Other: The Discursive Culture of Cyberhate»*.

¹⁵⁷ Jones S., (1997), *Virtual Culture. Identity and Communication in Cybersociety*, Thousand Oaks, Sage Publications

αξιοποιηθεί ιστορικά στο έπακρον από ομάδες ατόμων και συλλογικότητες που συμμετέχουν ενεργά στον επαναπροσδιορισμό της δημόσιας σφαίρας. Ως εκ τούτου, ένα ερώτημα το οποίο εστιάζει αποκλειστικά στον εργαλειακό αυτό χαρακτήρα κρίνεται αποπροσανατολιστικό και συνάμα ελλιπές προκειμένου να εξεταστεί η δυνατότητα του να προωθήσει έναν ουσιαστικό εκδημοκρατισμό της κοινωνίας, οδηγώντας στη δημιουργία μιας παγκόσμιας και ενωμένης οικουμενικής κοινότητας.

Το ουσιαστικό ερώτημα έχει να κάνει με το πώς το άτομο θα ξεπεράσει ζητήματα τα οποία σχετίζονται με την ίδια του τη φύση και θα αξιοποιήσει τις δυνατότητες που τα νέα μέσα προσφέρουν, όχι μόνο προς όφελός του, αλλά προς όφελος της κοινωνίας συνολικά. Πως δηλαδή, και αν, η επικοινωνία που συντελείται μέσω Διαδικτύου έχει τη δυνατότητα να βγει προς τα έξω και να επηρεάσει ολόένα και μεγαλύτερο ποσοστό των πολιτών, ενισχύοντας το διάλογο, την συμμετοχική κουλτούρα, ούτως ώστε να γίνει πλήρως αντιληπτό από τον κάθε πολίτη, αρχικά ως μονάδα και μετέπειτα ως μέλος πολλαπλών συλλογικοτήτων και ομαδώσεων, πως ο καθένας από εμάς είναι ένας δυναμικός φορέας κοινωνικής αλλαγής, αναθεωρώντας με τον τρόπο αυτό τον ρόλο του μέσα στην κοινωνία.

Στη συνέχεια, έχοντας ήδη αναφερθεί στην αλληλεξάρτηση των διαφορετικών ερωτημάτων-ζητημάτων, επόμενος στόχος είναι η μελέτη της αλληλεπίδρασης μεταξύ συλλογικής ταυτότητας και συλλογικής δράσης.

Η υπάρχουσα βιβλιογραφία προτείνει ότι η δημιουργία συλλογικής ταυτότητας ευθύνεται για την κινητοποίηση των ανθρώπων (Polletta και Jasper, 2001), η οποία και μετουσιώνεται στην πορεία σε οργανωμένες διαμαρτυρίες με τη μορφή κυρίως κοινωνικών κινημάτων. Αυτή η μετεξέλιξη χωρίζεται σε τέσσερα διαφορετικά στάδια, τα οποία δομούνται βάση της συλλογικής ταυτότητας. Σε ένα πρώτο επίπεδο λοιπόν έχουμε τη (α) δημιουργία συλλογικών αιτημάτων η οποία ακολουθείται από τη (β) μετατροπή τους σε κινήματα. Τα κινήματα είναι υπεύθυνα για τον (γ) σχεδιασμό στρατηγικών και τακτικών διεκδίκησης των αιτημάτων τους, ενώ σε τελευταίο στάδιο βρίσκονται τα πραγματικά (δ) αποτελέσματα των κινημάτων (Polletta και Jasper, 2001).

Με βάση την υπάρχουσα βιβλιογραφία, είναι εύλογο το ερώτημα αν τα ψηφιακά μέσα επικοινωνίας, και συγκεκριμένα το Twitter, ως διαμορφωτές συλλογικής ταυτότητας ενισχύουν τις οργανωμένες κινητοποιήσεις, ενώ ένα δεύτερο

υπο-ερώτημα σχετίζεται με το ρόλο που μπορεί να διαδραματίσει το Twitter και την επίδραση που άσκει, αλλά και μέσω ποιων λειτουργιών, σε κάθε φάση των κοινωνικών διαμαρτυριών, έτσι όπως αυτές διατυπώθηκαν από τους Polletta και Jasper (2001).

Η αλληλεπίδραση Διαδικτύου, συλλογικής ταυτότητας, συλλογικής δράσης και κοινωνικών κινημάτων είναι το ζήτημα που εξετάζεται στις επόμενες ενότητες.

Κεφάλαιο 7^ο: Θεωρίες της συλλογικής δράσης και των κοινωνικών κινήματων

7.1 Εισαγωγή

Έχοντας υπογραμμίσει ότι η αλληλεπίδραση Διαδικτύου, δημόσιας σφαίρας (βλ. Κεφ. 5), συλλογικής ταυτότητας (βλ. Κεφ. 6), δράσης και κοινωνικών κινήματων αποτελεί τον πυρήνα της παρούσας μελέτης, στο έβδομο κεφάλαιο εξετάζονται και παρουσιάζονται οι κλασσικές θεωρίες για την συλλογική δράση και τα κοινωνικά κινήματα, οι οποίες κυριαρχούν σε ακαδημαϊκό και επιστημονικό επίπεδο μέχρι τη δεκαετία του 1960. Εν συνεχεία, εξετάζεται η σχέση των θεωριών αυτών με τα υπαρκτά κοινωνικά κινήματα καθώς και με διάφορες μορφές συλλογικής δράσης, διερευνώντας εκ παραλλήλου την σχέση αλληλεπίδρασης και αιτιότητας μεταξύ συλλογικών δράσεων και κοινωνικών κινήματων. Τέλος, επιχειρείται η διάκριση μεταξύ παραδοσιακών και σύγχρονων κοινωνικών κινήματων, εστιάζοντας κατά κύριο λόγο στον τρόπο που οι νέες τεχνολογίες συμβάλλουν στην ανωτέρω μετατόπιση. Κατά αυτόν τον τρόπο ολοκληρώνεται η θεωρητική προσέγγιση των βασικών εννοιών, οι οποίες και αποτελούν αλληλοσυμπληρούμενες όψεις της κεντρικής προβληματικής.

Πίνακας 7. Θεωρίες της συλλογικής δράσης

Θεωρίες της Συλλογικής Δράσης	
1. Κλασσικές σχολές	<ul style="list-style-type: none"> • Ο ατομιστικός ορθολογισμός του Τόμας Χομπς • Η ταξική ανάλυση της συλλογικής δράσης από τον Καρλ Μαρξ • Η ηθική υπόσταση των συλλογικών φαινομένων – η θεωρία του Ντυρκέμ
2. Η θεωρητική προσέγγιση της σχολής του Σικάγου	<ul style="list-style-type: none"> • Εισαγωγή στην έννοια της «συλλογικής συμπεριφοράς» από τον Ρόμπερτ Παρκ • Οι έννοιες της συμβολικής διάδρασης και της «από κοινού δράσης» (Μπλούμερ)
3. Οι δομολειτουργιστές	<ul style="list-style-type: none"> • Η κοινωνία ως «όλον» και η επίτευξη της κοινωνικής μεταβολής μέσω των κοινωνικών κινήματων του Πάρσονς • Η δομολειτουργιστική προσέγγιση της «συλλογικής συμπεριφοράς» από τον Νηλ Σμελσερ

7.2 Θεωρίες της συλλογικής δράσης

Στο κεφάλαιο αυτό θα επιχειρηθεί η προσέγγιση μιας διαμφισβητούμενης έννοιας, αυτή της συλλογικής δράσης. Η ανάλυση της συλλογικής δράσης χαρακτηρίζεται ως

μια επικίνδυνη περιπέτεια από τον Tilly (1978), ¹⁵⁸ πάραυτα κρίνεται απαραίτητη, καθώς πρόκειται για έννοια η οποία συνδέεται άμεσα με το πεδίο δράσης των κοινωνικών κινήματων. Τι είναι λοιπόν η συλλογική δράση; Κάθε μορφή συλλογικής δράσης συνεπάγεται και τη γέννηση ενός κινήματος; Ή αντιστρόφως, η επίτευξη συλλογικής δράσης αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για την ανάδυση οποιασδήποτε μορφής κοινωνικού κινήματος; Είναι κάποια από τα ερωτήματα τα οποία και καλείται να απαντήσει η συγκεκριμένη ενότητα μέσα από μια συνοπτική αναδρομή στις βασικές θεωρίες οι οποίες αφορούν στο κοινωνικό φαινόμενο της συλλογικής δράσης.

Σε συμφωνία με τον Charles Tilly, πρόκειται για «*ανθρώπους που δρουν μαζί για την επιδίωξη κοινών συμφερόντων*» (Tilly, 1978, σ. 7). Το ερώτημα βέβαια το οποίο έχει κατά καιρούς απασχολήσει την επιστημονική κοινότητα, είναι το πώς συγκροτείται το συλλογικό, πως δηλαδή γίνεται η μετάβαση από το ατομικό εγώ στο συλλογικό εμείς. Και όσον αφορά στην παρούσα διατριβή, ποιος είναι ο ρόλος που διαδραματίζουν τα νέα μέσα επικοινωνίας σε αυτήν την συνειδησιακή, και όχι μόνο, μετατόπιση; Δεδομένου ότι η ένταξη στο κοινωνικό σύνολο είναι μια σύνθετη διαδικασία που διαπερνά όχι μόνο την συνείδηση, αλλά όλες τις δραστηριότητες του σύγχρονου ανθρώπου.

7.2.1 Κλασικές Σχολές

A. Ο ατομιστικός ορθολογισμός του Thomas Hobbes

Η θεωρία του Hobbes έχει ως βάση το ατομικό συμφέρον και την εγωιστική διάσταση η οποία χαρακτηρίζει την ανθρώπινη ύπαρξη. Ενδιαφέρον λοιπόν είναι το γεγονός ότι ενώ πρόκειται για μια θεωρία που εστιάζει στη γέννηση του συλλογικού, οικοδομείται με αφετηρία το ατομικό. Εν συντομία, ο Hobbes εστιάζει στην έννοια της «χρησιμότητας» (utile) και υποστηρίζει ότι η δύναμη ενός ανθρώπου ταυτίζεται με τα μέσα που έχει στη διάθεσή του για να αποκτήσει/ διεκδικήσει ένα αγαθό (Hobbes, 1987, σ. 43). ¹⁵⁹ Οτιδήποτε συμβάλλει στην αύξηση της δύναμής του (πχ. χρήμα, κοινωνικό στάτους κλπ) και κατ' επέκταση στη δυνατότητα απόκτησης αγαθών τα οποία έχουν ως απότοκο την ικανοποίηση των ανθρώπινων επιθυμιών, μπορεί να χαρακτηριστεί ως χρηστικό (utile). Κατά τον Hobbes, το σημαντικότερο

¹⁵⁸ Tilly, C., (1978). *From mobilization to revolution*. McGraw-Hill

¹⁵⁹ Hobbes, T., (1987). *Leviathan*, London – Melbourne: Everyman

μέσο αύξησης της ανθρώπινης δύναμης βρίσκεται στην έννοια του συλλογικού, και όπως χαρακτηριστικά αναφέρει «η μεγαλύτερη ανθρώπινη δύναμη είναι αυτή που συγκροτείται από την μεμονωμένη ισχύ πολλών ατόμων οι οποίοι δομούν με την σειρά τους ενωμένες δυνάμεις» (Hobbes, 1987, σ.43). Κατόπιν τούτου, ορίζει τη συλλογική δράση ως έναν αριθμό ανθρώπων οι οποίοι και λειτουργούν μαζί για την επίτευξη ενός κοινού στόχου (όπως αναφέρεται στον Αλεξανδρόπουλο, 2001).¹⁶⁰ Στο έργο του, «*Θεωρίες για την συλλογική δράση και τα κοινωνικά κινήματα*», ο καθηγητής κοινωνιολογίας και συγγραφέας Στέλιος Αλεξανδρόπουλος αναφέρεται στον εργαλειακό χαρακτήρα τον οποίο αποδίδει στην έννοια της συλλογικής δράσης ο Hobbes (Αλεξανδρόπουλος, 2001). Με άλλα λόγια, η ανθρώπινη ισχύς μπορεί να είναι πρωτογενής (πχ. φυσική δύναμη) ή εργαλειακή, αναφερόμενος στα μέσα εκείνα τα οποία άμεσα πολλαπλασιάζουν την ανθρώπινη ισχύ. Η συλλογική δράση κατά τον Hobbes έχει όπως ήδη αναφέρθηκε εργαλειακό χαρακτήρα, καθώς είναι το μέσο εκείνο που επιτυγχάνει να αυξήσει στο έπακρον την ισχύ του ατόμου. Επιπλέον ο Hobbes προχωράει σε ένα διαχωρισμό των μορφών συλλογικής δράσης. Τις διακρίνει σε συντεταγμένες και ασύντακτες καθώς και σε νόμιμες και άνομες (Αλεξανδρόπουλος, 2001). Το πρώτο κριτήριο έχει να κάνει κατά κύριο λόγο με τη δομή. Κατόπιν τούτου, συντεταγμένες μορφές είναι αυτές οι οποίες και παρουσιάζουν μια συγκεκριμένη οργανωτική δομή και έχουν ένα σώμα το οποίο αντιπροσωπεύει τα συμφέροντα της ομάδας, ενώ ασύντακτες είναι οι μορφές που προκύπτουν αυθόρμητα και παρουσιάζουν πιο χαλαρή οργανωτική δομή, καθώς συνίστανται κυρίως στην αυθόρμητη συγκέντρωση. Από την άλλη, νόμιμες είναι οι μορφές συλλογικής δράσης οι οποίες δρουν σύμφωνα με την πολιτεία και το νομικό πλαίσιο που υφίσταται, ενώ όλες οι υπόλοιπες μορφές χαρακτηρίζονται ως άνομες (Αλεξανδρόπουλος, 2001). Στο σημείο αυτό ο Αλεξανδρόπουλος σημειώνει πως οι μορφές δράσεις που κατανοούνται σήμερα ως συλλογικές, όπως για παράδειγμα μαζικές κινητοποιήσεις, από τον Hobbes χαρακτηρίζονταν ως έκνομες και παθογενείς, κάτι το οποίο δεν πρέπει να μας εκπλήσσει, καθώς πρόκειται για έναν υπερασπιστή της ελεύθερης αγοράς, ο οποίος τοποθετεί τα όρια της συλλογικής δράσης στα πλαίσια της διεκδίκησης αγαθών και αύξησης της ανθρώπινης δύναμης και κύρους. Αποδίδει εν κατακλείδι στην συλλογική δράση έναν εγωιστικό, υπολογιστικό και ωφελμιστικό χαρακτήρα, καθιστώντας την ως το βασικό φορέα

---

¹⁶⁰ Αλεξανδρόπουλος Σ., (2001), *Θεωρίες για τη συλλογική δράση και τα κοινωνικά κινήματα*, τόμ. Α', Αθήνα: Κριτική.

επίτευξης των ατομικών συμφερόντων. Το ερώτημα είναι όμως πως αναδύεται το συλλογικό συμφέρον το οποίο στην συνέχεια θα μετουσιωθεί σε συλλογική δράση αφού έχουμε να κάνουμε με ένα συνονθύλευμα ατομικών ωφελειών;

Πιστός στις αρχές της ωφελμιστικής παράδοσης παραμένει και ο John Stuart Mill, του οποίου το έργο παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον καθώς επιδιώκει στα πλαίσια του ατομιστικού ορθολογισμού να επεξηγήσει την ανάδυση συλλογικών μορφών δράσης. Ο Mill υποστηρίζει πως το κοινωνικό άτομο δεν δύναται να επαφίεται σε τρίτους για τη διεκδίκηση των συμφερόντων του αν δεν κινητοποιηθεί το ίδιο. Το σημείο σύγκλισης της ανωτέρω φράσης με την ανάπτυξη συλλογικών μορφών δράσης έγκειται στην εγωιστική φύση του ατόμου. Τα ανθρώπινα όντα αναπτύσσουν εγωιστικές τάσεις. Αυτό σημαίνει πως βασική τους μέριμνα είναι να εξυπηρετήσουν τα προσωπικά τους συμφέροντα και να εκπληρώσουν τους προσωπικούς τους στόχους. Σε μια συντεταγμένη μορφή δράσης, αν το άτομο αφήσει ανεξέλεγκτους τους αντιπροσώπους του να δράσουν, αυτόματα οι εγωιστικές τους τάσεις θα βγουν στην επιφάνεια με αποτέλεσμα να επιχειρήσουν να εξυπηρετήσουν πρώτα από όλα τα δικά τους συμφέροντα, βάζοντας παράλληλα σε δεύτερη μοίρα το συμφέρον της ομάδας την οποία αντιπροσωπεύουν. Για την αποφυγή τέτοιων συμβάντων απαιτείται ο άμεσος έλεγχος από τα μέλη της ομάδας στα μέλη της αντιπροσωπείας. Ως εκ τούτου, κρίνεται αναπόφευκτη και απαραίτητη η ενεργός συμμετοχή του ατόμου προκειμένου να υπερασπιστεί τα συμφέροντα του (Mill, 1985).¹⁶¹ Με άλλα λόγια και όπως αναφέρει ο Αλεξανδρόπουλος συνοψίζοντας το έργο του Mill «το ορθολογικό άτομο έχει κίνητρο να συμμετάσχει στην συλλογική δράση, προκειμένου να εμποδίσει τον σφετερισμό των δικαιωμάτων του από τους αντιπροσώπους του, τους ηγέτες, τα στελέχη ή άλλους δρώντες μέσα στην ομάδα» (Αλεξανδρόπουλος, 2001, σ.67).

B. Η ταξική ανάλυση της συλλογικής δράσης από τον Karl Marx.

Οι ιδέες του ατομιστικού ορθολογισμού έρχονται σε ρήξη με τις σοσιαλιστικές θεωρίες που αρχίζουν να εμφανίζονται τον 19^ο αιώνα, ενώ παράλληλα εξελίσσεται ραγδαία και η σύγχρονη για την εποχή επιστήμη της κοινωνιολογίας. Σε αυτό που κατά βάση συμφωνούν σοσιαλιστές και κοινωνιολόγοι είναι πως η επιδίωξη αυτών

---

¹⁶¹ Mill, J., S. (1985). *Vindication of the French revolution. In: Essays on French history and historians, Collected works.* Toronto – London. University of Toronto Press, Routledge and Kegan Paul, pp.317- 400

καθ' αυτών των ατομικών συμφερόντων έχει σαν αποτέλεσμα της αποδόμησης της αλληλεγγύης μεταξύ των πολιτών (Αλεξανδρόπουλος, 2001). Ένας από τους μελετητές που απορρίπτουν την έννοια του ατομικού συμφέροντος και επιχειρεί να επαναπροσδιορίσει την έννοια της συλλογικής δράσης είναι ο στοχαστής Karl Marx του οποίου η ρητορική στηρίζεται στην επεξήγηση της συλλογικής δράσης υπό το πρίσμα όχι των ατομικών, αλλά των ταξικών συμφερόντων, ενώ παράλληλα προσδοκά να ερμηνεύσει το πώς οι ταξικές ομάδες μετουσιώνονται σε συνειδητοποιημένους εκφραστές συλλογικής δράσης. Επιπροσθέτως, αξίζει να σημειωθεί ότι ο Marx ήταν ο πρώτος ο οποίος ταύτισε στην θεωρία του την έννοια του συμφέροντος με μια συγκεκριμένη κοινωνική τάξη, την εργατική τάξη, ή όπως αλλιώς αναφέρεται στην μαρξιστική θεωρία, το βιομηχανικό προλεταριάτο, αφού πρώτα χώρισε την κοινωνία σε τάξεις αναλόγως με την σχέση την οποία έχουν με τα μέσα παραγωγής. (Swingewood, 1984, σ. 61¹⁶²). Εκ παραλλήλως, επιλέγει να αναλύσει και το φαινόμενο της συλλογικής δράσης υπό το πρίσμα της ταξικής πάλης.

Για τον Marx δεν υπάρχει άτομο αλλά κοινωνικό άτομο. Ως εκ τούτου, τα συμφέροντα του κοινωνικού ατόμου προσδιορίζονται με βάση τη θέση την οποία κατέχει το άτομο μέσα στην ίδια την κοινωνία. Το βιομηχανικό προλεταριάτο δεν έχει ατομικά συμφέροντα να εκπληρώσει. Αντί αυτού προσδοκά την αύξηση της δύναμης της εργατικής τάξης. Μια ερμηνεία που θα απέδιδε στον όρο κοινωνική τάξη μόνο στατιστικά μετρήσιμα στοιχεία τα οποία σχετίζονται με το εισόδημα ή το κοινωνικό στάτους θα ήταν λανθασμένη. Η έννοια της κοινωνικής τάξης γίνεται καλύτερα αντιληπτή υπό τη μορφή μιας ομάδας ατόμων που μοιράζονται μεν το ίδιο κοινωνικό στάτους, δεν παρουσιάζουν μεγάλες αυξομειώσεις στα εισοδηματικά τους κριτήρια, κατέχουν παρόμοια θέση αναφορικά με την παραγωγική διαδικασία, αλλά ταυτόχρονα προσδιορίζονται από παρόμοιες αξίες, ανάγκες, συνήθειες και συμπεριφορές. Στο σημείο αυτό κρίνεται σκόπιμος ο ορισμός της έννοιας της κοινωνικής τάξης έτσι όπως αυτή αναφέρεται στο λεξιλόγιο του Marx. Πρόκειται για ένα σύνολο ανθρώπων οι οποίοι έχουν την ίδια θέση σε σχέση με τα μέσα παραγωγής και μοιράζονται την ίδια θέση στην παραγωγική διαδικασία. Συγχρόνως, στη θέση αυτή που εντάσσονται αντιστοιχούν συγκεκριμένοι κώδικες συμπεριφοράς που τείνουν να ακολουθούν τα υποκείμενα, και συγκεκριμένοι κοινωνικοί ρόλοι που πρέπει να υπερασπίζονται. Το επόμενο ερώτημα που προκύπτει είναι το πώς οι

---

¹⁶² Swingewood, A. (1984). *A short history of sociological thought*. London: Macmillan

κοινωνικές ομάδες, και πιο συγκεκριμένη η εργατική τάξη, θα λάβει τη μορφή συλλογικής δράσης.

Μια δρώσα συλλογικότητα αναπτύσσεται υπό την προϋπόθεση ότι αναπτύσσεται παράλληλα μια κοινή ταυτότητα, ενώ κυρίαρχος είναι και ο ρόλος της ιδεολογίας (Αλεξανδρόπουλος, 2001). Συνοπτικά ο Marx καταλήγει σε τρεις παραμέτρους απαραίτητες για την σύσταση μιας συλλογικότητας η οποία δρα κατά τρόπο συνειδητό: (α) το κοινωνικό άτομο το οποίο εντάσσεται σε κοινωνικές τάξεις αναλόγως την σχέση που έχει με τα μέσα παραγωγής, (β) τους εκπροσώπους οι οποίοι αντιπροσωπεύουν τα συμφέροντα της συγκεκριμένης τάξης και τέλος (γ) την ιδεολογία η οποία εξασφαλίζει την συνοχή της ομάδας καθώς συνδράμει στη δημιουργία μιας κοινής ταυτότητας, επιτρέποντας ταυτόχρονα να εκφραστούν τα συμφέροντα της ομάδας. (Αλεξανδρόπουλος, 2001). Έτσι, η προλεταριακή τάξη, ως δρώσα συλλογικότητα, και κατ' επέκταση το εργατικό κίνημα είχαν ως στόχο τον κοινωνικό μετασχηματισμό, ο οποίος θα προέκυπτε μέσω της ενδυνάμωσης του ίδιου του κινήματος, τη χειραφέτηση και ανεξαρτητοποίηση των πολιτών, και την κοινωνικοποίηση των μέσων παραγωγής, τα οποία και θα έπαυαν να ελέγχονται από τις εκάστοτε ελίτ.

Γ. Η ηθική υπόσταση των συλλογικών φαινομένων – η θεωρία του Durkheim

Η επιστημονική προσέγγιση του Durkheim έρχεται να κατηγορήσει τόσο τον μαρξισμό, όσο και τον ατομιστικό ορθολογισμό για το γεγονός ότι εστιάζουν τις αναλύσεις τους αποκλειστικά σε οικονομικούς παράγοντες αγνοώντας την ηθική υπόσταση που εμπεριέχει η έννοια της συλλογικής δράσης. Στο έργο του Durkheim η ηθική αυτή διάσταση της συλλογικής δράσης συμπορεύεται με την έννοια της κοινωνικής αλληλεγγύης και είναι αυτή ακριβώς η οποία κατά τον Durkheim κάνει εφικτή την προώθηση των συλλογικών δράσεων. Πως εξηγείται όμως η ανάδυση αλληλέγγυων δράσεων, ως προαπαιτούμενο ύπαρξης συλλογικής δράσης;

Στην προσέγγιση του Durkheim δεσπόζει η άποψη ότι ο άνθρωπος από την στιγμή που γεννιέται αναπτύσσει έντονα την ανάγκη για κοινωνικοποίηση, καθώς μέσω αυτής θα εκπληρώσει την ικανοποίηση των αναγκών του. Επηρεασμένος από τον Αριστοτέλη¹⁶³ ο Durkheim προχωρά σε μια διάκριση των αναγκών από τις

---

¹⁶³ «Άπειρος γαρ η της επιθυμίας φύσις» (Αριστοτέλης, Πολιτικά, 1267b)

ανθρώπινες επιθυμίες, τις οποίες και ταυτίζει με την δημιουργία συλλογικών ζυμώσεων. Ενώ οι ανθρώπινες ανάγκες σχετίζονται κατά κύριο λόγο με τις φυσικές ή αλλιώς βιολογικές ανθρώπινες ανάγκες, οι επιθυμίες αναδύονται μέσα από το κοινωνικό περιβάλλον. Είναι απότοκα με άλλα λόγια της συνύπαρξης των κοινωνικών ατόμων, της κοινής τους συμπόρευσης και της συλλογικής τους πορείας (Filloux, 1977).¹⁶⁴ Συνοψίζοντας σε μια φράση την ιδέα του Durkheim θα μπορούσε να ειπωθεί ότι η διαμόρφωση των ανθρωπίνων επιθυμιών διαμεσολαβείται από το κοινωνικό περιβάλλον μέσα στο οποίο το άτομο ζει, δρα και εξελίσσεται. Κατά αυτόν τον τρόπο, η εκδήλωση αλληλέγγυων τάσεων και συμπεριφορών, οι οποίες με τη σειρά τους συμβάλλουν στην γέννηση συλλογικών δράσεων, επεξηγείται μέσα από την ίδια τη διαδικασία των ανθρώπινων επιθυμιών. Αυτό σημαίνει πως ζώντας σε ένα κοινό περιβάλλον αναπτύσσονται παράλληλα και κοινές επιθυμίες μεταξύ των δρώντων. Οι κοινές επιθυμίες οδηγούν στην ανάπτυξη μιας συλλογικής συνείδησης που συνέπεια έχει την ταύτιση του ατόμου με την ομάδα στην οποία ανήκει και την δημιουργία συλλογικών δράσεων. (Αλεξανδρόπουλος, 2001). Στην περίπτωση του Durkheim, η σχέση του ατόμου με την ομάδα δεν έχει εργαλειακό χαρακτήρα, όπως συμβαίνει στον ωφελμιστικό ατομικισμό, αλλά αποκτά συστατική υπόσταση, καθώς το κοινωνικό άτομο δε δύναται ούτε να διαμορφώσει, αλλά πόσο μάλλον να εκπληρώσει τις ανάγκες και τις επιθυμίες του εκτός των ορίων της συλλογικότητας (Αλεξανδρόπουλος, 2001). Επιπροσθέτως, αυτό που πρέπει να γίνει κατανοητό είναι το γεγονός ότι για τον Durkheim οι συλλογικότητες σε καμία περίπτωση δεν αποτελούν αποκλειστικά ένα μέσο προάσπισης και εκπλήρωσης των ανθρώπινων επιθυμιών και αναγκών, αλλά αυτοσκοπό της ανθρώπινης ύπαρξης. Χαρακτηριστικά αναφέρει ότι «...είναι απόλαυση να ζει κανείς ανάμεσα σε άλλους ανθρώπους, και να είναι σε θέση να μοιράζεται τη ζωή του με άλλους ανθρώπους, βασισμένος στην ιδέα της ηθικής αλληλεγγύης» (Durkheim, όπως αναφέρεται σε Black, 1984, σ. 228).¹⁶⁵

7.2.2 Η θεωρητική προσέγγιση της Σχολής του Σικάγου

Η κριτική στην προσέγγιση του Durkheim επικεντρώνεται στο γεγονός ότι δε προχωράει σε μια περαιτέρω ανάλυση των κοινωνικών κινημάτων, ως μια ιδιαίτερη μορφή συλλογικής δράσης. Το κενό αυτό έρχεται να καλύψει η εξέταση του

¹⁶⁴ Filloux, J., C. (1977). *Durkheim et le socialisme*. Genève: Librairie Droz.

¹⁶⁵ Black, A., (1984). *Guilds and civil society in European political thought from the twelfth century to the present*. London: Methuen & Co.

ζητήματος από την περίφημη σχολή του Σικάγου. Ουσιαστικά πρόκειται για μια στροφή στην μελέτη της κοινωνιολογίας και στην εισαγωγή μιας καινούριας ορολογίας, αυτή της συλλογικής συμπεριφοράς. Κέντρο μελέτης του παραπάνω ζητήματος αποτέλεσε το πανεπιστήμιο του Σικάγο, από όπου και πήρε το όνομα η συγκεκριμένη θεωρητική «σχολή», με βασικούς πρωτεργάτες τον Robert Park και στην συνέχεια τον μαθητή του Herbert Blumer.

A. Εισαγωγή στην έννοια της «συλλογικής συμπεριφοράς» από τον Robert Park

Ο Park είναι ο πρώτος που εισάγει την έννοια της συλλογικής συμπεριφοράς ως ένα ιδιαίτερο πεδίο έρευνας στο κλάδο της κοινωνιολογίας. Πλησιάζοντας τον Durkheim, η γενική του θεώρηση περί συλλογικής συμπεριφοράς συνοψίζεται στο γεγονός ότι ο χαρακτήρας της ανθρώπινης συμπεριφοράς είναι εκ φύσεως συλλογικός, κάτι το οποίο έρχεται σε αντίφαση με την λειτουργική προοπτική της συλλογικής δράσης την οποία υπερασπίζεται ο ατομιστικός ωφελμισμός. Από αυτό ορμώμενος χαρακτηρίζει και την ίδια την επιστήμη της κοινωνιολογίας ως την επιστήμη της συλλογικής συμπεριφοράς (Park και Burgess, 1921, σ. 47).¹⁶⁶

Ο Park θεωρεί ότι η δημιουργία μιας συλλογικής δράσης συνεπάγεται την αλληλεπίδραση των ατόμων και τη δημιουργία ενός κοινού πεδίου σκέψης το οποίο συγκροτείται γύρω από τις κοινές ιδέες και αντιλήψεις οι οποίες ενώνουν τους συμμετέχοντες. Από τη στιγμή που θα δημιουργηθεί ο κοινός νους έχει με την σειρά του τη δυνατότητα να επιδρά και να επηρεάζει επιμέρους άτομα (Αλεξανδρόπουλος, 2001). Καταλήγει λοιπόν πως απαραίτητη προϋπόθεση για τη δημιουργία μιας συλλογικότητας είναι η συνοχή, η οποία και επιτυγχάνεται μέσω των κοινών αντιλήψεων και ιδεών. Προτού αναλυθεί περαιτέρω η προσέγγιση του Park, απαραίτητος είναι ο προσδιορισμός της νέας ορολογίας που έρχεται να εισάγει. Ο Park ορίζει την συλλογική συμπεριφορά ως «*την συμπεριφορά των ατόμων που είναι κοινή και συλλογική και δημιουργείται υπό την επήρεια μιας παρόρμησης, η οποία παρόρμηση είναι πάντα το αποτέλεσμα της ανθρώπινης αλληλεπίδρασης και διάδρασης*» (Park, 1924, σ, 866).¹⁶⁷ Για τον Park υφίστανται κάποιες προϋποθέσεις ώστε να χαρακτηριστεί η ανθρώπινη συμπεριφορά ως συλλογική συμπεριφορά, με βασικότερη αυτή της αλληλεπίδρασης μεταξύ των δρώντων, εννοώντας την

¹⁶⁶ Park, R. E., & Burgess, E. W. (1921). Introduction to the science of sociology.

¹⁶⁷ Park, R.E., (1924). The concept of social distance. *Journal of applied sociology*, 1924 Chicago, Illinois: University of Chicago Press. Project Gutenberg

επικοινωνία, την ανταλλαγή απόψεων ιδεών, ιδεολογιών και συναισθημάτων. Με την επανάληψη της αλληλεπίδρασης δημιουργείται μια σταθερή σχέση μεταξύ των δρώντων και των ιδεών τις οποίες αυτοί αντιπροσωπεύουν, που έχει με τη σειρά της ως αποτέλεσμα τη γέννηση της «συλλογικής βούλησης» (Park, 1972).¹⁶⁸ Ο Park προσδιορίζει την συλλογική ή γενική βούληση ως αυτό το οποίο είναι ηθικά αποδεκτό από την δρώσα συλλογικότητα (Park, 1972, σ. 73). Συμπερασματικά, σε συμφωνία με τον Park τα βασικά χαρακτηριστικά των συλλογικοτήτων συνοψίζονται ως εξής: (α) αμοιβαιότητα, δηλαδή αλληλεπίδραση μεταξύ των δρώντων και σύγκλιση σε κοινές αξίες και ιδανικά και (β) συλλογική βούληση, δηλαδή τη δημιουργία «κανόνων» οι οποίοι προσδιορίζουν τα πλαίσια σκέψης και δράσης της συλλογικότητας (Park, 1972). Μια από τις πιο ιδιαίτερες μορφές συλλογικής συμπεριφοράς αποτελεί για τον Park το μαζικό κίνημα. Επιπροσθέτως, στα πλαίσια της διαρκούς αλληλεπίδρασης, ο Park αντιλαμβάνεται την έννοια της συλλογικής συμπεριφοράς ως τη διαδικασία μέσω της οποίας διαμορφώνεται η ανθρώπινη προσωπικότητα, δημιουργούνται οι κοινωνικές δομές και οι κοινωνικοί θεσμοί και στην συνέχεια επαναπροσδιορίζονται και αλλάζουν, επιτυγχάνοντας την κοινωνική μεταβολή. Η συλλογική συμπεριφορά λοιπόν είναι αυτή η οποία αλλάζει τους κοινωνικούς θεσμούς. Έτσι ο Park αναδεικνύει το πώς μέσα από τη γέννηση συλλογικής συμπεριφοράς, η οποία όπως είδαμε δύναται να μετουσιωθεί σε κίνημα, επέρχεται ο κοινωνικός μετασχηματισμός.

B. Οι έννοιες της συμβολικής διάδρασης και της «από κοινού δράσης»

Το έργο του Park αναφορικά με την σημαντικότητα της συλλογικής συμπεριφοράς ως πεδίο μελέτης συνεχίζει ο μαθητής του Herbert Blumer. Για τον Blumer, «η συλλογική συμπεριφορά είναι μια ιδιαίτερη ενότητα της κοινωνικής δράσης, που δεν προκύπτει μέσα από θεσμικές ρυθμίσεις ή μέσω της παράδοσης, αλλά εμφανίζεται αυθόρμητα» (Blumer, 1951, σ. 168).¹⁶⁹ Στο σημείο στο οποίο διαφοροποιείται ο Blumer από τον Park είναι ότι ο πρώτος έρχεται να διαφοροποιήσει το κοινωνικό κίνημα από οποιαδήποτε άλλη μορφή συλλογικής συμπεριφοράς, όπως η μάζα, το πλήθος ή το κοινό. Η ειδοποιός διαφορά έγκειται στο γεγονός ότι η δημιουργία και η εξέλιξη των κοινωνικών κινήματων επαφίεται στη δημιουργία ενός συστήματος κανόνων και

¹⁶⁸ Park, R., E. (1972). *The crowd and the public and other essays*. Chicago: University of Chicago Press

¹⁶⁹ Blumer, H., (1951). *Collective Behavior*. pp. 166–222. New Outline of the Principles of Sociology, ed. A. M. Lee. New York: Barnes & Noble.

αξιών τα οποία ρυθμίζουν τη δράση και τη συμπεριφορά του κινήματος και ταυτόχρονα δημιουργούν τις οργανωτικές δομές που το στηρίζουν. Αντιθέτως, οι υπόλοιπες μορφές συλλογικής συμπεριφοράς «ξεσπούν» αυθόρμητα, δεν πορεύονται βάση συγκεκριμένων κανόνων και τέλος απουσιάζουν από αυτές τα στοιχεία της αυστηρής οργάνωσης (Turner και Killian, 1972).¹⁷⁰

Εν συνεχεία, σημαντικό ρόλο στη θεωρία του Blumer αποκτά η έννοια της «συμβολικής διάδρασης». Σύμφωνα με τον Blumer (Blumer, 1986, σ. 66),¹⁷¹ οι δρώντες οδηγούνται στην χρήση συμβόλων ούτως ώστε να κατανοήσουν τις απόψεις των άλλων ανθρώπων αλλά και να ερμηνεύσουν τις δράσεις τους. Εκ παραλλήλου, μέσω συμβόλων μεταδίδουν τα δικά τους νοήματα τα οποία στοχεύουν στην χειραγώγηση της δράσης των υπολοίπων. Η ίδια η έννοια της ανθρώπινης ομαδοποίησης, άρα και της δημιουργίας συλλογικοτήτων, εναπόκειται στη διαδικασία ερμηνείας και δημιουργίας συμβόλων. Αυτό σημαίνει πως μέσω της διαδικασίας της συμβολικής διάδρασης οι δρώντες επιχειρούν να εναρμονιστούν με τις πράξεις και τις γνωμοδοτήσεις των άλλων και ταυτόχρονα, επιχειρούν να τους συμπαρασύρουν στο δικό τους πεδίο σκέψης και δράσης. Κατά τον τρόπο αυτό δημιουργείται αυτό που νωρίτερα αποκαλέσαμε ως κοινός νους, ο οποίος οδηγεί με την σειρά του στην ανάδυση της συνδυασμένης δράσης (joint action). «*Η «από κοινού δράση» ή «συνδυασμένη δράση» προσεγγίζεται ως η διαδικασία που οργανώνει κοινωνικά τις πράξεις ξεχωριστών δρώντων»* (Blumer, 1986, σ.17). Στη συνέχεια, ένα σημαντικό ερώτημα στο οποίο καλείται να απαντήσει ο Blumer είναι υπό ποιες προϋποθέσεις δημιουργείται η συλλογική συμπεριφορά και ως εκ τούτου η συνδυασμένη δράση; Η απάντηση είναι απλή. Σε συνθήκες, κοινωνικές, οικονομικές, πολιτικές, όπου οι ανάγκες των ανθρώπων δε δύναται να ικανοποιηθούν (Blumer, 1951). Η συσσώρευση δυσαρέσκειας οδηγεί σε αγχώδεις καταστάσεις και σε αναταραχές. Πως όμως η προσωπική δυσαρέσκεια μετατρέπεται σε κοινωνική αναταραχή; Σημαντικός είναι ο ρόλος της επικοινωνίας, ή όπως αναφέρει χαρακτηριστικά και ο Blumer, απαραίτητο στοιχείο για την επίτευξη αυτής της μετάβασης είναι η κοινωνικοποίηση της αναταραχής. Βασικός μηχανισμός που συμβάλλει στη διάδοση της αναταραχής και στην μετάβασή της σε κοινωνική αναταραχή είναι ο ίδιος ο μηχανισμός της συμβολικής διάδρασης (Blumer, 1951).

---

¹⁷⁰ Turner, S., P. & Killian, L. (1972). *Collective behavior*. Englewood Cliffs, N.J: Prentice Hall

¹⁷¹ Blumer, H. (1986). *Symbolic interactionism. Perspective and method*. Berkley. University of California Press.

Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφερθεί ότι κομβικός είναι ο ρόλος που διαδραματίζουν τα μέσα επικοινωνίας στην κοινωνικοποίηση της αναταραχής, και δη στην εποχή της πληροφορίας όπου η διάδοση ενημερώσεων συντελείται ταχύτατα, κάτι το οποίο εξετάζεται εκτενώς στις μετέπειτα ενότητες.

Ολοκληρώνοντας με το έργο του Blumer, κρίνεται αναγκαία μία σύντομη αναφορά στην έννοια του κοινωνικού κινήματος, καθώς όπως έχει ήδη ειπωθεί, η διαφοροποίηση του κοινωνικού κινήματος από τις υπόλοιπες μορφές συλλογικές συμπεριφοράς, είναι το στοιχείο αυτό το οποίο διαφοροποιεί τον Blumer από το δάσκαλό του, Park. Ο Blumer υπογραμμίζει ότι το κοινωνικό κίνημα, ως μια ξεχωριστή κατηγορία που ανήκει στο πεδίο μελέτης της συλλογικής συμπεριφοράς, έχει τις ρίζες του σε περιπτώσεις όπου οι ανθρώπινες ανάγκες δεν εξυπηρετούνται, σε περιόδους δηλαδή αναταραχής. Σε μια αρχική φάση το κοινωνικό κίνημα εμφανίζει στοιχεία συλλογικής συμπεριφοράς, με χαλαρές οργανωτικές δομές και δίχως νόμους και κώδικες οι οποίοι προσδιορίζουν τη δράση του κινήματος. Στο σημείο αυτό ο Blumer διευκρινίζει πως η δημιουργία συλλογικών συμπεριφορών σε περιόδους αναταραχής δε σημαίνει απαραίτητα και τη γέννηση ενός κοινωνικού κινήματος. Για να συμβεί αυτό απαραίτητη είναι όχι μόνο η δυσαρέσκεια των ατόμων αλλά και η ύπαρξη ενός ελπιδοφόρου νέου τρόπου ζωής, που θα επιφέρει την κοινωνική μετάλλαξη προς όφελος των πολιτών. Τη θέληση για αλλαγή και δημιουργία ενός νέου συστήματος αξιών και διαβίωσης ο Blumer χαρακτηρίζει ως την κινητήριο δύναμη του κινήματος (Blumer, 1951, σ. 199).

7.2.3 Οι δομολειτουργιστές

A. Η κοινωνία ως «όλον» και η επίτευξη της κοινωνικής μεταβολής μέσω των κοινωνικών κινήματων του Parsons

Κεντρική θέση στη θεωρία του Parsons αποκτά η προσέγγιση της κοινωνίας ως ένα ενιαίο σύστημα το οποίο αποτελείται από επιμέρους συστατικά στοιχεία. Αντιλαμβανόμενος την κοινωνία «ως όλον» ο Parsons οδηγείται στο συμπέρασμα πως για να κατανοήσουμε το πώς προκύπτει η κοινωνική μεταβολή πρέπει πρώτα απ' όλα να γίνει κατανοητό το πώς δημιουργούνται, αναπαράγονται, διαμορφώνονται και στη συνέχεια αλλάζουν τα επιμέρους συστατικά της κοινωνίας. Συγχρόνως, διευκρινίζει πως δεν πρέπει να συγχέεται η διαφοροποίηση των επιμέρους στοιχείων

του συστήματος με την αλλαγή που υφίσταται το ίδιο το σύστημα (Parsons, 1979).¹⁷² Προσπαθώντας να εξηγήσει τη διαφορά μεταξύ της ενσωμάτωσης των αλλαγών από το υπάρχον σύστημα και της μετατόπισης του ίδιου του συστήματος ο Parsons εισάγει τις έννοιες της «ισορροπίας» και της «διατήρησης των ορίων του συστήματος» (Αλεξανδρόπουλος, 2001). Ένα σύστημα κρίνεται ότι βρίσκεται σε ισορροπία, άρα δύναται να ενσωματώνει τις επιμέρους αλλαγές χωρίς να τροποποιείται και να μεταβάλλεται το ίδιο, όταν τα κίνητρα των ανθρώπων που δρουν εντός του συστήματος συνυπάρχουν -με θεσμικό τρόπο- με το ίδιο το σύστημα. Εν συνεχεία, η έννοια της διατήρησης των ορίων ταυτίζεται με τη δημιουργία ενός συστήματος κανόνων και αξιών, που μένουν αμετάβλητες παρά τις κοινωνικές μεταβολές που δύναται να προκύπτουν (Parsons, 1979). Καταλήγουμε λοιπόν στο συμπέρασμα ότι η σταθερότητα του συστήματος συνεπάγεται την εναρμονισμένη σχέση μεταξύ των κινήτρων που προσδιορίζουν τους δρώντες, και τους θεσμούς που αντιπροσωπεύουν το ίδιο το σύστημα. Κατά συνέπεια, ο επαναπροσδιορισμός των κινήτρων αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για την επίτευξη της κοινωνικής αλλαγής. Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω προτείνει δύο επιπρόσθετες έννοιες οι οποίες σχετίζονται με τη διαδικασία της κοινωνικής μεταβολής, ως απότοκο των ανθρωπίνων κινήτρων, την έννοια των «δομικών εντάσεων» και αυτή των «επενδυμένων συμφερόντων». Η έννοια της δομικής έντασης προσεγγίζεται ως μια κρίση των προσδοκιών των δρώντων ως προς το θεσμικά πρότυπα που υφίστανται αλλά και τα υποκείμενα τα οποία τα αντιπροσωπεύουν (Parsons, 1979, σ.491). Συνέπειες της δομικής έντασης στην προσωπικότητα του ατόμου σχετίζονται με αισθήματα άγχους, απογοήτευσης επιθετικότητας και αναταραχής και όλα αυτά οδηγούν στην υιοθέτηση μιας αμυντικής στάσης από τους δρώντες ως προς το σύστημα (Parsons, 1979). Στην περίπτωση κατά την οποία οι προσδοκίες των δρώντων αποκατασταθούν μέσα στα πλαίσια του υπάρχοντος συστήματος προκύπτει η ισορροπία. Εν αντιθέσει, κρίνεται απαραίτητος ο επαναπροσδιορισμός του συστήματος και η εγκατάσταση ενός νέου το οποίο θα ανταποκρίνεται στις προσδοκίες των πολιτών. Κατά αυτόν τον τρόπο επιτυγχάνεται η κοινωνική μεταβολή (Parsons, 1979, σ. 491). Παρατηρείται ότι η κοινωνική μεταβολή συνάδει με μια «αποστροφή» ως προς τους καθιερωμένους θεσμούς και δομές μιας κοινωνίας, οι οποίοι θεσμοί συνήθως κατέχουν μεγάλη ισχύ και εξουσία. Τα επενδυμένα

---

¹⁷² Parsons, T., (1979). *The social system*, London: Routledge & Kegan Paul

συμφέροντα αναφέρονται στην αντίσταση στην αλλαγή που παρουσιάζουν οι θεσμοί καθώς νιώθουν να πλήττονται τα συμφέροντά τους, με την ευρεία έννοια και όχι απλά την υλιστική, ενώ παράλληλα υπονομεύεται ο έλεγχος και η εξουσία την οποία ασκούν στην κοινωνία. Άρα, για να υπάρξει η κοινωνική αλλαγή, πέρα από τον επαναπροσδιορισμό των κινήτρων, οι δρώντες οφείλουν να υπερνικήσουν την αντίσταση των θεσμών ενάντια σε κάθε μορφή αλλαγής που προτείνεται (Parsons, 1979).

Αυτό που έχει σημασία να γίνει αντιληπτό είναι πως η κοινωνία είναι ένα σύστημα επιμέρους στοιχείων και πρέπει να προσεγγίζεται ως μια ολότητα. Αυτό το οποίο επισημαίνει ο Parsons, είναι ότι αφού η κοινωνία είναι ένας συνδυασμός στοιχείων δε δύναται να είναι στατική. Αντιθέτως αμφιταλαντεύεται διαρκώς μεταξύ της ισορροπίας και της μεταβολής, δύο έννοιες οι οποίες δε δρουν αυτοτελώς, αλλά πολλές φορές, και εδώ βρίσκεται το κομβικό σημείο στην μελέτη του Parsons συγκριτικά με άλλους θεωρητικούς, συμπορεύονται. Χαρακτηριστικά όπως ο ίδιος αναφέρει «...ακόμη και σε μια σταθεροποιημένη κοινωνία, διαδικασίες δομικής μεταβολής αναπτύσσονται διαρκώς... ένα σύνθετο κοινωνικό σύστημα δεν είναι ούτε σταθεροποιημένο, ούτε μεταβαλλόμενο ως σύνολο, αλλά σε διαφορετικά σημεία και από διαφορετικές απόψεις είναι και τα δυο» (Parsons, 1979, σ. 503, όπως αναφέρεται στον Αλεξανδρόπουλο, 2001, σ. 208).

Σε γενικές γραμμές ο Parsons θεωρεί το πολιτιστικό στοιχείο της κοινωνικής δράσης ως το σημείο αφετηρία της κοινωνικής μεταβολής, ενώ εν μέρει συμερίζεται τις απόψεις του ατομιστικού ωφελιμισμού αναφορικά με τη δημιουργία συλλογικής δράσης (Αλεξανδρόπουλος, 2001, σ. 210). Πιο συγκεκριμένα, κατά τον Parsons το πολιτιστικό στοιχείο μπορεί να λάβει τρεις διαφορετικές μορφές, οι οποίες και αντιπροσωπεύουν τρία διαφορετικά συστήματα. Το σύστημα πεποιθήσεων, το οποίο σύμφωνα με τον συγγραφέα ασκεί την μεγαλύτερη επιρροή και περιλαμβάνει στοιχεία όπως η επιστήμη και η ιδεολογία, το σύστημα αξιών (ηθικές αξίες, ιδανικά) και το σύστημα των εκφραστικών συμβόλων (Parsons, 1979). Κάτι το οποίο αξίζει να σημειωθεί στο σημείο αυτό είναι η ιδιαίτερη σημασία την οποία αποδίδει ο Parsons στην ανάπτυξη της επιστήμης και της τεχνολογίας όσον αφορά στην κατεύθυνση της κοινωνικής μεταβολής. Η επιστημονική και τεχνολογική πρόοδος αναμφισβήτητα έχει επιφέρει ραγδαίες μετατοπίσεις στα συστήματα που χαρακτηρίζουν τις σύγχρονες κοινωνίες. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η

διαμάχη μεταξύ θρησκείας και επιστήμης που οδηγεί στην ανάδυση νέων ιδεολογιών. Στις μέρες μας, η ενσωμάτωση των νέων ψηφιακών μέσων επικοινωνίας σε όλες τις εκφάνσεις της κοινωνικής ζωής σίγουρα δεν περνάει απαρατήρητη. Το ζητούμενο είναι κατά πόσο οι νέες αυτές τεχνολογίες συμβάλλουν στην κοινωνική μεταβολή και στη γέννηση συλλογικών δράσεων. Ο Parsons υποστηρίζει ότι η αμφισβήτηση προς τους καθιερωμένους θεσμούς αποτελεί τη γενεσιουργό αιτία ενός κινήματος ενώ ταυτόχρονα διατυπώνει τέσσερις προϋποθέσεις για τη δημιουργία ενός κοινωνικού, ή όπως ο ίδιος το χαρακτηρίζει επαναστατικού, κινήματος. (Parsons, 1979). (α) Η πρώτη προϋπόθεση όπως είδαμε αναφέρεται στην αποξένωση του ατόμου από τους θεσμούς (Parsons, 1979, σ. 251). (β) Η δεύτερη προϋπόθεση σχετίζεται με την οργάνωση των ατόμων, υπό την μορφή ομάδας, γύρω από μια παρεκκλίνουσα υποκοουλτούρα (Parsons, 1979, σ. 522) (γ) Ακολουθεί η ανάπτυξη μια κοινής ιδεολογίας η οποία βοηθάει στην προώθηση των συλλογικών αιτημάτων (Parsons, 1979, σ. 522) και τέλος (δ) οι συνθήκες οι οποίες επικρατούν στο ίδιο το κοινωνικό σύστημα, καθώς έχει παρατηρηθεί ότι συνθήκες αποσταθεροποίησης ευνοούν τη δημιουργία, την εξέλιξη και διάδοση των κινήσεων (Parsons, 1979, σ. 523). Συμπερασματικά, η δυσαρέσκεια των δρώντων συνδυαστικά με μία κατάσταση ανομίας που ευνοεί την συνένωση συλλογικοτήτων γύρω από μια δεσπόζουσα ιδεολογική υποκοουλτούρα ευθύνεται για τη δημιουργία κινηματικών δράσεων. Τότε και μόνο τότε, εφόσον δηλαδή συντρέχουν όλες οι προϋποθέσεις οι οποίες αναφέρθηκαν ανωτέρω μπορούμε να μιλάμε σύμφωνα με τον Parsons για επαναστατικά κινήματα τα οποία θα επιφέρουν ριζικές αλλαγές στις κοινωνικές δομές και στους καθιερωμένους κοινωνικούς θεσμούς.

B. Η δομολειτουργιστική προσέγγιση της «συλλογικής συμπεριφοράς» από τον Neil Smelser

Πολλά γεγονότα που λαμβάνουν χώρα καθημερινά παρουσιάζουν στοιχεία ομαδοποίησης. Τα γεγονότα αυτά χαρακτηρίζονται από τον Smelser ως «συλλογικά γεγονότα». Το ερώτημα το οποίο προκύπτει είναι ποια από αυτά τα συλλογικά γεγονότα ανήκουν στο πεδίο της συλλογικής συμπεριφοράς; Που έγκειται για παράδειγμα η διαφορά μεταξύ κάποιας δημόσιας τελετής, στην οποία μετέχει πλήθος πολιτών και μιας κοινωνικής εξέγερσης, όσον αφορά στο πεδίο της συλλογικής συμπεριφοράς. Ο Smelser καλείται να απαντήσει παρουσιάζοντας τρία απαραίτητα κριτήρια για την εκδήλωση συλλογικής συμπεριφοράς, η οποία με την σειρά της

οδηγεί σε συλλογική δράση και άρα σε γεγονότα τα οποία χαρακτηρίζονται και αυτά ως συλλογικά.

Ορίζοντας την συλλογική συμπεριφορά ως «την κινητοποίηση των πολιτών, που πραγματοποιείται στη βάση μιας κοινής ιδεολογίας, με απώτερο σκοπό την μεταβολή της κοινωνικής δράσης» (Smelser, 1963, σ. 8) ¹⁷³ διαπιστώνουμε ότι το πρώτο και βασικότερο κριτήριο ούτως ώστε να χαρακτηριστεί μια συμπεριφορά ως συλλογική είναι ακριβώς το να στοχεύει στον επανακαθορισμό της κοινωνικής δράσης. Το δεύτερο κριτήριο το οποίο προκύπτει εξίσου από τη διατύπωση του ορισμού της συλλογικής συμπεριφοράς είναι η ύπαρξη μιας κοινής πεποίθησης ή ιδεολογίας, η οποία αποτελεί το συνδετικό κρίκο μεταξύ των δρώντων αλλά και το πλαίσιο μέσα στο οποίο θα επιχειρήσουν την επαναπροσέγγιση της κοινωνικής δράσης (Smelser, 1963, σ. 8). Τελευταίο στοιχείο διαχωρισμού της συλλογικής συμπεριφοράς από τις υπόλοιπες συμβατικές μορφές συμπεριφοράς είναι το μη – θεσμικό της «πρόσωπο» (Smelser, 1963, σ. 9). Ένα δεύτερο και ιδιαίτερα σημαντικό ερώτημα το οποίο και επιδιώκει να απαντήσει ο Σμελσερ σχετίζεται με τους παράγοντες που όχι μόνο ευνοούν αλλά παράλληλα εξηγούν την εκδήλωση μορφών συλλογικής συμπεριφοράς. Κατά τον Smelser υπάρχουν έξι προσδιοριστικοί παράγοντες οι οποίοι μάλιστα όπως αναφέρει δρουν κατά τρόπο σωρευτικό, εννοώντας πως προστιθέμενοι αυξάνουν τις πιθανότητες για την ανάδυση μορφών συλλογικής συμπεριφοράς (Smelser, 1963, σ.13-14) και οι οποίοι είναι οι εξής:

(α) Δομική Γονιμότητα (structural conduciveness), εστιάζοντας στον ρόλο του οποίου διαδραματίζει το δομικό περιβάλλον στην ανάπτυξη της συλλογικής συμπεριφοράς. Για να γίνει αυτό κατανοητό, θα μπορούσαμε να πούμε για παράδειγμα πως η ανάπτυξη του εργατικού κινήματος προαπαιτεί την ανάπτυξη μιας βιομηχανικής κοινωνίας. Ως εκ τούτου γίνεται κατανοητό ότι υπάρχει μια άμεση σύνδεση μεταξύ των μορφών συλλογικής συμπεριφοράς οι οποίες προκύπτουν και του περιβάλλοντος μέσα στο οποίο αυτές δημιουργούνται και εξελίσσονται.

(β) Δομική ένταση (Structural strain). Στο σημείο αυτό γίνεται αντιληπτή η επιρροή του Smelser από τον δομολειτουργισμό του Parsons, καθώς ο πρώτος αναφέρει ότι το περιβάλλον από μόνο του δεν αρκεί για να εξηγήσει την συλλογική συμπεριφορά.

---

¹⁷³ Smelser N., (1963), *Theory of Collective Behavior*, London: Routledge & Kegan Paul

Απαραίτητο στοιχείο είναι η αποστροφή των πολιτών και η έλλειψη εμπιστοσύνης ως προς τους θεσμούς της κοινωνίας και τις δομές τις οποίες εκείνοι αντιπροσωπεύουν.

(γ) Ανάπτυξη και διάδοση γενικευμένης πεποίθησης (growth and spread of a generalized belief). Ουσιαστικά πρόκειται για την εννοιολογική αντίληψη που θα πλαισιώνει την συλλογική συμπεριφορά, στην οποία περιλαμβάνονται οι βασικές πεποιθήσεις και ιδέες, οι προτάσεις για δράση, και οι λύσεις που προτείνονται ως αντιστάθμισμα της απογοήτευσης των πολιτών. Βέβαια η δημιουργία πεποίθησης από μόνη της δεν σημαίνει αναγκαία και την ανάπτυξη συλλογικής συμπεριφοράς. Για το λόγο αυτό, όπως αναφέρεται και στην αρχή, ο Smelser αποδίδει στους παράγοντες αυτούς σωρευτικό χαρακτήρα.

(δ) Επιταχυντικοί παράγοντες (precipitating factors). Πρόκειται για την αφορμή που αθεί στο ξέσπασμα συλλογικών συμπεριφορών. Τυχαία γεγονότα στην πλειοψηφία συνιστούν επιταχυντικούς παράγοντες. Ως τέτοιο μπορούμε να αντιληφθούμε και το γεγονός της δολοφονίας του Παύλου Φύσσα, καθώς αποτελεί ένα είδος καταλύτη για την ανάκαμψη συλλογικών συμπεριφορών με αντιρατσιστικό χαρακτήρα.

(ε) Η κινητοποίηση των δρώντων, δηλαδή η ανάπτυξη συγκεκριμένης στρατηγικής σχετικά με τη δράση της συλλογικότητας και τέλος,

(στ) ο ρόλος του κοινωνικού ελέγχου στην προσπάθεια καταστολής των συλλογικών συμπεριφορών (Smelser, 1963, σ. 17).

Ολοκληρώνοντας με τους έξι παράγοντες του Smelser, είναι αδιαμφισβήτητη η επιρροή του από τον Parsons, καθώς σε πολλά σημεία θυμίζουν τις προϋποθέσεις ανάπτυξης του επαναστατικού κινήματος. Επιπλέον, και ο Smelser υπογραμμίζει το μη θεσμοποιημένο χαρακτήρα της συλλογικής συμπεριφοράς, όπως ακριβώς κάνει και ο Parsons, καθιστώντας τα επαναστατικά κινήματα ως μια ιδιαίτερη μορφή συλλογικής συμπεριφοράς. Τέλος, ο Smelser υποστηρίζει ότι η συλλογική συμπεριφορά ως μη θεσμοποιημένη δράση είναι εν τέλει αναποτελεσματική, και δεν δύναται να επιφέρει την κοινωνική μεταβολή που τόσο επιθυμούν τα άτομα που απαρτίζουν την συλλογικότητα. Για τον συγγραφέα η κοινωνική μετάλλαξη θα επιτευχθεί μόνο μέσω θεσμικών μορφών δράσης και συμβατικών μορφών συμπεριφοράς (Αλεξανδρόπουλος, 2001).

7.3 Κοινωνικά Κινήματα

Η ορολογία «κοινωνικό κίνημα» εισάγεται για πρώτη φορά το 1846 από τον Γερμανό οικονομολόγο και κοινωνιολόγο Lorenz Von Stein ¹⁷⁴ στο βιβλίο του «*Η ιστορία του Γαλλικού Κοινωνικού Κινήματος από το 1789 έως σήμερα*», και από τότε τείνει να αποτελεί ένα από τα πιο καίρια αντικείμενα μελέτης των κοινωνικών και πολιτικών επιστημών.

Αν και ως όρος πρωτοεμφανίζεται το 1846, τα κοινωνικά κινήματα προϋπάρχουν της ημερομηνίας αυτής. Πιο συγκεκριμένα, ο Charles Tilly¹⁷⁵, ένας από τους σπουδαιότερους κοινωνιολόγους του 20^{ου} αιώνα, υποστηρίζει πως η πρώτη μορφή κοινωνικού κινήματος εμφανίζεται στη Γαλλία το 1682. Την περίοδο αυτή, μια ομάδα γυναικών οργανώνεται εναντίων των αρχών, διεκδικώντας μία δικαιότερη φορολογική πολιτική. Μόλα ταύτα, η πρώτη επίσημη καταγραφή οργανωμένου κοινωνικού κινήματος χρονολογείται το δεύτερο μισό του 18^{ου} αιώνα και είναι άμεσα συνδεδεμένη με τη Γαλλική Επανάσταση, ενώ τα αιτήματα της περιόδου εκείνης ήταν στενά συνυφασμένα με την ανατροπή των πολιτικών, οικονομικών και κοινωνικών πρακτικών. Ωστόσο, το κοινωνικό κίνημα ως όρος και ως αντικείμενο μελέτης παίρνει σάρκα και οστά μετά τη λήξη του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου. Στην μεταπολεμική περίοδο παρατηρείται μια μετατόπιση αναφορικά με τις διεκδικήσεις της κοινωνίας. Έχοντας το μεγαλύτερο ποσοστό της κοινωνίας επιλύσει κατά ένα μεγάλο βαθμό τις βιοποριστικές του ανάγκες, οι κοινωνικές διεκδικήσεις έχουν πλέον να κάνουν με τα πολιτικά δικαιώματα, την ανατροπή της κοινωνικής ανισότητας και την προστασία του περιβάλλοντος. Προτού όμως μελετήσουμε την εξέλιξη των κοινωνικών κινήματων με την πάροδο των χρόνων, απαραίτητη προϋπόθεση είναι ο προσδιορισμός της έννοιας του κοινωνικού κινήματος.

7.3.1 Ορισμός του κοινωνικού κινήματος

Ο Charles Tilly (2004), ¹⁷⁶ ορίζει τα κοινωνικά κινήματα ως μια μορφή πολιτικής δράσης με συγκρουσιακό χαρακτήρα, υπό την έννοια ότι τα κοινωνικά κινήματα διατυπώνουν συγκεκριμένα αιτήματα, τα οποία για να τα ικανοποιήσουν οι δρώντες

---

¹⁷⁴Werner J. Cahnman (1966). Book Review: Lorenz von Stein: The History of the Social Movement in France, 1789-1850; Translated by Kaethe Mengelberg. *The American Journal of Sociology*, Vol. 71, No. 6. (May, 1966), pp. 746-747.

¹⁷⁵ Tilly, C., (1978). *From mobilization to revolution*. McGraw-Hill

¹⁷⁶ Tilly, C., (2004). *Social Movements, 1768-2004*. Boulder: Paradigm Publishers.

θα πρέπει να έρθουν σε ρήξη – σύγκρουση με το εκάστοτε πολιτικοκοινωνικό σύστημα. Αναφερόμενος μάλιστα στα κοινωνικά κινήματα που αναπτύσσονται στη Δύση μετά το 1750, τα προσδιορίζει ως συνεχείς εκστρατείες με συλλογικές διεκδικήσεις, που χρησιμοποιούν συγκεκριμένες πρακτικές, όπως για παράδειγμα οι διαδηλώσεις, και που το αντικείμενο με το οποίο έρχονται σε αντιπαράθεση είναι οι επίσημες πολιτικές αρχές. Σε συμφωνία με τον Tilly, ο Sidney Tarrow ¹⁷⁷ ορίζει τα κοινωνικά κινήματα ως συλλογικές δράσεις τις οποίες ενώνει ένας κοινός σκοπός και το αίσθημα αλληλεγγύης. Για να πετύχουν τον στόχο τους οι συλλογικότητες αυτές έρχονται σε ρήξη με την πολιτική και κοινωνική εξουσία.

Ο John Mc Carthy και ο Mayer Zald (1977)¹⁷⁸ προσεγγίζουν τα κοινωνικά κινήματα ως μια πληθυσμιακή ομάδα η οποία χαρακτηρίζεται από συγκεκριμένες απόψεις, και η οποία θεωρεί πως με πρακτικές επιλογές – δράσεις οι οποίες στηρίζουν τις πεποιθήσεις της ομάδας θα φέρουν την αλλαγή που έχει ανάγκη η ευρύτερη κοινωνία, βελτιώνοντας τις δομές της. Στο ίδιο θεωρητικό μοτίβο κινείται και ο ορισμός του διάσημου Βρετανού κοινωνιολόγου Anthony Giddens (2002)¹⁷⁹ κατά τον οποίο «το κοινωνικό κίνημα είναι μια συλλογική προσπάθεια προώθησης ενός κοινού συμφέροντος, ή επίτευξης ενός κοινού στόχου που βρίσκεται εκτός του πεδίου δράσης των κατεστημένων θεσμών». Υπό την έννοια αυτή, τα κοινωνικά κινήματα ανεξάρτητα από το τι διεκδικούν μπορούν να θεωρηθούν ως φορείς πεποιθήσεων και ιδεολογιών.

Για τον Park όπως και για τον μαθητή του Herbert Blumer, τα κοινωνικά κινήματα αποτελούν την πιο σύνθετη μορφή συλλογικής συμπεριφοράς, η οποία κατά κύριο λόγο αναδύεται σε περιόδους αναταραχής. Ο δεύτερος διευκρινίζει πως αν και τα κοινωνικά κινήματα είναι μια μορφή συλλογικής δράσης, κάθε μορφή συλλογικής δράσης δεν επιφέρει απαραίτητα και τη δημιουργία ενός κοινωνικού κινήματος. Για να συμβεί αυτό, πέρα από τη δυσαρέσκεια απέναντι στις υπάρχουσες δομές της κοινωνίας θα πρέπει να υπάρχει και μία κινητήριος δύναμη, αναφερόμενος στην πίστη και στην ελπίδα του κοινωνικού ατόμου πως μπορεί να μεταβάλει τις κοινωνικές δομές μέσω των έργων και των πράξεών του.

---

¹⁷⁷ Tarrow, S., (2005). *The New Transnational Activism*. Cambridge and New York: Cambridge University Press

¹⁷⁸ McCarthy, J., & Zald, M.N., (1977) Resource mobilization and social movements: A partial theory. *The American Journal of Sociology* (RSS)

¹⁷⁹ Giddens, A., (2002). *Runaway World. How globalization is reshaping our lives*. Profile Books: London, UK.

Στο σημείο αυτό θα ήταν παράλειψη η μη αναφορά στην προσέγγιση του κοινωνικού κινήματος, έτσι όπως αυτή γίνεται αντιληπτή από τον Marx. Για τον Marx¹⁸⁰ το κοινωνικό κίνημα ουσιαστικά συνιστά μια διαδικασία οργάνωσης και ανασυγκρότησης της εργατικής τάξης, Μέσω της διαδικασίας αυτής θα επέλθει ο διεκδικούμενος κοινωνικός μετασχηματισμός, εννοώντας την ουσιαστική χειραφέτηση της κοινωνίας. Εν συνεχεία, η εγκυκλοπαίδεια Πάπυρους-Λαρούς Μπριτάννικα¹⁸¹ ορίζει το κοινωνικό κίνημα ως την:

«.....χαλαρά οργανωμένη αλλά συνεχής εκστρατεία που υποστηρίζει έναν κοινωνικό σκοπό, χαρακτηριστικά είτε την εφαρμογή είτε την πρόληψη μιας μεταβολής στις αξίες ή στη δομή μιας κοινωνίας. Δηλαδή είναι το αποτέλεσμα της περισσότερο ή λιγότερο αυθόρμητης συγκέντρωσης ανθρώπων, οι σχέσεις των οποίων δεν καθορίζονται από κανόνες και διαδικασίες και οι οποίοι απλώς μοιράζονται μια κοινή άποψη για την κοινωνία.»

Λαμβάνοντας υπ' όψιν τους παραπάνω ορισμούς προκύπτουν κάποια συμπεράσματα σχετικά με τα βασικά χαρακτηριστικά τα οποία συγκροτούν την ταυτότητα των κοινωνικών κινήματων. Κάθε μορφή κοινωνικού κινήματος χαρακτηρίζεται από έναν κοινό σκοπό που έχει να κάνει με τη βελτίωση των κοινωνικών δομών. Για επιτευχθεί ο στόχος αυτός οι δρώντες θα έρθουν σε ρήξη με τις εκάστοτε πολιτικές, κοινωνικές ή οικονομικές ελίτ. Κατόπιν τούτου, οι φορείς των κοινωνικών κινήματων υποστηρίζουν πως το κοινωνικό άτομο είναι φορέας των ριζικών κοινωνικών μεταβολών.

Υπό το ίδιο θεωρητικό πρίσμα, ο Παναγιώτης Καλογεράτος (2001)¹⁸² υποστηρίζει πως τέσσερα είναι τα βασικά χαρακτηριστικά που συγκροτούν την ταυτότητα ενός κοινωνικού κινήματος: (α) σε κάθε κοινωνικό κίνημα εμπεριέχεται η έννοια της συλλογικότητας και της συλλογικής δράσης, (β) η συλλογική αυτή δράση έχει συνήθως συγκρουσιακό χαρακτήρα και το υποκείμενο της σύγκρουση είναι συνήθως οι πολιτικές κοινωνικές και οικονομικές ελίτ, (γ) οι δρώντες αμφισβητούν τις δομές της κοινωνίας, (δ) οι δρώντες θεωρούν, πιστεύουν, ελπίζουν πως το

---

¹⁸⁰ Mayrl, William W. —Marx's theory of Social movements and the church sect typologyl. *Sociological analysis* 37, no.1 (1976): 19-31.

¹⁸¹ Λήμμα «κοινωνικό κίνημα». Εγκυκλοπαίδεια Πάπυρος – Λαρούς – Μπριτάννικα. Τ.34, σελ.260

¹⁸² Καλογεράτος, Π., (2001). *Τα κοινωνικά κινήματα ως γνωστικό αντικείμενο της πολιτικής επιστήμης και της κοινωνιολογίας*, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα.

κοινωνικό άτομο είναι ο βασικός φορέας της κοινωνικής αλλαγής. Ως εκ τούτου προσεγγίζει το κοινωνικό κίνημα ως μια συλλογικότητα με συγκρουσιακή δράση η οποία αμφισβητεί τις κοινωνικές δομές, αξίες, καταστάσεις, διαδικασίες και επιδιώκει την αλλαγή.

Έχοντας κάνει μια αρχική προσπάθεια προσέγγισης της έννοιας του κοινωνικού κινήματος, η επόμενη ερώτηση έχει να κάνει με το πότε η συλλογική δράση μετουσιώνεται σε κίνημα και κάτω από ποιες προϋποθέσεις; Ο Tilly (2004) επισημαίνει πως το κοινωνικό κίνημα είναι απότοκο τριών παραγόντων οι οποίοι αλληλεπιδρούν και ταυτόχρονα αλληλεξαρτώνται. Αρχικά, απαραίτητη κρίνεται η ύπαρξη επαναλαμβανόμενων διεκδικήσεων, τις οποίες ο συγγραφέας ορίζει ως «εκστρατείες». Οι εκστρατείες έχουν ένα συγκεκριμένο στόχο, στρέφονται ενάντια των αρχών, ούτως ώστε να επιτύχουν το σκοπό τους και συνήθως εξυπηρετούν το συμφέρον μιας συγκεκριμένης κοινωνικής ομάδας, πχ. φεμινιστικό κίνημα. Εκτός από τις επαναλαμβανόμενες διεκδικήσεις, κάθε κοινωνικό κίνημα έχει το δικό του «ρεπερτόριο», αναφερόμενη κυρίως στα μέσα τα οποία χρησιμοποιεί το κάθε κοινωνικό κίνημα για να πετύχει τον σκοπό του και τέλος, κάθε κοινωνικό κίνημα οφείλει να διέπεται από Αξιοσύνη, Ενότητα, Πολυάριθμο και Αφοσίωση. Με άλλα λόγια, η αξιοσύνη μεταφράζεται ως την εκδήλωση συγκεκριμένης συμπεριφοράς η οποία είναι σύμφωνη με τις αρχές και την ιδεολογία του κινήματος, η ενότητα μεταξύ των δρώντων πρέπει να είναι φανερή σε κάθε μορφή ρεπερτορίου, για παράδειγμα τα κοινά συνθήματα κατά τη διάρκεια μια διαδήλωσης αποτελούν δείγμα ενότητας, το πολυάριθμο σχετίζεται με την καταμέτρηση των συμμετεχόντων (πχ. η συλλογή υπογραφών για την υποστήριξη μιας εκστρατείας) και κλείνοντας, η αφοσίωση σχετίζεται με την αυταπάρνηση του προσωπικού συμφέροντος για την εκπλήρωση του σκοπού του κινήματος.

Συνοψίζοντας όλα τα παραπάνω προκύπτει ότι τα κοινωνικά κινήματα γίνονται εύκολα αντιληπτά ως φορείς ιδεολογιών και πεποιθήσεων οι οποίοι παράγουν και ασκούν κοινωνική εξουσία σε πολιτικές και οικονομικές ελίτ μέσω των δρώντων που συμμετέχουν σε αυτά και τελικός τους σκοπός είναι ο κοινωνικός μετασχηματισμός, συνήθως προς όφελος μιας συγκεκριμένης κοινωνικής ομάδας. Ποιο είναι όμως το στοιχείο που διαφοροποιεί τα κοινωνικά κινήματα, έτσι όπως προσδιορίζονται στις παραπάνω παραγράφους από τα σύγχρονα κοινωνικά κινήματα;

Θεματικές άμεσα συνδεδεμένες με τον όρο νέα κοινωνικά κινήματα σχετίζονται με τα οικολογικά κινήματα, την ισότητα των δύο φύλλων, τα αντιρατσιστικά κινήματα (Arrighi, Hopkins και Wallerstein, 1989¹⁸³, Fox και Brown, 1998,¹⁸⁴ Wieviorka, 2003,¹⁸⁵ Tarrow, 2005). Υπάρχει όμως κάποια ειδοποιός διαφορά η οποία επιφέρει, και άλλοτε επιβάλλει, τη διάκριση σε παραδοσιακά και νέα κινήματα;

7.3.2 Σύγχρονα κοινωνικά κινήματα

Κατά κύριο λόγο οι έρευνες και οι θεωρίες των νέων κοινωνικών κινήματων έχουν ως στόχο την κατανόηση και ερμηνεία κοινωνικών κινήματων τα οποία εμφανίζονται στη μεταβιομηχανική κοινωνία (βλ. περιβαλλοντικό, φεμινιστικό κίνημα, κίνημα υπέρ της παγκόσμιας ειρήνης κ.α.). Αυτό το οποίο στην ουσία τίθενται υπό έρευνα, είναι το πώς οι κοινωνικοοικονομικές αλλαγές οι οποίες συνοδεύουν το πέρασμα από τη βιομηχανική κοινωνία στην κοινωνία της πληροφορίας σχετίζονται με την ανάδυση νέων μορφών συλλογικής δράσης και κατ' επέκταση, με την εμφάνιση των νέων κοινωνικών κινήματων.

Διάφοροι ακαδημαϊκοί και μελετητές των σύγχρονων κοινωνικών κινήματων σχετίζουν τη διάκριση αυτή με το πέρασμα από τη βιομηχανική κοινωνία στη μεταμοντέρνα κοινωνία (βλ. Touraine, 1981).¹⁸⁶ Πιο συγκεκριμένα, ο Touraine (1981) επισημαίνει πως η διαφοροποίηση κατά ένα βαθμό έγκειται στα υποκείμενα – δρώντες των κοινωνικών κινήματων. Στη βιομηχανική κοινωνία οι δρώντες ανήκαν κυρίως στις λαϊκές τάξεις οι οποίες αντιπαρτάσσονταν με την άρχουσα τάξη για να επιφέρουν τις κοινωνικές αλλαγές που επιθυμούσαν. Στη σύγχρονη κοινωνία νέες κοινωνικές τάξεις έρχονται να αντικαταστήσουν τις προγενέστερες συγκρουσιακές τάξεις, όπως αυτή των εργαζόμενων, έναντι της άρχουσας οικονομικής τάξης, ή με άλλα λόγια, των καπιταλιστών. Ο Claus Offe (1985)¹⁸⁷ τη δεκαετία του 1980 διατυπώνει και αυτός μια διάκριση των κοινωνικών κινήματων σε παραδοσιακά και

---

¹⁸³ Arrighi, G., Hopkins, T.K., & Wallerstein I., (1989). *Antisystemic Movements*. London: Verso

¹⁸⁴ Fox, J. & Brown, L.D., (1998). *The Struggle for Accountability: NGOs, Social Movements, and the World Bank*. Cambridge, MA: MIT Press.

¹⁸⁵ Wieviorka, M., (2003). *Violence and the Subject*. 73: 42-50, sage publications

¹⁸⁶ Touraine, A., (1981). *The Voice and the Eye: an analysis of social movements*. Cambridge, Cambridge University Press.

¹⁸⁷ Offe, C., (1985). *New Social Movements: Challenging the Boundaries of Institutional Politics*. *Social Research*, 52.

σύγχρονα, εστιάζοντας εξίσου στο κοινωνιολογικό μοντέλο το οποίο διέπει την εκάστοτε μορφή κινήματος. Πέραν της διαφοροποίησης αναφορικά με τα υποκείμενα των κοινωνικών κινήματων, είτε ως συμμετέχοντες, είτε ως φορείς της εξουσίας, διαβλέπει και μετατόπιση στο αντικείμενο των διεκδικήσεων των κινήματων, στην ιδεολογία η οποία καθορίζει τα νέα κινήματα καθώς επίσης και στα μέσα τα οποία χρησιμοποιούν τα κινήματα για να επιτύχουν τους στόχους τους (ρεπερτόριο). Αυτό σημαίνει πως αν στη βιομηχανική κοινωνία οι διεκδικήσεις είχαν να κάνουν κυρίως με υλικά αγαθά, χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το εργατικό κίνημα, στη μεταμοντέρνα κοινωνία παρατηρείται μια έντονη κριτική απέναντι στον εκσυγχρονισμό και μία διεκδίκηση χώρων αυτονομίας. Τα νέα κινήματα δεν περιορίζονται στις διεκδικήσεις μιας συγκεκριμένης κοινωνικής τάξης (βλ. εργατικό κίνημα) αλλά ξεπερνούν τα κοινωνικά σύνορα, θέτοντας στόχους οι οποίοι έχουν να κάνουν με τον ίδιο τον άνθρωπο ανεξαρτήτως του κοινωνικού και οικονομικού του στάτους. Τέτοια ζητήματα είναι η ισότητα μεταξύ των δύο φύλλων, η ισότητα όλων των λαών, ανεξαρτήτως φυλής ή η ισότητα μεταξύ των ανθρώπων χωρίς να κρίνονται βάση των σεξουαλικών τους προτιμήσεων. Τα σύγχρονα λοιπόν κοινωνικά κινήματα επαναστατούν και εναντιώνονται στην υπερ- εκλογίκευση της κοινωνίας, προωθώντας τη συμμετοχική δημοκρατία έναντι της δημοκρατίας η οποία ασκείται από τους λίγους, την διεκδίκηση προσωπικής αυτονομίας έναντι των καθιερωμένων κοινωνικών θεσμών που ορίζουν το τι είναι κοινωνικά αποδεκτό και τι όχι, και ένα σκεπτικισμό για τις πραγματικές επιπτώσεις της τεχνολογίας έναντι της προόδου. (Offe, 1985· Melucci, 1980).¹⁸⁸

Οι θεωρητικοί των νέων κοινωνικών κινήματων υποστηρίζουν πως συνέπεια του καπιταλιστικού συστήματος είναι τα αυξανόμενα επίπεδα ελέγχου στην εργασία, την πληροφόρηση καθώς επίσης και στις διαπροσωπικές σχέσεις. Διακρατικοί θεσμοί και πολυεθνικές επιχειρήσεις επεμβαίνουν διαρκώς είτε άμεσα, είτε έμμεσα στην προσωπική ζωή του κοινωνικού ατόμου. Αναπόφευκτη είναι λοιπόν η έκφραση δυσαρέσκειας, η οποία με την σειρά της μεταμορφώνεται σε οργανωμένη αντίδραση. Τα σύγχρονα λοιπόν κινήματα δεν στοχεύουν μόνο στην ανακατανομή των μέσων παραγωγής, όπως συνέβαινε με προγενέστερα κινήματα, αλλά στο συνολικό έλεγχο έναντι των νέων κοινωνικοοικονομικών δομών (Melucci, 1980). Τα κινήματα αυτά

---

¹⁸⁸ Melucci, A., (1980) The new social movements: A theoretical approach. *Social Science Information*, 19: 199-226, doi:10.1177/053901848001900201

ουσιαστικά θέλουν να φέρουν στην επιφάνεια νέες μορφές κοινωνική οργάνωσης, που βρίσκονται πέρα από τα σύνορα των κοινωνικών τάξεων, και θα αντικαταστήσουν τις παλαιωμένες σχέσεις μεταξύ κράτους και κοινωνίας (Breines, 1982).¹⁸⁹ Οι δρώντες στρέφονται ενάντια στην γραφειοκρατία και στην οικονομική παρέμβαση, θέλοντας να βελτιώσουν την ποιότητα της καθημερινότητάς τους, ανακτώντας τον έλεγχο της προσωπικής τους ζωής.

Έχοντας ήδη αναφέρει πως τα νέα κοινωνικά κινήματα συνδέονται άμεσα με την ανάδυση της μεταμοντέρνας κοινωνίας, δεν θα μπορούσε να μην γίνει αναφορά σε ορισμούς οι οποίοι πηγάζουν από τις θεωρίες των δικτύων και της πληροφορίας, όπως αυτές διατυπώνονται από τον Manuel Castells (2000), και οι οποίοι με την σειρά τους αναδεικνύουν τις ίδιες τις λειτουργίες και τους μηχανισμούς μιας κοινωνικής εξέλιξης, ενός κοινωνικο-πολιτικού μετασχηματισμού, μιας διαφορετικής κοινωνικής δομής. Ως εκ τούτου,¹⁹⁰ ο Castells (2000) ορίζει το δίκτυο ως:

«Ένα σύνολο διασυνδεδεμένων κόμβων. Το τι ακριβώς είναι ο κόμβος σχετίζεται με το είδος των δικτύων για το οποία μιλάμε. Σε ένα δίκτυο παγκόσμιων οικονομικών συναλλαγών, κόμβοι δύναται να είναι τα χρηματιστήρια αξιών. Σε ένα πολιτικό δίκτυο το οποίο κυβερνά την Ευρωπαϊκή Ένωση ως κόμβους μπορούμε να αντιληφθούμε τα εθνικά συμβούλια υπουργών και ευρωπαϊκών επιτρόπων..»

Βασιζόμενος στον παραπάνω ορισμό του δικτύου, ο Mario Diani (2004)¹⁹¹ ορίζει τα νέα κοινωνικά κινήματα ως ένα δίκτυο αλληλεπίδρασης μεταξύ ατόμων, το οποίο θεμελιώνεται σε μια σύγκρουση στη βάση μιας κοινής συλλογικής ταυτότητας.

Στην δικτυωμένη κοινωνία του Castells (2000), η οποία συνήθως χρησιμοποιείται ως εναλλακτικός όρος για την κοινωνία της πληροφορίας ή τη μεταμοντέρνα, μεταβιομηχανική κοινωνία, οι νέες τεχνολογίες και η τάση για παγκοσμιοποίηση, η οποία γίνεται φανερή σε κάθε μορφή πολιτικής, κοινωνικής και οικονομικής έκφρασης αποκτούν καίριο ρόλο. Κατόπιν τούτου, κλειδί στην προσέγγιση των σύγχρονων κοινωνικών κινήματων αποτελεί η εμφάνιση του Διαδικτύου και η ραγδαία εξέλιξη και εξάπλωση των ΤΠΕ. Με την εμφάνιση του

¹⁸⁹ Breines, P. (1982). *More on Telos and Social Movements*. Telos 1982 (53):185-188.

¹⁹⁰ Castells, M., (2000). Materials for an exploratory theory of the network society. In: *British Journal of Sociology*, Vol. 51 (Nr. 1)

¹⁹¹ Diani, M. (2004) 'Networks and participation', in David Snow, Sarah Soule, and Hanspeter Kriesi (eds), *The Blackwell Companion to Social Movements*. Oxford: Blackwell.pp. 339-59.

Διαδικτύου και των σύγχρονων Τεχνολογιών Πληροφόρησης και Επικοινωνίας εμφανίζονται παράλληλα και νέες πρακτικές, νέες επιδιώξεις, νέα εργαλεία οργάνωσης και δημιουργίας συλλογικής δράσης και ταυτότητας, τα οποία συνδέονται άμεσα με την προσέγγιση των νέων κοινωνικών κινημάτων. Το Διαδίκτυο εξάλλου αποτελεί το μεγαλύτερο παγκόσμιο δίκτυο διασυνδεδεμένων κόμβων, το οποίο και παρέχει άπλετο χώρο για την προβολή και παρουσίαση ιδεών οι οποίες μπορούν να επηρεάσουν τη δημόσια σφαίρα. Ένα συγκριτικό πλεονέκτημα του Διαδικτύου, σε σχέση με τα υπόλοιπα μέσα επικοινωνίας σχετίζεται με τα υψηλά επίπεδα της ελευθερίας λόγου, τη διατήρηση της ανωνυμίας, αλλά και με τα χαμηλά κόστη της παραγωγής πληροφοριών και της οργάνωσης των πολιτών, στα πλαίσια οργανωμένης συλλογικής δράσης. Εκτός από τα χαμηλά κόστη, οι πληροφορίες παράγονται και καταναλώνονται κυρίως από τους πολίτες, χωρίς να επιδέχονται λογοκρισία από τα παραδοσιακά μέσα επικοινωνίας, τα οποία συνήθως επηρεάζονται και κατευθύνονται από πολιτικά και οικονομικά συμφέροντα και κατόπιν τούτου αποτελούν με το πέρασμα των χρόνων μια λιγότερο αξιόπιστη πηγή πληροφόρησης για την πλειοψηφία. Ένα ακόμη πλεονέκτημα του διαδικτύου συνδέεται με τον διαδραστικό του χαρακτήρα, ο οποίος δίνει την ευκαιρία στους συμμετέχοντες για άμεση και ταυτόχρονη επικοινωνία.

7.3.3 Ηλεκτρονική κινητοποίηση (E- mobilization)

Στην προηγούμενη ενότητα έγινε αναφορά σε μερικά από τα σημαντικότερα στοιχεία τα οποία προσδιορίζουν το διαχωρισμό των κοινωνικών κινημάτων σε παραδοσιακά και νέα κοινωνικά κινήματα. Αυτός ο διαχωρισμός κατά κύριο λόγο συνδέεται με το πέρασμα από τη βιομηχανική κοινωνία στην μεταμοντέρνα κοινωνία. Η κοινωνική αυτή μετατόπιση επιφέρει αλλαγές στους δρώντες – συμμετέχοντες των κοινωνικών κινημάτων, οι οποίοι δεν προέρχονται πλέον από μία συγκεκριμένη κοινωνική τάξη, για παράδειγμα το εργατικό κίνημα συγκριτικά με το φεμινιστικό κίνημα, όπως επίσης αλλαγές οι οποίες σχετίζονται με τις διεκδικήσεις των συμμετεχόντων. Τα αιτήματα στην πλειονότητά τους δε συνδέονται με υλικές απολαβές, αλλά με την ουσιαστική αναβάθμιση της καθημερινότητας και με την ανάκτηση της ιδιωτικότητας, ενώ με τη σειρά τους και αυτές δεν περιορίζονται σε μια συγκεκριμένη κοινωνική τάξη (βλ. σεξουαλική απελευθέρωση). Εκτός αυτών, η διάκριση των κινημάτων σε νέα κοινωνικά κινήματα έχει να κάνει και με την εμφάνιση νέων πρακτικών, νέων οργανωτικών δομών και νέων εργαλείων μορφοποίησης συλλογικής

ταυτότητας και οργάνωσης της συλλογικής δράσης, τα οποία και ταυτίζονται με την εξέλιξη της τεχνολογίας καθώς και με την έλευση της παγκοσμιοποίησης.

Στο σημείο αυτό αξίζει να γίνει αναφορά σε έναν νέο όρο, αυτόν της «ηλεκτρονικής κινητοποίησης» (e-mobilization). Σε συμφωνία με τον Chadwick (2006),¹⁹² η έννοια της ηλεκτρονικής κινητοποίησης αναφέρεται στην χρησιμοποίηση του Διαδικτύου από τα κοινωνικά κινήματα ως εργαλείο «στρατολόγησης» των συμμετεχόντων, οργάνωσης της δράσης τους αλλά και ως ένα κομμάτι του ρεπερτορίου τους. Ως εκ τούτου, το Διαδίκτυο δημιουργεί νέες δυνατότητες επικοινωνίας, τόσο μεταξύ των συμμετεχόντων στα κοινωνικά κινήματα, όσο και μεταξύ των δρώντων και των κοινωνικών ομάδων που επιδιώκουν να ασκήσουν πίεση και κριτική (ηλεκτρονικό ταχυδρομείο, φόρουμ, εξειδικευμένες ιστοσελίδες, δωμάτια συζητήσεων/ chatrooms κλπ.). Κατά αυτό τον τρόπο συμβάλλει στην στρατολόγηση νέων μελών, στην ανεύρεση πόρων και στην οργανωτική ευελιξία των κινήματων. Επιπλέον, έχει αναφερθεί πως εκτός των τεχνολογικών επιτευγμάτων που χαρακτηρίζουν τη δικτυωμένη κοινωνία, η παγκοσμιοποίηση είναι ένα άλλο στοιχείο που πρέπει να ληφθεί υπόψη. Το Διαδίκτυο είναι ένα παγκόσμιο δίκτυο το οποίο δημιουργεί ευκαιρίες για τη γρήγορη εξάπλωση των κοινωνικών κινήματων και πέρα των τοπικών ή εθνικών συνόρων. Εξάλλου, ο Castells (2000), υποστηρίζει πως η έννοια της δικτυωμένης κοινωνίας στην πραγματικότητα είναι ένας εναλλακτικό όρος για να προσεγγίσουμε τη νέα παγκοσμιοποιημένη κοινωνία. Αναμφισβήτητα και σε προγενέστερες περιόδους εμφανίζονται κινήματα και μορφές συλλογικής δράσης που ξεπερνούν τον τοπικό τους χαρακτήρα. Μόλα ταύτα, στις μέρες μας το φαινόμενο αυτό τείνει να αυξάνεται κατακόρυφα, και ο βασικός λόγος είναι η δυνατότητα για μια διεθνοποιημένη επικοινωνία η οποία παρέχεται μέσω του Διαδικτύου και κυρίως μέσω των νέων Τεχνολογιών Πληροφόρησης και Επικοινωνίας. Συνοψίζοντας, το Διαδίκτυο χρησιμοποιείται από τα νέα κοινωνικά κινήματα ως εργαλείο πληροφόρησης και στρατολόγησης, ενώ παράλληλα συμβάλλει και στη διάδοση των κινήματων ανά τον κόσμο, μετατρέποντάς τα έτσι σε κινήματα παγκοσμίου χαρακτήρα και βεληνεκούς. Το Διαδίκτυο όμως μπορεί να χρησιμοποιηθεί και ως ένα εργαλείο όχι μόνο οργάνωσης και πληροφόρησης αλλά και δράσης για την επίτευξη πολιτικών σκοπών, αν οι δρώντες εκμεταλλευτούν με κατάλληλο τρόπο τα τεχνικά

---

¹⁹² Chadwick, A., (2006). *Internet Politics: States, Citizens, and New Communication Technologies*, Oxford University Press, USA

του χαρακτηριστικά. Η νεοεισαχθείσα αυτή πρακτική γίνεται γνωστή υπό τον όρο χακτιβισμός (hacktivism) παράγωγο των λέξεων Hacker και Activism. Οι Taylor και Jordan (1998)¹⁹³ ορίζουν τη νέα αυτή πρακτική ως: το συνδυασμό των τεχνικών της ηλεκτρονικής παρείσφρησης με τις στρατηγικές επικοινωνίας του πολιτικού ακτιβισμού, σε αντιστοιχία πάντα με την ατζέντα των νέων παγκοσμιοποιημένων κινημάτων. Ενδιαφέρον παρουσιάζει και ο ορισμός του Graham Meikle (2002) , όσον αφορά στο φαινόμενο του χακτιβισμού.¹⁹⁴ Ενεργοί πολίτες, αναζητούν λύσεις σε λογισμικά προγράμματα ούτως ώστε να επιφέρουν την κοινωνική αλλαγή. Ουσιαστικά αναφέρεται στην εκμετάλλευση της τεχνολογίας των ηλεκτρονικών υπολογιστών για πολιτικούς σκοπούς, εμπεριέχοντας ποικίλες διαδικτυακές πρακτικές όπως την εκτός συνόρων μετάδοση πληροφοριών, τον σχεδιασμό και την οργάνωση δράσεων μέσω e-mail και άλλων μέσων ηλεκτρονικής επικοινωνίας και την παρείσφρηση σε διαδικτυακού τύπου επικοινωνίας που ελέγχονται από τις εκάστοτε αρχές εξουσίας, συνήθως με το να επιτίθενται και να παραμορφώνουν το περιεχόμενο ενός ιστότοπου, ή αντλώντας δεδομένα. Με άλλα λόγια, πρόκειται για μία σύγχρονη μορφή κινητοποίησης και δράσης η οποία λαμβάνει χώρα αποκλειστικά στους κόλπους του Διαδικτύου.

Συμπερασματικά, ένα ακόμη διακριτό χαρακτηριστικό των σύγχρονων κοινωνικών κινημάτων αποτελεί η ενσωμάτωση του Διαδικτύου ως εργαλείο πληροφόρησης, οργάνωσης και μορφοποίησης συλλογικής ταυτότητας. Πέραν τούτου, η ενσωμάτωση του Διαδικτύου επιφέρει νέες πρακτικές ενώ παράλληλα επηρεάζει τις οργανωτικές δομές των νέων κινημάτων, οι οποίες χαρακτηρίζονται ως ευέλικτες και χαλαρές. Με αλλά λόγια, θεωρείται πλέον δεδομένη η εγκαθίδρυση του Διαδικτύου ως τόπος πολιτικής επικοινωνίας και κατά συνέπεια επηρεάζει άμεσα τα κινήματα, ως έναν από τους βασικούς φορείς πολιτικής επικοινωνίας. Αρκεί κανείς να σκεφτεί τις διάφορες καμπάνιες (βλ. Petition) οι οποίες πραγματοποιούνται μέσω Διαδικτύου, και το πόσο γρήγορα αυτές αυξάνονται. Τη χρήση του ηλεκτρονικού ταχυδρομείου για τη λήψη ενημερώσεων, τη δημιουργία εξειδικευμένων ιστοσελίδων οι οποίες παρέχουν ενημέρωση και ταυτόχρονα δίνουν τη δυνατότητα στον απλό πολίτη να συμμετέχει στα κοινωνικά δρώμενα, είτε για παράδειγμα μέσω

---

¹⁹³ Jordan, T. & Taylor, P. (1998), A sociology of hackers. *The Sociological Review*, 46: 757–780. doi:10.1111/1467-954X.00139

¹⁹⁴ Meikle, G. (2002) *Future Active: Media Activism and the Internet*. New York and London: Routledge.

χρηματοδότησης των κινημάτων, είτε συμβάλλοντας στην ενημέρωση. Τα παραπάνω εξηγούν την αλλαγή στην οργανωτική δομή των νέων κοινωνικών κινημάτων, καθώς πλέον η συμμετοχή γίνεται πιο προσιτή. Εντός αυτών των πλαισίων δημιουργούνται νέοι διαδικτυακοί τόποι πληροφόρησης οι οποίοι αποσκοπούν στην κινητοποίηση των πολιτών με κύριο παράδειγμα τον ιστότοπο indymedia.org. Αλλά η μεγαλύτερη ίσως καινοτομία είναι το ότι οι άνθρωποι – μέλη, διασκορπισμένοι γεωγραφικά, δικτυώνονται μέσω του ίδιου Διαδικτύου. Το Διαδίκτυο επιτρέπει και διευκολύνει την ποικιλία ανάμεσα στα μέλη των κοινωνικών κινημάτων, χωρίς να υπονομεύει την οργάνωσή τους, αφού ο κάθε κόμβος – πολίτης του συγκεκριμένου δικτύου μπορεί ανά πάσα στιγμή να μετέχει σε ένα νέα δίκτυο στόχων και αξιών, αλληλεπιδρώντας παράλληλα με άλλα δίκτυα και πολλαπλούς κόμβους (Castells, 2001).¹⁹⁵ Καταλήγουμε λοιπόν στον ορισμό του Castells (2000), για τον οποίο το νέο κοινωνικό κίνημα είναι ένα δίκτυο δικτύων, που ξεπερνά τοπικά και εθνικά σύνορα οδηγώντας στην παγκοσμιοποίηση του κινήματος ή με άλλα λόγια σε μια ηλεκτρονική κινητοποίηση υπερεθνικού χαρακτήρα.

Σύμφωνα με τη δημοσιογράφο και ακαδημαϊκό Stefania Milan (2013),¹⁹⁶ τα σύγχρονα κοινωνικά κινήματα συνδέονται άμεσα με την εξέλιξη του Διαδικτύου και των νέων τεχνολογιών, και πιο συγκεκριμένα, με την ενσωμάτωση των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης στην καθημερινότητα μας, τα οποία με την σειρά τους ολοένα και περισσότερο επηρεάζουν πτυχές της κοινωνικής μας ζωής. Οι συγκεκριμένες σελίδες εμπεριέχουν πλατφόρμες όπως το Facebook, το Twitter και το YouTube, οι οποίες επιτρέπουν στους δρώντες ενός κινήματος να δημιουργήσουν και να μοιραστούν πληροφορίες οι οποίες αφορούν στις δράσεις του κινήματος. Χαρακτηριστικό παράδειγμα η εφαρμογή του Facebook, «Facebook events», η οποία μπορεί να χρησιμοποιηθεί από τους συμμετέχοντες ως εργαλείο ενημέρωσης του κόσμου, οργάνωσης διαμαρτυριών αλλά και ως εργαλείο στρατολόγησης νέων συμμετεχόντων.

Η Milan (2013) υποστηρίζει πως τα κινήματα αυτά ενσωματώνουν κατά πλειοψηφία κάποια σημαντικά χαρακτηριστικά, τα οποία και ευθύνονται για τη διάκριση σε παραδοσιακά και σύγχρονα κοινωνικά κινήματα. Από την μία πλευρά

---

¹⁹⁵ Castells, M., (2001). *The Internet Galaxy*, Oxford: Oxford University Press.

¹⁹⁶ Milan, S. (2013) [manuscript] “*WikiLeaks, Anonymous, and the Exercise of Individuality: Protesting in the Cloud*”, in *Beyond Wikileaks. Implications for the Future of Communications, Journalism and Society*

λοιπόν τα κινήματα αυτά αντιπροσωπεύουν τα αισθήματα και τις απόψεις της πλειοψηφίας, αλλά από την άλλη πλευρά οι συμμετέχοντες, μέσω των Σελίδων Κοινωνικής Δικτύωσης αποτυπώνουν τα γεγονότα από μια τελείως προσωπική σκοπιά. Το συλλογικό λοιπόν στοιχείο των κοινωνικών κινήματων έρχεται σε αντιπαράθεση με την ατομικότητα. Ως εκ τούτου, μια από τις σημαντικότερες μετατοπίσεις αναφορικά με τη συλλογική δράση είναι ο ίδιος ο ρόλος του κοινωνικού «ατόμου» (Della Porta και Diani, 2006)¹⁹⁷. Η ατομικότητα ως έννοια αναφέρεται στο γεγονός ότι τα ενδιαφέροντα και τα ποιοτικά χαρακτηριστικά ενός ατόμου δύναται να διαφοροποιούνται από αυτά της ομάδας στην οποία ανήκει (Natarajan, 2010).¹⁹⁸ Πρόκειται για τη διαδικασία κατά την οποία το άτομο διαχωρίζεται από τα μέλη μιας ομάδας εξαιτίας κάποιων χαρακτηριστικών που κατέχει και τα οποία τον καταστούν μοναδικό. Επιπλέον, το άτομο διέπεται από ιδέες και πεποιθήσεις τις οποίες κρίνει σωστές, ακόμη και αν δεν είναι αποδεκτές από την ομάδα στην οποία εντάσσεται (Natarajan, 2010).

Η Milan το 2011 εισάγει έναν νέο όρο για να περιγράψει τα νέα κινήματα που ενσωματώνουν τα παραπάνω χαρακτηριστικά, τον όρο “cloud protesting”, (Milan, 2013) ο οποίος και θα μπορούσε να μεταφραστεί ως «το σύννεφο της διαμαρτυρίας». Το βασικό του χαρακτηριστικό είναι τα μειωμένα κοινωνικά κόστη οργάνωσης και συμμετοχής στα κοινωνικά κινήματα με τη βοήθεια των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης, και στη συνέχεια, το γεγονός ότι το άτομο κατέχει κεντρική θέση, υπερισχύοντας πολλές φορές της συλλογικότητας, στα κινήματα αυτά. Χαρακτηριστικό παράδειγμα τέτοιων κινήματων είναι το κίνημα «Καταλάβετε τη Γουόλ Στριτ» και το κίνημα των Αγανακτισμένων της Ισπανίας, το οποίο στη συνέχεια επεκτάθηκε και σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Τα κινήματα αυτά χρησιμοποίησαν κατά κόρον τις ψηφιακές τεχνολογίες για να οργανώσουν και να προωθήσουν τις δράσεις τους.

Αναφορά γίνεται όμως και στην επικράτηση του ατομικού «εγώ» έναντι του συλλογικού «εμείς». Είναι γεγονός πως οι σχέσεις που αναπτύσσονται ανάμεσα στους συμμετέχοντες αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι της συλλογικής ταυτότητας

---

¹⁹⁷ Della Porta, D. & Diani, M. (2006). *Social Movements*. Oxford: Blackwell

¹⁹⁸ Natarajan, M.(2010). *Recent Trends in Networks and Communications International Conferences, NeCoM 2010, WiMoN 2010, WeST 2010, Chennai, India, July 23-25, 2010. Part of the Communications in Computer and Information Science book series. (CCIS, volume 90)*. Springer, Berlin, Heidelberg

μιας ομάδας, την οποία όπως είδαμε σε προηγούμενο κεφάλαιο οι Polletta και Jasper (2001)¹⁹⁹ ορίζουν ως: «... Τη γνωστική, ηθική και συναισθηματική σύνδεση ενός ατόμου με μια ευρύτερη κοινότητα.... Η αντίληψη ενός κοινού στάτους, το οποίο περισσότερο ανήκει στη σφαίρα της φαντασίας, παρά έχει βιωθεί άμεσα...» (σελ. 285). Μέχρι τώρα η δημιουργία συλλογικής ταυτότητας υπήρξε απαραίτητη προϋπόθεση για την επιτυχία ενός κινήματος. Παρόλα αυτά, στα σύγχρονα κοινωνικά κινήματα ο ρόλος της παύει να είναι καθοριστικής σημασίας. Σήμερα οι δρώντες ναι μεν συνδέονται και αναπτύσσουν σχέσεις μεταξύ τους και είναι συμβατοί ως προς τις απόψεις τους, αλλά όχι ίδιοι και απaráλλαχτοι (Touraine, 1981).

Στο σύννεφο της διαμαρτυρίας ο κάθε συμμετέχων αυτοπροσδιορίζεται από τις αναρτήσεις του, εικόνες, σύνδεσμοι, βίντεο, tweets (Milan, 2013). Συνήθως κάνει μια επιλογή υλικού το οποίο έχει αναρτηθεί διαδικτυακά από άλλους δρώντες του ίδιου κινήματος. Μετέπειτα, επιλέγει και δημοσιεύει αυτό που θεωρεί ο ίδιος σημαντικό για την συλλογικότητα, αλλά συνήθως προσωποποιώντας το, το συνδέει δηλαδή με τη δική του προσωπική ιστορία. Με άλλα λόγια, στα σύγχρονα κινήματα η δημιουργία συλλογικής ταυτότητας τροφοδοτείται και «εξουσιάζεται» από μεμονωμένα άτομα, τα οποία μπορούν να προσωποποιήσουν και να μοιραστούν τις πληροφορίες τις οποίες εκείνα κρίνουν ως σημαντικές, μέσω πάντα των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης. Αυτό σημαίνει πως η συλλογική ταυτότητα των κινήματων αυτών δομείται πάνω στις προσωπικές εμπειρίες των δρώντων.

Τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης αποτελούν όχημα έκφρασης της ατομικότητας. Αναφερόμενη στα σύγχρονα κοινωνικά κινήματα, οι συγκεκριμένες σελίδες προωθούν περισσότερο την ατομική παρά την συλλογική δράση. Πάραυτα, η ατομική δράση μπορεί να οδηγήσει σε συλλογική συμπεριφορά και αυτό επειδή τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης δίνουν στους ανθρώπους τη δυνατότητα να μοιραστούν πληροφορίες με όλες τις επαφές που ανήκουν στο δίκτυό τους, έτσι, η απήχηση ενός μηνύματος εξαπλώνεται γρήγορα και ευκολότερα.

Συνοψίζοντας όλα τα παραπάνω και σε συμφωνία με τη Milan (2013) ως σύγχρονα κοινωνικά κινήματα στην παρούσα εργασία ορίζονται τα κινήματα τα οποία παρουσιάζουν τα εξής χαρακτηριστικά:

---

¹⁹⁹ Polletta, F. A. & J. M. Jasper. 2001. "Collective Identity and Social Movements." *Annual Review of Sociology*, 27:283–305

(α) Ενσωμάτωση και εγκαθίδρυση των νέων ψηφιακών μέσων επικοινωνίας ως εργαλεία οργάνωσης, κινητοποίησης, επικοινωνίας και στρατολόγησης. Κατά αυτόν τον τρόπο παρατηρείται αλλαγή στις οργανωτικές δομές των σύγχρονων κινημάτων καθώς διευκολύνεται και απλουστεύεται η διαδικασία τόσο της οργάνωσης, όσο και της συμμετοχής.

(β) Τα νέα κινήματα είναι προσωποποιημένα. Το εγώ υπερισχύει του εμείς και η αξία της συλλογικότητας χάνει σε ένα βαθμό την ισχύ της.

(γ) Τρίτο στοιχείο των σύγχρονων κινήματων είναι ο υπερεθνικός τους χαρακτήρας, ο οποίος σχετίζεται εξίσου με την ανάπτυξη των νέων τεχνολογιών.

Τα σύγχρονα κινήματα είναι πιο προσωποποιημένα ενώ η δράση τους οργανώνεται κυρίως μέσω των ψηφιακών τεχνολογιών. Προκύπτει λοιπόν ένας νέος όρος, ως αντιδιαστολή στην έννοια της συλλογικής δράσης, αυτός της συνδετικής ή ενωτικής δράσης (connective action). Η συνδετική δράση βασίζει την οργάνωσή της στα ψηφιακά μέσα, ενώ οι κόμβοι και τα δίκτυα τα οποία την απαρτίζουν είναι εξατομικευμένα, καθώς τεχνολογικά οργανωμένες διαδικασίες οδηγούν σε δράση, χωρίς να κρίνεται απαραίτητη η δημιουργία συλλογικής ταυτότητας (Bennett και Segerberg, 2012).²⁰⁰

Εκτός από υποστηρικτές, ο όρος σύγχρονα κοινωνικά κινήματα έχει δεχτεί και διάφορες κριτικές οι οποίες κατά κύριο λόγο έχουν να κάνουν με το κατά πόσο τελικά τα κινήματα αυτά οφείλουν να χαρακτηρίζονται ως σύγχρονα. Το περιβαλλοντικό κίνημα για παράδειγμα εντάσσεται στα νέα κοινωνικά κινήματα. Παρ' όλα αυτά μελέτες υποστηρίζουν πως το συγκεκριμένο κίνημα δεν είναι γέννημα της μεταμοντέρνας κοινωνίας, αλλά εμφανίζεται παράλληλα με την άνοδο της βιομηχανικής κοινωνίας και την έντονη αστικοποίηση που αυτή επιφέρει (Gottlieb, 1993).²⁰¹ Συνεπώς η σύνδεση του όρου με το πέρασμα στη μεταμοντέρνα κοινωνία τίθεται υπό αμφισβήτηση. Στην ίδια λογική ο Calhoun (1991),²⁰² θεωρεί άτοπη τη

---

²⁰⁰ Bennett, W. L., & Segerberg, A. (2012). *The Logic of Connective Action: Digital Media and the Personalization of Contentious Politics*, New York: Cambridge University Press.

²⁰¹ Gottlieb, R. (1993). *Forcing the spring: The transformation of the American environmental movement*. Washington, D.C: Island Press.

²⁰² Calhoun, C. (1991) *Indirect relationships and imagined communities: large scale social integration and the transformation of everyday life*. In: Bourdieu, Pierre and Coleman, James S., (eds.) *Social Theory for a Changing Society*. Westview Press, Boulder, CO, USA, pp. 95-120. ISBN 9780813311937

διάκριση ανάμεσα σε νέα και παραδοσιακά κοινωνικά κινήματα. Θεωρεί πως δεν υφίσταται καμία ουσιαστική διαφορά μεταξύ των κινήματων του 19^{ου} και 20^{ου} αιώνα και υποστηρίζει πως η μοναδική αλλαγή σχετίζεται με τη ραγδαία κυριαρχία των οικονομικών οργανισμών ανά τον κόσμο. Στην παρούσα εργασία, ως σύγχρονα θα αντιμετωπίζονται τα κινήματα που συγκεντρώνουν τα περισσότερα από τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα που αναφέρθηκαν στις προηγούμενες παραγράφους.

Εν κατακλείδι, τα νέα κοινωνικά κινήματα μπορούν να θεωρηθούν προϊόντα της μεταβιομηχανικής κοινωνίας τα οποία διαφέρουν ποιοτικώς από τα παραδοσιακά κοινωνικά κινήματα της βιομηχανικής κοινωνίας (Melucci, 1980). Καθώς η κοινωνία αλλάζει και εξελίσσεται είναι αναπόφευκτο και οι διεκδικήσεις των ανθρώπων να μετατοπίζονται. Κατόπιν τούτου, από τις υλικές διεκδικήσεις της βιομηχανικής κοινωνίας τίθενται υπό κριτική και αμφισβήτηση θέματα που έχουν να κάνουν με την ποιότητα της καθημερινής ζωής που χαρακτηρίζει τη μεταμοντέρνα κοινωνία (Inglehart, 1988).²⁰³ Πιο συγκεκριμένα, θέματα ταυτότητας, συλλογικής και ατομικής, συμμετοχής στο κοινωνικό γίνεσθαι και ποιότητας της καθημερινής ζωής, επικρατούν έναντι οικονομικών θεμάτων. Στόχος των νέων κοινωνικών κινήματων δεν είναι ο έλεγχος της εξουσίας ώστε να χτίσουν ένα νέο κόσμο, αλλά να διεκδικήσουν εκ νέου τον έλεγχο της προσωπικής τους ζωής, ώστε να απαγκιστρωθούν από τις προκαταλήψεις και τις απαιτήσεις της σύγχρονης, εκλογικευμένης αγοράς (Gorz, 1985, σελ 75).²⁰⁴ Η δράση των νέων κοινωνικών κινήματων επικεντρώνεται ουσιαστικά στην ανάδειξη νέων ιδεών, πεποιθήσεων και αξιών, ενώ οι διεκδικήσεις δεν στρέφονται σε μια συγκεκριμένη κοινωνική ομάδα. Στη συνέχεια, ένα στοιχείο που διαφοροποιεί τα παραδοσιακά κοινωνικά κινήματα από τα νέα σχετίζεται με τους ίδιους τους συμμετέχοντες. Οι δρώντες των νέων κοινωνικών κινήματων δεν προσδιορίζονται από την κοινωνική τους τάξη, αλλά από μια κοινή θεώρηση αναφορικά με τις θεμελιώδεις δομές της μεταμοντέρνας κοινωνίας. Από πρακτική άποψη, ο Offe (1985) παρουσιάζει συνοπτικά τους βασικούς δρώντες των νέων κινήματων. Σε αυτούς συμπεριλαμβάνονται άνθρωποι οι οποίοι ανήκουν στη σύγχρονη μεσαία τάξη, στοιχεία που αποτελούσαν την προγενέστερη μεσαία τάξη της βιομηχανικής περιόδου (αγρότες, ιδιοκτήτες

---

²⁰³ Inglehart, R., (1988). The Renaissance of Political Culture. *American Political Science Review*, 82:4 (December), 1203-1230.

²⁰⁴ Gorz, A., (1985) *Paths to paradise: on the liberation from work*. 1985 pp. 120pp. ISBN 0-86104-762-1

καταστημάτων, τεχνίτες, παραγωγοί), αλλά και ένα κομμάτι του πληθυσμού το οποίο ο Offe (1985) προσδιορίζει ως περιφερειακό και απαρτίζεται από άτομα τα οποία δεν είναι πλήρως ενσωματωμένα στην αγορά εργασίας, όπως οι φοιτητές, οι νοικοκυρές και οι συνταξιούχοι. Συμπερασματικά, τα νέα κοινωνικά κινήματα τείνουν να αντιπροσωπεύουν μη ταξικά προσδιορισμένες ομάδες. Από ιδεολογική σκοπιά, τα νέα κοινωνικά κινήματα καταργούν σε ένα μεγάλο βαθμό τα κλασσικά ιδεολογικά δίπολα, αριστερά – δεξιά, συντηρητισμός - φιλελευθερισμός κλπ. και εκφράζουν μια ποικιλία αξιών η οποία σχετίζεται κυρίως με άμεσες θεσμικές αλλαγές.

Αντιμετωπίζοντας τα νέα κοινωνικά κινήματα ως προϊόντα της μεταβιομηχανικής κοινωνίας ή κοινωνία της πληροφορίας υπάρχουν τρεις βασικοί παράγοντες οι οποίοι πρέπει να ληφθούν υπόψη, καθώς επηρεάζουν άμεσα την ταυτότητα των νέων κινήματων. Οι παράγοντες αυτοί σχετίζονται με την τάση για παγκοσμιοποίηση που χαρακτηρίζει τις σύγχρονες κοινωνίες, την εξέλιξη του Διαδικτύου και κυρίως την ενσωμάτωση των νέων Τεχνολογιών Πληροφόρησης και Επικοινωνίας στην καθημερινότητά μας. Οι τρεις αυτοί παράγοντες αλληλεξαρτώνται και αλληλεπιδρούν. Όπως είδαμε, η ραγδαία εξέλιξη της τεχνολογίας, όσον αφορά στα σύγχρονα κοινωνικά κινήματα, δημιουργεί νέα εργαλεία οργάνωσης, πληροφόρησης και κινητοποίησης ενώ ταυτόχρονα νέες πρακτικές αναδύονται. Οι συμμετέχοντες εκμεταλλεύονται τις δυνατότητες του Διαδικτύου και των ψηφιακών μέσων επικοινωνίας για να προωθήσουν την ιδεολογία τους, να οργανώσουν τις δράσεις τους, να πληροφορήσουν το κοινό τους και να στρατολογήσουν νέους συμμετέχοντες (ηλεκτρονική κινητοποίηση). Επιπλέον χρησιμοποιούν τα τεχνικά χαρακτηριστικά του Διαδικτύου ως ένα κομμάτι του ρεπερτορίου τους, με σκοπό να επιφέρουν την κοινωνική αλλαγή. Χαρακτηριστικό παράδειγμα το φαινόμενο του Χακτιβισμού, όπου η κινητοποίηση πραγματοποιείται αποκλειστικά μέσω του Διαδικτύου. Τα παραπάνω έχουν άμεση επιρροή και στις οργανωτικές δομές των νέων κοινωνικών κινήματων, οι οποίες χαρακτηρίζονται ως πιο «χαλαρές». Το Διαδίκτυο και οι ψηφιακές τεχνολογίες διευκολύνουν σε ένα μεγάλο βαθμό την συμμετοχή των δρώντων. Επιπλέον, συμβάλλουν στην παγκοσμιοποίηση των κοινωνικών κινήματων. Τα νέα κινήματα διέπονται από ένα υπερεθνικό χαρακτήρα. Η ταχύτητα της μετάδοσης των πληροφοριών από την μια άκρη του κόσμου στην άλλη και η δυνατότητα για άμεση και ταυτόχρονη επικοινωνία, ανεξαρτήτως χρονικών περιορισμών συμβάλλει δραστικά στη δημιουργία ενός υπερεθνικού

ακτιβισμού. Το Διαδίκτυο λοιπόν και οι νέες τεχνολογίες καταργούν τον τόπο και τον χρόνο. Τα σύνορα παύουν να υφίστανται και ολοένα και περισσότερα κινήματα ξεπερνούν τον τοπικό ή εθνικό τους χαρακτήρα και αντιμετωπίζονται ως κινήματα παγκόσμιας εμβέλειας. Ιδιαίτερη αναφορά, ως καίριο συστατικό στοιχείο των σύγχρονων κοινωνικών κινήματων, γίνεται στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης. Πλατφόρμες όπως το Facebook, Twitter, YouTube, αποτελούν πλέον αναπόσπαστο κομμάτι της πολιτικής επικοινωνίας των νέων κινήματων. Οι πλατφόρμες αυτές χρησιμοποιούνται κατά κόρον από τους δρώντες των κινήματων, ελαχιστοποιώντας τα κοινωνικά κόστη οργάνωσης, ενημέρωσης και συμμετοχής και συμβάλλουν εξίσου στον επαναπροσδιορισμό των οργανωτικών δομών των ίδιων των κινήματων. Τέλος, σημαντικό είναι το γεγονός ότι στα νέα κοινωνικά κινήματα η διάκριση ανάμεσα σε συλλογικό και ατομικό τίθενται υπό αμφισβήτηση. Μέχρι τώρα η δημιουργία συλλογικής ταυτότητας υπήρξε απαραίτητη προϋπόθεση για την ανάπτυξη συλλογικής δράσης και συμπεριφοράς. Πλέον η έννοια της κοινότητας και της ομάδας αποκτά ολοένα και λιγότερη σημασία καθώς παρατηρούμε πως το ατομικό «εγώ» τείνει να υπερισχύει του συλλογικού «εμείς». Η εγκαθίδρυση του Διαδικτύου και των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης ευθύνεται σε ένα μεγάλο βαθμό για την μετατόπιση αυτή, καθώς δίνουν τη δυνατότητα στους συμμετέχοντες να προσωποποιούν την ενημέρωση και παράλληλα να διατηρούν ανέπαφα τα προσωπικά τους χαρακτηριστικά, χωρίς να επηρεάζονται από το δίκτυο στο οποίο ανήκουν.

7.4 Η συνδρομή των νέων μέσων στην πορεία των σύγχρονων κοινωνικών κινήματων-“cloud protesting”- και στην ενίσχυση συλλογικής δράσης

Στην προηγούμενη ενότητα έγινε αναφορά στον όρο που εισήχθη από την ακαδημαϊκό και δημοσιογράφο Stefania Milan (2013) «cloud protesting», έννοια άμεσα συνδεδεμένη με τη λειτουργία των νέων μέσων επικοινωνίας στη διαμόρφωση μίας ενιαίας συλλογικής δράσης και κατ' επέκταση στη αναδιάταξη της δημόσιας σφαίρας. Ο όρος «cloud protesting», που θα μπορούσε να μεταφραστεί ως «το σύννεφο της διαμαρτυρίας» αναφέρεται στα κοινωνικά κινήματα τα οποία έχουν αναπτυχθεί ανά τον κόσμο τα τελευταία χρόνια και βασικό τους χαρακτηριστικό γνώρισμα είναι το μειωμένο κόστος κοινωνικής συμμετοχής και οργάνωσης, καθώς οι άνθρωποι πλέον συζητούν, οργανώνονται και κινητοποιούνται μέσω των σύγχρονων ψηφιακών κοινωνικών δικτύων. Αυτό συμβαίνει κυρίως γιατί η

πρόσβαση στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης είναι δωρεάν, ενώ συγχρόνως ο καθένας μπορεί με μία απλή εγγραφή να αποτελέσει μέλος αυτών των μιντιακών πλατφόρμων κοινωνικής επικοινωνίας.

Σύμφωνα με την Millan (2013), ο όρος «σύννεφο» αποκτά διττή σημασία καθώς από τη μία μεριά συμβολίζει τον τρόπο με τον οποίο οι διαφορετικοί κοινωνικοί παράγοντες ενώνονται για συλλογική δράση, ενώ με μία δεύτερη ανάγνωση αποτελεί το φανταστικό εκείνο χώρο όπου συσσωρεύονται όλες οι απαραίτητες στους συμμετέχοντες πληροφορίες και γνώσεις ώστε να κινητοποιηθούν και να οδηγηθούν σε πράξεις συλλογικού περιεχομένου. Συγκεκριμένα παραδείγματα των παραπάνω κινήματων αποτελεί το κίνημα «Καταλάβετε την Γουόλ Στριτ-Occupy Wall Street», όπου πλήθος ακτιβιστών κατέκλυσε τους δρόμους φορώντας τις μάσκες του Guy Fawkes διαμαρτυρόμενο ενάντια στην παντοδυναμία των τραπεζών και των πολυεθνικών οργανισμών (Calhoun, 2013)²⁰⁵ καθώς και το κίνημα των αγανακτισμένων- 'Indignados', στην Ισπανία. Και τα δύο κινήματα ξεκίνησαν και αναπτύχθηκαν ολοκληρωτικά μέσω του Διαδικτύου και κυρίως μέσω Σελίδων Κοινωνικής Δικτύωσης. Σύμφωνα λοιπόν με τη συγγραφέα, τα σύγχρονα κοινωνικά κινήματα διαφέρουν από τα παραδοσιακά κοινωνικά κινήματα ακριβώς επειδή επαφίενται σχεδόν αποκλειστικά στα νέα ψηφιακά μέσα ώστε να οργανώσουν τις δομές τους, ενώ παράλληλα οι πηγές της κινητοποίησης και οι αναγκαίες πληροφορίες είναι εύκολα προσβάσιμες στον κάθε ενδιαφερόμενο. Επιπλέον, υπάρχει η δυνατότητα συμβολής στην πληροφόρηση, ενώ το πιο ενδιαφέρον στοιχείο είναι η δυνατότητα προσωποποίησης της ενημέρωσης.

Το κάθε κοινωνικό κίνημα, ανεξάρτητα από τον τρόπο με τον οποίο αναπτύσσεται και γεννιέται, αποτελεί ένα είδος συλλογικής δράσης και ανήκει στη κατηγορία εκείνη της ανθρώπινης συμπεριφοράς που είναι γνωστή υπό τον όρο «μη-βουλητική, 'non-volitional' (Ajzen και Fishbein, 1980).²⁰⁶ Με άλλα λόγια, η θέληση για συμμετοχή παραμένει σιωπηλή έως ότου να παρουσιαστεί η κατάλληλη ευκαιρία για να μετουσιωθεί η θέληση σε πράξη. Στις μέρες μας, η ραγδαία εξέλιξη του Διαδικτύου μπορεί να προσφέρει άπειρες ευκαιρίες οι οποίες ενεργοποιούν το αίσθημα της συλλογικής δράσης. Ο συλλογισμός αυτός στηρίζεται σε παλαιότερες

---

²⁰⁵ Calhoun, C. (2013), Occupy Wall Street in perspective. *The British Journal of Sociology*, 64: 26–38. doi:10.1111/1468-4446.12002

²⁰⁶ Ajzen, I., & Fishbein, M. (1980). *Understanding attitudes and predicting social behavior*. Englewood-Cliffs, NJ:Prentice-Hall.

έρευνες οι οποίες και μελέτησαν τις λειτουργίες της συλλογικής δράσης και υποστηρίζουν ότι για την ανάπτυξη της, το κοινωνικό δίκτυο του κάθε ατόμου αναλαμβάνει κομβικό ρόλο, καθώς αποτελεί το μεσάζοντα που δίνει τη δυνατότητα στους εν δυνάμει συμμετέχοντες να έρθουν σε επαφή με διάφορους κοινωνικούς παράγοντες, να ενσωματωθούν σε κοινωνικές ομάδες, ώστε να κινητοποιηθούν και να μετατρέψουν τις ιδέες τους σε δράση και πράξεις (Passy, 2003).²⁰⁷ Συμπερασματικά θα λέγαμε ότι όσο πιο διευρυμένο είναι το δίκτυο που ανήκει κάποιος, τόσο περισσότερες είναι οι πιθανότητες να εμπλέκονται σε αυτό άτομα τα οποία είναι οργανωμένα ενεργά, πολιτικά και κοινωνικά και τα οποία κατά συνέπεια θα λειτουργήσουν ως κίνητρο για την ανάπτυξη μίας συλλογικής συνείδησης η οποία στην πορεία θα μετατραπεί σε συλλογική δράση. Αναμφισβήτητα το Διαδίκτυο αποτελεί το μεγαλύτερο κοινωνικό δίκτυο, καθώς μπορεί να ενώσει άτομα διασκορπισμένα σε κάθε μεριά του κόσμου.

Η επίδραση του Διαδικτύου στη συλλογική δράση των πολιτών έχει μελετηθεί από προγενέστερα ακαδημαϊκά άρθρα κυρίως στη βάση μελέτης περιπτώσεων. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση των μεγάλων πυρκαγιών του 2007 στην Ελλάδα, η οποία και εξετάστηκε από την Λίζα Τσαλίκη (2010).²⁰⁸ Η μεγάλη φυσική καταστροφή συνοδεύτηκε από τη διάδοση ενός γραπτού μηνύματος (SMS) το οποίο καλούσε τους Έλληνες σε διαδηλώσεις έξω από τη βουλή. Το ίδιο μήνυμα έκανε επίσης και το γύρω του Διαδικτύου μέσω ηλεκτρονικών μηνυμάτων (e-mail) και διαφόρων μπλογκ, ενώ παρότρυνε τους αναγνώστες να το προωθήσουν μέσω SMS, e-mail, ή ως διαφημιστικό μήνυμα (banner), στην ιστοσελίδα τους ή το μπλογκ που διαχειρίζονταν. Ως αποτέλεσμα, περίπου 8.000 με 10.000 πολίτες στις 29 Αυγούστου του 2007 οδηγήθηκαν σε μία σιωπηλή διαμαρτυρία έξω από τη βουλή των Ελλήνων στην πλατεία Συντάγματος. Το συγκεκριμένο παράδειγμα υπογραμμίζει το πώς οι ΤΠΕ διευκολύνουν πολιτικές και κοινωνικές κινητοποιήσεις, καθώς η οργάνωση και το κάλεσμα σε διαμαρτυρία, έλαβαν χώρα κυρίως διαδικτυακά.

Την περίπτωση του Athens Indymedia (Independent Media Center, IMC)-ενός διαδικτυακού παγκόσμιου συλλογικού δικτύου, στο οποίο αναλαμβάνουν τα

---

²⁰⁷ Passy, F. (2003). *Social networks matter. But how?* In M.Diani & D.McAdam (Eds.), *Social movements and networks* (pp. 21–46). Oxford: Oxford University Press.

²⁰⁸ Tsaliki, L. (2010). Technologies of Political Mobilization and Civil Society in Greece, The Wildfires of Summer 2007. *Convergence: The International Journal of Research into New Media Technologies*. London, Los Angeles, New Delhi, Singapore, and Washington DC Vol 16(2): 151–161 DOI: 10.1177/1354856509357675 <http://con.sagepub.com>

ηνία της ενημέρωσης οι πολίτες εστιάζοντας σε θέματα πολιτικού και κοινωνικού ενδιαφέροντος- και το ρόλο που διαδραμάτισε στα γεγονότα που εξελίχθηκαν στην Ελλάδα, και κυρίως στην Αθήνα, το Δεκέμβριο του 2008, έπειτα από τη δολοφονία του δεκαπεντάχρονου Αλέξη Γρηγορόπουλου, εξετάζει στο άρθρο του ο ακαδημαϊκός Παντελής Βατικιώτης (2011).²⁰⁹ Τα αποτελέσματα της μελέτης του υπογραμμίζουν ότι εναλλακτικές ιστοσελίδες, με κύριο πρωταγωνιστή το Athens Indymedia, καθώς επίσης γνωστές Σελίδες Κοινωνικής Δικτύωσης, Facebook και Twitter, αποτέλεσαν ένα σημαντικό εργαλείο συντονισμού και πληροφόρησης στα χέρια των εξεγερμένων, παίζοντας καθοριστικό ρόλο στη διάδοση και εξάπλωση των κινητοποιήσεων.

Είναι ενδιαφέρον στο σημείο αυτό, να γίνει αναφορά σε ένα άρθρο του περιοδικού Economist με τίτλο «*Tαραξίες του κόσμου ενωθείτε*» - «*Rioters of the world unite*»-, το οποίο και περιγράφει τις κινητοποιήσεις αλληλεγγύης που έλαβαν χώρα έξω από τα Ελληνικά σύνορα και πως αυτές επηρεάστηκαν από τη λειτουργία των ψηφιακών μέσων. Σύμφωνα με τα στοιχεία του Economist η επιρροή του Διαδικτύου ήταν καταλυτική. Χαρακτηριστικά αναφέρεται πως χιλιάδες φωτογραφίες και βίντεο τα οποία κατέγραφαν το χάος που επικρατούσε στους δρόμους της Αθήνας, έκαναν αυτόματα το γύρω του Διαδικτύου. Επιπλέον το Twitter κατακλείστηκε από ζωντανές αναμεταδόσεις οι οποίες περιέγραφαν τα γεγονότα λεπτό προς λεπτό, ενώ σημαντικό εξίσου είναι το γεγονός ότι ένα βίντεο- αφιέρωμα στο νεαρό Αλέξανδρο Γρηγορόπουλου δημοσιεύτηκε στο YouTube λίγες ώρες μετά το θάνατό του και παρακολούθηθηκε από 160.000 χρήστες. Τέλος, μία παρόμοια ομάδα δημιουργήθηκε στο Facebook προσελκύνοντας περισσότερο από 130.000 χρήστες. Ως αποτέλεσμα, μια σειρά διαδηλώσεων συμπαράστασης και αλληλεγγύης ενάντια στην αστυνομική βία πραγματοποιήθηκαν ανά τον κόσμο, σε χώρες όπως Κορέα, Ισπανία, Πορτογαλία, Τουρκία, Βουλγαρία κτλ. ενισχύοντας την άποψη πως οι νέες τεχνολογίες συμβάλλουν στην προώθηση της συλλογικής δράσης και στην εγκαθίδρυση διεθνών κινημάτων τα οποία «ξεπηδούν» και εξελίσσονται μέσω του Διαδικτύου (Economist, 2008).²¹⁰

---

²⁰⁹ Vatikiotis, P. (2011). Networking activism. Implications for Greece. *Estudos em cominação*

²¹⁰ Economist, (2008). *Rioters of the world unite*. Dec 18th 2008.
<http://www.economist.com/node/12815678>

Χαρακτηριστική είναι η φράση της Δήμητρας Μηλιώνη ²¹¹ (2009, Σελ. 427), στοχεύοντας στο να περιγράψει την επίδραση και τον ρόλο των ψηφιακών τεχνολογιών, και κυρίως του Indymedia, στη προώθηση συλλογικής δράσης και στην ανέλιξη ενός υπερεθνικού ακτιβισμού.

«Ολοένα και πιο σημαντικός γίνεται ο ρόλος του Διαδικτύου, ως οργανωτική μορφή, για τη συνεργασία, το συντονισμό και τη συλλογική δράση, μεταξύ προηγούμενων αποσυνδεδεμένων, συλλογικοτήτων ή ατομικών φορέων της κοινωνίας των πολιτών σε ένα διακρατικό επίπεδο, ανεξαρτητοποιημένο από το τοπικά σύνορα. Έτσι και το Indymedia, χρησιμοποιεί το Διαδίκτυο, ώστε να συνδεθεί με άλλα παγκόσμια δίκτυα, κατασκευάζοντας συλλογικές ταυτότητες, σφυρηλατώντας συνειδήσεις αλληλεγγύης με απότερο σκοπό τον συντονισμό των κοινών τους δραστηριοτήτων».

Φεύγοντας από τα Ελληνικά σύνορα, ένα από τα πιο αξιοσημείωτα παραδείγματα συλλογικής δράσης και αντίδρασης στο πολιτικό σύστημα, το οποίο και ευνοήθηκε από τη χρήση του διαδικτύου είναι η γνωστή «Μάχη του Σιάτλ». Πιο συγκεκριμένα, στα τέλη της δεκαετίας του 1990, διάφορα ακτιβιστικά κινήματα χρησιμοποίησαν το διαδίκτυο με σκοπό να οργανώσουν μαζικές κινητοποιήσεις ενάντιο στο νέο-φιλελευθερισμό και τον υπερεθνικό καπιταλισμό. Η πρώτη μαζική διαμαρτυρία ξεκίνησε στις 18 Ιουνίου του 1988 υπό την ονομασία «Το καρναβάλι ενάντια στο κεφάλαιο» ενώ ακολούθησε η «Μάχη του Σιάτλ», το Δεκέμβριο του 1990, το περίφημο κίνημα ενάντια στον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου (ΠΟΕ), (Kahn και Kellner, 2004). ²¹² Αξίζει να σημειωθεί επίσης, πως η «Μάχη του Σιάτλ» αποτέλεσε την αφετηρία για τη γέννηση του Indymedia, το οποίο ακόμη και σήμερα παραμένει στενά συνδεδεμένο με κοινωνικά κινήματα υπέρ της παγκόσμιας δικαιοσύνης, ενώ παράλληλα παραμένει κατήγορος του νέο-φιλελευθερισμού.

Πιο πρόσφατο παράδειγμα αποτελούν οι διαδηλώσεις που πραγματοποιήθηκαν στη Γουατεμάλα το Μάιο του 2009, όταν ένα βίντεο ανέβηκε στο YouTube και το Facebook, στο οποίο ο νεκρός δικηγόρος Ροντρίγκο Ρόζενμπεργκ, δήλωνε πως ο πρόεδρος της Γουατεμάλας ευθυνόταν για τη δολοφονία

---

²¹¹ Milioni, Dimitra L. (2009). Probing the online counterpublic sphere: the case of Indymedia Athens. *Media, Culture & Society* 31(3): 409-431

²¹² Kahn, R., & Kellner, D. (2004). New media and internet activism. From the battle of Seattle to blogging. *New media & society*. London, Thousand Oaks, CA and New Delhi Vol6(1):87-95 DOI: 10.1177/1461444804039908
www.sagepublications.com

του. Μέσα σε λίγες ώρες πλήθος κόσμου άρχισε να διαμαρτύρεται τόσο διαδικτυακά, αλλάζοντας για παράδειγμα το «στάτους» του στο Facebook, ζητώντας απονομή δικαιοσύνης και άμεσο τερματισμό της βίας, όσο και με αυθόρμητες διαδηλώσεις στους δρόμους της χώρας (Harlow, 2011).²¹³ Η συγκεκριμένη περίπτωση αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα του πως ένα διαδικτυακό κίνημα ευνοεί τη δραστηριοποίηση των πολιτών και εκτός αυτού.

Συνοπτικά, ερχόμαστε αντιμέτωποι με αυτό που ο Castells (2001) ορίζει ως «δικτυωμένο κοινωνικό κίνημα /networked social movement», του οποίου βασικό χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι οι πολίτες δεν χρησιμοποιούν τις νέες τεχνολογίες για να προωθήσουν τη δράση ενός κινήματος που ήδη υφίσταται, αλλά το ότι το κίνημα γεννιέται και αναπτύσσεται μέσω του Διαδικτύου και στην πορεία μεταφέρεται και στη μη- διαδικτυακή πραγματικότητα.

Αν και τα τελευταία χρόνια αρκετά επιστημονικά άρθρα έχουν ερευνήσει τη συνδρομή των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης στη δημιουργία και ανάπτυξη κοινωνικών κινήματων, η υπάρχουσα βιβλιογραφία η οποία αφορά στον ρόλο του Twitter παραμένει ελλιπής, γεγονός το οποίο διαφαίνεται και από τη σύντομη βιβλιογραφική επισκόπηση, καθώς η πλειοψηφία των ερευνών εστιάζει στο Facebook, αλλά και σε ηλεκτρονικά εναλλακτικά μέσα ενημέρωσης, όπως το Indymedia. Συμπερασματικά, στόχος είναι η κατανόηση του ρόλου του Twitter στην πορεία και την εξέλιξη των σύγχρονων κοινωνικών κινήματων και κατ' επέκταση στην ενδυνάμωση συλλογικής δράσης, αναζητώντας απαντήσεις σε ερωτήματα όπως:

- Σε τι βαθμό το Twitter περιείχε αναφορές σχετικά με τη δολοφονία του Παύλου Φύσσα;
- Σε τι βαθμό το Twitter περιείχε αναφορές σχετικά με τα γεγονότα που ακολούθησαν τη δολοφονία;
- Ποιός ήταν ο βασικός σκοπός των «tweets»- μηνυμάτων τις πρώτες ώρες μετά τη δολοφονία; Είχαν ως μόνο σκοπό την οργάνωση εκδηλώσεων, χωρίς άλλη σκοπιμότητα όπως ενημέρωση και επικοινωνία;
- Σε τι βαθμό ευθύνεται για τις κινητοποιήσεις;

---

²¹³ Harlow, S. (2011). Social media and social movements. Facebook and an online Guatemala justice movement that moved offline. *New media & society*. 14:225

- Οι πολίτες γίνονται πιο δραστήριοι σε πολιτικό και κοινωνικό επίπεδο όταν η συμμετοχική τους δράση προβάλλεται μέσω των Σελίδων Κοινωνικής Δικτύωσης;
- Τελικά τα διαδικτυακά κινήματα δρουν και εκτός διαδικτύου;
- Και αν ναι, έχουν μακροπρόθεσμη βάση και δομές ή έχουμε να κάνουμε με ακτιβιστικά πυροτεχνήματα που σύντομα θα σβήσουν;

7.5 Το φαινόμενο του «Χακτιβισμού»

«Σκεφτείτε αν οι 'hackers' του Διαδικτύου, ξαφνικά μετουσιώνονταν σε εξουσιοδοτημένους πολιτικούς ακτιβιστές. Αν πίσω από το να 'σπάνε' κωδικούς και να αλλάζουν τα δεδομένα υπήρχε ένα όραμα και μια αποστολή. Αν ήθελαν να αποδείξουν κάτι περισσότερο πέραν του ότι είναι ίσως πιο έξυπνοι από το μέσο πολίτη, πιο έξυπνοι από τον άνθρωπο που κατασκεύασε τον ηλεκτρονικό υπολογιστή που χρησιμοποιεί ο μέσος πολίτης. Αν οι στόχοι τους ήταν πολύ προσεκτικά επιλεγμένοι, ως αποτέλεσμα μιας σύνθετης και καλά οργανωμένης διεργασίας. Αν οι στόχοι προέκυπταν μέσα από έρευνα και αποτελούσαν υποκείμενα που υποβάθμιζαν την καθημερινότητα των πολιτών. Αν ηγούνταν μιας υπερεθνικής εκστρατείας προάσπισης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων».

(Naomi Klein)²¹⁴

Η έλευση του Διαδικτύου έχει επιφέρει σημαντικές μετατοπίσεις στο πεδίο της πολιτικής επικοινωνίας, επηρεάζοντας και παράλληλα επαναπροσδιορίζοντας τον τρόπο με τον οποίο οι πολίτες επικοινωνούν, οργανώνονται και δρουν σε συλλογικό επίπεδο. Κατόπιν τούτου, στην εποχή της παγκοσμιοποιημένης κοινωνίας της πληροφορίας ερχόμαστε αντιμέτωποι με νέες μορφές πολιτικής δράσης, μέσα στις οποίες συγκαταλέγεται και το φαινόμενο των 'hackers', δηλαδή άτομα – δεξιότητες στην χρήση ηλεκτρονικών υπολογιστών, οι οποίοι και εκμεταλλεύονται τη γνώση τους προκειμένου να επηρεάσουν την κοινή γνώμη και να λειτουργήσουν ως μοχλοί πίεσης απέναντι στην εξουσία. Στις επόμενες παραγράφους εξετάζεται το κίνημα του διαδικτυακού ακτιβισμού, γνωστό και ως «χακτιβισμός», καθώς και το κατά πόσο τελικά είναι εφικτό ο διαδικτυακός ακτιβισμός να συμβάλει στον εκδημοκρατισμό

²¹⁴ Klein, N. (1998). *Computer Hacking New Tool of Political Activism*, Toronto Star

της δημόσιας σφαίρας, διευρύνοντας εν τέλει την ίδια την έννοια της δημοκρατίας και της πολιτικής επικοινωνίας.

7.5.1 Ορίζοντας και προσεγγίζοντας το φαινόμενο του Χακτιβισμού και της ψηφιακής πολιτικής επικοινωνίας

Οι Taylor και Jordan (1999) ²¹⁵ ορίζουν τον διαδικτυακό ακτιβισμό ή χακτιβισμό ως «την αξιοποίηση των τεχνικών που χρησιμοποιούν οι *hackers* των ηλεκτρονικών υπολογιστών προκειμένου να διεισδύουν και να αποκτούν πρόσβαση στο σύνολο των ψηφιακών δεδομένων, συνδυαστικά με τις επικοινωνιακές αξίες και στρατηγικές που διέπουν την πολιτική επικοινωνία, με σκοπό να εξυπηρετήσουν το πρόγραμμα και τις δράσεις των σύγχρονων διεθνοποιημένων κοινωνικών κινημάτων».

Σε συμφωνία με προγενέστερες μελέτες, ο χακτιβισμός είναι ίσως η μοναδική πολιτική ψηφιακή δράση που καταφέρνει σε μεγάλο βαθμό να συγκεντρώσει την προσοχή της κοινής γνώμης εκφράζοντας δημόσια αποδοκιμασία για τις πολιτικές τακτικές που ασκούνται από της κυβερνητικές και οικονομικές δυνάμεις της κοινωνίας. Παραδειγματικά, ο Taylor (2005, σελ. 4) ²¹⁶ αναφέρει ότι «οι χακτιβιστές καταφέρνουν να συνδεθούν άμεσα με τα υποσύνολα της κοινωνίας, αναπτύσσοντας στενούς δεσμούς με τους πολίτες. Αυτό σημαίνει ότι ένα νέο σημαντικό κεφάλαιο ξεκινάει να γράφεται στην μελέτη της πολιτικής επικοινωνίας και της συλλογικής δράσης, και το κεφάλαιο αυτό σχετίζεται άμεσα με την ανάδυση των ψηφιακών μέσων επικοινωνίας. Με άλλα λόγια, παρατηρείται μια ριζική αναμόρφωση στην άσκηση της πολιτικής, και η τεχνολογία πλέον κατέχει τον πρωταγωνιστικό ρόλο».

Σε αντιστοιχία, ο καθηγητής Monroe Price υπογραμμίζει ότι «στην μεταμοντέρνα κοινωνία αναμφιβόλως προκύπτουν νέα μοντέλα διακυβέρνησης, νέοι τρόποι άσκησης της πολιτικής, νέες μορφές εμπλοκής των πολιτών με τα κοινά, νέοι τρόποι έκφρασης και νέα μέσα προώθησης του δημόσιου διαλόγου. Οι αλλαγές αυτές είναι απότοκο της ραγδαίας εξέλιξης της τεχνολογίας. Κατόπιν τούτου, κάθε

---

²¹⁵ Taylor, P. (1999) *Hackers: Crime in the Digital Sublime*. Routledge: London.

²¹⁶ Taylor, P. (2005). *From hackers to hacktivists: speed bumps on the global superhighway?* London, Thousand Oaks, CA and New Delhi. Vol7(5):625–646. SAGE Publications.

τεχνολογικό επίτευγμα συνοδεύεται από συγκεκριμένες κοινωνικές επιδράσεις, οι οποίες δεν θα πρέπει να αγνοούνται» (Price, 2010, σελ. 2).²¹⁷

Στις ανωτέρω παραγράφους πραγματεύεται η επίδραση του Διαδικτύου στην πολιτική επικοινωνία. Ως εκ τούτου, και προκειμένου να εξεταστούν περαιτέρω οι πρακτικές επιπτώσεις της τεχνολογίας στην κοινωνία, απαραίτητος κρίνεται ο προσδιορισμός της έννοιας της πολιτικής επικοινωνίας. Η πολιτική επικοινωνία ως διεργασία, ως έννοια, και ως αντικείμενο μελέτης περιλαμβάνει τις διαδικασίες σύνταξης, αποστολής, λήψης και επεξεργασίας μηνυμάτων, των οποίων το περιεχόμενο ασκεί είτε άμεση, είτε έμμεση επιρροή στην δημόσια και πολιτική ζωή μιας κοινωνίας. Πιο συγκεκριμένη, η επιρροή αυτή ταυτίζεται με οποιαδήποτε αλλαγή δύναται να προκύψει στον τρόπο σκέψης, στις αντιλήψεις, στις πεποιθήσεις, στα συναισθήματα ή στην συμπεριφορά των υποκειμένων, σε ατομικό, συλλογικό ή ακόμα και θεσμικό επίπεδο. (Graber, 2002, σελ. 479).²¹⁸ Το αμέσως επόμενο ερώτημα είναι πως το Διαδίκτυο, ως μια σύγχρονη μορφή δημόσιας σφαίρας εξυπηρετεί στην εξέλιξη της πολιτικής επικοινωνίας.

Σύμφωνα με την Brunsting (2002, σελ. 550),²¹⁹ το Διαδίκτυο είναι ένα σπουδαίο εργαλείο στα χέρια των ακτιβιστών προκειμένου να κερδίσουν τη δημόσια υποστήριξη, και πόσο μάλλον ένα εργαλείο που χρησιμοποιεί μη – βίαιες τακτικές. Όπως χαρακτηριστικά δηλώνει ο συγγραφέας, το Διαδίκτυο αλλάζει την φύση και την έννοια της συλλογικής δράσης, επισημαίνοντας πως διακριτό γνώρισμα του Διαδικτύου είναι ο εκδημοκρατισμός της συλλογικής δράσης, καθώς ως εργαλείο δεν ενδείκνυται για συγκρουσιακές πρακτικές. Κατόπιν τούτου, διά μέσω του Διαδικτύου η πολιτική επικοινωνία «περιορίζεται» στην διεξαγωγή μιας διαρκούς και ανοιχτής στο κοινό δημόσιας διαβούλευσης για πάσης φύσεως θέματα της κοινωνικής πραγματικότητας. Στην περίπτωση αυτή, αυτό που αλλάζει είναι το γεγονός ότι ο διάλογος διεξάγεται μέσω ηλεκτρονικών πλατφόρμων. Παραδείγματα αποτελούν τα ιστολόγια, οι προσωπικές ιστοσελίδες, οι σελίδες κοινωνικής δικτύωσης, οι ψηφιακές εκδόσεις εφημερίδων, οι πρακτικές που υιοθετούν οι hackers κ.α. Με άλλα λόγια, και

---

²¹⁷ Price, M. (2010). Toward a foreign policy of information space. Thussu Daya. (ed). *International Communication. A reader*. London. New York: Routledge.

²¹⁸ Graber, M. A. (2002), Book Reviews. *Political Science Quarterly*, 117: 674–677. doi:10.2307/798143

²¹⁹ Brunsting, S. (2002). Collective Action in the Age of the Internet. *Mass Communication and Online Mobilization. Social Science Computer Review*. SAGE Publications Inc. doi: 10.1177/089443930202000306

σε συμφωνία με τον Denning (2000a, σελ. 26), ²²⁰ ο οποίος υποστηρίζει εξίσου πως το Διαδίκτυο αναμορφώνει το τοπίο του δημόσιου διαλόγου, το Διαδίκτυο και οι νέες τεχνολογίες προσφέρουν νέες και κυρίως οικονομικές μεθόδους συλλογής, επεξεργασίας και δημοσίευσης πληροφοριών, οι οποίες με την σειρά τους αξιοποιούνται από τους πολίτες για επικοινωνιακούς και οργανωτικούς σκοπούς σε παγκόσμια κλίμακα, υποστηρίζοντας ταυτόχρονα την ιδιωτική και δημόσια επικοινωνία.

Συμπερασματικά, το Διαδίκτυο δύναται να θεωρηθεί ως μια αποτελεσματική μορφή μιας εκσυγχρονισμένης δημόσιας σφαίρας, δεδομένου ότι προωθεί τη δημόσια διαβούλευση. Εκτός αυτού, παρέχει τόσο στους οργανωμένους ακτιβιστές, όσο και στους απλούς χρήστες νέες ευκαιρίες εμπλοκής και συμμετοχής στα κοινά, νέες ευκαιρίες και δυνατότητες που αφορούν στην ανταλλαγή ενημερώσεων και πληροφοριών, και τέλος νέες ευκαιρίες οικοδόμησης δικτύων και κοινοτήτων, και όλα αυτά με ένα τρόπο ιδιαίτερα εύκολο και οικονομικά προσιτό.

7.5.2 Ο ιδεολογικός προσανατολισμός του κινηματικού χακτιβισμού

Εξετάζοντας την υπάρχουσα βιβλιογραφία, η λέξη «hacker» είναι μια από τις πιο αμφιλεγόμενες έννοιες, η οποία συχνά συνοδεύεται από αρνητικούς συνειρμούς. Μόλα ταύτα, ο Taylor (1999) ορίζει τον hacker ως το άτομο που αρέσκεται στο να εμπλέκεται με ηλεκτρονικούς υπολογιστές, αναζητώντας λύσεις σε τεχνικά προβλήματα. Οι ίδιοι οι hackers στην πλειοψηφία τους υποστηρίζουν ότι αυτοσκοπός τους είναι η προώθηση της ελεύθερης ροής πληροφοριών, έτσι όπως αυτή θα πρέπει να συμβαίνει στα πλαίσια των δημοκρατικών κοινωνιών, και ως εκ τούτου οτιδήποτε και οποιοσδήποτε αντιτίθεται στον ισχυρισμό αυτό καθίσταται άμεσα στόχος και αντίπαλος τόσο των ίδιων όσο και της κοινωνίας στο σύνολό της (Fitri, 2011). ²²¹

Ο Stephen Levy (1984) ²²² στο βιβλίο του “*Hackers: Heroes of the Computer Revolution*” συνοψίζει τα βασικά αξιώματα που διέπουν την ιδεολογία και την κουλτούρα των hackers ως εξής:

---

²²⁰ Denning, D. (2000a) Activism, Hacktivism and Cyberterrorism,” *Computer Security Journal*, 16(3): 15-36.

²²¹ Fitri, S. (2011). Democracy discourses through the internet communication: Understanding the hactivism for the global changing. *Online journal of communication and media technologies*. Vol.1 Issue:2

²²² Levy, S. (1984). *Hackers: Heroes of the Computer Revolution*, New York: Bantam Doubleday Dell.

- Η πρόσβαση σε ηλεκτρονικούς υπολογιστές και ψηφιακά συστήματα πρέπει να είναι απεριόριστη και καθολική.
- Όλες οι πληροφορίες πρέπει να παρέχονται στους πολίτες δωρεάν.
- Δυσπιστία στις αρχές – προώθηση της αποκέντρωσης.
- Οι hackers πρέπει να κρίνονται βάσει των ικανοτήτων τους (hacking) και όχι βάσει κίβδηλων και παραπλανητικών κριτηρίων όπως η ηλικία, τα διπλώματα, η φυλή, ή η θέση που κατέχουν.
- Οι πολίτες έχουν τη δυνατότητα να δημιουργήσουν τέχνη μέσω ηλεκτρονικών υπολογιστών.
- Οι ηλεκτρονικοί υπολογιστές έχουν τη δύναμη να αλλάξουν προς το καλύτερο τη ζωή των πολιτών.

Βάσει των ανωτέρω, οι hackers είναι ένα σύγχρονο ψηφιακό ακτιβιστικό κίνημα που στοχεύει στην προώθηση της ελεύθερης διανομής πληροφοριών και ιδεών μέσω της τεχνολογίας του Διαδικτύου, ενώ ταυτόχρονα μάχονται υπέρ της παγκόσμιας δικαιοσύνης, ελευθερίας και της προάσπισης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Όσον αφορά τώρα στο ίδιο το φαινόμενο του χακτιβισμού, ο Graham Meikle (2002) το προσεγγίζει ως «*το πάντρεμα μεταξύ των πολιτικών ακτιβιστών και των hackers των ηλεκτρονικών υπολογιστών*», εννοώντας την αναζήτηση λύσεων σε λογισμικά προγράμματα προκειμένου να διορθωθούν τα κοινωνικά προβλήματα.

7.5.3 Ιστορική εξέλιξη του ψηφιακού ακτιβισμού

“Δεν είναι ποτέ η τεχνολογία αυτή καθ’ αυτή που δημιουργεί προβλήματα. Είναι οι άνθρωποι, οι προσωπικότητες, και οι πολιτικές που ακολουθούν”

(Rick Cook, Wizardry Compiled) ²²³

Μια από τις πιο γνωστές και πρωταρχικές χακτιβιστικές ομάδες ήταν η ομάδα *‘The Cult of the Dead Cow (CDC)’*.²²⁴ Η συγκεκριμένη ομάδα δημιούργησε το λογισμικό πρόγραμμα ‘Goolag’, το οποίο περιελάμβανε το εργαλείο ‘Goolag Scanner’ το οποίο επέτρεπε στον οποιοδήποτε πολίτη να εισάγει την ιστοσελίδα του στην μηχανή αναζήτησης της Google. (Fitri, 2011). Η κυκλοφορία του εργαλείου Goolag Scanner φαίνεται να πέτυχε τέσσερις ξεχωριστούς στόχους:

²²³ Cook, R. (1990). *The wizardry compiled*. New York, N.Y: Baen

²²⁴ <http://www.cultdeadcow.com/>

1. Αρχικά την αύξηση της δημοτικότητας της ίδιας της ομάδας, υπενθυμίζοντας στους πολίτες την ύπαρξη της CDC.
2. Την αφύπνιση των πολιτών αναφορικά με το βαθμό συμμόρφωσης της ίδιας της Google σχετικά με τις λογοκριτικές πρακτικές που ισχύουν στην Κίνα.
3. Την επαγρύπνηση των πολιτών σχετικά με την ευπάθεια που χαρακτηρίζει ως μέσο το Διαδίκτυο.
4. Και τέλος, την προώθηση ενός εργαλείου το οποίο μπορεί να αξιοποιηθεί από τους πολίτες για πιο εποικοδομητικούς σκοπούς. (Ranario, 2008).²²⁵

Προκειμένου να υπερασπιστούν τις πρακτικές τους, οι ακτιβιστές της CDC δηλώνουν ότι: «Κατανοούμε και αναγνωρίζουμε το δικαίωμα της οποιασδήποτε κυβέρνησης να αποκρύπτει σημαντικές κρατικές πληροφορίες, να απαγορεύει την δημοσίευση και την πρόσβαση σε συγκεκριμένες πηγές πληροφοριών και υλικού, όπως το παράδειγμα της παιδικής πορνογραφίας, ή να επιχειρεί να προστατεύσει τα προσωπικά δεδομένα των πολιτών. Μόλα ταύτα, αντιτιθέμαστε σε οποιαδήποτε προσπάθεια ελέγχου της ελεύθερης πρόσβασης των πολιτών σε άλλους είδους πληροφορίες που έχουν να κάνουν με την γνώση, την επιστήμη, την τεχνολογία, την τέχνη, την θρησκεία... Για το λόγο αυτό μελετάμε διαρκώς νέα μέσα και τεχνικές ούτως ώστε να περιορίσουμε την προσπάθεια χειραγώγησης της πληροφόρησης που συνεπάγεται την καταστρατήγηση της ελευθερίας των πολιτών» (Fitri, 2011).

Το παράδειγμα της ομάδας CDC ταυτίζεται με την απαρχή του ψηφιακού ακτιβισμού. Στην συνέχεια εμφανίζονται πληθώρα περιπτώσεων οι οποίες αξιοποιούν το Διαδίκτυο ως εργαλείο διεκδίκησης, και ως μοχλό πίεσης και πολλές φορές απειλής. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση ενός νεαρού Βρετανού hacker, γνωστός ως 'JF'. Την άνοιξη του 1998 ο JF απέκτησε πρόσβαση σε 300 sites στα οποία και τοποθέτησε υλικό (κείμενα και εικόνες) κατά της χρήσης πυρηνικής ενέργειας, κινητοποιώντας διαδηλώσεις και διαμαρτυρίες ενάντια στις πυρηνικές δοκιμές (Fitri, 2011). Ένα χρόνο αργότερα, το 1999, η ομάδα των διαδικτυακών ακτιβιστών 'The ElectroHippies' στη Βρετανία καλούσε τους πολίτες σε μια ψηφιακή κινητοποίηση ενάντια στον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου (World Trade Organization/ WTO). Οποιοσδήποτε πολίτης επιθυμούσε να λάβει μέρος στην διαμαρτυρία δεν είχε παρά να πραγματοποιεί επαναλαμβανόμενες επισκέψεις στην σελίδα του WTO, ούτως

---

²²⁵ Ranario, M. (2008). *Identifying the ideology of "hactivism"*. Discourse and technology.

ώστε η σελίδα να υπερφορτωθεί και να αναγκαστεί να καταρρεύσει. (Fitri, 2011). Η τακτική αυτή η οποία και χρησιμοποιήθηκε κατ' εξακολούθηση κατά τη διάρκεια των διαμαρτυριών που έλαβαν χώρα στο Σιάτλ ενάντια στον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου είναι γνωστή ως Distributed Denial of Service (DDoS), ή αλλιώς επιθέσεις άρνησης εξυπηρέτησης.

Στην πιο πρόσφατη ιστορία του χακτιβισμού συναντάμε την περίπτωση των WikiLeaks, στα τέλη του 2010 καθώς και την ομάδα των 'Anonymous'. Και στις δύο περιπτώσεις στόχος των ακτιβιστών αποτέλεσε η προάσπιση της ελευθερίας του Διαδικτύου, της ελευθερίας του τύπου και του λόγου εν γένει, καθώς και η υπεράσπιση της δημοκρατίας, ως θεσμός που συνεχώς, και σε συμφωνία με τους διαδικτυακούς ακτιβιστές, τίθενται υπό αμφισβήτηση στις σύγχρονες καπιταλιστικές κοινωνίες. Υπό το πρίσμα αυτό οι Anonymous δηλώνουν ότι *«οι ακτιβιστές που μετέχουν στην ομάδα μας δεν είναι ούτε αυτόκλητοι τιμωροί, ούτε τρομοκράτες. Ο στόχος μας είναι απλός: Να διατηρήσουμε την ανεξαρτησία και την ελευθερία του Διαδικτύου. Για το λόγο αυτό μαχόμαστε ενάντια σε κάθε άτομο, κυβέρνηση, οργανισμό που πασχίζει να την περιορίσει»* (Reuter, 2010· όπως αναφέρεται Fitri, 2011).

7.5.4 Οι τεχνικές της ψηφιακής ανυπακοής

Ένα από τα συχνότερα επιχειρήματα ενάντια στο φαινόμενο του ψηφιακού ακτιβισμού αποτελεί ο ισχυρισμός ότι προκειμένου ένα οποιοδήποτε κίνημα να έχει ουσιαστικό αντίκτυπο στην κοινωνία θα πρέπει να μεταπηδήσει στην offline πραγματικότητα. Υπό αυτήν την έννοια, το ίδιο το φαινόμενο του χακτιβισμού, όσο και πρακτικές που υιοθετούνται, και όσον αφορά στην αποτελεσματικότητά τους, τίθενται υπό αμφισβήτηση. Στον κατωτέρω πίνακα παρουσιάζονται σε αντιστοιχία οι πρακτικές που υιοθετούν οι κινηματίες σε offline συνθήκες σε σχέση με τις πρακτικές που αξιοποιούνται στα online περιβάλλοντα. Εν συνεχεία περιγράφονται επιγραμματικά οι βασικές τακτικές των ψηφιακών επαναστατών.

Πίνακας 8: *Οι τακτικές αντίστασης του ψηφιακού ακτιβισμού σε αντιδιαστολή με τις offline πρακτικές*

Τεχνικές Ψηφιακής Ανυπακοής	
Μορφές αντίστασης/διαμαρτυρίας	Χακτιβισμός
Καθιστική διαμαρτυρία	Αντικατάσταση ιστοσελίδων (site defacements)
Οδοφράγματα	Αλλαγή διεύθυνσης ιστοσελίδας (site redirects)
Πολιτικά μηνύματα διαμαρτυρίας σε τοίχους	Ψηφιακές επιθέσεις σε ηλεκτρονικά συστήματα

(graffiti)	(DoS attacks)
Στάσεις εργασίας/απεργίες	Υποκλοπή πληροφοριών
Υπόγειες Αντιστάσεις	Δημιουργία ιστοσελίδων με παρόμοιο URL (site parodies)
Πολιτικό θέατρο/ τέχνη	Εικονικές
Σαμποτάζ	Εικονικό σαμποτάζ Ανάπτυξη λογισμικών προγραμμάτων

Πηγή: Fitri, 2011, σελ. 11

Βανδαλισμοί ιστοσελίδων (Site defacements): οι hackers διεισδύουν σε έναν ηλεκτρονικό διακομιστή (server) και αντικαθιστούν μια ιστοσελίδα με μια άλλη, στην οποία παρουσιάζουν διαφόρου τύπου μηνύματα αναλόγως του σκοπού που εξυπηρετούν

Ανακατεύθυνση ιστοσελίδας (Site redirects): η τεχνική αυτή συνίσταται στην αλλαγή της διεύθυνσης μιας ιστοσελίδας ούτως ώστε οι πιθανοί επισκέπτες του site να μεταφέρονται αυτόματα σε ένα εναλλακτικό site. Συνήθως το εναλλακτικό site αντιτίθεται στο περιεχόμενο της «χακαρισμένης» ιστοσελίδας.

Άρνηση εξυπηρέτησης (Denial of service / DoS): Μια από τις πιο δυναμικές και αποτελεσματικές τακτικές του ψηφιακού ακτιβισμού, η οποία μόλα ταύτα δεν χρησιμοποιείται τόσο συχνά. Πρόκειται για μια ψηφιακή επίθεση σε ένα ηλεκτρονικό σύστημα, με απώτερο σκοπό να καταρρεύσει το ίδιο το σύστημα και το περιεχόμενο ενός site να μην είναι προσβάσιμο στους επισκέπτες.

Υποκλοπή πληροφοριών (Information theft): Η διείσδυση μέσα σε ένα ιδιωτικό ηλεκτρονικό δίκτυο και η κλοπή στοιχείων και πληροφοριών.

Εικονικές διαμαρτυρίες (Virtual sit-ins): Σαν στρατηγική αποτελεί υποκατηγορία της μεθόδου άρνησης εξυπηρέτησης (DoS). Εκατοντάδες ή και χιλιάδες διαμαρτυρόμενοι επισκέπτονται επαναλαμβανόμενα μια ιστοσελίδα, στοχεύοντας σε συγκεκριμένα sites και servers, με σκοπό την κατάρρευση του site λόγω υπερφόρτωσης.

Ιστοσελίδες παρωδίες (Site parodies): η δημιουργία ενός site «παρωδία», το οποίο και έχει παρεμφερή ηλεκτρονική διεύθυνση (URL) με το αυθεντικό site προκειμένου να δημιουργηθεί σύγχυση στους επισκέπτες.

Ανάπτυξη λογισμικών προγραμμάτων (Software development): Η ανάπτυξη λογισμικών εργαλείων που εξυπηρετούν συγκεκριμένους πολιτικούς σκοπούς.

Συνήθως πρόκειται για λογισμικά προγράμματα ανοικτού κώδικα, το οποίο σημαίνει πως είναι δωρεάν, η πρόσβαση είναι ανοιχτή σε όλους και επιπλέον, ο οποιοσδήποτε μπορεί να τροποποιήσει τον κώδικα, ευνοώντας κατά αυτόν τον τρόπο την συνεργασία μεταξύ των πολιτών αλλά ταυτόχρονα και την διαρκή εξέλιξη και βελτίωση των προαναφερόμενων εργαλείων (Fitri, 2011).

Εν κατακλείδι, ερευνώντας τον θεσμό των σύγχρονων κοινωνικών κινημάτων το φαινόμενο του «χακτιβισμού» χρήζει ιδιαίτερης μνείας. Ένα από τα ιδιαίτερα γνωρίσματα των σύγχρονων κοινωνικών κινημάτων είναι η αξιοποίηση της τεχνολογίας ως εργαλείο διανομής πληροφοριών, αλλά και ως εργαλείο οργάνωσης και συντονισμού των κινητοποιήσεων. Στην περίπτωση του χακτιβισμού φαίνεται ότι το Διαδίκτυο ξεπερνάει τον ενημερωτικό και εργαλειακό του χαρακτήρα και αποκτά δυναμική. Οι σύγχρονοι ψηφιακοί ακτιβιστές δεν χρησιμοποιούν την τεχνολογία μόνο για να ενημερώσουν, να αφυπνίσουν και να οργανώσουν τους πολίτες σε συλλογικό επίπεδο. Η τεχνολογία είναι στα χέρια των hackers ένα «όπλο» ενάντια σε πολιτικές, κυβερνήσεις και οργανισμούς που επιχειρούν να περιορίσουν την ελευθερία των πολιτών, το οποίο μάλιστα, και πόσο μάλλον όταν γίνεται λόγος για την κοινωνία της πληροφορίας, αποτελεί τεράστια απειλή.

7.6 Σύγχρονα Κοινωνικά Κινήματα και Μ.Μ.Ε

Η αλληλεπίδραση μεταξύ ΜΜΕ και κοινωνικών κινημάτων είναι αδιαμφισβήτητη και ως εκ τούτου η ενασχόληση με τα ΜΜΕ κρίνεται αναγκαία και απαραίτητη, υπογραμμίζοντας ότι η θεωρητική ενασχόληση με τα ΜΜΕ σχετίζεται άμεσα με τη θεώρηση που αναπτύσσεται για την κοινωνία, και εν συνεχεία για τα κοινωνικά κινήματα, δεδομένου ότι τα ΜΜΕ αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι της κοινωνίας και δρουν παράλληλα ως οργανικό τμήμα της (Ψύλλα, 2003, σελ. 94).

Ο Μιχάλης Ψημίτης στην εισαγωγή του βιβλίου του *«Εισαγωγή στα σύγχρονα κοινωνικά κινήματα»* αναφέρει πως ο τρόπος που τα κοινωνικά κινήματα προσεγγίζονται από τα Μ.Μ.Ε αποτελεί ένα ιδιαίτερα ενδιαφέρον πεδίο μελέτης για την επιστημονική κοινότητα (2006, σ. 14).²²⁶ Αναμφίβολα υπάρχει μια έντονη σχέση αλληλεπίδρασης μεταξύ των κοινωνικών κινημάτων και των μέσων ενημέρωσης. Στόχος της συγκεκριμένης ενότητας είναι η κατανόηση της αμφίδρομης σχέσης μεταξύ των δύο. Πως δηλαδή τα Μ.Μ.Ε δύναται να επηρεάσουν τον τρόπο που οι

---

²²⁶ Ψημίτης Μ., (2006). *Εισαγωγή στα Σύγχρονα Κοινωνικά Κινήματα*. Αθήνα. Ατραπός.

πολίτες προσλαμβάνουν τα κοινωνικά κινήματα και πως με τη σειρά τους τα κοινωνικά κινήματα επηρεάζουν την ειδησεογραφική ατζέντα των μέσων ενημέρωσης. Πιο συγκεκριμένα θα προσπαθήσουμε να απαντήσουμε σε ερωτήσεις οι οποίες αφορούν στο ρόλο των Μ.Μ.Ε στην συνειδησιακή αφομοίωση των κοινωνικών κινήματων, εάν και πως συμβάλλουν στη διαμόρφωση της εικόνας ενός κοινωνικού κινήματος και τέλος αν υπάρχει τελικά κάποια σχέση μεταξύ της λειτουργίας των Μ.Μ.Ε και των κοινωνικών μετατοπίσεων και μεταβολών.

Αρχικά κανείς δε μπορεί να αμφισβητήσει το έντονο ενδιαφέρον που παρουσιάζουν τα Μ.Μ.Ε αναφορικά με την κάλυψη συλλογικών δράσεων. Ο Ψημίτης (2006) διακρίνει δύο πλευρές κάτω από τις οποίες υφίσταται η αμφίδρομη σχέση μεταξύ Μ.Μ.Ε και κοινωνικών κινήματων. Από την ποσοτική προοπτική υπογραμμίζει ότι ανέκαθεν κάθε μορφή συλλογικής δράσης, κινητοποιήσεις, διαμαρτυρίες, καταλήψεις, κοινωνικές εξεγέρσεις, αποτελούν ένα σημαντικό κομμάτι της ειδησεογραφικής ατζέντας των Μ.Μ.Ε. Τονίζει δε, ότι το ενδιαφέρον γίνεται ακόμη πιο έντονο όταν οι δράσεις αυτές συνοδεύονται και από περιστατικά που είναι συναισθηματικά φορτισμένα, όπως για παράδειγμα όταν έχουμε να κάνουμε με μαζικές συγκεντρώσεις, βλ. Γένοβα, με συγκρούσεις, με τραυματισμούς ή και με το θάνατο των δρώντων. Στην τελευταία κατηγορία μπορούμε να εντάξουμε και τη δολοφονία του Πάυλου Φύσσα, γεγονός που απασχόλησε ιδιαίτερα τα ελληνικά αλλά και διεθνή μέσα ενημέρωσης, καθώς επίσης και τα εναλλακτικά ψηφιακά μέσα, και μάλιστα συνεχίζει να απασχολεί και να επανέρχεται στην επικαιρότητα κάθε φορά που προκύπτει κάποιο νέο στοιχείο σχετικό με το γεγονός. Από την ποιοτική άποψη τώρα, τα ίδια τα κοινωνικά κινήματα, ως μορφές συλλογικής δράσης έχουν στη διάθεση τους μια μεγάλη ποικιλία δράσεων, ή αλλιώς ρεπερτορίου, που αποσκοπούν στην επίτευξη των στόχων τους. Μέσω των δράσεων αυτών διαμορφώνουν τον τρόπο βάσει του οποίου οι υπόλοιποι πολίτες αντιλαμβάνονται την καθημερινή ζωή, κάτι το οποίο επίσης δε δύναται να αγνοηθεί από τα Μ.Μ.Ε., με αποτέλεσμα να το συμπεριλαμβάνουν στην ατζέντα τους, ακόμη και αν πολλές φορές αυτό συμβαίνει με έναν τρόπο υποσυνείδητο, χωρίς να αναγνωρίζουν άμεση την συναισθηματική και ψυχολογική επιρροή η οποία ασκείται από τα κινήματα στους πολίτες. Μετά από αυτό το διαχωρισμό και όπως διευκρινίζει ο συγγραφέας η ποσοτική πρόσληψη των κινήματων από τα Μ.Μ.Ε είναι αυτή που κερδίζει έδαφος, αδιαφορώντας πολλές φορές για την ποιοτική κάλυψη του θέματος.

Στις επόμενες παραγράφους εξετάζονται οι βασικές συνέπειες στο χώρο των κοινωνικών κινημάτων οι οποίες σχετίζονται άμεσα με τη λειτουργία των Μ.Μ.Ε. Η πρώτη συνέπεια έχει να κάνει με το γεγονός ότι πολλές φορές τα Μ.Μ.Ε ενεργούν με μεθοδικό τρόπο ούτως ώστε να δημιουργήσουν μια θολή εικόνα σχετικά με τη δράση των κοινωνικών κινημάτων. Με άλλα λόγια, συλλογικές δράσεις τείνουν να παρουσιάζονται ως μορφές αντίδρασης και ρήξης με τους καθιερωμένους θεσμούς και εξουσίας, ως το «ξέσπασμα» μιας κοινωνικής ομάδας η οποία νιώθει πως τα συμφέροντά της πλήττονται και καταστρατηγούνται, χωρίς όμως οι συλλογικές αυτές δράσεις να παρουσιάζουν συγκεκριμένους στόχους αλλά και μεθόδους διαφυγής της κρίσης και του αδιεξόδου που βασανίζει την εκάστοτε κοινωνία. (Martinelli, 2000). Η συνέπεια αυτή έχει τις ρίζες της σε ισχυρισμούς που χαρακτηρίζουν τις μεταμοντέρνες κοινωνίας. Χαρακτηριστικά, σύμφωνα με το Martinelli στις σύνθετες και πολύπλοκες μεταμοντέρνες κοινωνίες είναι αδύνατη η ρεαλιστική και με ορθή κρίση αφήγηση της κοινωνικής πραγματικότητας (Martinelli, 2000, σ. 122-124).²²⁷ Η φράση αυτή αναδεικνύει ταυτόχρονα και την σπουδαιότητα του ρόλου που διαδραματίζουν τα Μ.Μ.Ε ως κατασκευαστές, παραγωγοί και διακινητές της κοινωνικής πραγματικότητας. Δεν είναι άλλωστε τυχαίο το γεγονός ότι, όπως έχει ήδη επισημανθεί σε προηγούμενες ενότητες, η σύγχρονη μεταμοντέρνα κοινωνία πολλές φορές προσδιορίζεται και ως «κοινωνία της πληροφορίας», κάτι το οποίο σημαίνει πως σήμερα όσο ποτέ άλλοτε, η παραγωγή, διακίνηση και αποθήκευση της πληροφορίας δεν κατείχε τόσο σημαντικό ρόλο. Ως εκ τούτου τα Μ.Μ.Ε κατέχοντας την πρωτοκαθεδρία στην παραγωγή και διοχέτευση πληροφοριών μπορούν να θεωρηθούν και ως οι πιο σημαντικοί διαμορφωτές της κοινωνικής πραγματικότητας, κατευθύνοντας πολλές φορές ταυτόχρονα όχι μόνο της εικόνα της κοινωνικής πραγματικότητας, αλλά και τον τρόπο με τον οποίο οι πολίτες προσλαμβάνουν την εικόνα αυτή. Με άλλα λόγια και όπως σημειώνει ο Ignacio Ramonet²²⁸ τα ΜΜΕ σήμερα είναι τα βασικά κέντρα ‘κατασκευής της αλήθειας’ (1999, σελ. 51-52). Ενδιαφέρον παρουσιάζει εξίσου και η άποψη του Martinelli αναφορικά με το ρόλο των Μ.Μ.Ε στην μεταμοντέρνα κοινωνία, κάνοντας λόγο για μια μετατόπιση στο επίπεδο των εξουσιών. Με άλλα λόγια, αν σε προγενέστερες κοινωνικές δομές είχαμε να κάνουμε με μια κάθετη μορφή εξουσίας που ασκούταν κατά κύριο λόγο από πολιτικούς φορείς, σήμερα παρατηρείται η μετατόπιση σε μια οριζόντια μορφή

²²⁷ Martinelli, A. (2000). *La modernizzazione*. Bari: Laterza.

²²⁸ Ραμονέ, Ι. (1999). *Η τυραννία των ΜΜΕ*. Αθήνα: Πόλις

εξουσίας η οποία ταυτίζεται με τον τρόπο που λειτουργούν τα Μ.Μ.Ε καθώς επίσης και τον τρόπο που διαχειρίζονται τις πληροφορίες τις οποίες έχουν στη διάθεσή τους (Martinelli, 2000, σ. 46). Τι συμβαίνει τώρα ως προς τον τρόπο που καλύπτουν τα Μ.Μ.Ε γεγονότα τα οποία σχετίζονται με συλλογικές δράσεις; Ο Ψημίτης δε διστάζει να κάνει λόγο για «μιντιακά κατασκευασμένες όψεις των κινημάτων σε βάρος των άμεσων απόψεων» (Ψημίτης, 2006, σ. 17). Με άλλα λόγια, οι δράσεις αυτές παρουσιάζονται από τα Μ.Μ.Ε, και πολλές φορές μάλιστα με τρόπο τέτοιο που να κάνει επίκληση στο θυμικό και στη συναισθηματική και ψυχολογική σφαίρα των καταναλωτών της πληροφορίας, πάραυτα συχνά αδυνατούν ή δεν επιδιώκουν να τις εξηγήσουν σε βάθος, μη δίνοντας έμφαση στο γεγονός ότι συχνά τείνουν να υπερβαίνουν το ατομικό συμφέρον, γεγονός που από μόνο του αποκτά ιδιαίτερη βαρύτητα, και να μεταφέρουν ένα βαρύ εννοιολογικό και σημασιολογικό φορτίο, τόσο για τους δράντες όσο και για την ίδια την κοινωνία. Πολλές φορές αυτό μπορεί να είναι και το αποτέλεσμα της ανταγωνιστικής σχέσης μεταξύ Μ.Μ.Ε και κοινωνικών κινημάτων καθώς και οι δύο, για διαφορετικούς λόγους και με διαφορετικές τεχνικές, διεκδικούν το ρόλο του κατασκευαστή αλλά και εκφραστή της κοινωνικής πραγματικότητας.

Συνοψίζοντας, η θολή αποτύπωση του χαρακτήρα των κοινωνικών κινημάτων είναι αποτέλεσμα τριών παραγόντων: (α) της αδυναμίας προσέγγισης της κοινωνικής πραγματικότητας στα πλαίσια της σύγχρονης και πολύπλευρης μεταμοντέρνας κοινωνίας, (β) της αδυναμίας των ίδιων των Μ.Μ.Ε να κατανοήσουν σε βάθος τα νοήματα τα οποία παρουσιάζουν στην κοινωνία τα κοινωνικά κινήματα και τέλος, (γ) λόγω της ανταγωνιστικής σχέσης που αναπτύσσεται και στην οποία γίνεται αναφορά στην προηγούμενη παράγραφο (Ψημίτης 2006).

Δεδομένου ότι στην σύγχρονη κοινωνία της πληροφορίας είναι κομβικός ρόλος της διακίνησης των πληροφοριών, ο πολίτης που έχει πρόσβαση στην πληροφόρηση θεωρείται προνομιούχος. Κατόπιν τούτου θα μπορούσαμε να πούμε πως όποιος έχει πρόσβαση στην πληροφόρηση, είτε ως διαμορφωτής, είτε ως διακινητής, είτε ως καταναλωτής πληροφοριών, βρίσκεται σε πλεονεκτική θέση όσον αφορά στη συγκρότηση του δημοσίου λόγου, αλλά και στην συγκρότηση των προτεινόμενων λύσεων που αποσκοπούν στην απάλειψη των προβλημάτων που μαστίζουν την κοινωνία. Εξ' αυτού προκύπτει ότι η σημασία της πληροφορίας είναι ιδιαίτερα σημαντική για την περεταίρω πορεία των κοινωνικών κινημάτων, καθώς η

ίδια η επιβίωση αλλά και η συνοχή ενός κινήματος έχει τη βάση της στην αμοιβαία ανταλλαγή πληροφοριών και απόψεων, με τελικό σκοπό τη δημιουργία μιας συλλογικής συνειδήσης η οποία στηρίζεται σε κοινά νοήματα και αντιλήψεις. Αυτό που επισημαίνεται, και ότι οποίο αποτελεί τη δεύτερη συνέπεια της λειτουργίας των ΜΜΕ στο πεδίο των κοινωνικών κινήσεων, είναι ότι η ανταγωνιστική σχέση μεταξύ κοινωνικών κινήσεων και Μ.Μ.Ε οδηγεί τα μέσα ενημέρωσης, και στα πλαίσια της γενικότερης ιδέας πως τα κοινωνικά κινήματα έχουν ως σκοπό τη δημιουργία συλλογικών συνειδήσεων, να προβάλλουν τα κοινωνικά κινήματα ως κινήματα «γνώμης», αλλοιώνοντας την ίδια την εικόνα των κινήσεων για ακόμη μια φορά (Martinelli, 2000). Αυτό σημαίνει πως τα κοινωνικά κινήματα είναι απλοί φορείς απόψεων ή ιδεολογιών, και δεν μπορούν να συμπορεύονται με τα πραγματικά προβλήματα τα οποία πλήττουν μια κοινωνία. Κατ' επέκταση δε δύναται να παρουσιάζουν και ρεαλιστικές λύσεις για τα προβλήματα αυτά. Χαρακτηριστικά στην εισαγωγή του βιβλίου «Εισαγωγή στα σύγχρονα κοινωνικά κινήματα» αναφέρεται ότι «τα μίντια τείνουν να παρουσιάζουν τα κοινωνικά κινήματα ως «δυναμικές κοινωνικές συμπεριφορές, ενδεχόμενες συμπεριφορές ή ανεκδήλωτες κοινωνικές στάσεις..... αγνοώντας *ad hoc* ότι εξ' ορισμού κάθε μορφή συλλογικής κινητοποίησης αποτελεί μια εκδηλωμένη κοινωνική στάση» (Ψημίτης, 2006, σ. 21). Με άλλα λόγια, τα μέσα ενημέρωσης δεν αναγνωρίζουν την δυναμική των κοινωνικών κινήσεων, πολλές φορές ακόμη και όταν πρόκειται για ιδιαίτερα μαχητικές μορφές συλλογικής δράσης.

Αυτό που γίνεται ως τώρα αντιληπτό ανατρέχοντας στις ανωτέρω παραγράφους είναι πως τα Μ.Μ.Ε πολλές φορές επιχειρούν την αλλοίωση της πραγματικής εικόνας των κοινωνικών κινήσεων, κυρίως αποδυναμώνοντας τον μαχητικό τους χαρακτήρα αλλά και την ικανότητά τους να επιφέρουν την κοινωνική μεταβολή. Ο Touraine (1998),²²⁹ υποστηρίζει εξίσου την άποψη περί προβολής των κοινωνικών κινήσεων εκ μέρους των Μ.Μ.Ε ως κινήματα γνώμης, γεγονός το οποίο υπονομεύει τη δυναμική τους. Παράλληλα διευκρινίζει τις διαφορές μεταξύ των δύο μορφών συλλογικής δράσης προσπαθώντας να στηρίξει τον ισχυρισμό ότι η προβολή των κοινωνικών κινήσεων ως κινήματα γνώμης είναι λαθεμένη, καθώς στα δεύτερα δεν εμπεριέχονται οι έννοιες της σύγκρουσης και της συλλογικής δράσης, έννοιες όμως που συνοδεύουν πολλές κινητοποιήσεις που λαμβάνουν χώρα στις μέρες μας.

---

²²⁹ Touraine, A. (1998). *Libertà, uguaglianza, diversità: Si puo vivere insieme?* Milano: Il Saggiatore.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει εξίσου και η άποψη πως ο τρόπος που τα διεθνή μέσα αντιλαμβάνονται και προβάλλουν τη δράσης των κινημάτων ουσιαστικά παραπέμπει σε μια έμμεση μορφή ελέγχου. Ο Ψημίτης (2006) επισημαίνει ότι ο έλεγχος αυτός ασκείται με δύο τρόπους. Με τη χειραγώγηση της πληροφορίας σε επίπεδο οργάνωσης, εφόσον υποβαθμίζουν την ίδια τη φύση των κινημάτων ως συλλογικές δράσεις. Και κατά δεύτερον μέσω μιας διαδικασίας εφαρμογής των αρχών του ορθολογισμού η οποία εξαλείφει τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του κινήματος, ενσωματώνοντάς το στις υπάρχουσες δομές της κοινωνίας.

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, στην κοινωνία της πληροφορίας η πρόσβαση στην πληροφόρηση αποτελεί συγκριτικό πλεονέκτημα. Στην ίδια λογική ο Melluci (1996)²³⁰ διαπιστώνει ότι η χειραγώγηση και η εκμετάλλευση ενός ατόμου, η και μιας ολόκληρης κοινωνίας θα συμπληρώσουμε, μπορεί εύκολα να γίνει αντιληπτή υπό την έννοια της παρεμπόδισης της πρόσβασης στην πληροφορία. Ως αποκλεισμός από την πληροφορία δεν νοείται μόνο η παρεμπόδιση της πρόσβασης, αλλά και η χειραγώγηση της πληροφορίας ή η αδυναμία διακίνησής της, αλλά και ακόμη πιο γενικά, η αδυναμία του ατόμου να επεξεργαστεί σε βάθος τις πληροφορίες που λαμβάνει, με σκοπό να ανακατασκευάσει βασικές έννοιες και νοήματα που αφορούν στην καθημερινότητά του. Αυτό δεν σημαίνει αυτόματα πως τα Μ.Μ.Ε δεν συμπεριλαμβάνουν στην ειδησεογραφική τους ατζέντα θέματα τα οποία έχουν να κάνουν με συλλογικές κινητοποιήσεις. Ο ανταγωνισμός είναι τεράστιος και τα μέσα γνωρίζουν πως η επικαιρότητα «τρέχει» και πρέπει να την ακολουθούν. Επιπλέον, η παρουσίαση των κινητοποιήσεων και ιδιαίτερα όταν αυτή συνοδεύεται από γεγονότα τα οποία μεταφέρουν ένα βαρύ συγκινησιακό φορτίο προσελκύει το καταναλωτικό κοινό. Αυτό που προβληματίζει όμως είναι πως ο βομβαρδισμός πληροφοριών που κατακλύζει τον καταναλωτή πολλές φορές τον παρεμποδίζει από την ουσιαστική κατανόηση και ερμηνεία της πληροφορίας, με αποτέλεσμα να δυσχεραίνεται η διαδικασία του αναστοχασμού και της αναδιαμόρφωσης των κοινωνικών νοημάτων. Αυτό βέβαια πολλές φορές πραγματοποιείται και σκόπιμα από τα ίδια τα Μ.Μ.Ε, καθώς όπως είδαμε μέσω της χειραγώγησης της πληροφορίας ασκούν μια έμμεση μορφή ελέγχου στα κοινωνικά κινήματα. Με άλλα λόγια, υπάρχει η πιθανότητα μέσα από μια συνεχόμενη ροή πληροφοριών και κάλυψης γεγονότων πολλές φορές να μην

---

²³⁰ Melluci, A., (1996). *Challenging codes. Collective action in the information age*. Cambridge/ New York: Cambridge University Press.

προβάλλεται, συνειδητά, καταλλήλως ο ιδεολογικός πυρήνας των κινημάτων, εστιάζοντας κατά κύριο λόγο σε συγκεκριμένες θεματικές, παρά στην συλλογική ανάδειξη ενός κοινωνικού ζητήματος.

Εν κατακλείδι, στην αρχή της ενότητας αυτής έγινε λόγος για μια αμφίδρομη σχέση μεταξύ των δύο όρων που μας απασχόλησαν. Έχοντας ήδη εξετάσει το πώς η λειτουργία των Μ.Μ.Ε δυνητικά επηρεάζει την εικόνα, την εξέλιξη και την συμμετοχή των πολιτών στα κοινωνικά κινήματα, είναι αναγκαίο να σημειωθεί ότι και με την σειρά τους τα κοινωνικά κινήματα θα μπορούσαμε να πούμε πως «εκμεταλλεύονται» τα Μ.Μ.Ε ούτως ώστε να προωθήσουν τη δράση τους, καθώς τα δεύτερα αποτελούν τους βασικούς πομπούς μέσω των οποίων περνούν τα μηνύματά τους στην κοινή γνώμη. Και όπως χαρακτηριστικά αναφέρει και η Della Porta (2002),²³¹ η χρήση των Μ.Μ.Ε από τα κοινωνικά κινήματα ως μοχλός πίεσης απέναντι στις εκάστοτε ελίτ, αποτελεί συνήθως πρακτική και βασικό κομμάτι του ρεπερτορίου τους. Συμπερασματικά, η ανταγωνιστική αυτή σχέση κρίνεται και για τα δύο μέλη πολλές φορές όχι μόνο αναπόφευκτη αλλά και αναγκαία.

7.6.1. Η σχέση αλληλεπίδρασης μεταξύ παραδοσιακών, εναλλακτικών ΜΜΕ και κοινωνικών κινημάτων

Σύμφωνα με το Lipsky (1968)²³² οι έννοιες διαμαρτυρίες και κινητοποιήσεις σχετίζονται με τέσσερις κατηγορίες κοινωνικών παραγόντων: αρχικά τους ίδιους τους (α) ακτιβιστές, οι οποίοι με βάση το συναίσθημα της αλληλεγγύης οργανώνονται σε κινήματα, με σκοπό την υπεράσπιση της δικαιοσύνης και των ανθρώπινων δικαιωμάτων, (β) τα τρίτα πρόσωπα, τα οποία και υποστηρίζουν με διάφορες μορφές, όπως οικονομική ενίσχυση, τους στόχους των ακτιβιστών, (γ) οι αρχές και οι επίσημοι φορείς της κοινωνίας στους οποίους απευθύνονται τα αιτήματα των ακτιβιστών και τέλος (δ) τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, τα οποία είναι αρμόδια να γνωστοποιήσουν στο ευρύ κοινό τις θέσεις και τα αιτήματα των διαμαρτυρόμενων.

Από αυτή την άποψη κρίνεται ιδιαίτερα σημαντικός ο ρόλος των μέσων ενημέρωσης στην προώθηση των κοινωνικών κινημάτων. Παρ' όλα αυτά, τα

---

²³¹ Della Porta, D., (2002). *Globalizzazione e movimenti sociali: Ipotesi a partire da una ricerca sulla protesta contro il G8 a Genova*. Presentazione alla conferenza della sezione di sociologia politica dell' associazione italiana de sociologia. Arcavacata. Settembre.

²³² Lipsky, M. (1968). *Protest as a political resource*. Washington: American Political Science Association.

παραδοσιακά μέσα ενημέρωσης- ραδιόφωνο, τύπος, τηλεόραση- έχουν κατά καιρούς υποστεί αρνητικές κριτικές ως προς την τάση τους να παρουσιάζουν τα γεγονότα με τέτοιο τρόπο ώστε να ευνοούν την καθεστηκία τάξη και να αντιτίθενται σε κάθε μορφή κοινωνικού κινήματος που δρα ενάντια σε αυτή (Milioni, 2012).²³³ Επιπλέον, στη συνείδηση του κοινού τα παραδοσιακά μέσα ενημέρωσης δεν είναι απολύτως αξιόπιστα, ανεξάρτητα και αντικειμενικά καθώς είναι άμεσα συνδεδεμένα με πολιτικά και οικονομικά συμφέροντα. Πιο συγκεκριμένα, όσον αφορά στα κοινωνικά κινήματα, η υπάρχουσα βιβλιογραφία υποστηρίζει ότι υπάρχουν καθορισμένες προκαταλήψεις οι οποίες και μειώνουν την αξιοπιστία των παραδοσιακών μέσων ενημέρωσης σχετικά με τον τρόπο που αποτυπώνουν τα γεγονότα που έχουν να κάνουν με λαϊκές κινητοποιήσεις, διαμαρτυρίες και εξεγέρσεις (Gans, 1979),²³⁴ επιχειρώντας παράλληλα να προωθήσουν στο κοινό τους μια αρνητική αντίληψη για τους ανθρώπους που διαμαρτύρονται, ως άτομα που παρουσιάζουν αποκλίνουσες συμπεριφορές και αυτό έχει αρνητικές επιπτώσεις στην ομαλή συνοχή της κοινωνίας (Hertog και McLeod, 1988, Σελ. 9).²³⁵

Τα παραπάνω γεγονότα, ιδιαίτερα σε περιόδους κοινωνικής κρίσης, ενισχύουν την ανάγκη για εναλλακτικά μέσα ενημέρωσης, τα οποία θα είναι ανεξάρτητα από τους ανθρώπους και τα γεγονότα που καλύπτουν και θα στοχεύουν στη δημοκρατικοποίηση της πληροφόρησης και της γνώσης. Η ανάπτυξη του Διαδικτύου συνοδεύεται από την ανάδυση τέτοιων εναλλακτικών μέσων ενημέρωσης, τα οποία και αποτελούν ανεκτίμητο εργαλείο στα χέρια των ακτιβιστών. Προγενέστερες μελέτες έχουν αναδείξει την υπεροχή των εναλλακτικών μέσων συγκριτικά με τα παραδοσιακά μέσα σε περιόδους κοινωνικής κρίσης και αναταραχής. Τα μέσα αυτά τότε μετατρέπονται σε φορείς ειδήσεων οι οποίες αποκλείονται από τα καθιερωμένα μέσα, δίνουν βήμα για δημόσιο διάλογο, καθώς ο καθένας μπορεί να εκφράσει τη γνώμη του, χωρίς να υπάρχει ο ίδιος βαθμός λογοκρισίας που υφίστανται τα παραδοσιακά μέσα, ενώ τη ίδια στιγμή, απαγκιστρωμένα από οικονομικούς και πολιτικούς παράγοντες αποτελούν μια αξιόπιστη πηγή ενημέρωσης, παρουσιάζοντας σφαιρικά τα γεγονότα, δίνοντας

---

²³³ Milioni, D., L. (2012). Between “identity politics” and “politics of influence”: the role of alternative media in the Greek protests in 2008. *Estudos Em Comunicação*, 11, 1-29

²³⁴ Gans, H., J. (1979) *Deciding what's news :a study of CBS evening news, NBC nightly news, Newsweek, and Time New York* : Pantheon Books,

²³⁵ Hertog, J. K., & McLeod, D. M. (1988). *Anarchists Wreak Havoc in Downtown Minneapolis: A Case Study of Media Coverage of Radical Protest*

παράλληλα στους ακτιβιστές- διαμαρτυρόμενους την ευκαιρία να εκφράσουν ανεμπόδιστα τις απόψεις και τα πιστεύω τους (Hertog και McLeod, 1988), εξασφαλίζοντας έτσι μία «πληροφοριακή και ενημερωτική ισορροπία».

Αξιοσημείωτο είναι επίσης το γεγονός ότι ανάμεσα στα παραδοσιακά και εναλλακτικά μέσα τείνει να αναπτυχθεί μία σχέση αλληλεπίδρασης και αλληλεξάρτησης. Σε συμφωνία με τη Milioni (2012) τα διαδικτυακά εναλλακτικά μέσα ενημέρωσης τα οποία διαχειρίζονται οι πολίτες με σκοπό να διατηρήσουν τον έλεγχο στη ροή πληροφοριών και να περιορίσουν την παραπληροφόρηση, χρησιμοποιούνται εξίσου και από τα παραδοσιακά μέσα ως πηγές ειδήσεων. Υπό αυτό το πρίσμα, μπορεί να θεωρηθεί ότι αυτά τα μέσα επηρεάζουν την «ατζέντα» των γεγονότων, ενώ την ίδια στιγμή βοηθούν έμμεσα στην προβολή των κοινωνικών κινημάτων, προσελκύοντας την προσοχή των παραδοσιακών μέσων. Χαρακτηριστικό παράδειγμα η λεγόμενη «Αραβική Άνοιξη» κατά την οποία τα ψηφιακά μέσα είχαν καθοριστικό ρόλο όχι μόνο στην οργάνωση και το συντονισμό των κινητοποιήσεων αλλά κατείχαν και ενημερωτικό ρόλο, παρέχοντας άπλετο ενημερωτικό υλικό σε μεγάλα πρακτορεία ειδήσεων ανά τον κόσμο. Στο σημείο αυτό η υπάρχουσα βιβλιογραφία παρουσιάζεται αντιφατική. Σε αντίθεση με το παράδειγμα της «Αραβικής Άνοιξης», υπάρχουν επιστημονικές μελέτες οι οποίες υποστηρίζουν ότι η επίδραση την οποία ασκούν τα εναλλακτικά μέσα στα κυρίαρχα μέσα είναι περιορισμένης ισχύς (βλ. Jha, 2008).²³⁶ Βασικό επιχείρημα είναι η έλλειψη αξιοπιστίας, καθώς τα ηνία της ενημέρωσης αναλαμβάνουν οι πολίτες και όχι έμπειροι δημοσιογράφοι.

7.7 Συμπέρασμα

Συλλογική δράση και κοινωνικό κίνημα είναι δύο έννοιες αλληλεξαρτούμενες οι οποίες βρίσκονται στον πυρήνα της παρούσας διατριβής. Βάσει των ανωτέρω, κάθε μορφή συλλογικής δράσης και έκφρασης δεν συνεπάγεται αυτόματα και τη γέννηση ενός κοινωνικού κινήματος. Μόλα ταύτα, αν και κάθε έκφραση συλλογικής δράσης δεν μετουσιώνεται πάντα σε κίνημα, αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για τη δημιουργία, την ανάπτυξη και την εξέλιξη των κοινωνικών κινημάτων. Για το λόγο αυτό, και όπως επισημαίνεται και στην προηγούμενη ενότητα, συλλογική δράση,

---

²³⁶ Jha, S. (2008). Why they wouldn't cite from sites: a study of journalists' perceptions of social movement web sites and the impact on their coverage of social protest. *Journalism London Sage Publication-*, 9, 6, 711-732.

συλλογική ταυτότητα και κοινωνικό κίνημα είναι τρεις έννοιες αλληλένδετες και αλληλεξαρτούμενες που καλύπτουν την ίδια προβληματική, και ως εκ τούτου κρίνεται απαραίτητο να εξεταστούν ως μια ενιαία ενότητα.

Εν συνεχεία, στις ανωτέρω παραγράφους έμφαση δόθηκε στο διαχωρισμό μεταξύ παραδοσιακών και σύγχρονων κοινωνικών κινημάτων. Βάσει της υπάρχουσας βιβλιογραφίας προκύπτει ότι τα σύγχρονα κοινωνικά κινήματα παρουσιάζουν τα κάτωθι χαρακτηριστικά γνωρίσματα: (α) αποτελούν προϊόντα της κοινωνίας της πληροφορίας, (β) εκφράζονται από μη ταξικά προσδιορισμένες ομάδες, (γ) όσον αφορά στο αντικείμενο των διεκδικήσεων των σύγχρονων κοινωνικών κινημάτων παρατηρείται μια μετατόπιση από τις υλικές διεκδικήσεις σε διεκδικήσεις οι οποίες σχετίζονται με τη βελτίωση της καθημερινότητας και με τη διεκδίκηση θεσμικών αλλαγών, στοχεύοντας στην ισότητα μεταξύ των λαών. Επιπροσθέτως, κομβικός είναι (δ) ο ρόλος των νέων μέσων επικοινωνίας και ΤΠΕ στη διάκριση μεταξύ παραδοσιακών και σύγχρονων κοινωνικών κινημάτων. Στα σύγχρονα κινήματα το Διαδίκτυο και οι ψηφιακές τεχνολογίες χρησιμοποιούνται επανειλημμένα από τους συμμετέχοντες ως εργαλείο οργάνωσης, ενημέρωσης, συντονισμού των δράσεων και στρατολόγησης, ενώ παράλληλα επιδρούν στις οργανωτικές δομές των κινημάτων. Πλέον ο καθένας μπορεί να οργανώνεται, να ενημερώνεται και να συμμετέχει μέσω του ηλεκτρονικού του υπολογιστή. Απότοκο της διεξόδου των νέων τεχνολογιών στην πολιτική και δημόσια σφαίρα είναι ο (στ) διεθνοποιημένος χαρακτήρας των σύγχρονων κινημάτων, καθώς και η έκδηλη (ε) διάκριση μεταξύ συλλογικού και ατομικού.

Τέλος, εξετάστηκε η σχέση αλληλεπίδρασης μεταξύ ΜΜΕ και κοινωνικών κινημάτων, εστιάζοντας στα επονομαζόμενα εναλλακτικά μέσα ενημέρωσης. Στο σημείο αυτό η υπάρχουσα βιβλιογραφία παραμένει αντιφατική. Εκ παραλλήλου, αν και προηγούμενες μελέτες έχουν εξετάσει και τη συμβολή των εναλλακτικών σελίδων ενημέρωσης, όπως για παράδειγμα το Indymedia, η υπάρχουσα βιβλιογραφία σχετικά με το Twitter παραμένει περιορισμένη, καθώς πρόκειται για μια συγκριτικά σύγχρονη ΣΚΔ. Κατόπιν τούτου, ένα από τα ζητήματα τα οποία καλείται να εξετάσει η παρούσα μελέτη είναι: (i) αν μία από τις βασικές λειτουργίες του Twitter είναι η άμεση ενημέρωση των χρηστών και στη συνέχεια (ii) να μελετήσει και να αξιολογήσει τη σχέση μεταξύ Twitter και παραδοσιακών μέσων ενημέρωσης. Κρίσιμες λοιπόν κρίνονται απαντήσεις σε ερωτήματα όπως:

- Ποιος είναι ο κύριος ρόλος των «tweets» που δημοσιεύτηκαν μετά το γεγονός της δολοφονίας του Παύλου Φύσσα(ενημερωτικός),²³⁷
- Πώς τα γεγονότα αποτυπώθηκαν σε θεματικές ενότητες στο Twitter;
- Το Twitter επέκτεινε το δημόσιο διάλογο σε θέματα και πρακτικές που παραδοσιακά δεν καλύπτονται από τα καθιερωμένα μέσα επικοινωνίας;
- Τι είδους πηγές χρησιμοποιήθηκαν στο Twitter και σε τι βαθμό πληροφορίες από τα παραδοσιακά μέσα ενημέρωσης χρησιμοποιήθηκαν ως πηγές;
- Ποιες απόψεις ως προς τα παραδοσιακά μέσα ενημέρωσης εκφράστηκαν στο Twitter;
- Χρησιμοποιήθηκαν «tweets» από τα παραδοσιακά μέσα τόσο ως πηγές όσο και ως σημείο αναφοράς;
- Οι χρήστες παρείχαν μέσω του Twitter αυθεντικό και πρωτογενές υλικό, εμπλουτίζοντας το περιεχόμενο των παραδοσιακών μέσων ενημέρωσης;
- Οι χρήστες ανέπτυσαν στα «tweets» τους νέα θέματα δημοσίου ενδιαφέροντος, επεκτείνοντας κατ' αυτό τον τρόπο την ατζέντα των παραδοσιακών μέσων;

---

²³⁷ Η περίπτωση της δολοφονίας του Παύλου Φύσσα χρησιμοποιείται ως μελέτη περίπτωσης (βλ. Κεφ. 9) προκειμένου να δοθούν απαντήσεις στα ανωτέρω ερωτήματα.

Κεφάλαιο 8^ο: Ο ρόλος των μέσων κοινωνικής δικτύωσης στον εκδημοκρατισμό της δημόσιας σφαίρας και στην προώθηση κινηματικών πρακτικών

8.1 Εισαγωγή

Το θεωρητικό πλαίσιο ολοκληρώνεται με μια προσπάθεια διασύνδεσης των θεωριών που διατυπώθηκαν στις προηγούμενες ενότητες και των εμπειρικών ευρημάτων που προκύπτουν από αντίστοιχες περιπτώσιολογικές μελέτες, οι οποίες και εξετάζουν τις συσχετίσεις που αναπτύσσονται μεταξύ της ενασχόλησης των πολιτών με τα ΜΚΔ και της συμμετοχής τους σε μορφές συλλογικής δράσης.

Συγκεκριμένα, οι Lotan, Graeff, Gaffney, Pearce και boyd (2011)²³⁸ ανέλυσαν 168.663 tweets που δημοσιεύτηκαν σχετικά με την Τυνησιακή επανάσταση και 230.270 tweets από την Αιγυπτιακή επανάσταση. Τα αποτελέσματα της έρευνας υποστηρίζουν ότι τα περισσότερα retweets (αναδημοσίευση ενός αρχικού tweet) πραγματοποιήθηκαν από δημοσιογράφους και ακτιβιστές, ενώ παράλληλα, bloggers και ακτιβιστές αποτέλεσαν τους πιο ενεργούς χρήστες του Twitter και στις δύο προαναφερόμενες περιπτώσεις. Μόλα ταύτα, τα στοιχεία αυτά δεν κρίνονται επαρκή ούτως ώστε να επιβεβαιώσουν τον ισχυρισμό των συγγραφέων για μια ψηφιακή επανάσταση μέσω Twitter, ή όπως χαρακτηριστικά αναφέρουν «*The revolutions were tweeted*», καθώς δεν επαληθεύεται ο ρόλος του Twitter στην κινητοποίηση των ακτιβιστών και στην εκδήλωση αντιστασιακών συλλογικών δράσεων, εκτός της σφαίρας του Διαδικτύου. Εκτός αυτού, αξίζει να σημειωθεί ότι τον Μάρτιο του 2011, μόλις το 0.00158% του πληθυσμού της Αιγύπτου χρησιμοποιούσε το Twitter (Murthy, 2013, σελ. 107).²³⁹ Κατόπιν τούτου, συζητήσεις αναφορικά με τη δυναμική του Twitter κατά την περίοδο της «Αραβικής Άνοιξης» μάλλον έχουν να κάνουν περισσότερο με άτομα από το Δυτικό κόσμο, τα οποία αξιοποίησαν το μέσο με σκοπό τη διάδοση ενημερώσεων σχετικά με τις κινητοποιήσεις που λάμβαναν χώρα, κάτι που αδιαμφισβήτητα συνέβαλε στη δημιουργία μιας παγκόσμιας αφύπνισης, αλλά δεν δύναται να θεωρηθεί η γενεσιουργός αιτία της ίδιας της επανάστασης (Murthy, 2013).

---

²³⁸ Lotan, G., Graeff, E., Ananny, M., Gaffney, D., Pearce, I., & Boyd, D. (2011). *The revolutions were tweeted: Information flows during the 2011 Tunisian and Egyptian revolutions*. Retrieved from <http://www.danah.org/projects/IJOC-ArabSpring/>

²³⁹ Murthy, D. (2013). *Twitter: Social communication in the Twitter age*. Cambridge, UK: Polity Press

Μόλα ταύτα, η ανάδυση των blogs (πχ. Wordpress, Tumblr), των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης (πχ. Facebook, LinkedIn), των microblogs (πχ. Twitter, Weibo), και των ιστοσελίδων οι οποίες βασίζονται στη δημόσια διανομή περιεχομένου (πχ. YouTube, Instagram) έχουν δημιουργήσει ερωτήματα αναφορικά με τις κοινωνικές επιπτώσεις των μέσων αυτών στο πεδίο της πολιτικής επικοινωνίας καθώς και με το ρόλο που διαδραματίζουν στη δημόσια σφαίρα. Στις επόμενες ενότητες θα εξεταστεί η συμβολή των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης και συγκεκριμένα του Twitter στα πλαίσια της πολιτικής επικοινωνίας, ενώ εν συνεχεία παρουσιάζονται τα αποτελέσματα από μελέτες περιπτώσεων, όπως χαρακτηριστικά αναφέρονται το κίνημα Occupy Wall Street ή η περίπτωση των Indignados.

8.2 Η κοινωνική διάσταση των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης και η επιρροή που ασκούν στην πολιτική ζωή

Προκειμένου να γίνει κατανοητός ο ρόλος των οποίου διαδραματίζουν τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης στην σύγχρονη δημόσια σφαίρα, κατωτέρω παρουσιάζονται πέντε θεωρητικές προσεγγίσεις, οι οποίες και εξετάζουν τις κοινωνικές διαστάσεις των νέων μέσων και την επιρροή που ασκούν στην πολιτική ζωή και το δημόσιο βίο.

8.2.1 Shirky: Τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης ως ενισχυτές της ελευθερίας

Σύμφωνα με τον Clary Shirky (2008)²⁴⁰ η πολιτική χρήση και εκμετάλλευση των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης ουσιαστικά ενισχύει τις έννοιες της λύτρωσης και της ελευθερίας του πολιτικού ατόμου. Ή όπως χαρακτηριστικά αναφέρει, πρόκειται για κοινωνικά εργαλεία τα οποία επιφέρουν ένα θετικό αλλά ταυτόχρονα ισχυρό ‘σοκ’ στα επίπεδα ελευθερίας που καθορίζουν τον κόσμο μας και τις σύγχρονες κοινωνίες. «..... το να μιλάς online ταυτίζεται με την έννοια της δημοσίευσης, και η έννοια του να δημοσιεύεις περιεχόμενο online σχετίζεται με τη δημιουργία ενός δικτύου επαφών με το οποίο οι χρήστες συνδέονται και επικοινωνούν. Η καινοτομία των νέων μέσων έγκειται στο γεγονός ότι κάθε χρήστης, χωρίς να υφίσταται λογοκρισία, έχει τη δυνατότητα να δημοσιεύει δημόσια υλικό, το οποίο υλικό είναι προσβάσιμο από διασκορπισμένους σε όλον τον κόσμο χρήστες. Η ελευθερία του λόγου, ως έννοια αλλά και ως πρακτική ταυτίζεται με την ελευθερία του Τύπου. Η εγκαθίδρυση των νέων μέσων έρχεται να αυξήσει τα επίπεδα ελευθερίας του Τύπου. Εν συνεχεία, η ελευθερία του τύπου είναι

---

²⁴⁰ Shirky, C., (2008). *Here comes everybody : the power of organizing without organizations*. New York : Penguin Press

άρρηκτα συνδεδεμένη με το βαθμό ελευθερίας που διέπει συλλογικότητες και θεσμοθετημένους πολιτικούς και κυβερνητικούς φορείς...» (Shirky, 2008, σελ. 172)

Κατόπιν τούτου, τα νέα μέσα οδηγούν σε μια κοινωνία απαλλαγμένη από την λογοκρισία, όπου τα μέσα δεν κατευθύνονται από τις εκάστοτε ελίτ, με αποτέλεσμα οι πολίτες να απολαμβάνουν μεγαλύτερα περιθώρια ελευθερίας.

8.2.2 Παπαχαρίση: Η εξιδανίκευση της εξατομίκευσης

Η Παπαχαρίση (2010) ²⁴¹ υποστηρίζει ότι παλαιότερα κάθε μορφή και έκφραση πολιτικής δράσης στόχευε στη διασύνδεση της πολιτικής με την ίδια την κοινωνία (Παπαχαρίση, 2010, σελ. 164).

Στη σύγχρονη εποχή εμφανίζονται νέες μορφές άσκησης της πολιτικής, στις οποίες συμπεριλαμβάνονται: η αναδημοσίευση των tweets που αφορούν στην πολιτική επικαιρότητα, η συμμετοχή σε ιστοσελίδες προώθησης συλλογικών δράσεων όπως το 'MoveOn.org', η συμμετοχή σε online διαμαρτυρίες, η έκφραση πολιτικών απόψεων μέσω blogs και microblogs, αλλά και άλλων Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης, ή η ελεύθερη δημοσίευση αλλά και σχολιασμός περιεχομένου που έχει δημοσιευτεί από άλλους χρήστες σε διαδικτυακούς πίνακες συζητήσεων (forums), καθώς επίσης και η υπογραφή και δημοσίευση ψηφισμάτων τα οποία λειτουργούν ως μοχλοί πίεσης προκειμένου να διεκδικηθούν συγκεκριμένα αιτήματα εκ μέρους των πολιτών. Τα ανωτέρω διαδικτυακά παραδείγματα αποκλίνουν από τις παραδοσιακές πρακτικές άσκησης των πολιτικών μας καθηκόντων. Αυτό που υπογραμμίζει η Παπαχαρίση (2010) είναι το γεγονός ότι οι αποκλίνουσες αυτές συμπεριφορές ουσιαστικά συμβολίζουν την μετατόπιση που υφίσταται η πολιτική δράση, από τη δημόσια στην ιδιωτική ζωή. Πρόκειται δηλαδή για αποκλίνουσες από τα παραδοσιακά πρότυπα πρακτικές, αλλά συνάμα δυναμικές δράσεις που υιοθετούνται όλο και συχνότερα από τους πολίτες σήμερα. Οι πρακτικές αυτές ανήκουν στο πεδίο της ιδιωτικής ζωής καθώς η εμπλοκή των πολιτών στην πολιτική ζωή και η μεταξύ τους αλληλεπίδραση, πραγματοποιείται μέσω ενός εξατομικευμένου ψηφιακού μιντιακού περιβάλλοντος. Με άλλα λόγια, οδηγούμαστε σταδιακά στην κατάργηση των διαχωριστικών γραμμών μεταξύ ιδιωτικής ζωής και πολιτικής δημόσιας σφαίρας, εφόσον η ιδιωτική σφαίρα συνιστά πεδίο ζύμωσης του πολιτικού. Στο σημείο αυτό αξίζει να σημειωθεί ότι η Παπαχαρίση (2010) παραβλέπει τη μη ύπαρξη φυσικής

---

²⁴¹ Παπαχαρίση, Ζ., (2010). *A Private Sphere: Democracy in a Digital Age*, Polity

συμπαρουσίας που χαρακτηρίζει το διαδικτυακό κόσμο. Δεν είναι όμως τυχαίο το γεγονός ότι οι περισσότερες μορφές εξέγερσης που έλαβαν χώρα στα πλαίσια της πρόσφατης οικονομικής και καπιταλιστικής κρίσης ταυτίζονται με συγκεκριμένους φυσικούς χώρους, με απαραίτητη προϋπόθεση την επισώρευση ατόμων. Η πλατεία Tahrir στο Κάιρο, η πλατεία Συντάγματος στην Αθήνα, η Puerta de Sol, στη Μαδρίτη ή το Liberty Plaza Park στη Νέα Υόρκη, αποτελούν παραδείγματα φυσικών τόπων, τόπων συνάντησης και συνάθροισης ατόμων με σκοπό την άσκηση πίεσης στις εκάστοτε κυβερνήσεις, λειτουργώντας ως απειλή για αυτές. Στις παραπάνω περιπτώσεις, πέρα από την διεκδίκηση συλλογικών αιτημάτων, τα άτομα είχαν την ευκαιρία για διαπροσωπική επικοινωνία και για δημιουργία διαπροσωπικών σχέσεων, κάτι το οποίο κρίνεται απαραίτητο για τη βιωσιμότητα και την συνοχή ενός πολιτικού κινήματος ή οποιασδήποτε πολιτικής συλλογικής δράσης, και κάτι το οποίο είναι δύσκολο να επιτευχθεί μέσω του Διαδικτύου (Fuchs, 2017).²⁴²

Σε αντιδιαστολή με την ανωτέρω άποψη περί αναγκαιότητας για συμπαρουσία σε συγκεκριμένο φυσικό περιβάλλον, ούτως ώστε να γίνει αισθητή η απειλή και η δυναμική μιας ομάδας εξεγερμένων, η Παπαχαρίση (2010) υπογραμμίζει πως και ο διαδικτυακός ακτιβισμός έχει δυναμική και δυνατότητα επιρροής της πολιτικής ζωής. Χαρακτηριστικά αναφέρει παραδείγματα όπου ο online ακτιβισμός θεωρείται το ίδιο απειλητικός και επιζήμιος για τις καθιερωμένες ελίτ, τόσο σε ουσιαστικό και υλικό επίπεδο, όσο και σε συμβολικό επίπεδο. Μια τέτοια περίπτωση συνιστά το παράδειγμα των *Anonymous*, μια ομάδα από hackers ή αλλιώς ηλεκτρονικούς πειρατές. Οι *Anonymous* επανειλημμένα έχουν ‘κατεβάσει’ κυβερνητικές ιστοσελίδες σε Αίγυπτο, Τυνησία, Λιβύη και Συρία ως ένδειξη αλληλεγγύης προς το κύμα μαζικών διαδηλώσεων που αποκαλείται Αραβική Άνοιξη. Παρ’ όλα αυτά, σίγουρα υπάρχουν και πολιτικές πράξεις που πραγματοποιούνται online και έχουν μικρό, έως καθόλου αντίκτυπο στην ευρύτερη πολιτική σκηνή. Παραδειγματικά αναφέρονται η υπογραφή ενός διαδικτυακού ψηφίσματος διαμαρτυρίας (petition), η συμμετοχή σε μια ομάδα στο Facebook, ή δημοσίευση υλικού στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης, όπως βίντεο στο YouTube (Fuchs, 2017).

Συμπερασματικά, η κατάργηση των ορίων μεταξύ ιδιωτικού και δημόσιου βίου φαίνεται να απελευθερώνει το άτομο, αναφορικά με τη λήψη πολιτικών

---

²⁴² Fuchs, C., (2017). *Social Media: A Critical Introduction*. London: Sage. 2nd edition. Paperback ISBN 9781473966833

δράσεων. Αυτό που όμως τίθενται υπό αμφισβήτηση και το οποίο αποτελεί και αντικείμενο μελέτης της παρούσας έρευνας είναι ο κοινωνικός αντίκτυπος των πολιτικών δράσεων που εκδηλώνονται στα πλαίσια της ψηφιακής κοινωνικής πραγματικότητας.

Έχοντας μελετήσει δύο οπτιμιστικές προτάσεις αναφορικά με τον ρόλο της τεχνολογίας στο δημόσιο βίο, στη συνέχεια του κεφαλαίου παρουσιάζονται τρεις λιγότερο αισιόδοξες προσεγγίσεις και αναλύσεις των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης ως προς τη δυνατότητά τους να συμβάλλουν στη διαμόρφωση της δημόσιας σφαίρας και της πολιτικής ζωής.

8.2.3 Jodi Dean: Τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης ως πολιτική ιδεολογία

Σε αντιδιαστολή με τις ανωτέρω προσεγγίσεις, οι οποίες μάχονται υπέρ της συμβολής των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης στον εκδημοκρατισμό της δημόσιας σφαίρας, η Jodi Dean (2005)²⁴³ υποστηρίζει πως στις σύγχρονες κοινωνίες τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης λειτουργούν ως ένας μηχανισμός που βοηθάει του πολίτες στο να απενοχοποιήσουν την απολιτικοποίησή τους. Συγκεκριμένα αναφέρει «... Ο σύγχρονος άνθρωπος, όντας πολυάσχολος, επαφίεται στις δυνατότητες της τεχνολογίας για να νιώσει ο ίδιος πολιτικά ενεργός. Η τεχνολογία αναλαμβάνει δράση για αυτόν, ελαφρύνοντας παράλληλα τη συνείδησή του από ενοχές που αφορούν στην πολιτική του απάθεια, διασφαλίζοντας παράλληλα το γεγονός ότι τίποτα δεν πρόκειται να αλλάξει σε τεράστιο βαθμό, κάνοντας τον να νιώθει ασφαλής, μέσα στην ρουτίνα που έχει συνηθίσει να βιώνει..... Με το να στέλνουν ένα email, να υπογράφουν κάποιο ηλεκτρονικό ψήφισμα διαμαρτυρίας, ή να εκφράζουν δημόσια την άποψη τους σχετικά με την επικαιρότητα σε κάποιο ιστολόγιο ή σελίδα κοινωνικής δικτύωσης, οι πολίτες αυτόματα νιώθουν πως συμβάλλουν στην πολιτική ζωή.....». Οι συμπεριφορές αυτές, σε συμφωνία με την συγγραφέα υποδηλώνουν την πολλές φορές ασυνείδητη άρνηση των πολιτών να μετέχουν στον δύσκολο και πολλές φορές σκληρό πολιτικό στίβο μάχης και στο δημόσιο γίνεσθαι (Dean, 2005, σελ. 70).

8.2.4 Malcolm Gladwell: Τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης δεν αποτελούν απειλή του πολιτικού Status Quo

---

²⁴³ Dean, J., (2005). Communicative capitalism: Circulation and the foreclosure of politics. *Cultural Politics*. Vol. 1., Issues., 1. pp. 51-74

Ως απάντηση στις οπτιμιστικές θεωρητικές προσεγγίσεις των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης και την τεχνολογική ευφορία την οποία υποστηρίζουν, ο Gladwell (2010)²⁴⁴ υπογραμμίζει ότι οι ακτιβιστές στις επαναστάσεις και τις εξεγέρσεις έρχονται αντιμέτωποι με πολλούς κινδύνους και πολλές φορές διακινδυνεύουν ακόμη και τις ζωές τους. Προκειμένου να αποφασίσουν να εμπλακούν σε τέτοιες καταστάσεις αναλαμβάνοντας το ρίσκο να εμπλακούν με το πλήθος των κινδύνων που ελλοχεύουν, προαπαιτείται η δημιουργία ισχυρών συνδετικών σχέσεων με τα υπόλοιπα μέλη που απαρτίζουν το κίνημα. «... Το είδος των δεσμών που αναπτύσσεται μεταξύ των χρηστών – ακτιβιστών των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης δεν έχει καμία σχέση με αυτό που περιγράφεται παραπάνω, καθώς οι σχέσεις που αναπτύσσονται στις πλατφόρμες αυτές βασίζονται στους ‘χαλαρούς’ δεσμούς που δημιουργούνται μεταξύ των χρηστών.....» (Gladwell, 2010, σελ. 45). Κατόπιν τούτου, ο συγγραφέας θεωρεί ότι οι ακτιβιστές του Facebook και του Twitter εμπλέκονται σε γεγονότα και περιστάσεις στις οποίες και δεν απαιτείται καμία πραγματικά θυσία (Gladwell, 2010, σελ. 47). Αυτό όμως αυτομάτως συνεπάγεται το γεγονός ότι δεν έχουν και τη δυναμική να μεταβάλλουν σε έναν ουσιαστικό βαθμό τα δεδομένα της κοινωνικής και πολιτικής ζωής. Με άλλα λόγια, αυτό που διαφαίνεται, είναι ότι σε καμία περίπτωση η υπογραφή για παράδειγμα ενός ηλεκτρονικού ψηφίσματος, δεν έχει την ίδια δυναμική και τις ίδιες δυνατότητες μετατόπισης της πολιτικής ισορροπίας, συγκριτικά με μια εξέγερση, διαδήλωση, πορεία ή διαμαρτυρία, η οποία λαμβάνει χώρα σε ένα φυσικό περιβάλλον, και στην οποία συμπαρίσταται ένα πλήθος ενωμένων ακτιβιστών. Συμπερασματικά προκύπτει ότι τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης συμβάλλουν στην ελευθερία έκφρασης των πολιτών, αλλά αυτό από μόνο του δεν αρκεί προκειμένου να επιτευχθεί η οποιαδήποτε κοινωνική ή πολιτική αλλαγή στο υπάρχον σύστημα. Με άλλα λόγια, «.....Τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης διευκολύνουν τους πολίτες να εκφραστούν, αλλά παράλληλα εμποδίζουν την έκφραση αυτή να αποκτήσει ένα πραγματικό αντίκτυπο και να λειτουργήσει ως μια υπολογίσιμη απειλή....» (Gladwell, 2010, σελ.49).

8.2.5 Evgeny Morozov: Τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης και το φαινόμενο του ‘νωθρού ακτιβισμού’

---

²⁴⁴ Gladwell, M., (2010) ‘Small change: Why the revolution will not be tweeted’, ‘Twitter, Facebook, and social activism’ The New Yorker, October 4, 2010.

Στην ίδια γραμμή με τον Gladwell, ο Morozov (2009)²⁴⁵ κάνει λόγο για το φαινόμενο του νωθού ακτιβισμού (slactivism) που χαρακτηρίζει τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης. Συγκεκριμένα υποστηρίζει ότι διαδικτυακές πολιτικές δράσεις έχουν ως στόχο να ελαφρύνουν την συνείδηση των πολιτών, όσον αφορά τον ρόλο τους στην δημόσια σφαίρα, κάνοντάς τους να νιώθουν καλύτερα. Αυτές όμως οι ακτιβιστικές δράσεις δεν αποτελούν πραγματική απειλή και δεν επιφέρουν κάποια ουσιαστική αλλαγή. Το φαινόμενο του νωθού ακτιβισμού αναφέρεται στην ψευδαίσθηση που έχουν οι χρήστες του Διαδικτύου, πως ο διαδικτυακός ακτιβισμός έχει τη δυνατότητα να επιφέρει σημαντικά αποτελέσματα και αλλαγές στο πολιτικό σκηνικό. Ο Morozov (2009) αναφέρει πως είναι η 'ιδανική' μορφή ακτιβισμού για μια γενιά νωθρή και οκνηρή που δε θέλει σε καμία περίπτωση να διακινδυνεύσει την ασφάλεια της, κάτι που πολλές φορές διακινδυνεύεται σε πολιτικές δράσεις που λαμβάνουν χώρα εκτός Διαδικτύου, Το Διαδίκτυο λοιπόν προσφέρει την ψευδαίσθηση της ενεργούς συμμετοχής, απομονώνοντας παράλληλα κάθε υπαρκτό κίνδυνο για τους εξεγερμένους, ενώ μειώνει σημαντικά τις πιθανότητες για ουσιαστική αλλαγή, διασφαλίζοντας έτσι στους πολίτες την ασφάλεια που πολλές φορές προσφέρει η ρουτίνα και η στασιμότητα. Για τον Morozov, η επανάσταση μέσω Social Media δεν υφίσταται, και πρόκειται για μια μάλλον αφελή σκέψη που χαρακτηρίζει τους υπέρμαχους των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης και της ψηφιακής επικοινωνίας, οι οποίοι τείνουν να εστιάζουν στα θετικά στοιχεία της τεχνολογίας, αγνοώντας πολλές φορές τα μειονεκτήματα που παρουσιάζονται.

Σε άρθρο που μπορεί να θεωρεί και ως απάντηση στην κριτική που δέχονται οι υποστηρικτές των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης, ο Shirky (2011b, σελ. 29)²⁴⁶ αναφέρεται στους Gladwell και Morozov και δηλώνει ότι «... τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης μπορεί να μην ταυτίζονται με συγκεκριμένα, προαποφασισμένα αποτελέσματα, αλλά αναμφίβολα σύντομα θα αποτελούν εργαλείο οργάνωσης και συντονισμού όλων σχεδόν των πολιτικών κινημάτων που δρουν σε παγκόσμιο επίπεδο καθώς και όλων των θεσμικών οργάνων και κυβερνήσεων. Και η δυναμική τους γίνεται ήδη αισθητή από το γεγονός ότι ολοένα και περισσότερες φαινομενικά 'δημοκρατικές' κυβερνήσεις επιχειρούν, και ιδιαίτερος σε περιόδους κρίσεων, να περιορίσουν την πρόσβαση των πολιτών στις σελίδες αυτές. Αυτό από μόνο του υποδηλώνει πως

²⁴⁵ Morozov, E., (2009). "The brave new world of slactivism," Foreign Policy, at http://neteffect.foreignpolicy.com/posts/2009/05/19/the_brave_new_world_of_slactivism

²⁴⁶ Shirky, C., (2011) 'The political power of social media', *Foreign Affairs*, vol. 90, Issue 1, p28-41

λειτουργούν ως μια πραγματική απειλή απέναντι σε ελίτ και κυβερνητικά, πολιτικά ή οικονομικά συμφέροντα...» (Shirky, 2011b, σελ.30).

Ολοκληρώνοντας, στις ανωτέρω παραγράφους παρουσιάστηκαν δύο ξεχωριστές στάσεις αναφορικά με το ρόλο και τη δυναμική των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης. Από την μια πλευρά έχουμε μια οπτιμιστική προσέγγιση που εκπροσωπείται από τους Shirky και Παπαχαρίση, και από την άλλη πλευρά, τους δυστοπιστές, αν δύναται να χαρακτηριστούν έτσι, των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης τους οποίους εκπροσωπούν οι Gladwell, Morozon και Dean. Ποια από τις δύο τάσεις είναι η επικρατούσα στο σύγχρονο περιβάλλον είναι ένα ερώτημα που δύσκολα απαντάνται, δεδομένου ότι κάθε τεχνολογικό επίτευγμα συνοδεύεται πάντα από ισχυρά πλεονεκτήματα αλλά ταυτόχρονα και από περιορισμούς.

8.3 Η πολιτική επικοινωνία στο Twitter

Το 2009 μόνο το 7% των δημοφιλέστερων θεμάτων στο Twitter αποτελούσαν θέματα με πολιτικό χαρακτήρα, ενώ το 38% της θεματολογίας παρουσίαζε ψυχαγωγικό προσανατολισμό. Αντιστοίχως, σε μελέτη που πραγματοποιήθηκε το 2010, μόλις το 3% των δημοσιεύσεων είχαν πολιτική χροιά και το 28% είχε ψυχαγωγικό χαρακτήρα. Ως εκ τούτου, διαπίστωση αποτελεί η περιθωριοποίηση της πολιτικής επικοινωνίας, τουλάχιστον κατά τη διάρκεια των εξεταζόμενων περιόδων στο Twitter (Fuchs, 2017).

Πίνακας 9: Δημοφιλέστερα θέματα στο Twitter (K=κρίση, Ψ=ψυχαγωγία, O=όργανο, T=τεχνολογία, Π=πολιτική, E=εβέντ), (Fuchs, 2017, σελ. 191)

#	2012 Κορυφαίες τάσεις στο Twitter	Είδος	2011 Κορυφαίες τάσεις στο Twitter	Είδος	2010 Κορυφαίες τάσεις στο Twitter	Είδος	2010 Δημοφιλέστερες θεματικές ετικέτες (#)	Είδος	2009 Δημοφιλέστερες θεματικές ετικέτες (#)	Είδος
1	Olympics	E	Justin Bieber	Ψ	Gulf oil spill	K	#rememberwhen	Ψ	#musicmonday	Ψ
2	Election 2012	Π	Soccer/sport	Ψ	FIFA World cup	Ψ	#slapyourself	Ψ	#iranelections	Π
3	Justin Bieber	Ψ	Lady Gaga	Ψ	Inception	Ψ	#confessiontime	Ψ	#sxsw	Ψ
4	Hurricane Sandy	K	NBA	Ψ	Haiti earthquake	K	#thingsimiss	Ψ	#swineflu	K
5	MTV music awards	E	Jonas Brothers	Ψ	Vuvuzela	O	#ohjustlikeme	Ψ	#nevertrust	Ψ
6	Euro 2012	E	Christmas	E	Apple iPad	Ta	#wheniwaslittle	Ψ	#mm	Ψ
7	Super Bowl	E	Super Junior	Ψ	Google Android	Ta	#haveuever	Ψ	#remeberwhen	Ψ
8	Whitney Houston	Ψ	Britney Spears	Ψ	Justin Bieber	Ψ	#icantlivewithoutit	Ψ	#3drunkwords	Ψ
9	Kony	Ψ	Japan	K	Harry Potter	Ψ	#thankful	Ψ	#unacceptable	Ψ
10	One direction	Ψ	One Direction	Ψ	Pulpo Paul	Ψ	#2010disappointments	Ψ	#iwish	Ψ

Στο σημείο αυτό βέβαια είναι απαραίτητο να σημειωθεί ότι το Twitter δημιουργήθηκε το 2006 και άρχισε να γίνεται δημοφιλές στο ευρύ κοινό αρκετά αργότερα, καθώς τα πρώτα χρόνια λειτουργίας του το Facebook, ως άλλη σελίδα κοινωνικής δικτύωσης ήταν αρκετά πιο διαδεδομένο και πρώτο στην προτίμηση των χρηστών. Αν και τα αποτελέσματα της παρούσας μελέτης αποτελούν σημαντική ένδειξη, θα πρέπει να ληφθεί υπόψη πως οι αλλαγές στον τρόπο χρήσης του εκάστοτε μέσου επικοινωνίας συντελούνται με ταχύτατους ρυθμούς, δεδομένου ότι το ίδιο γρήγορα αναβαθμίζονται οι τεχνολογίες, ενώ παράλληλα τα τελευταία χρόνια βρισκόμαστε αντιμέτωποι με ένα διαρκώς μεταβαλλόμενο πολιτικό και κοινωνικό περιβάλλον, όπου ότι θεωρούταν μέχρι πρότινος δεδομένο και καθιερωμένο τείνει να αλλάζει και να μεταβάλλεται. Σήμερα το Twitter αποτελεί αναμφίβολα αναπόσπαστο κομμάτι της πολιτικής επικοινωνίας, καθώς πρόκειται για ένα μέσο ευρέως διαδεδομένο σε όλους τους φορείς και τα υποκείμενα που εμπλέκονται και επηρεάζουν είτε έμμεσα είτε άμεσα τη δημόσια σφαίρα, εννοώντας πολιτικούς, κόμματα, δημοσιογράφους, οργανισμούς των μέσων, συλλογικές οργανώσεις, κινηματικές οργανώσεις και γενικά πάσης φύσεως πολιτικούς και κοινωνικούς φορείς.

8.4 Η πολιτική επικοινωνία και η πολιτική οικονομία του Twitter

Ο Habermas (1989)²⁴⁷ υποστηρίζει ότι η πολιτική επικοινωνία και η πολιτική οικονομία είναι δύο μεταβλητές άρρηκτα συνδεδεμένες με την έννοια της δημόσιας σφαίρας. Αν θέλουμε λοιπόν να εξετάσουμε τη δυναμική του Twitter ως μια σύγχρονη μορφή δημόσιας σφαίρας, απαραίτητη κρίνεται η διερεύνηση των δύο αυτών μεταβλητών.

Το κοινό του Twitter αποτελούν κυρίως νέοι, μορφωμένοι που ανήκουν στη λεγόμενη μεσαία τάξη. Αποκλείεται λοιπόν αυτόματα από τη δημόσια σφαίρα του Twitter μια πληθώρα από κοινωνικές ομάδες όπως οι ηλικιωμένοι ή άτομα που ανήκουν στη λεγόμενη εργατική τάξη (Fuchs, 2017). Παρατηρείται λοιπόν μια ομοιογένεια ως προς τα χαρακτηριστικά που παρουσιάζει το κοινό του Twitter και το οποίο συμμετέχει και διαμορφώνει την πολιτική ψηφιακή επικοινωνία, κάτι που δεν επιβεβαιώνει τα ιδανικά του πλουραλισμού και της ισότητας των πολιτών στην συμμετοχή τους στη δημόσια σφαίρα, έτσι όπως εκφράζονται από τον Habermas.

---

²⁴⁷ Habermas, J., (1989). *The structural transformation of the public sphere: An inquiry into a category of bourgeois society*.

Επιπλέον, έχει γίνει ήδη αναφορά στο γεγονός ότι η πολιτική επικοινωνία δεν έχει κυρίαρχο ρόλο στο Twitter, καθώς συζητήσεις και θεματικές ενότητες με ψυχαγωγικό περιεχόμενο φαίνεται να ξεχωρίζουν και να υπερισχύουν. Επιπροσθέτως, όπως σημειώνει και ο Fuchs (2017), το Twitter φαίνεται περισσότερο να είναι ένα μέσο με ενημερωτικό χαρακτήρα, παρά ένα μέσο που συμβάλλει στην επικοινωνία μεταξύ των χρηστών, και άρα ένα μέσο που ενισχύει το διάλογο και την πολυφωνία. Συγκεκριμένα, σε έρευνα που πραγματοποιήθηκε το 2010 και στην οποία αναλύθηκε ένα μεγάλο εύρος tweets που σχετιζόνταν με πολιτικά γεγονότα (συζητήσεις που αφορούσαν στα WikiLeaks το 2010, καθώς και συζητήσεις σχετικά με τις εξεγέρσεις των πολιτών στην Αίγυπτο το 2011), τα ευρήματα έδειξαν ότι τα πολιτικά tweets έχουν κατά βάση ενημερωτικό χαρακτήρα και όχι επικοινωνιακό, καθώς το σύνολο των δεδομένων στην πλειοψηφία τους αποτελέσαν tweets και retweets που είχαν ως στόχο την πληροφόρηση και την διανομή ενημερώσεων σχετικά με τα εξεταζόμενα γεγονότα, και στην μειοψηφία τους συζητήσεις μεταξύ των χρηστών.

Πίνακας 10: *Tweets με ενημερωτικό και επικοινωνιακό χαρακτήρα σχετικά με την Αιγυπτιακή επανάσταση και τα WikiLeaks (Fuchs, 2017, σελ. 193)*

Θεματική ετικέτα (#)	Αριθμός tweets	Χρονική περίοδος	Σχολιασμός	Αναδημοσιεύσεις (Retweets)	Πληροφόρηση
#wikileaks	985.667	11-28-2010 έως 01-01-2011	23.1%	51.3%	25.6%
#25jan	73.395	01-25-2011 έως 02-12-2011	12.9%	54.4%	32.7%

Τα παραπάνω στοιχεία έρχονται σε αντιδιαστολή με τον ισχυρισμό του Habermas ότι απαραίτητο συστατικό για την δημιουργία μιας λειτουργικής δημόσιας σφαίρας είναι η εμπλοκή όλων των πολιτών σε μια δημόσια διαβούλευση, όπου θέματα της καθημερινότητας πολιτικής και κοινωνικής εξετάζονται, συζητούνται και αναλύονται (Habermas, 1989). Υπό αυτή την έννοια, το Twitter δεν ανταποκρίνεται επαρκώς στο πρότυπο της δημόσιας σφαίρας, έτσι τουλάχιστον όπως αυτή γίνεται αντιληπτή από τον Habermas.

Όσον αφορά στην έννοια της πολιτικής οικονομίας που διέπει το Twitter, αυτή τοποθετείται σε δύο επίπεδα.

- i. Το Twitter είναι ένας οικονομικός κερδοσκοπικός οργανισμός, του οποίου τα κέρδη στηρίζονται στη διαφήμιση.
- ii. Δεδομένου ότι πρόκειται για έναν οικονομικό οργανισμό συχνά οι χρήστες και οι εργαζόμενοι του Twitter αποτελούν υποκείμενα εκμετάλλευσης από τους μετόχους της εταιρείας με αποτέλεσμα τη δημιουργία δύο ξεχωριστών κοινωνικών ομάδων · τους έχοντες τη δύναμη και τα ηγία του Twitter και τους μη έχοντες. Επιπλέον, διαφορετική δυναμική και επιρροή παρουσιάζουν στο Twitter τα άτομα, ανάλογα με τη δημοσιότητα που απολαμβάνουν και το κοινωνικό τους στάτους (Fuchs, 2017).

Η παραπάνω σύντομη ανάλυση της πολιτικής οικονομίας του Twitter για ακόμη μια φορά έρχεται σε αντίφαση με τον ισχυρισμό του Habermas για τις αξίες και τα ιδανικά που πρεσβεύει η έννοια της δημόσιας σφαίρας. Στο Twitter οι έχοντες τη δύναμη, είτε οικονομική δύναμη, είτε δύναμη που προκύπτει από το κοινωνικό τους στάτους, απολαμβάνουν ένα είδος ολιγοπωλίου. Το γεγονός αυτό αυτόματα καταργεί την έννοια της ισότητας μεταξύ των πολιτών. Παρατηρείται λοιπόν το φαινόμενο της κυριαρχίας της μπουρζουαζίας, κάτι που καθιστά το Twitter, λαμβάνοντας πάντα υπόψη την συλλογιστική του Habermas στο τι συνιστά τη δημόσια σφαίρα, περισσότερο ένα ψευδεπίγραφο δημόσιας σφαίρας παρά μια σύγχρονη μεταποιημένη εκδοχή της παραδοσιακής δημόσιας σφαίρας.

8.4.1 Η διαλεκτική αντίληψη της σχέσης κοινωνίας και τεχνολογίας

Ο Fuchs (2017) σημειώνει πως κάθε προσπάθεια κατανόησης και μελέτης της σχέσης μεταξύ κοινωνίας και τεχνολογίας θα πρέπει να έχει τη βάση της σε μια διαλεκτική λογική προκειμένου να γίνουν πλήρως κατανοητές οι αιτιολογικές συσχετίσεις που αναπτύσσονται αλλά και οι σύνθετοι και πολυδιάστατοι παραλληλισμοί που αναδύονται. Σύμφωνα με τον συγγραφέα, κάθε τεχνολογικό επίτευγμα, και στην παρούσα περίπτωση κάθε τεχνολογική ανακάλυψη στο πεδίο της επικοινωνίας, έχει πολλαπλές επιπτώσεις στην κοινωνία και στα κοινωνικά συστήματα που υφίστανται, οι οποίες επιδράσεις δύνανται είτε να συνυπάρχουν, είτε να αντικρούουν η μία την άλλη. Το ποια επίδραση είναι αυτή που στο τέλος θα επιβληθεί και θα κυριαρχήσει έχει να κάνει με το πώς η ίδια η κοινωνία, οι άμεσα ενδιαφερόμενοι, και οι δυνάμεις εξουσίας θα μεταχειριστούν και θα εκμεταλλευτούν τις δυνατότητες που παρέχει η

τεχνολογία. Με άλλα λόγια, και σε συμφωνία με τον Feenberg (2002, σελ. 15)²⁴⁸ «...η τεχνολογία δεν είναι ένα αντικείμενο, με την κλασική σημασία της λέξης, περισσότερο πρόκειται για μια αμφιλεγόμενη διαδικασία εξέλιξης, η οποία διαρκώς ταλαντεύεται μεταξύ διαφορετικών πιθανών εκβάσεων και αποτελεσμάτων».

Υπό αυτό το πρίσμα, ο Fuchs (2017) σημειώνει πως δεν μπορούμε να μιλάμε για επαναστάσεις του Twitter, και προκειμένου να εξηγήσει το συλλογισμό του χρησιμοποιεί ως μελέτη περίπτωσης την εξέγερση του αιγυπτιακού λαού. Η επανάσταση στην Αίγυπτο υποστηρίζει δεν ήταν μια διαδικτυακή επανάσταση, αλλά ένα αναπόφευκτο γεγονός, άμεσα συσχετιζόμενο με την ακραία κοινωνική διαστρωμάτωση που ισχύει στην συγκεκριμένη χώρα. Στην Αίγυπτο τα τελευταία είκοσι χρόνια παρατηρείται μια κατακόρυφη πτώση των μισθών, οργανώσεις και κόμματα με αριστερό και ριζοσπαστικό πρόσημο βρίσκονταν σε καταστολή, ενώ παράλληλα μεγάλωνε ολοένα και περισσότερο το χάσμα μεταξύ των κοινωνικών τάξεων, με τα τους πολίτες που ζουν στα όρια της φτώχειας συνεχώς να αυξάνονται. Όλα αυτά, και συνδυαστικά με την παγκόσμια οικονομική κρίση οδήγησαν σε μαζικές περικοπές, υποβαθμίζοντας περαιτέρω την καθημερινότητα του αιγυπτιακού λαού. Σε κοινωνικό και πολιτικό επίπεδο, πρόκειται για ένα έθνος που χαρακτηρίζεται από υψηλά επίπεδα αναλφαβητισμού, ενώ όσον αφορά στην κουλτούρα της συγκεκριμένης κοινωνίας, οι πολίτες αμφιταλαντεύονται ανάμεσα στην ηθική που υπαγορεύει το Ισλάμ και στις αξίες που πρεσβεύει η μεταμοντέρνα κοινωνία. Τέλος, τα τελευταία χρόνια, και συγκεκριμένα από το 1981, η εξουσία είχε συγκεντρωτικό χαρακτήρα, καθώς ο Μουμπάρακ, με τη βοήθεια του στρατού, ήλεγχε το μεγαλύτερο μέρος του πολιτικού και δημόσιου βίου. Τα ανωτέρω γεγονότα σταδιακά συνέβαλαν στην εξέγερση του αιγυπτιακού λαού. Ως εκ τούτου, η επανάσταση στην Αίγυπτο ουσιαστικά ήταν μια εξέγερση ενάντια στις πολυδιάστατες αδικίες που βίωνε καθημερινά ο λαός. Τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης χρησιμοποιήθηκαν κατεξοχήν ως εργαλείο ενημέρωσης αλλά και οργάνωσης των πολιτών. Σε καμία περίπτωση όμως δεν δύναται να θεωρηθούν το αίτιο ή η αφορμή της ίδιας της επανάστασης.

Συμπερασματικά, ο Fuchs (2017) υπερτονίζει τον εργαλειακό χαρακτήρα των μέσων, σημειώνοντας ότι τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης, όπως και οποιοδήποτε

---

²⁴⁸ Feenberg, A., & Feenberg, A. (2002). *Transforming technology: A critical theory revisited*. Oxford: Oxford University Press.

άλλο μέσο μαζικής επικοινωνίας, είναι ένας καθρέφτης της κοινωνίας, που αντανακλά τα προβλήματα που την ταλανίζουν και τις δομές που την χαρακτηρίζουν. Αυτό σημαίνει ότι, κάθε κοινωνική διεργασία, για να αποκτήσει πραγματική υπόσταση, ξεκινάει από την ίδια την κοινωνία και τελειώνει σε αυτήν. Υπό αυτήν την έννοια, κάθε κίνημα, συλλογική δράση, εξέγερση ή επανάσταση, έχει την αφετηρία του στην κοινωνία. Μπορεί να μην αξιοποιεί τις νέες τεχνολογίες ως εργαλείο ενημέρωσης και συντονισμού, αλλά η βιωσιμότητα του και ο κοινωνικός του αντίκτυπος έγκειται στο κατά πόσο τελικά θα καταφέρει να 'βγει' από την σφαίρα του Διαδικτύου, και να μεταπηδήσει στην έξω – διαδικτυακή πραγματικότητα, παίρνοντας σάρκα και οστά.

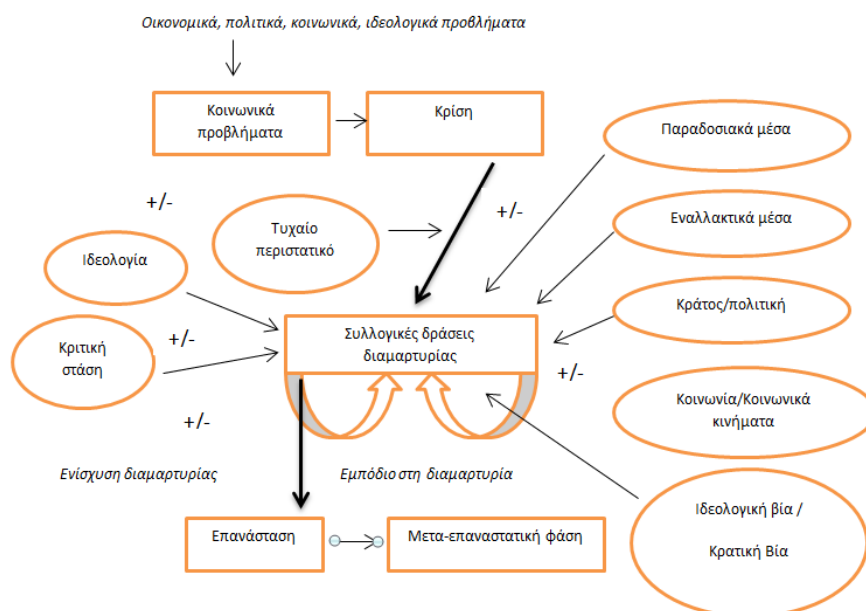
8.5 Ένα μοντέλο της εξέγερσης και των μέσων κοινωνικής δικτύωσης

Ο Fuchs (2011b)²⁴⁹ υποστηρίζει πως μόνο μια διαλεκτική προσέγγιση επιτρέπει την πληρέστερη κατανόηση των σχέσεων που αναπτύσσονται μεταξύ τεχνολογίας και κοινωνίας, μέσω επικοινωνίας και κοινωνίας, και κατ' επέκταση μέσω επικοινωνίας και κοινωνικών κινήματων, ως μια δεσπόζουσα μορφή κοινωνικής έκφρασης. Οι σχέσεις αυτές θεμελιώνονται πάνω σε αντιφατικούς συσχετισμούς και παραλληλισμούς, όπως αντιφατικές και ανταγωνιστικές είναι και οι δομές που χαρακτηρίζουν τις μεταμοντέρνες κοινωνίες. Στην συνέχεια, προτείνει ένα θεωρητικό μοντέλο που επεξηγεί τις αντικρουόμενες αλληλεπιδράσεις που εξελίσσονται μεταξύ των εξεγερμένων κοινωνιών και των μέσων (κοινωνικής δικτύωσης).

---

²⁴⁹ Fuchs, C., 2011. Towards an alternative concept of privacy. *Journal of Information, Communication and Ethics in Society* 9 (4): 220-237.

Σχήμα 3: Ένα μοντέλο της εξέγερσης και ο ρόλος των μέσων, της πολιτικής και της ιδεολογίας (Fuchs, 2017, σελ. 205)

Εξετάζοντας το ανωτέρω μοντέλο προκύπτει ότι κάθε μορφή εξέγερσης και διαμαρτυρίας θεμελιώνεται πάνω στις αντιφάσεις που γεννιούνται στον πυρήνα της ίδιας της κοινωνίας. Η εξουσία γεννά προβλήματα τα οποία είναι εκ φύσεως οικονομικά, πολιτικά αλλά και κοινωνικά. Αντιστοίχως, τα κοινωνικά προβλήματα συχνά επιφέρουν οικονομικές, πολιτικές, ιδεολογικές και πολιτιστικές κρίσεις. Αυτό δεν σημαίνει πως κάθε κρίση συνεπάγεται αυτόματα την εκδήλωση μιας κοινωνικής εξέγερσης. Μόλα ταύτα, είναι απαραίτητη, αν και όχι επαρκής συνθήκη, προκειμένου να εκδηλωθούν συλλογικές δράσεις διαμαρτυρίας με συγκρουσιακό χαρακτήρα. Αν οι διαστάσεις που απαρτίζουν την εκάστοτε κρίση που εκδηλώνεται στην κοινωνία συγκλίνουν και αλληλεπιδρούν, τότε γίνεται λόγος για κοινωνική κρίση. Προκειμένου η δυσaréσκεια να μετουσιωθεί σε κίνημα και εξέγερση, απαραίτητο κρίνεται το γεγονός μια μάζα πολιτών να αντιληφθεί ότι βιώνει κοινωνικά προβλήματα, και ότι αυτά τα προβλήματα πρέπει να ξεπεραστούν, αλλάζοντας τις ισχύουσες κοινωνικές δομές, προκειμένου να επέλθει η κοινωνική ευημερία και να αποκατασταθεί η κοινωνική ισορροπία. Συχνά, μορφές συλλογικής διαμαρτυρίας, όπως είναι και τα κοινωνικά κινήματα, πυροδοτούνται και ενισχύονται από συγκεκριμένα συμβάντα, τα οποία συμπίπτουν με την αναταραχή και τη δυσaréσκεια

που κυριαρχεί στην κοινωνία. Παραδειγματικά αναφέρονται η δημόσια αυτοκτονία του Mohamed Buazizi στην διάρκεια της Τυνησιακής επανάστασης το 2011, οι μαζικές συλλήψεις διαδηλωτών και ακτιβιστών στη γέφυρα του Brooklyn την περίοδο εκδήλωσης του κινήματος καταλάβετε την Wall Street, ή για να αναφερθούμε και στο ελληνικό περιβάλλον, η δολοφονία του Αλέξανδρου Γρηγορόπουλου το 2008, καθώς και η δολοφονία του Παύλου Φύσσα, αποτελούν περιστατικά που πυροδότησαν μια σειρά από δημόσιες εκδηλώσεις διαμαρτυρίας. Ενδιαφέρον στο σημείο αυτό αποτελεί και η άποψη του Castells (2012),²⁵⁰ ο οποίος εστιάζει στο συναίσθημα της δημόσιας κατακραυγής, ως το κομβικό σημείο μετατόπισης από το πεδίο της κοινωνικής κρίσης και δυσαρέσκειας, στο πεδίο της διαμαρτυρίας και της κοινωνικής εξέγερσης. Παρ' όλα αυτά, αντιλήψεις και συναισθήματα είναι μεν βασικός, αλλά όχι ο μοναδικός παράγοντας πυροδότησης κινητοποιήσεων καθώς συχνά επηρεάζονται, διαμορφώνονται και χειραγωγούνται από την πολιτική, από τα μέσα επικοινωνίας, καθώς επίσης και από την ιδεολογία ή την κουλτούρα που χαρακτηρίζει την εκάστοτε κοινωνία. Από την μια πλευρά λοιπόν βρίσκονται οι πολιτικοί θεσμοί, το κράτος, τα κυρίαρχα μίντια, και ο ιδεολογικός προσανατολισμός, και από την άλλη, πολιτικά και κοινωνικά κινήματα, εναλλακτικά μέσα ενημέρωσης και εναλλακτικοί τρόποι πρόσληψης της καθημερινότητας και κοσμοθεωρίες. Και οι δύο πλευρές ανεξαιρέτως επηρεάζουν τα ανθρώπινα υποκείμενα και διαμορφώνουν τις συνθήκες των κοινωνικών εξεγέρσεων.

Όσον αφορά συγκεκριμένα στα μέσα μαζικής επικοινωνίας, και στην περίπτωση μας στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και εν γένει στο Διαδίκτυο, μπορούν να χαρακτηριστούν ως αντιφατικά, δεδομένου ότι ζούμε σε μια κοινωνία που διαφορετικές τάσεις και στάσεις διαρκώς αντικρούουν η μία την άλλη. Κατόπιν τούτου, και οι κοινωνικές επιδράσεις των μέσων στη δημόσια ζωή δύναται να χαρακτηριστούν ως πολύπλευρες και συνάμα αντιφατικές. Αυτό σημαίνει ότι έχουν τη δύναμη να υποβαθμίσουν τη δυναμική μιας εξέγερσης, ή ακόμη και να αποτρέψουν ή να ματαιώσουν μια συλλογική διαμαρτυρία. Εκ παραλλήλου, έχουν παρατηρηθεί περιπτώσεις στις οποίες τα μίντια όχι μόνο δεν επιχείρησαν να μειώσουν την ένταση μιας κοινωνικής διαμαρτυρίας, αλλά εν αντιθέσει, συνέβαλαν στη διάδοσή της, ενισχύοντας και δίνοντας ώθηση στους εκάστοτε 'εξεγερμένους' να

---

²⁵⁰ Castells, M. (2012). *Networks of outrage and hope: Social movements in the Internet age*. Cambridge, UK: Polity.

διεκδικήσουν τα αιτήματά τους (Fuchs, 2017). Στο σημείο αυτό βέβαια αξίζει να σημειωθεί ότι πολλές φορές ο αντιφατικός ρόλος των μέσων και η επιρροή που ασκούν στην εκδήλωση μορφών συλλογικής δράσης και διαμαρτυρίες σχετίζεται άμεσα και με τις αντιφατικές σχέσεις που αναπτύσσονται μεταξύ πολιτικών κομμάτων, κυβερνήσεων και οικονομικών ελίτ, οι οποίες σχέσεις με τη σειρά τους επηρεάζουν και διαμορφώνουν τον τρόπο εξέλιξης των κοινωνικών διαμαρτυριών.

Συμπερασματικά, προκύπτει ότι οι κοινωνικές εξεγέρσεις είναι ένα σύνθετο κοινωνιολογικό φαινόμενο, το οποίο επηρεάζεται, καθορίζεται και διαμορφώνεται από ένα σύνολο ξεχωριστών και πολύπλοκων παραγόντων. Ως εκ τούτου, η μετουσίωση μιας κοινωνικής κρίσης σε κοινωνική εξέγερση είναι ένα φαινόμενο το οποίο δύσκολα μπορεί να προβλεφθεί, και ακόμη και όταν τελικά εκδηλωθεί, παρατηρείται μια αδυναμία αναφορικά με την πρόβλεψη της έκβασης και της δυναμικής του. Σε συμφωνία με το ανωτέρω μοντέλο, οι συλλογικές δράσεις διαμαρτυρίας αναδύονται παράλληλα με την ύπαρξη μιας κοινωνικής κρίσης, και την συνειδητοποίηση των πολιτών ότι η κρίση αυτή πρέπει να αντιμετωπισθεί προκειμένου να επέλθει η κοινωνική ευημερία. Συχνά, η απαρχή μιας κοινωνικής εξέγερσης έγκειται σε ένα τυχαίο περιστατικό, το οποίο πυροδοτεί το δημόσιο αίσθημα και την κοινωνική κατακραυγή, δίνοντας έτσι ώθηση στους πολίτες να διεκδικήσουν δημόσια τα δικαιώματά τους. Από το σημείο αυτό και μετά, κάνουν την εμφάνισή τους ένα πλήθος παραγόντων, που άλλοτε επιδρούν θετικά, και άλλοτε αρνητικά στην εξέλιξη των συλλογικών δράσεων και των κοινωνικών κινημάτων. Στους παράγοντες αυτούς εντάσσονται η πολιτική ιδεολογία των δρώντων, η κουλτούρα της κοινωνίας, ο ρόλος των κινημάτων στην συγκεκριμένη κοινωνία, η μορφή διακυβέρνησης και εν τέλει ο ρόλος των μέσων επικοινωνίας, παραδοσιακών ή εναλλακτικών, καθώς και οι σχέσεις που τα μέσα αναπτύσσουν με όλους τους φορείς που αναφέρθηκαν προηγουμένως. Ως εκ τούτου, μια ανάλυση που εστιάζει αποκλειστικά στον ρόλο των μέσων επικοινωνίας στην εξέλιξη των συλλογικών δράσεων και των σύγχρονων κοινωνικών κινημάτων, σύμφωνα με τη διαλεκτική προσέγγιση, κρίνεται ως ανεπαρκής, καθώς οι μεταβλητές που πρέπει να ληφθούν υπόψη είναι σαφώς περισσότεροι, προκειμένου να επιτευχθεί η ολιστική κατανόηση των συλλογικών δράσεων, ως ένα κοινωνιολογικό φαινόμενο.

8.6 Μελέτες Περιπτώσεων

Κάθε μελέτη περίπτωσης που θέτει ερωτήματα σχετικά με την επίδραση των νέων μέσων στην εκδήλωση και εξέλιξη εξεγέρσεων και συλλογικών δράσεων διαμαρτυρίας θα πρέπει πρώτα από όλα να λάβει υπόψη το βαθμό πρόσβασης της κοινωνίας στο Διαδίκτυο (Fuchs, 2017). Το 2011 ήταν μια χρόνια όπου σε διάφορες χώρες, σε όλα τα μήκη και πλάτη του πλανήτη εκδηλώθηκαν τέτοια είδους δράσεις. Δημοσιογράφοι και ερευνητές των μέσων έσπευσαν να υπερτονίσουν το ρόλο των νέων μέσων επικοινωνίας στο κύμα μαζικών εξεγέρσεων που ξέσπασε το 2011, και το οποίο συνέπεσε με την ανάδυση των σελίδων κοινωνικής δικτύωσης και κυρίως με την αυξανόμενη εξοικείωση των πολιτών με τα νέα μέσα. Στον κατωτέρω πίνακα παρουσιάζονται στοιχεία αναφορικά με το βαθμό πρόσβασης των πολιτών στο Διαδίκτυο καθώς και με το βαθμό χρήση των σελίδων κοινωνικής δικτύωσης, και συγκεκριμένα του Facebook, σε χώρες στις οποίες εκδηλώθηκαν επαναστατικές δράσεις και συλλογικές κινητοποιήσεις το έτος 2011. Αναλύοντας τον πίνακα παρατηρούμε τεράστιες αποκλίσεις μεταξύ των χωρών, με τα ποσοστά να κυμαίνονται από 3.1% (των πολιτών οι οποίοι έχουν πρόσβαση στο Διαδίκτυο) στην Μαυριτανία, έως το αξιοθαύμαστο 97.8% που παρατηρείται στην Ισλανδία. Δεδομένων των τεράστιων αυτών αποκλίσεων, συμπεραίνεται ότι γενικεύσεις και αφορισμοί σχετικά με τον ρόλο και την αξιοποίηση των νέων μέσων επικοινωνίας από τους ακτιβιστές κατά τη διάρκεια επαναστατικών δράσεων κρίνονται ως αφελείς και ανεπαρκείς. Αυτό σημαίνει πως κάθε κοινωνία αποτελεί μια ξεχωριστή μελέτη περίπτωσης, και κατόπιν τούτου θα πρέπει να εξετάζεται ξεχωριστά και μεμονωμένα. Η ανωτέρω προσέγγιση υποστηρίζεται και από θεωρητικό μοντέλο επεξήγησης της διαλεκτικής σχέσης μεταξύ μέσων επικοινωνίας και κοινωνικών εξεγέρσεων, το οποίο παρουσιάστηκε στην προηγούμενη ενότητα, και το οποίο υπογραμμίζει ότι κάθε περιστατικό είναι διαφορετικό, καθώς μια πληθώρα παραγόντων επηρεάζουν και διαμορφώνουν την εξέλιξη των συλλογικών δράσεων. Παραδειγματικά, σε έρευνα που εξετάζει τον ρόλο των διαύλων επικοινωνίας κατά τη διάρκεια της αιγυπτιακής επανάστασης, τα αποτελέσματα υποστηρίζουν ότι οι πλειοψηφία των πολιτών επέλεξε να επικοινωνεί κατ' ιδίαν ή μέσω κινητών τηλεφώνων, ενώ παράλληλα η face to face, καθώς και η τηλεφωνική επικοινωνία αποτέλεσαν τις πρώτες επιλογές των πολιτών όχι μόνο στο πεδίο της επικοινωνίας, αλλά και στον τομέα της ενημέρωσης σχετικά με τις κινητοποιήσεις. Εν αντιθέσει, ο ρόλος που

διαδραμάτισαν τα social media, στο τομέα της πληροφόρησης, της ενημέρωσης και της επικοινωνίας, σύμφωνα με τα στοιχεία της έρευνας είναι αμελητέος (Wilson και Dunn, 2011).²⁵¹ Παρ' αυτά, τα ευρήματα αυτά, και προκειμένου να εξαχθούν ασφαλή συμπεράσματα θα πρέπει να εξεταστούν συνδυαστικά με τον βαθμό πρόσβασης των πολιτών στο Διαδίκτυο και την εξοικείωσή τους με τα νέα μέσα επικοινωνίας και τις σελίδες κοινωνικής δικτύωσης. Στον παρακάτω πίνακα, όσον αφορά συγκεκριμένα στην περίπτωση της Αιγύπτου παρατηρούμε ότι μόλις το 26.4% του πληθυσμού είχε πρόσβαση στο Διαδίκτυο, και μόλις το 13.6% ήταν χρήστες του Facebook. Τα στοιχεία αυτά επεξηγούν σε μεγάλο βαθμό το λόγο που η κατ' ιδίαν και η τηλεφωνική επικοινωνία αποτέλεσαν την πρώτη επιλογή των πολιτών. Ως εκ τούτου, ενώ μια πρώτη προσέγγιση θα απέρριπτε, ή έστω θα υποβάθμιζε την χρηστικότητα των νέων μέσων επικοινωνίας, με μια δεύτερη ανάγνωση καταλήγουμε στο ότι πρόκειται για ένα αρκετά πιο σύνθετο φαινόμενο. Σε αντιδιαστολή με την μελέτη των Wilson και Dunn (2011), ο οργανισμός e-marketing Egypt²⁵² διεξήγαγε έρευνα της οποίας τα αποτελέσματα υποστηρίζουν ότι το Facebook αποτέλεσα το πρώτο δίαυλο επικοινωνίας προκειμένου οι εξεγερμένοι να συντονίσουν τις δράσεις τους και να ενημερωθούν για γεγονότα σχετικά με τις κινητοποιήσεις που λάμβαναν χώρα. Και στην περίπτωση αυτή όμως τα στοιχεία δεν κρίνονται επαρκής προκειμένου να καταλήξουμε σε γενικά συμπεράσματα, καθώς η έρευνα εστιάζει στους πολίτες της Αιγύπτου που χρησιμοποιούν το Διαδίκτυο, οι οποίοι είδαμε αποτελούν μειοψηφικό κομμάτι της κοινωνίας.

Η παρουσίαση των αποτελεσμάτων δύο αντιφατικών φαινομενικά ερευνών που επικεντρώνονται στην ίδια περιπτωσιολογική μελέτη είχε ως στόχο να υπογραμμίζει την σύνθετη και πολύπλευρη φύση των κοινωνικών εξεγέρσεων ως κοινωνιολογικό φαινόμενο, καθώς και τη δυσκολία στον να επιτευχθεί μια ολιστική κατανόηση του ρόλου που διαδραματίζουν τα νέα μέσα επικοινωνίας στην εξέλιξη του φαινομένου αυτού. Αυτό σημαίνει ότι γενικά συμπεράσματα θα πρέπει να αποφεύγονται, ενώ παράλληλα διαφορετικοί μεταβλητές επηρεάζουν και διαμορφώνουν αναλόγως τα ευρήματα της κάθε μελέτης.

---

²⁵¹ Wilson, C., & Dunn, A., (2011) Digital media in the egyptian revolution: descriptive analysis from the tahrir data sets. *International Journal of Communication* 5: 1248–1272

²⁵² Για περισσότερες πληροφορίες βλ. <http://www.emarketing-egypt.com/1st-study-about-the-Internet-and-the-Egyptian-Revolution:-Survey-Results/2/0/18>,

Πίνακας 11: Βαθμός διείσδυσης του Διαδικτύου, και βαθμός χρήσης του Facebook (σχετικά με το σύνολο του πληθυσμού) σε επιλεγμένες χώρες, όπου εκδηλώθηκαν εξεγέρσεις και επαναστάσεις κατά το έτος 2011.

ΧΩΡΑ	Βαθμός πρόσβασης στο Διαδίκτυο (%)	Βαθμός χρήσης του Facebook (% του πληθυσμού)
Αλγερία	13.4%	9.5%
Μπαχρέιν	77%	30%
Αίγυπτος	26.4%	13.6%
Ελλάδα	46.9%	33.1%
Ισλανδία	97.8%	69.1%
Ιορδανία	38.1%	38.1%
Κουβέιτ	74.2%	31.2%
Λίβανος	52%	38%
Λιβύη	5.9%	10%
Μαυριτανία	3.1%	2.7%
Μαρόκο	49%	14.2%
Ομάν	68.8%	16.9%
Πορτογαλία	50.7%	38.8%
Σαουδική Αραβία	49%	20.9%
Ισπανία	65.6%	33.5%
Σουδάν	9.3%	n/a
Συρία	22.5%	n/a
Τυνησία	36.3%	28.9%
Ενωμένα Αραβικά Εμιράτα	70.9%	38.6%
Ηνωμένο Βασίλειο	84.1%	48.6%
ΗΠΑ	78.1%	46.4%
Δυτική Σαχάρα	n/a	n/a
Υεμένη	14.9%	2.6%

n/a=μη διαθέσιμο

(Πηγή: [www. internetworldstats.com](http://www.internetworldstats.com), τελευταία πρόσβαση: 30/10/12)

8.6.1 Η περιπτωσιολογική μελέτη της Αιγυπτιακής επανάστασης

Το ‘Tahrir Data Project’²⁵³ διεξήγαγε έρευνα μεταξύ των ακτιβιστών που συμμετείχαν στις μαζικές διαδηλώσεις στην πλατεία Tahrir. Σε άρθρο τους που δημοσιεύεται στο επιστημονικό περιοδικό *International Journal of Communication* οι Wilson και Dunn (2011) παρουσιάζουν τα ευρήματα της έρευνας, εστιάζοντας στον τρόπο που οι ακτιβιστές αξιοποίησαν τα μέσα κατά τη διάρκεια της αιγυπτιακής επανάστασης. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι η κατ’ ιδίαν, face to face επικοινωνία αποτέλεσε μακράν την πρώτη επιλογή των ακτιβιστών προκειμένου να συζητήσουν θέματα σχετικά με την εξέγερση που διαδραματιζόταν (93%), ακολουθούμενη από την τηλεόραση, με ποσοστό 92%, το τηλέφωνο (82%), τα έντυπα μέσα μαζικής

²⁵³ Για περισσότερες πληροφορίες βλ. <http://tahrirdata.info>

επικοινωνίας (57%), τα SMS μέσω κινητών τηλεφώνων (46%) και το ραδιόφωνο (22%). Χαμηλότερα είναι τα ποσοστά αναφορικά με τους ακτιβιστές που επέλεξαν τα ψηφιακά μέσα ως πρώτη επιλογή επικοινωνίας. Χαρακτηριστικά αναφέρονται τα κάτωθι ποσοστά. Σαράντα δύο τοις εκατό των ακτιβιστών χρησιμοποίησε το Facebook, 27% επικοινωνούσε μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου (email), ενώ μόλις 13% μέσω Twitter και 12% μέσω blogs. Όπως συμπεραίνεται από τα δεδομένα, η διαπροσωπική επικοινωνία και τα επονομαζόμενα ως παραδοσιακά μέσα ενημέρωσης κατείχαν σημαντικότερο ρόλο και ως κανάλι επικοινωνίας, αλλά και ως πηγή ενημέρωσης και πληροφόρησης, συγκριτικά με τα νέα μέσα επικοινωνίας και το Διαδίκτυο στην περίπτωση της αιγυπτιακής επανάστασης.

Ταυτόχρονα, τα ευρήματα της συγκεκριμένης μελέτης υπογραμμίζουν ότι οι ίδιοι οι εξεγερμένοι θεωρούν ότι η επικοινωνία μέσω κινητών τηλεφώνων, και εν συνεχεία η κατ' ιδίαν επικοινωνία συνέβαλαν σημαντικά στη διάδοση πληροφοριών σχετικά με τις κινητοποιήσεις, και παράλληλα παρακίνησαν πολλούς ακτιβιστές να λάβουν μέρος σε αυτές. Σε αντιστοιχία με τα ανωτέρω αποτελέσματα, υποβαθμισμένο είναι ο ρόλος των νέων μέσων επικοινωνίας, όπως αυτός έγινε αντιληπτός από τους ίδιους τους πολίτες, τα οποία και χαρακτηρίζονται ως λιγότερο πληροφοριακά, κατατοπιστικά και συνάμα παρακινητικά (Wilson και Dunn, 2011).

Συνοψίζοντας, τα ψηφιακά μέσα επικοινωνίας δεν βρίσκονταν στο επίκεντρο της επικοινωνίας μεταξύ των εξεγερμένων πολιτών, είτε στοχεύοντας στην ενημέρωση και την πληροφόρηση, είτε στον συντονισμό και την οργάνωση των δράσεων. Η άποψη πως η επανάσταση στη Αίγυπτο ήταν μια επανάσταση μέσω Twitter και Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης στην παρούσα μελέτη απορρίπτεται.

Εν κατακλείδι, και σε συμφωνία με τον James Curran (2011, σελ.53)²⁵⁴ η αραβική άνοιξη, και κατ' επέκταση και η επανάσταση που εκδηλώθηκε στην Αίγυπτο, έχει τις ρίζες της σε βαθιές πολιτικές, οικονομικές και θρησκευτικές αιτίες που ταλανίζουν για χρόνια την κοινωνία. Τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης δεν είναι σε καμία περίπτωση η πηγή της επανάστασης. Παρ' όλα αυτά, ακόμη και λαμβάνοντας υπόψη την περιορισμένη προσβασιμότητα, δεν πρέπει να αγνοείται η συμβολή τους στην σταδιακή αύξηση της εναντίωσης των πολιτών απέναντι στις καθιερωμένες δομές της κοινωνίας, στη διευκόλυνση της οργάνωσης και του

---

²⁵⁴ Curran, J.P., (2011) . *Media and Democracy*. London: Routledge. ISBN 978-0-415-31707-8

συντονισμού των κινητοποιήσεων, καθώς και στην διασπορά του ίδιου του κινήματος σε ένα υπερεθνικό επίπεδο. Εξ αυτών ορμώμενος ο Curran (2011) καταλήγει στο ότι «αν τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης δεν γεννούν επαναστάσεις, σίγουρα τις ενδυναμώνουν» (σελ.54).

8.6.2 Η περιπτωσιολογική μελέτη του κινήματος «Occupy Wall Street»

Σε έρευνα που διεξήχθη από τους ίδιους τους δρώντες του κινήματος Occupy Wall Street ²⁵⁵ διαφαίνεται ότι η κατ' ιδίαν επικοινωνία και το Διαδίκτυο αποτέλεσαν την πιο διαδεδομένη επιλογή μεταξύ των ακτιβιστών προκειμένου να ενημερωθούν για δράσεις οι οποίες αφορούν στο ίδιο το κίνημα. Χαρακτηριστικά, το Facebook, η διάδοση ενημερώσεων face to face, η χρήση ιστοσελίδων και η χρήση του ηλεκτρονικού ταχυδρομείου έπαιξαν σημαντικό ρόλο στη διάδοση των ενημερώσεων. Συγκεκριμένα, όσον αφορά στο Twitter, το 41.9% των συμμετεχόντων στην έρευνα φαίνεται να χρησιμοποίησε το συγκεκριμένο μέσο, τα ποσοστά του όμως είναι χαμηλότερα συγκριτικά με άλλα online και offline μέσα επικοινωνίας (βλ. Πίνακα 12).

Πίνακας 12: Ποσοστά απαντήσεων των συμμετεχόντων στο κίνημα «Καταλάβετε την Wall Street που δήλωσαν ότι χρησιμοποίησαν τουλάχιστον μια φορά ή και παραπάνω σε εβδομαδιαία βάση ένα συγκεκριμένο κανάλι επικοινωνίας προκειμένου να ενημερωθούν για δράσεις αναφορικά με το ίδιο το κίνημα.

Διαστάσεις των μέσων στο ερευνητικό ερώτημα: «Αυτές είναι κάποιες πηγές που πιθανόν να (μην) χρησιμοποιήσατε για να ενημερωθείτε σχετικά με το κίνημα Occupy. Παρακαλώ, υποδείξτε αν χρησιμοποιήσατε τις πηγές αυτές προκειμένου να ενημερωθείτε σχετικά με το κίνημα Occupy.»	Ποσοστό των ερωτηθέντων που χρησιμοποίησαν το συγκεκριμένο μέσο τουλάχιστον μία φορά ή συχνότερα προκειμένου να ενημερωθούν για το κίνημα Occupy.	N
Email	79.1%	1132
Ιστοσελίδες σχετικές με το κίνημα Occupy	83.4%	1127

²⁵⁵ Για περισσότερες πληροφορίες βλ. <http://www.occupyresearch.net/2012/10/18/orgs-data-facet-browser/>

Facebook	89.7%	1126
Στόμα με στόμα	85.2%	1125
Κατ' ιδίαν συζητήσεις	51.9%	1117
YouTube	72.2%	1113
Ζωντανές διαδικτυακές αναμεταδόσεις (livestreams)	61.4%	1109
Τοπικές εφημερίδες	52.4%	1099
Εθνικές ή διεθνής εφημερίδες	58.5%	1099
Τοπικά ραδιόφωνα	52.4%	1099
Ιστολόγια (blogs)	62.8%	1090
Twitter	41.9%	1078
Τοπικά τηλεοπτικά κανάλια	33.1%	1073
Εθνικά ή διεθνή κανάλια	45.1%	1064
Chatrooms	21.2%	1057
Tumblr	20.5%	1052

(Πηγή: www.occupyresearch.net/orgs, τελευταία πρόσβαση στις 7/12/12)

Εξετάζοντας τον ανωτέρω πίνακα, τα αποτελέσματα της έρευνας δεν φανερώνουν σημαντικές διαφορές μεταξύ face to face και CMC επικοινωνίας, καθώς και τα δύο κανάλια επικοινωνίας φαίνεται να διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην ενημέρωση των ακτιβιστών. Συγκρίνοντας τα παραδοσιακά μέσα επικοινωνίας με τα νέα μέσα, η τηλεόραση και το ραδιόφωνο χρησιμοποιήθηκαν λιγότερο από τους ακτιβιστές συγκριτικά με το Διαδίκτυο. Πραγματοποιώντας συγκριτική ανάλυση μεταξύ των νέων ψηφιακών μέσων επικοινωνίας ενδιαφέρον στοιχείο αποτελεί το γεγονός ότι τα 'παλαιότερα' ψηφιακά μέσα, όπως οι ιστοσελίδες και το ηλεκτρονικό ταχυδρομείο προτιμήθηκαν από τους εξεγερμένους σε σχέση με τα πιο σύγχρονα μέσα (YouTube, Blogs, Twitter, Tumblr). Παρ' όλα αυτά, εξαίρεση αποτελεί το Facebook, του οποίου τα ποσοστά παραμένουν ιδιαίτερα υψηλά (89.7%), καθιστώντας το την πρωταρχική πηγή ενημέρωσης των συμμετεχόντων στο κίνημα.

Σε αντίθεση με την περίπτωση μελέτης της Αιγύπτου, όπου η face to face επικοινωνία έπαιξε τον σπουδαιότερο ρόλο, στο κίνημα «Occupy Wall Street» δεν παρατηρούνται διαφορές μεταξύ της κατ' ιδίαν και της διαμεσολαβημένης επικοινωνίας, κάτι που σχετίζεται άμεσα, όπως έχει ήδη αναφερθεί, και με την προσβασιμότητα των πολιτών στο Διαδίκτυο. Αυτό από μόνο του δεν επιβεβαιώνει τον ισχυρισμό για μια «ψηφιακή επανάσταση» ή για τη δημιουργία ενός «ψηφιακού κινήματος», καθώς τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης δεν κρίνονται ως αναγκαία συνθήκη για την βιωσιμότητα του κινήματος. Αδιαμφισβήτητα, τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης έπαιξαν σημαντικό ρόλο στα πλαίσια της πολιτικής επικοινωνίας μεταξύ

των εξεγερμένων ακτιβιστών, αλλά αποτελούν μόνο μια από τις επιλογές των δρώντων μέσα από μια πληθώρα παλιών και σύγχρονων διαύλων επικοινωνίας. Κατόπιν τούτου, και η δεύτερη περιπτωσιολογική μελέτη έρχεται να ενισχύσει τον εργαλειακό χαρακτήρα των μέσων, αναφορικά με το φαινόμενο των κοινωνικών εξεγέρσεων και συλλογικών κινητοποιήσεων.

8.6.3 Η περιπτωσιολογική μελέτη των ‘Indignados’, των ‘Αγανακτισμένων’ και του κινήματος ‘Occupy Wall Street’

Στο άρθρο τους ‘Using Twitter to mobilize protest action: Transactional online mobilization patterns and action repertoires in the Occupy Wall Street, Indignados and Aganaktismenoi movements’ οι Yannis Theoharis, Will Lowe, Jan W. van Deth και Gema M. Garcia Albacete (2013)²⁵⁶ εξετάζουν την συμβολή του Twitter στην εξέλιξη τριών κινημάτων που λαμβάνουν χώρα το 2011 σε Ελλάδα (Αγανακτισμένοι), Ισπανία (Indignados) και Αμερική (Occupy Wall street). Τα ερευνητικά τους ερωτήματα εξετάζουν (α) το ρόλο του Twitter ως εργαλείο προτροπής για συμμετοχή στις συλλογικές δράσεις, (β) ως εργαλείο οργάνωσης και συντονισμού των συλλογικών κινητοποιήσεων, και (γ) ως εργαλείο ενημέρωσης.

Όσον αφορά στο πρώτο ερευνητικό ερώτημα, το οποίο και εστιάζει στον βαθμό αξιοποίησης του Twitter ως μέσω παρακίνησης για συμμετοχή στις συλλογικές κινητοποιήσεις, οι συγγραφείς χαρακτηρίζουν τα ευρήματά τους ως απογοητευτικά, καθώς και στις τρεις χώρες που εξετάζονται στην παρούσα μελέτη, μόνο ένα πολύ μικρό ποσοστό των tweets που αναλύθηκαν εμπεριείχε ξεκάθαρα μηνύματα παρακίνησης για συμμετοχή στις κινητοποιήσεις. Αλλά και τα μηνύματα αυτά, στην πλειοψηφία τους δεν είχαν σταλεί κατά βάσει από μεμονωμένους πολίτες, αλλά από οργανωμένες συλλογικότητες και φορείς κοινωνικών κινημάτων που προϋπήρχαν. Συμπερασματικά, αν και τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης συνέβαλαν στη γρήγορη διάδοση των κινημάτων, το κάλεσμα και η παρακίνηση για συμμετοχή παραμένει προνόμιο των οργανωμένων ακτιβιστών. Στο σημείο αυτό αξίζει να σημειωθεί πως εξαίρεση αποτελεί η περίπτωση της Ελλάδας, όπου οι απλοί πολίτες ήταν η βασική ομάδα που δημοσίευε τα περισσότερα μηνύματα σχετικά με τις δράσεις του

---

²⁵⁶ Theoharis, Y., Lowe, W., van Deth, VW., García-Albacete, G., (2013). Using Twitter to mobilize protest action: online mobilization patterns and action repertoires in the Occupy Wall Street, Indignados, and Aganaktismenoi movements. *Information, Communication & Society* 18 (2), 202-220

κινήματος, τις συλλογικές διαμαρτυρίες που εξελίσσονταν, καθώς και καλέσματα συμμετοχής στις κινητοποιήσεις.

Σε ένα δεύτερο επίπεδο οι ερευνητές εξετάζουν την συμβολή του Twitter στην οργάνωση και τον συντονισμό των κινητοποιήσεων. Τα ευρήματα της παρούσας μελέτης παραμένουν αποθαρρυντικά. Χαρακτηριστικά, ιδιαίτερα χαμηλό παρουσιάζεται το ποσοστό των tweets που εμπεριέχουν αναφορές οι οποίες αποσκοπούν στην οργάνωση των εξεγέρσεων, όπως για παράδειγμα διαδικτυακά αιτήματα που αφορούν στον υλικό εξοπλισμό που απαιτείται για την υποστήριξη των δράσεων, πχ. πλακάτ ή banners. Εκτός αυτού, και όσον αφορά στην αξιοποίηση του Twitter ως εργαλείο συντονισμού, εξίσου σπάνιες είναι οι αναφορές σχετικά με τον προγραμματισμό των δράσεων, όπως για παράδειγμα μηνύματα που αναφέρονται σε αλλαγές που πιθανόν να προέκυπταν στην τοποθεσία ή την ώρα προκαθορισμένων δράσεων. Ως αντεπιχείρημα, οι συγγραφείς ισχυρίζονται ότι τέτοιου είδους αναφορές απουσιάζουν από το Twitter λόγω του ότι πρόκειται για μια ανοικτή πλατφόρμα συζήτησης, στην οποία εκτός από τους καθημερινούς πολίτες έχουν πρόσβαση και οι αρχές και οι εκάστοτε εξουσίες, οι οποίες και αντιμάχονται τις κινητοποιήσεις. Κατόπιν τούτου, δημόσιες δημοσιεύσεις αναφορικά με την οργάνωση των διαδηλώσεων στο Twitter πιθανόν να λειτουργούσαν ως ανασταλτικός παράγοντας για την επιτυχία της εξέγερσης. Μόλα ταύτα, αν και ο ανωτέρω ισχυρισμός είναι αποδεκτός, ταυτόχρονα αντικρούει το επιχείρημα ότι τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης, και στην περίπτωση μας το twitter, ευνοούν την οργάνωση συλλογικών δράσεων και κινητοποιήσεων, επιτρέποντας την αποκεντρωμένη οργάνωση και την ατομική συμβολή μέσω προσωπικών ενημερώσεων.

Πίνακας 13: Σκοπός που επιτελείται μέσω της αποστολής tweets

Συγγραφέας		Σχολιαστής	Πολίτης	Πρακτορείο Ειδήσεων	Οργανισμός
Χώρα	Σκοπός				
ΙΣΠΑΝΙΑ	Δυσδιάκριτος	5	7	0	14
	Άρθρο (όχι είδηση)	15	10	8	9
	Κάλεσμα σε δράση	2	4	0	8
	Χιούμορ	1	1	4	0
	Αόριστο	0	0	0	0
	Πληροφόρηση για	4	3	0	8

μελλοντικό γεγονός				
Πληροφόρηση για την κρίση	1	1	4	2
Ζωντανή αναμετάδοση των διαμαρτυριών	6	4	12	4
Ηθική υποστήριξη	2	4	4	3
Μόνο θεματικές ετικέτες (#)	0	0	0	0
Οργανωτικά θέματα	1	2	4	2
Πολιτικές συζητήσεις	9	8	0	9
Πολιτικές δηλώσεις	22	30	0	15
Αναφορά σε συγγενή κινήματα	3	2	4	2
Ειδήσεις σχετικές με το κίνημα	20	17	50	21
Ειδήσεις σχετικές με τα αίτια και τους σκοπούς του κινήματος	8	6	8	4
ΕΛΛΑΔΑ				
Δυσδιάκριτος Άρθρο (όχι είδηση)	0	1	1	0
Κάλεσμα σε δράση	3	2	3	3
Χιούμορ	6	4	4	7
Αόριστο	7	4	3	6
Πληροφόρηση για μελλοντικό γεγονός	0	0	1	0
Πληροφόρηση για την κρίση	1	0	1	1
Ζωντανή αναμετάδοση των διαμαρτυριών	4	3	4	3
Ηθική υποστήριξη	8	6	23	5
Μόνο θεματικές	2	5	8	1
	0	0	0	3

	ετικέτες (#)				
	Οργανωτικά θέματα	2	1	2	1
	Πολιτικές συζητήσεις	35	22	8	15
	Πολιτικές δηλώσεις	1	29	15	2
	Αναφορά σε συγγενή κινήματα	1	1	2	1
	Ειδήσεις σχετικές με το κίνημα	26	19	22	47
	Ειδήσεις σχετικές με τα αίτια και τους σκοπούς του κινήματος	4	2	5	5
ΗΠΑ	Δυσδιάκριτος	3	5	11	8
	Άρθρο (όχι είδηση)	16	6	11	8
	Κάλεσμα σε δράση	0	3	0	5
	Χιούμορ	0	4	11	1
	Αόριστο	3	2	0	3
	Πληροφόρηση για μελλοντικό γεγονός	5	3	0	5
	Πληροφόρηση για την κρίση	0	1	0	2
	Ζωντανή αναμετάδοση των διαμαρτυριών	5	8	11	12
	Ηθική υποστήριξη	3	7	0	9
	Μόνο θεματικές ετικέτες (#)	0	1	0	1
	Οργανωτικά θέματα	0	2	0	0
	Πολιτικές συζητήσεις	26	32	0	17
	Πολιτικές δηλώσεις	5	6	0	7
	Αναφορά σε συγγενή κινήματα	5	1	0	2
	Ειδήσεις σχετικές με το	24	13	44	11

κίνημα				
Ειδήσεις	5	4	11	9
σχετικές με τα αίτια και τους σκοπούς του κινήματος				

(Πηγή: Theocharis, Lowe, J.van Deth & Garcia Albacete, 2013, σελ. 10)

Πιο ενθαρρυντικά είναι τα ευρήματα αναφορικά με την συμβολή του twitter στη διάδοση ενημερώσεων που σχετίζονται με την εξέλιξη των κινητοποιήσεων (βλ. Πίνακα 13). Απλοί πολίτες και θεσμοί, όπως τα παραδοσιακά μέσα επικοινωνίας, φαίνεται να αξιοποιούν σε μεγάλο βαθμό το Twitter προκειμένου να λάβουν αλλά και να διανείμουν επικαιροποιημένες ενημερώσεις. Ιδιαίτερα σημαντικά είναι τα ποσοστά στην περίπτωση της Ελλάδας, όπου πέραν της αυξανόμενης χρήσης των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης για ενημερωτικούς σκοπούς, παρατηρείται και το εξής φαινόμενο · σε μια χώρα η οποία βιώνει μια βαθιά οικονομική και κοινωνική κρίση, και στην οποία ο θεσμός των μέσων τα τελευταία χρόνια τίθεται διαρκώς υπό αμφισβήτηση, τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης αξιοποιούνται από τους πολίτες ως εργαλείο προκειμένου να παρακάμψουν τα παραδοσιακά μέσα ενημέρωσης, καθώς στην πλειοψηφία τους τα tweets με ενημερωτικό χαρακτήρα εμπεριέχουν συνδέσμους (links) που οδηγούν σε εναλλακτικές πηγές ενημέρωσης.

Συνοψίζοντας τα αποτελέσματα της μελέτης των Theocharis, Lowe, J.van Deth και Garcia Albacete (2013) επιβεβαιώνεται ο ενημερωτικός χαρακτήρας του μέσου, ενώ λιγότερο σημαντική παρουσιάζεται η συμβολή του στον τομέα της οργάνωσης και του συντονισμού των κινητοποιήσεων, καθώς και στην παρακίνηση των πολιτών για συμμετοχή σε συλλογικές δράσεις.

Συμπερασματικά, το Twitter είναι ένα ευρέως διαδεδομένο εργαλείο ενημέρωσης για μια πληθώρα υποκειμένων που προέρχονται από διαφορετικά πεδία. Πολιτικές ενημερώσεις, φυσικές καταστροφές, οικονομική επικαιρότητα, κοινωνικές τοπικές εκδηλώσεις, ψυχαγωγία και συλλογικές δράσεις συχνά αποτελούν τον πυρήνα των συζητήσεων που διεξάγονται μέσω της συγκεκριμένης μιντιακής πλατφόρμας (βλ. Bruns & Stieglitz, 2012²⁵⁷).

²⁵⁷ Bruns, .I., & Stieglitz, S. (2012). *Quantitative approaches to comparing communication patterns on Twitter*. Taylor & Francis.

8.6.4 Η περιπτώσιολογική μελέτη της Χιλής

Στο άρθρο του *“Protesting in the age of social media: Information, opinion expression and activism in online networks”* ο καθηγητής επικοινωνίας του Πανεπιστημίου Pontificia Universidad Catolica της Χιλής Sebastian Velenzuela (2012)²⁵⁸ εξετάζει τον πολιτικό αντίκτυπο των ψηφιακών μέσων στο φαινόμενο των συλλογικών κινητοποιήσεων. Πιο συγκεκριμένα, το ερευνητικό του ερώτημα εστιάζει στο εάν τελικά η χρήση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης δύναται να λειτουργήσει ως δείκτης πρόβλεψης συλλογικής δράσης. Η μελέτη του επικεντρώνεται σε τρία μέσα κοινωνικής δικτύωσης, Facebook, YouTube και Twitter, τα οποία πρότειναν οι ίδιοι οι συμμετέχοντες στην έρευνα, καθώς πρόκειται για τα ψηφιακά μέσα που τείνουν να χρησιμοποιούν περισσότερο. Ο συγγραφέας υποστηρίζει ότι οι ενήλικες που χρησιμοποιούν τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης συμμετέχουν περισσότερο σε συλλογικές κινητοποιήσεις και διαμαρτυρίες. Ο ισχυρισμός του έγκειται στο γεγονός ότι πρόκειται για διαδραστικά μέσα τα οποία ενισχύουν την συμμετοχή των πολιτών στο δημόσιο πολιτικό διάλογο, παρέχουν πλήθος ενημερώσεων σχετικά με τη τεκταινόμενα που αφορούν στη δημόσια σφαίρα, δίνουν βήμα έκφρασης στον κάθε πολίτη, και παράλληλα αξιοποιούνται από φορείς και συλλογικότητες που μέχρι πρότινος ήταν αποκλεισμένα από τα παραδοσιακά μέσα ενημέρωσης. Τα ανωτέρω συντελούν στην επαγρύπνηση των πολιτών και την πολιτική και κοινωνική τους αφύπνιση, με αποτέλεσμα την πιο ενεργό συμμετοχή τους στη δημόσια σφαίρα.

Το δείγμα της έρευνας που διεξήχθη το 2011 αποτελεί αντιπροσωπευτικό δείγμα του πληθυσμού που κατοικεί σε αστικά κέντρα της Χιλής (n=1737), ενώ τα δεδομένα συλλέχτηκαν μέσω ποσοτικής έρευνας που πραγματοποιήθηκε κατ’ ιδίαν με τον ερευνητή και στη συνέχεια ακολούθησε η στατιστική ανάλυση του σώματος των δεδομένων.

Τα αποτελέσματα καταδεικνύουν μια θετική και στατιστικώς σημαντική σχέση μεταξύ της συχνότητας χρήσης των μέσων κοινωνικής δικτύωσης και της εκδήλωσης συμμετοχικής κουλτούρας, και κατ’ επέκταση της συμμετοχής σε συλλογικές δράσεις και κοινωνικές διαμαρτυρίες – κινητοποιήσεις. Αυτό σημαίνει ότι πολίτες των οποίων η ενασχόληση με τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης ήταν εκτενής

---

²⁵⁸ Velenzuela, S., (2012). *Protesting in the age of social media. Information, opinion expression and activism in online networks*. Paper presented to the 5th Latin American Public Opinion Congress, World Association for Public Opinion Research (WAPOR) Bogotá, Colombia

και εντατική, συμμετείχαν περισσότερο σε μορφές συλλογικής διαμαρτυρίας. Η ανάλυση ανέδειξε δύο βασικούς μηχανισμούς οι οποίοι λειτουργούν ως κίνητρο για την ανάδυση μιας συμμετοχικής νοοτροπίας. Την ελευθερία έκφρασης και την παροχή βήματος στο δημόσιο διάλογο που διακρίνει τα νέα μέσα επικοινωνίας, και εν συνεχεία, το φαινόμενο του διαδικτυακού ακτιβισμού, το οποίο φαίνεται να διεγείρει το δημόσιο αίσθημα, λειτουργώντας ως παράγοντας παρακίνησης και σε μια εκ παραλλήλου εξω – διαδικτυακή δράση. Ολοκληρώνοντας, στο άρθρο του ο συγγραφέας υποστηρίζει ότι τα αποτελέσματα της συγκεκριμένης μελέτης επιβεβαιώνουν τον ισχυρισμό ότι η πολυφωνία και ο πλουραλισμός που χαρακτηρίζει την πολιτική επικοινωνία, έτσι όπως αυτή διεξάγεται μέσω των σελίδων κοινωνικής δικτύωσης, σε συνδυασμό με την ταχύτατη και αμφίδρομη αναμετάδοση ενημερώσεων που αφορούν στις κινητοποιήσεις ενισχύουν την επιθυμία των πολιτών για συμμετοχή στα κοινά, και πως η επιθυμία αυτή με τη συμβολή του Διαδικτύου μετουσιώνεται γρήγορα σε πράξη και δράση. Συμπερασματικά, τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης επιδρούν σημαντικά στο πεδίο της συλλογικής δράσης εντείνοντας και ενισχύοντας τις μέχρι πρότινος παραδοσιακές δομές διεκδίκησης των κοινωνικών αιτημάτων.

8.6.5 Η περιπτωσιολογική μελέτη της δολοφονίας του Παύλου Φύσσα και η Κριτική Ανάλυση Λόγου ως μεθοδολογική προσέγγιση

Λαμβάνοντας υπόψη τις ανωτέρω μελέτες περιπτώσεων στην παρούσα διατριβή εξετάζεται η συμβολή των νέων μέσων επικοινωνίας, εστιάζοντας στην περίπτωση του Twitter, στο πεδίο της συλλογικής και κινηματικής δράσης και συγκεκριμένα στην εξέλιξη των σύγχρονων κοινωνικών κινημάτων, ως μια σημαίνουσα μορφή συλλογικής δράσης, επιχειρώντας να δοθούν απαντήσεις στο κάτωθι ερευνητικό ερώτημα: *«Υπάρχει σχέση μεταξύ της ενασχόλησης των πολιτών με τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης και του βαθμού συμμετοχής τους σε συλλογικές δράσεις και κινηματικές πρακτικές, και αν ναι, πως εξηγείται η σχέση αυτή;»* Επιπροσθέτως, το γεγονός της δολοφονίας του Παύλου Φύσσα εξετάζεται ως μελέτης περίπτωσης προκειμένου να διερευνηθεί η κοινωνική και πολιτική διάσταση των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης.

Στην παρούσα μελέτη περίπτωσης, εννοώντας το γεγονός της δολοφονίας του Παύλου Φύσσα, η έμφαση δίνεται στην Κριτική Ανάλυση Λόγου, ως μεθοδολογική

προσέγγιση. Σε συμφωνία με τον Van Dijk (2006),²⁵⁹ η Κριτική Ανάλυση Λόγου, εφεξής ΚΑΛ, είναι σημαντικό εργαλείο στα χέρια του ερευνητή όταν στόχος είναι η εις βάθος κατανόηση των κοινωνικών διαδικασιών που επιτελούνται, και το πώς με την σειρά τους αυτές διαμορφώνουν τα πλαίσια μέσα στα οποία ασκείται η πολιτική επικοινωνία. Δεδομένου ότι διαχρονικά τα ανθρώπινα υποκείμενα χρησιμοποιούν και αξιοποιούν το λόγο, γραπτό ή προφορικό, και στην σύγχρονη πραγματικότητα ψηφιακό, προκειμένου να κατανοήσουν τον κόσμο αλλά και να αναπτύξουν τις κοινωνικές τους δράσεις και εν συνεχεία τις κοινωνικές τους σχέσεις στα πλαίσια της καθημερινής ζωής, επαγγελματικής, προσωπικής και κοινωνικής, η εκφορά του λόγου σε όλες του τις μορφές, καθώς και η έκθεση σε παντός είδους «κείμενα» συνιστά σημαντικό εργαλείο διερεύνησης της έννοιας του συλλογικού, σε τοπικό, θεσμικό και κοινωνικό επίπεδο (Lucke, 1996).²⁶⁰ Κατόπιν τούτου, συμπεραίνεται ότι μια σχέση αλληλεπίδρασης αναπτύσσεται διαρκώς μεταξύ λόγου, κειμένων, κοινωνίας και κουλτούρας και αυτό σημαίνει ότι προκειμένου να γίνουν κατανοητές οι δομές μιας κοινωνίας και οι αλλαγές που αυτή υφίσταται, οφείλουν να διερευνηθούν όχι μόνο οι κοινωνικές πρακτικές που καλλιεργούνται, αλλά παράλληλα και η ίδια η γλώσσα, ως φορέας ιδεολογιών, καθώς και τα κείμενα που η κοινότητα χρησιμοποιεί στα πλαίσια κάθε μορφής διεπίδρασης (Mogashoa, 2014).²⁶¹

Συμπερασματικά, η ΚΑΛ επιλέγεται ως βασικό μεθοδολογικό εργαλείο καθώς αποδίδει στο λόγο νόημα μέσα σε συγκεκριμένες ιστορικές, πολιτικές και κοινωνικές συνθήκες (McGregor, 2010),²⁶² ενώ παράλληλα, και δεδομένου ότι ο λόγος είναι φορέας ιδεολογιών και επιτελεί πάντα συγκεκριμένους σκοπούς, είναι αναγκαία προκειμένου να περιγράψουμε, αναλύσουμε, κατανοήσουμε και κριτικάρουμε την αναπαράσταση της κοινωνικής πραγματικότητας σε κείμενα, κάτι το οποίο αποτελεί ζητούμενο και στην παρούσα μελέτη, καθώς το Twitter ως μέσο, βασίζεται στον λόγο, και συγκεκριμένα στο γραπτό λόγο.

Στο σημείο αυτό κρίνεται απαραίτητο να σημειωθεί ότι ως προσέγγιση εντάσσεται στις ποιοτικές ερευνητικές μεθόδους και ως εκ τούτου δεν παράγει

---

²⁵⁹ Van Dijk, T.A. 2006. *Principles of Critical Discourse Analysis*. Amsterdam. University of Amsterdam.

²⁶⁰ Lucke, A. 1996. *Text and Discourse Analysis*. New York: *American Educational Research Association*. Vol. 21:3-17.

²⁶¹ Mogashoa, T. (2014). Understanding critical discourse analysis in qualitative research. *International Journal of Humanities*. Vol. 1 Issue 7. ISSN 2349-0373 (Print) & ISSN 2349-0381 (Online)

²⁶² McGregor, S.L.T. 2010. *Critical Discourse Analysis: A Primer*. Halifax. Mount Saint Vincent University

απόλυτες και καθολικές απαντήσεις, οι οποίες και μπορούν να εφαρμοσθούν στο σύνολο του πληθυσμού. Παρ' όλα αυτά, προσφέρει εις βάθος γνώση αναφορικά με τα κρυφά και πολλές φορές υποσυνείδητα κίνητρα των εξεταζόμενων υποκειμένων, δίνοντας απαντήσεις σε συγκεκριμένα ζητήματα και ερωτήματα που αφορούν στην εξέταση συγκεκριμένων εξίσου γεγονότων (Olson, 2007).²⁶³ Συμπερασματικά, πρόκειται για χρήσιμο εργαλείο όταν εξετάζονται συγκεκριμένες περιπτώσιολογικές μελέτες.

Ολοκληρώνοντας, κατωτέρω συνοψίζονται επιγραμματικά τα βασικά πλεονεκτήματα της μεθόδου, έτσι όπως τα παραθέτει ο Morgan (2010),²⁶⁴ τα οποία και λειτούργησαν ως κίνητρα επιλογής εκ μέρους του ερευνητή της συγκεκριμένης μεθοδολογικής προσέγγισης.

- Βγάζει στην επιφάνεια κρυφά νοήματα, εξετάζοντας όχι μόνο όσα λέγονται, αλλά και όσα εννοούνται.
- Έχει πρακτική εφαρμογή, ανεξαρτήτως τόπου, χρόνου και εξεταζόμενων υποκειμένων, δεδομένου ότι επικεντρώνεται στο περιεχόμενο του λόγου.
- Η κατανόηση της γλώσσας – λόγου είναι αναγκαία προκειμένου να διερευνηθεί οποιαδήποτε κοινωνική διαδικασία ή αλλαγή.

Μόλα ταύτα, τα μειονεκτήματα δεν απουσιάζουν με κεντρικό σημείο την αποδοχή ότι δεν παράγει καθολικά και ολιστικά συμπεράσματα, ενώ η αξιοπιστία της μεθόδου συχνά εναπόκειται στην εμπειρία του ερευνητή και στην ικανότητα που έχει να παραμένει αντικειμενικός κατά τη διάρκεια της επεξεργασίας και της ανάλυσης των κειμένων – δεδομένων. Παρ' όλα αυτά, στην παρούσα μελέτη κρίσιμος κρίνεται ο τριγωνισμός της ερευνητικής μεθόδου, συνδυάζοντας ποιοτικές και ποσοτικές μεθοδολογικές προσεγγίσεις, κάτι το οποίο σημαίνει πως τα μειονεκτήματα της μια μεθόδου αντισταθμίζονται από τα πλεονεκτήματα της άλλης.

Εν κατακλείδι, αν και η ΚΑΛ εντάσσεται κυρίως στο περιβάλλον της πραγματολογίας και της γλωσσολογίας, δεν πρέπει να παραβλέπεται το γεγονός ότι ο λόγος εκφράζει και αντιπροσωπεύει τις απόψεις, στάσεις, ιδέες, συναισθήματα, ιδεολογίες των εκάστοτε αφηγητών, ενώ όπως ήδη αναφέρεται, ως ανάλυση δεν

---

²⁶³ Olson, B. 2007. *Quantitative "versus" Qualitative Research: The Wrong Question*. Edmonton. University of Alberta Press.

²⁶⁴ Morgan, A. 2010. Discourse analysis: An overview for the Neophyte Researcher. *Journal of Health and Social Care Improvement*. Vol. 1:1-7. [

εστιάζει μόνο σε όσα λέγονται, αλλά κυρίως σε όσα εννοούνται. Η ανάλυση λοιπόν των «κρυμμένων» μηνυμάτων είναι το ζητούμενο στην παρούσα μελέτη, καθώς αυτά είναι που βοηθούν στο να γίνει κατανοητό το πώς οι πολίτες, σε συγκεκριμένες συνθήκες και γεγονότα προσδιορίζουν τους ίδιους τους εαυτούς καθώς και το ρόλο που επιθυμούν να έχουν στο κοινωνικό γίγνεσθαι.

8.7 Συμπέρασμα

Η επανάσταση θα γίνει μέσω Twitter / “The revolution will be Twittered” (Sullivan, 2009), ²⁶⁵ *Μικρή αλλαγή, γιατί η επανάσταση δε θα γίνει μέσω Twitter / Small change, why the revolution will not be tweeted”* (Gladwell, 2010), *Η επανάσταση δε θα γίνει μέσω Twitter / “The revolution will not be tweeted”* (Alterman, 2011) ²⁶⁶ και *Θα γίνει η επανάσταση μέσω Twitter; “Will the revolution be tweeted?”* (Comunello και Anzera, 2012) ²⁶⁷ είναι μόνο κάποιοι ενδεικτικοί τίτλοι προγενέστερων μελετών τις οποίες και απασχόλησε η δυναμική του νέου αυτού μέσου, εννοώντας το Twitter, στο πεδίο της πολιτικής επικοινωνίας και συλλογικής δράσης. Δεδομένου ότι από το 2009 και μετά, και σε παγκόσμιο επίπεδο παρατηρείται ένα ξέσπασμα κοινωνικών εξεγέρσεων και διαδηλώσεων, ο επιστημονικός διάλογος που αφορά στις επιδράσεις του Twitter καθώς και άλλων μέσων κοινωνικής δικτύωσης στο φαινόμενο της συλλογικής δράσης έχει αναζωπυρωθεί (Segeberg και Bennett, 2011²⁶⁸).

Ένας περιορισμός των μελετών αυτών είναι το γεγονός ότι τείνουν να αντιλαμβάνονται, και κατ’ επέκταση να εξετάζουν το Twitter ως ένα απομονωμένο μέσο, και όχι ως ένα μέσο ριζωμένο και ενσωματωμένο στην οικολογία της διαμαρτυρίας και της εξέγερσης ως κοινωνικό φαινόμενο, παραλείποντας να το εντάξουν μέσα στο ευρύτερο τεχνολογικό, κοινωνικό και πολιτικό περιβάλλον μέσα στο οποίο τα νέα μέσα καλούνται να λειτουργήσουν (Segeberg και Bennett, 2011). Μόλα ταύτα, τα ευρήματα τους σαφώς και έχουν διαφωτίσει σημαντικά την σπουδή των νέων μέσων επικοινωνίας. Αυτό που συμπερασματικά υπογραμμίζεται είναι το

---

²⁶⁵ Sullivan, A., (2009). “The Revolution Will Be Twittered.” The Daily Dish (blog), Atlantic, June 13. http://andrewsullivan.theatlantic.com/the_daily_dish/2009/06/the-revolution-will-be-twittered-1.html.

²⁶⁶ Alterman, J. B. (2011). The Revolution Will Not Be Tweeted. *The Washington Quarterly*, 34, 4, 103-116

²⁶⁷ Comunello a, F., & Anzera, G. (2012). Will the revolution be tweeted? A conceptual framework for understanding the social media and the Arab Spring. *Islam and Christian-Muslim Relations*, 453-470.

²⁶⁸ Segeberg, A., & Bennett, W., L. (2011). Social Media and the Organization of Collective Action: Using Twitter to Explore the Ecologies of Two Climate Change Protests. *The Communication Review*. Routledge, 1071-4421, doi: 10.1080/10714421.2011.597250, UR - <http://dx.doi.org/10.1080/10714421.2011.597250>

γεγονός ότι υπερβολές και αφορισμοί αναφορικά με την επίδραση των νέων μέσων, είτε πρόκειται για τους ‘ουτοπιστές’ της τεχνολογίας, είτε στον αντίποδα για αυτούς που υιοθετούν μια αρνητική και πιο συντηρητική στάση, είναι προτιμότερο να αποφεύγονται. Το συγκεκριμένο ζήτημα αναφέρεται σε ένα κοινωνικό φαινόμενο, πολύπλευρο και πολύπλοκο, το οποίο αλλάζει εξελίσσεται και διαμορφώνεται διαρκώς παράλληλα με τις μετατοπίσεις που υφίσταται η ίδια η κοινωνία. Κατόπιν τούτου, οι αιτιοκρατικές σχέσεις που αναπτύσσονται μεταξύ μέσων και κοινωνίας συνεχώς μεταβάλλονται. Για το λόγο αυτό, και όπως υποστηρίχθηκε και στην αρχή του κεφαλαίου, η κάθε περίπτωση θα πρέπει να εξετάζεται μεμονωμένα, καθώς πλαισιώνεται από διαφορετικές κοινωνικές συνθήκες, υποκείμενα, θεσμούς και κοινωνικά περιβάλλοντα, προκειμένου να επιτευχθεί η όσο το δυνατόν πληρέστερη κατανόηση του συγκεκριμένου φαινομένου που μας αφορά.

ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ:

**«Διερευνώντας τις δυνατότητες της πολιτικής επικοινωνίας στο
Twitter: η περίπτωση της δολοφονίας του Παύλου Φύσσα»**

(ΜΕΡΟΣ Β΄)

Κεφάλαιο 9^ο: Μελέτη περίπτωσης και μεθοδολογικές προσεγγίσεις

9.1 Εισαγωγή

Στην παρούσα έρευνα η δολοφονία του Παύλου Φύσσα θα χρησιμοποιηθεί ως περιπτωσιολογική μελέτη, ούτως ώστε να εξετάσουμε την επίδραση των νέων τεχνολογιών στην εξέλιξη των σύγχρονων κοινωνικών κινημάτων και κατόπιν τούτου στην ενδυνάμωση της συλλογικής δράσης. Στο σημείο αυτό αξίζει να σημειωθεί πως το συγκεκριμένο γεγονός δεν συνοδεύεται από τη δημιουργία ενός εξ' ολοκλήρου νέου κινήματος. Αυτό που στην ουσία θα τεθεί υπό έρευνα είναι η επανεμφάνιση διάφορων αντιρατσιστικών και αντιφασιστικών κινημάτων, τα οποία κατά πλειοψηφία προϋπήρχαν του γεγονότος της δολοφονίας. Όπως έχει ήδη αναφερθεί, σε περιόδους κοινωνικής κρίσης είναι εντονότερη η εμφάνιση και η δράση των κοινωνικών κινημάτων. Το συγκεκριμένο γεγονός ακολουθείται από μια έντονη κινητοποίηση αντιφασιστικών οργανώσεων, ενώ παράλληλα παρατηρείται η επανεμφάνιση διαφόρων αντιρατσιστικών κινημάτων και συλλογικοτήτων. Αντιλαμβανόμαστε τα συγκεκριμένα κινήματα ως σύγχρονα καθώς εμπεριέχουν τα περισσότερα από τα στοιχεία τα οποία απαρτίζουν την ταυτότητα των νέων κοινωνικών κινημάτων, έτσι όπως αυτά διατυπώθηκαν στο θεωρητικό υπόβαθρο (βλ. Κεφ. 7.3.2, σελ. 162).

Αρχικά ζούμε στην κοινωνία της πληροφορίας και τα σύγχρονα κινήματα θεωρούνται προϊόντα της συγκεκριμένης κοινωνίας. Συμπερασματικά, κάθε μορφή συλλογικής δράσης, μετουσιωμένη σε κίνημα, η οποία εμφανίζεται και αναπτύσσεται κατά τη συγκεκριμένη περίοδο θα μπορούσε να θεωρηθεί ως νέο κοινωνικό κίνημα. Η κοινωνική αυτή μετατόπιση επιφέρει παράλληλα και αλλαγές οι οποίες έχουν να κάνουν με την ίδια τη φύση των κινημάτων, δεδομένης της εξέλιξης των πολιτικών, κοινωνικών και οικονομικών δομών της κοινωνίας. Πιο συγκεκριμένα, αναφορικά με τους δρώντες των συγκεκριμένων κινημάτων παρατηρείται πως η κοινωνική τους τάξη υπερβαίνει τις υπάρχουσες κοινωνικές διαστρωματώσεις. Με άλλα λόγια, τα κινήματα ενάντια στον ρατσισμό και τον φασισμό τείνουν να εκφράζουν μη ταξικά προσδιορισμένες κοινωνικές ομάδες. Από ιδεολογική σκοπιά και όσον αφορά στις διεκδικήσεις των συγκεκριμένων κινημάτων παρατηρείται μια μετατόπιση από τις υλικές διεκδικήσεις σε διεκδικήσεις οι οποίες σχετίζονται με τη βελτίωση της καθημερινότητας και με τη διεκδίκηση θεσμικών αλλαγών, στοχεύοντας στην

ισότητα μεταξύ των λαών. Στη συνέχεια, το Διαδίκτυο και οι ψηφιακές τεχνολογίες χρησιμοποιούνται επανειλημμένα από τους συμμετέχοντες ως εργαλείο οργάνωσης, ενημέρωσης και στρατολόγησης, ενώ παράλληλα επιδρούν στις οργανωτικές δομές των κινημάτων. Πλέον ο καθένας μπορεί να οργανώνεται, να ενημερώνεται και να συμμετέχει μέσω του ηλεκτρονικού του υπολογιστή. Το κατά πόσο επαρκεί αυτό, αποτελεί ερώτημα που θα εξεταστεί στην παρούσα έρευνα. Κατά αυτόν τον τρόπο επιβεβαιώνεται η άμεση σχέση των νέων κοινωνικών κινημάτων με τις τεχνολογικές εξελίξεις. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται επίσης στο ρόλο των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης. Δεν είναι τυχαίο άλλωστε το γεγονός πως μετά τη δολοφονία Φύσσα ανταλλάσσονται 35.000 tweets (Η Καθημερινή, 24/09/2013), ²⁶⁹ (Konstantinidis, Papadopoulos, Kompatsiaris, 2013) ²⁷⁰ αριθμός αξιοθαύμαστος, που αναδεικνύει τη δυναμική του Twitter και τη δυνατότητα του να επηρεάζει την πολιτική επικοινωνία. Τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης χρησιμοποιούνται σε πολύ μεγάλο βαθμό από τα σύγχρονα κοινωνικά κινήματα ως εργαλείο ενημέρωσης και οργάνωσης, το ερώτημα βέβαια είναι σε τι βαθμό ευθύνονται για τις κινητοποιήσεις που λαμβάνουν χώρα εκτός Διαδικτύου. Άμεση είναι και η ταύτιση των νέων τεχνολογιών με τον παγκοσμιοποιημένο χαρακτήρα των νέων κινημάτων. Στην περίπτωση μας, η ταχύτητα της μετάδοσης των πληροφοριών μέσω του Διαδικτύου και των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης οδηγεί σύντομα στην εμφάνιση υποστηρικτικών συλλογικών δράσεων που ξεπερνούν τον τοπικό χαρακτήρα. Παρατηρούνται λοιπόν διαδηλώσεις και υποστηρικτικές συλλογικές δράσεις ενάντια στον ρατσισμό και το φασισμό τόσο σε διαφορετικές περιφέρειες της επικράτειας, όσο και εκτός των εθνικών μας συνόρων. Τέλος, έκδηλη είναι η διάκριση συλλογικού και ατομικού. Οι πολίτες, μέσω των μέσων κοινωνικής δικτύωσης έχουν τη δυνατότητα να προσωποποιούν την ενημέρωση, να γίνονται δηλαδή οι αφηγητές της προσωπικής τους ιστορίας και να παρουσιάζουν τα γεγονότα από τη δική τους σκοπιά. Μπορούν με αυτόν τον τρόπο να συμμετέχουν στα κινήματα αυτά, χωρίς να είναι απαραίτητη η δημιουργία ενός κοινού στάτους – αντίληψης. Ο καθένας διατηρεί τα προσωπικά του χαρακτηριστικά και τις δικές του πεποιθήσεις, είναι μια μονάδα με «μοναδικά» χαρακτηριστικά, η

---

²⁶⁹ Η Καθημερινή (24/9/2013). *Twitter: 35.000 tweets για τη Χρυσή Αυγή μέσα σε μία εβδομάδα*

http://www.kathimerini.gr/4dcgi/_w_articles_kathremote_1_24/09/2013_520018

²⁷⁰ Konstantinidis, K., Papadopoulos S., Kompatsiaris, Y. (2013). *Community Structure, Interaction and Evolution Analysis of Online Social Networks around Real-World Social Phenomena*, Proceedings of the 17th Panhellenic Conference on Informatics. Association for Computing Machinery, New York, NY, USA.

οποία εντάσσεται μέσα σε μια ευρύτερη κοινωνική ομάδα, με την οποία έχει συμβατές αντιλήψεις, αλλά όχι πανομοιότυπες. Βλέπουμε λοιπόν ανθρώπους που συμμετέχουν στα κινήματα αυτά καθώς τους ενώνει η κοινή τους αντίληψη ενάντια σε κάθε μορφή κοινωνικού ή φυλετικού ρατσισμού. Παρ' όλα αυτά, δύναται να έχουν για παράδειγμα διαφορετικές πολιτικές πεποιθήσεις, να ανήκουν σε διαφορετικές κοινωνικές τάξεις και να διέπονται από διαφορετικές αξίες (βλ. Touraine, 1981· Offe, 1985· Melucci, 1980).

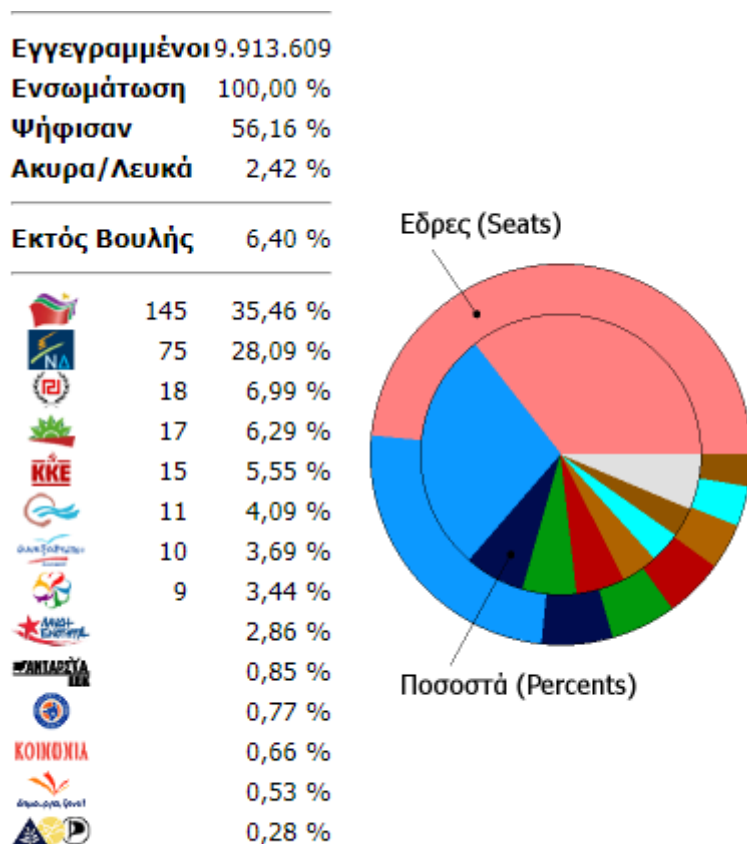
Μελετώντας ουσιαστικά τη συγκεκριμένη περίπτωση, στόχος είναι να γίνει κατανοητό το (i) κατά πόσο τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης και συγκεκριμένα το Twitter ευθύνονται για τις κινητοποιήσεις εκτός διαδικτύου. (ii) Πρόκειται όντως για εργαλείο οργάνωσης και στρατολόγησης ή ο ρόλος τους περιορίζεται στην ενημέρωση και την επικοινωνία μεταξύ των πολιτών; (iii) Οι πολίτες τελικά γίνονται πιο δραστήριοι όταν η συμμετοχική τους δράση προβάλλεται μέσω των σελίδων αυτών; (iv) Και τελικά τα κινήματα που βασίζονται στο Διαδίκτυο μπορούν να έχουν μακροπρόθεσμη βάση; Για τη διερεύνηση των ανωτέρων ερωτημάτων απαραίτητος κρίνεται ο τριγωνισμός της ερευνητικής μεθόδου, για τον οποίο γίνεται ιδιαίτερη αναφορά στην μεθοδολογική ενότητα. Εν συντομία, θα χρησιμοποιηθούν συνδυαστικά τα αποτελέσματα ποιοτικών (συνεντεύξεις, ανάλυση περιεχομένου των tweets) ερευνητικών μεθόδων και ποσοτικών ερευνητικών μεθόδων (δειγματοληπτική έρευνα με ερωτηματολόγιο) ούτως ώστε να επιτευχθεί η ολιστική κατανόηση του υπό μελέτη φαινομένου.

9.1.1 Αναγκαιότητα μελέτης

Η έμφαση στην Ελλάδα ως μελέτη περίπτωσης (case study) παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον λόγω των πολιτικών, κοινωνικών και οικονομικών της ιδιαιτεροτήτων. Αρχικά, από το 2008 η Ελλάδα βιώνει μία τεραστία οικονομική κρίση η οποία μεταφράζεται και σε κοινωνική κρίση, καθώς ήθη και θεσμοί πλέον τίθενται υπό αμφισβήτηση. Αναφορικά με την πολιτική και κοινωνική κατάσταση της χώρας, έχουμε να κάνουμε με μία κλειστή κοινωνία, με μικρό πληθυσμό ο οποίος και είναι πολωμένος στα πολιτικά κόμματα. Παρόλα αυτά, στις μέρες μας οι αλλαγές στο πολιτικό σκηνικό είναι ριζικές, με κύριο χαρακτηριστικό την κατάργηση του μακροχρόνιου δικομματισμού και την ενίσχυση των άκρων, με κομβικό σημείο την είσοδο της Χρυσής Αυγής στο κοινοβούλιο. Τα ανωτέρω στοιχεία επιβεβαιώνονται

και από τα τελευταία εκλογικά αποτελέσματα του Σεπτεμβρίου του 2015. Όπως διαφαίνεται και στο κατωτέρω σχήμα, μετά τις εκλογές του 2015 προέκυψε μια οκτακομματική βουλή, με τρίτο κόμμα την Χρυσή Αυγή, η οποία και συγκέντρωσε ποσοστό 6.99%.

Σχήμα 9: Εθνικές Εκλογές, Σεπτέμβριος 2015 (Πηγή: Υπουργείο Εσωτερικών,

Συμπερασματικά, όταν αλλάζουν οι δομές της κοινωνίας, αναμένονται ανατροπές και σε άλλους επιμέρους τομείς. Θα ήταν λοιπόν ενδιαφέρον να διερευνηθεί η δράση των σύγχρονων κινημάτων σε μία εποχή που ό,τι θεωρούταν μέχρι πρότινος δεδομένο τείνει να αλλάζει. Επιπρόσθετα, όσον αφορά στην πολιτική κουλτούρα των Ελλήνων, ο Δεμερτζής (1994)²⁷¹ την χαρακτηρίζει ως «εκ' φύσεως επιλεκτική»

²⁷¹ Demertzis, N. (1994). 'The Selective Tradition of the Greek Political Culture', in Nicolas Demertzis (ed.), *The Greek Political Culture Today* (in Greek), Athens, Odysseas

(selective nature). Με άλλα λόγια, οι πολίτες επιλέγουν κόμματα και πολιτική στάση, βάση των προσωπικών τους συμφερόντων με βασικό αποτέλεσμα την εγκαθίδρυση των πελατειακών σχέσεων μεταξύ κράτους και πολιτών. Κατά συνέπεια, η ελληνική πολιτική σφαίρα αποτελεί ένα όργανο ικανοποίησης συμφερόντων (Τσαγκαρουσιανού, 2004).²⁷² Αυτή η νοοτροπία λειτουργεί ως εμπόδιο για την ενεργό δράση και συμμετοχή στα κοινά, με την Ελλάδα, συγκριτικά με τον υπόλοιπο δυτικό κόσμο, να εμποδίζει συλλογικές δράσεις και κινήματα να αναπτυχθούν. Συγκεκριμένα, μη κερδοσκοπικές οργανώσεις και άλλοι πολιτικοί σύνδεσμοι άρχισαν να αναπτύσσονται στην Ελλάδα μόλις στα τέλη της δεκαετίας του ογδόντα (Παναγιωτόπουλος, 2003· 2007, όπως αναφέρεται στην Τσαλίκη, 2007),²⁷³ ενώ σύμφωνα με στοιχεία της ESS (European Social Survey),²⁷⁴ για το έτος 2003, το 80% των Ελλήνων απείχε συστηματικά από κάθε μορφή μη κυβερνητικής οργάνωσης, όταν για την υπόλοιπη βόρεια και κεντρική Ευρώπη αποτελούσε καθιερωμένη δράση. Βάσει των ανωτέρω, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η επίδραση των νέων τεχνολογιών, ως καινούριοι χώροι πολιτικής έκφρασης και συμμετοχής, στην ενίσχυση της πολιτικής δράσης και τη δημοκρατικοποίηση της δημόσιας σφαίρας. Ένα από τα βασικά ερωτήματα που ανακύπτουν είναι το ακόλουθο: οι νέες τεχνολογίες συμβάλλουν στην ενδυνάμωση της δημόσιας σφαίρας και της συλλογικής δράσης σε μία χώρα που τα τελευταία χρόνια χαρακτηρίζεται από σημάδια απολιτικοποίησης και έλλειψης συμμετοχικής κουλτούρας; (Βλ. σχήμα 9, όπου από το σύνολο του πληθυσμού ψήφισε το 56.16%)

Τέλος, η Ελλάδα εντάσσεται στο λεγόμενο «Μεσογειακό ή πολωμένο πλουραλιστικό μιντιακό μοντέλο» /Mediterranean or Polarized pluralism media model (Hallin και Mancini, 2004),²⁷⁵ (Hallin και Papathanasopoulos, 2002)²⁷⁶ το οποίο και δεν έχει μελετηθεί διεξοδικά. Το μοντέλο αυτό χαρακτηρίζεται από την άμεση σύνδεση των μέσων ενημέρωσης με πολιτικά και κομματικά συμφέροντα.

---

²⁷² Tsagarousianou, R. (2004) 'Rethinking the concept of diaspora: mobility, connectivity and communication in a globalized world,' Westminster papers in communication and culture1(1): 52-65

²⁷³ Tsaliki, L. (2007). "The construction of European identity and citizenship through cultural policy", *European Studies: A Journal of European Culture, History and Politics*, No. 24, pp. 157-82

²⁷⁴ <http://www.europeansocialsurvey.org/>

²⁷⁵ Hallin, D. C., & Mancini, P. (2004). *Comparing Media Systems: Three models of media and politics*. Cambridge: Cambridge University Press

²⁷⁶ Hallin, D.C., and Papathanasopoulos, S. (2002). Political clientelism and the media: Southern Europe and Latin America in comparative perspective. *Media, Culture and Society*, 175, 176-177.

Στην Ελλάδα, τα μέσα ενημέρωσης ανέκαθεν δρούσαν ως εκφραστικό όργανο του κόμματος που υποστήριζαν. Αρκεί κανείς να σκεφτεί το διαχωρισμό του Τύπου ανάλογα με τον πολιτικό του προσανατολισμό σε αριστερό ή δεξιό. Θα μπορούσε κανείς λογικά να υποθέσει πως οι συνθήκες αυτές ευνοούν την ανάδυση εναλλακτικών μέσων ενημέρωσης τα οποία δρουν ανεξάρτητα από πολιτικά και οικονομικά συμφέροντα. Πράγματι, η αυξημένη χρήση του Διαδικτύου και η εδραίωσή του στην καθημερινότητά μας έχει οδηγήσει στη δημιουργία τέτοιων μέσων, με αποτέλεσμα τα παραδοσιακά μέσα να έχουν χάσει το μονοπώλιο στην ενημέρωση. Παρόλα αυτά, σε σύγκριση ξανά με τον υπόλοιπο δυτικό κόσμο, οι ελληνικές σελίδες παρουσιάζονται ερασιτεχνικές και πιο «φτωχές» τόσο στη δομή τους όσο και στο περιεχόμενό τους (Τσαλίκη, 2003).²⁷⁷ Προφανής αιτιολογία είναι το ότι η Ελλάδα δεν ανήκει στις ιδιαίτερα προηγμένες κοινωνίες της πληροφόρησης. Ενδεικτικά αναφέρονται κάποια στοιχεία που επιβεβαιώνουν την άποψη αυτή. Το 2008, 30,2 % των Ελλήνων είχαν σύνδεση στο Internet όταν την ίδια στιγμή στην Ευρώπη των 27 ο μέσος όρος ήταν 54%, ενώ στην Ευρώπη των 15 το ποσοστό άγγιζε το 59%, σχεδόν διπλάσιο από αυτό της Ελλάδας (Measuring the Greek Information Society, όπως αναφέρεται στην Τσαλίκη, 2007). Ταυτόχρονα, η χρήση ηλεκτρονικών υπολογιστών και η πρόσβαση στο διαδίκτυο στην Ελλάδα, με εξαίρεση τις ηλικίες 16-24, είναι αρκετά πιο χαμηλά, συγκριτικά με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο (Identity of Internet users in Greece, 2008).²⁷⁸ Κατά συνέπεια, αυτό το «ψηφιακό χάσμα», αν θα μπορούσαμε να το αποκαλέσουμε έτσι, ανάμεσα στην Ελλάδα και τον υπόλοιπο δυτικό κόσμο κάνει ακόμη πιο ενδιαφέρουσα τη διερεύνηση της επίδρασης των Τεχνολογιών Πληροφόρησης και Επικοινωνίας (ΤΠΕ) στην πολιτική δράση και συμμετοχική κουλτούρα. Παράλληλα, η περιορισμένη, σύμφωνα με προηγούμενα άρθρα, βιβλιογραφία (βλ. Μηλιώνη, Βαδρατσίκας και Παππά, 2012)²⁷⁹ για τις κοινωνίες που ανήκουν στο μεσογειακό μοντέλο ενημέρωσης λειτουργεί ως κίνητρο για τη μελέτη της σχέσης μεταξύ εναλλακτικών μέσων ενημέρωσης και παραδοσιακών μέσων ενημέρωσης στις χώρες αυτές.

Αξίζει να αναφερθεί, ότι λόγω του ότι το συγκεκριμένο συμβάν είναι σχετικά πρόσφατο, δεν υπήρξε προηγούμενη βιβλιογραφία με ακριβώς το ίδιο περιεχόμενο.

²⁷⁷ Tsaliki, L. (2003). "Globalization and hybridity: The construction of Greekness on the Internet" in Karim H. Karim (ed). The Media of Diaspora. London: Routledge

²⁷⁸ http://startupgreece.gov.gr/data_and_trends/identity-internet-users-greece

²⁷⁹ Milioni, D., Vadratsikas, K., & Papa, V. (2012) 'Their two cents worth': Exploring user agency in readers' comments in online news media, *Observatorio* 6(3): 21-47.

Το θέμα, όμως της χρήσης του Διαδικτύου και των Σελίδων Κοινωνικής Δικτύωσης στην οργάνωση κινητοποιήσεων και συλλογικών δράσεων ως παγκόσμιο φαινόμενο έχει ερευνηθεί ουκ ολίγες φορές. Παρόλα αυτά, για του λόγους που αναφέρθηκαν (α. το ελληνικό περιβάλλον παρουσιάζει πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές ιδιαιτερότητες, β. η πολιτική κουλτούρα της ελληνικής κοινωνίας η οποία χαρακτηρίζεται ως «εκ φύσεως επιλεκτική», γ. το ελληνικό πολωμένο μιντιακό μοντέλο, και δ. το μη προηγμένο ελληνικό τεχνολογικό περιβάλλον) η περίπτωση της Ελλάδας παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Επιπλέον η υπάρχουσα βιβλιογραφία που εξετάζει συγκεκριμένα την επίδραση του Twitter είναι περιορισμένη, ενώ σημαντικό είναι εξίσου το γεγονός ότι το Twitter διαφέρει σε δομή από τα υπόλοιπα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης. Αρχικά είναι μεταγενέστερο των υπολοίπων, γεγονός που αιτιολογεί την μειωμένη συγκριτικά παρουσία σχετικών ερευνών, αλλά η κύρια διαφορά είναι ότι τα μηνύματα που ανταλλάσσονται μέσω Twitter περιορίζονται στους 140 χαρακτήρες, γεγονός που το καθιστά πιο άμεσο και κατάλληλο για γρήγορη και στιγμιαία ενημέρωση κατά τη διάρκεια κρίσιμων γεγονότων. Τέλος, είναι λιγότερο προσωπικό καθώς δεν αποσκοπεί στη διατήρηση σχέσεων οι οποίες συνήθως υφίστανται και εκτός διαδικτύου, όπως άλλες σελίδες παρόμοιου περιεχομένου, αλλά στο να φέρει κοντά ανθρώπους με κοινά ενδιαφέροντα διευκολύνοντας τη μεταξύ τους επικοινωνία.

9.2 Στόχοι της έρευνας

Σε αντιστοιχία με όσα έχουν αναφερθεί ήδη στο θεωρητικό υπόβαθρο αντικείμενο μελέτης της παρούσας διατριβής αποτελούν:

- (α) η εξέταση του ρόλου των ΤΠΕ και των ΜΚΔ²⁸⁰ στην οργάνωση, τον συντονισμό και τη διάδοση των σύγχρονων κοινωνικών κινημάτων,
- (β) η ανάλυση των λειτουργιών, που λαμβάνουν χώρα διαδικτυακά, και μέσω των οποίων επιτελείται η διαμόρφωση συλλογικής ταυτότητας και δράσης,
- (γ) η μελέτη των ΜΚΔ ως εναλλακτικών πηγών ενημέρωσης, καθώς και η σχέση αλληλεπίδρασης με τα παραδοσιακά μέσα μαζικής ενημέρωσης

---

²⁸⁰ Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης

(δ) και η αξιολόγηση των αποτελεσμάτων τους στο ίδιο το φαινόμενο των κοινωνικών κινημάτων σε περιόδους κοινωνικής κρίσης.

Λαμβάνοντας υπόψη τα ανωτέρω, τελικό ζητούμενο είναι η κατανόηση σε βάθος και η ερμηνεία ενός συγκεκριμένου Μέσου Κοινωνικής Δικτύωσης, του Twitter, ως μίας εναλλακτική πλατφόρμα πολιτικής συζήτησης, ζύμωσης και δράσης, εξετάζοντας και αναλύοντας τη δυναμική του μέσου στο να επιδρά και να μεταλλάξει τη δημόσια πολιτική επικοινωνία.

Εν κατακλείδι, η αλληλεπίδραση Διαδικτύου, δημόσιας σφαίρας, συλλογικής ταυτότητας, δράσης και κοινωνικών κινημάτων αποτελεί τον κεντρικό θεματικό άξονα της παρούσης μελέτης.

9.2.1 Διατύπωση ερευνητικού ερωτήματος

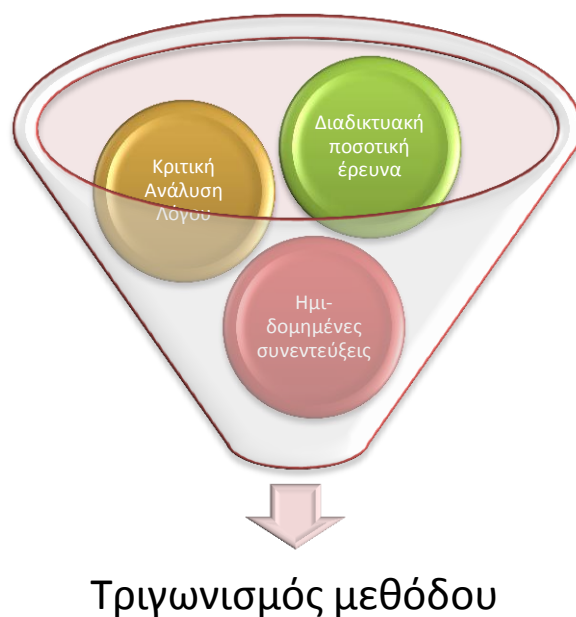
Ερευνητικό ζητούμενο αποτελεί η εγκαθίδρυση (ή όχι) του Twitter ως μία εναλλακτική εκδοχή της δημόσιας σφαίρας, που λειτουργεί ως έλεγχος για την κρατική εξουσία, με απώτερο σκοπό τον εκδημοκρατισμό της κοινωνίας, διαμέσου της ενίσχυσης της πολιτικής συμμετοχής και της διεύρυνσης του δημόσιου διαλόγου. Προκειμένου να ελεγχθούν τα ανωτέρω η παρούσα μελέτη καλείται να απαντήσει στο κατωτέρω ερευνητικό ερώτημα:

«Υπάρχει σχέση μεταξύ της ενασχόλησης των πολιτών με τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης και του βαθμού συμμετοχής τους σε συλλογικές δράσεις και κινηματικές πρακτικές, και αν ναι, πως εξηγείται η σχέση αυτή;»

9.3 Μεθοδολογία της έρευνας

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, θεωρείται απαραίτητη και συνάμα εποικοδομητική η πραγμάτευση των κεντρικών ερωτημάτων ως αλληλοσυμπληρούμενων ενοτήτων οι οποίες αποσκοπούν στο να δια φωτίσουν την ίδια προβληματική. Απαραίτητος κρίνεται εξίσου και ο συνδυασμός διαφορετικών ερευνητικών μεθόδων, ποσοτικών και ποιοτικών, ούτως ώστε να επιτευχθεί μια όσο δύναται πληρέστερη διερεύνηση και μετέπειτα κατανόηση του υπό μελέτη κοινωνικού φαινομένου. Κατόπιν τούτου, η έρευνα σταδιακά οδηγήθηκε στην υιοθέτηση της μεθοδολογικής αυτής πρακτικής, η οποία στον χώρο των κοινωνικών επιστημών χαρακτηρίζεται ως «τριγωνισμός» ή «τριγωνοποίηση» της ερευνητικής μεθόδου (Denzin, 1978).

Εικόνα 3. Τριγωνοποίηση ερευνητικής μεθόδου

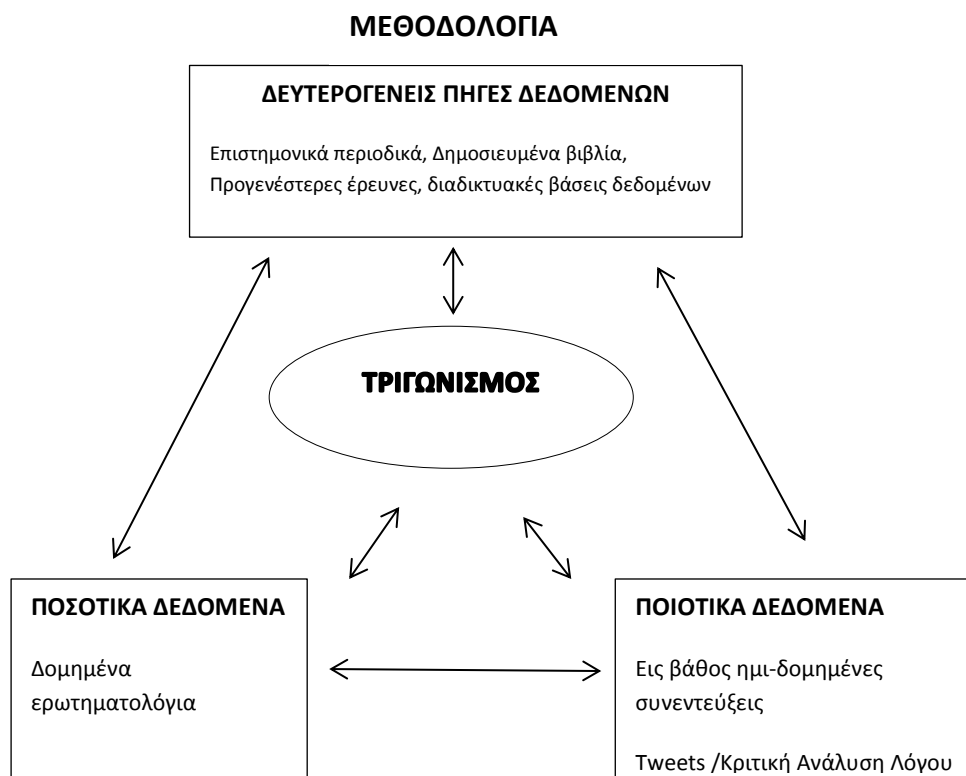

9.3.1 Τριγωνισμός ερευνητικής μεθόδου

Ο τριγωνισμός έχει οριστεί από τον Denzin (1978, σελ.291)²⁸¹ ως ο συνδυασμός δύο ή περισσότερων μεθοδολογιών στη μελέτη του ίδιου φαινομένου. Συλλέγοντας δεδομένα με διαφορετικές ερευνητικές μεθόδους μειώνεται η πιθανότητα λάθους, καθώς οι περιορισμοί και οι αδυναμίες της μίας μεθόδου αντισταθμίζονται από τις δυνατότητες και από τα προτερήματα της άλλης. Επιπροσθέτως, ο τριγωνισμός ως ερευνητικό μοντέλο συμβάλλει στην αύξηση της αξιοπιστίας των ευρημάτων της έρευνας, δεδομένου ότι τα αποτελέσματα έχουν συλλεχθεί από διαφορετικές πηγές, ενώ παράλληλα επιτυγχάνεται η ολιστική μελέτη του φαινομένου.

²⁸¹ Denzin, N. K. (1978). *The research act: A theoretical introduction to sociological methods*. New York: McGraw-Hill

Σχήμα 6. Το μοντέλο της τριγωνοποίησης το οποίο εφαρμόζεται στην παρούσα μελέτη

Όπως διαφαίνεται και στο ανωτέρω σχήμα, στην παρούσα μελέτη συλλέγονται, ελέγχονται και αναλύονται δεδομένα μέσω τριών ξεχωριστών ερευνητικών μεθόδων και εργαλείων συλλογής δεδομένων.

- Δειγματοληπτική έρευνα με δομημένα (online) ερωτηματολόγια
- Εις βάθος ημι – δομημένες συνεντεύξεις
- Ιστορικά δεδομένα από το Διαδίκτυο, εννοώντας τα μηνύματα – tweets που δημοσίευσαν οι χρήστες του Twitter μετά το γεγονός της δολοφονίας του Παύλου Φύσσα
- Τέλος, εξίσου σημαντική ήταν η συμβολή των δευτερογενών πηγών δεδομένων, και συγκεκριμένα της υπάρχουσας βιβλιογραφίας, στην εξέλιξη της συγκεκριμένης μελέτης. Κατόπιν τούτου, αναλύθηκαν και

εξετάστηκαν ως περιπτωσιολογικές μελέτες στοιχεία και δεδομένα από προγενέστερες μελέτες, επιστημονικά άρθρα κτλ.

9.3.2. Μελέτη περίπτωσης

Η παρούσα έρευνα εστιάζει στην Ελλάδα ως μελέτη περίπτωσης (case study), και πιο συγκεκριμένα στην ανάλυση του ρόλου που βρέθηκε να διαδραματίζει το Twitter συγκεκριμένα, και οι νέες τεχνολογίες και τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης σε ένα γενικότερο πλαίσιο, στη διαμόρφωση της δημόσιας σφαίρας έπειτα από τα γεγονότα που ακολούθησαν το γεγονός της δολοφονίας του Παύλου Φύσσα.

Στην εισαγωγή του παρόντος κεφαλαίου γίνεται εκτενής αναφορά στους λόγους που συντελούν και καθιστούν την συγκεκριμένη περιπτωσιολογική μελέτη αναγκαία προς διερεύνηση. Αυτό το οποίο είναι σημαντικό όμως να επισημανθεί και το οποίο σχετίζεται άμεσα με μεθοδολογικά ζητήματα είναι το γεγονός ότι η μελέτη περίπτωσης κρίνεται ως ιδανική μέθοδος όταν χρειάζεται μια συνολική, ολιστική και εις βάθος μελέτη και κατανόηση ενός σύνθετου και πολύπλευρου ζητήματος (Δρακοπούλου, 2009).²⁸²

Στις επόμενες ενότητες παρουσιάζονται αναλυτικά οι μεθοδολογικές προσεγγίσεις και εργαλεία που χρησιμοποιήθηκαν.

9.4 Ποσοτική μεθοδολογική προσέγγιση (Δειγματοληπτική έρευνα με ερωτηματολόγιο)

Στην ενότητα αυτή παρουσιάζονται τα βήματα που ακολουθήθηκαν για την συλλογή, καταγραφή, επεξεργασία, και ανάλυση ποσοτικών δεδομένων από τη διεξαγωγή διαδικτυακής έρευνας μέσω δομημένων ερωτηματολογίων.

---

²⁸² Δρακοπούλου, Χ. (2009). *Ηλεκτρονική συμμετοχή των πολιτών στη δημοκρατική λήψη αποφάσεων: η διαβουλευτική πρακτική*. Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

9.4.1 Περιγραφή ερευνητικής διαδικασίας

Σχήμα 7: Περιγραφή ερευνητικής διαδικασίας

Επιγραμματικά, τα βήματα τα οποία ακολουθήθηκαν ήταν τα εξής:

- Σχεδιασμός πιλοτικού ερωτηματολογίου
- Διεξαγωγή πιλοτικής έρευνας
- Συλλογή, καταγραφή δεδομένων, έλεγχος αξιοπιστίας ερωτηματολογίου, στατιστική ανάλυση δεδομένων
- Διορθώσεις και σχεδιασμός τελικού ερωτηματολογίου
- Διεξαγωγή τελικής έρευνας
- Συλλογή, καταγραφή και στατιστική ανάλυση δεδομένων
- Περιγραφική ανάλυση δεδομένων
- Στατιστικός έλεγχος ερευνητικών υποθέσεων

Στις επόμενες παραγράφους παρουσιάζονται ενδελεχώς οι ενέργειες που πραγματοποιήθηκαν σε κάθε στάδιο.

9.4.2 Πιλοτική έρευνα

Στις 7 Ιουλίου 2015 δημοσιεύθηκε online το πιλοτικό ερωτηματολόγιο, όπου και συλλέχθηκαν 14 απαντήσεις. Δείγμα το οποίο κρίνεται επαρκές για τη διεξαγωγή της πιλοτικής μελέτης, δεδομένου ότι αντιπροσωπεύει το 5% του τελικού δείγματος (295 μονάδες – απαντήσεις), και άρα το σφάλμα στις εκτιμήσεις κυμένεται μεταξύ $\pm 5,7\%$. Στην συνέχεια ακολούθησε η καταγραφή των δεδομένων, ο έλεγχος της αξιοπιστίας

των ερωτήσεων αλλά και η επεξεργασία των αποτελεσμάτων ούτως ώστε να ελεγχθεί το κατά πόσο το ερωτηματολόγιο ανταποκρίνεται στατιστικά στους ερευνητικούς στόχους της παρούσας εργασίας. Η καταγραφή, επεξεργασία και ανάλυση των αποτελεσμάτων βασίστηκε στο στατιστικό πρόγραμμα ανάλυσης δεδομένων SPSS (Statistical Package for Social Sciences).

Για την ανάλυση αξιοπιστίας του ερωτηματολογίου πραγματοποιήθηκε ανάλυση Cronbach's Alpha.²⁸³ Όπως προκύπτει από τον Πίνακα 46, η τιμή του Cronbach's Alpha για τις 98 ερωτήσεις του ερωτηματολογίου (εκτός των 4 ερωτήσεων με τα δημογραφικά στοιχεία) ήταν 0.884. Καθώς η τιμή αυτή είναι υψηλότερη του ορίου 0.7 της τιμής του Cronbach's Alpha, προκύπτει πως το ερωτηματολόγιο παρήγαγε αξιόπιστα ερευνητικά αποτελέσματα.

Πίνακας 46. Ανάλυση αξιοπιστίας πιλοτικού ερωτηματολογίου

Reliability Statistics	
Cronbach's Alpha	N of Items
.884	98

Σε γενικές γραμμές, η πιλοτική έρευνα ανέδειξε πως το ερωτηματολόγιο ήταν αξιόπιστο, αλλά μερικές ερωτήσεις κρίθηκαν στατιστικώς ακατάλληλες για την ικανοποίηση των ερευνητικών στόχων. Παράλληλα, ανέδειξε και πως η έκταση και η δομή του ερωτηματολογίου επηρέασαν αρνητικά σε κάποιο βαθμό τη λειτουργικότητά του. Με βάση τα παραπάνω, έγιναν σχετικές τροποποιήσεις, ώστε το ερωτηματολόγιο να γίνει πιο λειτουργικό. Συγκεκριμένα, το ερωτηματολόγιο επανασχεδιάστηκε με τέτοιον τρόπο, ώστε η δομή του να είναι πιο ομοιόμορφη, χρησιμοποιώντας κλίμακα Likert²⁸⁴ πέντε μόνο επιπέδων σε όλες τις ερωτήσεις αυτού του τύπου, αλλά και προσφέροντας συγκεκριμένη μορφή πέντε μόνο εναλλακτικών απαντήσεων για τις υπόλοιπες ερωτήσεις.

²⁸³ Δείκτης αξιοπιστίας και εσωτερικής συνέπειας, ο οποίος αναφέρεται στο βαθμό όπου οι ερωτήσεις ενός ερευνητικού εργαλείου (ερωτηματολόγιο) παρουσιάζουν υψηλή συνοχή και συσχέτιση, τόσο μεταξύ τους, όσο και προς τα χαρακτηριστικά που καλούνται να διερευνηθούν.

²⁸⁴ Κλίμακα συμφωνίας του ερωτώμενου με μία άποψη. Αίτημα αποτελεί η δήλωση του βαθμού συμφωνίας του ερωτώμενου ως προς τη διατυπωμένη άποψη.

9.4.3 Δημιουργία – δομή – δημοσίευση τελικού ερωτηματολογίου

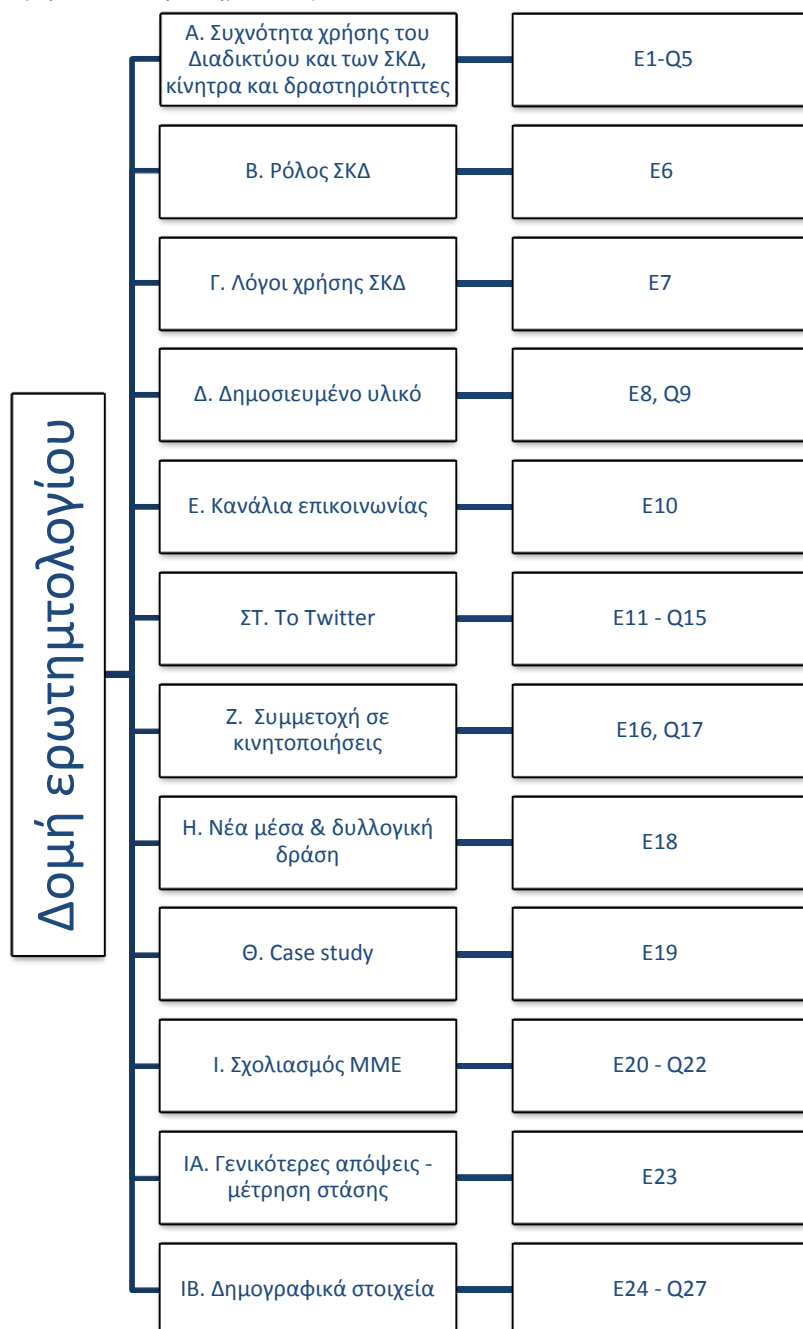
Με την ολοκλήρωση της πιλοτικής έρευνας επανασχεδιάστηκε το τελικό ερωτηματολόγιο, το οποίο και ήταν δομημένο σε συγκεκριμένες θεματικές ενότητες, ούτως ώστε να διευκολυνθεί η στατιστική ανάλυση. Παράλληλα εφαρμόστηκε η κλίμακα μέτρησης Likert. Συγκεκριμένα το ερωτηματολόγιο που διανεμήθηκε διαιρείται σε 12 δομημένες θεματικές ενότητες, ενώ το σύνολο των ερωτήσεων ανέρχεται στις 27.

Το τελικό ερωτηματολόγιο (βλ. Παράρτημα 1) δημοσιεύθηκε στις 18-09-2015 και παρέμεινε ενεργό έως τις 25-09-2015. Στόχος ήταν η δημοσίευση να συμπέσει με την επέτειο της δολοφονίας του Παύλου Φύσσα. Εν συνεχεία, το δείγμα της έρευνας αποτελούν ενήλικοι χρήστες Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης (που διαθέτουν ενεργό λογαριασμό). Το ερωτηματολόγιο τέλος δημοσιεύθηκε στους προσωπικούς λογαριασμούς της ερευνήτριας σε Facebook και Twitter, και παράλληλα σε διάφορες διαδικτυακές κοινότητες – ομάδες στο Facebook. Χαρακτηριστικά αναφέρονται: η ομάδα της βιβλιοθήκης του Παντείου Πανεπιστημίου, η ομάδα του Παντείου Πανεπιστημίου, η ομάδα υποψήφιων διδασκτόρων του Παντείου Πανεπιστημίου, η διαδικτυακή ομάδα Κοινωνική Εργασία με έργα, η ομάδα Ανακοινώσεων του Παντείου Πανεπιστημίου, η ομάδα η οποία εκπροσωπεί τον Σύλλογο Επιστημών Κοινωνικής Πολιτικής, η διαδικτυακή κοινότητα για την Σύγχρονη Κοινωνιολογία και τέλος, η ομάδα με τίτλο Αγγελίες των Κοινωνικών Επιστημών και της Εκπαίδευσης. Στο σημείο αυτό πρέπει να σημειωθεί πως το ερωτηματολόγιο δημοσιεύθηκε online προκειμένου να διασφαλισθεί η εξοικείωση των χρηστών με τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Επιπροσθέτως, η δημοσίευση του ερωτηματολογίου σε διαδικτυακές ομάδες που απευθύνονται στο φοιτητικό κοινό είχε ως στόχο (α) την συγκέντρωση δεδομένων από νέους χρήστες, οι οποίοι χρησιμοποιούν περισσότερο και συχνότερα τα ΜΚΔ, και (β) τη διασφάλιση της πολιτικής ουδετερότητας του δείγματος, δεδομένου ότι οι ανωτέρω ομάδες δεν προσδιορίζονται από πολιτικούς και ιδεολογικούς προσανατολισμούς. Εν συνεχεία, κρίνεται απαραίτητο να σημειωθεί ότι αν και το ερωτηματολόγιο παρέμεινε διαθέσιμο προς συμπλήρωση online για μια εβδομάδα, η ερευνήτρια το δημοσίευσε στους προσωπικούς της λογαριασμούς και

στις προαναφερόμενες ομάδες μόνο την πρώτη ημέρα. Μεγάλο ποσοστό των συμμετεχόντων επέλεξε να αναδημοσιεύσει το ερωτηματολόγιο στο δικό του προσωπικό διαδικτυακό λογαριασμό, με αποτέλεσμα η δειγματοληψία να πάρει τη μορφή χιονοστιβάδας²⁸⁵. Στο σχήμα που ακολουθεί απεικονίζεται η διαίρεση του ερωτηματολογίου σε θεματικές ενότητες καθώς και ο αριθμός των ερωτήσεων που απαρτίζουν την κάθε ενότητα.

Σχήμα 8. Δομή τελικού ερωτηματολογίου

²⁸⁵ Όταν ο ερωτώμενος καλείται να υποδείξει άλλους συμμετέχοντες στην έρευνα.

Στο σημείο αυτό να αναφερθεί πως στην ενότητα ΣΤ (Twitter), οι ερωτώμενοι που στην ερώτηση E11 (*έχετε λογαριασμό στο Twitter*) απάντησαν αρνητικά (βλ. Παράρτημα 1), αποκλείστηκαν αυτόματα από τις υπόλοιπες ερωτήσεις της ίδιας ενότητας.

9.4.4 Δημιουργία βάσης δεδομένων – ανάλυση αποτελεσμάτων

Ιδιαίτερα χρονοβόρα διαδικασία αποτέλεσε η δημιουργία βάσης δεδομένων, ούτως ώστε οι τιμές να είναι κωδικοποιημένες και στατιστικώς επεξεργάσιμες. Τόσο για την καταγραφή, όσο και για την ανάλυση των αποτελεσμάτων χρησιμοποιείται το λογισμικό στατιστικής ανάλυσης SPSS (έκδοση 20^η). Το τελικό σώμα αποτέλεσαν 295 απαντήσεις, ενώ δημιουργήθηκαν (μαζί με τις υποκατηγορίες του κάθε ερωτήματος) 150 μεταβλητές. Το δείγμα της έρευνας τέλος, χαρακτηρίζεται ως δείγμα «ευκολίας», δεδομένου ότι το δείγμα συλλέγεται μέσω διαδικτυακής εφαρμογής, καθώς όποιος ήθελε είχε τη δυνατότητα να λάβει μέρος στην έρευνα, ενώ παράλληλα δεν είναι αντιπροσωπευτικό του γενικού πληθυσμού.

Εικόνα 4. Στιγμιότυπο οθόνης της βάσης δεδομένων – επισκόπηση μεταβλητών

Database_coded_27.12.2015.sav [DataSet1] - IBM SPSS Statistics Data Editor

File Edit View Data Transform Analyze Direct Marketing Graphs Utilities Add-ons Window Help

Visible: 150 of 150 Variables

	V1	V2	V3	V4	V5	V6	Status	Start_date	End_date
1	R_7QIDHG53aQIWugd	Default Response Set	Anonymous	.	79.166.125.148	0	18-Sep-2015 08:20:48	18-Sep-2015 08:31:14	
2	R_01xin1dU4y1dVQQ01	Default Response Set	Anonymous	.	2.84.42.40	0	18-Sep-2015 08:33:40	18-Sep-2015 08:46:56	
3	R_CHI445H0BcdD4t	Default Response Set	Anonymous	.	62.38.128.27	0	18-Sep-2015 08:08:27	18-Sep-2015 09:23:59	
4	R_0TEzLEDEbXnm0Sx	Default Response Set	Anonymous	.	178.128.217.192	0	18-Sep-2015 09:20:42	18-Sep-2015 09:28:59	
5	R_3eLc2Y12dVjP9j	Default Response Set	Anonymous	.	79.129.127.8	0	18-Sep-2015 09:24:26	18-Sep-2015 09:34:59	
6	R_ettkPUG97R2WfRz	Default Response Set	Anonymous	.	46.103.251.105	0	18-Sep-2015 09:31:38	18-Sep-2015 09:50:59	
7	R_9Z44uSUjhPHOHX	Default Response Set	Anonymous	.	84.205.231.41	0	18-Sep-2015 09:32:57	18-Sep-2015 09:50:59	
8	R_80WTheRMpWtWXT	Default Response Set	Anonymous	.	46.193.160.16	0	18-Sep-2015 09:51:02	18-Sep-2015 10:01:4	
9	R_8qgRtZrdYwAbo9	Default Response Set	Anonymous	.	89.210.29.161	0	18-Sep-2015 09:44:41	18-Sep-2015 10:01:5	
10	R_2atpECTxOuUldp	Default Response Set	Anonymous	.	85.74.17.233	0	18-Sep-2015 09:43:59	18-Sep-2015 10:06:3	
11	R_02FuYm01tmnURn	Default Response Set	Anonymous	.	92.221.197.239	0	18-Sep-2015 09:50:30	18-Sep-2015 10:14:2	
12	R_797k8mbrUqXAM	Default Response Set	Anonymous	.	37.32.183.87	0	18-Sep-2015 10:13:13	18-Sep-2015 10:20:1	
13	R_ezmm2mUJMJZyyl	Default Response Set	Anonymous	.	84.205.231.46	0	18-Sep-2015 10:16:37	18-Sep-2015 10:27:1	
14	R_0lxdrkZacEASud	Default Response Set	Anonymous	.	2.86.45.95	0	18-Sep-2015 10:16:12	18-Sep-2015 10:33:0	
15	R_6jz7Hah5qVAIbL	Default Response Set	Anonymous	.	46.103.150.142	0	18-Sep-2015 10:22:33	18-Sep-2015 10:36:3	
16	R_78tCuxE8m3heXr	Default Response Set	Anonymous	.	2.87.62.99	0	18-Sep-2015 10:14:27	18-Sep-2015 10:40:5	
17	R_4INME1zbuFdlEx	Default Response Set	Anonymous	.	79.129.17.220	0	18-Sep-2015 10:37:50	18-Sep-2015 10:48:2	
18	R_cUPozzS2a8QwVYJ	Default Response Set	Anonymous	.	176.58.236.222	0	18-Sep-2015 10:33:13	18-Sep-2015 10:52:1	
19	R_lf10MHxmtG5Rnb	Default Response Set	Anonymous	.	77.49.214.40	0	18-Sep-2015 10:39:23	18-Sep-2015 10:53:0	
20	R_86RnkYlI8CXGR	Default Response Set	Anonymous	.	79.107.200.232	0	18-Sep-2015 10:46:52	18-Sep-2015 10:53:2	
21	R_7Us8Vf09CgwZ3D	Default Response Set	Anonymous	.	85.74.231.208	0	18-Sep-2015 10:43:10	18-Sep-2015 10:54:1	
22	R_6Ymb2ixUjU4x0h	Default Response Set	Anonymous	.	5.55.27.197	0	18-Sep-2015 10:48:58	18-Sep-2015 10:57:1	
23	R_ezHdP6Hs446E263	Default Response Set	Anonymous	.	2.86.94.147	0	18-Sep-2015 10:44:50	18-Sep-2015 10:58:2	
24	R_0zll17COyMEQXX	Default Response Set	Anonymous	.	85.72.196.177	0	18-Sep-2015 10:47:24	18-Sep-2015 11:00:2	
25	R_3eKvYx1CHJ1803TT	Default Response Set	Anonymous	.	213.34.70.83	0	18-Sep-2015 10:53:54	18-Sep-2015 11:08:2	

Data View Variable View

Ανομία

IBM SPSS Statistics Processor is ready

9:13 πμ
16/1/2016

Εικόνα 5. Στιγμιότυπο οθόνης της βάσης δεδομένων – επισκόπηση κωδικοποιημένων αποτελεσμάτων

	Name	Type	Width	Decimals	Label	Values	Missing	Columns	Align	Meas
1	V1	String	17	0		None	None	25	Left	Nominal
2	V2	String	20	0		None	None	20	Left	Nominal
3	V3	String	9	0		None	None	9	Left	Nominal
4	V4	Numeric	12	0		None	None	6	Right	Nominal
5	V5	Numeric	12	0		None	None	3	Right	Nominal
6	V6	String	15	0		None	None	15	Left	Nominal
7	Status	Numeric	12	0		None	None	4	Right	Nominal
8	Start_date	Date	20	0		None	None	20	Right	Scale
9	End_date	Date	20	0		None	None	20	Right	Scale
10	Finished	Numeric	12	0		None	None	12	Right	Nominal
11	Q1	Numeric	12	0		{1, Καθόλου}...	None	18	Right	Nominal
12	Q2	Numeric	12	0		{1, Δε χρησιμοποιώ}...	None	9	Right	Nominal
13	Q2_TEXT	String	10	0		None	None	10	Left	Nominal
14	Q3	Numeric	12	0		{1, Ποτέ}...	None	9	Right	Nominal
15	Q4_1	Numeric	12	0		{1, Διαφωνώ απόλυτα}...	None	9	Right	Nominal
16	Q4_2	Numeric	12	0		{1, Διαφωνώ απόλυτα}...	None	9	Right	Nominal
17	Q4_3	Numeric	12	0		{1, Διαφωνώ απόλυτα}...	None	9	Right	Nominal
18	Q4_4	Numeric	12	0		{1, Διαφωνώ απόλυτα}...	None	9	Right	Nominal
19	Q4_5	Numeric	12	0		{1, Διαφωνώ απόλυτα}...	None	9	Right	Nominal
20	Q4_6	Numeric	12	0		{1, Διαφωνώ απόλυτα}...	None	9	Right	Nominal
21	Q4_7	Numeric	12	0		{1, Διαφωνώ απόλυτα}...	None	9	Right	Nominal
22	Q4_8	Numeric	12	0		{1, Διαφωνώ απόλυτα}...	None	9	Right	Nominal
23	Q5_1	Numeric	12	0		{1, Διαφωνώ απόλυτα}...	None	9	Right	Nominal
24	Q5_2	Numeric	12	0		{1, Διαφωνώ απόλυτα}...	None	9	Right	Nominal
25	Q5_3	Numeric	12	0		{1, Διαφωνώ απόλυτα}...	None	9	Right	Nominal
26	Q5_4	Numeric	12	0		{1, Διαφωνώ απόλυτα}...	None	9	Right	Nominal

Η στατική ανάλυση των αποτελεσμάτων διαχωρίζεται σε δύο υποενοότητες. Σε ένα πρώτο στάδιο επιχειρήθηκε η περιγραφική ανάλυση και παρουσίαση των δεδομένων. Μετέπειτα, ακολούθησε ο στατιστικός έλεγχος των ερευνητικών υποθέσεων, επιχειρώντας να δοθούν απαντήσεις στα κάτωθι ερευνητικά ερωτήματα:

Υ.1: Υπάρχει σχέση ανάμεσα στις ώρες ενασχόλησης των χρηστών με το Διαδίκτυο και την συμμετοχή τους σε συλλογικές δράσεις;

Υ.2: Υπάρχει σχέση ανάμεσα στην συχνότητα ενασχόλησης των χρηστών με τα ΜΚΔ και την συμμετοχή τους σε συλλογικές δράσεις;

Υ.3: Υπάρχει σχέση μεταξύ του υλικού που συνηθίζουν να δημοσιεύουν οι χρήστες στα ΜΚΔ και της συμμετοχής τους σε συλλογικές δράσεις και τα κοινά;

Υ.4: Υπάρχει σχέση μεταξύ του σκοπού του υλικού που δημοσιεύουν οι χρήστες στα ΜΚΔ και της συμμετοχής τους σε συλλογικές δράσεις;

Υ.5 Υπάρχει σχέση μεταξύ των δραστηριοτήτων που επιτελούνται πιο συχνά μέσω των ΜΚΔ και της συμμετοχής των χρηστών σε συλλογικές δράσεις;

Υ.6 Υπάρχει σχέση μεταξύ των λόγων χρήσης (κίνητρα) των ΜΚΔ και της συμμετοχής των χρηστών σε συλλογικές δράσεις;

Υ.7: Υπάρχουν σημαντικές διαφορές μεταξύ των χρηστών διαφορετικών ΜΚΔ (Facebook – Twitter) και της συμμετοχής τους σε συλλογικές δράσεις;

Υ.8: Υπάρχουν σημαντικές διαφορές μεταξύ των χρηστών διαφορετικών ΜΚΔ και των κινήτρων που οδήγησαν στη δημιουργία προσωπικού λογαριασμού;

Υ.9: Υπάρχουν σημαντικές διαφορές μεταξύ των χρηστών διαφορετικών ΜΚΔ και των λειτουργιών που επιτελούν μέσω αυτών;

Υ.10: Υπάρχουν σημαντικές διαφορές μεταξύ των χρηστών διαφορετικών ΜΚΔ και των λόγων χρήσης των σελίδων αυτών στα πλαίσια της διεύρυνσης της δημόσιας σφαίρας;

Υ.11: Η τρόπος χρήσης των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης, και συγκεκριμένα του Twitter, επηρεάζει τη διαμόρφωση συλλογικής δράσης και την πολιτική συμμετοχή, και αν ναι, πως;

Υ11.1. Υπάρχει σχέση μεταξύ του αριθμού των ακολούθων στο Twitter και της συμμετοχής των χρηστών σε συλλογικές δράσεις;

Υ11.2. Υπάρχει σχέση μεταξύ του αριθμού των χρηστών που ακολουθεί κάποιος στο Twitter και της συμμετοχής του σε συλλογικές δράσεις;

Υ11.3 Υπάρχει σχέση μεταξύ του υλικού που δημοσιεύουν συνήθως οι χρήστες στο Twitter και της συμμετοχής τους σε μορφές συλλογικής δράσης;

Υ.12: Υπάρχει σχέση μεταξύ του βαθμού ενασχόλησης των χρηστών με τα ΜΚΔ και τον τρόπο πρόσληψης του γεγονότος της δολοφονίας του Παύλου Φύσσα;

Στην συνέχεια παρουσιάζεται το *πλάνο μελέτης*, στο οποίο και περιγράφεται η σύνδεση των υποθέσεων με τα ερωτήματα που διατυπώνονται στο ερωτηματολόγιο.

ΜΚΔ & Συλλογική Δράση

Υ.1: Υπάρχει σχέση ανάμεσα στις ώρες ενασχόλησης των χρηστών με το Διαδίκτυο και την συμμετοχή τους σε συλλογικές δράσεις;

Βλ. Παράρτημα 1, Ερώτηση 1 (IV)²⁸⁶ 16, 17, 19 (DV)²⁸⁷

Υ.2: Υπάρχει σχέση ανάμεσα στην συχνότητα ενασχόλησης των χρηστών με τα ΜΚΔ και την συμμετοχή τους σε συλλογικές δράσεις;

Βλ. Παράρτημα 1, Ερώτηση 3 (IV), 16, 17 (DV)

Υ.3: Υπάρχει σχέση μεταξύ του υλικού που συνηθίζουν να δημοσιεύουν οι χρήστες στα ΜΚΔ και της συμμετοχής τους σε συλλογικές δράσεις και τα κοινά;

Βλ. Παράρτημα 1, Ερώτηση 8 (IV) 16, 17, 19 (DV)

Υ.4: Υπάρχει σχέση μεταξύ του σκοπού του υλικού που δημοσιεύουν οι χρήστες στα ΜΚΔ και της συμμετοχής τους σε συλλογικές δράσεις;

Βλ. Παράρτημα 1, Ερώτηση 9 (IV), 16, 17 (DV)

Υ.5 Υπάρχει σχέση μεταξύ των δραστηριοτήτων που επιτελούνται πιο συχνά μέσω των ΜΚΔ και της συμμετοχής των χρηστών σε συλλογικές δράσεις;

Βλ. Παράρτημα 1, Ερώτηση 5 (IV), 16, 17 (DV)

Υ.6 Υπάρχει σχέση μεταξύ των λόγων χρήσης (κίνητρα) των ΜΚΔ και της συμμετοχής των χρηστών σε συλλογικές δράσεις;

Βλ. Παράρτημα 1, Ερώτηση 7, 18 (IV), 16, 17 (DV)

Συγκριτική Ανάλυση

---

²⁸⁶ IV= Independent Variable, το οποίο και μεταφράζεται ως ανεξάρτητη μεταβλητή. Εφεξής θα χρησιμοποιείται η αγγλική συντομογραφία.

²⁸⁷ DV= Dependent Variable, το οποίο και μεταφράζεται ως εξαρτημένη μεταβλητή. Εφεξής θα χρησιμοποιείται η αγγλική συντομογραφία.

Υ.7: Υπάρχουν σημαντικές διαφορές μεταξύ των χρηστών διαφορετικών ΜΚΔ (Facebook – Twitter) και της συμμετοχής τους σε συλλογικές δράσεις;

Βλ. Παράρτημα 1, Ερώτηση 2, (IV), 16,17 (DV)

Υ.8: Υπάρχουν σημαντικές διαφορές μεταξύ των χρηστών διαφορετικών ΜΚΔ και των κινήτρων που οδήγησαν στη δημιουργία προσωπικού λογαριασμού;

Βλ. Παράρτημα 1, Ερώτηση 2, (IV), 4 (DV)

Υ.9: Υπάρχουν σημαντικές διαφορές μεταξύ των χρηστών διαφορετικών ΜΚΔ και των λειτουργιών που επιτελούν μέσω αυτών;

Βλ. Παράρτημα 1, Ερώτηση 2, (IV), 5 (DV)

Υ.10: Υπάρχουν σημαντικές διαφορές μεταξύ των χρηστών διαφορετικών ΜΚΔ και των λόγων χρήσης των σελίδων αυτών στα πλαίσια της διεύρυνσης της δημόσιας σφαίρας;

Βλ. Παράρτημα 1, Ερώτηση 2, (IV), 7(DV)

Το Twitter

Υ.11: Η τρόπος χρήσης των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης, και συγκεκριμένα του Twitter, επηρεάζει τη διαμόρφωση συλλογικής δράσης και την πολιτική συμμετοχή, και αν ναι, πως;

Η ανωτέρω υπόθεση (Υ11) διαχωρίζεται σε τρία υπο-ερωτήματα:

Υ11.1. Υπάρχει σχέση μεταξύ του αριθμού των ακολούθων στο Twitter και της συμμετοχής των χρηστών σε συλλογικές δράσεις;

Βλ. Παράρτημα 1, Ερώτηση 12, (IV), 16, 17 (DV)

Υ11.2. Υπάρχει σχέση μεταξύ του αριθμού των χρηστών που ακολουθεί κάποιος στο Twitter και της συμμετοχής του σε συλλογικές δράσεις;

Βλ. Παράρτημα 1, Ερώτηση 13, (IV), 16, 17 (DV)

Υ11.3 Υπάρχει σχέση μεταξύ του υλικού που δημοσιεύουν συνήθως οι χρήστες στο Twitter και της συμμετοχής τους σε μορφές συλλογικής δράσης;

Βλ. Παράρτημα 1, Ερώτηση 15, (IV), 16, 17 (DV)

Μελέτη Περίπτωσης

Υ.12: Υπάρχει σχέση μεταξύ του βαθμού ενασχόλησης των χρηστών με τα ΜΚΔ και τον τρόπο πρόσληψης του γεγονότος της δολοφονίας του Παύλου Φύσσα;

Βλ. Παράρτημα 1, Ερώτηση 3, (IV), 19 (DV)

Οι πιθανές συσχετίσεις που προκύπτουν μεταξύ των μεταβλητών αξιολογήθηκαν με το μη-γραμμικό συντελεστή συσχέτισης Spearman.²⁸⁸ Τα αποτελέσματα επαληθεύθηκαν περαιτέρω και από τη δοκιμασία χ^2 .²⁸⁹ Επιπροσθέτως, πραγματοποιήθηκε συγκριτική ανάλυση μεταξύ των χρηστών του Twitter και των χρηστών του Facebook, προκειμένου να ανιχνευτούν, εφόσον υφίστανται, ποιοτικές διαφορές μεταξύ των χρηστών των δύο ΜΚΔ, αλλά και του τρόπου που κάνουν χρήση του κάθε μέσου. Η σύγκριση αυτή έγινε εφαρμόζοντας τη μη-παραμετρική δοκιμασία Mann-Whitney.²⁹⁰

9.5 Κριτική ανάλυση λόγου (ΚΑΛ)

Δεδομένου ότι στην παρούσα μελέτη απαραίτητος κρίθηκε ο τριγωνισμός της ερευνητικής μεθόδου, η δεύτερη ερευνητική προσέγγιση αφορά στην συλλογή και ανάλυση ποιοτικών δεδομένων, και συγκεκριμένα tweets που δημοσιεύονται μετά το γεγονός της δολοφονίας του Παύλου Φύσσα και αφορούν στην συγκεκριμένη περίπτωση. Η μέθοδος που επιλέχθηκε για την ανάλυση των δεδομένων είναι γνωστή ως Κριτική Ανάλυση Λόγου. Κατωτέρω αναλύονται και παρουσιάζονται τα στάδια της ερευνητικής διαδικασίας.

9.5.1 Συλλογή και καταγραφή δεδομένων

Σε ένα πρώτο στάδιο πραγματοποιήθηκε η εξωτερική παρατήρηση του γεγονότος, στοχεύοντας στη βαθύτερη κατανόηση της λειτουργίας του Twitter αλλά και του ίδιου του θέματος. Με άλλα λόγια εξετάστηκαν τα tweets που ανταλλάχθηκαν τη

---

²⁸⁸ Μέτρο της στατιστικής εξάρτησης μεταξύ δύο μεταβλητών, το οποίο αξιολογεί το πόσο καλά μπορεί να περιγραφεί η σχέση μεταξύ των δύο μεταβλητών χρησιμοποιώντας μια μονότονη συνάρτηση.

²⁸⁹ Δοκιμασία που χρησιμοποιείται για τον έλεγχο υποθέσεων από τους κοινωνικούς επιστήμονες. Στο στατιστικό αυτό τεστ, η δειγματοληπτική κατανομή από το στατιστικό αποτέλεσμα της δοκιμής είναι μια χ^2 κατανομή, όταν η μηδενική υπόθεση είναι αληθής. Είναι κατάλληλο για κατηγορικές ή τακτικές μεταβλητές-κλίμακες μέτρησης

²⁹⁰ Πρόκειται για τον μη παραμετρικό έλεγχο της ισότητας δύο μέσων μεταξύ ανεξάρτητων δειγμάτων, τα οποία όμως δεν ακολουθούν κανονική κατανομή.

συγκεκριμένη περίοδο που μας αφορά και σχετίζονταν με το γεγονός της δολοφονίας του Παύλου Φύσσα, αλλά και με τις εξελίξεις που ακολούθησαν. Κατ' αυτόν τον τρόπο πραγματοποιήθηκε και η διαδικασία δημιουργίας λίστας λέξεων-κλειδιών (key-words), η οποία και είναι κρίσιμη για τη συλλογή των κατάλληλων δεδομένων. Ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε στη μελέτη των σχετικών ετικετών (hashtags/ #). Οι ετικέτες αποτελούν ένα τρόπο σήμανσης και αναζητητής θεματικών ενοτήτων στο Twitter και ταυτόχρονα είναι μια χρήσιμη μορφή μεταπληροφορίας.

Το σώμα των δεδομένων αποτελούν τα tweets που ανταλλάχθηκαν την πρώτη εβδομάδα μετά τη δολοφονία του Παύλου Φύσσα και πιο συγκεκριμένα από τις 18-09-2013 έως τις 24-09-2013. Οι λέξεις κλειδιά που χρησιμοποιήθηκαν για την συλλογή δεδομένων και οι οποίες προέκυψαν από την παρατήρηση του γεγονότος είναι οι εξής θεματικές ετικέτες: #PavlosFyssas, #Killahp, #Xrusiangi. Εκτός από την προσωπική παρατήρηση, η επιλογή των συγκεκριμένων ετικετών βασίζεται εξίσου και σε στατιστικές αναλύσεις που παρουσιάζουν τις θεματικές ενότητες που απασχόλησαν την ελληνική κοινότητα του Twitter κατά την περίοδο που αφορά την παρούσα έρευνα.²⁹¹ Στο σημείο αυτό είναι σημαντικό να αναφέρουμε ότι αποκλείστηκαν θεματικές όπως #antireport ή #antifa, ούτως ώστε να αποφευχθεί η συγκέντρωση δεδομένων που εκπροσωπούν συγκεκριμένες τάσεις, διασφαλίζοντας κατά αυτόν τον τρόπο την αντικειμενικότητα του δείγματος. Κατά αυτόν τον τρόπο το τελικό σώμα των δεδομένων αποτέλεσαν 4.904 tweets, έναντι των 35.000 tweets που ανταλλάχθηκαν την εβδομάδα που ακολούθησε το γεγονός της δολοφονίας του Παύλου Φύσσα και σχετίζονται άμεσα με αυτό.

Έχοντας καταλήξει στις τρεις λέξεις κλειδιά, η συλλογή των δεδομένων πραγματοποιήθηκε χειροκίνητα. Η διαδικασία που ακολούθησε περιγράφεται ως εξής: Καθώς η παρούσα διατριβή επικεντρώνεται στην ανάλυση ιστορικών δεδομένων χρησιμοποιήθηκε η ιστοσελίδα <https://twitter.com/search-home>, η οποία και παρέχει πρόσβαση σε ιστορικά δεδομένα του Twitter, δίνοντας στο χρήστη τη δυνατότητα να εισάγει λέξεις κλειδιά που προσδιορίζουν την αναζήτησή του. Στην συνέχεια επελέγη η σύνθετη αναζήτηση (<https://twitter.com/search-advanced>), όπου και χρησιμοποιήθηκαν ως κριτήριο οι τρεις ετικέτες, #PavlosFyssas, #Killahp, #Xrusiangi, αλλά και η χρονική περίοδος από 18-09-2013 έως 25-09-2013. Κατόπιν

---

²⁹¹ <http://www.trendinalia.com/twitter-trending-topics/greece/greece-130918.htm> |

τούτου δημιουργήθηκε αυτόματα μια διεύθυνση (URL) στον παγκόσμιο ιστό η οποία και περιελάμβανε τα δεδομένα που προέκυψαν από τις λέξεις κλειδιά και στην οποία εμφανίζεται το σύνολο των δεδομένων που επεξεργάζεται η παρούσα έρευνα.²⁹²

Έχοντας αποκτήσει διαρκή πρόσβαση στα δεδομένα μέσω του συγκεκριμένου Ενιαίου Εντοπιστή Πόρων (URL) που προέκυψε, το επόμενο βήμα αφορά στην συλλογή, καταγραφή και αποθήκευση των δεδομένων, η οποία πραγματοποιήθηκε χειροκίνητα. Για την καταχώρηση των δεδομένων χρησιμοποιήθηκε το λογισμικό πρόγραμμα Excel Office, όπου δημιουργήθηκαν εννέα κατηγορίες.

Εικόνα 6. Στιγμιότυπο οθόνης βάσης δεδομένων

1	name	user id	hashtag	message	date	content	replies	retweets	favorites
897	Thomais Pappoianou	@ThomaisERT_RIK	PavlosFyssas	34 year-old anti-fascist militant #PavlosFyssas was stabbed to death, in Athens by man affiliate	17/9/2013	A	0	44	2
898	Andreas O Sovic	@sonicable	Killahp	Εσσυ που εδωσες ψηφο στην Χ.Α, να ξερεις πως εισαι συνεργος της δολοφονιας #KillahP	17/9/2013	A	0	105	64

Όπως διαφαίνεται και στην ανωτέρω εικόνα οι εννέα κατηγορίες που δημιουργήθηκαν είναι οι εξής:

1. Όνομα του χρήστη (**name**)
2. **User Id**
3. Το **hashtag** το οποίο περιλαμβάνει το μήνυμα του χρήστη
4. Το δημοσιευμένο μήνυμα (**message**)
5. Το περιεχόμενο του μηνύματος (εννοώντας αν πρόκειται για γραπτό μήνυμα, ή οπτικοακουστικό υλικό), (**content**)
6. Την ημερομηνία δημοσίευσης του μηνύματος (**date**)
7. Τον αριθμό των απαντήσεων (**replies**)
8. Τον αριθμό των αναδημοσιεύσεων (**retweets**)
9. Τον αριθμό των ατόμων που εκφράστηκαν θετικά ως προς το περιεχόμενο του μηνύματος (**favorites**)

Με την ολοκλήρωση της καταγραφής, το τελικό σώμα δεδομένων αποτελείται από 4.904 tweets.

9.5.2 Εφαρμογή τυχαίας δειγματοληψίας

²⁹²

<https://twitter.com/search?q=%23pavlosfyssas%20OR%20%23xrusiavgi%20OR%20%23killahp%20since%3A2013-09-18%20until%3A2013-09-25&src=typd>

Η μέθοδος έρευνας που εφαρμόστηκε για τη μελέτη και αξιολόγηση των δεδομένων είναι γνωστή ως Κριτική Ανάλυση Λόγου (ΚΑΛ). Στην παρούσα έρευνα το περιεχόμενο ανάλυσης απαρτίζουν τα tweets που δημοσιεύτηκαν εντός της προκαθορισμένης περιόδου. Από το συνολικό σώμα των δεδομένων στην τελική ανάλυση αξιοποιήθηκε το 5%, ήτοι 245 tweets, αριθμός ο οποίος κρίνεται ως επαρκής βάση των συνηθισμένων πρακτικών, δεδομένου ότι στην ανάλυση λόγου το μέγεθος του δείγματος δεν αποτελεί καθοριστικό παράγοντα, καθώς η ίδια η ανάλυση επικεντρώνεται στους διαφορετικούς τρόπους κατά τους οποίους η γλώσσα δύναται να αξιοποιηθεί και να ερμηνευθεί (Potter και Wetherell, 1987). Σύμφωνα με τον Kasomo Daniel (2011) ακόμη και ένα αρκετά μικρό δείγμα γλωσσικών αναφορών έχει τη δυνατότητα να φέρει στην επιφάνεια μεγάλες αποκλίσεις αναφορικά με τις λειτουργίες που επιτελεί η γλώσσα και ο λόγος, και ως εκ τούτου, ένα ιδιαίτερα μεγάλο δείγμα δεν ενισχύει απαραίτητα την αξιοπιστία των ευρημάτων. Συμπερασματικά, η έμφαση αποδίδεται στον τρόπο κατά τον οποίο συλλέγονται τα δεδομένα, και στις προσεγγίσεις που επιλέγονται για την ανάλυση αυτών. Εν συνεχεία, το εξεταζόμενο δείγμα προέκυψε από τυχαία δειγματοληψία, αυξάνοντας την αντικειμενικότητα της έρευνας. Για να επιτευχθεί η τυχαία επιλογή δείγματος αξιοποιήθηκε η δυνατότητα παραγωγής τυχαίων αριθμών μέσω του προγράμματος Excel, χρησιμοποιώντας την συνάρτηση φύλλου =RAND(). Η RAND() είναι συνάρτηση χωρίς ορίσματα και επιστρέφει ένα τυχαίο θετικό δεκαδικό αριθμό μικρότερο του 1, δηλαδή έναν αριθμό μεταξύ 0 και 1. Εν συνεχεία προστέθηκε μια νέα κατηγορία (στις εννέα κατηγορίες που προαναφέρθηκαν) στην οποία εμπεριέχονται οι τυχαίοι αριθμοί που προέκυψαν από την συνάρτηση RAND (). Στη συνέχεια ακολούθησε η ταξινόμηση του δείγματος, έτσι ώστε οι μικρότερες τιμές να βρίσκονται στην αρχή της στήλης. Τέλος, επιλέχθηκαν τα 245 πρώτα αποτελέσματα. Καθώς τα δεδομένα έχουν ταξινομηθεί βάση τυχαίων αριθμών, εξίσου και το δείγμα αποτελεί μια τυχαία επιλογή από τη βάση δεδομένων.

9.5.3 Η βασική αρχή της ΚΑΛ

Η Κριτική Ανάλυση Λόγου, εφεξής ΚΑΛ, ως ερευνητική μέθοδος ανήκει στις ποιοτικές μεθόδους έρευνας και χρησιμοποιείται κατά κόρον για την ανεύρεση ιδεολογιών, εννοώντας την ανίχνευση εννοιών όχι μόνο σε αυτά που ήδη έχουν διατυπωθεί μέσα στο εξεταζόμενο κείμενο, αλλά και σε έννοιες, λέξεις, φράσεις, που έχουν ήδη αναφερθεί σε διαφορετικά εννοιολογικά και διακειμενικά πλαίσια και

θεωρούνται ως δεδομένες, εξού και τείνουν να παραλείπονται (Fairclough, 1995).²⁹³ Βασική αρχή της ΚΑΛ είναι η διαλεκτική σχέση γλώσσας και κοινωνίας, αναφερόμενη στο γεγονός ότι υφίσταται μια διαρκής αλληλεπίδραση μεταξύ γλωσσικών αναφορών και κοινωνικών υποκειμένων (Stubbs, 1983).²⁹⁴ Ως εκ τούτου, στόχος της ΚΑΛ είναι η ανίχνευση των σχέσεων που αναπτύσσονται μεταξύ γλώσσας – κειμένων και κοινωνικών δομών (Halliday, 1978).²⁹⁵ Προκειμένου να αποκαλυφθεί η επίδραση της γλωσσικής χρήσης στις κοινωνικές δομές η ΚΑΛ ως μέθοδος επιχειρεί να ενσωματώσει και να ενοποιήσει τρία διαφορετικά επίπεδα ανάλυσης κειμενικών αναφορών:

1. Το ίδιο το κείμενο.
2. Τις επικοινωνιακές πρακτικές, εννοώντας τις διαδικασίες που επιτελούνται κατά τη διάρκεια παραγωγής λόγου.
3. Και τέλος, το κοινωνικό υπόβαθρο και τις κοινωνικές δομές στις οποίες έχει τη βάση του το κείμενο.

(Fairclough, 2000)²⁹⁶

9.5.4 Περιγραφή ερευνητικής διαδικασίας

Η ερευνητική διαδικασία που ακολουθήθηκε έχει τη βάση της στις μεθοδολογικές προτάσεις του Fairclough και περιγράφεται ως εξής:

1. Αρχικά τέθηκαν τα ερευνητικά ερωτήματα στα οποία καλείται να απαντήσει ο ερευνητής μέσω της συγκεκριμένης ανάλυσης.
2. Ορίσθηκε το σώμα των δεδομένων το οποίο και θα αναλυθεί (ήτοι, 245 tweets τα οποία προέκυψαν από τυχαία δειγματοληψία).
3. Πραγματοποιήθηκαν πολλαπλές αναγνώσεις των δεδομένων προκειμένου ο ερευνητής να αποκτήσει μια σφαιρική εικόνα και να καταλήξει σε κάποια γενικά πορίσματα τα οποία με την σειρά τους συμβάλλουν περαιτέρω στην πληρέστερη κατανόηση των επιμέρους εξεταζόμενων κειμένων (tweets).

---

²⁹³ Fairclough, N. (1995). *Critical discourse analysis: The critical study of language*. London: Longman.

²⁹⁴ Stubbs, M. (1983). *Discourse Analysis: The Sociolinguistic Analysis of Natural Language*. Chicago, IL: The University of Chicago Press.

²⁹⁵ Halliday, M. (1978). *Language as social semiotic*. Baltimore: University Park Press.

²⁹⁶ Fairclough (N.). 2000a Discourse, social theory and social research: the discourse of welfare reform. In: *Journal of Sociolinguistics* 4.2.

4. Αναλύθηκαν τα tweets με βάση τις διαστάσεις και τα ερευνητικά εργαλεία που περιγράφονται κατωτέρω.

Τα επιμέρους κείμενα αναλύθηκαν λαμβάνοντας υπόψη τρεις διαστάσεις.

- Τη γλωσσική διάσταση, η οποία και εστιάζει στην διαδικασία της παραγωγής και κατανάλωσης του περιεχομένου.
- Την κειμενική διάσταση, εννοώντας την διερεύνηση των γλωσσικών εκείνων στοιχείων που επιδρούν, αναμορφώνουν, κατασκευάζουν και μετασχηματίζουν τις κοινωνικές πρακτικές. Ενδεικτικά τέτοια στοιχεία αποτελούν η συνεκτικότητα του κειμένου, η σύνταξη, η γραμματική, το ηθικό φορτίο των λέξεων που επιλέγονται να χρησιμοποιηθούν καθώς και η δυναμική τους.
- Και τέλος, η ανάλυση περιλαμβάνει και την κοινωνική διάσταση των κειμένων, όπου και εστιάζουμε στις κοινωνικές πρακτικές του ίδιου του λόγου, οι οποίες με την σειρά τους επιδρούν στις κοινωνικές σχέσεις που διέπουν την κοινωνία, σχηματίζοντας ιδεολογικές μορφές και κοινωνικές ταυτότητες.

Προκειμένου να εξεταστεί η κοινωνική διάσταση των κειμένων, εννοώντας τις κοινωνικές σχέσεις και τις κοινωνικές ταυτότητες που αναδύονται μέσω του γραπτού λόγου, έμφαση δίνεται στη διαπροσωπική λειτουργία της γλώσσας, η οποία και περικλείει όλα εκείνα τα στοιχεία τα οποία φανερώνουν μια διαρκή διάδραση και αλληλεπίδραση μεταξύ του παραγωγού – πομπού και καταναλωτή – δέκτη του τελικού μηνύματος. Η διαδραστική αυτή σχέση ελέγχεται και εξετάζεται μέσω των κάτωθι ερευνητικών εργαλείων, που παραπέμπουν σε συγκεκριμένους λεκτικούς μηχανισμούς, και τα οποία δανειζόμαστε από την μελέτη της Κακμέζη (2016). Ολοκληρώνοντας, αξίζει να επισημανθεί ότι στην παρούσα μελέτη έμφαση δίνεται στον τριγωνισμό της ερευνητικής μεθόδου, εννοώντας της αντιπαραβολή των ευρημάτων που προκύπτουν από τρεις διαφορετικές μεθοδολογικές προσεγγίσεις, προκειμένου να επιτευχθεί η σφαιρική κατανόηση του υπό μελέτη φαινομένου, και ως εκ τούτου δεν κρίνεται απαραίτητη η ανάπτυξη μιας νέας μεθοδολογικής προσέγγισης ούτως ώστε να εξετασθεί το σώμα των δεδομένων. Επιπροσθέτως, ιδιαίτερα σημαντικό είναι και το δείγμα που εξετάστηκε. Το τελικό σώμα των δεδομένων αποτελούν 245 κείμενα (tweets), αριθμός ο οποίος κρίνεται επαρκής βάση

των συνηθισμένων πρακτικών και κατόπιν τούτου δύναται να οδηγήσει σε αξιόπιστα αποτελέσματα.

- Στοιχεία δείξης προσώπου - personal deixis, (van Dijk, 2000 , 2008)
- Πράξεις λόγου - speech acts, (Searle, 1965)
- Στοιχεία τροπικότητας – modality, (Halliday, 2002)
- Γλωσσική λειτουργία της αξιολόγησης – evaluation, (Weiss και Wodak, 2003)

(Κακμέζη, 2016)²⁹⁷

Χαρακτηριστικά, η «**δείξη προσώπου**» αναφέρεται στα γλωσσικά εκείνα στοιχεία τα οποία επιχειρούν να συνδέσουν το κείμενο με συγκεκριμένες χωροχρονικές διαστάσεις, καθώς επίσης και τους ίδιους τους δρώντες μεταξύ τους. Η δείξη εκφράζεται μέσω των αντωνυμιών, του αριθμού προσώπων, των αναφορών στους συνομιλητές, των ρημάτων που επιλέγονται (βλ. van Dijk, 2000²⁹⁸, 2008²⁹⁹). Οι «**πράξεις λόγου**» ως αντικείμενο μελέτης ανήκουν στον γνωστικό επιστημονικό κλάδο της γλωσσολογίας και πιο συγκεκριμένα της πραγματολογίας. Η πραγματολογία αντιλαμβάνεται τον λόγο ως εργαλείο, και η εκφορά του επιτελεί συγκεκριμένους σκοπούς και επιδιώκει ταυτόχρονα συγκεκριμένα αποτελέσματα, ως ανάδραση στο εκφερόμενο μήνυμα (Searle, 1965). Οι πράξεις οι οποίες επιτελούνται μέσω των λεκτικών συνειρμών προσδιορίζονται ως εξής: *αποφαντικές (assertive)*, εννοώντας τις φράσεις που δηλώνουν κάτι, *εκφραστικές (expressive)*, φράσεις που όπως χαρακτηριστικά αναφέρει και η ονομασία τους εκφράζουν συναισθήματα, στάσεις ή συμπεριφορές, φράσεις οι οποίες επιχειρούν να δρομολογήσουν συγκεκριμένες συμπεριφορές εκ μέρους του δέκτη, γνωστές και ως *κατευθυντικές (directive)*. Ακολούθως, τα υποκείμενα μέσω του λόγου πολλές φορές στοχεύουν στην κοινωνική αλλαγή και τον κοινωνικό μετασχηματισμό προς όφελος του συνόλου της κοινωνίας. Υπό αυτήν την έννοια, η επόμενη κατηγορία πράξεων λόγου αφορά στις φράσεις οι οποίες δρομολογούν αλλαγές σε θεσμικό κυρίως επίπεδο (*διακηρυκτικές / declarative*). Τέλος, η πραγματολογία προτείνει και μια πέμπτη κατηγορία πράξεων λόγου, αυτές που χρησιμοποιεί ο πομπός προκειμένου να

²⁹⁷ Kakmezi Eleni (2016). *Critical discourse analysis in text of people with disabilities*. Thesis. University of West Macedonia, Florina. Department of pedagogical studies.

²⁹⁸ Van Dijk, T. (2000) *Ideology and Discourse: A Multidisciplinary Introduction*, Universitat De Catalunya: Open University

²⁹⁹ Van Dijk, T. (2008). *Discourse and Power*. London, England UK: Sage.

διακηρύξει τη δέσμευσή του σε συγκεκριμένες μελλοντικές πράξεις και ενέργειες (*δεσμευτικές / commissive*), (Searle, 1965).

Αναλόγως της πράξης λόγου που εκτελείται μέσα στο κείμενο, διαφοροποιείται και η διαδραστική σχέση μεταξύ πομπού και δέκτη, θέτοντας στο κάθε υποκείμενο το δικό του ξεχωριστό ρόλο. Παραδειγματικά, οι κατευθυντικές πράξεις κρύβουν έντονα το στοιχείο της αλληλεπίδρασης. Εν αντιθέσει, οι δεσμευτικές εστιάζουν στον ίδιο τον πομπό, με το ρόλο του δέκτη να παραμένει περιορισμένος.

Στο σημείο αυτό ιδιαίτερη αναφορά αξίζει να γίνει στον John Searle (1965)³⁰⁰ του οποίου το έργο υπογραμμίζει ότι δια μέσω του λόγου ο πομπός εκτελεί πάντα συγκεκριμένες πράξεις, καθώς κάθε λεκτική αναφορά και επικοινωνία εμπεριέχει μια πράξη λόγου. Οι πράξεις λόγου, σύμφωνα με τον συγγραφέα, δεν αποτελούν απλούς συμβολισμούς, εν αντιθέσει είναι ο πυρήνας της ίδιας της λεκτικής επικοινωνίας. Με άλλα λόγια, η παραγωγή λόγου κάτω από συγκεκριμένες συνθήκες, είναι από μόνη της μια πράξη, στη βάση της οποίας δομείται και αναπτύσσεται ακόμη και το μικρότερο δείγμα λεκτικής επικοινωνίας.

Η **τροπικότητα** (Halliday, 2002)³⁰¹ με την σειρά της εξετάζει το βαθμό στον οποίο ο πομπός δείχνει μέσω των λέξεων που επιλέγει να χρησιμοποιεί ότι δεσμεύεται με το περιεχόμενο του μηνύματός του, ή αντιθέτως, ότι αποδεσμεύεται από αυτό. Τέλος, η **διαδικασία της αξιολόγησης** (Weiss και Wodak, 2003)³⁰² αναφέρεται στο βαθμό κατά τον οποίο το εκφερόμενο μήνυμα εμπεριέχει συναισθηματική φόρτιση, υποκειμενικές κρίσεις και στάσεις καθώς και προσωπικούς σχολιασμούς.

Ολοκληρώνοντας, πέραν της ανάλυσης των γλωσσικών και πραγματολογικών αναφορών εξετάζεται και το κείμενο αυτό καθ' αυτό, προσδοκώντας να δοθούν απαντήσεις σε ερωτήματα όπως:

---

³⁰⁰ Searle, J., (1965). *Speech Acts*. Cambridge: Cambridge University Press.

³⁰¹ Halliday, M.A.K.(2002). "Modes of Meaning and Modes of Expression: Types of grammatical structure and their determination by different semantic functions" in J. Webster (ed.) *On grammar*. London: Continuum Pp. 196-218

³⁰² Weiss, G., & Wodak, R., (2003). "*Introduction: Theory, Interdisciplinarity and Critical Discourse Analysis*." Gilbert Weiss and Ruth Wodak, eds. *Critical Discourse Analysis. Theory and Interdisciplinarity*. London and N.Y.: Palgrave Macmillan. 1-32.

- Ποιος ήταν ο κύριος ρόλος των «tweets» που δημοσιεύτηκαν μετά τα γεγονότα (πχ. ενημερωτικός);
- Πώς τα γεγονότα αποτυπώθηκαν σε θεματικές ενότητες στο Twitter;
- Το Twitter επέκτεινε το δημόσιο διάλογο σε θέματα και πρακτικές που παραδοσιακά δεν καλύπτονται από τα καθιερωμένα μέσα επικοινωνίας;
- Τι είδους πηγές χρησιμοποιήθηκαν στο Twitter και σε τι βαθμό πληροφορίες από τα παραδοσιακά μέσα ενημέρωσης χρησιμοποιήθηκαν ως πηγές;
- Ποιες απόψεις ως προς τα παραδοσιακά μέσα ενημέρωσης εκφράστηκαν στο Twitter;
- Χρησιμοποιήθηκαν «tweets» από τα παραδοσιακά μέσα τόσο ως πηγές όσο και ως σημείο αναφοράς;
- Οι χρήστες παρείχαν μέσω του Twitter αυθεντικό και πρωτογενές υλικό, εμπλουτίζοντας το περιεχόμενο των παραδοσιακών μέσων ενημέρωσης;
- Οι χρήστες ανάπτυσσαν στα «tweets» τους νέα θέματα δημοσίου ενδιαφέροντος, επεκτείνοντας κατ' αυτό τον τρόπο την ατζέντα των παραδοσιακών μέσων;

9.6 Ημι-δομημένες Συνεντεύξεις

Προκειμένου να επιτευχθεί ο τριγωνισμός και κατ' επέκταση η ολιστική και πληρέστερη κατανόηση του υπό μελέτη φαινομένου, τα ευρήματα των δύο προγενέστερων ερευνητικών μεθόδων συνδυάζονται και εξετάζονται παράλληλα με τα αποτελέσματα που προκύπτουν από τη διεξαγωγή εις βάθος ημι-δομημένων συνεντεύξεων. Κατά αυτόν τον τρόπο, τα τελικά συμπεράσματα συνδυάζουν την αντικειμενικότητα που προσφέρει η ποσοτική μέθοδος, μαζί με τον επαγωγικό, επεξηγηματικό και ερμηνευτικό χαρακτήρα των ποιοτικών προσεγγίσεων της κοινωνιολογικής έρευνας.

9.6.1 Το δείγμα της έρευνας

Όσον αφορά στο δείγμα, τους συνεντευξιζόμενους αποτελέσαν άτομα τα οποία αντάλλασαν tweets κατά τη χρονική περίοδο που εξετάζεται, και είναι ενεργοί χρήστες των ψηφιακών μέσων επικοινωνίας και συγκεκριμένα του Twitter, κατόπιν τούτου, το δείγμα χαρακτηρίζεται ως δείγμα «σκοπιμότητας». Καθώς στόχος είναι η κατανόηση ενός συγκεκριμένου φαινομένου, τα γενικά συμπεράσματα δεν είναι αυτοσκοπός της έρευνας και κατόπιν τούτου το δείγμα δε χρειάζεται να είναι

απαραίτητα μεγάλο. Το μέγεθος του δείγματος καθορίστηκε από τον κορεσμό των δεδομένων, και στην έρευνα έλαβαν μέρος δέκα συμμετέχοντες. Η εύρεση των συνεντευξιαζόμενων έγινε μέσω Σελίδων Κοινωνικής Δικτύωσης ενώ μετέπειτα υπήρξε τηλεφωνική επικοινωνία ούτως ώστε να ρυθμιστούν οι περαιτέρω λεπτομέρειες όπως το μέρος και η ώρα που θα λάμβαναν χώρα οι συνεντεύξεις.

9.6.2 Συλλογή δεδομένων

Όλες οι συνεντεύξεις μαγνητοφωνήθηκαν, αφού προηγουμένως είχε ζητηθεί η άδεια του συνεντευξιαζόμενου, ο οποίος και υπέγραψε σχετικό έγγραφο με το οποίο και δήλωνε πως είναι πρόθυμος να χρησιμοποιηθούν οι απαντήσεις του για ερευνητικούς σκοπούς (βλ. Παράρτημα 5).

Για τη συλλογή των ποιοτικών δεδομένων χρησιμοποιήθηκαν «ημι-δομημένες συνεντεύξεις σε βάθος» (semi-structured interview), εννοώντας ότι οι βασικές ερωτήσεις, η δομή και το σενάριο της συνέντευξης είναι συγκεκριμένα και προσχεδιασμένα, παράυτα, ο ερευνητής έχει τη δυνατότητα να παρεμβαίνει στη συζήτηση και να αυτοσχεδιάζει όταν αναδύονται νέα θέματα ενδιαφέροντος και νέες, ανεξερεύνητες έννοιες. Οι ημι-δομημένες συνεντεύξεις είναι κατάλληλες στην περίπτωσή μας, καθώς στοχεύουν στο να κατανοήσουν την άποψη και τη στάση ενός συγκεκριμένου κοινού σχετικά με το συγκεκριμένο υπό έρευνα θέμα ή φαινόμενο (Arksey και Knight, 1999).³⁰³

9.6.3 Δομή και Σενάριο Συνέντευξης

Η δομή των συνεντεύξεων στηρίζεται σε έξι ενότητες και για κάθε ενότητα διατυπώθηκαν σχετικές ερωτήσεις (βλ. Παράρτημα 3).

Ενότητα 1^η: Υπόβαθρο Συνεντευξιαζόμενου: Στην αρχή της συνέντευξης υπήρξαν ερωτήσεις οι οποίες ερευνούν το υπόβαθρο του συνεντευξιαζόμενου (πχ. ηλικία, μορφωτικό επίπεδο, επαγγελματική ενασχόληση, και αν πρόκειται για μέλος κινήματος ή Μη Κυβερνητικής Οργάνωσης (ΜΚΟ), πληροφορίες σχετικά με τον ιδεολογικό προσανατολισμό και τη δράση του κινήματος). Η ενότητα αυτή κρίνεται απαραίτητη προκειμένου να αποσαφηνιστούν τα ποιοτικά χαρακτηριστικά του δείγματος.

Ενότητα 2^η: Πολίτες, δημόσια σφαίρα και συλλογική δράση: Στόχος της δεύτερης

---

³⁰³ Arksey, H. & Knight, P. (1999) 'Interviewing for social scientists: An introductory resource with examples', Sage Publications Ltd

ενότητας είναι να αποσαφηνιστεί το πώς αντιλαμβάνεται ο συνεντευξιαζόμενος τη συμμετοχή του στη δημόσια σφαίρα αλλά και να ακουστεί η άποψη του σχετικά με το γεγονός που μας αφορά (πχ. *Αρχικά θα ήθελα να σας ρωτήσω αν είστε μέλος κάποιας ΜΚΟ ή αν συμμετέχετε σε κάποιο κίνημα; Θα θέλετε σε προσωπικό επίπεδο να συμμετέχετε πιο ενεργά στα κοινωνικά/ πολιτικά δρώμενα; Θεωρείτε πως μορφές συλλογικής δράσης, όπως είναι τα κοινωνικά κινήματα ή οι ΜΚΟ μπορούν να επιφέρουν ουσιαστικές αλλαγές στις δομές της κοινωνίας;*), ενώ παράλληλα υπάρχουν και συγκεκριμένες ερωτήσεις για το εξεταζόμενο γεγονός, εννοώντας τη δολοφονία του Παύλου Φύσσα.

Ενότητα 3^η: Εξοικείωση και χρήση των νέων τεχνολογιών: Η τρίτη ενότητα αποσκοπεί στο να διαλευκάνει το κατά πόσο ο συνεντευξιαζόμενος είναι εξοικειωμένος με τις νέες τεχνολογίες και πώς κάνει χρήση αυτών (πχ. *Ποιες είναι οι διαδικτυακές δραστηριότητες που απολαμβάνετε περισσότερο; Σε ποιες Σελίδες Κοινωνικής Δικτύωσης διατηρείτε προσωπικό λογαριασμό και γιατί;*). Στόχος είναι να διερευνηθούν οι πιθανές συσχετίσεις που προκύπτουν μεταξύ του βαθμού ενασχόλησης των πολιτών με τις νέες τεχνολογίες και τα ΜΚΔ, και του βαθμού εμπλοκής τους στα κοινά, σε συλλογικές δράσεις και κινηματικές πρακτικές.

Ενότητα 4^η: Το Twitter: Η τέταρτη ενότητα εστιάζει συγκεκριμένα στο Twitter, στο οποίο και επικεντρώνεται η παρούσα μελέτη, και στις βασικές λειτουργίες που οι ερωτώμενοι επιτελούν μέσω της συγκεκριμένης ψηφιακής τεχνολογίας (πχ. *Γιατί έχετε/δεν έχετε λογαριασμό στο Twitter; Ποιός είναι οι βασικές δραστηριότητες που πραγματοποιείτε σε καθημερινή βάση μέσω του Twitter; Τι είδους περιεχόμενο δημοσιεύετε συνήθως στο Twitter;*). Η συγκεκριμένη ενότητα εξετάζει τις δυνατότητες και τις προοπτικές του συγκεκριμένου μέσου στο πεδίο της πολιτικής επικοινωνίας.

Ενότητα 5^η: ΤΠΕ και συλλογική δράση: Η πέμπτη ενότητα περιλαμβάνει ερωτήσεις οι οποίες και εξετάζουν το ρόλο των νέων τεχνολογιών στην εξέλιξη των σύγχρονων κοινωνικών κινήματων και στην ενίσχυση της συλλογικής δράσης (πχ. *Ποια μέσα χρησιμοποιείτε κυρίως όταν θέλετε να ενημερωθείτε για κάποιο έκτακτο γεγονός; ή στην περίπτωση ΜΚΟ: Η οργάνωση σας έχει λογαριασμό σε κάποια σελίδα κοινωνικής δικτύωσης; Αν ναι, σε ποια; Και ποιους στόχους προσδοκάτε να πετύχετε μέσω του διαδικτύου; Θεωρείτε πως το διαδίκτυο και οι νέες τεχνολογίες παρέχουν εργαλεία τα οποία και μπορούμε να αξιοποιήσουμε για την επίλυση των κοινωνικών προβλημάτων; Έχετε λάβει ποτέ μέρος σε οποιαδήποτε κινητοποίηση η οποία ξεκίνησε*

μέσω του διαδικτύου ή για την οποία ενημερωθήκατε αρχικά μέσω διαδικτύου; Έχετε χρησιμοποιήσει ποτέ το Διαδίκτυο, και πιο συγκεκριμένα τις ΣΚΔ για να δημοσιεύσετε κάποιο ψήφισμα (petition) ή κάποιο κάλεσμα σε δράση;). Η πέμπτη ενότητα καλείται να δώσει απαντήσεις στο κεντρικό ερευνητικό ερώτημα, εξετάζοντας ταυτόχρονα τον τρόπο που οι πολίτες αξιοποιούν τα ΜΚΔ σε περιπτώσεις έκτακτων περιστατικών.

Ενότητα 6^η: Μελλοντικές προοπτικές του Διαδικτύου στο χώρο της συλλογικής δράσης: Τέλος, οι μελλοντικές προοπτικές του διαδικτύου στο χώρο των οργανωμένων κινημάτων και συλλογικών δράσεων είναι το αντικείμενο μελέτης της τελευταίας ενότητας (πχ. Πώς νομίζετε ότι θα οργανώνονται οι άνθρωποι σε συλλογικό επίπεδο, ύστερα από δέκα χρόνια;). Η έκτη ενότητα συμβάλλει στο να «οραματιστούμε» το μέλλον του διαδικτύου ως μέσο πολιτικής ζύμωσης.

Όσον αφορά στη δομή της συνέντευξης, αρχικά δημιουργήθηκε ένα μεγάλο εύρος ερωτήσεων, συγκεκριμένα 40 ερωτήσεις, οι οποίες και συνοδεύονταν από τις σχετικές δευτερεύουσες διερευνητικές ερωτήσεις (probe questions). Στο σημείο αυτό αξίζει να γίνει αναφορά στην αξία των διερευνητικών ερωτήσεων στις ποιοτικές συνεντεύξεις για ερευνητικούς σκοπούς, καθώς συμβάλλουν στην περαιτέρω επεξήγηση και διευκρίνιση των απόψεων των συνεντευξιαζόμενων, ενώ παράλληλα επιζητούν συγκεκριμένα παραδείγματα, εξελίσσοντας το βασικό σώμα ερωτήσεων, δίνοντας στον ερευνητή τη δυνατότητα να κατανοήσει ολιστικά τη στάση του συνεντευξιαζόμενου σχετικά με το εξεταζόμενο φαινόμενο (Arksey και Knight, 1999).

Το αρχικό σενάριο εφαρμόστηκε πιλοτικά σε ένα μικρό δείγμα συμμετεχόντων (2 άτομα). Στην συνέχεια, αφαιρέθηκαν ερωτήσεις οι οποίες κρίθηκε ότι δεν απαντούν στις ερευνητικές ερωτήσεις ή δεν είναι εύκολα κατανοητές από τον συνομιλητή.

9.6.4 Ηθικά ζητήματα

Ένα ιδιαίτερα σημαντικό κομμάτι που πρέπει να λάβουμε υπόψη στο σχεδιασμό και τη διεξαγωγή των συνεντεύξεων είναι οι διάφοροι ηθικοί φραγμοί που μπορεί να προκύψουν. Η παρούσα έρευνα βασίζεται στις αρχές της Αμερικάνικης Ένωσης Ψυχολόγων (American Psychological Association's *Ethical Principles of Psychologists and Code of Conduct* / <http://www.apa.org/>), δίνοντας ιδιαίτερη

έμφαση σε ζητήματα που αφορούν στη νόμιμη συγκατάθεση των συνεντευξιαζόμενων, τόσο στο να συμμετάσχουν στην έρευνα, όσο και στο να αξιοποιηθούν τα λεγόμενα τους για ερευνητικούς σκοπούς και παράλληλα στην εχεμύθεια του ίδιου του ερευνητή.

- Έγγραφο συγκατάθεσης (βλ. Παράρτημα 5)

Οι Arksey και Knight (1999) υποστηρίζουν πως τα υποκείμενα που λαμβάνουν μέρος σε ποιοτικές, ερευνητικές συνεντεύξεις είναι πολύ πιθανό να χρειαστεί να θίξουν ευαίσθητα θέματα. Για το λόγο αυτό, απαραίτητη προϋπόθεση είναι να είναι πλήρως ενημερωμένοι για την έρευνα στην οποία πρόκειται να λάβουν μέρος. Τηρώντας την αρχή αυτή και σεβόμενη τα δικαιώματα των συμμετεχόντων, κατά την αρχικά προσέγγιση, απεστάλη σε όλους τους δυνητικούς συνεντευξιαζόμενους ενημερωτικό φυλλάδιο (βλ. Παράρτημα 4) στο οποίο καλύπτονται επαρκώς ενότητες σχετικά με:

- Το σκοπό και τη φύση της έρευνας (περιλαμβάνοντας τις ερευνητικές μεθόδους που θα χρησιμοποιηθούν).
- Τα προσδοκώμενα οφέλη και κινδύνους (τόσο για τα υποκείμενα που θα συμμετάσχουν στην έρευνα, όσο και για την ευρύτερη κοινωνία).
- Στοιχεία επικοινωνίας του ερευνητή, και του θεσμού για τον οποίο διεξάγεται η έρευνα.
- Το είδος των ερωτήσεων και τη χρονική διάρκεια της συνέντευξης.
- Το δικαίωμα των συμμετεχόντων να μην απαντήσουν σε συγκεκριμένες ερωτήσεις, εφόσον το επιθυμούν.
- Το βαθμό ανωνυμίας και εχεμύθειας.
- Συγκεκριμένες δεσμεύσεις που συμβάλλουν στη διατήρηση της εχεμύθειας και της εμπιστοσύνης.
- Μελλοντικά σχέδια αναφορικά με τη διάδοση των αποτελεσμάτων.

Κατά αυτόν τον τρόπο οι συμμετέχοντες ήταν πλήρως ενημερωμένοι και θα μπορούσαν πλέον να επιλέξουν συνειδητά αν επιθυμούν ή όχι την συμμετοχής τους.

Κατόπιν τούτου, όσοι συμφώνησαν να λάβουν μέρος χρειάστηκε να υπογράψουν έγγραφο συγκατάθεσης, αντίγραφου του οποίου έλαβαν και οι ίδιοι. Το έγγραφο συγκατάθεσης επιτελεί ταυτόχρονα τρεις λειτουργίες. Αρχικά πρόκειται για ένα μηχανισμό διαφύλαξης των δικαιωμάτων των συνεντευξιαζόμενων ενώ παράλληλα συμβάλλει και στην προστασία του ερευνητή και τέλος πρόκειται για μια

διαδικασία που μπορεί να μετατρέπει τους συμμετέχοντες από παθητικά αντικείμενα σε ενεργούς συνεργάτες (Alderson, 1995).³⁰⁴ Στην συνέχεια παρουσιάζεται η μορφή του εγγράφου συγκατάθεσης, το οποίο έχει ως βάση το υπόδειγμα των Arksey και Knight (1999).

Στοιχεία Επικοινωνίας Πανεπιστημίου

Στοιχεία Επικοινωνίας Ερευνητή

Τίτλος Έρευνας

Το παρόν έγγραφο σκοπεύει να διαπιστώσει ότι έχετε λάβει τις απαραίτητες πληροφορίες σχετικά με την παρούσα έρευνα, ότι είστε ενημερωμένοι για τα δικαιώματά σας ως συμμετέχων, και να επιβεβαιώσετε ότι επιθυμείτε να λάβετε μέρος.

Παρακαλώ σημειώστε

ΝΑΙ ΟΧΙ

1. Έχετε διαβάσει το ενημερωτικό φυλλάδιο το οποίο λάβατε κατά την πρόσκληση συμμετοχής;
2. Λάβατε τις απαραίτητες πληροφορίες, ούτως ώστε να αποφασίσετε αν θέλετε να λάβετε μέρος;
3. Κατανοείτε ότι είστε ελεύθερος να αρνηθείτε να απαντήσετε σε οποιαδήποτε ερώτηση;
4. Κατανοείτε ότι ο ερευνητής θα διαχειριστεί τα δεδομένα Με εχεμύθεια;
5. Συμφωνείτε να λάβετε μέρος στην παρούσα έρευνα;

ΥΠΟΓΡΑΦΗ _____

ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ _____

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ _____

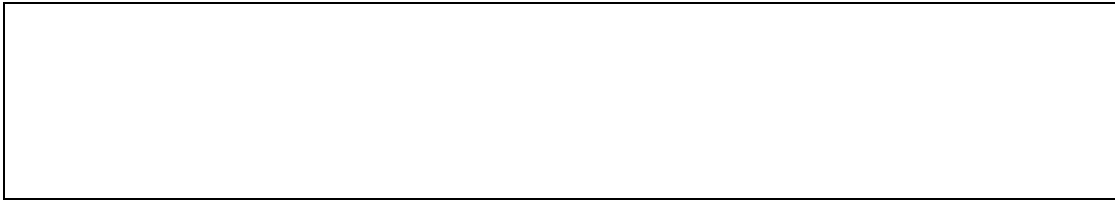
Επιβεβαιώνω ότι αποσπάσματα από την συνέντευξη μπορεί να χρησιμοποιηθούν στην τελική παρουσίαση της έρευνας και σε άλλες πιθανές δημοσιεύσεις.

ΥΠΟΓΡΑΦΗ _____

ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ _____

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ _____

³⁰⁴ Alderson, P. (1995) *Listening to Children: Children, Ethics and Social Research*. Iford: Barnardo's.

- Εχεμύθεια

Η έννοια της εχεμύθειας σχετίζεται με τη διαφύλαξη των προσωπικών δεδομένων και της ταυτότητας των συμμετεχόντων. Ως εκ τούτου, οι συνεντευξιαζόμενοι έχουν τη δυνατότητα να καθορίζουν τα επίπεδα της ανωνυμίας. Σε περιπτώσεις όπου τα υποκείμενα δεν επιθυμούσαν τη δημοσίευση των προσωπικών τους στοιχείων αποδόθηκαν ψευδώνυμα τα οποία και χρησιμοποιήθηκαν κατά τη διάρκεια της μαγνητοφώνησης της συνέντευξης αλλά και σε οποιαδήποτε άλλη αναφορά.

9.6.5 Ανάλυση δεδομένων

Μετά το πέρας των συνεντεύξεων ακολούθησε η απομαγνητοφώνησή τους. Τα πρακτικά των συνεντεύξεων βασίζονται στην (εμπειρικά) θεμελιωμένη θεωρία/ grounded theory approach (Corbin & Strauss, 1990).³⁰⁵ Με άλλα λόγια, τα κεντρικά σημεία ενδιαφέροντος κωδικοποιήθηκαν και μετέπειτα οι κώδικες αυτοί διαχωρίστηκαν σε διαφορετικές κατηγορίες, κάθε μία από τις οποίες εκφράζει και μία ξεχωριστή ιδέα- έννοια κλειδί για την ανάλυση και κατανόηση του υπό μελέτη φαινομένου. Οι κατηγορίες ουσιαστικά αντιπροσωπεύουν τα βασικά σημεία που ο ερευνητής θα πρέπει να επιστήσει την προσοχή του ούτως ώστε να καταλήξει στα σωστά συμπεράσματα.

Στον κατωτέρω πίνακα (βλ. πίνακα 51, βλ. Κεφ. 12.2) συνοψίζονται οι κατηγορίες ταξινόμησης των δεδομένων, σε αντιστοιχία με τον οδηγό συνέντευξης.

---

³⁰⁵ Corbin, Juliet and Anselm Strauss. "Grounded Theory Research: Procedures, Canons, and Evaluative Criteria," i> *Qualitative Sociology*, (13:1), 1990, pp. 3-21.

Πίνακας 51. Θεματικές κατηγορίες ευρημάτων

Θεματικές Κατηγορίες Ευρημάτων	
1. Πολίτες, δημόσια σφαίρα και συλλογική δράση	I. Η έννοια της «ενεργούς συμμετοχής» II. Συμμετοχή σε κινήματα, συλλογικές οργανώσεις και συλλογικές δράσεις III. Κίνητρα συμμετοχής IV. Εμπόδια για δράση
2. Εξοικείωση και χρήση των νέων τεχνολογιών	
3. Η περίπτωση του Twitter	
4. ΤΠΕ και συλλογική δράση	I. Αξιοποίηση του Διαδικτύου και των ΜΚΔ για ενημέρωση και παρακολούθηση συλλογικών και κινηματικών δράσεων II. Το Διαδίκτυο και τα ΜΚΔ ως έναυσμα για συμμετοχή σε συλλογικές δράσεις III. Η δυναμική των κινήματων που ξεπηδούν μέσα από τους κόλπους του Διαδικτύου IV. Η δυνατότητα του Διαδικτύου και των ΜΚΔ να προάγουν τον ακτιβισμό και την συμμετοχική κουλτούρα V. Η αποτελεσματικότητα των ψηφιακών πρακτικών ανυπακοής
5. Πλεονεκτήματα - μειονεκτήματα και κίνδυνοι του Διαδικτύου	
6. Η περίπτωση της δολοφονίας του Παύλου Φύσσα	I. Αξιολόγηση γεγονότος II. Πρωταρχικές πηγές ενημέρωσης III. Συμμετοχή σε δράσεις και κίνητρα συμμετοχής IV. Ο ρόλος των ΜΚΔ στην περίπτωση της δολοφονίας του Παύλου Φύσσα
7. Αξιοπιστία της ειδήσης σε παραδοσιακά και νέα μέσα ενημέρωσης	
8. Μελλοντικές προοπτικές του Διαδικτύου στο χώρο της συλλογικής δράσης	

Κεφάλαιο 10^ο: Συζήτηση ευρημάτων ποσοτικής μελέτης μέσω δομημένων ερωτηματολογίων

10.1 Αποτελέσματα διαδικτυακής έρευνας

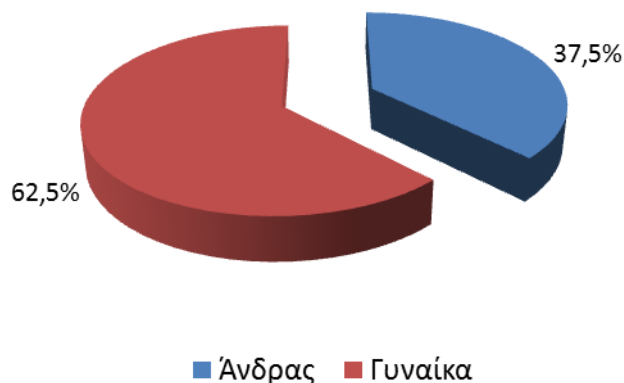
Το παρόν κεφάλαιο περιλαμβάνει την παρουσίαση και ανάλυση των αποτελεσμάτων της διαδικτυακής έρευνας με τη μορφή διαγραμμάτων και σε πλειοψηφία, σχετικών πινάκων. Όπως προαναφέρθηκε, η επεξεργασία έγινε μέσω του προγράμματος SPSS από το οποίο προέκυψαν και τα εκάστοτε διαγράμματα και πίνακες.

10.2 Το δείγμα της έρευνας

Ο συνολικός αριθμός της έρευνας ήτοι τα 295 άτομα ($N=295$). Ο αριθμός θεωρήθηκε σημαντικός και επαρκής για να αποτελέσει το τελικό μέγεθος του δείγματος. Κατόπιν τούτου το δείγμα της έρευνας διαμορφώνεται ως εξής:

Το 37,5% του δείγματος που συμμετείχε ήταν άνδρες και το 62,5% γυναίκες.

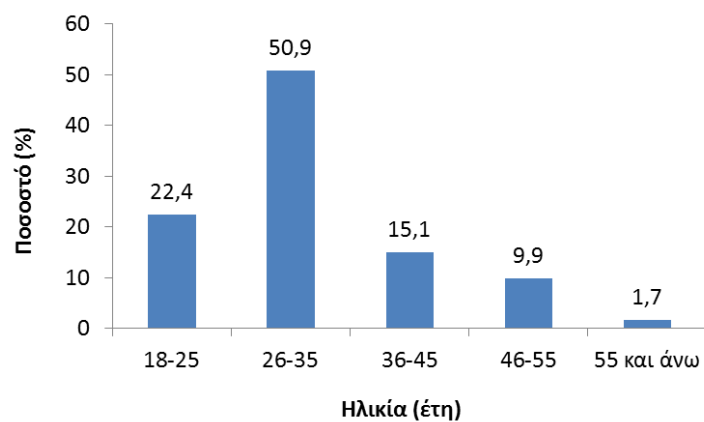
Σχήμα 4: Κατανομή δείγματος βάσει το φύλλο

Όσον αφορά στην ηλικιακή κατανομή του δείγματος παρατηρείται ότι το 50,9% του τελικού δείγματος ανήκει στην ηλικιακή ομάδα 26-35 ετών, ενώ ακολουθούν οι νέοι από 18 έως 25 ετών (22,4%). Δεδομένου ότι τα ερωτηματολόγια της παρούσας μελέτης διανεμήθηκαν μέσω ΜΚΔ, επιβεβαιώνεται ο ισχυρισμός ότι το κοινό των ΜΚΔ είναι κατά βάση νεανικό, καθώς μόλις το 1,7% του δείγματος δηλώνει άνω των 55 ετών.

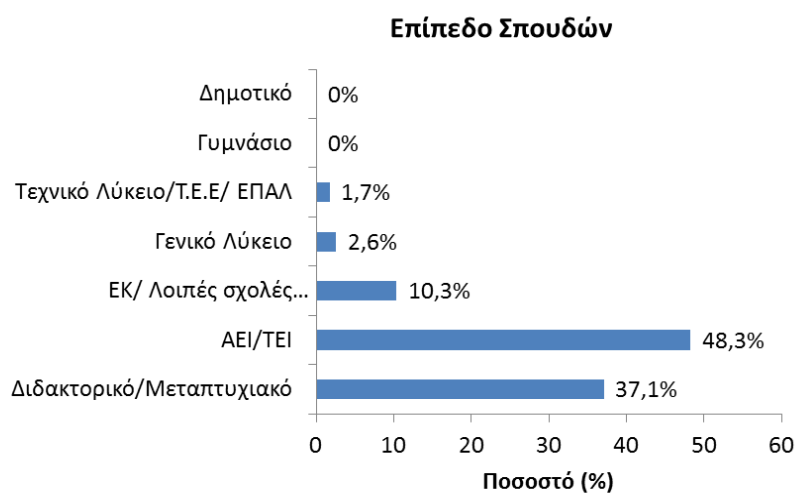

Διάγραμμα 1: Ηλικιακή κατανομή δείγματος

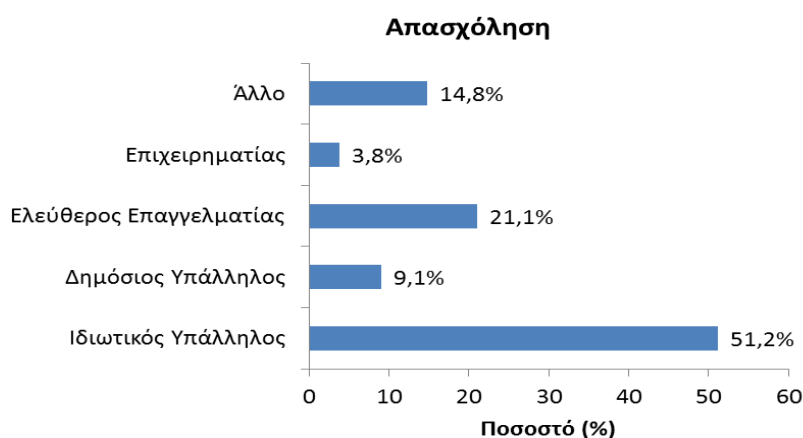

Κατωτέρω παρουσιάζονται τα ποσοστά τα οποία αφορούν στο μορφωτικό επίπεδο καθώς και στην επαγγελματική ενασχόληση του δείγματος.

Διάγραμμα 2: Μορφωτικό επίπεδο δείγματος

Διάγραμμα 3: Επαγγελματική ενασχόληση δείγματος

Το δείγμα χαρακτηρίζεται από υψηλό μορφωτικό επίπεδο καθώς το 48,3% δηλώνει κάτοχος πτυχίου (ή φοιτητής) Α.Ε.Ι / Τ.Ε.Ι, ενώ το 37,1% του δείγματος έχει ολοκληρώσει ή βρίσκεται στη διαδικασία ολοκλήρωσης σπουδών μεταπτυχιακού ή διδακτορικού επιπέδου. Στο σημείο αυτό αξίζει να σημειωθεί πως πέραν του Twitter διαδικτυακοί τόποι και ψηφιακές ομάδες – κοινότητες που συνδέονται άμεσα με το Πάντειο Πανεπιστήμιο χρησιμοποιήθηκαν προκειμένου να διανεμηθεί online το ερωτηματολόγιο, κάτι το οποίο με την σειρά του εξηγεί περαιτέρω το μορφωτικό επίπεδο των ερωτηθέντων.

10.3 Στατιστική ανάλυση δεδομένων

Η παρουσίαση των αποτελεσμάτων χωρίζεται σε δύο επιμέρους ενότητες. Στο πρώτο στάδιο παρουσιάζεται η περιγραφική ανάλυση των δεδομένων βάσει των απαντήσεων που συλλέχτηκαν, και στην συνέχεια ακολουθεί ο έλεγχος των ερευνητικών υποθέσεων.

10.3.1 Περιγραφική ανάλυση

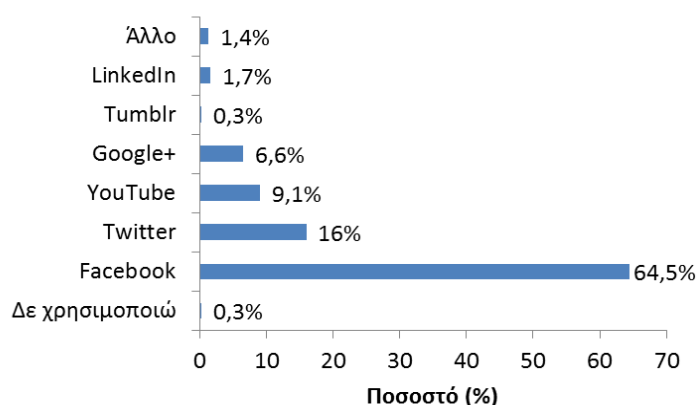
Στην παρούσα ενότητα παρουσιάζονται κάποια ενδεικτικά ποσοστά των ερωτηθέντων προκειμένου να κατανοήσουμε τον τρόπο χρήσης των μέσων κοινωνικής δικτύωσης, αλλά και το βαθμό εμπλοκής και συμμετοχής σε μορφές συλλογικής δράσης, συμβάλλοντας εκ παραλλήλου στην πληρέστερη κατανόηση των συσχετίσεων οι οποίες αναπτύσσονται μεταξύ των μεταβλητών που εξετάζονται στην ακόλουθη θεματική ενότητα.

Α) Συχνότητα χρήσης του Διαδικτύου και των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης, κίνητρα και δραστηριότητες

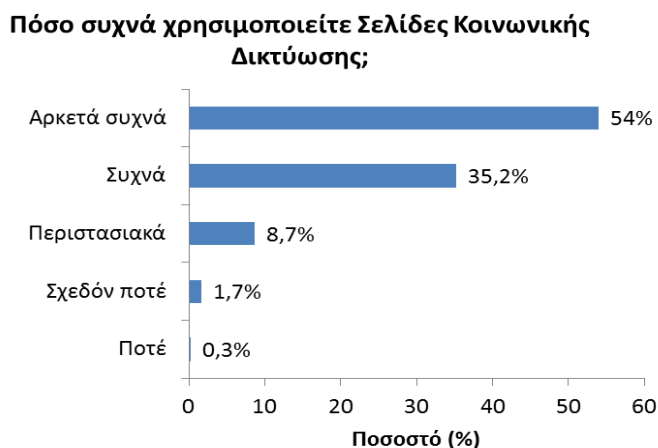
Όπως διαφαίνεται και στα κατωτέρω διαγράμματα οι συμμετέχοντες στην έρευνα δηλώνουν ότι χρησιμοποιούν από συχνά (35,2%) έως αρκετά συχνά (54%) τις ΣΚΔ (βλ. διάγραμμα 5), ενώ πρώτο στην προτίμησή τους βρίσκεται το Facebook με ποσοστό 64,5% και ακολουθεί το Twitter (16%), (βλ. διάγραμμα 4). Κατόπιν τούτου, επιβεβαιώνεται ο ισχυρισμός ότι το Twitter, όντας μεταγενέστερο δεν είναι το ίδιο δημοφιλές στο ευρύ κοινό συγκριτικά με προγενέστερες πλατφόρμες. Παρ' αυτά, πρόκειται για μέσο το οποίο συνεχώς κερδίζει έδαφος, αυξάνοντας τη δημοτικότητά του. Αξίζει επίσης να σημειωθεί πως η έρευνα διεξήχθη τον Σεπτέμβριο του 2015. Έκτοτε, και κυρίως μετά τη διεξαγωγή του δημοψηφίσματος του 2015 το Twitter άρχισε σταδιακά να αποκτά σημαντικό ρόλο στο πεδίο της πολιτικής επικοινωνίας. Εκτός αυτού, αξίζει να αναφερθεί ότι από τις πιθανές απαντήσεις απουσιάζουν πλατφόρμες όπως το Instagram, το οποίο σήμερα είναι ιδιαίτερος δημοφιλές στο ελληνικό κοινό. Μόλα ταύτα, στο πεδίο της πολιτικής επικοινωνίας, όπου και εστιάζει η παρούσα μελέτη, ο ρόλος του Instagram παραμένει περιορισμένος.

Διάγραμμα 4. Δημοφιλέστερες ΣΚΔ

Ποια από τις παρακάτω Σελίδες Κοινωνικής Δικτύωσης χρησιμοποιείτε περισσότερο;

Διάγραμμα 5. Συχνότητα ενασχόλησης με ΣΚΔ

Όσον αφορά στα κίνητρα τα οποία ώθησαν τους συμμετέχοντες στο να δημιουργήσουν προσωπικό λογαριασμό σε μια από τις ανωτέρω ΣΚΔ, η ενημέρωση ($M=4,1$, $SD=,90$)*³⁰⁶ και η επικοινωνία ($M=4,1$, $SD=,80$) βρέθηκαν πρώτες στις προτιμήσεις των ερωτηθέντων. Κατόπιν τούτου, και με μια πρώτη ανάγνωση επιβεβαιώνεται ο ενημερωτικός και επικοινωνιακός χαρακτήρας των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης. Εν συνεχεία, και λαμβάνοντας υπόψη ότι η πλειοψηφία των ερωτηθέντων δηλώνει ότι κατά βάσει χρησιμοποιεί το Facebook, τα αποτελέσματα της έρευνας υποστηρίζουν ότι η διατήρηση της επαφής με ένα δίκτυο φίλων και γνωστών που υφίσταται offline αποτελεί εξίσου σημαντικό κίνητρο ($M=3,9$, $SD=1,02$).

Τα ανωτέρω ποσοστά επιβεβαιώνονται και από το αμέσως επόμενο ερώτημα το οποίο και εξετάζει τον τρόπο που οι χρήστες κάνουν χρήση των ΜΚΔ, ερευνώντας τις λειτουργίες που επιτελούν πιο συχνά μέσω αυτών. Συγκεκριμένα, η ενημέρωση για θέματα επικαιρότητας ($M=4,2$, $SD=,80$), η ενημέρωση για δράσεις που αφορούν τους συμμετέχοντες ($M=4,0$, $SD=,86$) και η επικοινωνία με φίλους ($M=4,0$, $SD=,83$) φαίνεται να είναι οι βασικές λειτουργίες που εκτελούνται μέσω των συγκεκριμένων πλατφόρμων. Σημαντικό εξίσου κρίνεται το γεγονός ότι οι χρήστες δεν περιορίζονται στην κατανάλωση πληροφοριών αλλά μετέχουν και οι ίδιοι στην διαδικασία της ενημέρωσης, καθώς απαντήσεις όπως ‘δημοσιεύω περιεχόμενο που θεωρώ σημαντικό’ παρουσιάζουν εξίσου υψηλά ποσοστά ($M=3.5$, $SD=1,1$). Κατόπιν τούτου, και συνδέοντας τα αποτελέσματα της έρευνας με το θεωρητικό υπόβαθρο, στην

^{306*} M (Mean) = Μέση τιμή, SD (Standard deviation) = Τυπική απόκλιση. Εφεξής, θα χρησιμοποιούνται οι αγγλικές συντομογραφίες.

εποχή της σύγκλισης των μέσων η διανομή ενημερώσεων και πληροφοριών δεν είναι αποκλειστικό προνόμιο των επαγγελματιών των ΜΜΕ, αλλά πολλές φορές εναπόκεινται και στους ίδιους τους χρήστες, θολώνοντας τα διαχωριστικά όρια μεταξύ παραγωγού και καταναλωτή, και ενισχύοντας την συμμετοχική κουλτούρα η οποία διακρίνει τα νέα μέσα επικοινωνίας.

Σε αντιδιαστολή με τα ανωτέρω συμπεράσματα, δεν φαίνεται να επιβεβαιώνεται ο ψυχαγωγικός χαρακτήρας των μέσων κοινωνικής δικτύωσης καθώς απαντήσεις οι οποίες σχετίζονται με διασκέδαση και ψυχαγωγία, ενδεικτικά αναφέρονται ‘gossip’ ($M=2.4, SD=1.2$), ‘παίζω παιχνίδια’ ($M=2.3, SD=1$), ‘αναβαθμίζω τις πληροφορίες του προφίλ μου’ ($M=2.3, SD=1$), παρουσιάζουν συγκριτικά χαμηλότερα ποσοστά (βλ. διάγραμμα 6).

Διάγραμμα 6. ³⁰⁷Κίνητρα δημιουργίας προσωπικού λογαριασμού σε ΣΚΔ και λειτουργίες που επιτελούνται πιο συχνά μέσα των social media

Προκειμένου να ελεγχθεί περαιτέρω ο τρόπος χρήσης των ΣΚΔ ένα επόμενο ερώτημα αφορά στο υλικό που οι χρήστες επιλέγουν να δημοσιεύουν μέσω ΜΚΔ, καθώς και ο σκοπός του δημοσιευμένου υλικού (βλ. πίνακα 14).

³⁰⁷ (Q4_1=διασκέδαση, Q4_2=είναι της μόδας, Q4_3=για να κρατήσω επαφή με φίλους, Q4_4=για να γνωρίσω νέους φίλους, Q4_5=ενημέρωση, Q4_6=μορφή έκφρασης, Q4_7=μορφή συμμετοχής, Q4_8=επικοινωνία / Q5_1=αναβαθμίζω τις πληροφορίες του προφίλ μου, Q5_2=ενημερώνομαι για θέματα επικαιρότητας, Q5_3=παίζω παιχνίδια, Q5_4=δημοσιεύω περιεχόμενο που θεωρώ σημαντικό, Q5_5=επικοινωνώ με φίλους, Q5_6=gossip, Q5_7=δημοσιεύω links ή με ενδιαφέρουσες σελίδες, Q5_8=δημοσιεύω υλικό για δράσεις που με αφορούν, Q5_9=επικοινωνώ με ανθρώπους με κοινά ενδιαφέροντα, Q5_10=συμμετοχή-συζήτηση σε διαδικτυακές κοινότητες/ομάδες)

Πίνακας 14. ³⁰⁸ Δημοσιευμένο υλικό και ο σκοπός που επιτελεί

Descriptive Statistics**³⁰⁹

	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
Q8_1	260	1	5	3,72	,971
Q8_2	257	1	5	3,81	,988
Q8_3	257	1	5	3,76	,961
Q8_4	257	1	5	3,26	1,138
Q8_5	259	1	5	3,61	,988
Q8_6	261	1	5	3,31	1,147
Q8_7	259	1	5	2,97	1,199
Q8_8	257	1	5	2,49	1,087
Q9_1	260	1	5	3,58	1,027
Q9_2	259	1	5	3,32	1,080
Q9_3	258	1	5	3,48	1,026
Q9_4	257	1	5	3,08	1,087
Q9_5	255	1	5	3,90	,838
Q9_6	259	1	5	3,74	,923
Q9_7	252	1	5	2,59	1,084
Valid N (listwise)	239				

Στο σημείο αυτό τα αποτελέσματα της έρευνας παρουσιάζονται αντιφατικά. Αν και στο προηγούμενο ερώτημα φάνηκε να υπερισχύει ο ενημερωτικός χαρακτήρας των μέσων έναντι του ψυχαγωγικού, σε ένα δεύτερο επίπεδο διαφαίνεται ότι το δείγμα επιλέγει να δημοσιεύει κατά κύριο λόγο υλικό ψυχαγωγικού χαρακτήρα, όπως τραγούδια, φωτογραφίες, κείμενα, και χιουμοριστικά άρθρα, βίντεο, εικόνες κτλ. επιδιώκοντας να διασκεδάσουν και να ψυχαγωγήσουν το δίκτυό τους. Στο σημείο αυτό βέβαια αξίζει να σημειωθεί ότι η έννοια της ενημέρωσης δεν είναι μονοσήμαντη. Συμπερασματικά, υλικό ψυχαγωγικού χαρακτήρα ενδέχεται να λειτουργεί παράλληλα και ως φορέας πληροφοριών.

³⁰⁸ (Q8_1=φωτογραφίες, Q8_2=τραγούδια, Q8_3=χιουμοριστικά κείμενα, εικόνες, άρθρα, Q8_4=προσωπικές απόψεις, Q8_5=θέματα επικαιρότητας, Q8_6=θέματα οικονομικής, πολιτικής, κοινωνικής επικαιρότητας, Q8_7=θέματα σχετικά με συλλογικές δράσεις/διαμαρτυρίες πολιτών, Q8_8=petition, / Q9_1=έκφραση προσωπικών απόψεων, Q9_2=ευαισθητοποίηση, Q9_3=ενημέρωση, Q9_4=κινητοποίηση, Q9_5=χιούμορ, Q9_6=διασκέδαση, Q9_7=προσωπική προβολή)

³⁰⁹ **Ο όρος μεταφράζεται ως περιγραφική στατιστική. Εφεξής θα χρησιμοποιείται η αγγλική ορολογία.

B) Ο ρόλος των ΜΚΔ στο πεδίο της συλλογικής δράσης

Το αμέσως επόμενο ερώτημα εξετάζει την στάση των χρηστών ως προς τα ΜΚΔ, καθώς και το πώς αντιλαμβάνονται την συμβολή των ΜΚΔ στα πλαίσια της δημόσιας σφαίρας και συλλογικής δράσης. Ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι αν και οι πλειοψηφία των ερωτηθέντων υποστηρίζει ότι τα ΜΚΔ επιτρέπουν την πρόσβαση σε ένα μεγάλο εύρος πληροφοριών ($M=4,1$, $SD=,72$), ταυτόχρονα θεωρούν πως οι πληροφορίες αυτές δεν αποτελούν πάντα αξιόπιστες πηγές ενημέρωσης ($M=2,5$, $SD=,86$). Όσον αφορά συγκεκριμένα στο πεδίο της συλλογικής δράσης, τα αποτελέσματα υποστηρίζουν ότι τα ΜΚΔ συμβάλλουν σημαντικά τόσο στη διάδοση ($M=4$, $SD=,76$), όσο και στην οργάνωση των κινητοποιήσεων ($M=3,9$, $SD=,75$) και συλλογικών δράσεων. Κατόπιν τούτου, τα αποτελέσματα επιβεβαιώνουν τον εργαλειικό χαρακτήρα των μέσων κοινωνικής δικτύωσης στο πεδίο της πολιτικής επικοινωνίας, δράσης και οργάνωσης (βλ. πίνακα 15).

Πίνακας 15. ³¹⁰Ο ρόλος των ΣΚΔ

Descriptive Statistics					
	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
Q6_1	273	1	5	3,03	,964
Q6_2	274	1	5	4,14	,718
Q6_3	273	1	5	3,32	,910
Q6_4	272	1	5	2,54	,858
Q6_5	276	1	5	4,00	,758
Q6_6	274	1	5	3,91	,748
Q6_7	270	1	5	3,27	,971
Q6_8	273	1	5	3,37	,939
Valid N (listwise)	269				

Αναφορικά με τον τρόπο που οι ίδιοι οι ερωτηθέντες αξιοποιούν και κάνουν χρήση των ΜΚΔ στο πεδίο της συλλογικής δράσης, υπερισχύει ο ενημερωτικός χαρακτήρας των μέσων, καθώς οι πλειοψηφία των συμμετεχόντων δηλώνει ότι

³¹⁰ (Q6_1= Οι ΣΚΔ συμβάλλουν στην κοινωνικοποίηση του ατόμου, Q6_2=επιτρέπουν πρόσβαση σε πολλές πληροφορίες, Q6_3=ενισχύουν την συμμετοχή των ανθρώπων στα κοινά, Q6_4=παρέχουν αντικειμενική ενημέρωση, Q6_5=συμβάλλουν στη διάδοση κινητοποιήσεων, Q6_6=συμβάλλουν στην οργάνωση κινητοποιήσεων, Q6_7=αποτελούν πηγή έκφρασης δυσαρέσκειας απέναντι σε θεσμούς, Q6_8=συμβάλλουν στη διάδοση των αιτημάτων των πολιτών)

χρησιμοποιεί τα social media προκειμένου να ενημερωθεί και να σχολιάσει θέματα επικαιρότητας ($M=3,4$, $SD=1,1$), καθώς και για να ενημερωθεί σχετικά με πορείες, συλλογικές μορφές διαμαρτυρίες, κινητοποιήσεις κτλ. οι οποίες λαμβάνουν χώρα ($M=3,4$, $SD=1,2$). Ενδιαφέρον επίσης παρουσιάζει το γεγονός ότι μια μερίδα των ερωτηθέντων υπογραμμίζει πως έχει χρησιμοποιήσει τα social media προκειμένου να δημοσιεύσει κάλεσμα σε συλλογικές δράσεις ($M=2,9$, $SD=1,3$). Ως εκ τούτου, αν και κατά βάση ενημερωτικός, ο ρόλος των μέσων κοινωνικής δικτύωσης ενίοτε δύναται να χαρακτηριστεί και ως παρακινητικός (βλ. πίνακα 16).

Πίνακας 16. ³¹¹ΣΚΔ και πολιτική επικοινωνία

Descriptive Statistics					
	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
Q7_1	267	1	5	2,90	1,090
Q7_2	267	1	5	2,84	1,235
Q7_3	267	1	5	3,37	1,108
Q7_4	264	1	5	2,53	1,189
Q7_5	268	1	5	2,87	1,280
Q7_6	265	1	5	3,38	1,155
Valid N (listwise)	263				

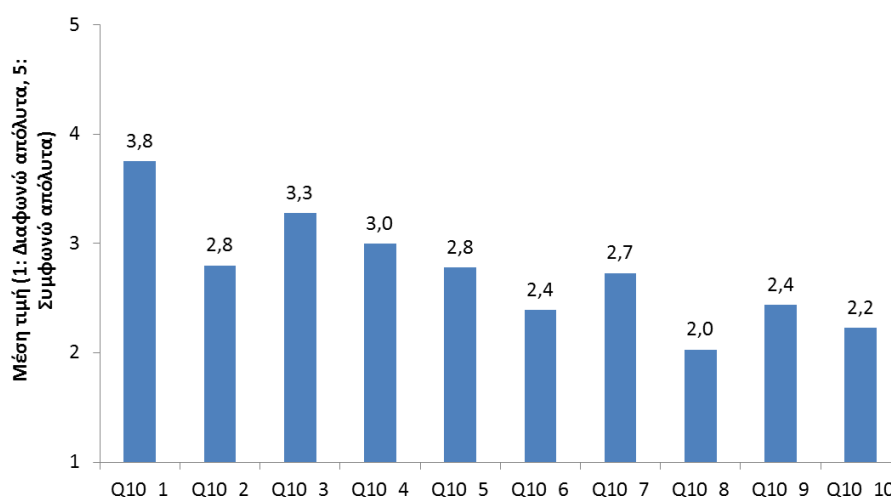
Το επόμενο ερώτημα διατυπώνεται ως εξής: «Ποιο από τα παρακάτω κανάλια επικοινωνίας χρησιμοποιείτε πιο συχνά όταν θέλετε να κινητοποιήσετε πολίτες ούτως ώστε να λάβουν μέρος σε περιπτώσεις όπως: πορείες, διαδηλώσεις, δημόσιες συνελεύσεις/ συζητήσεις, οργανωμένες κινητοποιήσεις;». Εν συγκρίσει με τη CMC επικοινωνία η f-t-f επικοινωνία παρουσιάζει μεγαλύτερη δυναμική ($M=3,8$, $SD=1,08$). Ακολούθως, συγκρίνοντας τα 'παλιά' μέσα, όπως το τηλέφωνο με τα σύγχρονα μέσα επικοινωνίας, τα πρώτα παρουσιάζονται ως δημοφιλέστερα στις προτιμήσεις και τις απαντήσεις των ερωτηθέντων. Αναφορικά με τη δυναμική των ΜΚΔ συγκεκριμένα, η πλειοψηφία του δείγματος τείνει να επιλέγει το Facebook, ακολουθούμενο από το

³¹¹ (Q7_1=χρησιμοποιώ τις ΣΚΔ ως μέσο έκφρασης της δυσαρέσκειάς μου απέναντι σε θεσμούς, Q7_2=...για να εκφράσω πολιτικές απόψεις, Q7_3=...για να σχολιάσω θέματα της επικαιρότητας, Q7_4=... για να δημοσιεύσω ηλεκτρονικά ψηφίσματα, Q7_5=...για να δημοσιεύσω κάλεσμα σε οποιαδήποτε μορφή διαμαρτυρίας, Q7_6=...για να ενημερωθώ για πορείες, συλλογικές μορφές διαμαρτυρίας, κινητοποιήσεις κτλ)

Twitter, τα blogs, ενώ τελευταίο στις προτιμήσεις εμφανίζεται το YouTube (βλ. διάγραμμα 7).

Διάγραμμα 7. ³¹² Δημοφιλέστερα κανάλια επικοινωνίας σε περιπτώσεις καλέσματος των πολιτών για συμμετοχή σε μορφές συλλογικής δράσης

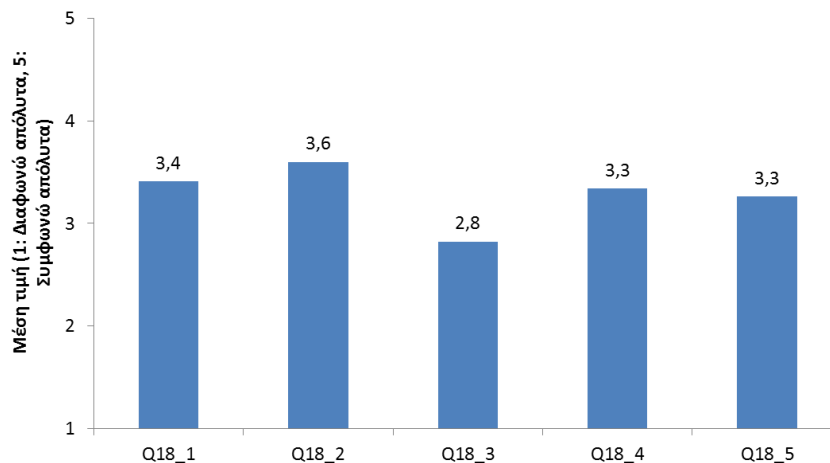
Τέλος, οι ερωτώμενοι κλήθηκαν να αναφέρουν το βαθμό συμφωνίας ή διαφωνίας σε πέντε ξεχωριστές φράσεις οι οποίες αποτυπώνουν τις συσχετίσεις που προκύπτουν μεταξύ των νέων ψηφιακών μέσων και των κοινωνικών κινημάτων, καθώς και τη δυναμική που παρουσιάζουν τα πρώτα στο να επιδρούν στην εξέλιξη συλλογικών δράσεων, κινηματικών πρακτικών και εν γένει κοινωνικών κινητοποιήσεων. Στόχος αποτέλεσε η καταγραφή και η μέτρηση της στάσης των συμμετεχόντων, αναφορικά με τον τρόπο κατά τον οποίο, ανεξαρτήτως του τρόπου που επιλεγούν να κάνουν χρήση των νέων μέσων, προσλαμβάνουν τις δυνατότητες των ψηφιακών μέσων στο πεδίο της συλλογικής ζωής, δράσης, οργάνωσης και κινητοποίησης. Οι φράσεις τις οποίες περιελάμβανε το ερωτηματολόγιο διατυπώθηκαν ως εξής:

- (Q18_1): “*Η χρήση ψηφιακών πλατφόρμων όπως το Facebook, Twitter, YouTube κλπ. για την προώθηση της δράσης κοινωνικών κινημάτων ενέχει κινδύνους*”

³¹² (Q10_1=f-t-f, Q10_2=email, Q10_3=τηλεφωνική κλήση, Q10_4=SMS, Q10_5=ανάρτηση σε προσωπικό λογαριασμό στο Facebook, Q10_6=ανάρτηση στο λογαριασμό των επαφών μου στο Facebook, Q10_7= ανάρτηση σε αντίστοιχη ομάδα ενδιαφέροντος στο Facebook, Q10_8=YouTube, Q10_9=Twitter, Q10_10=blogs)

- (Q18_2): “Τα ψηφιακά μέσα όχι μόνο ευνοούν τη δράση και τη διάδοση των παραδοσιακών κοινωνικών κινημάτων, αλλά συμβάλλουν και στη δημιουργία νέων κινημάτων, τα οποία πηγάζουν μέσα από τους κόλπους του Διαδικτύου”
- (Q18_3): “Τα κινήματα και οι συλλογικές δράσεις προκύπτουν από ανθρώπους που μάχονται καθημερινή στην πραγματική ζωή, δεν πηγάζουν μέσα από τα μέσα επικοινωνίας και τη νέα τεχνολογία. Τα ψηφιακά μέσα δε συμβάλλουν στην εξέλιξη των κοινωνικών κινημάτων”
- (Q18_4): “Στη σύγχρονη εποχή κάθε κοινωνικό κίνημα είναι αποτέλεσμα τόσο μιας ψηφιακή επανάστασης, όσο και μιας πραγματικά επαναστατημένης κοινωνίας”
- (Q18_5): “Τα ψηφιακά μέσα δεν συμβάλλουν στη δημιουργία κοινωνικών κινημάτων. Είναι απλά εργαλεία τα οποία μπορούν να συνεισφέρουν στην διάδοση πληροφοριών και στην ευκολότερη οργάνωση των πολιτών”

Πίνακας 18. Μέτρηση στάσης αναφορικά με τη δυναμική των social media να επιδρούν και να μεταβάλλουν τη δημόσια σφαίρα

Ενδιαφέρον αποτελεί το γεγονός ότι οι συμμετέχοντες στην έρευνα κρίνουν ιδιαίτερος αισιόδοξα τη συμβολή του Διαδικτύου στην εξέλιξη των κοινωνικών κινημάτων ($M=3,6$, $SD=,87$) υποστηρίζοντας ότι “Τα ψηφιακά μέσα όχι μόνο ευνοούν τη δράση και τη διάδοση των παραδοσιακών κοινωνικών κινημάτων, αλλά συμβάλλουν και στη δημιουργία νέων κινημάτων, τα οποία πηγάζουν μέσα από τους κόλπους του Διαδικτύου”. Συγχρόνως φαίνεται να αναγνωρίζουν ότι πέραν των δυνατοτήτων, η χρήση ψηφιακών πλατφόρμων για την προώθηση συλλογικών δράσεων ενέχει

ταυτόχρονα και κινδύνους. Τέλος, μειοψηφικό διαφαίνεται το ποσοστό των ερωτώμενων το οποίο θεωρεί πως δεν υφίσταται σημαντική σχέση μεταξύ νέων μέσων και κοινωνικών κινημάτων ($M=2,8$, $SD=1,03$).

Πίνακας 19. ³¹³ *Βαθμός συμφωνίας ή διαφωνίας αναφορικά με την συμβολή του Διαδικτύου και γενικότερων ψηφιακών πρακτικών στην κινητοποίηση των πολιτών*

Descriptive Statistics					
	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
Q23_1	227	1	5	2,81	,976
Q23_2	227	1	5	3,14	,871
Q23_3	227	1	5	3,29	,919
Q23_4	225	1	5	2,65	,989
Q23_5	226	1	5	3,15	,962
Q23_6	226	1	5	3,65	,815
Q23_7	226	1	5	2,91	1,187
Q23_8	225	1	5	3,68	,814
Valid N (listwise)	223				

Εν κατακλείδι, ένα επιπλέον ερώτημα καλείται να εξετάσει περαιτέρω τον τρόπο κατά τον οποίο προσλαμβάνουν οι ερωτώμενοι την συμβολή του Διαδικτύου στην διεύρυνση και τον εκδημοκρατισμό της δημόσιας σφαίρας. Μια γνωστή πρακτική «ψηφιακής ανυπακοής» και έκφρασης δυσαρέσκειας είναι τα διάφορα ψηφίσματα διαμαρτυρίας τα οποία διανέμονται και υπογράφονται online και είναι γνωστά ως petitions. Πάραυτα, τα αποτελέσματα δείχνουν ότι οι χρήστες του Διαδικτύου δεν θεωρούν ότι τα ηλεκτρονικά ψηφίσματα διαμαρτυρίας δύναται να επιφέρουν ουσιαστική αλλαγή στις κοινωνικές δομές ($M=2,8$, $SD=,98$). Μόλα ταύτα αναγνωρίζουν στο Διαδίκτυο το γεγονός ότι πρόκειται για να ισχυρό εργαλείο οργάνωσης των πολιτών σε συλλογικό επίπεδο ($M=3,2$, $SD=,96$), καθώς έχει τη

³¹³ (Q23_1=τα ηλεκτρονικά ψηφίσματα διαμαρτυρίας μπορούν να επιφέρουν αλλαγή στις κοινωνικές δομές, Q23_2=όταν δημοσιεύω υλικό στο Διαδίκτυο αναφορικά με ζητήματα που αφορούν την κοινωνία νιώθω πως συμβάλλω στην κινητοποίηση των πολιτών, Q23_3=αυθόρμητες κινητοποιήσεις που ξεκινούν από το Διαδίκτυο δεν έχουν μακροπρόθεσμη δράση, Q23_4=νιώθω πιο δραστήριος όταν η δράση μου προβάλλεται στο Διαδίκτυο, Q23_5=το Διαδίκτυο αποτελεί το ισχυρότερο μέσο οργάνωσης των πολιτών, Q23_6=το Διαδίκτυο βοηθάει σημαντικά στην εξάπλωση των κοινωνικών κινημάτων, Q23_7=έχω λάβει μέρος σε διαμαρτυρίες για τις οποίες ενημερώθηκα αποκλειστικά μέσω Διαδικτύου, Q23_8=μέσω του Διαδικτύου άνθρωποι με κοινές ιδεολογίες επικοινωνούν διευκολύνοντας έτσι τη δράση τους)

δυνατότητα να φέρνει κοντά άτομα με κοινές ιδεολογίες, αντιλήψεις και πεποιθήσεις, διευκολύνοντας κατά αυτόν τον τρόπο την από κοινού δράση τους ($M=3.7, SD=.81$).

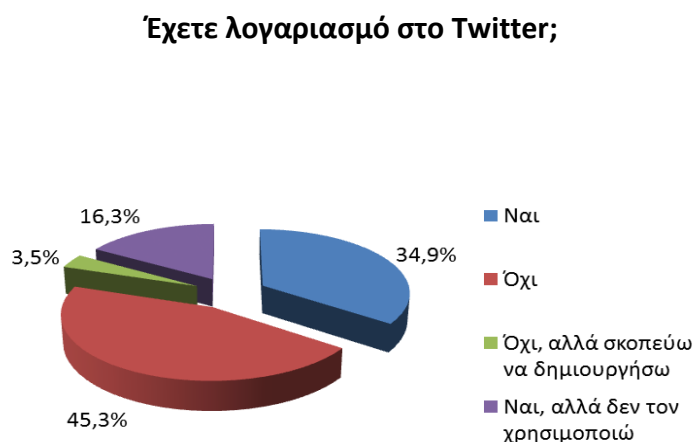
Γ) Το Twitter

Δεδομένου ότι η παρούσα μελέτη επικεντρώνεται στο Twitter και εξετάζει τη συμβολή του μέσου στην εξέλιξη των σύγχρονων κοινωνικών κινημάτων, ένα σώμα ερωτήσεων αφορά στην συγκεκριμένη πλατφόρμα κοινωνικής δικτύωσης.

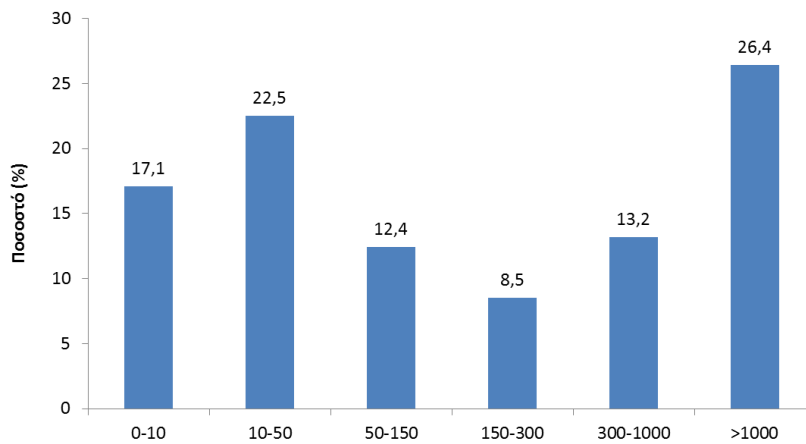
Χαρακτηριστικά, από το σύνολο των ερωτηθέντων το 35% δηλώνει ότι έχει δημιουργήσει προσωπικό λογαριασμό στο Twitter (βλ. σχήμα 5). Το ποσοστό αυτό βρίσκεται σε αντιστοιχία με το γεγονός ότι το Facebook παραμένει το δημοφιλέστερο κοινωνικό δίκτυο στο ελληνικό κοινό, και ακολουθείται από το Twitter, με μεγάλη όμως διαφορά. Στο σημείο αυτό θα πρέπει να επισημανθεί για ακόμη μια φορά πως η έρευνα έλαβε μέρος το 2015. Έκτοτε η δημοφιλία της συγκεκριμένης πλατφόρμας τείνει να αυξάνεται περιοδικά.

Εν συνεχεία, και ως ένδειξη της εξοικείωσης και παράλληλα της εμπλοκής των συμμετεχόντων με το συγκεκριμένο μέσο, εξετάζεται ο αριθμός των ακολούθων (followers), αλλά και ο αριθμός των ατόμων που ακολουθούν οι ίδιοι οι χρήστες, καθώς οι πιο ενεργοί λογαριασμοί τείνουν να ανήκουν σε ένα διευρυμένο δίκτυο (βλ. διάγραμμα 8, 9).

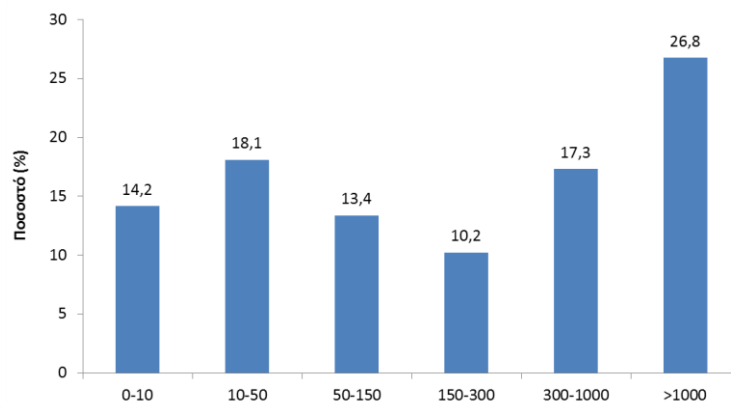
Σχήμα 5. Ποσοστό του δείγματος που χρησιμοποιεί το Twitter

Διάγραμμα 8. Αριθμός ακολούθων (*followers*)

Διάγραμμα 9. Αριθμός ατόμων που 'ακολουθούν' οι χρήστες του Twitter

Τέλος, εξετάζονται τα κίνητρα τα οποία ώθησαν τους συμμετέχοντες ούτως ώστε να δημιουργήσουν λογαριασμό στο Twitter, καθώς και το υλικό που επιλέγουν να δημοσιεύουν μέσω του προσωπικού τους λογαριασμού. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι το μεγαλύτερο ποσοστό του δείγματος επέλεξε να δημιουργήσει προσωπικό προφίλ για ενημερωτικούς σκοπούς ($M=4,2$, $SD=,98$). Το Twitter είναι το μέσο το οποίο επιτρέπει την ταχύτερη διασπορά ενημερώσεων σε ένα μαζικό κοινό. Χαρακτηριστικό του λοιπόν είναι η διανομή πληροφοριών μαζικά, σε ελάχιστο χρονικό διάστημα. Για το λόγο αυτό είναι ένα μέσο που κατεξοχήν χρησιμοποιείται όταν υπάρχουν στην ατζέντα θέματα επικαιρότητας, τα οποία χρήζουν άμεσης ενημέρωσης. Δεν είναι τυχαίο άλλωστε, όπως αναφέρεται και στο θεωρητικό

υπόβαθρο, πως το Twitter σήμερα χρησιμοποιείται σε καθημερινή βάση από δημοσιογράφους και πολιτικούς, προκειμένου να προσεγγίζουν άμεσα και γρήγορα τα κοινά τους. Εκ παραλλήλου, σε περιπτώσεις έκτακτων γεγονότων, όπως για παράδειγμα φυσικές καταστροφές, πολιτικές αναταράξεις, τρομοκρατικές επιθέσεις, οικονομικές και διεθνείς ειδήσεις υψίστης σημασίας, παρατηρείται η «εκμετάλλευση» του συγκεκριμένου μέσου, προκειμένου να ενημερωθούν τα ενδιαφερόμενα κοινά. Εκτός αυτού, τα αποτελέσματα της έρευνας αναδεικνύουν και τη διαφορετική δομή και λειτουργία του Twitter έναντι των υπολοίπων ΜΚΔ, καθώς η διατήρηση σχέσεων με το δίκτυο δεν αποτελεί σημαντικό κίνητρο δημιουργίας λογαριασμού ($M=2,1$, $SD=1,1$). Εν συνεχεία, σε αντιστοιχία με τα κριτήρια δημιουργίας προσωπικού λογαριασμού βρίσκονται και οι απαντήσεις των χρηστών αναφορικά με το υλικό που επιλέγουν να δημοσιεύουν, καθώς αναδημοσιεύσεις άλλων χρηστών (retweets) ($M=3,6$, $SD=1,4$) και δημοσιεύσεις που αφορούν στην έκτακτη επικαιρότητα ($M=3,6$, $SD=1,4$) αποτελούν την συνηθέστερη επιλογή των ερωτηθέντων. Εν αντιθέσει, αναρτήσεις ψυχαγωγικού χαρακτήρα τείνουν να συγκεντρώνουν χαμηλότερα ποσοστά. Κατόπιν τούτου, η διερεύνηση του συγκεκριμένου μέσου, το οποίο δομικά και λειτουργικά διαφοροποιείται από τα προγενέστερα, παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, και δει σε περιπτώσεις εκτάκτων γεγονότων, όπως οι κοινωνικές κινητοποιήσεις και εξεγέρσεις. Το αμέσως επόμενο ερώτημα το οποίο προκύπτει είναι αν το Twitter περιορίζεται σε έναν καθαρά εργαλειώδη, ενημερωτικό χαρακτήρα ή αν δύναται να συμβάλει ουσιαστικά στον εκδημοκρατισμό της δημόσιας σφαίρας και στην αφύπνιση του κοινωνικού συνόλου, κάτι το οποίο εξετάζεται στην επόμενη ενότητα, όπου και αναλύονται οι συσχετίσεις μεταξύ των μεταβλητών.

Πίνακας 17. ³¹⁴ *Κίνητρα δημιουργίας προσωπικού λογαριασμού στο Twitter και δημοσιευμένο υλικό*

Descriptive Statistics					
	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation

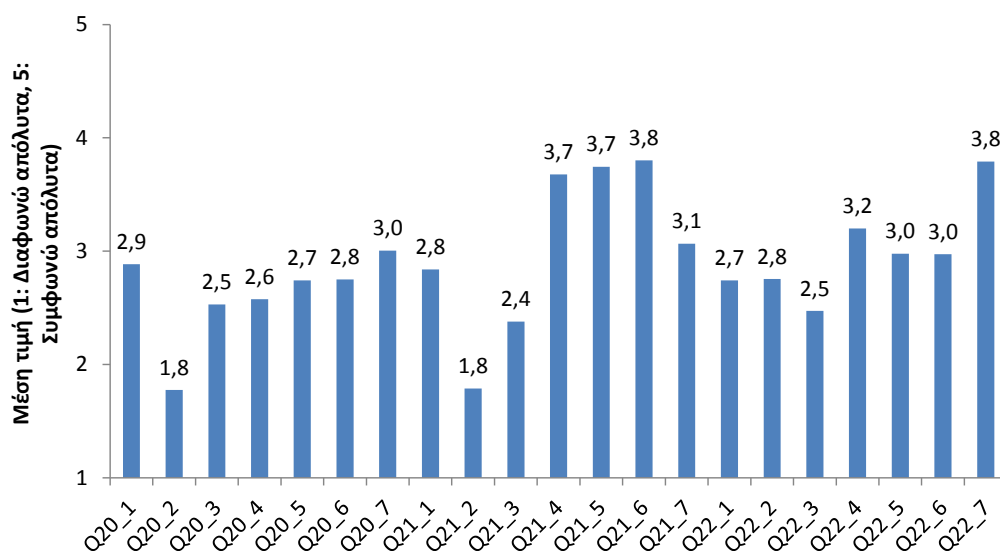
³¹⁴(Q14_1=διασκέδαση, Q14_2=είναι της μόδας, Q14_3=για να κρατήσω επαφή με φίλους Q14_4=για να γνωρίσω νέους φίλους, Q14_5=ενημέρωση, Q14_6=επικοινωνία/ Q15_1=φωτογραφίες, Q15_2=τραγούδια, Q15_3=άρθρα από παραδοσιακά ΜΜΕ, Q15_4=προσωπικές απόψεις, Q15_5=retweets, Q15_6=θέματα έκτακτης επικαιρότητας, Q15_7=ενημερώσεις σχετικά με συλλογικές δράσεις, Q15_8=πολιτικά, οικονομικά κοινωνικά θέματα, Q15_9=petitions, Q15_10=χιουμοριστικό περιεχόμενο)

Q14_1	122	1	5	3,20	1,178
Q14_2	123	1	5	2,30	1,207
Q14_3	119	1	5	2,08	1,078
Q14_4	119	1	5	2,08	1,022
Q14_5	126	1	5	4,21	,977
Q14_6	122	1	5	3,26	1,265
Q15_1	119	1	5	2,30	1,273
Q15_2	117	1	5	2,03	1,174
Q15_3	118	1	5	2,67	1,301
Q15_4	120	1	5	3,43	1,436
Q15_5	120	1	5	3,61	1,445
Q15_6	122	1	5	3,57	1,437
Q15_7	120	1	5	2,77	1,407
Q15_8	120	1	5	3,15	1,476
Q15_9	119	1	5	2,28	1,149
Q15_10	116	1	5	2,89	1,356
Valid N (listwise)	109				

Δ) Σχολιασμός παραδοσιακών, νέων και εναλλακτικών MME

Δεδομένου ότι πέραν της αλληλεπίδρασης Διαδικτύου, δημόσιας σφαίρας και συλλογικής δράσης, στην παρούσα μελέτη εξετάζεται και η σχέση αλληλεπίδρασης μεταξύ παραδοσιακών, νέων, εναλλακτικών MME και κοινωνικών κινημάτων, οι ερωτώμενοι ολοκληρώνοντας την έρευνα κλήθηκαν να σχολιάσουν το βαθμό αξιοπιστίας και την ελευθερία λόγου που διακρίνει τα διάφορα, παραδοσιακά και σύγχρονα μέσα μαζικής επικοινωνίας, καθώς επίσης και να επισημάνουν το μέσο που επιλέγουν κατά βάσει ως πηγή ενημέρωσης σε περιπτώσεις εκτάκτων γεγονότων.

Διάγραμμα 10.³¹⁵ Σχολιασμός παραδοσιακών και νέων μέσων μαζικής επικοινωνίας ως προς το βαθμό αξιοπιστίας, την ελευθερία λόγου που τα διακρίνει, και τη δημοτικότητά τους ως πρωταρχική πηγή ενημέρωσης σε περιπτώσεις έκτακτων γεγονότων

Όπως διαφαίνεται και στο ανωτέρω διάγραμμα δεν προκύπτουν σημαντικές διαφορές αναφορικά με το βαθμό αντικειμενικότητας και αξιοπιστίας μεταξύ παραδοσιακών και σύγχρονων ή αλλιώς ψηφιακών μέσων επικοινωνίας. Εξαίρεση αποτελεί η τηλεόραση, την οποία το κοινό χαρακτηρίζει ως την λιγότερο αξιόπιστη και αντικειμενική πηγή ενημέρωσης ($M=1,8$, $SD=,87$).

Σε αντιδιαστολή και αναφορικά με το βαθμό ελευθερίας λόγου που χαρακτηρίζει τα ΜΜΕ παρατηρείται ότι οι Σελίδες Κοινωνικές Δικτύωσης συγκεντρώνουν ιδιαίτερα υψηλά ποσοστά με το Twitter να χαρακτηρίζεται από τους συμμετέχοντες ως μέσο το οποίο διακρίνεται από υψηλά επίπεδα ελευθερίας λόγου ($M=3,8$, $SD=1,05$), ενώ εξίσου υψηλή είναι και η βαθμολογία των ιστολογίων – blogs ($M=3,8$, $SD=,95$). Εν αντιθέσει, το δείγμα κρίνει αρνητικά τα παραδοσιακά μέσα ενημέρωσης, θεωρώντας ότι δεν προωθούν την πολυφωνία και τον πλουραλισμό. Τα χαμηλότερα ποσοστά συγκεντρώνει και πάλι η τηλεόραση ($M=1,8$, $SD=,90$). Στο σημείο αυτό, και συνδέοντας τα αποτελέσματα της έρευνας με το θεωρητικό υπόβαθρο, ιδιαίτερη μνεία γίνεται στην συμμετοχική κουλτούρα που χαρακτηρίζει τα νέα μέσα, και αποτελεί

³¹⁵ (1=ραδιόφωνο, 2=τηλεόραση, 3= εφημερίδες, 4= Facebook, 5= Twitter, 6= blogs, 7= ενημερωτικά sites)

ταυτόχρονα ειδοποιό διαφορά μεταξύ των επονομαζόμενων 'παλιών' μέσων και των νέων μέσων επικοινωνίας. Όπως ήδη αναφέρθηκε, ο σύγχρονος καταναλωτής των μέσων δεν περιορίζεται στο να καταναλώνει ειδήσεις, συμμετέχει και ο ίδιος στη διαδικασία της ενημέρωσης, ενώ παράλληλα έχει τη δυνατότητα, πέραν της δημοσίευσης πρωτογενούς υλικού, να σχολιάζει το ήδη δημοσιευμένο υλικό ή να το αναπαράγει και να το επαναπροωθεί. Το γεγονός αυτό επεξηγεί περαιτέρω τον τρόπο βάσει του οποίου το δείγμα διαμορφώνει τις απαντήσεις του.

Ολοκληρώνοντας με την περιγραφική παρουσίαση των δεδομένων, το τελευταίο ερώτημα που παρουσιάζεται αφορά στο μέσο που επιλέγει το δείγμα ως πρωταρχική πηγή ενημέρωσης όταν πρόκειται για κάποιο έκτακτο γεγονός. Τα αποτελέσματα δείχνουν ότι τα νέα μέσα επικοινωνίας επιλέγονται συχνότερα συγκριτικά με τα παραδοσιακά μέσα, με τα ενημερωτικά sites ($M=3,8$, $SD=,94$) να βρίσκονται πρώτα στις προτιμήσεις των ερωτηθέντων, ακολουθούμενα από τις Σελίδες Κοινωνικής Δικτύωσης. Τα νέα μέσα είναι άμεσα, και επιτρέπουν τη γρήγορη, μαζική, ταυτόχρονη και επικαιροποιημένη δημοσίευση ενημερώσεων, γεγονός που τα καθιστά σημαντικό εργαλείο ενημέρωσης όταν η επικαιρότητα «τρέχει».

10.3.2 Στατιστική ανάλυση δεδομένων - Στατιστικός έλεγχος υποθέσεων

Το βασικό ερευνητικό ερώτημα το οποίο απασχολεί την παρούσα διατριβή διατυπώνεται ως εξής:

«Υπάρχει σχέση μεταξύ της ενασχόλησης των πολιτών με τα ΜΚΔ και του βαθμού συμμετοχής τους σε συλλογικές δράσεις και κινηματικές πρακτικές · και αν ναι, πως εξηγείται η σχέση αυτή;»

Προκειμένου να ελεγχθεί το ανωτέρω ερώτημα διατυπώθηκαν 12 επιμέρους ερευνητικές υποθέσεις, τα αποτελέσματα των οποίων αναλύονται και παρουσιάζονται στην συνέχεια.

A) Ώρες ενασχόλησης, χρήση των ΜΚΔ και βαθμός συμμετοχής σε συλλογικές δράσεις και κινηματικές πρακτικές

Στην ενότητα που ακολουθεί εξετάζονται οι συσχετίσεις που αναπτύσσονται μεταξύ των καθημερινών ωρών ενασχόλησης των χρηστών με το Διαδίκτυο και τις ΣΚΔ, τον

τρόπο κατά τον οποίο χρησιμοποιούν και αξιοποιούν τα νέα μέσα και την συμμετοχή των πολιτών σε μορφές συλλογικής δράσης και κινηματικές πρακτικές. Στην ενότητα αυτή οι πιθανές συσχετίσεις των απαντήσεων μεταξύ των ερωτήσεων που λειτουργούν ως ανεξάρτητη και εξαρτημένη μεταβλητή αξιολογούνται με το μη-γραμμικό συντελεστή συσχέτισης Spearman. Τα αποτελέσματα επαληθεύονται περαιτέρω και από τη δοκιμασία X^2 . Κατόπιν τούτου η πρώτη ερευνητική υπόθεση διατυπώνεται ως εξής:

Υ1: Υπάρχει σχέση ανάμεσα στις ώρες ενασχόλησης των χρηστών με το Διαδίκτυο και την συμμετοχή τους σε συλλογικές δράσεις;

Οι πιθανές συσχετίσεις των απαντήσεων στην ερώτηση Q1 (Πόσες ώρες ημερησίως χρησιμοποιείτε το Διαδίκτυο) με τις απαντήσεις στις ερωτήσεις Q16 (1,2,3,4), Q17 (1-10) και Q19_2 (Συμμετείχα σε κάποιες από τις διαμαρτυρίες που ακολούθησαν το γεγονός της δολοφονίας του Παύλου Φύσσα) αξιολογούνται με το μη-γραμμικό συντελεστή συσχέτισης Spearman. Τα αποτελέσματα επαληθεύονται περαιτέρω και από τη δοκιμασία X^2 .

Πίνακας 20. Ώρες ενασχόλησης με το Διαδίκτυο και συμμετοχή στη δημόσια σφαίρα

Συσχέτιση Q1 με:	Συντελεστή συσχέτισης Spearman	p^{316}
Q16_1	-0,045	0,481
Q16_2	-0,012	0,858
Q16_3	0,037	0,570
Q16_4	-0,134	0,037

Βάσει των αποτελεσμάτων παρατηρείται ότι:

Οι ώρες ημερήσιας χρήσης του Διαδικτύου δεν έχουν σημαντική συσχέτιση ($p > 0,05$) με το βαθμό συμφωνίας στις ερωτήσεις Q16 (1, 2 και 3). Πιο συγκεκριμένα, τα αποτελέσματα της έρευνας υποδεικνύουν ότι οι καθημερινές ώρες ενασχόλησης των πολιτών με το Διαδίκτυο δεν σχετίζονται με την συμμετοχή τους σε συλλογικές δράσεις, με την ένταξή τους σε πολιτικές οργανώσεις, κόμματα, ΜΚΟ, και με την ενεργό συμμετοχή τους στα κοινά (βλ. πίνακα 20).

³¹⁶ P=P-value, Ο όρος μεταφράζεται ως τιμή σημαντικότητας (εφεξής θα χρησιμοποιείται η αγγλική ορολογία και ονομάζεται η πιθανότητα να παρατηρηθεί μια τιμή του στατιστικού τόσο ή και περισσότερο ακραία από αυτήν που έδωσε το δείγμα, δεδομένου ότι η μηδενική υπόθεση (H_0) είναι αληθής.

Οι ώρες ημερήσιας χρήσης του Διαδικτύου έχουν σημαντική ($p=0,037$), αρνητική συσχέτιση ($r=-0,134$) με το βαθμό ενασχόλησης με τον εθελοντισμό (Q16-4). Πιο συγκεκριμένα, άτομα τα οποία χρησιμοποιούν λιγότερες ώρες ημερησίως το διαδίκτυο, ασχολούνται περισσότερο με τον εθελοντισμό και αντίστροφα (βλ. πίνακα 20).

Πίνακας 21. *Ώρες ενασχόλησης με το Διαδίκτυο και εμπλοκή σε κινηματικές πρακτικές*

Συσχέτιση Q1 με:	Συντελεστή συσχέτισης Spearman	p
Συμμετοχή σε πορεία	0,028	0,666
Συμμετοχή σε διαμαρτυρία	-0,002	0,973
Συμμετοχή σε καθιστική διαμαρτυρία	-,0063	0,334
Ομιλία σε συνέλευση	0,015	0,815
Κατάληψη κτιρίου, σχολής, δημόσιου χώρου	0,013	0,839
Οργάνωση διαμαρτυρίας-κινητοποίησης	-0,010	0,877
Μοίρασμα ενημερωτικού υλικού	0,030	0,650
Σύλληψη	-0,083	0,211
Συλλογή υπογραφών	-0,035	0,598
Δημοσίευση ηλεκτρονικού ψηφίσματος	-0,054	0,411

Οι ώρες ημερήσιας χρήσης του διαδικτύου δεν έχουν σημαντική συσχέτιση ($p>0,05$) με την εμπλοκή και την συμμετοχή των ατόμων σε κινηματικές πρακτικές, όπως για παράδειγμα την συμμετοχή σε πορείες, τις καταλήψεις, την συλλογή υπογραφών κτλ. (βλ. πίνακα 21).

Πίνακας 22. *Καθημερινές ώρες ενασχόλησης με το Διαδίκτυο και συμμετοχή σε κινητοποιήσεις που ακολούθησαν το γεγονός της δολοφονίας του Παύλου Φύσσα*

Συσχέτιση Q1 με:	Συντελεστή συσχέτισης Spearman	p-value
Q19_2	0,028	0,666

Εκ παραλλήλου, και όσον αφορά στο γεγονός το οποίο εξετάζεται ως μελέτη περίπτωσης, δεν παρατηρείται σημαντική συσχέτιση ($p=0,666$). Με άλλα λόγια, δεν υφίσταται στατιστικά σημαντική σχέση μεταξύ των ωρών που ξοδεύουν οι χρήστες

online και την συμμετοχή τους στις κινητοποιήσεις που ακολούθησαν το γεγονός της δολοφονίας του Παύλου Φύσσα (βλ. πίνακα 22).

Συμπερασματικά, η πρώτη ερευνητική υπόθεση δεν επιβεβαιώνεται, καθώς τα αποτελέσματα της έρευνας δεν υπέδειξαν σημαντικές συσχετίσεις μεταξύ των ωρών καθημερινής ενασχόλησης με το Διαδίκτυο και την συμμετοχή του ατόμου σε συλλογικές δράσεις και κινηματικές πρακτικές. Αυτό σημαίνει πως μεγαλύτερη, σε χρονική διάρκεια, ενασχόληση με το Διαδίκτυο δεν συνεπάγεται αυτόματα και την δημιουργία ενεργών πολιτών. Πάραυτα, η πρώτη ερευνητική ερώτηση εξετάζει το θέμα υπό μια ποσοτική σκοπιά, Στην συνέχεια έμφαση δίνεται στον τρόπο κατά τον οποίο οι πολίτες κάνουν χρήση του Διαδικτύου, και στο βαθμό εμπλοκής τους στα κοινά.

Υ2: Υπάρχει σχέση ανάμεσα στην συχνότητα ενασχόλησης των χρηστών με τις ΣΚΔ και την συμμετοχή τους σε συλλογικές δράσεις;

Πίνακας 23: Ώρες ενασχόλησης με τις ΣΚΔ και βαθμός συμμετοχής στη δημόσια σφαίρα

Συσχέτιση Q3 με:	Συντελεστή συσχέτισης Spearman	p
Q16_1	-0,100	0,120
Q16_2	0,049	0,449
Q16_3	0,027	0,670
Q16_4	-0,138	0,032

Η συχνότητα χρήσης σελίδων κοινωνικής δικτύωσης δεν έχει σημαντική συσχέτιση ($p > 0,05$) με το βαθμό συμφωνίας στις ερωτήσεις Q16 (1, 2 και 3), (βλ. πίνακα 23). Οι καθημερινές ώρες ενασχόλησης των πολιτών με τις ΣΚΔ δεν σχετίζονται με την συμμετοχή τους σε συλλογικές δράσεις, με την ένταξή τους σε πολιτικές οργανώσεις, κόμματα, ΜΚΟ, και με την ενεργό συμμετοχή τους στα κοινά (βλ. πίνακα 23). Μόλα ταύτα, βάσει των αποτελεσμάτων, η συχνότητα χρήσης σελίδων κοινωνικής δικτύωσης παρουσιάζει σημαντική ($p = 0,032$), αρνητική συσχέτιση ($r = -0,138$) με το βαθμό ενασχόλησης με τον εθελοντισμό (Q16-4). Πιο συγκεκριμένα, άτομα που χρησιμοποιούν συχνά σελίδες κοινωνικής δικτύωσης, ασχολούνται λιγότερο με τον εθελοντισμό και αντίστροφα.

Πίνακας 24. Ώρες ενασχόλησης με τις ΣΚΔ και βαθμός συμμετοχής σε συλλογικές δράσεις και κινηματικές πρακτικές

Συσχέτιση Q3 με:	Συντελεστή συσχέτισης Spearman	p
Συμμετοχή σε πορεία	0,036	0,576
Συμμετοχή σε διαμαρτυρία	-0,030	0,645
Συμμετοχή σε καθιστική διαμαρτυρία	-0,115	0,080
Ομιλία σε συνέλευση	0,047	0,477
Κατάληψη κτιρίου, σχολής, δημόσιου χώρου	0,046	0,484
Οργάνωση διαμαρτυρίας, κινητοποίησης	-0,016	0,811
Μοίρασμα ενημερωτικού υλικού	-0,062	0,343
Σύλληψη	-0,107	0,104
Συλλογή υπογραφών	-0,047	0,477
Δημοσίευση ηλεκτρονικού ψηφίσματος	0,003	0,967

Δεν παρατηρείται σημαντική συσχέτιση ($p > 0,05$), μεταξύ των ωρών ενασχόλησης των συμμετεχόντων με τις ΣΚΔ και την συμμετοχή τους σε συλλογικές δράσεις, καθώς και την εμπλοκή τους σε κινηματικές πρακτικές (βλ. πίνακα 24). Κατόπιν τούτου και η δεύτερη υπόθεση απορρίπτεται καθώς οι ώρες ενασχόλησης των πολιτών με τις σελίδες κοινωνικής δικτύωσης δεν βρέθηκε να επηρεάζουν στατιστικώς σημαντικά την συμμετοχή τους σε μορφές συλλογικής δράσης και κινηματικές πρακτικές.

Υ3.³¹⁷ Υπάρχει σχέση μεταξύ του υλικού που συνηθίζουν να δημοσιεύουν οι χρήστες στις Σελίδες Κοινωνικής Δικτύωσης και της συμμετοχής τους σε συλλογικές δράσεις και τα κοινά;

³¹⁷ Με κόκκινο επισημαίνονται οι **θετικές** συσχετίσεις που είναι στατιστικώς σημαντικές ($p < 0,05$). Με πράσινο επισημαίνονται οι **αρνητικές** συσχετίσεις που είναι στατιστικώς σημαντικές. Πιο συγκεκριμένα, άτομα με μεγαλύτερο βαθμό συμμετοχής σε κινητοποιήσεις, δημοσιεύουν λιγότερο το υλικό των ερωτήσεων Q8 - 1 και 2.

Πίνακας 25. Δημοσιευμένο υλικό και βαθμός συμμετοχής των πολιτών σε μορφές συλλογικής δράσης

			Correlations			
			Q16_1	Q16_2	Q16_3	Q16_4
Spearman's rho	Q8_1	Correlation Coefficient	-0,149	-0,091	-0,032	-0,087
		P	0,020	0,162	0,620	0,177
	Q8_2	Correlation Coefficient	-0,181	-0,021	-0,037	0,005
		P	0,005	0,743	0,566	0,937
	Q8_3	Correlation Coefficient	-0,042	0,035	-0,008	-0,016
		P	0,512	0,586	0,903	0,811
	Q8_4	Correlation Coefficient	0,268	0,324	0,269	0,040
		P	0,000	0,000	0,000	0,542
	Q8_5	Correlation Coefficient	0,334	0,366	0,322	0,062
		P	0,000	0,000	0,000	0,336
	Q8_6	Correlation Coefficient	0,476	0,493	0,394	0,042
		P	0,000	0,000	0,000	0,520
	Q8_7	Correlation Coefficient	0,589	0,499	0,328	0,135
		P	0,000	0,000	0,000	0,037
	Q8_8	Correlation Coefficient	0,369	0,354	0,267	0,205
		P	0,000	0,000	0,000	0,001

Παρατηρώντας τον ανωτέρω πίνακα διαφαίνεται ότι άτομα τα οποία τείνουν να δημοσιεύουν συχνότερα στις ΣΚΔ φωτογραφίες και τραγούδια συμμετέχουν λιγότερο σε μορφές συλλογικής δράσεις όπως πορείες, κινητοποιήσεις, συλλογικές διαμαρτυρίες κτλ. Εν αντιθέσει, τα αποτελέσματα της έρευνας υποστηρίζουν ότι άτομα τα οποία επιλέγουν να δημοσιεύουν υλικό σχετικό με την επικαιρότητα, υλικό αναφορικά με συλλογικές κινητοποιήσεις που λαμβάνουν χώρα και ηλεκτρονικά ψηφίσματα διαμαρτυρίας φαίνεται να συμμετέχουν συχνότερα σε συλλογικές κινητοποιήσεις, να κρίνουν τους εαυτούς τους ως ενεργούς πολίτες, να εμπλέκονται με τα κοινά, είτε ως μέλη κάποιας οργάνωσης, κινήματος, είτε πολιτικής παράταξης, και τέλος, βρέθηκε ότι ασχολούνται περισσότερο με τον εθελοντισμό.

Ως εκ τούτου, η τρίτη ερευνητική υπόθεση επιβεβαιώνεται, καθώς το υλικό που επιλέγουν να δημοσιεύσουν οι χρήστες στις ΣΚΔ σχετίζεται άμεσα με το βαθμό συμμετοχής τους σε συλλογικές δράσεις και την ενεργό συμμετοχή τους εν γένει στη δημόσια σφαίρα. Συγκεκριμένα, άτομα που κατά βάσει δημοσιεύουν ψυχαγωγικό υλικό τείνουν να είναι λιγότερο ενεργοί πολίτες. Σε αντιδιαστολή, και αναφορικά με

τους ερωτώμενους οι οποίοι υποστηρίζουν ότι επιλέγουν να δημοσιεύουν ενημερωτικό υλικό, τα αποτελέσματα ανέδειξαν μια θετική σχέση μεταξύ του δημοσιευμένου υλικού και της συμμετοχής των πολιτών σε συλλογικές δράσεις. Αυτό σημαίνει ότι πολίτες που δημοσιεύουν ενημερωτικό υλικό, έναντι του ψυχαγωγικού, τείνουν να είναι πιο ενεργοί, συμμετέχοντας συχνότερα σε συλλογικές κινητοποιήσεις και συλλογικές οργανώσεις.

Πίνακας 30. Δημοσιευμένο υλικό και βαθμός συμμετοχής των πολιτών σε μορφές συλλογικής κινηματικές πρακτικές

			Correlations									
			Q17_1	Q17_2	Q17_3	Q17_4	Q17_5	Q17_6	Q17_7	Q17_8	Q17_9	Q17_10
Spearman's rho	Q8_1	Correlation Coefficient	,128	,122	,058	,137	,015	,142	,069	,015	,091	,010
		P	,049	,062	,375	,038	,814	,029	,292	,816	,164	,877
	Q8_2	Correlation Coefficient	,120	,181	,033	,114	,039	,148	,040	,062	,111	,033
		P	,064	,005	,619	,084	,558	,023	,542	,349	,093	,614
	Q8_3	Correlation Coefficient	,072	,076	,127	,107	,078	,020	,061	,025	,110	,076
		P	,267	,246	,052	,103	,237	,763	,353	,701	,095	,248
	Q8_4	Correlation Coefficient	,267	,230	,121	,216	,199	,308	,251	,082	,224	,292
		P	,000	,000	,066	,001	,002	,000	,000	,216	,001	,000
	Q8_5	Correlation Coefficient	,303	,289	,179	,242	,115	,288	,176	,074	,140	,275
		P	,000	,000	,006	,000	,078	,000	,007	,264	,031	,000
	Q8_6	Correlation Coefficient	,464	,414	,164	,277	,177	,387	,260	,027	,184	,277
		P	,000	,000	,012	,000	,006	,000	,000	,688	,005	,000
	Q8_7	Correlation Coefficient	,491	,512	,275	,313	,297	,489	,251	,148	,261	,366
		P	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,025	,000	,000
	Q8_8	Correlation Coefficient	,280	,306	,390	,282	,175	,353	,202	,142	,318	,579
		P	,000	,000	,000	,000	,007	,000	,002	,031	,000	,000

Τέλος, όσον αφορά συγκεκριμένα στη σχέση μεταξύ δημοσιευμένου υλικού και της συμμετοχής των πολιτών σε κινηματικές πρακτικές, σημαντικά θετικές συσχετίσεις αποκαλύπτονται μεταξύ των χρηστών που επιλέγουν να δημοσιεύουν υλικό σχετικά με θέματα επικαιρότητας, θέματα αναφορικά με συλλογικές δράσεις και ηλεκτρονικά ψηφίσματα και την εμπλοκή τους σε κινηματικές πρακτικές. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι οι χρήστες των social media οι οποίοι επιλέγουν να

δημοσιεύουν συχνότερα το ανωτέρω υλικό, έχουν λάβει μέρος στις κάτωθι κινηματικές πρακτικές: συμμετοχή σε πορεία, σε διαμαρτυρία, σε καθιστική διαμαρτυρία, έχουν μιλήσει σε συνελεύσεις, έχουν προβεί στην κατάληψη σχολής, κτιρίου ή δημόσιου χώρου, έχουν οργανώσει ή βοηθήσει στην οργάνωση συλλογικής κινητοποίησης, έχουν μοιράσει ενημερωτικό υλικό, έχουν συλλέξει υπογραφές και δημοσιεύουν συχνά ηλεκτρονικά ψηφίσματα διαμαρτυρίας. Ενδιαφέρον εξίσου είναι το γεγονός ότι χρήστες που δημοσιεύουν υλικό σχετικό με κινητοποιήσεις και ψηφίσματα διαμαρτυρίας παρουσιάζουν περισσότερες πιθανότητες να έχουν συλληφθεί. Στο σημείο αυτό αξίζει να διευκρινιστεί ότι η σύλληψη από μόνη της δεν καθιστά κινηματική πρακτική. Μόλα ταύτα, αποτελεί ένδειξη της δυναμικής συμμετοχής των πολιτών σε συλλογικές δράσεις, δεδομένου ότι πολίτες οι οποίοι λαμβάνουν μέρος σε κινηματικές πρακτικές όπως για παράδειγμα οι καταλήψεις, παρουσιάζουν περισσότερες πιθανότητες να συλληφθούν.

Εξετάζοντας περαιτέρω τις συσχετίσεις οι οποίες αναπτύσσονται μεταξύ του δημοσιευμένου υλικού και της συμμετοχής των πολιτών σε μορφές συλλογικής δράσης η τέταρτη ερευνητική υπόθεση διαμορφώνεται ως εξής:

Υ4. *Υπάρχει σχέση μεταξύ του σκοπού του υλικού που δημοσιεύουν οι χρήστες στις Σελίδες Κοινωνικής Δικτύωσης και της συμμετοχής τους σε συλλογικές δράσεις;*

Πίνακας 26. Σκοπός δημοσιευμένου υλικού και βαθμός συμμετοχής σε συλλογικές δράσεις

Correlations						
			Q16_1	Q16_2	Q16_3	Q16_4
Spearman's rho	Q9_1	Correlation Coefficient	,219**	,253**	,253**	,066
		p	,001	,000	,000	,305
		N	243	242	241	241
	Q9_2	Correlation Coefficient	,363**	,339**	,264**	,176**
		p	,000	,000	,000	,006
		N	241	240	240	240
	Q9_3	Correlation Coefficient	,420**	,415**	,318**	,173**
		p	,000	,000	,000	,007
		N	242	241	240	240
	Q9_4	Correlation Coefficient	,403**	,399**	,345**	,195**
		p	,000	,000	,000	,003
		N	239	238	239	239
	Q9_5	Correlation Coefficient	-,121	-,069	-,045	-,025

		p	,062	,291	,494	,704
		N	239	238	238	238
	Q9_6	Correlation Coefficient	-,260**	-,171**	-,099	-,039
		p	,000	,008	,126	,546
		N	240	239	239	239
	Q9_7	Correlation Coefficient	-,189**	-,195**	-,061	-,035
		p	,004	,003	,354	,593
		N	235	234	235	235

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Σε αντιστοιχία με τα αποτελέσματα της τρίτης ερευνητικής υπόθεσης και εδώ παρατηρείται το εξής φαινόμενο · οι συμμετέχοντες οι οποίοι μέσω του υλικού που δημοσιεύουν στοχεύουν στο να ευαισθητοποιήσουν, κινητοποιήσουν, ενημερώσουν τους πολίτες βρέθηκε πως συμμετέχουν συχνότερα σε συλλογικές κινητοποιήσεις, διαμαρτυρίες, συλλογικές οργανώσεις και παράλληλα ασχολούνται περισσότερο με τον εθελοντισμό. Αντιθέτως, άτομα των οποίων το δημοσιευμένο υλικό εξυπηρετεί σκοπούς όπως η ψυχαγωγία, διασκέδαση και η αυτοπροβολή τείνουν να είναι λιγότερο ενεργοί σε πολιτικό και συλλογικό επίπεδο.

Στην συνέχεια, και προκειμένου να ελεγχθεί περαιτέρω η σχέση μεταξύ του σκοπού που επιτελεί το δημοσιευμένο υλικό και ο βαθμός συμμετοχής των πολιτών σε συλλογικές δράσεις, εξετάστηκαν οι συσχετίσεις που αναπτύσσονται με τις κάτωθι παραμέτρους: συμμετοχή σε πορεία, συμμετοχή σε διαμαρτυρία, σε καθιστική διαμαρτυρία, ομιλία σε συνέλευση, κατάληψη κτιρίου, σχολής, δημόσιου χώρου, οργάνωση διαμαρτυρίας/κινητοποίησης, μοίρασμα ενημερωτικού υλικού, σύλληψη, συλλογή υπογραφών, και τέλος δημοσίευση ηλεκτρονικού ψηφίσματος (βλ. πίνακα 27)

Πίνακας 27. Σκοπός δημοσιευμένου υλικού και βαθμός συμμετοχής σε κινηματικές πρακτικές

			Correlations									
			Q1 7_1	Q1 7_2	Q1 7_3	Q1 7_4	Q1 7_5	Q1 7_6	Q1 7_7	Q1 7_8	Q1 7_9	Q17 _10
Spearman's rho	Q9_1	Correlation Coefficient	,273**	,214**	,105	,213**	,219**	,224**	,234**	,121	,230**	,241**
		p	,000	,001	,109	,001	,001	,001	,000	,068	,000	,000
		N	239	237	234	234	235	236	235	230	234	236
	Q9_2	Correlation Coefficient	,297**	,307**	,216**	,289**	,103	,278**	,191**	,110	,272**	,365**
	p	,000	,000	,000	,000	,111	,000	,000	,090	,000	,000	

		0	0	1	0	5	0	3	7	0	
	N	238	237	233	233	234	235	234	229	234	236
Q9 _3	Correlation Coefficient	,332**	,339**	,183**	,328**	,227**	,352**	,228**	,150*	,310**	,381**
	p	,000	,000	,005	,000	,000	,000	,000	,023	,000	,000
	N	239	237	233	233	234	235	234	229	235	237
Q9 _4	Correlation Coefficient	,290**	,352**	,277**	,226**	,160*	,370**	,262**	,101	,277**	,410**
	p	,000	,000	,000	,001	,014	,000	,000	,126	,000	,000
	N	237	236	233	231	234	235	233	229	234	235
Q9 _5	Correlation Coefficient	-,163*	-,150*	,030	-,082	-,123	-,080	,122	,102	-,067	,004
	p	,012	,022	,651	,217	,062	,222	,064	,126	,312	,958
	N	235	233	231	231	232	233	232	228	231	233
Q9 _6	Correlation Coefficient	-,240**	-,277**	,109	-,209**	-,166*	-,240**	-,192**	-,169*	-,215**	-,098
	p	,000	,000	,099	,001	,011	,000	,003	,010	,001	,136
	N	235	233	232	231	234	233	232	228	231	233
Q9 _7	Correlation Coefficient	-,169**	-,195**	,056	-,096	-,039	-,148*	,070	,021	-,025	-,022
	p	,010	,003	,395	,149	,555	,024	,292	,749	,706	,741
	N	233	231	231	228	232	232	230	227	230	231
**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).											
*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).											

Στο σημείο αυτό ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα ευρήματα καθώς τα αποτελέσματα έδειξαν σημαντική συσχέτιση μεταξύ του υλικού το οποίο επιτελεί ενημερωτικούς σκοπούς και της συμμετοχής των ατόμων σε κινηματικές πρακτικές. Πιο συγκεκριμένα, άτομα τα οποία στοχεύουν μέσω του υλικού τους στην ενημέρωση των πολιτών βρέθηκε ότι συμμετέχουν συχνότερα σε όλες ανεξαιρέτως τις κινηματικές πρακτικές οι οποίες και αναφέρονται ανωτέρω. Αντιθέτως, αρνητικά σημαντικές είναι οι συσχετίσεις που αναπτύσσονται μεταξύ ψυχαγωγικού υλικού, και της συμμετοχής των ανθρώπων σε κινηματικές δράσεις. Αυτό σημαίνει πως άτομα τα οποία συνήθως δημοσιεύουν υλικό ψυχαγωγικού χαρακτήρα δεν συμμετέχουν στις παραπάνω μορφές κινητοποίησης. Ως εκ τούτου, η τέταρτη ερευνητική υπόθεση

επιβεβαιώνεται καθώς η στατιστική ανάλυση ανέδειξε σημαντικές συσχετίσεις μεταξύ του σκοπού που επιτελεί το δημοσιευμένο υλικό και της ενεργούς συμμετοχής των πολιτών.

Έχει ήδη αναφερθεί ότι ενδιαφέρον δεν παρουσιάζει μόνο η συχνότητα και οι ώρες ενασχόλησης των πολιτών με το Διαδίκτυο και τα ΜΚΔ. Εξίσου σημαντικός είναι και ο τρόπος κατά τον οποίο οι πολίτες επιλέγουν να κάνουν χρήση των πλατφόρμων αυτών. Το υλικό που επιλέγουν κατά βάσει να δημοσιεύουν είναι μια αρχική ένδειξη, κάτι το οποίο έχει ήδη εξεταστεί. Προκειμένου να διερευνηθεί περαιτέρω ο τρόπος χρήσης των ΜΚΔ και η σχέση που υφίσταται, και εάν υφίσταται, με την συμμετοχή των ανθρώπων σε συλλογικές δράσεις, η επόμενη ερευνητική υπόθεση εξετάζει τις λειτουργίες που επιτελούν συχνότερα οι χρήστες των ΜΚΔ και πως αυτές σχετίζονται με το βαθμό συμμετοχής τους, απαντώντας στο κατωτέρω ερώτημα:

Υ5. Υπάρχει σχέση μεταξύ των δραστηριοτήτων που επιτελούνται πιο συχνά μέσω των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης και της συμμετοχής των χρηστών σε συλλογικές δράσεις;

Πίνακας 28. Δραστηριότητες που επιτελούνται συχνότερα μέσω των ΣΚΔ και βαθμός συμμετοχής σε συλλογικές δράσεις

Correlations						
			Q16_1	Q16_2	Q16_3	Q16_4
Spearman's rho	Q5_1	Correlation Coefficient	-,047	-,065	,066	,105
		p	,483	,330	,326	,115
		N	227	226	226	226
	Q5_2	Correlation Coefficient	,213 **	,233 **	,154 *	,128 *
		p	,001	,000	,017	,049
		N	241	240	239	239
	Q5_3	Correlation Coefficient	-,070	-,128	-,025	,066
		p	,289	,053	,709	,324
		N	229	228	228	228
	Q5_4	Correlation Coefficient	,183 **	,293 **	,252 **	-,002
		p	,005	,000	,000	,973
		N	239	238	237	237
	Q5_5	Correlation Coefficient	-,123	-,136 *	-,044	,063

		Sig. (2-tailed)	,058	,036	,496	,333
		N	240	239	239	239
Q5_6		Correlation Coefficient	-,157*	-,189**	-,106	-,086
		p	,018	,004	,110	,198
		N	227	226	227	227
Q5_7		Correlation Coefficient	,113	,218**	,225**	,097
		p	,085	,001	,001	,141
		N	234	233	233	233
Q5_8		Correlation Coefficient	,128	,200**	,136*	,251**
		p	,051	,002	,037	,000
		N	234	233	233	233
Q5_9		Correlation Coefficient	,113	,172**	,157*	,197**
		p	,083	,009	,016	,003
		N	235	234	233	233
Q5_10		Correlation Coefficient	,302**	,343**	,259**	,149*
		p	,000	,000	,000	,024
		N	228	227	227	227

Βάσει του ανωτέρω πίνακα (βλ. πίνακα 28) παρατηρείται ότι υφίστανται σημαντικές συσχετίσεις μεταξύ των δραστηριοτήτων που εκτελούνται συχνότερα μέσω των ΜΚΔ και του βαθμού συμμετοχής των πολιτών σε συλλογικές δράσεις. Χαρακτηριστικά, παρατηρήθηκε ότι υφίστανται σημαντικές θετικές συσχετίσεις μεταξύ της χρήσης των ΜΚΔ για καθαρά ενημερωτικούς σκοπούς και της συμμετοχής των πολιτών σε μορφές συλλογικής δράσης. Πιο συγκεκριμένα, και αναλύοντας τον πίνακα προκύπτει ότι τα άτομα τα οποία χρησιμοποιούν τα social media για ενημέρωση, χαρακτηρίζουν εαυτούς ως ενεργούς σε κοινωνικό και πολιτικό επίπεδο, έχουν λάβει μέρος σε πληθώρα διαδηλώσεων, διαμαρτυριών και κινητοποιήσεων από το 2013, σημαντική είναι η ενασχόληση τους με τον εθελοντισμό και τέλος, είναι ή έχουν υπάρξει στο παρελθόν μέλη συλλογικότητας, οργάνωσης, κινήματος ή πολιτικής παράταξης. Εκ παραλλήλου, τα ευρήματα αναδεικνύουν και το ρόλο των δυνητικών κοινοτήτων για τις οποίες και έγινε αναφορά στο θεωρητικό υπόβαθρο. Χαρακτηριστικά βρέθηκε θετική σημαντική συσχέτιση μεταξύ της συμμετοχής / συζήτησης των χρηστών σε διαδικτυακές κοινότητες / ομάδες, και της συμμετοχής τους σε μορφές συλλογικής δράσεις.

Αρνητικές συσχετίσεις αποκαλύπτονται μεταξύ των ατόμων που επιλέγουν να χρησιμοποιούν τα social media για επικοινωνιακούς σκοπούς, καθώς βρέθηκε ότι δεν

αυτοπροσδιορίζουν την παρουσία τους σε πολιτικό και κοινωνικό επίπεδο ως ενεργή. Αντιστοίχως, άτομα που χρησιμοποιούν τα social media για διασκέδαση (gossip) δηλώνουν πως δεν έχουν λάβει μέρος σε συλλογικές διαμαρτυρίες και κινητοποιήσεις από το 2013 έως και σήμερα, και συμπερασματικά, κρίνουν εξίσου την κοινωνική και πολιτική τους παρουσία ως μη ενεργή.

Τέλος, τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν πως δεν υπάρχει στατιστικώς σημαντική σχέση μεταξύ των χρηστών που επιλέγουν να ενημερώνουν συχνά τις πληροφορίες του προφίλ τους και να παίζουν διαδικτυακά παιχνίδια και της συμμετοχής τους σε μορφές συλλογικής δράσεις.

Εν συνεχεία, και προκειμένου να εξεταστεί περαιτέρω η σχέση μεταξύ των λειτουργιών που επιτελούνται συχνότερα μέσω των social media και η συμμετοχή των πολιτών σε μορφές συλλογικής δράσεις, διερευνήθηκε η συμμετοχή των χρηστών σε συγκεκριμένες κινηματικές πρακτικές.

Πίνακας 29. Δραστηριότητες που επιτελούνται συχνότερα μέσω των ΣΚΔ και βαθμός συμμετοχής σε κινηματικές πρακτικές

			Correlations									
			Q17_1	Q17_2	Q17_3	Q17_4	Q17_5	Q17_6	Q17_7	Q17_8	Q17_9	Q17_10
Spearman's rho	Q5_1	Correlation Coefficient	-,058	-,035	,195*	,040	-,013	,028	,016	,031	,000	,087
		p	,389	,600	,003	,554	,851	,674	,812	,648	,998	,194
		N	224	224	223	221	224	224	222	220	222	223
	Q5_2	Correlation Coefficient	,210*	,158*	-,123	,074	,087	,076	-,019	-,071	,002	,016
		p	,001	,015	,060	,263	,185	,244	,769	,285	,971	,809
		N	238	237	233	233	234	235	234	229	234	236
	Q5_3	Correlation Coefficient	-,065	-,075	,047	,018	,096	-,034	-,066	-,021	-,058	-,029
		p	,329	,264	,480	,788	,148	,612	,327	,761	,384	,662
		N	226	226	225	223	226	226	224	222	224	225
	Q5_4	Correlation Coefficient	,243*	,218*	,054	,141*	,135*	,177*	,214*	,061	,112	,221**
		p	,000	,001	,413	,032	,040	,007	,001	,357	,087	,001
		N	236	236	232	232	233	234	233	228	232	234
	Q5_5	Correlation Coefficient	-,099	-,043	-,029	-,043	-,028	,140*	,002	-,130	,207*	-,151*
		p	,130	,509	,656	,513	,675	,032	,972	,050	,002	,021
		N	235	233	233	231	235	234	232	228	232	233
	Q5_6	Correlation Coefficient	,208*	,205*	-,022	-,051	,143*	,180*	,163*	-,118	,153*	-,158*
		p	,002	,002	,740	,450	,032	,007	,015	,080	,022	,018
		N	225	225	224	221	225	225	223	220	224	225
	Q5_7	Correlation Coefficient	,075	,061	,067	,142*	,068	,161*	,164*	,043	,153*	,229**
		p	,259	,359	,310	,032	,302	,014	,013	,517	,020	,000

	N	231	230	229	228	230	231	229	226	229	230
Q5_8	Correlation Coefficient	,050	,082	,137*	,078	,085	,130*	,029	,136*	,137*	,103
	p	,451	,212	,039	,238	,202	,048	,665	,041	,039	,119
	N	231	231	229	228	230	231	229	226	229	230
Q5_9	Correlation Coefficient	,026	,026	,118	,123	,035	,077	,077	,077	,049	,155*
	p	,692	,699	,075	,064	,594	,246	,246	,253	,461	,018
	N	232	231	228	227	229	229	228	223	228	230
Q5_10	Correlation Coefficient	,221*	,192*	,142*	,140*	,184*	,285*	,193*	,107	,135*	,272**
	p	,001	,004	,034	,038	,006	,000	,004	,113	,044	,000
	N	225	225	224	222	225	225	223	220	223	224
** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).											
* . Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).											

Αυτό το οποίο αξίζει να επισημανθεί παρατηρώντας τον ανωτέρω πίνακα είναι το γεγονός ότι χρήστες οι οποίοι αξιοποιούν τα social media για ενημερωτικούς σκοπούς φαίνεται να λαμβάνουν μέρος συχνότερα σε κινηματικές δράσεις και πρακτικές. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει δε το γεγονός ότι οι χρήστες οι οποίοι δεν περιορίζονται στην κατανάλωση και στην αναζήτηση ενημερώσεων μέσω των ΣΚΔ, αλλά αναλαμβάνουν οι ίδιοι τα ηνία της ενημέρωσης προκειμένου να πληροφορήσουν το δίκτυό τους, παρουσιάζονται σημαντικά πιο δραστήριο σε κοινωνικό και πολιτικό επίπεδο, καθώς τα αποτελέσματα φανερώνουν θετικά σημαντικές συσχετίσεις μεταξύ της δημοσίευσης ενημερωτικού περιεχομένου το οποίο οι χρήστες κρίνουν ως σημαντικό και της συμμετοχής τους σε πορείες, συλλογικές διαμαρτυρίες, ομιλίες σε συνελεύσεις, καταλήψεις κτιρίων σχολών ή δημόσιων χώρων, οργάνωσης διαμαρτυρίας / κινητοποίησης, μοίρασμα ενημερωτικού υλικού και τέλος δημοσίευσης ηλεκτρονικού ψηφίσματος. Εκτός αυτού, τα ευρήματα υπογραμμίζουν θετική σημαντική σχέση μεταξύ της συμμετοχής των χρηστών σε δυναμικές κοινότητες και την συμμετοχή τους σε κινηματικές πρακτικές.

Συμπερασματικά, επιβεβαιώνεται η πέμπτη ερευνητική υπόθεση δεδομένου ότι προκύπτουν σημαντικές συσχετίσεις μεταξύ των λειτουργιών που επιτελούνται μέσω των ΜΚΔ και της συμμετοχής των πολιτών σε μορφές συλλογικές δράσεις. Συγκεκριμένα, η αξιοποίηση των μέσων για ενημερωτικούς σκοπούς και για ένταξη σε ένα δίκτυο ατόμων με κοινά ενδιαφέροντα και πεποιθήσεις καταδεικνύει ενεργούς πολίτες, με σημαντική συμμετοχή σε συλλογικές δράσεις και κινηματικές πρακτικές. Τέλος, ιδιαίτερη μνεία οφείλει να γίνει στο γεγονός ότι πολίτες που εμπλέκονται στη διαδικασία της ενημέρωσης δημοσιεύοντας και οι ίδιοι περιεχόμενο το οποίο κρίνουν

ως σημαντικό βρέθηκαν στατιστικώς πιο ενεργοί σε κοινωνικό, συλλογικό και κινηματικό επίπεδο.

Υ6: Υπάρχει σχέση μεταξύ των λόγων χρήσης των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης και της συμμετοχής των χρηστών σε συλλογικές δράσεις;

Πίνακας 31. Λόγοι χρήσης των ΣΚΔ και βαθμός συμμετοχής σε συλλογικές δράσεις

Correlations						
			Q16_1	Q16_2	Q16_3	Q16_4
Spearman's rho	Q7_1	Correlation Coefficient	,349**	,287**	,226**	,018
		p	,000	,000	,000	,774
		N	245	244	243	243
	Q7_2	Correlation Coefficient	,446**	,434**	,382**	,017
		p	,000	,000	,000	,796
		N	245	244	243	243
	Q7_3	Correlation Coefficient	,347**	,390**	,358**	,020
		p	,000	,000	,000	,751
		N	245	244	243	243
	Q7_4	Correlation Coefficient	,278**	,332**	,329**	,153*
		p	,000	,000	,000	,017
		N	243	242	242	242
Q7_5	Correlation Coefficient	,496**	,425**	,357**	,163*	
	p	,000	,000	,000	,011	
	N	245	244	243	243	
**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).						
*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).						

Πίνακας 32. Λόγοι χρήσης των ΣΚΔ και βαθμός συμμετοχής σε κινηματικές πρακτικές

			Correlations									
			Q17_1	Q17_2	Q17_3	Q17_4	Q17_5	Q17_6	Q17_7	Q17_8	Q17_9	Q17_10
Spearman's rho	Q7_1	Correlation Coefficient	,267**	,298**	,126	,163*	,128*	,210**	,125	,059	,181**	,266*
		p	,000	,000	,055	,013	,049	,001	,057	,376	,005	,000
		N	240	238	234	234	236	236	235	230	235	237
	Q7_2	Correlation Coefficient	,398**	,391**	,131*	,273**	,204**	,288**	,265**	,052	,245**	,275*
		p	,000	,000	,045	,000	,002	,000	,000	,437	,000	,000
		N	240	238	234	234	236	236	235	230	235	237
	Q7_3	Correlation Coefficient	,329**	,296**	,084	,262**	,127	,235**	,205**	,044	,188**	,289*
		p	,000	,000	,199	,000	,052	,000	,002	,507	,004	,000
		N	240	238	234	234	236	236	235	230	235	237
	Q7_4	Correlation Coefficient	,223**	,253**	,215**	,227**	,163*	,278**	,157*	,085	,258**	,533*

	ent											
	p	,001	,000	,001	,000	,012	,000	,016	,202	,000	,000	
	N	238	236	233	233	235	235	234	229	234	236	
Q7	Correla	,413	,441	,325	,287	,250	,410	,189	,138	,283	,465	
_5	tion	**	**	**	**	**	**	**	*	**	*	
	Coeffici											
	ent											
	p	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,004	,037	,000	,000	
	N	240	239	234	234	236	236	235	230	235	237	
**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).												
*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).												

Παρατηρήθηκαν σημαντικές, θετικές συσχετίσεις μεταξύ των απαντήσεων στην ερώτηση αναφορικά με τους λόγους χρήσεις των ΣΚΔ και τις απαντήσεις των συμμετεχόντων αναφορικά με το βαθμό συμμετοχής τους σε συλλογικές δράσεις (βλ. πίνακα 31). Συγκεκριμένα, εξετάζοντας τον πίνακα 31 προκύπτει ότι άτομα τα οποία χρησιμοποιούν τα ΜΚΔ ως μέσο έκφρασης της δυσαρέσκειας τους, ως μέσο έκφρασης πολιτικών απόψεων, ως μέσο σχολιασμού της πολιτικής επικαιρότητας, ως μέσο ενημέρωσης για συλλογικές δράσεις και διαμαρτυρίες, ως μέσο προώθησης ηλεκτρονικών ψηφισμάτων και τέλος ως μέσο κινητοποίησης των πολιτών, δημοσιεύοντας καλέσματα σε συλλογικές δράσεις, συμμετέχουν σε συλλογικές δράσεις, προσδιορίζονται ως ενεργοί πολίτες σε κοινωνικό και πολιτικό επίπεδο, είναι ή έχουν υπάρξει στο παρελθόν μέλη οργάνωσης, κινήματος, πολιτικής παράταξης και ασχολούνται ή έχουν ασχοληθεί στον παρελθόν με τον εθελοντισμό. Σε αντιστοιχία, (βλ. πίνακα 32) άτομα που αξιοποιούν για τους λόγους που αναφέρονται ανωτέρω τα ΜΚΔ συμμετέχουν συχνά σε κινηματικές πρακτικές.

Ως εκ τούτου, η αξιοποίηση του μέσου για την προώθηση συλλογικών δράσεων, είτε ως μέσο έκφρασης δυσαρέσκειας, είτε ως μέσο παρακίνησης σε δράση, αφύπνισης και κινητοποίησης των πολιτών, είτε ως μέσο ενημέρωσης αναφορικά με την επικαιρότητα και την εξέλιξη συλλογικών διαμαρτυριών και κινητοποιήσεων συνεπάγεται και την ενεργό συμμετοχή των πολιτών. Συμπερασματικά η έκτη ερευνητική υπόθεση επιβεβαιώνεται, υποστηρίζοντας τον ισχυρισμό ότι οι λόγοι χρήσης των ΜΚΔ εκ μέρους των πολιτών συνδέονται με το βαθμό συμμετοχής τους σε συλλογικές δραστηριότητες, επαναστατικές και κινηματικές δράσεις και πρακτικές.

Συνοψίζοντας τα βασικότερα πορίσματα μέχρι στιγμής προκύπτει ότι οι ώρες ενασχόλησης των χρηστών με τα ΜΚΔ και γενικότερα με το Διαδίκτυο δεν σχετίζονται με την συμμετοχή τους σε συλλογικές δράσεις (Y1, Y2). Αυτό που αξίζει

να επισημανθεί είναι το γεγονός ότι άτομα τα οποία ασχολούνται περισσότερο με το Διαδίκτυο και τα ΜΚΔ ασχολούνται λιγότερο με τον εθελοντισμό και αντιστρόφως.

Μόλα ταύτα, ο τρόπος που κάνουν χρήση των ψηφιακών μέσων φαίνεται να σχετίζεται με το βαθμό συμμετοχής των πολιτών στα κοινά καθώς και την εμπλοκή τους σε κινηματικές πρακτικές, δεδομένου ότι η στατιστική ανάλυση κατέδειξε σημαντικές συσχετίσεις μεταξύ των εξεταζόμενων παραμέτρων. Χαρακτηριστικά και αναφορικά με το δημοσιευμένο υλικό (Y3, Y4) βρέθηκε ότι άτομα τα οποία δημοσιεύουν υλικό σχετικό με την επικαιρότητα, υλικό αναφορικά με συλλογικές κινητοποιήσεις και ηλεκτρονικά ψηφίσματα διαμαρτυρίας φαίνεται να συμμετέχουν συχνότερα σε συλλογικές κινητοποιήσεις, να κρίνουν τους εαυτούς τους ως ενεργούς πολίτες, να εμπλέκονται με τα κοινά, είτε ως μέλη κάποιας οργάνωσης, κινήματος, είτε πολιτικής παράταξης, και τέλος, βρέθηκε ότι ασχολούνται περισσότερο με τον εθελοντισμό. Επιπλέον άτομα που δημοσιεύουν κατά βάση ενημερωτικό υλικό μέσω των social media λαμβάνουν μέρος συχνότερα σε κινηματικές πρακτικές όπως πορείες, καταλήψεις, συλλογή υπογραφών κτλ.

Εξίσου σημαντικές είναι οι συσχετίσεις που παρατηρούνται μεταξύ των λειτουργιών που επιτελούνται συχνότερα μέσω των ΜΚΔ και της συμμετοχής των πολιτών σε συλλογικές δράσεις (Y5, Y6). Χαρακτηριστικά, παρατηρήθηκαν σημαντικές, θετικές συσχετίσεις μεταξύ της χρήσης των ΜΚΔ για καθαρά ενημερωτικούς σκοπούς και της συμμετοχής των πολιτών σε μορφές συλλογικής δράσης. Άτομα τα οποία χρησιμοποιούν τα social media για ενημέρωση, χαρακτηρίζουν εαυτούς ως ενεργούς σε κοινωνικό και πολιτικό επίπεδο, έχουν λάβει μέρος σε πληθώρα διαδηλώσεων, διαμαρτυριών και κινητοποιήσεων από το 2013 έως και σήμερα, σημαντική κρίνεται η ενασχόληση τους με τον εθελοντισμό και τέλος, είναι ή έχουν υπάρξει στο παρελθόν μέλη συλλογικότητας, οργάνωσης, κινήματος ή πολιτικής παράταξης. Εκ παραλλήλου, βάσει των αποτελεσμάτων έμφαση δίνεται στον ρόλο των δυνητικών κοινοτήτων, καθώς βρέθηκε θετική σημαντική συσχέτιση μεταξύ της συμμετοχής / συζήτησης των χρηστών σε διαδικτυακές κοινότητες / ομάδες, και της συμμετοχής τους σε μορφές συλλογικής δράσεις. Σε αντιδιαστολή, αρνητικές συσχετίσεις αποκαλύπτονται μεταξύ των ατόμων που επιλέγουν να χρησιμοποιούν τα social media για επικοινωνιακούς σκοπούς. Αντιστοίχως, άτομα που χρησιμοποιούν τα social media για διασκέδαση (βλ. gossip) δηλώνουν πως δεν έχουν λάβει μέρος σε συλλογικές διαμαρτυρίες και κινητοποιήσεις από το 2013 έως

και σήμερα, και συμπερασματικά, κρίνουν εξίσου την κοινωνική και πολιτική τους παρουσία ως μη ενεργή.

Αυτό το οποίο αξίζει να επισημανθεί περαιτέρω είναι το γεγονός ότι χρήστες οι οποίοι αξιοποιούν τα social media για ενημερωτικούς σκοπούς φαίνεται να λαμβάνουν μέρος συχνότερα σε κινηματικές δράσεις και πρακτικές. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει δε το γεγονός ότι οι χρήστες οι οποίοι δεν περιορίζονται στην κατανάλωση και στην αναζήτηση ενημερώσεων μέσω των ΜΚΔ, αλλά αναλαμβάνουν οι ίδιοι τα ηνία της ενημέρωσης, παρουσιάζονται σημαντικά πιο δραστήριο σε κοινωνικό και πολιτικό επίπεδο, καθώς τα αποτελέσματα φανερώνουν θετικά σημαντικές συσχετίσεις μεταξύ της δημοσίευσης ενημερωτικού περιεχομένου το οποίο οι χρήστες κρίνουν ως σημαντικό και της συμμετοχής τους σε πορείες, συλλογικές διαμαρτυρίες, ομιλίες σε συνελεύσεις, καταλήψεις κτιρίων σχολών ή δημόσιων χώρων, οργάνωσης διαμαρτυρίας / κινητοποίησης, μοίρασμα ενημερωτικού υλικού και τέλος δημοσίευσης ηλεκτρονικού ψηφίσματος. Εκτός αυτού, τα ευρήματα υπογραμμίζουν θετική σημαντική σχέση μεταξύ της συμμετοχής των χρηστών σε δυνητικές κοινότητες και την συμμετοχή τους σε κινηματικές πρακτικές.

Τέλος, παρατηρήθηκαν σημαντικές, θετικές συσχετίσεις μεταξύ των απαντήσεων στην ερώτηση αναφορικά με τους λόγους χρήσεις των ΣΚΔ και τις απαντήσεις των συμμετεχόντων αναφορικά με το βαθμό συμμετοχής τους σε συλλογικές δράσεις. Άτομα τα οποία χρησιμοποιούν τα ΜΚΔ ως μέσο έκφρασης της δυσαρέσκειας τους, ως μέσο έκφρασης πολιτικών απόψεων, ως μέσο σχολιασμού της πολιτικής επικαιρότητας, ως μέσο ενημέρωσης για συλλογικές δράσεις και διαμαρτυρίες, ως μέσο προώθησης ηλεκτρονικών ψηφισμάτων και τέλος ως μέσο κινητοποίησης και αφύπνισης των πολιτών, δημοσιεύοντας καλέσματα σε συλλογικές δράσεις, συμμετέχουν σε συλλογικές δράσεις, προσδιορίζονται ως ενεργοί πολίτες σε κοινωνικό και πολιτικό επίπεδο, είναι ή έχουν υπάρξει στο παρελθόν μέλη οργάνωσης, κινήματος, πολιτικής παράταξης και ασχολούνται ή έχουν ασχοληθεί στον παρελθόν με τον εθελοντισμό. Σε αντιστοιχία, συμμετέχουν συχνά σε κινηματικές πρακτικές, όπως αυτές οι οποίες αναφέρονται στις ανωτέρω παραγράφους.

B) Συγκριτική ανάλυση μεταξύ Facebook και Twitter

Στην περιγραφική ανάλυση των αποτελεσμάτων βρέθηκε ότι οι δύο δημοφιλέστερες ΣΚΔ στο ελληνικό κοινό είναι το Facebook, ακολουθούμενο από το Twitter (βλ. διάγραμμα 4). Στις κατωτέρω παραγράφους επιχειρείται η συγκριτική ανάλυση των δύο μέσων προκειμένου να προσδιοριστούν με μια ποσοτική προσέγγιση οι ποιοτικές διαφορές των χρηστών των δύο μέσων, καθώς και πιθανές διαφορές στον τρόπο χρήσης και αξιοποίησης της κάθε ψηφιακής πλατφόρμας, ως προς το βασικό ερευνητικό ερώτημα που εξετάζει η παρούσα μελέτη. Αφτηρία αποτέλεσε το γεγονός ότι το Twitter διαφέρει δομικά και λειτουργικά από τις λοιπές σελίδες κοινωνικής δικτύωσης. Εξ αυτού ορμώμενη, τα προσδοκώμενα αποτελέσματα θεωρείται πως θα ενισχύσουν τον ανωτέρω συλλογισμό, υποδεικνύοντας ότι οι χρήστες οι οποίοι είναι πιο ενεργοί σε συλλογικό επίπεδο επιλέγουν να χρησιμοποιούν κατά βάση το Twitter. Προκειμένου να ελεγχτούν οι ακόλουθες ερευνητικές υποθέσεις πραγματοποιείται σύγκριση των απαντήσεων που έδωσαν οι χρήστες του Facebook με τις απαντήσεις των χρηστών του Twitter. Η σύγκριση αυτή γίνεται εφαρμόζοντας τη μη-παραμετρική δοκιμασία Mann-Whitney.

Υ 7. Υπάρχουν σημαντικές διαφορές μεταξύ των χρηστών διαφορετικών Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης (Facebook – Twitter) και της συμμετοχής τους σε συλλογικές δράσεις;

Πίνακας 33. Συγκριτική ανάλυση μεταξύ των χρηστών του Facebook και του Twitter και του βαθμού συμμετοχής τους σε συλλογικές δράσεις και κινηματικές πρακτικές

Group Statistics					
	Q2	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
Q16_1	Facebook	164	2,71	1,272	,099
	Twitter	36	4,22	1,017	,170
Q16_2	Facebook	164	3,01	1,108	,086
	Twitter	36	4,17	,811	,135
Q16_3	Facebook	163	2,47	1,367	,107
	Twitter	35	3,26	1,521	,257
Q16_4	Facebook	163	3,12	1,290	,101
	Twitter	35	2,71	1,178	,199
Q17_1	Facebook	161	3,06	1,372	,108
	Twitter	35	4,34	,998	,169
Q17_2	Facebook	161	2,97	1,416	,112

	Twitter	35	4,26	1,039	,176
Q17_3	Facebook	160	2,04	1,081	,085
	Twitter	30	2,17	1,177	,215
Q17_4	Facebook	158	2,61	1,372	,109
	Twitter	33	3,36	1,342	,234
Q17_5	Facebook	161	2,28	1,384	,109
	Twitter	31	3,35	1,404	,252
Q17_6	Facebook	160	2,06	1,161	,092
	Twitter	32	3,44	1,268	,224
Q17_7	Facebook	160	2,28	1,370	,108
	Twitter	33	3,18	1,402	,244
Q17_8	Facebook	157	1,36	,641	,051
	Twitter	31	1,97	1,378	,247
Q17_9	Facebook	159	2,03	1,203	,095
	Twitter	33	2,94	1,391	,242
Q17_10	Facebook	160	2,17	1,235	,098
	Twitter	34	2,88	1,250	,214

Πίνακας 34. Συγκριτική ανάλυση μεταξύ των χρηστών του Facebook και του Twitter και του βαθμού συμμετοχής τους σε συλλογικές δράσεις και κινηματικές πρακτικές μέσω της μη-παραμετρικής δοκιμασίας Mann-Whitney

Test Statistics ^a	
	p
Q16_1	,000
Q16_2	,000
Q16_3	,006
Q16_4	,079
Q17_1	,000
Q17_2	,000
Q17_3	,596
Q17_4	,004
Q17_5	,000
Q17_6	,000
Q17_7	,001
Q17_8	,036
Q17_9	,001
Q17_10	,002

a. Grouping Variable: Q2

Τα αποτελέσματα της έρευνας φανερώνουν σημαντικές διαφορές μεταξύ των χρηστών του Facebook και του Twitter και του βαθμού συμμετοχής τους σε συλλογικές δράσεις και κινηματικές πρακτικές. Οι χρήστες του Twitter απαντούν περισσότερο θετικά στις ερωτήσεις οι οποίες σχετίζονται με την συμμετοχή των ερωτώμενων σε συλλογικές κινητοποιήσεις και διαμαρτυρίες, με τον χαρακτηρισμό της παρουσίας τους ως ενεργή, τόσο σε κοινωνικό, συλλογικό, όσο και σε πολιτικό επίπεδο, και τέλος, δηλώνουν σε μεγαλύτερη συχνότητα πως είναι, ή έχουν υπάρξει στο παρελθόν μέλη σε ΜΚΟ, μέλη σε οποιοδήποτε κοινωνικό κίνημα, ή πολιτική παράταξη (βλ. πίνακα 33, 34). Δεν παρατηρούνται σημαντικές διαφορές αναφορικά με την ενασχόληση των χρηστών των δύο μέσων κοινωνικής δικτύωσης με τον εθελοντισμό. Αντιστοίχως, σημαντικά θετικότερες απαντήσεις δίνουν οι χρήστες του Twitter σε σύγκριση με τους χρήστες του Facebook σχετικά με τον βαθμό εμπλοκής τους σε κινηματικές πρακτικές (πχ. συμμετοχή σε πορεία, κατάληψη, ομιλία σε συνέλευση, μοίρασμα ενημερωτικού υλικού κτλ.). Από τις δέκα ξεχωριστές παραμέτρους οι οποίες εξετάζονται δεν παρατηρούνται σημαντικές διαφορές μόνο στην ενότητα που εξετάζει την συμμετοχή των πολιτών σε καθιστική διαμαρτυρία.

Συμπερασματικά, και λαμβάνοντας υπόψη το γεγονός ότι οι χρήστες του Twitter εμφανίζονται ως πιο ενεργοί στο πεδίο της δημόσιας σφαίρας και της συλλογικής δράσης, προκύπτει ότι το ίδιο το μέσο θεωρείται καταλληλότερο για την προώθηση κινηματικών δράσεων, καθώς μια σχέση αλληλεπίδρασης αναπτύσσεται μεταξύ του μέσου και των πολιτών. Επανερχόμαστε κατόπιν τούτου στο θεωρητικό υπόβαθρο και συγκεκριμένα στην θεωρία του κοινωνικού σχηματισμού της τεχνολογίας η οποία και υποστηρίζει ότι οι κοινωνικές συνέπειες της τεχνολογίας είναι το αποτέλεσμα ενός μίγματος «δυνατοτήτων», των κοινωνικών, τις οποίες ενεργοποιεί η ίδια η φύση, δηλαδή τα τεχνικά χαρακτηριστικά, της κάθε τεχνολογίας, καθώς επίσης και του απροσδόκητου τρόπου που οι άνθρωποι κάνουν χρήση αυτών των χαρακτηριστικών. Εν κατακλείδι, η δομή και τα λειτουργικά και τεχνικά χαρακτηριστικά του Twitter το καθιστούν σημαντικό εργαλείο στα χέρια των κινηματιών, οι οποίοι με την σειρά τους εκμεταλλεύονται για τους δικούς τους σκοπούς τις δυνατότητες του μέσου.

Δεδομένου ότι τα ευρήματα ανέδειξαν σημαντικές διαφορές αναφορικά με το βαθμό συμμετοχής των χρηστών διαφορετικών ΜΚΔ σε συλλογικές δράσεις, τα αμέσως επόμενα δύο ερωτήματα εξετάζουν τον τρόπο χρήσης των δύο σελίδων κοινωνικής δικτύωσης, εστιάζοντας στα κίνητρα δημιουργίας προσωπικού

λογαριασμού (προφίλ) και στις λειτουργίες οι οποίες επιτελούνται συχνότερα μέσω των σελίδων αυτών. Αναμένεται να προκύψουν εξίσου σημαντικές διαφορές, οι οποίες και δικαιολογούν περαιτέρω τη διαφοροποίηση του Twitter συγκριτικά με τα υπόλοιπα ΜΚΔ, και εκ παραλλήλου αιτιολογούν το γεγονός ότι πρόκειται για μέσο το οποίο επιλέγεται συχνότερα σε περιπτώσεις έκτακτων γεγονότων, στις οποίες συγκαταλέγονται και μορφές συλλογικής δράσης.

Υ8. *Υπάρχουν σημαντικές διαφορές μεταξύ των χρηστών διαφορετικών Μέσων Κοινωνικής δικτύωσης και των κινητήρων που οδήγησαν στη δημιουργία προσωπικού λογαριασμού;*

Υ9. *Υπάρχουν σημαντικές διαφορές μεταξύ των χρηστών διαφορετικών Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης και των λειτουργιών που επιτελούν μέσω αυτών;*

Πίνακας 35. *Συγκριτική ανάλυση μεταξύ των χρηστών του Facebook και του Twitter και των κινητήρων δημιουργίας προσωπικού λογαριασμού*

Group Statistics					
	Q2	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
Q4_1	Facebook	172	3,69	,854	,065
	Twitter	40	3,20	,966	,153
Q4_2	Facebook	167	2,48	1,080	,084
	Twitter	38	1,68	,904	,147
Q4_3	Facebook	180	4,18	,840	,063
	Twitter	41	2,88	1,144	,179
Q4_4	Facebook	171	2,43	1,052	,080
	Twitter	39	2,33	1,009	,162
Q4_5	Facebook	179	4,04	,935	,070
	Twitter	45	4,56	,725	,108
Q4_6	Facebook	171	3,20	1,057	,081
	Twitter	45	4,24	,830	,124
Q4_7	Facebook	172	3,24	,971	,074
	Twitter	44	3,86	1,069	,161
Q4_8	Facebook	178	4,15	,762	,057
	Twitter	44	3,95	,939	,142

Πίνακας 36. Συγκριτική ανάλυση μεταξύ των χρηστών του Facebook και του Twitter και των κινήτρων δημιουργίας προσωπικού λογαριασμού μέσω της μη-παραμετρικής δοκιμασίας Mann-Whitney

Test Statistics ^a	
	p
Q4_1	,006
Q4_2	,000
Q4_3	,000
Q4_4	,569
Q4_5	,000
Q4_6	,000
Q4_7	,000
Q4_8	,204
a. Grouping Variable: Q2	

Βάσει των αποτελεσμάτων, οι χρήστες του Twitter συμφωνούν σε σημαντικά μικρότερο βαθμό στο γεγονός ότι η διασκέδαση, η μόδα και η διατήρηση επαφής με φίλους αποτέλεσαν κίνητρο προκειμένου να δημιουργήσουν προσωπικό λογαριασμό, συγκριτικά πάντα με τους χρήστες του Facebook. Αντίθετα, συμφωνούν σε σημαντικά μεγαλύτερο βαθμό πως κίνητρο αποτέλεσε η γρήγορη ενημέρωση που παρέχεται μέσω Twitter, πως το ίδιο το μέσο στην εποχή της κοινωνίας της πληροφορίας αποτελεί μια σημαντική μορφή έκφρασης και τέλος, μια μορφή συμμετοχής στα πλαίσια της ψηφιακής παγκόσμιας δημόσιας σφαίρας. Τέλος, δεν παρατηρούνται στατιστικώς σημαντικές διαφορές αναφορικά με τις κάτωθι μεταβλητές: για να γνωρίσω νέους φίλους, για επικοινωνία (βλ. πίνακα 35, 36).

Η ενημέρωση καθίσταται για τους χρήστες του Twitter πρωταρχικό κίνητρο δημιουργίας λογαριασμού, εν αντιθέσει με τους χρήστες του Facebook στους οποίους και υπερισχύουν τα ψυχαγωγικά κίνητρα. Στο σημείο αυτό αξίζει να συνδεθούν τα αποτελέσματα με τα ευρήματα προηγούμενων ερευνητικών υποθέσεων, όπου και προκύπτει ότι χρήστες οι οποίοι επιλέγουν να αξιοποιούν τα ΜΚΔ για ενημερωτικούς σκοπούς τείνουν να είναι περισσότερο ενεργοί και να μετέχουν συχνότερα σε μορφές συλλογικής δράσης.

Όσον αφορά στις δραστηριότητες που εκτελούν συχνότερα οι χρήστες των δύο σελίδων κοινωνικής δικτύωσης (Y9), τα αποτελέσματα ενισχύουν περαιτέρω την αντίληψη ότι πρόκειται για ένα σύγχρονο μέσο, το οποίο επιτρέπει την άμεση, γρήγορη και μαζική διανομή πληροφοριών, γεγονός που το καθιστά σημαντικό εργαλείο σε έκτακτες περιπτώσεις, αποδεικνύοντας για ακόμη μια φορά τον ενημερωτικό χαρακτήρα του μέσου. Συγκεκριμένα, βρέθηκε ότι η ενημέρωση για θέματα επικαιρότητας, η δημοσίευση περιεχομένου, η συμμετοχή σε διαδικτυακές κοινότητες και η συζήτηση με άτομα με κοινά ενδιαφέροντα είναι οι λειτουργίες οι οποίες εκτελούνται συχνότερα από τους χρήστες του Twitter. Αντιστοίχως, συμφωνούν σε σημαντικά μικρότερο βαθμό στις κατωτέρω παραμέτρους: αναβάθμιση πληροφοριών προφίλ, επικοινωνία με φίλους, gossip, παιχνίδια. Με άλλα λόγια, σημαντικές διαφορές δεν παρατηρούνται μόνο ως προς τα κίνητρα δημιουργίας λογαριασμού, αλλά ως φυσικό επακόλουθο οι ερωτώμενοι διαφοροποιούνται και ως προς τον τρόπο κατά τον οποίο κάνουν χρήση των δύο πλατφόρμων (βλ. πίνακα 37, 38).

Πίνακας 37. Συγκριτική ανάλυση μεταξύ των χρηστών του Facebook και του Twitter και των λειτουργιών που επιτελούν συχνότερα μέσω ΣΚΔ

Group Statistics				
	Q2	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
Q5_1	Facebook	2,41	1,040	,079
	Twitter	2,00	,858	,137
Q5_2	Facebook	4,14	,813	,061
	Twitter	4,59	,717	,106
Q5_3	Facebook	2,39	1,332	,101
	Twitter	1,79	1,080	,173
Q5_4	Facebook	3,44	1,063	,080
	Twitter	4,22	,974	,145
Q5_5	Facebook	4,23	,668	,050
	Twitter	3,33	1,028	,159
Q5_6	Facebook	2,47	1,206	,092
	Twitter	1,69	1,030	,165
Q5_7	Facebook	3,45	1,000	,076
	Twitter	3,83	,986	,152
Q5_8	Facebook	4,02	,822	,062
	Twitter	4,07	,961	,147
Q5_9	Facebook	3,39	1,017	,078
	Twitter	3,86	,930	,140

Q5_10	Facebook	3,00	1,162	,089
	Twitter	3,63	,925	,146

Πίνακας 38. Συγκριτική ανάλυση μεταξύ των χρηστών του Facebook και του Twitter και των λειτουργιών που επιτελούν συχνότερα μέσω ΣΚΔ, μέσω της μη-παραμετρικής δοκιμασίας Mann-Whitney

Test Statistics ^a	
	p
Q5_1	,023
Q5_2	,000
Q5_3	,010
Q5_4	,000
Q5_5	,000
Q5_6	,000
Q5_7	,007
Q5_8	,414
Q5_9	,002
Q5_10	,002

a. Grouping Variable: Q2

Υ10. Υπάρχουν σημαντικές διαφορές μεταξύ των χρηστών διαφορετικών Σελίδων Κοινωνικής Δικτύωσης και των λόγων χρήσης των σελίδων αυτών στα πλαίσια της διεύρυνσης της δημόσιας σφαίρας;

Πίνακας 39. Συγκριτική ανάλυση μεταξύ των χρηστών του Facebook και του Twitter και του τρόπου που αξιοποιούν τις ΣΚΔ στα πλαίσια της δημόσιας σφαίρας και της πολιτικής επικοινωνίας

Group Statistics				
	Q2	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
Q7_1	Facebook	2,73	1,065	,081
	Twitter	3,78	,791	,124
Q7_2	Facebook	2,61	1,176	,089
	Twitter	4,20	,679	,106
Q7_3	Facebook	3,23	1,093	,083
	Twitter	4,37	,581	,091
Q7_4	Facebook	2,46	1,232	,094
	Twitter	3,08	1,036	,166
Q7_5	Facebook	2,74	1,268	,096

	Twitter	3,76	1,090	,170
Q7_6	Facebook	3,30	1,135	,086
	Twitter	4,31	,694	,111

Πίνακας 40. Συγκριτική ανάλυση μεταξύ των χρηστών του Facebook και του Twitter και του τρόπου που αξιοποιούν τις ΣΚΔ στα πλαίσια της δημόσιας σφαίρας και της πολιτικής επικοινωνίας μέσω της μη-παραμετρικής δοκιμασίας Mann-Whitney

Test Statistics ^a	
	p
Q7_1	,000
Q7_2	,000
Q7_3	,000
Q7_4	,002
Q7_5	,000
Q7_6	,000
a. Grouping Variable: Q2	

Προκειμένου να ελεγχθεί ο βαθμός αξιοποίησης των νέων μέσων από τους πολίτες στα πλαίσια μιας προσπάθειας εκδημοκρατισμού της δημόσιας σφαίρας και διεύρυνσης της έννοια της πολιτικής επικοινωνίας, το δείγμα κλήθηκε να αποτυπώσει το βαθμό συμφωνίας ή διαφωνίας στις κατωτέρω προτάσεις.

- Χρησιμοποιώ τις ΣΚΔ ως μέσο έκφρασης της δυσαρέσκειάς μου απέναντι σε καθιερωμένου θεσμούς
- Χρησιμοποιώ τις ΣΚΔ για να εκφράσω πολιτικές απόψεις
- Χρησιμοποιώ τις ΣΚΔ για να σχολιάσω θέματα της επικαιρότητας
- Χρησιμοποιώ τις ΣΚΔ για να δημοσιεύσω ηλεκτρονικά ψηφίσματα διαμαρτυρίας
- Έχω χρησιμοποιήσει ΣΚΔ για να δημοσιεύσω κάλεσμα σε οποιαδήποτε μορφή διαμαρτυρίας
- Χρησιμοποιώ τις ΣΚΔ για να ενημερωθώ για πορείες, συλλογικές μορφές διαμαρτυρίας, κινητοποιήσεις κτλ.

Η στατιστική συγκριτική ανάλυση έδειξε ότι οι χρήστες του Twitter συμφωνούν σε σημαντικά μεγαλύτερο βαθμό σε όλες τις προτάσεις που διατυπώνονται ανωτέρω.

Κατόπιν τούτου, δύναται να υποστηριχθεί ότι και στο πεδίο της πολιτικής επικοινωνίας το Twitter κρίνεται ως καταλληλότερο και δημοφιλέστερο στο ευρύ κοινό εν συγκρίσει πάντα με το Facebook (βλ. πίνακα 39, 40).

Γ) Το Twitter

Το κεντρικό ερευνητικό ερώτημα το οποίο εξετάζεται στην παρούσα ενότητα αφορά συγκεκριμένα στο Twitter, το μέσο στο οποίο και επικεντρώνεται η μελέτη. Κατόπιν τούτου η ενδέκατη ερευνητική υπόθεση διαμορφώνεται ως εξής:

***Υ11.** Η τρόπος χρήσης των Σελίδων Κοινωνικής Δικτύωσης, και συγκεκριμένα του Twitter, επηρεάζει τη διαμόρφωση συλλογικής δράσης και την πολιτική συμμετοχή, και αν ναι, πως;*

Ως τρόπο χρήσης του Twitter εννοείται ο βαθμός διεύρυνσης του δικτύου, με άλλα λόγια ο αριθμός των followers καθώς και ο αριθμός των ατόμων που ακολουθούν οι χρήστες στο δίκτυό τους, όπως επίσης και το υλικό που επιλέγουν κατά βάση να δημοσιεύουν στον προσωπικό τους λογαριασμό. Ως εκ τούτου, το κεντρικό ζήτημα χωρίζεται σε τρία υπο-ερωτήματα.

- **Υ11.1.** *Υπάρχει σχέση μεταξύ του αριθμού των ακολούθων στο Twitter και της συμμετοχής των χρηστών σε συλλογικές δράσεις;*
- **Υ11.2.** *Υπάρχει σχέση μεταξύ του αριθμού των χρηστών που ακολουθεί κάποιος στο Twitter και της συμμετοχής του σε συλλογικές δράσεις;*
- **Υ11.3** *Υπάρχει σχέση μεταξύ του υλικού που δημοσιεύουν συνήθως οι χρήστες στο Twitter και της συμμετοχής τους σε μορφές συλλογικής δράσης;*

Το τρίτο υπο – ερώτημα στόχο έχει να διερευνήσει το φαινόμενο του νωθρού ακτιβισμού, σύμφωνα με το οποίο οι χρήστες των νέων μέσων επικοινωνίας πολλές φορές περιορίζονται στην δημοσίευση υλικού σχετικά με κινητοποιήσεις (πχ. petition), ελαφρύνοντας κατά αυτόν τον τρόπο την συνείδησή τους, χωρίς να αναλαμβάνουν δράση ουσιαστική πέραν της online πραγματικότητας. Κατόπιν τούτου εξετάζεται η σχέση μεταξύ του δημοσιευμένου στο Twitter υλικού, και του βαθμού συμμετοχής των χρηστών στη δημόσια σφαίρα.

Πίνακας 41. Αριθμός followers και βαθμός συμμετοχής σε συλλογικές δράσεις και κινηματικές πρακτικές

Correlations			
		Q12	
		Correlation Coefficient	p
Spearman's rho	Q16_1	,404**	,000
	Q16_2	,457**	,000
	Q16_3	,294**	,001
	Q16_4	-,003	,970
	Q17_1	,361**	,000
	Q17_2	,350**	,000
	Q17_3	,077	,404
	Q17_4	,261**	,004
	Q17_5	,239**	,009
	Q17_6	,351**	,000
	Q17_7	,262**	,004
	Q17_8	,076	,417
	Q17_9	,214*	,018
	Q17_10	,254**	,005
**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).			
*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).			

Παρατηρήθηκε σημαντική θετική συσχέτιση του αριθμού των ακολούθων με το βαθμό συμμετοχής των πολιτών σε συλλογικές δράσεις και της εμπλοκής τους σε κινηματικές πρακτικές. Συγκεκριμένα, όσο μεγαλύτερος είναι ο αριθμός των ακολούθων των χρηστών του Twitter τόσο περισσότερο συμφωνούν στο γεγονός ότι έχουν λάβει μέρος σε πληθώρα κινητοποιήσεων από το 2013 έως και σήμερα, χαρακτηρίζουν εαυτούς ενεργούς σε κοινωνικό και πολιτικό επίπεδο, ενώ τέλος άτομα με μεγαλύτερο αριθμό ακολούθων παρουσιάζουν μεγαλύτερες πιθανότητες να έχουν υπάρξει μέλη ΜΚΟ, κινήματος, πολιτικής οργάνωσης ή παράταξης. Δεν παρατηρείται σημαντική συσχέτιση αναφορικά με τον αριθμό των ακολούθων και την ενασχόληση των χρηστών με τον εθελοντισμό (βλ πίνακα 41). Εν συνεχεία, σημαντική θετική συσχέτιση προκύπτει μεταξύ του αριθμού των ακολούθων και την συμμετοχή των χρηστών σε κινηματικές πρακτικές (πχ. συμμετοχή σε πορεία, διαμαρτυρία, ομιλία σε συνέλευση, κατάληψη, μοίρασμα ενημερωτικού υλικού, συλλογή υπογραφών, δημοσίευση petition).

Αντιστοίχως, παρατηρήθηκε σημαντική θετική συσχέτιση του αριθμού των ατόμων που ακολουθούν οι χρήστες του Twitter με το βαθμό συμμετοχής τους σε συλλογικές δράσεις και κινηματικές πρακτικές. Αυτό σημαίνει ότι όσο μεγαλύτερος είναι ο αριθμός των ατόμων που ακολουθούν, τόσο συχνότερα έχουν λάβει μέρος στις δραστηριότητες οι οποίες περιγράφονται ανωτέρω (βλ. πίνακα 42).

Πίνακας 42. Αριθμός ατόμων που ακολουθούν οι χρήστες του Twitter και βαθμός συμμετοχής σε συλλογικές δράσεις και κινηματικές πρακτικές

Correlations			
		Q13	
		Correlation Coefficient	p
Spearman's rho	Q16_1	,398	,000
	Q16_2	,445	,000
	Q16_3	,285	,001
	Q16_4	-,013	,890
	Q17_1	,333	,000
	Q17_2	,308	,001
	Q17_3	,050	,589
	Q17_4	,262	,004
	Q17_5	,201	,029
	Q17_6	,351	,000
	Q17_7	,217	,017
	Q17_8	,075	,423
	Q17_9	,141	,127
	Q17_10	,199	,029
**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).			
*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).			

Όσον αφορά στο δημοσιευμένο υλικό, τα ευρήματα υπογραμμίζουν στατιστικώς σημαντικές συσχετίσεις μεταξύ του υλικού το οποίο επιλέγουν να αναρτούν οι χρήστες του Twitter και του βαθμού συμμετοχής τους στη δημόσια σφαίρα και σε συλλογικές μορφές δράσεις (βλ. πίνακα 43).

Πίνακας 43. Δημοσιευμένο υλικό στο Twitter και βαθμός συμμετοχής στη δημόσια σφαίρα και εμπλοκής σε συλλογικές μορφές δράσης

			Correlations			
			Q16_1	Q16_2	Q16_3	Q16_4
Spearman's rho	Φωτογραφίες	Correlation Coefficient	,210*	,195*	,167	-,147
		p	,023	,037	,072	,115
		N	116	115	116	116
	Τραγούδια	Correlation Coefficient	,208*	,162	,176	-,051
		p	,026	,085	,060	,585
		N	115	114	115	115
	Άρθρα από παραδοσιακά ΜΜΕ	Correlation Coefficient	,142	,195*	,240**	,123
		p	,127	,037	,009	,187
		N	116	115	116	116
	Προσωπικές απόψεις	Correlation Coefficient	,280**	,406**	,267**	,031
		p	,002	,000	,004	,741
		N	118	117	117	117
Μηνύματα άλλων χρηστών (retweets)	Correlation Coefficient	,279**	,296**	,364**	,058	
	p	,002	,001	,000	,536	
	N	118	117	118	118	
Θέματα της έκτακτης επικοινωνίας	Correlation Coefficient	,420**	,427**	,371**	,065	
	p	,000	,000	,000	,485	
	N	120	119	119	119	
Ενημερώσεις	Correlation	,626**	,555**	,512**	,128	

σχετικά με συλλογικές δράσεις	Coefficient				
	ρ	,000	,000	,000	,168
	N	118	117	117	117
Ενημερώσεις σχετικά με πολιτικά, κοινωνικά, οικονομικά θέματα	Correlation Coefficient	,586**	,537**	,514**	,137
	ρ	,000	,000	,000	,139
	N	118	117	118	118
Petitions	Correlation Coefficient	,418**	,406**	,410**	,155
	ρ	,000	,000	,000	,095
	N	117	116	117	117
Χιουμοριστικά κείμενα	Correlation Coefficient	,063	,099	,021	-,096
	ρ	,505	,299	,828	,309
	N	114	113	114	114

*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Αυτό που αξίζει να σημειωθεί αναλύοντας τον ανωτέρω πίνακα (βλ. πίνακα 43) είναι το γεγονός ότι άτομα τα οποία συνήθως δημοσιεύουν ενημερωτικό υλικό, petitions, καθώς και υλικό σχετικά με συλλογικές δράσεις και κινητοποιήσεις, προσδιορίζονται ως ενεργά σε κοινωνικό, πολιτικό και συλλογικό επίπεδο. Εξακολούθως, υποστηρίζουν ότι είναι, ή έχουν υπάρξει στο παρελθόν, μέλη ΜΚΟ, πολιτικής παράταξης ή κινήματος και ταυτόχρονα έχουν λάβει μέρος σε αρκετές κινητοποιήσεις οι οποίες πραγματοποιήθηκαν από το 2013 έως και σήμερα. Εκτός αυτού, δεν προκύπτουν σημαντικοί συσχετισμοί μεταξύ του δημοσιευμένου υλικού στο Twitter και της ενασχόλησης των χρηστών με τον εθελοντισμό. Εν κατακλείδι, βάσει των αποτελεσμάτων ο συλλογισμός υπέρ ενός «νωθρού» ψηφιακού ακτιβισμού απορρίπτεται, δεδομένου ότι άτομα που δημοσιεύουν υλικό κινηματικού περιεχομένου παρουσιάζονται πιο ενεργά και συμμετοχικά.

Πίνακας 44. Δημοσιευμένο υλικό στο Twitter και βαθμός συμμετοχής σε κινηματικές πρακτικές

			Correlations									
			Q17	Q17	Q17	Q17	Q17	Q17	Q17	Q17	Q17	Q17
			_1	_2	_3	_4	_5	_6	_7	_8	_9	_10
Spearman's rho	Q15	Correlation	,192*	,173	,226*	,159	,248**	,266**	,244**	,162	,228*	,347*
		Coefficient										
		p	,040	,066	,016	,090	,008	,004	,009	,087	,014	,000
		N	115	114	113	115	114	115	115	112	115	115
	Q15	Correlation	,183	,150	,477**	,245**	,163	,271**	,299**	,227*	,323**	,388*
		Coefficient										
		p	,051	,113	,000	,009	,085	,004	,001	,016	,000	,000
		N	114	113	112	114	113	114	114	112	114	114
	Q15	Correlation	,195*	,216*	,374**	,310**	,120	,236*	,308**	,013	,241**	,402*
		Coefficient										
		p	,037	,022	,000	,001	,207	,012	,001	,894	,010	,000
		N	115	113	112	114	113	114	114	111	114	114
	Q15	Correlation	,330**	,344**	,081	,222*	,190*	,275**	,210*	,118	,079	,270*
		Coefficient										
		P	,000	,000	,391	,017	,042	,003	,024	,212	,396	,003
		N	117	116	114	116	115	116	116	113	116	116

Q15	Correla	,31	,34	,11	,24	,16	,26	,20	-	,12	,251*
_5	tion	7**	8**	6	1**	0	1**	3*	,00	0	*
	Coeffici								4		
	ent										
	p	,00	,00	,22	,00	,08	,00	,02	,96	,20	,006
		0	0	1	9	8	5	9	3	1	
	N	117	116	114	117	115	116	117	114	116	117
Q15	Correla	,43	,43	,21	,27	,16	,33	,23	,09	,09	,278*
_6	tion	5**	9**	8*	3**	9	7**	2*	0	8	*
	Coeffici										
	ent										
	p	,00	,00	,02	,00	,07	,00	,01	,34	,29	,002
		0	0	0	3	1	0	2	4	2	
	N	119	118	114	117	115	116	117	113	117	118
Q15	Correla	,56	,57	,36	,37	,32	,51	,45	,27	,28	,451*
_7	tion	8**	1**	9**	2**	1**	6**	0**	8**	5**	*
	Coeffici										
	ent										
	p	,00	,00	,00	,00	,00	,00	,00	,00	,00	,000
		0	0	0	0	0	0	0	3	2	
	N	117	116	114	116	115	116	116	113	116	116
Q15	Correla	,54	,53	,25	,38	,22	,41	,39	,17	,22	,356*
_8	tion	1**	8**	2**	1**	8*	6**	9**	1	2*	*
	Coeffici										
	ent										
	p	,00	,00	,00	,00	,01	,00	,00	,07	,01	,000
		0	0	7	0	5	0	0	1	7	
	N	117	116	113	116	114	115	116	112	116	117
Q15	Correla	,36	,32	,44	,42	,19	,36	,38	,32	,42	,722*
_9	tion	7**	7**	1**	9**	2*	3**	6**	6**	8**	*
	Coeffici										
	ent										
	p	,00	,00	,00	,00	,04	,00	,00	,00	,00	,000
		0	0	0	0	0	0	0	0	0	

	N	116	115	113	116	114	115	116	113	115	116
Q15	Correla	,07	,05	,19	-	-	,06	-	-	,09	,197*
_10	tion	2	0	5*	,03	,02	0	,02	,06	0	
	Coeffici				5	1		9	4		
	ent										
	p	,44	,60	,04	,71	,82	,53	,76	,50	,34	,037
		6	4	2	0	7	1	0	7	4	
	N	113	112	110	113	111	112	113	110	112	113

*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Τον ισχυρισμό περί άμεσης συσχέτισης του δημοσιευμένου στο Twitter υλικού και του βαθμού συμμετοχής των πολιτών σε κινηματικές πρακτικές, και άρα κατ' επέκταση της απόρριψης του φαινομένου του νωθρού ακτιβισμού φαίνεται να επιβεβαιώνει και η δεύτερη στην σειρά στατιστική ανάλυση, όπου και εξετάζονται οι συσχετίσεις που αναπτύσσονται μεταξύ των διαδικτυακών αναρτήσεων και της συμμετοχής των ερωτώμενων σε πρακτικές όπως: πορείες, διαμαρτυρίες, καταλήψεις, συνελεύσεις κτλ. Τα αποτελέσματα φανέρωσαν για ακόμη μια φορά σημαντικές συσχετίσεις, δεδομένου ότι άτομα τα οποία δημοσιεύουν υλικό ενημερωτικού και κινηματικού περιεχομένου, τείνουν να λαμβάνουν μέρος συχνότερα στις παραπάνω μορφές συλλογικής δράσης και κοινωνικής κινητοποίησης.

Συμπερασματικά παρατηρείται ότι τόσο ο βαθμός ενασχόλησης με το ίδιο το μέσο, όσο και το υλικό το οποίο επιλέγουν να δημοσιεύουν οι χρήστες του Twitter έχουν σημαντική σχέση, η οποία και αποδείχθηκε από την στατιστική ανάλυση, με το βαθμό συμμετοχής τους σε συλλογικές δράσεις και μετέπειτα σε κινηματικές πρακτικές. Προκειμένου να προσδιοριστεί ο βαθμός ενασχόλησης με το Twitter λήφθηκαν υπόψη δύο μεταβλητές, ο αριθμός των ακολούθων καθώς επίσης και ο αριθμός των ατόμων που ο χρήστης ακολουθεί στο Twitter. Η προσέγγιση αυτή, και όπως έχει ήδη αναφερθεί, βασίζεται στο γεγονός ότι οι πιο ενεργοί λογαριασμοί στο Twitter τείνουν να ανήκουν σε ένα ιδιαίτερα διευρυμένο δίκτυο.

Δ) Case Study

Η τελευταία ερευνητική υπόθεση εστιάζει στο γεγονός το οποίο χρησιμοποιείται ως περιπτωσιολογική μελέτη στην παρούσα έρευνα, εννοώντας τη δολοφονία του Παύλου Φύσσα. Ως εκ τούτου, εξετάζεται η συχνότητα ενασχόλησης των πολιτών με τα ΜΚΔ και η επίδραση που είχε στον τρόπο πρόσληψης του συγκεκριμένου γεγονότος. Πιο συγκεκριμένα ελέγχονται οι εξής παράμετροι: ο βαθμός ενημέρωσης των πολιτών σχετικά με το γεγονός, η συμμετοχής τους στις διαμαρτυρίες που έπονται του γεγονότος, η αξιοποίηση του Twitter (ή και άλλων ΜΚΔ) προκειμένου να λάβουν ή να δημοσιεύσουν οι ίδιοι πληροφορίες σχετικά με το γεγονός που μας αφορά, και τέλος, η αξιολόγηση του περιεχομένου των ενημερώσεων που δημοσιεύθηκαν στα social media, αναφορικά πάντα με το βαθμό αξιοπιστίας και αντικειμενικότητας που τις χαρακτήριζε.

Y12. Υπάρχει σχέση μεταξύ του βαθμού ενασχόλησης των χρηστών με τα ΜΚΔ και τον τρόπο πρόσληψης του γεγονότος της δολοφονίας του Παύλου Φύσσα;

Στο σημείο αυτό τα αποτελέσματα της έρευνας παρουσιάζονται εν μέρει αντιφατικά, συγκριτικά με προγενέστερα ευρήματα. Χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι οι χρήστες που ασχολούνται περισσότερο με τα ΜΚΔ σχολιάζουν θετικότερα την αντικειμενικότητα των ενημερώσεων που έλαβαν μέσω social media αναφορικά με το εξεταζόμενο γεγονός. Το στοιχείο αυτό έρχεται σε αντιπαράθεση με προηγούμενα δεδομένα από τα οποία προκύπτει ότι οι χρήστες των social media δεν κρίνουν πάντα ως αντικειμενικό το περιεχόμενο των ειδήσεων που λαμβάνουν online και κυρίως μέσω των ΜΚΔ. Εκ παραλλήλου, αναντιστοιχία παρουσιάζεται μεταξύ των ευρημάτων της ενδέκατης και δωδέκατης ερευνητικής υπόθεσης. Στην προηγούμενη ενότητα, όπου και εξετάστηκε ο τρόπος χρήσης του Twitter και η επίδραση που ασκεί στο βαθμό συμμετοχής των πολιτών σε συλλογικές δράσεις και κινηματικές πρακτικές, προέκυψαν σημαντικές θετικές συσχετίσεις μεταξύ των δύο μεταβλητών. Με άλλο λόγια, πιο ενεργοί λογαριασμοί του Twitter βρέθηκε ότι συμμετέχουν συχνότερα σε συλλογικά γεγονότα και κινηματικές δράσεις. Εν αντιθέσει, στην παρούσα ενότητα, η υπόθεση απορρίπτεται, δεδομένου ότι δεν προέκυψαν σημαντικές συσχετίσεις μεταξύ του βαθμού ενασχόλησης των πολιτών με τα ΜΚΔ και της συμμετοχής τους στις διαμαρτυρίες που έλαβαν χώρα μετά τη δολοφονία του Παύλου Φύσσα (βλ. πίνακα 45).

Τέλος, στο πεδίο της ενημέρωσης σχετικά με το γεγονός, παρατηρούνται θετικές σημαντικές συσχετίσεις. Με άλλα λόγια, οι χρήστες οι οποίοι ασχολούνται περισσότερο και συχνότερα με τα social media απάντησαν θετικότερα στο ότι γνωρίζουν το τι έχει συμβεί στην περίπτωση του Παύλου Φύσσα, ενώ ταυτόχρονα υποστηρίζουν ότι χρησιμοποίησαν σε σημαντικά βαθμό τις σελίδες κοινωνικής δικτύωσης προκειμένου να λάβουν ή να δημοσιεύσουν ενημερώσεις σχετικά με το γεγονός (βλ. πίνακα 45).

Πίνακας 45. Βαθμός ενασχόλησης των χρηστών με τις ΣΚΔ και τρόπος πρόσληψης του γεγονότος της δολοφονίας του Παύλου Φύσσα

Correlations			
		Q3	
		Correlation Coefficient	p
Spearman's rho	Q19_1	,192**	,003
	Q19_2	-,009	,895
	Q19_3	,178**	,007
	Q19_4	,159*	,015
**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).			
*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).			

10.4 Συμπέρασμα

Από το σύνολο των δώδεκα εξεταζόμενων ερευνητικών υποθέσεων τα ευρήματα της παρούσας μελέτης απορρίπτουν μόνο τις δύο πρώτες υποθέσεις οι οποίες και αφορούν στις ώρες ενασχόλησης των χρηστών με το Διαδίκτυο και πιο συγκεκριμένα με τα ΜΚΔ και τον βαθμό συμμετοχής τους σε μορφές συλλογικής δράσης και κινηματικές πρακτικές. Στην συνέχεια εξετάστηκε ο τρόπος χρήσης των ΜΚΔ αναλύοντας παραμέτρους όπως: τα κίνητρα δημιουργίας λογαριασμού, τις λειτουργίες που επιτελούν συχνότερα οι χρήστες μέσω των ΜΚΔ, το περιεχόμενο του δημοσιευμένου υλικού καθώς και τον σκοπό που αυτό εξυπηρετεί, και τέλος το βαθμό διεύρυνσης του ψηφιακού δικτύου των χρηστών. Σημαντικές συσχετίσεις προέκυψαν επιβεβαιώνοντας τις εξεταζόμενες υποθέσεις. Εν συνεχεία, επιχειρήθηκε συγκριτική ανάλυση μεταξύ των δύο δημοφιλέστερων σελίδων κοινωνικής δικτύωσης, ήτοι Facebook και Twitter, προκειμένου να ενισχυθεί ο ισχυρισμός ότι το δεύτερο αποτελεί καταλληλότερη επιλογή σε περιπτώσεις εκτάκτων γεγονότων,

καθώς επίσης και σημαντικό εργαλείο στα χέρια των κινηματιών, κάτι το οποίο επιβεβαιώνεται βάση των στατιστικών αναλύσεων.

Εν κατακλείδι, και λαμβάνοντας υπόψη τα αποτελέσματα της διαδικτυακής έρευνας αναφορικά με το κεντρικό ερευνητικό ερώτημα το οποίο και διατυπώνεται ως εξής: *«Υπάρχει σχέση μεταξύ της ενασχόλησης των ατόμων με τις ΣΚΔ και της συμμετοχής τους σε συλλογικές δράσεις · και αν ναι, πως εξηγείται η σχέση αυτή;»*, φαίνεται να επιβεβαιώνεται η σχέση μεταξύ ανεξάρτητης (ενασχόληση με τις ΣΚΔ) και εξαρτημένης μεταβλητής (συμμετοχή σε συλλογικές μορφές δράσης). Μόλα ταύτα, αυτό το οποίο πρέπει να επισημανθεί, έτσι όπως διαφαίνεται μέσω της έρευνας, είναι το γεγονός ότι πρόκειται για μια σχέση αμφίδρομη. Αυτό σημαίνει πως τα νέα μέσα δύναται να επηρεάσουν τον τρόπο κατά τον οποίο διαμορφώνουν τα άτομα τις συλλογικές τους ταυτότητες, και κατ' επέκταση έχουν τη δύναμη να επιδρούν στις συμμετοχικές διαδικασίες, και συλλογικές δραστηριότητες, αλλά εκ παραλλήλου, και το ίδιο το κοινωνικό – πολιτικό άτομο εκμεταλλεύεται αντιστοίχως τις ιδιότητες και τα τεχνικά και λειτουργικά χαρακτηριστικά των μέσων. Κατόπιν τούτου, και εμμένοντας στις αρχές του κοινωνικού σχηματισμού της τεχνολογίας, θα μπορούσε να ειπωθεί ότι τα νέα μέσα συμβάλλουν στην εξέλιξη των σύγχρονων κοινωνικών κινημάτων, δεδομένου ότι οι πολίτες εκμεταλλεύονται με τον σωστό τρόπο τις ιδιότητές τους. Ολοκληρώνοντας, από τα μέχρι στιγμής ευρήματα προκύπτει ότι ο ρόλος τους δεν περιορίζεται σε έναν απλά εργαλειακό χαρακτήρα, εννοώντας την ενημέρωση και τον συντονισμό των δράσεων. Αντί αυτού, λειτουργούν ως ένα νέο παγκόσμιο δίκτυο, μια διευρυμένη κοινότητα μεμονωμένων και διασκορπισμένων ατομικότητων, που μέσω της διαμεσολαβημένης επικοινωνίας, συναθροίζονται, επικοινωνούν και συνδιαλέγονται, διευρύνοντας κατά αυτόν τον τρόπο τα όρια της δημόσιας σφαίρας, και δίνοντας νέα πνοή στην έννοια της συμμετοχικής κουλτούρας, και κατ' επέκταση της συμμετοχικής δημοκρατίας.

Κεφάλαιο 11^ο: Συζήτηση ευρημάτων Κριτικής Ανάλυσης Λόγου

11.1 Αποτελέσματα ΚΑΛ

Η παρούσα ενότητα έχει ως σκοπό την μελέτη των ‘tweets’ που δημοσιεύθηκαν την εβδομάδα μετά τη δολοφονία του Παύλου Φύσσα, και αφορούσαν στο συγκεκριμένο γεγονός. Στόχος είναι να αναδειχθεί ο λόγος των ίδιων των πολιτών για ένα ζήτημα που αφορά άμεσα την κοινωνία στο σύνολό της. Το ερευνητικό εργαλείο το οποίο και θεωρήθηκε πως ανταποκρίνεται στον ερευνητικό αυτό σκοπό είναι η κριτική ανάλυση λόγου, στο εξής ΚΑΛ. Για τις ανάγκες της παρούσας μελέτης εξετάστηκε ένας μεγάλος όγκος κειμένων (tweets), ήτοι 245 tweets, το οποίο και ανταποκρίνεται στο 5% επί του συνολικού σώματος των δεδομένων. Στο σημείο αυτό είναι αναγκαίο να επισημανθεί η ιδιομορφία των εξεταζόμενων κειμένων, δεδομένου του περιορισμού των 140 χαρακτήρων που επιβάλλει το Twitter. Κατόπιν τούτου, αναλύσεις που εστιάζουν στην συντακτική και γραμματική δομή παραμένουν δευτερευούσης σημασίας. Τέλος, αν και ακολουθήθηκε η μέθοδος της τυχαίας δειγματοληψίας, από το τελικό σώμα των εξεταζόμενων δεδομένων αποκλείστηκαν κείμενα – tweets ιδίου περιεχομένου (πχ. πανομοιότυπα ψηφίσματα διαμαρτυρίας/retweets), προκειμένου να διευρυνθεί όσο το δυνατόν περισσότερο το τελικό δείγμα.

11.2 Δημιουργία θεματικών ενότητων

Τα εξεταζόμενα κείμενα ταξινομήθηκαν σε επτά θεματικές ενότητες, έτσι όπως αυτές προέκυψαν από την εξωτερική παρατήρηση του γεγονότος. Στο σημείο αυτό είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι η κατηγοριοποίηση των εξεταζόμενων κειμένων σε συγκεκριμένες κατηγορίες – θεματικές ενότητες δεν στοχεύει στην ποσοτικοποίηση των δεδομένων, αλλά στη διευκόλυνση της ερευνητικής διαδικασίας, καθώς και της διαδικασίας της ανάλυσης και της ανάγνωσης των κειμένων. Κατωτέρω παρουσιάζονται και περιγράφονται εν συντομία οι επτά θεματικές ενότητες που προέκυψαν δια μέσω της εξωτερικής παρατήρησης (για τον αθροιστικό πίνακα των κειμένων που εξετάστηκαν ανά κατηγορία βλ. Παράρτημα 2).

A. Κάλεσμα σε δράση

Στην κατηγορία αυτή εμπεριέχονται κείμενα δια μέσω των οποίων ο πομπός καλεί το δέκτη να αναλάβει δράση, είτε εντός της διαδικτυακής πραγματικότητας (πχ. υπογραφή ψηφίσματος διαμαρτυρίας), είτε εκτός (πχ. συμμετοχή σε κινητοποιήσεις).

B. Ενημερώσεις σχετικά με τις κινητοποιήσεις

Στην κατηγορία αυτή συναντώνται tweets τα οποία αποσκοπούν να ενημερώσουν την κοινότητα του Twitter για τις συλλογικές δράσεις διαμαρτυρίας που εξελίσσονται.

Γ. Αναφορές σε παραδοσιακά ΜΜΕ

Η ανωτέρω ενότητα περιλαμβάνει μηνύματα τα οποία εμπεριέχουν αναφορές σε παραδοσιακά ΜΜΕ, είτε ως πηγή ενημέρωσης, είτε ασκώντας κριτική σε αυτά και στον ευρύτερο κλάδο της δημοσιογραφίας.

Δ. Προσωπικές απόψεις – στάσεις

Εμπεριέχονται μηνύματα τα οποία εκφράζουν την στάση, την άποψη και το συναίσθημα του αφηγητή ως προς το εξεταζόμενο γεγονός. Πρόκειται κυρίως για μηνύματα – tweets τα οποία εμπεριέχουν υποκειμενικές κρίσεις, και κύριο στόχο έχουν να μεταφέρουν το συναίσθημα του συγγραφέα, και όχι την ενημέρωση του κοινού.

Ε. Ενημερώσεις σχετικές με το γεγονός

Η πέμπτη κατηγορία καταγράφει τις πληροφορίες που διανέμονται στο Διαδίκτυο και αφορούν στην εξελικτική πορεία του γεγονότος. Τα tweets τα οποία ανήκουν στην συγκεκριμένη κατηγορία έχουν αποκλειστικά ενημερωτικό χαρακτήρα.

ΣΤ. Αντιπληροφόρηση (#antireport)

Στην ενότητα αυτή συμπεριλαμβάνονται κατά κύριο λόγο tweets τα οποία και εμπεριέχουν τη θεματική ετικέτα (hashtag) #antireport, ή παραπέμπουν σε εναλλακτικά μέσα ενημέρωσης, ως πηγές πληροφόρησης, και αναδεικνύουν την αμφισβήτηση των πολιτών ως προς τα επονομαζόμενα παραδοσιακά ΜΜΕ. Ως αποτέλεσμα, οι χρήστες του Twitter πολλές φορές φαίνεται να αναλαμβάνουν οι ίδιοι τα ηνία της ενημέρωσης.

Z. Διεθνής χαρακτήρας κινήματων

Η ανωτέρω κατηγορία περιλαμβάνει μηνύματα τα οποία αναφέρονται σε δράσεις αλληλεγγύης που λαμβάνουν χώρα εκτός τοπικών συνόρων, επιβεβαιώνοντας το διεθνή χαρακτήρα που εύκολα και γρήγορα προσλαμβάνουν τα σύγχρονα κοινωνικά κινήματα.

11.2.1 Ανάλυση κειμένων (tweets)

A. Κάλεσμα σε δράση

1. Υπόγραψε το ψήφισμα για να δώσουμε ένα τέλος στο φασισμό στην Ελλάδα!

#GoldenDawn #KillahP

[http://www.avaaz.org/en/petition/TELOS_STO_FASISMO_TORA/?wFSWPeb ...](http://www.avaaz.org/en/petition/TELOS_STO_FASISMO_TORA/?wFSWPeb...)

Η χρήση κατευθυντικής πράξης λόγου (Searle, 1965) γίνεται έκδηλη μέσω της αξιοποίησης της προστακτικής (Υπόγραψε). Οι κατευθυντικές πράξεις λόγου έχουν εν γένει διαδραστικό χαρακτήρα καθώς απευθύνονται άμεσα στον δέκτη, ζητώντας του να προβεί σε συγκεκριμένες ενέργειες. Στην παρούσα περίπτωση στόχος είναι η ευαισθητοποίηση του δέκτη και μετέπειτα η ανάληψη δράσης μέσω της ψηφιακής ακτιβιστικής πρακτικής της υπογραφής ψηφίσματος διαμαρτυρίας, γνωστή και ως petition. Εύστοχη θεωρείται και η επιλογή του τίτλου που συνοδεύει το ψήφισμα διαμαρτυρίας: «Τέλος στο φασισμό τώρα». Η χρονική δείξη επιτυγχάνεται μέσω της λέξης τώρα και αποσκοπεί στο να συνδέσει το κείμενο με τον χρόνο, υπερτονίζοντας την αναγκαιότητα για άμεση δράση (van Dijk, 2000, 2008). Ο τίτλος συνοδεύεται εξίσου από τη χρήση συναισθηματικά φορτισμένου λεξιλογίου, τονίζοντας την ανάγκη για άμεση αλλαγή (Τέλος στο φασισμό). Τέλος, συναντώνται στοιχεία τροπικότητας (Halliday, 2002) τα οποία συνδέονται με τις κατευθυντικές πράξεις λόγου και εκφράζουν την υποχρέωση του δέκτη ως προς το εκφερόμενο μήνυμα.

2. Όλοι στη ΓΑΔΑ τώρα #antireport #KillahP <http://fb.me/1DngHf92O>

Μήνυμα παρακινητικού περιεχομένου που στόχο έχει το κάλεσμα σε δράση. Το Twitter φαίνεται πως πέρα του ενημερωτικού του χαρακτήρα στα πλαίσιο της συλλογικής δράσης και της πολιτικής επικοινωνίας αξιοποιείται από τους πολίτες και για τον συντονισμό και την οργάνωση των κινητοποιήσεων. Η απουσία ρήματος, και η χρονική δείξη 'τώρα' κάνουν έκδηλη την επιτακτικότητα του μηνύματος και την

ανάγκη για άμεση κινητοποίηση. Επιπλέον, η δείξη προσώπου φανερώνεται με την λέξη 'όλοι' και απευθύνεται στον αναγνώστη (van Dijk, 2000 , 2008). Σε κάθε αναγνώστη μεμονωμένα, αλλά και στην κοινωνία μαζικά, περνώντας από το διαπροσωπικό στο συλλογικό, υπερτονίζοντας την αναγκαιότητα για μαζική κινητοποίηση προκειμένου να επέλθει μια ουσιαστική αλλαγή στις κοινωνικές δομές.

3. *"Pain that doesn't become tears turns to rage" #KillahP via @sofoklis_a*

Μεταφράζοντας το παραπάνω μήνυμα προκύπτει η εξής φράση: 'πόνος που δεν γίνεται δάκρυ μετατρέπεται σε οργή'. Η χρήση της μεταφορικής αυτής φράσης, συνδυαστικά με λέξεις αρνητικά φορτισμένες (πόνος, δάκρυ, οργή) τονίζουν την κρισιμότητα της κατάστασης και την ανάγκη για άμεση παρέμβαση εκ μέρους της κοινωνίας, ενώ ταυτόχρονα επιτείνουν το έντονα συγκινησιακό ύφος του κειμένου. Η πράξη λόγου που χρησιμοποιεί ο παραγωγός επιτελεί ταυτόχρονα πολλαπλές λειτουργίες. Αποτελεί αποφαντική πράξη λόγου (Searle, 1965), που εκφέρεται με οριστική ενεστώτα δηλώνοντας το πραγματικό και το βέβαιο. Ο ομιλητής μιλάει στον αναγνώστη και του κάνει μια ξεκάθαρη δήλωση. Εκ παραλλήλου πρόκειται για εκφραστική και κατευθυντική πράξη, η οποία προσανατολίζεται άμεσα στον αποδέκτη του μηνύματος και έχει διαδραστικό χαρακτήρα. Ο συγγραφέας δεν εκφωνεί απλά το μήνυμα του, εκφράζει συναισθήματα και ζητάει από το κοινό να αναλάβει δράση, πυροδοτώντας αισθήματα οργής. Ως εκ τούτου, έκδηλα είναι τα γλωσσικά στοιχεία αξιολόγησης (Weiss και Wodak, 2003), τα οποία διαφαίνονται μέσω της χρήσης των αρνητικά επιφορτισμένων λέξεων για τις οποίες γίνεται λόγος στην αρχή της παραγράφου, και μέσω των οποίων προβάλλεται η στάση και το συναίσθημα του αφηγητή. Εκ παραλλήλου, αποτελούν ενδείξεις τροπικότητας (Halliday, 2002), υπογραμμίζοντας την εμπλοκή του πομπού με το περιεχόμενο του μηνύματος.

4. *#KillahP rest in peace. We will beat the fascism. No pasaran!*

Πολλαπλές πράξεις εκτελεί ο αφηγητής μέσω των πράξεων λόγου που επιλέγονται στο ανωτέρω αφήγημα. Αρχικά διατυπώνει μια αποφαντική και εκφραστική πράξη λόγου (KillahP rest in Peace), δηλώνοντας και εκφράζοντας την συμπαράστασή του για το θάνατο του δολοφονημένου Παύλου Φύσσα. Ακολούθως, εντοπίζονται δυο δεσμευτικές πράξεις λόγου, οι οποίες και αποτυπώνουν τη δέσμευση του για μια μελλοντική πράξη (Searle, 1965). Ο συγγραφέας δεσμεύεται να αντιμετωπίσει και να

υπερνικήσει το φασισμό, ως ένα από τα μεγαλύτερα κοινωνικά ζητήματα. Οι δεσμευτικές πράξεις λόγου προσανατολίζονται στον ίδιο τον αφηγητή, ενώ ο ρόλος του ακροατή παραμένει περιορισμένος, Μόλα ταύτα, υιοθετώντας την χρήση α' πληθυντικού (we) το μήνυμα αποκτά προσωπικό ύφος, αποσκοπώντας στην ευαισθητοποίηση και κινητοποίηση του κοινού. Ο συγγραφέας διατυπώνει μια προσωπική δέσμευση, την οποία θέλει να μεταφέρει στο σύνολο της κοινωνίας. Η χρήση του θαυμαστικού στο τέλος της πρότασης προσδίδει περαιτέρω έμφαση στην προτροπή, αλλά και στην αποφασιστικότητα και μαχητικότητα που διακρίνει τον ομιλητή.

5. *Αντιφασιστική συγκέντρωση ενάντια στο άνοιγμα γραφείων της Χ.Α. στην Καβάλα, σήμερα 18:00 στο Πάρκο Φαλήρου #killahP*
[https://athens.indymedia.org/calendar/event.php?id=46174 ...](https://athens.indymedia.org/calendar/event.php?id=46174)

Αν και κατά βάση ενημερωτικός, όπως τουλάχιστον προκύπτει μέχρι στιγμής ο χαρακτήρας του Twitter, σε περιπτώσεις δύναται να χαρακτηριστεί και ως παρακινήτικός, καθώς οι χρήστες εκμεταλλεύονται το συγκεκριμένο μέσο προκειμένου να δημοσιεύσουν ανοικτά καλέσματα σε συλλογικές δράσεις. Ως πηγή πληροφόρησης αναφέρεται η εναλλακτική σελίδα ενημέρωσης Indymedia, και το ανωτέρω μήνυμα αποτελεί ένδειξη της πολιτικής προέκτασης που έχει αποκτήσει η δολοφονία του Παύλου Φύσσα. Ο δολοφόνος δεν περιορίζεται σε ένα μόνο πρόσωπο. Σύσσωμο το κόμμα της Χρυσής Αυγής, καθώς και οι υποστηρικτές του κόμματος θεωρούνται υπαίτιοι. Η πράξη λόγου η οποία επιλέγεται είναι έμμεσα κατευθυντική, καθώς ο ομιλητής ζητά την συμμετοχή των πολιτών στην συγκέντρωση (Searle, 1965).

6. *"Pavlos Fissas: DEAD by the knife of #GoldenDawn. Apathy is an accomplice."*
#KillahP #Greece

Ο πομπός επιλέγει την χρήση αποφαντικών πράξεων λόγου οι οποίες και προσανατολίζονται στον ίδιο τον ομιλητή, περιορίζοντας τον διαδραστικό χαρακτήρα της επικοινωνίας (Searle, 1965). Η χρήση παθητικής φωνής προσδίδει αμεσότητα και παράλληλα δίνει έμφαση στο ίδιο το γεγονός, απαλείφοντας εν μέρει την ταυτότητα του δράστη. Η έμφαση στο γεγονός του θανάτου αποδίδεται και με την χρήση κεφαλαίων γραμμάτων (DEAD). Το μήνυμα είναι γραμμένο στα αγγλικά, επιβεβαιώνοντας, όπως και πληθώρα προγενέστερων μηνυμάτων τον διεθνοποιημένο

χαρακτήρα των σύγχρονων κοινωνικών κινημάτων. Τέλος, με μια αποφαντική και ταυτόχρονα κατευθυντική πράξη λόγου που παραπέμπει στην ανάληψη δράσης ο συγγραφέας υπογραμμίζει πως η ανοχή είναι συνενοχή (Searle, 1965). Με άλλα λόγια, προτρέπει τα άτομα του δικτύου του κινητοποιηθούν άμεσα, ειδάλλως θα θεωρούνται από την κοινωνία συνυπεύθυνοι τόσο στο γεγονός της δολοφονίας, όσο και στην παρακμή της ίδιας της κοινωνίας.

7. ΣΑΜΑΡΑ: Ποινικοποίησε τη Χρυσή Αυγή τώρα!

[http://www.avaaz.org/en/petition/TELOS_STO_FASISMO_TORA/?twi ...](http://www.avaaz.org/en/petition/TELOS_STO_FASISMO_TORA/?twi...) #KillahP

Έντονα είναι τα στοιχεία δείξης στο ανωτέρω μήνυμα στο οποίο χρησιμοποιείται κατευθυντική πράξη λόγου, η οποία και εκφέρεται σε προστακτική (Searle, 1965). Το μήνυμα προσανατολίζεται στον ακροατή, ο οποίος σε μια πρώτη ανάγνωση είναι ο τότε πρωθυπουργός της χώρας, Αντώνης Σαμαράς, από τον οποίο ο συγγραφέας ζητάει την ποινικοποίηση της Χρυσής Αυγής. Με ένα δεύτερο ανάγνωσμα συμπεραίνεται ότι ο πομπός επιδιώκει να ακουστεί στο κοινωνικό σύνολο, κάνοντας έκκληση για ανάληψη δράσης. Η έμμεση αναφορά στο σύνολο της κοινωνίας συμπεραίνεται και από τη δημοσίευση σχετικού link ψηφίσματος διαμαρτυρίας, που αντιτίθεται στην νομιμότητα της Χρυσής Αυγής. Η αναφορά στον πρωθυπουργό σε κεφαλαία γράμματα (ΣΑΜΑΡΑ) εντείνει την σπουδαιότητα του μηνύματος, καθώς και την πολιτική προέκταση που έχει λάβει το συμβάν. Η δείξη προσώπου γίνεται φανερή μέσω της χρήσης β' ενικού (ποινικοποίησε), αλλά και της άμεσης αναφοράς στο πρόσωπο του πρωθυπουργού, προσδίδοντας αμεσότητα και εντείνοντας τη διάδραση της επικοινωνίας (van Dijk, 2000, 2008). Χρονική δείξη περιλαμβάνει ο τίτλος του ψηφίσματος (τώρα), τοποθετώντας το μήνυμα σε συγκεκριμένα χρονικά πλαίσια, και δίνοντας παράλληλα έμφαση στην αναγκαιότητα για άμεση δράση. Συμπληρωματικά, η χρήση του θαυμαστικού στο τέλος της πρότασης υποδηλώνει προσταγή.

8. "Τσακίστε τους φασίστες σ'ολόκληρη τη Γη" #antireport #killahp #london #uk

[http://www.ertopen.com/eidiseis/item/5256-%C2%ABoyte-edl-oyte-chrysh-aygh,-tsakiste-toys-fasistes-se-oloklhrh-th-gh-%C2%BB-fwnazoyn-sto-londino-photos ...](http://www.ertopen.com/eidiseis/item/5256-%C2%ABoyte-edl-oyte-chrysh-aygh,-tsakiste-toys-fasistes-se-oloklhrh-th-gh-%C2%BB-fwnazoyn-sto-londino-photos...)

Οι αφηγητές μέσω των γλωσσικών τους επιλογών συχνά εκφράζουν προθέσεις, πράττουν, και προτρέπουν τους συνομιλητές τους στην ανάληψη συγκεκριμένων πράξεων –δράσεων. Η παραπάνω πράξη λόγου δύναται να χαρακτηριστεί ως

κατευθυντική και διακηρυχτική (Searle, 1965). Ο συγγραφέας ζητά από το κοινό να αναλάβει δράση, πολεμώντας τη μάστιγα του φασισμού και των κοινωνικών διακρίσεων και προκαταλήψεων. Ως κατευθυντική, η πράξη λόγου προσανατολίζεται στον αποδέκτη του μηνύματος, κάτι το οποίο εκφράζεται από τη δείξη προσώπου μέσω της χρήσης β' πληθυντικού. Η φράση κρίνεται και ως διακηρυχτική, καθώς μέσω της συγκεκριμένης πράξης θα επέλθει η κοινωνική αλλαγή στον κόσμο. Το λεξιλόγιο φέρει συναισθηματικό φορτίο, και μάλιστα περιλαμβάνει λέξεις που προκαλούν αρνητικούς συνειρμούς (Τσακίστε, φασίστες), επιχειρώντας να εντείνει τη συγκινησιακή φόρτιση, διεγείρουν τα αισθήματα οργή του κοινωνικού συνόλου, και οδηγώντας στον «ξεσηκωμό» της κοινωνίας. Τα εισαγωγικά χρησιμοποιούνται δεδομένου ότι το μήνυμα αποκτά ιδιαίτερη απόχρωση στο λόγο του συγγραφέα.. Από τη μία εκφράζει την στάση αλληλέγγυων του εξωτερικού, αλλά από την άλλη, λειτουργώντας ως γλωσσική ένδειξη αξιολόγησης, παρεμβάλει την στάση του ίδιου του αφηγητή (Weiss και Wodak, 2003).

9. Καλούμε τους κατοίκους του Κερατσινίου-Νίκαιας να ανοίξουν τα σπίτια τους και σήμερα! #KillahP

Ανοιχτό κάλεσμα το οποίο απευθύνεται στους κατοίκους της Νίκαιας διατυπώνει μέσω του μηνυμάτος του ο χρήστης στο ανωτέρω tweet. Εντοπίζεται κατευθυντική πράξη λόγου, εκφερόμενη σε υποτακτική ενεστώτα, συμβολίζοντας τη δέσμευση του αποδέκτη ως προς το περιεχόμενο του μηνύματος (Searle, 1965). Η χρήση των κατευθυντικών πράξεων έχει έντονο το στοιχείο της διάδρασης καθώς προσανατολίζονται άμεσα στον αναγνώστη, από τον οποίο και ζητείται κάτι. Στην παρούσα περίπτωση, ζητείται από τους κατοίκους να 'ανοίξουν' τα σπίτια τους, προκειμένου να λειτουργήσουν ως καταφύγια για τους εξεγερμένους διαδηλωτές. Το θαυμαστικό χρησιμοποιείται στο τέλος της πρότασης για να δηλώσει το συναίσθημα του ομιλητή, εννοώντας το θαυμασμό του και την εκτίμησή του προς τους κατοίκους. Συμπερασματικά, πρόκειται για ακόμη ένα tweet παρακινήτικού χαρακτήρα, καθώς το συγκεκριμένο μέσο κοινωνικής δικτύωσης αξιοποιείται για τη δημοσίευση ενός ανοικτού καλέσματος σε δράση.

10. #KillahP murdered by racists. Time for Greek militant left to show the world they walk the walk. <http://sonsofmalcolm.blogspot.co.uk/2013/09/greece-anti-fascist-musician-killed-by.html> ...

Η πρώτη πράξη λόγου που συναντάται στο κείμενο χαρακτηρίζεται ως αποφαντική (Searle, 1965) και εκφέρεται σε οριστική προκειμένου να αναδείξει τη βεβαιότητα του συγγραφέα για την αλήθεια των λεγομένων του, μην αφήνοντας περιθώρια αμφισβήτησης στον αναγνώστη (#KillahP murdered by racists). Η χρήση της παθητικής φωνής εντείνει την συναισθηματική φόρτιση, απαλείφοντας εν μέρει την ταυτότητα του δράστη. Η δολοφονία αποκτά πολιτική χροιά και ιδεολογικό προσανατολισμό και αυτό φανερώνεται από το γεγονός ότι ο συγγραφέας σκόπιμα επιλέγει να αποσιωπήσει την ταυτότητα του δράστη. Το δράστη εκπροσωπεί ένα σύνολο ανθρώπων με κοινό ιδεολογικό προσανατολισμό. Εκ παραλλήλου, χρησιμοποιεί αρνητικά επιφορτισμένο λεξιλόγιο (racists) σε μια προσπάθεια ευαισθητοποίησης του κοινού, το οποίο λειτουργεί και ως γλωσσική ένδειξη αξιολόγησης (Weiss και Wodak, 2003), λαμβάνοντας υπόψη ότι ο συγκεκριμένος χαρακτηρισμός εκφράζει την στάση του κειμενικού παραγωγού ως προς το γεγονός στο οποίο αναφέρεται και συμβάλλει στην κατασκευή της κοινωνικής του ταυτότητας. Η δεύτερη πράξη λόγου (Time for Greek militant left to show the world they walk the walk) έχει κατευθυντικό χαρακτήρα (Searle, 1965). Προσανατολίζεται στον αποδέκτη, και συγκεκριμένα στους πολιτικούς ακτιβιστές οι οποίοι εντάσσονται στον χώρο της αριστεράς, από τους οποίους και ζητάει να αναλάβουν άμεσα δράση. Με μια δεύτερη ανάγνωση ανιχνεύονται οι διχαστικές τάσεις που ελλοχεύουν στην ελληνική κοινωνία, η οποία βρίσκεται αντιμέτωπη με ένα δίπολο, από τη μία οι ‘ρατσιστές’, σύμφωνα πάντα με τον συγγραφέα, και από την άλλη πλευρά οι πολιτικοί ακτιβιστές οι οποίες και αντιμάχονται κάθε μορφή κοινωνικής διάκρισης.

11. #KillahP rest in riot! #antifa #hiphop <http://fb.me/No8DRysM>

Παραφράζοντας την φράση ‘Rest in peace’ (Αναπαύσων εν ειρήνη) ο πομπός μέσω ενός μηνύματος συμπαραστάσης για το θάνατο του νεαρού τραγουδιστή τον καλεί να εξεγερθεί δηλώνοντας ‘Rest in riot’. Ως εκ τούτου, πρόκειται για κατευθυντική πράξη λόγου (Searle, 1965), καθώς ο αφηγητής του εκφωνήματος ζητάει κάτι από τον αποδέκτη, ο οποίος με μια πρώτη ανάγνωση φαίνεται να είναι ο δολοφονημένος. Πάραυτα, ο συγγραφέας προσανατολίζεται και απευθύνεται στο σύνολο της κοινωνίας, στην οποία τονίζει την αναγκαιότητα για εξέγερση καλώντας της να αναλάβει άμεση δράση. Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω, το περιεχόμενο του μηνύματος δύναται να χαρακτηριστεί ως παρακινητικό.

12. *Ας είναι ο θάνατός του μια αρχή. Ιδού τι αναρτήθηκε πριν από λίγο σε σελίδα
οπαδών του Ολυμπιακού. #KillahP*

Εκφραστική και δεσμευτική (Searle, 1965) χαρακτηρίζεται η πράξη που εκτελεί μέσω του αφηγήματός του ο χρήστης του ανωτέρω μηνύματος (Ας είναι ο θάνατός του μια αρχή). Εκφραστική γιατί εκφράζει την επιθυμία, την πρόθεση και το συναίσθημα του συγγραφέα, και δεσμευτική γιατί ο λόγος του λειτουργεί ως μια έμμεση δέσμευση για μια μελλοντική πράξη που θα συμβεί. Το μήνυμα προσανατολίζεται στον ίδιο τον κειμενικό παραγωγό και απουσιάζουν από την πρόταση στοιχεία διεπίδρασης. Μέσω των λεγομένων του ουσιαστικά ο αφηγητής εκφράζει την έντονη επιθυμία του για κοινωνική αλλαγή, και καθιστά το γεγονός της δολοφονίας ως το κομβικό σημείο αφετηρίας που οφείλει να κινητοποιήσει και να αφυπνίσει την κοινωνία προκειμένου να διεκδικήσει όσα της στερούνται, δίνοντας το έναυσμα για μια νέα αρχή. Η νέα αρχή συμβολίζει εν κατακλείδι τη μεταστροφή της ίδιας της κοινωνίας προς ένα κοινωνικό μοντέλο το οποίο θα διέπεται από αισθήματα ομόνοιας και αλληλεγγύης, ενώ παράλληλα θα αποκλείονται από αυτό οποιεσδήποτε τάσεις που προάγουν τον κοινωνικό διαχωρισμό.

13. *Video of The Fascist Policemen That Shot the Antifas Watch Now and Spread It*

◇via @kinimatini

http://www.makeleio.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=26136:20

[13-09-20-18-02-16&catid=4:2012-02-11-12-49-59&Itemid=2 ... #Antireport](#)

#KillahP

Κατευθυντική πράξη λόγου, εκφερόμενη σε προστακτική επιλέγει να χρησιμοποιήσει ο κειμενικός παραγωγός (Watch now and spread it), (Searle, 1965). Το μήνυμα προσανατολίζεται άμεσα στον δέκτη, από τον οποίο ο πομπός ζητάει να δει τώρα το βίντεο που συνοδεύει το κείμενο του και εν συνεχεία να το διαδώσει και ο ίδιος με την σειρά του. Η λέξη 'now' (τώρα), αποτελεί στοιχείο χρονικής δείξης, συνδέοντας το μήνυμα με συγκεκριμένες χρονικές συντεταγμένες και παράλληλα προωθεί την διεπίδραση μεταξύ του πομπού και στο αποδέκτη. Επιπλέον, λειτουργεί και ως ένδειξη δεοντικής τροπικότητας (Halliday, 2002), εκφράζοντας το βαθμό δέσμευσης του κοινού με το περιεχόμενο του μηνύματος. Ο ομιλητής χρησιμοποιώντας το χρονικό επίρρημα 'τώρα' δεν αφήνει περιθώρια αναστοχασμού στο κοινό του, από το οποίο ζητάει να προβεί σε συγκεκριμένες ενέργειες άμεσα. Τέλος, παρατηρείται ότι ο

διάλογος αναφορικά με το γεγονός της δολοφονίας του Παύλου Φύσσα επεκτείνεται, αποκτώντας έναν ξεκάθαρα πολιτικό και ιδεολογικό προσανατολισμό, Αυτό διαφαίνεται μέσω της χρήσης των αντικρουόμενων λέξεων και εννοιών ‘fascists’ και ‘antifas’, οι οποίες με την σειρά τους υπογραμμίζουν το ιδεολογικό δίπολο με το οποίο βρίσκεται αντιμέτωπη η ελληνική κοινωνία.

14. Πιστεύετε ότι θα πρέπει να τεθεί εκτός νόμου η Χρυσή Αυγή; Πάρτε μέρος στη δημοσκόπηση http://news247.gr/eidiseis/live-blog/live_blogging_sok_apo_th_stygerh_dolofonia_toy_34xronoy_apo_xraysiayth.2418024.html#livecomment162415 ... #KillahP

Ανοιχτό ερώτημα απευθύνει στους πολίτες ο συγγραφέας του μηνύματος, καλώντας τους να μετέχουν σε μια δημόσια διαβούλευση αναφορικά με την νομιμότητα του κόμματος της Χρυσής Αυγής. Υπό αυτήν την έννοια, το Twitter δίνει το έναυσμα σε κάθε πολίτη που διατηρεί έναν ενεργό ψηφιακό λογαριασμό τη δυνατότητα να εμπλακεί και να παρέμβει στο δημόσιο διάλογο, λειτουργώντας έτσι ως την ψηφιακή εναλλακτική της δημόσιας σφαίρας. Κατά μια έννοια, θα μπορούσε να ειπωθεί ότι το Twitter συγκεκριμένα, και τα ψηφιακά μέσα γενικότερα, δύναται να συμβάλλουν στην διεύρυνση και τον εκδημοκρατισμό της δημόσιας σφαίρας, δεδομένου ότι κάθε πολίτης που έχει πρόσβαση στο Διαδίκτυο έχει ταυτόχρονα και τη δύναμη να παρεμβαίνει στο δημόσιο διάλογο. Τέλος, χρησιμοποιεί κατευθυντική πράξη λόγου (Searle, 1965), (Πάρτε μέρος στη δημοσκόπηση) ζητώντας από τους πολίτες να τοποθετηθούν και να εκφράσουν την στάση τους μέσω ηλεκτρονικής δημοσκόπησης. Ο μηχανισμός της δεοντικής τροπικότητας (Halliday, 2002) που εκφράζει τις διαβαθμίσεις υποχρέωσης από την πλευρά του αποδέκτη φανερώνεται με την χρήση προστακτικής, η οποία και εμμέσως ‘υποχρεώνει’ τον παραλήπτη στην ανάληψη άμεσης δράσης.

15. Απλα respect. "@mrs_rap:Ας είναι ο θάνατός του μια αρχή. Ιδού τι αναρτήθηκε σε σελίδα οπαδών του Ολυμπιακού.#KillahP ”

Αναδημοσίευση διακηρυκτικής πράξης λόγου (Ας είναι ο θάνατός του μια αρχή) περιλαμβάνει το παραπάνω tweet (Searle, 1965). Η τροπικότητα εκφράζεται μέσω της λέξης «respect» η οποία και φανερώνει τη δέσμευση του συγγραφέα με το περιεχόμενο του μηνύματος (Halliday, 2002). Η τροπικότητα αποτελεί τον γλωσσικό εκείνο μηχανισμό που φανερώνει το κατά πόσο ο ομιλητής δείχνει να

συγγενεύει ή να απομακρύνεται από το ίδιο το εκφώνημα. Ως εκ τούτου, στην παρούσα περίπτωση ο κειμενικός παραγωγός όχι μόνο συνδέεται, αλλά ταυτίζεται με το περιεχόμενο του μηνύματος που επιλέγει να αναδημοσιεύσει. Εκ παραλλήλου, με την χρήση διακηρυχτικής πράξης, επιδιώκει να επιφέρει μια ριζική αλλαγή στην ίδια την κοινωνία, δίνοντας το έναυσμα προκείμενου η κοινωνία ως σύνολο, οι αρμόδιοι θεσμοί αλλά και ο κάθε πολίτης ξεχωριστά να επαναπροσδιορίσει τον ρόλο του. Τέλος, οι διακηρυχτικές πράξεις λόγου (Searle, 1965) προσανατολίζονται στον ίδιο τον ομιλητή, ενώ ο ρόλος του παραλήπτη είναι δευτερευούσης σημασίας, δεδομένου ότι είναι αυτός στον οποίο λέγεται κάτι. Μόλα ταύτα, ο ομιλητής επιδιώκει να εμπλέξει τον επικοινωνητή στο εκφώνημα, κινητοποιώντας και ευαισθητοποιώντας τον.

16. Αντιφασιστική πορεία σήμερα στη Χαλκίδα, 19:00, προσυγκέντρωση στην παλιά γέφυρα <http://oulaloum.espiiv.net/?p=3182> #antireport #KillahP

Στο θεωρητικό υπόβαθρό προτείνεται ότι τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης επιτελούν διττό ρόλο στην εξέλιξη των σύγχρονων κοινωνικών κινημάτων. Κυρίαρχος είναι μεν ο ενημερωτικός τους χαρακτήρας, αλλά παράλληλα συμβάλλουν στον συντονισμό και στη διάδοση των κινηματικών πρακτικών. Το ανωτέρω μήνυμα εντάσσεται στην δεύτερη περίπτωση, δεδομένου ότι ο χρήστης επιλέγει να δημοσιεύσει μέσω του Twitter ένα ανοιχτό κάλεσμα σε δράση, παραθέτοντας πληροφορίες αναφορικά με κινητοποιήσεις που επρόκειτο να λάβουν χώρα. Κατόπιν τούτου, τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, και στην περίπτωσή μας το Twitter, ενδέχεται να αποκτήσουν ξεκάθαρο παρακινητικό χαρακτήρα, επιχειρώντας την αφύπνιση και την συμμετοχή της κοινωνίας. Η πράξη λόγου που χρησιμοποιείται είναι αποφαντική (Searle, 1965), καθώς ο αφηγητής προχωρά σε μια δημόσια δήλωση, ενώ παράλληλα εντοπίζονται και στοιχεία χρονικής δείξης (σήμερα). Τέλος, το μήνυμα συνοδεύεται από την σχετική ετικέτα #antireport, της οποίας ο ρόλος έχει επισημανθεί ποικιλοτρόπως σε διάφορα παραδείγματα που ακολουθούν.

17. Αντιφασιστική διαδήλωση σήμερα στη Δάφνη, 18:00, πλατεία καλογήρων (Μετρό Δάφνης) #antireport #KillahP

Μέσω του μηνύματός του ο συγγραφέας δημοσιεύει ένα ανοιχτό κάλεσμα σε δράση, ενώ ο λόγος του κρίνεται ως παρακινητικός. Τα στοιχεία της χωρικής και χρονικής δείξης είναι εμφανή μέσα στο κείμενο (σήμερα, Δάφνη, πλατεία Καλογήρων),

επιχειρώντας να συνδέσουν το περιεχόμενο με τον τόπο και τον χρόνο, ενισχύοντας παράλληλα τη διεπίδραση μεταξύ του πομπού και του παραλήπτη (van Dijk, 2000 , 2008). Η διαδήλωση χαρακτηρίζεται από τον παραγωγό ως ‘αντιφασιστική’ και ο λόγος του αποκτά άμεσα πολιτικό απόηχο. Η επιλογή του προαναφερθέντος επιθετικού προσδιορισμού, πέραν του ότι αποδίδει χαρακτηριστικά πολιτικής δολοφονίας στο εξεταζόμενο συμβάν, επιδιώκει ταυτόχρονα να αφυπνίσει και να ευαισθητοποιήσει το κοινό. Τέλος, όπως έχει προαναφερθεί, αποτελεί γλωσσικό στοιχείο αξιολόγησης, δεδομένου ότι μέσω του λόγου κατασκευάζεται η κοινωνική ταυτότητα του συγγραφέα και παρεμβαίνει η στάση του και τα συναισθήματά του αναφορικά με το γεγονός που μας απασχολεί (Weiss και Wodak, 2003).

18. #KillahP Διαδώστε αυτό: Με εντολή του Μιχαλολιάκου δολοφώνηθηκε ο Παύλος.

Κατευθυντική πράξη λόγου (Searle, 1965) με έντονα στοιχεία δεοντικής τροπικότητας (Halliday, 2002) τα οποία συνοψίζονται στην χρήση προστακτικής (Διαδώστε). Η χρήση προστακτικής φανερώνει την υποχρέωση του αποδέκτη ως προς το εκφώνημα. Το μήνυμα έχει έντονο το στοιχείο της διάδρασης, δεδομένου ότι προσανατολίζεται στον παραλήπτη, από τον οποίο ο πομπός ζητάει επιτακτικά να προβεί άμεσα σε συγκεκριμένες ενέργειες.

*19. Από τα Λόγια κ τη Μουσική του Παύλου, για τον Παύλο που όλοι "αυτοί μιλάν",
μέχρι να μιλήσουμε ΟΛΟΙ ΕΜΕΙΣ <http://youtu.be/AEzxTFGvfQM> #KillahP*

Εμμέσως κατευθυντική (Searle, 1965) δύναται να θεωρηθεί η πράξη λόγου που εντοπίζεται στο ανωτέρω μήνυμα . Αν και με μια πρώτη ανάγνωση το περιεχόμενο του μηνύματος προσανατολίζεται στον συγγραφέα, στην πράξη απευθύνεται στην κοινωνία, από την οποία ζητά να αναλάβει δράση. Η χρήση α’ πληθυντικού αριθμού στοχεύει στην προσωποποίηση του μηνύματος και στην ενίσχυση των αισθημάτων αλληλεγγύης και συλλογικότητας. Προκειμένου να υπογραμμίσει την αναγκαιότητα για συλλογική δράση επιλέγει την χρήση κεφαλαίων γραμμάτων (ΟΛΟΙ ΕΜΕΙΣ). Στόχος του συγγραφέα αποτελεί η αφύπνιση και η κινητοποίηση του κοινωνικού συνόλου. Τα στοιχεία της δείξης προσώπου (van Dijk, 2000 , 2008) που φανερώνουν την διεπίδραση μεταξύ των επικοινωνητών εντοπίζονται στις αντωνυμίες (αυτοί, εμείς) όπως και στην χρήση α’ πληθυντικού (μιλήσουμε). Τέλος, σε μια προσπάθεια ευαισθητοποίησης ο συγγραφέας δανείζεται τους στίχους τραγουδιού, τους οποίους και παραθέτει μέσα σε εισαγωγικά. Η αντίθεση μεταξύ του αποστασιοποιημένου

‘αυτοί’ και του συλλογικού ‘εμείς’ υπερτονίζει την αναγκαιότητα για αλληλεγγύη η οποία θα επέλθει μέσα από το πέρασμα από το ατομικό «εγώ» στο συλλογικό «εμείς».

20. Θα μπω όπως και χτες φωνάζοντας "φασίστες!!" στήνοντας οδοφράγματα και πετώντας πέτρες (Γώγου) #KillahP

Λόγος με ιδεολογικό προσανατολισμό ο οποίος και εμπεριέχει ξεκάθαρα στοιχεία που ανήκουν στο γλωσσικό μηχανισμό της αξιολόγησης (Weiss και Wodak, 2003). Χαρακτηριστικό παράδειγμα η λέξη ‘φασίστες’, η οποία προβάλλει την ιδεολογική, κοινωνική και πολιτική στάση και ταυτότητα του συγγραφέα. Ο κειμενικός παραγωγός δεν επιλέγει τυχαία την χρήση εισαγωγικών που συνοδεύουν την λέξη φασίστες. Στόχος του δεν αποτελεί η αλλοίωση του πρωταρχικού νοήματος της λέξης. Αντιθέτως, επιδιώκει να αποδώσει την έμφαση ακριβώς στην κυριολεκτική σημασία της ίδιας της λέξης, και κατ’ επέκταση στην ιδεολογική ταυτότητα των υποκειμένων, και η χρήση των εισαγωγικών συμβάλλει σημαντικά σε αυτό. Η πράξη λόγου που χρησιμοποιεί είναι εμμέσως κατευθυντική (Searle, 1965). Δανειζόμενους τους στίχους της ποιήτριας Κατερίνας Γώγου, απευθύνεται στην κοινωνία από την οποία ζητά κάτι πολύ συγκεκριμένο: να ξεσηκωθεί, να βγει στους δρόμους, και να αναλάβει δράση. Μάλιστα δε, η δράση των κοινωνικών υποκειμένων, επιβάλλεται να αποκτήσει επαναστατικά χαρακτηριστικά. (στήνοντας οδοφράγματα και πετώντας πέτρες). Προκειμένου να ενισχύσει τον ισχυρισμό του και να επιτείνει την συγκινησιακή φόρτιση, επιλέγει λέξεις που φέρουν από μόνες του έντονο συναισθηματικό φορτίο. Τέλος, η τροπικότητα η οποία αναφέρεται στις διαβαθμίσεις υποχρέωσης εκ μέρους του αποδέκτη είναι σχετικά περιορισμένη, δεδομένου ότι ο συγγραφέας δεν απευθύνεται άμεσα στην κοινωνία, αλλά επιλέγει τον ποιητικό λόγο για να ζητήσει από αυτήν κάτι (Halliday, 2002).

21. ΝΕΑ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΗ ΤΟ ΣΑΒΒΑΤΟ ΣΤΗ ΝΙΚΑΙΑ ΑΠΟ ΣΩΜΑΤΕΙΑ ΤΟΥ ΠΕΙΡΑΙΑ #KILLAHP http://prezatv.blogspot.gr/2013/09/killahp_7014.html ...

Κάλεσμα σε δράση δημοσιεύει ο χρήστης του ανωτέρω tweet, παρουσιάζοντας στο κοινό τις αναγκαίες πληροφορίες σχετικά με πορεία που επρόκειτο να πραγματοποιηθεί στη Νίκαια. Ο αφηγητής επιτελεί μέσω του λόγου δύο ξεχωριστές πράξεις ταυτόχρονα. Εν πρώτοις, η πράξη λόγου κρίνεται ως αποφαντική, καθώς πρόκειται για μια ανοιχτή δήλωση που πραγματοποιείται στα πλαίσια της

ενημέρωσης και της πληροφόρησης του κοινού. Εν συνεχεία, η πράξη του έχει κατευθυντικά στοιχεία και παρακινητικό χαρακτήρα, καθώς εμμέσως προσανατολίζεται στον αποδέκτη, από τον οποίο και ζητά να λάβει μέρος στις κινητοποιήσεις που εξελίσσονται (Searle, 1965). Η διεπίδραση ενισχύεται μέσω του μηχανισμού της χωρικής (Νίκαια) και χρονικής δείξης (Σάββατο), συνδέοντας ταυτόχρονα το περιεχόμενο του μηνύματος με συγκεκριμένες χωροχρονικές συντεταγμένες. Η χρήση παθητικής φωνής αποδίδει την έμφαση στο ίδιο το γεγονός, εννοώντας την πορεία. Τέλος, σημαντικό είναι να αναφερθεί ότι για ακόμη μια φορά οι χρήστες του Twitter επιλέγουν ως πηγή ενημέρωσης κάποιο εναλλακτικό μέσο, και συγκεκριμένα το ιστολόγιο 'prezatv'.

22. *Υπόγραψε το ψήφισμα για να δώσουμε ένα τέλος στο φασισμό στην Ελλάδα!*

#GoldenDawn #KillahP

http://www.avaaz.org/en/petition/TELOS_STO_FASISMO_TORA/?wAFXzfb ...

Κατευθυντική πράξη λόγου (Searle, 1965) που εκφέρεται με προστακτική (υπόγραψε). Ο κειμενικός παραγωγός προσανατολίζεται στον αποδέκτη από τον οποίο και ζητάει κάτι. Η χρήση προστακτικής αποτελεί στοιχείο τροπικότητας και υπογραμμίζει την υποχρέωση του αναγνώστη ως προς το περιεχόμενο του μηνύματος, η οποία κρίνεται ως επιτακτική και αναγκαία. Τέλος, η χρήση λέξεων με ιδεολογικό περιεχόμενο, όπως 'φασισμό' εντάσσονται στον γλωσσικό μηχανισμό της αξιολόγησης, δεδομένου ότι μέσω του λόγου παρεμβαίνει η προσωπική στάση, το συναίσθημα και ο ιδεολογικός προσανατολισμός του αφηγητή (Weiss και Wodak, 2003).

23. *Manifestation against fascism tomorrow in #Brussels. Not a minute of silence but*

a life of struggle! #KillahP

https://www.facebook.com/events/1416352778577678/?notif_t=plan_user_invited ...

Κάλεσμα σε δράση εκφράζει ο χρήστης του ανωτέρω μηνύματος. Ο συγγραφέας αξιοποιεί τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης προκειμένου να οργανώσει και να συντονίσει τις κινητοποιήσεις που εξελίσσονται, ενώ ταυτόχρονα επιδιώκει να κινητοποιήσει το κοινό ούτως ώστε να λάβει μέρος σε αυτές. Παρατηρείται ότι για τη διάδοση και τον συντονισμό των δράσεων χρησιμοποιείται η εφαρμογή του Facebook, 'Facebook Events'. Κατόπιν τούτου, επαληθεύεται η διάδραση μεταξύ διαφορετικών μιντιακών πλατφόρμων. Η πρώτη πράξη λόγου που εντοπίζεται

δύναται να χαρακτηριστεί ως κατευθυντική (Searle, 1965), δεδομένου ότι ο παραγωγός εμμέσως ζητά την συμμετοχή του κόσμου στην συγκέντρωση διαμαρτυρίας. Στο μήνυμα, το οποίο και προσανατολίζεται στον αποδέκτη, τα στοιχεία που υπάγονται στον γλωσσικό μηχανισμό της δείξης είναι έκδηλα. Χαρακτηριστικά αναφέρονται οι λέξεις: ‘tomorrow’ (χρονική δείξη), ‘in Brussels’ (χωρική δείξη). Κατά αυτόν τον τρόπο ενοισχύεται η διεπίδραση μεταξύ του πομπού και του αποδέκτη και παράλληλα το περιεχόμενο του μηνύματος συνδέεται με τον τόπο και το χρόνο της επικοινωνίας. Εκ παραλλήλου, η λέξη ‘fascism’ πέραν του ότι προσδίδει χαρακτηριστικά πολιτικής δολοφονίας, λειτουργεί και ως γλωσσικό στοιχείο αξιολόγησης (Weiss και Wodak, 2003), παρεμβάλλοντας τον ιδεολογικό προσανατολισμό και την στάση του κειμενικού παραγωγού. Η δεύτερη πράξη λόγου (Not a minute of silence but a life of struggle!) κρίνεται ως διακηρυχτική (Searle, 1965). Ο λόγος του συγγραφέα αποκτά πολιτική χροιά και δια μέσω αυτού δεσμεύεται να επιφέρει την κοινωνική αλλαγή, σε ατομικό, συλλογικό και θεσμικό επίπεδο. Ολοκληρώνοντας, το λεξιλόγιο του είναι συναισθηματικά επιφορτισμένο, επιδιώκοντας την αφύπνιση της κοινωνίας.

24. Εργατικά συνδικάτα καλούν σε πορεία ενάντια στην διανομή τροφίμων της Χ.Α.

αύριο στη Νίκαια #antireport #killahP

[https://athens.indymedia.org/front.php3?lang=el&article_id=1492439 ...](https://athens.indymedia.org/front.php3?lang=el&article_id=1492439)

Η εμπλοκή της ελληνικής πολιτικής σκηνής στη δολοφονία του Παύλου Φύσσα είναι κάτι το οποίο πλέον δεν τίθεται υπό αμφισβήτηση. Στην παρούσα περίπτωση ο χρήστης επιλέγει να αναδημοσιεύσει κάλεσμα σε δράση από τα εργατικά συνδικάτα ενάντια στις πολιτικές της Χρυσής Αυγής. Σκοπός είναι η ενημέρωση και η κινητοποίηση των πολιτών και ως εκ τούτου χρησιμοποιείται αποφαντική πράξη λόγου (Searle, 1965), εκφερόμενη σε οριστική ενεστώτα, υπογραμμίζοντας την αλήθεια του συγγραφέα, αλλά και την άμεση εμπλοκή και διασύνδεσή του με το περιεχόμενο του μηνύματος. Το ενδιαφέρον για ακόμη μια φορά εστιάζει στην επιλογή της θεματικής ετικέτας ‘antireport’, υποδηλώνοντας τη δυσπιστία των πολιτών απέναντι στα παραδοσιακά μέσα μαζικής ενημέρωσης, καθώς και την αναγκαιότητα που προκύπτει ούτως ώστε να αναλάβουν οι ίδιοι οι πολίτες τα ηνία της ενημέρωσης.

25. *ΕΚΔΙΚΗΣΗ ΤΩΡΑ* - «Φασίστες κουφάλες, έρχονται χιπχοπάδες»

[#Killahp](http://wp.me/p1Rktg-jx)

Η πρώτη πράξη λόγου που εντοπίζεται ('ΕΚΔΙΚΗΣΗ ΤΩΡΑ') δύναται να χαρακτηριστεί ως κατευθυντική (Searle, 1965). Ο χρήστης προσανατολίζεται στο κοινό από το οποίο και ζητάει κάτι, εννοώντας την ανάληψη δράσης προκειμένου να εκδικηθεί για τη δολοφονία του Παύλου Φύσσα. Η χρήση κεφαλαίων γραμμάτων καθώς και ο χρονικός προσδιορισμός 'ΤΩΡΑ' υπογραμμίζουν την αναγκαιότητα για άμεση κινητοποίηση αλλά και τον επιτακτικό χαρακτήρα της δήλωσης του συγγραφέα. Υπό αυτό το πρίσμα, αποτελούν και γλωσσικά στοιχεία δεοντικής τροπικότητας, η οποία και συνδέεται με τις κατευθυντικές πράξεις λόγου (Halliday, 2002). Η έντεχνη επιλογή των κεφαλαίων γραμμάτων και η χρήση της λέξης 'τόρα' εκφράζουν την έντονη υποχρέωση του αποδέκτη ως προς το περιεχόμενο του μηνύματος. Εκ παραλλήλου, η λέξη 'ΕΚΔΙΚΗΣΗ' αποτελεί γλωσσικό στοιχείο αξιολόγησης, δεδομένου ότι αφήνει να αποκαλυφθεί η στάση και τα συναισθήματα του συγγραφέα ως προς το γεγονός που εξετάζεται (Weiss και Wodak, 2003).

26. *Commission Européenne: Déclarez le groupe neonazi "aube d' or" illégal.*

http://www.avaaz.org/en/petition/Outlaw_the_neonazist_criminal_Golden_Dawn_party/?cbVLpbb ... #KillahP #Grèce #antifa #audedor #neonazi

Διακηρυχτική πράξη λόγου, που σκοπό έχει να επιφέρει την κοινωνική αλλαγή και δη σε θεσμικό επίπεδο (Searle, 1965). Το μήνυμα είναι γραμμένο σε προσωπικό ύφος, κάτι το οποίο γίνεται αισθητό από την χρήση β' πληθυντικού (declarez). Συμπληρωματικά, ο λόγος εκφέρεται σε προστακτική, υπογραμμίζοντας την αναγκαιότητα για άμεση κοινωνική αλλαγή, η οποία και θα επέλθει από την διακήρυξη της ανομίας του κόμματος της Χρυσής Αυγής. Το μήνυμα σε ένα πρώτο επίπεδο απευθύνεται στην ευρωπαϊκή επιτροπή, καταδεικνύοντας την αναγκαιότητα λήψης αποφάσεων όχι μόνο σε ατομικό ή συλλογικό αλλά κυρίως σε θεσμικό επίπεδο. Με μια δεύτερη ανάγνωση προκύπτει ότι ο κειμενικός παραγωγός απευθύνεται στο σύνολο της κοινωνίας, την οποία και επιχειρεί να αφυπνίσει, ως προς τις παράνομες, σύμφωνα με τον συγγραφέα, πρακτικές που υιοθετούνται από το κόμμα της Χρυσής Αυγής, και οι οποίες με την σειρά τους θέτουν τις βάσεις προκειμένου η Χρυσή Αυγή να τεθεί εκτός του επονομαζόμενου δημοκρατικού τόξου.

27. Όλοι: #KILLAHP

Κατευθυντική πράξη λόγου εντοπίζεται στο ανωτέρω tweet, δεδομένου ότι ο συγγραφέας προσανατολίζεται στον συγγραφέα από τον οποίο και ζητάει κάτι (Searle, 1965). Χαρακτηριστικά, επιζητά από το κοινό του Twitter να συμπεριλάβει στα μηνύματά που δημοσιεύει τη θεματική ετικέτα #KILLAHP. Από την εξωτερική παρατήρηση τόσο του γεγονότος όσο και του ίδιου του μέσου προκύπτει ότι πρόκειται για πρακτική ιδιαίτερα συνηθισμένη μεταξύ των χρηστών του Twitter. Με άλλα λόγια οι τάσεις που αναδύονται στο Twitter εκπροσωπούν και εκφράζουν τα ζητήματα που αφορούν την κοινωνία σε συγκεκριμένες χρονικές περιόδους. Συμπερασματικά ο συγγραφέας επιλέγει να εκμεταλλευτεί τα λειτουργικά χαρακτηριστικά του ίδιου του μέσου, εννοώντας το Twitter προκειμένου να αναδείξει την σπουδαιότητα του ζητήματος και να ανάγει τη δολοφονία του Παύλου Φύσσα σε μείζον κοινωνικό πρόβλημα. Συμπληρωματικά, στο κείμενο εντοπίζονται στοιχεία που εντάσσονται στο ευρύτερο μηχανισμό της δείξης προσώπου ('όλοι'), ενισχύοντας την αλληλεπίδραση μεταξύ του πομπού και του αποδέκτη, καθώς και το αίσθημα της αλληλεγγύης και της συλλογικότητας (van Dijk, 2000 , 2008). Τέλος, η δεοντική τροπικότητα εκφράζει το βαθμό δέσμευσης εκ μέρους το παραλήπτη ως προς το εκφερόμενο μήνυμα. Στην παρούσα περίπτωση γλωσσικό στοιχείο τροπικότητας αποτελεί η επιλογή της αόριστης αντωνυμίας 'όλοι', η οποία με την σειρά της υποδηλώνει την καθολική υποχρέωση του κοινού, δίχως ο συγγραφέας να αφήνει περιθώρια αναστοχασμού και αμφισβήτησης (Halliday, 2002).

28. ΘΕΣ/ΚΗ Καμάρα 18:00 ΛΑΡΙΣΑ 18:00 Πλ.Ταχυδρομείου ΚΟΖΑΝΗ 19:00 Κεντρ.

Πλατεία ΜΥΤΙΛΗΝΗ 18:00 Πλατ.Σαπφούς #KillahP @antireport >>

Κάλεσμα σε δράση εμπεριέχει το ανωτέρω tweet, αναδεικνύοντας τον εργαλειακό χαρακτήρα των νέων μέσων όσον αφορά στον συντονισμό και την οργάνωση συλλογικών δράσεων και κινητοποιήσεων. Στο κείμενο εντοπίζονται στοιχεία τα οποία και εντάσσονται στο ευρύτερο γλωσσικό φαινόμενο της δείξης, και συγκεκριμένα της χωρικής και χρονικής δείξης. Κατά αυτόν τον τρόπο ο συγγραφέας αποδίδει στο αφήγημα χωροχρονικές διαστάσεις. Τέλος, η πράξη λόγου που επιτελείται δύναται να χαρακτηριστεί ως εν δυνάμει κατευθυντική, καθώς ο συγγραφέας επιδιώκει να εξασφαλίσει την συμμετοχή των πολιτών στις δράσεις που

εξελίσσονται μέσω της πληροφόρησης και της δημοσίευσης ενός ανοιχτού καλέσματος (Searle, 1965).

29. *RT @efimeridadrasi Αντιφασιστική πορεία σήμερα στην πλατεία Καισαριανής στις 18:00 #rbnews #killahp #antireport*

Σε μια προσπάθεια ενημέρωσης και κινητοποίησης των πολιτών ο αφηγητής χρησιμοποιεί αποφαντική πράξη λόγου (Searle, 1965), η οποία ταυτόχρονα δύναται να χαρακτηριστεί και ως κατευθυντική. Ο συγγραφέας αρχικά φαίνεται να επιθυμεί να ενημερώσει το κοινό, απώτερος σκοπός του όμως είναι η κινητοποίηση των πολιτών, ζητώντας την συμμετοχή τους στην πορεία στην οποία και αναφέρεται το περιεχόμενο του μηνύματος. Στο κείμενο έκδηλα είναι τα στοιχεία χωρικής (πλατεία Καισαριανής) και χρονικής (18:00) δείξης, στοχεύοντας στη διασύνδεση του αποδέκτη με τον τόπο και τον χρόνο της επικοινωνίας. Εκ παραλλήλου, ο επιθετικός προσδιορισμός ‘αντιφασιστική’ αποτελεί γλωσσικό στοιχείο αξιολόγησης, καθώς συμβάλλει στην κατασκευή της κοινωνικής ταυτότητας του συγγραφέα μέσω της προβολής του ιδεολογικού του προσανατολισμού και της στάσης του αναφορικά με το εξεταζόμενο γεγονός (Weiss και Wodak, 2003).

30. *Αυτά είναι τα σημεία συγκέντρωσης σε όλη την Ελλάδα. Όλοι στους δρόμους. (το σάιτ δεν το ξέρω) <http://www.alfavita.gr/arhron/%CF%8C%CE%BB%CE%B1-%CF%84%CE%B1-%CE%B1%CE%BD%CF%84%CE%B9%CF%86%CE%B1%CF%83%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AC-%CE%BA%CE%B1%CE%BB%CE%AD%CF%83%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B1-%CE%BD%CE%B1%CE%BB%CF%85%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AC-%CE%B4%CE%B5%CE%BD-%CE%B8%CE%B1-%CF%80%CE%B5%CF%81%CE%AC%CF%83%CE%B5%CE%B9-%CE%BF-%CF%86%CE%B1%CF%83%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82> ...*

#KillahP

Στο κείμενο εντοπίζεται κατευθυντική πράξη λόγου (Searle, 1965), καθώς ο αφηγητής προσανατολίζεται άμεσα στον αποδέκτη από τον οποίο και ζητάει κάτι. Το μήνυμα έχει έντονα διαδραστικό χαρακτήρα, και στοχεύει στην αφύπνιση και την κινητοποίηση των πολιτών, με απώτερο σκοπό την μαζική συμμετοχή της κοινωνίας

στις εκδηλώσεις διαμαρτυρίας που πραγματοποιούνται ως ένδειξη αλληλεγγύης για το θάνατο του Παύλου Φύσσα. Η διεπίδραση μεταξύ των επικοινωνητών ενισχύεται ταυτόχρονα και μέσω του γλωσσικού μηχανισμού της δείξης προσώπου (van Dijk, 2000, 2008), η οποία και εστιάζει σε αναφορές σχετικά με τον πομπό ή τον παραλήπτη ενός μηνύματος. Στην παρούσα περίπτωση η δείξη προσώπου γίνεται αντιληπτή μέσω της χρήσης α' ενικού προσώπου ('ξέρω'). Κατά αυτόν τον τρόπο, πέραν του ότι ενισχύεται η αμφίδρομη επικοινωνία, ο λόγος προσωποποιείται και το περιεχόμενο του μηνύματος αποκτά αμεσότητα και παραστατικότητα. Εξ' ακολούθως, αναλύοντας τα γλωσσικά στοιχεία τροπικότητας προκύπτει ότι ο συγγραφέας ταυτίζεται με το περιεχόμενο του μηνύματος και ζητά επιτακτικά από το κοινό του να κάνει το ίδιο. Κατόπιν τούτου, στοιχείο δεοντικής τροπικότητας αποτελεί η χρήση της λέξης 'όλοι', εκφράζοντας υψηλά επίπεδα υποχρέωσης και δέσμευσης (Halliday, 2002). Ολοκληρώνοντας, ο κειμενικός παραγωγός επιδιώκει να αναδείξει την αναγκαιότητα για κοινωνική αλλαγή, η οποία και θα επέλθει μέσα από την μαζική κινητοποίηση της κοινωνίας.

31. #KillahP όλοι κάτω στην πορεία στις 18:00

Κατευθυντική πράξη λόγου, με έντονο διαδραστικό χαρακτήρα, καθώς ο συγγραφέας προσανατολίζεται άμεσα στον αποδέκτη (Searle, 1965). Η πράξη κρίνεται ως κατευθυντική δεδομένου ότι ο αφηγητής ζητάει κάτι από τον αποδέκτη, εννοώντας την συμμετοχή του κοινού στην πορεία. Έκδηλα είναι τα στοιχεία δεοντικής τροπικότητας, τα οποία συμβολίζουν διαβαθμίσεις υποχρέωσης, και τα οποία με την σειρά τους εκφράζονται μέσω της λέξης 'όλοι' (Halliday, 2002). Ο συγγραφέας υπογραμμίζει την υποχρέωση της κοινωνίας να λάβει μέρος μαζικά στις εκδηλώσεις διαμαρτυρίας, δίχως να αφήνει στο κοινό του περιθώρια μη εμπλοκής. Κατόπιν τούτου, ο λόγος του αποκτά επιτακτικό χαρακτήρα, ενώ η ανάληψη δράσης θεωρείται πλέον από το συγγραφέα ως η μόνη και αναπόφευκτη λύση και πρακτική. Τέλος, παρατηρείται η συμβολή του twitter, τόσο στον συντονισμό και την οργάνωση, όσο και στη διάδοση συλλογικών δράσεων διαμαρτυρίας, επιβεβαιώνοντας τον εργαλειακό χαρακτήρα του μέσου.

32. συσπειρωση αριστερων μηχανικων: Το λαϊκό κίνημα να κλείσει τα γραφεία της Χρυσής Α... ...http://syspeirosiaristeronmihanikon.blogspot.com/2013/09/blog-post_4319.html?sprel=tw ... #killahp

Κατευθυντική πράξη λόγου η οποία προσανατολίζεται στον δέκτη από τον οποίο ο αφηγητής ζητάει κάτι (Searle, 1965). Στην παρούσα περίπτωση τελικός αποδέκτης είναι η κοινωνία στο σύνολο της, η οποία και εκπροσωπείται από το λαϊκό κίνημα, από την οποία και ζητείται η αναγνώριση της ανομίας του κόμματος της Χρυσής Αυγής, κάτι το οποίο με την σειρά του συνεπάγεται την αναγκαιότητα για άμεσο κλείσιμο των γραφείων του κόμματος. Ο λόγος εκφέρεται σε υποτακτική (‘να κλείσει’) δηλώνοντας το προσδοκώμενο του συγγραφέα και την έμμεση προσταγή του προς το κοινό. Συμπερασματικά, η έγκλιση λειτουργεί ως ένδειξη τροπικότητας υπογραμμίζοντας την υποχρέωση του αποδέκτη ως προς το περιεχόμενο του μηνύματος. Η τροπικότητα ως γλωσσικός μηχανισμός φανερώνει το βαθμό συγγένειας του συγγραφέα με το ίδιο το εκφώνημα. Στην παρούσα περίπτωση συναντώνται στοιχεία δεοντικής τροπικότητας, τα οποία συνδέονται με τις κατευθυντικές πράξεις λόγου, και τα οποία όπως αναφέρεται υποδηλώνουν τη διαβάθμιση υποχρέωσης του αποδέκτη. Συμπερασματικά η επιλογή της υποτακτικής αποσκοπεί στο να δηλώθει μια κατάσταση, η πραγμάτωση της οποίας επιζητείται από τον αποδέκτη του μηνύματος (Halliday, 2002).

B. Ενημερώσεις σχετικά με τις κινητοποιήσεις

1. Antifascist demos all over #Greece for #KillahP murder. Clashes in Nikaia (near the place of the murder) v various tweeks.

Ένα ακόμη μήνυμα γραμμένο στα αγγλικά προκειμένου ο πομπός να απευθυνθεί επιτυχώς σε ένα διευρυμένο κοινό. Στόχος του μηνύματος είναι η ενημέρωση των πολιτών σχετικά με τις κινητοποιήσεις που ακολουθούν του γεγονότος της δολοφονίας, Επιπροσθέτως, και δεδομένου ότι οι λέξεις φέρουν ένα συναισθηματικό φορτίο δεν είναι τυχαία η επιλογή του επιθετικού προσδιορισμού “αντιφασιστικές” (antifascist). Η χρήση του συγκεκριμένου επιθέτου επιτείνει το συγκινησιακό ύφος του κειμένου – μηνύματος και εκ παραλλήλου αποτελεί στοιχείο ‘αξιολόγησης’, δεδομένου ότι η υποκειμενική κρίση, η στάση και το συναίσθημα του πομπού παρεμβαίνει ευδιακρίτως μέσα στο εκφώνημα (Weiss και Wodak, 2003). Ως εκ τούτου, μέσω συγκεκριμένων λέξεων ο ομιλητής ξεδιπλώνει με έμμεσο τρόπο την στάση του ως προς το συγκεκριμένο γεγονός. Τέλος, ιδιαίτερα σημαντικός κρίνεται και ο αντίκτυπος του συγκεκριμένου μηνύματος στο κοινό του Twitter καθώς συνοδεύεται από 28 αναδημοσιεύσεις (retweets).

2. *Εμφανίστηκε αύρα στην Π.Τσαλδάρη, συνεχείς επιθέσεις στους διαδηλωτές με ρίψεις δακρυγόνων. #antireport #KillahP*

Με ένα σημαντικό αριθμό αναδημοσιεύσεων, ήτοι 14, συνοδεύεται το ένατο tweet που στόχο έχει την άμεση και επικαιροποιημένη ενημέρωση των κινηματιών για την πορεία των διαδηλώσεων. Προκύπτει ότι το Twitter αξιοποιείται από τους συμμετέχοντες στις κινητοποιήσεις προκειμένου να διανείμουν μαζικά στο δίκτυό τους ενημερώσεις. Κατά αυτόν τον τρόπο επιβεβαιώνεται αρχικά ο εργαλειακός χαρακτήρας του μέσου στο πεδίο της συλλογικής δράσης. Στο συγκεκριμένο tweet έμφαση δίνεται στην επιλογή των σχετικών ετικετών. Εκτός του hashtag #KillahP, το οποίο και αναφέρεται στο ψευδώνυμο του δολοφονημένου τραγουδιστή, χρησιμοποιείται ως ένδειξη και η ετικέτα #antireport, η οποία και μεταφράζεται στα ελληνικά ως αντιπληροφόρηση. Με την επιλογή της συγκεκριμένης ετικέτας, που συνοδεύεται από το αρνητικό πρόσημο «αντί» οι χρήστες στηλιτεύουν με έμμεσο τρόπο την ποιότητα και την αντικειμενικότητα των ενημερώσεων που λαμβάνουν μέσω των παραδοσιακών ΜΜΕ. Κατόπιν τούτου, επιλέγουν να αναλάβουν οι ίδιοι τα ηνία της ενημέρωσης και της πληροφόρησης. Ερχόμαστε λοιπόν αντιμέτωποι με αυτό που στο θεωρητικό υπόβαθρο συζητήθηκε ως το «θόλωμα» των διαχωριστικών γραμμών μεταξύ παραγωγών και καταναλωτών των μέσων.

3. *Police and plainclothes thugs attack antifascists in Athens #KillahP #rbnews #ACAB <http://youtu.be/fH9CLuJNmtE>*

Μήνυμα του οποίου ο αποστολέας προέρχεται ξανά από την Ισπανία και στοχεύει στην άμεση ενημέρωση των πολιτών σχετικά με την εξέλιξη των διαδηλώσεων. Η χρονική δείξη γίνεται μέσω της χρήσης ενεστώτα. Με αυτόν τον τρόπο ο ομιλητής τονίζει την αμεσότητα του μηνύματος. Χρησιμοποιεί αποφαντικές πράξεις λόγου δηλώνοντας το τι συμβαίνει, απευθυνόμενος άμεσα στο κοινό του (Searle, 1965). Δεν υπάρχει έντονο το στοιχείο της διάδρασης, καθώς όπως αναφέρθηκε στόχο αποτελεί η ενημέρωση. Επιπλέον, αναφορικά με τον σχηματισμό του κοινωνικού ρόλου του παραγωγού και την ανάδειξη ιδεολογιών μέσω του ίδιου του λόγου, ως κοινωνικό παράγωγο, ο επιθετικός προσδιορισμός κακοποιά στοιχεία (thugs) που συνοδεύει τους αστυνομικούς υποδηλώνει την εμπλοκή του πομπού με το μήνυμα που εκφέρει. Με άλλα λόγια, και σε συμφωνία με τη γλωσσική λειτουργία της αξιολόγησης, μέσω της χρήσης συγκεκριμένων επιθέτων και συναισθηματικά επιφορτισμένων λέξεων ο

ομιλητής καταθέτει τις δικές του προσωπικές απόψεις και παρεμβάλλει το συναίσθημά του στην ίδια την πληροφορία που επιλέγει να μεταδώσει (Weiss και Wodak, 2003).

4. Crowd consists of all walks of life, young old communist anarchist and students at least 1000 strong now #rbnews #KillahP

Μια ακόμη ενημέρωση σχετικά με την εξέλιξη των κινητοποιήσεων και την πορεία των συλλογικών δράσεων περιγράφει το ανωτέρω μήνυμα – tweet, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στη δυναμική των κινητοποιήσεων. Η επιλογή του ενεστώτα υπογραμμίζει την αμεσότητα στην ενημέρωση. Εκ παραλλήλου, διαφαίνεται ο μη ταξικός προσδιορισμός των σύγχρονων κοινωνικών κινημάτων, καθώς το πλήθος των συμμετεχόντων δεν παρουσιάζει ομοιογενή χαρακτηριστικά, πέραν ενός σχετικά κοινού ιδεολογικού προσανατολισμού. Άνθρωποι όλων των ηλικιών συναθροίζονται προκειμένου να εκφράσουν την αλληλεγγύη τους, διεκδικώντας παράλληλα την βελτίωση της καθημερινότητάς τους. Μιας καθημερινότητας απαλλαγμένης από ψήγματα κοινωνικού διαχωρισμού, προκαταλήψεων και μισαλλοδοξίας.

5. "Tear gas at Greek anti-fascist protests"

*[http://news.ninensn.com.au/world/2013/09/19/06/08/protesters-and-police-clash-in-greece ...](http://news.ninensn.com.au/world/2013/09/19/06/08/protesters-and-police-clash-in-greece...) @BBCWorld @BBCBreaking @cnnbrk @cnni @democracynow
#PavlosFyssas*

Ενημερώσεις σχετικά με την εξέλιξη των κινητοποιήσεων περιλαμβάνει το tweet που εξετάζεται. Ο συγγραφέας ενημερώνει το κοινό πως στις αντιφασιστικές διαμαρτυρίες που εξελίσσονται γίνονται ρίψεις δακρυγόνων, μεταφέροντας στο κοινό ένα εμπόλεμο κλίμα. Η απουσία ρήματος από το εκφώνημα προσδίδει αμεσότητα. Εν συνέχεια, οι διαμαρτυρίες χαρακτηρίζονται ως αντιφασιστικές. Με άλλα λόγια, ο επιθετικός προσδιορισμός που επιλέγεται, πέραν του ότι εκφράζει την στάση του ομιλητή, αποδίδει στο γεγονός έναν ιδεολογικό προσανατολισμό (Weiss και Wodak, 2003). Οι συγκρούσεις δεν αφορούν στον άδικο χαμό ενός νέου, αφορούν συνολικά την κοινωνία η οποία και είναι αντιμέτωπη με τα δεινά του φασισμού, και αυτό επιχειρεί εμμέσως να υπογραμμίσει ο συγγραφέας επιλέγοντας μια αποφαντική πράξη λόγου (Searle, 1965).

6. *Θα γίνει προσαγωγή 20 ατόμων για 2 ωρες.Τυπική διαδικασία.Παρουσια 2 βουλευτων.Η 1 η Σακοραφα..Ανακοινωθηκε απο Σαρρη γραμ. Συριζα #KillahP*

Αποφαντική πράξη λόγου η οποία εκφέρεται σε οριστική, θέλοντας ο συγγραφέας να τονίσει την βεβαιότητά του για το περιεχόμενο του μηνύματος (Searle, 1965). Η σύνταξη απουσιάζει, το οποίο είναι πολλές φορές φυσικό επακόλουθο του περιορισμού των 140 χαρακτήρων που επιβάλλει το Twitter. Ο κειμενικός παραγωγός επιλέγει να εισάγει στο λόγο του μια συγκαλυμμένη ειρωνεία, αναφερομένη στην φράση ‘τυπική διαδικασία’. Κατά αυτόν τον τρόπο στηλιτεύει τόσο τις διαδικασίες που ακολουθούνται, όσο και τις ίδιες τις αρχές και τους θεσμούς. Ως εκ τούτου, στην παραπάνω φράση εντοπίζονται και στοιχεία αξιολόγησης καθώς προβάλλεται και η προσωπική στάση και αντίληψη του ομιλητή (Weiss και Wodak, 2003).

7. *Outside Golden Dawn offices in Thessaloniki a riot police squad and a 50yr old man holding a card reading "KILLERS" #KillahP #rbnews*

Μέχρι στιγμής στο κείμενο κυριαρχούν οι αποφαντικές πράξεις λόγου, το οποίο ταυτίζεται με το γεγονός ότι τα μηνύματα (tweets) έχουν κατά βάση ενημερωτικό χαρακτήρα. Ως εκ τούτου, και στο παραπάνω παράδειγμα κειμένου, ο παραγωγός επιλέγει μια αποφαντική πράξη λόγου (Searle, 1965). Ιδιαίτερης σημασίας χρήζει το λεξιλόγιο που επιλέγει, καθώς πρόκειται για λέξεις με αρνητικά φορτισμένο φορτίο. (KILLERS). Εξίσου σημαντικό κρίνεται το γεγονός ότι επιλέγει να γράψει τη λέξη Killers με κεφαλαία γράμματα, θέλοντας να υπερτονίσει το μήνυμά του. Η χρήση κεφαλαίων στο γραπτό λόγο επισημαίνει τα σημεία εκείνα στα οποία ο κειμενικός παραγωγός θέλει να επιστήσει την προσοχή του κοινού. Τέλος, το ίδιο το ουσιαστικό Killers αποτελεί ένδειξη αξιολόγησης (Weiss και Wodak, 2003).

8. *#KillahP Σύμφωνα με πληροφορίες, ομάδες ατόμων με κουκούλες στέκονται πίσω από τα MAT και πετούν πέτρες προς τους... <http://fb.me/2xvG2Hg3k>*

Το ανωτέρω tweet χρησιμοποιεί ως πηγή πληροφόρησης τον ιστότοπο left.gr. Από την εξωτερική παρατήρηση του γεγονότος, και εξετάζοντας συνολικά το σώμα των δεδομένων πέραν των όσων αναλύονται στην παρούσα ενότητα, προκύπτει ότι η σελίδα left.gr χρησιμοποιείται σε πολύ μεγάλο βαθμό ως πηγή ενημέρωσης στο Twitter. Εξίσου σημαντική και ταυτόχρονα αναμενόμενη είναι και η συμβολή της εναλλακτική σελίδας πληροφόρησης, ή αντιπληροφόρησης, όπως υπογραμμίζουν οι

διαχειριστές του site athens.indymedia. Αν και ο κειμενικός παραγωγός ξεκινάει την πρόταση του με τη φράση ‘σύμφωνα με πληροφορίες’ στην συνέχεια χρησιμοποιεί αποφαντική πράξη λόγου, εκφερόμενη δε σε οριστική, δηλώνοντας τη βεβαιότητά του για την αλήθεια των γεγονότων που εξελίσσονται και τα οποία περιγράφει στο μήνυμά του (Searle, 1965). Επιπλέον, χρησιμοποιεί ενεστώτα προκειμένου να δώσει έμφαση στην αμεσότητα του μηνύματος, και στο επίκαιρο των ενημερώσεων που παρέχει στο δίκτυό του. Επιπλέον, χωρίς να το εκφέρει άμεσα, στηλιτεύει την στάση της αστυνομίας, υπονοώντας ότι εμπλέκεται και «συμμαχεί» με τους αντιμαχόμενους.

9. ΔΙΑΔΗΛΩΤΗΣ ΣΤΟ ΚΕΡΑΤΣΙΝΙ ΕΧΑΣΕ ΤΟ ΜΑΤΙ ΤΟΥ ΑΠΟ ΔΑΚΡΥΓΟΝΟ

#killahp <http://prezatv.blogspot.gr/2013/09/ektakto-killahp.html> ...

Ο πομπός του ανωτέρω μηνύματος «φωνάζει» την αλήθεια του με την χρήση κεφαλαίων γραμμάτων, θέλοντας να δώσει όσο το δυνατόν μεγαλύτερη έμφαση στην τραγικότητα του συμβάντος στο οποίο και αναφέρεται. Το μήνυμα συνοδεύεται από σύνδεσμο που οδηγεί σε σχετικό άρθρο στον εναλλακτικό blog ‘prezatv.blogspot.gr’. Η εκφορά του λόγου σε οριστική δεν αφήνει περιθώρια αμφισβήτησης του συμβάντος, κάτι το οποίο επιδιώκει ο χρήστης μέσω των γλωσσικών του επιλογών.

10. RT @gazakas Πάνω από 3000 αντιφασίστες/τριες στην πορεία της Θεσσαλονίκης, παλμός και ο κόσμος στην αγορά ενθαρρύνει #skg #rbnews #KillahP

Αναλύοντας και εξετάζοντας τις πράξεις λόγου στο παραπάνω κείμενο, εντοπίζονται αποφαντικές πράξεις λόγου που πληροφορούν και ενημερώνουν τον αναγνώστη (Searle, 1965). Το ένα και μοναδικό ρήμα εκφέρεται σε οριστική ενεστώτα με σκοπό να φανερώσει την αλήθεια που διακρίνει το εκφώνημα. Η λέξη ‘αντιφασίστες’ είναι ένδειξη αξιολόγησης (Weiss και Wodak, 2003). Συμπληρωματικά, λέξεις όπως ‘παλμός’, ‘ενθαρρύνει’ επιδιώκουν να μεταφέρουν το συναίσθημα του αφηγητή στο κοινό του, προσδίδοντας ταυτόχρονα αμεσότητα, και ζωντάνια στο μήνυμα. Στόχο αποτελεί η ενημέρωση, αλλά ταυτόχρονα μέσω της χρήσης φορτισμένου συναισθηματικά λεξιλογίου, η αφύπνιση και ο ξεσηκωμός του ακροατηρίου.

11. the fires you saw in my #PreviousTweet are now being put out. Thessaloniki #KillahP demo

Ενημερωτικός ο χαρακτήρας του παραπάνω μηνύματος, σχετικά με τις δράσεις που λαμβάνουν χώρα στη Θεσσαλονίκη. Το μήνυμα προσδιορίζεται από την

αναγνωριστική ετικέτα #KillahP demo. Οι χρήστες του Twitter δεδομένου του περιορισμένου αριθμού χαρακτήρων συχνά ‘κόβουν’ τις λέξεις. Επί της παρούσης, η λέξη ‘demo’ χρησιμοποιείται χάριν συντομίας, αντί της λέξης demonstration. Το μήνυμα εκφέρεται με αποφαντική πράξη λόγου, σε οριστική, θέλοντας να τονίσει την βεβαιότητα των ενημερώσεων που δημοσιεύονται (Searle, 1965). Η δείξη προσώπου φανερώνεται μέσω της χρήσης της αντωνυμίας ‘you’ (van Dijk, 2000,2008). Ο αφηγητής απευθύνεται άμεσα στο κοινό του, προσδίδοντας στο μήνυμά του αμεσότητα και διαδραστικότητα. Τέλος, η χρήση παθητικής φωνής υπογραμμίζει το ίδιο το συμβάν, έναντι των υποκειμένων.

12. another broken store in Thessaloniki. As you can see no looting occurred.

#KillahP

Όπως έχει φάνει και από προηγούμενα παραδείγματα ο λόγος συχνά, είτε άμεσα, είτε έμμεσα, εκφράζει τις ιδεολογικές θέσεις των συγγραφέων. Στο συγκεκριμένο παράδειγμα ο αφηγητής σε μια προσπάθεια ενημέρωσης, κάνει μια δήλωση χρησιμοποιώντας αποφαντική πράξη λόγου (another broken store in Thessaloniki), (Searle, 1965). Στην συνέχεια, η επικοινωνία του αποκτά αμφίδρομο χαρακτήρα. Ο ομιλητής απευθύνεται στο κοινό, και αυτό γίνεται φανερό μέσω της δείξης προσώπου, η οποία υποδηλώνεται από την χρήση της αντωνυμίας ‘you’. Δεν αρκείται στην μετάδοση πληροφοριών. Μέσω της δείξης εμπλέκει τους αναγνώστες με το περιεχόμενο του μηνύματος, λειτουργώντας και ως στοιχείο τροπικότητας (Halliday, 2002). Ο ομιλητής δεσμεύεται με το εκφώνημά του, και επιδιώκει και το κοινό του να κάνει το ίδιο. Δεν είναι τυχαία άλλωστε και η επιλογή του ρήματος ‘see’ (βλέπω), καθιστώντας τους αναγώστες αυτόπτες μάρτυρες του αφηγήματος. Χρησιμοποιεί οριστική για να δηλώσει την αλήθεια των λεγομένων του, όντας δηλαδή βέβαιος πως ο ‘βανδαλισμός’ μαγαζιών αποτελεί ξεκάθαρη πράξη διαμαρτυρίας, και εμμέσως επιρρίπτει ευθύνες σε όσους κατηγορούν τους εξεγερμένους για λεηλασίες και κλοπές.

13. the protest guarded by riot police within inhabited areas #KillahP #antifa

Ο χρήστης επιχειρεί να ενημερώσει τους εξεγερμένους για την παρουσία της αστυνομίας κατά τη διάρκεια των διαδηλώσεων. Ο χαρακτήρας του μηνύματος είναι εν μέρει κατηγορηματικός. Το γεγονός ότι τα MAT περιφρουρούν τις διαδηλώσεις σε μη κατοικημένες περιοχές σχολιάζεται αρνητικά από τον χρήστη. Στην ΚΑΛ έμφαση

δε δίνεται μόνο στο ίδιο το μήνυμα, αλλά και στο περιεχόμενο που υπονοείται. Το γεγονός ότι ο χρήστης χρησιμοποιεί τον προσδιορισμό ‘inhabited’ (ακατοίκητες) εμπεριέχει σαφές σχόλιο για τη μη διακριτική στάση της αστυνομίας. Κατόπιν τούτου, λειτουργεί και ως στοιχείο αξιολόγησης, καθώς προβάλλει την προσωπική άποψη του συγγραφέα (Weiss και Wodak, 2003).

14. #KillahP - 18/09/2013 | Διαδηλωτές εγκλωβισμένοι σε πολυκατοικία:

<http://youtu.be/NRt-RQrvxzU>

Αποφαντική πράξη λόγου, με απουσία ρήματος, που στόχο έχει να αναδείξει το επίκαιρο χαρακτήρα αλλά και την κρισιμότητα του ίδιου του μηνύματος (Searle, 1965). Το Twitter χρησιμοποιείται από τους κινηματίες προκειμένου να δημοσιεύουν άμεσες ενημερώσεις σχετικά με τις κινητοποιήσεις. Ο συγγραφέας, προκειμένου να ενισχύσει την αλήθεια των λεγομένων του, δημοσιεύει και συνοδευτικό οπτικοακουστικό υλικό, ως επιπλέον στοιχείο. Κατά αυτόν τον τρόπο καθιστά το κοινό αυτόπτη μάρτυρα των γεγονότων που εξελίσσονται και το καλεί να αναλάβει δράση.

15. Βγαίνουν τώρα οι εγκλωβισμένοι. Οι αλληλέγγυοι τους υποδέχονται με συνθήματα.

#KillahP #rbnews

Το φαινόμενο της δείξης αναφέρεται στα γλωσσικά εκείνα στοιχεία τα οποία επιδιώκουν να συνδέσουν το λόγο, και στην παρούσα περίπτωση το κείμενο, με το χώρο και τον χρόνο της επικοινωνίας, καθώς και με τα άτομα που συμμετέχουν σε αυτήν, εννοώντας τον πομπό και τον αποδέκτη του μηνύματος (van Dijk, 2000, 2008). Η χρονική δείξη επιτυγχάνεται μέσω της λέξης ‘τώρα’, και παράλληλα ανιχνεύεται και στα ρήματα του κειμένου, τα οποία εκφέρονται σε οριστική ενεστώτα. Στόχος είναι η έμφαση στην αμεσότητα της ενημέρωσης. Επιπροσθέτως, το μήνυμα είναι γραμμένο σε προσωπικό ύφος, και συνοδεύεται από συναισθηματικά επιφορτισμένο λεξιλόγιο (αλληλέγγυοι, υποδέχονται), προκειμένου να εντείνει το συγκινησιακό ύφος του ίδιου του κειμένου, και να αφυπνίσει περαιτέρω το κοινό. Τέλος, τα στοιχεία που αναφέρονται ανωτέρω, αποτελούν ενδείξεις γλωσσικής αξιολόγησης (Weiss και Wodak, 2003).

16. Ενημέρωση για τους συλληφθέντες της αστυνομοκρατούμενης Κοζάνης

<http://antifakozanis.squat.gr> #KillahP @leftgr @radiobubblenews @antireport

Η χρήση του επιθετικού προσδιορισμού ‘αστυνομοκρατούμενη’ αποτελεί γλωσσικό στοιχείο αξιολόγησης (Weiss και Wodak, 2003). Εκ παραλλήλου, έχει και κοινωνικό περιεχόμενο καθώς αναφέρεται ευθέως στις κοινωνικές συνθήκες που επικρατούν, και συγκεκριμένα στο ρόλο που διαδραματίζει το κράτος και οι αρχές σε περιπτώσεις κοινωνικής κρίσης. Ο συγγραφέας τάσσεται ενάντια των τακτικών που υιοθετεί το κράτος, και δια μέσου της επιλογής του συγκεκριμένου επιθετικού προσδιορισμού διατυπώνει ένα δημόσιο κατηγορώ.

17. Προσοχή στον τύπο με το παπάκι, που ρίχνει τον διαδηλωτή ώστε να τον πιάσουν τα ΜΑΤ: <http://www.youtube.com/watch?v=K8WZ9gcmAwQ> ... #KillahP

Κατευθυντική πράξη λόγου εντοπίζεται στο παραπάνω tweet δεδομένου ότι ο αφηγητής επιζητεί την προσοχή του κοινού, προσανατολιζόμενος άμεσα σε αυτό (Searle, 1965). Ως εκ τούτου το αφήγημα αποκτά διαδραστικό χαρακτήρα, και η επικοινωνία χαρακτηρίζεται ως αμφίδρομη. Το περιεχόμενο του μηνύματος έχει ενημερωτικό χαρακτήρα. Τέλος, ο ομιλητής δεν διστάζει να προβεί μέσω του προσωπικού του λογαριασμού σε μια δημόσια κατηγορία, αξιοποιώντας δε ως τεκμήριο ανηρητημένο βίντεο σε αντίστοιχο μέσο κοινωνικής δικτύωσης, εννοώντας το YouTube. Τέλος, πρόκειται για μήνυμα με συγκριτικά μεγάλο αντίκτυπο (18 αναδημοσιεύσεις), επιβεβαιώνοντας το γεγονός ότι μηνύματα που αφορούν στην εξέλιξη των κινητοποιήσεων, καθώς και μαρτυρίες των ίδιων των χρηστών, οι οποίοι και αναλαμβάνουν τα ηνία της ενημέρωσης, προσελκύουν το ενδιαφέρον του κοινού.

18. Η πλατεία είναι γεμάτη. #killahp #thessaloniki <http://instagram.com/p/eaI9p9h9SJ/>

Σχέσεις αλληλεπίδρασης δεν ανευρίσκονται μόνο μεταξύ παραδοσιακών και εναλλακτικών, ψηφιακών ΜΜΕ, αλλά και μεταξύ διαφορετικών μέσων κοινωνικής δικτύωσης. Ο πομπός αναδημοσιεύει στο Twitter φωτογραφικό υλικό από αντίστοιχη ΣΚΔ (Instagram) και προβαίνει σε μια αποφαντική πράξη λόγου (Searle, 1965). Το οπτικό υλικό λειτουργεί ως ενισχυτής της ακρίβειας του εκφωνήματος, ως αποδεικτικό στοιχείο. Το μήνυμα, θέλοντας να συνδεθεί με το χώρο και τον χρόνο, αποκτώντας έτσι υπόσταση, εμπεριέχει τόσο στοιχεία χωρικής (πλατεία), όσο και χρονικής (είναι) δείξης (van Dijk, 2000,2008). Η εικόνα, συνδυαστικά με το κείμενο επιχειρούν να ευαισθητοποιήσουν τον αποδέκτη. Τέλος, η αναφορά στην μαζικότητα της προσέλευσης εκφράζεται με τον επιθετικό προσδιορισμό ‘γεμάτη’ και στόχο έχει

να επιτείνει την συγκινησιακή φόρτιση, παραπέμποντας στην συμμετοχή όσο το δυνατόν περισσότερων πολιτών.

19. MT @eleniamorgos At Tzanio hospital: 8 people with head wounds. It's unknown how many are at State and Tzanio hospital in general #KillahP

Σε μια προσπάθεια ενημέρωσης και πληροφόρησης του κοινού ο συγγραφέας χρησιμοποιεί αποφαντική πράξη λόγου (Searle, 1965). Ο λόγος είναι λιτός και άμεσος. Από την πρώτη φράση απουσιάζει το ρήμα. Η απουσία ρήματος εν μέρει εξυπηρετεί την οικονομία χαρακτήρων. Παράλληλα όμως προσδίδει στο εκφώνημα αμεσότητα, αποδίδοντας την έμφαση στα υποκείμενα του μηνύματος. Τέλος, η απουσία ρήματος επιχειρεί να εντείνει την συγκινησιακή φόρτιση, επιτείνοντας την τραγικότητα του συμβάντος.

20. Τουλάχιστον 4 ενεχυροδανειστηρια/ μαυραγοριτες σπαστηκαν στην πετρου ραλλη,σαλαμιнос κ ενα ταχ.ταμειυτηριο #KillahP #antifa

Έμμεση αναφορά γίνεται στην οικονομική κρίση που υφίσταται η χώρα και η οποία επιβαρύνει την καθημερινότητα των πολιτών, ενισχύοντας τις κοινωνικές διακρίσεις και τα δίπολα μεταξύ των πολιτών. Τα ενεχυροδανειστήρια ως αντιπροσωπευτικοί φορείς της κρίσης δέχονται χτυπήματα από τους εξεγερμένους διαδηλωτές. Η οικονομική κρίση και η ραγδαία αύξηση της ανεργίας έχουν ως αποτέλεσμα την φτωχοποίηση των πολιτών. Με την σειρά της, η άνοδος της φτώχειας οδηγεί σε μια βαθιά κοινωνική κρίση, οι συνέπειες της οποίας γίνονται φανερές μέσα από το γεγονός της δολοφονίας. Η μάχη έναντι των ενεχυροδανειστηρίων, επιχειρήσεις που ανθίζουν σε περιόδους οικονομικής ύφεσης συμβολίζουν την μάχη των πολιτών έναντι των συμφερόντων τους που καταστρατηγούνται στα πλαίσια της καπιταλιστικής κοινωνίας. Τα ανωτέρω συνοψίζονται και από τον αρνητικό επιθετικό προσδιορισμό ‘μαυραγορίτες’, κάνοντας λόγο για εκμετάλλευση της κοινωνίας. Το επίθετο λειτουργεί και ως στοιχείο αξιολόγησης προβάλλοντας την στάση, την άποψη και το συναίσθημα του κειμενικού παραγωγού (Weiss και Wodak, 2003).

21. Κόσμος άνοιξε τα σπίτια του για να προστατεύσει τους διαδηλωτές απ' τους αστυνομικούς. Ο ..... βρίσκεται σε ένα από αυτά! #KillahP

Ο χρήστης χρησιμοποιώντας αποφαντικές πράξεις λόγου πληροφορεί και ενημερώνει το ψηφιακό του δίκτυο, το οποίο φαίνεται να έχει υπόσταση και εκτός διαδικτυακής

πραγματικότητας (Searle, 1965). Οι κάτοικοι ανοίγουν τα σπίτια τους για να προστατεύσουν τους διαδηλωτές δηλώνει ο συγγραφέας του μηνύματος, ενώ σημειώνει πως ο X, το όνομα του οποίου αποσιωπάται από τον ερευνητή με σκοπό τη διαφύλαξη προσωπικών δεδομένων, βρίσκεται σε ένα από αυτά. Οι κινηματίες συντονίζονται και οργανώνονται αξιοποιώντας τα ψηφιακά μέσα, κάτι το οποίο διαφαίνεται από το ανωτέρω tweet. Το θαυμαστικό στο τέλος της πρότασης δηλώνει τον θαυμασμό, τη χαρά και την ελπίδα του συγγραφέα, ο οποίος παρασύρεται από το αίσθημα αλληλεγγύης που διακρίνει την κοινωνία.

22. Fellow photographer captured picture of riot police placing "Incriminating" evidence of protester arrested. #Thessaloniki, #Greece #KillahP

Αποφαντική πράξη λόγου που στόχο έχει να στηλιτεύσει το έργο της αστυνομίας, κατηγορώντας την για κατασκευή ενοχοποιητικών στοιχείων (Searle, 1965). Το μήνυμα δε, συνοδεύεται και από σχετική φωτογραφία, η οποία σύμφωνα με τον συγγραφέα αποδεικνύει τα λεγόμενά του. Εξάλλου, δεν είναι η πρώτη φορά στην μέχρι τώρα ανάλυση που το Twitter χρησιμοποιείται από τους χρήστες ως μέσο έκφρασης της δυσαρέσκειας και της δυσπιστίας τους ως προς καθιερωμένους θεσμούς. Η πρόταση εκφέρεται σε οριστική αορίστου δηλώνοντας το πραγματικό και το βέβαιο, και το εκφώνημα συνδέεται με στοιχεία επιστημικής τροπικότητας (Halliday, 2002). Η επιστημική τροπικότητα συνδέεται με τις αποφαντικές πράξεις λόγου και εκφράζει το βαθμό αλήθειας του αφηγητή, και κατ' επέκταση, την ταύτισή του με το περιεχόμενο του μηνύματος. Η λέξη 'incriminating' (ενοχοποιητικά), μπαίνει σε εισαγωγικά, καθώς ο χρήστης επιχειρεί να ειρωνευτεί το έργο της αστυνομίας, παραπέμποντας στην κατασκευή ψευδών ενοχοποιητικών στοιχείων. Συμπληρωματικά λειτουργεί και ως γλωσσική ένδειξη αξιολόγησης, καθώς παρουσιάζεται η προσωπική άποψη του συγγραφέα και παραγωγού του μηνύματος. Η χωρική δείξη που συνδέει το αφήγημα με συγκεκριμένες διαστάσεις, αποδίδοντας αμεσότητα και διαδραστικότητα ανιχνεύεται στα σχετικά hashtag #Thessaloniki, #Greece (Weiss και Wodak, 2003).

23. Greek police put down anti-fascist demo in Thessaloniki. Video and photo from last night: <http://teacherdudebbq.blogspot.gr/> #KillahP #Greece

Στοιχεία διεπίδρασης εκφράζονται μέσω του γλωσσικού μηχανισμού της δείξης (van Dijk, 2000,2008). Συγκεκριμένα, ο συγγραφέας τοποθετεί το μήνυμά του σε

συγκεκριμένες χωροχρονικές συντεταγμένες μέσω των λέξεων ‘Thessaloniki’ (χωρική δείξη) και ‘last night’ (χρονική δείξη). Το φαινόμενο της δείξης χρησιμοποιείται για να συνδέσει ένα κείμενο όπως αναφέρεται με το χρόνο και το χώρο, συμβάλλοντας εν τέλει στην αμεσότητα του ίδιου του μηνύματος, το οποίο και εκφράζει στην συγκεκριμένη περίπτωση αποφαντική πράξη λόγου (Searle, 1965). Ο ομιλητής προβαίνει σε μια δήλωση, επιχειρώντας να ενημερώσει το δίκτυό του. Ο επιθετικός προσδιορισμός ‘antifascist’ αποτελεί γλωσσικό στοιχείο αξιολόγησης, καθώς προβάλλει εμμέσως την στάση του ομιλητή ως προς το εξεταζόμενο γεγονός, και ταυτόχρονα όντας λέξη με έντονο συναισθηματικό φορτίο επιτείνει την συγκίνηση του κοινού, συμβάλλοντας στην ευαισθητοποίηση και την αφύπνισή του. Ολοκληρώνοντας, η χρήση της συγκεκριμένης λέξης αποτελεί σκόπιμη επιλογή εκ μέρους του συγγραφέα, καθώς επιδιώκει να αποδώσει στο γεγονός πολιτικές και ιδεολογικές διαστάσεις (Weiss και Wodak, 2003).

24. Η πορεία ανέβηκε πάλι εγνατία και διαλύθηκε στην ουσία, Έχει σπάσει σε δύο κομμάτια, Καμάρα κ Αριστοτέλου. Ο δρομος κλειστος #KillahP #skg

Διαχωρίζοντας σε θεματικές ενότητες τα γεγονότα που απασχόλησαν το κοινό του Twitter την εβδομάδα που ακολουθεί τη δολοφονία του Παύλου Φύσσα προκύπτει ότι οι επίκαιρες ενημερώσεις των κινηματιών σχετικά με τις δράσεις και τις εκδηλώσεις διαμαρτυρίας που εξελίσσονται αποτελεί βασικό σημείο αναφοράς, και μάλιστα σημειώνεται ότι πρόκειται για δημοσιεύσεις με μεγάλο αντίκτυπο, έτσι όπως προκύπτει βάσει του αριθμού αναδημοσιεύσεων. Σε μια προσπάθεια ενημέρωσης και πληροφόρησης ο συγγραφέας χρησιμοποιεί αποφαντικές πράξεις λόγου εκφερόμενες σε οριστική αορίστου (ανέβηκε, διαλύθηκε) και παρακειμένου, η οποία επιτελεί ρόλο αορίστου (έχει σπάσει), (Searle, 1965). Η επιλογή οριστικής εκφράζει τη βεβαιότητα του συγγραφέα για την αλήθεια του αφηγήματος και αποτελεί στοιχείο επιστημικής τροπικότητας (Halliday, 2002).

25. RT @RegularGrrrl: #Greece livestream of uprising after neo-Nazis murder #antifa musician #KillahP <http://www.livestream.com/stopcarteltvgr>

Σύνδεσμο ο οποίος οδηγεί στην απευθείας κάλυψη και αναμετάδοση των γεγονότων που λαμβάνουν χώρα στην Ελλάδα, από την στιγμή που γνωστοποιείται η δολοφονία του Παύλου Φύσσα εμπεριέχει το ανωτέρω μήνυμα. Την κάλυψη των γεγονότων αναλαμβάνει η εναλλακτική ενημερωτική ιστοσελίδα ‘Stop Cartel tv’ η οποία και

αυτοπροσδιορίζεται ως «η διαδικτυακή τηλεόραση των κινηματιών». Οι κινηματίες, μέσω των πηγών που επιλέγουν να δημοσιεύσουν, εκφράζουν την δυσαρέσκειά τους και την δυσπιστία τους ως προς τα παραδοσιακά ΜΜΕ. Σε αντιδιαστολή, εναλλακτικές πηγές ενημέρωσης και πληροφόρησης συνεχώς κερδίζουν έδαφος, και ιδιαίτερος όταν η ενημέρωση σχετίζεται με γεγονότα που εντάσσονται στο πεδίο της συλλογικής δράσης και κινητοποίησης. Το ιδεολογικό δίπολο εμφανίζεται ξανά, επεκτείνοντας το δημόσιο διάλογο, και εκφράζεται μέσω της χρήσης των λέξεων 'Neo Nazis' και 'Antifa'. Οι προαναφερθέντες λέξεις λειτουργούν και ως γλωσσικά στοιχεία αξιολόγησης εκ μέρους του αφηγητή, αποδίδοντας στο μήνυμα σαφή και συγκεκριμένο ιδεολογικό προσανατολισμό (Weiss και Wodak, 2003).

26. *Συγκρούσεις σε Πάτρα και Χάνια έξω από τα γραφεία των ναζί της Χ.Α.*

<http://wp.me/p2h0fW-4S0> #Killahp

Ο γλωσσικός μηχανισμός της βραχυλογίας αναφέρεται στην απουσία λέξεων, οι οποίες όμως γίνονται εύκολα κατανοητές μέσα από τα συμφραζόμενα, ή μέσω των κοινών εμπειριών που μοιράζονται οι συνομιλητές. Στην παρούσα περίπτωση από το λόγο του ομιλητή απουσιάζει το ρήμα, χωρίς αυτό όμως να παρεμποδίζει την κατανόηση του εκφερόμενου μηνύματος. Η απουσία ρήματος στο Twitter εξυπηρετεί την οικονομία λέξεων και χαρακτήρων, ενώ ταυτόχρονα αποδίδει στο εκφώνημα αμεσότητα και παραστατικότητα. Ο ομιλητής σε μια προσπάθεια πληροφόρησης και ενημέρωσης χρησιμοποιεί αποφαντικές πράξεις λόγου, μεταφέροντας τις κινηματικές δράσεις των πολιτών (Searle, 1965). Ως εκ τούτου, αναλαμβάνει τα ηνία της ενημέρωσης, και μετατρέπεται από καταναλωτής, σε παραγωγός ειδήσεων, γεγονός που στην εποχή της σύγκλισης των μέσων συναντάται συχνά. Τέλος, χρησιμοποιεί λεξιλόγιο αρνητικά φορτισμένο (Ναζί) προκειμένου να εντείνει την συγκινησιακή φόρτιση, να αναδείξει τον ιδεολογικό του προσανατολισμό και να αποδώσει πολιτικές διαστάσεις στο γεγονός της δολοφονίας του Παύλου Φύσσα (Weiss και Wodak, 2003).

27. *RT @enough14: v @MakisSinodinos: Clashes in #Athens #Keratsini*

neighbourhood are continuing. #Antifa #KillahP #Greece

Ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι αν και πρόκειται για μήνυμα ενημερωτικού χαρακτήρα το οποίο εμπεριέχει αναφορές για τις κινητοποιήσεις που εξελίσσονται στο Κερατσίνι, είναι διατυπωμένο στα αγγλικά. Το γεγονός αυτό αποτυπώνει την

ανάγκη των ακτιβιστών να διαδοθούν οι δράσεις τους και εκτός των εθνικών συνόρων, υπογραμμίζοντας ότι πρόκειται για ένα κοινωνικό πρόβλημα που οφείλει να απασχολήσει το σύνολο της κοινωνίας, υπερπηδώντας τα γεωγραφικά σύνορα.

28. *Το αναρχικό μπλοκ εστριψε στη βιθυνιας συνοδεια πολλών μπατσων. #antireport
#KillahP @SkoupaDoo*

Με την ετικέτα ‘antireport’ συνοδεύεται το ανωτέρω μήνυμα σε μια επιχείρηση ενημέρωσης των ακτιβιστών σχετικά με την εξέλιξη της πορείας που πραγματοποιείται ως ένδειξη αλληλεγγύης στον Παύλο Φύσσα. Δεδομένου ότι στόχος είναι η ενημέρωση χρησιμοποιείται αποφαντική πράξη λόγου, εκφερόμενη σε οριστική αορίστου, δηλώνοντας το πραγματικό (Searle, 1965). Ο χρήστης επιλέγει να χρησιμοποιήσει λεξιλόγιο που στόχο έχει να υποτιμήσει την αξία και την παρουσία του αστυνομικού σώματος. Για τους κινηματίες η αστυνομία ως θεσμός εκπροσωπεί το ίδιο το κράτος, το οποίο αντιμάχεται τις κινηματικές πρακτικές, σε μια προσπάθεια καταστολής της εξέγερσης που εξελίσσεται. Κατόπιν τούτου, βρίσκεται απέναντι από τους κινηματίες, και την στάση αυτή δηλώνου μέσω του λεξιλογίου που επιλέγεται (μπάτσων). Συμπερασματικά, πρόκειται για γλωσσική ένδειξη αξιολόγησης καθώς προδίδει πληροφορίες για την προσωπική στάση και τον ιδεολογικό προσανατολισμό του αφηγητή και παραγωγού του κειμένου (Weiss και Wodak, 2003).

29. *#Greece #Athens - Thousands of #AntiFascists rallying in the streets. @noXforU:
#KillahP*

Ένα ακόμη tweet που στόχο έχει την επίκαιρη αναμετάδοση πληροφοριών που αφορούν στις κινητοποιήσεις. Ο γλωσσικός μηχανισμός της δείξης εκφράζεται μέσω των συνοδευτικών ετικετών που επιλέγονται, ‘#Greece’, ‘#Athens’, οι οποίες και αποτελούν στοιχεία χωρικής δείξης (van Dijk, 2000,2008). Οι διαδηλωτές σύμφωνα με τον συγγραφέα είναι χιλιάδες. Η έμφαση στην αριθμητική υπεροχή των κινηματιών στόχο έχει να πυροδοτήσει τη δημόσια οργή, καλώντας όσο το δυνατόν περισσότερους πολίτες να λάβουν μέρος στις κινητοποιήσεις. Ο συγγραφέας επιχειρεί ως εκ τούτου να αποδώσει χαρακτηριστικά μαζικής εξέγερσης στις δράσεις που πραγματοποιούνται, σε μια προσπάθεια αφύπνισης, κινητοποίησης και ευαισθητοποίησης του κοινού. Τέλος, στην χρήση του ουσιαστικού ‘antifascists’ ανιχνεύονται ενδείξεις αξιολόγησης οι οποίες παρουσιάζουν την στάση, το συναίσθημα και την ιδεολογία του αφηγητή (Weiss και Wodak, 2003). Κατά αυτόν

τον τρόπο, και δια μέσω του λόγου, ο ομιλητής οικοδομεί και διαδίδει την κοινωνική και πολιτική του ταυτότητα.

30. Barricades in Greece. Solidarity!! “@Chara_fc: #antifa #KillahP #PavlosFyssas #Anonymous #AntiNaziGr #18sgr #Greece ”

Ένα ακόμη μήνυμα γραμμένο σε διεθνή γλώσσα –διεθνοποιημένος χαρακτήρας των σύγχρονων κοινωνικών κινημάτων- λειτουργεί ως ένδειξη αλληλεγγύης στον ελληνικό λαό. Το διπλό θαυμαστικό στο τέλος της λέξης αλληλεγγύη (solidarity !!) εκφράζει το ξαφνικό συναίσθημα του συγγραφέα, το οποίο και σχετίζεται με το πάθος και την ελπίδα του για κοινωνική αλλαγή, η οποία και θα επέλθει μέσα από την συνένωση των πολιτών . Ο κειμενικός παραγωγός εμπλέκει εμμέσως το κοινό στο οποίο και απευθύνεται, προσδοκώντας την άμεση συμμετοχή του στις δράσεις οι οποίες εξελίσσονται και επιχειρεί εκ παραλλήλου να ενισχύσει το αίσθημα της συλλογικότητας. Ιδιαίτερη έμφαση αποδίδεται και στις ετικέτες με τις οποίες επιλέγει να συνοδεύσει ο χρήστης το μήνυμα του. Χαρακτηριστικά αναφέρονται #antifa, #AntiNaziGR, οι οποίες και αποτελούν γλωσσικά στοιχεία αξιολόγησης, δεδομένου ότι παρεμβάλλουν την κοινωνική και ιδεολογική ταυτότητα του συγγραφέα, ενώ ταυτόχρονα αποδίδουν στο ίδιο το γεγονός της δολοφονίας έναν ξεκάθαρα πολιτικό προσανατολισμό (Weiss και Wodak, 2003).

31. Police and plainclothes thugs attack antifascists in Athens

<http://youtu.be/fH9CLuJNmtE> via @xstefanou #KillahP

Ενημερώσεις από την πορεία των κινητοποιήσεων εμπεριέχει το παραπάνω μήνυμα, εστιάζοντας κυρίως στο ρόλο που διαδραματίζουν οι αστυνομικές δυνάμεις. Ο χρήστης χρησιμοποιεί αποφαντική πράξη λόγου εκφερόμενη σε οριστική, προκειμένου, και ως ένδειξη τροπικότητας, να επισημάνει τις διαβαθμίσεις αλήθειας που χαρακτηρίζουν το εκφώνημά του (Searle, 1965). Το μήνυμα συνδέεται με το χρόνο και τον χώρο, περιλαμβάνοντας ενδείξεις χρονικής (ενεστώτας) και χωρικής δείξης (in Athens), (van Dijk, 2000,2008). Κατά αυτόν τον τρόπο προσδίδεται στο μήνυμα αμεσότητα και διακρίνεται ο επικαιροποιημένος χαρακτήρας της ενημέρωσης.

32. Police protecting the Golden Dawn HQ in #Hania, #Greece during #AntiFa protest after #KillahP's murder

Ένα ακόμη μήνυμα αναφέρεται στον ρόλο της αστυνομίας, τον οποίο ο χρήστης δεν διστάζει να στηλιτεύσει διαμέσου της χρήσης αποφαντικών πράξεων λόγου (Searle, 1965). Χαρακτηριστικά αναφέρει ότι οι αστυνομικές δυνάμεις προστατεύουν τα μέλη του κόμματος της Χρυσής Αυγής, κατηγορώντας άμεσα την αστυνομία για ιδεολογική σύμπνοια με τις απόψεις που υιοθετούνται από την συγκεκριμένη πολιτική παράταξη. Στο μήνυμα εντοπίζονται στοιχεία δείξης που επιδιώκουν να συνδέσουν το κείμενο με το χώρο και τον χρόνο προσδίδοντας έτσι αμεσότητα και διαδραστικότητα (van Dijk, 2000,2008). Χαρακτηριστικά αναφέρεται η χρήση ενεστώτα ως γλωσσικό στοιχείο χρονικής δείξης, καθώς και η λέξη 'in Athens' ως γλωσσικό στοιχείο χωρικής δείξης. Τέλος, η σχετική ετικέτα #AntiFa, αποτελεί γλωσσικό σημάδι αξιολόγησης, δεδομένου ότι συμβάλει στην κατασκευή της κοινωνικής ταυτότητας του αφηγητή, φανερώνοντας τον ιδεολογικό του προσανατολισμό, καθώς επίσης και την στάση και τα συναισθήματά του σχετικά με το συμβάν που μας απασχολεί (Weiss και Wodak, 2003).

33. New Barricades & some people calmly staying in Egnatia str now. Riot police squads wait in the other corner. #KillahP

Άμεση ενημέρωση σχετικά με την εξέλιξη των κινητοποιήσεων παρέχει ο χρήστης μέσω του ανωτέρω μηνύματος. Η πράξη λόγου που χρησιμοποιείται χαρακτηρίζεται ως αποφαντική (Searle, 1965), ενώ προκειμένου να συνδέσει το περιεχόμενο του μηνύματος με συγκεκριμένες χωροχρονικές διαστάσεις αξιοποιεί το γλωσσικό μηχανισμό της δείξης (van Dijk, 2000,2008). Στοιχεία χρονικής δείξης εντοπίζονται στην χρήση οριστικής ενεστώτα όπως και στην λέξη 'τόρα' (now). Παράλληλα, η αναφορά σε συγκεκριμένη οδό αποτελεί ένδειξη χωρικής δείξης. Αντιμετωπίζοντας τη γλώσσα ως ένα εργαλείο, και όχι ως ένα απλό μέσο αναφοράς, συμπεραίνεται ότι ο χρήστης, μέσω του λόγου επιτελεί συγκεκριμένους σκοπούς. Ως εκ τούτου, προχωράει σε μια δήλωση προκειμένου να ενημερώσει τους κινηματίες. Με μια δεύτερη ανάγνωση παρατηρείται ότι συμβάλλει σημαντικά στην αφύπνιση της ανάγκης για συλλογικότητα και την ενίσχυση της υποστήριξης των κινηματικών πρακτικών.

34. More strikes in #Greece after anti-fascist's murder #KillahP

<http://www.france24.com/en/20130918-more-strikes-greece-after-anti-fascists->

*murder?ns_campaign=editorial&ns_source=RSS_public&ns_mchannel=RSS&ns_fe
e=0&ns_linkname=20130918_more_strikes_greece_after_anti_fascists ...*

Μέσω μιας αποφαντικής πράξης λόγου ο αφηγητής ενημερώνει το κοινό για τις δράσεις και τις πορείες που πραγματοποιούνται στην Ελλάδα, έπειτα από το συμβάν της δολοφονίας (Searle, 1965). Το ιδεολογικό δίπολο παραμένει ισχυρό και αυτό φανερώνεται μέσω του επιθετικού προσδιορισμού ‘anti-fascist’ που συνοδεύει τον δολοφονημένο. Η ίδια λέξη λειτουργεί συγχρόνως και ως γλωσσική ένδειξη αξιολόγησης (Weiss και Wodak, 2003). Τέλος, επιβεβαιώνεται ο ενημερωτικός χαρακτήρας του Twitter, ιδιαίτερος όταν πρόκειται για την άμεση ενημέρωση σχετικά με έκτακτα γεγονότα, όπως οι κοινωνικές αναταραχές.

*35. πάνω από 500 άτομα είναι ήδη απ'έξω από τη ΓΑΔΑ αναμένοντας τους
προσαχθέντες #KillahP #rbnews*

Εξετάζοντας και αναλύοντας το σώμα των δεδομένων παρατηρείται ότι το Twitter, ως μέσο επικοινωνίας, χρησιμοποιείται ιδιαίτερα συχνά σε περιπτώσεις έκτακτων γεγονότων, όπως είναι και οι κοινωνικές αναταραχές, προκειμένου να παρέχει άμεση, ταυτόχρονη και επικαιροποιημένη ενημέρωση στους πολίτες σχετικά με τις δράσεις που εξελίσσονται. Στην παρούσα περίπτωση, ο συγγραφέας σε μια προσπάθεια ενημέρωσης αλλά και ευαισθητοποίησης χρησιμοποιεί αποφαντική πράξη λόγου εκφερόμενη σε οριστική ενεστώτα προκειμένου να ενημερώσει το κοινό του για την πορεία των διαδηλώσεων (Searle, 1965). Η οριστική ενεστώτα αντικατοπτρίζει την αλήθεια των λεγομένων του, και αποτελεί ένδειξη τροπικότητας, καθώς δεν αφήνει περιθώρια αμφισβήτησης, ενώ ταυτόχρονα συνδέει τον συγγραφέα με το περιεχόμενο του μηνύματος. Ο λόγος, αν και με μια πρώτη ανάγνωση φαίνεται ότι στόχο έχει την ενημέρωση των πολιτών, στην ουσία επιχειρεί να αφυπνίσει, να συσπειρώσει και να κινητοποιήσει το κοινό. Η έμφαση στο πλήθος των πολιτών (500 άτομα) αποσκοπεί στο να διεγείρει το αίσθημα της συλλογικότητας, ενισχύοντας την ανάγκη για αλληλεγγύη.

*36. Παμε προς τα MAT - ο κοσμος αρχιζει να φοραει κρανη και μασκες #killahp
#18sgr #skg*

Αποφαντική πράξη λόγου εντοπίζεται στο κείμενο που στόχο έχει την ενημέρωση και την κινητοποίηση των πολιτών (Searle, 1965). Ο γλωσσικός μηχανισμός της δείξης

συναντάται στην χρήση οριστικής ενεστώτα (χρονική δείξη), και χρησιμοποιείται για να συνδέσει το κείμενο με το χρόνο, προσδίδοντας κατά αυτόν τον τρόπο αμεσότητα. Εκ παραλλήλου, η δείξη προσώπου (van Dijk, 2000,2008), η οποία και αποτελεί μέρος του ευρύτερου φαινομένου της δείξης, εκφράζεται με την επιλογή α' πληθυντικού αριθμού στα ρήματα (πάμε) και στόχο έχει να συνενώσει τους συμμετέχοντες στη διαλογική διαδικασία. Κατά αυτόν τον τρόπο ενισχύεται και εκφράζεται η διεπίδραση μεταξύ του κειμενικού παραγωγού και του καταναλωτή του μηνύματος. Συμπληρωματικά, η χρήση α' πληθυντικού ενισχύει την αίσθηση της ομαδικότητας και της συλλογικότητας. Ο συγγραφέας και το κοινό συνενώνονται. Τέλος, ο συγγραφέας μέσω του λόγου του παραπέμπει σε ένα εμπόλεμο κλίμα (ο κόσμος αρχίζει να φοράει κράνη και μάσκες) επιδιώκοντας να διεγείρει το αίσθημα της δημόσιας οργής και να παρασύρει το κοινό ούτως ώστε να επιλέξει με ποια πλευρά θα συμπορευθεί στην μάχη που εξελίσσεται.

37. Διαμαρτυρία στα γραφεία της ΧΑ #skg #killahP #rbnews (VIDEO)

[http://www.dailymotion.com/video/x14uoeg_%CE%B5%CF%80%CE%AF%CE%B8%CE%B5%CF%83%CE%B7-%CE%B8%CE%B5%CF%83-%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CF%87%CE%B1_news#from=embediframe ...](http://www.dailymotion.com/video/x14uoeg_%CE%B5%CF%80%CE%AF%CE%B8%CE%B5%CF%83%CE%B7-%CE%B8%CE%B5%CF%83-%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CF%87%CE%B1_news#from=embediframe...)

Ο συγγραφέας σε μια προσπάθεια ενημέρωσης του κοινού χρησιμοποιεί αποφαντική πράξη λόγου (Searle, 1965). Το μήνυμα του συνοδεύεται και από οπτικοακουστικό υλικό, το οποίο καλείται να επιβεβαιώσει την αλήθεια των λεγομένων του. Αυτό που αξίζει να επισημανθεί, εκτός της διαπροσωπικής λειτουργίας της γλώσσας, είναι το γεγονός ότι η θεωρία της σύγκλισης, η οποία και διέπει τα νέα μέσα επικοινωνίας τείνει να επιβεβαιώνεται. Στην συγκεκριμένη περίπτωση, μέσω ενός μέσου, ή ακόμη καλύτερα μέσω μιας μιντιακής πλατφόρμας συνδυάζονται διαφορετικές μορφές πληροφόρησης, εννοώντας κείμενο, εικόνα, ήχος, βίντεο.

38. Φωκίωνος Κυψέλη σήμερα via @CatofAthens #antireport #killahP

Ο χρήστης επιδιώκει να ευαισθητοποιήσει και να κινητοποιήσει το κοινό δημοσιεύοντας φωτογραφικό υλικό από δράσεις διαμαρτυρίας. Στο κείμενο εντοπίζονται γλωσσικά στοιχεία δείξης (van Dijk, 2000,2008), που επιχειρούν να συνδέσουν το περιεχόμενο της επικοινωνίας με τον τόπο (Φωκίωνος, Κυψέλη) και το χρόνο (σήμερα).

39. *TR @MakisSinodinos: Until now, people are leaving flowers & writing slogans at the place where #KillahP was murdered*

Μήνυμα με έντονο συγκινησιακό φορτίο, δεδομένου ότι μέσω μιας αποφαντικής πράξης λόγου ο αφηγητής, σε μια προσπάθεια ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης, περιγράφει την συνάθροιση των πολιτών στο σημείο της δολοφονίας (Searle, 1965). Η χρήση της παθητικής φωνής (was murdered) δεν επιδιώκει την απαλοιφή του υπαίτιου για τη δολοφονία, αλλά προσδοκά να αποδώσει την έμφαση στο ίδιο το γεγονός, ενισχύοντας την τραγικότητά του. Απώτερος σκοπός του μηνύματος είναι η διέγερση του θυμικού του κοινωνικού συνόλου και η ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης, τα οποία και θα οδηγήσουν στην αφύπνιση και εν τέλει την κινητοποίηση των πολιτών. Παρατηρούνται επιπροσθέτως γλωσσικά στοιχεία που εντάσσονται στο φαινόμενο της δείξης (van Dijk, 2000,2008), όπως οι λέξεις ‘τόρα’ (now). Τέλος, δεν αποτελεί τυχαία επιλογή του αφηγητή η συγγραφή του μηνύματος στα αγγλικά. Επιλέγοντας μια διεθνή γλώσσα επιδιώκει να υπερτονίσει την κρισιμότητα του ζητήματος, το οποίο οφείλει να ξεπεράσει τα εθνικά σύνορα, και να απασχολήσει την κοινωνία στο σύνολό της.

40. *για καποιο λογο η αστυνομια δεν φαινεται να έχει ιδεα ουτε που είναι ουτε τι κανει ο κόσμος. φαίνονται αιφνιδιασμενοι. #skg #KillahP*

Ο συγγραφέας μεταφέρει την στάση της αστυνομίας χρησιμοποιώντας αποφαντική πράξη λόγου (Searle, 1965). Στόχος του είναι η ενημέρωση και η πληροφόρηση του κοινού. Τα ρήματα τα οποία εκφέρονται σε οριστική ενεστώτα υποδηλώνουν την αλήθεια των λεγομένων του αφηγητή. Η σύνδεση του μηνύματος με το συμβάν της δολοφονίας του Παύλου Φύσσα επιτυγχάνεται μέσω της χρήσης της θεματικής ετικέτας ‘KillahP’.

41. *Πανό στη Θ13 χθές #KillahP*

Σύσσωμος ο χώρος του αθλητισμού εκφράζει τον αποτροπιασμό του απέναντι στο ειδεχθές συμβάν. Ο χρήστης αναδημοσιεύει φωτογραφίες φιλάθλων με πανό διαμαρτυρίας τα οποία αναφέρονται στο σχετικό γεγονός. Ο λόγος αποκτά παρακινητικό χαρακτήρα. Εμμέσως αποσκοπεί στην αφύπνιση της κοινής γνώμης, ενισχύοντας μέσω των εικόνων που παρουσιάζει το αίσθημα της αλληλεγγύης και κυρίως της συλλογικότητας.

42. *RIP #KillahP // RT @syndicalisms: Today Antifascists took to the streets in #Athens for our (cont) <http://tl.gd/mmp6or>*

Η πρώτη πράξη λόγου που εντοπίζεται χαρακτηρίζεται ως εκφραστική (RIP #KillahP). Ο συγγραφέας εκφράζει την θλίψη του και τα συλλυπητήριά του αναφορικά με τον θάνατο του δολοφονημένου Παύλου Φύσσα. Η δεύτερη φράση του κειμένου περιλαμβάνει αποφαντική πράξη λόγου (Searle, 1965). Ο συγγραφέας ενημερώνει το κοινό για την πορεία των κινητοποιήσεων που εξελίσσονται ως ένδειξη διαμαρτυρίας για το θάνατο του νεαρού τραγουδιστή. Αν και φαινομενικά πρωταρχικός στόχος φαίνεται να είναι η ενημέρωση των πολιτών, απώτερος σκοπός του συγγραφέα είναι η ευαισθητοποίηση και κινητοποίηση των πολιτών, αλλά και η ενίσχυση του αισθήματος της συλλογικότητας. Το γεγονός αυτό γίνεται αντιληπτό μέσω της χρήσης επιφορισμένου λεξιλογίου, αλλά και της αντωνυμίας ‘μας’ (our), η οποία και αναφέρεται στο πρόσωπο του θύματος. Το θύμα δεν είναι ένας άγνωστος μεταξύ των πολιτών, είναι ένας από εμάς, υπογραμμίζει ο συγγραφέας, ένα μέλος της ομάδας μας, της κοινωνίας μας. Συμπερασματικά, η πράξη της δολοφονίας έχει επιπτώσεις στην κοινωνία συνολικά και καθολικά, και αυτό ακριβώς επιδιώκει να τονίσει. Τέλος, στο κείμενο εντοπίζονται γλωσσικά στοιχεία αξιολόγησης (antifascists) τα οποία αναδεικνύουν τον ιδεολογικό προσανατολισμό, την στάση και το συναίσθημα του συγγραφέα συμβάλλοντας στην κατασκευή της κοινωνικής του ταυτότητας (Weiss και Wodak, 2003).

43. *[LIVE VIDEO] #Greece anti-fascist demonstrations underway in response to the neo-Nazi murder of #KillahP last night. <http://www.livestream.com/stopcarteltvgr>*

Μήνυμα ενημερωτικού περιεχόμενου το οποίο και συνοδεύεται από σχετικό οπτικοακουστικό υλικό, και το οποίο επιχειρεί να πληροφορήσει τον κόσμο για τις δράσεις που εξελίσσονται μέσω επικαιροποιημένων ενημερώσεων. Στο κείμενο εντοπίζονται στοιχεία χρονικής δείξης (last night) τα οποία και συνδέουν το περιεχόμενο του μηνύματος με τον χρόνο της επικοινωνίας (van Dijk, 2000,2008). Αυτό που αξίζει να σημειωθεί είναι το γεγονός ότι ο συγγραφέας αποδίδει ιδεολογικές και πολιτικές προεκτάσεις στο γεγονός της δολοφονίας του Παύλου Φύσσα, κάτι το οποίο επιβεβαιώνει και η πλειονότητα των tweets που έχουν ως τώρα εξεταστεί. Κατόπιν τούτου, σκόπιμα επιλέγει να παραλείψει την ταυτότητα του θύτη αλλά και των εξεγερμένων, οι οποίοι αμφότεροι προσδιορίζονται βάσει του

ιδεολογικού τους προσανατολισμού. Κατόπιν τούτου, υπαινίσσεται τον διχασμό της ελληνικής κοινωνίας, η οποία βρίσκεται αντιμέτωπη με ένα ισχυρό ιδεολογικό δίπολο με αρνητικές επιδράσεις στην κοινωνική πραγματικότητα των πολιτών. Λαμβάνοντας υπόψη τα ανωτέρω, η δολοφονία του Παύλου Φύσσα είναι το αποτέλεσμα του κοινωνικού διχασμού.

44. #greece police who have been incapable of prosecuting a single GD thug, arresting & teargassing citizens protesting against fascism #KillahP

Αποφαντική πράξη λόγου που στόχο έχει να στιγματίσει την στάση της αστυνομίας αναφορικά με το εξεταζόμενο γεγονός (Searle, 1965). Ο συγγραφέας υπαινίσσεται την ιδεολογική ταύτιση των σωμάτων ασφαλείας με το κόμμα της Χρυσής Αυγής, γεγονός που, σύμφωνα με τον συγγραφέα, επιβεβαιώνεται από την επιθετική στάση που διατηρούν οι αστυνομικές δυνάμεις απέναντι στους εξεγερμένους διαδηλωτές, η οποία έρχεται σε αντιπαράθεση με την παθητικότητα με την οποία αντιμετωπίζονται τα μέλη της Χρυσής Αυγής. Στο κείμενο εντοπίζονται γλωσσικά στοιχεία αξιολόγησης (fascism) τα οποία και εκφράζουν την στάση του αφηγητή, καθώς και τον ιδεολογικό του προσανατολισμό (Weiss και Wodak, 2003). Συμπληρωματικά, και προκειμένου ο συγγραφέας να επιτείνει την συγκινησιακή φόρτιση, επιχειρώντας την ευαισθητοποίηση του κοινού, χρησιμοποιεί λεξιλόγιο συναισθηματικά επιφορτισμένο ('incapable', 'single' fascism'). Τέλος, ο λόγος εκφέρεται σε οριστική παρακειμένου, έχοντας ρόλο ενεστώτα, υποδηλώνοντας τη βεβαιότητα του συγγραφέα για όσα αναφέρονται (τροπικότητα), (Halliday, 2002).

45. All tweeps report clashes also in Patras #KillahP

Χρησιμοποιώντας το ίδιο το Twitter ως πηγή πληροφόρησης ο συγγραφέας ενημερώνει το κοινό για τις συγκρούσεις που λαμβάνουν χώρα στην περιοχή της Πάτρας. Στο κείμενο εντοπίζονται σημαντικά στοιχεία επιστημικής τροπικότητας (Halliday, 2002) τα οποία στοχεύουν στο να ενισχύσουν τον ισχυρισμό του συγγραφέα, εξαλείφοντας τα περιθώρια αμφισβήτησης εκ μέρους του παραλήπτη. Χαρακτηριστικά, η φράση 'all tweeps' όπως και η χρήση οριστικής ενεστώτα εκφράζουν διαβαθμίσεις αλήθειας, και ενισχύουν τη βεβαιότητα του συγγραφέα για όσα αναφέρονται. Με άλλα λόγια, η οριστική ως έγκλιση υποδηλώνει το πραγματικό. Εκ παραλλήλου, το γεγονός ότι ο συγγραφέας σκόπιμα επιλέγει να αναφέρει ότι 'όλα' (all tweets) τα tweets εμπεριέχουν αναφορές για συγκρούσεις ενισχύει την αλήθεια

του αφηγήματος, δεδομένου ότι πρόκειται για γεγονός το οποίο επιβεβαιώνουν ταυτόχρονα πολλές και διαφορετικές πηγές, ή ακόμη πιο σωστά, και σύμφωνα πάντα με τον ίδιο τον κειμενικό παραγωγό, «όλες» οι πηγές.

45. Pavlos Fyssas Antifascist murdered by fascist: Riots in several #Greece's cities, political leader harassed <http://goo.gl/fb/v9ml6> #KillahP

Ο ιδεολογικός διχασμός με τον οποίο βρίσκεται αντιμέτωπη η ελληνική κοινωνία γίνεται έντονα αισθητός στο ανωτέρω tweet. Ο συγγραφέας μέσω μιας αποφαντικής πράξης λόγου προβαίνει σε μια δημόσια δήλωση που στόχο έχει εν πρώτοις την ενημέρωση του κοινού, και εν συνεχεία την αφύπνιση της κοινής γνώμης (Searle, 1965). Ο κειμενικός παραγωγός σκόπιμα επιλέγει να αποκρύψει την ονοματική ταυτότητα τόσο του θύτη, όσο και του θύματος. Αντί αυτού, αμφότεροι προσδιορίζονται βάσει του ιδεολογικού τους προσανατολισμού ('fascist', 'anti-fascist'). Κατά αυτόν τον τρόπο ο συγγραφέας αποδίδει στο γεγονός της δολοφονίας σαφείς πολιτικές και ιδεολογικές προεκτάσεις, οι οποίες με την σειρά τους επιδρούν και επηρεάζουν την κοινωνία ως σύνολο. Επιπροσθέτως, οι λέξεις που επιλέγει να χρησιμοποιήσει ο συγγραφέας ('fascist', 'anti-fascist') εντάσσονται στον γλωσσικό μηχανισμό της αξιολόγησης, δεδομένου ότι προβάλλουν την στάση του ως προς το εξεταζόμενο συμβάν, ενώ παράλληλα προδίδουν και τον ιδεολογικό προσανατολισμό του αφηγητή (Weiss και Wodak, 2003). Τέλος, η δήλωση του συγγραφέα εκφέρεται σε οριστική αορίστου, υπογραμμίζοντας την βεβαιότητά του για όσα αναφέρονται. Ο κειμενικός παραγωγός συνδέεται, εμπλέκεται και ταυτίζεται με το περιεχόμενο του μηνύματος. Κατόπιν τούτου, η χρήση οριστικής αποτελεί στοιχείο τροπικότητας, καθώς εκφράζει διαβαθμίσεις αλήθειας (Halliday, 2002).

*46. Protests shake Greece after fascist murder of musician Pavlos Fyssas
<http://www.wsws.org/en/articles/2013/09/20/gree-s20.html> ... #PavlosFyssas
#KillahP #Greece #Hellas*

Ο συγγραφέας προσανατολίζεται στην κοινή γνώμη την οποία επιδιώκει να ευαισθητοποιήσει και να αφυπνίσει. Προκειμένου να επιτύχει τον στόχο του επιλέγει λέξεις που φέρουν έντονο συναισθηματικά φορτίο ('shake'). Η πράξη λόγου που χρησιμοποιείται δύναται να χαρακτηριστεί ως εκφραστική (Searle, 1965). Ο κειμενικός παραγωγός μέσω του λόγου μεταφέρει την κοινωνική αναταραχή που κατακλύζει και 'ταρακουνά' την ελληνική κοινωνία. Τέλος, η απαλοιφή της

ταυτότητας του δράστη αποτελεί σκόπιμη ενέργεια του πομπού προκειμένου να μετατοπίσει την προσοχή του κοινού στην κομματική του ταυτότητα. Κατά αυτόν τον τρόπο αποδίδει στο εξεταζόμενο συμβάν πολιτικές και ιδεολογικές προεκτάσεις. Συμπληρωματικά, η συγκεκριμένη επιλογή αποτελεί ταυτόχρονα και στοιχείο αξιολόγησης, συμβάλλοντας στην κατασκευή της κοινωνικής ταυτότητας του συγγραφέα (Weiss και Wodak, 2003)

47. ΔΙΑΣ κανουν βολτες στην Κομοτηνη σε φαση επιδειξης γυρνωντας συνεχεια στο ιδιο τετραγωνο #rbnews #KillahP

Ένα ακόμη μήνυμα το οποίο και αποσκοπεί στο να ειρωνευτεί και να στιγματίσει την στάση των αστυνομικών δυνάμεων. Από τη μέχρι τώρα ανάλυση προκύπτει ότι η αστυνομία, η οποία και εκπροσωπεί το ίδιο το κράτος και τις κυβερνητικές αρχές, βρίσκετε στο στόχαστρο των διαμαρτυρόμενων. Συμπερασματικά, όταν ο εκάστοτε αφηγητής επιλέγει να απαξιώσει έναν κρατικό θεσμό, ουσιαστικά επιδιώκει να υπογραμμίσει την παρακμή των κυρίαρχων κοινωνικών δομών στο σύνολό τους.

*48. "@fEmma_fatale: #Chania #now #antifascism #KillahP #rbnews
http://twitter.com/fEmma_fatale/status/380369446558117888/photo/1pic.twitter.com/GqAjzpVYVd "*

Αποφαντική πράξη λόγου που αποσκοπεί στην ενημέρωση –μέσω της αξιοποίησης φωτογραφικού υλικού- των πολιτών σχετικά με τις δράσεις που εξελίσσονται (Searle, 1965). Η απουσία σύνταξης, δεδομένου ότι το αφήγημα απαρτίζεται αποκλειστικά από θεματικές ετικέτες, επιδιώκει να υπογραμμίσει τον άμεσο χαρακτήρα της επικοινωνίας, και κατ' επέκταση τον επικαιροποιημένο χαρακτήρα της ενημέρωσης. Μόλα ταύτα και παρά την απουσία σύνταξης οι θεματικές ετικέτες προσφέρουν πλούσιο υλικό προς διερεύνηση. Αρχικά εντοπίζονται στοιχεία χωρικής (#Chania) και χρονικής δείξης (#now), συνδέοντας το αφήγημα με τον τόπο και τον χρόνο της επικοινωνίας (Halliday, 2002). Εν συνεχεία, το hashtag #antifascism αποτελεί γλωσσικό στοιχείο αξιολόγησης, καθώς παρεμβάλλει την στάση του συγγραφέα ως προς το εξεταζόμενο συμβάν και ταυτόχρονα προδίδει τον ιδεολογικό του προσανατολισμό (Weiss και Wodak, 2003). Κατόπιν τούτου συμπεραίνεται ότι ο λόγος, ακόμη και σε περιπτώσεις όπου απουσιάζει η δομή και η σύνταξη, είναι ένα σημαντικό εργαλείο που δύναται να επιτελεί συγκεκριμένες πράξεις και να

αναπαράγει μορφές ιδεολογίας, ως απεικονίσεις της ίδιας της κοινωνικής πραγματικότητας.

49. Anti-FA protest in Thessaloniki Greece after Golden Dawn thugs killed musician Pavlos Fyssas aka #KillahP

Αποφαντική πράξη λόγου που στόχο έχει την ενημέρωση των πολιτών (Searle, 1965). Στο κείμενο εντοπίζονται γλωσσικά στοιχεία αξιολόγησης ('Anti – FA protest') τα οποία προδίδουν τον ιδεολογικό προσανατολισμό και την στάση του συγγραφέα, συμβάλλοντας στην κατασκευή της κοινωνικής του ταυτότητας (Weiss και Wodak, 2003). Ως εκ τούτου, ο λόγος καλείται να φανερώσει το ιδεολογικό στήριγμα της ομιλίας, βοηθώντας στην κατανόηση της κοινωνικής πραγματικότητας των υποκειμένων. Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι δια μέσω του λόγου ο συγγραφέας χαρακτηρίζει τη δολοφονία πολιτική. Το ανωτέρω γίνεται αντιληπτό από την σκόπιμη απαλοιφή της ταυτότητας του δράστη, τον οποίο και εκπροσωπεί σύσσωμο το κόμμα της Χρυσής Αυγής.

50. #KillahP 21:01 Εκτός από τους ιδιοκτήτες καταστημάτων και οι κάτοικοι της περιοχής ανοίγουν τα σπίτια τους, για... <http://fb.me/OIOzwMsm>

Εξετάζοντας τα συμφραζόμενα του λόγου παρατηρείται ότι ο συγγραφέας, μέσω μιας αποφαντικής πράξης λόγου, επιχειρεί να ενισχύσει το αίσθημα της συλλογικότητας και της αλληλεγγύης (Searle, 1965). Αν και αρχικά διαφαίνεται ότι το μήνυμα προσανατολίζεται στον ίδιο το πομπό, ο οποίος και προβαίνει σε μια δήλωση με στόχο την ενημέρωση, απευθύνεται τελικά στον αποδέκτη. Ως εκ τούτου, και λαμβάνοντας υπόψη τη διαλεκτική σχέση λόγου και κοινωνίας, ο αφηγητής επιχειρεί να συμβάλλει στην αλλαγή της κοινωνίας, κινητοποιώντας το αίσθημα του συλλογικού. Τέλος, από το κείμενο δεν απουσιάζουν τα στοιχεία χρονικής δείξης ('21:01') τα οποία προσδίδουν στο αφήγημα αμεσότητα, και ταυτόχρονα συνδέουν τον παραλήπτη με το χρόνο της επικοινωνίας (van Dijk, 2000,2008).

51. Bank of Greece surveillance camera is gone :) RT @afroditeTM: #killahp #18sgr #rbnews #skg

Με μια πρώτη ανάγνωση η πράξη λόγου που εντοπίζεται κρίνεται ως αποφαντική (Searle, 1965), δεδομένου ότι ο συγγραφέας επιθυμεί να ενημερώσει το κοινό του για την κατεστραμμένη κάμερα επιτήρησης η οποία ήταν τοποθετημένη στην τράπεζα

της Ελλάδος. Μόλα ταύτα, όταν η επικοινωνία πραγματοποιείται μέσω ηλεκτρονικών συσκευών και ψηφιακών πλατφόρμων ιδιαίτερη έμφαση αποδίδεται στα εικονίδια διάθεσης, γνωστά και ως emoticons, τα οποία δύναται να διαφοροποιήσουν το αρχικό νόημα του εκφερόμενου μηνύματος. Κατόπιν τούτου, και εστιάζοντας στο συγκεκριμένο emoticon (☺) που επιλέγει να εισάγει ο χρήστης, ο σκοπός του μηνύματος μετατοπίζεται και η πράξη λόγου που εκτελείται κρίνεται ως εκφραστική (Searle, 1965). Αυτό σημαίνει πως ο αφηγητής μέσω του λόγου εκφράζει την στάση και το συναίσθημα του αναφορικά με όσα αρχικά αναφέρονται στο μήνυμά του. Συγκεκριμένα, εκφράζει χαρά και ικανοποίηση για την καταστροφή της κάμερας, η οποία συμβολίζει στα μάτια των διαδηλωτών την παραβίαση της ιδιωτικότητας και τον παρεμβατισμό του κράτους.

52. "*@ailatank: λαμπράκη τώρα κι αλλα δακρυγόνα #KillahP* "

Αποφαντική πράξη λόγου που στόχο έχει την ενημέρωση των πολιτών αναφορικά με την εξέλιξη των κινητοποιήσεων (Searle, 1965). Στο κείμενο εντοπίζονται στοιχεία χρονικής δείξης ('τώρα') και χωρικής δείξης ('Λαμπράκη') προσδίδοντας στο λόγο ζωντάνια, αμεσότητα και παραστατικότητα (van Dijk, 2000,2008). Ταυτόχρονα, το ευρύτερο γλωσσικό φαινόμενο της δείξης επιχειρεί να συνδέσει το περιεχόμενο του αφηγήματος με τον τόπο και τον χρόνο της επικοινωνίας, διευκολύνοντας τη σύνδεση του παραλήπτη με το ίδιο το αφήγημα. Συμπληρωματικά, η απουσία ρήματος αποσκοπεί στο να ενισχύσει τον επικαιροποιημένο χαρακτήρα της ενημέρωσης.

53. *smell of tear gas now. it seems it's coming from the direction of Nikea district
#killahp #greece #rbnews*

Αποφαντική πράξη που στόχο έχει να ενημερώσει τους διαδηλωτές για την εξέλιξη των κινητοποιήσεων συμβάλλοντας στο συντονισμό των δράσεων (Searle, 1965). Κατά αυτόν τον τρόπο επιβεβαιώνεται ο εργαλειακός χαρακτήρας των νέων μέσων στο πεδίο της οργάνωσης και του συντονισμού συλλογικών δράσεων διαμαρτυρίας. Στο κείμενο εντοπίζονται στοιχεία που εντάσσονται στον ευρύτερο μηχανισμό της δείξης και συγκεκριμένα της γλωσσικής χρονικής και χωρικής δείξης. Τα ανωτέρω εκφράζονται μέσω του χρονικού προσδιορισμού 'now', της λέξης 'Nikea' αλλά και του hashtag #greece. Το φαινόμενο της δείξης εξυπηρετεί στην διασύνδεση του αποδέκτη με τον χρόνο και τον τόπο της επικοινωνίας, προσδίδοντας στο περιεχόμενο του μηνύματος αμεσότητα και παραστατικότητα (van Dijk, 2000,2008).

Συμπληρωματικά, ενισχύουν τον άμεσο αλλά και επικαιροποιημένο χαρακτήρα της πληροφορίας που διανέμεται μέσω της πλατφόρμας του Twitter. Συμπερασματικά, επιβεβαιώνεται το γεγονός ότι πρόκειται για ένα μέσο κατάλληλο σε περιπτώσεις εκτάκτων γεγονότων, καθώς επιτρέπει την γρήγορη και άμεση, σε πραγματικό χρόνο, αναμετάδοση πληροφοριών σε ένα ευρύ και διασκορπισμένο κοινό.

54. RT @asteris TR @outekanre Anti-fascist rally in Thessaloniki. Dynamic, lots of people #skg #KillahP

Σε ένα πρώτο επίπεδο η πράξη λόγου που επιτελείται κρίνεται ως αποφαντική καθώς ο συγγραφέας επιχειρεί να ενημερώσει το κοινό για δράσεις που εξελίσσονται στη Θεσσαλονίκη (Searle, 1965). Με μια δεύτερη ανάγνωση προκύπτει ότι ο συγγραφέας επιδιώκει να διεγείρει το δημόσιο αίσθημα, ενισχύοντας το συναίσθημα της συλλογικότητας και της αλληλεγγύης, αποσκοπώντας στην αφύπνιση του κοινωνικού συνόλου. Το ανωτέρω γίνεται αντιληπτό μέσω αναφορών σχετικά με το μαζικό και δυναμικό χαρακτήρα των διαδηλώσεων ('Dynamic, lots of people'). Ως εκ τούτου, ο λόγος αποκτά διακηρυχτικό χαρακτήρα, καθώς ο αφηγητής επιθυμεί να επιφέρει την κοινωνική μεταβολή μέσω της συλλογικής δράσης και διεκδίκησης (Searle, 1965). Τέλος, τα γλωσσικά στοιχεία αξιολόγησης δεν απουσιάζουν από το κείμενο, και τα οποία εκφράζονται μέσω της λέξης 'antifascist' συμβάλλοντας στην κατασκευή της κοινωνικής ταυτότητας του κειμενικού παραγωγού (Weiss και Wodak, 2003).

Γ. Αναφορές σε παραδοσιακά MME

*1. [http://www.theguardian.com/world/2013/sep/18/greece-murder-golden-dawn ...](http://www.theguardian.com/world/2013/sep/18/greece-murder-golden-dawn)
Arrest of fascist #GoldenDawn member for murder of musician #PavlosFyssas as political crisis erupts in #Greece*

Η αλληλεπίδραση μεταξύ παραδοσιακών και εναλλακτικών μέσων ενημέρωσης αποτελεί θεματική που εξετάζει εξίσου η παρούσα μελέτη. Στο ανωτέρω tweet άρθρο του 'The Gurdian' παρουσιάζεται ως πηγή πληροφόρησης. Το άρθρο αναφέρεται στην σύλληψη μελών του κόμματος της Χρυσής Αυγής, ως αυτουργοί της δολοφονίας. Αυτό που αξίζει να επισημανθεί είναι ότι για ακόμη μια φορά η έννοια της κρίσης που μαστίζει την ελληνική κοινωνία παραπέμπει σε μια όχι καθαρά οικονομική, αλλά κυρίως πολιτική και κοινωνική κρίση. Εν συνεχεία, το έντονα

φορτισμένο συναισθηματικά λεξιλόγιο υπερισχύει, ενισχύοντας κατά αυτόν τον τρόπο την ανάγκη υποστήριξης δράσεων κινηματικού περιεχομένου.

2. *#AJStream leads: Rapper's stabbing sparks protests across Greece #KillahP*

#antifa <http://bit.ly/1eRiywg>

Έχοντας μιλήσει ήδη για την σχέση αλληλεπίδρασης μεταξύ παραδοσιακών και εναλλακτικών πηγών ενημέρωσης και για το πώς τα δεύτερα αξιοποιούν τα πρώτα ως πηγές πληροφόρησης, στην εξεταζόμενη περίπτωση συμβαίνει το αντίθετο. Αυτό σημαίνει ότι τα παραδοσιακά μέσα, και στην συγκεκριμένη περίπτωση το δίκτυο του Al Jazeera χρησιμοποιούν ενίοτε τα ΜΚΔ προκειμένου να δημοσιεύσουν ενημερώσεις. Ενδιαφέρον τέλος παρουσιάζει το γεγονός της υιοθέτησης της ετικέτας *antifa*, η οποία υποδηλώνει την στάση του παραγωγού (Weiss και Wodak, 2003).

3. *Süddeutsche Zeitung: «Πολιτική δολοφονία συνταράσσει την Αθήνα»*

<http://go.naft.gr/rYVU6Z> #KillahP

Τη άποψη περί πολιτικής δολοφονίας φαίνεται να συμμερίζεται και ο συγγραφέας του αμέσως επόμενου μηνύματος. Αποφαντική πράξη λόγου, εκφερόμενη σε οριστική υπογραμμίζει την αλήθεια του συγγραφέα για τα λεγόμενα του (Searle, 1965). Εκ παραλλήλου, το ρήμα που επιλέγεται (συνταράσσει) φέρει την ανάλογη συναισθηματική φόρτιση, και ταυτόχρονα αποτελεί και στοιχείο αξιολόγησης εκ μέρους του ομιλητή (Weiss και Wodak, 2003).

4. *Όλοι μαζί στη Βουλή και η Χρυσή Αυγή μόνη... Δεν τηρήθηκε ενός λεπτού σιγή*

επειδή συμφώνησε η Χρυσή Αυγή #KillahP <http://shar.es/iSxng>

Ο παραγωγός του μηνύματος είναι η νεανική εφημερίδα ‘Athens Voice’, η οποία επιλέγει μέσω του λογαριασμού της στο Twitter να προβεί στην ανωτέρω δήλωση. Προτού περάσουμε στην ανάλυση του μηνύματος, αξίζει να σημειωθεί ότι αρκετά από τα παραδοσιακά ΜΜΕ βρέθηκε ότι χρησιμοποίησαν το Twitter προκειμένου να δημοσιεύσουν ενημερώσεις, αλλά και άρθρα γνώμης, καθώς και απόψεις σχετικά με το εξεταζόμενο περιστατικό. Το γεγονός αυτό προκύπτει εξετάζοντας το συνολικό σώμα των δεδομένων, καθώς μέσω της τυχαίας δειγματοληψίας, και δεδομένου του μεγάλου όγκου των δεδομένων, παρεμφερή μηνύματα από παραδοσιακά ΜΜΕ απουσιάζουν από το τελικό δείγμα που εξετάζεται. Συμπερασματικά, μια αμφίδρομη σχέση ‘αλληλεξάρτησης’ τείνει να αποκαλύπτεται μεταξύ παραδοσιακών,

εναλλακτικών και ψηφιακών ΜΜΕ. Όσον αφορά τώρα στην ανάλυση του μηνύματος, έμφαση δίνεται στη χρήση αποσιωπητικών. Τα σημεία στίξης στον γραπτό λόγο λειτουργούν ως σημάδια μη λεκτικής επικοινωνίας. Αν και από συντακτική άποψη τα αποσιωπητικά συνήθως σημαίνουν ότι η φράση δεν έχει ολοκληρωθεί, τα αποσιωπητικά εκφράζουν επίσης και συναισθήματα. Στην παρούσα περίπτωση η λειτουργία των αποσιωπητικών δηλώνει την ειρωνεία, την συγκίνηση αλλά και ταυτόχρονα την περιφρόνηση του συγγραφέα. Επίσης, η παρεμβολή αποσιωπητικών ανάμεσα σε δύο φράσεις έχει ως στόχο να δώσει έμφαση στην δεύτερη που ακολουθεί. Κατόπιν τούτου, ο πομπός θέλει να τονίσει το γεγονός ότι ‘δεν τηρήθηκε ενός λεπτού σιγή’ και η χρήση αποσιωπητικών εξυπηρετεί τον σκοπό αυτό. Η δείξη προσώπου (van Dijk, 2000,2008) εκφράζεται μέσω της λέξης ‘όλοι’, η οποία ακολουθείται από τον αντίθετό της προσδιορισμό ‘μόνη’. Κατά αυτόν τον τρόπο ο πομπός εμμέσως υποδηλώνει τη διαφοροποίηση της Χρυσής Αυγής από τα λοιπά κόμματα, θέτοντάς την εκτός του λεγόμενου δημοκρατικού τόξου.

5. Rapper's stabbing sparks protests across Greece #KillahP #antifa

<http://aje.me/16n4CAZ> via @AJStream

Σε διεθνές επίπεδο, ο ιστότοπος <http://stream.aljazeera.com> χρησιμοποιείται ιδιαίτερος συχνά από τους αλληλέγγυους προκειμένου να μεταδώσουν πληροφορίες σχετικές με τα γεγονότα που λαμβάνουν χώρα στην Ελλάδα. Ο πομπός χρησιμοποιεί λέξεις με έντονο συναισθηματικό φορτίο. Χαρακτηριστικά επιλέγεται η λέξη stab (μαχαίρωμα) έναντι της λέξης death (θάνατος), θέλοντας να δώσει έμφαση στις συνθήκες κάτω από τις οποίες συνέβη το γεγονός. Εκφέρεται σε οριστική ενεστώτα, υποστηρίζοντας την αλήθεια και τη βεβαιότητα του μηνύματος και ταυτόχρονα παρουσιάζει στοιχεία τροπικότητας (Halliday, 2002), δεδομένου ότι ο ίδιος ο ομιλητής, μέσω της πράξης λόγου, αποφαινεται και εκφράζει διαβαθμίσεις αλήθειας για όσα έχουν ήδη ειπωθεί. Το περιεχόμενο του μηνύματος έχει ενημερωτικό και παρακινητικό χαρακτήρα. Γίνεται αναφορά στις εξελίξεις, αλλά το λεξιλόγιο που επιλέγεται σημειώνει την ανάγκη του συγγραφέα για δημόσια αφύπνιση.

6. Η φυλλάδα του Θέμου Αναστασιάδη [http://unfollow.com.gr/blog/item/294-](http://unfollow.com.gr/blog/item/294-fyllada.html)

[fyllada.html](http://unfollow.com.gr/blog/item/294-fyllada.html) ... #GoldenDawn #KillahP #boycott_protithema

Μια από τις θεματικές ενότητες που απασχόλησε το κοινό του Twitter την εβδομάδα που ακολούθησε το γεγονός της δολοφονίας του Παύλου Φύσσα σχετίζεται με την

αρνητική κριτική που δέχτηκε η εφημερίδα «Πρώτο Θέμα», για το γεγονός ότι επέλεξε να δημοσιεύσει στο εξώφυλλό της φωτογραφίες του δολοφονημένου τραγουδιστή, όντας νεκρός. Ο πομπός επιλέγει να χρησιμοποιήσει τη λέξη ‘φυλλάδα’ υποτιμώντας, κατηγορώντας και υποβαθμίζοντας την ποιότητα της ενημέρωσης που παρέχεται μέσω του συγκεκριμένου μέσου. Ταυτόχρονα, αποτελεί και στοιχείο αξιολόγησης (Weiss και Wodak, 2003) και τροπικότητας (Halliday, 2002), καθώς παρεμβάλλει η προσωπικά στάση και το συναίσθημα του πομπού. Εν συνεχεία, προσανατολίζεται στον αναγνώστη, από τον οποίο και ζητείται κάτι, μέσω της χρήσης κατευθυντικής πράξης λόγου. Η αναγνωριστική ετικέτα / hashtag #boycott_protothema, που συνοδεύει το παρόν μήνυμα έχει έντονα διαδραστικό και κατευθυντικό χαρακτήρα (Searle, 1965). Ο πομπός ζητά από το κοινό να πάψει να αγοράζει την συγκεκριμένη εφημερίδα, ως ένδειξη διαμαρτυρίας, θεωρώντας ότι αντιβαίνει του νόμους της ηθικής.

7. Ο φασίστας δολοφόνος δεν είναι ο μόνος ένοχος. Όσο κι αν τα παπαγαλάκια τον παρουσιάζουν σαν ποινικό λούμπεν μαχαιροβγάλτη. #KillahP

Συναντώνται αποφαντικές πράξεις λόγου (Searle, 1965), εκφερόμενες σε οριστική διατυπώνοντας την αλήθεια και τη βεβαιότητα του συγγραφέα για το περιεχόμενο του μηνύματος, από το οποίο δε φαίνεται να κρατά αποστάσεις (τροπικότητα), (Halliday, 2002). Σε μια προσπάθεια διέγερσης της κοινωνικής συνείδησης ο συγγραφέας επιλέγει λεξιλόγιο αρνητικά συναισθηματικά επιφορτισμένο (δολοφόνος, ένοχος, μαχαιροβγάλτης). Ξεκάθαρη γίνεται και η κατασκευή της κοινωνικής ταυτότητας του κειμενικού παραγωγού, καθώς και ο ιδεολογικός του προσανατολισμός μέσω των λέξεων και φράσεων που επιλέγει να χρησιμοποιήσει. Συμπεραίνεται ότι ο λόγος φέρει ιδεολογικές θέσεις, καθώς είτε άμεσα, είτε έμμεσα αξιοποιείται για να μεταφέρει ιδεολογικά μηνύματα και προσωπικές απόψεις με πολιτικές προεκτάσεις (Weiss και Wodak, 2003). Τέλος, αυτό το οποίο αξίζει να επισημανθεί είναι οι απόψεις που εκφράζονται μέσω των ψηφιακών MME προς τα επονομαζόμενα ως παραδοσιακά MME. Στην παρούσα περίπτωση ο πομπός κατηγορεί άμεσα το σύνολο του δημοσιογραφικού κόσμου, χαρακτηρίζοντας τους δημοσιογράφους ως ‘παπαγαλάκια’, προσδιορισμός ειρωνικός και υποτιμητικός. Με τη χρήση της συγκεκριμένης λέξης ο ομιλητής κατηγορεί τον ελληνικό τύπο για έλλειψη αξιοπιστίας και αντικειμενικότητας, όσον αφορά στην ποιότητα των πληροφοριών που διανέμουν στην κοινωνία. Σε μια κοινωνία που βρίσκεται σε παρακμή, και τα

MME ως βασικός θεσμός και φορέας της κοινωνίας, που δρα μάλιστα στα πλαίσια της δημόσιας σφαίρας, παρακαμάζουν, και στην παραπάνω διαπίστωση προβαίνει ο πομπός μέσω του αφηγήματος του.

8. *@CarrefourGR, what do you say about your advertising appearing on top of @ProtoThema's disgraceful front page showing the dead #KillahP?*

Η διεπίδραση μεταξύ πομπού και δέκτη ενός μηνύματος εκφράζεται μέσω των γλωσσικών στοιχείων της δείξης προσώπου (van Dijk, 2000,2008), αλλά και μέσω των πράξεων λόγου (Searle, 1965) που πραγματοποιούνται μέσω του ίδιου του εκφωνήματος. Στην παρούσα περίπτωση έντονα είναι τα στοιχεία της δείξης προσώπου προσδίδοντας αμεσότητα και διαδραστικότητα στην επικοινωνία. Το μήνυμα προσανατολίζεται στον αποδέκτη, το οποίο και διατυπώνεται ως ερώτημα. Η δείξη προσώπου όπως έχει ειπωθεί αναφέρεται στα γλωσσικά εκείνα στοιχεία που συνδέουν το κείμενο με το χρόνο (χρονική δείξη), τον τόπο (χωρική δείξη), αλλά και τα υποκείμενα που λαμβάνουν μέρος στη διαλογική διαδικασία (δείξη προσώπου). Στο κείμενο γίνονται σαφής αναφορές στον αποδέκτη του μηνύματος ονοματίζοντάς τον (@CarrefourGR), μέσω της χρήσης προσωπικών και κτητικών αντωνυμιών (you, your) και μέσω της χρήσης ρεμάτων σε β' ενικό πρόσωπο. Η πράξη λόγου που χρησιμοποιείται έχει αποφαντικό χαρακτήρα, και αν και διατυπώνεται ως ερώτημα ουσιαστικά πρόκειται για μια δήλωση από την πλευρά του συγγραφέα, η οποία ουσιαστικά επιρρίπτει ευθύνες στον αποδέκτη του μηνύματος. Το περιεχόμενο του μηνύματος αφορά στα αρνητικά σχόλια που δέχτηκε η εφημερίδα «Πρώτο Θέμα» έπειτα από τη δημοσίευση της φωτογραφίας του νεκρού τραγουδιστή στο εξώφυλλο, θεματική που απασχόλησε ιδιαίτερος το κοινό του Twitter. Τέλος ο επιθετικός προσδιορισμός 'disgraceful' (επαίσχυντο) εκφράζει το βαθμό εμπλοκής του ομιλητή με το περιεχόμενο του μηνύματος και παράλληλα την στάση του, εξυπηρετώντας τον γλωσσικό μηχανισμό της αξιολόγησης (Weiss και Wodak, 2003).

9. Π. Σκουρλέτης: *Να πάρουν θέση Σαμαράς - Βενιζέλος για τις δηλώσεις Λαζαρίδη*
<http://go.naft.gr/7mWVyn> #KillahP

Στα πλαίσια της αξιοποίησης του Twitter στην σφαίρα της πολιτικής επικοινωνίας ο παραγωγός του παραπάνω tweet επιλέγει να αναδημοσιεύσει δηλώσεις του βουλευτή Πάνου Σκουρλέτη, αναφέροντας ως πηγή την διαδικτυακή έκδοση της εφημερίδας «Ναυτεμπορική». Ο βουλευτής εκφέρει κατευθυντική πράξη λόγου (Searle, 1965),

ζητώντας από τους βασικούς αντιπροσώπους της κυβέρνησης να πάρουν σαφή θέση σχετικά με τις δηλώσεις του συμβούλου της κυβέρνησης κ. Λαζαρίδη ότι το κόμμα το ΣΥ.ΡΙ.ΖΑ ανήκει στο λεγόμενο αντιδημοκρατικό τόξο. Μήνυμα το οποίο προσανατολίζεται άμεσα στον ακροατή, ζητώντας από αυτόν να προβεί σε συγκεκριμένες ενέργειες. Ο τρόπος εκφοράς του εκφωνήματος σε υποτακτική εκφράζει διαβαθμίσεις υποχρέωσης, εννοώντας στο παρόν μήνυμα την άμεση υποχρέωση των προαναφερόμενων πολιτικών προσώπων να παρέμβουν στον πολιτικό διάλογο. Παρατηρείται ότι η συζήτηση έχει ως αφετηρία το θάνατο του Παύλου Φύσσα, δεδομένου ότι συνοδεύεται από την σχετική αναγνωριστική ετικέτα, αλλά ο διάλογος επεκτείνεται, αποκτώντας νέες διαστάσεις, ξεκάθαρα πολιτικές.

10. Ανοιχτή Επιστολή προς την εφημερίδα "Πρώτο Θέμα" @protothema

#boycott_protothema #KillahP <http://shar.es/K0mwy>

Ως κατευθυντική (Searle, 1965) δύναται να χαρακτηριστεί η πράξη λόγου που επιτελείται στο ανωτέρω tweet, εστιάζοντας κυρίως στο hashtag #boycott_protothema. Ο αφηγητής προσανατολίζεται στον αναγνώστη από τον οποίο και ζητάει κάτι. Ζητάει στο κοινό να παρέμβει και να αναλάβει δράση σταματώντας να αγοράζει την εφημερίδα «Πρώτο Θέμα», την οποία και κατηγορεί ανοικτά στην επιστολή που επισυνάπτει, δεδομένου πάντα του περιορισμένου αριθμού χαρακτήρων, για κυνισμό και έλλειψη δημοσιογραφικής δεοντολογίας. Η αξιοπιστία του τύπου στην Ελλάδα διαρκώς χάνει έδαφος, κάτι το οποίο επιβεβαιώνεται και από τα ευρήματα της διαδικτυακής έρευνας. Ένα περιστατικό, εννοώντας τη δημοσίευση της φωτογραφίας του νεκρού στο εξώφυλλο της προαναφερόμενης εφημερίδας, αρκεί για να κινητοποιήσει αισθήματα οργής ως προς τα ΜΜΕ στο σύνολό τους. Ως εκ τούτου, τα ψηφιακά μέσα χρησιμοποιούνται από τους χρήστες προκειμένου να εκφράσουν τις απόψεις τους ως προς τα παραδοσιακά ΜΜΕ, οι οποίες είθισται να αποκτούν αρνητική χροιά. Τέλος, η ίδια η ετικέτα λειτουργεί και ως στοιχείο αξιολόγησης, δεδομένου ότι παρεμβάλει την στάση και την άποψη τους συγγραφέας ως προς τη λειτουργία του τύπου στην Ελλάδα (Weiss και Wodak, 2003).

11. Αγοράστε το ΕΘΝΟΣ με τη συγκλονιστική μαρτυρία πρώην χρυσαυγίτη για το πώς λειτουργούν τα ταγματα εφόδου. #killahp

Στο μήνυμα εντοπίζεται κατευθυντική πράξη λόγου, η οποία εκφέρεται σε προστακτική (Searle, 1965). Ο πομπός προσανατολίζεται στον αποδέκτη, από τον

οποίο ζητάει να αγοράσει να αγοράσει την εφημερίδα «ΕΘΝΟΣ» προκειμένου να ενημερωθεί για τις δράσεις του κόμματος της Χρυσής Αυγής. Στοιχεία διεπίδρασης μεταξύ πομπού και αποδέκτη ανιχνεύονται στο ύφος του μηνύματος. Ο συγγραφέας χρησιμοποιεί β' πληθυντικό (αγοράστε), προσδίδοντας στο μήνυμα αμεσότητα και καθιστώντας το ύφος του μηνύματος περισσότερο προσωπικό (Halliday, 2002). Το λεξιλόγιο που χρησιμοποιείται φέρει έντονο συναισθηματικό φορτίο (συγκλονιστική μαρτυρία, τάγματα εφόδου). Ο ομιλητής κάνοντας αναφορά σε 'τάγματα εφόδου', θέλοντας να περιγράψει τις οργανωτικές δομές του κόμματος της Χρυσής Αυγής παραπέμπει σε μια εμπόλεμη κατάσταση. Εν συνεχεία, δε διστάζει να συνδέσει την παράταξη με τις ναζιστικές πρακτικές, δεδομένου ότι τα τάγματα εφόδου υπήρξαν πρωταρχικό δημιούργημα του Αδόλφου Χίτλερ. Τέλος, ο διάλογος, αν και έχει ως αφετηρία το γεγονός της δολοφονίας του Παύλου Φύσσα, κάτι το οποίο διαφαίνεται μέσω της σχετικής αναγνωριστικής ετικέτας που χρησιμοποιείται (#Killahp), επεκτείνεται περαιτέρω και αποκτά πολιτικές διαστάσεις. Το αφήγημα απώτερο σκοπό έχει την υπονόμευση του κόμματος της Χρυσής Αυγής, ταυτίζοντας την με την ιδεολογική κουλτούρα του Ναζισμού και του Εθνικισμού.

12. "*@mdenaxa: Φθάνει πια με τις υποκριτικές καταδίκες τα κλίκ & like. Ένα μόρφωμα με σημαία του το μίσος <http://fb.me/2uRzaZeXC> " #KillahP*

Ως απάντηση στη δημοσιογράφο Μαρία Δεναζά έρχεται το παραπάνω tweet το οποίο περιλαμβάνει σύνδεσμο που οδηγεί στην πλήρη ανακοίνωση του χρήστη, έτσι όπως αυτή εμφανίζεται στον προσωπικό του λογαριασμό στο Facebook. Πρόκειται για τακτική που χρησιμοποιούν συχνά οι χρήστες του Twitter, δεδομένου του περιορισμένου αριθμού χαρακτήρων που επιβάλλει το συγκεκριμένο μέσο. Ως εκ τούτου, επιβεβαιώνεται η αλληλεπίδραση μεταξύ σύγχρονων μέσων και συγκεκριμένα μεταξύ των νέων μέσων κοινωνικής δικτύωσης, όπου οι χρήστες εκμεταλλεύονται τις δυνατότητες του ενός μέσου προκειμένου να υπερκαλύψουν τις αδυναμίες του άλλου. Το λεξιλόγιο που χρησιμοποιείται είναι έντονα συναισθηματικά επιφορτισμένο, και μάλιστα εμπεριέχει λέξεις και φράσεις που παραπέμπουν σε αρνητικού συνειρμούς (υποκριτικές, μόρφωμα, μίσος). Η χρήση του συγκεκριμένου λεξιλογίου λειτουργεί ως γλωσσικό στοιχείο αξιολόγησης (Weiss και Wodak, 2003). Μέσω των λέξεων που επιλέγονται παρεμβάλει η προσωπική στάση και άποψη του συγγραφέα σχετικά με το γεγονός. Συμπληρωματικά, και δια μέσου του γλωσσικού μηχανισμού της αξιολόγησης ο αφηγητής οικοδομεί την κοινωνική

του ταυτότητα, κάνοντας φανερό τον ιδεολογικό του προσανατολισμό. Ο αφηγητής χρησιμοποιεί κατευθυντικές και αποφαντικές πράξεις λόγου (Searle, 1965). Αν και το μήνυμα αρχικά απευθύνεται στη δημοσιογράφο, ουσιαστικά αναφέρεται σε περισσότερους από ένα παραλήπτες, εννοώντας το σύνολο της κοινωνίας. Αρχικά προσανατολίζεται στον δέκτη από τον οποίο και ζητάει να αναλάβει ενεργό δράση, αποδοκιμάζοντας και κατακρίνοντας τις τακτικές του ψηφιακού ακτιβισμού. Αναφέρεται στο φαινόμενο το νωθρού ακτιβισμού, όπου οι πολίτες περιορίζουν την δράση τους στη διαδικτυακή πραγματικότητα, χωρίς να εμπλέκονται σε εξωδιαδικτυακές δράσεις. Κατά αυτόν τον τρόπο ελαφρύνουν την συνείδησή τους, χωρίς να έρχονται αντιμέτωποι με τους κινδύνους που ελλοχεύουν στις κινητοποιήσεις που εξελίσσονται εκτός Διαδικτύου. Εν τέλει, κατηγορεί την κοινωνία για αδιαφορία, και παθητικότητα και την παραπέμπει στην αλλαγή στάσης. Στην συνέχεια προβαίνει σε μια αποφαντική και εκφραστική πράξη λόγου, δηλώνοντας την στάση του και την προσωπική του άποψη ως προς το κόμμα της Χρυσής Αυγής. Παρατηρείται ότι ο συγγραφέας δεν διστάζει να χρησιμοποιήσει σκληρούς χαρακτηρισμούς, κάνοντας έκδηλη την πολιτική και ιδεολογική του ταυτότητα.

13. I cry “@damomac: front today's Eleftherotypia (@enetgr): "I'm not going to cry; I'm not going to be afraid" #KillahP ”

Σε αντιδιαστολή με το κύμα κατηγοριών και διαμαρτυριών που ξεσήκωσε το εξώφυλλο της εφημερίδας «Πρώτο Θέμα», συγκίνηση φαίνεται να προκαλεί στους αναγνώστες το εξώφυλλο της εφημερίδας «Ελευθεροτυπία» στο οποίο και αναφέρεται ο χρήστης του μηνύματος. Το εξώφυλλο μεταφέρει τους στίχους του τραγουδιστή «Σιγά μην κλάψω, σιγά μην φοβηθώ» και ο συγγραφέας με την χρήση μιας λιτής εκφραστικής πράξης λόγου (Searle, 1965) μεταφέρει αυτούσιο το συναίσθημα του, το οποίο έρχεται σε αντιπαράθεση με τους στίχους του τραγουδιστή. ‘I cry’ (κλαίω) δηλώνει ο συγγραφέας, σε ένα ιδιαίτερα προσωπικό ύφος, το οποίο φανερώνεται από την χρήση α’ ενικού. Παράλληλα, η χρήση α’ ενικού, συνδυαστικά με την προσωπική ανωνυμία ‘I’ (εγώ), εντάσσονται στον γλωσσικό μηχανισμό της δείξης προσώπου (van Dijk, 2000,2008), ο οποίος και συμβάλλει στην οικοδόμηση μιας σχέσης αλληλεπίδρασης μεταξύ πομπού και δέκτη.

14. Σαμαράς live: Η Δημοκρατία είναι πολύ πιο ισχυρή από ότι φαντάζονται οι εχθροί της http://bit.ly/live19_9 #KillahP

Η αλληλεπίδραση παραδοσιακών και νέων, ψηφιακών μέσων ενημέρωσης είναι φαινόμενο το οποίο συναντάται ιδιαίτερα συχνά στους κόλπους του Twitter. Στο ανωτέρω μήνυμα αναδημοσιεύονται δηλώσεις του τότε πρωθυπουργού, Αντώνη Σαμαρά, αναφορικά με το γεγονός της δολοφονίας. Ιδιαίτερη σημασία αποκτά το γεγονός ότι πέραν των απλών πολιτών, και οι αντιπρόσωποι της πολιτείας και των θεσμών, με βασικό παράδειγμα τον ίδιο τον πρωθυπουργό της χώρας, δε διστάζουν να κάνουν αναφορά στον πολιτικό χαρακτήρα που αποκτά η δολοφονία του Παύλου Φύσσα. Συγκεκριμένα, για τον Αντώνη Σαμαρά το γεγονός της δολοφονίας αποτελεί χτύπημα ως προς τον ίδιο το θεσμό της δημοκρατίας, ο οποίος τίθεται υπό αμφισβήτηση. Μόλα ταύτα, επιχειρεί να μεταφέρει ένα αισιόδοξο μήνυμα στην κοινωνία, δηλώνοντας ότι ο θεσμός της δημοκρατίας είναι περισσότερο ισχυρός από όσο θεωρούν όσοι την αντιμάχονται. Εν κατακλείδι, πρόκειται για αποφαντική πράξη λόγου (Searle, 1965) που μεταβιβάζει τις σκέψεις και την στάση του πρωθυπουργού αναφορικά με ένα καίριο ζήτημα που φαίνεται να απασχολεί την κοινή γνώμη.

15. Νοικοκυραίε, ο επόμενος μπορεί να είσαι εσύ! | gazzetta.gr

<http://www.gazzetta.gr/node/542993> via @gazzetta_gr #KillahP

Η διαπροσωπική λειτουργία της γλώσσας η οποία και αφορά στην διεπίδραση αφηγητή και αποδέκτη εκφράζεται μέσω των γλωσσικών στοιχείων της δείξης προσώπου (van Dijk, 2000,2008). Η άμεση αναφορά στον παραλήπτη γίνεται αντιληπτή μέσω της χρήσης β' ενικού (νοικοκυραίε, είσαι) και της προσωπικής αντωνυμίας 'εσύ'. Συγχρόνως, η χρήση β' ενικού προσδίδει αμεσότητα στο αφήγημα και επιχειρεί να διευρύνει το δημόσιο διάλογο. Επιπλέον, το μήνυμα αποκτά προσωπικό ύφος, που στόχο έχει την ευαισθητοποίηση αλλά και στην συγκεκριμένη περίπτωση την προειδοποίηση του αναγνώστη σχετικά με τους κινδύνους που ελλοχεύουν. Το θαυμαστικό στο τέλος της πρότασης προσδίδει περαιτέρω έμφαση στο εκφώνημα. Η εκφορά του λόγου σε οριστική ενεστώτα φανερώνει την αλήθεια των λεγομένων του ομιλητή και την κρισιμότητα της κατάστασης, παραπέμποντας έμμεσα στην ανάγκη για αλλαγή, προκειμένου να βελτιωθούν οι συνθήκες της καθημερινής ζωής των πολιτών. Τέλος, ο συγγραφέας επιλέγει να απευθυνθεί στον αναγνώστη με το προσδιορισμό 'νοικοκυραίε', λέξη που μέσα στο κείμενο αποκτά ξεκάθαρα ειρωνικό χαρακτήρα. Κατά αυτόν τον τρόπο, κατακρίνει την στάση των πολιτών που το ενδιαφέρον τους περιορίζεται σε όσα αποκλειστικά αφορούν την ιδιωτική τους ζωή, αδιαφορώντας για τα γεγονότα που διαδραματίζονται στα πλαίσια

της δημόσιας σφαίρας. Μόλα ταύτα, ο συγγραφέας υποστηρίζει ότι ο δημόσιος βίος όχι μόνο συσχετίζεται με τον ιδιωτικό, αλλά έχει άμεσο αντίκτυπο στην ιδιωτική σφαίρα και καθημερινή ζωή των πολιτών.

16. Γιώργος Τράγκας: «Αν η ΧΑ είναι εκτός συνταγματικού τόξου, τότε ότι 1 εκατομμύριο άνθρωποι είναι εκτός συνταγματικού τόξου» #KillahP

Αναφορά στα λεγόμενα του δημοσιογράφου Γιώργου Τράγκα εμπεριέχει το εξεταζόμενο μήνυμα. Τα εισαγωγικά αξιοποιούνται για να υποδείξουν ότι μεταφέρουν αυτούσια τη φράση του υποκειμένου. Με μια πρώτη ανάγνωση το μήνυμα καλείται να παρουσιάσει την στάση ενός ανθρώπου που δραστηριοποιείται στα πλαίσια της δημόσιας σφαίρας. Μόλα ταύτα, η ΚΑΛ πολλές φορές καλείται να εξετάσει τα όσα δεν λέγονται αλλά υπονοούνται μέσω του λόγου. Στην περίπτωση αυτή, ο συγγραφέας, με την αναδημοσίευση της συγκεκριμένης φράσης επιδιώκει να στιγματίσει τον ίδιο το δημοσιογράφο, καθώς και όσους πολίτες εκφράζουν παρεμφερείς απόψεις. Το τελικό μήνυμα του κειμενικού παραγωγού είναι ουσιαστικά εκ διαμέτρου αντίθετο από αυτό που εκφράζεται μέσω του γνωστού δημοσιογράφου. Ο συγγραφέας, δεν θεωρεί τη Χρυσή Αυγή κόμμα που εντάσσεται στο λεγόμενο συνταγματικό τόξο, και ως εκ τούτου, και οι υποστηρικτές του κόμματος θέτονται εκτός των δημοκρατικών συνόρων. Τέλος, το μήνυμα έχει έντονο κοινωνικό αντίκτυπο καθώς συνοδεύεται από εικοσιμία αναδημοσιεύσεις. Το γεγονός αυτό αναδεικνύει την αρνητική στάση που εκφράζουν οι χρήστες του Twitter ως προς τα πρόσωπα που κυριαρχούν στο δημόσιο διάλογο και των οποίων οι απόψεις δύναται να επηρεάσουν το κοινωνικό σύνολο.

17. Το όνομα του δολοφόνου του #KillahP, σύμφωνα με το Βήμα

<http://www.tovima.gr/society/article/?aid=530670> ... είναι Γιώργος Ρουπακιάς

Σε μια προσπάθεια ενημέρωσης και πληροφόρησης του κοινού ο συγγραφέας μέσω μιας αποφαντικής πράξης λόγου (Searle, 1965) κατονομάζει τον δράστη της δολοφονίας. Ως πηγή χρησιμοποιείται άρθρο της εφημερίδας 'Το Βήμα', αποδεικνύοντας την αλληλεπίδραση μεταξύ παραδοσιακών και ψηφιακών μέσων επικοινωνίας. Μόλα ταύτα, στο σημείο αυτό αξίζει να σημειωθεί πως βάσει των tweets που έχουν έως τώρα εξετασθεί καθώς και βάσει της εξωτερικής παρατήρησης του γεγονότος, η πλειοψηφία των χρηστών σε περιπτώσεις εκτάκτων γεγονότων και κοινωνικών αναταραχών επιλέγουν να δημοσιεύουν ενημερωτικό υλικό το οποίο

προέρχεται από εναλλακτικά και κινηματικά μέσα. Αυτό δεν σημαίνει πως δεν επιβεβαιώνεται ο ενημερωτικός χαρακτήρας του Twitter. Το Twitter είναι μέσο που χρησιμοποιείται κατεξοχήν για ενημερωτικούς σκοπούς δεδομένης της ταχύτητας της ενημέρωσης και της πρόσβασης σε διευρυμένα κοινά. Τέλος, λαμβάνοντας υπόψη τον τίτλο του άρθρου «Χρυσουγίτης ο δράστης της δολοφονίας του 34χρονου αντιφασίστα στην Αμφιάλη», τόσο ο αρθρογράφος, όσο και ο συγγραφέας που δείχνει την ταύτιση του με τον αρχικό δημιουργό αναδημοσιεύοντας το μήνυμα, προβάλλουν μέσω του λόγου και των λέξεων που επιλέγουν να εντάξουν στο εκφώνημα (Χρυσουγίτης, Αντιφασίστα) τον ιδεολογικό τους προσανατολισμό, το συναίσθημά τους, καθώς και την στάση που επιλέγουν να υιοθετήσουν ως προς το εξεταζόμενο περιστατικό (Weiss και Wodak, 2003).

*18. Τώρα που το φίδι βγήκε απ'το αβγό, θυμήσου ποιοι το χρησιμοποίησαν για να
μαντρώσουν τον κόσμο @Mandravelis*

<https://twitter.com/Mandravelis/status/378420730032947200> ... #KillahP

Παρατηρείται ότι μηνύματα τα οποία εκφέρονται από άτομα που λειτουργούν στα πλαίσια της δημόσιας σφαίρας παρουσιάζουν μεγαλύτερη επίδραση στην κοινωνία, επεκτείνοντας το δημόσιο διάλογο. Το συγκεκριμένο μήνυμα αποτελεί απάντηση σε γνωστό δημοσιογράφο, τον οποίο ο χρήστης δεν διστάζει να κατηγορήσει για έμμεση υποστήριξη της Χρυσής Αυγής, μέσω του εκφοβισμού των ίδιων των πολιτών. Με άλλα λόγια υπαινίσσεται ότι ο δημοσιογράφος έχει κατά καιρούς εκμεταλλευτεί τα αρνητικά συναισθήματα των πολιτών, όπως ο φόβος, η ανασφάλεια, η απόγνωση, τα οποία είναι λογικό να γίνονται εντονότερα σε περιόδους οικονομικών και κατ' επέκταση κοινωνικών κρίσεων, προκειμένου να προωθήσει τις θέσεις του κόμματος της Χρυσής Αυγής, παρουσιάζοντάς την ως την ύστατη λύση στην παρακμή που μαστίζει την ελληνική κοινωνία. Ο λόγος είναι άμεσος και προσωποποιημένος, ενισχύοντας τη διεπίδραση μεταξύ του πομπού και του αποδέκτη. Ο γλωσσικός μηχανισμός της δείξης προσώπου (van Dijk, 2000,2008) γίνεται αισθητός με την χρήση του β' ενικού προσώπου (θυμήσου), συνδέοντας το περιεχόμενο του μηνύματος με τα άτομα που μετέχουν στην επικοινωνιακή διαδικασία. Τέλος, αν και το μήνυμα αρχικά προσανατολιζόταν σε έναν συγκεκριμένο αποδέκτη, με μια δεύτερη ανάγνωση προκύπτει ότι πρόκειται για μία δήλωση που αναφέρεται στο κοινωνικό σύνολο. Προκειμένου λοιπόν ο αφηγητής να προσεγγίσει ένα ευρύτερο κοινό και εν

συνεχία να το ευαισθητοποιήσει και να το αφυπνίσει σχετικά με τους κινδύνους που ελλοχεύουν επιλέγει λέξεις που φέρουν έντονο συγκινησιακό φορτίο (μαντρώσουν).

19. Y'day, #Samaras's party said it would combat #GoldenDawn with soup! What's that about eating soup with forks

http://www.ekathimerini.com/4dcgi/_w_articles_wsite1_1_17/09/2013_519094 ...

#KillahP

Έχοντας ως σημείο αναφοράς άρθρο που δημοσιεύεται στην ηλεκτρονική έκδοχή της εφημερίδας 'Καθημερινή', και το οποίο επικεντρώνεται σε δηλώσεις του τότε πρωθυπουργού της χώρας, Αντώνη Σαμαρά, ο αφηγητής, και διαμέσου της ειρωνείας, υπαινίσσεται τον κοινό ιδεολογικό προσανατολισμό των δύο κομμάτων, εννοώντας το κυβερνών κόμμα της Νέας Δημοκρατίας, και αυτό της Χρυσής Αυγής. Όπως έχει ήδη αναφερθεί η ΚΑΛ ερευνά τα όσα δεν λέγονται, αλλά υπονοούνται δια μέσω του λόγου. Στην παρούσα περίπτωση, το αφήγημα αξιοποιεί την μεταφορική χρήση του λόγου (eating soup with forks) προκειμένου να ασκήσει κριτική στην στάση της Νέας Δημοκρατίας ως προς το κόμμα της Χρυσής Αυγής. Το μήνυμα που εμμέσως μεταφέρεται είναι ότι πρόκειται για δύο κόμματα με κοινό ιδεολογικό προσανατολισμό, τα οποία στην ουσία δεν αντιμάχονται το ένα το άλλο, αλλά παρουσιάζουν κοινή πορεία και κοινά χαρακτηριστικά. Κατόπιν τούτου, αναφορές που σχετίζονται με την σύγκρουση των δύο παρατάξεων είναι αβάσιμες και ανυπόστατες, όπως αβάσιμο και αδύνατο είναι το να 'επιχειρεί κάποιος να φάει μια μερίδα σούπας με ένα πιρούνι'.

20. Εγω διαλεγω να θυμαμαι τον Παυλο ορθιο! Ηρωα! Εσυ ? #boycott_protothema

#KillahP

Θεματική που φαίνεται ότι απασχόλησε ιδιαίτερα το κοινό του Twitter την εξεταζόμενη περίοδο είναι η δημοσίευση φωτογραφίας του δολοφονημένου Παύλου Φύσσα στο εξώφυλλο της εφημερίδας 'Πρώτο θέμα'. Μηνύματα τα οποία σχετίζονται με το συγκεκριμένο γεγονός συνοψίζονται κάτω από το hashtag '#boycott_protothema' και κατά βάσει έχουν αρνητικό απόηχο, στοχεύοντας, όπως φανερώνει και η ίδια η ετικέτα στον στιγματισμό της εφημερίδας. Η θεματική ετικέτα '#boycott_protothema' αποτελεί από μόνη της μια αυτόνομη πράξη λόγου, και συγκεκριμένα κατευθυντική πράξη λόγου (Searle, 1965). Ο αφηγητής προσανατολίζεται στον αποδέκτη του μηνύματος από τον οποίο και ζητάει κάτι πολύ

συγκεκριμένο, εννοώντας το μποϊκοτάζ της εφημερίδας. Το κεντρικό μήνυμα του συγγραφέα έχει έντονα διαδραστικό χαρακτήρα, ο οποίος ενισχύεται με τον μηχανισμό της δείξης προσώπου (van Dijk, 2000,2008). Η χρήση προσωπικών αντωνυμιών (εγώ, εσύ) ενισχύουν τη διεπίδραση και προσωποποιούν το περιεχόμενο του μηνύματος. Μόλα ταύτα, το βασικό μήνυμα του συγγραφέα, το αποτέλεσμα που επιδιώκει να πετύχει δια μέσω του λόγου του, παρουσιάζεται στην θεματική ετικέτα που ακολουθεί, η οποία και αναλύεται ανωτέρω.

*21. ΟΤζέρεμι Άιρονς για τη δολοφονία Φύσσα (video)«Η πράξη ενός ηλίθιου
εξτρεμιστή δεν χαρακτηρίζει τη χώρα» #KillahP <http://shar.es/iLKwm>*

Το περιοδικό Athens Voice αναδημοσιεύει δηλώσεις του βραβευμένου με όσκαρ ηθοποιού Τζέρεμι Άιρον. Προκειμένου ο χρήστης να τονίσει το γεγονός ότι μεταφέρει αυτούσια τα λόγια του ηθοποιού προσφεύγει στην χρήση εισαγωγικών. Στο κείμενο εντοπίζεται αποφαντική πράξη λόγου (Searle, 1965), μέσω της οποίας ο ηθοποιός, όσο και ο χρήστης που επιλέγει να αναδημοσιεύσει το περιεχόμενο του μηνύματος προβαίνει σε μια δημόσια δήλωση. Έκδηλα είναι τα γλωσσικά στοιχεία της αξιολόγησης (Weiss και Wodak, 2003), αποδίδοντας στο λόγο ιδεολογικές προεκτάσεις, και συμβάλλοντας στην κατασκευή της κοινωνικής ταυτότητας του συγγραφέα, ο οποίος δε διστάζει να εκφράσει ξεκάθαρα την στάση του ως προς το γεγονός που μας αφορά. Χαρακτηριστικά, η επιλογή λέξεων με αρνητικό φορτίο όπως ‘εξτρεμιστής’, ‘ηλίθιος’ προβάλλουν την υποκειμενική κρίση του αφηγητή.

*22. ΓΣΕΕ: Θλίψη και αποτροπιασμός για τη δολοφονία του Π. Φύσσα
<http://go.naft.gr/nJZPpb> #KillahP*

Εκφραστική πράξη λόγου (Searle, 1965) εντοπίζεται στο εξεταζόμενο μήνυμα. Ο χρήστης επιλέγει να αναδημοσιεύσει δηλώσεις του ανώτατου συνδικαλιστικού οργάνου των εργαζόμενων της Ελλάδας, οι οποίες αναφέρονται στο αίσθημα που διακατέχει την κοινωνία μετά την γνωστοποίηση του γεγονότος της δολοφονίας του Παύλου Φύσσα. Στις εκφραστικές πράξεις λόγου εντοπίζονται συχνά γλωσσικά στοιχεία τα οποία με την σειρά τους εντάσσονται στον γλωσσικό μηχανισμό της αξιολόγησης (Weiss και Wodak, 2003), παρεμβάλλοντας το συναίσθημα και την στάση του αφηγητή. Στην παρούσα περίπτωση ως τέτοια στοιχεία κρίνονται οι λέξεις ‘θλίψη’ και ‘αποτροπιασμός’. Τέλος, το γεγονός και μόνο ότι ο χρήστης επιλέγει να αναδημοσιεύσει δηλώσεις της ΓΣΕΕ φανερώνει τη δυναμική που έχει αποκτήσει το

συμβάν. Το γεγονός ότι συλλογικά όργανα προχωρούν σε δημόσιες δηλώσεις επιβεβαιώνει ότι η δολοφονία του Παύλου Φύσσα είναι ένα γεγονός που απασχολεί την κοινωνία στο σύνολό της, και πως έχει ξεκάθαρες πολιτικές προεκτάσεις και επιδράσεις.

23. *Έπρεπε να αποδείξουν τα εμετικά μιάσματα ότι είναι μέρος της λευκής φυλής και το κατάφεραν. #KillahP*

http://www.theinsider.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=29966%3Ato-nazistiko-foroym-stormfront-kanei-qpartiq-me-tpn-dolofonia-toy-p-fyssa-kai-apotheonei-tin-xa&catid=105%3Ainternet&Itemid=160 ...

Ο λόγος του συγγραφέα είναι σκληρός και άκρως πολιτικοποιημένος και ιδεολογικά προσανατολισμένος. Η ειρωνεία, συνδυαστικά με το αρνητικά επιφορτισμένο λεξιλόγιο που επιλέγει να χρησιμοποιήσει (‘εμετικά μιάσματα’) αποτελούν γλωσσικά στοιχεία που εντάσσονται στον ευρύτερο μηχανισμό της αξιολόγησης (Weiss και Wodak, 2003). Με άλλα λόγια, ο συγγραφέας μέσω των γλωσσικών του επιλογών παρουσιάζει ξεκάθαρα την στάση και το συναίσθημα του ως προς το γεγονός που εξετάζεται και εν συνεχεία προχωρά στην κατασκευή της κοινωνικής και πολιτικής του ταυτότητας. Η πράξη λόγου είναι αποφαντική (Searle, 1965), καθώς ο συγγραφέας προβαίνει σε μια ανοιχτή και δημόσια δήλωση, ή ακόμη καλύτερα σε ένα δημόσιο «κατηγορώ».

24. *"Τα χέρια του Μιχαλολιάκου έχουν το αίμα του παιδιού μου" (vid)*

<http://goo.gl/bd5yit> #creteplus_gr #pavlosfyssas #xa #killahp

Ο χρήστης του ανωτέρω tweet επιλέγει να αναδημοσιεύσει δηλώση της μητέρας του δολοφονημένου Παύλου Φύσσα. Η χρήση εισαγωγικών υποδηλώνει την αυτούσια μεταφορά του λόγου. Η πράξη λόγου που χρησιμοποιείται κρίνεται ως αποφαντική, δεδομένου ότι ο συγγραφέας δηλώνει κάτι. Στην παρούσα περίπτωση, τόσο η μητέρα του τραγουδιστή, όσο και ο συγγραφέας που αναδημοσιεύει το μήνυμα δείχνοντας την ταύτιση του και την εμπλοκή του με το περιεχόμενο του μηνύματος, υποστηρίζουν ανοιχτά πως ο ηθικός αυτουργός της δολοφονίας είναι ο αρχηγός του κόμματος της Χρυσής Αυγής. Επιπροσθέτως, η εκφορά του λόγου σε οριστική ενεστώτα εκφράζει την αλήθεια και τη βεβαιότητα που διέπει το αφήγημα, μην αφήνοντας περιθώρια αμφισβήτησης στο κοινό. Ως εκ τούτου, αποτελεί ταυτόχρονα ένδειξη επιστημικής τροπικότητας (Halliday, 2002). Ολοκληρώνοντας, αν και με μια

πρώτη ανάγνωση το μήνυμα προσανατολίζεται στον συγγραφέα μεταφέροντας δήλωσή του, απώτερος σκοπός είναι η ευαισθητοποίηση του κοινού. Για το λόγο αυτό επιλέγει λεξιλόγιο συναισθηματικά επιφορτισμένο ('αίμα'), επιχειρώντας να επιτείνει την συγκινησιακή φόρτιση, η οποία θα συμβάλλει στην ευαισθητοποίηση και την αφύπνιση του κοινού του Twitter.

25. @Shrek_68 *Επιμένεις πως Λυριτζής & Οικονομου περίμεναν να σιγουρευτούν για τα γεγονότα; #KillahP #skai_xeftiles*

Στο Twitter η επιλογή της θεματικής ετικέτας (hashtag) δύναται συχνά να μεταφέρει περισσότερες πληροφορίες, στα πλαίσια πάντα μιας πραγματολογικής ανάλυσης, από ότι το ίδιο το περιεχόμενο του μηνύματος. Εξ' αυτού ορμώμενη, στην παρούσα περίπτωση το hashtag #skai_xeftiles δύναται να λειτουργήσει ως μια αυτόνομη πράξη λόγου, και συγκεκριμένα εκφραστική πράξη λόγου (Searle, 1965). Ο αφηγητής επιλέγει εντέχνως την συγκεκριμένη ετικέτα προκειμένου να εκφράσει τα αρνητικά του συναισθήματα απέναντι στο θεσμό των μέσω μαζικής ενημέρωσης γενικά, αλλά και συγκεκριμένα απέναντι στον τηλεοπτικό σταθμό ΣΚΑΙ. Εκ παραλλήλου, δε διστάζει να χρησιμοποιήσει ιδιαίτερα σκληρό λεξιλόγιο, γεγονός που υπογραμμίζει την απόγνωση και το θυμό που διακατέχει τον κειμενικό παραγωγό. Αυτό που ουσιαστικά υπαινίσσεται δια μέσω του λόγου, είναι η ηθική παρακμή των μέσων, αλλά και των όσων απασχολούνται σε αυτά, καθιστώντας τους εμμέσως συνυπεύθυνους στη δολοφονία του Παύλου Φύσσα. Τέλος, ο λόγος του είναι άμεσος και προσωποποιημένος καθώς το μήνυμα προσανατολίζεται σε συγκεκριμένο χρήστη του Twitter. Η αναφορά στην ψηφιακή ταυτότητα του χρήστη (@Shrek_68) καθώς και η χρήση β' ενικού αποτελούν στοιχεία δείξης προσώπου (van Dijk, 2000,2008) και ενισχύουν τη διεπίδραση μεταξύ του πομπού και του αποδέκτη, διευρύνοντας κατά αυτόν τον τρόπο το δημόσιο διάλογο. Ο κειμενικός παραγωγός απευθύνει στον παραλήπτη ένα ρητορικό ερώτημα. Δεδομένου ότι δεν προσδοκά να λάβει κάποια συγκεκριμένη απάντηση, η πράξη λόγου που επιτελείται χαρακτηρίζεται ως αποφαντική. Ουσιαστικά πρόκειται για μια δήλωση, και όχι ερώτημα, εκ μέρους του συγγραφέα. Ο συγγραφέας στιγματίζει το δημοσιογραφικό επιτελείο του σταθμού, κατηγορώντας το για την ποιότητα ενημέρωσης που προσφέρει στο τηλεοπτικό κοινό, η οποία με την σειρά της διακρίνεται από έλλειψη αξιοπιστίας και αντικειμενικότητας.

26. Μπάμπη Παπαδημητρίου ηΧΑ από μαχαιρώματα μεταναστών πέρασε σε δολοφονίες αντιφρονούντων Είναι τώρα αρκετά σοβαρή για τα γούστα σου; #KillahP

Προσωποποιημένο μήνυμα το οποίο και απευθύνει ο χρήστης στο δημοσιογράφο του τηλεοπτικού σταθμού ΣΚΑΙ, Μπάμπη Παπαδημητρίου. Παρατηρείται ότι δεν είναι η πρώτη φορά που ο συγκεκριμένος τηλεοπτικός σταθμός μπαίνει στο στόχαστρο των χρηστών του Twitter. Ο συγγραφέας αρχικά μέσω του λόγου του πραγματοποιεί μια δημόσια δήλωση (αποφαντική πράξη λόγου), (Searle, 1965). Το λεξιλόγιο που χρησιμοποιεί είναι συναισθηματικά επιφορτισμένο, και μάλιστα επιλέγει λέξεις οι οποίες δημιουργούν αρνητικά συναισθήματα και συνειρμούς (μαχαιρώματα, δολοφονίες). Επιπροσθέτως, ο λόγος του είναι ξεκάθαρα ιδεολογικά προσανατολισμένος. Κατόπιν τούτου η χρήση της λέξης ‘αντιφρονούντων’ δεν αποτελεί τυχαία επιλογή για τον συγγραφέα. Αντί αυτού, επιδιώκει να εστιάσει στον ιδεολογικό προσανατολισμό του θύματος, ο οποίος σύμφωνα με τα όσα υπαινίσσεται ο κειμενικός παραγωγός αποτέλεσε το βασικό κίνητρο της δολοφονίας. Στην συνέχεια, ο χρήστης απευθύνει στο δημοσιογράφο ένα ρητορικό ερώτημα. Αν και το περιεχόμενο του μηνύματος φαίνεται να προσανατολίζεται στον παραλήπτη, ουσιαστικά απευθύνεται στο σύνολο της κοινωνίας. Απώτερος σκοπός του συγγραφέα είναι ο στιγματισμός των μέσων ενημέρωσης, εστιάζοντας στην περίπτωση του προαναφερόμενου δημοσιογράφου. Ο συγγραφέας μέσω ενός ρητορικού ερωτήματος υπαινίσσεται την κατευθυνόμενη και πολλές φορές αναξιόπιστη δομή της ειδησεογραφικής ατζέντας, κάνοντας λόγο για έντεχνη απόκρυψη πληροφοριών από το μαζικό τηλεοπτικό κοινό, με απώτερο σκοπό την παραπληροφόρηση και την χειραγώγησή του.

27. Το κακό με την δημοσίευση της φώτο του #KillahP απο το Θέμα έγινε για να πουλήσει και όχι για να μεταφέρει το μήνυμα κατα του φασισμού!

Μια θεματική ενότητα που απασχόλησε το κοινό του Twitter κατά την εξεταζόμενη περίοδο αφορά στην δημοσίευση φωτογραφίας του δολοφονημένου πια Παύλου Φύσσα στο εξώφυλλο της εφημερίδας ‘Πρώτο Θέμα’. Την επιλογή της συγκεκριμένης εφημερίδας ακολούθησε πληθώρα αρνητικών κριτικών και σχολιασμών. Στην παρούσα περίπτωση ο αφηγητής σχολιάζει το συγκεκριμένο περιστατικό χρησιμοποιώντας αποφαντική πράξη λόγου (Searle, 1965). Σκοπός του είναι να παρουσιάσει στο κοινό την επιχειρηματολογία του, βάσει της οποίας

προβαίνει στον στιγματισμό της συγκεκριμένης εφημερίδας. Κατόπιν τούτου ο συγγραφέας υποστηρίζει πως στόχος της δημοσίευσης ήταν η προσέλκυση αναγνωστών, και όχι η ουσιαστική ευαισθητοποίηση και αφύπνιση της κοινής γνώμης. Προκειμένου δε να υπερασπιστεί την αλήθεια των λεγομένων του χρησιμοποιεί οριστική αορίστου ('έγινε') η οποία λειτουργεί ως ένδειξη τροπικότητας (Haalidau, 2002). Τέλος, στο κείμενο εντοπίζονται γλωσσικά στοιχεία αξιολόγησης ('φασισμό') τα οποία και παρεμβάλλουν εμμέσως την στάση, το συναίσθημα και τον ιδεολογικό προσανατολισμό του κειμενικού παραγωγού. Κατά αυτόν τον τρόπο, και δια μέσω του λόγου, κατασκευάζεται η κοινωνική ταυτότητα του συγγραφέα (Weiss και Wodak, 2003).

28. *Greek Golden Dawn member arrested over murder of leftwing hip-hop artist*
[http://www.theguardian.com/world/2013/sep/18/greece-murder-golden-dawn ...](http://www.theguardian.com/world/2013/sep/18/greece-murder-golden-dawn...)

#KillahP

Σε μια προσπάθεια πληροφόρησης και ενημέρωσης του κοινού ο συγγραφέας χρησιμοποιεί αποφαντική πράξη λόγου (Searle, 1965), ενώ το περιεχόμενο του μηνύματος για ακόμη μια φορά αναφέρεται στο ιδεολογικό δίπολο που με αφορμή τη δολοφονία του Παύλου Φύσσα απασχολεί την ελληνική κοινωνία. Μέσω του λόγου γίνεται αισθητός ο πολιτικός αντίκτυπος του γεγονότος. Για τον συγγραφέα το συμβάν φαίνεται να αποκτά ξεκάθαρα ιδεολογικές προεκτάσεις, κάτι το οποίο γίνεται αντιληπτό μέσω της σκόπιμης απαλοιφής της ταυτότητας του θύτη και του θύματος, οι οποίοι προσδιορίζονται βάσει της πολιτικής τους ταυτότητας και του ιδεολογικού τους προσανατολισμού (Greek Golden Dawn member / leftwing). Τέλος, από το κείμενο δεν απουσιάζουν τα γλωσσικά στοιχεία της αξιολόγησης, προδίδοντας το συναίσθημα και την στάση του συγγραφέα, και συμβάλλοντας εκ παραλλήλου στην ανοικοδόμηση της κοινωνικής του ταυτότητας (Weiss και Wodak, 2003).

29. *rt @paulmasonnews Last year #GoldenDawn leader told me party "able to restrain violence".After #KillahP murder,amid neo-nazi mob, what now?*

Ο χρήστης επιλέγει να αναδημοσιεύσει μήνυμα του γνωστού Βρετανού δημοσιογράφου Paul Mason. Το αρχικό μήνυμα έχει αποφαντικό χαρακτήρα (Searle, 1965). Σε ένα πρώτο επίπεδο ο συγγραφέας προβαίνει σε μια δημόσια δήλωση, στην συνέχεια όμως προσανατολίζεται στον αποδέκτη, στον οποίο και απευθύνει ένα ρητορικό ερώτημα. Στόχος του συγγραφέα είναι να ειρωνευτεί και να στιγματίσει την

στάση της Χρυσής Αυγής, και το ανωτέρω γίνεται αισθητό αξιοποιώντας τον μηχανισμό της αντίθεσης · αντίθεση μεταξύ των όσων λεκτικά υποστηρίζει το κόμμα, και των όσων εν τέλει πράττει. Η αντιπαράθεση αυτή ενισχύεται και από τον τρόπο που προβάλλεται ο αφηγηματικό χρόνος. Κατόπιν τούτου, στοιχεία χρονικής δείξης ('Last year', 'now') χρησιμοποιούνται εντέχνως προκειμένου να υπογραμμίσουν την ασυνέπεια του λόγου της Χρυσής Αυγής. Ολοκληρώνοντας, η λέξη 'neo-nazi' αποτελεί στοιχείο γλωσσικής αξιολόγησης (Weiss και Wodak, 2003), παρεμβάλλοντας την στάση αλλά και το συναίσθημα του αρχικού συγγραφέα αναφορικά με το εξεταζόμενο γεγονός. Στην ίδια λογική, ο μηχανισμός της αξιολόγησης αναφέρεται και στον χρήστη που επιλέγει να ταυτιστεί με το περιεχόμενο του μηνύματος, αναδημοσιεύοντάς το, και κατά αυτόν τον τρόπο προβάλλεται εξίσου ο ιδεολογικός του προσανατολισμός, συμβάλλοντας στην κατασκευή της κοινωνικής του ταυτότητας.

30. Κρατήστε λίγο ακόμα ίσες απόστάσεις από τα "δύο άκρα" να δω κάτι, δημοκράτες μου... #KillahP

http://news247.gr/eidiseis/koinonia/martyria_prwhn_xrysaygith_ton_hthelan_nekro_ton_fussa_tha_exoyme_kai_alles_dolofonies.2424954.html ...

Στο μήνυμα εντοπίζονται στοιχεία που ανήκουν στον ευρύτερο μηχανισμό της δείξης προσώπου (van Dijk, 2000,2008) και τα οποία εκφράζονται μέσω των ρημάτων (β' πληθυντικός/' κρατήστε'), (α' ενικό/ 'να δω') αλλά και της αντωνυμίας 'μου'. Κατά αυτόν τον τρόπο παρέχονται πληροφορίες σχετικά με τους επικοινωνητές και ταυτόχρονα ενισχύεται η διεπίδραση μεταξύ του πομπού και του αποδέκτη. Συμπληρωματικά, η χρήση β' πληθυντικού ('κρατήστε') προσωποποιεί το περιεχόμενο του μηνύματος. Ο αφηγητής προσανατολίζεται άμεσα στον αποδέκτη από τον οποίο και ζητάει κάτι. Ως εκ τούτου χρησιμοποιεί κατευθυντική πράξη λόγου (Searle, 1965), η οποία συνοδεύεται από υψηλά επίπεδα δεοντικής τροπικότητας, γεγονός που υποστηρίζεται από την χρήση προστακτικής. Στόχος του συγγραφέα είναι η ειρωνεία της κοινής γνώμης η οποία επιχειρεί να βρει, σύμφωνα με τον συγγραφέα, την ισορροπία της μεταξύ ακραίων εκδηλώσεων, στάσεων και συμπεριφορών. Η ειρωνική του διάθεση γίνεται αντιληπτή μέσω της χρήσης των σημείων στίξης και συγκεκριμένα των εισαγωγικών, τα οποία και υπογραμμίζουν την ειρωνική και συνάμα μεταφορική χρήση της λέξης την οποία και περικλείουν. Συμπερασματικά, η χρήση των σημείων στίξης συμβάλλει στον επαναπροσδιορισμό

του ύφους του συγγραφέα., δηλώνουν κάποιο σχόλιο, και προσδίδουν στο μήνυμα το αίσθημα της ειρωνείας, της αγανάκτησης και εν τέλει της αποστροφής. Ολοκληρώνοντας, αυτό που ο συγγραφέας ουσιαστικά επιχειρεί να στηλιτεύσει είναι την ίδια την ρητορική που τάσσεται υπέρ της θεωρίας των δύο άκρων. Για τον κειμενικό παραγωγό τέτοιες προσεγγίσεις είναι αβάσιμες και επιδρούν αρνητικά στον ίδιο το θεσμό της δημοκρατίας. Ο πραγματικός κίνδυνος εντοπίζεται στις ακραίες φωνές που υποστηρίζουν τις πρακτικές της Χρυσής Αυγής και όχι σε όσους τους αντιμάχονται. Το τελευταίο γίνεται αντιληπτό από την ειρωνική διάθεση που μεταφέρει η λέξη ‘δημοκράτες μου’.

31. Νέα συγκέντρωση το Σάββατο στη Νίκαια <http://go.naft.gr/XI0Q41> #KillahP

Όσο περνούν οι μέρες από παρατηρείται μια μετατόπιση στις πράξεις λόγου που πραγματοποιούνται. Χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι τα πρώτα μηνύματα που δημοσιεύονται άμεσα μετά το γεγονός της δολοφονίας έχουν κυρίως ενημερωτικό χαρακτήρα. Στην συνέχεια όμως ο χαρακτήρας της επικοινωνίας αποκτά παρακινήτικές διαστάσεις μέσω της χρήσης κατευθυντικών πράξεων λόγου (Searle, 1965). Στην συγκεκριμένη περίπτωση το μήνυμα εμπεριέχει πληροφορίες που αφορούν σε κάλεσμα σε δράση. Ως εκ τούτου, ο συγγραφέας πληροφορεί το κοινό με απώτερο σκοπό την συμμετοχή του στις συγκεντρώσεις διαμαρτυρίας.

Δ. Προσωπικές απόψεις – στάσεις

1. A new type of civil war <http://wp.me/p1WIFc-n8> #Greece #KillahP v @KallergisK

Το πρώτο tweets που εξετάζεται εμπεριέχει link το οποίο οδηγεί σε άρθρο που τιτλοφορείται «Μία νέα μορφή εμφυλίου πολέμου» και το οποίο δημοσιεύεται σε εναλλακτικό blog που είθισται να δημοσιεύει καθημερινές ιστορίες και περιστατικά που σημαδεύουν την ελληνική κοινωνία στην περίοδο της κρίσης. Αν και η αναφορά στην κρίση παραπέμπει αρχικά στην οικονομική κρίση που βιώνει τα τελευταία χρόνια η Ελλάδα, η επιλογή του συγκεκριμένου τίτλου καταδεικνύει το γεγονός ότι η κρίση που υφίσταται η χώρα είναι ταυτόχρονα βαθιά κοινωνική. Η ελληνική κοινωνία είναι διχασμένη και πολωμένη, και για τον συγγραφέα του άρθρου φαίνεται πως βρίσκεται στα πρόθυρα ενός εμφυλίου πολέμου. Το περιστατικό της δολοφονίας του Παύλου Φύσσα έρχεται να διογκώσει το χάσμα μεταξύ των ελλήνων πολιτών, επισημαίνοντας εκ παραλλήλου την ανάγκη για άμεση κοινωνική αλλαγή.

2. Το μαχαίρι δεν το κρατούσε μόνο ο φονιάς #KillahP

Έκδηλη είναι στο ανωτέρω παράδειγμα η διαπροσωπική λειτουργία της γλώσσας. Η χρήση αποφαντικής πράξης λόγου (Searle, 1965) δηλώνει κάτι το πραγματικό και το βέβαιο για τον πομπό του μηνύματος. Αν και αποφαντική, η συγκεκριμένη φράση δεν περιορίζεται εκεί. Με έμμεσο τρόπο προσανατολίζεται στον δέκτη του μηνύματος, θέλοντας να τον ευαισθητοποιήσει και ταυτόχρονα να αναδείξει την ανάγκη για άμεση κοινωνική αλλαγή. Επιπροσθέτως, η τροπικότητα (Halliday, 2002), συνδεδεμένη με την αποφαντική πράξη λόγου, εκφράζει την αλήθεια του ομιλητή, εννοώντας ότι ο πομπός δεσμεύεται άμεσα με το εκφερόμενο μήνυμα, το οποίο δεν αποτελεί μια απλή δήλωση, αλλά συμβολίζει τη δική του προσωπική αλήθεια. Με το μήνυμα του ο πομπός περνάει από το ατομικό στο συλλογικό, επιρρίπτοντας ευθύνες στην κοινωνία στο σύνολό της.

3. Killah P - Σιγά μην κλάψω, σιγά μη φοβηθώ (ENG Subs):

<http://youtu.be/qUVGzyrUmgA> via @youtube #KillahP #Fyssas

Η δημοσίευση οπτικοακουστικού υλικού μέσω της σελίδας YouTube είναι ένα φαινόμενο το οποίο και συναντάται ιδιαίτερα συχνά στο Twitter. Στην συγκεκριμένη περίπτωση ο χρήστης επιλέγει να δημοσιεύσει ένα τραγούδι του δολοφονημένου πλέον Παύλου Φύσσα. Η ΚΑΛ προτείνει ότι η ανάλυση του λόγου δεν περιορίζεται μόνο στις φράσεις που εκφέρονται, αλλά και σε μηνύματα τα οποία δεν έχουν ειπωθεί, μόλα ταύτα εννοούνται, καθώς εντάσσονται σε ένα ευρύτερο κοινωνιολογικό και εννοιολογικό πλαίσιο (Fairclough, 2000). Κατόπιν τούτου, η επιλογή του συγκεκριμένου τραγουδιού δεν είναι τυχαία. Ο τίτλος «Σιγά μην κλάψω, σιγά μη φοβηθώ» έχει αποφαντικό περιεχόμενο και ταυτόχρονα διαηρυχτικό. Ο χρήστης δηλώνει στην κοινωνία πως δεν πρέπει να παρασύρεται από το φόβο και τα δεινά με τα οποία έρχεται αντιμέτωπη. Εκ παραλλήλου, ο πομπός κατασκευάζει τον κοινωνικό του ρόλο μέσω της διαδικασίας της αξιολόγησης, επιλέγοντας να εμπλακεί με το μήνυμα (Weiss και Wodak, 2003). Τέλος, επιχειρεί να ευαισθητοποιήσει το κοινό προβάλλοντας την φιγούρα του ίδιου του δολοφονημένου τραγουδιστή.

4. Όποιος στηρίζει τα χρυσά αυγά είναι συνυπεύθυνος για τούτη τη σφαγή. #killahP

Προσωπικό ύφος συνοδευόμενο από έντονα συναισθηματικά φορτισμένο λεξιλόγιο, το οποίο αποτελείται από έννοιες αρνητικά φορτισμένες (συνυπεύθυνος, σφαγή).

Μέσω του εκφώνημάτος, και επιλέγοντας να χρησιμοποιήσει μια αποφαντική πράξη λόγου (Searle, 1965), ο ομιλητής επιρρίπτει ευθύνες στην κοινωνία. Έντονα είναι εξίσου και τα στοιχεία της τροπικότητας και της αξιολόγησης. Ο πομπός δείχνει γλωσσικά ότι δεσμεύεται με το περιεχόμενο του μηνύματος (Halliday, 2002) και εκ παραλλήλου παρεμβάλει μέσω της διαδικασίας της αξιολόγησης την προσωπική του άποψη, στάση καθώς και το συναίσθημά του, αναφορικά πάντα με το εξεταζόμενο γεγονός. Κατά αυτόν τον τρόπο κατασκευάζει τον κοινωνικό του ρόλο, καταθέτοντας δηλαδή το εκφώνημά του, και επιλέγοντας να εμπλακεί εις βάθος στην πληροφορία που μεταδίδει. Τέλος, έκδηλη είναι και η χρήση ειρωνείας στο λόγο του, επιλέγοντας να παραφράσει την επωνυμία του κόμματος από Χρυσή Αυγή σε χρυσά αυγά. Στόχος είναι η υποβάθμιση του ιδεολογικού προσανατολισμού του κόμματος της Χρυσής Αυγής, αλλά και των πολιτών που επιλέγουν να υποστηρίζουν την συγκεκριμένη πολιτική παράταξη.

5. Δ. Παπαδημούλης: Να «ξηλωθούν» όσοι «έκαναν πλάτες» στη Χρυσή Αυγή

<http://go.naft.gr/gikzN0> #KillahP

Ένα από τα επονομαζόμενα παραδοσιακά MME, και συγκεκριμένη η διαδικτυακή έκδοση της εφημερίδας Ναυτεμπορική (naftemporiki.gr) χρησιμοποιείται ως σύνδεσμος στο ανωτέρω tweet. Το άρθρο φιλοξενεί δηλώσεις του τότε βουλευτή της αντιπολίτευσης Δημήτρη Παπαδημούλη, αποτελώντας χαρακτηριστικό παράδειγμα της συμβολής των ψηφιακών μέσων και στο πεδίο της πολιτικής επικοινωνίας. Ο βουλευτής εκφέρει μια αποφαντική και συγχρόνως διακηρυχτική πράξη λόγου (Searle, 1965), (Να «ξηλωθούν» όσοι «έκαναν πλάτες» στη Χρυσή Αυγή), εκφέροντας την δική του προσωπική άποψη, συνδεδεμένος άμεσα με το εκφώνημα. Επιπροσθέτως, ο λόγος εκφέρεται σε υποτακτική, υπογραμμίζοντας την προτροπή αλλά και το επιθυμητό του πομπού, ότι δηλαδή πρέπει να αγωνιστεί τόσο η κοινωνία όσο και οι πολιτικές αρχές προκειμένου να απέχουν από τις δημοκρατικές διαδικασίες τόσο τα μέλη, όσο και οι υποστηριχτές, είτε άμεσοι, είτε έμμεσοι του κόμματος της Χρυσής Αυγής. Έμφαση στο λόγο του δίνουν η χρήση λέξεων όπως «ξηλωθούν», και «κάνουν πλάτες». Ο ομιλητής επιλέγει να χρησιμοποιήσει λέξεις της καθημερινής γλώσσας, που αρμόζουν περισσότερο στον προφορικό λόγο, και απέχουν από τον ξύλινο και αυστηρό πολιτικό λόγο. Μέσω της συγκεκριμένης επιλογής ο ομιλητής δείχνει πως συμεριζεται τις ανάγκες και τα άγχη της κοινωνίας και πως βρίσκεται

δίπλα στους πολίτες. Καταφέρνει κατά αυτόν τον τρόπο να γεφυρώσει το χάσμα μεταξύ των πολιτικών αρχών και θεσμών και των πολιτών.

6. #KillahP Τα χέρια του Μιχαλολιάκου έχουν το αίμα του Παύλου

<http://www.creteplus.gr/news/sugklonizei-o-pateras-tou-p-fussa-ta-heria-tou-mihaloliakou-ehoun-to-aima-tou-paidiou-mou-61832.html> ...

Προσωπικό ύφος συνοδευόμενο από έντονα συναισθηματικά φορτισμένο λεξιλόγιο, το οποίο αποτελείται από έννοιες αρνητικά φορτισμένες (αίμα). Με μια αποφαντική πράξη λόγου (Searle, 1965) η οποία και εκφέρεται σε οριστική ενεστώτα ο πομπός δηλώνει την πραγματικότητα και τη βεβαιότητα για όσα λέει, καθώς δεν διστάζει να υποδείξει τον ηθικό αυτουργό της δολοφονίας του νεαρού τραγουδιστή. Συμπερασματικά, για τον συγγραφέα δεν πρόκειται για ένα τυχαίο περιστατικό, αλλά για μια ξεκάθαρα πολιτική δολοφονία, και την άποψη αυτή υποστηρίζει μέσω του μηνύματός του.

7. *Business As Usual* έτσι; @hellenicpolice @NikosDendias @samaras_antonis

#greece #democracy #PavlosFyssas

<https://www.youtube.com/watch?v=fH9CLuJNmtE> ...

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το μήνυμα το οποίο μεταδίδει το ανωτέρω tweet. Ο χρήστης εκμεταλλεύεται το Twitter για να απευθύνει ένα άμεσο ερώτημα σε θεσμούς και αρχές αλλά ταυτόχρονα κάνει και μια δήλωση στο ευρύτερο κοινό το οποίο ανήκει στο δίκτυό του. Το μήνυμά του, το οποίο και απευθύνεται στο ελληνικό αστυνομικό σώμα, στον τότε πρωθυπουργό της χώρας, Αντώνη Σαμαρά, και στον πρώην υπουργό δημόσιας τάξης και προστασίας του πολίτη, επιλογές διόλου τυχαίες, εμπεριέχει ξεκάθαρη ειρωνεία. Διατυπώνει ερώτημα προς τους θεσμούς που αναφέρονται διερωτώμενος αν κάνουν τι δουλειά τους, όπως συνήθως, συνοδευόμενο από σχετικό βίντεο, το οποίο περιγράφει τις συμπλοκές μεταξύ της αστυνομίας και των εξεγερμένων. Η αντίθεση μεταξύ εικόνας (βίντεο) και κειμένου στοχεύει στο να ειρωνευτεί και στηλιτεύσει τις κεντρικές αρχές της χώρας, καθώς και το ρόλο που διαδραματίζουν στο περιστατικό της δολοφονίας του Παύλου Φύσσα, θέτοντάς του απέναντι από την ίδια την κοινωνία η οποία εξεγείρεται. Εξίσου χρηστικός είναι και ο συνδυασμός της αγγλικής και ελληνικής γλώσσας, καθώς και η χρήση της λέξης 'έτσι'. Αν και το μήνυμα τίθεται ως ερώτημα η λέξη έτσι κατέχει επιβεβαιωτικό χαρακτήρα. Πρόκειται για ένα ρητορικό ερώτημα, το οποίο αν και μοιάζει να

απευθύνεται σε συγκεκριμένους παραλήπτες, ουσιαστικά επιδιώκει να κάνει μια ανοιχτή δήλωση σε ένα ευρύ κοινό. Επιπλέον, το γεγονός ότι εκφέρει το λόγο του ως ερώτημα και όχι ως ξεκάθαρη δήλωση στοχεύει στο να προκαλέσει την περαιτέρω αμφισβήτηση της κοινωνίας σχετικά με τον ρόλο της αστυνομίας. Η ειρωνεία του ομιλητή εκφράζεται και μέσω του αντιφατικού hashtag που επιλέγει να χρησιμοποιήσει, ήτοι democracy. Λαμβάνοντας όλα τα παραπάνω υπόψη το μήνυμα που επιδιώκει να μεταδώσει ο κειμενικός παραγωγός συνοψίζεται ως εξής: Σε μια χώρα όπου οι κεντρικοί θεσμοί αδιαφορούν για την εξεγερμένη κοινωνία και για τα προβλήματα με τα οποία είναι αντιμέτωπη, πραγματική δημοκρατία δεν υφίσταται.

8. *#Tunisia #Greece : same trouble, same struggle #RIPKillahP #KillahP #Antifa*

‘Τυνησία, Ελλάδα: ίδιο το πρόβλημα, ίδια η πάλη’. Τον Δεκέμβριο του 2010 αρχίζει να ξεσπά ένα κύμα μαζικών διαδηλώσεων και εξεγέρσεων σε χώρες της Μέσης Ανατολής και της Βόρειας Αφρικής, στις οποίες συγκαταλέγεται και η Τυνησία. Με αφορμή τον αυτοπυρπολισμό ενός εικοσιεξάχρονου ανέργου ως ένδειξη διαμαρτυρίας πυροδοτείται ένα κύμα λαϊκών εξεγέρσεων, λαμβάνοντας την μορφή κοινωνικού κινήματος, που στόχο έχουν τη διεκδίκηση ενός καλύτερου επιπέδου ζωής. Σε αντιστοιχία, ο συγγραφέας υπαινίσσεται, εκφράζοντας ταυτόχρονα την συμπαραστάσή του στον εξεγερμένο ελληνικό λαό, πως η δολοφονία του Παύλου Φύσσα είναι απλά η σπίθα που έδωσε το έναυσμα ούτως ώστε να αναδυθούν τα πραγματικά προβλήματα που βιώνει η ελληνική κοινωνία, οικονομική κρίση, ανεργία, πολιτική κρίση, πόλωση, άνοδος των άκρων, κοινωνικός διχασμός. Τέλος, για τον συγγραφέα, η πάλη μέσω της συλλογικής δράσης είναι η μοναδική λύση που θα επιφέρει την κάθαρση, εννοώντας την απαραίτητη κοινωνική μεταβολή.

9. *Perspectives. While in #Greece people are killed for their beliefs, #Iran frees political prisoners. #pavlosfyssas <http://bbc.in/14iPJly>*

Με μια αποφαντική πράξη λόγου (Searle, 1965) ο συγγραφέας δηλώνει ότι στην Ελλάδα άνθρωποι σκοτώνονται για τις ιδέες τους. Η χρήση της παθητικής φωνής στοχεύει στην παρούσα περίπτωση στην απαλοιφή του δράστη αποδίδοντας έμφαση στο ίδιο το γεγονός. Η Ελλάδα, η χώρα που για πολλούς γέννησε τη δημοκρατία, πλέον διακρίνεται από έλλειψη ελευθερίας λόγου και πολυφωνίας. Μόλα ταύτα, χαρακτηριστικό γνώρισμα των δημοκρατικών κοινωνιών αποτελεί ο σεβασμός στην διαφορετικότητα, και κατ’ επέκταση στη διαφορετική γνώμη και άποψη. Αυτό που

ουσιαστικά υπαινίσσεται ο συγγραφέας είναι ότι η δημοκρατία στην Ελλάδα έπαψε να υφίσταται, από την στιγμή που άνθρωποι δολοφονούνται όχι για τις πράξεις τους, αλλά για τις ιδέες που υποστηρίζουν. Θέλοντας να κάνει ακόμη πιο έντονο τον ισχυρισμό του, επιτείνοντας παράλληλα το συγκινησιακό φορτίο που περικλείει το μήνυμά του, επιλέγει ως αντιδιαστολή να κάνει αναφορά σε ένα εκ διαμέτρου αντιφατικό συμβάν, εννοώντας την απελευθέρωση πολιτικών κρατουμένων στο Ιράν. Το τελικό μήνυμα περιλαμβάνει μια έμμεση δόση ειρωνείας, η οποία επιτελείται μέσω της αντίθεσης και της σύγκρισης και θα μπορούσε να διατυπωθεί και ως εξής: Ενώ στην πολιτισμένη Ελλάδα της Δυτικής Ευρώπης άνθρωποι δολοφονούνται για τις ιδέες τους, το Ιράν ξεπερνάει τις ιδεοληψίες του και προχωράει στην απελευθέρωση πολιτικών κρατουμένων, οι οποίοι είχαν φυλακισθεί εξαιτίας των πεποιθήσεών τους.

10. Ναζί νέας κόπιας! Αυτός αντιπροσωπεύει την Άρια Φυλή; #KillahP

<http://bit.ly/18LUHVy>

Λέξεις που παραπέμπουν σε αρνητικούς συνειρμούς (Ναζί) και η χρήση του θαυμαστικού επιτελούν συγκεκριμένους σκοπούς στο ανωτέρω μήνυμα. Αρχικά, μέσω της επιλογής του συγκεκριμένου ουσιαστικού (Ναζί) ο αφηγητής κατηγορεί μια ομάδα ανθρώπων με συγκεκριμένο ιδεολογικό προσανατολισμό. Παράλληλα, επιχειρεί να αφυπνίσει το κοινό, διεγείροντας αισθήματα οργής. Η χρήση του θαυμαστικού υποδηλώνει ειρωνεία, κάτι το οποίο γίνεται φανερό και από την αμέσως επόμενη φράση (Αυτός αντιπροσωπεύει την Άρια Φυλή;). Η δεύτερη φράση του συγγραφέα συνιστά ρητορικό ερώτημα, καθώς η χρήση του ερωτηματικού αξιοποιείται προκειμένου ο συγγραφέας να δηλώσει την ειρωνεία, την αμφιβολία και την αμφισβήτησή του, σχετικά με το περιεχόμενο που διατυπώνεται. Συγχρόνως, η χρήση του συγκεκριμένου λεξιλογίου, καθώς και η χρήση των σημείων στίξης λειτουργούν και ως στοιχεία αξιολόγησης, δεδομένου ότι παρεμβάλει η προσωπική σκοπιά του κειμενικού παραγωγού (Weiss και Wodak, 2003). Συμπερασματικά, ο λόγος έχει τη δύναμη να κατασκευάζει κοινωνικές ταυτότητες και να φέρει στην επιφάνεια τον ιδεολογικό προσανατολισμό των αφηγητών, κάτι το οποίο συμβαίνει και στην παρούσα περίπτωση.

11. Όλοι εσείς που υπερασπιστήκατε την νομιμότητα της Χρυσής Αυγής είστε οι

ΗΘΙΚΟΙ ΑΥΤΟΥΡΓΟΙ της δολοφονίας του Παύλου #KillahP #goldendawn

Ο ομιλητής απευθύνεται και προσανατολίζεται άμεσα στο κοινό χρησιμοποιώντας γλωσσικές ενδείξεις δείξης προσώπου (van Dijk, 2000,2008), μέσω της αντωνυμίας ‘εσείς’, αλλά και μέσω ρημάτων διατυπωμένα σε β’ πληθυντικό (είστε). Με αυτόν τον τρόπο, το κείμενο καθίσταται προσωπικό και εκ παραλλήλου διαδραστικό. Επιλέγει, όπως και στην πλειοψηφία των περιπτώσεων, την χρήση αποφαντικών πράξεων λόγου (Searle, 1965), δεσμευόμενος για την αλήθεια των λεγομένων του. Προκειμένου να υπερτονίσει τη βεβαιότητα και τις διαβαθμίσεις αλήθειας που εμπεριέχονται στο μήνυμά του επιλέγει να διατυπώσει τη λέξη ΗΘΙΚΟΙ ΑΥΤΟΥΡΓΟΙ, σε κεφάλαια γράμματα, διαφοροποιώντας την από το λοιπό κείμενο. Ο συγγραφέας αποδίδει στο γεγονός ξεκάθαρα ιδεολογικό προσανατολισμό, κάνοντας λόγο για ακόμη μια φορά για μια πολιτική δολοφονία, και παραπέμποντας στην ανάγκη για άμεση αλλαγή της ίδιας της κοινωνίας στην οποία και επιρρίπτει ευθύνες. Τα ανωτέρω, συνδυαστικά με συναισθηματικά φορτισμένο λεξιλόγιο, και κυρίως αρνητικά επιβαρημένο (ηθικοί αυτουργοί, δολοφονία) εντείνουν την συγκινησιακή φόρτιση του κοινού και παράλληλα αποτελούν στοιχεία αξιολόγησης (Weiss και Wodak, 2003). Ο παραγωγός, μέσω του εκφωνήματος, και της επιλογής συγκεκριμένων γλωσσικών πρακτικών προβάλλει την προσωπική του στάση, κατασκευάζοντας έτσι, και δια μέσω του λόγου, την κοινωνική του ταυτότητα. Τέλος, ο λόγος του αναδεικνύει την ιδεολογία από την οποία διέπεται και χαρακτηρίζεται ο αφηγητής.

12. Greeks killing #Greeks Close to 60% #youth %unemployment #austerity #KillahP #greekcrisis Thank you #europe. Thank you #IMF Thank you #ECB

Έκδηλη γίνεται η μετουσίωση της οικονομικής κρίσης σε κοινωνική μέσω του παραπάνω εξεταζόμενου tweet, όπου η δολοφονία του Παύλου Φύσσα ταυτίζεται με τα υψηλά επίπεδα νεανικής ανεργίας η οποία μαστίζει την ελληνική κοινωνία. Για τον παραγωγό του μηνύματος, και αποτελώντας ταυτόχρονα στοιχείο αξιολόγησης (Weiss και Wodak, 2003) καθώς προβάλλεται προσωπική άποψη, το γεγονός της δολοφονίας σχετίζεται άμεσα με την οικονομική κρίση που βιώνει η ελληνική κοινωνία, ή ακόμη καλύτερα αποτελεί απότοκο της οικονομικής κρίσης. Προκειμένου να αφυπνίσει το κοινό και να υπογραμμίσει την τραγικότητα του συμβάντος επιλέγει λεξιλόγιο και φράσεις έντονα συναισθηματικά φορτισμένες, δηλώνοντας ότι Έλληνες σκοτώνουν Έλληνες. Δεν είναι άλλωστε η πρώτη φορά που υπαινίσσεται το γεγονός ότι η ελληνική κοινωνία βρίσκεται στα πρόθυρα ενός

εμφυλίου πολέμου. Ολοκληρώνοντας, ασκεί κριτική μέσω ειρωνείας στους παγκόσμιους θεσμούς διακυβέρνησης, όπως η Ευρωπαϊκή Ένωση, το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, και την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, ευχαριστώντας τους για τις επιπτώσεις των εφαρμογών των πολιτικών τους στην ελληνική κοινωνία, εννοώντας την ραγδαία αύξηση της ανεργία, η οποία με την σειρά της οδηγεί σε μια ευρύτερη κοινωνική εξαθλίωση.

13. Το αντιφασιστικό show του κράτους θα κρατήσει όσο είναι το κίνημα στους δρόμους, γιατί δεν στοχεύει παρά το ίδιο το κίνημα. #KillahP

Αποφαντική πράξη λόγου (Searle, 1965) η οποία δηλώνει το πραγματικό. Η παραπάνω φράση αποτελεί ένα δριμύ κατηγορώ του συγγραφέα έναντι των κρατικών πρακτικών. Χρησιμοποιώντας την ειρωνεία, και κάνοντας λόγο για ‘αντιφασιστικό show του κράτους’ ο συγγραφέας υπαινίσσεται την ταύτιση της κυβέρνησης με αυτούς τους οποίους μάχονται οι κινηματίες. Στόχο του κράτους δεν αποτελεί η πάλη ενάντια στο φασισμό, αλλά η καταστολή του κινήματος, το οποίο και δηλώνεται ξεκάθαρα. Εν κατακλείδι, πρόκειται για μια προσπάθεια ενημέρωσης αλλά και προειδοποίησης εκ μέρους του πομπού.

14. Δυστυχώς αλλά ο #KillahP δεν είναι το πρώτο θύμα των Ναζί. Προηγήθηκαν άλλοι, μόνο που δεν ήταν Έλληνες

Ο συγγραφέας επιθυμεί να ευαισθητοποιήσει το κοινό και ως εκ τούτου χρησιμοποιεί προσωπικό ύφος, συνοδευόμενο από έντονα συναισθηματικά φορτισμένο λεξιλόγιο (Δυστυχώς, ναζί, θύμα). Συναντώνται αποφαντικές πράξεις λόγου (Searle, 1965) οι οποίες εκφέρονται σε οριστική ενεστώτα και οριστική αορίστου, δηλώνοντας το πραγματικό των λεγομένων του αφηγητή. Εν συνεχεία, το λεξιλόγιο που επιλέγει να χρησιμοποιήσει αποτελεί ένδειξη αξιολόγησης (Weiss και Wodak, 2003). Ο αφηγητής δεν περιορίζεται στο να κάνει μια δήλωση, όπως υποβάλλουν οι αποφαντικές πράξεις λόγου. Μέσω του μηνύματος του προβάλλει ξεκάθαρα τη στάση του ως προς το συγκεκριμένο γεγονός, δεσμευόμενος με το περιεχόμενο του μηνύματος από το οποίο και δεν κρατά αποστάσεις (τροπικότητα), (Halliday, 2002). Τέλος, πέραν του ότι προσδίδει ιδεολογικές και πολιτικές προεκτάσεις στο γεγονός της δολοφονίας του Παύλου Φύσσα, επεκτείνει το διάλογο και πέραν αυτού, κάνοντας σαφή αναφορά στο ότι έχουν υπάρξει και άλλα θύματα, των οποίων ο θάνατος δεν εξέλαβε ανάλογη δημοσιότητα. Με αυτόν τον τρόπο υπαινίσσεται την

υποκρισία της ίδιας της κοινωνίας, η οποία δεν διστάζει να προβεί σε κοινωνικές διακρίσεις, θρηνώντας το θάνατο διαφορετικά τον θάνατο αθώων ανθρώπων, βάσει της εθνικότητάς τους.

15. Πριν ηρωοποιήσουμε τη μπατσίνα καλό είναι να θυμηθούμε μία μαρτυρία που τη θέλει να λέει "ε, όχι και μαχαίρι". #KillahP

Στο ανωτέρω Tweet χρησιμοποιούνται αποφαντικές, και ταυτόχρονα κατευθυντικές πράξεις λόγου (Searle, 1965). Οι αποφαντικές πράξεις που εκφέρονται με υποτακτική, όπως συμβαίνει στο παραπάνω παράδειγμα, δηλώνουν την επιθυμία του ίδιου του συγγραφέα, ο οποίος θέλει να ενεργοποιήσει την κοινωνία, υπενθυμίζοντάς της τον ρόλο του κράτους, ο οποίος και εκπροσωπείται από τις αστυνομικές δυνάμεις. Ο κειμενικός παραγωγός στηλιτεύει τις αστυνομικές αρχές και αυτό γίνεται έκδηλο μέσα από την χρήση λέξεων αρνητικά φορτισμένων, οι οποίες φέρουν ταυτόχρονα δόσεις ειρωνείας (μπατσίνα). Τέλος, το μήνυμα έχει προσωπικό ύφος το οποίο και του προσδίδει αμεσότητα και διαδραστικότητα, καθώς ο συγγραφέας επιλέγει την χρήση α' πληθυντικού (van Dijk, 2000,2008).

16. Ουτε για τα παιδιά σου δεν αγωνίζεσαι νοικοκύρη. "@a_barricada: #antireport #KillahP @SkoupaDoo "

Σε μια προσπάθεια ευαισθητοποίησης και αφύπνισης της δημόσιας οργής ο συγγραφέας απευθύνεται άμεσα στην κοινωνία, προσδίδοντας διαδραστικότητα στην επικοινωνία. Η δείξη προσώπου (van Dijk, 2000,2008) γίνεται φανερή μέσω της χρήσης ρημάτων σε β' πληθυντικό (αγωνίζεσαι). Η λέξη 'νοικοκύρη', αν και ως ουσιαστικό έχει θετικό απόηχο, μέσα στο εννοιολογικό πλαίσιο του συγκεκριμένου μηνύματος αποκτά ειρωνικό και υποτιμητικό χαρακτήρα. Ο συγγραφέας υπαινίσσεται την παρακμή της κοινωνίας, η οποία χαρακτηρίζεται από έλλειψη συμπόνιας, αγωνιστικότητας και αλληλεγγύης. Ο Παύλος Φύσσας αντιπροσωπεύει το δολοφονημένο παιδί της κάθε ελληνικής οικογένειας. Και η κοινωνία μας, η οποία βρίσκεται σε σήψη τους γονείς που δεν εξεγείρονται, αντί αυτού αποδέχονται αδιαμαρτύρητοι το θάνατο του παιδιού τους. Εμμέσως, ο συγγραφέας καλεί την κοινωνία να εξεγερθεί και να αναλάβει δράση, σαν να ήταν ο δολοφονημένος τραγουδιστής το δικό της παιδί. Στόχος εν κατακλείδι είναι το πέρασμα από το ατομικό στο συλλογικό και η αφύπνιση του κοινωνικού συνόλου, προκειμένου να

διεκδικήσει καλύτερες συνθήκες διαβίωσης, παραπέμποντας σε μια γενικότερη αλλαγή νοοτροπίας και κοινωνικής συμπεριφοράς.

17. Ο Ρουπακιάς έπαιρνε... χαρτζιλίκι από τη Χρυσή Αυγή #KillahP

<http://fb.me/1vAgKasZq>

Στο παραπάνω μήνυμα, το οποίο και εξετάζεται υπό μια γλωσσική και πραγματολογική σκοπιά, έμφαση δίνεται στην χρήση των σημείων στίξης και συγκεκριμένα των αποσιωπητικών, τα οποία διαχωρίζουν τις δύο παραπάνω φράσεις, τις οποίες περιλαμβάνει το ανωτέρω μήνυμα. Αν και συνήθως τα αποσιωπητικά χρησιμοποιούνται όταν μέρος του κειμένου ή του νοήματος παραλείπεται, στην παρούσα περίπτωση με την χρήση των αποσιωπητικών ο συγγραφέας εκφράζει την ειρωνεία του, την ντροπή του, ακόμη και την περιφρόνησή του, για όσα αναφέρονται στο δεύτερο σκέλος του μηνύματος (...χαρτζιλίκι από την Χρυσή Αυγή). Δεν επιθυμεί να 'αποσιωπήσει' απολύτως τίποτα. Εν αντιθέσει, επιδιώκει να υπερτονίσει το περιεχόμενο του μηνύματος που ακολουθεί. Τέλος, επιλέγει να χρησιμοποιήσει λέξεις του καθημερινού λόγου (χαρτζιλίκι) προκειμένου να υποβιβάσει περαιτέρω τόσο το ίδιο το γεγονός, όσο και το ίδιο το υποκείμενο.

18. Να θυμίσω, και τελειώνω εδώ, ότι την "δημοκρατία" εκπροσωπούσαν οι ΔΙΑΣ που παρακολουθούσαν αμέτοχοι το ξεκοίλιασμα του παλικαριού.#KillahP4

Εκφραστική πράξη λόγου (Searle, 1965) επιλέγει να χρησιμοποιήσει ο συγγραφέας, διατυπώνοντας και εκφράζοντας την στάση του ως προς τα γεγονότα που εξελίσσονται. Ο πομπός δείχνει γλωσσικά ότι δεσμεύεται με τα λεγόμενά του (τροπικότητα), μέσω της χρήσης προσωπικού ύφους, εκφέροντας το λόγο του σε α' ενικό πρόσωπο (Halliday, 2002). Ως εκ τούτου, πρόκειται για τη δική του προσωπική στάση και άποψη με την οποία και ταυτίζεται άμεσα. Ως εκ τούτου, έντονα είναι και τα στοιχεία αξιολόγησης (Weiss και Wodak, 2003) τα οποία συμβάλλουν στην οικοδόμηση της κοινωνικής ταυτότητας του κειμενικού παραγωγού και στην ανάδυση του ιδεολογικού του προσανατολισμού. Το κείμενο είναι όπως αναφέρεται γραμμένο σε προσωπικό ύφος και συνοδεύεται από συναισθηματικά φορτισμένο λεξιλόγιο (ξεκοίλιασμα) σε μια προσπάθεια ευαισθητοποίησης και αφύπνισης του αποδέκτη. Ιδιαίτερα σημασία αποδίδεται εξίσου στη λέξη δημοκρατία η οποία παρατίθεται μέσα σε εισαγωγικά, θέλοντας ο συγγραφέας να αποδώσει στην λέξη περαιτέρω νοήματα. Με την χρήση των εισαγωγικών ο συγγραφέας υπαινίσσεται την

παύση της δημοκρατίας, και αυτό που ουσιαστικά θέλει να πει είναι ότι πραγματική δημοκρατία στην ελληνική κοινωνία δεν υφίσταται. Τέλος, το μήνυμα διατυπώνεται σε οριστική αορίστου μεταφέροντας τη βεβαιότητα του συγγραφέα για το αληθές του λόγου του.

19. Όσοι πιστεύετε ότι λόγω της δολοφονίας του #killahP τα ποσοστά της ΧΑ θα πέσουν, δεν ξέρετε σε ποια κοινωνία ζείτε. Ο Μιχαλολιάκος, ξέρει...

Κείμενο γραμμένο σε προσωπικό ύφος, το οποίο απευθύνεται και προσανατολίζεται άμεσα στον αποδέκτη, κάτι το οποίο επιτυγχάνεται με τη χρήση β' πληθυντικού. Το προσωπικό ύφος προσδίδει στο μήνυμα αμεσότητα και διαδραστικότητα. Ακολουθώντας τα γλωσσικά στοιχεία της δείξης προσώπου, τα οποία δηλώνονται όπως αναφέρθηκε μέσω των ρημάτων (β' πληθυντικό) αλλά και της λέξης 'όσοι' υπογραμμίζουν τη διεπίδραση μεταξύ πομπού και δέκτη (van Dijk, 2000,2008). Χρησιμοποιείται αποφαντική πράξη λόγου (Searle, 1965), κάνοντας μια δήλωση στο κοινό του, αναφορικά με τη δυναμική του κόμματος της Χρυσής Αυγής, και τις δυνητικές επιπτώσεις που θα επιφέρει το γεγονός της δολοφονίας στα ποσοστά του κόμματος. Η εκφορά του λόγου σε οριστική ενεστώτα αναδεικνύει την βεβαιότητα του συγγραφέα για την αλήθεια των λεγομένων του (πιστεύετε, ξέρετε, ζείτε). Μέσω του λόγου, προβάλλεται και η στάση του συγγραφέα ως προς το συμβάν. Κατόπιν τούτου, συναντώνται στοιχεία αξιολόγησης τα οποία με την σειρά τους συμβάλλουν στην οικοδόμηση της κοινωνικής ταυτότητας και του ιδεολογικού προσανατολισμού του κειμενικού παραγωγού (Weiss και Wodak, 2003). Τα αποσιωπητικά στο τέλος του μηνύματος (Ο Μιχαλολιάκος ξέρει...) χρησιμοποιούνται καθώς ο συγγραφέας επιλέγει να αφήσει την φράση του ανολοκλήρωτη, υπαινισσόμενος την συνέχεια. Εκ παραλλήλου, επιπλέον αξιοποιούνται προκειμένου να δηλώσουν το δισταγμό, το φόβο, την οργή αλλά και την περιφρόνηση του συγγραφέα για όσα πρόκειται να ακολουθήσουν. Συμπληρωματικά, δηλώνοντας στους αναγνώστες πως 'δεν ξέρετε σε ποια κοινωνία ζείτε' ουσιαστικά αναφέρεται στην βαθιά κοινωνική κρίση που υφίσταται η χώρα, ενώ βασική ένδειξη της κοινωνικής παρακμής είναι η άνοδος των ποσοστών του κόμματος της Χρυσής Αυγής, η οποία σύμφωνα με τον αφηγητή δεν πρόκειται να επηρεαστεί ούτε και από ένα τραγικό συμβάν, όπως αυτό της δολοφονίας του Παύλου Φύσσα. Τέλος, σημειώνεται ότι η συζήτηση που αφορά στο γεγονός της δολοφονίας είναι πλέον ξεκάθαρα πολιτική.

20. Ντόρα Μπακογιάννη: «Εμένα η Χρυσή Αυγή μου φέρεται με το "σεις και με το σας"» #KillahP

Σκοπός του παραπάνω μηνύματος είναι η στοχοποίηση του πολιτικού κόσμου, και συγκεκριμένα όσων ανήκουν στην λεγόμενη κεντροδεξιά. Ο συγγραφέας αναδημοσιεύσει φράση της γνωστής πολιτικού της Νέας Δημοκρατίας Ντόρας Μπακογιάννη, η οποία και αναφέρεται στις σχέσεις της πολιτικού με το κόμμα της Χρυσής Αυγής. Κατά αυτόν τον τρόπο επιδιώκει να στιγματίσει την πολιτικό καθιστώντας την συνυπεύθυνη στο γεγονός της δολοφονίας, και μετέπειτα, σε ένα δεύτερο επίπεδο, να κατηγορήσει εξίσου το κόμμα το οποίο εκπροσωπεί η κα. Μπακογιάννη. Ουσιαστικά το μήνυμα το οποίο υποβόσκει και υπαινίσσεται, και λαμβάνοντας υπόψη ότι η ΚΑΛ ως μεθοδολογική προσέγγιση δεν εξετάζει μόνο τα όσα λέγονται, αλλά και τα μηνύματα τα οποία υπαινίσσονται σε ένα ευρύτερο κοινωνικό και εννοιολογικό πλαίσιο (Fairclough, 2000), θα μπορούσε να είχε διατυπωθεί και ως εξής: Η Νέα Δημοκρατία και το κόμμα της Χρυσής Αυγής έχουν κοινό ιδεολογικό προσανατολισμό. Ως εκ τούτου, πολιτικοί ενταγμένοι στις δύο παρατάξεις και υποστηρικτές των προαναφερθέντων κομμάτων θεωρούνται συνυπεύθυνοι και ηθικοί αυτουργοί στο γεγονός της δολοφονίας του Παύλου Φύσσα.

21. Έρημε τρελέ. Τυφλέ. Ποια τρέλα σε οδήγησε στο φόνο του αδελφού σου; Την ίδια πατρίδα μοιράζεστε. (Κραυγή: http://glenti.blogspot.gr/2013/09/blog-post_18.html ...) #KillahP

Ποιητικός και αλληγορικός λόγος που στόχο έχει την ευαισθητοποίηση του κοινού. Το ολοκληρωμένο ποίημα δημοσιεύεται στο blog 'glenti.blogspot.gr' και αποτελεί προσωπικό δημιούργημα της διαχειρίστριας του blog. Οι στίχοι και οι λέξεις που επιλέγονται φέρουν έντονο συγκινησιακό φορτίο (έρημε, φόνο, αδελφού σου) σε μια προσπάθεια περαιτέρω αφύπνισης και διέγερσης του κοινού αισθήματος (Weiss και Wodak, 2003). Τέλος, γίνεται αναφορά στο διχασμό που ταλανίζει την ελληνική κοινωνία, παραπέμποντας σε ένα είδος εμφυλίου πολέμου, όπου αδέρφια που μοιράζονται την ίδια πατρίδα σκοτώνουν το ένα το άλλο.

22. Το κατάλαβες ανόητε νοικοκυραίε; <http://enfo.gr/ar1916> via @enfogr #KillahP

Με προσωπικό ύφος, χρησιμοποιώντας β' ενικό, ο χρήστης του ανωτέρω tweet διατυπώνει ένα ανοικτό ερώτημα, ερώτημα το οποίο τείνει να είναι ρητορικό, καθώς

δεν φαίνεται να περιμένει απάντηση. Γράφει σε β' ενικό, προσδίδοντας αμεσότητα στο μήνυμα, αλλά ο αποδέκτης δεν περιορίζεται σε ένα μόνο άτομο. Το μήνυμα αναφέρεται στο σύνολο της κοινωνίας, στον κάθε πολίτη που παρατηρεί αμέτοχος τα γεγονότα και δεν αναλαμβάνει δράση προκειμένου να δρομολογήσει ο ίδιος την κοινωνική αλλαγή (van Dijk, 2000,2008). Συμπερασματικά, ο επιθετικός προσδιορισμός 'νοικοκυραίες' στοχεύει στο να ειρωνευτεί την ελληνική κοινωνία, και την παθητική στάση που αυτή διατηρεί, αδιαφορώντας για όσα τραγικά συμβαίνουν εκτός των ορίων της ιδιωτικής σφαίρας. Αν και απευθύνεται και προσανατολίζεται μέσω των γλωσσικών του επιλογών στον αποδέκτη του μηνύματος, στην ουσία ο αφηγητής, και μέσω ενός ρητορικού ερωτήματος, εκφράζει τα δικά του συναισθήματα και τις δικές του προσωπικές απόψεις. Ως εκ τούτου η πράξη λόγου που επιτελείται κρίνεται ως εκφραστική (Searle, 1965). Το άρθρο που δημοσιεύει στο προσωπικό του blog ο χρήστης συνεχίζει ως εξής:

«Το κατάλαβες ανόητε νοικοκυραίες; Σήμερα που ζύπνησες στο νοικοκυρεμένο σου σπίτι, θυμήθηκες να ξεπλύνεις τα αίματα απ' τα χέρια σου; Τα αίματα ενός παιδιού γύρω στα 30 που το έλεγαν Παύλο Φύσσα; Τα αίματα ενός παιδιού που θα μπορούσε να είναι το δικό σου, να το 'χει το όνομά σου. Τα αίματα μιας κοινωνίας που άνοιξε διάπλατα τις πύλες της στον φασισμό και τα ανθρωπόμορφα κτήνη που τον εκπροσωπούν».

Μέσω των λόγων του ο πομπός καθιστά την κοινωνία συνυπεύθυνη στο γεγονός της δολοφονίας, κάνοντας λόγο για ακόμη μια φορά για μια πολιτική δολοφονία και όχι για ένα τυχαίο γεγονός.

23. *«Η #GoldenDawn καλύπτεται από την αστυνομία, είναι οπλισμένη και όταν τοαποφασίσει θα θρηνήσουμε θύματα» #killahp*

Άλλο ένα δριμύ κατηγορώ προς την ελληνική αστυνομία αποτυπώνεται στο ανωτέρω μήνυμα. Ο πομπός χρησιμοποιεί αποφαντική πράξη λόγου (Searle, 1965), προβαίνοντας σε μια σκληρή δήλωση. Υποστηρίζει την άμεση διασύνδεση μεταξύ του κόμματος της Χρυσής Αυγής και της αστυνομίας και προειδοποιεί πως η ελληνική κοινωνία θα θρηνήσει σύντομα και άλλα θύματα. Η εκφορά σε οριστική ενεστώτα και οριστική μέλλοντα εκφράζει την αλήθεια που χαρακτηρίζει τη δήλωση του συγγραφέα ο οποίος φαίνεται σίγουρος για το αφήγημά του, μην αφήνοντας περιθώρια αμφισβήτησης (Halliday, 2002). Το λεξιλόγιο που χρησιμοποιείται έχει

έντονο συναισθηματικό βάρος, αξιοποιώντας κατά βάση λέξη με αρνητική χροιά και φορτίο (θρηνήσουμε, θύματα, οπλισμένη). Στόχος είναι η ένταση της συγκινησιακής φόρτισης με απώτερο σκοπό την ευαισθητοποίησης και την αφύπνιση της κοινωνίας, η οποία πρέπει άμεσα να αναλάβει δράση προκειμένου να αποφευχθούν τα τραγικά συμβάντα στα οποία αναφέρεται ο συγγραφέας. Προκειμένου αυτό να συμβεί θα πρέπει να αλλάξουν οι ίδιες οι δομές της κοινωνίας, ξεκινώντας από τους βασικούς θεσμούς που την εκπροσωπούν. Τέλος, προκειμένου να αναδείξει το πρόβλημα σε μείζον κοινωνικό, το οποίο οφείλει να προβληματίσει το σύνολο της κοινωνίας χρησιμοποιεί α' πληθυντικό (θρηνήσουμε). Η χρήση των ρημάτων τέλος σε α' πληθυντικό αποτελεί γλωσσικό στοιχείο δείξης προσώπου, το οποίο με την σειρά του προσδίδει αμεσότητα, υποβοηθώντας τη διεπίδραση μεταξύ του πομπού και του δέκτη (van Dijk, 2000,2008).

24. *KANENAS DEN EXXNA, TIPIOTA DEN EXNIETAI. AΘANATOS #PavlosFyssas
#KillahP*

Ένδειξη συμπαράστασης και αλληλεγγύης αποτελεί το παραπάνω μήνυμα. Η χρήση εκφραστικής πράξης λόγου (Searle, 1965) μεταφέρει το συναίσθημα και την στάση του αφηγητή ως προς το εξεταζόμενο γεγονός, Το λεξιλόγιο που χρησιμοποιείται φέρει έντονο συναισθηματικό βάρος (αθάνατος) προκειμένου να εντείνει την συναισθηματική φόρτιση του κοινού, με απώτερο σκοπό την ευαισθητοποίηση και την κινητοποίησή του. Η δείξη προσώπου (van Dijk, 2000,2008), η οποία στοχεύει στην διεπίδραση πομπού και δέκτη εκφράζεται με την αντωνυμία 'κανένας'. Η δεύτερη φράση (Τίποτα δεν ξεχνιέται) εκφέρεται σε παθητική φωνή. Η χρήση παθητικής προσδίδει αμεσότητα στο μήνυμα, και εκ παραλλήλου αποδίδει την έμφαση στην σημαντικότητα του αφηγήματος, απαλείφοντας προσωρινά την ταυτότητα του δράστη. Το συμβάν πλέον θεωρείται τετελεσμένο γεγονός. Εφεξής, και αυτό θέλει να υπογραμμίσει ο αφηγητής, η κοινωνία πρέπει να αναλάβει δράση. Κατόπιν τούτου, η πράξη λόγου που επιτελείται είναι εμμέσως και κατευθυντική (Searle, 1965), καθώς ο χρήστης προσανατολίζεται στην κοινωνία από την οποία και ζητάει να μην ξεχάσει το τι έχει διαδραματιστεί. Τέλος, προκειμένου να υπερτονίσει το αφήγημά του κάνει χρήση κεφαλαίων γραμμάτων.

25. *"Πως η ελευθερία του λόγου ακριβά κοστίζει.." Killah P - ektos elegxou #KillahP*

<http://youtu.be/6Q8v3bglLWM>

Ο κειμενικός παραγωγός επιλέγει να παραθέσει αυτούσιους στίχους από γνωστό τραγούδι του δολοφονημένου τραγουδιστή. Η επιλογή των συγκεκριμένων στίχων (πως η ελευθερία του λόγου ακριβά κοστίζει) δεν θεωρείται τυχαία, καθώς μέσω της αναδημοσίευσης ο αφηγητής προβαίνει σε μια δημόσια κατηγορία, εκφράζοντας την προσωπική του στάση και άποψη σχετικά με το γεγονός της δολοφονίας. Ο πομπός υποστηρίζει πως πρόκειται για μια πολιτική δολοφονία η οποία τελικό στόχο είχε την ίδια τη δημοκρατία. Η ελευθερία λόγου και ο πλουραλισμός είναι βασικό γνώρισμα των δημοκρατικών κοινωνιών. Πράξεις που στόχο έχουν τον περιορισμό της ελεύθερης έκφρασης ουσιαστικά υπονομεύουν τον ίδιο το θεσμό της δημοκρατίας, και αυτό ακριβώς υπαινίσσεται με την αναπαραγωγή των συγκεκριμένων στίχων ο συγγραφέας. Η δολοφονία του Παύλου Φύσσα στοχεύει στην υπονόμηση της ελευθερίας του κάθε πολίτη, ο οποίος δεν μπορεί πλέον να εκφράζεται ελεύθερος. Ως εκ τούτου, από την στιγμή που δεν υφίσταται πραγματική ελευθερία λόγου, δεν υφίσταται και δημοκρατία, ως έννοια και ως θεσμός.

26. People stabbed to death by far right thugs is not news. It's just that the victims were migrants until now #KillahP

Χρησιμοποιώντας αποφαντικές πράξεις λόγου (Searle, 1965) ο συγγραφέας δεν διστάζει να κατηγορήσει την κοινωνία για υποκρισία, μισαλλοδοξία και κοινωνική προκατάληψη. Χαρακτηριστικά αναφέρει ότι και στο παρελθόν έχουν καταγραφεί αρκετά περιστατικά βίας, που οδήγησαν στο θάνατο ανθρώπων, και που σύμφωνα πάντα με τον συγγραφέα υπεύθυνοι ήταν άνθρωποι που εντάσσονται στον πολιτικό χώρο της άκρας δεξιάς. Στην περίπτωση του Παύλου Φύσσα αυτό που διαφέρει είναι η υπηκοότητα του θύματος. Κατόπιν τούτου, απευθύνεται, ειρωνεύεται και στηλιτεύει την κοινωνία στο σύνολο της, αλλά και τους ίδιους τους κινηματίες οι οποίοι δεν έδειξαν τον ίδιο ζήλο, και δεν κινητοποιήθηκαν στον ίδιο βαθμό σε προγενέστερες περιπτώσεις όπου τα θύματα ήταν μετανάστες. Ο διαχωρισμός των ανθρώπων με βάση την καταγωγή τους είναι ένα κοινωνικό φαινόμενο το οποίο και απασχολεί ιδιαίτερος τον συγγραφέα, υπογραμμίζοντας πως έχει βαθιές ρίζες στα θεμέλια της ελληνικής κοινωνίας, παρασύροντας ακόμη και όσους χαρακτηρίζουν τους εαυτούς τους ως προοδευτικούς. Το επιχείρημά του υποστηρίζει με την αναφορά σε παρεμφερή περιστατικά τα οποία δεν οδήγησαν στον αντίστοιχο κοινωνικό ξεσηκωμό και ούτε ‘απήλαυσαν’ τον ίδιο βαθμό δημοσιότητας.

27. *Εσν που εδωσες ψηφο στην Χ.Α, να ξερεις πως εισαι συνεργος της δολοφονιας
#KillahP*

Ένα μήνυμα δήλωση που παραπέμπει σε ένα δημόσιο ανοιχτό κατηγορώ. Την άποψη του συγγραφέα φαίνεται να συμμερίζεται πληθώρα αναγνωστών, καθώς ιδιαίτερα σημαντικός κρίνεται ο κοινωνικός αντίκτυπος του παρόντος μηνύματος, εν συγκρίσει πάντα με τα tweets τα οποία εξετάστηκαν ανωτέρω. Χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι το μήνυμα συνοδεύουν 105 αναδημοσιεύσεις (retweets). Το μήνυμα είναι γραμμένο σε προσωπικό ύφος, προσδίδοντας αμεσότητα και υποβοηθώντας τη διεπίδραση μεταξύ πομπού και δέκτη. Η εκφορά του αφηγήματος σε προσωπικό ύφος εντείνει παράλληλα και την συγκινησιακή φόρτιση, σε μια προσπάθεια ευαισθητοποίησης του αποδέκτη. Ο γλωσσικός μηχανισμός της δείξης προσώπου εκφράζεται με τη χρήση της προσωπικής αντωνυμίας ‘εσύ’ καθώς επίσης και μέσω των ρημάτων, τα οποία εκφέρονται σε β’ ενικό (van Dijk, 2000,2008). Κατά αυτόν τον τρόπο ο συγγραφέας προσανατολίζεται άμεσα στον δέκτη, ο οποίος αντιπροσωπεύει το κοινωνικό σύνολο, και πιο συγκεκριμένα τους πολίτες εκείνους οι οποίοι υποστήριξαν με την ψήφο τους το κόμμα της Χρυσής Αυγής. Μέσω μιας αποφαντικής πράξης λόγου (Searle, 1965) ο κειμενικός παραγωγός καθιστά τους υποστηριχτές του εν λόγω κόμματος συνυπεύθυνους στο γεγονός της δολοφονίας του Παύλου Φύσσα. Η χρήση υποτακτικής (να ξέρεις) δηλώνει την επιθυμία του συγγραφέα, και παράλληλα προτροπή. Ο πομπός προτρέπει τον αναγνώστη να αναγνωρίσει τις ευθύνες του, παραπέμποντάς τον σε μια ιδεολογική μετατόπιση που στόχο έχει την βελτίωση των καθημερινών συνθηκών διαβίωσης και κατ’ επέκταση την κοινωνική ευημερία.

28. *RT @kaimporei: R.I.P. #killahp R.I.P. Democracy.*

Ο θάνατος του Παύλου Φύσσα ταυτίζεται με το θάνατο της ίδιας της δημοκρατίας και αυτό ακριβώς προτείνει και ο συγγραφέας με την χρήση δύο εκφραστικών πράξεων λόγου (Searle, 1965). Αυτό που ουσιαστικά υπαινίσσεται μέσω ενός συνοπτικού μεν μηνύματος το οποίο ταυτόχρονα παραπέμπει σε πληθώρα συνειρμών είναι το γεγονός ότι σε μια χώρα όπου άνθρωποι κρίνονται και δολοφονούνται βάσει του ιδεολογικού τους προσανατολισμού και των προσωπικών τους πιστεύω πραγματική δημοκρατία δεν υφίσταται. Όπως έχει ήδη αναφερθεί, γνώρισμα των δημοκρατικών κοινωνιών είναι ο σεβασμός στην διαφορετική γνώμη. Όταν αυτός ο σεβασμός παύει να υφίσταται και να λειτουργεί, τότε και οι δομές πάνω στις οποίες οικοδομήθηκε το

ιδεώδες της δημοκρατίας αρχίζουν να καταρρέουν. Τέλος, η μεταφορική χρήση της γλώσσας και η προσωποποίηση της δημοκρατίας αποσκοπεί στο να εντείνει την συγκινησιακή φόρτιση.

29. *Πώς να νοιώθεο ο δολοφόνος τώρα που ο Φύρερ του θα τον αφήσει να σαπίσει στη φυλακή; Μάρτυρας του Έθνους; Ή μήπως απλά μαλάκας; #KillahP*

Ένα ρητορικό ερώτημα προς τον κατηγορούμενο απευθύνει ο χρήστης του συγκεκριμένου tweet. Ο λόγος αξιοποιείται εντέχνως προκειμένου να μεταβιβάσει εμμέσως την ιδεολογική θέση του ίδιου του συγγραφέα, καταλήγοντας για ακόμη μια φορά στο γεγονός ότι ο λόγος δύναται να φέρει ιδεολογικά μηνύματα. Ως εκ τούτου, έκδηλα είναι τα γλωσσικά στοιχεία της αξιολόγησης (Weiss και Wodak, 2003), τα οποία και φανερώνουν τον ιδεολογικό και πολιτικό προσανατολισμό του παραγωγού του μηνύματος. Το λεξιλόγιο που χρησιμοποιεί φέρει αρνητικό συναισθηματικό φορτίο και παράλληλα διακατέχεται από στοιχεία ειρωνείας (σαπίσει, μάρτυρας του έθνους). Ο συγγραφέας δεν διστάζει να χρησιμοποιήσει ακόμη και λέξεις υβριστικού περιεχομένου, επιδιώκοντας να υπερτονίσει την στάση του ως προς το συγκεκριμένο συμβάν. Τέλος, ο κειμενικός παραγωγός εμπλέκει και ταυτίζει το γεγονός της δολοφονίας με την ισχύουσα πολιτική κατάσταση, και αποδίδει στο συμβάν ξεκάθαρα πολιτικό και ιδεολογικό προσανατολισμό, κάτι το οποίο διαφαίνεται από τη χρήση της λέξης ‘Φύρερ’.

30. *#DespiteGreece #PavlosFyssas #RedLine Greeces Societal Crisis Hits Its Rd Line*
<http://j.mp/19dQ0oq>

Αν και τα τελευταία χρόνια στην ελληνική κοινωνία η λέξη «κρίση» παραπέμπει στην οικονομική κρίση που μαστίζει την χώρα, παρατηρείται ότι για την πλειοψηφία των χρηστών η οικονομική κρίση είναι στο βάθος της κοινωνική. Η κοινωνική κρίση επιβαρύνει καθημερινά της ζωές των πολιτών, και τα σημάδια της γίνονται φανερά μέσα από περιστατικά όπως η δολοφονία του Παύλου Φύσσα. Συμπεραίνεται ότι οι κρίσεις, αν και οικονομικές τείνουν να έχουν άμεσο αντίκτυπο στην κοινωνική ισορροπία και ευημερία και αυτό ακριβώς εκφράζει και ο χρήστης του ανωτέρω tweet μέσω μιας αποφαντικής πράξης λόγου (Searle, 1965).

31. *Δείτε το βλέμμα του δολοφόνου Χαγίτη Ρουπακιά... (εννοείται ατσαλάκωτος, δεν λήστεψε δα και τράπεζα) #KillahP*

Επιλέγοντας να χρησιμοποιήσει μια κατευθυντική πράξη λόγου (Searle, 1965) ο συγγραφέας απευθύνεται στο κοινό του από το οποίο και ζητάει να εστιάσει την προσοχή του στο βλέμμα του ανθρώπου που σύμφωνα με τις πρώτες ενδείξεις είναι ο βασικός κατηγορούμενος για τη δολοφονία του νεαρού τραγουδιστή. Οι κατευθυντικές πράξεις λόγου έχουν έντονο το στοιχείο της διάδρασης, δεδομένου ότι το μήνυμα προσανατολίζεται στον αποδέκτη, από τον οποίο ο εκφωνητής ζητά να προβεί σε συγκεκριμένες πράξεις – ενέργειες. Εν συνεχεία, οι κατευθυντικές πράξεις λόγου συνδέονται με στοιχεία δεοντικής τροπικότητας (Halliday, 2002), εννοώντας τις διαβαθμίσεις υποχρέωσης του παραλήπτη του μηνύματος. Στην παρούσα περίπτωση, γλωσσικό στοιχείο τροπικότητας αποτελεί η χρήση της προστακτικής, η οποία και δεν αφήνει στον αναγνώστη περιθώρια μη εμπλοκής και αποστασιοποίησης από το εκφερόμενο μήνυμα. Επιπροσθέτως, έκδηλα είναι και τα στοιχεία της αξιολόγησης (Weiss και Wodak, 2003) τα οποία και παρεμβάλλουν τόσο το συναίσθημα, όσο και την στάση και την ιδεολογική σκοπιά του συγγραφέα αναφορικά με το εξεταζόμενο γεγονός. Στοιχεία αξιολόγησης θεωρούνται η χρήση λέξεων αρνητικά επιφορισμένων (δολοφόνος,) καθώς επίσης και η αξιοποίηση της τεχνικής της ειρωνείας (ατσαλάκωτος, δε λήστεψε δα και τράπεζα).

32. #antiracism #KillahP

Με δύο μόνο λέξεις, και χωρίς να σχηματίζει πρόταση ο ομιλητής προβαίνει σε μια δημόσια δήλωση (αποφαντική πράξη λόγου), (Searle, 1965). Πιο συγκεκριμένα ισχυρίζεται ότι η δολοφονία του Παύλου Φύσσα (#KillahP) είναι μια πολιτική δολοφονία, με ξεκάθαρα ιδεολογικό προσανατολισμό (#antiracism). Ο δολοφονημένος κρίθηκε και «τιμωρήθηκε» για τα πιστεύω του. Στην ίδια λογική, η ίδια η θεματική ετικέτα #antiracism αποτελεί στοιχείο αξιολόγησης, καθώς διαμέσου αυτής παρεμβαίνει η κοινωνική και ιδεολογική ταυτότητα του ίδιο του συγγραφέα (Weiss και Wodak, 2003).

33. *Εσυ που ψηφισες τα χρυσαυγουλα για "να καθαρισει ο τοπος" μη σε δω να κλαις
οταν σφαζουν το παιδι σου στο δρομο #KillahP #goldendawn*

Ο συγγραφέας χρησιμοποιεί β' ενικό πρόσωπο και απευθύνεται άμεσα στο κοινό, προσωποποιώντας το μήνυμά του και δίνοντας έμφαση στην διάδραση μεταξύ πομπού και αποδέκτη, συμβάλλοντας στη διεύρυνση του δημοσίου διαλόγου (van Dijk, 2000,2008). Αν και στο κείμενο συναντάται αποφαντική πράξη λόγου (Searle,

1965), το περιεχόμενο προσανατολίζεται στον παραλήπτη. Η ειρωνική λειτουργία του λόγου είναι έκδηλη. Η χρήση εισαγωγικών ('να καθαρίσει ο τόπος'), στοχεύει στο να αποδώσει μια ιδιαίτερη απόχρωση νοήματος στο λόγο του συγγραφέα, ο οποίος ειρωνεύεται και ταυτόχρονα κατακρίνει τους υποστηρικτές του κόμματος της Χρυσής Αυγής για τον ιδεολογικό τους προσανατολισμό, καθώς επίσης και για τα κριτήρια βάσει των οποίων επέλεξαν να ακολουθήσουν την συγκεκριμένη πολιτική παράταξη. Η ειρωνεία δεν περιορίζεται στην χρήση εισαγωγικών αλλά διαφαίνεται και μέσω της επιλογής της λέξης 'χρυσάγουλα', αντί της επωνυμίας του κόμματος, ήτοι Χρυσή Αυγή. Η συγκεκριμένη επιλογή θεωρείται εύστοχη, δεδομένου ότι στόχο του συγγραφέα αποτελεί η υποβάθμιση των θέσεων του συγκεκριμένου κόμματος. Τέλος, ο συγγραφέας σε μια προσπάθεια, αφύπνισης, διέγερσης της κοινωνικής οργής και εν συνεχεία κινητοποίησης, δε διστάζει να χρησιμοποιήσει λεξιλόγιο με έντονο συναισθηματικό φορτίο, επιφορτισμένο μάλιστα με αρνητικές έννοιες και συνειρμούς ('σφάζει', 'κλαις').

34. Ελάτε, πείτε πάλι πως η συμμορία μαχαιροβγαλτών της ΧΑ είναι "ένα νόμιμο εκλεγμένο κοινοβουλευτικό κόμμα". #KillahP <http://tvxs.gr/news/ellada/dolofonia-antifasista-sto-keratsini-apo-xraysiagiti> ...

Μήνυμα με ειρωνικό χαρακτήρα το οποίο προσανατολίζεται άμεσα στον αποδέκτη. Η χρήση β' πληθυντικού (ελάτε, πείτε) εντάσσεται στο γλωσσικό μηχανισμό της δείξης προσώπου και αποδίδει στο μήνυμα έναν έντονα διαδραστικό χαρακτήρα (van Dijk, 2000,2008). Ο συγγραφέας ζητά από το κοινό να εμπλακεί στο ίδιο το εκφώνημα. Μόλα ταύτα, αν και αρχικά φαίνεται ότι απευθύνεται στον αποδέκτη, ουσιαστικά επιλέγει να χρησιμοποιήσει μια αποφαντική – εκφραστική πράξη λόγου προβαίνοντας σε μια προσωπική δήλωση, η οποία εμπεριέχει την άποψη και την στάση του συγγραφέα (Searle, 1965). Η επιλογή των λέξεων 'μαχαιροβγαλτών', 'συμμορία' αποτελεί γλωσσικό στοιχείο αξιολόγησης, και δεν θεωρείται τυχαία (Weiss και Wodak, 2003). Ο πομπός, μέσω του λόγου του κατασκευάζει την κοινωνική του ταυτότητα και δηλώνει ξεκάθαρα την στάση και τα συναισθήματά του. Ολοκληρώνοντας, στοιχείο αξιολόγησης αποτελεί ταυτόχρονα και η φράση 'ένα νόμιμο εκλεγμένο κόμμα', δεδομένου ότι προβάλλει την στάση του συγγραφέα αναφορικά με τη νομιμότητα της Χρυσής Αυγής. Η επιλογή των εισαγωγικών καταδεικνύει την αμφιβολία του συγγραφέα, ο οποίος και ειρωνεύεται το κατά πόσο τελικά πρόκειται για έναν νόμιμο κόμμα, εκλεγμένο από τη βάση της κοινωνίας. Στην

ουσία, η ειρωνεία δεν στοχεύει στο ίδιο το κόμμα της Χρυσής Αυγής, αλλά στην ίδια την κοινωνία και συγκεκριμένα σε όσους πολίτες έχουν επιλέξει να ασπαστούν τις ιδέες του κόμματος, υποστηρίζοντάς το μέσω της ψήφου τους.

35. Μην ξεχνιόμαστε, δεν είναι ο πρώτος νεκρός από χέρι φασίστα. Είναι ο πρώτος ντόπιος. Έχουν προηγηθεί πολλοί μετανάστες. #KillahP

Ο συγγραφέας εμπλέκεται άμεσα στο αφήγημα και δηλώνει την στάση του ως προς το εξεταζόμενο συμβάν μέσω του γλωσσικού μηχανισμού της αξιολόγησης (Weiss και Wodak, 2003). Χαρακτηριστικά, η απαλοιφή του ονόματος του δράστη, και σε αντιδιαστολή η επιλογή του επιθετικού προσδιορισμού ‘φασίστα’ αποτελεί γλωσσικό στοιχείο αξιολόγησης καθώς μέσω του εκφερόμενου λόγου παρεμβαίνει η προσωπική στάση του συγγραφέα. Ο λόγος του αποκτά πολιτική χροιά και συμβάλλει στην ανοικοδόμηση της κοινωνικής και πολιτικής ταυτότητας του κειμενικού παραγωγού. Συμπληρωματικά, η διαπροσωπική λειτουργία της γλώσσας διαφαίνεται μέσω της χρήσης α’ πληθυντικού (ξεχνιόμαστε). Ο πομπός επιλέγει αποφαντικές πράξεις λόγου (Searle, 1965), εκφερόμενες σε οριστική, προκειμένου να ενισχύσει την αλήθεια των λεγομένων του, όπως επίσης και τη δέσμευσή του με το περιεχόμενο του μηνύματος (επιστημική τροπικότητα), (Halliday, 2002).

36. Ματωμένα τρόφιμα. Το έπαιξε και φιλάνθρωπος ο δολοφόνος του #KillahP

Η ανωτέρω πράξη λόγου (Ματωμένα τρόφιμα) δύναται να χαρακτηριστεί ως εκφραστική (Searle, 1965) δεδομένου ότι προβάλλει το συναίσθημα και την στάση του αφηγητή. Ο συγγραφέας επιλέγει τη μεταφορική χρήση του λόγου προκειμένου να ειρωνευτεί το φιλανθρωπικό έργο των ανθρώπων που εντάσσονται στο κόμμα της Χρυσής Αυγής. Επιλέγει έναν επιθετικό προσδιορισμό που παραπέμπει σε αρνητικούς συνειρμούς (‘ματωμένα’ τρόφιμα) προκειμένου να επιτείνει την συγκινησιακή φόρτιση και να ευαισθητοποιήσει τον αποδέκτη. Η πρόθεσή του, εννοώντας τον στιγματισμό των υποστηρικτών της Χρυσής Αυγής, τους οποίους και εκπροσωπεί ο δράστης, γίνεται φανερή στην αμέσως επόμενη φράση (Το παίζει και φιλάνθρωπος ο δολοφόνος). Συμπερασματικά, παρατηρείται η εναλλαγή μεταφορικού και κυριολεκτικού λόγου. Μόλα ταύτα, ο σκοπός του συγγραφέα παραμένει αναλλοίωτος. Τέλος, η λέξη ‘δολοφόνος’, καθώς επίσης και η αλληγορική φράση ‘ματωμένα τρόφιμα’ αποτελούν γλωσσικά στοιχεία αξιολόγησης. Μέσω του λόγου ο αφηγητής κατασκευάζει την κοινωνική του ταυτότητα και διατυπώνει

ξεκάθαρα την στάση του αναφορικά με το εξεταζόμενο γεγονός (Weiss και Wodak, 2003). Κατόπιν τούτου, ο λόγος του αποκτά πολιτικές και ιδεολογικές προεκτάσεις.

37. Καλό ταξίδι #KillahP

Όπως έχει ήδη αναφερθεί η πραγματολογία υποστηρίζει ότι η γλώσσα είναι ένας σημαντικός μηχανισμός – εργαλείο διαμέσου του οποίου ο χρήστης της γλώσσας προβαίνει σε συγκεκριμένες ενέργειες. Κατόπιν τούτου, ο συγγραφέας του μηνύματος χρησιμοποιεί μια εκφραστική πράξη λόγου (Searle, 1965) για να εκφράσει το συναίσθημα του ως προς το δολοφονημένο τραγουδιστή.

38. The murder of #KillahP is not the first time #GoldenDawn have killed, and I very much fear it won't be the last.

Αρχικά ο συγγραφέας χρησιμοποιεί αποφαντική πράξη λόγου (Searle, 1965), προχωρώντας σε μια άμεση δήλωση, εννοώντας το ότι ο θάνατος του Παύλου Φύσσα δεν είναι το πρώτο τραγικό γεγονός για το οποίο φαίνεται να ευθύνεται το κόμμα της Χρυσής Αυγής (The murder of #KillahP is not the first time #GoldenDawn have killed). Το μήνυμα εκφέρεται σε οριστική παρακειμένου, η οποία επιτελεί ρόλο ενεστώτα, επιδιώκοντας να ενισχύσει την αλήθεια του συγγραφέα σχετικά με όσα αναφέρει (Halliday, 2002). Η δεύτερη πράξη λόγου που εντοπίζεται κρίνεται ως εκφραστική (Searle, 1965). Ο συγγραφέας εκφράζει την στάση και το συναίσθημά του, και συγκεκριμένα το φόβο του, στο κοινό. Εκφράζοντας φόβο επιδιώκει να ευαισθητοποιήσει και να κινητοποιήσει τον αποδέκτη, τονίζοντας πως χωρίς την άμεση ανάληψη δράσης, παρόμοια συμβάντα θα επαναληφθούν. Προκειμένου να επιτείνει την συγκινησιακή φόρτιση και να προσθέσει αμεσότητα στο αφήγημα, προσωποποιεί το μήνυμα και απευθύνεται σε α' ενικό (I very much fear). Ολοκληρώνοντας, στις αποφαντικές και εκφραστικές πράξεις λόγου απουσιάζουν οι ενδείξεις αλληλεπίδρασης. Το μήνυμα προσανατολίζεται στον ίδιο τον πομπό, ενώ ο ρόλος του αποδέκτη περιορίζεται σε αυτόν στον οποίο κάτι λέγεται.

39. "Η ελευθερία του Λόγου ακριβά κοστίζει" δίκιο είχε τελικά... #KillahP

<http://www.youtube.com/watch?v=6Q8v3bglLWM> ...

Δανειζόμενος τους στίχους του ίδιου του δολοφονημένου τραγουδιστή ο κειμενικός παραγωγός υπαινίσσεται ότι τα αίτια της δολοφονίας είναι βαθιά πολιτικά και ιδεολογικά. Σύμφωνα με τον συγγραφέα ο Παύλος Φύσσας δολοφονείται για τις ιδέες

που πρεσβεύει και για τα όσα υποστηρίζει. Μέσω του λόγου του υπαινίσσεται την παρακμή της ίδιας της δημοκρατίας, της οποίας χαρακτηριστικό γνώρισμα οφείλει να αποτελεί η ελευθερία λόγου, σκέψης και έκφρασης. Σε μια κοινωνία όμως όπου άνθρωποι «τιμωρούνται» για τα όσα ελεύθερα υποστηρίζουν και εκφράζουν, αυτό που τελικά τίθεται υπό αμφισβήτηση είναι ο ίδιος ο θεσμός της δημοκρατίας.

40. Η ενίσχυση και η αποθράσυνση της ναζιστικής συμμορίας είναι σύμπτωμα της κατάλυσης της Δημοκρατίας, όχι αίτιο. #KillahP #fasistes_foniades

Ο λόγος του συγγραφέα αποκτά ξεκάθαρα ιδεολογική και πολιτική χροιά, συμβάλλοντας στην ανοικοδόμηση της κοινωνικής ταυτότητας του χρήστη. Ως εκ τούτου, έκδηλα είναι τα γλωσσικά στοιχεία που εντάσσονται στον μηχανισμό της αξιολόγησης και τα οποία εντοπίζονται σε λέξεις – φράσεις όπως: ‘ναζιστική συμμορία’ αλλά και στο hashtag #fasistes_foniades (Weiss και Wodak, 2003). Το περιεχόμενο του μηνύματος προσανατολίζεται στον ίδιο τον κειμενικό παραγωγό, ο οποίος μέσω αποφαντικής πράξης λόγου (Searle, 1965) προχωράει σε μια δημόσια δήλωση, ή καλύτερα διαπίστωση. Ο χρήστης υποστηρίζει πως ο θεσμός της δημοκρατίας στην ελληνική κοινωνία έχει πάψει να υφίσταται. Υπό αυτό το πρίσμα συμπληρώνει πως η άνοδος της Χρυσής Αυγής είναι το απότοκο της παρακμής της δημοκρατίας. Με άλλα λόγια, αυτό που ο συγγραφέας καταδεικνύει μέσω του λόγου του είναι πως το κόμμα της Χρυσής Αυγής, ακόμη και αν έχει νομίμως εκλεγεί από ένα σώμα πολιτών, δεν ανήκει στο επονομαζόμενο δημοκρατικό τόξο, δεδομένου ότι οι θέσεις και οι αξίες που υποστηρίζει παρεκκλίνουν σημαντικά από αυτές που διέπουν τον ίδιο το θεσμό της δημοκρατίας. Προκειμένου να ενισχύσει τον ισχυρισμό του επιλέγει να χρησιμοποιήσει λεξιλόγιο αρνητικά επιφορτισμένο.

41. Το μαχαίρι δεν το κρατούσε μόνο ο φονιάς #KillahP

Ο συγγραφέας χρησιμοποιεί αποφαντική πράξη λόγου (Searle, 1965), καθώς δηλώνει κάτι. Αν και το μήνυμα φαίνεται να προσανατολίζεται στον ίδιο, με μια δεύτερη ανάγνωση συμπεραίνεται ότι το μήνυμα απευθύνεται στην κοινωνία. Ο συγγραφέας εμμέσως κατηγορεί την κοινωνία, αποδίδοντάς τις ευθύνες για τη δολοφονία του Παύλου Φύσσα. Χαρακτηριστικά αναφέρει πως ‘Το μαχαίρι δεν το κρατούσε μόνο ο φονιάς’ υπονοώντας ότι κάθε πολίτης που υποστήριξε με τη ψήφο του το κόμμα της Χρυσής Αυγής θεωρείται συνυπεύθυνος και ηθικός αυτουργός της δολοφονίας. Συμπερασματικά, το συμβάν αποκτά ιδεολογικό και πολιτικό υπόβαθρο. Τέλος, η

λέξη ‘φονιάς’ αποτελεί γλωσσικό στοιχείο αξιολόγησης (Weiss και Wodak, 2003). Ο συγγραφέας ταυτίζεται με το περιεχόμενο του μηνύματος και δεν διστάζει να εκφράσει ξεκάθαρα την στάση του δια μέσω αυτού.

42. Τα λόγια μοιάζουν πολύ φτωχά μπροστά σε αυτό που έγινε. #KillahP

Σε εκφραστική πράξη λόγου (Searle, 1965) παραπέμπει το ανωτέρω μήνυμα δια μέσω του οποίου ο συγγραφέας επιχειρεί να επικοινωνήσει τη θλίψη του για τα γεγονότα που εξελίσσονται στην ελληνική κοινωνία. Χαρακτηρίζει τα λόγια του ‘φτωχά’ καθώς δεν αρκούν για να περιγράψουν τα δυσάρεστα αισθήματα που βιώνει. Επιδίωξη του συγγραφέα είναι αρχικά η εξωτερίκευση των προσωπικών του συναισθημάτων, και εν συνέχεια η ευαισθητοποίηση του αποδέκτη, η οποία με την σειρά της θα οδηγήσει στην αφύπνιση και στη ανάληψη δράσης εκ μέρους της κοινωνίας.

43. Killing democracy! <http://wp.me/p26gkO-NU> via @LatuffCartoons #KillahP

Ο θάνατος του Παύλου Φύσσα ισοδυναμεί με το θάνατο της ίδιας της δημοκρατίας. Με άλλα λόγια ο συγγραφέας υποστηρίζει πως σε μια χώρα όπου άνθρωποι δολοφονούνται για τις ιδέες τους και για τα όσα δημόσια υποστηρίζουν, η δημοκρατία ως θεσμός έχει πάψει ουσιαστικά να υφίσταται. Συμπερασματικά, με μια μόνο φράση (Killing democracy!) υπονοεί την παρακμή του πολιτικού συστήματος και την ευρύτερη παρακμή του κοινωνικού συνόλου όπως και των κυρίαρχων θεσμών, αξιών και κοινωνικών δομών. Η πράξη λόγου που επιτελείται κρίνεται ως εκφραστική (Searle, 1965). Ο συγγραφέας προβάλλει το συναίσθημα του και την στάση του ως προς το εξεταζόμενο συμβάν. Τέλος, η αλληγορική αναφορά στο θάνατο της δημοκρατίας είναι ένδειξη αξιολόγησης, καθώς φανερώνει την στάση, το συναίσθημα και τον ιδεολογικό προσανατολισμό του συγγραφέα ως προς το εξεταζόμενο γεγονός.

44. Rip #PavlosFyssas !!! Α Θ Α Ν Α Τ Ο Σ !!!

Εκφραστική πράξη λόγου (Searle, 1965) που στόχο έχει να μεταφέρει το συναίσθημα του συγγραφέα, την θλίψη και την συμπαράστασή του αναφορικά με το θάνατο του δολοφονημένου Παύλου Φύσσα (‘Rip #PavlosFyssas’). Εν συνεχεία προβαίνει στην χρήση αποφαντικής πράξης λόγου (Searle, 1965), διατυπώνοντας μια δημόσια δήλωση (Α Θ Α Ν Α Τ Ο Σ). Ο συγγραφέας δια μέσω της χρήσης του επιθέτου Α Θ

Α Ν Α Τ Ο Σ, στο οποίο δε επιλέγει να αποδώσει και την έμφαση μέσω της χρήσης κεφαλαίων γραμμάτων, υπαινίσσεται ότι ακόμη και αν ο Παύλος Φύσσας είναι πλέον νεκρός, τα όσα εξέφραζε παραμένουν ζωντανά και επίκαιρα. Συμπερασματικά ο νεαρός τραγουδιστής μετατρέπεται σε ένα κοινωνικό σύμβολο για τους εξεγερμένους, στο οποίο συνοψίζονται ιδέες και αξίες όπως η ελευθερία λόγου, η ισότητα μεταξύ των πολιτών και η αναγκαιότητα για κοινωνική αλληλεγγύη. Συμπληρωματικά, τα σημεία στίξης, και συγκεκριμένα το θαυμαστικό, λειτουργούν ως ένα επιπρόσθετο σχόλιο που αποσκοπεί στο να υπογραμμίσει το συναίσθημα του συγγραφέα. Μέσω του λόγου γίνεται φανερό ότι ο συγγραφέας αμφιταλαντεύεται μεταξύ αντικρουόμενων συναισθημάτων. Η θλίψη και η οργή δίνει τη θέση της στην αποφασιστικότητα και το θαυμασμό. Ως εκ τούτου, η χρήση θαυμαστικού επιχειρεί να φέρει στην επιφάνεια την εσωτερική πάλη με την οποία βρίσκεται αντιμέτωπος ο κειμενικός παραγωγός.

45. I haven't been touched so much in my life by a photo since Capa's 'Falling Soldier' photo, as I have been touchd by the dying #KillahP photo

Μέχρι στιγμής η γλώσσα αντιμετωπίζεται ως ένα σημαντικό εργαλείο μέσω του οποίου ο αφηγητής προβαίνει σε συγκεκριμένες πράξεις. Στην παρούσα περίπτωση ο ομιλητής εκφράζει την στάση του και κυρίως το συναίσθημα του αναφορικά με το γεγονός της δολοφονίας του Παύλου Φύσσα και ως εκ τούτου η πράξη λόγου που επιτελείται κρίνεται ως εκφραστική (Searle, 1965), με το αίσθημα της θλίψης και της οργής να κυριαρχεί.

46. Που βρίσκονται ο Σφακιανάκης και ο Πλούταρχος τώρα; Για αρπαχτές στους Έλληνες ομογενείς ... #xrusaugites <http://bit.ly/17OrUTc> #KillahP

Ο συγγραφέας απευθύνει στο κοινό ένα ρητορικό ερώτημα. Μόλα ταύτα, η διεπίδραση είναι περιορισμένη. Το μήνυμα προσανατολίζεται στον ίδιο το πομπό, ο οποίος ακολούθως απαντά στο ερώτημα που ο ίδιος έχει θέσει. Συμπερασματικά, οι πράξεις λόγου που εντοπίζονται έχουν αποφαντικό χαρακτήρα (Searle, 1965), καθώς παρουσιάζουν μέσω μιας ανοιχτής δήλωσης τη διαπίστωση του συγγραφέα αναφορικά με τον τρόπο που φέρονται άτομα τα οποία δρουν στα όρια της δημόσιας σφαίρας, και τα οποία έχουν παλαιότερα αναφερθεί με υποστηρικτικά λόγια στο κόμμα της Χρυσής Αυγής. Ο συγγραφέας προκειμένου να στηλιτεύσει την κουλτούρα των υποστηρικτών της Χρυσής Αυγής παραδειγματικά προβάλλει δύο

δημόσια πρόσωπα, γνωστά στο ευρύ κοινό, τα οποία και έχουν στο παρελθόν εκφράσει την «συμπάθειά» τους προς την Χρυσή Αυγή. Εν συνεχεία, επιχειρεί να τα αποδομήσει, χρησιμοποιώντας ένα σκληρό και υποτιμητικό λεξιλόγιο (‘αρπαχτές’). Συμπερασματικά, εστιάζοντας σε δύο συγκεκριμένα αλλά ταυτόχρονα, υπό το πρίσμα πάντα του συγγραφέα, αντιπροσωπευτικά παραδείγματα, επιχειρεί να στιγματίσει συνολικά τον ιδεολογικό προσανατολισμό του κόμματος της Χρυσής Αυγής.

E. Ενημερώσεις σχετικές με το γεγονός

1. Interview with mother of Pavlos Fyssas translated #KillahP <http://revolution-news.com/interview-with-mother-of-pavlos-fyssas-killahp/> ... video evidence exists, cops implicated in murder? @VeriasA

Ο χρήστης του tweet επιλέγει να δημοσιεύσει link με μεταφρασμένη στα αγγλικά συνέντευξη της μητέρας του δολοφονημένου Παύλου Φύσσα. Ως πηγή ενημέρωσης χρησιμοποιείται το εναλλακτικό site ‘revolution-news.com’. Η μετάφραση της συνέντευξης ενισχύει τον ισχυρισμό υπέρ ενός διεθνοποιημένου χαρακτήρα των σύγχρονων κοινωνικών κινημάτων, τα οποία μέσω της άμεσης, μαζικής και ταχύτατης διοχέτευσης πληροφοριών την οποία επιτρέπουν τα νέα μέσα επικοινωνίας, ξεπερνούν γρήγορα τα εθνικά σύνορα. Τα νέα κινήματα δεν υπόκεινται σε γεωγραφικούς και χρονικούς περιορισμούς και οι νέες τεχνολογίες συμβάλλουν σημαντικά σε αυτό. Ως εκ τούτου, δημοσιεύοντας το συγκεκριμένο υλικό online, ο χρήστης επιδιώκει να αφυπνίσει μαζικά την κοινωνία. Η μητέρα του δολοφονημένου ως τραγική φιγούρα προβάλλει την ανάγκη για αλληλεγγύη και συλλογικότητα. Τέλος, με μια αποφαντική πράξη λόγου (Searle, 1965) ο χρήστης υπαινίσσεται την εμπλοκή της αστυνομίας στο γεγονός της δολοφονίας.

*2. Neo-nazis in #austerity hit #Greece murder anti-fascist hip-hop artist
#PavlosFyssas aka #KillahP. #RIP #antifa <http://bit.ly/18aXb1z>*

Τα συναισθήματα και η υποκειμενική κρίση του συγγραφέα παρεμβάλλουν στο κείμενο μέσω της χρήσης των λέξεων ‘Neo-Nazis’ και ‘antifascist’, οι οποίες αποτελούν ταυτόχρονα και γλωσσικά στοιχεία αξιολόγησης (Weiss και Wodak, 2003). Επιλέγεται η χρήση αποφαντικών πράξεων λόγου (Searle, 1965) σε οριστική ενεστώτα, υπερτονίζοντας την αλήθεια που διέπει το αφήγημα καθώς και την άμεσο, επίκαιρο και επιτακτικό χαρακτήρα του μηνύματος. Τέλος, αξίζει να ειπωθεί ότι η

οικονομική κρίση ταυτίζεται για ακόμη μια φορά με το τραγικό συμβάν της δολοφονίας. Για τον αφηγητή, η οικονομική κρίση έχει άμεσες κοινωνικές επιπτώσεις, κάτι το οποίο γίνεται φανερό μέσα από την στροφή της κοινωνίας στα άκρα, η οποία με την σειρά της οδηγεί σε πράξεις βίας, και κατ' επέκταση στην παρακμή της κοινωνίας, και των κοινωνικών δομών.

3. Via @kinimatini: Thousands of people at the cemetery now: funeral of Pavlos

Fyssas. via @Cyberela #killahp #greece

Η χρονική δείξη πραγματοποιείται μέσω της χρήσης του χρονικού προσδιορισμού 'τώρα' (now), ο οποίος και προσδίδει αμεσότητα στο αφήγημα και παράλληλα το τοποθετεί μέσα σε συγκεκριμένα χωροχρονικά πλαίσια (van Dijk, 2000,2008). Το μήνυμα είναι γραμμένο στα αγγλικά, προκειμένου να απευθυνθεί σε ένα ευρύ κοινό πέραν των εθνικών συνόρων, εκφράζοντας έτσι το διεθνή χαρακτήρα του κινήματος που αναπτύσσεται. Το περιεχόμενο του μηνύματος έχει ενημερωτικό χαρακτήρα, καθώς στόχος είναι η αναμετάδοση πληροφοριών σχετικά με την κηδεία του τραγουδιστή. Απώτερος σκοπός του συγγραφέα είναι να επιτείνει το συγκινησιακό κλίμα που επικρατεί, επιχειρώντας να ευαισθητοποιήσει και να αφυπνίσει την κοινωνία. Έμφαση αποδίδεται στην μαζικότητα του κινήματος, κάνοντας λόγο για χιλιάδες πολίτες οι οποίοι και έχουν προσέλθει στην κηδεία του νεαρού τραγουδιστή.

4. #Killahp

Από την εξωτερική παρατήρηση του γεγονότος, και γενικότερα της λειτουργίας του Twitter προκύπτει ότι δεν είναι λίγες οι φορές που οι συγγραφείς περιορίζονται στη δημοσίευση μόνο μιας συγκεκριμένης θεματικής ετικέτας, χωρίς να συμπεριλαμβάνουν κάποιο επιπλέον συνοδευτικό μήνυμα ή οπτικοακουστικό υλικό. Στην πράξη αυτή προβαίνει και ο χρήστης στο παραπάνω παράδειγμα και ως πράξη λόγου δύναται να χαρακτηριστεί ως αποφαντική (Searle, 1965). Ο σκοπός που επιτελεί η δημοσίευση μιας μεμονωμένης ετικέτας, και δη στην παρούσα περίπτωση είναι διττός. Από την μία στόχος είναι η δημιουργία τάσης (trend). Οι ετικέτες που χρησιμοποιούνται συχνότερα στο Twitter εμφανίζονται στην αρχική σελίδα του λογαριασμού του κάθε χρήστη, υποδηλώνοντας τις θεματικές που απασχολούν την κοινωνία σε συγκεκριμένη χρονική περίοδο. Ο χρήστης με την πράξη του θέλει να αναδείξει την σπουδαιότητα του γεγονότος, καθιστώντας το πρώτο στην θεματική ατζέντα των πολιτών, έτσι όπως προκύπτει μέσα από την χρήση των ψηφιακών

μέσων. Εν συνεχεία, το hashtag #KillahP λειτουργεί και ως εκφραστική πράξη λόγου (Searle, 1965), καθώς προβάλλει «σιωπηλά» το συναίσθημα συμπαράστασης και αλληλεγγύης των χρηστών ως προς τον δολοφονημένο τραγουδιστή.

5. Η ΕΛΑΣ διαψεύδει τη μητέρα του Παύλου Φύσσα..«Δεν υπάρχει βίντεο από τη δολοφονία», δήλωσαν αξιωματούχοι #KillahP <http://shar.es/iLlsj>

Ο παραγωγός του συγκεκριμένου μηνύματος είναι η εφημερίδα «Athens Voice». Κατόπιν τούτου, και στην εποχή της σύγκλισης των μέσων, παρατηρείται ότι ολοένα και περισσότερα από τα παραδοσιακά ΜΜΕ χρησιμοποιούν τα ψηφιακά μέσα κοινωνικής δικτύωσης προκειμένου να προσεγγίσουν άμεσα και γρήγορα ένα μαζικό κοινό. Εξ' αυτού ορμώμενη, διαφαίνεται μια σχέση έντονης αλληλεπίδρασης μεταξύ παραδοσιακών και σύγχρονων μέσων επικοινωνίας, όπου αμφότερα εκμεταλλεύονται τις δυνατότητες που παρέχει το κάθε μέσο ξεχωριστά. Τα εισαγωγικά χρησιμοποιούνται προκειμένου ο χρήστης να υπογραμμίσει ότι μεταφέρει ως αυτούσιο παράθεμα της δηλώσεις αξιωματικών της ελληνικής αστυνομίας. Έχοντας το μήνυμα ενημερωτικό χαρακτήρα, οι πράξεις λόγου που χρησιμοποιούνται χαρακτηρίζονται ως αποφαντικές (Searle, 1965).

6. Οι Ειδικοί Φρουροί επιτίθενται με ανακοίνωση στην ΑΝΤΑΡΣΥΑ - Η απάντηση της #Antarsya - #ERT Open <http://bit.ly/16nTJ7L> #killahp

Στα πλαίσια της πολιτικής επικοινωνίας αναδημοσιεύεται στο Twitter η ανακοίνωση του κόμματος ΑΝΤΑΡΣΥΑ, καθώς και η ανακοίνωση – επίθεση των ειδικών φρουρών. Ο χρήστης χρησιμοποιεί έντονα λεξιλόγιο (επιτίθενται) προκειμένου να αποδώσει συγκεκριμένο ιδεολογικό προσανατολισμό στο περιεχόμενο του μηνύματος. Χρησιμοποιείται αποφαντική πράξη λόγου (Searle, 1965), δεδομένου ότι το μήνυμα στοχεύει στην πληροφόρηση του κοινού, και προσανατολίζεται στον ίδιο τον παραγωγό, μην επιδιώκοντας περαιτέρω διάδραση. Εκφέρεται σε οριστική ενεστώτα, υπογραμμίζοντας τη βεβαιότητα του αφηγητή και προσδίδοντας ταυτόχρονα αμεσότητα στην ενημέρωση. Η τροπικότητα (Halliday, 2002) εκφράζει την αλήθεια του αφηγητή, ο οποίος και ταυτίζεται με το περιεχόμενο του αφηγήματος. Τέλος, οι αποφαντικές πράξεις λόγου συνδέονται με γλωσσικές ενδείξεις επιστημικής τροπικότητας, αναδεικνύοντας διαβαθμίσεις αλήθειας. Στο συγκεκριμένο παράδειγμα, γλωσσική ένδειξη τροπικότητας αποτελεί το ρήμα

‘επιτίθενται’ και η εκφορά του σε συγκεκριμένη έγκλιση και χρόνο, όπως αναφέρεται και ανωτέρω.

7. *A Golden Dawn Member Murdered an Anti-Fascist Rapper in Athens Last Night* | [http://www.vice.com/en_uk/read/the-golden-dawn-murdered-an-antifascist-rapper-last-night ...](http://www.vice.com/en_uk/read/the-golden-dawn-murdered-an-antifascist-rapper-last-night...) #KillahP #PavlosFyssas #antifa

Έκδηλα είναι στο κείμενο τα λεκτικά στοιχεία που εντάσσονται στο γλωσσικό μηχανισμό της δείξης και στοχεύουν στη διεπίδραση πομπού και αποδέκτη, συνδέοντας το κείμενο με συγκεκριμένες χωρικές και χρονικές διαστάσεις (van Dijk, 2000,2008). Οι λέξεις ‘Athens’ και ‘last night’ αποτελούν στοιχεία χωρικής και χρονικής δείξης αντιστοίχως, βοηθώντας τον αναγνώστη να συλλάβει το τοπικό και χρονικό υπόβαθρο του μηνύματος. Η πράξη λόγου που επιτελείται κρίνεται ως αποφαντική (Searle, 1965), καθώς ο συγγραφέας επιχειρεί να ενημερώσει το κοινό του, προβαίνοντας παράλληλα σε μια δήλωση με πολιτικό χαρακτήρα και ιδεολογικό προσανατολισμό. Το επίθετο ‘antifascist’ που χρησιμοποιείται για να προσδιορίσει το θύμα αποτελεί ένδειξη αξιολόγησης, καθώς παρεμβαίνει εμμέσως η υποκειμενική κρίση του συγγραφέα για το γεγονός (Weiss και Wodak, 2003). Σε ένα ευρύτερο εννοιολογικό πλαίσιο ο συγγραφέας επεκτείνει το διάλογο, κάνοντας λόγο για μια πολιτική δολοφονία, όπου το θύμα δολοφονείται για τις ιδέες που αντιπροσωπεύει και υποστηρίζει.

8. *Παύλος Φύσσας νεκρός από μαχαίρι φασίστα* [Ⓐ] #KillahP

Αποφαντική πράξη λόγου η οποία και προσανατολίζεται στον ίδιο τον ομιλητή εντοπίζεται στο παραπάνω μήνυμα (Searle, 1965). Το λεξιλόγιο που επιλέγεται (φασίστα) αναδεικνύει την επιθυμία του συγγραφέα να εμπλακεί στο εκφώνημα, καταθέτοντας και μεταφέροντας την δική του προσωπική άποψη μέσω του γλωσσικού μηχανισμού της αξιολόγησης. Η τροπικότητα, η οποία ως φαινόμενο αφορά στο βαθμό κατά τον οποίο ο παραγωγός ταυτίζεται και συνδέεται με το περιεχόμενο του μηνύματος, χαρακτηρίζεται ως επιστημική, δεδομένου ότι συνοδεύει τις αποφαντικές πράξεις λόγου (Halliday, 2002). Ο αφηγητής κάνει μια δήλωση για την αλήθεια της οποίας δεσμεύεται, και αυτό εκφράζεται με την χρήση οριστικής, η οποία και δηλώνει το πραγματικό και το βέβαιο. Τέλος, ο συγγραφέας σκόπιμα αποσιωπά το όνομα του δράστη, αποδίδοντας στο γεγονός ξεκάθαρο ιδεολογικό

προσανατολισμό. Ο δράστης δεν έχει ονοματεπώνυμο και μοναδικό του χαρακτηριστικό γνώρισμα είναι η ιδεολογική και πολιτική του κουλτούρα και ταυτότητα. Κατόπιν τούτου, δράστης και συνυπεύθυνος στην δολοφονία του Παύλου Φύσσα κρίνεται ο οποιοσδήποτε τάσσεται υπέρ της συγκεκριμένης ιδεολογίας.

9. *@PanosKammenos leader of party Independent Greeks was attacked as he went to visit site of murder #KillahP #rbnews*

Στην ανωτέρω περίπτωση η επιλογή της παθητικής φωνής αποτελεί μια έντεχνη επιλογή εκ μέρους του αφηγητή. Αν και σε προηγούμενες περιπτώσεις είδαμε να συμβαίνει το αντίθετο, στο συγκεκριμένο μήνυμα η χρήση παθητικής φωνής φαίνεται να εξυπηρετεί στην απαλοιφή του δράστη, ενώ παράλληλα αποδίδει την έμφαση στο ίδιο το γεγονός, καθώς και στο υποκείμενο, εννοώντας τον πρόεδρο του κόμματος των Ανεξαρτήτων Ελλήνων, Πάνο Καμμένο. Θα μπορούσε να ειπωθεί ότι πίσω από την επιλογή της παθητικής φωνής υποβόσκει η «συμπάθεια» του αφηγητή ως προς τον υπεύθυνο της επίθεσης, του οποίου την ταυτότητα επιχειρεί να «προστατεύσει».

10. *#KillahP Νέα στοιχεία για τη δολοφονία του Φύσσα: Στον «τοπάρχη» της Χρυσής Αυγής η «κομματική ταυτότητα» του δράστη*

http://www.spirospero.gr/index.php/koinonia/74557-nea-stoixeia-gia-ti-dolofonia-tou-p-fyssa-ston-toparxi-tis-xrysis-avgis-i-kommatiki-taftotita-tou-drasti#.UjnI_Y0jszQ.twitter ...

Το μήνυμα περιλαμβάνει link που οδηγεί σε άρθρο το οποίο παρουσιάζει στοιχεία τα οποία εμπλέκουν το κόμμα της Χρυσής Αυγής με τη δολοφονία του Παύλου Φύσσα. Ως εκ τούτου, τόσο για τον παραγωγό του μηνύματος, όσο και για τον αρθρογράφο ο οποίος με την συγκεκριμένη αναδημοσίευση δείχνει πως συμερίζεται την άποψη του πρωταρχικού συγγραφέα, προκύπτει ότι πρόκειται για ένα γεγονός με πολιτικές προεκτάσεις, δεδομένου ότι ένα κόμμα του ελληνικού κοινοβουλίου φαίνεται να συνδέεται άμεσα με τη δολοφονία. Η χρήση των εισαγωγικών επιδιώκει να αποδώσει την έμφαση στον πολιτικό απόηχο του γεγονότος κάνοντας λόγο για «κομματική ταυτότητα» του δράστη. Η απουσία ρήματος είναι σκόπιμη και στοχεύει στο να εντείνει το αίσθημα της δημόσιας κατακραυγής και την ανάγκη για απόδοση δικαιοσύνης, η οποία θα επέλθει μέσω της ενημέρωσης και κατ' επέκταση της κινητοποίησης της κοινωνίας.

11. in greek πρόταση για το Δημοτικό Συμβ. στη Νέα Φιλαδέλφεια

[#GoldenDawn #KillahP @karvanitis](http://www.orientales.gr/?p=79130)

@ai_katerina @enet_news

Ένα ιδιαίτερα συχνό φαινόμενο στο Twitter αποτελεί η δημοσίευση μηνυμάτων τα οποία συνοδεύονται από δημοφιλή hashtag, ενώ δεν σχετίζεται το περιεχόμενο του μηνύματος με αυτά, προκειμένου να προσελκύσουν περισσότερους αναγνώστες. Το φαινόμενο αυτό εντοπίζεται και στο ανωτέρω μήνυμα, καθώς το άρθρο αναφέρεται σε δηλώσεις του βουλευτή Μάκη Βορίδη σχετικά με το εκλογικό σύστημα, και κατόπιν τούτου δε χρήζει περαιτέρω διερεύνησης.

12. Αυτός είναι ο δολοφόνος Χρυσανγίτης Γ.Ρουπάκιας

<http://www.alfavita.gr/arhron/%CE%B1%CF%85%CF%84%CF%8C%CF%82-%CE%B5%CE%AF%CE%BD%CE%B1%CE%B9-%CE%BF-%CE%B4%CE%BF%CE%BB%CE%BF%CF%86%CF%8C%CE%BD%CE%BF%CF%87%CF%81%CF%85%CF%83%CE%B1%CF%85%CE%B3%CE%AF%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%B3%CF%81%CE%BF%CF%85%CF%80%CE%AC%CE%BA%CE%B9%CE%B1%CF%82...#killahP#rbnews>

Όπως έχει ήδη αναφερθεί πολλάκις η δολοφονία του Παύλου Φύσσα αποκτά πολιτικό απόηχο. Το γεγονός αυτό επαληθεύεται και διαμέσου του παραπάνω μηνύματος. Ο συγγραφέας αποδίδει την έμφαση στην πολιτική – κομματική ταυτότητα του κατηγορούμενου για τη δολοφονία του Παύλου Φύσσα. Κατά αυτόν τον τρόπο, επιδιώκει να στιγματίσει στο σύνολό της την κομματική παράταξη της Χρυσής Αυγής, καθιστώντας την ως το βασικό ηθικό αυτουργό της δολοφονίας.

13. Και στα επεισόδια στο Μελιγαλά ο δολοφόνος του Παύλου Φύσσα

Ο χρήστης επιλέγει αποφαντική πράξη λόγου, καθώς στόχος του είναι η ενημέρωση του κοινού (Searle, 1965). Ουσιαστικά, με την αναφορά του στα επεισόδια ο συγγραφέας υπαινίσσεται την ταύτιση της Χρυσής Αυγής με τα γνωστά τάγματα ασφαλείας, τα οποία έδρασαν στην Ελλάδα κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Η εξομοίωση αυτή επιχειρεί να στιγματίσει τον κατηγορούμενο περαιτέρω, εστιάζοντας στον ιδεολογικό του προσανατολισμό και την κομματική του ταυτότητα.

Κατόπιν τούτου, αν και αρχικά το μήνυμα φαίνεται να έχει ενημερωτικό χαρακτήρα, απώτερος σκοπός είναι η απόδοση πολιτικής χροιάς, αλλά και πολιτικής ευθύνης, στο γεγονός που σχετίζεται με τη δολοφονία του Παύλου Φύσσα.

14. #GoldenDawn threatening to sue anyone who says that the murderer of #killahP was a member. Murderer was a card carrying member of Golden Dawn

Μήνυμα το οποίο και δημοσιεύεται στα αγγλικά προκειμένου να προσεγγίσει ένα όσο το δυνατόν πιο διευρυμένο κοινό. Λαμβάνοντας υπόψη το σύνολο των δημοσιευμένων μηνυμάτων στα αγγλικά προκύπτει ότι το γεγονός της δολοφονίας του Παύλου Φύσσα έχει πλέον «βγει» εκτός των εθνικών συνόρων και απασχολεί σημαντικά τη διεθνή κοινότητα. Εν συνεχεία, ο συγγραφέας αξιοποιεί το μηχανισμό της αντίθεσης για να προβεί σε μια πράξη λόγου με διακηρυχτικό περιεχόμενο (Searle, 1965). Αρχικά, μέσω αποφαντικής πράξης λόγου ενημερώνει το κοινό πως το κόμμα της Χρυσής Αυγής απειλεί με μηνύσεις οποιονδήποτε αναφέρεται στη διασύνδεση του δράστη με το κόμμα της Χρυσής Αυγής (Searle, 1965). Ακολούθως, με μια δεύτερη αποφαντική πράξη λόγου, και ερχόμενος σε αντιπαράθεση με όσα αρχικά προβάλλει το αφήγημα, υποστηρίζει ανοιχτά ότι ο κατηγορούμενος – δολοφόνος υπήρξε οπαδός του κόμματος της Χρυσής Αυγής. Απώτερος σκοπός του είναι να επιφέρει ο ίδιος πρώτος την κοινωνική αλλαγή, και ως εκ τούτου, το περιεχόμενο των πράξεων λόγου χαρακτηρίζεται εν τέλει ως διακηρυχτικό. Ο συγγραφέας υποδηλώνει, μέσω της αντίθεσης, πως δε φοβάται να συγκρουστεί και να υποστηρίξει την ελευθερία του λόγου του, υπογραμμίζοντας την αναγκαιότητα για θεσμική αλλαγή. Συμπερασματικά, υπαινίσσεται ότι μόνο μέσω της ελευθερίας λόγου και έκφρασης ο θεσμός της δημοκρατίας θα αποκατασταθεί, και εμφανίζεται διατεθειμένος να πρωτοστατήσει στην αλλαγή αυτή.

15. Αυτός με τη σβαστιγα στο μπράτσο που δεν είναι ναζί και δε χτύπησε LIVE την Κανέλη, διέψευσε ότι το φονικό το έκανε η συμμορία του. #KillahP

Έκδηλα είναι στο κείμενο τα γλωσσικά στοιχεία της αξιολόγησης (Weiss και Wodak, 2003) τα οποία και εντοπίζονται στο αρνητικά επιφορτισμένο λεξιλόγιο. Λέξεις όπως ‘σβάστικα’, ‘ναζί’, ‘φονικό’, ‘συμμορία’ φανερώνουν την στάση, το συναίσθημα και τον ιδεολογικό προσανατολισμό του συγγραφέα. Ως εκ τούτου, ο λόγος του αποκτά ιδεολογικό προσανατολισμό, επιχειρεί να συμβάλλει στη διεύρυνση του δημοσίου διαλόγου και τέλος συνδράμει στην ανακατασκευή της ταυτότητας του κειμενικού

παραγωγού. Ο γλωσσικός μηχανισμός της δείξης προσώπου (van Dijk, 2000,2008) εκφράζεται μέσω της αντωνυμίας ‘αυτός’. Ο συγγραφέας επιλέγει να μην κατονομάσει το υποκείμενο στο οποίο απευθύνεται. Αντί αυτού χρησιμοποιεί τη δεικτική αντωνυμία αυτός με έναν μάλλον υποτιμητικό τρόπο. Η άρνηση εκ μέρους του συγγραφέα για άμεση αναφορά στην ταυτότητα του υποκειμένου έχει ως στόχο τον υποβιβασμό του ίδιου του ατόμου στο οποίο και αναφέρεται. Στην ίδια λογική, το υποκείμενο αναφοράς προσδιορίζεται βάσει του ιδεολογικού του προσανατολισμού, και αυτό ακριβώς επιθυμεί να υπογραμμίσει ο συγγραφέας απαλείφοντας την ταυτότητα ως σημείο αναφοράς και αντικαθιστώντας την με τη δεικτική αντωνυμία ‘αυτός’.

16. MT @Inflammatory_ #KillahP murderer Yiorgos Roupakias standing next to Golden Dawn MP Barbarousis
<http://twitter.com/cocodinos/status/380592148703240192/photo/1pic.twitter.com/B0KstGpeju #rbnews>

Οπτικό υλικό που στόχο έχει να επιβεβαιώσει τη διασύνδεση του κατηγορούμενου με το κόμμα της Χρυσής Αυγής. Ο αφηγητής επιλέγει λεξιλόγιο συναισθηματικά επιφορτισμένο (‘murderer’) προκειμένου να επιτείνει την συγκινησιακή φόρτιση, σε μια προσπάθεια περαιτέρω ευαισθητοποίησης, αφύπνισης και κινητοποίησης του αναγνώστη. Η πράξη λόγου που επιτελείται κρίνεται ως αποφαντική (Searle, 1965), δεδομένου ότι ο συγγραφέας δηλώνει κάτι. Σκοπός της δήλωσής του είναι η απόδοση πολιτικής χροιάς στο γεγονός της δολοφονίας του Παύλου Φύσσα, κάτι το οποίο γίνεται αντιληπτό μέσω της άμεσης αναφοράς στο κόμμα της Χρυσής Αυγής.

17. None of Fissas' friends believes his murder was random. They all said it was planned. (via @enetgr & @asteris) #killahP #Greece

Αποφαντική πράξη λόγου (Searle, 1965) εκφερόμενη σε οριστική ενεστώτα αρχικά (believes) και στην συνέχεια αορίστου (was random, was planned). Ο συγγραφέας αμφισβητεί την πιθανότητα του τυχαίου συμβάντος και κάνει λόγο για ένα προσχεδιασμό γεγονός. Ο ισχυρισμός του, και η αλήθεια των λεγομένων του υπογραμμίζεται από την χρήση οριστικής, αποτελώντας ένδειξη επιστημικής τροπικότητας. Με άλλα λόγια, η εκφορά του λόγου δεν αφήνει στον αναγνώστη περιθώρια αμφισβήτησης των όσων λέγονται και αναφέρονται. Τέλος, έκδηλα είναι στο κείμενο τα στοιχεία της δείξης προσώπου (None, Fissas' friends, They),

ενισχύοντας τη διεπίδραση μεταξύ των επικοινωνητών και εκ παραλλήλου συνδέοντας το αφήγημα με τα υποκείμενα της επικοινωνιακής διαδικασίας (van Dijk, 2000,2008).

*18. Giorgos Roupakias has been named as the murderer of #KillahP #GoldenDawn
#Greece*

Αποφαντική πράξη λόγου εκφερόμενη σε οριστική Παρακειμένου, επιτελώντας ρόλο ενεστώτα (Searle, 1965). Η χρήση οριστικής, όπως έχει ήδη αναφερθεί, εκφράζει διαβαθμίσεις αλήθειας, και στην παρούσα περίπτωση υπογραμμίζει τη βεβαιότητα του συγγραφέα αναφορικά με το περιεχόμενο του μηνύματος (Halliday, 2002). Ως εκ τούτου, δε διστάζει να κατονομάσει το δράστη της επίθεσης, του οποίου η ταυτότητα δεν τίθεται υπό αμφισβήτηση.

*19. Ο Γιώργος Ρουπακιάς δήλωσε ότι δεν(;) ήταν μέλος της ΧΑ
<http://on.fb.me/17LR4BW> & <http://on.fb.me/1gCPp3x> #KillahP*

Ο συγγραφέας χρησιμοποιεί αποφαντική πράξη λόγου μεταφέροντας δήλωση του φερόμενου ως δολοφόνου, ότι δηλαδή ο Γιώργος Ρουπακιάς δεν ήταν μέλος της Χρυσής Αυγής.. Με μια πρώτη ανάγνωση προκύπτει ότι ο συγγραφέας επιθυμεί να ενημερώσει το κοινό του (Searle, 1965). Σε ένα δεύτερο επίπεδο, και εξετάζοντας καλύτερα την σημασία που κρύβεται πίσω από την συντακτική δομή, και συγκεκριμένα πίσω από την χρήση των σημείων στίξης, προκύπτει ότι ο αφηγητής υπαινίσσεται ακριβώς το αντίθετο, εννοώντας την άμεση σύνδεση του κατηγορούμενου με το κόμμα της Χρυσής Αυγής. Το ανωτέρω γίνεται αντιληπτό μέσω της χρήσης του εντός παρενθέσεως ερωτηματικού, το οποίο και εκφράζει την αμφιβολία και την αμφισβήτηση του συγγραφέα.

*20. Ας θυμηθούμε επίσης ότι οι φονιάδες της ΧΑ είναι υπέρ της "επένδυσης" της
Ελληνικός Χρυσός στις #skouries. Με το αζημίωτο βέβαια. #KillahP*

Με αφορμή το θάνατο του Παύλου Φύσσα, ο διάλογος στο Twitter επεκτείνεται και σε άλλα θέματα δημόσιου ενδιαφέροντος. Στην παρούσα περίπτωση ο συγγραφέας «εκμεταλλεύεται» το γεγονός της δολοφονίας του Παύλου Φύσσα για να στηλιτεύσει την στάση της Χρυσής Αυγής αναφορικά με το θέμα της επένδυσης της εταιρείας Ελληνικός Χρυσός στην περιοχή της Χαλκιδικής. Η ειρωνική και καυστική διάθεση του συγγραφέα γίνεται αισθητή μέσω του λεξιλογίου που επιλέγει να χρησιμοποιήσει,

χαρακτηρίζοντας τους υποστηρικτές της Χρυσής Αυγής φονιάδες. Στο σημείο αυτό αξίζει να σημειωθεί ότι η συγκεκριμένη λέξη λειτουργεί ταυτόχρονα και ως γλωσσικό στοιχείο αξιολόγησης, δεδομένου ότι φανερώνει την στάση και το συναίσθημα του συγγραφέα, καθώς και τον ιδεολογικό του προσανατολισμό (Weiss και Wodak, 2003). Εκ παραλλήλου, τα εισαγωγικά που περικλείουν τη λέξη ‘επένδυση’ χρησιμοποιούνται ως σχόλιο, δηλώνοντας εξίσου την ειρωνεία του συγγραφέα και την αμφισβήτησή του ως προς τις πρακτικές της Χρυσής Αυγής. Κατόπιν τούτου, η έννοια της επένδυσης μέσα στο κείμενο μετατοπίζεται και αποκτά αρνητική σημασία. Το γεγονός αυτό έρχεται να επιβεβαιώσει η δεύτερη φράση του κειμένου, δια μέσω της οποίας ο αφηγητής υπαινίσσεται ότι πίσω από την υποστήριξη της Χρυσής Αυγής κρύβονται οικονομικές σκοπιμότητες. Ολοκληρώνοντας την ανάλυση, στο κείμενο εντοπίζονται γλωσσικά στοιχεία δείξης προσώπου (van Dijk, 2000,2008), τα οποία εκφράζονται μέσω των ρημάτων (‘ας θυμηθούμε’). Κατά αυτόν τον τρόπο το περιεχόμενο του μηνύματος προσωποποιείται και ενισχύεται η διεπίδραση μεταξύ του πομπού και του αποδέκτη, ενώ ταυτόχρονα, προβάλλει η ανάγκη για αλληλεγγύη και ενισχύεται το αίσθημα της συλλογικότητας. Τέλος, η επιλογή υποτακτικής ενεστώτα υποδηλώνει κατευθυντική πράξη λόγου (Searle, 1965), με περιορισμένα όμως επίπεδα δέσμευσης και υποχρέωσης (Halliday, 2002).

*21. Η μάνα του #KillahP το λέει καθαρά, ο γιος της δολοφονήθηκε για την
αντιφασιστική του δράση και σκάστε*

Αποφαντική πράξη λόγου (Searle, 1965), καθώς ο συγγραφέας δηλώνει κάτι, με έκδηλα στοιχεία επιστημικής τροπικότητας (Halliday, 2002). Ο μηχανισμός της τροπικότητας εκφράζεται μέσω του επιρρήματος ‘καθαρά’ το οποίο ενισχύει την βεβαιότητα του συγγραφέα για την αλήθεια του αφηγήματος. Συγκεκριμένα, αποδίδει ιδεολογικά αίτια στο γεγονός της δολοφονίας του Παύλου Φύσσα, και αυτό είναι κάτι που σύμφωνα με τον κειμενικό παραγωγό δεν τίθεται υπό αμφισβήτηση. Εν συνεχεία, ο συγγραφέας δε διστάζει να χρησιμοποιήσει συναισθηματικά επιφορτισμένο λεξιλόγιο, σκληρό και στο τέλος υβριστικό προκειμένου να επιτείνει την συγκινησιακή φόρτιση, στοχεύοντας στην αφύπνιση και κατ’ επέκταση στον ξεσηκωμό της κοινωνίας. Ολοκληρώνοντας, αν και αρχικά το μήνυμα προσανατολίζεται στον πομπό, στην συνέχεια αποκτά διαδραστικό χαρακτήρα. Ο αφηγητής απευθύνεται βιαίως στον δέκτη, εννοώντας την ελληνική κοινωνία, την οποία εμμέσως κατηγορεί για την παθητική της στάση, καθώς και για την επιλογή της

να αγνοεί τις πολιτικές προεκτάσεις και συνέπειες της δολοφονίας του νεαρού τραγουδιστή.

22. Σε συμμορία τραμπούκων, πληρωμένων από την ΧΑ, ο Ρουπακιάς. #KillahP

<http://fb.me/6pZcqaSzW>

Αποφαντική πράξη λόγου (Searle, 1965) που συνοδεύεται από την χρήση ιδιαίτερα σκληρού λεξιλογίου ('συμμορία τραμπούκων'). Ο συγγραφέας δια μέσω του λόγου, και με την επιλογή συγκεκριμένου και στοχευμένου λεξιλογίου καυτηριάζει τις πρακτικές που υιοθετεί το κόμμα της Χρυσής Αυγής, παρομοιάζοντάς τους υποστηρικτές του κόμματος με «συμμορίτες». Προκειμένου να επιτύχει τον στόχο του εστιάζει στην ταυτότητα του δράστη, στο πρόσωπο του οποίου συνοψίζεται ο ιδεολογικός προσανατολισμός του συνόλου των οπαδών της Χρυσής Αυγής. Στην ουσία εκφέρει ένα δημόσιο κατηγορώ, και αν και ο λόγος του αρχικά φαίνεται να προσανατολίζεται στον ίδιο τον κειμενικό παραγωγό, στην πράξη απευθύνεται στον αποδέκτη, τον οποίο επιχειρεί αρχικά να ενημερώσει, και εν συνεχεία να «νουθετήσει», πείθοντάς τον για την ανομία της συγκεκριμένης πολιτικής παράταξης. Τέλος, η επιλογή του συγκεκριμένου λεξιλογίου αποτελεί στοιχείο γλωσσικής αξιολόγησης, δεδομένου ότι προβάλλει ξεκάθαρα την στάση του συγγραφέα ως προς το εξεταζόμενο γεγονός, το συναίσθημά του, καθώς και τον ιδεολογικό του προσανατολισμό (Weiss και Wodak, 2003).

23. *Nenonazi Golden Dawn MP Kasidiaris after claiming in TV that GD has nothing to do w/ #KillahP murder expressed his condolences in Parliament*

Η πράξη λόγου που εντοπίζεται στο ανωτέρω tweet δύναται να προσδιοριστεί ως αποφαντική, δεδομένου ότι ο αφηγητής δηλώνει κάτι (Searle, 1965). Μόλα ταύτα, και λαμβάνοντας υπόψη την σκόπιμη επιλογή του επιθετικού προσδιορισμού 'Neonazi' η λειτουργία του λόγου μεταβάλλεται, και σκοπός του συγγραφέα είναι να εκφράσει το συναίσθημά του και την στάση του αναφορικά με όσα παρουσιάζει στο αφήγημα. Πιο συγκεκριμένα, ο συγγραφέας επιδιώκει να ειρωνευτεί την στάση του βουλευτή, γεγονός το οποίο γίνεται αντιληπτό μέσω της χρήσης του συγκεκριμένου επιθέτου, το οποίο και έρχεται σε αντίθεση με το αίσθημα της συμπόνιας, το οποίο και εκφράζει το υποκείμενο. Ως εκ τούτου, ο συγγραφέας υπαινίσσεται τη διασύνδεση της Χρυσής Αυγής με το γεγονός της δολοφονίας του Παύλου Φύσσα, προβάλλοντας ως επιχείρημα τον ιδεολογικό προσανατολισμό του κόμματος. Τέλος, η λέξη 'neonazi'

αποτελεί ταυτόχρονα και γλωσσικό στοιχείο αξιολόγησης καθώς προβάλλει την στάση και τον ιδεολογικό προσανατολισμό του ίδιου του κειμενικού παραγωγού (Weiss και Wodak, 2003).

24. RT @rogampf: Απόψε ο Λαζαρίδης έφτυσε το νεκρό σώμα του Παύλου Φύσσα και τα μούτρα όλων μας. #KillahP #Lazarid (...) <http://hotot.in/5143142>

Στο κείμενο εντοπίζονται στοιχεία που ανήκουν στο ευρύτερο γλωσσικό φαινόμενο της δείξης (van Dijk, 2000,2008). Αρχικά στοιχείο χρονικής δείξης αποτελεί η επιλογή της λέξης ‘σήμερα’ η οποία και συνδέει τον αποδέκτη με τον χρόνο της επικοινωνίας, προσδίδοντας στο αφήγημα παραστατικότητα. Εν συνεχεία, η αξιοποίηση της αντωνυμίας ‘μας’ εντάσσεται στο μηχανισμό της δείξης προσώπου και μεταφέρει κρίσιμες πληροφορίες για τους συμμετέχοντες στην επικοινωνία, είτε ως πομποί, είτε ως αποδέκτες. Όσον αφορά στην επιλογή της συγκεκριμένης αντωνυμίας, πέραν του ότι συμβάλλει στην ενίσχυση του αμφίδρομου χαρακτήρα της επικοινωνίας, ο συγγραφέας επιδιώκει να υπογραμμίσει την κρισιμότητα του αφηγήματος, καθώς πρόκειται για κάτι που αναφέρεται και αφορά το κοινωνικό σύνολο, από το οποίο δεν εξαιρείται και ο ίδιος. Κατά αυτόν τον τρόπο, επιχειρεί να ενισχύσει το αίσθημα της συλλογικότητας και της αλληλεγγύης μεταξύ των πολιτών. Στην συνέχεια, παρατηρείται ότι ο αφηγητής επιλέγει λεξιλόγιο συναισθηματικά επιφορτισμένο (‘έφτυσε’, ‘νεκρό σώμα’) προκειμένου να επιτείνει την συγκινησιακή φόρτιση, με τελικό σκοπό την ευαισθητοποίηση του κοινού η οποία θα οδηγήσει στην συλλογική κινητοποίηση. Ως εκ τούτου, αυτοσκοπός του μηνύματος είναι η παρακίνηση των πολιτών σε άμεση δράση και για να πετύχει ο συγγραφέας τον στόχο του επιχειρεί να διεγείρει τη δημόσιο οργή και το θυμικό της κοινωνίας.

25. *Greek anti-fascist musician murdered by Golden Dawn neo-Nazi thugs:*

<http://bit.ly/17JfCeU> via @ROARMAG_org #KillahP

Ένα ακόμη μήνυμα το οποίο και αποδίδει πολιτικές και ιδεολογικές διαστάσεις και προεκτάσεις στο γεγονός της δολοφονίας του Παύλου Φύσσα. Το μήνυμα έχει ενημερωτικό χαρακτήρα και ως εκ τούτου ο συγγραφέας επιλέγει αποφαντική πράξη λόγου (Searle, 1965). Στο αφήγημα έκδηλα είναι τα γλωσσικά στοιχεία της αξιολόγησης (Weiss και Wodak, 2003)τα οποία και εντοπίζονται στις λέξεις ‘anti-fascist’ και ‘neo-Nazi’. Το λεξιλόγιο που εντέχνως επιλέγεται προβάλλει την στάση του συγγραφέα και παράλληλα προδίδει τον ιδεολογικό του προσανατολισμό

συμβάλλοντας στην κατασκευή της κοινωνικής του ταυτότητας. Συμπληρωματικά, αξίζει να σημειωθεί ότι ο αφηγητής σκόπιμα αποσιωπά την ταυτότητα τόσο του θύτη, όσο και του θύματος. Σε αντιδιαστολή και οι δύο προσδιορίζονται βάσει του ιδεολογικού τους προσανατολισμού, γεγονός που αναδεικνύει τον πολιτικό χαρακτήρα της δολοφονίας.

ΣΤ. Αντιπληροφόρηση (#antireport)

1. *Crazy daughter of Michaloliakos ask Golden Dawn members to die for their party* <http://www.balkan.eu.com/ourania-michaloliakou-ready-die-sacred-ideology-golden-dawn/> ... #antifa #greece #killahp #antireport

Σε άρθρο που παραπέμπει σε δηλώσεις της κόρης του αρχηγού του κόμματος της Χρυσής Αυγής παραπέμπει το εξεταζόμενο μήνυμα. Όπως συνέβη και ανωτέρω δεν αποτελεί τυχαίο γεγονός η επιλογή της ετικέτας #antireport, η οποία στο παρόν μήνυμα συνοδεύεται και από την πρόσθετη ετικέτα #antifa, συντομογραφία της λέξης antifascist. Η επιλογή των ετικετών, μέσω της λεκτικής διαδικασίας της αξιολόγησης αποτελεί ένδειξη της κατασκευής του κοινωνικού ρόλου του παραγωγού του μηνύματος (Weiss και Wodak, 2003). Στην παρούσα περίπτωση η χρήση των ετικετών antifa και antireport συνδυαστικά με τον επιθετικό προσδιορισμό τρελή (crazy), λέξη που φέρει έντονο συγκινησιακό φορτίο, φανερώνουν την στάση του πομπού ως προς το γεγονός στο οποίο και αναφέρεται μέσω του εκφωνήματός του. Μέσω της επιλογής στοχευόμενων λέξεων παρεμβάλλεται το συναίσθημα και η υποκειμενική κρίση του ίδιου του ομιλητή. Εκ παραλλήλου, παρατηρείται ότι με αφορμή το γεγονός της δολοφονίας ο διάλογος στο Twitter διευρύνεται σε θεματικές ενότητες που αφορούν μεν στο γεγονός αλλά δεν σχετίζονται αποκλειστικά με αυτό.

2. *Ανάληψη ευθύνης για εμπρηστική επίθεση σε αστυνομικό λεωφορείο εις μνήμη Παύλου Φύσσα.* <http://325.nostate.net/?p=8929> #killahp #antireport

Οι εναλλακτικές πηγές πληροφόρησης φαίνεται να προτιμώνται από τους χρήστες του Twitter. Το ανωτέρω μήνυμα περιλαμβάνει link το οποίο οδηγεί τον αναγνώστη σε άρθρο που όπως αναφέρει και ο τίτλος του σχετίζεται με την ανάληψη ευθύνης για εμπρηστική επίθεση. Το άρθρο δημοσιεύεται στο εναλλακτικό ενημερωτικό blog '325.nostate.net'. Ο πομπός σε μια προσπάθεια ενημέρωσης, ευαισθητοποίησης και αφύπνισης του δέκτη χρησιμοποιεί συναισθηματικά φορτισμένες φράσεις (εις μνήμη

Παύλου Φύσσα), τονίζοντας την σημασία του γεγονότος και το συνδέει άμεσα με μια πράξη οργής ως αντίποινα για το γεγονός της δολοφονίας.

3. *#killahp #antireport RT @icedamna #cyprus ΛΕΜΕΣΟΣ: ΠΟΡΕΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΔΟΛΟΦΟΝΙΑ ΤΟΥ ΑΝΤΙΦΑΣΙΣΤΑ ΠΑΥΛΟΥ ΦΥΣΣΑ*

<http://www.islandanarchy.com/t3688-topic#.Uj9ILHXMmFc.twitter> ...

Μέχρι στιγμής παρατηρείται ότι η διακριτική ετικέτα (hashtag) antireport συνυπάρχει στην πλειοψηφία των tweets τα οποία σχετίζονται με το γεγονός της δολοφονίας του Παύλου Φύσσα. Κατόπιν τούτου, έχει ήδη γίνει αναφορά στο γεγονός ότι η χρήση της συγκεκριμένης ετικέτας συμβολίζει από μόνη της την έλλειψη εμπιστοσύνης των πολιτών ως προς την ενημέρωση και την πληροφόρηση που τους προσφέρουν τα παραδοσιακά ΜΜΕ. Εν συνεχεία, ο συγγραφέας προκειμένου να υπερτονίσει την κρισιμότητα του μηνύματος επιλέγει τα κεφαλαία γράμματα. Η απουσία ρήματος προσδίδει στο μήνυμα αμεσότητα. Τέλος, ο επιθετικός προσδιορισμός αντιφασίστα έχει τριπλή σημασία. Από την μία πρόκειται για λέξη με έντονο συγκινησιακό φορτίο που στόχο έχει την ευαισθητοποίηση των πολιτών και εκ παραλλήλου υπαινίσσεται το γεγονός ότι πρόκειται για μια πολιτική δολοφονία και όχι για ένα τυχαίο γεγονός. Ο δολοφονημένος σύμφωνα με τον συγγραφέα κρίθηκε και τιμωρήθηκε για τον ιδεολογικό του προσανατολισμό και για την στάση του. Τέλος, είναι γλωσσική ένδειξη αξιολόγησης (Weiss και Wodak, 2003), δεδομένου ότι διαφαίνεται μέσω του εκφωνήματος η ταυτότητα του συγγραφέα, ο ιδεολογικός του προσανατολισμός, καθώς και η στάση του ως προς το εξεταζόμενο γεγονός.

4. *Greece, one day after Neo Nazi's murdered Pavlos Fyssas, Anti-Fascist Hip Hop Artist. <http://roarmag.org/2013/09/pavlos-fyssas-killed-golden-dawn/> ...*

#KillahP

Για ακόμη μια φορά χρήστες του Twitter επιλέγουν να συμπεριλάβουν στο μήνυμά τους link το οποίο οδηγεί σε εναλλακτικό ενημερωτικό blog, ονόματι roar magazine (<https://roarmag.org>). Οι διαχειριστές αναφέρουν στην αρχική σελίδα πως πρόκειται για μια προσπάθεια ίδρυσης ενός αυτόνομου και αυτοδιαχειριζόμενου μέσου. Το δημοσιευμένο άρθρο φέρει τίτλο, τον οποίο και αναδημοσιεύει ο συγγραφέας, «η Ελλάδα μια μέρα μετά τη δολοφονία του αντιφασίστα hih hop καλλιτέχνη Παύλου Φύσσα από Νεοναζί». Το tweet ανήκει στην συλλογικότητα Baltimore bloc. Παρατηρείται ότι για την πλειοψηφία των χρηστών η δολοφονία του Παύλου Φύσσα έχει πολιτικές και κοινωνικές διαστάσεις. Όπως έχει ήδη αναφερθεί το κοινό του

Twitter έχει αποφανθεί ότι πρόκειται για μια ξεκάθαρα πολιτική δολοφονία, με άμεσο αντίκτυπο στην ίδια την κοινωνία. Το ανωτέρω γίνεται φανερό μέσα από τους δύο επιθετικούς προσδιορισμούς που επιλέγονται για να χαρακτηρίσουν τόσο τον δολοφονημένο τραγουδιστή (anti-fascist) όσο και τον κατηγορούμενο για τη δολοφονία (neo-Nazi). Οι συγκεκριμένοι προσδιορισμοί μεταφέρουν συναισθήματα οργής στο κοινό, επιχειρώντας να ευαισθητοποιήσουν και συγχρόνως να εξοργίσουν την κοινή γνώμη. Εκ παραλλήλου, αποτελούν ενδείξεις αξιολόγησης, προβάλλοντας την στάση του κειμενικού παραγωγού (Weiss και Wodak, 2003).

5. #antireport #Revoltgr RT @opeiratis #KillahP Stockholm

Οι δράσεις αλληλεγγύης και τα μηνύματα συμπαράστασης από το εξωτερικό συνεχίζονται, με πολλούς χρήστες να αναρτούν φωτογραφίες από διαδηλώσεις και πράξεις που λαμβάνουν χώρα εκτός συνόρων. Στο παραπάνω μήνυμα ο πομπός έχει αναρτήσει φωτογραφία από αντίστοιχες δράσεις στην Στοκχόλμη. Επιλέγει να μην συνοδέψει το οπτικό υλικό με κείμενο, παρά μόνο χρησιμοποιεί τις ετικέτες #antireport και #Revoltgr. Η επιλογή του δεν είναι τυχαία, καθώς θέλει ο αποδέκτης του μηνύματος να εστιάσει στην εικόνα, η οποία μεταφέρει με την σειρά της σχετικά μηνύματα, με βασικότερο αυτό της αλληλεγγύης μεταξύ των λαών. Η ετικέτα 'antireport' έχει ήδη αναλυθεί σε προγενέστερες περιπτώσεις. Το hashtag που χρήζει ανάλυσης στο παρόν μήνυμα είναι το 'Revoltgr', παράγωγο των λέξεων revolt (εξέγερση) και gr ως συντομογραφία για την Ελλάδα (Greece). Μέσω μιας μόνο λέξης ο κειμενικός παραγωγός κατασκευάζει την κοινωνική του ταυτότητα, ανοικοδομεί τον ιδεολογικό του προσανατολισμό, ευαισθητοποιεί και κινητοποιεί το κοινό του (Weiss και Wodak, 2003). Για τον συγγραφέα η πολιτική αυτή δολοφονία οφείλει να οδηγήσει στην επανάσταση της ελληνικής κοινωνίας, και συγκαλεί όλους τους πολίτες ανεξαιρέτως να λάβουν μέρος σε αυτήν.

6. Οι κάτοικοι ανοίγουν τα σπίτια τους για να προστατεύσουν τους διαδηλωτές απ' τους αστυνομικούς. Πάνω από 25 προσαγωγές #antireport #KillahP

Πρόκειται για μήνυμα το οποίο φαίνεται να έχει ιδιαίτερο αντίκτυπο στο διαδικτυακό κοινό του Twitter, γεγονός το οποίο υπογραμμίζεται από το μεγάλο αριθμό αναδημοσιεύσεων (45 retweets). Σε γενικές γραμμές αυτό το οποίο παρατηρείται βάσει των ευρημάτων, και συνδυαστικά πάντα με την εξωτερική παρατήρηση του γεγονότος, είναι ότι μεγαλύτερο κοινωνικό αντίκτυπο, ο οποίος προσμετρείται βάσει του αριθμού των αναδημοσιεύσεων, φέρουν τα μηνύματα τα οποία περιλαμβάνουν

άμεσες και επίκαιρες ενημερώσεις σχετικά με τις κινητοποιήσεις. Ως εκ τούτου, επιβεβαιώνεται η καταλληλότητα του Twitter, ως εργαλείο ενημέρωσης σε έκτακτες περιπτώσεις. Ο ισχυρισμός έγκειται στο γεγονός ότι παρέχει άμεση και γρήγορη ενημέρωση σε ένα μαζικό κοινό. Οι πράξεις λόγου που συναντώνται έχουν αποφαντικό χαρακτήρα (Searle, 1965), δεδομένου ότι στόχο αποτελεί η ενημέρωση και πληροφόρηση των πολιτών. Εν συνεχεία, το μήνυμα συνοδεύεται από συναισθηματικά φορτισμένο λεξιλόγιο εντείνοντας την συγκινησιακή φόρτιση του κοινού (προστατεύσουν) Έκδηλα είναι τα γλωσσικά στοιχεία αξιολόγησης (Weiss και Wodak, 2003). Μέσω του εκφωνήματός του ο αφηγητής επιχειρεί να ενισχύσει το δίπολο μεταξύ της ίδιας της κοινωνίας και των θεσμών, οι οποίοι στην παρούσα περίπτωση εκπροσωπούνται από την αστυνομία.

7. *@kinimatini At least 4 pawnshops & 1 bank have been attacked on Petrou Ralli Str., & Salaminos Ave #KillahP #antifa #antireport*

Οι πολίτες αναλαμβάνουν τα ηνία της ενημέρωσης παρέχοντας άμεση και επικαιροποιημένη πληροφόρηση σχετικά με τις δράσεις που εξελίσσονται. Οι ενημερώσεις αυτές συνοψίζονται κάτω από την αναγνωριστική ετικέτα #antireport (αντιπληροφόρηση) συμβολίζοντας την εναλλακτική της κοινωνίας έναντι στην χειραγωγούμενη ενημέρωση που παρέχουν τα ΜΜΕ. Με αυτόν τον τρόπο, στιγματίζουν την αξιοπιστία του ελληνικού τύπου. Το μήνυμα στοχεύει στην ενημέρωση και χρησιμοποιεί αποφαντική πράξη λόγου (Searle, 1965) η οποία εκφέρεται με οριστική παρακειμένου, επιτελώντας όμως ρόλο αορίστου, και δηλώνοντας το πραγματικό και την αλήθεια που διέπει το περιεχόμενο του μηνύματος (Halliday, 2002). Όπως συνέβη και σε προηγούμενο tweet, παρατηρείται ότι ενεχυροδανειστήρια και τράπεζες αποτελούν τους βασικούς στόχους των εξεγερμένων διαδηλωτών. Ως σύμβολα παραπέμπουν στην οικονομική κρίση που υφίσταται η ελληνική κοινωνία, η οποία έχει πλέον μετατραπεί και σε κοινωνική, καθώς καθιερωμένες αξίες, θεσμοί και δικαιώματα τίθενται υπό αμφισβήτηση.

8. *Η σελίδα RIP #Killahp στο FB εξελίσσεται σε κοινότητα, σε κάτι σημαντικό*
<https://www.facebook.com/pages/RIP-Killahp/478803548893766> ...

Στο θεωρητικό υπόβαθρο ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε στην λειτουργία των δυναμικών κοινοτήτων και στο ρόλο που αυτές επιτελούν στα πλαίσια της διεύρυνσης και του εκδημοκρατισμού της δημόσιας σφαίρας. Συμπληρωματικά, τα αποτελέσματα της διαδικτυακής έρευνας ανέδειξαν το ρόλο των εικονικών κοινοτήτων στον τομέα του

ψηφιακού ακτιβισμού. Τα ευρήματα αυτά έρχεται να επιβεβαιώσει και το ανωτέρω tweet, καθώς μια σελίδα στο Facebook η οποία ξεκίνησε ως ένδειξη αλληλεγγύης προς το δολοφονημένο μετουσιώνεται σε κοινότητα, σε ένα κίνημα που στόχο έχει να συνενώσει διασκορπισμένες ατομικότητες τις οποίες απασχολήσει ένας κοινός στόχος, η καταπολέμηση των κοινωνικών διακρίσεων. Το μήνυμα του συγγραφέα περιλαμβάνει αποφαντική πράξη λόγου (Searle, 1965). Ενώ η λέξη ‘σημαντικό’ αποτελεί γλωσσικό στοιχείο τροπικότητας (Halliday, 2002), υπογραμμίζοντας τη δέσμευση του ομιλητή με το περιεχόμενο του μηνύματος, και συνάμα στοιχείο αξιολόγησης, καθώς η λέξη περικλείει το συναίσθημα του αφηγητή και την στάση του (Weiss και Wodak, 2003). Ως εκ τούτου, μέσω του λόγου του οικοδομεί την κοινωνική του ταυτότητα, υιοθετώντας ξεκάθαρη στάση ως προς το ιδεολογικό δίπολο που διχάζει την ελληνική κοινωνία.

9. *αν γνωρίζατε τον Παύλο Φύσσα ή είσαστε φανς,επικοινωνήστε με την
.....@StoriesNowTold,που ενδιαφέρεται για ρεπορτάζ #killahp*

Όπως έχει ήδη αναφερθεί μέσω του λόγου οι αφηγητές συχνά προβαίνουν σε συγκεκριμένες πράξεις. Στην παρούσα περίπτωση ο συγγραφέας χρησιμοποιεί κατευθυντική πράξη λόγου (Searle, 1965) ζητώντας από το κοινό του κάτι. Συγκεκριμένα, ζητάει από το κοινό να συμμετάσχει σε ρεπορτάζ που διεξάγεται σχετικά με τον δολοφονημένο τραγουδιστή. Οι κατευθυντικές πράξεις λόγου έχουν έντονα διαδραστικό χαρακτήρα και προσανατολίζονται – απευθύνονται άμεσα στον αποδέκτη, ο οποίος στην παρούσα περίπτωση εκπροσωπείται από τους φίλους, γνωστούς και υποστηρικτές του Παύλου Φύσσα. Το μήνυμα είναι γραμμένο σε προσωπικό ύφος (β’ πληθυντικό) προσδίδοντας αμεσότητα στο μήνυμα (van Dijk, 2000,2008). Γλωσσικά στοιχεία δεοντικής τροπικότητας (Halliday, 2002) ανιχνεύονται στην χρήση προστακτικής, η οποία υπογραμμίζει την υποχρέωση του αποδέκτη ως προς το περιεχόμενο του μηνύματος. Η δεοντική τροπικότητα εκφράζει διαβαθμίσεις υποχρέωσης και γι’ αυτό συνδέεται με τις κατευθυντικές πράξεις.

10. *Eye witness on Greek TV says police were at the scene throughout the entire
attack on #KillahP #rbnews #antireport via @monahus*

Ένα ακόμη δημόσιο κατηγορώ ως προς την στάση που διατηρεί η ελληνική αστυνομία εκφράζει ο χρήστης του εξεταζόμενου μηνύματος, ο οποίος στηλιτεύει και εμμέσως καταδικάζει την αστυνομία για συμπόρευση με την Χρυσή Αυγή, καθώς σύμφωνα με τα λεγόμενά του επέλεξε να κρατήσει μια παθητική στάση κατά τη

διάρκεια που εξελισσόταν το ατυχές συμβάν. Προκειμένου να υποστηρίξει την βεβαιότητά του για όσα αναφέρει χρησιμοποιεί αποφαντικές πράξεις λόγου (Searle, 1965) εκφερόμενες σε οριστική ενεστώτα (says) και οριστική αορίστου (were). Κατά αυτόν τον τρόπο δεσμεύεται για την αλήθεια του εκφωνήματος, κάτι το οποίο λειτουργεί ως γλωσσικό στοιχείο επιστημικής τροπικότητας (Halliday, 2002).

11. "*@kinimatini: Interview by ex-Golden Dawn member allows insight into group military structure <http://blog.occupiedlondon.org/2013/09/21/interview-by-ex-golden-dawn-member-allows-insight-into-the-groups-structure-and-explains-what-could-have-happened-with-pavlos-murder/> ... #killahp #antifa*"

Αναδημοσίευση άρθρου που στόχο έχει να αφυπνίσει το κοινό σχετικά με τις πρακτικές που υιοθετούνται από το κόμμα της Χρυσής Αυγής περιλαμβάνει το εξεταζόμενο κείμενο, το οποίο και αρχικά δημοσιεύεται στο 'εναλλακτικό' blog "occupiedLondon". Κατόπιν τούτου, παρατηρείται η διαπίδραση όχι μόνο μεταξύ παραδοσιακών και νέων μέσων, αλλά και μια έντονη διαδραστική σχέση μεταξύ των ίδιων των επονομαζόμενων νέων μέσων επικοινωνίας, δεδομένου ότι πολλές φορές χρησιμοποιούνται ως πηγές αναφοράς. Το άρθρο στοχοποιεί το κόμμα της Χρυσής Αυγής, κάνοντας αναφορά στις στρατιωτικές δομές του κόμματος, και στην συνέχεια συσχετίζει τον τρόπο λειτουργίας του κόμματος με το γεγονός της δολοφονίας του Παύλου Φύσσα. Ως εκ τούτου, ο πολιτικός απόηχος του συγκεκριμένου συμβάντος γίνεται για ακόμη μια φορά ευδιάκριτος. Τέλος, το ίδιο το άρθρο που επιλέγεται προς δημοσίευση αποτελεί ένδειξη αξιολόγησης, καθώς μέσω αυτού προβάλλεται η προσωπική στάση του ίδιου του συγγραφέα (Weiss και Wodak, 2003).

12. *Γιατί επιτέθηκε με τέτοιο ζήλο η ΕΛΑΣ στις διαδηλώσεις για τη δολοφονία του #KillahP ; <http://omniatv.com/blog/3332-φυσάει%2C-απόψε%2C-φυσάει>*

Ένα ρητορικό ερώτημα διατυπώνεται εκ μέρους του συγγραφέα. Πρόθεση του είναι η στοχοποίηση της αστυνομίας, για την στάση που έχει επιλέξει να διατηρήσει στις διαδηλώσεις που ακολουθούν τη δολοφονία του Παύλου Φύσσα. Δεδομένου ότι η ΚΑΛ δεν εστιάζει μόνο στα όσα εκφέρονται, αλλά έμφαση δίνεται και σε όσα υπονοούνται διαμέσου του λόγου (Fairclough, 2000), ο κειμενικός παραγωγός εκμεταλλεύεται τη δύναμη του λόγου για να προβεί σε μια αποφαντική πράξη λόγου (Searle, 1965), κάνοντας μια δημόσια δήλωση αναφορικά με την στάση της ίδιας της αστυνομίας. Η αστυνομία που ως θεσμός εκπροσωπεί το κράτος αντιμάχεται τους κινηματίες. Παρατηρείται λοιπόν πως σύμφωνα με τον συγγραφέα η ουσιαστική

διαμάχη έγκειται μεταξύ των κυρίαρχων θεσμών και των πολιτών. Ως εκ τούτου, το περιεχόμενο του μηνύματος δύναται να αντιμετωπισθεί και ως μια έμμεση παρότρυνση για κοινωνική αλλαγή, σε θεσμικό κυρίως πλαίσιο, η οποία με την σειρά της θα επιφέρει την κοινωνική ευημερία.

13. *@Radio_98fm #KillahP Παύλος Φ., νεκρός του συστήματος που εγώ και εσύ ανεχόμαστε...γιατί μας τάζει μια καλύτερη ζωή που ποτέ δεν θα δούμε..*

Η δείξη προσώπου εξετάζεται μέσω των αναφορών που γίνονται στους επικοινωνητές του κειμένου και εκφράζεται μέσω των ρημάτων (ανεχόμαστε, δούμε) καθώς και των προσωπικών αντωνυμιών ‘εγώ’ και ‘εσύ’ (van Dijk, 2000,2008). Το μήνυμα αποκτά έντονα διαδραστικό χαρακτήρα καθώς αρχικά προσανατολίζεται άμεσα στον παραλήπτη. Στην συνέχεια όμως απευθύνεται στην ευρύτερη κοινωνία, προβάλλοντας την ανάγκη για επαναπροσδιορισμό των αξιών που διέπουν το υπάρχον πολιτικό και κοινωνικό σύστημα, το οποίο μάλιστα ο συγγραφέας δε διστάζει να κατηγορήσει ως τον ηθικό αυτουργό της δολοφονίας του Παύλου Φύσσα.

14. *For updates on the events around #KillahP murder by #Fascist #GoldenDawn members shielded by police, plz go to>
<http://blog.occupiedlondon.org/2013/09/18/34-year-old-antifa-pavlos-fyssas-murdered-by-neonazis-in-athens-updates/> ...*

Στο ανωτέρω μήνυμα εντοπίζονται κατευθυντικές πράξεις λόγου (Searle, 1965). Ο συγγραφέας ζητά από τον αναγνώστη του μηνύματος να επισκέπτεται συγκεκριμένη πηγή πληροφόρησης προκειμένου να λαμβάνει επικαιροποιημένες ενημερώσεις σχετικά με συλλογικές δράσεις που εξελίσσονται και συσχετίζονται με το συμβάν της δολοφονίας. Ενδιαφέρον είναι το γεγονός ότι παροτρύνει το κοινό να στραφεί για την ενημέρωσή του σε μια εναλλακτική σελίδα ενημέρωσης, το ‘occupiedlondon’, θίγοντας εμμέσως την αξιοπιστία των ενημερώσεων που παρέχονται μέσω των επονομαζόμενων παραδοσιακών ΜΜΕ. Εν συνεχεία, οι κατευθυντικές πράξεις λόγου έχουν από μόνες τους έντονα διαδραστικό χαρακτήρα, δεδομένου ότι ο ομιλητής επιλέγει εξ’ αρχής να εμπλέξει τον παραλήπτη στο αφήγημα. Η δεοντική τροπικότητα (Halliday, 2002) που συνδέεται με τις κατευθυντικές πράξεις λόγου εκφράζεται μέσω της προστακτικής (go to). Μόλα ταύτα, ο βαθμός δέσμευσης και η διαβάθμιση υποχρέωσης του παραλήπτη είναι σχετικά μικρή. Ο συγγραφέας αφήνει περιθώρια επιλογής στον αποδέκτη του μηνύματος, κάτι το οποίο γίνεται αντιληπτό μέσω της λέξης παρακαλώ (plz). Κατόπιν τούτου, θα μπορούσε να ειπωθεί ότι περισσότερο

προτρέπει, παρά υποχρεώνει τον αποδέκτη να προβεί σε συγκεκριμένες πράξεις. Τέλος, η λέξη ‘fascist’ αποτελεί γλωσσικό στοιχείο αξιολόγησης (Weiss και Wodak, 2003).

*15. Ο ΛΑΓΟΣ, Ο ΠΑΤΕΛΗΣ ΚΑΙ Η ΔΡΑΣΗ ΤΗΣ ΧΡΥΣΗΣ ΑΥΓΗΣ ΣΤΗ ΝΙΚΑΙΑ -
ΝΤΑΒΑΔΕΣ, ΔΟΛΟΦΟΝΟΙ ΚΑΙ ΜΑΦΙΟΖΟΙ #KILLAHP
http://prezatv.blogspot.gr/2013/09/killahp_8215.html ...*

Ένα ακόμη άρθρο γνώμης, δημοσιευμένο αρχικά στο εναλλακτικό, ενημερωτικό blog ‘prezatv.blogspot’ αναδημοσιεύεται μέσω Twitter. Ο τίτλος του άρθρου περιλαμβάνει ιδιαίτερα σκληρό και αρνητικά επιφορτισμένο λεξιλόγιο (νταβάδες, δολοφόνοι, μαφιόζοι) το οποίο και αποτελεί ξεκάθαρα γλωσσικό στοιχείο αξιολόγησης (Weiss και Wodak, 2003). Ο γλωσσικός μηχανισμός της αξιολόγησης αναφέρεται και στον αρθρογράφο αλλά και στον χρήστη ο οποίος επιλέγει να αναδημοσιεύσει ατόφιο τον τίτλο του άρθρου, επιβεβαιώνοντας την ταύτιση του με την άποψη του αρχικού δημιουργού. Ως εκ τούτου, διαμέσου του λεξιλογίου που εντέχνως επιλέγεται εκφράζεται η στάση, η άποψη και το συναίσθημα των δύο συγγραφέων ως προς το γεγονός που απασχολεί την επικαιρότητα. Οι συγγραφείς επιλέγουν να εμπλακούν στο εκφώνημα καταθέτοντας τις δικές τους προσωπικές απόψεις και στάσεις στην πληροφορία που μεταφέρουν, κάνοντας αισθητή την παρεμβολή της υποκειμενικής τους κρίσης.

*16. ο Γ.Α. που έχασε την όρασή από το ένα μάτι, από μπάτσο-μια μέρα αφού
δολοφονήθηκε ο #killahP από ναζί+κυβέρνηση+ΜΜΕ*

http://www.youtube.com/watch?feature=player_detailpage&v=LSnSrREAbaw

...

Οπτικοακουστικό υλικό από την μιντιακή πλατφόρμα YouTube συνοδεύει το γραπτό μήνυμα του χρήστη. Ενδιαφέρον αποτελεί το γεγονός ότι το βίντεο προέρχεται από το αρχείο του ραδιοφωνικού σταθμού 98fm, ο οποίος και εντάσσεται στον αντιεξουσιαστικό χώρο. Κατά αυτόν τον τρόπο γίνεται αισθητή η διεπίδραση μεταξύ διαφορετικών μιντιακών πλατφόρμων, έτσι όπως αυτή εκδηλώνεται και υφίσταται στην εποχή της σύγκλισης των νέων μέσων. Τρία διαφορετικά μέσα (ραδιόφωνο, YouTube, Twitter) συνενώνονται και αλληλεπιδρούν μέσω μιας και μόνο επικοινωνιακής πλατφόρμας. Το βίντεο λειτουργεί συμπληρωματικά, ως ένα επιπλέον αποδεικτικό στοιχείο που καλείται να επισφραγίσει την αλήθεια των λεγομένων του συγγραφέα. Το βίντεο αναφέρεται σε πολίτη ο οποίος κατά τη διάρκεια της πορείας

διαμαρτυρίας μετά τη δολοφονία του Παύλου Φύσσα τραυματίστηκε από βολή κροτίδας κρότου – λάμψης με αποτέλεσμα να χάσει την όραση του. Ο βαθύτερος σκοπός της δημοσίευσης, πέραν της ενημέρωσης του κοινού, σχετίζεται με την ευαισθητοποίηση και την κινητοποίηση του κοινού. Όπως έχει αναφερθεί και στο θεωρητικό υπόβαθρο η ταχύτατη διάδοση «τυχαίων» πολλές φορές περιστατικών μέσω των σελίδων κοινωνικής δικτύωσης συμβάλλει σημαντικά στη διάδοση συλλογικών δράσεων, καθώς διεγείρουν το θυμικό της κοινωνίας. Τέλος, ο γραπτός λόγος του συγγραφέα παρουσιάζει ιδεολογικές προεκτάσεις και αναφορές. Αρχικά η επιλογή της ειρωνικής λέξης ‘μπάτσος’ αποτελεί στοιχείο αξιολόγησης, προβάλλοντας την στάση και τον ιδεολογικό προσανατολισμό του συγγραφέα, ο οποίος φαίνεται να αντιτίθεται στους κυρίαρχους θεσμούς της κοινωνίας (Weiss και Wodak, 2003) . Η στάση του αυτή διαφαίνεται και από το δημόσιο κατηγορώ που εκφράζει στην αμέσως επόμενη πρόταση. Υπαίτιους για τη δολοφονία του Παύλου Φύσσα θεωρεί την κυβέρνηση, τους ναζί και τα ΜΜΕ. Παρατηρείται λοιπόν πως μέσω μιας επικοινωνιακής πλατφόρμας διατυπώνονται απόψεις και ως προς τα παραδοσιακά ΜΜΕ, τα οποία στην παρούσα περίπτωση ο συγγραφέας δεν διστάζει να επικρίνει, και να κατηγορήσει ως συνυπεύθυνους της παρακμής που μαστίζει την σύγχρονη ελληνική κοινωνία.

17. *Σοβαρό πρόβλημα με την κράτηση του 45χρονου Γιώργου Ρουπακιά #KillahP*

#antireport <http://fb.me/2o6hKJo0p>

Σε μια προσπάθεια ενημέρωσης και πληροφόρησης του κοινού ο συγγραφέας χρησιμοποιεί αποφαντική πράξη λόγου (Searle, 1965). Η ανάλυση εστιάζει στον τίτλο του άρθρου στο οποίο και αναφέρεται το συγκεκριμένο tweet. Χαρακτηριστικά, και μέσω αποφαντικής πράξης λόγου ο τίτλος δηλώνει: «Δεν θέλουν οι κρατούμενοι των φυλακών τον φασίστα δολοφόνο Ρουπακιά». Ο επιθετικός προσδιορισμός ‘φασίστα’ αποτελεί γλωσσικό στοιχείο αξιολόγησης (Weiss και Wodak, 2003) εκ μέρους του αρθρογράφου, ο οποίος δε διστάζει μέσω του λόγου του να παρουσιάσει την προσωπική του στάση. Συμπερασματικά, το μήνυμα εστιάζει στην κοινωνική ταυτότητα του κατηγορούμενου, ενισχύοντας το επιχείρημα υπέρ μιας δολοφονίας με σαφή πολιτικά αίτια και ιδεολογικό προσανατολισμό.

18. *"Antifascist worker and hip hop artist murdered by Golden Dawn nazis in*

Piraeus" http://indymedia.squat.gr/2013/09/pavlofissas_eng/ ... #KillahP

#antireport #antifa

Αξιοποιώντας ως πηγή ενημέρωσης την κινηματική ιστοσελίδα “indymedia” ο συγγραφέας επιχειρεί να ενημερώσει το κοινό για το εξεταζόμενο συμβάν. Η χρήση παθητικής φωνής αποσκοπεί στο να προβάλλει το αποτέλεσμα της ενέργειας, αποσιωπώντας την ταυτότητα του δράστη. Η χρήση παθητικής υπογραμμίζει την στάση του συγγραφέα ως προς το γεγονός της δολοφονίας. Με άλλα λόγια η συμβολική απαλοιφή της ταυτότητας του υπαίτιου υποδηλώνει ότι το βάρος της δολοφονίας του Παύλου Φύσσα δεν επιβαρύνει μόνο ένα άτομο, εννοώντας τον ίδιο το δράστη, αλλά το σύνολο των πολιτών, που με την πολιτική τους στάση, τις θέσεις τους και την ιδεολογία τους, υποστηρίζουν και ταυτόχρονα συμβάλλουν στη διάδοση βίαιων και δολοφονικών πρακτικών. Το ιδεολογικό δίπολο, το οποίο διχάζει την ελληνική κοινωνία επανεμφανίζεται μέσω του λόγου (Antifascist worker – Nazis). Εκ παραλλήλου, οι προαναφερόμενες λέξεις αποτελούν γλωσσικά στοιχεία αξιολόγησης (Weiss και Wodak, 2003) δεδομένου ότι παρεμβάλλουν την στάση και την ιδεολογική σκοπιά του συγγραφέα. Τέλος, η πράξη λόγου που εντοπίζεται χαρακτηρίζεται ως αποφαντική (Searle, 1965) και εκφέρεται σε οριστική αορίστου, επιχειρώντας να αναδείξει την αλήθεια του συγγραφέα. Συμπερασματικά, η έγκλιση (οριστική) αποτελεί στοιχείο επιστημικής τροπικότητας, καθώς παρουσιάζει την βεβαιότητα του αφηγητή, ο οποίος εμπλέκεται και συνδέεται άμεσα με το εκφώνημα (Halliday, 2002).

*19. Θεσσαλονίκη, Καμάρα τώρα via @Kanakanake #killahp #pavlos #fyssas
#AntiNaziGr #antireport*

Άμεση ενημέρωση σχετικά με την εξέλιξη των κινητοποιήσεων παρέχει ο χρήστης μέσω του tweet του, το οποίο μάλιστα συνοδεύει και με φωτογραφικό υλικό. Στόχος της ανάρτησης είναι εν πρώτοις η ενημέρωση του κοινού, αποσκοπώντας ουσιαστική στην αφύπνιση και την κινητοποίησή του. Στο κείμενο εντοπίζεται στοιχεία χρονικής δείξης (τώρα) αλλά και χωρικής (Θεσσαλονίκη, Καμάρα) που επιδιώκουν να συνδέσουν το κείμενο τόσο με τον χώρο όσο και τον χρόνο κατά τον οποίο εξελίσσεται η επικοινωνιακή διαδικασία (van Dijk, 2000,2008). Η έλλειψη ρήματος ενισχύει τον άμεσο και επίκαιρο χαρακτήρα της ενημέρωσης και επιδιώκει να ενισχύσει την συγκινησιακή φόρτιση. Τέλος, γλωσσικά στοιχεία αξιολόγησης ανιχνεύονται στα hashtags που επιλέγονται από τον χρήστη (#AntiNaziGr #antireport), καθώς συμβάλλουν στην κατασκευή της κοινωνικής και ιδεολογικής ταυτότητας του αφηγητή (Weiss και Wodak, 2003).

*20. Την Αλήθεια στο Λαό! Ανοιχτή #ERT - Ελεύθερη Φωνή για την Κοινωνία
#KillahP #antireport #ertopen*

Ο δημόσιος διάλογος, ο οποίος εξελίσσεται γύρω από το γεγονός της δολοφονίας του Παύλου Φύσσα διευρύνεται και σε άλλα θέματα, τα οποία αφορούν άμεσα στην εύρυθμη λειτουργία της κοινωνίας στα πλαίσια της δημόσιας σφαίρας. Στην συγκεκριμένη περίπτωση το ενδιαφέρον εστιάζει στο ζήτημα της ελευθερίας λόγου και έκφρασης. Οι πολίτες φαίνεται να θεωρούν πως ο Παύλος Φύσσας δολοφονείται για όσα πίστευε και εξέφραζε μέσω των στίχων του. Στην ελληνική κοινωνία, και εξετάζοντας το ζήτημα της ελευθερίας λόγου σε ένα ευρύτερο κοινωνιολογικό πλαίσιο, η «φίμωση» της ελευθερίας του λόγου ταυτίζεται με το κλείσιμο της δημόσιας τηλεόρασης. Δύο γεγονότα τα οποία φαινομενικά δεν συσχετίζονται στο παρόν μήνυμα συνδυάζονται και ταυτίζονται προκειμένου να ενισχύσουν την ανάγκη της κοινωνίας για πλουραλισμό, πολυφωνία, και ελευθερία λόγου, έκφρασης και πρόσβασης στην πληροφόρηση. Η σύνδεση των γεγονότων γίνεται αισθητή από τις θεματικές ετικέτες που επιλέγονται από την χρήστη για να συνοδεύσουν το μήνυμά του (#KillahP #antireport #ertopen).

*21. Φωτογραφίες από τη χθεσινή μεγάλη αντιφασιστική πορεία στα #Giannena για
τη δολοφονία του Παύλου Φύσσα*

https://www.facebook.com/autonomoradio.ioannina/media_set?set=a.1380290968872220.1073741829.100006739891532&type=1 ... #killahP

Η σύνδεση του κειμένου με τον χρόνο και τον τόπο της επικοινωνίας πραγματοποιείται μέσω του γλωσσικού μηχανισμού της (χρονικής) δείξης, και συγκεκριμένα μέσω του επιθετικού προσδιορισμού χθεσινή (van Dijk, 2000,2008). Ο λόγος του συγγραφέα αποκτά ιδεολογικές προεκτάσεις, χαρακτηρίζοντας την διαδήλωση ως ‘αντιφασιστική’. Η επιλογή της συγκεκριμένης λέξης γίνεται εσκεμμένα και αποτελεί ένδειξη αξιολόγησης, δεδομένου ότι παρεμβαίνει η στάση του κειμενικού παραγωγού (Weiss και Wodak, 2003). Στόχος του συγγραφέα είναι η ευαισθητοποίηση και η παρακίνηση των πολιτών, το οποίο και διαφαίνεται από την έμφαση που αποδίδεται στην μαζική συμμετοχή των πολιτών στις δράσεις διαμαρτυρίας που εξελίσσονται (‘μεγάλη’ πορεία), ενισχύοντας το αίσθημα της συλλογικότητας και της κοινωνικής αλληλεγγύης.

22. *Golden Dawn member murdered an anti-fascist rapper in Athens last night*

http://www.vice.com/en_uk/read/the-golden-dawn-murdered-an-antifascist-rapper-last-night ... by @YiannisBab #KillahP

Σε μια προσπάθεια ενημέρωσης, αφύπνισης και κατ' επέκταση κινητοποίησης του αναγνώστη ο συγγραφέας χρησιμοποιεί αποφαντική πράξη λόγου (Searle, 1965). Το μήνυμα εκφέρεται σε οριστική αορίστου. Η χρήση οριστικής υπογραμμίζει τη βεβαιότητα του συγγραφέα ως προς το εκφερόμενο μήνυμα και ως εκ τούτου λειτουργεί ως γλωσσικό στοιχείο τροπικότητας, εκφράζοντας διαβαθμίσεις αλήθειας (Halliday, 2002). Ο ιδεολογικός προσανατολισμός της γλώσσας (Weiss και Wodak, 2003) γίνεται αντιληπτός μέσω της επιλογής λέξεων που φέρουν έντονο ιδεολογικό και πολιτικό φορτίο (anti – fascist). Επιπροσθέτως, η απαλοιφή της ταυτότητας του δολοφονημένου, και ο προσδιορισμός του δια μέσω του ιδεολογικού του προσανατολισμού (anti – fascist) αποτελεί γλωσσικό στοιχείο αξιολόγησης, δεδομένου ότι προβάλλει τόσο την στάση του συγγραφέα ως προς το εξεταζόμενο συμβάν, όσο και τον ιδεολογικό του προσανατολισμό (Weiss και Wodak, 2003). Στην ίδια λογική, ο συγγραφέας σκόπιμα αποσιωπά όχι μόνο την ταυτότητα του θύματος, αλλά και του θύτη. Κατά αυτόν τον τρόπο χαρακτηρίζει τη δολοφονία ως πολιτική, καθώς ο θύτης προσδιορίζεται εξίσου βάσει της κομματικής του ταυτότητας. Συμπερασματικά, αυτό που ουσιαστικά υπαινίσσεται είναι το ιδεολογικό δίπολο το οποίο μαστίζει την ελληνική κοινωνία, και το οποίο οδήγησε στην δολοφονία του Παύλου Φύσσα. Για τον συγγραφέα λοιπόν δεν πρόκειται για ένα τυχαίο γεγονός, αλλά για ένα προσχεδιασμό συμβάν που στόχο είχε όχι τον ίδιο το θύμα, αλλά τα όσα αντιπροσώπευε και εξέφραζε ο δολοφονημένος τραγουδιστής.

22. *Ongoing #antifa demo after Golden Dawn members stab leftist #KillahP to death #antireport*

Ο χρήστης αξιοποιεί τις δυνατότητες του Twitter επιχειρώντας να προσφέρει στο κοινό του άμεση και επικαιροποιημένη ενημέρωση σχετικά με την εξέλιξη των κινητοποιήσεων που λαμβάνουν χώρα. Το μήνυμα του δε συνοδεύεται από την θεματική ετικέτα '#antireport' υποδηλώνοντας την έλλειψη εμπιστοσύνης του συγγραφέα ως προς τα παραδοσιακά μέσα μαζικής ενημέρωσης, καθώς και την αναγκαιότητα να αναλάβουν οι ίδιοι οι πολίτες τα ηνία της ενημέρωσης. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι ο συγγραφέας για ακόμη μια φορά επιλέγει σκόπιμα να αποσιωπήσει την ταυτότητα του δράστη αλλά και του θύματος, οι οποίοι

προσδιορίζονται βάσει του πολιτικού ('Golden Dawn members') και ιδεολογικού τους προσανατολισμού ('leftist'). Κατά αυτόν τον τρόπο αποδίδει στη δολοφονία πολιτικές προεκτάσεις και ιδεολογικά αίτια. Εκ παραλλήλου, ο χαρακτηρισμός της ίδιας της πορείας ως «αντιφασιστική» ('antifa') αποτελεί γλωσσικά στοιχείο αξιολόγησης (Weiss και Wodak, 2003).

23. *Βαριά τραυματισμένοι διαδηλωτές στη χθεσινή αντιφασιστική (φωτογραφίες) -*

#antireport #KillahP <http://fb.me/6igCKFks8>

Αποφαντική πράξη λόγου (Searle, 1965) η οποία και επιχειρεί να πληροφορήσει το κοινό. Ο λόγος περιλαμβάνει λεξιλόγιο συναισθηματικά επιφορτισμένο ('βαριά τραυματισμένοι') προκειμένου ο συγγραφέας να επιτείνει την συγκινησιακή φόρτιση, και όλα αυτά σε μια προσπάθεια ευαισθητοποίησης και κατ' επέκταση αφύπνισης και κινητοποίησης του κοινού του Twitter. Επιπροσθέτως, στο κείμενο εντοπίζονται στοιχεία χρονικής δείξης (χθεσινή), επιχειρώντας να συνδέσουν το περιεχόμενο του μηνύματος με το χρόνο του αφηγήματος (van Dijk, 2000,2008). Συνεχίζοντας με την πραγματολογική ανάλυση, έμφαση δίνεται στο χαρακτηρισμό της πορείας ως 'αντιφασιστική', χαρακτηρισμός που ανήκει στο γλωσσικό μηχανισμό της αξιολόγησης, δεδομένου ότι επιτρέπει στον αναγνώστη να αντιληφθεί την στάση, τον ιδεολογικό προσανατολισμό καθώς και το συναίσθημα του συγγραφέα ως προς το αναφερόμενο συμβάν (Weiss και Wodak, 2003). Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι το μήνυμα συνοδεύεται από τη θεματική ετικέτα #antireport, η σημασία της οποίας έχει ήδη αναλυθεί και επισημανθεί ανωτέρω.

24. *Protest returning to square from which it started;near to scene of murder v*

@dromografos #rbnews #antireport #KillahP

Διακηρυχτική πράξη λόγου και ταυτόχρονα εμμέσως κατευθυντική που στόχο έχει να επιφέρει την κοινωνική αλλαγή μέσω της συλλογικής δράσης και κινητοποίησης (Searle, 1965). Ο χρήστης εμμέσως προσανατολίζεται στο κοινό, από το οποίο και ζητάει να αναλάβει δράση, βγαίνοντας στους δρόμους και τις πλατείες προκειμένου να διεκδικήσει τα δικαιώματά του. Αυτό που ουσιαστικά υπαινίσσεται, και το οποίο επιχειρεί δια μέσω του λόγου να μεταφέρει στο κοινό, είναι ότι μόνο μέσω της ανάληψης δράσης θα επέλθει η μεταβολή των κοινωνικών δομών. Τέλος, ο λόγος του συγγραφέα είναι συναισθηματικά επιφορτισμένος, γεγονός που αποσκοπεί στην ενίσχυση του αισθήματος της συλλογικότητας και της αλληλεγγύης.

25. *#antireport RT @RevoTweets #Solidarity with #KillahP. By #Occupy
#Dortmund #21j*

Ο συγγραφέας χρησιμοποιεί εκφραστική πράξη λόγου (Searle, 1965) επιδιώκοντας να μεταφέρει το αίσθημα της αλληλεγγύης και της συμπαράστασης προς τον ελληνικό λαό. Στην περίπτωση αυτή, στοιχεία χωρικής δείξης εντοπίζονται στην θεματική ετικέτα #Dortmund. Εν συνεχεία, και έχοντας ως βάση την προσέγγιση που ακολουθήθηκε στο ανωτέρω tweet, η γλώσσα γραφής καθώς και η χώρα προέλευσης του συγγραφέα ενισχύουν το επιχείρημα ότι τα σύγχρονα κοινωνικά κινήματα συχνά «βγαίνουν» εκτός εθνικών συνόρων, αποκτώντας ένα διεθνή χαρακτήρα. Αναμφιβόλως, οι νέες τεχνολογίες έχουν συμβάλλει σημαντική στην ανάδυση υπερεθνικών κινήσεων και παγκοσμιοποιημένων συλλογικοτήτων.

26. *#KillahP Antinazi zone: Η ταρίφα των τραμπούκων στη Νίκαια.*

http://antinazizone.blogspot.com/2013/09/blog-post_9643.html?spref=tw ...

Ο συγγραφέας αναπαράγει μέσω του Twitter άρθρο το οποίο προέρχεται από το ενημερωτικό, εναλλακτικό και ξεκάθαρα πολιτικοποιημένο ιστολόγιο 'antinazizone.blogspot.com'. Ο τίτλος του άρθρου είναι σκληρός και προκλητικός, δεδομένου ότι ο συγγραφέας δε διστάζει να χρησιμοποιήσει λεξιλόγιο αρνητικά επιφορτισμένο ('ταρίφα', 'τραμπούκοι'). Μέσω του λόγου, επιδιώκει αρχικά να ενημερώσει τους πολίτες για τις πρακτικές που υιοθετεί το κόμμα της Χρυσής Αυγής, και στην συνέχεια, μέσω των γλωσσικών του επιλογών, να εκφράσει την αποστροφή του ως προς αυτές. Ως εκ τούτου, λαμβάνοντας δηλαδή υπόψη ότι εκφράζει ξεκάθαρα την στάση του, αλλά και τον ιδεολογικό του προσανατολισμό, η επιλογή των συγκεκριμένων λέξεων μόνο τυχαία δεν είναι. Εν αντιθέσει αποτελεί έντεχνη επιλογή, η οποία και εντάσσεται στον ευρύτερο γλωσσικό μηχανισμό της αξιολόγησης (Weiss και Wodak, 2003).

27. *Cross checked tweets with #rbnews about #killahp antifascist demo in English*

<http://international.radiobubble.gr/p/p7.html> by citizen journalists #greece

Αναμετάδοση διασταυρωμένων tweets αναφορικά με τις διαδηλώσεις που εξελίσσονται ως ένδειξη διαμαρτυρίας και αλληλεγγύης για το θάνατο του Παύλου Φύσσα εμπεριέχει το ανωτέρω tweet. Κατόπιν τούτου, και λαμβάνοντας υπόψη ότι ο συγγραφέας επιθυμεί να παρέχει μια σφαιρική ενημέρωση στο κοινό η πράξη λόγου που συντελείται κρίνεται ως αποφαντική (Searle, 1965). Η αλήθεια του αφηγήματος, και κατ' επέκταση η αξιοπιστία του μηνύματος ενισχύεται από τον επιθετικό

προσδιορισμό ‘διασταυρωμένα’ (cross checked tweets). Ως εκ τούτου αποτελεί ένδειξη επιστημικής τροπικότητας (Halliday, 2002), εκφράζοντας την αλήθεια και τη βεβαιότητα του συγγραφέα αναφορικά με το περιεχόμενο του αφηγήματος. Επιπροσθέτως, αξίζει να σημειωθεί ότι τόσο το ίδιο το μήνυμα, όσο και τα υπόλοιπα tweets στα οποία αναφέρεται, είναι γραμμένα στα αγγλικά, γεγονός που υπογραμμίζει τις υπερεθνικές διαστάσεις που αποκτά το γεγονός της δολοφονίας του νεαρού τραγουδιστή. Κατά αυτόν τον τρόπο, επιβεβαιώνεται ο ισχυρισμός ότι τα σύγχρονα κοινωνικά κινήματα συχνά ξεπερνούν τα εθνικά σύνορα, αποκτώντας ένα διεθνοποιημένο χαρακτήρα, ενώ ταυτόχρονα αναδεικνύεται η συμβολή των νέων μέσω επικοινωνίας στην παγκοσμιοποιημένη δράση των συλλογικών κινήματων. Τέλος, στοιχεία αξιολόγησης εντοπίζονται εξίσου μέσα στο κείμενο, και χαρακτηριστικά αναφέρεται η σκόπιμη επιλογή της λέξης ‘antifascist’ η οποία συμβάλλει στην κατασκευή της κοινωνικής ταυτότητας του κειμενικού παραγωγού, προδίδοντας την στάση του και τον ιδεολογικό του προσανατολισμό (Weiss και Wodak, 2003).

28. Σήμερα ο Παύλος, αύριο... το παιδί σου,... ο φίλος σου,... Εσύ...ΞΥΠΝΑ»

#antireport #KillahP

Κατευθυντική και ταυτόχρονα διακηρυχτική πράξη λόγου εντοπίζεται στο ανωτέρω tweet (Searle, 1965). Στο κείμενο έντονα είναι τα στοιχεία αλληλεπίδρασης τα οποία ενισχύονται μέσω του γλωσσικού μηχανισμού της δείξης προσώπου (van Dijk, 2000,2008). Ο ευρύτερος μηχανισμός της δείξης προσώπου εμπεριέχει αναφορές σχετικά με τους συμμετέχοντες στην επικοινωνία και στην παρούσα περίπτωση εκφράζονται μέσω των αντωνυμιών ‘σου’ και ‘εσύ’. Κατά αυτόν τον τρόπο το περιεχόμενο του μηνύματος προσωποποιείται και η διεπίδραση μεταξύ πομπού και αποδέκτη εντείνεται. Ο λόγος του συγγραφέα επιτελεί ταυτόχρονα δύο σκοπούς καθώς εν πρώτοις απευθύνεται στην κοινωνία από την οποία και ζητάει κάτι, εννοώντας την αφύπνιση του κοινωνικού συνόλου, και ως εκ τούτου γίνεται λόγος για κατευθυντική πράξη λόγου. Με μια δεύτερη ανάγνωση όμως διαφαίνεται ότι ο συγγραφέας επιθυμεί να επιφέρει την κοινωνική μεταβολή μέσω της κινητοποίησης της ίδιας της κοινωνίας, και συμπερασματικά κρίνεται ως εν δυνάμει διακηρυχτική. Εξ’ ακολούθως, ο μηχανισμός της δεοντικής τροπικότητας (Halliday, 2002) εκφράζεται μέσω της χρήσης προστακτικής αλλά και της επιλογής κεφαλίων γραμμάτων (‘ΞΥΠΝΑ’) και υπογραμμίζει την υποχρέωση και την δέσμευση του

παραλήπτη ως προς το περιεχόμενο του μηνύματος. Τέλος, αξίζει να επισημανθεί ότι το περιεχόμενο του μηνύματος φαίνεται να έχει αντίκτυπο στην κοινωνία, κάτι το οποίο γίνεται αισθητό από τον όγκο των αναδημοσιεύσεων, οι οποίες και προβάλλουν την ταύτιση και την συμπόρευση της κοινωνίας με το περιεχόμενο του μηνύματος (45 retweets).

*29. Διαδηλωτής εγχειριζόταν στο Τζάνειο στο μάτι και μόλις το έχασε. Από ευθεία
ρίψη δακρυγόνου αστυνομικού via @ElliAthens #antireport #KillahP*

Μήνυμα με ενημερωτικό χαρακτήρα, το οποίο και εκφέρεται μέσω αποφαντικής πράξης λόγου (Searle, 1965). Λαμβάνοντας υπόψη των αριθμό των αναδημοσιεύσεων, συγκεκριμένα αναφέρονται 51 retweets, προκύπτει ότι πρόκειται για μήνυμα με αυξημένο κοινωνικό αντίκτυπο. Στο σημείο αυτό αξίζει να γίνει αναφορά στο μοντέλο του Fuchs (2017, σελ. 205), που εξετάζει το ρόλο που διαδραματίζουν τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης στις κοινωνικές εξεγέρσεις, και το οποίο έχει εξετασθεί και αναλυθεί λεπτομερώς στο θεωρητικό υπόβαθρο. Σε συμφωνία με το μοντέλο, μορφές συλλογικής διαμαρτυρίας, όπως είναι και τα κοινωνικά κινήματα, πυροδοτούνται και ενισχύονται από συγκεκριμένα συμβάντα, τα οποία συμπίπτουν με την αναταραχή και τη δυσαρέσκεια που κυριαρχεί στην κοινωνία. Στην συγκεκριμένα περίπτωση, ένα τυχαίο συμβάν καλείται να δυναμιτίσει εκ νέου την κατάσταση, ενισχύοντας τη δυσαρέσκεια των πολιτών. Συμπερασματικά, το γεγονός γίνεται αντικείμενο εκμετάλλευσης από τους χρήστες του Twitter, με σκοπό τη διέγερση της δημόσιας οργής, και κατ' επέκταση την αφύπνιση και την κινητοποίηση των πολιτών.

30. Is anyone livestreaming from the Athens #antifa protests? #keratsini #killahp

Μήνυμα με έντονο το στοιχείο της αλληλεπίδρασης καθώς προσανατολίζεται εμμέσως στον αποδέκτη. Ο γλωσσικός μηχανισμός της δείξης προσώπου εκφράζεται μέσω της ανωνυμίας 'anyone' και αποδίδει στο μήνυμα αμεσότητα, προσωποποιώντας την επικοινωνιακή διαδικασία (van Dijk, 2000,2008). Συμπερασματικά, η διεπίδραση μεταξύ του πομπού και του αποδέκτη ενισχύεται. Εν συνεχεία, η θεματική ετικέτα #antifa αποτελεί γλωσσικό στοιχείο αξιολόγησης, παρεμβάλλοντας την στάση, το συναίσθημα και τον ιδεολογικό προσανατολισμό του συγγραφέα (Weiss και Wodak, 2003). Κατόπιν τούτου, επιβεβαιώνεται ο ισχυρισμός ότι η γλώσσα είναι ένα σημαντικό εργαλείο το οποίο δύναται να μεταφέρει

ιδεολογίες, συμβάλλοντας στην κατασκευή της κοινωνικής ταυτότητας του χρήστη της γλώσσας.

32. *via @Stathisgr άτομα με πολιτική περιβολή, ανάμεσα από τα MAT, πετάνε πέτρε προς τους διαδηλωτές #rbnews #KillahP*

Σε μια προσπάθεια επικαιροποιημένης και άμεσης πληροφόρησης του κοινού σχετικά με την εξέλιξη των κινητοποιήσεων ο συγγραφέας προβαίνει στην χρήση αποφαντικής πράξης λόγου (Searle, 1965), παρέχοντας στους αποδέκτες του μηνύματος ζωντανή και σε πραγματικό χρόνο ενημέρωση. Αν και το περιεχόμενο του μηνύματος φαίνεται αρχικά να έχει ενημερωτικό χαρακτήρα, με μία δεύτερη ανάγνωση γίνεται αντιληπτό ότι ο κειμενικός παραγωγός επιχειρεί να στηλιτεύσει το ρόλο και το έργο των αστυνομικών δυνάμεων, κατηγορώντας τις εμμέσως για εμπλοκή στα επεισόδια που εξελίσσονται. Πιο συγκεκριμένα, επικεντρώνεται στην επιθετική στάση της αστυνομίας έναντι των εξεγερμένων διαδηλωτών. Κατά αυτόν τον τρόπο, ένας θεσμός που διαχρονικά εκπροσωπεί το κράτος τίθεται ενάντια της ίδιας της κοινωνίας, η οποία και εξεγείρεται.

33. *Συμφωνώ απόλυτα!!! RT@blackredpixie: Ο πόλεμος δύο ολόκληρων κόσμων... / Persona Non Grata*

<http://pernongrata.wordpress.com/2013/09/23/%ce%bf-%cf%80%cf%8c%ce%bb%ce%b5%ce%bc%ce%bf%cf%82-%ce%b4%cf%8d%ce%bf-%ce%bf%ce%bb%cf%8c%ce%ba%ce%bb%ce%b7%cf%81%cf%89%ce%bd-%ce%ba%cf%8c%cf%83%ce%bc%cf%89%ce%bd/> ... .. #KillahP

Στο ανωτέρω tweet διαφαίνεται η αμφίδρομη ροή της επικοινωνίας. Ο χρήστης επιλέγει να αναδημοσιεύσει άρθρο προερχόμενο από το εναλλακτικό blog 'pernongrata', δηλώνοντας την ταύτισή του με το περιεχόμενο του μηνύματος. Ως εκ τούτου, πραγματοποιεί αποφαντική πράξη λόγου (Searl, 1965), η οποία χαρακτηρίζεται από υψηλά επίπεδα επιστημικής τροπικότητας (Halliday, 2002). Στοιχείο τροπικότητας αποτελεί η χρήση του επιρρήματος 'απολύτως' το οποίο και υπογραμμίζει την απόλυτη και αδιάλλακτη ταύτιση του συγγραφέα με το αφήγημα. Εξ' ακολούθως, εντοπίζονται γλωσσικά στοιχεία δείξης προσώπου (van Dijk, 2000,2008) τα οποία και εκφράζονται από την εκφορά του ρήματος σε α' ενικό πρόσωπο. Ο συγγραφέας κατά αυτόν τον τρόπο προσωποποιεί το αφήγημα και ενισχύσει τη διεπίδραση με τον αποδέκτη. Τέλος, ο τίτλος του άρθρου που

αναδημοσιεύεται, «Ο πόλεμος δύο ολόκληρων κόσμων», υπαινίσσεται τον ιδεολογικό διχασμό της ελληνικής κοινωνίας, η οποία σύμφωνα με τον αρθρογράφο είναι πλέον χωρισμένη σε δύο στρατόπεδα. Από τη μία πλευρά βρίσκεται ο κόσμος της αλληλεγγύης τον οποίο εκπροσωπεί ο Παύλος Φύσσας και οι εξεγερμένοι διαδηλωτές, και από την άλλη ο κόσμος που εκφράζουν οι υποστηρικτές της Χρυσής Αυγής και το ίδιο το κοινωνικό σύστημα που τους αναπαράγει.

34. Eye witness states there were 4 members of police unit DIAS at the scene of murder from the first moment #KillahP #rbnews

Αποφαντική πράξη λόγου που με μια πρώτη ανάγνωση αποσκοπεί στην ενημέρωση του κοινού (Searle, 1965). Μόλα ταύτα, και δεδομένου ότι η ΚΑΑ εστιάζει στα όσα δεν λέγονται αλλά εμμέσως εννοούνται, ο συγγραφέας υπαινίσσεται την εμπλοκή της αστυνομίας στο γεγονός της δολοφονίας, κατηγορώντας την για τη διατήρηση μιας παθητικής στάσης, η οποία στόχευε στην συγκάλυψη του δράστη. Με άλλα λόγια, ο κειμενικός παραγωγός επιδιώκει να υπογραμμίσει την ιδεολογική συμπόρευση των σωμάτων ασφαλείας με το κόμμα της Χρυσής Αυγής. Προκειμένου ο συγγραφέας να ενισχύσει την αλήθεια των λεγομένων του επικαλείται την ύπαρξη αυτόπτη μάρτυρα. Ταυτόχρονα, η επιλογή της οριστικής ενεστώτα ('states') υποδηλώνει το πραγματικό και αποτελεί στοιχείο επιστημικής τροπικότητας, η οποία και συνδέεται με τις αποφαντικές πράξεις λόγου, και εκφράζει τη βεβαιότητα του συγγραφέα αναφορικά με το περιεχόμενο του μηνύματος, μην αφήνοντας στο κοινό περιθώρια αμφισβήτησης (Halliday, 2002).

Z. Διεθνής χαρακτήρας κινημάτων

*1. RT @shul_evolution: Protesta y al fondo barricadas. NO al fascismo #KillahP #antifa #Greece #grecia v/ "@Skar_*

Ως συμπαράσταση και ένδειξη αλληλεγγύης από την Ισπανία το ανωτέρων μήνυμα φωνάζει όχι στο φασισμό (No al fascismo). Ο διεθνοποιημένος χαρακτήρας που γρήγορα λαμβάνουν οι συλλογικές δράσεις στην εποχή της πληροφορίας γίνεται ξανά αντιληπτός. Αποφαντικές πράξεις λόγου (Searle, 1965), και συναισθηματικά φορτισμένες λέξεις χαρακτηρίζουν το παραπάνω μήνυμα. Εκτός αυτού, πέραν της ευαισθητοποίησης και αφύπνισης των πολιτών στόχο αποτελεί και η ενημέρωση, καθώς παρουσιάζονται πληροφορίες σχετικά με τα γεγονότα που λαμβάνουν χώρα, εννοώντας τις διαδηλώσεις διαμαρτυρίας, στην Ελλάδα.

2. *RT @GrpAntifaLyon: #Pavlos, ni oubli, ni pardon ! <http://larmurerie.antifanet.fr/pavlos-ni-oubli-ni-pardon/> ... #Lyon #Athènes 1200 km de solidarité #KillahP #Graf #SteetArt*

Ένα ακόμη μήνυμα αλληλεγγύης και συμπαράστασης έρχεται από τη Γαλλία. ‘Δεν ξεχνάμε, δεν συγχωρούμε!’ δηλώνει ο χρήστης του μηνύματος με μια πράξη λόγου που είναι ταυτόχρονα αποφαντική, δεσμευτική, κατευθυντική και συνάμα διακηρυχτική και εκφραστική (Searle, 1965). Όπως έχει ήδη αναφερθεί, οι πράξεις λόγου θέτουν συγκεκριμένους ρόλους τόσο στον πομπό όσο και στον αποδέκτη του μηνύματος. Στην συγκεκριμένη περίπτωση ο συγγραφέας του μηνύματος κάνει μια δήλωση ως προς την στάση που οφείλει να κρατήσει η κοινωνία σχετικά με το γεγονός (αποφαντική). Την ίδια στιγμή απευθύνεται στην κοινωνία και με μια κατευθυντική πράξη λόγου της ζητάει να μην ξεχάσει και να μην συγχωρήσει τους ιθύνοντες. Μέσα από το λόγο του διαφαίνονται τα συναισθήματά του (εκφραστική). Ο χρήστης είναι θυμωμένος, και θέλει να μεταδώσει την οργή του και στην κοινωνία προκειμένου να την αφυπνίσει. Κατά αυτόν τον τρόπο θα επέλθει η ουσιαστική κοινωνική μετατόπιση. Μέσω του λόγου του δεσμεύεται αρχικά ο ίδιος πως δεν πρόκειται να ξεχάσει και παρακινεί την κοινωνία να κάνει το ίδιο, το οποίο και προκύπτει από τα στοιχεία τροπικότητας και τις διαβαθμίσεις υποχρέωσης που συνοδεύουν τις κατευθυντικές πράξεις λόγου (Halliday, 2002). Κατόπιν τούτου, ο χρήστης ταυτίζεται με το περιεχόμενο του μηνύματος.

3. *“@VeriasA: "RIP #KillahP "Kahrolsun Faşizm" #rbnews #antireport ”
#direngezi #dirençay*

Κάτω ο φασισμός δηλώνουν χρήστες από την Τουρκία ως ένδειξη συμπαράστασης και αλληλεγγύης στην ελληνική κοινωνία, με μια αποφαντική πράξη λόγου (Searle, 1965). Πρόκειται για ένα ακόμη παράδειγμα των διεθνών κινήσεων αλληλεγγύης που έλαβαν χώρα εκτός των εθνικών συνόρων. Παρατηρείται εξίσου το γεγονός ότι η δολοφονία του Παύλου Φύσσα λειτουργεί σαν ένα τυχαίο γεγονός το οποίο καλείται να βγάλει στην επιφάνεια βαθύτερα προβλήματα που ταλανίζουν την κοινωνία, με σημαντικότερο από αυτά την άνοδο των ακροδεξιών κομμάτων, η οποία και συμβολίζεται από την είσοδο της Χρυσής Αυγής στο κοινοβούλιο.

4. *#NaziPack Yesterday: 2000 #antifa's blocked a Nazi demo in #Wuppertal,
#Germany. Solidarity to #Greek Antifa
<http://youtu.be/eB0CRKpcLII> #KillahP*

Οι δράσεις αλληλεγγύης στο εξωτερικό όσο περνούν οι μέρες αποκτούν και πιο δυναμικό χαρακτήρα. Τέσσερις ημέρες μετά τη δολοφονία (22/09/13) άτομα τα οποία χαρακτηρίζονται ως ‘αντιφασίστες’ παρεμποδίζουν διαδήλωση στην Γερμανία, η οποία οργανώθηκε από πολίτες που σύμφωνα πάντα με τον αφηγητή προσδιορίζονται ως Ναζί. Ταυτόχρονα, με μια αποφαντική πράξη λόγου (Searle, 1965) σημειώνει πως το περιστατικό αποτέλεσε την έμπρακτη ένδειξη αλληλεγγύης στην Ελλάδα, μην αφήνοντας περιθώρια για περαιτέρω συνειρμούς και γνωμοδοτήσεις. Το δίπολο αντιφασίστας – φασίστας κυριαρχεί στους διαλόγους που εξελίσσονται στα ψηφιακά μέσα, προσθέτοντας έναν ξεκάθαρο ιδεολογικό προσανατολισμό στο γεγονός. Συμπληρωματικά, οι δύο αυτές λέξεις αποτελούν ένδειξη αξιολόγησης (Weiss και Wodak, 2003) μέσω της οποίας ο ομιλητής κατασκευάζει την κοινωνική του ταυτότητα και θέτει την στάση του και την προσωπική του άποψη. Ιδιαίτερη δε σημασία έχει το γεγονός ότι επιλέγει να χρησιμοποιήσει μια ακόμη πιο σκληρή λέξη ‘Νάζι’ η οποία ταυτίζεται ιστορικά με τραγικά γεγονότα τα οποία σημάδεψαν την παγκόσμια ιστορία.

5. *#KillahP we are with you Greek brothers. turkish resistance and greek resistance hand in hand against fascism and gasism*

Το κείμενο, που καταφθάνει ως ένδειξη αλληλεγγύης από την γειτονική Τουρκία, είναι γραμμένο σε προσωπικό ύφος, επιχειρώντας να ευαισθητοποιήσει και συγχρόνως να κινητοποιήσει τον αναγνώστη. Στο συγκεκριμένο μήνυμα το προσωπικό ύφος του κειμενικού παραγωγού αναδεικνύεται μέσω της χρήσης α’ πληθυντικού (we are with you). Στοιχεία δείξης προσώπου (van Dijk, 2000,2008) αποτελούν οι αντωνυμίες ‘we’ και ‘you’ και στόχο έχουν την σύνδεση του περιεχομένου του μηνύματος τόσο με τον πομπό όσο και με τους δυνητικούς αποδέκτες. Ως εκ τούτου, λειτουργούν συγχρόνως και ως σημάδια τροπικότητας (Halliday, 2002). Η αποφαντική πράξη λόγου εκφερόμενη σε οριστική (Searle, 1965), συνδυαστικά με έντονα συναισθηματικά φορτισμένο λεξιλόγιο (brothers) αποσκοπούν στο να ευαισθητοποιήσουν περαιτέρω τον αναγνώστη. Ταυτόχρονα, δηλώνει το πραγματικό και το βέβαιο, δεν υπάρχουν περιθώρια αμφισβήτησης των αισθημάτων αλληλεγγύης, παραπέμποντας στην ανάγκη αλλαγής, για βελτίωση των συνθηκών της καθημερινότητας. Επιπλέον, ο κειμενικός παραγωγός επισημαίνει την αναγκαιότητα για μια διεθνή κινητοποίηση, επιλέγοντας μια διακηρυχτική δεύτερη

πράξη λόγου (Searle, 1965), υποστηρίζοντας πως μόνο όταν η κοινωνία λειτουργήσει ως σύνολο (hand in hand) θα επέλθει η προσδοκώμενη κοινωνική αλλαγή.

6. *Αντιφασιστική συγκέντρωση/πορεία σήμερα στην Βαρκελώνη, πολύς κόσμος με
ξεκάθαρο μήνυμα "No, No, Nazis No!" #KillahP*

Μήνυμα που μεταφέρει τις δράσεις αλληλεγγύης που εξελίσσονται στην Ισπανία. Οι εξεγερμένοι ακτιβιστές των οποίων τα λόγια είναι μέσα σε εισαγωγικά προκειμένου ο συγγραφέας να σημειώσει την αληθοφάνεια και την άμεση μετάδοση των λεγομένων τους φωνάζουν «Όχι στους Ναζί», μήνυμα το οποίο μάλιστα χαρακτηρίζεται από τον συγγραφέα ως ξεκάθαρο, μην αφήνοντας περιθώρια αμφισβήτησης και αναστοχασμού. Η λέξη ‘Ναζί’ φέρει αρνητικό απόηχο και επιχειρεί να εντείνει την συναισθηματική φόρτιση, λειτουργώντας παράλληλα και ως γλωσσικό σημάδι αξιολόγησης (Weiss και Wodak, 2003). Ταυτόχρονα συνδέει την πράξη της δολοφονίας με την πολιτική κατάσταση της χώρας. Η πράξη λόγου που επιτελείται έχει διακηρυχτικό χαρακτήρα (Searle, 1965). Οι διαδηλωτές με το μήνυμά τους επιθυμούν να επιφέρουν την κοινωνική αλλαγή, βελτιώνοντας τις συνθήκες ζωής. Η διεπίδραση μεταξύ του πομπού και του δέκτη εκφράζεται μέσω του μηχανισμού της δείξης (van Dijk, 2000,2008) και της χρήσης αποφαντικών πράξεων λόγου. Θέλοντας να συνδέσει το μήνυμα με το χρόνο και το χώρο, ο πομπός αναφέρει το μέρος που πραγματοποιείται η πορεία –Βαρκελώνη- (Χωρική δείξη), ενώ η λέξη ‘σήμερα’ αποτελεί χρονική δείξη.

7. *RT @OccupyLondon #Greece Solidarity Campaign. antifascist demo #olsx
#onn - LIVE at <http://bambuser.com/v/3940199> #antireport #killahp*

Ο διεθνοποιημένος χαρακτήρας των σύγχρονων κοινωνικών κινημάτων επιβεβαιώνεται μέσω της πληθώρας των μηνυμάτων που δημοσιεύονται στα αγγλικά, στοχεύοντας σε ένα διευρυμένο κοινό, και εκτός των εθνικών συνόρων, καθώς επίσης και μέσω των δράσεων και μηνυμάτων αλληλεγγύης που καταφθάνουν από το εξωτερικό. Στο παραπάνω μήνυμα ο κινηματικός λογαριασμός ‘occupy London’ σε μια προσπάθεια πληροφόρησης, ή καλύτερα ‘αντιπληροφόρησης’ έτσι όπως προτείνεται και από το σχετικό hashtag δημοσιεύει υλικό σχετικά με τις κινητοποιήσεις που πραγματοποιούνται στο Λονδίνο, ως ένδειξη συμπαράστασης και αλληλεγγύης. Στο σημείο αυτό αξίζει να σημειωθεί πως και εκτός Ελλάδος οι πορείες χαρακτηρίζονται ως ‘αντιφασιστικές’, αποδίδοντας ιδεολογικό και πολιτικό προσανατολισμό στο γεγονός. Ως εκ τούτου, και σε συμφωνία με το μοντέλο της

εξέγερσης και το ρόλου που διαδραματίζουν τα νέα μέσα σε αυτήν έτσι όπως παρουσιάστηκε στο θεωρητικό υπόβαθρο (βλ. σχήμα 3) συχνά, μορφές συλλογικής διαμαρτυρίας, όπως είναι και τα κοινωνικά κινήματα, πυροδοτούνται και ενισχύονται από συγκεκριμένα συμβάντα, τα οποία συμπίπτουν με την αναταραχή και τη δυσαρέσκεια που κυριαρχεί στην κοινωνία. Στην περίπτωση μας, το γεγονός της δολοφονίας του Παύλου Φύσσα λειτουργεί ως το τυχαίο αλλά και αναγκαίο συμβάν προκειμένου η δυσαρέσκεια να μετουσιωθεί σε κίνημα και εξέγερση. Αναγκαίο γεγονός προκειμένου μια μάζα πολιτών να αντιληφθεί ότι βιώνει κοινωνικά προβλήματα, και ότι αυτά τα προβλήματα πρέπει να ξεπεραστούν, αλλάζοντας τις ισχύουσες κοινωνικές δομές, προκειμένου να επέλθει η κοινωνική ευημερία και να αποκατασταθεί η κοινωνική ισορροπία.

8. *RIP #KillahP. Ni oubli, ni pardon. Pavlo on t'oublie pas, le fascisme ne passera pas. Antifascisme international!*

Ο συγγραφέας προβαίνει εν πρώτοις στην χρήση δεσμευτικής πράξης λόγου (Searle, 1965), καθώς δεσμεύεται για μια μελλοντική πράξη. Μέσω του λόγου υπόσχεται να μην ξεχάσει και να μην συγχωρήσει τους ιθύνοντες για το θάνατο του Παύλου Φύσσα (Ni oubli, ni pardon), παραπέμποντας την κοινωνία στο να υιοθετήσει μια ανάλογη στάση και συμπεριφορά. Στην συνέχεια προσωποποιεί περαιτέρω το μήνυμά του κάνοντας ξεκάθαρη αναφορά στον Παύλο Φύσσα τον οποίον και ονοματίζει (Pavlo on t'oublie pas / Παύλο δεν σε ξεχνάμε). Το μήνυμα είναι γραμμένο σε προσωπικό ύφος και προσανατολίζεται άμεσα στο δέκτη ο οποίος είναι ο ίδιος ο δολοφονημένος. Μόλα ταύτα, με μια δεύτερη ανάγνωση προκύπτει ότι το μήνυμα απευθύνεται στο σύνολο της κοινωνίας, την οποία ο συγγραφέας επιχειρεί να αφυπνίσει. Τέλος, προχωράει στην εκφορά διακηρυκτικής πράξης λόγου (Searle, 1965), μέσω της οποίας προσδοκά να επιφέρει την επιθυμητή κοινωνική αλλαγή και μετατόπιση υποστηρίζοντας πως 'ο φασισμός δεν θα περάσει' (le fascisme ne passera). Ο διάλογος επεκτείνεται και αποκτά ιδεολογικό και πολιτικό υπόβαθρο, ενώ στο πρόσωπο του Παύλου Φύσσα συνοψίζονται και αντικατοπτρίζονται όλα τα δεινά που επιφέρει ο φασισμός. Τέλος οι φράσεις που χρησιμοποιούνται εμπεριέχουν ξεκάθαρα στοιχεία αξιολόγησης (Weiss και Wodak, 2003) προβάλλοντας την στάση και τον ιδεολογικό προσανατολισμό του κειμενικού παραγωγού.

9. *"Never forgive. Never forget." Banners for #KillahP in #Manchester
#antireport*

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, στην εποχή της «σύγκλισης» τα διαχωριστικά όρια μεταξύ παραγωγών και καταναλωτών των μέσων παύουν να είναι διακριτά. Οι πολίτες αναλαμβάνουν τα ηνία της ενημέρωσης, και με την επαναλαμβανόμενη χρήση της θεματικής ετικέτας #antireport υπαινίσσονται την παρακμή των παραδοσιακών μέσων ενημέρωσης. Ως αντιπρόταση, παρουσιάζουν μια νέα, εναλλακτική μορφή δημοσιογραφίας, στον πυρήνα της οποίας βρίσκονται οι ίδιοι οι πολίτες. Στο σημείο αυτό κρίνεται σημαντικό για ακόμη μια φορά να επισημανθεί ότι η ΚΑΛ ως μεθοδολογική προσέγγιση δεν αναλύει μόνο τα όσα λέγονται μέσω του ίδιου του εκφωνήματος, αλλά και όσα υπαινίσσεται, υποδηλώνει ο κειμενικός παραγωγός μέσω των λεγομένων του. Κατόπιν τούτου, η παρακμή της παραδοσιακής δημοσιογραφίας, και η έλλειψη εμπιστοσύνης των πολιτών ως προς τα παραδοσιακά μέσα ενημέρωσης αποτελεί θεματική που θίγεται συχνά μέσω του Twitter. Επανερχόμενη στο αρχικό μήνυμα ‘Never forgive. Never forget’, ο χρήστης επιλέγει να χρησιμοποιήσει μια δευσμευτική πράξη λόγου (Searle, 1965), καθώς δεσμεύεται για μια μελλοντική πράξη, ότι δηλαδή δεν πρόκειται ούτε να συγχωρήσει τους δράστες, ούτε και να ξεχάσει το τι συνέβη. Αν και το περιεχόμενο προσανατολίζεται στον ίδιο τον παραγωγό, εμμέσως απευθύνεται και στο κοινό, από το οποίο ζητά να δεσμευτεί αναλόγως με το περιεχόμενο του μηνύματος.

10. Solidarity Actions for #PavlovFyssas in Cologne, Düsseldorf and Dortmund.

Fight back! #KillahP <http://de.indymedia.org/2013/09/348690.shtml> ...

<http://de.indymedia.org/2013/09/348725.shtml> ...

Με μια αποφαντική πράξη λόγου (Searle, 1965) ο συγγραφέας ενημερώνει για τις δράσεις αλληλεγγύης που πραγματοποιούνται και εκτός των εθνικών συνόρων, επιβεβαιώνοντας τον διεθνοποιημένο χαρακτήρα των σύγχρονων κοινωνικών κινημάτων. Παρατηρείται ότι ως πηγή ενημέρωσης προτείνεται ο ιστότοπος ‘Indymedia’ ένα από τα πιο αναγνωρισμένα, και με διεθνή παρουσία, κινηματικά μέσα ενημέρωσης. Στην συνέχεια ο αφηγητής επιλέγει μια κατευθυντική πράξη λόγου (fight back) ζητώντας την αντεπίθεση της κοινωνίας, η οποία και οφείλει να ξεσηκωθεί (Searle, 1965). Η τροπικότητα και η υποχρέωση του αποδέκτη ως προς το αφήγημα (Halliday, 2002) εκφράζεται μέσω της επιλογής της προστακτικής, ενώ το θαυμαστικό στο τέλος της πρότασης επιβεβαιώνει περαιτέρω την αναγκαιότητα για άμεση δράση, και κατ’ επέκταση λειτουργεί ως ένα επιπλέον στοιχείο δεοντικής τροπικότητας.

11. Οι πολίτες του κόσμου κλείνουν τα αυτιά τους στις Σειρήνες του νεο-ναζισμού, κάνε κι εσύ το ίδιο [http://www.zougla.gr/greece/article/paneuropaiko-oxi-ston-fasismo ...](http://www.zougla.gr/greece/article/paneuropaiko-oxi-ston-fasismo...) #KillahP

Στο κείμενο εντοπίζεται κατευθυντική πράξη λόγου (Searle, 1965) εκφερόμενη σε ενεστώτα, ο οποίος και υποδηλώνει την βεβαιότητα και την αλήθεια των λεγομένων του συγγραφέα (κλείνουν). Το μήνυμα χαρακτηρίζεται από έντονα στοιχεία διεπίδρασης τα οποία γίνονται φανερά μέσω του γλωσσικού μηχανισμού της δείξης προσώπου (κάνε, εσύ), τα οποία με την σειρά τους συμβάλλουν στο να συνδέσουν το κείμενο με τους συμμετέχοντες. Η δεοντική τροπικότητα (Halliday, 2002), η οποία και εκφράζει την άμεση υποχρέωση του αποδέκτη ως προς το εκφερόμενο μήνυμα εντοπίζεται στην χρήση προστακτικής (κάνε). Τέλος, το μήνυμα είναι γραμμένο σε προσωπικό ύφος, κάτι το οποίο δικαιολογείται από την χρήση β' ενικού προσώπου (κάνε, εσύ), στοχεύοντας στην ευαισθητοποίηση του κοινού. Τέλος, έκδηλη είναι η αλληγορική χρήση της γλώσσας (Σειρήνες του Νέο-ναζισμού) η οποία ενισχύει περαιτέρω την συγκινησιακή φόρτιση, επιτείνοντας την ανάγκη για επαγρύπνηση της κοινής γνώμης και ανάληψη συλλογικής δράσης.

12. Tomorrow at 8pm gathering in front of the Greek Embassy in #Madrid against the fascist murder of #killahP #antifa

Κάλεσμα σε δράση, μέσω της χρήσης κατευθυντικής πράξης λόγου (Searle, 1965) εκφράζει ο συγγραφέας του μηνύματος. Εκ παραλλήλου, στο περιεχόμενο του μηνύματος εντοπίζονται στοιχεία δεοντικής τροπικότητας. Ο κειμενικός παραγωγός εκφράζει την υποχρέωση του κοινού να παρευρεθεί στην συγκέντρωση διαμαρτυρίας με τη χρήση ενεστώτα (gathering). Σημαντικό είναι το γεγονός ότι η κινητοποίηση λαμβάνει χώρα στη Μαδρίτη, ως ένδειξη αλληλεγγύης, κάτι το οποίο όπως έχει ήδη αναφερθεί παραπέμπει στον διεθνοποιημένο χαρακτήρα των σύγχρονων κοινωνικών κινημάτων. Αναμφιβόλως, τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και στην περίπτωση μας το Twitter, φαίνεται πως συμβάλλουν σημαντικά στην κατάργηση των χωροχρονικών περιορισμών, δίνοντας ώθηση στην ανάδυση διεθνών κινημάτων διαμαρτυρίας.

13. Αντιφασιστική συγκέντρωση και στο Εδιμβουργο για τον Παύλο #antireport #KillahP via @Cinnamolina

Στα πλαίσια της αντιπληροφόρησης (antireport) πολίτες αναλαμβάνουν τα ηνία της ενημέρωσης προκειμένου να μεταφέρουν ειδήσεις σχετικά με τις δράσεις που εξελίσσονται διεθνώς και σχετίζονται με το γεγονός της δολοφονίας του Παύλου

Φύσσα. Η θεματική ετικέτα ‘antireport’ όπως έχει ήδη ειπωθεί υποδηλώνει την έλλειψη εμπιστοσύνης ως προς τα παραδοσιακά μέσα μαζικής ενημέρωσης. Τέλος, αξίζει να επισημανθεί η επιλογή του συγγραφέα να εμπλακεί στο αφήγημα, καταθέτοντας τις προσωπικές του απόψεις στην πληροφορία που μεταφέρει στο κοινό του. Κατόπιν τούτου, ο επιθετικός προσδιορισμός «αντιφασιστική» λειτουργεί στα πλαίσια του γλωσσικού μηχανισμού της αξιολόγησης, συμβάλλοντας στην ανοικοδόμηση της κοινωνικής ταυτότητας του κειμενικού παραγωγού. Εκ παραλλήλου, μέσω της χρήσης της συγκεκριμένης λέξης επιχειρεί να αποδώσει πολιτική χροιά και ιδεολογικό προσανατολισμό τόσο στο ίδιο το γεγονός, όσο και στις δράσεις διαμαρτυρίας που εξελίσσονται με αφορμή αυτό. Τελικός σκοπός του μηνύματος είναι η ενημέρωση του κοινού, επιδιώκοντας ταυτόχρονα να εντείνει την αίσθηση της συλλογικότητας.

14. Solidarity demonstration in pl #Catalunya #Barcelona against the murder of #KillahP #PavlosFyssas by #GoldenDawn

<http://instagram.com/p/eaOyd1jdjA/#>

Φωτογραφικό υλικό που στόχο έχει να αναδείξει τα κύματα διαμαρτυρίας και συμπαράστασης που έχουν εμφανιστεί στο εξωτερικό ως ένδειξη αλληλεγγύης στον ελληνικό λαό, επιβεβαιώνοντας τον διεθνή χαρακτήρα των σύγχρονων κοινωνικών κινημάτων. Όσον αφορά στο ίδιο το αφήγημα, η χρήση παθητικής φωνής επιδιώκει την απαλοιφή της ονοματικής ταυτότητας του δράστη, αποδίδοντας την έμφαση στην κομματική του ταυτότητα. Ο δράστης δεν κατονομάζεται, αλλά εκπροσωπείται από το κόμμα της Χρυσής Αυγής. Ως εκ τούτου, η άποψη ότι πρόκειται για δολοφονία με βαθιά πολιτικά και ιδεολογικά αίτια βρίσκει υποστηρικτές και εκτός των εθνικών συνόρων.

15. RT @OccupiedTimes EUROPE AGAINST NEO-NAZISM

http://twitter.com/efes_dark/status/380400872955465728/photo/1pic.twitter.com/Y5jqoWKnWi v @15MBcn_int #killahp

Αναδημοσιευμένο μήνυμα το οποίο μέσω οπτικού υλικού υποστηρίζει την αντίθεση των ευρωπαϊκών λαών στην επανεμφάνιση του ναζισμού. Η πράξη λόγου που εντοπίζεται στη φράση ‘EUROPE AGAINST NEO – NAZISM’ αποκτά διακηρυχτικό περιεχόμενο (Searle, 1965), καθώς ο χρήστης επιδιώκει να επιφέρει την κοινωνική αλλαγή στον κόσμο. Η κοινωνική μεταβολή συντελείται σε θεσμικό κυρίως πλαίσιο, δεδομένου ότι επιθυμία του συγγραφέα είναι η ανατροπή των κοινωνικών και

πολιτικών δομών της ευρωπαϊκής ένωσης, η οποία σύμφωνα με τον κειμενικό παραγωγό μαστίζεται από την ανάδυση ακραίων τάσεων. Συμπερασματικά, δια μέσω του λόγου του ο συγγραφέας επιχειρεί να αφυπνίσει και να κινητοποιήσει το κοινό, ούτως ώστε να αρχικά να κατανοήσει την αναγκαιότητα για κοινωνική αλλαγή και ακολούθως να συμβάλλει με την σειρά του στην ανοικοδόμηση της ίδιας της κοινωνίας. Τέλος, η χρήση κεφαλαίων γραμμάτων εντάσσεται στο γλωσσικό μηχανισμό της τροπικότητας (Halliday, 2002). Ο πομπός, ο οποίος και δεσμεύεται άμεσα με το περιεχόμενο του μηνύματος, «φωνάζει» μέσω της αξιοποίησης των κεφαλαίων γραμμάτων την επιτακτική ανάγκη για επαναπροσδιορισμό των κοινωνικών αξιών και επιδιώκει να ευαισθητοποιήσει και να κινητοποιήσει το κοινό του.

16. MT @YiannisBab: Gathering in #Paris tomorrow at 19:00 to protest the murder of Pavlos Fissas by Neonazi golden Dawn #killahP

Κάλεσμα σε υποστηρικτή δράση που πραγματοποιείται στο Παρίσι ως ένδειξη αλληλεγγύης στη δολοφονία του Παύλου Φύσσα δημοσιεύει ο συγγραφέας του ανωτέρω tweet επιτελώντας κατευθυντική πράξη λόγου (Searle, 1965). Αν και το μήνυμα του φαινομενικά έχει ενημερωτικό χαρακτήρα με μια δεύτερη ανάγνωση προκύπτει ότι ο συγγραφέας ζητά την συμμετοχή του κοινού στο κάλεσμα που του απευθύνει. Από το κείμενο δεν απουσιάζουν στοιχεία χωρικής (in Paris) και χρονικής (tomorrow) δείξης, συνδέοντας το περιεχόμενο του μηνύματος με το χώρο και τον χρόνο της επικοινωνίας (van Dijk, 2000,2008). Εν συνεχεία, η επιλογή της λέξης ‘νεοναζί’ (neonazi) εκφράζει την στάση του συγγραφέα ως προς τις πρακτικές που υιοθετεί το κόμμα της Χρυσής Αυγής και ως εκ τούτου αποτελεί γλωσσικό στοιχείο αξιολόγησης (Weiss και Wodak, 2003). Τέλος, η απαλοιφή της ταυτότητας του δράστη μέσω της χρήσης παθητικής φωνής, ο οποίος και εκπροσωπείται από το κόμμα της Χρυσής Αυγής, αποτελεί σκόπιμη ενέργεια του συγγραφέα και εκφράζει την πολιτική διάσταση που προσλαμβάνει το γεγονός της δολοφονίας του Παύλου Φύσσα.

17. Solidarity with anti-fascist comrades in Greece #KillahP #direnyunanistan

Εκφραστική πράξη λόγου, που στόχο έχει να μεταφέρει το αίσθημα αλληλεγγύης του συγγραφέα ως προς την εξεγερμένη ελληνική κοινωνία (Searle, 1965). Στο μήνυμα εντοπίζονται στοιχεία που εντάσσονται στο γλωσσικό μηχανισμό της αξιολόγησης (‘anti – fascist, #direnyunanistan’) και τα οποία με την σειρά τους προβάλλουν τον

ιδεολογικό προσανατολισμό του κειμενικού παραγωγού καθώς και την στάση και τα συναισθήματα του (Weiss και Wodak, 2003). Συμπερασματικά, γίνεται αντιληπτό πως ο λόγος από μόνος του δύναται να μεταφέρει ιδεολογικά και πολιτικά μηνύματα, συμβάλλοντας στην οικοδόμηση του προφίλ του εκάστοτε συγγραφέα.

*18. Αντιφασιστική συγκέντρωση στην ελλην πρεσβεία στο Λονδίνο, σήμερα στη 1
#rbnews #KillahP via @Marghe_cantiere*

Με μια πρώτη ανάγνωση η πράξη λόγου που επιτελείται στο ανωτέρω μήνυμα κρίνεται ως αποφαντική (Searle, 1965), δεδομένου ότι ο συγγραφέας προχωρά σε μια δημόσια δήλωση που στοχεύει στην πληροφόρηση των πολιτών. Μόλα ταύτα, αν εστιάσει κανείς στα συμφραζόμενα του λόγου καθώς και σε όσα ενυπάρχουν πίσω από τη δομή του λόγου, συμπεραίνεται ότι το περιεχόμενο του μηνύματος αποκτά κατευθυντικό χαρακτήρα. Με άλλα λόγια, ο αφηγητής ενημερώνει το κοινό για τις δράσεις που εξελίσσονται με απώτερο σκοπό την συμμετοχή των πολιτών σε αυτές. Ολοκληρώνοντας, ο επιθετικός προσδιορισμός ‘αντιφασιστική’ λειτουργεί ως γλωσσικό στοιχείο αξιολόγησης, καθώς μέσω της χρήσης της συγκεκριμένης λέξης γίνεται αισθητή η στάση του συγγραφέα καθώς και ο ιδεολογικός του προσανατολισμός (Weiss και Wodak, 2003). Υπό αυτή την οπτική η γλώσσα θεωρείται ένα ολοκληρωμένο σημειωτικό σύστημα το οποίο και δύναται να εκφράζει ιδεολογικά νοήματα, συμβάλλοντας στην κατασκευή της κοινωνικής ταυτότητας των εκάστοτε υποκειμένων.

*19. Τίποτα και κανείς δεν έχει ξεχαστεί! Αντιφασιστική οργάνωση αυτοπροστασίας!
#killahP #solidarity #berlin*

Η πρώτη πράξη λόγου που εντοπίζεται έχει αποφαντικό χαρακτήρα, καθώς ο συγγραφέας δηλώνει πως η κοινωνία δεν ξεχνάει τα δεινά με τα οποία έρχεται αντιμέτωπη (Searle, 1965). Τον ισχυρισμό του καλείται να ενισχύσει η χρήση του θαυμαστικού στο τέλος της πρότασης που στόχο έχει να αναδείξει την κρισιμότητα του εκφερόμενου μηνύματος. Στην παρούσα περίπτωση το σημείο στίξης λειτουργεί ως ένα επιπλέον σχόλιο, καθώς μεταφέρει τις διακυμάνσεις στο ύφος του ομιλητή. Συγκεκριμένα, το θαυμαστικό αποδίδει την έμφαση στο συναίσθημα του συγγραφέα, μεταφέροντας την αποφασιστικότητά του. Εκ παραλλήλου, στην πρώτη φράση του μηνύματος έκδηλα είναι τα γλωσσικά στοιχεία επιστημικής τροπικότητας (Halliday, 2002), τα οποία εντοπίζονται στις λέξεις ‘τίποτα’ και ‘κανείς’. Οι συγκεκριμένες λέξεις έχουν καθολική σημασία, εννοώντας ότι αναφέρονται στο σύνολο της

κοινωνίας, και δεν αφήνουν περιθώρια αμφισβήτησης και αποστασιοποίησης με το περιεχόμενο του μηνύματος. Εν συνεχεία, η δεύτερη φράση (‘Αντιφασιστική οργάνωση αυτοπροστασίας’) κρίνεται ως κατευθυντική (Searle, 1965), καθώς ο αφηγητής εμμέσως επιζητά την κινητοποίηση των πολιτών. Από το μήνυμα δεν απουσιάζουν και τα στοιχεία που ανήκουν στο ευρύτερο γλωσσικό φαινόμενο της αξιολόγησης (Weiss και Wodak, 2003). Χαρακτηριστικά αναφέρεται ο επιθετικός προσδιορισμός ‘αντιφασιστική’ ο οποίος με την σειρά του ενημερώνει τον αποδέκτη για την στάση και τον ιδεολογικό προσανατολισμό του κειμενικού παραγωγού. Τέλος, εξετάζοντας τις θεματικές ετικέτες που συνοδεύουν το μήνυμα εντοπίζονται στοιχεία χωρικής δείξης (#berlin) τα οποία συνδέουν τον αναγνώστη με τον τόπο της επικοινωνίας, ενισχύοντας κατά αυτόν τον τρόπο την αλληλεπίδραση μεταξύ των επικοινωνητών (van Dijk, 2000,2008). Εκ παραλλήλου, το hashtag ‘#solidarity’ δύναται να αποτελέσει από μόνο του μια αυτόνομη εκφραστική πράξη λόγου (Searle, 1965), μεταφέροντας και ταυτόχρονα ενισχύοντας το αίσθημα της αλληλεγγύης.

20. RT @stratosmoraitis "Pavlos #Fyssas is immortal" - on a wall in #Istanbul, #Turkey. #KillahP #antireport

Διακηρυχτική πράξη λόγου (Searle, 1965) που στόχο έχει να επιφέρει την κοινωνική μεταβολή προς όφελος του κοινωνικού συνόλου. Ο συγγραφέας, αναφερόμενος σε σύνθημα που εντοπίζεται σε τοίχο στην περιοχή της Κωνσταντινούπολης, δηλώνει πως ο Παύλος Φύσσας παραμένει αθάνατος. Αυτό που ουσιαστικά υπαινίσσεται είναι το γεγονός ότι ακόμη και μετά το θάνατο του νεαρού τραγουδιστή οι ιδέες που εξέφραζε και τα όσα ο ίδιος υποστήριζε παραμένουν ζωντανά. Η κοινωνία λοιπόν καλείται να ασπαστεί τις ιδέες και τα ιδανικά που πρεσβεύει ο Παύλος Φύσσας, προκειμένου να επέλθει ο κοινωνικός μετασχηματισμός, αρχικά σε ατομικό, εν συνεχεία σε συλλογικό και εν τέλει σε θεσμικό επίπεδο. Συμπερασματικά, ο Παύλος Φύσσας μετουσιώνεται σε ένα κοινωνικό σύμβολο, που υποδηλώνει την αναγκαιότητα για άμεση αλλαγή, και την αλλαγή αυτή δεσμεύεται μέσω του λόγου του να υποστηρίξει και να επιφέρει ο συγγραφέας.

21. Antifascist demo against Golden Dawn in London! RIP #KillahP! #fyssas

<https://www.facebook.com/events/506911859391329/506983806050801> ...

Η πρώτη πράξη λόγου που εντοπίζεται έχει ενημερωτικό χαρακτήρα και ως εκ τούτου κρίνεται ως αποφαντική (Searle, 1965), (‘Antifascist demo against Golden Dawn in London!’). Ο χρήστης, αξιοποιεί εφαρμογές των μέσων κοινωνικής δικτύωσης,

χαρακτηριστικά αναφέρεται η εφαρμογή Facebook Evets προκειμένου να διαδώσει να οργανώσει και τέλος να συντονίσει δράσεις διαμαρτυρίας που επρόκειτο να λάβουν χώρα στο Λονδίνο. Κατόπιν τούτου, παρατηρείται η συμβολή των νέων μέσων στην διεθνοποίηση των σύγχρονων κοινωνικών κινημάτων, όπως και η αλληλεπίδραση διαφορετικών μιντιακών πλατφόρμων, έτσι όπως αυτή γίνεται αντιληπτή στην εποχή της σύγκλισης των μέσων. Σε πραγματολογικό επίπεδο από το κείμενο δεν απουσιάζουν τα γλωσσικά στοιχεία αξιολόγησης (Weiss και Wodak, 2003), τα οποία και εκφράζονται μέσα από την λέξη ‘antifascist’, η οποία με την σειρά της προδίδει την στάση και τον ιδεολογικό προσανατολισμό του συγγραφέα. Επιπροσθέτως, γίνεται αισθητό δια μέσω του λόγου ότι το γεγονός της δολοφονίας του Παύλου Φύσσα αποκτά κοινωνικές και πολιτικές διαστάσεις. Η απαλοιφή της ταυτότητας του δράστη, ο οποίος και εκπροσωπείται από το κόμμα της Χρυσής Αυγής αναδεικνύει το γεγονός ότι πρόκειται για ένα κοινωνικό ζήτημα, το οποίο εξετάζεται στα πλαίσια της δημόσιας σφαίρας. Στην συνέχεια του κειμένου ο χρήστης επιλέγει εκφραστική πράξη λόγου (‘RIP #KillahP!’), η οποία προσανατολίζεται στον ίδιο, και στόχο έχει να μεταφέρει το συναίσθημα του συγγραφέα, και συγκεκριμένα την θλίψη και την συμπόνια του για το θάνατο του Παύλου Φύσσα (Searle, 1965). Τέλος, και στις δύο ανωτέρω φράσεις η χρήση των σημείων στίξης, και συγκεκριμένα του θαυμαστικού, αποκτά σχολιαστικό χαρακτήρα και αξιοποιείται προκειμένου να αποδώσει την έμφαση στο συναίσθημα του αφηγητή. Ειδικότερα, χρησιμοποιείται για να δηλώσει αποφασιστικότητα στην πρώτη περίπτωση, ενώ στην δεύτερη φράση επιχειρεί να επιτείνει την συγκινησιακή φόρτιση.

22. MT @15mbcn_int: Bilbao in #solidarity with #Greece, against the fascist murder of #killahP in #Athens @Antifaxismoa

Εκφραστική πράξη λόγου που στόχο έχει να εκφράσει την αλληλεγγύη του συγγραφέα προς τον ελληνικό λαό, ο οποίος και διαμαρτύρεται για τη δολοφονία του Παύλου Φύσσα (Searle, 1965). Από το κείμενο δεν απουσιάζουν τα στοιχεία χωρικής δείξης (Bilbao, Greece, in Athens), τα οποία και προσδίδουν στο κείμενο συγκεκριμένες χωρικές διαστάσεις, ενισχύοντας την αμεσότητα της επικοινωνιακής διαδικασίας (van Dijk, 2000,2008). Συμπληρωματικά, ο λόγος του συγγραφέα ενέχει ιδεολογικές και πολιτικές προεκτάσεις, κάτι το οποίο γίνεται αντιληπτό μέσω του γλωσσικού μηχανισμού της αξιολόγησης. Πιο συγκεκριμένα, η λέξη ‘fascist’ αποτελεί γλωσσικό στοιχείο αξιολόγησης (Weiss και Wodak, 2003) καθώς προβάλλει

την στάση και την ιδεολογία του κειμενικού παραγωγού, συμβάλλοντας ταυτόχρονα στην κατασκευή της κοινωνικής του ταυτότητας. Τέλος, λαμβάνοντας υπόψη το γεγονός ότι μήνυμα εκφέρεται στα αγγλικά, όπως επίσης και το ότι το ίδιο το μήνυμα αλληλεγγύης έρχεται από τον ισπανικό λαό, επιβεβαιώνεται ο διεθνοποιημένος χαρακτήρας των σύγχρονων κοινωνικών κινημάτων.

11.3 Συμπέρασμα

Στα πλαίσια της παρούσας μεθοδολογικής προσέγγισης επιχειρήθηκε η κατανόηση της συμβολής των νέων μέσων επικοινωνίας στην εξέλιξη των σύγχρονων κοινωνικών κινημάτων, υπό το πρίσμα των χρηστών των νέων μέσων και συγκεκριμένα των χρηστών του Twitter, έτσι όπως αυτή καταγράφεται στα μηνύματα – κείμενα που οι ίδιοι έχουν δημοσιεύσει στην ψηφιακή πλατφόρμα του προαναφερόμενου μέσου κοινωνικής δικτύωσης. Το βασικό ερώτημα το οποίο και τίθεται υπό διερεύνηση είναι το κατά πόσο η χρήση των νέων μέσων συμβάλλει στην ουσιαστική ενίσχυση της συμμετοχής των πολιτών στα κοινά, στην ανάδυση και επανεμφάνιση νέων μορφών συλλογικής δράσης, με σημαίνουσα μορφή αυτή των κοινωνικών κινημάτων, και τέλος στη διεύρυνση του δημοσίου διαλόγου και κατ' επέκταση στον εκδημοκρατισμό της ίδιας της κοινωνίας. Με βάσει τα ανωτέρω ερωτήματα και τις αναλύσεις των κειμένων δια μέσω της Κριτικής Ανάλυσης Λόγου τα βασικά συμπεράσματα ταξινομούνται στις εξής πέντε κατηγορίες:

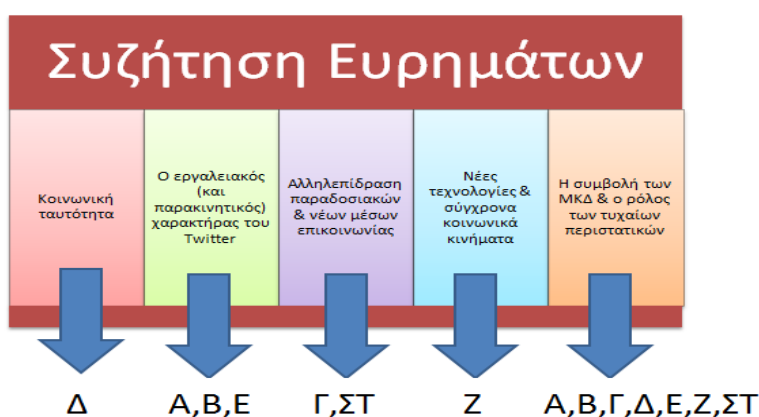
- *A. Κοινωνική ταυτότητα*
- *B. Ο εργαλειακός (και παρακινητικός) χαρακτήρας του Twitter*
- *Γ. Αλληλεπίδραση παραδοσιακών και νέων μέσων επικοινωνίας*
- *Δ. Νέες τεχνολογίες και σύγχρονα κοινωνικά κινήματα*
- *Ε. Η συμβολή των ΜΚΔ και ο ρόλος των «τυχαίων περιστατικών»*

Στο σημείο αυτό είναι κρίνεται απαραίτητο να επισημανθεί το γεγονός ότι οι κατηγορίες που προέκυψαν βρίσκονται σε αντιστοιχία με τις αρχικές κατηγορίες ταξινόμησης (βλ. πίνακα 49). Πιο συγκεκριμένα, η κατασκευή της κοινωνικής ταυτότητας των αφηγητών (A) γίνεται αντιληπτή μέσω των tweets που εμπεριέχουν προσωπικές απόψεις και στάσεις. Ο εργαλειακός, αλλά και συνάμα παρακινητικός χαρακτήρας του Twitter (B) φανερώνεται μέσω των tweets τα οποία και εμπεριέχουν ανοιχτά καλέσματα σε δράση, ενημερώσεις σχετικά με τις κινητοποιήσεις καθώς και ενημερώσεις σχετικές με το γεγονός της δολοφονίας του Παύλου Φύσσα. Η τρίτη

κατηγορία, η οποία και εξετάζει την αλληλεπίδραση μεταξύ παραδοσιακών και νέων μέσων επικοινωνίας (Γ) συνοψίζει τα ευρήματα που προκύπτουν από τα μηνύματα τα οποία και περιλαμβάνουν το hashtag #antireport, καθώς και αναφορές σε παραδοσιακά ΜΜΕ. Επιπροσθέτως, στο διεθνή χαρακτήρα των σύγχρονων κοινωνικών κινημάτων εστιάζει η επόμενη ενότητα, η οποία και εξετάζει το ρόλο των νέων τεχνολογιών και την επίδραση που ασκούν στα νέα κοινωνικά κινήματα (Δ). Τέλος, και ως κατακλείδα, όλα τα tweets που εξετάστηκαν στα πλαίσια της ΚΑΔ επιχειρούν να επεξηγήσουν περαιτέρω την συμβολή των ΜΚΔ στο ευρύτερο φαινόμενο της συλλογικής και κινηματικής δράσης, αποδίδοντας ιδιαίτερη έμφαση στο ρόλο των τυχαίων περιστατικών (ΣΤ). Η αντιστοιχία των αρχικών κατηγοριών ταξινόμησης με τις βασικές κατηγορίες στις οποίες και ταξινομούνται τα ευρήματα συνοψίζεται στο σχήμα 9.

Πίνακας 49. Κατηγορίες ταξινόμησης tweets προς ανάλυση

A	Κάλεσμα σε δράση
B	Ενημερώσεις σχετικά με τις κινητοποιήσεις
Γ	Αναφορές σε παραδοσιακά ΜΜΕ
Δ	Προσωπικές απόψεις – στάσεις
E	Ενημερώσεις σχετικές με το γεγονός
ΣΤ	Αντιυληροφόρηση (#Antireport)
Z	Διεθνής χαρακτήρας κινημάτων

Σχήμα 10. Κατηγορίες αποτελεσμάτων ΚΑΔ

A. Κοινωνική ταυτότητα

Μέσω του λόγου οι χρήστες οικοδομούν την κοινωνική τους ταυτότητα και φανερώνουν την στάση τους ως προς το αναφερόμενο γεγονός, προβάλλοντας εκ παραλλήλου τον ιδεολογικό τους προσανατολισμό. Η ανάλυση των κειμένων προτείνει ότι οι συγγραφείς τοποθετούν το γεγονός της δολοφονίας του Παύλου Φύσσα στα πλαίσια της δημόσιας σφαίρας, αποδίδοντας στο γεγονός χαρακτηριστικά πολιτικής δολοφονίας, με σαφείς ιδεολογικές προεκτάσεις (*Süddeutsche Zeitung*: «Πολιτική δολοφονία συνταράσσει την Αθήνα» #KillahP). Κατόπιν τούτου, συγκροτούν την κοινωνική τους ταυτότητα σε συνάρτηση με τον ιδεολογικό τους προσανατολισμό και την πολιτική τους στάση, όπου και επικρατεί το ιδεολογικό δίπολο φασίστας – αντιφασίστας, ή το πολιτικό δίπολο αριστερός – δεξιός. Το γεγονός αυτό γίνεται αισθητό διαμέσου του γλωσσικού μηχανισμού της αξιολόγησης. Οι χρήστες συχνά αναφέρονται στους υποστηρικτές της Χρυσής Αυγής ως νέο-ναζί, ενώ ταυτόχρονα οι δράσεις διαμαρτυρίας ως ένδειξη αλληλεγγύης για τη δολοφονία του Παύλου Φύσσα χαρακτηρίζονται ως αντιφασιστικές (*H μάνα του #KillahP το λέει καθαρά, ο γιος της δολοφονήθηκε για την αντιφασιστική του δραση και σκάστε*) (*Ongoing #antifa demo after Golden Dawn members stab leftist #KillahP to death #antireport*). Εκ παραλλήλου, στα εξεταζόμενα μηνύματα επικρατούν θεματικές ετικέτες με ιδεολογικές αναφορές, όπως #antifa, #antinazi, ενισχύοντας τον ισχυρισμό ότι ο λόγος δύναται να θεωρηθεί φορέας ιδεολογιών, συμβάλλοντας στην κατασκευή της κοινωνικής ταυτότητας των επικοινωνητών (*From today's 18/9 #antifa #KillahP protest in Athens, Keratsini*). Τέλος, η κατασκευή της κοινωνικής ταυτότητας συγκροτείται στη βάση της ιδιότητας του πολίτη, ενός πολίτη που εξεγείρεται βλέποντας τα ανθρώπινα δικαιώματα να καταστρατηγούνται. Απέναντι από τους εξεγερμένους πολίτες και τους διαδηλωτές δεν βρίσκεται μόνο το κόμμα της Χρυσής Αυγής, το οποίο εκπροσωπεί ο φερόμενος ως δολοφόνος, αλλά και το ίδιο το κράτος, η αστυνομία και τα ΜΜΕ ως αντιπροσωπευτικοί θεσμοί μιας κοινωνίας που βρίσκεται σε καθεστώς παρακμής (*Police protecting the Golden Dawn HQ in #Hania, #Greece during #AntiFa protest after #KillahP's murder*).

B. Ο εργαλειακός (και παρακνητικός) χαρακτήρας του Twitter

Η ανάλυση των κειμένων προτείνει την καταλληλότητα του Twitter στο πεδίο της πολιτικής επικοινωνίας και αναδεικνύει τον εργαλειακό χαρακτήρα του μέσου. Κατά

βάση στα κείμενα που εξετάστηκαν εντοπίζονται αποφαντικές και κατευθυντικές πράξεις λόγου. Αυτό σημαίνει πως το μεγαλύτερο σώμα των μηνυμάτων συντάσσεται σε μια προσπάθεια ενημέρωσης και πληροφόρησης του κοινού. Το Twitter, λόγω της δομής του, εννοώντας των περιορισμένο αριθμό χαρακτήρων, την άμεση και επίκαιρη προσέγγιση ενός διευρυμένου κοινού, αλλά και την στοχευόμενη ενημέρωση αξιοποιώντας την χρήση των θεματικών ετικετών (hashtags) ενδείκνυται ως μέσο για ενημερωτικούς σκοπούς. Πέραν της ενημέρωσης, το Twitter αξιοποιείται ταυτόχρονα από τους χρήστες ως μέσο διάδοσης, οργάνωσης και συντονισμού των κινητοποιήσεων (*RT @efimeridadrasi Αντιφασιστική πορεία σήμερα στην πλατεία Καισαριανής στις 18:00 #rbnews #killahp #antireport*). Εν συνεχεία, αντίστοιχα σημαντικός είναι και ο αριθμός των μηνυμάτων που εμπεριέχουν κατευθυντικές πράξεις λόγου. Αυτό σημαίνει ότι ο χαρακτήρας του μέσου επεκτείνεται, παρεκκλίνοντας από τον εργαλειακό του χαρακτήρα και καλείται συνάμα να λειτουργήσει ως μέσο παρακίνησης. Με άλλα λόγια, ανοιχτά καλέσματα σε δράση δημοσιεύονται συχνά μέσω Twitter επιχειρώντας την αφύπνιση και την κινητοποίηση της κοινωνίας, ενισχύοντας κατ' επέκταση την συμμετοχή των πολιτών στα κοινά και σε μορφές συλλογικής δράσης (*#KillahP όλοι κάτω στην πορεία στις 18:00*), (*Αυτά είναι τα σημεία συγκέντρωσης σε όλη την Ελλάδα. Όλοι στους δρόμους. (το σάιτ δεν το ξέρω) #KillahP*), (*ΘΕΣ/ΚΗ Καμάρα 18:00 ΛΑΡΙΣΑ 18:00 Πλ.Ταχυδρομείου ΚΟΖΑΝΗ 19:00 Κεντρ. Πλατεία ΜΥΤΙΛΗΝΗ 18:00 Πλατ.Σαπφούς #KillahP @antireport*).

Στο σημείο αυτό αξίζει να σημειωθεί ότι ο κοινωνικός αντίκτυπος των μηνυμάτων είναι μεγαλύτερος, βάσει του αριθμού των αναδημοσιεύσεων (retweets), όταν πρόκειται για επικαιροποιημένες πληροφορίες και live αναμεταδόσεις σχετικά με τις πορείες, τις δράσεις διαμαρτυρίας εν γένει που εξελίσσονται και τα επεισόδια που τυχόν λαμβάνουν χώρα, συγκριτικά με άλλου είδους ενημερώσεις (*smell of tear gas now. it seems it's coming from the direction of Nikea district #killahp #greece #rbnews*). Το γεγονός αυτό υπογραμμίζει την αμεσότητα του μέσου, και την συμβολή του στο πεδίο της συλλογικής δράσης. Οι χρήστες αξιοποιούν το μέσο για να διασπείρουν πληροφορίες οι οποίες δεν παρέχονται μέσω των παραδοσιακών μέσων, και παράλληλα το εκμεταλλεύονται προκειμένου να συντονίσουν και να οργανώσουν τις δράσεις τους. (*Μικροεπεισόδια έξω από τη ΓΑΔΑ #KillahP*). Εξ' ακολούθως, και όσον αφορά τον όγκο των αναφορών, είναι απαραίτητο να επισημανθεί ότι τις πρώτες ώρες και ημέρες μετά το συμβάν της δολοφονίας ο όγκος των πληροφοριών και των

αναφορών είναι μεγαλύτερος, κάτι το οποίο με την σειρά του επιβεβαιώνει εκ νέου την αμεσότητα του μέσου, καθώς και την χρηστικότητά του σε περιπτώσεις αναπάντεχων γεγονότων.

Συμπερασματικά προτείνεται ότι ο χαρακτήρας του Twitter ως κανάλι επικοινωνίας σε περιπτώσεις που άπτονται του πεδίου της συλλογικής δράσης είναι εργαλειακός, αναφερόμενη στο γεγονός ότι παρέχει στους χρήστες δυνατότητες συντονισμού, οργάνωσης και διάδοσης των δράσεων και εκ παραλλήλου παρακινητικός, δίνοντας βήμα σε διάφορες φωνές να εκφραστούν, επιχειρώντας να στρατολογήσουν ένα όσο το δυνατόν μεγαλύτερο κομμάτι της κοινωνίας, παρακινώντας το σε άμεση ανάληψη δράσης.

Πίνακας 46. Ενδεικτικά tweets που εμπεριέχουν ενημερώσεις σχετικές με τις κινητοποιήσεις

Ενημερώσεις για τις κινητοποιήσεις

Εμφανίστηκε αύρα στην Π.Τσαλδάρη, συνεχείς επιθέσεις στους διαδηλωτές με ρίψεις δακρυγόνων. #antireport #KillahP

Crowd consists of all walks of life, young old communist anarchist and students at least 1000 strong now #rbnews #KillahP

#KillahP Σύμφωνα με πληροφορίες, ομάδες ατόμων με κουκούλες στέκονται πίσω από τα MAT και πετούν πέτρες προς τους... <http://fb.me/2xvG2Hg3k>

RT @gazakas Πάνω από 3000 αντιφασίστες/τριες στην πορεία της Θεσσαλονίκης, παλμός και ο κόσμος στην αγορά ενθαρρύνει #skg #rbnews #KillahP

Βγαίνουν τώρα οι εγκλωβισμένοι. Οι αλληλέγγυοι τους υποδέχονται με συνθήματα. #KillahP #rbnews

Η πλατεία είναι γεμάτη. #killahp #thessaloniki <http://instagram.com/p/eaI9p9h9SJ/>

Κόσμος άνοιξε τα σπίτια του για να προστατεύσει τους διαδηλωτές απ' τους αστυνομικούς. Ο ..... βρίσκεται σε ένα από αυτά! #KillahP

Το αναρχικό μπλοκ εστριψε στη βιθυνιας συνοδεια πολλών μπατσων. #antireport #KillahP @SkoupaDoo

Παμε προς τα MAT - ο κοσμος αρχιζει να φοραει κρανη και μασκες #killahp #1dsgf #skg

---

Πίνακας 47. Ενδεικτικά tweets που εμπεριέχουν ανοιχτά καλέσματα σε δράση

Κάλεσμα σε δράση
#KillahP όλοι κάτω στην πορεία στις 18:00 Εργατικά συνδικάτα καλούν σε πορεία ενάντια στην διανομή τροφίμων της Χ.Α. αύριο στη Νίκαια #antireport #killahP https://athens.indymedia.org/front.php3?lang=el&article_id=1492439 ...
Υπόγραψε το ψήφισμα για να δώσουμε ένα τέλος στο φασισμό στην Ελλάδα! #GoldenDawn#KillahP http://www.avaaz.org/en/petition/TELOS_STO_FASISMO_TORA/?wAFXzfb ...
Καλούμε τους κατοίκους του Κερατσινίου-Νίκαιας να ανοίξουν τα σπίτια τους και σήμερα! #KillahP
Όλοι στη ΓΑΔΑ τώρα #antireport #KillahP http://fb.me/1DngHf92O

Γ. Αλληλεπίδραση παραδοσιακών και νέων μέσων επικοινωνίας

Λαμβάνοντας υπόψη τα εξεταζόμενα κείμενα, την ίδια τη δομή του μέσου καθώς και τα λειτουργικά του χαρακτηριστικά συμπεραίνεται αρχικά η καταλληλότητα του Twitter για ενημερωτικούς σκοπούς, και κυρίως σε περιπτώσεις έκτακτων περιστατικών. Κατόπιν τούτου, ένα δεύτερο ερώτημα που προκύπτει αφορά στις πηγές ενημέρωσης και πληροφόρησης που χρησιμοποιούνται από τους χρήστες του Twitter. Από τα ευρήματα διαφαίνεται ότι οι εναλλακτικές, και κατά βάση ψηφιακές, πηγές ενημέρωσης υπερισχύουν, κάτι το οποίο υπογραμμίζει την δυσπιστία του κοινού ως προς τα παραδοσιακά μέσα ενημέρωσης (*Prezatv News ΠΑΥΛΟΣ ΦΥΣΣΑΣ-ΜΕ ΜΙΣΟΥΝΕ...ΜΕ ΜΙΣΟΥΝΕ ΡΕ -VIDEO ΝΤΟΚΟΥΜΕΝΤΟ #KILLAHP: ΠΡΕΖΑ TV23-9-2013 <http://oio.gr//23>*). Το γεγονός αυτό έρχεται να επιβεβαιώσει και η συχνή χρήση της θεματικής ετικέτας #antireport (*Φωκίωνος Κυψέλη σήμερα via @CatofAthens #antireport #killahP*). Οι χρήστες αναλαμβάνουν οι ίδιοι τα ηνία της ενημέρωσης δημοσιεύοντας υλικό το οποίο έχουν παράξει οι ίδιοι ή αναδημοσιεύοντας περιεχόμενο το οποίο προέρχεται από εναλλακτικές ενημερωτικές πλατφόρμες. Επιλέγουν δε εντέχνως τη χρήση του hashtag #antireport (αντιπληροφόρηση) ως απάντηση στην ελλιπή και πολλές φορές αναξιόπιστη και κατευθυνόμενη ενημέρωση που παρέχουν τα παραδοσιακά ΜΜΕ. Η αρνητική στάση των χρηστών ως προς τα παραδοσιακά ΜΜΕ γίνεται συγχρόνως αισθητή και μέσω αρνητικών αναφορών και σχολίων που επικεντρώνονται σε συγκεκριμένους

μιντιακούς οργανισμούς ή επιφανείς δημοσιογράφους. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η πληθώρα αρνητικών δημοσιευμάτων που συνοδεύει την απόφαση της εφημερίδας «Πρώτο Θέμα» να δημοσιεύσει στο εξώφυλλό της φωτογραφία του δολοφονημένου Παύλου Φύσσα (*Το κακό με την δημοσίευση της φώτο του #KillahP απο το Θέμα έγινε για να πουλήσει και όχι για να μεταφέρει το μήνυμα κατα του φασισμού!*). Τέλος, διεπίδραση παρατηρείται ταυτόχρονα και μεταξύ των νέων ψηφιακών πλατφόρμων, όπου οι χρήστες συχνά επιλέγουν να συνοδεύουν τα μηνύματά τους με πρωτογενές υλικό δια μέσω της ψηφιακής πλατφόρμας YouTube.

Ολοκληρώνοντας, στις ανωτέρω παραγράφους γίνεται αισθητή η κουλτούρα της σύγκλισης που διέπει τα νέα μέσα, και η οποία με την σειρά της αντιτίθεται στην παθητικότητα του αποδέκτη. Συμπερασματικά, το κοινό των νέων μέσων είναι ενεργό, θολώνοντας πολλές φορές τα διακριτά όρια μεταξύ επαγγελματιών και καταναλωτών των μέσων μαζικής ενημέρωσης.

Πίνακας 48. Ενδεικτικά tweets που υπογραμμίζουν τη δυσπιστία των πολιτών ως προς τα παραδοσιακά ΜΜΕ

Η κουλτούρα της δημοσιογραφίας των πολιτών ως απάντηση στα παραδοσιακά ΜΜΕ

Η φυλλάδα του Θέμου Αναστασιάδη <http://unfollow.com.gr/blog/item/294-fyllada.html> ... #GoldenDawn #KillahP #boycott_protothema

Ο φασίστας δολοφόνος δεν είναι ο μόνος ένοχος. Όσο κι αν τα παπαγαλάκια τον παρουσιάζουν σαν ποινικό λούμπεν μαχαιροβγάλτη. #KillahP

Εγω διαλεγω να θυμαμαι τον Παυλο ορθιο! Ηρωα! Εσυ ? #boycott_protothema #KillahP

@Shrek_68 Επιμένεις πως Λυριτζής & Οικονομου περίμεναν να σιγουρευτούν για τα γεγονότα; #KillahP #skai_xeftiles

Μπάμπη Παπαδημητρίου ηΧΑ από μαχαιρώματα μεταναστών πέρασε σε δολοφονίες αντιφρονούντων Είναι τώρα αρκετά σοβαρή για τα γούστα σου; #KillahP

Ανάληψη ευθύνης για εμπρηστική επίθεση σε αστυνομικό λεωφορείο εις μνήμη Παύλου Φύσσα. <http://325.nostate.net/?p=8929> #killahp #antireport

#killahp #antireport RT @icedamna #cyprus ΛΕΜΕΣΟΣ: ΠΟΡΕΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΔΟΛΟΦΟΝΙΑ ΤΟΥ ΑΝΤΙΦΑΣΙΣΤΑ ΠΑΥΛΟΥ ΦΥΣΣΑ <http://www.islandanarchy.com/t3688-topic#.Uj9ILHXMMFc.twitter> ...

Οι κάτοικοι ανοίγουν τα σπίτια τους για να προστατεύσουν τους διαδηλωτές απ' τους

αστυνομικούς. Πάνω από 25 προσαγωγές #antireport #KillahP

Την Αλήθεια στο Λαό! Ανοιχτή #ERT - Ελεύθερη Φωνή για την Κοινωνία #KillahP #antireport #ertopen

Βαριά τραυματισμένοι διαδηλωτές στη χθεσινή αντιφασιστική (φωτογραφίες) - #antireport #KillahP <http://fb.me/6igCKFks8>

Protest returning to square from which it started;near to scene of murder v @dromografos #rbnews #antireport #KillahP

Δ. Νέες τεχνολογίες και σύγχρονα κοινωνικά κινήματα

Φαίνεται να επιβεβαιώνεται ο διεθνοποιημένος χαρακτήρας των σύγχρονων κοινωνικών κινήματων. Στο δείγμα που εξετάστηκε εντοπίστηκε πληθώρα μηνυμάτων συμπαράστασης από πολίτες του εξωτερικού, καθώς και αναφορές σε δράσεις αλληλεγγύης οι οποίες έλαβαν χώρα εκτός των εθνικών μας συνόρων. Τα σύγχρονα κοινωνικά κινήματα έχουν παγκοσμιοποιημένο χαρακτήρα, και οι νέες τεχνολογίες έχουν συμβάλει σημαντικά σε αυτό (*Κύμα συμπαράστασης στο θάνατο του Παύλου Φύσσα και στο Μιλάνο #KillahP*). Το ανωτέρω επιβεβαιώνεται όχι μόνο από τις δράσεις και τις εκφράσεις αλληλεγγύης που καταφθάνουν από το εξωτερικό, αλλά και από το γεγονός ότι ένα μεγάλο σώμα των tweets ήταν δημοσιευμένο στα αγγλικά, προκειμένου το τελικό μήνυμα να προσεγγίσει όσο το δυνατόν περισσότερους αποδέκτες (*The murderer of #KillahP wasnt just a member of #GoldenDawn, it seems like he is paid by them to stab people*). Εκ παραλλήλου, διαφαίνεται ότι τα σύγχρονα κοινωνικά κινήματα είναι μη ταξικά προσδιορισμένα. Οι δρώντες δεν ανήκουν σε μια συγκεκριμένη κοινωνική τάξη, ενώ ταυτόχρονα οι διεκδικήσεις τους παύουν να είναι αποκλειστικά υλικές. Ολοκληρώνοντας, στην εξέλιξη των σύγχρονων κοινωνικών κινήματων οι νέες τεχνολογίες κατέχουν σημαίνοντα ρόλο, καθώς εντοπίστηκε ότι χρησιμοποιούνται από τους εξεγερμένους ως εργαλείο ενημέρωσης, συντονισμού και οργάνωσης των δράσεων, και ταυτόχρονα ως εργαλείο στρατολόγησης και παρακίνησης (*MT @15mbcn_int: Bilbao in #solidarity with #Greece, against the fascist murder of #killahP in #Athens @Antifaxismoa*).

Ε. Η συμβολή των ΜΚΔ και ο ρόλος των «τυχαίων περιστατικών»

Όπως αναφέρεται και στις ανωτέρω παραγράφους, σημαντικός κρίνεται ο ρόλος του Twitter ως εργαλείο συντονισμού, οργάνωσης και διάδοσης των κινητοποιήσεων, καθώς επίσης και ως μέσο παρακίνησης και 'στρατολόγησης'. Κατόπιν τούτου, σε

ένα πρώτο επίπεδο επιβεβαιώνεται η συνεισφορά των νέων μέσων στην εξέλιξη των σύγχρονων κοινωνικών κινημάτων, δεδομένου ότι παρεμβάλλουν σε διαφορετικά στάδια και φάσεις μιας κοινωνικής εξέγερσης ή συλλογικής δράσης και κινητοποίησης.

Εκτός αυτού, δια μέσω των νέων μέσων αναδύονται νέες μορφές διαμαρτυρίας και ανυπακοής (τεχνικές ψηφιακής ανυπακοής), οι οποίες με την σειρά τους μεταβάλλουν τις καθιερωμένες πρακτικές διεκδίκησης που μέχρι πρότινος αξιοποιούσαν οι εξεγερμένοι. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν τα ηλεκτρονικά ψηφίσματα διαμαρτυρίας, γνωστά και ως petition. Στο δείγμα που εξετάστηκε εντοπίστηκε πληθώρα μηνυμάτων που στοχεύουν στην ηλεκτρονική συλλογή υπογραφών με σκοπό την απομάκρυνση της Χρυσής Αυγής από το επονομαζόμενο δημοκρατικό τόξο, συμβολίζοντας εκ παραλλήλου την πάλη των πολιτών ενάντια στον φασισμό και τον κοινωνικό ρατσισμό (*Υπόγραψε το ψήφισμα για να δώσουμε ένα τέλος στο φασισμό στην Ελλάδα! #GoldenDawn #KillahP http://www.avaaz.org/en/petition/TELOS_STO_FASISMO_TORA/?wairsfb ...*), (*Sign the petition and outlaw the neo-nazist criminal "#GoldenDawn" party #KillahP #antifascism #Greece <http://tinyurl.com/nn7rcp3>*).

Επιπροσθέτως, τα νέα μέσα συμβάλλουν εμμέσως στην εξέλιξη των σύγχρονων κοινωνικών κινημάτων και κατ' επέκταση στον εκδημοκρατισμό της δημόσιας σφαίρας, διευρύνοντας τον ίδιο το δημόσιο διάλογο. Με αφορμή τη δολοφονία του Παύλου Φύσσα ο διάλογος επεκτείνεται και σε άλλα θέματα που φαίνεται να απασχολούν την κοινωνία και ανήκουν στο πεδίο του δημόσιου βίου. Συγκεκριμένες θεματικές που απασχόλησαν το κοινό του Twitter σχετίζονται με την εξόρυξη χρυσού στις Σκουριές της Χαλκιδικής και την στάση της Χρυσής Αυγής αναφορικά με την συγκεκριμένη επένδυση (*As θυμηθούμε επίσης ότι οι φονιάδες της ΧΑ είναι υπέρ της "επένδυσης" της Ελληνικός Χρυσός στις #skouries. Με το αζημίωτο βέβαια. #KillahP*), με το ρόλο που διαδραματίζει ο τύπος και οι λεγόμενοι καθοδηγητές κοινής γνώμης στην αύξηση των ποσοστών της Χρυσής Αυγής (*Γιώργος Τράγκας: «Αν η ΧΑ είναι εκτός συνταγματικού τόξου, τότε ότι 1 εκατομμύριο άνθρωποι είναι εκτός συνταγματικού τόξου» #KillahP*) και εν γένει θεματικές οι οποίες αφορούν στην νομιμότητα της Χρυσής Αυγής, καθώς επίσης και στη σύνδεση της οικονομικής κρίσης με την κοινωνική παρακμή που χαρακτηρίζει την ελληνική κοινωνία, και η οποία με την σειρά της, και σε συμφωνία με τους συγγραφείς των

κειμένων, φαίνεται να ευθύνεται για την ενίσχυση των πολιτικών άκρων. Τέλος, ιδιαίτερα σημαντική κρίνεται η συμβολή των νέων μέσων στη διεύρυνση του δημοσίου διαλόγου, δεδομένων των υψηλών επιπέδων ανωνυμίας που απολαμβάνουν. Αυτό σημαίνει ότι ο κάθε πολίτης αποκτά βήμα, και δύναται να εκφρασθεί ελεύθερα, απαλλαγμένος από τις προκαταλήψεις και τους περιορισμούς που θα επέβαλε η αποκάλυψη της ονοματικής του ταυτότητας και του κοινωνικού του στάτους. Κατ' αυτόν τον τρόπο λειτουργούν ως απελευθερωτές της κοινής γνώμης, δίνοντας νέα πνοή στο ιδανικό της ελευθερίας της έκφρασης.

Στο σημείο αυτό είναι σημαντικό να γίνει αναφορά σε αυτό που ο Fuchs (2017) ονομάζει «trigger event». Σε συμφωνία με τον συγγραφέα, συχνά μορφές συλλογικής διαμαρτυρίας, όπως είναι και τα κοινωνικά κινήματα, πυροδοτούνται ή/και ενισχύονται από συγκεκριμένα συμβάντα, τα οποία συμπίπτουν με την αναταραχή και τη δυσαρέσκεια που κυριαρχεί στην κοινωνία. Στην παρούσα περίπτωση, η δολοφονία του Παύλου Φύσσα, η οποία και συμπίπτει με την γενική δυσαρέσκεια της κοινωνίας ως απότοκο της οικονομικής και κατ' επέκταση της κοινωνικής κρίσης, αποτελεί περιστατικό που πυροδότησε μια σειρά από δημόσιες εκδηλώσεις διαμαρτυρίας. Εκτός αυτού, στα εξεταζόμενα μηνύματα εντοπίζονται δύο επιπλέον περιστατικά που φαίνεται να δυναμιτίζουν εκ νέου την κατάσταση, πυροδοτώντας ένα νέο κύμα διαμαρτυριών. Χαρακτηριστικά αναφέρεται ο τραυματισμός διαδηλωτή από βολίδα κρότου λάμψης (*Διαδηλωτής εγχειριζόταν στο Τζάνειο στο μάτι και μόλις το έχασε. Από ευθεία ρίψη δακρυγόνου αστυνομικού via @ElliAthens #antireport #KillahP*), (Ο διαδηλωτής που έχασε στο μάτι από κρότου-λάμψης μιλάει στο ραδιόφωνο [https://www.youtube.com/watch?v=LSnSrREAbaw ...](https://www.youtube.com/watch?v=LSnSrREAbaw...) #KillahP), καθώς επίσης και η δημοσίευση του δολοφονημένου Παύλου Φύσσα στο εξώφυλλο της εφημερίδας 'Πρώτο Θέμα' (*Η φυλλάδα του Θέμου Αναστασιάδη <http://unfollow.com.gr/blog/item/294-fyllada.html> ... #GoldenDawn #KillahP #boycott_protothema*).

Η συμβολή των νέων μέσων έγκειται στο γεγονός ότι διαδίδουν άμεσα, και σε ένα αρκετά διευρυμένο κοινό τα περιστατικά αυτά, διεγείροντας το αίσθημα της δημόσιας κατακραυγής, με αποτέλεσμα την μετατόπιση από το πεδίο της κοινωνικής δυσαρέσκειας σε αυτό της κοινωνικής διαμαρτυρίας και της κοινωνικής εξέγερσης. Με άλλα λόγια, η διέγερση του δημόσιου συναισθήματος μέσω των ΣΚΔ, δύναται να θεωρηθεί ένας από τους παράγοντες πυροδότησης των κινητοποιήσεων και των

κοινωνικών εξεγέρσεων, συμβάλλοντας κατά αυτόν τον τρόπο στην εξέλιξη των σύγχρονων κοινωνικών κινημάτων.

Κεφάλαιο 12^ο: Συζήτηση ευρημάτων ποιοτικής μελέτης μέσω ημι-δομημένων συνεντεύξεων

12.1 Αποτελέσματα ημι-δομημένων συνεντεύξεων

Στην παρούσα ενότητα, και στα πλαίσια της τριγωνοποίησης της ερευνητικής μεθόδου, παρουσιάζονται τα ευρήματα τα οποία προέκυψαν από τη διεξαγωγή ημι-δομημένων συνεντεύξεων. Οι ημι-δομημένες συνεντεύξεις είναι κατάλληλες στην περίπτωσή μας, καθώς στοχεύουν στο να κατανοήσουν την άποψη και τη στάση ενός συγκεκριμένου κοινού σχετικά με το συγκεκριμένο υπό έρευνα φαινόμενο (Arksey και Knight, 1999). Η ανάλυση των αποτελεσμάτων βασίζεται στην θεμελιωμένη θεωρία (Corbin και Strauss, 1990). Συγκεκριμένα, τα δεδομένα διαχωρίστηκαν σε οκτώ κατηγορίες – κλειδιά, η κάθε μια από τις οποίες αντιπροσωπεύει και μια συγκεκριμένη θεματική ενότητα, και επιχειρούν με την σειρά τους να επεξηγήσουν περαιτέρω το βασικό ερευνητικό ερώτημα, εννοώντας τη σχέση που υφίσταται, και εάν υφίσταται, μεταξύ της χρήσης των νέων τεχνολογιών και της συμμετοχής των πολιτών σε μορφές συλλογικής δράσης. Ολοκληρώνοντας, δια μέσω της ποιοτικής προσέγγισης, η οποία έχει εκ φύσεως επεξηγηματικό χαρακτήρα, επιχειρείται η πληρέστερη κατανόηση της εμπειρίας των κοινωνικών υποκειμένων, καθώς και η διερεύνηση στάσεων και συμπεριφορών, οι οποίες δεν είχαν προβλεφθεί μέσω των δύο προγενέστερων ερευνητικών προσεγγίσεων.

12.2 Δημιουργία θεματικών ενοτήτων βάσει της θεμελιωμένης θεωρίας

Όπως ήδη αναφέρεται η ανάλυση των αποτελεσμάτων βασίζεται στην θεμελιωμένη θεωρία (Corbin και Strauss, 1990). Συγκεκριμένα, τα δεδομένα διαχωρίστηκαν σε οκτώ κατηγορίες – κλειδιά, η κάθε μια από τις οποίες αντιπροσωπεύει και μια συγκεκριμένη θεματική ενότητα. Οι κατηγορίες που προέκυψαν βρίσκονται σε αντιστοιχία με τις κατηγορίες που υπάρχουν στον οδηγό συνέντευξης (βλ πίνακα 50, Παράρτημα 3).

Πίνακας 50. Θεματικές ενότητες οδηγού συνέντευξης

ΟΔΗΓΟΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ	
Ενότητα 1 ^η	Υπόβαθρο συνεντευξιαζόμενου
Ενότητα 2 ^η	Πολίτες, δημόσια σφαίρα και συλλογική δράση
Ενότητα 3 ^η	Εξοικείωση και χρήση νέων τεχνολογιών
Ενότητα 4 ^η	Η περίπτωση του Twitter

Ενότητα 5 ^η	ΤΠΕ και συλλογική δράση
Ενότητα 6 ^η	Μελλοντικές προοπτικές του Διαδικτύου στο χώρο της συλλογικής δράσης

Εν συνεχεία, παρουσιάζονται και αναλύονται οι βασικές θεματικές κατηγορίες που προέκυψαν.

1. **Πολίτες, δημόσια σφαίρα και συλλογική δράση.** Η κατηγορία αυτή βρίσκεται σε αντιστοιχία με τη δεύτερη ενότητα του οδηγού συνέντευξης (βλ πίνακα 50, Παράρτημα 3), καθώς η πρώτη εμπεριέχει ερωτήσεις που διερευνούν το υπόβαθρο του συνεντευξιαζόμενου και οι οποίες με την σειρά τους βοηθούν στην περιγραφή του δείγματος της έρευνας (βλ κεφ. 12.3). Στην παρούσα ενότητα παρουσιάζονται τα ευρήματα που αφορούν στον τρόπο πρόσληψης της έννοιας της ενεργούς συμμετοχής εκ μέρους των συνεντευξιαζόμενων. Εν συνεχεία, εξετάζεται το κατά πόσο οι συμμετέχοντες στην έρευνα συμμετέχουν ταυτόχρονα σε κινήματα, συλλογικές οργανώσεις και δράσεις, καθώς επίσης και τα κίνητρα συμμετοχής. Τέλος, διερευνώνται τα πιθανά εμπόδια για δράση και οι τρόποι αντιμετώπισής τους.
2. **Εξοικείωση και χρήση των νέων τεχνολογιών.** Η δεύτερη θεματική κατηγορία που προκύπτει βρίσκεται σε αντιστοιχία με την τρίτη κατηγορία του οδηγού συνέντευξης (βλ πίνακα 50, Παράρτημα 3). Η ενότητα αυτή κρίνεται απαραίτητη προκειμένου να γίνει κατανοητός ο βαθμός, αλλά και ο τρόπος, που οι νέες τεχνολογίες έχουν εισχωρήσει στην καθημερινότητα του σύγχρονου πολίτη. Στόχος είναι να διερευνηθεί η συχνότητα, τα κίνητρα αλλά και ο τρόπος ενασχόλησης με τις νέες τεχνολογίες, το Διαδίκτυο, και τα ΜΚΔ.
3. **Η περίπτωση του Twitter.** Η συγκεκριμένη ενότητα εστιάζει στο Twitter, στο οποίο και επικεντρώνεται η παρούσα μελέτη. Στην τρίτη θεματική κατηγορία παρουσιάζονται οι απαντήσεις των συνεντευξιαζόμενων σχετικά με τα κίνητρα δημιουργίας προσωπικού λογαριασμού, τις λειτουργίες που επιτελούν πιο συχνά μέσω της συγκεκριμένης ψηφιακής – μιντιακής πλατφόρμας, τον αριθμό και το ‘είδος’ των ακολούθων που έχουν. Στόχος είναι να διερευνηθούν οι δυνατότητες του ίδιου του μέσου, και κατ’ επέκταση η δυναμική του στο πεδίο της πολιτικής επικοινωνίας.
4. **ΤΠΕ και συλλογική δράση.** Η τέταρτη ενότητα επιχειρεί να απαντήσει στο κεντρικό ερευνητικό ερώτημα εξετάζοντας τις συσχετίσεις που αναπτύσσονται μεταξύ της ενασχόλησης των πολιτών με τις νέες τεχνολογίες,

το Διαδίκτυο και τα ΜΚΔ και του βαθμού συμμετοχής τους σε συλλογικές και κινηματικές δράσεις. Πιο συγκεκριμένα, στην παρούσα ενότητα παρουσιάζονται τα ευρήματα που αφορούν στην αξιοποίηση του Διαδικτύου και των ΜΚΔ από τους συμμετέχοντες προκειμένου να λαμβάνουν ενημερώσεις σχετικά με συλλογικές και κινηματικές δράσεις και το κατά πόσο το Διαδίκτυο και τα ΜΚΔ δύναται να λειτουργήσουν ως το έναυσμα για συμμετοχή στις δράσεις αυτές. Παράλληλα, εξετάζεται η βιωσιμότητα των κινημάτων που ξεπηδούν μέσα από τους κόλπους του Διαδικτύου αλλά και η δυνατότητα του Διαδικτύου και των ΜΚΔ να προάγουν τον ακτιβισμό και την συμμετοχική κουλτούρα. Τέλος, παρουσιάζονται οι απαντήσεις των συμμετεχόντων αναφορικά με την αποτελεσματικότητα των ψηφιακών πρακτικών ανυπακοής, στα πλαίσια της ηλεκτρονικής κινητοποίησης.

Η πεμπτη ενότητα του οδηγού συνέντευξης (βλ. Παράρτημα 3) διερευνά την επίδραση των νέων τεχνολογιών (ΤΠΕ) στο ευρύτερο πεδίο της συλλογικής δράσης. Τα βασικά συμπεράσματα παρουσιάζονται στην τέταρτη ενότητα των αποτελεσμάτων. Μόλα ταύτα, και δεδομένου ότι η συγκεκριμένη ενότητα κατά τη διάρκεια της συνέντευξης καλύπει αρκετά ζητήματα, στην ενότητα των συμπερασμάτων δημιουργούνται τρεις επιπλέον κατηγορίες, οι οποίες ουσιαστικά αποτελούν υποκατηγορίες της παραπάνω ενότητας. Πιο συγκεκριμένα οι θεματικές ενότητες που προκύπτουν έχουν ως εξής:

5. ***Πλεονεκτήματα – μειονεκτήματα και κίνδυνοι του Διαδικτύου.*** (βλ. Παράρτημα 3, Ενότητα 5^η, Ερώτηση 33). Στην συγκεκριμένη κατηγορία εξετάζονται τα υπέρ και τα κατά των νέων τεχνολογιών, όσον αφορά πάντα στην εμπλοκή του πολίτη στη δημόσια σφαίρα και στην εξελικτική πορεία των σύγχρονων κοινωνικών κινημάτων.
6. ***Η περίπτωση της δολοφονίας του Παύλου Φύσσα.*** (βλ. Παράρτημα 3, Ενότητα 5η, Ερώτηση 36, 37, Ενότητα 2^η, Ερώτηση 11). Στην παρούσα ενότητα και σε ένα πρώτο επίπεδο εξετάζεται η πρόσληψη και μετέπειτα η αξιολόγηση του γεγονότος της δολοφονίας του Παύλου Φύσσα από τους ίδιους τους συμμετέχοντες στην έρευνα. Εν συνεχεία, διερευνώνται οι πρωταρχικές πηγές ενημέρωσης, με σκοπό να αποσαφηνιστεί η συμβολή των ΜΚΔ σε περιπτώσεις έκτακτων περιστατικών που άπτονται της δημόσιας σφαίρας, και τέλος εξετάζεται συγκεκριμένα ο ρόλος των ΜΚΔ στην

περίπτωση του συγκεκριμένου γεγονότος καθώς και ο τρόπος που αξιοποιήθηκαν από τους κινηματίες.

7. **Αξιοπιστία της είδησης σε παραδοσιακά και νέα μέσα ενημέρωσης.** Στην παρούσα μελέτη εξετάζεται παράλληλα η διεπίδραση μεταξύ παραδοσιακών και νέων μέσων επικοινωνίας. Κατόπιν τούτου, στην προτελευταία θεματική ενότητα παρουσιάζονται οι απαντήσεις των χρηστών αναφορικά με την δυναμική των νέων μέσων, όσον αφορά πάντα την αξιοπιστία και την ελευθερία λόγου και έκφρασης που τα χαρακτηρίζει (βλ. Παράρτημα 3, Ενότητα 5η, Ερώτηση 35).
8. **Μελλοντικές προοπτικές του Διαδικτύου στο χώρο της συλλογικής δράσης.** Η όγδοη ενότητα βρίσκεται σε αντιστοιχία με την τελευταία ενότητα του οδηγού συνέντευξης (βλ. Παράρτημα 3, Πίνακα 50) και παρουσιάζει τις μελλοντικές προοπτικές του Διαδικτύου και των ΜΚΔ στο ευρύτερο πεδίο της συλλογικής δράσης. Στόχος είναι να γίνει αντιληπτό το πώς οι ίδιοι οι πολίτες οραματίζονται την συμβολή της τεχνολογίας, αλλά και τις επιδράσεις της στην ίδια την κοινωνία και τις κοινωνικές δομές.

Στον κατωτέρω πίνακα (βλ. πίνακα 51) συνοψίζονται οι κατηγορίες στις οποίες και ταξινομούνται τα κεντρικά ευρήματα.

Πίνακας 51. Θεματικές κατηγορίες ευρημάτων

Θεματικές Κατηγορίες Ευρημάτων	
1. Πολίτες, δημόσια σφαίρα και συλλογική δράση	I. Η έννοια της «ενεργούς συμμετοχής» II. Συμμετοχή σε κινήματα, συλλογικές οργανώσεις και συλλογικές δράσεις III. Κίνητρα συμμετοχής IV. Εμπόδια για δράση
2. Εξοικείωση και χρήση των νέων τεχνολογιών	
3. Η περίπτωση του Twitter	
4. ΤΠΕ και συλλογική δράση	I. Αξιοποίηση του Διαδικτύου και των ΜΚΔ για ενημέρωση και παρακολούθηση συλλογικών και κινηματικών δράσεων II. Το Διαδίκτυο και τα ΜΚΔ ως έναυσμα για συμμετοχή σε συλλογικές δράσεις III. Η δυναμική των κινήματων που ζητηθούν μέσα από τους κόλπους του Διαδικτύου IV. Η δυνατότητα του Διαδικτύου και των ΜΚΔ να προάγουν τον ακτιβισμό και την συμμετοχική κουλτούρα V. Η αποτελεσματικότητα των ψηφιακών πρακτικών ανυπακοής
5. Πλεονεκτήματα - μειονεκτήματα και κίνδυνοι του Διαδικτύου	
6. Η περίπτωση της δολοφονίας του Παύλου Φύσσα	I. Αξιολόγηση γεγονότος II. Πρωταρχικές πηγές ενημέρωσης III. Συμμετοχή σε δράσεις και κίνητρα συμμετοχής IV. Ο ρόλος των ΜΚΔ στην περίπτωση της δολοφονίας του Παύλου Φύσσα
7. Αξιοπιστία της είδησης σε παραδοσιακά και νέα μέσα ενημέρωσης	
8. Μελλοντικές προοπτικές του Διαδικτύου στο χώρο της συλλογικής δράσης	

12.3 Το δείγμα της έρευνας

Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν δέκα ενήλικες συνεντευξιαζόμενοι, χρήστες των ΜΚΔ, οι οποίοι διατηρούν ενεργούς λογαρισμούς σε τουλάχιστον ένα μέσο κοινωνικής δικτύωσης, και απαραίτητως στο Twitter. Όπως αναφέρεται και στη μεθοδολογική προσέγγιση, δεδομένου ότι στόχος είναι η κατανόηση ενός συγκεκριμένου φαινομένου, τα γενικά συμπεράσματα δεν είναι αυτοσκοπός της έρευνας και κατόπιν τούτου το δείγμα δε χρειάζεται να είναι απαραίτητα μεγάλο. Συμπερασματικά, ο αριθμός κρίνεται ως επαρκής. Εν συνεχεία, και αναφορικά με το φύλλο και την ηλικιακή κατανομή, στην έρευνα συμμετείχαν ισόποσα πέντε άνδρες και πέντε γυναίκες, ενώ η ηλικία των συνεντευξιαζόμενων κυμαίνεται από 23 έως 57 ετών, με την πλειοψηφία των συμμετεχόντων να ανήκουν στην ηλικιακή ομάδα 25 – 35. Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι από το συνολικό αριθμό των δέκα συνεντευξιαζόμενων μόνο δύο δέχτηκαν να παραχωρήσουν επώνυμη συνέντευξη. Κατόπιν τούτου, τόσο στην ενότητα της ανάλυσης των δεδομένων, όσο και στο παράρτημα, όπου και παρατίθενται τα πρακτικά των συνεντεύξεων, δεν αναφέρονται τα ονοματεπώνυμα των συνεντευξιαζόμενων. Επιπροσθέτως, ένας εκ των δέκα συνεντευξιαζόμενων, αν και δέχτηκε να μαγνητοφωνηθεί η συνέντευξη για τη διευκόλυνση της ερευνητικής διαδικασίας, αρνήθηκε να αποτυπωθούν τα λεγόμενά του γραπτώς. Ως εκ τούτου, το παράρτημα 6, όπου και παρουσιάζονται τα πρακτικά των συνεντεύξεων περιλαμβάνει τις εννέα από τις 10 απομαγνητοφωνήσεις.

12.4 Ανάλυση δεδομένων ποιοτικής έρευνας

1. Πολίτες, δημόσια σφαίρα και συλλογική δράση

Α) Η έννοια της «ενεργούς συμμετοχής»

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι στην πλειοψηφία τους οι συμμετέχοντες ταυτίζουν την έννοια της ενεργούς συμμετοχής με αυτήν της ενημέρωσης. Το δείγμα υποστηρίζει ότι ενεργός πολίτης είναι πάνω απ' όλα ο ενημερωμένος πολίτης. Κατόπιν τούτου, η σωστή, σφαιρική και αντικειμενική ενημέρωση είναι η αφετηρία προκειμένου οι πολίτες να αναλάβουν δράση και να εμπλακούν με ζητήματα τα οποία άπτονται της δημόσιας σφαίρας και της κοινωνικής ευημερίας.

«.....το βασικό είναι η ενημέρωση, και μετά θα περάσεις στο επόμενο στάδιο που μπορεί να είναι κάποια δράση»(βλ. Παράρτημα 6, ³¹⁸σελ. 608)

Εν συνεχεία, στην πλειοψηφία τους οι συμμετέχοντες υποστηρίζουν ότι η έννοια της ενεργούς συμμετοχής πρέπει να πάψει να ταυτίζεται με την συμμετοχή των πολιτών σε θεσμικές πολιτειακές διαδικασίες, αναφερόμενοι κυρίως στο θεσμό των εκλογών. Εν αντιθέσει, η ενεργός δράση, η εμπλοκή με τα κοινά και η συμμετοχή σε αυτό που ονομάζουμε δημόσια σφαίρα, σχετίζεται με την ίδια την καθημερινότητα των πολιτών και με ατομικές πρακτικές εφαρμογές. Αυτό το οποίο προτείνουν οι συνεντευξιαζόμενοι είναι ότι δια μέσω της ατομικής προσπάθειας και της προσωπικής αλλαγής θα επέλθει εν τέλει η κοινωνική αλλαγή σε συλλογικό επίπεδο.

«...πρώτα πρέπει να αλλάξεις τον εαυτό σου και τη στάση ζωής σου και μετά θα αλλάξει ο κόσμος.» (βλ. Π6, σελ. 671)

«Ενεργός συμμετοχή στο κοινωνικό γίνεσθαι σημαίνει ότι σε κάθε παράγοντα ζωής που ενεργώ και συμμετέχω, χώρος δουλειάς, γειτονιά, δήμος, εκπαίδευση οπουδήποτε να μπορώ να συμμετέχω και να προάγω το κοινό συμφέρον». (βλ. Π6, σελ. 594)

Μόλα ταύτα, δεν απουσιάζει και η αντίθετη άποψη, η οποία όμως είναι μειοψηφική, δεδομένου ότι μόνο ένας εκ των δέκα συμμετεχόντων υποστηρίζει ότι ενεργός πολίτης είναι αυτός που κατά βάση συμμετέχει στις θεσμικές διαδικασίες τις οποίες επιτάσσει το υπάρχον πολίτευμα. Ο συνεντευξιαζόμενος όμως δεν περιορίζεται εκεί. Σε συμφωνία με τα όσα αναφέρονται ανωτέρω, κρίνει εξίσου σημαντική την ενημέρωση, αλλά και την συμμετοχή σε διαφορετικές μορφές συλλογικής δράσης.

«Ενεργός συμμετοχή.....Πιστεύω ότι χρειάζεται να ψηφίζει κάποιος όταν έχει αυτή τη δυνατότητα.... Και να διαβάζει να ενημερώνεται, να κινητοποιείται όταν χρειάζεται με όποιο μέσο είτε μέσω social media είτε ενεργά να πηγαίνει και να παίρνει μέρος σε διαβουλεύσεις, σε κινητοποιήσεις που μπορούν να γίνουν στο δρόμο, συγκεντρώσεις άμα είναι για κάτι που τον απασχολεί.» (βλ. Π6, σελ. 618)

---

³¹⁸ Εφεξής Π6, το οποίο και παραπέμπει στα πρακτικά των συνεντεύξεων

Εν κατακλείδι, αυτό το οποίο παρατηρείται είναι η απαγκίστρωση της έννοιας της συμμετοχής και της συλλογικότητας με τις πολιτικές και θεσμικές δομές που υφίστανται. Αντιθέτως, και σύμφωνα με τα όσα υποστηρίζουν οι συνεντευξιαζόμενοι, πολλές φορές τείνουν να λειτουργούν ως εμπόδιο. Εν γένει, το δείγμα προβάλλει την δυσαρέσκεια του ως προς τους καθιερωμένους θεσμούς. Θεωρεί τις υπάρχουσες δομές παρωχημένες και αντιπροτείνει ένα νέο τρόπο κοινωνικής οργάνωσης. Στο νέο αυτό σύστημα ο πολίτης θα βρίσκεται στον πυρήνα της διακυβέρνησης, ενώ απαραίτητη προϋπόθεση θα είναι η απουσία κομματικών μηχανισμών. Με άλλα λόγια, προτείνεται η αυτο-οργάνωση των πολιτών σε μικρές κοινωνικές ομάδες – κοινότητες, χωρίς πολιτικό πρόσημο ή ιδεολογικό, που στόχο θα έχουν να προάγουν το κοινό συμφέρον.

«... οι παλιές δομές είναι παρωχημένες πλέον... Για εμένα το καλύτερο από θέμα οργάνωσης είναι να υπάρξουν τοπικές ομάδες οι οποίες ανάλογα με τις ανάγκες να δουν τι χρειάζονται και να αυτο-οργανωθούν. Δεδομένου ότι η τεχνολογία πλέον και η πληροφορία μπορεί να είναι ελεύθερη και είναι διάχυτη και είναι άπλετη -θα μπορούσε τουλάχιστον- τοπικές οργανώσεις θα είναι πιο λειτουργικές... θα ήταν πιστεύω πιο λειτουργικές από διεθνείς οργανώσεις ή κρατικές οργανώσεις οι οποίες είναι χαώδεις... κομματικό υπόβαθρο όχι, εγώ δεν πιστεύω σε κομματικά υπόβαθρα. Δεν πιστεύω ότι... Έτσι όπως είναι δομημένο τώρα το πολίτευμά μας η δημοκρατία μας ή και οι άλλες δημοκρατίες μπορούν να λύσουν τα προβλήματα του πολίτη τα πραγματικά. Όχι δεν πιστεύω...» (βλ. Π6, σελ. 630)

Στο σημείο αυτό αξίζει να σημειωθεί ότι παρατηρείται μια ποιοτική διαφορά μεταξύ των συμμετεχόντων, εννοώντας ότι οι μικρότεροι σε ηλικία συνεντευξιαζόμενοι υποστηρίζουν ότι οι αυστηρές οργανωτικές δομές δεν είναι απαραίτητες προκειμένου ένα κίνημα ή μια συλλογικότητα να επιτύχει τον στόχο της. Σε αντιδιαστολή, υποστηρίζουν ότι η επιτυχία ενός κινήματος ή μιας συλλογικής προσπάθειας έγκειται ακριβώς στην αυθόρμητη δράση των πολιτών και στην απελευθέρωσή τους από κομματικές γραμμές και πολιτικές πεποιθήσεις.

«Ναι...είναι ουσιαστικές...άμα οι πολίτες πηγαίνουν εκεί λόγω της δικιάς τους θέλησης και όχι άμα τους κατεβάζει κάποιο κόμμα ή άμα κατεβαίνουν με πούλμαν ή αν απλώς πάνε εκεί γιατί τους λέει κάποιος» (βλ. Π6, σελ. 672)

Εν αντιθέσει, οι δύο μεγαλύτεροι ηλικιακά συνεντευξιαζόμενοι του δείγματος (57 και 50 ετών) θεωρούν ότι χαλαροί δεσμοί μεταξύ των πολιτών δεν επιφέρουν ουσιαστικές αλλαγές. Ως εκ τούτου, η οργάνωση είναι βασικός παράγοντας επιτυχίας, κάτι το οποίο πολλές φορές εξασφαλίζεται μέσω της κοινής ιδεολογικής και πολιτικής στάσης και συμπεριφοράς.

«...σαφώς είναι θετικό βήμα ο αυθορμητισμός, η πρωτοβουλία, η ανοργανωσιά, η οργάνωση όμως είναι εκείνη που μπορεί να γεννήσει αποτελέσματα. Και χωρίς οργάνωση δε μπορούν να παίζουν τον ολοκληρωμένο ρόλο τους ως κινήματα.» (βλ.

Π6, σελ. 602)

B) Συμμετοχή σε κινήματα, συλλογικές οργανώσεις & συλλογικές δράσεις

Όσον αφορά στην εμπλοκή τους σε κινήματα, συλλογικές οργανώσεις ή κομματικές παρατάξεις οκτώ από τους δέκα συμμετέχοντες δήλωσαν πως είναι ή έχουν υπάρξει στο παρελθόν μέλος κινήματος, συλλογικοτήτων, μη κυβερνητικών οργανώσεων ή πολιτικών παρατάξεων. Αντίστοιχα μεγάλο ήταν και το ποσοστό των συμμετεχόντων που έχουν ασχοληθεί με τον εθελοντισμό. Αξίζει πάλι να επισημανθεί η ποιοτική διαφορά μεταξύ του δείγματος, με τους δύο μεγαλύτερους σε ηλικία ερωτώμενους να έχουν υπάρξει μέλη πολιτικών οργανώσεων, ενώ το υπόλοιπο δείγμα, δηλώνει μεν ενταγμένος σε διάφορες ομαδώσεις, αποστασιοποιημένες δε από κομματικούς και πολιτικούς προσανατολισμούς. Χαρακτηριστικά αναφέρεται η συμμετοχή των συνεντευξιαζόμενων σε οικολογικά κινήματα, στα οποία ανέφεραν ότι συμμετέχουν τρεις από τους δέκα ερωτώμενους, σε κινήματα τα οποία έχουν να κάνουν με την προάσπιση των δικαιωμάτων των παιδιών σε υποανάπτυκτες χώρες, ενώ τρεις από τους δέκα συμμετέχοντες ανήκουν ή ανήκαν στο παρελθόν στο αναρχικό κίνημα και σε αντιρατσιστικά κινήματα, τα οποία ναι μεν έχουν ξεκάθαρα ιδεολογικό προσανατολισμό αλλά όχι κομματικό. Συμπερασματικά, και σύμφωνα με το θεωρητικό υπόβαθρο επιβεβαιώνεται η μετατόπιση στον προσανατολισμό των σύγχρονων κοινωνικών κινήματων, τα οποία παύουν να έχουν αποκλειστικά ταξικό χαρακτήρα. Ο σύγχρονος άνθρωπος διεκδικεί μια καλύτερη καθημερινότητα, είτε αυτή σχετίζεται με την προστασία της φύσης και του περιβάλλοντος (οικολογικό κίνημα), είτε με την προάσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων (αντιρατσιστικά κινήματα). Εκτός του αταξικού χαρακτήρα των διεκδικήσεων, οι δρώντες των κινήματων δεν προσδιορίζονται εξίσου από ταξικούς προσδιορισμούς, κάτι το οποίο

προκύπτει από τις εισαγωγικές ερωτήσεις οι οποίες και αφορούν στο υπόβαθρο των συνεντευξιαζόμενων. Αναφορικά δε με την αποτελεσματικότητα των ανωτέρω συλλογικών δράσεων, είτε αυτές λαμβάνουν την μορφή κοινωνικού κινήματος, είτε δια μέσω του εθελοντισμού και της συμμετοχής σε ΜΚΟ, οι απόψεις μεταξύ των συνεντευξιαζόμενων διίστανται, με τους περισσότερους να υποστηρίζουν την σημαντική συμβολή τους στην βελτίωση της καθημερινότητας των πολιτών, χωρίς όμως να απουσιάζουν και οι λιγότερο αισιόδοξες φωνές.

«Θεωρώ ότι δεν ιδρώνουν τα αυτιά των όσων ας πούμε κυβερνούν μέσω μιας διαδήλωσης. Οπότε πρέπει αυτοί οι οποίοι θεωρούν ότι κάπως πρέπει να δράσουν να βρουν διαφορετικούς τρόπους....εκτός από τις πορείες....» (βλ. Π6, σελ. 632)

«...δεν νομίζω ότι με 5-6 πορείες, διαδηλώσεις -πώς να πω- ομιλίες, συγκεντρώσεις μπορεί να λυθεί στην πράξη ένα πρόβλημα... για τις μη κυβερνητικές οργανώσεις, εκεί είμαι λίγο πιο αισιόδοξη....πολλές μη κυβερνητικές οργανώσεις και οργανισμοί έρχονται και καλύπτουν διάφορα κενά, φροντίζουν διάφορες τρύπες της κοινωνίας, προβλήματα τα οποία δεν έχει φροντίσει τέλος πάντων κάποιος που θα έπρεπε. Δίνονται λύσεις αλλά και πάλι...» (βλ. Π6, σελ. 659)

Όσοι προασπίζονται την θετική επίδραση των συλλογικών δράσεων στην καθημερινότητα των πολιτών, αναφέρονται σε δύο βασικές διαστάσεις. Αρχικά στο γεγονός ότι συλλογικές διεκδικήσεις και δράσεις αυτές καθ' αυτές λειτουργούν ως μοχλοί πίεσης και ελέγχου της κρατικής εξουσίας. Ταυτόχρονα δε αναφέρονται και σε πρακτικές εφαρμογές που ξεφεύγουν από το πλαίσιο μιας στείας διεκδίκησης, αλλά σχετίζονται με έναν ένα τρόπο ζωής, όπου η αλληλεγγύη μεταξύ των πολιτών είναι αυτή που ουσιαστικά επιφέρει την αλλαγή στις κοινωνικές δομές. Χαρακτηριστικό παράδειγμα τέτοιας πρακτικής εφαρμογής αποτελούν τα κοινωνικά ιατρεία ή δράσεις αλληλεγγύης –όπως οι συναυλίες αλληλεγγύης- με σκοπό την συγκέντρωση χρημάτων για συγκεκριμένους σκοπούς.

«.....τα κοινωνικά ιατρεία το οποίο γίνεται συνήθως σε γειτονίες και οι γιατροί που έχουν ελεύθερο χρόνο αλλά και οι πολίτες που μπορούν να συνεισφέρουν με οποιοδήποτε τρόπο....βοηθάνε σε ένα πολύ ευαίσθητο θέμα και ευαίσθητους πληθυσμούς γενικά.» (βλ. Π5, σελ. 673)

Τέλος, όσον αφορά στο πως οι συμμετέχοντες ενημερώθηκαν για την ύπαρξη και τη δράση των παραπάνω κινημάτων ή ΜΚΟ δεν προκύπτει μια συγκεκριμένη

απάντηση. Οικογενειακό και φιλικό περιβάλλον, Διαδίκτυο και παραδοσιακά ή νέα μέσα ενημέρωσης, όλα μαζί ή το καθένα ξεχωριστά συνέβαλαν σημαντικά στην ενημέρωση των πολιτών σχετικά με τις κοινωνικές δράσεις που λαμβάνουν χώρα.

«Ενημερώθηκα μέσω διάφορων ντοκιμαντέρ που έτυχε να δω ή στο internet ή YouTube...ή κοινωνικά δίκτυα και από ανθρώπους που έχω γνωρίσει και έτσι έχουμε συζητήσει.» (βλ. Π6, σελ. 581)

Γ) Κίνητρα συμμετοχής

Εκ παραλλήλου, όλοι οι συμμετέχοντες ανεξαιρέτως δήλωσαν πως έχουν λάβει μέρος σε μορφές συλλογικής δράσης, όπως πορείες, συγκεντρώσεις διαμαρτυρίας, καταλήψεις κτλ. Αναμενόμενο είναι το γεγονός ότι στην περίοδο της οικονομικής κρίσης το σύνολο των συμμετεχόντων έχει λάβει μέρος σε συγκεντρώσεις με ‘αντιμνημονιακό χαρακτήρα’, όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται το κίνημα των «αγανακτισμένων». Επιπροσθέτως, αναφέρεται η συμμετοχή τους σε συλλογικές δράσεις με ιδεολογικό προσανατολισμό, παραδειγματικά αναφέρεται η περίπτωση της Ηριάννας, του Παύλου Φύσσα, του Αλέξανδρου Γρηγορόπουλου, η συμμετοχή σε αντιρατσιστικές εκδηλώσεις, καθώς επίσης και η συμμετοχή σε επετειακές εκδηλώσεις όπως η πορεία που πραγματοποιείται κάθε χρόνο με αφορμή την επέτειο εορτασμού του ‘Πολυτεχνείου’. Τα κίνητρα που τους ώθησαν να συμμετέχουν σχετίζονται με την πίστη ότι δια μέσω της συλλογικής προσπάθειας οι πολίτες διεκδικούν μια καλύτερη κοινωνική πραγματικότητα, βελτιώνουν τις συνθήκες διαβίωσης τους και χτίζουν μια καλύτερη καθημερινότητα.

«...η πίστη ότι με την κοινή προσπάθεια μπορείς να συμβάλλεις να βελτιωθούν πράγματα, να βελτιωθεί η κοινωνία και το επίπεδο της ζωής για το σύνολο των ανθρώπων μέσα από αυτή τη συμμετοχική δράση» (βλ. Π6, σελ. 593)

Εκτός αυτού, σημαντικό κρίνεται το γεγονός ότι το δείγμα τείνει να υποστηρίζει ότι δια μέσω της συλλογικής δράσης οι άνθρωποι φτάνουν σε ένα επίπεδο αυτοπραγμάτωσης. Διδάσκονται έννοιες όπως αυτή της αλληλεγγύης, μαθαίνουν να συνυπάρχουν και να αλληλεπιδρούν και τέλος μέσω αυτής της διαδικασίας ολοκληρώνονται ως άτομα, ως πολίτες και ως προσωπικότητες.

«...μέσα από τις συλλογικές δράσεις έρχεται πιο κοντά με τους άλλους και μαθαίνει την αξία της αλληλεγγύης, την αξία της αδελφοσύνης, το να νοιάζομαι για τον δίπλα μου, να μην νοιάζομαι μόνο για τα δικά μου συμφέροντα...» (βλ. Π6, σελ. 609)

«..... μέσα από τη δημιουργία και τη συλλογικότητα μπορεί να επιτευχθεί η πραγματική ευτυχία.» (βλ. Π6, σελ. 643)

Δ) Εμπόδια για δράση

Ένα τελευταίο ερώτημα που επιχειρεί να απαντήσει η παρούσα ενότητα αφορά στις πιθανές αιτίες που λειτουργούν ανασταλτικά, εμποδίζοντας τα σύγχρονα κοινωνικά υποκείμενα από το να μετέχουν ενεργά στο κοινωνικό γίγνεσθαι. Οι βασικότεροι παράγοντες, έτσι όπως προέκυψαν από την ποιοτική ανάλυση των δεδομένων, συνοψίζονται ως εξής:

- Η έλλειψη συμμετοχικής κουλτούρας που χαρακτηρίζει την ελληνική κοινωνία

«...οι πολίτες οι ίδιοι δεν θέλουν νομίζω τόσο πολύ συμμετοχή στα κοινά. Και δεν έχουμε την κουλτούρα στην Ελλάδα. Έχουμε πιο πολύ την οικογενειοκρατία, έχουμε τον ατομικισμό όπως και παντού αλλά δεν έχουμε και την κουλτούρα στο να συμμετέχουμε στα κοινά, στην αυτοδιάθεση, στο να δίνουμε χρόνο από τη ζωή μας, στο να ασχολούμαστε και να ενημερωνόμαστε δεν το έχουμε στην Ελλάδα.» (βλ. Π6, σελ. 672)

- Ο σύγχρονος δυτικός τρόπος ζωής και η έλλειψη ελεύθερου χρόνου

«η ομαδικότητα και η συμμετοχή περιορίζεται λόγω της ατομικότητας του καθενός... ο καθένας έχει περιοριστεί σε ένα ατομικό πλαίσιο και δυσκολεύεται να λειτουργήσει ομαδικά ή κοινωνικά ή να δει τον εαυτό του σαν μέλος μιας ομάδας...ο τρόπος ζωής κυρίως έπαιξε το μεγαλύτερο ρόλο. Ο καθένας εργάζεται πολλές ώρες προκειμένου να εξασφαλίζει, όχι να γίνει πλούσιος, να εξασφαλίζει τα απαραίτητα ό,τι ο καθένας θεωρεί απαραίτητο σπίτι, εξοχικό, αυτοκίνητο, σχολεία παιδιών αν έχει οικογένεια, Πανεπιστήμια παιδιών και λοιπά. Και αυτό τον αναγκάζει να είναι εκτός κοινωνικής δράσης πολλές ώρες» (βλ. Π6, σελ. 594)

Συνοψίζοντας τα ανωτέρω καταλήγουμε στο ότι στην εποχή της κοινωνίας της πληροφορίας η γνώση, η πληροφόρηση και η ενημέρωση αποτελούν την κινητήριου δύναμη για την εμπλοκή των πολιτών σε ζητήματα που άπτονται της δημόσιας σφαίρας. Ως εκ τούτου, και όπως αναφέρεται ανωτέρω, ενεργός πολίτης είναι ο ενημερωμένος πολίτης. Εν συνεχεία, εντοπίζεται η δυσaréσκεια των πολιτών έναντι καθιερωμένων θεσμών και κοινωνικών δομών. Οι συνεντευξιαζόμενοι θεωρούν το

υπάρχον σύστημα παρωχημένο και αναποτελεσματικό. Αντί αυτού, προτείνουν την αυτό – οργάνωση των πολιτών και την απαγκίστρωσή τους από κόμματα και πολιτικούς φορείς. Το ανωτέρω γίνεται εξίσου αντιληπτό και από το γεγονός ότι η πλειοψηφία των ερωτώμενων συμμετέχει σε κινήματα ή ΜΚΟ δίχως πολιτικό και κομματικό προσανατολισμό. Όσον αφορά τώρα στην ίδια την φύση των κοινωνικών κινήματων, επιβεβαιώνεται η θεωρία περί σύγχρονων κοινωνικών κινήματων, για την οποία γίνεται εκτενής αναφορά στο θεωρητικό υπόβαθρο, χαρακτηριστικό γνώρισμα της οποίας είναι ο αταξικός χαρακτήρας των διεκδικήσεων αλλά και των ίδιων των δρώντων. Τέλος, αν και η πλειοψηφία του δείγματος κρίνει τις πρακτικές που εντάσσονται στο ευρύτερο πλαίσιο της συλλογικής δράσης ως αποτελεσματικές, παρατηρεί ταυτόχρονα και παράγοντες οι οποίοι δρουν ανασταλτικά. Οι δύο βασικότεροι συντελεστές σχετίζονται με την έλλειψη συμμετοχικής κουλτούρας και με την έλλειψη ελεύθερου χρόνου.

2. Εξοικείωση και χρήση των νέων τεχνολογιών

Η δεύτερη ενότητα επιχειρεί να διαφωτίσει ποιοτικά και ποσοτικά τον τρόπο κατά τον οποίο οι πολίτες κάνουν χρήση των νέων τεχνολογιών, καθώς και το βαθμό εξοικείωσής τους με αυτές. Από τη διαδικτυακή έρευνα προκύπτει ότι ο τρόπος (ποιοτικό κριτήριο) και όχι ο χρόνος ενασχόλησης με το Διαδίκτυο και τις Σελίδες Κοινωνικής Δικτύωσης (ποσοτικό κριτήριο) είναι αυτός που επηρεάζει την ενασχόληση των χρηστών με ζητήματα που ανήκουν στα πλαίσια της δημόσιας σφαίρας και της συλλογικής δράσης. Κατόπιν τούτου, στόχος είναι να διερευνηθεί περαιτέρω ο τρόπος κατά τον οποίο οι πολίτες εκμεταλλεύονται τις ιδιότητες των νέων μέσων απαντώντας σε ερωτήματα που σχετίζονται με:

- Τον χρόνο ενασχόλησης με το Διαδίκτυο και τα ΜΚΔ
- Τα ΜΚΔ στα οποία οι συνεντευξιαζόμενοι διατηρούν προσωπικό λογαριασμό
- Τα κίνητρα δημιουργίας προσωπικού λογαριασμού
- Την κατοχή –ή μη- ‘έξυπνου κινητού’ (smartphone)
- Τις διαδικτυακές δραστηριότητες που απολαμβάνουν συχνότερα και περισσότερο μέσω των ΜΚΔ

Το σύνολο των συνεντευξιαζόμενων ξοδεύει αρκετές ώρες ημερησίως online, κάποιιοι εκ των οποίων υποστηρίζουν ότι είναι συνδεδεμένοι όλο το εικοσιτετράωρο. Η

ταχύτερη εξέλιξη της τεχνολογίας, και η ανάπτυξη των εμπομαζόμενων 'έξυπνων' κινητών φαίνεται να έχει συμβάλλει σημαντικά στο γεγονός αυτό, εννοώντας ότι ακόμη και αν οι χρήστες δεν πλοηγούνται στο Διαδίκτυο, έχουν ενεργοποιημένες τις ειδοποιήσεις στο κινητό τους τηλέφωνο, τα γνωστά ως notifications, με αποτέλεσμα ανά πάσα στιγμή να λαμβάνουν ενημερώσεις από διαφορετικές σελίδες και ψηφιακές εφαρμογές.

«Online είμαι συνεχώς. Δεν ασχολούμαι όλη την ώρα όμως με αυτό, αλλά άμα έρθει μία ενημέρωση, κάτι, θα τη δω σχετικά γρήγορα...» (βλ. Π6, σελ. 585)

Σε αντιστοιχία, το σύνολο του δείγματος δηλώνει πως έχει στην κατοχή του smartphone. Επιπροσθέτως, οκτώ από τους δέκα συνεντευξιαζόμενους δηλώνουν πως επιλέγουν να χρησιμοποιούν κατά βάση το κινητό τους τηλέφωνο, έναντι του προσωπικού τους υπολογιστή, προκειμένου να πλοηγηθούν στο Διαδίκτυο γενικά, ή συγκεκριμένα προκειμένου να εισέλθουν στις Σελίδες Κοινωνικής Δικτύωσης στις οποίες και διατηρούν προσωπικό λογαριασμό. Αυτό που χαρακτηριστικά υποστηρίζουν είναι ότι οι χρησιμοποιούν πλέον τους υπολογιστές τους σχεδόν αποκλειστικά για επαγγελματικούς σκοπούς. Σε περιπτώσεις οι οποίες αφορούν στην διαδικτυακή ενημέρωση, ψυχαγωγία και επικοινωνία, τα έξυπνα κινητά τηλέφωνα κερδίζουν την προτίμηση των χρηστών. Εκ παραλλήλου, το σύνολο των ερωτώμενων έχει «κατεβάσει» στο κινητό του τις εφαρμογές (applications) των ΣΚΔ στις οποίες και διατηρεί προσωπικό λογαριασμό, με σκοπό την γρηγορότερη και ανεμπόδιστη πλοήγηση.

Όσον αφορά στις Σελίδες Κοινωνικής Δικτύωσης στις οποίες διατηρούν λογαριασμό, το Facebook και το Twitter εμφανίζονται ως οι δημοφιλέστερες απαντήσεις μεταξύ των συμμετεχόντων, με το πρώτο να βρίσκεται ακόμη πιο ψηλά στις προτιμήσεις τους. Ο κυριότερος λόγος προτίμησης της συγκεκριμένης πλατφόρμας, σύμφωνα πάντα με τους συνεντευξιαζόμενους, έγκειται στο γεγονός ότι το μεγαλύτερο ποσοστό του περιβάλλοντός τους επιλέγει εξίσου το συγκεκριμένο μέσο.

«...υπάρχουν... πολλοί γνωστοί μου το χρησιμοποιούν, οπότε επικοινωνούμε μέσα από αυτό. Οπότε για αυτό νομίζω ότι με τραβάει πιο πολύ αυτό...» (βλ. Π6, σελ.

586)

Ακολουθούν επιλογές όπως το Instagram, YouTube, Google+ και LinkedIn. Στο σημείο αυτό αξίζει να σημειωθεί πως και οι δέκα ερωτώμενοι, ανεξαρτήτως της χρήσης, διατηρούν προσωπικό λογαριασμό στο Twitter, κάτι το οποίο ήταν και απαραίτητη προϋπόθεση για να λάβουν μέρος στην έρευνα, δεδομένου ότι η παρούσα μελέτη εστιάζει στην συγκεκριμένη ψηφιακή πλατφόρμα.

Τέλος, εξετάζοντας τα κίνητρα δημιουργίας προσωπικού λογαριασμού, αλλά και τις δραστηριότητες που οι συνεντευξιαζόμενοι απολαμβάνουν περισσότερο online και δια μέσω των Σελίδων Κοινωνικής Δικτύωσης προκύπτει ότι διαφορετικά κίνητρα και διαφορετικές πρακτικές συνδέονται με διαφορετικά μέσα κοινωνικής δικτύωσης.

Όσον αφορά συγκεκριμένα στο Twitter το σύνολο των ερωτώμενων συμφωνεί ότι το βασικό κίνητρο δημιουργίας προσωπικού προφίλ σχετίζεται με την ανάγκη για πρόσβαση σε άμεση και επικαιροποιημένη πληροφόρηση. Κατόπιν τούτου, αξιοποιούν το συγκεκριμένο μέσο για ενημερωτικούς σκοπούς, κάτι το οποίο με την σειρά του επιβεβαιώνει τον εργαλειακό χαρακτήρα του συγκεκριμένου μέσου.

«...το Twitter το άνοιξα γιατί μου αρέσει η γρήγορη ενημέρωση. Μου αρέσει αυτή η πολυφωνία που υπάρχει μέσα και η γρήγορη εναλλαγή θεμάτων και απόψεων....θεωρώ ότι έχει ιδιαίτερη ταχύτητα» (βλ. Π6, σελ. 662)

Σε αντιστοιχία, το Facebook αξιοποιείται εξίσου από τους συνεντευξιαζόμενους για ενημερωτικούς σκοπούς, αλλά ταυτόχρονα είναι και ένα σημαντικό εργαλείο επικοινωνίας και ψυχαγωγίας. Αναφορικά δε με τα κίνητρα δημιουργίας προσωπικού λογαριασμού, οι ερωτώμενοι υποστηρίζουν πως οι τάσεις της εποχής, η μόδα και ο κοινωνικός περίγυρος ήταν οι βασικοί παράγοντες που συνέβαλαν στην πρωταρχική ενασχόλησή τους με την συγκεκριμένη ψηφιακή πλατφόρμα. Εκ παραλλήλου, το Instagram και το YouTube λειτουργούν κυρίως ως ψυχαγωγικές πλατφόρμες, με μόνο έναν εκ των δέκα συνεντευξιαζόμενων να δηλώνει πως χρησιμοποιεί το YouTube αποκλειστικά για ενημερωτικούς σκοπούς. Επιπροσθέτως, δύο εκ των δέκα συνεντευξιαζόμενων, οι οποίοι διατηρούν δική τους επιχείρηση, χρησιμοποιούν το Instagram για προωθητικούς και διαφημιστικούς σκοπούς. Τέλος, και όπως είναι αναμενόμενο, η επαγγελματική δικτύωση και η εξεύρεση εργασίας είναι το βασικό κίνητρο όσων διατηρούν προσωπικό λογαριασμό στην επαγγελματική πλατφόρμα LinkedIn.

Ολοκληρώνοντας, και αναφερόμενη κυρίως στις δύο δημοφιλέστερες ψηφιακές πλατφόρμες (Facebook και Twitter) πέραν της επικοινωνίας και της γρήγορης ενημέρωσης, οι συνεντευξιαζόμενοι υποστηρίζουν ότι τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης δίνουν στους πολίτες βήμα, και τους επιτρέπουν την εμπλοκή τους στο δημόσιο διάλογο, κάτι το οποίο δεν συμβαίνει πάντα, και σίγουρα όχι στον ίδιο βαθμό, στα παραδοσιακά μέσα ενημέρωσης. Η ανάγκη τους λοιπόν να εκφραστούν, και οι απόψεις τους να προσεγγίσουν ένα διευρυμένο κοινό αποτελεί εξίσου μια σημαντική συνιστώσα εμπλοκής και ενασχόλησης με τα νέα μέσα, και συγκεκριμένα με τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Χαρακτηριστικό παράδειγμα η κατωτέρω απάντηση ενός εκ των συνεντευξιαζόμενων σε ερώτημα το οποίο και σχετίζεται με τα κίνητρα δημιουργίας προσωπικού λογαριασμού και ενασχόλησης με τις Σελίδες Κοινωνικής Δικτύωσης.

«Η ανάγκη μου να εκφράσω τις απόψεις μου και οι απόψεις μου αυτές να ανακοινωθούν σε έναν μεγαλύτερο αριθμό ανθρώπων...» (βλ. Π6, σελ. 647)

Εν κατακλείδι, παρατηρείται ότι το Διαδίκτυο και τα Social Media έχουν διεισδύσει στην καθημερινότητα του σύγχρονου κοινωνικού υποκειμένου. Το σύνολο των ερωτώμενων δηλώνει πως βρίσκεται αρκετές ώρες ημερησίως online, ενώ διατηρεί προσωπικό λογαριασμό σε τουλάχιστον δύο από τις προαναφερόμενες ψηφιακές πλατφόρμες. Εκ παραλλήλου, η εξοικείωση με την τεχνολογία επιβεβαιώνεται εξίσου από το γεγονός ότι το σύνολο του δείγματος έχει στην κατοχή του «έξυπνο» κινητό, το οποίο και χρησιμοποιεί κατά βάση προκειμένου να πλοηγηθεί στον διαδικτυακό κόσμο. Αναφορικά με τις δραστηριότητες που απολαμβάνουν περισσότερο και εκτελούν συχνότερα διαδικτυακώς, η ενημέρωση κατέχει την πρώτη θέση στις επιλογές των συμμετεχόντων, με την επικοινωνία και την ψυχαγωγία να διαδραματίζουν εξίσου σημαντικό ρόλο. Συγκεκριμένα, όσον αφορά στο Twitter, και οι δέκα συμμετέχοντες δηλώνουν πως χρησιμοποιούν το συγκεκριμένο μέσο για ενημερωτικούς σκοπούς. Ολοκληρώνοντας, τα κίνητρα δημιουργίας προσωπικού προφίλ συνδέονται με την ανάγκη για γρήγορη, άμεση και πολύπλευρη ενημέρωση καθώς επίσης και με το γεγονός ότι πρόκειται, όπως ήδη αναφέρεται για εργαλεία τα οποία αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι του σύγχρονου ανθρώπου. Κατόπιν τούτου, το σύγχρονο lifestyle, η επιρροή του κοινωνικού περιγύρου και οι τάσεις της εποχής συνέβαλαν εξίσου στην αρχική απόφαση δημιουργίας προσωπικού λογαριασμού και ενασχόλησης με τις ΣΚΔ.

3. Η περίπτωση του Twitter

Η παρούσα ενότητα επικεντρώνεται στο Twitter, στο οποίο και εστιάζει η παρούσα μελέτη. Στόχος είναι να αποσαφηνιστούν περαιτέρω οι λόγοι χρήσης της συγκεκριμένης πλατφόρμας καθώς επίσης και ο τρόπος κατά τον οποίο οι συνεντευξιαζόμενοι εκμεταλλεύονται τις ιδιότητες και τα λειτουργικά χαρακτηριστικά του συγκεκριμένου μέσου απαντώντας σε ερωτήματα που σχετίζονται με το προφίλ των ανθρώπων που «ακολουθούν» στο Twitter, το υλικό που κατά βάση επιλέγουν να δημοσιεύουν, τις δραστηριότητες που επιτελούν συχνότερα δια μέσω της συγκεκριμένης ψηφιακής πλατφόρμας, καθώς και την συχνότητα ενασχόλησης. Τέλος, και δεδομένου ότι το βασικό ερευνητικό ερώτημα εξετάζει την σχέση μεταξύ νέων μέσων επικοινωνίας και συμμετοχής των πολιτών σε μορφές συλλογικής δράσης, οι ερωτώμενοι καλούνται να απαντήσουν στο κατά πόσο παρακολουθούν τις δράσεις οργανώσεων, συλλογικοτήτων, ΜΚΟ και κοινωνικών κινημάτων μέσω του συγκεκριμένου ψηφιακού εργαλείου.

Όπως αναφέρεται και ανωτέρω το σύνολο των συνεντευξιαζόμενων διατηρεί προσωπικό λογαριασμό στο Twitter. Μόλα ταύτα, το Twitter εμφανίζεται το δεύτερο δημοφιλέστερο μέσο κοινωνικής δικτύωσης, ακολουθώντας το Facebook, με την πλειοψηφία των ερωτώμενων να δηλώνουν πως επισκέπτονται από καθημερινά έως σχεδόν καθημερινά την συγκεκριμένη πλατφόρμα. Στο σημείο αυτό αξίζει να σημειωθεί ότι παρατηρείται μια σημαντική ποιοτική διαφορά μεταξύ των δύο προαναφερόμενων δημοφιλέστερων ψηφιακών εργαλείων με το Facebook να αποτελεί ένα ψηφιακό δίκτυο φίλων και γνωστών, των οποίων οι σχέσεις υφίστανται και στην offline πραγματικότητα. Εν αντιθέσει, οι σχέσεις που αναπτύσσονται στο Twitter θα μπορούσαν να χαρακτηρισθούν ως απρόσωπες, δεδομένου ότι δεν στηρίζονται σε μια προϋπάρχουσα κοινωνική επαφή, αλλά δομούνται στη βάση των κοινών ενδιαφερόντων, συναισθημάτων και αξιών. Κατόπιν τούτου, όσον αφορά στο προφίλ των χρηστών που ακολουθούν οι συνεντευξιαζόμενοι, οι ίδιοι υποστηρίζουν ότι:

«Είναι κυρίως άνθρωποι που έχω καταλάβει ότι έχουμε κοινές απόψεις και ενδιαφέροντα...» (βλ. Π6, σελ. 663)

«Είναι άνθρωποι οι οποίοι έχουν καταλάβει ότι οι δομές της κοινωνίας μας πρέπει να αλλάξουν, αλλά και άτομα τα οποία θεωρώ ότι παίζουν σημαντικό ρόλο αυτή τη στιγμή στην κοινωνία μας....» (βλ. Π6, σελ. 636)

Ως εκ τούτου, προκύπτει ότι πέραν της ψηφιακής δικτύωσης με άτομα που μοιράζονται τις ίδιες στάσεις, απόψεις και συμπεριφορές, οι ερωτώμενοι επιδιώκουν εξίσου τη δικτύωση με άτομα τα οποία δραστηριοποιούνται στα πλαίσια της δημόσιας σφαίρας και επηρεάζουν σημαντικά το δημόσιο βίο και το κοινωνικό γίνεσθαι, όπως παραδειγματικά αναφέρονται δημοσιογράφοι και πολιτικοί.

«Πολιτικοί, δημοσιογράφοι, άνθρωποι του μόχθου, άνθρωποι της καθημερινότητας, της εργασίας.... ότι εκφράζει το σύνολο της κοινωνίας..... νέους....μεσήλικες....και μεγαλύτερης ηλικίας.... ανθρώπους με τους οποίους μοιράζομαι αρκετά κοινά ενδιαφέροντα...» (βλ. Π6, σελ. 601)

«Είναι δημόσια πρόσωπα, δημοσιογράφοι, πολιτικοί, άνθρωποι που προβάλλονται γενικά αλλά θα είναι και accounts με χιουμοριστικό περιεχόμενο κοντά στις πεποιθήσεις μου.» (βλ. Π6, σελ. 612)

Συμπερασματικά, και συνοψίζοντας στο προφίλ των «ακολουθών» καταλήγουμε στο διακρίνονται σε δύο βασικές κατηγορίες:

A) χρήστες με κοινά ενδιαφέροντα και πεποιθήσεις

B) άτομα που δραστηριοποιούνται στα πλαίσια της δημόσιας σφαίρας και επηρεάζουν το δημόσιο βίο, είτε με τις δράσεις τους (πολιτικοί), είτε με το λόγο τους (δημοσιογράφοι).

Εν συνεχεία, οι συνεντευξιζόμενοι κλήθηκαν να περιγράψουν μονολεκτικά τον βασικό ρόλο ενασχόλησής τους με το συγκεκριμένο μέσο. Οκτώ εκ των δέκα ερωτώμενων συμφώνησαν ότι η ενημέρωση είναι ο βασικός παράγοντας.

«...το Twitter το δημιούργησα για να έχω....άμεση ενημέρωση.» (βλ. Π6, σελ. 599)

«Είδα ότι μπορώ να λάβω πληροφορίες. Έχει να κάνει με τη χρησιμότητα. Θεώρησα ότι στη λήψη των πληροφοριών που εμένα με ενδιαφέρουν....είναι πάρα πολύ χρήσιμο.» (βλ. Π6, σελ. 635)

«Η ενημέρωση η δική μου αλλά και όλων των υπολοίπων και όσων περισσότερων γίνεται με πληροφορίες τις οποίες εγώ θεωρώ χρήσιμες. Είναι και αυτό ας πούμε κάτι σαν δημοσιογραφία....Ενεργός συμμετοχή..» (βλ. Π6, σελ. 637)

Βάσει των ανωτέρω συμπεραίνεται ότι η έννοια της ενημέρωσης αποκτά διττή σημασία. Αυτό σημαίνει ότι οι συνεντευξιαζόμενοι δεν εκμεταλλεύονται τις ιδιότητες του συγκεκριμένου μέσου προκειμένου να λάβουν οι ίδιοι ενημερώσεις για θέματα και δράσεις που τους αφορούν, αλλά και για να ενημερώσουν με την σειρά τους άλλους ανθρώπους, συμμετέχοντας και οι ίδιοι στη διαδικασία της διανομής ειδήσεων και πληροφοριών. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον δε παρουσιάζει η στάση ενός εκ των συμμετεχόντων, ο οποίος ταυτίζει τη λειτουργία του Twitter με μια εναλλακτική μορφή δημοσιογραφίας, όπου η παραγωγή και διανομή ειδήσεων δεν είναι πλέον αποκλειστικό προνόμιο των επαγγελματιών των μέσων, αλλά εναπόκειται στους πολίτες.

Εξ' ακολούθως, οι δύο συνεντευξιαζόμενοι που υπολείπονται προτείνουν ότι το Twitter λειτουργεί για αυτούς ως ένας διάυλος μέσω του οποίου εκθέτουν τις προσωπικές τους απόψεις,

«Να εκφράσω τις πολιτικές και κοινωνικές μου θέσεις...» (βλ. Π6, σελ. 649)

ενώ ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει και η άποψη ότι δύναται να λειτουργήσει και ως ένα εργαλείο σφυγμομέτρησης της κοινής γνώμης, όπως δηλώνει ένας εκ των συνεντευξιαζόμενων, ο οποίος υποστηρίζει ότι εκμεταλλεύεται το Twitter προκειμένου να μετρήσει τις στάσεις και τις απόψεις της κοινωνίας σε θέματα που άπτονται της πολιτικής, οικονομικής και κοινωνικής επικαιρότητας.

Όσον αφορά στις δραστηριότητες που επιτελούν συχνότερα και στο υλικό που κατά κύριο λόγο δημοσιεύουν οι συνεντευξιαζόμενοι στο Twitter, παρατηρείται ότι η πλειοψηφία του δείγματος επιλέγει να καταναλώνει παρά να παράγει η ίδια υλικό. Με άλλα λόγια, κατά κύριο λόγο θα πλοηγηθούν στην συγκεκριμένη πλατφόρμα συχνότερα προκειμένου να διαβάζουν δημοσιεύσεις άλλων χρηστών και λιγότερο συχνά δημοσιεύουν tweets.

«Το Twitter ήταν πιο πολύ για να βλέπεις...» (βλ. Π6, σελ. 675)

«Εγώ κυρίως δεν κάνω tweet, παρακολουθώ άλλους ....» (βλ. Π6, σελ. 612)

Παρ' όλα αυτά, όταν δημοσιεύουν περιεχόμενο κατά βάση πρόκειται για δευτερογενές υλικό, εννοώντας αναδημοσιεύσεις (retweets) άλλων χρηστών και άρθρα προερχόμενα από παραδοσιακές και εναλλακτικές πηγές ενημέρωσης. Επιπροσθέτως, συχνά επιλέγουν να συμμετέχουν στο δημόσιο διάλογο σχολιάζοντας δημοσιεύσεις τρίτων.

«Ξεκινάω από δημοσιεύσεις άρθρων που με ενδιαφέρουν και φυσικά χρησιμοποιώ και δικούς μου σχολιασμούς, τοποθετήσεις και απόψεις.» (βλ. Π6, σελ. 649)

«Θα διαβάσω το τι έχουν ανεβάσει τα άτομα τα οποία ας πούμε ακολουθώ και αν κάτι το θεωρώ πολύ ενδιαφέρον ίσως να κάνω κάποιο retweet ή να σχολιάσω κάτι.» (βλ. Π6, σελ. 636)

Όσον αφορά στο υπόβαθρο των δημοσιεύσεων, κατά κύριο λόγο πρόκειται για μηνύματα με κοινωνικό ή πολιτικό χαρακτήρα, και μηνύματα τα οποία σχετίζονται με την τρέχουσα ειδησεογραφία και απασχολούν την επικαιρότητα. Συμπληρωματικά, οι συνεντευξιαζόμενοι δηλώνουν πως συχνά αναρτούν υλικό χιουμοριστικού περιεχόμενου, το οποίο όμως έχει τη διάθεση να ειρωνευτεί την πολιτική επικαιρότητα, κάνοντας λόγο για χιουμοριστικά accounts – trolls που δια μέσω του χιούμορ προβάλλουν και στηλιτεύουν τα κακώς κείμενα της πολιτικής και κοινωνικής καθημερινότητας.

«Τα μηνύματά μου έχουν κοινωνικό υπόβαθρο.....Είναι αναδημοσιεύσεις. Αν διαβάσω κάτι που μου αρέσει, που με έχει συγκινήσει μπορώ με τη μεριά μου να το μοιραστώ με φίλους και ακόλουθους.» (βλ. Π6, σελ. 601)

«Έχουν να κάνουν με κοινωνικό, οικολογικό, πολιτικό και οικονομικό χαρακτήρα όλα αυτά. Είναι μία μίξη, πληροφορίες τις οποίες θεωρώ ότι θα έπρεπε...εφόσον τις έλαβα εγώ υπόψη μου και μου άρεσαν....και άλλοι να λάβουν υπόψη τους.» (βλ. Π6, σελ. 636)

Τέλος, όσον αφορά στο αν χρησιμοποιούν το συγκεκριμένο μέσο προκειμένου να παρακολουθήσουν δράσεις ομάδων και συλλογικοτήτων οι οποίες άπτονται των ενδιαφερόντων τους, οι συνεντευξιαζόμενοι απάντησαν θετικά. Μόλα ταύτα, επισημαίνουν ότι στο Facebook παρατηρείται μια πιο οργανωμένη προσπάθεια, με την πλειοψηφία των εκάστοτε συλλογικοτήτων να δημοσιεύει συχνότερα υλικό ή να διατηρεί λογαριασμό στο Facebook από ότι στο Twitter.

«Παρακολουθώ διάφορες ομάδες πολιτικής δράσης.... κινήματα που μπορούν αφορούν τους πρόσφυγες, μπορεί να αφορούν αλληλεγγύη με μετανάστες, να αφορούν την ειρήνη, να αφορούν άλλες δράσεις ακόμα και για το περιβάλλον...» (βλ. Π6, σελ. 600)

«Παρακολουθώ π.χ. τα Φαντάσματα του Ασπρόπυργου που είναι μία εθελοντική ομάδα για αδέσποτα σκυλιά ...κάποια αντιφασιστική ομάδα που...κάνει συλλογικές δράσεις. ...το κυριακάτικο σχολείο μεταναστών ....» (βλ. Π6, σελ. 688)

Βάσει των όσων αναφέρονται ανωτέρω τα βασικά συμπεράσματα συνοψίζονται ως εξής:

- Ο χαρακτήρας του Twitter δύναται να χαρακτηριστεί ως ενημερωτικός. Οι πολίτες αξιοποιούν το συγκεκριμένο μέσο προκειμένου να λαμβάνουν άμεσες ενημερώσεις οι οποίες αφορούν στην πολιτική και κοινωνική επικαιρότητα. Μόλα ταύτα παρατηρείται ότι η έννοια της ενημέρωσης αποκτά διττή σημασία, με τους χρήστες να λειτουργούν ταυτόχρονα ως καταναλωτές και ως παραγωγοί ειδήσεων και πληροφοριών, παραπέμποντας στη θεωρία της σύγκλισης των νέων μέσων, όπου τα διακριτά όρια μεταξύ των επαγγελματιών και των καταναλωτών των μέσων παύουν πλέον να υφίστανται.
- Ένα δεύτερο σημαντικό στοιχείο έχει να κάνει με το γεγονός ότι τα δίκτυα που αναπτύσσονται στο Twitter διέπονται από χαλαρούς και απρόσωπους δεσμούς δεδομένου ότι δεν είναι απαραίτητο οι σχέσεις μεταξύ των χρηστών να υφίστανται και στην εξω – διαδικτυακή πραγματικότητα. Κατόπιν τούτου, τα δίκτυα στο Twitter δομούνται έχοντας στον πυρήνα τους τις κοινές απόψεις, στάσεις, συμπεριφορές και προβληματισμούς που μοιράζονται οι χρήστες.
- Τέλος, όντας μέσο που έχει ως αυτοσκοπό την ενημέρωση προκύπτει ότι και το υλικό που δημοσιεύεται σε αυτό έχει εξίσου ενημερωτικό χαρακτήρα, θίγοντας κατά κύριο λόγο ζητήματα της πολιτικής, κοινωνικής και οικονομικής επικαιρότητας. Παράλληλα, δίνει βήμα στους πολίτες να τοποθετηθούν στα ζητήματα αυτά, διευρύνοντας κατά αυτόν τον τρόπο των δημόσιο διάλογο, και συμβάλλοντας εν τέλει, δια μέσω της πολυφωνίας την οποία προσφέρει, στον εκδημοκρατισμό της δημόσιας σφαίρας.

4. ΤΠΕ και συλλογική δράση

A) Αξιοποίηση του Διαδικτύου και των Social Media για ενημέρωση και παρακολούθηση συλλογικών και κινηματικών δράσεων

Όπως αναφέρεται και ανωτέρω οι πολίτες υποστηρίζουν πως αξιοποιούν σε σημαντικό βαθμό το Διαδίκτυο και τις Σελίδες Κοινωνικής Δικτύωσης προκειμένου να λαμβάνουν ενημερώσεις σχετικά με συλλογικές δράσεις, κινηματικές πρακτικές καθώς και δράσεις που αφορούν στη λειτουργία διαφόρων κοινωνικών κινημάτων και συλλογικοτήτων.

«...υπάρχει και μία ομάδα στο Facebook για τη δίκη της Χρυσής Αυγής.... την έχω πατήσει να τη βλέπω τι γίνεται.» (βλ. Π6, σελ. 587)

Το βασικό επιχείρημα που προβάλλουν έγκειται στο γεγονός ότι πρόκειται για πληροφόρηση η οποία δεν παρέχεται μέσω των παραδοσιακών μέσων ενημέρωσης, και ως εκ τούτου Διαδίκτυο και ΣΚΔ αποτελούν. Εκτός αυτού, υπογραμμίζουν ότι δεδομένου του ότι ‘δαπανούν’ αρκετές ώρες ημερησίως online είναι περισσότερες οι πιθανότητες να ενημερωθούν για μια συλλογική δράση δια μέσω του Διαδικτύου συγκριτικά με οποιοδήποτε άλλο κανάλι επικοινωνίας.

B) Το Διαδίκτυο και οι ΣΚΔ ως το έναυσμα για συμμετοχή σε συλλογικές δράσεις

Η επόμενη ερώτηση εξετάζει το κατά πόσο οι χρήστες έχουν λάβει μέρος σε συλλογικές δράσεις για τις οποίες και ενημερώθηκαν αρχικά αποκλειστικά μέσω διαδικτύου, ή σε δράσεις οι οποίες ξεπήδησαν μέσα από τους ίδιους τους κόλπους του Διαδικτύου. Σε αντιστοιχία με τα όσα αναφέρονται ανωτέρω, και δεδομένου ότι οι συμμετέχοντες υπογραμμίζουν ότι Διαδίκτυο και ΣΚΔ αποτελούν για αυτούς το βασικότερο κανάλι επικοινωνίας, όλοι ανεξαιρέτως συμφωνούν πως έστω και μία φορά έχουν λάβει μέρος σε μορφές συλλογικής δράσης, για τις οποίες αρχικά ενημερώθηκαν μέσω των νέων, ψηφιακών μέσων.

«.....ενημερώνομαι και μέσα από το ίντερνετ για διάφορες δράσεις οπότε σίγουρα έχω συμμετάσχει λαμβάνοντας ενημέρωση από εκεί μέσα.» (βλ. Π6, σελ. 587)

Χαρακτηριστικά παραδείγματα δράσεων, έτσι όπως αυτά παρατίθενται από τους συνεντευξιζόμενους, για τις οποίες ενημερώθηκαν αποκλειστικά -τουλάχιστον αρχικά- μέσω διαδικτύου και στις οποίες έλαβαν μέρος αποτελούν οι κινητοποιήσεις

που ακολούθησαν ύστερα από το γεγονός της δολοφονίας του Παύλου Φύσσα, οι συγκεντρώσεις που έλαβαν χώρα την περίοδο διεξαγωγής του ελληνικού δημοψηφίσματος το καλοκαίρι του 2015, οι διάφορες διαδηλώσεις και συγκεντρώσεις εναντίων των μνημονίων, οι διαδηλώσεις που έλαβαν χώρα το Δεκέμβριο του 2008 ως έκφραση διαμαρτυρίας για το θάνατο του Αλέξανδρου Γρηγορόπουλου, μέχρι την πιο πρόσφατη περίπτωση της Ηριάννας, όπου οι ερωτώμενοι δήλωσαν πως ενημερώθηκαν για τις συγκεντρώσεις διαμαρτυρίας και αλληλεγγύης μέσω ψηφιακών πλατφόρμων.

Όσον αφορά το δεύτερο ερώτημα, εννοώντας την συμμετοχή σε κινήματα που ξεπήδησαν μέσα από το ίδιο το Διαδίκτυο, χαρακτηριστικά αναφέρεται η περίπτωση του κινήματος των «αγανακτισμένων», στο οποίο και είχε λάβει μέρος, συμμετέχοντας έστω και μια φορά στις συγκεντρώσεις που πραγματοποιήθηκαν το καλοκαίρι του 2011 το σύνολο των ερωτώμενων.

Γ) Η δυναμική των κινήματων που ξεπηδούν μέσα από τους κόλπους του Διαδικτύου

Έχοντας ως αφετηρία την περίπτωση των «αγανακτισμένων» το αμέσως επόμενο ερώτημα διερευνά τη δυναμική αλλά και τις προοπτικές των κινήματων αυτών τα οποία και πηγάζουν μέσα από το Διαδίκτυο. Επτά από τους συνολικά δέκα ερωτώμενους υποστηρίζουν πως η βιωσιμότητα ενός κινήματος δεν έχει να κάνει με το μέσο, αλλά με τον σκοπό που καλείται να εξυπηρετήσει το ίδιο το κίνημα, με τις διεκδικήσεις των δρώντων και με τις ηθικές αξίες που αντιπροσωπεύουν. Κατόπιν τούτου, ανεξαιρέτως του σημείου αφετηρίας, οι συνεντευξιαζόμενοι θεωρούν ότι μακροπρόθεσμες δομές έχουν τα κινήματα τα οποία θέτουν στον πυρήνα τους τον παράγοντα άνθρωπο, διεκδικώντας καλύτερες συνθήκες διαβίωσης. Ως χαρακτηριστικό παράδειγμα αναφέρονται τα κινήματα υπέρ της προάσπισης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Σε αντιδιαστολή, όσοι υποστηρίζουν ότι τα συγκεκριμένα κινήματα λειτουργούν περισσότερο ως πυροτεχνήματα, εννοώντας ότι δε δύναται να έχουν μακροχρόνια δράση και λειτουργία, θέτουν το επιχείρημα της απουσίας διαπροσωπικών σχέσεων.

«...μία δομή για να είναι μακροχρόνια πιστεύω ότι χρειάζονται και οι προσωπικές σχέσεις των ανθρώπων. Από το Facebook και μεν μπορείς να ανταλλάξεις γρήγορα

γνώμες και απόψεις και πληροφορίες, αλλά υπάρχει αυτή η ανωνυμία η οποία δεν σε αφήνει να δεθείς με τον άλλον πραγματικά» (βλ. Π6, σελ. 679)

Δ) Η δυνατότητα του Διαδικτύου και των ΣΚΔ να προάγουν τον ακτιβισμό και την συμμετοχική κουλτούρα

Στην παρούσα ενότητα εξετάζεται η δυναμική του Διαδικτύου στο πεδίο του ακτιβισμού και στην προώθηση μιας συμμετοχικής κουλτούρας. Στο σύνολο τους οι συνεντευξιαζόμενοι υπεραμύνονται των δυνατοτήτων του Διαδικτύου στο να προάγει τον ακτιβισμό και την συμμετοχή στα κοινά προβάλλοντας δύο βασικά επιχειρήματα.

I. Αρχικά την δυνατότητα για πλουραλιστική και άμεση ενημέρωση.

Στην αρχή της ανάλυσης των ποιοτικών δεδομένων υπογραμμίζεται το γεγονός ότι σύμφωνα με τους συνεντευξιαζόμενους ενεργός πολίτης είναι ο ενημερωμένος πολίτης. Ως εκ τούτου, δια μέσω της άμεσης και πολυφωνικής ενημέρωσης που παρέχεται μέσω του Διαδικτύου προάγεται παράλληλα ο ακτιβισμός καθώς και η συμμετοχή των πολιτών σε μορφές συλλογικής δράσης.

II. Εν συνεχεία αναφέρονται στις τεράστιες δυνατότητες που προσφέρει το μέσο στο πεδίο της οργάνωσης, του συντονισμού αλλά και της διάδοσης συλλογικών δράσεων.

Κατόπιν τούτου, το τεράστιο πλεονέκτημα του Διαδικτύου όσον αφορά στο πεδίο του ακτιβισμού και της συλλογικής δράσης έγκειται στο γεγονός ότι έχει τη δυνατότητα να φέρει κοντά, να συναθροίσει και να συσπειρώσει ανθρώπους με κοινές ιδεολογίες και προβληματισμούς, διασκορπισμένους ανά τον κόσμο. Ανθρώπους που υπό άλλες συνθήκες θα αγνοούσαν ο ένας την ύπαρξη του άλλου.

«...να με τον τρόπο της άμεσης δικτύωσης και οργάνωσης ενός γεγονότος ή μίας ομάδας που παλιότερα θα έπρεπε να συναντηθούν στον ίδιο φυσικό χώρο, να έχουν το τηλέφωνο ο ένας του άλλου. Ενώ....μπορείς να κάνεις μία ομάδα με την οποία να συζητάνε, να μιλάνε, να βρίσκονται και μπορεί να μην είναι καν από το ίδιο μέρος.

Μπορεί να είναι και από όλο τον κόσμο μάλιστα.» (βλ. Π6, σελ. 677)

«...δίνει τη δυνατότητα σε ανθρώπους που δε γνωρίζονταν πιθανόν... Κοινής ιδεολογίας να έρθουν πιο κοντά...» (βλ. Π6, σελ. 588)

Οι ίδιοι οι χρήστες δε σημειώνουν ότι πολλές φορές έχουν μπει στη διαδικασία να δημοσιεύσουν στους προσωπικούς τους λογαριασμούς υλικό το οποίο σχετίζεται με συλλογικές δράσεις και κινητοποιήσεις, είτε πρωτογενές, το οποίο έχουν παράξει οι ίδιοι, είτε δευτερογενές, με απώτερο σκοπό την αφύπνιση και την κινητοποίηση των πολιτών, συμβάλλοντας κατά αυτόν τον τρόπο στην εξέλιξη των σύγχρονων κοινωνικών κινήματων και στην ενεργό δράση των πολιτών.

Συμπερασματικά, δανειζόμενη τα λόγια ενός εκ των συνεντευξιαζόμενων συμπεραίνεται ότι:

«...είναι ένα πολύ βασικό εργαλείο για να φέρει τον κόσμο μπροστά και να τον ενώσει και να τον οργανώσει και να ζητήσει μέσω αυτού ένα καλύτερο αύριο... και να καταγγείλει ότι τον ενοχλεί... οπότε μετά μπορεί να δημιουργηθεί ένα πραγματικό κίνημα... Ναι σίγουρα.» (βλ. Π6, σελ. 624)

Ε) Η αποτελεσματικότητα των ψηφιακών πρακτικών ανυπακοής

Ένα κοινωνικό φαινόμενο το οποίο αναδύεται παράλληλα με την ολοένα και αυξανόμενη διείσδυση των νέων τεχνολογιών στο πεδίο του ακτιβισμού και της συλλογικής δράσης είναι αυτό του «νωθρού ακτιβισμού», εννοώντας την online συμμετοχή των πολιτών σε ζητήματα δημοσίου ενδιαφέροντος, παραδειγματικά αναφέρεται η συλλογή ηλεκτρονικών υπογραφών (petition), η δημοσίευση υλικού κινηματικού περιεχομένου, ο σχολιασμός της επικαιρότητας και η δημοσίευση ενός ανοιχτού καλέσματος σε δράση, χωρίς αυτά όμως να μετουσιώνονται σε οργανωμένες ή αυθόρμητες δράσεις εκτός Διαδικτύου. Ως εκ τούτου, στην παρούσα ενότητα εξετάζεται αρχικά το κατά πόσο οι χρήστες έχουν εμπλακεί σε παρεμφερείς ψηφιακές πρακτικές, πόσο αποτελεσματικές τις κρίνουν, και τέλος, κατά πόσο θεωρούν πως μπορεί να λειτουργήσουν αυτόνομα, και να επιφέρουν την κοινωνική αλλαγή.

Αρχικά, όλοι οι συμμετέχοντες υποστηρίζουν ότι έχουν δημοσιεύσει υλικό κινηματικού χαρακτήρα. Σε αυτό συμπεριλαμβάνονται τα ηλεκτρονικά ψηφίσματα διαμαρτυρίας, άρθρα πολιτικού, οικονομικού και κοινωνικού περιεχομένου, σχολιασμός της επικαιρότητας στις Σελίδες Κοινωνικής Δικτύωσης, δημοσίευση ανοιχτού καλέσματος διαμαρτυρίας μέσω εφαρμογών -παραδειγματικά αναφέρεται η εφαρμογή Facebook events- καθώς επίσης και πρωτογενές υλικό, όπως

οπτικοακουστικό υλικό από συγκεντρώσεις ή πορείες διαμαρτυρίας στις οποίες και έχουν λάβει μέρος. Ο σκοπός της δημοσίευσης βάσει των απαντήσεων είναι εν πρώτοις ενημερωτικός και εν συνεχεία παρακινητικός. Όπως αναφέρεται, στην εποχή της σύγκλισης των μέσων οι πολίτες, έχοντας σε μεγάλο βαθμό απαξιώσει τα παραδοσιακά ΜΜΕ, κάτι το οποίο αναλύεται και κατωτέρω, αποφασίζουν να αναλάβουν οι ίδιοι τα ηνία της ενημέρωσης.

«Εφόσον τα επίσημα, τα συστημικά μέσα, έντυπος τύπος ηλεκτρονικός... ηλεκτρονικά μέσα ενημέρωσης, τηλεοράσεις και τα λοιπά δε διοχετεύουν τέτοιες ειδήσεις, δεν πληροφορούν τον κόσμο ίσως είναι και ο μόνος τρόπος ο κόσμος να πληροφορηθεί για το τι συμβαίνει ή τι μπορεί να συμβεί ή τι μπορεί να γίνει.» (βλ. Π6, σελ. 603)

Στην συνέχεια, πέραν της ενημέρωσης, ευελπιστούν να ευαισθητοποιήσουν και να αφυπνίσουν τους πολίτες, παρακινώντας τους στην ανάληψη δράσης.

«επί καιρώ ψήφισης του δεύτερου μνημονίου, ναι είχα συμμετάσχει πολύ και στο Twitter και στο Facebook. Ανέβαζα αυτά τα οποία έβλεπα και με τον τρόπο μου... πιστεύω ωθούσα σε μία αντίδραση...» (βλ. Π6, σελ. 638)

Κατόπιν τούτου, επιβεβαιώνεται για ακόμη μια φορά η συμβολή των νέων μέσων, στην οργάνωση, συντονισμό και διάδοση συλλογικών δράσεων διαμαρτυρίας, αποδίδοντας σε αυτά ένα κατά βάση εργαλειακό χαρακτήρα.

Σχετικά με την αποτελεσματικότητα τώρα των ανωτέρω ψηφιακών πρακτικών οι απόψεις διίστανται. Χαρακτηριστικά εξετάζεται η περίπτωση των ηλεκτρονικών ψηφισμάτων διαμαρτυρίας, και το κατά πόσο δύναται να επιφέρουν ουσιαστικές αλλαγές στις δομές της κοινωνίας προς όφελος των πολιτών. Οι πολίτες αναφέρονται σε συγκεκριμένες περιπτώσεις όπου η συλλογή ηλεκτρονικών υπογραφών, και οι έντονες διαμαρτυρίες που έλαβαν χώρα online κατάφεραν να ακυρώσουν πολιτικές και κυβερνητικές αποφάσεις.

«...ένα παράδειγμα.... πρόσφατο... στην Ολλανδία... δεν θέλανε να κατεδαφίσουν ένα κτίριο. Μάλλον θέλανε η κυβέρνηση και όλος ο κόσμος έλεγε όχι όχι όχι γιατί εκεί πέρα ήταν ένα κτίριο ιστορικό και είχε και ένα πάρκο και τελικά μέσω petition ας πούμε που κάνανε όλοι εκεί πέρα οι κάτοικοι, μέσω ίντερνετ το κάνανε, δεν πέρασε η απόφαση» (βλ. Π6, σελ. 625)

Συμπερασματικά, κρίνονται ως αποτελεσματικές δεδομένου ότι εκφράζουν την φωνή της κοινωνίας και λειτουργούν ως μοχλοί πίεσης ενάντια στις πολιτικές ελίτ και τα οικονομικά συμφέροντα. Σημειώνουν δε, ότι όσο περισσότερο η κοινωνία αποδέχεται και εξοικειώνεται με τις νέες τεχνολογίες, τόσο περισσότερες οι πιθανότητες να επιφέρουν ουσιαστικά αποτελέσματα οι συγκεκριμένες πρακτικές.

«Έχουν και θα έχουν ολοένα και περισσότερο. Όσο μεγαλύτερο μέρος της κοινωνίας γίνεται ο ίδιος χρήστης.... των διαδικτυακών μέσων... Να φανταστούμε μία ψηφοφορία που παίρνει 1.000 ψήφους ή 10.000 ψήφους, για να το φανταστούμε να παίρνει ένα εκατομμύριο ψήφους.... που θα λέει δε θέλουμε τις χωματερές ή δε θέλουμε να γίνει το τάδε μεταλλείο σε εκείνη την περιοχή -για να πω θέματα για το περιβάλλον....- ή δε θέλουμε αυτό το νόμο -για να πω θέματα πολιτικής και ουσίας- και να έχει πάρει ένα εκατομμύριο ψήφους. Δε θυμάμαι τι λέει και το σύνταγμα... Όταν μαζευτούν ένα εκατομμύριο υπογραφές τι μπορούν να κάνουν. Δεν είμαι σίγουρος και για αυτό δε θέλω να πω ότι μπορεί να υποχρεώνει σε συζήτηση για το νόμο ή αλλαγή του νόμου. Αλλά εν πάση περιπτώσει είναι ένα αποφασιστικό μέτρο... ένα εκατομμύριο, είναι το 10% του πληθυσμού. Αν το 10% του πληθυσμού ζητάει κάτι αν θεωρούμε ότι έχουμε και έστω λίγη δημοκρατία κάποιος πρέπει να το σεβαστεί αυτό το 10%. Άρα σαφώς στην προοπτική και στο μέλλον με τη μεγαλύτερη χρήση των μορφών αυτών σαφώς θα υπάρχει και μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα σε τέτοιας μορφής κινητοποιήσεις...» (βλ. Π6, σελ. 604)

Στον αντίποδα βρίσκονται όσοι υποστηρίζουν πως αυτές οι πρακτικές από μόνες τους δεν είναι αποτελεσματικές. Για να αποκτήσουν ουσία θα πρέπει να μεταπηδήσουν εκτός Διαδικτύου. Μόνο όταν η απογοήτευση μετουσιωθεί σε πραγματική δράση θα επέλθει η κοινωνική αλλαγή. Ένας μάλιστα εκ των δέκα συνεντευξιαζόμενων όχι μόνο υποστηρίζει πως τα petition και οι ηλεκτρονικές μορφές διαμαρτυρίας δεν είναι αποτελεσματικές αν δεν μετουσιωθούν σε offline δράσεις, αλλά ταυτόχρονα τις κρίνει και ως αναξιόπιστες, δεδομένου του υψηλού βαθμού ανωνυμίας που χαρακτηρίζει τις ψηφιακές αλληλεπιδράσεις.

«...υπάρχει αυτή η ανωνυμία.... καταρχήν σίγουρα.. δεν θα ιδρώσει το αυτί... Αλλά το δεύτερο... Δεν ξέρω κατά πόσο διασφαλίζεται ότι η κάθε υπογραφή είναι μοναδική και ότι ο άλλος δεν μπαίνει 10 φορές να υπογράψει ή δε μπορεί να έχει ψεύτικους

λογαριασμούς να μπαίνει να ξανα-υπογράφει. Οπότε δε νομίζω ότι είναι τόσο έγκυρο....» (βλ. Π6, σελ. 678)

Στην συνέχεια, και προκειμένου να διερευνηθεί περαιτέρω η προοπτική ενός νωθρού ακτιβισμού οι συμμετέχοντες κλήθηκαν να απαντήσουν εάν έχουν λάβει ποτέ μέρος σε μια online διαμαρτυρία υιοθετώντας κάποιες από τις ανωτέρω πρακτικές, χωρίς να συμμετάσχουν τελικά εκτός Διαδικτύου. Όλοι ανεξαιρέτως απάντησαν θετικά, υποστηρίζοντας πως πολλές φορές η έλλειψη χρόνου, τα πιεστικά ωράρια και ο σύγχρονος τρόπος ζωής λειτουργούν ως τροχοπέδη στην ανάληψη δράσης. Στις περιπτώσεις αυτές, μια online διαμαρτυρία σίγουρα είναι προτιμότερη από την πλήρη απάθεια και αδιαφορία.

«Σίγουρα είναι καλύτερες από το τίποτα..... Καλό είναι να γνωρίζουμε και καλό είναι να αντιδράμε με οποιονδήποτε τρόπο από το να μη γνωρίζουμε και να μην αντιδράμε καθόλου.» (βλ. Π6, σελ. 638)

Ολοκληρώνοντας, και αναφορικά με το αν τελικά οι πολίτες γίνονται πιο δραστήριοι όταν η δράση τους προβάλλεται μέσω των ΣΚΔ οι συνεντευξιαζόμενοι υιοθετούν μια θετική στάση, υπογραμμίζοντας το γεγονός ότι τα Social Media, μέσω της αυτοπροβολής, πολλές φορές δύναται να λειτουργήσουν ως κίνητρο, ή ως μοχλός πίεσης, προκειμένου να παρακινήσουν τους λιγότερο ενεργούς πολίτες να αναλάβουν δράση και να εμπλακούν στα κοινά. Μόλα ταύτα, σημειώνουν πως αυτό από μόνο του δεν είναι αρκετό. Προκειμένου να ξεπεραστεί η απειλή ενός νωθρού ακτιβισμού απαιτείται η ουσιαστική κινητοποίηση των πολιτών και εκτός της διαδικτυακής σφαίρας.

Εν κατακλείδι, συναθροίζοντας τις απόψεις των συμμετεχόντων διαφαίνεται ότι πιστεύουν στην δυναμική των νέων ψηφιακών τεχνικών ανυπακοής και αντίδρασης, αλλά κατά πλειοψηφία υποστηρίζουν ταυτόχρονα πως αυτό από μόνο του δεν είναι πάντα αρκετό. Παρ' όλα αυτά, στην εποχή της κοινωνίας της πληροφορίας offline και online πραγματικότητα συνυπάρχουν και για να επιτευχθούν τα βέλτιστα αποτελέσματα προβάλλεται η αναγκαιότητα για δράση τόσο εντός, όσο και εκτός Διαδικτύου.

Συνοψίζοντας όλα τα ανωτέρω, κάτωθι παρουσιάζονται τα βασικά συμπεράσματα, έτσι όπως αυτά προέκυψαν δια μέσω της διαδικασίας των συνεντεύξεων.

- Νέα μέσα επικοινωνίας και ΣΚΔ είναι ένα από τα βασικότερα εργαλεία ενημέρωσης των πολιτών σχετικά με συλλογικές δράσεις που εξελίσσονται και κινηματικές πρακτικές που λαμβάνουν χώρα. Το γεγονός ότι οι πολίτες δαπανούν πολλές ώρες ημερησίως online συνδυαστικά με το γεγονός ότι πρόκειται για πληροφόρηση την οποία συχνά αποσιωπούν τα παραδοσιακά μέσα ενημέρωσης, τα καθιστά πρώτα στις προτιμήσεις των πολιτών. Κατόπιν τούτου, είναι αναμενόμενο τόσο το να έχουν λάβει μέρος σε μορφές συλλογικής δράσεις για τις οποίες ενημερώθηκαν αρχικά μέσω Διαδικτύου, όσο και το να συμμετείχαν σε δράσεις που ξεκίνησαν μέσω αυτού, με χαρακτηριστικό παράδειγμα την περίπτωση του κινήματος των «αγανακτισμένων».
- Αναφορικά με τη βιωσιμότητα των κινήματων τα οποία και ξεπηδούν μέσα από τους κόλπους του Διαδικτύου, η πλειοψηφία των συμμετεχόντων συμφωνεί στο ότι το μέσο δεν λειτουργεί ως προσδιοριστικός παράγοντας της βιωσιμότητας του κινήματος, αλλά ο ίδιος ο χαρακτήρας του κινήματος, και η ποιότητα των διεκδικήσεων των δρώντων. Κατόπιν τούτου, υποστηρίζουν ότι μακροχρόνιες δομές παρουσιάζουν τα κινήματα τα οποία θέτουν στο επίκεντρο τον άνθρωπο, διεκδικώντας για αυτόν μια καλύτερη ποιότητα ζωής.
- Τα νέα μέσα και οι ΣΚΔ έχουν τη δυνατότητα να προάγουν τον ακτιβισμό και την ενεργό συμμετοχή των πολιτών. Αυτό συμβαίνει για δύο κυρίως λόγους. (α) Λαμβάνοντας υπόψη ότι ενεργός πολίτης είναι ο ενημερωμένος πολίτης, δεν αμφισβητείται το γεγονός ότι τα νέα μέσα παρέχουν πρόσβαση σε άμεση γρήγορη και πλουραλιστική ενημέρωση. (β) Εκτός αυτού, παρουσιάζουν τεράστιες δυνατότητες αναφορικά με την οργάνωση, τον συντονισμό αλλά και τη διάδοση συλλογικών δράσεων, φέρνοντας κοντά ανθρώπους με κοινή ιδεολογία και προσανατολισμό, που δίχως αυτά δεν θα είχαν τη δυνατότητα επικοινωνίας και συνάθροισης. Ως εκ τούτου, ιδιαίτερη σημασία αποδίδεται στο θεσμό των ψηφιακών κοινοτήτων.
- Τέλος, όσον αφορά στην αποτελεσματικότητα των ψηφιακών τακτικών ανυπακοής και διαμαρτυρίας, κρίνονται μεν ως αποτελεσματικές, αλλά

ταυτόχρονα και ως ανεπαρκείς. Αυτό σημαίνει ότι παρουσιάζουν μια δυναμική, λειτουργώντας κατά βάση ως μοχλός πίεσης ενάντια στα εκάστοτε συμφέροντα, αλλά προκειμένου να επέλθει η πραγματική αλλαγή στις δομές της κοινωνίας απαραίτητη κρίνεται η ταυτόχρονη ανάληψη δράσης και εκτός της ψηφιακής πραγματικότητας.

5. Πλεονεκτήματα - μειονεκτήματα & κίνδυνοι του Διαδικτύου

Οκτώ εκ των δέκα συνεντευξιαζόμενων υποστηρίζουν ότι δεν έχουν έρθει αντιμέτωποι προσωπικά με κάποιον κίνδυνο, κατά τη διάρκεια ενασχόλησής τους με το Διαδίκτυο και πιο συγκεκριμένα με τα νέα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Οι υπόλοιποι δύο συμμετέχοντες αναφέρονται στο φαινόμενο του ψηφιακού εκφοβισμού γνωστό και ως ‘cyber bullying’. Αν και το Διαδίκτυο φαινομενικά επιτρέπει και προωθεί την πολυφωνία και τον πλουραλισμό των απόψεων, οι συνεντευξιαζόμενοι υποστηρίζουν πως τα υψηλά επίπεδα ανωνυμίας, πέραν του ότι απελευθερώνουν τους πολίτες, επιτρέποντας τους να εκφραστούν ελεύθερα απαλλαγμένοι από κάθε είδους προκαταλήψεις και στάτους, ενίοτε λειτουργούν αρνητικά. Με άλλα λόγια, η ανωνυμία επιτρέπει στους χρήστες να εναντιωθούν, να προσβάλλουν και πολλές φορές να απειλήσουν άτομα τα οποία υποστηρίζουν απόψεις ενάντια με τις δικές τους.

«...bullying ....Είναι μία σελίδα για άθεους κοινωνικά και πολιτικά ... που πάντα υπάρχουν οι δύο πλευρές και η μία τραμπουκίζει την άλλη... bullying σε προσωπικό επίπεδο... Βέβαια οι admins της ομάδας το απαγορεύουν, αλλά βλέπεις ότι υπάρχουν πολλοί άνθρωποι που δεν θα διστάσουν...» (βλ. Π6, σελ. 677)

Εκτός του ψηφιακού εκφοβισμού αναφέρονται και στον κίνδυνο μιας ψηφιακής επίθεσης (hacking). Συγκεκριμένα, ένας εκ των συμμετεχόντων, ο οποίος δηλώνει μέλος πολιτικής παράταξης, υποστηρίζει πως επανειλημμένα έχει γίνει παραβίαση του προσωπικού του κωδικού στα Social Media.

«Είχε γίνει... παραβίαση του κωδικού πρόσβασης στις σελίδες μου. Είχαν χακάρει τον κωδικό.... είχε γίνει κάποια ανάρτηση ερήμην μου.... Προσέφυγα στην ομάδα βοήθειας των μέσων αυτών και άλλαξα τον κωδικό πρόσβασης και αποκατέστησα την οποιαδήποτε εικόνα η οποία δεν ήταν θεμιτή για εμένα στα social media.» (βλ. Π6, σελ. 648)

Σε ένα δεύτερο επίπεδο εξετάζονται τα πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα του Διαδικτύου και των ΣΚΔ, πάντα αναφορικά με τις προοπτικές του μέσου στον τομέα του ακτιβισμού και της συλλογικής δράσης. Βάσει των απαντήσεων προκύπτει ότι τα βασικότερα πλεονεκτήματα των νέων τεχνολογιών σχετίζονται με: την άμεση, γρήγορη και μαζική και πλουραλιστική ενημέρωση, με τη δυνατότητα για εξίσου άμεση και μαζική επικοινωνία, όπως επίσης και με τις δυνατότητες του μέσου σε ότι αφορά στον συντονισμό και τη διάδοση συλλογικών δράσεων και κινητοποιήσεων.

«...γρήγορη ανταλλαγή πληροφοριών... γρήγορη ενημέρωση από δίκτυα και από οργανώσεις στα οποία δε θα έχεις πρόσβαση στα μέσα μαζικής ενημέρωσης..... Και ότι έχει απήχηση, πιο μεγάλη απήχηση πιο μεγάλο κοινό. Φτάνει σε πιο πολύ κόσμο.» (βλ.

Π6, σελ. 680)

«Σαν πλεονέκτημα θα έλεγα αυτό που έχουμε πει και πολλές φορές ότι μπορεί κάτι... να επικοινωνήσεις κάτι μαζικά. Αυτό είναι η κύρια δύναμη που έχει το ίντερνετ.» (βλ. Π6, σελ. 614)

Όσον αφορά στα μειονέκτημα που εντοπίζουν οι ερωτώμενοι σχετικά με τον ρόλο των νέων τεχνολογιών στο ευρύτερο πεδίο της συλλογικής δράσης και συμπεριφοράς, αυτά επικεντρώνονται στην απουσία διαπροσωπικών σχέσεων και επαφών, καθώς επίσης και στα υψηλά ποσοστά παραπληροφόρησης. Ως εκ τούτου, το μεγαλύτερο πλεονέκτημα του Διαδικτύου, εννοώντας την πληθώρα πληροφοριών που παρέχεται μέσω αυτού, συνάμα λειτουργεί και ως μειονέκτημα, δεδομένου ότι είναι ιδιαίτερα εύκολο να παρεισφρήσουν ψευδείς ή αναξιόπιστες ειδήσεις και πληροφορίες.

«Μειονέκτημα θα έλεγα η έλλειψη της διαπροσωπικής επαφής και σχέσης, η έλλειψη Η όλα...» (βλ. Π6, σελ. 614)

6. Η περίπτωση της δολοφονίας του Παύλου Φύσσα

A) Αξιολόγηση γεγονότος

Στα πλαίσια της διεξαγωγής των συνεντεύξεων ζητήθηκε από τους συμμετέχοντες να περιγράψουν με τρεις λέξεις το γεγονός της δολοφονίας του Παύλου Φύσσα. Στις περιγραφές τους κυριάρχησαν λέξεις όπως: δολοφονία, αδικία, φασισμός, χρυσή αυγή, γεγονός που αποδίδει πολιτικές και ιδεολογικές προεκτάσεις στο συγκεκριμένο συμβάν. Κατόπιν τούτου, δια μέσω της διαδικασίας της συνέντευξης εξετάζεται ταυτόχρονα το κατά πόσο οι συνεντευξιζόμενοι θα χαρακτήριζαν την συγκεκριμένη

δολοφονία ως πολιτική. Στο σημείο αυτό τα ευρήματα συμπίπτουν με τα αποτελέσματα της δεύτερης μεθοδολογικής προσέγγισης (ΚΑΛ). Πιο συγκεκριμένα, το σύνολο των ερωτώμενων αξιολογεί τη δολοφονία ως πολιτική, υποστηρίζοντας ότι ο Παύλος Φύσσας δολοφονείται για τις ιδέες του, τον ιδεολογικό του προσανατολισμό και την αντιρατσιστική του δράση.

«...ανεξάρτητα από το αν η δικαιοσύνη ακόμα δεν έχει λάβει την τελική της απόφαση ότι ήταν μία πραγματικά προαποφασισμένη ενέδρα δολοφονικής εκτέλεσης του συγκεκριμένου ανθρώπου ο οποίος με τη μουσική του, με τον τρόπο ζωής του προκαλούσε ή αντιδρούσε σε αυτό που λέμε φασισμό στην περιοχή του που είχε αρχίσει να σηκώνει κεφάλι.» (βλ. Π6, σελ. 598)

«...στοχεύθηκε με βάση τις πολιτικές του απόψεις.» (βλ. Π6, σελ. 610)

«...ήταν ξεκάθαρα πολιτική. Εντάξει δεν ξέρω καν αν μπορούμε να χαρακτηρίσουμε αυτό το κόμμα πολιτικό, αυτή την παράταξη πολιτική, αλλά ήταν καθαρά ιδεολογική... ιδεολογικό...χτύπημα απέναντι στον Παύλο Φύσσα ο οποίος τους έκανε -λέγανε εκείνοι- επίθεση μέσω των τραγουδιών τους....» (βλ. Π6, σελ.620)

Εκτός αυτού, ένα επιπλέον επιχείρημα σχετίζεται με το γεγονός ότι οι φερόμενοι ως κατηγορούμενοι φαίνεται να ανήκουν σε μια συγκεκριμένη πολιτική παράταξη.

«Θα μπορούσε να είναι και μία καθαρά πολιτική δολοφονία αν δεχθούμε ότι η απέναντι όχθη, οι άνθρωποι που αφαίρεσαν τη ζωή σε αυτόν τον νέο άνθρωπο, ανήκαν σε μία συγκεκριμένη πολιτική παράταξη.» (βλ. Π6, σελ. 646)

«Ο Παύλος Φύσσας ήταν γνωστός για την αντιφασιστική του δράση ..... και είχε φασαρίες... με τη Χρυσή Αυγή ....Και τον σκότωσαν με εντολή όπως φάνηκε και όπως φαίνεται στο δικαστήριο. Ακόμα δεν έχει ολοκληρωθεί αλλά σύμφωνα με όλα τα στοιχεία που υπάρχουν, φαίνεται ότι δόθηκε εντολή από ψηλά από τη Χρυσή Αυγή, μία εγκληματική οργάνωση..... Οπότε είναι μια καθαρά πολιτική δολοφονία...» (βλ. Π6, σελ. 674)

B) Πρωταρχικές πηγές ενημέρωσης

Όσον αφορά στις πρωταρχικές πηγές από τις οποίες οι συνεντευξιαζόμενοι ενημερώθηκαν σχετικά με το γεγονός, Διαδίκτυο και ΣΚΔ φαίνεται, βάσει των απαντήσεων, να κερδίζουν έδαφος. Οι βασικοί λόγοι, έτσι όπως περιγράφονται από

τους συμμετέχοντες, έχουν να κάνουν (α) αρχικά με το γεγονός ότι ο σύγχρονος άνθρωπος δαπανά αρκετές ώρες ημερησίως online, και κατόπιν τούτου είναι πιθανότερο να ενημερωθεί για ένα περιστατικό της έκτακτης επικαιρότητας δια μέσω του Διαδικτύου,

«Εγώ είχα και λογαριασμό Twitter οπότε παρακολουθούσα εκείνο το βράδυ και ξαφνικά άρχισε να γίνεται ένας καταιγισμός από tweets.» (βλ. Π6, σελ. 610)

και (β) παράλληλα με την πεποίθηση ότι πρόκειται για είδηση η οποία αποσιωπάται από τα παραδοσιακά μέσα ενημέρωσης, ή δεν αποδίδεται η ανάλογη έμφαση και σπουδαιότητα.

«Επειδή δεν είναι από τις ειδήσεις που περνάνε γρήγορα μέσα από τα Μαζικά μέσα....η πρώτη ενημέρωση ήρθε από τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και από το Twitter συγκεκριμένα. Με λιτό, γρήγορο και άμεσο τρόπο διευκρινίστηκε το συμβάν» (βλ. Π6, σελ. 597)

«Έτυχε εκείνη τη στιγμή να είμαι στο διαδίκτυο και ενημερώθηκα από αυτό. Βεβαίως όμως μετά παρακολούθησα το συμβάν και από την τηλεόραση.» (βλ. Π6, σελ. 654)

Εκτός του Διαδικτύου, δύο εκ των δέκα συνεντευξιαζόμενων δηλώνουν ότι αρχικά ενημερώθηκαν μέσω κοινών γνωστών,

«Κάποιο κοντινό μου πρόσωπο το οποίο ήταν ας πούμε κοντά μου εκείνη την ημέρα μου είπε πριν μπορέσω εγώ να μπω σε κάποια σελίδα διαδικτυακή, μου είπε ότι σκοτώθηκε κάποιος τραγουδιστής MC...» (βλ. Π6, σελ. 633)

ενώ όσον αφορά στα παραδοσιακά μέσα ενημέρωσης, η τηλεόραση κατέχει πρωταγωνιστικό ρόλο, καθώς δύο συμμετέχοντες δηλώνουν πως ενημερώθηκαν αρχικά μέσω του συγκεκριμένου μέσου.

Γ) Συμμετοχή σε δράσεις και κίνητρα συμμετοχής

Εννέα από τους δέκα συνεντευξιαζόμενους δηλώνουν πως έλαβαν μέρος σε δράσεις που ακολούθησαν το γεγονός της δολοφονίας του Παύλου Φύσσα. Στο σημείο αυτό αξίζει να επισημανθεί ότι στην πλειοψηφία τους οι συμμετέχοντες έλαβαν μέρος σε δράσεις οι οποίες απείχαν χρονικά από το προαναφερόμενο συμβάν.

«Άμεσα δεν θα έλεγα ότι έλαβα μέρος, αλλά στην πορεία επειδή συνεχίζουν να γίνονται είτε συγκεντρώσεις αλληλεγγύης, είτε συγκεντρώσεις αντιφασιστικές, είτε συναυλίες έχω συμμετάσχει κατά καιρούς σε τέτοιες εκδηλώσεις...» (βλ. Π6, σελ. 598)

Εξαίρεση αποτελεί η στάση ενός εκ των συμμετεχόντων, ο οποίος και δηλώνει πως αν και επηρεάστηκε από το συγκεκριμένο συμβάν προτίμησε να απέχει λόγω ιδεολογικού προσανατολισμού και πολιτικών πεποιθήσεων, ενώ ταυτόχρονα προβάλλει το επιχείρημα της έλλειψης ελεύθερου χρόνου.

«Στη συγκεκριμένη περίπτωση ήταν οι λόγοι αθροιστικοί. Και υπήρχε μέσα μου μία αντίδραση ως προς τις πολιτικές μου πεποιθήσεις, υπήρχαν όμως και παράμετροι δυσκολιών λόγω εργασίας.» (βλ. Π6, σελ. 646)

Σε ένα δεύτερο επίπεδο εξετάζονται τα κίνητρα τα οποία και ώθησαν τους συνεντευξιζόμενους στο να λάβουν μέρος. Η δημόσια αγανάκτηση, ο προβληματισμός των πολιτών σχετικά με τις κοινωνικές επιπτώσεις του φασισμού και του ρατσισμού, και η πεποίθηση ότι μέσω της αλληλεγγύης και της συλλογικής δράσης δύναται να επέλθουν πραγματικές αλλαγές στις δομές της κοινωνίας, ήταν τα βασικά επιχειρήματα – κίνητρα συμμετοχής.

«...όλο αυτό που έγινε με προβλημάτισε πολύ και ήθελα να συμμετάσχω επειδή ένιωθα ότι κάτι μπορεί να γίνει εκείνη τη στιγμή. Και ήθελα να είμαι εκεί κοντά στους ανθρώπους που...έχουμε την ίδια άποψη.» (βλ. Π6, σελ. 585)

«Για να μην ξεχαστεί ο Παύλος Φύσσα. Όχι ότι μία πορεία σημαίνει ότι θα ξεχαστεί ή όχι απλώς ήθελα να δώσω το παρόν...» (βλ. Π6, σελ. 674)

Δ) Ο ρόλος των ΣΚΔ στην περίπτωση της δολοφονίας του Παύλου Φύσσα

Έχει ήδη επισημανθεί ότι Διαδίκτυο και ΣΚΔ αποτέλεσαν τις πρωταρχικές πηγές ενημέρωσης των συμμετεχόντων αναφορικά με το γεγονός της δολοφονίας του Παύλου Φύσσα. Το αμέσως επόμενο ερώτημα που προκύπτει εστιάζει στο κατά πόσο το Διαδίκτυο και τα Social Media συνέχισαν να πρωτοστατούν, με την πάροδο του χρόνου, ως ενημερωτικές πλατφόρμες, σε σχέση πάντα με το συγκεκριμένο γεγονός. Στο σύνολο τους οι συμμετέχοντες υποστηρίζουν ότι το Διαδίκτυο, και κυρίως πλέον οι ΣΚΔ, συνέχιζαν να αποτελούν με διαφορά την πρώτη τους επιλογή. Οι συμμετέχοντες αναφέρονται επανειλημμένως στον ενημερωτικό χαρακτήρα των νέων

μέσων, και η περίπτωση της δολοφονίας του Παύλου Φύσσα δεν αποτελεί εξαίρεση. Χαρακτηριστικά δε, αναφέρονται στην σύσταση μιας συγκεκριμένης σελίδας – ομάδας που λειτουργεί στο Facebook αλλά και σε άλλες μιντιακές πλατφόρμες όπως το Twitter, και παρέχει πληροφόρηση σχετικά με την πορεία της δίκης της Χρυσής Αυγής. Η διαδικτυακή αυτή ομάδα είναι γνωστή ως ‘Golden Dawn Watch’ και την ακολουθούν οι συμμετέχοντες προκειμένου να έχουν πρόσβαση σε άμεση και επίκαιρη ενημέρωση.

«...υπάρχει και μία ομάδα στο Facebook για τη δίκη της Χρυσής Αυγής που και αυτήν την έχω πατήσει να τη βλέπω τι γίνεται....Την Golden Dawn Watch .....» (βλ. Π6, σελ. 587)

«Εν συνεχεία λάμβανα ενημερώσεις μέσω του διαδικτύου, μέσω του Twitter, Facebook αλλά και του YouTube...Και της τηλεόρασης. Και η τηλεόραση φυσικά.... καλό είναι να λαμβάνεις μία σφαιρική ενημέρωση, οπότε ακόμα και η τηλεόραση ή το ραδιόφωνο όσο κατευθυνόμενα και αν είναι οφείλεις να τα ακούς διότι και αυτά δείχνουν μία τάση αυτών οι οποίοι ας πούμε θέλουν να κατευθύνουν. Αν θεωρήσουμε ότι θέλει κάποιος να κατευθύνει έτσι; Εγώ θεωρώ.» (βλ. Π6, σελ. 641)

Συμπερασματικά, και για ακόμη μια φορά διαφαίνεται η συμβολή των νέων μέσων επικοινωνίας στο πεδίο της ενημέρωσης, και ιδιαίτερα δε όταν πρόκειται για περιστατικά τα οποία οι πολίτες κρίνουν πως εντέχνως δεν καλύπτονται επαρκώς από τα παραδοσιακά μέσα μαζικής ενημέρωσης.

Εκτός του ενημερωτικού τους χαρακτήρα, και όσον αφορά στο γεγονός της δολοφονίας του Παύλου Φύσσα, τα νέα μέσα φαίνεται να συμβάλλουν στην διεύρυνση του δημοσίου διαλόγου δίνοντας βήμα στους πολίτες να εκφράσουν την προσωπική τους θλίψη και αγανάκτηση, και το συναίσθημα τους να φτάσει και να αγγίξει ένα μαζικό κοινό, αποκτώντας κατά αυτόν τον τρόπο, πέραν από ενημερωτικό και παρακινητικό χαρακτήρα.

«Εξέφρασα τη θλίψη μου και τον πόνο μου για την απώλεια ενός νέου ανθρώπου online.» (βλ. Π6, σελ. 654)

Τέλος, όσον αφορά την online συμμετοχή τους σε πρακτικές αντίδρασης και ανυπακοής, αυτές περιορίζονται στη δημοσίευση προσωπικών στάσεων και απόψεων,

στον σχολιασμό της επικαιρότητας, αλλά και στη δημοσίευση, κυρίως δευτερογενούς υλικού, στοχεύοντας στην ενημέρωση και την αφύπνιση των πολιτών.

«Ποστάροντας βίντεο, ποστάροντας συνεντεύξεις ή ποστάροντας από ειδησεογραφικά..... κάποια άρθρα για το θέμα.» (βλ. Π6, σελ. 682)

Ολοκληρώνοντας, αξίζει να επισημανθεί ότι το γεγονός της δολοφονίας του Παύλου Φύσσα αποτέλεσε μια από τις πρώτες ενδείξεις της δυναμικής του Διαδικτύου ως μια πλατφόρμα πολιτικής επικοινωνίας, με τον αξιοθαύμαστο αριθμό των 35.000 tweets που ανταλλάχθηκαν μετά τη δολοφονία (Η Καθημερινή, 24/09/2013), θέτοντας ταυτόχρονα πληθώρα ερωτημάτων αναφορικά με την συμβολή και την προοπτική του Διαδικτύου στο πεδίο της συλλογικής δράσης και στην εξέλιξη των σύγχρονων κοινωνικών κινημάτων. Από την μέχρι τώρα ανάλυση, και εξετάζοντας ως περιπτωσιολογική μελέτη τη δολοφονία του Παύλου Φύσσα, συμπεραίνεται για ακόμη μια φορά η συμβολή του Διαδικτύου στο πεδίο της συλλογικής δράσης, κυρίως ως ενημερωτικό εργαλείο, δεδομένης της ταχύτητας της ενημέρωσης, της αμεσότητας, και της εύκολης πρόσβασης. Επιπροσθέτως, τα νέα μέσα έρχονται να καλύψουν θέματα της δημόσιας σφαίρας τα οποία τείνουν να αποσιωπούν τα παραδοσιακά ΜΜΕ. Κατόπιν τούτου, παρατηρείται μια τάση δυσπιστίας ως προς τα καθιερωμένα μέσα μαζικής ενημέρωσης, γεγονός το οποίο εξετάζεται λεπτομερώς στην ακόλουθη θεματική ενότητα.

7. Η αξιοπιστία της είδησης σε παραδοσιακά και νέα μέσα ενημέρωσης

Κατωτέρω παρατίθεται αποσπασματικά η άποψη ενός εκ των συνεντευξιαζόμενων αναφορικά με το ερώτημα το οποίο τίθεται υπό διερεύνηση στην παρούσα θεματική ενότητα και η οποία συνοψίζει και περιγράφει επιγραμματικά την συνολική στάση του δείγματος.

«Είχα τη δυνατότητα να διαβάζω δωρεάν 5, 6, 7 εφημερίδες την ημέρα. Ήμουν φανατικός αναγνώστης των εφημερίδων, ήμουν φανατικός τηλεθεατής κάθε είδους πολιτικής ενημερωτικής εκπομπής της τηλεόρασης. Σήμερα μπορώ να πω ότι έχω φτάσει στο άκρο να απεχθάνομαι, να προτιμώ να δω μαγειρική, να δω ένα σίριαλ, να δω ένα ντοκιμαντέρ παρά να ακούσω έστω και λίγο ειδήσεις. Γιατί...είναι σε τέτοιο βαθμό προπαγάνδα.... για έναν κατασταλαγμένο για έναν άνθρωπο που προσπαθεί να σκέφτεται είναι αδύνατο να το υποστεί αυτό το πράγμα. Έτσι δίνω μεγάλο βάρος στην

ενημέρωση που παίρνω από τα κοινωνικά μέσα, έχω αρκετές σελίδες που παρακολουθώ. Είμαι ο ίδιος χρήστης εδώ και αρκετά χρόνια σε μέσα όπως το Twitter... Τα χρησιμοποιώ για ενημέρωση. Υπάρχουν στιγμές που και στα μέσα αυτά παρεισφρύνουν ειδήσεις οι οποίες δεν εκφράζουν την πραγματικότητα. Αλλά θεωρώ ότι πάλι αν έχεις πολλαπλή ενημέρωση ή ενημέρωση από πολλές πηγές μπορεί στο τέλος να βγάζεις την πραγματικότητα ή να διαβάζεις την αλήθεια.» (βλ.Π6, σελ. 596)

Εξετάζοντας το παραπάνω απόσπασμα διαφαίνεται ότι οι πολίτες σταδιακά χάνουν την εμπιστοσύνη τους απέναντι στα παραδοσιακά μέσα μαζικής ενημέρωσης, και το κενό αυτό έρχονται να καλύψουν τα νέα ψηφιακά μέσα. Οι συνεντευξιαζόμενοι δε διστάζουν να χρησιμοποιήσουν σκληρές εκφράσεις χαρακτηρίζοντας τα παραδοσιακά μέσα ως προπαγανδιστικά, καθεστωτικά ή συστημικά. Συγκεκριμένα, υπογραμμίζουν ότι πολλές φορές τα παραδοσιακά μέσα είναι κατευθυνόμενα από πολιτικές και οικονομικές ελίτ, και ως εκ τούτου κρίνονται ως αναξιόπιστες πηγές πληροφόρησης.

«..εξυπηρετούν πολιτικές σκοπιμότητες...» (βλ. Π6, σελ. 616)

«...πιστεύω ότι είναι κατευθυνόμενα...» (βλ. Π6, σελ. 640)

«...στα παραδοσιακά μέσα υπάρχουν δυστυχώς ακόμα και σήμερα οικονομικές σκοπιμότητες.» (βλ. Π6, σελ. 654)

Σε αντιδιαστολή, ακόμη και αν στο Διαδίκτυο υπάρχει μεγάλος βαθμός παραπληροφόρησης, κάτι το οποίο υπογραμμίζεται από το σύνολο των συνεντευξιαζόμενων, ο πλουραλισμός και η πολυφωνία που διακρίνει το συγκεκριμένο μέσο, συνδυαστικά με την προκατάληψη που επιδεικνύουν οι συμμετέχοντες ως προς τα παραδοσιακά μέσα, το καθιστά άμεσα πιο αξιόπιστη πηγή ενημέρωσης.

«...στα social media υπάρχει μία πολύπλευρη και μεγαλύτερη ενημέρωση και επειδή εκτιμώ ότι στα παλαιότερα μέσα, όπως είναι η τηλεόραση υπάρχει και μία “προγραμματισμένη” γραμμή θεωρώ ότι τα σύγχρονα μέσα είναι δικαιότερα και πιο αποτελεσματικά στην ενημέρωση.» (βλ. Π6, σελ. 653)

«...στο διαδίκτυο έχεις την ευκαιρία να κάνεις σύγκριση των ειδήσεων που βγαίνουν και όχι να ακούς μόνο ένα πράγμα. Οπότε μπορείς να χρησιμοποιήσεις τη δικιά σου κρίση για να βρεις αυτό που πιστεύεις ότι είναι πιο αξιόπιστο.» (βλ. Π6, σελ. 590)

Επιπροσθέτως, σημειώνουν ότι πολλές φορές τα παραδοσιακά μέσα ενημέρωσης - όντας κατευθυνόμενα σύμφωνα με τα όσα υποστηρίζουν οι συμμετέχοντες- αποσιωπούν εντέχνως συγκεκριμένες πληροφορίες. Χαρακτηριστικό παράδειγμα βάσει των απαντήσεων αποτελούν ενημερώσεις οι οποίες αφορούν σε συλλογικές διεκδικήσεις. Ως εκ τούτου, η λήψη πληροφοριών δια μέσω των νέων ψηφιακών μέσων ενίοτε αποτελεί μονόδρομο.

«Εφόσον τα επίσημα, τα συστημικά μέσα.... δε διοχετεύουν τέτοιες ειδήσεις... ίσως είναι και ο μόνος τρόπος ο κόσμος να πληροφορηθεί για το τι συμβαίνει ή τι μπορεί να συμβεί ή τι μπορεί να γίνει.» (βλ. Π6, σελ. 603)

Στο σημείο αυτό αξίζει να σημειωθεί ότι τα ευρήματα της παρούσας μεθοδολογικής προσέγγισης συμφωνούν με τα αποτελέσματα της ποσοτικής ανάλυσης, από την οποία και προκύπτει ότι τα νέα μέσα είναι περισσότερο αξιόπιστα εν συγκρίσει με τα παραδοσιακά μέσα ενημέρωσης, ενώ ταυτόχρονα διακρίνονται από υψηλότερα επίπεδα πλουραλισμού, πολυφωνίας και ελευθερίας λόγου και έκφρασης. Τέλος, μόνο ένας εκ των δέκα ερωτώμενων υποστηρίζει ότι τα παραδοσιακά μέσα υπερισχύουν των νέων εναλλακτικών μέσων, σε ότι αφορά στα επίπεδα αξιοπιστίας της είδησης.

«Νομίζω τα παραδοσιακά είναι πιο αξιόπιστα γιατί οι δημοσιογράφοι διασταυρώνουν τις πληροφορίες τους. Πολλές φορές στο ίντερνετ δεν υπάρχει αυτό. Υπάρχουν τα hoaxes ας πούμε και πρέπει να είσαι πολύ προσεκτικός με το τι διαβάζεις και το τι πιστεύεις, ποιος κάνει την ανάλυση, πόσο biased είναι.» (βλ. Π6, σελ. 681)

Εν κατακλείδι, και ολοκληρώνοντας την συγκριτική ανάλυση μεταξύ παραδοσιακών και νέων μέσων, οι ερωτώμενοι κλήθηκαν να απαντήσουν ποιες από τις δύο πηγές τείνουν να επιλέγουν για την ενημέρωσή τους σε περιπτώσεις έκτακτων γεγονότων. Σε αντιστοιχία με τα όσα αναφέρονται ανωτέρω και οι δέκα συμμετέχοντες δηλώνουν πως προτιμούν τα νέα μέσα ενημέρωσης. Τα επιχειρήματα παραμένουν τα ίδια και επικεντρώνονται στην προπαγάνδα που πολλές φορές κατακλύζει τα παραδοσιακά μέσα σε αντιδιαστολή με την πολυφωνία και τον

πλουραλισμό που χαρακτηρίζει τα νέα ψηφιακά μέσα, ενώ ταυτόχρονα προστίθενται ένα επιπλέον στοιχείο, αυτό της ταχύτητας και της αμεσότητας της ενημέρωσης έτσι όπως αυτή παρέχεται δια μέσω των νέων μέσων, κομβικό στοιχείο για την προτίμησή τους, και ιδιαίτερος σε περιπτώσεις έκτακτης επικαιρότητας.

«...στο ίντερνετ μπορείς να ψάξεις την πληροφορία και να τη λάβεις πολύ πιο γρήγορα από να ακούσεις τα κλασικά μέσα μαζικής ενημέρωσης, όπως είναι το ραδιόφωνο ή η τηλεόραση ή οι εφημερίδες. Οι πηγές είναι πιο πολλές και μπορείς να λάβεις την πληροφορία όποτε εσύ θέλεις και πολύ πιο γρήγορα ...» (βλ. Π6, σελ. 640)

8. Μελλοντικές προοπτικές

Μοιρασμένες είναι οι απόψεις των συμμετεχόντων αναφορικά με τη συμβολή του Διαδικτύου και των ΣΚΔ στο πεδίο της συλλογικής δράσης καθώς παρουσιάζονται ισόποσα αισιόδοξες και απαισιόδοξες προοπτικές. Πιο συγκεκριμένα τέσσερα άτομα από το συνολικό δείγμα επιχειρηματολογούν υπέρ της θετικής συνεισφοράς του Διαδικτύου και υποστηρίζουν ότι μακροπρόθεσμα οι πολίτες θα είναι περισσότερο ενεργοί. Σε αντιδιαστολή, τέσσερα επιπλέον άτομα υποστηρίζουν το ακριβώς αντίθετο, εννοώντας ότι το Διαδίκτυο, συνδυαστικά με τον σύγχρονο τρόπο ζωής, δύναται να έχουν αρνητικές επιδράσεις, οδηγώντας το κοινωνικό άτομο στην αποξένωση και τον ατομικισμό, και λειτουργώντας ως τροχοπέδη ενάντια σε κάθε μορφή συλλογικής δράσης και διεκδίκησης. Τέλος, δύο συμμετέχοντες αμφιταλαντεύονται μεταξύ των θετικών και αρνητικών προοπτικών, και υπογραμμίζουν ότι το Διαδίκτυο ως μέσο παρουσιάζει μεν μια δυναμική, αλλά έγκειται στην ίδια την κοινωνία το πώς θα επιλέξει να αξιοποιήσει τα χαρακτηριστικά του συγκεκριμένου μέσου, και κατόπιν τούτου αποφεύγουν να κάνουν οποιαδήποτε πρόβλεψη.

Οι αισιόδοξες φωνές προβάλλουν δύο βασικά επιχειρήματα. Αρχικά, οι ίδιες οι κοινωνικές συνθήκες, εννοώντας την οικονομική και κοινωνική κρίση που μαστίζει την ελληνική κοινωνία τα τελευταία χρόνια, προβλέπεται ότι θα συσπειρώσουν τους πολίτες ωθώντας τους στην ανάληψη δράσης με σκοπό τη διεκδίκηση των δικαιωμάτων τους, τα οποία υποστηρίζουν ότι καταστρατηγούνται εν μέσω κρίσης.

«θα είναι πιο δραστήριοι αν τα πράγματα δεν είναι καλά για τον κόσμο... θα θέλουν να αντιδράσουν σε αυτό. Δεν πιστεύω ότι ο κόσμος θα γίνεται... πιο αναισθητός...» (βλ. Π6, σελ. 592)

«...η οικονομική καταστροφή που έχει επέλθει στην Ελλάδα μπορεί να τον αναγκάσει να επιστρέψει στις αξίες τις οποίες έχει απολέσει τα τελευταία χρόνια. Οι αξίες.. της αλληλεγγύης, της επαφής, της δημοκρατίας, της συμμετοχής. Τους τρόπους θα τους βρει. Αν θα είναι ελεύθερη ομάδα, αν θα είναι οργανωμένη ομάδα, αν θα λέγεται σύλλογος γειτονιάς, αν θα λέγεται ομάδα γειτονιάς, ομάδα πρωτοβουλίας, ομάδα εθελοντικής δράσης αυτά θα τα βρει ο κόσμος. Σημασία έχει ότι βλέπω τέτοια θετικά... η κρίση έχει γεννήσει και τέτοιες πρωτοβουλίες και υπάρχουν ήδη πάρα πολλές εθελοντικές ομάδες οι οποίες έχουν παρέμβει στην κρίση και την έχουν κρατήσει σε ένα ας πούμε αξιοπρεπές επίπεδο.» (βλ. Π6, σελ. 606)

Εν συνεχεία, η ολοένα και αυξανόμενη εξοικείωση των πολιτών με τα νέα μέσα δύναται να συμβάλει θετικά, δεδομένου ότι αποτελούν ένα σημαντικό εργαλείο ενημέρωσης, αλλά ταυτόχρονα οργάνωσης, συντονισμού και διάδοσης συλλογικών δράσεων. Συμπερασματικά, οι ιδιότητες και τα λειτουργικά χαρακτηριστικά των νέων μέσων προβλέπεται ότι θα ενισχύσουν την εμπλοκή των πολιτών στο κοινωνικό γίνεσθαι και την ενεργό δράση και συμμετοχή. Κατωτέρω, παρατίθενται αποσπάσματα των συνεντεύξεων τα οποία και ενισχύουν τον ισχυρισμό περί της θετικής συνεισφοράς της τεχνολογίας στο πεδίο της συλλογικής δράσης και οργάνωσης.

«η βοήθεια των μέσων επικοινωνίας... μπορούν να απελευθερώσουν στο πού μαθαίνω, πού ενημερώνομαι, πώς κινητοποιούμαι...» (βλ. Π6, σελ. 606)

«Ο ρόλος των social media ...Πάρα πολύ σημαντικός. Θα είναι το μέσο που θα επικοινωνούν αυτές οι ομάδες ή αυτά τα άτομα μεταξύ τους ώστε να συνδράμουν και να κάνουν τις ομάδες δράσης....» (βλ. Π6, σελ. 607)

«Αυτό το μέσο που θα φέρνει κοντά πολίτες. Γιατί δεν ξέρεις και το τηλέφωνο του άλλου... ενώ μέσα εκεί μπορείς να τον βρεις, μπορείς να δεις πώς σκέφτεται, πώς λειτουργεί ή αυτός να βρει τις αντίστοιχες ομάδες που ο ίδιος να θέλει να βοηθήσει.» (βλ. Π6, σελ 607)

«..θα ξεκινάει η οργάνωση σίγουρα μέσω του διαδικτύου και των social media.» (βλ. Π6, σελ. 628)

...μπορούν πολύ πιο εύκολα να οργανώνονται μέσω social media σε σχέση με 30 χρόνια πριν ή 20 χρόνια πριν.» (βλ. Π6, σελ. 628)

«...το διαδίκτυο μπορεί αυτή τη στιγμή να ενώσει όλους τους πολίτες του κόσμου χωρίς σύνορα, χωρίς παρωχημένες νοοτροπίες.... το internet μπορεί.... να ενώσει όλους τους ανθρώπους σε μία κοινωνία η οποία θα προσπαθεί συλλογικά να επιτύχει την πραγματική ευτυχία...» (βλ. Π6, σελ. 641)

Σε αντιδιαστολή, παρουσιάζονται εξίσου αρνητικές προοπτικές οι οποίες και εστιάζουν στον σύγχρονο και απαιτητικό δυτικό τρόπο ζωής ο οποίος και οδηγεί το άτομο στην κοινωνική αποξένωση και τον ατομικισμό, θέτοντας το ατομικό «εγώ» πάνω από το συλλογικό «εμείς».

«...όσο περνάει ο καιρός ο καθένας κλείνεται περισσότερο στον εαυτό του.» (βλ. Π6, σελ. 617)

«...ο σύγχρονος άνθρωπος όσο περνούν τα χρόνια με το άγχος της καθημερινότητας, με τη ρουτίνα δεν αφιερώνει, δεν δείχνει πολύ πρόθυμος να αφιερώσει χρόνο... στις κοινωνικές δομές, στα πολιτικά, κοινωνικά προβλήματα... νομίζω ότι δε θα αφιερώνει όσο χρόνο χρειάζεται και θα συνεχίσει να είναι λίγο πιο εγωιστής...» (βλ. Π6, σελ. 669)

Το Διαδίκτυο δε, και υπό το πρίσμα ενός δυστοπικού ντετερμινισμού, υποστηρίζεται ότι θα ενισχύσει περισσότερο την κοινωνική αποξένωση και κατά συνέπεια θα έχει αρνητικές επιδράσεις στο φαινόμενο της συλλογικής δράσης.

12.5 Συμπέρασμα

Στην εποχή της κοινωνίας της πληροφορίας επισημαίνεται για ακόμη μια φορά ότι η γνώση είναι δύναμη. Ως εκ τούτου, ενεργός πολίτης είναι πάνω από όλα ο ενημερωμένος πολίτης, καθώς η γνώση και η πληροφόρηση αποτελούν την κινητήριου δύναμη για την εμπλοκή των πολιτών σε ζητήματα που ανήκουν στο ευρύ πεδίο της δημόσιας σφαίρας. Το αμέσως επόμενο ερώτημα που προκύπτει είναι το κατά πόσο η 'αναγκαία' αυτή ενημέρωση προσλαμβάνεται μέσω των νέων ψηφιακών μέσων.

Εξετάζοντας το βαθμό διείσδυσης των νέων τεχνολογιών και συγκεκριμένα του Διαδικτύου και των ΣΚΔ στην καθημερινότητα των πολιτών προκύπτει ότι τα ψηφιακά εργαλεία αποτελούν πλέον αναπόσπαστο εργαλείο του σύγχρονου κοινωνικού ατόμου διέποντας πολλές και διαφορετικές εκφάνσεις της καθημερινότητάς τους. Χαρακτηριστικά αναφέρονται η ενημέρωση, η επικοινωνία, η ψυχαγωγία, η επαγγελματική δικτύωση, καθώς και η αξιοποίηση των συγκεκριμένων μέσων για επαγγελματικούς σκοπούς, όπως η προώθηση και η διαφήμιση επιχειρήσεων, προϊόντων και υπηρεσιών. Σημαντικό ρόλο στην εξέλιξη αυτή φαίνεται να διαδραματίζει η ταχύτατη ανάπτυξη των «έξυπνων» κινητών. Το σύνολο των ερωτώμενων δηλώνει πως έχει στην κατοχή του smart phone, και πως χάρη σε αυτό βρίσκεται σχεδόν όλη μέρα online, καθώς αν πάσα στιγμή λαμβάνει ενημερώσεις από τις εφαρμογές που χρησιμοποιεί. Επιπροσθέτως, όλοι οι συνεντευξιζόμενοι έχουν προσωπικό λογαριασμό σε τουλάχιστον δύο Σελίδες Κοινωνικής Δικτύωσης (με το Facebook να είναι πρώτο στις προτιμήσεις τους, ακολουθούμενο από το Twitter) ενώ ταυτόχρονα υπογραμμίζουν πως η πλοήγηση στις ΣΚΔ αποτελεί την κυριότερη λειτουργία που επιτελούν όταν βρίσκονται online. Αναφορικά με τις δραστηριότητες που εκτελούν συχνότερα διαδικτυακά και δια μέσω των ΣΚΔ η ενημέρωση κατέχει την πρώτη θέση στις επιλογές των συμμετεχόντων, με την επικοινωνία και την ψυχαγωγία να διαδραματίζουν εξίσου σημαντικό ρόλο. Μόλα ταύτα, επισημαίνεται πως διαφορετικές λειτουργίες επιτελούνται συχνότερα δια μέσω διαφορετικών Σελίδων Κοινωνικής Δικτύωσης.

Όσον αφορά συγκεκριμένα στο Twitter, στο οποίο και εστιάζει η παρούσα μελέτη, ο χαρακτήρας του δύναται να χαρακτηριστεί ως ενημερωτικός και συνάμα εργαλειακός. Οι πολίτες αξιοποιούν το συγκεκριμένο μέσο προκειμένου να λαμβάνουν άμεσες ενημερώσεις οι οποίες αφορούν στην πολιτική και κοινωνική επικαιρότητα. Μόλα ταύτα παρατηρείται ότι η έννοια της ενημέρωσης αποκτά διττή σημασία, με τους χρήστες να λειτουργούν ταυτόχρονα ως καταναλωτές και ως παραγωγοί ειδήσεων και πληροφοριών, παραπέμποντας στη θεωρία της σύγκλισης των νέων μέσων, όπου τα διακριτά όρια μεταξύ των επαγγελματιών και των καταναλωτών των μέσων παύουν πλέον να υφίστανται. Όντας μέσο που έχει ως αυτοσκοπό την ενημέρωση προκύπτει ότι και το υλικό που δημοσιεύεται σε αυτό έχει εξίσου ενημερωτικό χαρακτήρα, θίγοντας κατά κύριο λόγο ζητήματα της πολιτικής, κοινωνικής και οικονομικής επικαιρότητας. Κατά αυτόν τον τρόπο δίνει βήμα στους πολίτες να τοποθετηθούν στα ζητήματα αυτά, διευρύνοντας τον δημόσιο διάλογο, και

συμβάλλοντας εν τέλει, δια μέσω της πολυφωνίας την οποία προσφέρει, στον εκδημοκρατισμό της δημόσιας σφαίρας.

Όσον αφορά συγκεκριμένα στην συμβολή των νέων μέσων στο πεδίο της συλλογικής δράσης και στην εξέλιξη των σύγχρονων κοινωνικών κινημάτων, και εξετάζοντας ως μελέτη περίπτωσης το γεγονός της δολοφονίας του Παύλου Φύσσα, προκύπτει ότι νέα μέσα επικοινωνίας και ΣΚΔ είναι ένα από τα βασικότερα εργαλεία ενημέρωσης των πολιτών σχετικά με συλλογικές δράσεις που εξελίσσονται και κινηματικές πρακτικές που λαμβάνουν χώρα. Το γεγονός ότι οι πολίτες δαπανούν πολλές ώρες ημερησίως online συνδυαστικά με το ότι πρόκειται για πληροφόρηση την οποία συχνά αποσιωπούν τα παραδοσιακά μέσα ενημέρωσης, τα καθιστά πρώτα στις προτιμήσεις των πολιτών. Κατόπιν τούτου, είναι αναμενόμενο τόσο το να έχουν λάβει μέρος σε μορφές συλλογικής δράσεις για τις οποίες ενημερώθηκαν αρχικά μέσω Διαδικτύου, όσο και το να συμμετείχαν σε δράσεις που ξεκίνησαν μέσω αυτού, με χαρακτηριστικό παράδειγμα την περίπτωση του κινήματος των «αγανακτισμένων». Αναφορικά δε με τις δομές των συγκεκριμένων κινημάτων, και κατά πόσο είναι εφικτό να αποκτήσουν μακροπρόθεσμη δραστηριότητα, προτείνεται ότι η φύση του ίδιου του κινήματος, εστιάζοντας στις διεκδικήσεις των δρώντων, και όχι το μέσο, καθιστούν προσδιοριστικούς παράγοντες βιωσιμότητας. Επιπροσθέτως, οι πολίτες υποστηρίζουν ότι οι νέες τεχνολογίες έχουν τη δυνατότητα να προάγουν τον ακτιβισμό και την ενεργό συμμετοχή των πολιτών. Αυτό συμβαίνει για δύο κυρίως λόγους. (α) Λαμβάνοντας υπόψη ότι ενεργός πολίτης είναι ο ενημερωμένος πολίτης, δεν αμφισβητείται το γεγονός ότι τα νέα μέσα παρέχουν πρόσβαση σε άμεση γρήγορη και πλουραλιστική ενημέρωση. (β) Εκτός αυτού, παρουσιάζουν τεράστιες δυνατότητες αναφορικά με την οργάνωση, τον συντονισμό αλλά και τη διάδοση συλλογικών δράσεων, φέρνοντας κοντά ανθρώπους με κοινή ιδεολογία και προσανατολισμό, που δίχως αυτά δεν θα είχαν τη δυνατότητα επικοινωνίας και συνάθροισης. Ως εκ τούτου, ιδιαίτερη σημασία αποδίδεται στο θεσμό των ψηφιακών κοινοτήτων. Εκ παραλλήλου, πέραν της συμβολής των νέων μέσων στον συντονισμό, την οργάνωση και τη διάδοση των κινητοποιήσεων αναφορά γίνεται και σε συγκεκριμένες πρακτικές ψηφιακής διαμαρτυρίας και ανυπακοής, με χαρακτηριστικό παράδειγμα την διαδικτυακή συλλογή υπογραφών, πρακτική γνωστή ως petition. Το δείγμα υποστηρίζει πως όσο η δημοτικότητα των νέων μέσων αυξάνεται τόσο πιο αποτελεσματικές θα είναι και οι αντίστοιχες ψηφιακές πρακτικές. Μόλα ταύτα, επισημαίνουν πως δεν είναι επαρκείς, ειδάλλως η απειλή ενός «νωθρού ακτιβισμού»

ελλοχεύει . Ως εκ τούτου, απαραίτητη προϋπόθεση για την κοινωνική αλλαγή είναι η μετατόπιση της δράσης και στην εξω – διαδικτυακή πραγματικότητα. Παρ' όλα αυτά, υπογραμμίζεται εκ νέου ότι δεν παύουν να αποτελούν ένα σημαντικό εργαλείο αντίδρασης και έκφρασης της κοινωνικής δυσαρέσκειας, λειτουργώντας ως μοχλοί πίεσης ενάντια στις εκάστοτε πολιτικές ή οικονομικές ελίτ.

Μέχρι στιγμής, πέραν της απειλής ενός νωθρού ακτιβισμού, φαινόμενο γνωστό και ως slactivism, τα συμπεράσματα εστιάζουν στις θετικές επιδράσεις του Διαδικτύου και των ΣΚΔ. Μόλα ταύτα, θα πρέπει αντίστοιχα να ληφθούν υπόψη και οι πιθανοί κίνδυνοι. Ένα μειονέκτημα το οποίο και εντοπίζεται σχετίζεται με την απουσία διαπροσωπικών σχέσεων. Αυτό σημαίνει πως μπορεί το Διαδίκτυο να φέρνει κοντά ανθρώπους με κοινές αξίες, αντιλήψεις και ιδεολογίες που δίχως αυτό δεν θα είχαν τη δυνατότητα να επικοινωνήσουν και να συναθροιστούν, αλλά για ένα ποσοστό του δείγματος οι ισχυροί δεσμοί μεταξύ των δρώντων συμβάλλουν εξίσου σημαντικά στην μετουσίωση μιας συλλογικής δράσης σε κίνημα με μακροπρόθεσμες δομές. Πέραν αυτού, ένα από τα μεγαλύτερα πλεονεκτήματα του Διαδικτύου, αναφερόμενη στον πλουραλισμό και την πολυφωνία που χαρακτηρίζει το συγκεκριμένο μέσο, δύναται ταυτόχρονα να λειτουργεί και ως μειονέκτημα, δεδομένου ότι εύκολα συχνά παρεισφρήσουν ψευδείς ή αναξιόπιστες πληροφορίες.

Με αφορμή την παραπληροφόρηση που υφίσταται στο Διαδίκτυο εξετάστηκε η αξιοπιστία της είδησης σε παραδοσιακά και νέα μέσα μαζικής ενημέρωσης. Αν και όπως αναφέρεται ανωτέρω οι συνεντευξιαζόμενοι αναγνωρίζουν τους κινδύνους που συνεπάγεται η ελευθερία του Διαδικτύου, συνεχίζουν να υποστηρίζουν πως τα νέα μέσα εν συγκρίσει με τα παραδοσιακά χαρακτηρίζονται από υψηλότερα επίπεδα αξιοπιστίας. Η επιχειρηματολογία συνοψίζεται στη διασύνδεση των παραδοσιακών μέσων με κομματικούς μηχανισμούς και οικονομικά συμφέροντας, κάτι το οποίο με την σειρά του αλλοιώνει την ποιότητα των ειδήσεων, και κατ' επέκταση την αλήθεια των γεγονότων.

Τέλος, και δεδομένου ότι η τεχνολογία εξελίσσεται ταχύτητα, εξετάζονται οι μακροπρόθεσμες προοπτικές και η δυναμική των νέων μέσων στο πεδίο της συλλογικής δράσης και του ακτιβισμού. Συγκεκριμένα προτείνεται ότι οι ιδιότητες και τα λειτουργικά χαρακτηριστικά των νέων μέσων θα επιδράσουν θετικά στην ενίσχυση διαφόρων μορφών συλλογικής δράσης, με εξέχουσα αυτή των κοινωνικών κινημάτων. Αυτό θα συμβεί (α) μέσω της γρήγορης, άμεσης και εύκολης πρόσβασης σε ένα μεγάλο όγκο δεδομένων και πληροφοριών και (β) μέσω της δυνατότητας για

μαζική επικοινωνία, φέρνοντας κοντά ανθρώπους με κοινά ενδιαφέροντα, ιδεολογίες, στάσεις και συμπεριφορές. Κατά αυτόν τον τρόπο θα επιτυγχάνεται η ενημέρωση, εν συνεχεία η συσπείρωση, και εν κατακλείδι ο συντονισμός των δράσεων των πολιτών.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Στην παρούσα διατριβή υπογραμμίζεται ότι κάθε νέα τεχνολογία πρέπει να αντιμετωπίζεται και να εξετάζεται ως ένα φαινόμενο με σύνθετες και πολύπλευρες κοινωνιολογικές διαστάσεις, και όχι ως ένα ακόμη τεχνολογικό επίτευγμα. Χαρακτηριστική είναι άλλωστε η φράση του Castells (2005) «γνωρίζουμε πως η τεχνολογία δεν καθορίζει την κοινωνία· είναι η κοινωνία». Αναμφισβήτητα, το σημαντικότερο τεχνολογικό επίτευγμα που έχει να επιδείξει η κοινωνία της πληροφορίας είναι η ανάπτυξη του Διαδικτύου, στο οποίο συμπεριλαμβάνονται και οι εφαρμογές που αυτό παρέχει στους χρήστες, με χαρακτηριστικό παράδειγμα τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης.

Λαμβάνοντας υπόψη την ταχύτατη ανάπτυξη της τεχνολογίας και συγκεκριμένα του Διαδικτύου θα μπορούσε να ειπωθεί ότι πρόσφατα παρατηρείται μια μετατόπιση από την κατ' ιδίαν επικοινωνία, σε μια νέα μορφή επικοινωνίας η οποία και συχνά διαμεσολαβείται από ηλεκτρονικές συσκευές και λογισμικά προγράμματα. Με άλλα λόγια, καθημερινά εκατομμύρια άνθρωποι ανά τον κόσμο ανταλλάζουν μηνύματα στο Twitter με άλλους κοινωνικούς παράγοντες, τους οποίους πολύ συχνά δεν γνωρίζουν και δεν έχουν συναντήσει ποτέ, επικοινωνούν με φίλους ή απλώς γνωστούς μέσω του Facebook, στέλνουν e-mail για να συντονίσουν την εργασία τους, αλλά και για να επικοινωνήσουν με τους συντρόφους τους, ενώ παρατηρούμε οικογένειες και ζευγάρια να χρησιμοποιούν τα ψηφιακά μέσα όχι μόνο για επαγγελματικούς λόγους αλλά και ως ένα μέσω καθημερινής διαπροσωπικής επικοινωνίας. Ως εκ τούτου, και δανειζόμενη τη φράση του ίδιου του δημιουργού του Διαδικτύου Tim Berners Lee προκύπτει ότι το Διαδίκτυο είναι περισσότερο ένα φαινόμενο με σπουδαίες κοινωνιολογικές διαστάσεις και λιγότερο μια τεχνολογική καινοτομία. Αυτό σημαίνει πως πρέπει να εστιάσουμε στις κοινωνικές αλλαγές που επιφέρει.

Βάσει των ανωτέρω, η παρούσα μελέτη διερευνά την επίδραση των νέων ψηφιακών μέσων στο ευρύτερο πεδίο της δημόσιας σφαίρας καθώς και της συλλογικής και κινηματικής δράσης. Πιο συγκεκριμένα, στόχο αποτέλεσε η κατανόηση του ρόλου του Διαδικτύου και των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης στη διαμόρφωση της δημόσιας σφαίρας καθώς και η ερμηνεία των νέων ψηφιακών

τεχνολογιών, ως μια νέα, εναλλακτική πλατφόρμα πολιτικής συζήτησης, ζύμωσης αλλά και δράσης.

Κατόπιν τούτου, στην παρούσα ενότητα παρουσιάζονται τα κυριότερα ευρήματα τα οποία και προέκυψαν δια μέσω της βιβλιογραφικής επισκόπησης καθώς και της εμπειρικής μελέτης, στην οποία και εφαρμόστηκε ο τριγωνισμός της ερευνητικής μεθόδου, εννοώντας τον συνδυασμό τριών διαφορετικών μεθοδολογικών προσεγγίσεων, με σκοπό να επιτευχθεί η όσο το δυνατόν πληρέστερη κατανόηση του υπό μελέτη φαινομένου. Συνοψίζοντας τα κυριότερα συμπεράσματα, έτσι όπως αυτά προκύπτουν δια μέσω της ερευνητικής διαδικασίας διαφαίνεται ότι η υιοθέτηση του Διαδικτύου και των ΜΚΔ στο πεδίο της δημόσιας σφαίρας και της συλλογικής – κινηματικής δράσης περιλαμβάνει τα ακόλουθα:

«Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης και Δημόσια Σφαίρα»:

1. Αρχικά, επιβεβαιώνεται το γεγονός ότι η ιστορία της δημόσιας σφαίρας είναι επί το πλείστον μια ιστορία «μεσοποίησης» (mediatization). Αυτό σημαίνει πως με την πάροδο των χρόνων και την εξέλιξη των κοινωνιών, η δημόσια σφαίρα περνάει από το θεσμό της κοινότητας στο θεσμό των ΜΜΕ, και παράλληλα εξελίσσεται και προσαρμόζεται βάσει των νέων μέσων μαζικής επικοινωνίας που αναδύονται. Κατόπιν τούτου τα νέα μέσα αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι διαμόρφωσης αλλά και κατανόησης της διαχείρισης του συλλογικού από τα υποκείμενα της μεταμοντέρνας κοινωνίας. Τα νέα μέσα είναι βασικό εργαλείο στα χέρια των σύγχρονων κοινωνιών προκειμένου να επιτευχθεί η αναδόμηση της έννοιας της κοινότητας, και κατ' επέκταση η ενίσχυση του συλλογικού, οδηγώντας εν τέλει στον εκδημοκρατισμό της δημόσιας σφαίρας.
2. Την αδιάλειπτη ψηφιοποίηση της επικοινωνίας, η οποία συμβάλλει στην ανάπτυξη αμφίδρομης και διαδραστικής επικοινωνίας. Ως εκ τούτου, παρά το γεγονός ότι μεγάλοι όμιλοι επιχειρήσεων διαχειρίζονται την πλειοψηφία των μέσων ενημέρωσης, η επικοινωνία παύει να είναι μονόπλευρη και καθοδηγούμενη. Τα νέα μέσα επικοινωνίας δίνουν στον πολίτη τη δυνατότητα να συμμετέχει στην ενημέρωση και πολλές φορές να διαμορφώνει ο ίδιος την επικαιρότητα. Έχουμε να κάνουμε λοιπόν με την ανάδυση μιας νέας μορφής πολιτικής και κοινωνικής επικοινωνίας

3. Στην εποχή της σύγκλισης των μέσων, και όπως προαναφέρεται, η διανομή ενημερώσεων και πληροφοριών δεν είναι αποκλειστικό προνόμιο των επαγγελματιών των ΜΜΕ, αλλά πολλές φορές εναπόκεινται στους ίδιους τους χρήστες, θολώνοντας τα διαχωριστικά όρια μεταξύ παραγωγού και καταναλωτή, και ενισχύοντας κατά αυτόν τον τρόπο την συμμετοχική κουλτούρα. Ως εκ τούτου, σήμερα πολλές φορές οι πολίτες, εκμεταλλεόμενοι τις δυνατότητες των νέων μέσων, είναι αυτοί που διαμορφώνουν την ειδησεογραφική ατζέντα και την επικαιρότητα. Συμπερασματικά, η κουλτούρα της σύγκλισης που διέπει τα νέα μέσα αντιτίθεται στην παθητικότητα του αποδέκτη και υποστηρίζει ότι το κοινό των νέων μέσων είναι ενεργό και δυναμικό. Με άλλα λόγια, το Διαδίκτυο φαίνεται να συμβάλλει στην εδραίωση μιας αυτοκατευθυνόμενης μαζικής επικοινωνίας. Είναι μαζική, γιατί αναδύεται μέσα από τους κόλπους του Διαδικτύου, και ακριβώς μέσω αυτού μπορεί να μεταφερθεί σε ολόκληρο τον πλανήτη. Είναι όμως και αυτοκατευθυνόμενη γιατί οι δημιουργοί της είναι απλοί πολίτες ή ομάδες ατόμων, που αψηφούν το μιντιακό σύστημα.
4. Τα νέα μέσα επικοινωνίας δίνουν το έναυσμα σε κάθε πολίτη που διατηρεί έναν ενεργό ψηφιακό λογαριασμό τη δυνατότητα να εμπλακεί και να παρέμβει στο δημόσιο διάλογο, λειτουργώντας έτσι ως την ψηφιακή εναλλακτική της δημόσιας σφαίρας. Κατά μια έννοια, θα μπορούσε να ειπωθεί ότι κατά αυτόν τον τρόπο συμβάλλουν στην διεύρυνση και τον εκδημοκρατισμό της δημόσιας σφαίρας, δεδομένου ότι κάθε πολίτης που έχει πρόσβαση στο Διαδίκτυο έχει ταυτόχρονα και τη δύναμη να παρεμβαίνει στο δημόσιο διάλογο.
5. Ιδιαίτερα σημαντική κρίνεται η συμβολή των νέων μέσων στη διεύρυνση του δημοσίου διαλόγου, δεδομένων των υψηλών επιπέδων ανωνυμίας που απολαμβάνουν οι χρήστες. Αυτό σημαίνει ότι ο κάθε πολίτης αποκτά βήμα, και δύναται να εκφρασθεί ελεύθερα, απαλλαγμένος από τις προκαταλήψεις και τους περιορισμούς που θα επέβαλε η αποκάλυψη της ονοματικής του ταυτότητας και του κοινωνικού του στάτους. Οι ουτοπιστές ντετερμινιστές παρουσιάζουν τα νέα μέσα επικοινωνίας ως μια ευκαιρία για την εξάλειψη των κοινωνικών προκαταλήψεων. Η ανθρώπινη φύση απελευθερώνεται, κάτω από το μανδύα της ανωνυμίας και οι κοινωνικές κάστες παύουν να υφίστανται, ανοίγοντας το δρόμο της ισότητας και ευνοώντας την ελευθερία

του λόγου, δύο απαραίτητες προϋποθέσεις για τη διεύρυνση και τον εκδημοκρατισμό της δημόσιας σφαίρας και κατ' επέκταση της ίδιας της κοινωνίας. Κατ' αυτόν τον τρόπο τα νέα μέσα και τα ΜΚΔ λειτουργούν ως απελευθερωτές της κοινής γνώμης, δίνοντας νέα πνοή στο ιδανικό της ελευθερίας της έκφρασης, οδηγώντας παράλληλα σε ένα μοντέλο ηλεκτρονικής επικοινωνίας, έτσι όπως προτείνεται από τον Walther, το οποίο έχει τη δυνατότητα ακόμη και να υπερβεί τα όρια της κατ' ιδίαν διαπροσωπικής επικοινωνίας, επιδρώντας θετικά στις σχέσεις που αναπτύσσονται μεταξύ των χρηστών. Ολοκληρώνοντας, έμφαση δίνεται και στην απουσία μη λεκτικών αναφορών που χαρακτηρίζει την CMC επικοινωνία, και κατ' επέκταση τα νέα μέσα, και η οποία με την σειρά της δύναται να ευνοήσει περαιτέρω την ποιότητα της επικοινωνίας και την ελευθερία έκφρασης μεταξύ των συμμετεχόντων.

6. Η μεταβολή στις δομές και στον τρόπο λειτουργίας των νέων μέσων έχει οδηγήσει στον εκδημοκρατισμό του ίδιου του θεσμού των μέσων. Πιο συγκεκριμένα, οι αλλαγές στον τρόπο παραγωγής, διακίνησης και πρόσβασης των πληροφοριών έδωσαν ώθηση στην άνθηση ενός μιντιακού πλουραλιστικού μοντέλου το οποίο συνοψίζεται σε τρεις παραμέτρους: αρχικά παρατηρείται μια αύξηση στην συμμετοχή των πολιτών σε κάθε στάδιο της επικοινωνιακής διαδικασίας, παράλληλα οι χρήστες σήμερα διακρίνονται από μεγαλύτερα περιθώρια αυτονομίας, και τέλος το ίδιο το μήνυμα χαρακτηρίζεται από έναν αυξανόμενο βαθμό πολυφωνίας, καθώς το Διαδίκτυο δίνει βήμα έκφρασης σε ολόένα και μεγαλύτερο ποσοστό του πληθυσμού. Ουσιαστικά, θα μπορούσε να ειπωθεί ότι κατά βάσει πρόκειται για μια μετατόπιση στην κουλτούρα των καταναλωτών των μέσων, η οποία σήμερα χαρακτηρίζεται ως «συμμετοχική» (participatory culture). Βάσει των ανωτέρω προκύπτει ότι οι χρήστες είναι αυτοί οι οποίοι προσθέτουν αξία στο Web 2.0 και με την σειρά της η σφαίρα του Web 2.0 δομείται με τέτοιον τρόπο ούτως ώστε να διευκολύνει την συμμετοχή και την εμπλοκή των χρηστών. Κατά αυτόν τον τρόπο υποστηρίζεται η θεωρία του Κοινωνικού Σχηματισμού της Τεχνολογίας.
7. Το Διαδίκτυο είναι μια τεχνολογία που ευνοεί ταυτόχρονα τη νόηση, την επικοινωνία και την συνεργασία. Οι ηλεκτρονικοί υπολογιστές υποστηρίζουν σε μεγάλο βαθμό τη γνωστική λειτουργία, μέσω της πρόσβασης σε μια

πληθώρα πληροφοριών και συμβάλλουν σημαντικά στην επικοινωνιακή διαδικασία. Στο γνωστικό τομέα, η σύγκλιση των μέσων έχει συνεισφέρει σημαντικά, καθώς σήμερα μια μόνο συσκευή είναι αρκετή για την παραγωγή, διανομή και κατανάλωση πολυμεσικού υλικού. Επιπροσθέτως, μια ακόμη καινοτομία του Διαδικτύου είναι η δυνατότητα διάδρασης και συνεργασίας μεταξύ των χρηστών. Το Διαδίκτυο δεν είναι ένα μέσο επικοινωνίας και πληροφόρησης, είναι το μέσο που διευκολύνει όσο κανένα άλλο την συνεργασία των χρηστών τόσο στο επίπεδο της παραγωγής πληροφοριών, όσο και σε οποιοδήποτε άλλο τομέα της κοινωνικής πραγματικότητας. Βάσει των ανωτέρω, δύναται να συμβάλει και στην ανάπτυξη μιας συλλογικής συνείδησης, η οποία με την σειρά της θα επιφέρει την συλλογική δράση.

8. Διαδίκτυο και νέα μέσα συμβάλλουν στην απαγκίστρωση της δημόσιας σφαίρας από πολιτικά και οικονομικά συμφέροντα και ελίτ, δεδομένου ότι, όπως έχει ήδη αναφερθεί, ολοένα και περισσότεροι πολίτες λαμβάνουν τα ηνία της ενημέρωσης. Στις περιπτώσεις όπου η δημόσια σφαίρα δρα ανεξαρτήτως συμφερόντων, τότε εύκολα μετουσιώνεται σε έναν χώρο ανοικτό στον κάθε πολίτη, όπου εύλογες συλλογικές αποφάσεις θα λαμβάνονται μέσω της διαλογικής διαδικασίας.

«Ο εργαλειακός χαρακτήρας των ΜΚΔ»:

9. Τα αποτελέσματα επιβεβαιώνουν τον εργαλειακό χαρακτήρα των ΜΚΔ στο πεδίο της πολιτικής επικοινωνίας και της συλλογικής – κινηματικής δράσης, δεδομένου ότι αξιοποιούνται σε μεγάλο βαθμό από τους κινηματίες προκειμένου να συντονίσουν, να οργανώσουν και να διαδώσουν τις δράσεις τους.
10. Η δυναμική του Διαδικτύου και των ΜΚΔ σχετίζεται άμεσα με το γεγονός ότι προσφέρουν γρήγορη, μαζική και πλουραλιστική ενημέρωση με συγκριτικά χαμηλό κοινωνικό και οικονομικό κόστος. Κατόπιν τούτου, και δεδομένου ότι απαραίτητη προϋπόθεση για δράση είναι η ενημέρωση –κάτι το οποίο προτείνουν τα ευρήματα και των τριών μεθοδολογικών προσεγγίσεων– συμβάλλουν στην αφύπνιση και στην κινητοποίηση των πολιτών. Με άλλα λόγια, η σωστή, σφαιρική και αντικειμενική ενημέρωση είναι η αφετηρία προκειμένου οι πολίτες να αναλάβουν δράση και να εμπλακούν με ζητήματα τα οποία άπτονται της δημόσιας σφαίρας και της κοινωνικής ευημερίας.

Επιπροσθέτως, αξίζει να επισημανθεί ότι όσο τα παραδοσιακά ΜΜΕ χάνουν σε αξιοπιστία, το κενό αυτό καλούνται να καλύψουν τα νέα μέσα. Ένα από τα μεγαλύτερα πλεονεκτήματα του Διαδικτύου ως μέσου επικοινωνίας, είναι το γεγονός ότι χαρακτηρίζεται από πλουραλισμό απόψεων και πολυφωνία. Οι πολίτες σήμερα έχουν πρόσβαση σε μια πληθώρα ενημερώσεων και πληροφοριών, και αυτό το γεγονός από μόνο του συμβάλλει στην κινητοποίησή τους, δεδομένου ότι πρώτα από όλα δραστήριος πολίτης είναι ο ενημερωμένος πολίτης.

11. Στο σημείο αυτό ιδιαίτερη αναφορά οφείλει να γίνει στην ανάπτυξη των επονομαζόμενων 'έξυπνων' κινητών, τα οποία βάσει των ευρημάτων συμβάλλουν περαιτέρω στην ταχύτερη διάδοση ενημερώσεων, εννοώντας ότι ακόμη και αν οι χρήστες δεν πλοηγούνται στο Διαδίκτυο, έχουν ενεργοποιημένες τις ειδοποιήσεις στο κινητό τους τηλέφωνο, τα γνωστά ως notifications, με αποτέλεσμα ανά πάσα στιγμή να λαμβάνουν ενημερώσεις από διαφορετικές σελίδες και ψηφιακές εφαρμογές.

«Ο ρόλος των εικονικών κοινοτήτων»:

12. Η δυναμική του Διαδικτύου και των ΜΚΔ έγκειται εξίσου σε μεγάλο βαθμό στο γεγονός ότι έχουν τη δυνατότητα να φέρνουν κοντά άτομα με κοινές ιδεολογίες, αντιλήψεις και πεποιθήσεις, διευκολύνοντας κατά αυτόν τον τρόπο την από κοινού δράση τους. Άτομα τα οποία υπό άλλες συνθήκες δεν θα είχαν τη δυνατότητα να επικοινωνήσουν και να συναθροιστούν.
13. Βάσει των ανωτέρω τα ευρήματα αναδεικνύουν το ρόλο των δυνητικών κοινοτήτων. Χαρακτηριστικά βρέθηκε θετική σημαντική συσχέτιση μεταξύ της συμμετοχής / συζήτησης των χρηστών σε διαδικτυακές κοινότητες / ομάδες, και της συμμετοχής τους σε μορφές συλλογικής δράσεις. Διαδίκτυο και ΜΚΔ παρέχουν στους πολίτες τεράστιες δυνατότητες συνάθροισης, φέρνοντας «κοντά» απομακρυσμένες ατομικότητες με κοινά ενδιαφέροντα, προβληματισμούς και πεποιθήσεις. Συμπερασματικά, ξεκάθαρος είναι ο εργαλειακός χαρακτήρας του μέσου στα πλαίσια ομαδικών δράσεων και διεκδικήσεων. Το Διαδίκτυο είναι το μέσο το οποίο κατέχει τη δύναμη να φέρει κοντά απομακρυσμένους πολίτες, να τους συναθροίσει και να δημιουργήσει μια παγκόσμια συλλογικότητα, μια ψηφιακή οικουμενικότητα

14. Το Διαδίκτυο και τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης επιδρούν στη δημιουργία συλλογικής ταυτότητας και συλλογικής συνείδησης με ποικίλους τρόπους· διευκολύνοντας την επικοινωνία, την ενημέρωση, την οργάνωση και την από κοινού δράση των μελών μιας ομάδας -στο σημείο αυτό ιδιαίτερη έμφαση αποδίδεται ξανά στο θεσμό των δυνητικών κοινοτήτων. Η οικοδόμηση μιας κοινής – συλλογικής συνείδησης αποτελεί βασική προϋπόθεση για την συλλογική δράση, η οποία με την σειρά της δύναται να μετουσιωθεί σε κίνημα. Επιπροσθέτως, η έννοια του συλλογικού σχετίζεται άμεσα με αυτήν της δημόσιας σφαίρας. Στο σημείο αυτό αξίζει να σημειωθεί ξανά ότι η ιστορία της δημόσιας σφαίρας είναι επί το πλείστον μια ιστορία «μεσοποίησης». Η παραπάνω άποψη συνοψίζεται επιγραμματικά στη φράση του Thompson (1995), ο οποίος ισχυρίζεται ότι μια αντίληψη της δημόσιας σφαίρας που υπόκειται σε γεωγραφικούς περιορισμούς και χωρο – χρονικά όρια δεν επιτρέπει την ολιστική κατανόηση του δημόσιου «γίνεσθαι» έτσι όπως αυτό πραγματικά υφίσταται στις σύγχρονες κοινωνίες. Κατόπιν τούτου, ο ρόλος των νέων μέσων, και εν προκειμένω των δυνητικών κοινοτήτων αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι διαμόρφωσης αλλά και κατανόησης της διαχείρισης του συλλογικού από τα υποκείμενα της μεταμοντέρνας κοινωνίας. Τα νέα μέσα είναι βασικό εργαλείο στα χέρια των σύγχρονων κοινωνιών προκειμένου να επιτευχθεί η αναδόμηση της έννοιας της κοινότητας, και κατ' επέκταση η ενίσχυση του συλλογικού, οδηγώντας εν τέλει στον εκδημοκρατισμό της δημόσιας σφαίρας.
15. Εξίσου σημαντικός κρίνεται και ο ρόλος του Διαδικτύου στην ενδυνάμωση και τη διατήρηση μιας πολιτικής ταυτότητας, καθώς δεν είναι σπάνιες οι φορές που έχει αξιοποιηθεί το συγκεκριμένο μέσο προκειμένου να διατυπωθούν πολιτικά αιτήματα και να επιτευχθούν οι ανάλογες πολιτικές συμφωνίες. Η δύναμή του έγκειται στο γεγονός ότι επιτρέπει, με χαμηλό κόστος, τη γρήγορη διάδοση ιδεών, δίνει στη κάθε ατομικότητα και συλλογικότητα φωνή, δίχως να δέχεται την ίδια λογοκρισία η οποία διακρίνει πολλές φορές τα παραδοσιακά μέσα ενημέρωσης, ενώ παράλληλα, πέραν της διάδοσης ιδεών και ενημερώσεων, λειτουργεί και ως εργαλείο σχεδιασμού και οργάνωσης πολιτικών δράσεων και συλλογικών κινητοποιήσεων.

«Τα ΜΚΔ ως ενισχυτές συλλογικών δράσεων»:

16. Το Διαδίκτυο και η ηλεκτρονικά διαμεσολαβημένη επικοινωνία εξελίσσονται ραγδαία σε μια σύγχρονη και βιώσιμη μορφή δημόσιας σφαίρας αλλά και σε ένα μέρος για αντίδραση και αντίσταση. (α) Η ηλεκτρονικά διαμεσολαβημένη επικοινωνία έχει εγγενώς δημιουργήσει ένα ψηφιακό χώρο όπου αντικρουόμενες και αντιδραστικές απόψεις μπορούν να γίνουν αντικείμενο συζήτησης και ελέγχου. Εν συνεχεία, (β) η ρευστότητα που προσδιορίζει τους υφιστάμενους διαδικτυακούς κανόνες ή νόρμες επιτρέπει παράλληλα την ανάδυση μιας ισόνομης μορφής επικοινωνίας. Τέλος, (γ) στα πλαίσια της ηλεκτρονικά διαμεσολαβημένης επικοινωνίας, τα πολιτικά όρια είναι αρκετά θολά, κάτι που φαίνεται να ευνοεί την ανάδυση πολιτικών κινητοποιήσεων
17. Αν και κατά βάση ενημερωτικός, ο ρόλος των social media ενίοτε δύναται να χαρακτηριστεί και ως παρακινητικός. Οι χρήστες συχνά δημοσιεύουν μέσω των ΜΚΔ ανοιχτά καλέσματα σε δράση προκειμένου να αφυπνίσουν τους πολίτες και να τους κινητοποιήσουν. Ως εκ τούτου αποτελούν σημαντικό εργαλείο «στρατολόγησης» στα χέρια των κινηματιών.
18. Τα ψηφιακά μέσα όχι μόνο ευνοούν τη δράση και τη διάδοση των παραδοσιακών κοινωνικών κινημάτων, αλλά συμβάλλουν και στη δημιουργία νέων κινημάτων, τα οποία πηγάζουν μέσα από τους κόλπους του Διαδικτύου.
19. Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης συμβάλλουν σημαντικά στην κατάργηση των χωροχρονικών περιορισμών, δίνοντας ώθηση στην ανάδυση διεθνών κινημάτων διαμαρτυρίας, τα οποία δρουν άμεσα και εκτός τοπικών συνόρων.
20. Τα αποτελέσματα καταγράφουν σημαντικές συσχετίσεις μεταξύ εξαρτημένης (*χρήση ΜΚΔ*) και ανεξάρτητης μεταβλητής (*συμμετοχή σε συλλογικές δράσεις*). Μόλα ταύτα, προκύπτει ότι ποιοτικά, και όχι ποσοτικά κριτήρια δύναται να επηρεάσουν την εμπλοκή των χρηστών στη δημόσια σφαίρα. Αυτό σημαίνει πως μεγαλύτερη, σε χρονική διάρκεια, ενασχόληση με το Διαδίκτυο και τα ΜΚΔ δεν συνεπάγεται αυτόματα και την δημιουργία ενεργών πολιτών. Εν αντιθέσει, ο τρόπος κατά τον οποία οι χρήστες εκμεταλλεύονται τα λειτουργικά χαρακτηριστικά των νέων μέσων βρέθηκε να συσχετίζεται με το βαθμό εμπλοκής τους σε συλλογικές δράσεις και κινηματικές πρακτικές. Πιο συγκεκριμένα (α) το περιεχόμενο του δημοσιευμένου υλικού, (β) ο σκοπός του δημοσιευμένου υλικού, (γ) τα κίνητρα δημιουργίας προσωπικού

λογαριασμού και τέλος (δ) οι λειτουργίες που επιτελούνται συχνότερα μέσω των ΜΚΔ σχετίζονται άμεσα με την συμμετοχή των πολιτών στο κοινωνικό και πολιτικό γίγνεσθαι. Πολίτες οι οποίοι δημοσιεύουν κατά βάση ενημερωτικό υλικό, έναντι του ψυχαγωγικού, και μέσω του δημοσιευμένου υλικού επιδιώκουν να ενημερώσουν, αφυπνίσουν και κινητοποιήσουν τους πολίτες παρουσιάζονται σημαντικά πιο δραστήριοι σε κοινωνικό, πολιτικό και εν γένει συλλογικό επίπεδο. Σε αντιστοιχία, στις περιπτώσεις όπου οι χρήστες υποστηρίζουν ότι πρωταρχικό κίνητρο δημιουργίας προσωπικού λογαριασμού αποτελεί η άμεση λήψη ενημερώσεων για θέματα που άπτονται της επικαιρότητας, εν αντιθέσει με την επικοινωνία, τη ψυχαγωγία ή την αυτοπροβολή, τείνουν να είναι πιο ενεργοί, συμμετέχοντας συχνότερα σε συλλογικές κινητοποιήσεις και συλλογικές οργανώσεις. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει δε το γεγονός ότι οι χρήστες οι οποίοι δεν περιορίζονται στην κατανάλωση και στην αναζήτηση ενημερώσεων μέσω των ΜΚΔ, αλλά αναλαμβάνουν οι ίδιοι τα ηνία της ενημέρωσης προκειμένου να πληροφορήσουν το δίκτυό τους, παρουσιάζονται σημαντικά πιο δραστήριοι. Όσον αφορά τέλος, στις δραστηριότητες που επιτελούνται συχνότερα μέσω των ΜΚΔ τα αποτελέσματα προτείνουν ότι οι χρήστες οι οποίοι και εκμεταλλεύονται τα ΜΚΔ ως μέσο έκφρασης της δυσαρέσκειας τους, ως μέσο έκφρασης πολιτικών απόψεων, ως μέσο σχολιασμού της πολιτικής επικαιρότητας, ως μέσο ενημέρωσης για συλλογικές δράσεις και διαμαρτυρίες, ως μέσο προώθησης ηλεκτρονικών ψηφισμάτων και τέλος ως μέσο κινητοποίησης των πολιτών, δημοσιεύοντας καλέσματα σε συλλογικές δράσεις ή ως μέσο προκειμένου να έρθουν κοντά με ανθρώπους με κοινές πεποιθήσεις, λαμβάνουν μέρος συχνότερα σε κινηματικές δράσεις και πρακτικές. Για μια ακόμη φορά, και λαμβάνοντας υπόψη τα ευρήματα, προτείνεται ότι στην εποχή της κοινωνίας της πληροφορίας, δραστήριος πολίτης είναι πάνω από όλα ο ενημερωμένος πολίτης.

«Το φαινόμενο του νωθρού ψηφιακού ακτιβισμού»:

21. Η απειλή ενός «νωθρού ακτιβισμού», για την οποία και γίνεται αναφορά στο θεωρητικό υπόβαθρο, απορρίπτεται. Τα ευρήματα υποστηρίζουν ότι η δημοσίευση υλικού κινηματικού περιεχομένου και η online συμμετοχή των πολιτών με διαφορετικές πρακτικές, χαρακτηριστικά αναφέρονται τα petition,

συνεπάγεται εξίσου δραστήριους πολίτες και εκτός της διαδικτυακής πραγματικότητας.

«Τα ΜΚΔ ως επιταχυντές συλλογικών δράσεων»:

22. Το Διαδίκτυο και ΜΚΔ λειτουργούν ως «επιταχυντές» των συλλογικών δράσεων και κινητοποιήσεων, δεδομένου ότι κομβικός είναι ο ρόλος τους στην κοινωνικοποίηση της αναταραχής. Στο σημείο αυτό αξίζει να γίνει αναφορά στο μοντέλο του Fuchs (2017, σελ. 205), το οποίο εξετάζει το ρόλο που διαδραματίζουν τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης στις κοινωνικές εξεγέρσεις, και το οποίο έχει εξετασθεί και αναλυθεί λεπτομερώς στο θεωρητικό υπόβαθρο. Σε συμφωνία με το μοντέλο, μορφές συλλογικής διαμαρτυρίας, όπως είναι και τα κοινωνικά κινήματα, πυροδοτούνται και ενισχύονται από συγκεκριμένα αλλά ταυτόχρονα τυχαία συμβάντα, τα οποία συμπίπτουν με την αναταραχή και τη δυσαρέσκεια που κυριαρχεί στην κοινωνία. Συχνά, τα γεγονότα αυτά γίνονται αντικείμενο εκμετάλλευσης από τους χρήστες των ΜΚΔ με σκοπό τη διέγερση της δημόσιας οργής, και κατ' επέκταση την αφύπνιση και την κινητοποίηση των πολιτών. Με άλλα λόγια, η συμβολή των νέων μέσων έγκειται στο γεγονός ότι διαδίδουν άμεσα, και σε ένα αρκετά διευρυμένο κοινό τα περιστατικά αυτά, διεγείροντας το αίσθημα της δημόσιας κατακραυγής, με αποτέλεσμα την μετατόπιση από το πεδίο της κοινωνικής δυσαρέσκειας σε αυτό της κοινωνικής διαμαρτυρίας και της κοινωνικής εξέγερσης. Συμπερασματικά, η διέγερση του δημόσιου συναισθήματος μέσω των social media, δύναται να θεωρηθεί ένας από τους παράγοντες πυροδότησης των κινητοποιήσεων και των κοινωνικών εξεγέρσεων, συμβάλλοντας κατά αυτόν τον τρόπο στην εξέλιξη των σύγχρονων κοινωνικών κινήματων.

«Τα ΜΚΔ ως πρακτικές ανυπακοής»:

23. Στο σημείο αυτό αξίζει να γίνει αναφορά σε έναν νέο όρο, αυτόν της «ηλεκτρονικής κινητοποίησης» (e-mobilization). Η έννοια της ηλεκτρονικής κινητοποίησης αναφέρεται στην χρησιμοποίηση του Διαδικτύου από τα κοινωνικά κινήματα ως εργαλείο «στρατολόγησης» των συμμετεχόντων, οργάνωσης της δράσης τους αλλά και ως ένα κομμάτι του ρεπερτορίου τους. Ως εκ τούτου, το Διαδίκτυο δημιουργεί νέες δυνατότητες επικοινωνίας, τόσο

μεταξύ των συμμετεχόντων στα κοινωνικά κινήματα, όσο και μεταξύ των δρώντων και των κοινωνικών ομάδων που επιδιώκουν να ασκήσουν πίεση και κριτική. Κατά αυτό τον τρόπο συμβάλλει στην στρατολόγηση νέων μελών, στην ανεύρεση πόρων και στην οργανωτική ευελιξία των κινημάτων. Μέσω των νέων μέσων αναδύονται νέες μορφές διαμαρτυρίας και ανυπακοής (τεχνικές ψηφιακής ανυπακοής), οι οποίες με την σειρά τους μεταβάλλουν τις καθιερωμένες πρακτικές διεκδίκησης που μέχρι πρότινος αξιοποιούσαν οι εξεγερμένοι. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν τα ηλεκτρονικά ψηφίσματα διαμαρτυρίας, γνωστά και ως petition καθώς και η περίπτωση του «χακτιβισμού».

24. Το Διαδίκτυο μπορεί να χρησιμοποιηθεί και ως ένα εργαλείο όχι μόνο οργάνωσης και πληροφόρησης αλλά και δράσης για την επίτευξη πολιτικών σκοπών, αν οι δρώντες εκμεταλλευτούν με κατάλληλο τρόπο τα τεχνικά του χαρακτηριστικά. Η νεοεισαχθείσα αυτή πρακτική γίνεται γνωστή υπό τον όρο “hacktivism” παράγωγο των λέξεων Hacker και Activism, και αναφέρεται στον συνδυασμό των τεχνικών της ηλεκτρονικής παρείσφρησης με τις στρατηγικές επικοινωνίας του πολιτικού ακτιβισμού, σε αντιστοιχία πάντα με την ατζέντα των νέων παγκοσμιοποιημένων κινημάτων. Στην περίπτωση του χακτιβισμού φαίνεται ότι το Διαδίκτυο ξεπερνάει τον ενημερωτικό και εργαλειώδη χαρακτήρα και αποκτά δυναμική. Η τεχνολογία είναι στα χέρια των hackers ένα «όπλο» ενάντια σε πολιτικές, κυβερνήσεις και οργανισμούς που επιχειρούν να περιορίσουν την ελευθερία των πολιτών, το οποίο μάλιστα, και πόσο μάλλον όταν γίνεται λόγος για την κοινωνία της πληροφορίας, αποτελεί τεράστια απειλή.

«Σχέση αλληλεπίδρασης μεταξύ παραδοσιακών και νέων ΜΜΕ»:

25. Επιπροσθέτως, τα νέα μέσα έρχονται να καλύψουν θέματα της δημόσιας σφαίρας τα οποία συχνά τείνουν να αποσιωπούν τα παραδοσιακά ΜΜΕ, και σε αυτά συγκαταλέγονται και οι περιπτώσεις συλλογικών δράσεων διαμαρτυρίας. Ουσιαστικά γίνεται λόγος για μια έντεχνη απόκρυψη πληροφοριών από το μαζικό κοινό, με απώτερο σκοπό την παραπληροφόρηση και την χειραγώγησή του. Εν γένει, παρατηρείται μια τάση δυσπιστίας ως προς τα παραδοσιακά μέσα μαζικής ενημέρωσης, τα οποία συχνά κατηγορούνται ως κατευθυνόμενα από πολιτικές και οικονομικές ελίτ και το

κενό αυτό έρχονται να καλύψουν τα νέα ψηφιακά μέσα. Στο σημείο αυτό αξίζει να επισημανθεί ότι αν και τα αποτελέσματα δεν υπογραμμίζουν σημαντικές διαφορές αναφορικά με το βαθμό αντικειμενικότητας και αξιοπιστίας της είδησης μεταξύ παραδοσιακών και σύγχρονων ή αλλιώς ψηφιακών μέσων επικοινωνίας – με εξαίρεση την τηλεόραση, την οποία το κοινό χαρακτηρίζει ως την λιγότερο αξιόπιστη και αντικειμενική πηγή ενημέρωσης- διαφέρουν σημαντικά ως προς το βαθμό ελευθερίας λόγου που τα χαρακτηρίζει, με το Twitter να χαρακτηρίζεται από τους συμμετέχοντες ως το μέσο το οποίο διακρίνεται από τα υψηλότερα επίπεδα ελευθερίας λόγου. Για ακόμη μια φορά, η αντίληψη αυτή σχετίζεται με το γεγονός ότι στην σφαίρα του Διαδικτύου οι χρήστες συχνά αναλαμβάνουν τα ηνία της ενημέρωσης, παρέχοντας άμεση και επικαιροποιημένη πληροφόρηση σχετικά με τις δράσεις που εξελίσσονται, συμβολίζοντας την εναλλακτική της κοινωνίας έναντι στην χειραγωγούμενη ενημέρωση που παρέχουν τα παραδοσιακά ΜΜΕ. Συμπερασματικά, και για ακόμη μια φορά διαφαίνεται η συμβολή των νέων μέσων επικοινωνίας στο πεδίο της ενημέρωσης, και ιδιαίτερα δε όταν πρόκειται για περιστατικά τα οποία οι πολίτες κρίνουν πως εντέχνως δεν καλύπτονται επαρκώς από τα παραδοσιακά μέσα. Σε αντιδιαστολή, εναλλακτικές πηγές ενημέρωσης και πληροφόρησης συνεχώς κερδίζουν έδαφος, και ιδιαιτέρως όταν η ενημέρωση σχετίζεται με γεγονότα που εντάσσονται στο πεδίο της συλλογικής δράσης και κινητοποίησης.

«Το Twitter ως μελέτης περίπτωσης»:

26. Όσον αφορά συγκεκριμένα στο Twitter στο οποίο και εστιάζει η παρούσα μελέτη:
- Το Twitter είναι το μέσο το οποίο επιτρέπει την ταχύτατη διασπορά ενημερώσεων σε ένα μαζικό κοινό. Για το λόγο αυτό είναι ένα μέσο κατεξοχήν ενημερωτικό το οποίο και χρησιμοποιείται όταν υπάρχουν στην ατζέντα θέματα επικαιρότητας, τα οποία χρήζουν άμεσης ενημέρωσης, με χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτό των συλλογικών κινητοποιήσεων. Το Twitter, λόγω της δομής του, εννοώντας τον περιορισμένο αριθμό χαρακτήρων, την άμεση και επίκαιρη προσέγγιση ενός διευρυμένου κοινού, αλλά και την στοχευόμενη ενημέρωση αξιοποιώντας την χρήση των θεματικών ετικετών (hashtags) ενδείκνυται ως μέσο για ενημερωτικούς

σκοπούς. Μόλα ταύτα παρατηρείται ότι η έννοια της ενημέρωσης αποκτά διττή σημασία, με τους χρήστες να λειτουργούν ταυτόχρονα ως καταναλωτές και ως παραγωγοί ειδήσεων και πληροφοριών.

- Τα αποτελέσματα της έρευνας αναδεικνύουν τη διαφορετική δομή και λειτουργία του Twitter έναντι των υπολοίπων ΜΚΔ. Η ενημέρωση καθίσταται για τους χρήστες του Twitter πρωταρχικό κίνητρο δημιουργίας λογαριασμού.
- Οι χρήστες του Twitter παρουσιάζονται περισσότερο δραστήριοι σε πολιτικό και κοινωνικό επίπεδο εν συγκρίσει με τους χρήστες που επιλέγουν να χρησιμοποιούν συχνότερα άλλες ψηφιακές πλατφόρμες (π.χ. Facebook). Στο σημείο αυτό αξίζει να συνδεθούν τα αποτελέσματα με τα ευρήματα προηγούμενων ερευνητικών υποθέσεων, όπου και προκύπτει ότι χρήστες οι οποίοι επιλέγουν να αξιοποιούν τα ΜΚΔ για ενημερωτικούς σκοπούς τείνουν να είναι περισσότερο ενεργοί και να μετέχουν συχνότερα σε μορφές συλλογικής δράσης.
- Λαμβάνοντας υπόψη το γεγονός ότι οι χρήστες του Twitter εμφανίζονται πιο ενεργοί στο πεδίο της δημόσιας σφαίρας και της συλλογικής δράσης, προκύπτει ότι το ίδιο το μέσο θεωρείται καταλληλότερο για την προώθηση κινηματικών δράσεων, καθώς μια σχέση αλληλεπίδρασης αναπτύσσεται μεταξύ του μέσου και των πολιτών.
- Στο πεδίο της πολιτικής επικοινωνίας το Twitter κρίνεται ως καταλληλότερο και δημοφιλέστερο στο ευρύ κοινό.
- Το Twitter φαίνεται πως πέραν του ενημερωτικού του χαρακτήρα στα πλαίσιο της συλλογικής δράσης και της πολιτικής επικοινωνίας αξιοποιείται από τους πολίτες σε μεγάλο βαθμό και για τον συντονισμό, την οργάνωση και τη διάδοση των κινητοποιήσεων, αποκτώντας έναν εργαλειακό χαρακτήρα. Κατόπιν τούτου, σε ένα πρώτο επίπεδο επιβεβαιώνεται η συνεισφορά των νέων μέσων στην εξέλιξη των σύγχρονων κοινωνικών κινημάτων, δεδομένου ότι παρεμβάλλουν σε διαφορετικά στάδια και φάσεις μιας κοινωνικής εξέγερσης ή συλλογικής δράσης και κινητοποίησης.
- Ταυτόχρονα λειτουργεί και ως μέσο παρακίνησης και στρατολόγησης. Καθώς ανοιχτά καλέσματα δημοσιεύονται συχνά μέσω της συγκεκριμένης μιντιακής πλατφόρμας, επιχειρώντας την αφύπνιση και την κινητοποίηση της κοινωνίας.
- Ο λόγος στο Twitter, ακόμη και σε περιπτώσεις όπου απουσιάζει η δομή και η σύνταξη, είναι ένα σημαντικό εργαλείο που δύναται να επιτελεί

συγκεκριμένες πράξεις και να αναπαράγει μορφές ιδεολογίας, ως απεικονίσεις της ίδιας της κοινωνικής πραγματικότητας. Υπό αυτή την οπτική η γλώσσα θεωρείται ένα ολοκληρωμένο σημειωτικό σύστημα το οποίο και δύναται να εκφράζει ιδεολογικά νοήματα, συμβάλλοντας στην κατασκευή της κοινωνικής ταυτότητας των εκάστοτε υποκειμένων. Μέσω του λόγου οι χρήστες οικοδομούν την κοινωνική τους ταυτότητα και προβάλλουν τον ιδεολογικό τους προσανατολισμό. Τέλος, η κατασκευή της κοινωνικής ταυτότητας συγκροτείται συχνά στη βάση της ιδιότητας του πολίτη, ενός πολίτη που εξεγείρεται βλέποντας τα ανθρώπινα δικαιώματα να καταστρατηγούνται.

«Μελλοντικές προοπτικές του Διαδικτύου και των ΜΚΔ»:

27. Το Διαδίκτυο είναι ένα παγκόσμιο δίκτυο το οποίο δημιουργεί ευκαιρίες για τη γρήγορη εξάπλωση των κοινωνικών κινήματων και πέρα των τοπικών ή εθνικών συνόρων. Καταλήγουμε λοιπόν στον ορισμό του Castells (2000), για τον οποίο το νέο κοινωνικό κίνημα είναι ένα δίκτυο δικτύων, που ξεπερνά τοπικά και εθνικά σύνορα οδηγώντας στην παγκοσμιοποίηση του κινήματος ή με άλλα λόγια σε μια ηλεκτρονική κινητοποίηση υπερεθνικού χαρακτήρα. Τα νέα μέσα συμβάλλουν στην ανάδυση ενός «δικτυωμένου κοινωνικού κινήματος», του οποίου βασικό χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι οι πολίτες δεν χρησιμοποιούν τις νέες τεχνολογίες για να προωθήσουν τη δράση ενός κινήματος που ήδη υφίσταται, αλλά το ότι το κίνημα συχνά γεννιέται και αναπτύσσεται μέσω του διαδικτύου και στην πορεία μεταφέρεται και στη μη-διαδικτυακή πραγματικότητα.
28. Όσον αφορά στη βιωσιμότητα ενός κινήματος, τα ευρήματα υπογραμμίζουν ότι δεν έχει να κάνει με το μέσο, εννοώντας τον αν γεννιέται μέσα από τους κόλπους του Διαδικτύου, αλλά με τον σκοπό που καλείται να εξυπηρετήσει το ίδιο το κίνημα, με τις διεκδικήσεις των δρώντων και με τις ηθικές αξίες που αντιπροσωπεύουν. Κατόπιν τούτου, ανεξαιρέτως του σημείου αφετηρίας, μακροπρόθεσμες δομές έχουν τα κινήματα τα οποία θέτουν στον πυρήνα τους τον παράγοντα άνθρωπο, διεκδικώντας καλύτερες συνθήκες διαβίωσης.
29. Τέλος, και δεδομένου ότι η τεχνολογία εξελίσσεται ταχύτητα, εξετάστηκαν οι μακροπρόθεσμες προοπτικές και η δυναμική των νέων μέσων στο πεδίο της συλλογικής δράσης και του ακτιβισμού. Συγκεκριμένα προτείνεται ότι οι ιδιότητες και τα λειτουργικά χαρακτηριστικά των νέων μέσων θα επιδράσουν

θετικά στην ενίσχυση διαφόρων μορφών συλλογικής δράσης, με εξέχουσα αυτή των κοινωνικών κινημάτων. Αυτό θα συμβεί (α) μέσω της γρήγορης, άμεσης και εύκολης πρόσβασης σε ένα μεγάλο όγκο δεδομένων και πληροφοριών και (β) μέσω της δυνατότητας για μαζική επικοινωνία, φέρνοντας κοντά ανθρώπους με κοινά ενδιαφέροντα, ιδεολογίες, στάσεις και συμπεριφορές. Κατά αυτόν τον τρόπο θα επιτυγχάνεται η ενημέρωση, εν συνεχεία η συσπείρωση, και τέλος ο συντονισμός των δράσεων των πολιτών.

«Αρνητικές επιδράσεις και προοπτικές»

30. Στην παρούσα ενότητα γίνεται αναφορά στις αρνητικές προοπτικές του Διαδικτύου και των ΜΚΔ στο πεδίο της δημόσιας σφαίρας και της συλλογικής δράσης, δεδομένου ότι αν και οι θετικές επιρροές είναι αρκετές, ταυτόχρονα οι κίνδυνοι δεν παύουν να υφίστανται και να ελλοχεύουν. Κατόπιν τούτου τα βασικότερα προβλήματα που εντοπίστηκαν σχετίζονται με:

- το γεγονός ότι η διαδικασία της αξιολόγησης των πληροφοριών δεν έχει να κάνει πάντα με αντικειμενικά κριτήρια, αλλά κατά βάση η πλειοψηφία των πληροφοριών στις οποίες και επιλέγουμε να εκτεθούμε σχετίζεται με τις προσωπικές μας ιδεοληψίες. Αυτό σημαίνει πως η γνώση την οποία λαμβάνουμε δεν είναι πάντοτε αντικειμενική και αξιόπιστη, καθώς τελικά επιλέγουμε να βλέπουμε αυτό που θέλουμε να δούμε και να διαβάζουμε ότι εξυπηρετεί την συνείδησή μας και τις προσωπικές μας αντιλήψεις περί των γεγονότων.
- Τη «φίμωση» του Διαδικτύου και των ψηφιακών μέσων από τις πολιτικές ελίτ και κυβερνήσεις, κάτι το οποίο δεν αποτελεί σπάνιο φαινόμενο. Ως εκ τούτου, το ζήτημα της ελεύθερης πρόσβασης που επικρατεί στην ρητορική του Habermas ενίοτε τίθεται υπό αμφισβήτηση.
- Και τέλος, στις σύγχρονες κοινωνίες τα Social Media λειτουργούν συχνά ως ένας μηχανισμός που βοηθάει του πολίτες στο να απενοχοποιήσουν την αποπολιτικοποίησή τους, φαινόμενο που γίνεται γνωστό υπό τον όρο «slactivism» (νωθρός ακτιβισμός). Συγκεκριμένα, υποστηρίζεται ότι διαδικτυακές πολιτικές δράσεις έχουν ως στόχο να ελαφρύνουν την συνείδηση των πολιτών, όσον αφορά τον ρόλο τους στην δημόσια σφαίρα, κάνοντάς τους να νιώθουν καλύτερα. Αυτές όμως οι ακτιβιστικές δράσεις δεν αποτελούν

πραγματική απειλή και δεν επιφέρουν κάποια ουσιαστική αλλαγή. Το φαινόμενο του νωθρού ακτιβισμού αναφέρεται στην ψευδαίσθηση που έχουν οι χρήστες του Διαδικτύου, πως ο διαδικτυακός ακτιβισμός έχει τη δυνατότητα να επιφέρει σημαντικά αποτελέσματα και αλλαγές στο πολιτικό σκηνικό. Μόλα ταύτα, αξίζει να επισημανθεί εκ νέου ότι τα ευρήματα της παρούσας μελέτης απορρίπτουν την απειλή του νωθρού ακτιβισμού.

Συνοψίζοντας τα ανωτέρω, η αποτελεσματικότητα του Web 2.0 επαφίεται σε πολύ μεγάλο βαθμό στις τεράστιες δυνατότητες συνδεσιμότητας που παρέχει. Τα νέα ψηφιακά μέσα που έρχονται να κυριαρχήσουν στην εποχή του Web 2.0 καταργούν την ιδέα του χώρου και του χρόνου και η επικοινωνία μεταξύ των πολιτών αποκτά «ανεξέλεγκτους» ρυθμούς. Ο καθένας ο οποίος έχει πρόσβαση στις νέες τεχνολογίες μπορεί να μετέχει στο διάλογο. Κοινωνικές προκαταλήψεις παύουν να υφίστανται, χάρη στην ανωνυμία που παρέχει το Διαδίκτυο. Υπό αυτήν την έννοια λοιπόν, το Διαδίκτυο λειτουργεί σαν μια πλασματική παγκόσμια δημόσια σφαίρα, ένα διεθνές φόρουμ, όπου η πρόσβαση είναι ελεύθερη σε όλους τους πολίτες, ανεξαρτήτως του κοινωνικού και οικονομικού τους στάτους, ή αλλιώς σαν ένα πεδίο δημόσιας διαβούλευσης όπου διαφορετικά επιχειρήματα ανταγωνίζονται και αντιπαρατίθενται, με απώτερο σκοπό πολλές φορές να γίνουν γνωστά στο ευρύ κοινό, ευελπιστώντας έτσι να βρεθεί λύση στα κοινωνικά προβλήματα.

Αυτό το οποίο πρέπει να επισημανθεί είναι το γεγονός ότι η σχέση μεταξύ νέων μέσων και κοινωνικών – συλλογικών πρακτικών είναι αμφίδρομη . Αυτό σημαίνει πως τα νέα μέσα δύναται να επηρεάσουν τον τρόπο κατά τον οποίο διαμορφώνουν τα άτομα τις συλλογικές τους ταυτότητες, και κατ' επέκταση έχουν τη δύναμη να επιδρούν στις συμμετοχικές διαδικασίες, και συλλογικές δραστηριότητες, αλλά εκ παραλλήλου, και το ίδιο το κοινωνικό – πολιτικό άτομο εκμεταλλεύεται αντιστοίχως τις ιδιότητες και τα τεχνικά και λειτουργικά χαρακτηριστικά των μέσων. Κατόπιν τούτου, και εμμένοντας στις αρχές του κοινωνικού σχηματισμού της τεχνολογίας, συμπεραίνεται ότι τα νέα μέσα συμβάλλουν στην εξέλιξη των σύγχρονων κοινωνικών κινήματων, δεδομένου ότι οι πολίτες εκμεταλλεύονται με τον σωστό τρόπο τις ιδιότητές τους. Σε συμφωνία με την ανωτέρω προσέγγιση, οι κοινωνικές συνέπειες της τεχνολογίας είναι το αποτέλεσμα ενός μίγματος «δυνατοτήτων»· τις κοινωνικές ικανότητες που ενεργοποιεί η ίδια η φύση, δηλαδή τα τεχνικά χαρακτηριστικά, της κάθε τεχνολογίας, καθώς επίσης και τον απροσδόκητο τρόπο που οι άνθρωποι κάνουν

χρήση αυτών των χαρακτηριστικών (Baym, 2010). Συνεπώς, άνθρωποι, θεσμοί και τεχνολογία, όλοι ανεξαιρέτως έχουν τη δύναμη να επηρεάσουν την πρόοδο, την εξέλιξη και την μετέπειτα χρήση και λειτουργία των νέων τεχνολογιών, και όπως χαρακτηριστικά σημειώνει ο Lienrouw (1996), έχουμε να κάνουμε με τρεις αλληλοεξαρτώμενους κόμβους, μέσα σε ένα συνεχώς εναλλασσόμενο κοινωνικο-τεχνικό δίκτυο, οι οποίοι διαμορφώνουν τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα των τεχνολογιών και τις χρήσεις τους με διαφορετικό τρόπο, σε διαφορετικές χρονικές περιόδους και μέρη, για διαφορετικές ομάδες ανθρώπων (Σελ. 250). Ολοκληρώνοντας, από τα ευρήματα προκύπτει ότι ο ρόλος των ΜΚΔ δεν περιορίζεται σε έναν απλά εργαλειώδη χαρακτήρα, εννοώντας την ενημέρωση και τον συντονισμό των δράσεων. Αντί αυτού, λειτουργούν ως ένα νέο παγκόσμιο δίκτυο, μια διευρυμένη κοινότητα μεμονωμένων και διασκορπισμένων ατομικότητων, που μέσω της διαμεσολαβημένης επικοινωνίας συναθροίζονται, επικοινωνούν και συνδιαλέγονται, διευρύνοντας κατά αυτόν τον τρόπο τα όρια της δημόσιας σφαίρας, και δίνοντας νέα πνοή στην έννοια της συμμετοχικής κουλτούρας, και κατ' επέκταση της συμμετοχικής δημοκρατίας.

Εν κατακλείδι, οι περιορισμοί είναι αρκετοί και τα ζητήματα που πρέπει να ληφθούν υπόψη αναφορικά με την εδραίωση του Web 2.0 ως την σύγχρονη μορφή δημόσιας σφαίρας ακόμη περισσότερα. Σίγουρα όμως οι δυνατότητες που προσφέρουν οι νέες τεχνολογίες στα πλαίσια της επικοινωνίας είναι απεριόριστες και αυτό είναι κάτι που δεν τίθεται υπό αμφισβήτηση. Κατόπιν τούτου, για ακόμη μια φορά αναγκαία κρίνεται η αναφορά στον Curran (2011), ο οποίος και υποστηρίζει ότι *«ακόμη και αν το Διαδίκτυο και τα social media δεν γεννούν επαναστάσεις, σίγουρα τις ενδυναμώνουν»*.

Ολοκληρώνοντας, αξίζει να σημειωθεί ότι η εκπόνηση της παρούσας διατριβής ξεκίνησε το Σεπτέμβριο του 2014, και χρησιμοποιεί ως μελέτη περίπτωσης το γεγονός της δολοφονίας του Παύλου Φύσσα, το οποίο και συνέβη τον Σεπτέμβριο του 2013. Τα αποτελέσματα επιβεβαιώνουν την σχέση μεταξύ της ενασχόλησης των πολιτών με τα ΜΚΔ –εστιάζοντας στο Twitter- και της συμμετοχής τους σε συλλογικές δράσεις και κινηματικές πρακτικές. Αυτό το οποίο επισημαίνεται όμως είναι το γεγονός ότι το 2013 - 2014 το Twitter δεν ήταν ακόμη ιδιαίτερα δημοφιλές στο ευρύ κοινό, γεγονός το οποίο επιβεβαιώνεται και μέσω της παρούσας μελέτης. Με την πάροδο των ετών, και κυρίως μετά την διεξαγωγή του ελληνικού

δημοψηφίσματος το καλοκαίρι του 2015 παρατηρείται μια έκρηξη της δημοτικότητας του συγκεκριμένου μέσου.

Συμπερασματικά, κρίσιμη κρίνεται η επανεξέταση της συμβολής του Twitter στις νέες πλέον συνθήκες, όπου οι πολίτες είναι περισσότερο εξοικειωμένοι με τη δομή, τις ιδιότητες, την κουλτούρα, αλλά και τα λειτουργικά χαρακτηριστικά που συνοδεύουν την συγκεκριμένη ψηφιακή πλατφόρμα. Ως εκ τούτου, μελλοντικές μελέτες θα μπορούσαν να εστιάσουν στην εξελικτική πορεία του μέσου και στον τρόπο που αυτό, σε διαφορετικές χρονικές περιόδους, δύναται να επιδρά και να διαμορφώνει τα πλαίσια στα οποία ασκείται η πολιτική επικοινωνία.

Βιβλιογραφία

A

- Abbate, J., (1999), *Inventing the Internet*, MIT Press, Cambridge
- Albarran, A.B., (2013). *The Social Media Industries*. Routledge. ISBN:
9780415523189
- Ajzen, I., & Fishbein, M. (1980). *Understanding attitudes and predicting social behavior*. Englewood-Cliffs, NJ:Prentice-Hall.
- Alderson, P. (1995) *Listening to Children: Children, Ethics and Social Research*. Ilford: Barnardo's.
- Alterman, J. B. (2011). The Revolution Will Not Be Tweeted. *The Washington Quarterly*, 34, 4, 103-116
- Anderson, B., (1983). *Imagined Communities*. London: Verso
- Arksey, H. & Knight, P. (1999) 'Interviewing for social scientists: An introductory resource with examples', Sage Publications Ltd
- Arrighi, G., Hopkins, T.K., & Wallerstein I., (1989). *Antisystemic Movements*. London: Verso
- Asen, R. & Brouwer, D. C. (2001). *Counterpublics and the state*. Albany: State University of New York Press.
- Audi, R. (1999). *The Cambridge dictionary of philosophy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Australian Communication and Media Authority, (2011). *Digital Australians – expectations about media content in a converging media environment: Qualitative and Quantitative Research Report*

B

- Baker, C.E., (2002). *Media, Markets and Democracy*. Cambridge. UK:
Cambridge University Press.
- Baym, N. K. (2009). A call for grounding in the face of blurred boundaries.
Journal of ComputerMediated Communication, 14, 720–723.
- Baym, N. K. (2010). *Personal connections in the digital age*. Cambridge, UK:
Polity Press.
- BBC News. (2009, June 10). ‘Millionth English word’ declared. Retrieved
December 5th, 2010 from: <http://news.bbc.co.uk/go/pr/fr/-/2/hi/americas/8092549.stm>
- Bell, D. (1973). *The coming of post-industrial society: A venture in social forecasting*. New York: Basic Books.
- Bell, D., (1980): *The Social Framework of the Information Society*
(in:Karvalics, L.,(2007).Information Society –what is it exactly? (The meaning, history and conceptual framework of an expression). Budapest. pp.5-25
- Bell, C., & Newby, H., (1974). *The sociology of community*. London: Frank
Cass & Company
- Bender, T., (1978). *Community and social change in America*. New
Brunswick NJ: Rutgers University Press
- Bennett, W. L., & Segerberg, A. (2012). *The Logic of Connective Action:
Digital Media and the Personalization of Contentious Politics*, New York:
Cambridge University Press.
- Berners-Lee,T., Cailliau, R., Groff, J.F., & Pollermann,B., (2010). World-wide

- web: the information universe, *Internet Research*, Vol. 20 Iss: 4, pp.461 – 471
- Bijker, W. E. & Law, J. (Eds.). (1992). *Shaping technology/Building society: Studies in sociotechnical change*. Cambridge, MA: The MIT Press.
- Bijker, W. E., Hughes, T.P. & Pinch, T. (Eds.). (1987). *The social construction of technological systems: New directions in the sociology and history of technology*. Cambridge, MA: The MIT Press.
- Black, A., (1984). *Guilds and civil society in European political thought from the twelfth century to the present*. London: Methuen & Co.
- Blumer, H., (1951). *Collective Behavior*. pp. 166–222. *New Outline of the Principles of Sociology*, ed. A. M. Lee. New York: Barnes & Noble.
- Blumer, H. (1986). *Symbolic interactionism. Perspective and method*. Berkley. University of California Press.
- Boyd, D., (2014). *It's Complicated: The Social Lives of Networked Teens*. New Haven: Yale University Press.
- Boyd, D., (2008). *Taken Out of Context: American Teen Sociality in Networked Publics*. PhD Dissertation. University of California-Berkeley, School of Information
- Breines, P. (1982). *More on Telos and Social Movements*. *Telos* 1982 (53):185-188.
- Brunn, S., & Leinbach, T., (1991). *Collapsing Space and Time, Geographic aspects of communications and information*. London: Harper Collins
- Bruns, A., (2008). *Blogs, Wikipedia, Second Life and Beyond: From production to produsage*.
- Bruns, .I, & Stieglitz, S. (2012). *Quantitative approaches to comparing*

communication patterns on Twitter. Taylor & Francis.

Brunsting, S. (2002). *Collective Action in the Age of the Internet*. Mass
Communication and Online Mobilization. *Social Science Computer Review*.
SAGE Publications Inc. doi: 10.1177/089443930202000306

Burkell, J. (2006). Anonymity in Behavioural Research. Not being unnamed
but being unknown. University of Ottawa *Law & Technology Journal*. 3: 1.
(pp. 189-203).

Bryman, A. (2012). *Social Research Methods*. Oxford University Press

C

Castells, M, (2004), *The Network Society: A Cross-Cultural Perspective*,
Edward Edgar, Northampton, MA

Castells, M. (2005). Global governance and global politics. *PS: Political
Science & Politics*, 38(1), 9-16

Castells, M., (2000). Materials for an exploratory theory of the network
society. In: *British Journal of Sociology*, Vol. 51 (Nr. 1)

Castells, M., (2001). *The Internet Galaxy*, Oxford: Oxford University Press.

Castells, M., & Cardoso, G, (2005). *The Network Society: From Knowledge to
Policy*. Washington, DC: Johns Hopkins Center for Transatlantic Relations,
2005

Castells., M. (2010). *The power of identity. A new preface*. Wiley- Blackwell. Vol.2

Castells, M. (2012). *Networks of outrage and hope: Social movements in the
Internet age*. Cambridge, UK: Polity.

Calhoun, C. (1991) *Indirect relationships and imagined communities: large*

- scale social integration and the transformation of everyday life*. In: Bourdieu, Pierre and Coleman, James S., (eds.) *Social Theory for a Changing Society*. Westview Press, Boulder, CO, USA, pp. 95-120. ISBN 9780813311937
- Calhoun, C. (2013), Occupy Wall Street in perspective. *The British Journal of Sociology*, 64: 26–38. doi:10.1111/1468-4446.12002
- Chadwick, A., (2006). *Internet Politics: States, Citizens, and New Communication Technologies*, Oxford University Press, USA
- Christakis, N., and Fowler, J. (2011). *Connected. The surprising power of networks and how they shape our lives – How your friends' friends' friends affect everything you think, feel and d*. 1st ed. Little Brown and Company. New York.
- Clark, H. H., & Brennan, S. E. (1991). Grounding in communication. *American Psychological Association* from perspectives on Socially Shared Cognition. (pp. 222-233).
- Comunello a, F., & Anzera, G. (2012). Will the revolution be tweeted?A conceptual framework for understanding the social media and the Arab Spring. *Islam and Christian–Muslim Relations*, 453-470.
- Cook, R. (1990). *The wizardry compiled*. New York, N.Y: Baen
- Corbin, J. & Strauss, A., (1990). "Grounded Theory Research: Procedures, Canons, and Evaluative Criteria," i> *Qualitative Sociology*, (13:1), 1990, pp. 3-21.
- Culnan, M. J., & Markus, M. L. (1987). Information technologies. In F. M. Jablin, L. L. Putnam, K. H. Roberts, & L. W. Porter (Eds.), *Handbook of organizational communication: An interdisciplinary perspective* (pp. 420–443). Newbury Park, CA: Sage.
- Curran, J.P., (2011) . *Media and Democracy*. London: Routledge. ISBN 978-

D

- Daft, R. L., & Lengel, R. H. (1984). Information richness: A new approach to managerial behavior and organization design. In B. M. Staw & L. L. Cummings (Eds.), *Research in organizational behavior* (Vol. 6, pp. 191–233). Greenwich, CT: JAI Press.
- Daft, R. L., & Lengel, R. H. (1986). Organizational information requirements, media richness and structural design. *Management Science*, 32, 554–571.
- Daft, R. L., Lengel, R. H. & Trevino, L. K. (1987). *Message equivocality, media selection and manager performance: Implications for information systems*. *MIS Quarterly*. 11. (pp. 355-366).
- Dahlberg, L. (2007) 'The Internet and Discursive Exclusion', in L. Dahlberg and E. Siapera (eds) *The Internet and Radical Democracy*, pp. 128—47. London: Palgrave
- Dean, J., (2005). Communicative capitalism: Circulation and the foreclosure of politics. *Cultural Politics*. Vol. 1., Issues., 1. pp. 51-74
- Della Porta, D., (2002). *Globalizzazione e movimenti sociali: Ipotesi a partire de una ricerca sulla protesta contro il G8 a Genova*. Presentazione alla conferenza della sezione di sociologia politica dell' associazione italiana de sociologia. Arcavacata. Settembre.
- Della Porta, D. & Diani, M. (2006). *Social Movements* .Oxford: Blackwell
- Demertzis, N. (1994). 'The Selective Tradition of the Greek Political Culture', in Nicolas Demertzis (ed.), *The Greek Political Culture Today* (in Greek), Athens, Odysseas
- Denning, D. (2000a) „Activism, Hacktivism and Cyberterrorism,“ *Computer*

Security Journal, 16(3): 15-36.

Dennis, A.R. (1996). *Information exchange and use in group decision making:*

You can lead a group to information, but you can't make it think. MIS Quarterly. 20. (pp. 433-457).

Dennis, A. R., and Valacich, J. S. (1999). *Rethinking Media Richness:*

Towards a Theory of Media Synchronicity, in Proceedings of the 32nd Hawaii International Conference on System Sciences, Los Alamitos, CA: IEEE Computer Society Press. 1

Denzin, N. K. (1978). *The research act: A theoretical introduction to*

sociological methods. New York: McGraw-Hill

DeSanctis, G.L., and B. Gallupe. (1987). A Foundation for the Study of Group

Decision Support Systems. *Management Science* 33:5. (pp. 589-609).

DeSanctis, G. J., & Poole, M. S. (1994). *Capturing the complexity in advanced*

technology use: Adaptive structuration theory. *Organ. Sci.* 5: 2. (pp. 121–147).

Diani, M. (2004) '*Networks and participation*', in David Snow, Sarah Soule,

and Hanspeter Kriesi (eds), *The Blackwell Companion to Social Movements*. Oxford: Blackwell. pp. 339–59.

DiNucci, D. (1999). Fragmented future. *Print*, 53(4). p. 32

Donath, J. (1999). *Identity and deception in the virtual community.* In M. A.

Smith & P. Kollock (Eds.), *Communities in cyberspace* (pp. 29–59). New York: Routledge.

Donath, J. (2007). Signals in social supernets. *Journal of Computer-Mediated*

Communication, 13(1), Article 12, from

<http://jcmc.indiana.edu/vol13/issue1/donath.html>

Dubrovsky, V., Kiesler, S., & Sethna, B. (1991). The equalization phenomenon: Status effects in computer-mediated and face-to-face decision making groups. *Human Computer Interaction*. 6.(pp. 119–146).

Durkheim, E., (1982). *The Rules of Sociological Method*, trans. W.D. Hall, New York: The Free Press

Dwyer, T., (2010). *Media Convergence*, McGraw-Hill Companies, Incorporated, ISBN 0335228720, 9780335228720

E

Economist, (2008). *Rioters of the world unite*. Dec 18th 2008.

<http://www.economist.com/node/12815678>

El-Shinnawy, M., & Vinze, A. S. (1997). Technology, culture, and persuasiveness: A study of choice-shifts in group settings. *International Journal of Human-Computer Studies*, 47. (pp.473-496).

F

Fairchild, C. (2001). *Community radio and public culture: Being an examination of media access and equity in the nations of North America*. Cresskill, N.J: Hampton Press.

Fairclough, N. (1995). *Critical discourse analysis: The critical study of language*. London: Longman.

Fairclough, N., (2000a). Discourse, social theory and social research: the discourse of welfare reform. In: *Journal of Sociolinguistics* 4.2.

Feenberg, A., & Feenberg, A. (2002). *Transforming technology: A critical theory revisited*. Oxford: Oxford University Press.

Filloux, J., C. (1977). *Durkheim et le socialisme*. Genève: Librairie Droz.

- Fischer, C. S. (1992). *America calling: A social history of the telephone to 1940*. Berkeley: University of California Press.
- Fitri, S. (2011). Democracy discourses through the internet communication: Understanding the hactivism for the global changing. *Online journal of communication and media technologies*. Vol.1 Issue:2
- Flew, T., (2008). *New Media: An Introduction* (3rd edition).
- Fox, J. & Brown, L.D., (1998). *The Struggle for Accountability: NGOs, Social Movements, and the World Bank*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Fuchs, C., (2017). *Social Media: A Critical Introduction*. London: Sage. 2nd edition. Paperback ISBN 9781473966833
- Fuchs, C., 2011. Towards an alternative concept of privacy. *Journal of Information, Communication and Ethics in Society* 9 (4): 220-237.
- Fulk, J. & Collins- Jarvis, L. (2001). *Wired meetings: Technological mediation of organizational gatherings*. In L.L. Putnam & F.M. Jablins (Eds.), *New handbook of organizational communication* (2nd ed., pp 624-703). Newbury Park,: CA: Sage.
- Fulk, J., Schmitz, J., & Steinfield, C. (1990). *A social influence model of technology use*. In J. Fulk & C. Steinfeld (Eds.), *Organizations and communication technology* (pp. 71–94). Newbury Park, CA: Sage.
- Fulk, J., Steinfield, C., Schmitz, J., & Power, J. G. (1987). A social information processing model of media use in organizations. *Communication Research*, 14(5), 529–552

G

- Gans, H., J. (1979). *Deciding what's news :a study of CBS evening news, NBC nightly news, Newsweek, and Time New York* : Pantheon Books,

- Giddens A., (2001), *Οι συνέπειες της νεοτερικότητας*, Αθήνα, εκδ.Κριτική
(έκδ. πρωτοτύπου 1990)
- Giddens, A., (2002) . *Runaway World. How globalization is reshaping our lives*. Profile Books: London, UK
- Gladwell, M., (2010) ‘*Small change: Why the revolution will not be tweeted*’,
‘*Twitter, Facebook, and social activism*’ The New Yorker, October 4, 2010.
- Goodnight, G. T. (2012a). The personal, technical, and public spheres of argument: A
speculative inquiry into the art of public deliberation. *Argumentation and Advocacy*,
48, 198-210.
- Gorz, A., (1985) *Paths to paradise: on the liberation from work*. 1985 pp.
120pp. ISBN 0-86104-762-1
- Gottlieb, R. (1993). *Forcing the spring: The transformation of the American environmental movement*. Washington, D.C: Island Press.
- Graber, M. A. (2002), Book Reviews. *Political Science Quarterly*, 117: 674–
677. doi:10.2307/798143

H

- Habermas, Jürgen. (1974). *Theory and practice*. London :Heinemann,
- Habermas J, (1989), *The structural transformation of the Public Sphere: An Inquiry into a Category of Bourgeois Society*, (μτφρ.Τ.Burger & F.Lawrence),
Cambridge, Polity Press, (πρωτ. έκδοση 1962)
- Habermas, J. (1989). *Structural Transformation of the Public Sphere*,
Translation MIT, Cambridge, Massachusetts.

- Habermas, J., (2006). Political communication in media society: does democracy still enjoy an epidemic dimension? The impact of normative theory on empirical research. *Communication Theory*. 16, 411-426
- Haddon, L. (2006) 'The Contribution of Domestication Research to In-Home Computing and Media Consumption', *The Information Society*, Vol. 22, pp.195-203.
- Halliday, M. (1978). *Language as social semiotic*. Baltimore: University Park Press.
- Halliday, M.A.K.(2002). “Modes of Meaning and Modes of Expression: Types of grammatical structure and their determination by different semantic functions” in J. Webster (ed.) *On grammar*. London: Continuum Pp. 196-218
- Hallin, D. C., & Mancini, P. (2004). *Comparing Media Systems: Three models of media and politics*. Cambridge: Cambridge University Press
- Hallin, D.C., and Papathanasopoulos, S. (2002). Political clientilism and the media: Southern Europe and Latin America in comparative perspective. *Media, Culture and Society*, 175, 176-177.
- Harlow, S. (2011). Social media and social movements. Facebook and an online Guatemala justice movement that moved offline. *New media & society*. 14:225
- Hauser, G.,A. (1998), "Vernacular Dialogue and the Rhetoricity of Public Opinion", *Communication Monographs*, 65 (3): 83–107, ISSN 0363-7751, doi:10.1080/03637759809376439
- Hertog, J. K., & Mcleod, D. M. (1988). *Anarchists Wreak Havoc in Downtown Minneapolis: A Case Study of Media Coverage of Radical Protest*
- Hilmes, M., & Loviglio, J. (2002). *Radio Reader: Essays in the Cultural*

History of Radio. New York: Routledge

Hobbes, T., (1987). *Leviathan*, London – Melbourne: Everyman

Hofkirchner, W., (2013). *Quest For A Unified Theory*. Abingdon, Oxon: Routledge.

Hunsinger, J., & Senft, T., M. (2014). *The social media handbook*. New York
: Routledge

I

Inglehart, R., (1988). The Renaissance of Political Culture. *American Political
Science Review*, 82:4 (December), 1203-1230.

J

Jenkins, H. (2006). *Convergence Culture. Where old and new media collide*,
New York and London: New York University Press.

Jessup, L.M., T. Connolly, and J. Galegher. (1990). *The Effects of Anonymity
on GDSS Group Process in Automated Group Problem Solving*. *MIS
Quarterly* 14:3. (pp.312-321).

Jha, S. (2008). Why they wouldn't cite from sites: a study of journalists'
perceptions of social movement web sites and the impact on their coverage of
social protest. *Journalism London Sage Publication-*, 9, 6, 711-732.

Jordan, T. & Taylor, P. (1998), A sociology of hackers. *The Sociological
Review*, 46: 757–780. doi:10.1111/1467-954X.00139

Jones, B. L. (2008). *Web 2.0 heroes: Interviews with 20 web 2.0 influencers*.
Indianapolis, IN: Wiley Publishing

Jones S., (1997), *Virtual Culture. Identity and Communication in
Cybersociety*, Thousand Oaks, Sage Publications

Jorgensen, K., W., (2014). *From letters to tweeters: media communities of*

K

- Kahn, R., & Kellner, D. (2004). New media and internet activism. From the battle of Seattle to blogging. *New media & society*. London, Thousand Oaks, CA and New Delhi Vol6(1):87–95 DOI: 10.1177/1461444804039908 www.sagepublications.com
- Kakmezi Eleni (2016). *Critical discourse analysis in text of people with disabilities*. Thesis. University of West Macedonia, Florina. Department of pedagogical studies.
- Kasomo, D. (2011). Contemporary method to study humanities and social sciences. *International Journal of Psychology and Behavioral Sciences*. 2011; 1(1): 55-62 DOI: 10. 5923/j.ijpbs.20110101.08
- Kiesler, S., Siegel, J., & McGuire, T. W. (1984). *Social psychological aspects of computer-mediated communication*. *American Psychologist*. 39:10. (pp. 1123-1134).
- Klein, N. (1998). *Computer Hacking New Tool of Political Activism*, Toronto Star
- Konstantinidis, K., Papadopoulos S., Kompatsiaris, Y. (2013). *Community Structure, Interaction and Evolution Analysis of Online Social Networks around Real-World Social Phenomena*, Proceedings of the 17th Panhellenic Conference on Informatics. Association for Computing Machinery, New York, NY, USA.
- Korzenny, F. (1978). A theory of electronic propinquity: Mediated communications in organizations. *Communication Research*, 5, 3-24.

L

- Leadbeater., C & Miller, P., (2008). *The Pro-Am Revolution: How Enthusiasts Are Changing Our Economy and Society*

- Lévy, P., (1997). *Collective Intelligence*. Cambridge, MA: Perseus Books, pp. 1-10
- Lee, K. (2006). The blogosphere and the public sphere: Exploring the possibility of the blogosphere as a public sphere. Conference Paper – International Communication Association. p. 1-23.
- Levy, S. (1984). *Hackers: Heroes of the Computer Revolution*, New York: Bantam Doubleday Dell.
- Lievrouw, L. A. (1996), Communication and the “Culture Wars”. *Journal of Communication*, 46: 169–178. doi: 10.1111/j.1460-2466.1996.tb01467.x
- Lii, D. (1998). Social spheres and public life: a structural origin. *Theory, culture & society*. 15(2). 115 -35
- Lipsky, M. (1968). *Protest as a political resource*. Washington: American Political Science Association.
- Lister, M., Dovey, J., Giddings, S., Grant, I. and Kelly, K. (2003) *New Media: A Critical Introduction*. London: Routledge
- Livingstone, S. (1998) *Relationships between media and audiences: Prospects for future audience reception studies*. In Liebes, T., and Curran, J. (Eds.), *Media, Ritual and Identity: Essays in Honor of Elihu Katz*. London: Routledge.
- Lotan, G., Graeff, E., Ananny, M., Gaffney, D., Pearce, I., & Boyd, D. (2011). *The revolutions were tweeted: Information flows during the 2011 Tunisian and Egyptian revolutions*. Retrieved from <http://www.danah.org/projects/IJOC-ArabSpring/>
- Lowry, R., & Rabkin, R.P., (1969). *Sociology, The science of society*. New York: Charles Scribner’s Sons
- Lucke, A. 1996. *Text and Discourse Analysis*. New York: American

M

- Macintosh, A., (2004). *Characterizing E-Participation in Policy Making*.
Proceedings of the 37th Annual Hawaii International Conference on System
Sciences. 10.1109/HICSS.2004.1265300
- Manovich, L., (2001). *The Language of New Media*. MIT Press. ISBN: 0-262-
63255-1
- Markus, M. L. (1994). Electronic mail as the medium of managerial choice.
Organization Science, 5(4), 502–527.
- Martinelli, A. (2000). *La modernizzazione*. Bari: Laterza.
- Marx, K., & Engels, F., (1846). The communist manifesto. *The Two
Narratives of Political Economy*. John Wiley & Sons, Inc. pp. 389-408
- Masuda, Y., (1980): *The Information Society as Post-Industrial Society* (The
World Future Society, Tokyo, IIS, Washington D. C.) Forester, T. /ed./ *The
Microelectronics Revolution: The Complete Guide to the New Technology
and Its Impact on Society*, MIT Press, Cambridge, Mass.)
- Mayrl, William W. —Marx's theory of Social movements and the church sect
typology. *Sociological analysis* 37, no.1 (1976): 19-31.
- McCarthy, J., & Zald, M.N., (1977) Resource mobilization and social
movements: A partial theory. *The American Journal of Sociology* (RSS)
- McCreadie, M. and Rice, R.E. (1999). Trends in analyzing access to
information. Part I: cross-disciplinary conceptualizations of access.
Information Processing and Management, 35(1), 1999, 45-76.
- McGregor, S.L.T. 2010. *Critical Discourse Analysis: A Primer*. Halifax.

Mount Saint Vincent University

McLuhan, M., (1964). *Understanding Media: The Extensions of Man*,

McGraw-Hill, New York, NY.

McLuhan, M., (1996). *Understanding Media: The extension of man*. New

York: Signet Books

McQuail, D. (2005). *McQuail's Mass Communication Theory*. (5th edition).

London: Sage Publications

Meikle, G., & Young, S., (2011). *Media Convergence: Networked Digital*

Media in Everyday Life

Meikle, G. (2002) *Future Active: Media Activism and the Internet*. New York

and London: Routledge.

Melucci, A., (1980) The new social movements: A theoretical approach.

Social Science Information, 19: 199-226, doi:10.1177/053901848001900201

Melluci, A., (1996). *Challenging codes. Collective action in the information*

age. Cambridge/ New York: Cambridge University Press.

Milan, S. (2013) [manuscript] “*WikiLeaks, Anonymous, and the Exercise of*

Individuality: Protesting in the Cloud”, in *Beyond Wikileaks. Implications for the Future of Communications, Journalism and Society*

Milioni, D., L. (2009). Probing the online counterpublic sphere: the case

of Indymedia Athens. *Media, Culture & Society* 31(3): 409-431

Milioni, D., L. (2012). Between “identity politics” and “politics of influence”:

the role of alternative media in the Greek protests in 2008. *Estudos Em Comunicação*, 11, 1-29

- Milioni, D., Vadratsikas, K., & Papa, V. (2012) *'Their two cents worth'*:
Exploring user agency in readers' comments in online news media,
Observatorio 6(3): 21-47.
- Mill, J., S. (1985). *Vindication of the French revolution. In: Essays on French
history and historians, Collected works.* Toronto – London. University of
Toronto Press, Routledge and Kegan Paul, pp.317- 400
- Milner H. V. (2004). The digital divide: The role of political institutions in
technology diffusion. Retrieved December 5th, 2010 from:
<http://cps.sagepub.com/content/39/2/176.abstract>
- Mogashoa, T. (2014). Understanding critical discourse analysis in qualitative
research. *International Journal of Humanities*. Vol. 1 Issue 7. ISSN 2349-0373
(Print) & ISSN 2349-0381 (Online)
- Moor, P.J. (2007), *Conforming to the flaming norm in the online commenting
situation.*
- Morgan, A. 2010. Discourse analysis: An overview for the Neophyte
Researcher. *Journal of Health and Social Care Improvement*. Vol. 1:1-7.
- Morozov, E., (2009). “*The brave new world of slacktivism,*” Foreign Policy, at
http://neteffect.foreignpolicy.com/posts/2009/05/19/the_brave_new_world_of_slacktivism
- Münzer, S., & Holmer, T. (2009). Bridging the Gap Between Media
Synchronicity and Task Performance: Effects of Media Characteristics on
Process Variables and Task Performance Indicators in an Information Pooling
Task. *Communication Research* .36. (pp.76-103). DOI:
10.1177/0093650208326464. Sage.
- Murdock, G.(2000). *Digital Futures: European Television in the Age of*

Convergence. In J. WIETEN, G. MURDOCK & P. DAHLGREN (Eds.),
Television across Europe. A Comparative Introduction. London: Sage.

Murthy, D. (2013). *Twitter: Social communication in the Twitter age*.

Cambridge, UK: Polity Press

N

Natale, S., (2016). There are no old media. *Journal of Communication*, 66 (4),
pp. 585-603.

Natarajan, M.(2010). *Recent Trends in Networks and Communications*

International Conferences, NeCoM 2010, WiMoN 2010, WeST 2010,
Chennai, India, July 23-25, 2010. Part of the Communications in Computer
and Information Science book series. (CCIS, volume 90). Springer, Berlin,
Heidelberg

Nye, D.E., (1997). *Narratives and spaces: technology and the construction of
American culture*. Columbia University Press

Nye, D. E., (2003.) *American as Second Creation: Technology and Narratives of New
Beginnings* MIT Press, paperback2004, 371 pp.

Nowak, K., Watt, J. H., & Walther, J. (2005). The influence of synchrony and
sensory modality on the person perception process in computer mediated
groups. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 10 (3).

Nowak, K., Watt, J. H., & Walther, J. B. (2009). Computer mediated
teamwork and the efficiency framework: Exploring the influence of synchrony
and cues on media satisfaction and outcome success. *Computers in Human
Behavior*, 25, 1108–1119.

O

Offe, C., (1985). *New Social Movements: Challenging the Boundaries of*

Institutional Politics. *Social Research*, 52.

Olson, B. 2007. *Quantitative “versus” Qualitative Research: The Wrong Question*. Edmonton. University of Alberta Press.

Ong, W. J. (1982). *Orality and literacy: The technologizing of the word*. London: Methuen.

O’ Reilly, T. (2005). *What is Web 2.0. Design patterns and business models for the next generation of software*. in *Web Squared: Web 2.0 Five Years On*.

Organization for Economic Co-operation and Development, (2007)., *Participative We and User – created content: Web 2.0, Wikis and Social Networking*, 11.

Organization for Economic Co-operation and Development, (2007)., *Policy Considerations for Audio visual Content Distribution in a Multiplatform Environment*, 17-18.

P

Park, R.E., (1924). The concept of social distance. *Journal of applied sociology*, 1924 Chicago, Illinois: University of Chicago Press. Project Gutenberg
Park, R., E. (1972). *The crowd and the public and other essays*. Chicago: University of Chicago Press

Park, R. E., & Burgess, E. W. (1921). *Introduction to the science of sociology*.

Parks, M. R., & Roberts, L. (1998). Making MOOsic: The development of personal relationships on line and a comparison to their off-line counterparts. *Journal of Social and Personal Relationships*, 15, 517–537.

Parsons, T., (1979). *The social system*, London: Routledge & Kegan Paul

Passy, F. (2003). *Social networks matter. But how?* In M.Diani & D.McAdam

- (Eds.), *Social movements and networks* (pp. 21–46). Oxford: Oxford University Press.
- Petty, R. E., & Cacioppo, J. T. (1986). The elaboration likelihood model of persuasion. *Advances in Experimental Social Psychology*, 19, 123–205.
- Pfister, D. (2010). The myth of the global public sphere and Web 2.0. Communication 911D. *Contemporary rhetorical theory*.
- Phillips, K.,R. (1996)The spaces of public dissension: Reconsidering the public sphere. *Communication Monographs*.Vol.63. 231-248 DOI.10.1080/03637759609376391 }
- Polletta, F. A. & J. M. Jasper. (2001). “Collective Identity and Social Movements.” *Annual Review of Sociology*,27:283–305
- Poole, M. S., & DeSanctis, G. (1990).*Understanding the use of group decision support systems: The theory of adaptive structuration*. In J. Fulk & C. Steinfield. (Eds.) *Organizations and Communication technology*. Newbury park. CA: Sage. (pp. 173-193).
- Poster, M. (1997). `Cyberdemocracy: Internet and the Public Sphere ', in D. Porter (ed.) *Internet Culture*, pp. 201—17. New York: Routledge
- Potter, J. and M. Wetherell., (1987). *Discourse Analysis and Social Psychology*. London: Sage
- Price, M. (2010). Toward a foreign policy of information space. Thussu Daya. (ed). *International Communication. A reader*. London. New York: Routledge

---

R

- Rains, S. A. (2007). The Impact of Anonymity on Perceptions of Source

Credibility and Influence in Computer-Mediated Group Communication: A Test of Two Competing Hypotheses. *Communication Research*. 34. (pp.100-125). DOI:10.1177/0093650206296084. Sage.

Ranario, M. (2008). *Identifying the ideology of “hactivism”*. Discourse and technology.

Rheingold H., (1994), *The Virtual Community: Finding connection in a computerised world*, London, Secker and Warburg,

Rice, R. E. (1993). Media appropriateness: Using social presence theory to compare traditional and new organizational media. *Human Communication Research*, 19(4), 451-484.

Riggs, F.,W. (1964). *Administration in Developing Countries: The Theory of Prismatic Society*. Boston: Houghton Mifflin Co.

Riisman del, P. (2002). *Consensus: A critique and an answer*. Retrieved, from <http://www.mediageek.org/archives/001962.html>

Rogers, E.M., (1986). *Communication Technology*, New York : Free Press

Rutherford, P. (2000). *Endless propaganda: The advertising of public goods*. Toronto: University of Toronto Press.

S

Schöpflin, G., (2001). *The construction of identity*. OSTERREICHISCHER WISSENSCHAFTSTAG

Scott, C. R. (2009). A whole-hearted effort to get it half right: Predicting the future of communication technology scholarship. *Journal of ComputerMediated Communication*, 14, 753–757.

Searle, J., (1965). *Speech Acts*. Cambridge: Cambridge University Press.

Segeberg, A, & Bennett, W., L. (2011). Social Media and the Organization of

Collective Action: Using Twitter to Explore the Ecologies of Two Climate Change Protests. *The Communication Review*. Routledge, 1071-4421, doi: 10.1080/10714421.2011.597250, UR - <http://dx.doi.org/10.1080/10714421.2011.597250>

Shevelov, K. (1989). *Women and Print Culture: The Construction of Femininity in the Early Periodical*. Routledge Revivals.

Shirky, C., (2008). *Here Comes Everybody: The Power of Organizing Without Organizations*. Penguin Press ISBN: 9781594201530

Shirky, C., (2011) 'The political power of social media', *Foreign Affairs*, vol. 90, Issue 1, p28-41

Short, J., E. Williams, & B. Christie. (1976). *The social psychology of telecommunications*. London: John Wiley & Sons.

Siegel, J., Dubrovsky, V., Kiesler, S., & McGuire, T. W. (1986). Group processes in computer-mediated communication. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*. 37. (pp. 157-187).

Simpson, J., (2002). Key concepts in ELT. Computer-mediated communication. *ELT Journal*. 56:4. Oxford University Press.

Smelser N., (1963), *Theory of Collective Behavior*, London: Routledge & Kegan Paul

Spitzberg, B. H. (2006). Preliminary development of a model and measure of computer-mediated communication (CMC) competence. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 11:2. article 12.

Sproull, L., & Kiesler, S. (1986). Reducing social context cues: Electronic mail in organizational communication. *Management Science*, 32: 11. (p.p 1492-1512).

Standage, T., (2013). *Writing on the wall; Social Media the first 2.000 years*.

Imprint: Bloomsbury USA. ISBN: 9781620402856

Stephens, K. K. (2007). The successive use of information and communication technologies at work. *Communication Theory*, 17, 486–507.

Stone, A. R. (1995). *The war of desire and technology at the close of the mechanical age*. Cambridge: MIT Press.

Stubbs, M. (1983). *Discourse Analysis: The Sociolinguistic Analysis of Natural Language*. Chicago, IL: The University of Chicago Press.

Sturken, M., & Thomas D., (2004). *Introduction: Technological visions and the rhetoric of the new*. In technological visions: The hopes and fears that shape new technologies, ed. Marita Sturken, Douglas Thomas and Sandra J. Bell – Rokeach, 1-18. Philadelphia: Temple University Press

Sullivan, A., (2009). “*The Revolution Will Be Twittered.*” The Daily Dish (blog), Atlantic, June 13.
http://andrewsullivan.theatlantic.com/the_daily_dish/2009/06/the-revolution-will-be-twittered-1.html.

Sunstein, C. (2001). *Republic.com*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

T

Tarrow, S., (2005). *The New Transnational Activism*. Cambridge and New York: Cambridge University Press

Taylor, P. (1999). *Hackers: Crime in the Digital Sublime*. Routledge: London.

Taylor, P. (2005). *From hackers to hacktivists: speed bumps on the global superhighway?* London, Thousand Oaks, CA and New Delhi. Vol7(5):625–646. SAGE Publications.

Terranova, T., & Donovan (2013). *Occupy social networks: The paradoxes of*

- using corporate social media in networked movements.* In G. Lovink and M. Rasch (eds), *Unlike Us Readers: Social Media Monopolies and Their Alternatives.* Amsterdam, Institute of Network Cultures, pp. 296-311
- Theocharis, Y., Lowe, W., van Deth, V.W., García-Albacete, G., (2013). Using Twitter to mobilize protest action: online mobilization patterns and action repertoires in the Occupy Wall Street, Indignados, and Aganaktismenoi movements. *Information, Communication & Society* 18 (2), 202-220
- Thompson J.B., (1998), *Νεωτερικότητα και Μέσα Επικοινωνίας*, Αθήνα, εκδ. Παπαζήση, (πρωτ. έκδοση 1995)
- Tilly, C., (1978). *From mobilization to revolution.* McGraw-Hill
- Tilly, C., (2004). *Social Movements, 1768-2004.* Boulder: Paradigm Publishers.
- Tonnies, F., (1988). *Community and Society.* Transaction Publishers. ISBN: 9781412820004
- Toomey, R. (2001). Schooling Issues Digest No 2: *Information and Communication Technology for Teaching and Learning*, from <http://www.dest.gov.au/schools/publications/2001/digest/technology.htm>
- Touraine, A., (1981). *The Voice and the Eye: an analysis of social movements.* Cambridge, Cambridge University Press.
- Touraine, A. (1998). *Libertà, uguaglianza, diversità: Si puo vivere insieme?* Milano: Il Saggiatore.
- Trevino, L. K., Daft, R. L., & Lengel, R. H. (1990). *Understanding media choices: A symbolic interactionist perspective.* In J. Fulk & C. W. Steinfield (Eds.). *Organizations and communication technology.* Newbury Park. CA: Sage. (pp. 71-94).
- Tsagarousianou, R. (2004) *'Rethinking the concept of diaspora: mobility,*

connectivity and communication in a globalized world, Westminister papers in communication and culture1(1): 52-65

Tsaliki, L. (2010). Technologies of Political Mobilization and Civil Society in Greece, The Wildfires of Summer 2007. *Convergence: The International Journal of Research into New Media Technologies*. London, Los Angeles, New Delhi, Singapore, and Washington DC Vol 16(2): 151–161 DOI: 10.1177/1354856509357675 <http://con.sagepub.com>

Tsaliki, L. (2007). “The construction of European identity and citizenship through cultural policy”, *European Studies: A Journal of European Culture, History and Politics*, No. 24, pp. 157-82

Tsaliki, L. (2003). “*Globalization and hybridity: The construction of Greekness on the Internet*” in Karim H. Karim (ed). *The Media of Diaspora*. London: Routledge

Turner, S., P. & Killian, L. (1972). *Collective behavior*. Englewood Cliffs, N.J: Prentice Hall

Tynes, B., Garcia, E., Giang, M., & Coleman, N. (2010). The racial and scape of social network sites: Forging identity, community, and civic engagement. *I/S: A Journal of Law and Policy for the Information Society*, 7, 1–30

U

Urry J., (2000), *Sociology beyond societies: mobilities for the twenty-first century*, London, Routledge Publications

V

Valacich, J. S., Dennis, A. R., & Nunamaker, J. F. (1992). Group size and anonymity effects on computer-mediated idea generation. *Small Group Research*. 23. (pp. 49-73).

Van Dijk, T. (2000) *Ideology and Discourse: A Multidisciplinary*

Introduction, Universitat De Catalunya: Open University

Van Dijk, T.A. 2006. *Principles of Critical Discourse Analysis*.

Amsterdam. University of Amsterdam.

Van Dijk, T. (2008). *Discourse and Power*. London, England UK: Sage.

Van Dijk, J.A.G.M., (1997) *The Reality of Virtual Community*. Trends in Communication, 1 (1). pp. 39-63.

Vatikiotis, P. (2011). Networking activism. Implications for Greece. *Estudos em comunicação*. 10. 169-185

Velenzuela, S., (2012). *Protesting in the age of social media*. *Information, opinion expression and activism in online networks*. Paper presented to the 5th Latin American Public Opinion Congress, World Association for Public Opinion Research (WAPOR) Bogotá, Colombia

---

W

Walther, J. B. (1992). Interpersonal effects in computer-mediated interaction:

A relational perspective. *Communication Research*, 19, 52–90.

Walther, J. B. (1996). Computer-mediated communication: Impersonal,

interpersonal, and hyperpersonal interaction. *Communication Research*, 23, 3–43

Walther, J.B., (2011). *Theories of Computer Mediated Communication and Interpersonal Relations* (Vol. 14). The University of Texas at Austin, USA: SAGE Publications, Inc.

Walther, J. B., & Parks, M. R. (2002). *Cues filtered out, cues filtered in: Computer-mediated communication and relationships*. In M. L. Knapp & J. A. Daly (Eds.), *Handbook of interpersonal communication* (3rd ed., pp. 529–563). Thousand Oaks, CA: Sage.

- Watson, N., (1997), «*Why We Argue about Virtual Community: A Case Study of the Phish.Net Fan Community*», In JONES S. (ed), *Virtual Culture. Identity and Communication in Cybersociety*, pp. 120-126.
- Weber, M., (1978). *Economy and Society: An Outline of Interpretive Sociology*. Berkley, CA: U. California Press
- Webster, F., (1995). *Theories of Information Society*. 1st Ed. Routledge. ISBN 0-20396282-6
- Weiss, G., & Wodak, R., (2003). “Introduction: Theory, Interdisciplinarity and Critical Discourse Analysis.” Gilbert Weiss and Ruth Wodak, eds. *Critical Discourse Analysis. Theory and Interdisciplinarity*. London and N.Y.: Palgrave Macmillan. 1-32
- Wellman B., (ed), (1999), *Networks in the Global Village: Life in contemporary communities*, Boulder, CO: Westview Press
- Werner J. Cahnman (1966). Book Review: Lorenz von Stein: The History of the Social Movement in France, 1789-1850; Translated by Kaethe Mengelberg. *The American Journal of Sociology*, Vol. 71, No. 6. (May, 1966), pp. 746–747.
- Wieviorka, M.,(2003). *Violence and the Subject*. 73: 42-50, sage publications
- Wilson, C., & Dunn, A., (2011) Digital media in the egyptian revolution: descriptive analysis from the tahrir data sets. *International Journal of Communication* 5: 1248–1272
- Woods, C., (1996). «*Native Netizens*», (Special Report), In: *The Netizen*

Y

- Yzer, M. C., & Southwell, B. G. (2008). New communication technologies, old questions. *American Behavioral Scientist*, 25, 8–20.

Z

Zickmund S. (1997), «*Approaching the Radical Other: The Discursive Culture of Cyberhate*».

Ελληνόφωνη Βιβλιογραφία

Αλεξανδρόπουλος Σ., (2001), *Θεωρίες για τη συλλογική δράση και τα κοινωνικά κινήματα*, τόμ. Α', Αθήνα: Κριτική.

Δρακοπούλου, Χ. (2009). *Ηλεκτρονική συμμετοχή των πολιτών στη δημοκρατική λήψη αποφάσεων: η διαβουλευτική πρακτική*. Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Η Καθημερινή (24/9/2013). *Twitter: 35.000 tweets για τη Χρυσή Αυγή μέσα σε μία εβδομάδα*

http://www.kathimerini.gr/4dcgi/_w_articles_kathremote_1_24/09/2013_520018

Λήμμα «κοινωνικό κίνημα». Εγκυκλοπαίδεια Πάπυρος – Λαρούς – Μπριτάνικα. Τ.34, σελ.260

Παναγιωτοπούλου, Ρ. (2003). *Κοινότητες του Διαδικτύου. Μια ηλεκτρονική δημόσια σφαίρα*; Κείμενο στο συλλογικό τόμο Η ΨΗΦΙΑΚΗ ΠΡΟΚΛΗΣΗ: ΜΜΕ ΚΑΙ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ (Εργασίες Διεθνούς Συνεδρίου, Αθήνα, Μάιος 2001), Επιμέλεια: Ρόη Παναγιωτοπούλου, 2003, σ. 407-424.

Παπαχαρίση, Ζ., (2010). *A Private Sphere: Democracy in a Digital Age*, Polity

Ραμονέ, Ι. (1999). *Η τυραννία των ΜΜΕ*. Αθήνα: Πόλις

Ψημίτης Μ., (2006). *Εισαγωγή στα Σύγχρονα Κοινωνικά Κινήματα*. Αθήνα. Ατραπός.

Ψύλλα, Μ., (2003). *Η πολιτική ως δράση και λόγος*. ΤΥΠΩΘΗΤΩ. ΓΙΩΡΓΟΣ

ΔΑΡΔΑΝΟΣ. ISBN: 960-402-096-X

Sites

---

theengineroom.org

<http://tahrirdata.info>

Occupyresearch.net

<http://www.occupyresearch.net/2012/10/18/orgs-data-facet-browser/>

Υπουργείο Εσωτερικών

<http://ekloges.ypes.gr>

Παράρτημα

Πίνακας Παραρτημάτων		
Παράρτημα 1	Ερωτηματολόγιο διαδικτυακής έρευνας	Σελ. 554
Παράρτημα 2	Θεματικές κατηγορίες κειμένων (tweets)	Σελ. 572
Παράρτημα 3	Οδηγός συνέντευξης	Σελ. 591
Παράρτημα 4	Ενημερωτικό φυλλάδιο	Σελ. 597
Παράρτημα 5	Έγγραφο συγκατάθεσης	Σελ. 599
Παράρτημα 6	Πρακτικά συνεντεύξεων	Σελ. 600

Παράρτημα 1: Ερωτηματολόγιο διαδικτυακής έρευνας

10/9/2015 Qualtrics Survey Software

**Συχνότητα χρήσης Διαδικτύου & Σελίδων Κοινωνικής
Δικτύωσης, κίνητρα, δραστηριότητες**

Πόσες ώρες ημερησίως χρησιμοποιείτε το Διαδίκτυο;

Καθόλου
Λιγότερο από μια ώρα
1-3 ώρες
3-5 ώρες
> 5 ώρες

Ποια από τις παρακάτω Σελίδες Κοινωνικής Δικτύωσης χρησιμοποιείτε περισσότερο;

Δε χρησιμοποιώ
Facebook
Twitter
YouTube
Google+
Tumblr
LinkedIn

Άλλο

Πόσο συχνά χρησιμοποιείτε Σελίδες Κοινωνικής Δικτύωσης;

Ποτέ
Σχεδόν ποτέ
Περιστασιακά

<https://az1.qualtrics.com/ControlPanel/Ajax.php?action=GetSurveyPrintPreview&T=4dVXlyW0T6M8n1reC3J6rd> 1/19

Συχνά
Αρκετά συχνά

Ποια από τα παρακάτω αποτελούν κίνητρα για να δημιουργήσετε λογαριασμό σε Σελίδες Κοινωνικής Δικτύωσης;

	Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ	Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ	Συμφωνώ	Συμφωνώ απόλυτα
Διασκέδαση	☐	☐	☐	☐	☐
Είναι της μόδας	☐	☐	☐	☐	☐
Για να κρατήσω επαφή με φίλους	☐	☐	☐	☐	☐
Για να γνωρίσω νέους φίλους	☐	☐	☐	☐	☐
Ενημέρωση	☐	☐	☐	☐	☐
Μορφή έκφρασης	☐	☐	☐	☐	☐
Μορφή συμμετοχής	☐	☐	☐	☐	☐
Επικοινωνία	☐	☐	☐	☐	☐

Ποιες από τις παρακάτω δραστηριότητες εκτελείτε πιο συχνά μέσω των Σελίδων Κοινωνικής Δικτύωσης;

	Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ	Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ	Συμφωνώ	Συμφωνώ απόλυτα
Αναβαθμίζω τις πληροφορίες του προφίλ μου	☐	☐	☐	☐	☐
Ενημερώνομαι για θέματα επικαιρότητας	☐	☐	☐	☐	☐
Παίζω παιχνίδια	☐	☐	☐	☐	☐
Δημοσιεύω περιεχόμενο που θεωρώ σημαντικό	☐	☐	☐	☐	☐
Επικοινωνώ με	☐	☐	☐	☐	☐

φίλους	☐	☐	☐	☐	☐
Gossip	☐	☐	☐	☐	☐
Δημοσιεύω links με ενδιαφέρουσες σελίδες	☐	☐	☐	☐	☐
Αναζήτηση πληροφοριών για δράσεις που με αφορούν	☐	☐	☐	☐	☐
Επικοινωνώ με ανθρώπους με κοινά ενδιαφέροντα	☐	☐	☐	☐	☐
Συμμετοχή - συζήτηση σε διαδικτυακές κοινότητες / ομάδες	☐	☐	☐	☐	☐

Ρόλος των Σελίδων Κοινωνικής Δικτύωσης

Αναφέρετε το βαθμό συμφωνίας ή διαφωνίας στις παρακάτω προτάσεις.

	Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ	Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ	Συμφωνώ	Συμφωνώ απόλυτα
Οι Σελίδες Κοινωνικής Δικτύωσης συμβάλλουν στην κοινωνικοποίηση του ατόμου	☐	☐	☐	☐	☐
Οι Σελίδες Κοινωνικής Δικτύωσης επιτρέπουν την πρόσβαση σε πολλές πληροφορίες	☐	☐	☐	☐	☐
Οι Σελίδες Κοινωνικής Δικτύωσης ενισχύουν την	☐	☐	☐	☐	☐

συμμετοχή των
ανθρώπων στα
κοινά

Οι Σελίδες
Κοινωνικής
Δικτύωσης
παρέχουν
αντικειμενική
ενημέρωση

Οι Σελίδες
Κοινωνικής
Δικτύωσης
συμβάλλουν στη
διάδοση
κινητοποιήσεων

Οι Σελίδες
Κοινωνικής
Δικτύωσης
συμβάλλουν στην
οργάνωση
συλλογικών
κινητοποιήσεων

Οι Σελίδες
Κοινωνικής
Δικτύωσης
αποτελούν πηγή
έκφρασης της
δυσaréσκείας μου
απέναντισεθεσμούς

Οι Σελίδες
Κοινωνικής
Δικτύωσης
συμβάλλουν στη
διάδοση των
αιτημάτων των
πολιτών

Λόγοι χρήσης των Σελίδων Κοινωνικής Δικτύωσης

Αναφέρετε το βαθμό συμφωνία; ή διαφωνίας στις παρακάτω προτάσεις.

Διαφωνώ
απόλυτα

Διαφωνώ

Ούτε
συμφωνώ,
ούτε
διαφωνώ

Συμφωνώ

Συμφωνώ
απόλυτα

Χρησιμοποιώ τις Σελίδες Κοινωνικής Δικτύωσης ως μέσο έκφρασης της δυσαρέσκειάς μου απέναντι σε καθιερωμένους θεσμούς

Χρησιμοποιώ τις Σελίδες Κοινωνικής Δικτύωσης για να εκφράσω πολιτικές απόψεις

Χρησιμοποιώ τις Σελίδες Κοινωνικής Δικτύωσης για να σχολιάσω θέματα της επικαιρότητας

Έχω χρησιμοποιήσει Σελίδες Κοινωνικής Δικτύωσης για να δημοσιεύσω κάποιο ηλεκτρονικό ψήφισμα / petition

Έχω χρησιμοποιήσει Σελίδες Κοινωνικής Δικτύωσης για να δημοσιεύσω κάποιο κάλεσμα σε οποιαδήποτε μορφή δράσης - διαμαρτυρίας

Χρησιμοποιώ τις Σελίδες Κοινωνικής Δικτύωσης για να ενημερωθώ για συλλογικές μορφές δράσης (πορείες, διαμαρτυρίες, κινητοποιήσεις, συγκεντρώσεις κτλ.)

Υλικό δημοσίευσης στις Σελίδες Κοινωνικής Δικτύωσης

Τι υλικό δημοσιεύετε συνήθως στις Σελίδες Κοινωνικής Δικτύωσης

	Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ	Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ	Συμφωνώ	Συμφωνώ απόλυτα
Φωτογραφίες	☐	☐	☐	☐	☐
Τραγούδια	☐	☐	☐	☐	☐
Χιουμοριστικά κείμενα, εικόνες, άρθρα	☐	☐	☐	☐	☐
Προσωπικές απόψεις	☐	☐	☐	☐	☐
Θέματα που αφορούν την επικαιρότητα	☐	☐	☐	☐	☐
Θέματα σχετικά με την οικονομική, πολιτική, κοινωνική επικαιρότητα	☐	☐	☐	☐	☐
Θέματα που αφορούν συλλογικές δράσεις, διαμαρτυρίες, κινητοποιήσεις των πολιτών	☐	☐	☐	☐	☐
Ηλεκτρονικά ψηφίσματα διαμαρτυρίας / petition	☐	☐	☐	☐	☐

Ποιος είναι ο σκοπός του υλικού που δημοσιεύετε στις Σελίδες Κοινωνικής Δικτύωσης;

	Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ	Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ	Συμφωνώ	Συμφωνώ απόλυτα
Έκφραση προσωπικών απόψεων	☐	☐	☐	☐	☐

Ευαισθητοποίηση πολιτών	☐	☐	☐	☐	☐
Ενημέρωση πολιτών	☐	☐	☐	☐	☐
Κινητοποίηση πολιτών	☐	☐	☐	☐	☐
Χιούμορ	☐	☐	☐	☐	☐
Διασκέδαση	☐	☐	☐	☐	☐
Προσωπική προβολή	☐	☐	☐	☐	☐

Κανάλια επικοινωνίας

Ποια από τα παρακάτω κανάλια επικοινωνίας χρησιμοποιείτε πιο συχνά όταν θέλετε να κινητοποιήσετε πολίτες ούτως ώστε να λάβουν μέρος σε περιπτώσεις όπως: πορείες, διαδηλώσεις, δημόσιες συνελεύσεις /συζητήσεις/ συγκεντρώσεις, οργανωμένες κινητοποιήσεις;

	Διαφωνώ	Διαφωνώ απόλυτα	Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ	Συμφωνώ	Συμφωνώ απόλυτα
Διαπροσωπική επικοινωνία (πρόσωπο με πρόσωπο)	☐	☐	☐	☐	☐
Αποστολή ηλεκτρονικού μηνύματος (e mail) στις επαφές μου	☐	☐	☐	☐	☐
Τηλεφωνική κλήση	☐	☐	☐	☐	☐
Γραπτό μήνυμα μέσω κινητού τηλεφώνου (sms)	☐	☐	☐	☐	☐
Δημοσιεύω σχετική ανάρτηση στον προσωπικό μου λογαριασμό στο Facebook	☐	☐	☐	☐	☐
Δημοσιεύω σχετική					

10/9/2015

Qualtrics Survey Software

ανάρτηση στο λογαριασμό των επαφών μου στο Facebook	☐	☐	☐	☐	☐
Δημοσιεύω σχετική ανάρτηση σε αντίστοιχη ομάδα ενδιαφέροντος (group) στο Facebook	☐	☐	☐	☐	☐
Δημιουργώ και δημοσιεύω σχετικό βίντεο στο κανάλι μου στο YouTube	☐	☐	☐	☐	☐
Δημοσιεύω σχετική ανάρτηση (tweet) στον προσωπικό μου λογαριασμό στο Tweeter	☐	☐	☐	☐	☐
Δημοσιεύω την ανακοίνωση σε κάποιο ιστολόγιο (blog)	☐	☐	☐	☐	☐

Twitter

Έχετε λογαριασμό στο Twitter;

Ναι

Όχι

Όχι, αλλά σκοπεύω να δημιουργήσω

Ναι, αλλά δεν τον χρησιμοποιώ

Περίπου πόσους ακόλουθους έχετε στο Twitter;

0-10

10-50

50-150

150-300

300-1.000

<https://sz1.qualtrics.com/ControlPanel/Ajax.php?action=GetSurveyPrintPreview&T=4dVXlyW0T6M8n1reD3J6rd>

8/19

>1.000

Περίπου πόσους χρήστες ακολουθείτε στο Twitter;

0-10

10-50

50-150

150-300

300-1.000

>1.000

Ποια από τα παρακάτω αποτελούν κίνητρα για να δημιουργήσετε λογαριασμό στο Twitter;

	Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ	Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ	Συμφωνώ	Συμφωνώ απόλυτα
Διασκέδαση	☐	☐	☐	☐	☐
Είναι της μόδας	☐	☐	☐	☐	☐
Για να κρατήσω επαφή με φίλους	☐	☐	☐	☐	☐
Για να γνωρίσω νέους φίλους	☐	☐	☐	☐	☐
Ενημέρωση	☐	☐	☐	☐	☐
Επικοινωνία	☐	☐	☐	☐	☐

Τι υλικό δημοσιεύετε στο Twitter με μεγαλύτερη συχνότητα;

	Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ	Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ	Συμφωνώ	Συμφωνώ απόλυτα
Φωτογραφίες	☐	☐	☐	☐	☐
Τραγούδια	☐	☐	☐	☐	☐
Άρθρα από παραδοσιακά μέσα	☐	☐	☐	☐	☐

ενημέρωσης

Προσωπικές
απόψεις

Δημοσιεύω
μηνύματα άλλων
χρηστών (retweet)

Θέματα που
αφορούν στην
έκτακτη
επικαιρότητα

Ενημερώσεις
σχετικά με
συλλογικές δράσεις
(πορείες,
κινητοποιήσεις,
συγκεντρώσεις
διαμαρτυρίας)

Ενημερώσεις
σχετικά με
πολιτικά,
οικονομικά,
κοινωνικά θέματα

Ηλεκτρονικά
ψηφίσματα
διαμαρτυρίας
(petition)

Χιουμοριστικά
κείμενα

Συμμετοχή σε κινητοποιήσεις

Αναφέρετε το βαθμό συμφωνίας ή διαφωνίας στις παρακάτω προτάσεις.

Διαφωνώ
απόλυτα

Διαφωνώ

Ούτε
συμφωνώ,
ούτε
διαφωνώ

Συμφωνώ

Συμφωνώ
απόλυτα

Έχω λάβει μέρος σε
αρκετές
συλλογικές
κινητοποιήσεις
(πορείες,
συγκεντρώσεις,

διαμαρτυρίες κτλ)
από το 2013 έως
σήμερα

Θα χαρακτηρίζα
γενικά την παρουσία
μου τόσο σε
πολιτικό, όσο και σε
κοινωνικό επίπεδο
ως ενεργή

Είμαι ενεργό μέλος
(ή έχω υπάρξει στο
παρελθόν) σε
κάποια μη
κυβερνητική
οργάνωση,
κοινωνικό κίνημα,
πολιτική παράταξη

Έχω ασχοληθεί με
τον εθελοντισμό

Σε ποιες από τις ακόλουθες δραστηριότητες έχετε λάβει μέρος συχνότερα;

	Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ	Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ	Συμφωνώ	Συμφωνώ απόλυτα
Συμμετοχή σε πορεία	☐	☐	☐	☐	☐
Συμμετοχή σε συγκέντρωση διαμαρτυρίας	☐	☐	☐	☐	☐
Καθιστική διαμαρτυρία	☐	☐	☐	☐	☐
Ομιλία σε συνέλευση	☐	☐	☐	☐	☐
Κατάληψη κτιρίου, σχολής, δημοσίου χώρου	☐	☐	☐	☐	☐
Οργάνωση διαμαρτυρίας, κινητοποίησης	☐	☐	☐	☐	☐
Μοίρασμα ενημερωτικού υλικού	☐	☐	☐	☐	☐

Σύλληψη	☐	☐	☐	☐	☐
Συλλογή υπογραφών	☐	☐	☐	☐	☐
Δημοσίευση ηλεκτρονικού ψηφίσματος (petition)	☐	☐	☐	☐	☐

Ρόλος ψηφιακών μέσων & συλλογική δράση

Αναφέρετε το βαθμό συμφωνίας ή διαφωνίας στις παρακάτω προτάσεις.

	Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ	Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ	Συμφωνώ	Συμφωνώ απόλυτα
Η χρήση ψηφιακών πλατφόρμων όπως το Facebook, Twitter, YouTube κτλ. για την προώθηση της δράσης κοινωνικών κινημάτων ενέχει κινδύνους	☐	☐	☐	☐	☐
Τα ψηφιακά μέσα όχι μόνο ευνοούν τη δράση και τη διάδοση των παραδοσιακών κοινωνικών κινημάτων, αλλά συμβάλλουν και στη δημιουργία νέων κινημάτων, τα οποία πηγάζουν μέσα από τους κόλπους του Διαδικτύου	☐	☐	☐	☐	☐
Τα κινήματα και οι συλλογικές δράσεις προκύπτουν από ανθρώπους που μάχονται καθημερινή στην πραγματική ζωή,					

δεν πηγάζουν μέσα από τα μέσα επικοινωνίας και τη νέα τεχνολογία. Τα ψηφιακά μέσα δε συμβάλλουν στην εξέλιξη των κοινωνικών κινήματων

Στη σύγχρονη εποχή κάθε κοινωνικό κίνημα είναι αποτέλεσμα τόσο μιας ψηφιακής επανάστασης, όσο και μιας πραγματικά επαναστατημένης κοινωνίας.

Τα ψηφιακά μέσα δεν συμβάλλουν στη δημιουργία κοινωνικών κινήματων. Είναι απλά εργαλεία τα οποία μπορούν να συνεισφέρουν στην διάδοση πληροφοριών και στην ευκολότερη οργάνωση των πολιτών

Το γεγονός της δολοφονίας του Παύλου Φύσσα

Αναφέρετε το βαθμός συμφωνίας ή διαφωνίας στις παρακάτω προτάσεις.

Διαφωνώ
απόλυτα

Διαφωνώ

Ούτε
συμφωνώ,
ούτε
διαφωνώ

Συμφωνώ

Συμφωνώ
απόλυτα

Γνωρίζω τι έχει συμβεί στην περίπτωση του Παύλου Φύσσα

Συμμετείχα γενικά

σε κάποια από τις
διαμαρτυρίες που
ακολούθησαν το
γεγονός της
δολοφονίας

Χρησιμοποίησα σε
σημαντικό βαθμό το
Twitter (ή κάποια
άλλη Σελίδα
Κοινωνικής
Δικτύωσης) για να
δημοσιεύσω ή να
λάβω πληροφορίες
σχετικά με τη
δολοφονία του
Παύλου Φύσσα

Γενικά, κρίνω τις
ενημερώσεις που
έλαβα μέσω
Σελίδων
Κοινωνικής
Δικτύωσης για το
συγκεκριμένο
γεγονός ως
αντικειμενικές

Σχολιασμός μέσω ενημέρωσης

Θεωρώ ως αντικειμενικό και αξιόπιστο μέσο ενημέρωσης...

	Διαφωνώ απόλυτα	Διφωνώ	Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ	Συμφωνώ	Συμφωνώ απόλυτα
...το ραδιόφωνο	☐	☐	☐	☐	☐
...την τηλεόραση	☐	☐	☐	☐	☐
...τις εφημερίδες	☐	☐	☐	☐	☐
...το Facebook	☐	☐	☐	☐	☐
...το Twitter	☐	☐	☐	☐	☐
...τα blogs (ιστολόγια)	☐	☐	☐	☐	☐
...τα ενημερωτικά sites	☐	☐	☐	☐	☐

Θεωρώ μέσο που χαρακτηρίζεται από ελευθερία λόγου και έκφρασης....

	Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ	Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ	Συμφωνώ	Συμφωνώ απόλυτα
...το ραδιόφωνο	☐	☐	☐	☐	☐
...την τηλεόραση	☐	☐	☐	☐	☐
...τις εφημερίδες	☐	☐	☐	☐	☐
...το Facebook	☐	☐	☐	☐	☐
...το Twitter	☐	☐	☐	☐	☐
...τα blogs (ιστολόγια)	☐	☐	☐	☐	☐
...τα ενημερωτικά sites	☐	☐	☐	☐	☐

Όταν πρόκειται για κάποιο έκτακτο γεγονός επιλέγω να ενημερωθώ από...

	Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ	Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ	Συμφωνώ	Συμφωνώ απόλυτα
...το ραδιόφωνο	☐	☐	☐	☐	☐
...την τηλεόραση	☐	☐	☐	☐	☐
...τις εφημερίδες	☐	☐	☐	☐	☐
...το Facebook	☐	☐	☐	☐	☐
...το Twitter	☐	☐	☐	☐	☐
...τα blogs (ιστολόγια)	☐	☐	☐	☐	☐
...τα ενημερωτικά sites	☐	☐	☐	☐	☐

Γενικότερες απόψεις

Αναφέρετε το βαθμό συμφωνίας ή διαφωνίας στις παρακάτω προτάσεις.

	Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ	Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ	Συμφωνώ	Συμφωνώ απόλυτα
Τα ηλεκτρονικά ψηφίσματα μπορούν να φέρουν αλλαγή στις κοινωνικές δομές	☐	☐	☐	☐	☐
Όταν δημοσιεύω υλικό στο διαδίκτυο σχετικά με ζητήματα που αφορούν την κοινωνία νιώθω πως συμβάλλω στην κινητοποίηση των πολιτών	☐	☐	☐	☐	☐
Αυθόρμητες κινητοποιήσεις που ξεκινούν από το Διαδίκτυο δεν έχουν μακροπρόθεσμη δράση	☐	☐	☐	☐	☐
Νιώθω πιο δραστήριος πολίτης όταν η δράση μου προβάλλεται στο διαδίκτυο	☐	☐	☐	☐	☐
Το διαδίκτυο αποτελεί το ισχυρότερο μέσο οργάνωσης των πολιτών	☐	☐	☐	☐	☐
Το διαδίκτυο βοηθάει σημαντικά την εξάπλωση κοινωνικών κινημάτων	☐	☐	☐	☐	☐
Έχω λάβει μέρος σε διάφορες διαμαρτυρίες, για τις οποίες ενημερώθηκα αποκλειστικά μέσω του Διαδικτύου	☐	☐	☐	☐	☐

Μέσω του Διαδικτύου, άνθρωποι με κοινές ιδεολογίες επικοινωνούν, διευκολύνοντας έτσι τη δράση τους

Δημογραφικά στοιχεία

Φύλλο

Άνδρας

Γυναίκα

Ηλικιακή ομάδα

18-25

26-35

36-45

46-55

> 55

Ποιο είναι το επίπεδο σπουδών σας; (Ακόμη και αν δεν το έχετε ολοκληρώσει)

Διδακτορικό/Μμεταπτυχιακό

Α.Ε.Ι/Α.Τ.Ε.Ι

Ι.Ε.Κ/Λοιπές σχολές επαγγελματικής κατάρτισης

Γενικό λύκειο

Τεχνικό λύκειο/Τ.Ε.Ε/ ΕΠΑΛ

Γυμνάσιο

Δημοτικό

Εάν απασχολήσετε σήμερα, ποιο από τα παρακάτω εκφράζει την σχέση απασχόλησής σας;

Ιδιωτικός υπάλληλος
Δημόσιος υπάλληλος
Ελεύθερος επαγγελματίας
Επιχειρηματίας
Αγρότης

Άλλο

Παράρτημα 2: Θεματικές κατηγορίες κειμένων (tweets)

Θεματικές κατηγορίες κειμένων (tweets) (Αθροιστικός πίνακας δεδομένων)	
A. Κάλεσμα σε δράση	<p>Υπόγραψε το ψήφισμα για να δώσουμε ένα τέλος στο φασισμό στην Ελλάδα! #GoldenDawn #KillahP http://www.avaaz.org/en/petition/TELOS_STO_FASISMO_TORA/?wFSWPeb ...</p> <p>Όλοι στη ΓΑΔΑ τώρα #antireport #KillahP http://fb.me/1DngHf92O</p> <p>"Pain that doesn't become tears turns to rage" #KillahP via @sofoklis_a</p> <p>#KillahP rest in peace. We will beat the fascism. No pasaran!</p> <p>Αντιφασιστική συγκέντρωση ενάντια στο άνοιγμα γραφείων της Χ.Α. στην Καβάλα, σήμερα 18:00 στο Πάρκο Φαλήρου #killahP https://athens.indymedia.org/calendar/event.php?id=46174 ...</p> <p>"Pavlos Fissas: DEAD by the knife of #GoldenDawn. Apathy is an accomplice." #KillahP #Greece</p> <p>ΣΑΜΑΡΑ: Ποινικοποίησε τη Χρυσή Αυγή τώρα! http://www.avaaz.org/en/petition/TELOS_STO_FASISMO_TORA/?twi ... #KillahP</p> <p>"Τσακίστε τους φασίστες σ'ολόκληρη τη Γη" #antireport #killahp #london #uk http://www.ertopen.com/eidiseis/item/5256-%C2%ABoyte-edl-oyte-chrysh-aygh,-tsakiste-toys-fasistes-se-oloklhrh-th-gh-%C2%BB-fwnazoy-n-sto-londino-photos ...</p> <p>Καλούμε τους κατοίκους του Κερατσινίου-Νίκαιας να ανοίξουν τα σπίτια τους και σήμερα! #KillahP</p> <p>#KillahP murdered by racists. Time for Greek militant left to show the world they walk the walk. http://sonsofmalcolm.blogspot.co.uk/2013/09/greece-anti-fascist-musician-killed-by.html ...</p> <p>#KillahP rest in riot! #antifa #hiphop http://fb.me/No8DRysM</p> <p>Ας είναι ο θάνατός του μια αρχή. Ιδού τι αναρτήθηκε πριν από λίγο σε σελίδα οπαδών του Ολυμπιακού. #KillahP</p> <p>Video of The Fascist Policemen That Shot the Antifas Watch Now</p>

and Spread It via @kinimatini
http://www.makeleio.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=26136:2013-09-20-18-02-16&catid=4:2012-02-11-12-49-59&Itemid=2 ... #Antireport #KillahP

Πιστευέτε ότι θα πρέπει να τεθεί εκτός νόμου η Χρυσή Αυγή; Πάρε μέρος στη δημοσκόπηση http://news247.gr/eidiseis/live-blog/live_blogging_sok_apo_th_stygerh_dolofonia_toy_34xronoy_apo_xraysiaith.2418024.html#livecomment162415 ... #KillahP

Απλα respect. "@mrs_rap: Ας είναι ο θάνατός του μια αρχή. Ιδού τι αναρτήθηκε σε σελίδα οπαδών του Ολυμπιακού. #KillahP "

Αντιφασιστική πορεία σήμερα στη Χαλκίδα, 19:00, προσυγκέντρωση στην παλιά γέφυρα
<http://oulaloum.espin.net/?p=3182> #antireport #KillahP

Αντιφασιστική διαδήλωση σήμερα στη Δάφνη, 18:00, πλατεία καλογήρων (Μετρό Δάφνης) #antireport #KillahP

#KillahP Διαδώστε αυτό: Με εντολή του Μιχαολιάκου δολοφόνηθηκε ο Παύλος.

Από τα Λόγια κ τη Μουσική του Παύλου, για τον Παύλο που όλοι "αυτοί μιλάν", μέχρι να μιλήσουμε ΟΛΟΙ ΕΜΕΙΣ
<http://youtu.be/AEzxTFGvfQM> #KillahP

θα μπω όπως και χτες φωνάζοντας "φασίστες!!" στήνοντας οδοφράγματα και πετώντας πέτρες (Γώγου) #KillahP

NEA ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΗ ΤΟ ΣΑΒΒΑΤΟ ΣΤΗ ΝΙΚΑΙΑ ΑΠΟ ΣΩΜΑΤΕΙΑ ΤΟΥ ΠΕΙΡΑΙΑ #KILLAH
http://prezativ.blogspot.gr/2013/09/killahp_7014.html ...

Υπόγραψε το ψήφισμα για να δώσουμε ένα τέλος στο φασισμό στην Ελλάδα! #GoldenDawn #KillahP
http://www.avaaz.org/en/petition/TELOS_STO_FASISMO_TORA/?wAFXzfb ...

Manifestation against fascism tomorrow in #Brussels. Not a minute of silence but a life of struggle! #KillahP
https://www.facebook.com/events/1416352778577678/?notif_t=plan_user_invited ...

Εργατικά συνδικάτα καλούν σε πορεία ενάντια στην διανομή τροφίμων της Χ.Α. αύριο στη Νίκαια #antireport #killahP
https://athens.indymedia.org/front.php3?lang=el&article_id=1492439
...

ΕΚΔΙΚΗΣΗ ΤΩΡΑ - «Φασίστες κουφάλες, έρχονται χιτχοπάδες»

	<p>http://wp.me/p1Rktg-jx #Killahp</p> <p>Commission Européenne: Déclarez le groupe neonazi "aube d' or" illégal. http://www.avaaz.org/en/petition/Outlaw_the_neonazist_criminal_Golden_Dawn_party/?cbVLpbb ... #KillahP #Grèce #antifa #audedor #neonazi</p> <p>Όλοι: #KILLAHp</p> <p>ΘΕΣ/ΚΗ Καμάρα 18:00 ΛΑΡΙΣΑ 18:00 ΠΛ.Ταχυδρομείου ΚΟΖΑΝΗ 19:00 Κεντρ. Πλατεία ΜΥΤΙΛΗΝΗ 18:00 Πλατ.Σαπφούς #KillahP @antireport >></p> <p>RT @efimeridadrasi Αντιφασιστική πορεία σήμερα στην πλατεία Καισαριανής στις 18:00 #rbnews #killahp #antireport</p> <p>Αυτά είναι τα σημεία συγκέντρωσης σε όλη την Ελλάδα. Όλοι στους δρόμους. (το σάιτ δεν το ξέρω) http://www.alfavita.gr/arthron/%CF%8C%CE%BB%CE%B1-%CF%84%CE%B1-%CE%B1%CE%BD%CF%84%CE%B9%CF%86%CE%B1%CF%83%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AC-%CE%BA%CE%B1%CE%BB%CE%AD%CF%83%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B1-%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CE%BB%CF%85%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AC-%CE%B4%CE%B5%CE%BD-%CE%B8%CE%B1-%CF%80%CE%B5%CF%81%CE%AC%CF%83%CE%B5%CE%B9-%CE%BF-%CF%86%CE%B1%CF%83%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82 ... #KillahP</p> <p>#KillahP όλοι κάτω στην πορεία στις 18:00</p> <p>συσπειρωση αριστερων μηχανικων: Το λαϊκό κίνημα να κλείσει τα γραφεία της Χρυσής Α... ...http://syspeirosiaristeronmihanikon.blogspot.com/2013/09/blog-post_4319.html?spref=tw ... #killahp</p>
<p>Β. Ενημερώσεις σχετικά με τις κινητοποιήσεις</p>	<p>Antifascist demos all over #Greece for #KillahP murder. Clashes in Nikaia (near the place of the murder) v various tweeps.</p> <p>Εμφανίστηκε αύρα στην Π.Τσαλδάρη, συνεχείς επιθέσεις στους διαδηλωτές με ρίψεις δακρυγόνων. #antireport #KillahP</p> <p>Police and plainclothes thugs attack antifascists in Athens #KillahP #rbnews #ACAB http://youtu.be/fH9CLuJNmtE</p> <p>Crowd consists of all walks of life, young old communist anarchist and students at least 1000 strong now #rbnews #KillahP</p> <p>"Tear gas at Greek anti-fascist protests"</p>

<http://news.ninensn.com.au/world/2013/09/19/06/08/protesters-and-police-clash-in-greece> ... @BBCWorld @BBCBreaking @cnnbrk @cnni @democracynow #PavlosFyssas

Θα γίνει προσαγωγή 20 ατόμων για 2 ώρες. Τυπική διαδικασία. Παρουσία 2 βουλευτών. Η 1 η Σακοραφα. Ανακοινώθηκε από Σαρρη γραμ. Συριζα #KillahP

Outside Golden Dawn offices in Thessaloniki a riot police squad and a 50yr old man holding a card reading "KILLERS" #KillahP #rbnews

#KillahP Σύμφωνα με πληροφορίες, ομάδες ατόμων με κουκούλες στέκονται πίσω από τα MAT και πετούν πέτρες προς τους...
<http://fb.me/2xvG2Hg3k>

ΔΙΑΔΗΛΩΤΗΣ ΣΤΟ ΚΕΡΑΤΣΙΝΙ ΕΧΑΣΕ ΤΟ ΜΑΤΙ ΤΟΥ ΑΠΟ ΔΑΚΡΥΓΟΝΟ #killahp
<http://prezatv.blogspot.gr/2013/09/ektakto-killahp.html> ...

RT @gazakas Πάνω από 3000 αντιφασίστες/τριες στην πορεία της Θεσσαλονίκης, παλμός και ο κόσμος στην αγορά ενθαρρύνει #skg #rbnews #KillahP

the fires you saw in my #PreviousTweet are now being put out. Thessaloniki #KillahP demo

another broken store in Thessaloniki. As you can see no looting occurred. #KillahP

the protest guarded by riot police within inhabited areas #KillahP #antifa

#KillahP - 18/09/2013 | Διαδηλωτές εγκλωβισμένοι σε πολυκατοικία: <http://youtu.be/NRt-RQrvxzU>

Βγαίνουν τώρα οι εγκλωβισμένοι. Οι αλληλέγγυοι τους υποδέχονται με συνθήματα. #KillahP #rbnews

Ενημέρωση για τους συλληφθέντες της αστυνομοκρατούμενης Κοζάνης <http://antifakozanis.squat.gr> #KillahP @leftgr @radiobubblenews @antireport

Προσοχή στον τύπο με το παπάκι, που ρίχνει τον διαδηλωτή ώστε να τον πιάσουν τα MAT:
<http://www.youtube.com/watch?v=K8WZ9gcmAwQ> ... #KillahP

Η πλατεία είναι γεμάτη. #killahp #thessaloniki
<http://instagram.com/p/eaI9p9h9SJ/>

MT @eleniamorgos At Tzanio hospital: 8 people with head wounds. It's unknown how many are at State and Tzanio hospital in general #KillahP

Τουλάχιστον 4 ενεχυροδανειστηρια/ μαυραγοριτες σπαστηκαν στην πετρου ραλλη,σαλαμινος κ ενα ταχ.ταμιευτηριο #KillahP #antifa

Κόσμος άνοιξε τα σπίτια του για να προστατεύσει τους διαδηλωτές απ' τους αστυνομικούς. Ο ..... βρίσκεται σε ένα από αυτά! #KillahP

Fellow photographer captured picture of riot police placing "Incriminating" evidence of protester arrested. #Thessaloniki, #Greece #KillahP

*Greek police put down anti-fascist demo in Thessaloniki. Video and photo from last night:
<http://teacherdudebbq.blogspot.gr/> #KillahP #Greece*

Η πορεία ανέβηκε πάλι εγνατία και διαλύθηκε στην ουσία, Έχει σπάσει σε δύο κομμάτια, Καμάρα κ Αριστοτέλου. Ο δρομος κλειστος #KillahP #skg

*RT @RegularGrrrl: #Greece livestream of uprising after neo-Nazi murder #antifa musician #KillahP
<http://www.livestream.com/stopcarteltvgr>*

Συγκρούσεις σε Πάτρα και Χάνια έξω από τα γραφεία των ναζί της X.A. <http://wp.me/p2h0fW-4S0> #Killahp

RT @enough14: ν @MakisSinodinos: Clashes in #Athens #Keratsini neighbourhood are continuing. #Antifa #KillahP #Greece

Το αναρχικο μπλοκ εστριψε στη βιθυνιας συνοδεια πολλών μπατσων. #antireport #KillahP @SkoupaDoo

#Greece #Athens - Thousands of #AntiFascists rallying in the streets. @noXforU: #KillahP

Barricades in Greece. Solidarity!! "@Chara_fc: #antifa #KillahP #PavlosFyssas #Anonymous #AntiNaziGr #18sgr #Greece "

Police and plainclothes thugs attack antifascists in Athens <http://youtu.be/fH9CLuJNmtE> via @xstefanou #KillahP

Police protecting the Golden Dawn HQ in #Hania, #Greece during #AntiFa protest after #KillahP's murder

New Barricades & some people calmly staying in Egnatia str now. Riot police squads wait in the other corner. #KillahP

*More strikes in #Greece after anti-fascist's murder #KillahP
http://www.france24.com/en/20130918-more-strikes-greece-after-anti-fascists-murder?ns_campaign=editorial&ns_source=RSS_public&ns_channel=RSS&ns_fee=0&ns_linkname=20130918_more_strikes_greece_after_anti_fascists ...*

πάνω από 500 άτομα είναι ήδη απέξω από τη ΓΑΔΑ αναμένοντας τους προσαχθέντες #KillahP #rbnews

Παμε προς τα MAT - ο κόσμος αρχίζει να φοράει κρανη και μασκες #killahp #18sgr #skg

*Διαμαρτυρία στα γραφεία της ΧΑ #skg #killahp #rbnews (VIDEO)
http://www.dailymotion.com/video/x14uoeg_%CE%B5%CF%80%CE%AF%CE%B8%CE%B5%CF%83%CE%B7-%CE%B8%CE%B5%CF%83-%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CF%87%CE%B1_news#from=embediframe ...*

Φωκίωνος Κυψέλη σήμερα via @CatofAthens #antireport #killahP

TR @MakisSinodinos: Until now, people are leaving flowers & writing slogans at the place where #KillahP was murdered

για καποιο λογο η αστυνομια δεν φαινεται να έχει ιδεα ουτε που είναι ούτε τι κανει ο κόσμος. φαίνονται αιφνιδιασμενοι. #skg #KillahP

Πανό στη Θ13 χθές #KillahP

RIP #KillahP || RT @syndicalisms: Today Antifascists took to the streets in #Athens for our (cont) <http://tl.gd/mmp6or>

*[LIVE VIDEO] #Greece anti-fascist demonstrations underway in response to the neo-Nazi murder of #KillahP last night.
<http://www.livestream.com/stopcarteltvgr>*

#greece police who have been incapable of prosecuting a single GD thug, arresting & teargassing citizens protesting against fascism #KillahP

	<p><i>All tweeps report clashes also in Patras #KillahP</i></p> <p><i>Pavlos Fyssas Antifascist murdered by fascist: Riots in several #Greece's cities, political leader harassed http://goo.gl/fb/v9ml6 #KillahP</i></p> <p><i>Protests shake Greece after fascist murder of musician Pavlos Fyssas http://www.wsws.org/en/articles/2013/09/20/gree-s20.html ... #PavlosFyssas #KillahP #Greece #Hellas</i></p> <p><i>ΔΙΑΣ κανουν βολτες στην Κομοτηνη σε φαση επιδειξης γυρνωντας συνεχεια στο ιδιο τετραγωνο #rbnews #KillahP</i></p> <p><i>"@fEmma_fatale: #Chania #now #antifascism #KillahP #rbnews http://twitter.com/fEmma_fatale/status/380369446558117888/photo/1pic.twitter.com/GqAjzpVYVd "</i></p> <p><i>Anti-FA protest in Thessaloniki Greece after Golden Dawn thugs killed musician Pavlos Fyssas aka #KillahP</i></p> <p><i>#KillahP 21:01 Εκτός από τους ιδιοκτήτες καταστημάτων και οι κάτοικοι της περιοχής ανοίγουν τα σπίτια τους, για... http://fb.me/OI0zwMsm</i></p> <p><i>Bank of Greece surveillance camera is gone :) RT @afroditeTM: #killahp #18sgr #rbnews #skg</i></p> <p><i>"@ailatank: λαμπράκη τώρα κι αλλα δακρυγόνα #KillahP "</i></p> <p><i>smell of tear gas now. it seems it's coming from the direction of Nikea district #killahp #greece #rbnews</i></p> <p><i>RT @asteris TR @outekanre Anti-fascist rally in Thessaloniki. Dynamic, lots of people #skg #KillahP</i></p>
<p>Γ. Αναφορές σε παραδοσιακά ΜΜΕ</p>	<p><i>http://www.theguardian.com/world/2013/sep/18/greece-murder-golden-dawn ... Arrest of fascist #GoldenDawn member for murder of musician #PavlosFyssas as political crisis erupts in #Greece</i></p> <p><i>#AJStream leads: Rapper's stabbing sparks protests across Greece #KillahP #antifa http://bit.ly/1eRiywg</i></p> <p><i>Süddeutsche Zeitung: «Πολιτική δολοφονία συνταράσσει την Αθήνα» http://go.naft.gr/rYVU6Z #KillahP</i></p> <p><i>Όλοι μαζί στη Βουλή και η Χρυσή Αυγή μόνη... Δεν τηρήθηκε ενός λεπτού σιγή επειδή συμφώνησε η Χρυσή Αυγή #KillahP http://shar.es/iSxng</i></p> <p><i>Rapper's stabbing sparks protests across Greece #KillahP #antifa http://aje.me/16n4CAZ via @AJStream</i></p>

Η φυλλάδα του Θέμου Αναστασιάδη
<http://unfollow.com.gr/blog/item/294-fyllada.html> ...
#GoldenDawn #KillahP #boycott_protothema

Ο φασίστας δολοφόνος δεν είναι ο μόνος ένοχος. Όσο κι αν τα παπαγαλάκια τον παρουσιάζουν σαν ποινικό λούμπεν μαχαιροβγάλτη. #KillahP

@CarrefourGR, what do you say about your advertising appearing on top of @ProtoThema's disgraceful front page showing the dead #KillahP?

Π. Σκουρλέτης: Να πάρουν θέση Σαμαράς - Βενιζέλος για τις δηλώσεις Λαζαρίδη <http://go.naft.gr/7mWVyn> #KillahP

Ανοιχτή Επιστολή προς την εφημερίδα "Πρώτο Θέμα"
@protothema #boycott_protothema #KillahP
<http://shar.es/K0mwv>

Αγοράστε το ΕΘΝΟΣ με τη συγκλονιστική μαρτυρία πρωην χρυσαυγίτη για το πώς λειτουργούν τα ταγματα εφόδου. #killahp

"@mdenaxa: Φθάνει πια με τις υποκριτικές καταδίκες τα κλίκ & like. Ένα μόρφωμα με σημαία του το μίσος
<http://fb.me/2uRzaZeXC> " #KillahP

I cry "@damomac: front today's Eleftherotypia (@enetgr): "I'm not going to cry; I'm not going to be afraid" #KillahP "

Σαμαράς live: Η Δημοκρατία είναι πολύ πιο ισχυρή από ότι φαντάζονται οι εχθροί της http://bit.ly/live19_9 #KillahP

Νοικοκυραίε, ο επόμενος μπορεί να είσαι εσύ! | gazzetta.gr
<http://www.gazzetta.gr/node/542993> via @gazzetta_gr #KillahP

Γιώργος Τράγκας: «Αν η ΧΑ είναι εκτός συνταγματικού τόξου, τότε ότι 1 εκατομμύριο άνθρωποι είναι εκτός συνταγματικού τόξου» #KillahP

Το όνομα του δολοφόνου του #KillahP, σύμφωνα με το Βήμα <http://www.tovima.gr/society/article/?aid=530670> ... είναι Γιώργος Ρουπακιάς

Τώρα που το φίδι βγήκε απ'το αβγό, θυμήσου ποιοι το χρησιμοποίησαν για να μαντρώσουν τον κόσμο @Mandravelis <https://twitter.com/Mandravelis/status/378420730032947200> ... #KillahP

Y'day, #Samaras's party said it would combat #GoldenDawn with soup! What's that about eating soup with forks

	<p>http://www.ekathimerini.com/4dcgi/_w_articles_wsite1_1_17/09/2013_519094 ... #KillahP</p> <p>Εγω διαλέγω να θυμάμαι τον Παυλο ορθιο! Ηρωα! Εσυ ? #boycott_protothema #KillahP</p> <p>ΟΤζέρεμι Αιρονς για τη δολοφονία Φύσσα (video)«Η πράξη ενός ηλίθιου εξτρεμιστή δεν χαρακτηρίζει τη χώρα» #KillahP http://shar.es/iLKwm</p> <p>ΓΣΕΕ: Θλίψη και αποτροπιασμός για τη δολοφονία του Π. Φύσσα http://go.naft.gr/nJZPpb #KillahP</p> <p>Έπρεπε να αποδείξουν τα εμετικά μιάσματα ότι είναι μέρος της λευκής φυλής και το κατάφεραν. #KillahP http://www.theinsider.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=29966%3Ato-nazistiko-foroym-stormfront-kanei-qpartiq-me-trn-dolofonia-toy-p-fyssa-kai-apotheonei-tin-xa&catid=105%3Ainternet&Itemid=160 ...</p> <p>"Τα χέρια του Μιχαολιάκου έχουν το αίμα του παιδιού μου" (vid) http://goo.gl/bd5yit #creteplus_gr #pavlosfyssas #xa #killahp</p> <p>@Shrek_68 Επιμένεις πως Λυριτζής & Οικονομου περίμεναν να σιγουρευτούν για τα γεγονότα; #KillahP #skai_xeftiles</p> <p>Μπάμπη Παπαδημητρίου ηΧΑ από μαχαιρώματα μεταναστών πέρασε σε δολοφονίες αντιφρονούντων Είναι τώρα αρκετά σοβαρή για τα γούστα σου; #KillahP</p> <p>Το κακό με την δημοσίευση της φώτο του #KillahP απο το Θέμα έγινε για να πουλήσει και όχι για να μεταφέρει το μήνυμα κατα του φασισμού!</p> <p>Greek Golden Dawn member arrested over murder of leftwing hip-hop artist http://www.theguardian.com/world/2013/sep/18/greece-murder-golden-dawn ... #KillahP</p> <p>rt @paulmasonnews Last year #GoldenDawn leader told me party "able to restrain violence".After #KillahP murder,amid neo-nazi mob, what now?</p> <p>Κρατήστε λίγο ακόμα ίσες απόστάσεις από τα "δύο άκρα" να δω κάτι, δημοκράτες μου... #KillahP http://news247.gr/eidiseis/koinonia/martyria_prwhn_xrysaygith_ton_hthelan_nekro_ton_fussa_tha_exoyme_kai_alles_dolofonies.2424954.html ...</p> <p>Νέα συγκέντρωση το Σάββατο στη Νίκαια http://go.naft.gr/XI0Q41 #KillahP</p>
Δ. Προσωπικές	A new type of civil war http://wp.me/p1WIFc-n8 #Greece #KillahP v

<p>απόψεις - στάσεις</p>	<p>@Kallergisk</p> <p><i>Το μαχαίρι δεν το κρατούσε μόνο ο φονιάς #KillahP</i></p> <p><i>Killah P - Σιγά μην κλάψω, σιγά μη φοβηθώ (ENG Subs):</i> http://youtu.be/qUVGzyrUmgA via @youtube #KillahP #Fyssas</p> <p><i>Όποιος στηρίζει τα χρυσά αυγά είναι συνυπεύθυνος για τούτη τη σφαγή. #killahP</i></p> <p><i>Δ. Παπαδημούλης: Να «ξηλωθούν» όσοι «έκαναν πλάτες» στη Χρυσή Αυγή</i> http://go.naft.gr/gikzN0 #KillahP</p> <p><i>#KillahP Τα χέρια του Μιχαλολιάκου έχουν το αίμα του Παύλου</i> http://www.creteplus.gr/news/sugklonizei-o-pateras-tou-p-fussata-heria-tou-mihaloliakou-ehoun-to-aima-tou-raidiou-mou-61832.html ...</p> <p><i>Business As Usual έτσι; @hellenicpolice @NikosDendias @samaras_antonis #greece #democracy #PavlosFyssas</i> https://www.youtube.com/watch?v=fH9CLuJNmtE ...</p> <p><i>#Tunisia #Greece : same trouble, same struggle #RIPKillahP #KillahP #Antifa</i></p> <p><i>Perspectives. While in #Greece people are killed for their beliefs, #Iran frees political prisoners. #pavlosfyssas</i> http://bbc.in/14iPJly</p> <p><i>Ναζί νέας κόπιας! Αυτός αντιπροσωπεύει την Άρια Φυλή;</i> #KillahP http://bit.ly/18LUHVv</p> <p><i>Όλοι εσείς που υπερασπιστήκατε την νομιμότητα της Χρυσής Αυγής είστε οι ΗΘΙΚΟΙ ΑΥΤΟΥΡΓΟΙ της δολοφονίας του Παύλου</i> #KillahP #goldendawn</p> <p><i>Greeks killing #Greeks Close to 60% #youth %unemployment #austerity #KillahP #greekcrisis Thank you #europe. Thank you #IMF Thank you #ECB</i></p> <p><i>Το αντιφασιστικό show του κράτους θα κρατήσει όσο είναι το κίνημα στους δρόμους, γιατί δεν στοχεύει παρά το ίδιο το κίνημα.</i> #KillahP</p> <p><i>Δυστυχώς αλλά ο #KillahP δεν είναι το πρώτο θύμα των Ναζί. Προηγήθηκαν άλλοι, μόνο που δεν ήταν Ελληνες</i></p> <p><i>Πριν ηρωοποιήσουμε τη μπατσίνα καλό είναι να θυμηθούμε μία μαρτυρία που τη θέλει να λέει "ε, όχι και μαχαίρι". #KillahP</i></p>
--------------------------	---

Ουτε για τα παιδιά σου δεν αγωνίζεσαι νοικοκύρη.
"@a_barricada: #antireport #KillahP @SkoupaDoo "

Ο Ρουπακιάς έπαιρνε... χαρτζιλίκι από τη Χρυσή Αυγή #KillahP
<http://fb.me/1vAgKasZq>

Να θυμίσω, και τελειώνω εδώ, ότι την "δημοκρατία"
εκπροσωπούσαν οι ΔΙΑΣ που παρακολουθούσαν αμέτοχοι το
ξεκοίλιασμα του παλικαριού.#KillahP4

Όσοι πιστεύετε ότι λόγω της δολοφονίας του #killahP τα ποσοστά
της ΧΑ θα πέσουν, δεν ξέρετε σε ποια κοινωνία ζείτε. Ο
Μιχαολιάκος, ξέρει...

Ντόρα Μπακογιάννη: «Εμένα η Χρυσή Αυγή μου φέρεται με το
"σεις και με το σας"» #KillahP

Έρμηε τρελέ. Τυφλέ. Ποια τρέλα σε οδήγησε στο φόνο του αδελφού
σου; Την ίδια πατρίδα μοιράζεστε. (Κραυγή:
http://glenti.blogspot.gr/2013/09/blog-post_18.html ...) #KillahP

Το κατάλαβες ανόητε νοικοκυραίε; <http://enfo.gr/ar1916> via
@enfogr #KillahP

«Η #GoldenDawn καλύπτεται από την αστυνομία, είναι οπλισμένη και
όταν τοαποφασίσει θα θρηνήσουμε θύματα» #killahp

ΚΑΝΕΝΑΣ ΔΕΝ ΞΕΧΝΑ, ΤΙΠΟΤΑ ΔΕΝ ΞΕΧΝΙΕΤΑΙ. ΑΘΑΝΑΤΟΣ
#PavlosFyssas #KillahP

"Πως η ελευθερία του λόγου ακριβά κοστίζει.." Killah P - ektos elegchou
#KillahP <http://youtu.be/6Q8v3bqLWM>

People stabbed to death by far right thugs is not news. It's just that the
victims were migrants until now #KillahP

Εσυ που εδωσες ψηφο στην Χ.Α, να ξερεις πως εισαι συνεργος της
δολοφονιας #KillahP

RT @kaimporei: R.I.P. #killahp R.I.P. Democracy.

Πώς να νοιώθω ο δολοφόνος τώρα που ο Φύρερ του θα τον αφήσει
να σαπίσει στη φυλακή; Μάρτυρας του Έθνους; Ή μήπως απλά
μαλάκας; #KillahP

#DespiteGreece #PavlosFyssas #RedLine Greeces Societal Crisis Hits
Rd Line <http://j.mp/19dQ0oq>

Δείτε το βλέμμα του δολοφόνου ΧΑγίτη Ρουπακιά... (εννοείται
ατσαλάκωτος, δεν λήστεψε δα και τράπεζα) #KillahP

	<p><i>#antiracism #KillahP</i></p> <p><i>Εσυ που ψηφισες τα χρυσαυγουλα για "να καθαρισει ο τοπος" μη σε δω να κλαις οταν σφαξουν το παιδι σου στο δρομο #KillahP #goldendawn</i></p> <p><i>Ελάτε, πείτε πάλι πως η συμμορία μαχαιροβγαλτών της ΧΑ είναι "ένα νόμιμα εκλεγμένο κοινοβουλευτικό κόμμα". #KillahP http://tvxs.gr/news/ellada/dolofonia-antifasista-sto-keratsini-apo-xrυσaygiti ...</i></p> <p><i>Μην ξεχνιόμαστε, δεν είναι ο πρώτος νεκρός από χέρι φασίστα. Είναι ο πρώτος ντόπιος. Έχουν προηγηθεί πολλοί μετανάστες. #KillahP</i></p> <p><i>Ματωμένα τρόφιμα. Το έπαιζε και φιλόανθρωπος ο δολοφόνος του #KillahP</i></p> <p><i>Καλό ταξίδι #KillahP</i></p> <p><i>The murder of #KillahP is not the first time #GoldenDawn have killed, and I very much fear it won't be the last.</i></p> <p><i>"Η ελευθεριά του Λόγου ακριβά κοστίζει" δίκιο είχε τελικά... #KillahP http://www.youtube.com/watch?v=6Q8v3bgLWWM ...</i></p> <p><i>Η ενίσχυση και η αποθράσυνση της ναζιστικής συμμορίας είναι σύμπτωμα της κατάλυσης της Δημοκρατίας, όχι αίτιο. #KillahP #fasistes_foniades</i></p> <p><i>Το μαχαίρι δεν το κρατούσε μόνο ο φονιάς #KillahP</i></p> <p><i>Τα λόγια μοιάζουν πολύ φτωχά μπροστά σε αυτό που έγινε. #KillahP</i></p> <p><i>Killing democracy! http://wp.me/p26gkO-NU via @LatuffCartoons #KillahP</i></p> <p><i>Rip #PavlosFyssas !!! Α Θ Α Ν Α Τ Ο Σ !!!</i></p> <p><i>I haven't been touched so much in my life by a photo since Capa's 'Falling Soldier' photo, as I have been touchd by the dying #KillahP photo</i></p> <p><i>Που βρίσκονται ο Σφακιανάκης και ο Πλούταρχος τώρα; Για αρπαχτές στους Έλληνες ομογενείς ... #xrusaugites http://bit.ly/17OrUTc #KillahP</i></p>
<p>Ε. Ενημερώσεις σχετικές με το γεγονός</p>	<p><i>Interview with mother of Pavlos Fyssas translated #KillahP http://revolution-news.com/interview-with-mother-of-pavlos-fyssas-killahp/ ... video evidence exists, cops implicated in murder? @VeriasA</i></p>

Neo-nazis in #austerity hit #Greece murder anti-fascist hip-hop artist #PavlosFyssas aka #KillahP. #RIP #antifa
<http://bit.ly/18aXb1z>

Via @kinimatini: Thousands of people at the cemetery now: funeral of Pavlos Fyssas. via @Cyberela #killahp #greece

#Killahp

Οι Ειδικοί Φρουροί επιτίθενται με ανακοίνωση στην ΑΝΤΑΡΣΥΑ - Η απάντηση της #Antarsya - #ERT Open
<http://bit.ly/16nTJ7L> #killahp

A Golden Dawn Member Murdered an Anti-Fascist Rapper in Athens Last Night | http://www.vice.com/en_uk/read/the-golden-dawn-murdered-an-antifascist-rapper-last-night ... #KillahP #PavlosFyssas #antifa

Παύλος Φύσσας νεκρός από μαχαίρι φασίστα (A) #KillahP

@PanosKammenos leader of party Independent Greeks was attacked as he went to visit site of murder #KillahP #rbnews

#KillahP Νέα στοιχεία για τη δολοφονία του Φύσσα: Στον «τοπάρχη» της Χρυσής Αυγής η «κομματική ταυτότητα» του δράστη <http://www.spirospero.gr/index.php/koinonia/74557-nea-stoixeia-gia-ti-dolofonia-tou-p-fyssas-ston-toparxi-tis-xrysis-avgis-i-kommatiki-taftotita-tou-drasti#>.UjnI_Y0jszQ.twitter ...

in greek πρόταση για το Δημοτικό Συμβ. στη Νέα Φιλαδέλφεια
<http://www.orizontes.gr/?p=79130> #GoldenDawn #KillahP @karvanitis @ai_katerina @enet_news

Αυτός είναι ο δολοφόνος Χρυσουγίτης Γ.Ρουπάκιος
<http://www.alfavita.gr/arhron/%CE%B1%CF%85%CF%84%CF%8C%CF%82-%CE%B5%CE%AF%CE%BD%CE%B1%CE%B9-%CE%BF-%CE%B4%CE%BF%CE%BB%CE%BF%CF%86%CF%8C%CE%BD%CE%BF%CF%82-%CF%87%CF%81%CF%85%CF%83%CE%B1%CF%85%CE%B3%CE%AF%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%B3%CF%81%CE%BF%CF%85%CF%80%CE%AC%CE%BA%CE%B9%CE%B1%CF%82> ... #killahP #rbnews

Και στα επεισόδια στο Μελιγαλά ο δολοφόνος του Παύλου Φύσσα

#GoldenDawn threatening to sue anyone who says that the murderer of #killahP was a member. Murderer was a card carrying member of Golden Dawn

Αυτός με τη σβαστιγα στο μπράτσο που δεν είναι ναζι και δε χτύπησε

	<p>LIVE την Κανέλη, διέψευσε ότι το φονικό το έκανε η συμμορία του. #KillahP</p> <p>MT @Inflammatory_ #KillahP murderer Yiorgos Roupakias standing next to Golden Dawn MP Barbarousis http://twitter.com/cocodinos/status/380592148703240192/photo/1pic.twitter.com/B0KstGpeju #rbnews</p> <p>None of Fissas' friends believes his murder was random. They all said it was planned. (via @enetgr & @asteris) #killahP #Greece</p> <p>Giorgos Roupakias has been named as the murderer of #KillahP #GoldenDawn #Greece</p> <p>Ο Γιώργος Ρουπακιάς δήλωσε ότι δεν(;) ήταν μέλος της ΧΑ http://on.fb.me/17LR4BW & http://on.fb.me/1gCPp3x #KillahP</p> <p>Ας θυμηθούμε επίσης ότι οι φονιάδες της ΧΑ είναι υπέρ της "επένδυσης" της Ελληνικός Χρυσός στις #skouries. Με το αζημίωτο βέβαια. #KillahP</p> <p>Η μάνα του #KillahP το λέει καθαρά, ο γιος της δολοφονήθηκε για την αντιφασιστική του δράση και σκάστε</p> <p>Σε συμμορία τραμπούκων, πληρωμένων από την ΧΑ, ο Ρουπακιάς. #KillahP http://fb.me/6pZcqaSzW</p> <p>Nononazi Golden Dawn MP Kasidiaris after claiming in TV that GD has nothing to do w/ #KillahP murder expressed his condolences in Parliament</p> <p>RT @rogamrf: Απόψε ο Λαζαρίδης έφτυσε το νεκρό σώμα του Παύλου Φύσσα και τα μούτρα όλων μας. #KillahP #Lazarid (...) http://hotot.in/5143142</p> <p>Greek anti-fascist musician murdered by Golden Dawn neo-Nazi thugs: http://bit.ly/17JfCeU via @ROARMAG_ org #KillahP</p>
<p>ΣΤ. Αντιπληροφόρηση (#antireport)</p>	<p>Crazy daughter of Michaloliakos ask Golden Dawn members to die for their party http://www.balkaneu.com/ourania-michaloliakou-ready-die-sacred-ideology-golden-dawn/ ... #antifa #greece #killahp #antireport</p> <p>Ανάληψη ευθύνης για εμπρηστική επίθεση σε αστυνομικό λεωφορείο εις μνήμη Παύλου Φύσσα. http://325.nostate.net/?p=8929 #killahp #antireport</p> <p>#killahp #antireport RT @icedamna #cyprus ΛΕΜΕΣΟΣ: ΠΟΡΕΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΔΟΛΟΦΟΝΙΑ ΤΟΥ ΑΝΤΙΦΑΣΙΣΤΑ ΠΑΥΛΟΥ ΦΥΣΣΑ http://www.islandanarchy.com/t3688-topic#.Uj9ILHXMmFc.twitter ...</p>

Greece, one day after Neo Nazi's murdered Pavlos Fyssas, Anti-Fascist Hip Hop Artist. <http://roarmag.org/2013/09/pavlos-fyssas-killed-golden-dawn/> ... #KillahP

#antireport #Revoltgr RT @opeiratis #KillahP Stockholm

Οι κάτοικοι ανοίγουν τα σπίτια τους για να προστατεύσουν τους διαδηλωτές απ' τους αστυνομικούς. Πάνω από 25 προσαγωγές #antireport #KillahP

@kinimatini At least 4 pawnshops & 1 bank have been attacked on Petrou Ralli Str., & Salaminos Ave #KillahP #antifa #antireport

Η σελίδα RIP #Killahp στο FB εξελίσσεται σε κοινότητα, σε κάτι σημαντικό <https://www.facebook.com/pages/RIP-Killahp/478803548893766> ...

αν γνωρίζατε τον Παύλο Φύσσα ή είσατε φανς,επικοινωνήστε με την .....@StoriesNowTold,που ενδιαφέρεται για ρεπορτάζ. #killahp

Η ΕΛΑΣ διαψεύδει τη μητέρα του Παύλου Φύσσα..«Δεν υπάρχει βίντεο από τη δολοφονία», δήλωσαν αξιωματούχοι #KillahP <http://shar.es/iLlsj>

Eye witness on Greek TV says police were at the scene throughout the entire attack on #KillahP #rbnews #antireport via @monahus

"@kinimatini: Interview by ex-Golden Dawn member allows insight into group military structure <http://blog.occupiedlondon.org/2013/09/21/interview-by-ex-golden-dawn-member-allows-insight-into-the-groups-structure-and-explains-what-could-have-happened-with-pavlos-murder/> ... #killahp #antifa"

Γιατί επιτέθηκε με τέτοιο ζήλο η ΕΛΑΣ στις διαδηλώσεις για τη δολοφονία του #KillahP ; <http://omniatv.com/blog/3332-φυσάει%2C-απόψε%2C-φυσάει>

@Radio_98fm #KillahP Παύλος Φ., νεκρός του συστήματος που εγώ και εσύ ανεχόμαστε...γιατί μας τάζει μια καλύτερη ζωή που ποτέ δεν θα δούμε..

For updates on the events around #KillahP murder by #Fascist #GoldenDawn members shielded by police, plz go to>

<http://blog.occupiedlondon.org/2013/09/18/34-year-old-antifa-pavlos-fyssas-murdered-by-neonazis-in-athens-updates/> ...

Ο ΛΑΓΟΣ, Ο ΠΑΤΕΛΗΣ ΚΑΙ Η ΔΡΑΣΗ ΤΗΣ ΧΡΥΣΗΣ ΑΥΓΗΣ ΣΤΗ ΝΙΚΑΙΑ - ΝΤΑΒΑΔΕΣ, ΔΟΛΟΦΟΝΟΙ ΚΑΙ ΜΑΦΙΟΖΟΙ #KILLAHP

http://prezatv.blogspot.gr/2013/09/killahp_8215.html ...

ο Γ.Α. που έχασε την όρασή από το ένα μάτι, από μπάτσο-μια μέρα αφού δολοφονήθηκε ο #killahP από ναζί+κυβέρνηση+ΜΜΕ
http://www.youtube.com/watch?feature=player_detailpage&v=L5nSrREAbaw

Σοβαρό πρόβλημα με την κράτηση του 45χρονου Γιώργου Ρουπακιά #KillahP #antireport <http://fb.me/2o6hKJo0p>

"Antifascist worker and hip hop artist murdered by Golden Dawn nazis in Piraeus"

http://indymedia.squat.gr/2013/09/pavlosfissas_eng/ ... #KillahP #antireport #antifa

Θεσσαλονίκη, Καμάρα τώρα via @Kanakanake #killahp #pavlos #fyssas #AntiNaziGr #antireport

Την Αλήθεια στο Λαό! Ανοιχτή #ERT - Ελεύθερη Φωνή για την Κοινωνία #KillahP #antireport #ertopen

Φωτογραφίες από τη χθεσινή μεγάλη αντιφασιστική πορεία στα #Giannena για τη δολοφονία του Παύλου Φύσσα
https://www.facebook.com/autonomoradio.ioannina/media_set?set=a.1380290968872220.1073741829.100006739891532&type=1 ... #killahP

Golden Dawn member murdered an anti-fascist rapper in Athens last night http://www.vice.com/en_uk/read/the-golden-dawn-murdered-an-antifascist-rapper-last-night ... by @YiannisBab #KillahP

Ongoing #antifa demo after Golden Dawn members stab leftist #KillahP to death #antireport

Βαριά τραυματισμένοι διαδηλωτές στη χθεσινή αντιφασιστική (φωτογραφίες) - #antireport #KillahP <http://fb.me/6igCKFks8>

Protest returning to square from which it started; near to scene of murder v @dromografos #rbnews #antireport #KillahP

#antireport RT @RevoTweets #Solidarity with #KillahP. By

	<p><i>#Occupy #Dortmund #21j</i></p> <p><i>#KillahP Antinazi zone: Η ταρίφα των τραμπούκων στη Νίκαια. http://antinazizone.blogspot.com/2013/09/blog-post_9643.html?sref=tw ...</i></p> <p><i>Cross checked tweets with #rbnews about #killahp antifascist demo in English http://international.radiobubble.gr/p/p7.html by citizen journalists #greece</i></p> <p><i>Σήμερα ο Παύλος, αύριο... το παιδί σου,... ο φίλος σου,... Εσύ...ΞΥΠΝΑ» #antireport #KillahP</i></p> <p><i>Διαδηλωτής εγχειριζόταν στο Τζάνειο στο μάτι και μόλις το έχασε. Από ευθεία ρίψη δακρυγόνου αστυνομικού via @ElliAthens #antireport #KillahP</i></p> <p><i>Is anyone livestreaming from the Athens #antifa protests? #keratsini #killahp</i></p> <p><i>via @Stathisgr άτομα με πολιτική περιβολή, ανάμεσα από τα MAT, πετάνε πέτρες προς τους διαδηλωτές #rbnews #KillahP</i></p> <p><i>Συμφωνώ απόλυτα!!! RT@blackredpixie: Ο πόλεμος δύο ολόκληρων κόσμων... Persona Non Grata http://pernongrata.wordpress.com/2013/09/23/%ce%bf-%cf%80%cf%8c%ce%bb%ce%b5%ce%bc%ce%bf%cf%82-%ce%b4%cf%8d%ce%bf-%ce%bf%ce%bb%cf%8c%ce%ba%ce%bb%ce%b7%cf%81%cf%89%ce%bd-%ce%ba%cf%8c%cf%83%ce%bc%cf%89%ce%bd/ ... ..</i></p> <p><i>#KillahP</i></p> <p><i>Eye witness states there were 4 members of police unit DIAS at the scene of murder from the first moment #KillahP #rbnews</i></p>
<p>Ζ. Διεθνής χαρακτήρας κινημάτων</p>	<p><i>RT @shul_evolution: Protesta y al fondo barricadas. NO al fascismo #KillahP #antifa #Greece #grecia v/ "@Skar_</i></p> <p><i>RT @GrpAntifaLyon: #Pavlos, ni oubli, ni pardon ! http://larmurerie.antifa-net.fr/pavlos-ni-oubli-ni-pardon/ ... #Lyon #Athènes 1200 km de solidarité #KillahP #Graf #SteetArt</i></p> <p><i>"@VeriasA: "RIP #KillahP "Kahrolsun Faşizm" #rbnews #antireport " #direngezi #dirençay</i></p> <p><i>#NaziPack Yesterday: 2000 #antifa's blocked a Nazi demo in #Wuppertal, #Germany. Solidarity to #Greek Antifa http://youtu.be/eB0CRKpcLII #KillahP</i></p>

#KillahP we are with you Greek brothers. turkish resistance and greek resistance hand in hand against fascism and gasism

Αντιφασιστική συγκέντρωση/πορεία σήμερα στην Βαρκελώνη, πολός κόσμος με ξεκάθαρο μήνυμα "No, No, Nazis No!" #KillahP

RT @OccupyLondon #Greece Solidarity Campaign. antifascist demo #olsx #onn - LIVE at <http://bambuser.com/v/3940199> #antireport #killahp

RIP #KillahP. Ni oublie, ni pardon. Pavlo on t'oublie pas, le fascisme ne passera pas. Antifascisme international!

"Never forgive. Never forget." Banners for #KillahP in #Manchester #antireport

*Solidarity Actions for #PavlovFyssas in Cologne, Düsseldorf and Dortmund. Fight back! #KillahP
<http://de.indymedia.org/2013/09/348690.shtml> ...
<http://de.indymedia.org/2013/09/348725.shtml> ...*

*Οι πολίτες του κόσμου κλείνουν τα αυτιά τους στις Σειρήνες του νεο-ναζισμού, κάνε κι εσύ το ίδιο
<http://www.zougla.gr/greece/article/panevropaiko-oxi-ston-fasismo> ... #KillahP*

Tomorrow at 8pm gathering in front of the Greek Embassy in #Madrid against the fascist murder of #killahP #antifa

Αντιφασιστική συγκέντρωση και στο Εδιμβουργο για τον Παύλο #antireport #KillahP via @Cinnamolina

*Solidarity demonstration in pl #Catalunya #Barcelona against the murder of #KillahP #PavlosFyssas by #GoldenDawn
<http://instagram.com/p/eaQydIjdjA/#>*

*RT @OccupiedTimes EUROPE AGAINST NEO-NAZISM
http://twitter.com/efes_dark/status/380400872955465728/photo/1
pic.twitter.com/Y5jqoWKnWi v @15MBcn_int #killahp*

MT @YiannisBab: Gathering in #Paris tomorrow at 19:00 to protest the murder of Pavlos Fissas by Neonazi golden Dawn #killahP

Solidarity with anti-fascist comrades in Greece #KillahP #direnyanistan

Αντιφασιστική συγκέντρωση στην ελλην πρεσβεία στο Λονδίνο, σήμερα στη 1 #rbnews #KillahP via @Marghe_cantiere

Τίποτα και κανείς δεν έχει ξεχαστεί! Αντιφασιστική οργάνωση αυτοπροστασίας! #killahP #solidarity #berlin

RT @stratosmoraitis "Pavlos #Fyssas is immortal" - on a wall in #Istanbul, #Turkey. #KillahP #antireport

*Antifascist demo against Golden Dawn in London! RIP #KillahP!
#fyssas
<https://www.facebook.com/events/506911859391329/506983806050801>*

MT @15mbcn_int: Bilbao in #solidarity with #Greece, against the fascist murder of #killahP in #Athens @Antifaxismoa

Παράρτημα 3. Οδηγός Συνέντευξης

Δομή και Σενάριο Συνέντευξης

Εισαγωγή: Πριν τη διεξαγωγή της συνέντευξης θα πραγματοποιηθεί μια σύντομη ενημέρωση για το πλαίσιο μέσα στο οποίο πραγματοποιείται η παρούσα συνέντευξη, ενώ παράλληλα θα ζητηθεί η άδεια του συνεντευξιζόμενου αναφορικά με τη μαγνητοφώνηση της συνομιλίας.

Ενότητα 1^η: Υπόβαθρο Συνεντευξιζόμενου

1. (ηλικία, σπουδές, επαγγελματική ενασχόληση / στην περίπτωση που ο συνεντευξιζόμενος αποτελεί μέλος κινήματος ή ΜΚΟ θα ζητηθούν κάποιες πληροφορίες σχετικά με τον ιδεολογικό προσανατολισμό και τη δράση του κινήματος ή της ΜΚΟ.

Ενότητα 2^η: Πολίτες, Δημόσια Σφαίρα και Συλλογική Δράση

2. Αρχικά θα ήθελα να σας ρωτήσω αν είστε μέλος κάποιας ΜΚΟ ή αν συμμετέχετε σε κάποιο κίνημα;

- *Πως ενημερωθήκατε για την ύπαρξη της οργάνωσης αυτής;*

- *Τι σας ώθησε στο να γίνετε μέλος;*

- *Ποιος είναι ο ρόλος και οι στόχοι της οργάνωσης/ κινήματος;*

3. Τι σημαίνει για εσάς (πως αντιλαμβάνεστε τη φράση) «ενεργός συμμετοχή στο κοινωνικό γίγνεσθαι»;

- *Θεωρείται τον εαυτό σας ενεργό μέλος της κοινωνίας; Θα μπορούσατε να μου αναφέρετε παραδείγματα που ενισχύουν το χαρακτηρισμό αυτό;*

4. Ποιος πρέπει να είναι κατά τη γνώμη σας ο ρόλος του πολίτη στη διακυβέρνηση (πόλης, κράτους κλπ.);

5. Ποιες μορφές συλλογικής δράσης γνωρίζετε;

6. Έχετε λάβει ποτέ μέρος σε κάποια συλλογική κινητοποίηση;

- *Θέλετε να μου πείτε λίγα λόγια για το περιστατικό;*

- *Πως ενημερωθήκατε για την κινητοποίηση; Ποια κίνητρα σας ώθησαν στο να λάβετε μέρος;*

- *Θεωρείτε σημαντική την συμμετοχή των πολιτών σε τέτοιες κινητοποιήσεις; Γιατί;*

7. Θεωρείτε πως μορφές συλλογικής δράσης, όπως είναι τα κοινωνικά κινήματα ή οι ΜΚΟ μπορούν να επιφέρουν ουσιαστικές αλλαγές στις δομές της κοινωνίας;

- *Πείτε μου ένα παράδειγμα.*

8. Τι είναι για εσάς εθελοντισμός;

-Έχετε να μας αναφέρετε κάποιο προσωπικό παράδειγμα εθελοντικής δραστηριότητας;

9. Πιστεύετε στην προσωπική ανάπτυξη και εξέλιξη μέσω της ενεργούς συμμετοχής;

10. Θα θέλετε σε προσωπικό επίπεδο να συμμετέχετε πιο ενεργά στα κοινωνικά/ πολιτικά δρώμενα;

- Αν ναι μπορείτε να αναφέρετε κάποια εμπόδια για δράση (πχ. έλλειψη ελεύθερου χρόνου κλπ.)

11. Όταν σας αναφέρω το όνομα Παύλος Φύσσας ποιες είναι οι τρεις πρώτες λέξεις που σας έρχονται στο μυαλό;

- Ποια είναι η γνώμη σας για το γεγονός;

- Πως ενημερωθήκατε αρχικά για το γεγονός της δολοφονίας;

- Μετά τη δολοφονία ακολούθησαν διάφορες κινητοποιήσεις. Λάβατε μέρος; Περιγράψτε τον τρόπο.

- Τι σας ώθησε να (μην) συμμετάσχετε;

Ενότητα 3^η: Εξοικείωση και χρήση των Νέων Τεχνολογιών

12. Μπορείτε να προσδιορίσετε πόσες ώρες ημερησίως βρίσκετε online;

13. Ποιες είναι οι διαδικτυακές δραστηριότητες που απολαμβάνετε περισσότερο;

-ΣΚΔ, ψώνια, ενημέρωση κλπ.

14. Σε ποιες Σελίδες Κοινωνικής Δικτύωσης διατηρείτε προσωπικό λογαριασμό και γιατί;

- Facebook, Twitter, YouTube κλπ.

- Ποια χρησιμοποιείτε πιο συχνά και για ποιο λόγο;

15. Πότε ξεκίνησε η ενασχόλησή σας με τα συγκεκριμένα sites;

- Τι ακριβώς σας ώθησε ώστε να δημιουργήσετε λογαριασμό (ενημέρωση, μόδα, εύκολη και γρήγορη επικοινωνία κλπ.);

16. Ποιες είναι οι βασικές λειτουργίες που επιτελείτε μέσω των συγκεκριμένων σελίδων σε καθημερινή σχεδόν βάση;

17. Έχετε στην κατοχή σας «έξυπνο κινητό»;

- Αν ναι, ποιες εφαρμογές ΣΚΔ έχετε κατεβάσει στο κινητό σας;

- Πόσο συχνά χρησιμοποιείται το κινητό σας τηλέφωνο για να πλοηγηθείτε στις συγκεκριμένες ιστοσελίδες;

- Ποιος είναι ο πιο συχνός λόγος που θα συνδεθείτε στο διαδίκτυο μέσω του κινητού σας τηλεφώνου; (διασκέδαση, ενημέρωση, πλοήγηση σε ΣΚΔ, επαγγελματικοί λόγοι κλπ.)

18. Η οργάνωση σας / κίνημα διατηρεί λογαριασμό σε κάποια Σελίδα Κοινωνικής Δικτύωσης;

- Αν ναι, σε ποιες σελίδες και γιατί;

19. Παρακολουθείτε τις δράσεις άλλων οργανώσεων/ κινήματων, είτε είστε μέλος είτε όχι, μέσω των ΣΚΔ;

20. Έχετε ποτέ αντιμετωπίσει κάποιον κίνδυνο χρησιμοποιώντας ΣΚΔ;

Ενότητα 4^η: Twitter

21. Έχετε λογαριασμό στο Twitter;

- Γιατί (δεν) έχετε λογαριασμό στο Twitter;

- Εκτός από τον προσωπικό σας λογαριασμό, η οργάνωση στην οποία είστε μέλος διατηρεί λογαριασμό στο Twitter; Πόσο συχνά ενημερώνεστε για τις δράσεις της οργάνωσης μέσω του συγκεκριμένου λογαριασμού;

22. Ποιες είναι οι βασικές δραστηριότητες που πραγματοποιείτε σε καθημερινή βάση μέσω του Twitter;

- Μπορείτε να αναφέρετε κάποιο παράδειγμα;

23. Τι είδους περιεχόμενο δημοσιεύετε συνήθως στο Twitter;

24. Ποιο είναι το προφίλ των ανθρώπων που «ακολουθείτε» μέσω του προσωπικού σας λογαριασμού στο Twitter;

- πχ. φίλοι, δημόσια πρόσωπα, άνθρωποι με κοινά ενδιαφέροντα κλπ.

25. Ποιος είναι τελικά ο βασικό λόγος που χρησιμοποιείτε το Twitter;

- πχ. ενημέρωση, ψυχαγωγία, επικοινωνία κλπ.

Ενότητα 5^η: Τεχνολογίες Πληροφόρησης και Επικοινωνίας (ΤΠΕ) και Συλλογική Δράση

26. Σας ρώτησα πριν αν η οργάνωση / κίνημα στο οποία ανήκετε διαθέτει λογαριασμό σε κάποια Σελίδα Κοινωνικής Δικτύωσης. Θα θέλατε να μου πείτε ποιους στόχους επιδιώκετε να πετύχετε μέσω του Διαδικτύου;

- *Θεωρείτε πως συμβάλει το διαδίκτυο στη εξέλιξη της ΜΚΟ/ κινήματος και κατά ποιον τρόπο;*

27. Έχετε λάβει ποτέ μέρος σε οποιαδήποτε κινητοποίηση η οποία ξεκίνησε μέσω του διαδικτύου ή για την οποία ενημερωθήκατε αρχικά μέσω διαδικτύου;

- *Αν ναι, σε τι αφορούσε το γεγονός; Ποιο μέσο χρησιμοποιήσατε;*

28. Θεωρείτε πως το διαδίκτυο και οι νέες τεχνολογίες παρέχουν εργαλεία τα οποία και μπορούμε να αξιοποιήσουμε για την επίλυση των κοινωνικών προβλημάτων;

- *Ποια εργαλεία και με ποιον τρόπο μπορούμε να τα αξιοποιήσουμε;*

29. Πιστεύετε στη δυνατότητα του διαδικτύου να προάγει τον ακτιβισμό και να συμβάλλει στην ουσιαστική κινητοποίηση – ενεργό συμμετοχή των πολιτών;

- *Γιατί ναι/ όχι; Και αν ναι, πως;*

- *Ποιες στρατηγικές μπορεί να ακολουθήσει το διαδίκτυο και τα νέα μέσα επικοινωνίας για να συμβάλλουν στη διεκδίκηση των αιτημάτων των πολιτών;*

30. Έχετε χρησιμοποιήσει ποτέ το Διαδίκτυο, και πιο συγκεκριμένα τις ΣΚΔ για να δημοσιεύσετε κάποιο ψήφισμα (petition) ή κάποιο κάλεσμα σε δράση (πχ. χρησιμοποιώντας την εφαρμογή του Facebook, Facebook events);

- *Πότε; Για ποιο λόγο; Το θεωρείτε αποτελεσματικό μέσο;*

31. Θεωρείτε πως οι πολίτες γίνονται πιο δραστήριοι όταν η δράση τους προβάλλεται μέσω των ΣΚΔ;

- *Αν ναι, για ποιο λόγο πιστεύετε πως συμβαίνει αυτό;*

31. Έχετε ποτέ δημοσιεύσει σχετικό υλικό από οποιαδήποτε διαμαρτυρία/ κινητοποίηση σε ΣΚΔ;

- *Τι σας ώθησε να το κάνετε;*

- *Πρόκειται για πρωτογενές ή μη υλικό;*

32. Στην αρχή της συνέντευξης αναφερθήκαμε στην ύπαρξη κάποιων εμποδίων, για παράδειγμα η έλλειψη ελεύθερου χρόνου, τα οποία υπονομεύουν την κινητοποίηση των πολιτών. Οι νέες τεχνολογίες πιστεύετε πως υπερνικούν τα εμπόδια αυτά ή αντιθέτως εντείνουν ακόμη περισσότερο το πρόβλημα της πολιτικής και κοινωνικής αδιαφορίας;

33. Θα μπορούσατε να αναφέρετε κάποια πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα των νέων τεχνολογιών που συνδέονται με την εμπλοκή του πολίτη στη δημόσια σφαίρα και την εξέλιξη των κοινωνικών κινήσεων;

34. Σας έχει τύχει ποτέ να συμμετέχετε μόνο διαδικτυακά σε κάποιο κοινωνικό γεγονός (πχ. δημοσιεύοντας σε ΣΚΔ, σχετικό περιεχόμενο, υπογράφοντας κάποιο ψήφισμα κλπ) χωρίς αυτό να μετουσιωθεί σε δράση εκτός του κόλπου του Διαδικτύου;

- Θεωρείτε πως τέτοιες πρακτικές έχουν αποτέλεσμα;

- Πόσο εύκολη είναι για εσάς η εξέλιξη ενός κινήματος το οποίο ξεπηδά και αναπτύσσεται μέσω του διαδικτύου;

35. Χρησιμοποιείτε κυρίως το Διαδίκτυο και τις ΣΚΔ ή επιλέγετε τα παραδοσιακά μέσα ενημέρωσης όταν θέλετε να ενημερωθείτε για κάποιο έκτακτο γεγονός;

- Ποια θεωρείτε πιο αξιόπιστη πηγή ενημέρωσης και γιατί;

- Πιστεύετε πως το Διαδίκτυο μπορεί να συμβάλει στη δημοκρατικοποίηση των παραδοσιακών ΜΜΕ; Αν ναι, με ποιον τρόπο;

- Στο διαδίκτυο καλύπτονται κομμάτια της πολιτικής – κοινωνικής ζωής που δεν παρουσιάζονται στα παραδοσιακά ΜΜΕ; Ποια είναι η γνώμη σας;

36. Σχετικά με το γεγονός της δολοφονίας του Παύλου Φύσσα στο οποίο και αναφερθήκαμε στην αρχή, επιλέξατε κατά κύριο λόγο να ενημερώνεστε για τις εξελίξεις από το Διαδίκτυο ή από παραδοσιακά ΜΜΕ;

- Για ποιο λόγο;

- Ποια μέσα συγκεκριμένα επιλέξατε;

37. Συμμετείχατε είτε offline είτε online σε κάποια από τις διαμαρτυρίες που ακολούθησαν το γεγονός; Πως;

Ενότητα 6^η: Μελλοντικές προοπτικές του Διαδικτύου στο χώρο της Συλλογικής Δράσης

38. Πως πιστεύετε ότι θα οργανώνονται οι άνθρωποι σε συλλογικό επίπεδο σε δέκα χρόνια από τώρα;

39. Ποιος πιστεύετε ότι θα είναι μελλοντικά ο ρόλος των ΣΚΔ, αναφορικά με την έννοια της συλλογικής δράσης;

40. Οι πολίτες θα είναι λιγότερο ή περισσότερο κοινωνικά και πολιτικά δραστήριοι στο μέλλον και γιατί;

Κλείσιμο: Κλείνοντας της συνέντευξη θα ρωτήσουμε τον συνεντευξιαζόμενο αν θα ήθελε να προσθέσει κάτι και θα τον ευχαριστήσουμε για την συμμετοχή του. Στο

τέλος θα υπάρχει η δυνατότητα να σημειώσουμε κάποιο e-mail επικοινωνίας, σε περίπτωση που ο συνεντευξιζόμενος επιθυμεί να λάβει τα τελικά αποτελέσματα της έρευνας στην οποία έλαβε μέρος.

Παράρτημα 4: Ενημερωτικό φυλλάδιο

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Σχολή Διεθνών Σπουδών, Επικοινωνίας και Πολιτισμού

Τμήμα Επικοινωνίας, Μέσων και Πολιτισμού

Στοιχεία Επικοινωνίας Ερευνητή:

Πέππα Ματίνα

m.peppa.panteion@gmail.com

Τηλ. 6947590746

Τίτλος Έρευνας

«Η συμβολή των νέων μέσων επικοινωνίας στην εξέλιξη των σύγχρονων κοινωνικών κινήματων»

Το παρόν έγγραφο σκοπεύει να παρουσιάσει τις απαραίτητες πληροφορίες σχετικά με την παρούσα έρευνα, ούτως ώστε οι συνεντευξιζόμενοι να είναι ενημερωμένοι για τα δικαιώματά τους ως συμμετέχοντες, και κατόπιν τούτου να επιβεβαιώσουν ότι επιθυμούν να λάβουν μέρος στην έρευνα.

1. Στόχος έρευνας

Η παρούσα μελέτη διεξάγεται στα πλαίσια εκπόνησης διδακτορικής διατριβής με θέμα την συμβολή των νέων μέσων επικοινωνίας στην εξέλιξη των σύγχρονων κοινωνικών κινήματων. Προκειμένου να απαντηθεί το ανωτέρω ερώτημα ελέγχονται συνδυαστικά τα ευρήματα τριών ερευνητικών προσεγγίσεων, μια εκ των οποίων αποτελεί η διεξαγωγή ημι – δομημένων συνεντεύξεων με χρήστες του twitter.

2. Διεξαγωγή συνέντευξης

- Πριν τη διεξαγωγή της συνέντευξης οι συμμετέχοντες οφείλουν να διαβάσουν το παρόν ενημερωτικό φυλλάδιο, και εν συνεχεία να υπογράψουν σχετικό έγγραφο συγκατάθεσης αναφορικά με τη μαγνητοφώνηση της συνέντευξης και την πιθανή δημοσίευση των δεδομένων που θα προκύψουν δια μέσω της ερευνητικής διαδικασίας.
- Η χρονική διάρκεια της συνέντευξης υπολογίζεται στα 45 λεπτά.
- Η δομή της συνέντευξης χωρίζεται σε έξι θεματικές ενότητες, ενώ συνολικά έχουν καταγραφεί σαράντα επιμέρους ερωτήσεις.
- Οι θεματικές ενότητες που καλύπτονται είναι οι κάτωθι:
  - Ερωτήσεις σχετικές με το υπόβαθρο του συνεντευξιζόμενου

- Πολίτες, Δημόσια Σφαίρα και Συλλογική Δράση
  - Εξοικείωση και χρήση των Νέων Τεχνολογιών
  - Twitter
  - Τεχνολογίες Πληροφόρησης και Επικοινωνίας (ΤΠΕ) και Συλλογική Δράση
  - Μελλοντικές προοπτικές του Διαδικτύου στο χώρο της Συλλογικής Δράσης
- Η συνέντευξη μαγνητοφωνείται, με την σύμφωνη γνώμη του συνεντευξιαζόμενου.

3. Ηθικά ζητήματα και επίπεδο ανωνυμίας

Οι συνεντευξιαζόμενοι έχουν το δικαίωμα να καθορίσουν οι ίδιοι τα επίπεδα ανωνυμίας. Ως εκ τούτου, σε περίπτωση που το επιθυμούν η ταυτότητά τους δύναται να μη γνωστοποιηθεί, και να αναφέρονται με ψευδώνυμα στο τελικό κείμενο, τόσο στην ανάλυση των αποτελεσμάτων, όσο και στο παράρτημα όπου και παρατίθενται τα πρακτικά των συνεντεύξεων. Επιπροσθέτως, έχουν το δικαίωμα να αρνηθούν να απαντήσουν σε οποιαδήποτε ερώτηση

4. Δημοσίευση δεδομένων

Οι συμμετέχοντες οφείλουν να γνωρίζουν ότι η απομαγνητοφώνηση της συνέντευξης παρατίθεται αυτούσια στα πρακτικά της παρούσας μελέτης. Επιπροσθέτως, αποσπάσματα της συνέντευξης ενδέχεται να συμπεριληφθούν στην ενότητα όπου και παρουσιάζονται οι αναλύσεις των αποτελεσμάτων και στα συμπεράσματα που προκύπτουν από τη διεξαγωγή των συνεντεύξεων, προκειμένου να υποστηρίξει ο ερευνητής τα ευρήματά του. Τέλος, οι συμμετέχοντες οφείλουν να γνωρίζουν πως στόχος του ερευνητή αποτελεί η περαιτέρω δημοσίευση της παρούσας μελέτης σε επιστημονικά περιοδικά, καθώς και η πιθανή παρουσίαση των αποτελεσμάτων σε σχετικά συνέδρια και επιστημονικές ημερίδες. Στην περίπτωση αυτή, ο ερευνητής είναι υποχρεωμένος να διατηρήσει τα επίπεδα ανωνυμίας που αρχικά καθόρισε ο κάθε συνεντευξιαζόμενος.

Παράρτημα 5: Έγγραφο συγκατάθεσης

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Σχολή Διεθνών Σπουδών, Επικοινωνίας και Πολιτισμού

Τμήμα Επικοινωνίας, Μέσων και Πολιτισμού

Στοιχεία Επικοινωνίας Ερευνητή:

Πέππα Ματίνα

m.peppa.panteion@gmail.com

Τηλ. 6947590746

Τίτλος Έρευνας

«Η συμβολή των νέων μέσων επικοινωνίας στην εξέλιξη των σύγχρονων κοινωνικών κινημάτων»

Το παρόν έγγραφο σκοπεύει να διαπιστώσει ότι έχετε λάβει τις απαραίτητες πληροφορίες σχετικά με την παρούσα έρευνα, ότι είστε ενημερωμένοι για τα δικαιώματά σας ως συμμετέχων, και να επιβεβαιώσετε ότι επιθυμείτε να λάβετε μέρος.

Παρακαλώ σημειώστε

ΝΑΙ ΟΧΙ

1. Έχετε διαβάσει το ενημερωτικό φυλλάδιο το οποίο λάβατε κατά την πρόσκληση συμμετοχής;
2. Λάβατε τις απαραίτητες πληροφορίες, ούτως ώστε να αποφασίσετε αν θέλετε να λάβετε μέρος;
3. Κατανοείτε ότι είστε ελεύθερος να αρνηθείτε να απαντήσετε σε οποιαδήποτε ερώτηση;
4. Κατανοείτε ότι ο ερευνητής θα διαχειριστεί τα δεδομένα Με εχεμύθεια;
5. Συμφωνείτε να λάβετε μέρος στην παρούσα έρευνα;

ΥΠΟΓΡΑΦΗ _____

ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ _____

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ _____

Επιβεβαιώνω ότι αποσπάσματα από την συνέντευξη μπορεί να χρησιμοποιηθούν στην τελική παρουσίαση της έρευνας και σε άλλες πιθανές δημοσιεύσεις.

ΥΠΟΓΡΑΦΗ _____

ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ _____

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ _____

Παράρτημα 6: Πρακτικά συνεντεύξεων³¹⁹

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΙΑΖΟΜΕΝΟΣ (Α)

- **Συνεντεύκτρια:** Καλημέρα σας. Αρχικά θα ήθελα να σας ευχαριστήσω για τη συμμετοχή σας και να σας υπενθυμίσω όπως έχετε ήδη διαβάσει και στο ενημερωτικό φυλλάδιο ότι η παρούσα συνέντευξη διεξάγεται στα πλαίσια διδακτορικής διατριβής κι αν είστε και εσείς σύμφωνη η συνέντευξη θα ήθελα να μαγνητοφωνηθεί.
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Ναι είμαι.
- **Συνεντεύκτρια:** Ωραία. Προτού ξεκινήσουμε με το κύριο σώμα της συνέντευξης θα ήθελα να κάνω κάποιες ερωτήσεις σχετικά με το δικό σας υπόβαθρο, ηλικία, επαγγελματική ενασχόληση, πιθανόν σπουδές ή κάτι άλλο το οποίο εσείς θα θέλατε να αναφέρετε.
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Είμαι 26 χρονών, έχω ασχοληθεί με καλλιτεχνικούς τομείς και τώρα σπουδάζω γιόγκα.
- **Συνεντεύκτρια:** Μάλιστα. Αρχικά θα ήθελα να σας ρωτήσω αν είστε μέλος σε κάποια μη κυβερνητική οργάνωση, αν συμμετέχετε σε κάποιο κίνημα είτε τώρα ή στο παρελθόν.
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Ναι δεν είμαι μέλος σε μία μη κυβερνητική οργάνωση, αλλά συμμετέχω σε κινήματα οικολογικού περιεχομένου όπως (...01:13) που είναι ανακύκλωσης και να μην χρησιμοποιούμε πράγματα που καταλήγουν στα σκουπίδια. Και σε θέματα διατροφής για τα δικαιώματα των ζώων και τέτοιου θέματος.
- **Συνεντεύκτρια:** Πώς ενημερωθήκατε για την ύπαρξη αυτών των κινήματων;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Ενημερώθηκα μέσω διάφορων ντοκιμαντέρ που έτυχε να δω ή στο internet ή YouTube και τέτοια ή κοινωνικά δίκτυα και από ανθρώπους που έχω γνωρίσει και έτσι έχουμε συζητήσει.
- **Συνεντεύκτρια:** Τι σας ώθησε στο να γίνετε μέλος; Γιατί θελήσατε να συμμετάσχετε σε αυτά τα κινήματα;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Γιατί με έκανε να δω κάποια πράγματα διαφορετικά που με έβαλαν σε σκέψεις πώς εγώ να κάνω αλλαγές στην καθημερινότητά μου. Οπότε

---

³¹⁹ Στο κείμενο υπογραμμίζονται (highlight) τα σημεία της συνέντευξης τα οποία δεν ήταν ευδιάκριτα κατά τη διαδικασία της απομαγνητοφώνησης, ανύπαρκτες λέξεις –φράσεις, και σημεία όπου απουσιάζει η συντακτική δομή.

συμμετείχα για να ενημερώνομαι πιο πολύ για όλα αυτά και να μπορώ να ενημερώσω και εγώ άλλους ανθρώπους για αυτά.

- **Συνηντεύτρια:** Τι σημαίνει για εσάς ενεργός συμμετοχή στην κοινωνία, ενεργός συμμετοχή στο κοινωνικό γίγνεσθαι;
- **Συνηντευξιαζόμενη:** Για μένα σημαίνει ότι αυτά που πιστεύεις να τα εφαρμόζεις στην καθημερινότητά σου και να μπορείς να τα εκφράζεις και να τα μοιράζεσαι με όλους τους ανθρώπους.
- **Συνηντεύτρια:** Θεωρείτε τον εαυτό σας ενεργό μέλος της κοινωνίας;
- **Συνηντευξιαζόμενη:** Ναι.
- **Συνηντεύτρια:** Θα μπορούσατε να μου αναφέρετε κάποια παραδείγματα που να ενισχύουν αυτόν τον ισχυρισμό; Τι θα φέρνατε ως παράδειγμα προκειμένου να πείσετε τον άλλον ότι είστε ενεργό μέλος της κοινωνίας;
- **Συνηντευξιαζόμενη:** Προσπαθώ αυτό που είπα και πριν να κάνω ανακύκλωση, να προσέχω τι ψωνίζω σε σχέση με το από ποια χώρα έρχεται, όλα αυτά. Το να μην παράγουμε απόβλητα αγοράζοντας από άλλες χώρες, να στηρίζεις τη χώρα σου με αυτά που αγοράζεις. Δηλαδή πιο πολύ σε αυτόν τον τομέα. Και επίσης με τον τρόπο που τρέφομαι να προσπαθώ να μην εκμεταλλεύομαι ζώα, να βασανίζονται και όλα αυτά.
- **Συνηντεύτρια:** Σε επίπεδο διακυβέρνησης τώρα και πολιτικής ποιος πιστεύετε πως πρέπει να είναι κατά τη γνώμη σας ο ρόλος του πολίτη στη διακυβέρνηση του κράτους;
- **Συνηντευξιαζόμενη:** Πιστεύω ο πολίτης πρέπει να έχει κάποιον ενεργό ρόλο όπου η γνώμη του να μπορεί να μετράει. Όχι μόνο να ψηφίζει μία φορά ας πούμε και από εκεί και πέρα... Να μπορεί να έχει και κατά τη διάρκεια μια ενεργή βάση.
- **Συνηντεύτρια:** Και πώς πιστεύετε ότι μπορεί να πραγματοποιηθεί αυτή η ενεργή δράση; Μέσω ποιων πρακτικών; Έχετε να μας πείτε κάποιο παράδειγμα;
- **Συνηντευξιαζόμενη:** Ίσως με το να δημιουργόντουσαν πιο μικρές ομάδες που τα θέματά τους να συζητιόντουσαν δηλαδή οι άνθρωποι της καθημερινότητας να συμμετείχαν σε τέτοια πράγματα και οι αποφάσεις ας πούμε να πηγαίνανε έτσι από το πιο μικρό στο πιο μεγάλο στο πιο μεγάλο.
- **Συνηντεύτρια:** Άρα μιλάμε για μία διαφορετική διαστρωμάτωση, μία διαφορετική κοινωνική δομή;
- **Συνηντευξιαζόμενη:** Ναι μάλλον.
- **Συνηντεύτρια:** Ποιες μορφές συλλογικής δράσης γνωρίζετε;
- **Συνηντευξιαζόμενη:** Πολιτικές, κοινωνικές δράσεις ας πούμε να τις κατονομάσω ας πούμε;
- **Συνηντεύτρια:** Αν θέλετε.

- **Συεντευξιαζόμενη:** Εντάξει οι αναρχικοί ας πούμε που είναι πιο πολιτική, οι vegans που είναι πιο πολύ με τη διατροφή και με τα δικαιώματα των ζώων, οι οικολόγοι...
- **Συεντεύκτρια:** Άρα μιλάτε ουσιαστικά για κοινωνικά κινήματα. Πολύ σωστά το κοινωνικό κίνημα είναι μία από τις πιο βασικές μορφές συλλογικής δράσης. Μια που μιλάμε... μία που έχουμε μπει στο πεδίο της συλλογικής δράσης και της δημόσιας σφαίρας έχετε λάβει ποτέ μέρος σε κάποια κινητοποίηση;
- **Συεντευξιαζόμενη:** Έχω λάβει μέρος σε κάποιες πορείες κάποιων θεμάτων.
- **Συεντεύκτρια:** Θέλετε να μου πείτε ένα παράδειγμα;
- **Συεντευξιαζόμενη:** Για περιβαλλοντικούς λόγους ας πούμε, για μεταλλεία, για εκμετάλλευση κάποιων περιοχών που είναι προστατευόμενη υποτίθεται και αυτά, ενώ τελικά πάνε να τις εκμεταλλευτούν. Σε κάποιες ας πούμε συναυλίες αλληλεγγύης, έχω συμμετάσχει. Τέτοια θέματα.
- **Συεντεύκτρια:** Θυμάστε την τελευταία συλλογική κινητοποίηση στην οποία συμμετείχατε;
- **Συεντευξιαζόμενη:** Αυτή τη στιγμή δεν θυμάμαι όχι.
- **Συεντεύκτρια:** Δεν πειράζει. Για τις προηγούμενες κινητοποιήσεις για τις οποίες μου μιλήσατε, πώς ενημερωθήκατε;
- **Συεντευξιαζόμενη:** Ενημερώθηκα κυρίως μέσω γνωστών μου, ανθρώπων του περιβάλλοντός μου.
- **Συεντεύκτρια:** Θεωρείτε σημαντική τη συμμετοχή των πολιτών σε τέτοιες κινητοποιήσεις;
- **Συεντευξιαζόμενη:** Θεωρώ σημαντικό ναι.
- **Συεντεύκτρια:** Πιστεύετε πως μπορούν να φέρουν ουσιαστικές αλλαγές στις δομές της κοινωνίας; Το να συμμετέχω εγώ σε πορείες, σε διάφορες μορφές έκφρασης αλληλεγγύης όπως μπορεί για παράδειγμα να είναι αυτές οι συναυλίες αλληλεγγύης στις οποίες αναφερθήκατε μπορούν να φέρουν μία ουσιαστική αλλαγή;
- **Συεντευξιαζόμενη:** Υπάρχουν αλλαγές που μπορούν να γίνουν όντως, π.χ. ας πούμε αν είναι μία συναυλία αλληλεγγύης που θα μαζευτούν κάποια χρήματα για ένα συγκεκριμένο σκοπό. Για κάτι μεγαλύτερο δεν είμαι σίγουρη, δεν ξέρω ακριβώς. Αλλά πιστεύω ότι αξίζει να το δοκιμάσεις και να μην παραιτείσαι τελείως.
- **Συεντεύκτρια:** Τι σημαίνει για εσάς εθελοντισμός;
- **Συεντευξιαζόμενη:** Εθελοντισμός σημαίνει στα θέματα που είσαι ευαίσθητοποιημένος να προσφέρεις και να μαθαίνεις μέσα από αυτό και περισσότερα πράγματα για αυτό.

- **Συνεντεύκτρια:** Έχετε να μας αναφέρετε κάποιο προσωπικό παράδειγμα εθελοντικής δραστηριότητας; Έχετε ποτέ ασχοληθεί εσείς με τον εθελοντισμό;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Εθελοντισμό έχω κάνει σε τομείς εκπαίδευσης για μένα, στον καλλιτεχνικό τομέα που συμμετείχα σε κάποια project εθελοντικά ώστε να εκπαιδευτώ παραπάνω σε αυτά τα κομμάτια.
- **Συνεντεύκτρια:** Πιστεύετε ότι ο άνθρωπος ουσιαστικά εξελίσσεται μέσω της ενεργούς συμμετοχής; Μπορεί η συμμετοχή μας τα κοινά και στην κοινωνία να μας βελτιώσει και ως ανθρώπους και ως προσωπικότητες;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Ναι το πιστεύω.
- **Συνεντεύκτρια:** Εσείς θα θέλατε σε προσωπικό επίπεδο να είστε πιο ενεργή στα κοινωνικά δρώμενα αλλά και στα πολιτικά δρώμενα ή είστε ευχαριστημένη με τον εαυτό σας;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Νομίζω ότι περνάω φάσεις δηλαδή κάποιες στιγμές που αισθάνομαι ότι είμαι ευχαριστημένη και άλλες φορές που αισθάνομαι ότι θα ήθελα να είμαι πιο ενεργά συμμετοχή.
- **Συνεντεύκτρια:** Υπάρχει κάτι το οποίο ανά χρονικές περιόδους σας εμποδίζει ούτως ώστε να είστε τόσο ενεργή όσο θα θέλατε;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Ναι γιατί υπάρχουν στιγμές που δεν είμαι σίγουρη αν αυτά που κάνω όντως έχει κάποιο αποτέλεσμα. Αλλά μετά είναι αυτή η σκέψη που μου ξανάρχεται αν κάνω μία προσπάθεια τουλάχιστον.
- **Συνεντεύκτρια:** Όταν σας αναφέρω το όνομα Παύλος Φύσσα ποιες είναι οι πρώτες τρεις λέξεις που σας έρχονται στο μυαλό;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Δολοφονία, Χρυσή Αυγή και αδικία.
- **Συνεντεύκτρια:** Γνωρίζετε το περιστατικό; Έχετε ενημερωθεί για το περιστατικό;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Ναι.
- **Συνεντεύκτρια:** Θα θέλατε να μου πείτε τη γνώμη σας για το γεγονός;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Νομίζω ότι αυτές οι τρεις λέξεις είναι κάπως η γνώμη μου. Ότι ήταν έγκλημα με σκοπό να γίνει αυτό. Δεν ήταν κάτι τυχαίο. Και ότι είναι μεγάλη αδικία και πως μέχρι στιγμής δεν έχουν αναληφθεί ευθύνες και όλα αυτά.
- **Συνεντεύκτρια:** Στις τρεις λέξεις που σας ζήτησα να χρησιμοποιήσετε προκειμένου να προσδιορίσετε το γεγονός αναφέρατε τη λέξη Χρυσή Αυγή, μία συγκεκριμένη πολιτική παράταξη. Θα χαρακτηρίζατε τη δολοφονία του Παύλου Φύσσα ως πολιτική δολοφονία;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Ναι.
- **Συνεντεύκτρια:** Θυμάστε πώς ενημερωθήκατε αρχικά για το γεγονός της δολοφονίας του Παύλου Φύσσα;

- **Συεντευξιαζόμενη:** Δεν είμαι σίγουρη αλλά πιστεύω ότι ήταν... σίγουρα είχε πολύ το internet, έπαιζε ρόλο και η τηλεόραση. Εντάξει και μετά όλοι το συζητάγαμε.
- **Συεντεύκτρια:** Μετά τη δολοφονία του Παύλου Φύσσα ακολούθησαν διάφορες κινητοποιήσεις και άμεσα και τα επόμενα χρόνια ως ένδειξη αλληλεγγύης. Λάβατε μέρος σε κάποιες από αυτές;
- **Συεντευξιαζόμενη:** Ναι έλαβα μέρος σε κάποιες συναυλίες.
- **Συεντεύκτρια:** Αλληλεγγύης; Θυμάστε αν ήταν άμεσα μετά τη δολοφονία ή μεταγενέστερα;
- **Συεντευξιαζόμενη:** Ήταν σχετικά κοντά.
- **Συεντεύκτρια:** Στο σύντομο χρονικό διάστημα που ακολούθησε μετά τη δολοφονία. Τι σας ώθησε να λάβετε μέρος;
- **Συεντευξιαζόμενη:** Ότι όλο αυτό που έγινε με προβλημάτισε πολύ και ήθελα να συμμετάσχω επειδή ένιωθα ότι κάτι μπορεί να γίνει εκείνη τη στιγμή. Και ήθελα να είμαι εκεί κοντά στους ανθρώπους που κάπως έχουμε την ίδια άποψη.
- **Συεντεύκτρια:** Θα ήθελα τώρα να περάσουμε λίγο σε μία ενότητα που αφορά στον τρόπο κατά τον οποίο κάνετε χρήση του διαδικτύου και των νέων τεχνολογιών. Μπορείτε να προσδιορίσετε πόσες ώρες ημερησίως είστε online;
- **Συεντευξιαζόμενη:** Online είμαι συνεχώς. Δεν ασχολούμαι όλη την ώρα όμως με αυτό, αλλά άμα έρθει μία ενημέρωση, κάτι, θα τη δω σχετικά γρήγορα.
- **Συεντεύκτρια:** Άρα εννοείτε ότι ουσιαστικά δεν είστε όλη μέρα μπροστά από την οθόνη ενός υπολογιστή, ενός κινητού αλλά είστε συνδεδεμένη, έχετε ενεργοποιημένα τα notification κ.ο.κ. Όταν βρίσκεστε online και χρησιμοποιείτε τον υπολογιστή σας είτε το κινητό σας τηλέφωνο, ποιες διαδικτυακές δραστηριότητες απολαμβάνετε περισσότερο; Για ποιο λόγο χρησιμοποιείτε το διαδίκτυο ουσιαστικά;
- **Συεντευξιαζόμενη:** Τον χρησιμοποιώ για ενημέρωση, έτσι, διάφορων θεμάτων, για διασκέδαση σίγουρα να ακούσω κάποια μουσική ή κάτι και για να ψάξω πράγματα πάνω στο αντικείμενο που με ενδιαφέρει ας πούμε στη γιόγκα και αυτά.
- **Συεντεύκτρια:** Σε ποιες σελίδες κοινωνικής δικτύωσης έχετε λογαριασμό; Facebook, Twitter, YouTube, Instagram, LinkedIn ίσως;
- **Συεντευξιαζόμενη:** Έχω στο Facebook, στο Twitter και στο YouTube αλλά δεν τον χρησιμοποιώ αυτόν πολύ.
- **Συεντεύκτρια:** Από τις τρεις που αναφέρετε ποια χρησιμοποιείτε περισσότερο;
- **Συεντευξιαζόμενη:** Το Facebook.
- **Συεντεύκτρια:** Το Facebook. Για ποιο λόγο περισσότερο το Facebook;

- **Συνεντευξιαζόμενη:** Επειδή νομίζω ότι υπάρχουν... πολλοί γνωστοί μου το χρησιμοποιούν, οπότε επικοινωνούμε μέσα από αυτό. Οπότε για αυτό νομίζω ότι με τραβάει πιο πολύ αυτό.
- **Συνεντεύκτρια:** Άρα το έχετε κυρίως και ως ένα κανάλι επικοινωνίας με φίλους και γνωστούς. Θυμάστε πότε περίπου αρχίσατε να ασχολείστε με τις συγκεκριμένες σελίδες κοινωνικής δικτύωσης;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Ναι. Το YouTube το είχα ανοίξει αρκετά χρόνια πριν, δεν θυμάμαι πόσο όμως. Το facebook και το Twitter τα τελευταία χρόνια, δηλαδή 3 χρόνια νομίζω.
- **Συνεντεύκτρια:** Έχετε στην κατοχή σας smartphone;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Έχω ναι.
- **Συνεντεύκτρια:** Έχετε κατεβάσει αυτές τις σελίδες ως εφαρμογές στο κινητό σας τηλέφωνο;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Ναι τις έχω.
- **Συνεντεύκτρια:** Πιο συχνά χρησιμοποιείτε το κινητό σας τηλέφωνο ή τον ηλεκτρονικό σας υπολογιστή για να μπειτε στο διαδίκτυο και στα social media;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Το κινητό.
- **Συνεντεύκτρια:** Το κινητό σας τηλέφωνο. Πόσο συχνά χρησιμοποιείτε το κινητό σας τηλέφωνο για να μπειτε στις συγκεκριμένες ιστοσελίδες; Όταν μπειτε στο ίντερνετ, όταν συνδεθείτε στο διαδίκτυο από το κινητό σας τηλέφωνο θα μπειτε κατά κύριο λόγο σε ένα από αυτά τα social media;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Ναι. Έχει γίνει λίγο σαν αυτόματο.
- **Συνεντεύκτρια:** Ωραία. Μου είπατε πριν ότι ανήκετε σε κάποια οικολογικά και διατροφικά vegan κινήματα. Αυτά τα κινήματα στα οποία ανήκετε διαθέτουν κάποιο λογαριασμό σε κάποια σελίδα κοινωνικής δικτύωσης;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Ναι έχουν ομάδες.
- **Συνεντεύκτρια:** Σε ποιο συγκεκριμένα;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Στο Facebook.
- **Συνεντεύκτρια:** Στο Facebook. Τα ακολουθείτε; Ακολουθείτε τις αναρτήσεις τους στο facebook;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Τα ακολουθώ ναι.
- **Συνεντεύκτρια:** Παρακολουθείτε τις δράσεις άλλων οργανώσεων και κινημάτων είτε είστε μέλος είτε όχι μέσω σελίδων κοινωνικής δικτύωσης;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Παρακολουθώ κάποιες. Κατά καιρούς μπορεί να έχουν έρθει μπροστά μου και να μου έχει φανεί ενδιαφέρον και να τις έχω οπότε τυχαίνει να βλέπω ως πούμε κάποια πράγματα. Και σε σχέση και με αυτό που λέγαμε πριν

υπάρχει και μία ομάδα στο Facebook για τη δίκη της Χρυσής Αυγής που και αυτήν την έχω πατήσει να τη βλέπω τι γίνεται.

- **Συνηντεύτρια:** Να λαμβάνετε από εκεί ενημερώσεις. Έχετε μπει ποτέ στη διαδικασία να αναδημοσιεύσετε κάποια ενημέρωση από αυτήν την ομάδα που αφορά στη δίκη της Χρυσής Αυγής;
- **Συνηντευξιαζόμενη:** Δε θυμάμαι. Ίσως στην αρχή όταν είχα μπει στην ομάδα να είχα δημοσιεύσει την ομάδα ας πούμε. Αλλά δεν είμαι και σίγουρη. Δε θυμάμαι πολύ καλά.
- **Συνηντεύτρια:** Έχετε αντιμετωπίσει ποτέ κάποιον κίνδυνο χρησιμοποιώντας τα social media;
- **Συνηντευξιαζόμενη:** Όχι.
- **Συνηντεύτρια:** Όχι. Τώρα συγκεκριμένα για το Twitter μου είπατε προηγουμένως ότι έχετε λογαριασμό στο twitter. Τα κινήματα που αναφέρατε πέρα από το Facebook έχουν κάποιο λογαριασμό στο Twitter;
- **Συνηντευξιαζόμενη:** Στο Twitter επειδή δεν το χρησιμοποιώ πολύ από τότε που το άνοιξα δεν γνωρίζω αν υπάρχει κάτι.
- **Συνηντεύτρια:** Τι... ανεβάζετε περιεχόμενο στο Twitter και τι είδους περιεχόμενο;
- **Συνηντευξιαζόμενη:** Δεν ανεβάζω, πιο πολύ βλέπω τι ανεβάζουν οι άλλοι.
- **Συνηντεύτρια:** Βλέπετε, παρακολουθείτε τι ανεβάζουν οι άλλοι χρήστες. Το προφίλ των ανθρώπων που ακολουθείτε μέσα του λογαριασμού σας στο Twitter θα μπορούσατε να το προσδιορίσετε; Πρόκειται για φίλους, πρόκειται για ανθρώπους αγνώστους αλλά με κοινή κουλτούρα, κοινά ενδιαφέροντα, δημόσια πρόσωπα, πολιτικούς, δημοσιογράφους;
- **Συνηντευξιαζόμενη:** Ναι. Νομίζω το προφίλ των ανθρώπων είναι πιο κοντά σε αυτό που μου ταιριάζουν εμένα είτε φίλοι είτε πρόσωπα πιο γνωστά που μπορεί να έχω κοινά.
- **Συνηντεύτρια:** Αν θα μπορούσατε με μία λέξη να περιγράψετε τον βασικό λόγο που χρησιμοποιείτε το Twitter, ποιος θα ήταν;
- **Συνηντευξιαζόμενη:** Ενημέρωση.
- **Συνηντεύτρια:** Μάλιστα. Έχετε λάβει ποτέ μέρος σε κάποια πορεία, σε κάποια κινητοποίηση, σε κάποια μορφή συλλογικής δράσης η οποία να ξεκίνησε μέσω του Internet ή για την οποία αρχικά ενημερωθήκατε μέσω του διαδικτύου;
- **Συνηντευξιαζόμενη:** Ναι έχω συμμετάσχει.
- **Συνηντεύτρια:** Θυμάστε σε τι αφορούσε το γεγονός;
- **Συνηντευξιαζόμενη:** Δε θυμάμαι ακριβώς τώρα, αλλά ενημερώνομαι και μέσα από το ίντερνετ για διάφορες δράσεις οπότε σίγουρα έχω συμμετάσχει από εκεί μέσα.

- **Συνεντεύκτρια:** Θεωρείτε πως το ίντερνετ και οι νέες τεχνολογίες παρέχουν εργαλεία τα οποία εμείς με τη σειρά μας οι πολίτες θα μπορούσαμε να αξιοποιήσουμε για την επίλυση κοινωνικών προβλημάτων; Πώς θα μπορούσαμε να εκμεταλλευτούμε το Internet για να βελτιώσουμε την καθημερινότητά μας, αν θα μπορούσαμε;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Πιστεύω πως επειδή είναι ένα μέσο που το χρησιμοποιούν πολλοί άνθρωποι ότι σίγουρα βοηθάει στο να ενημερώνονται και άλλοι άνθρωποι που μπορεί να μην ασχολούνται με κάποια πράγματα για κάποια θέματα. Τώρα βέβαια είναι και πώς το χρησιμοποιεί ο καθένας.
- **Συνεντεύκτρια:** Άρα λοιπόν ουσιαστικά λέτε ότι το βασικό του πλεονέκτημα είναι η μαζική ενημέρωση και ότι εύκολα πάρα πολλοί άνθρωποι διασκορπισμένοι μπορούν να έχουν πρόσβαση σε πληροφορίες. Μπορεί το διαδίκτυο να προάγει τελικά τον ακτιβισμό και την ουσιαστική κινητοποίηση; Μπορεί να θεωρηθεί ως ένα τέτοιο εργαλείο; Μπορεί να κάνει τους πολίτες ενεργούς και πιο συμμετοχικούς;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Δεν ξέρω σίγουρα πάντως στις ομάδες που παρακολουθώ βλέπω ότι όντως είναι πολύ ενεργοί και προσπαθούν να κάνουν... να μαζεύονται και εκτός του δικτύου, εκτός του να ανεβάζουν απλά πράγματα στο ίντερνετ. Βλέπω ότι προσπαθούν να συναντιούνται και να κάνουν πρακτικά πράγματα. Τώρα δεν ξέρω αν αυτοί θα το κάνανε ούτως ή άλλως από πριν αλλά τουλάχιστον εκεί ίσως να είναι ένα μέρος για να συναντηθούν όλοι αυτοί οι άνθρωποι.
- **Συνεντεύκτρια:** Άρα δίνει τη δυνατότητα σε ανθρώπους που δε γνωρίζονταν πιθανόν...
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Κοινής ιδεολογίας να έρθουν πιο κοντά.
- **Συνεντεύκτρια:** Να έρθουν πιο κοντά και αυτή η πρακτική να λάβει χώρα και εκτός διαδικτύου. Γνωρίζετε τι είναι το petition;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Όχι.
- **Συνεντεύκτρια:** Το petition είναι ένα ηλεκτρονικό ψήφισμα διαμαρτυρίας, μία ηλεκτρονική συλλογή υπογραφών. Έχετε υπογράψει ποτέ κάποιο ηλεκτρονικό petition, κάποιο ηλεκτρονικό ψήφισμα διαμαρτυρίας;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Έχω υπογράψει ναι αλλά δεν... Δηλαδή είχα υπογράψει μία δυο φορές σε κάποια πράγματα που μπορεί να μου είχε στείλει κάποιος γνωστός μου και όλα αυτά, αλλά δεν ήμουν σίγουρη κατά πόσο κάτι είναι αυτό. Άμα είναι έγκυρο. Δηλαδή δεν έχω πολλές πληροφορίες για όλα αυτά.
- **Συνεντεύκτρια:** Άρα δε μπορείτε να πείτε και αν το θεωρείτε και αποτελεσματικό μέσο ή όχι. Έχετε ποτέ χρησιμοποιήσει το facebook, το Twitter ή κάποιο άλλο social media για να δημοσιεύσετε κάποιο κάλεσμα σε δράση, εννοώντας να

- δημοσιεύσετε ένα event για μία συγκέντρωση, για μία πορεία, για μία δράση αλληλεγγύης;
- **Συνηνευξιαζόμενη:** Ναι έχω.
  - **Συνηνευέκτρια:** Το έχετε χρησιμοποιήσει. Το θεωρείτε με τη σειρά του αυτό αποτελεσματικό; Το να δημοσιεύω καλέσματα, ανοιχτά καλέσματα σε δράση μέσω social media;
  - **Συνηνευξιαζόμενη:** Ναι πιστεύω πως είναι.
  - **Συνηνευέκτρια:** Θεωρείτε πως και οι ίδιοι οι πολίτες με τη σειρά τους γίνονται πιο δραστήριοι όταν προβάλλεται η δράση τους μέσω social media; Όταν εγώ μέσω του προσωπικού μου προφίλ προβάλλω τη δράση μου σε συλλογικό επίπεδο, αυτόματα έχει πιθανότητες να με κάνει και πιο ενεργή;
  - **Συνηνευξιαζόμενη:** Εντάξει. Νομίζω όμως ότι δεν είναι μόνο το θέμα όμως να το προβάλλεις γιατί πολλές φορές μπορεί να μείνεις μέσα σε αυτό. Ίσως όμως να σου δίνει και ένα κίνητρο γιατί οι άνθρωποι είναι τώρα έτσι λίγο πιο πολύ της εικόνας τελευταία. Οπότε επειδή ίσως επειδή θες να το προβάλλεις να το κάνεις κιόλας πιο έντονα; Τι να πω; Δεν ξέρω.
  - **Συνηνευέκτρια:** Έχετε ποτέ δημοσιεύσει στη σελίδα σας στα social media υλικό από οποιαδήποτε διαμαρτυρία ή κινητοποίηση;
  - **Συνηνευξιαζόμενη:** Νομίζω πως όχι.
  - **Συνηνευέκτρια:** Όχι. Θα μπορούσατε γενικά να αναφέρετε κάποια πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα του διαδικτύου και των νέων τεχνολογιών τα οποία έχουν να κάνουν με την εμπλοκή του πολίτη στη δημόσια σφαίρα, με την εξέλιξη των κοινωνικών κινημάτων. Ποια είναι τα υπέρ και τα κατά του διαδικτύου σε αυτό το πεδίο;
  - **Συνηνευξιαζόμενη:** Εγώ πιστεύω πως το υπέρ είναι αυτό ότι μπορείς να κάνεις γνωστό κάτι που μπορεί κάποιος άνθρωπος να μην είχαν πρόσβαση σε αυτό επειδή υπάρχει μεγάλη ανταπόκριση. Βέβαια από την άλλη πιστεύω ότι μπορεί να μένεις μόνο σε αυτό, δηλαδή στην αναμετάδοση ειδήσεων και όλα αυτά. Αυτό θα μπορούσα να πω ότι είναι ένα κατά ίσως.
  - **Συνηνευέκτρια:** Ότι πολλές φορές οι άνθρωποι αρκούνται στο να κάνουν πράγματα διαδικτυακά χωρίς ουσιαστικά να τα εφαρμόζουν στην πράξη. Εσάς σας έχει τύχει ποτέ να κάνετε κάτι αντίστοιχο; Να συμμετέχετε δηλαδή διαδικτυακά σε κάποιο κοινωνικό γεγονός, να δημοσιεύετε υλικό, να κάνετε like, να υπογράφετε κάποιο petition που λέγαμε προηγουμένως, χωρίς όμως ποτέ να κάνετε πραγματική εφαρμογή των όσων ψηφιακά υποστηρίζετε εκτός διαδικτύου;

- **Συνηντευξιαζόμενη:** Προσπαθώ να μην το κάνω. Πολύ πιθανό να το έχω κάνει. Δεν είναι κάτι που το θυμάμαι ξεκάθαρα, αλλά είναι μέσα στο μυαλό μου σαν ότι δεν θα ήθελα να κάνω κάτι τέτοιο.
- **Συνηντεύτρια:** Θεωρείτε πως τέτοιες πρακτικές έχουν αποτέλεσμα; Ακόμη δηλαδή και μόνο μια -αν θα μπορούσαμε να το πούμε- ψηφιακή ανυπακοή θα μπορούσε να έχει κάποιο αντίκτυπο και ας μη βγει εκτός διαδικτύου; Ή πιστεύετε πως μόνο ότι μετουσιώνεται σε πραγματική πράξη εκτός διαδικτύου είναι αποτελεσματικό;
- **Συνηντευξιαζόμενη:** Νομίζω ότι πρέπει να γίνονται πράξεις πραγματικές ας πούμε για να είναι κάτι. Εκτός αν είναι κάτι πιο μεγάλο, δεν ξέρω, που γίνει κάτι έτσι πολύ... αλλά νομίζω και πάλι ότι το πόσο απλά να λέμε ότι αντιδράμε δεν νομίζω ότι είναι τελικά πραγματική αντίδραση γιατί είναι σαν απλά να φωνάζουμε. Δεν είναι ότι κάτι γίνεται. Πιστεύω ότι θέλει πράξη.
- **Συνηντεύτρια:** Πράξη λοιπόν και όχι μόνο ψηφιακή συμμετοχή. Όταν θέλετε να ενημερωθείτε για κάποιο έκτακτο γεγονός -είπαμε για παράδειγμα την περίπτωση του Παύλου Φύσσα, μου είπατε εσείς την περίπτωση κάποιων προστατευόμενων περιοχών και ούτω καθεξής- χρησιμοποιείτε για να ενημερωθείτε κυρίως το διαδίκτυο, τα social media ή επιλέγετε τα παραδοσιακά μέσα ενημέρωσης; Εφημερίδες, ραδιόφωνο τηλεόραση;
- **Συνηντευξιαζόμενη:** Τηλεόραση δεν βλέπω τόσο πολύ. Ραδιόφωνο παρακολουθώ και internet.
- **Συνηντεύτρια:** Άρα internet και ραδιόφωνο θα λέγατε; Πιο αξιόπιστη πηγή ενημέρωσης ποια θεωρείτε τα “παλιά” μέσα, τα παραδοσιακά ή τα νέα μέσα, αυτά που σχετίζονται με το διαδίκτυο;
- **Συνηντευξιαζόμενη:** Νομίζω ότι στο διαδίκτυο έχεις την ευκαιρία να κάνεις σύγκριση των ειδήσεων που βγαίνουν και όχι να ακούς μόνο ένα πράγμα. Οπότε αυτό μπορείς να χρησιμοποιήσεις τη δικιά σου κρίση για να βρεις αυτό που πιστεύεις ότι είναι πιο αξιόπιστο.
- **Συνηντεύτρια:** Άρα λοιπόν η πολυφωνία είναι αυτή που καθιστά για εσάς το διαδίκτυο πιο αξιόπιστο. Πιστεύετε ότι το Internet καλύπτει κομμάτια της πολιτικής και κοινωνικής ζωής που δεν καλύπτουν τα παραδοσιακά μέσα μαζικής ενημέρωσης; Υπάρχουν πληροφορίες που μπορούμε να βρούμε στο Internet για κάποια γεγονότα τις οποίες δεν θα τις βλέπαμε στις εφημερίδες, δεν θα τις ακούγαμε στην τηλεόραση και ούτω καθεξής;
- **Συνηντευξιαζόμενη:** Ναι το πιστεύω.
- **Συνηντεύτρια:** Γιατί πιστεύετε ότι συμβαίνει αυτό;

- **Συνηντευξιαζόμενη:** Γιατί πιστεύω ότι υπάρχουν πολλά πράγματα που μπορεί να μην ενδιαφέρουν πολλούς ανθρώπους οπότε δε θα το βγάλουν τόσο εύκολα σε μία εφημερίδα ή σε κάτι τέτοιο. Οπότε μπορείς να ψάξεις εσύ και να βρεις ακριβώς αυτό που σε ενδιαφέρει.
- **Συνηντεύτρια:** Άρα έχει να κάνει με την ακροαματικότητα; Ότι στα άλλα μέσα ψάχνουν πιο πολύ θεματολογία που να αφορά τον κόσμο προκειμένου να πετύχουν υψηλότερα νούμερα;
- **Συνηντευξιαζόμενη:** Δεν ξέρω άμα είναι θέματα νούμερων. Ίσως ζήτησης, πόσο ενδιαφέρει κάποιον ένα θέμα. Και δεν ξέρω τώρα, ίσως πόσο συμφέρον είναι να ακουστεί ένα θέμα ή όχι.
- **Συνηντεύτρια:** Συμφέρον από ποιας απόψεως;
- **Συνηντευξιαζόμενη:** Για το κοινωνικό σύνολο. Ας πούμε κάποιες ειδήσεις ίσως να είναι πιο καθησυχαστικές ή πιο τρομοκρατικές ώστε να είμαστε και εμείς ή πιο ήρεμοι ή πιο τρομαγμένοι.
- **Συνηντεύτρια:** Αντίστοιχα. Αυτό συναντάται πιο συχνά στην τηλεόραση, στα παραδοσιακά μέσα ή στο ίντερνετ;
- **Συνηντευξιαζόμενη:** Στην τηλεόραση και στο ίντερνετ υπάρχει.
- **Συνηντεύτρια:** Άρα δεν θα κάνατε διάκριση μεταξύ...
- **Συνηντευξιαζόμενη:** Ίσως όμως περισσότερο νομίζω στην τηλεόραση.
- **Συνηντεύτρια:** Μου είπατε προηγουμένως ότι για το γεγονός του Παύλου Φύσσα αρχικά ενημερωθήκαμε από την τηλεόραση και από το internet συνδυαστικά, αλλά και από κοινούς γνωστούς. Στη συνέχεια όσον αφορά στην εξέλιξη των γεγονότων σχετικά με τη δολοφονία από που επιλέξατε να ενημερωθείτε;
- **Συνηντευξιαζόμενη:** Από το ίντερνετ.
- **Συνηντεύτρια:** Από το internet μου αναφέραμε και προηγουμένως αν δεν κάνω λάθος και μία ομάδα...
- **Συνηντευξιαζόμενη:** Την Golden Dawn Watch .....
- **Συνηντεύτρια:** Η Golden Dawn Watch είναι η βασική πηγή από την οποία επιλέγετε να ενημερώνεστε σχετικά με το γεγονός;
- **Συνηντευξιαζόμενη:** Όχι. Μπορεί να βρω και κάποιο άλλο άρθρο αλλά βασικώς επειδή έχει περάσει και πολύς καιρός η αλήθεια είναι ότι εκεί μου έρχεται πιο συχνά κάτι ώστε να δω...
- **Συνηντεύτρια:** Εξελίξεις. Συμμετείχατε είτε offline είτε online... Offline μου είπατε ότι συμμετείχατε, ότι λάβατε μέρος σε διάφορες συναυλίες αλληλεγγύης μετά τη δολοφονία του Παύλου Φύσσα. Online συμμετείχατε σε κάποιες από τις διαμαρτυρίες; Μπήκατε στη διαδικασία να δημοσιεύσετε κάποιο άρθρο, να κάνετε κάποιο σχόλιο, να υπογράψετε ίσως κάποιο ψήφισμα;

- **Συνεντευξιαζόμενη:** Δεν θυμάμαι. Νομίζω πως όχι.
- **Συνεντεύκτρια:** Όχι. Όσον αφορά τώρα το μέλλον στο πεδίο της συλλογικής δράσης, θα μπορούσατε να οραματιστείτε τον τρόπο κατά τον οποίο θα οργανώνονται οι άνθρωποι σε συλλογικό επίπεδο σε 10 χρόνια από τώρα; Πιστεύετε ότι θα έχει αλλάξει κάτι;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Ίσως να έχει γίνει πιο έντονο αυτό με τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης ώστε να είναι πιο μεγάλες ομάδες και έτσι μέσα από αυτές να ενημερώνονται πιο άμεσα για τα πράγματα που ενδιαφέρεται η κάθε ομάδα και τις δράσεις που θέλει να ακολουθήσει.
- **Συνεντεύκτρια:** Πιστεύετε ότι θα είναι δηλαδή περισσότερο ή λιγότερο δραστήριοι οι πολίτες στο μέλλον σε 10 χρόνια από τώρα και γιατί;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Πιστεύω πως θα είναι πιο δραστήριοι αν τα πράγματα δεν είναι καλά για τον κόσμο ας πούμε και ότι θα θέλουν να αντιδράσουν σε αυτό. Δεν πιστεύω ότι ο κόσμος θα γίνεται όλο πιο αναισθητός ας πούμε και ότι τα πράγματα θα ακολουθούν τη δικιά τους πορεία.
- **Συνεντεύκτρια:** Άρα πιστεύετε ότι όσο χειρότερες είναι οι κοινωνικές συνθήκες αντίστοιχα τόσο πιο δραστήριοι θα είναι οι πολίτες. Πιστεύετε ότι τα social media θα συμβάλουν σε αυτό είτε θετικά είτε αρνητικά;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Ναι το πιστεύω.
- **Συνεντεύκτρια:** Θα είναι θετική ή αρνητική η επίδρασή τους;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Πιστεύω ότι στα κοινωνικά δίκτυα επειδή ο κάθε άνθρωπος αναλόγως με το τι ιδεολογία έχει ακολουθεί παρόμοια πράγματα, πιστεύω ότι αντίστοιχα θα έχει και τα θετικά θα έχει και τα αρνητικά. Δηλαδή οι άνθρωποι που θέλουν να ασχοληθούν με κάτι θα έχουν πιο πολύ πρόσβαση σε αυτό και άνθρωποι που δεν θέλουν θα έχουν πρόσβαση σε κάτι άλλο.
- **Συνεντεύκτρια:** Ωραία. Θα ήθελα να σε ευχαριστήσω πάρα πολύ για το χρόνο σας και για τη συμμετοχή σας. Και να σας πω ότι με την ολοκλήρωση της συνέντευξης υπάρχει η δυνατότητα να μου δώσετε κάποιο e-mail επικοινωνίας και σε περίπτωση που και εσείς το επιθυμείτε να λάβετε τα τελικά αποτελέσματα της έρευνας στην οποία και εσείς λάβατε μέρος. Σας ευχαριστώ πολύ ξανά. Θα θέλατε να προσθέσετε κάτι;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Όχι. Και εγώ σας ευχαριστώ πολύ.

Συνεντευξιαζόμενος (B)

- **Συνεντεύκτρια:** Καλημέρα. Αρχικά θα ήθελα να σας ευχαριστήσω για το χρόνο σας. Να σας υπενθυμίσω για ακόμη μία φορά ότι η συγκεκριμένη συνέντευξη

διεξάγεται στα πλαίσια εκπόνησης διδακτορικής διατριβής και να σας πω ότι συνέντευξη καταγράφεται, μαγνητοφωνείται και όπως έχετε διαβάσει και στο ενημερωτικό φυλλάδιο υπάρχει πιθανότητα τα όσα θα συζητήσουμε να δημοσιευτούν σε μεταγενέστερες μελέτες επιστημονικές. Οπότε είμαστε σύμφωνοι. Δεν νομίζω να υπάρχει κάποιο πρόβλημα;

- **Συνεντευξιαζόμενος:** Ευχαριστώ πολύ και από τη μεριά μου που με επιλέξατε να μετέχω στη συνέντευξη αυτή και βεβαίως δίνω τη συγκατάθεσή μου να δημοσιεύσετε οτιδήποτε θέλετε από το προϊόν της συνέντευξης.
- **Συνεντεύτρια:** Πριν ξεκινήσουμε θα θέλατε να μου πείτε λίγα λόγια για εσάς, την ηλικία σας, επαγγελματική ενασχόληση, ακαδημαϊκό υπόβαθρο;
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Έχω τελειώσει ΤΕΙ και ΑΣΟΕΕ. Είμαι 57 ετών έγγαμος με ένα παιδί, εργάζομαι περί τα 37 συνεχή χρόνια στον ιδιωτικό τομέα σε οικονομικές διευθύνσεις. Η τελευταία μου ενασχόληση είναι σε μεγάλη πολυεθνική εταιρεία στην οικονομική της διεύθυνση.
- **Συνεντεύτρια:** Πολύ ωραία. Θα ήθελα να σας ρωτήσω αν είστε σήμερα μέλος σε κάποια μη κυβερνητική οργάνωση, σε κάποιο κίνημα ή αν δεν είστε σήμερα αν έχετε υπάρξει στο παρελθόν μέλος είτε ΜΚΟ, είτε κοινωνικού κινήματος είτε κινήματος;
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Καταρχήν σήμερα δεν είμαι ενεργοποιημένος άμεσα. Μπορώ και βοηθάω όμως εθελοντικά σε διάφορες περιπτώσεις που μου δίνεται η δυνατότητα. Στο παρελθόν είχα ενασχοληθεί και με τον σπουδαστικό συνδικαλισμό, ήμουν μέλος διοικητικού συμβουλίου στη σχολή μου. Υπήρξα στη συνέχεια σε σύλλογο Γονέων και Κηδεμόνων επί 6 χρόνια επίσης μέλος και είχα συμμετάσχει σε διάφορα κινήματα αρκετά ενεργά.
- **Συνεντεύτρια:** Όπως;
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Πανσπουδαστικό κίνημα, φοιτητικό κίνημα, σπουδαστικό κίνημα, κίνημα για της ειρήνης... ήμουν ενεργό μέλος στην επιτροπή ειρήνης Αθηνών.
- **Συνεντεύτρια:** Τι σας ώθησε τότε να λάβετε μέρος, να συμμετάσχετε στα κινήματα που αναφέρατε;
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Η πίστη ότι με την κοινή προσπάθεια μπορείς να συμβάλλεις να βελτιωθούν πράγματα, να βελτιωθεί η κοινωνία και το επίπεδο της ζωής για το σύνολο των ανθρώπων μέσα από αυτή τη συμμετοχική δράση.
- **Συνεντεύτρια:** Για εσάς τι σημαίνει ενεργός συμμετοχή στο κοινωνικό γίγνεσθαι. Πώς αντιλαμβάνεστε τη συγκεκριμένη φράση;
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Ενεργός συμμετοχή στο κοινωνικό γίγνεσθαι σημαίνει ότι σε κάθε παράγοντα ζωής που ενεργώ και συμμετέχω, χώρος δουλειάς, γειτονιά,

Δήμος, εκπαίδευση οπουδήποτε μπορώ να συμμετέχω και να προάγω το κοινό συμφέρον.

- **Συνηντεύτρια:** Στη σημερινή εποχή τι “εργαλεία” πιστεύετε ότι έχουμε στη διάθεση μας ως πολίτες προκειμένου να είμαστε ενεργοί κοινωνικά και πολιτικά;
- **Συνηντευσιαζόμενος:** Στην εποχή μας υπάρχουν δύο μεγάλες αντιφάσεις καταρχήν. Από τη μία υπάρχει τεράστια δυνατότητα επικοινωνίας, τα γεγονότα τρέχουν, τα πληροφορούμεθα με ταχύτητα φωτός θα έλεγε κανείς από τη μια. Από την άλλη όμως η ομαδικότητα και η συμμετοχή περιορίζεται λόγω της ατομικότητας του καθενός. Δηλαδή ο καθένας έχει περιοριστεί σε ένα ατομικό πλαίσιο και δυσκολεύεται να λειτουργήσει ομαδικά ή κοινωνικά ή να δει τον εαυτό του σαν μέλος μιας ομάδας.
- **Συνηντεύτρια:** Για ποιο λόγο πιστεύετε ότι συμβαίνει αυτό σήμερα; Γιατί η ατομικότητα έρχεται να υπερπηδήσει και να ξεπεράσει τη συλλογικότητα;
- **Συνηντευσιαζόμενος:** Ο τρόπος ζωής κυρίως έπαιξε το μεγαλύτερο ρόλο. Ο καθένας εργάζεται πολλές ώρες προκειμένου να εξασφαλίζει, όχι να γίνει πλούσιος, να εξασφαλίζει τα απαραίτητα ό,τι ο καθένας θεωρεί απαραίτητο σπίτι, εξοχικό, αυτοκίνητο, σχολεία παιδιών αν έχει οικογένεια, Πανεπιστήμια παιδιών και λοιπά. Και αυτό τον αναγκάζει να είναι εκτός κοινωνικής δράσης πολλές ώρες.
- **Συνηντεύτρια:** Εσείς θεωρείτε τον εαυτό σας ενεργό σε πολιτικό και κοινωνικό επίπεδο;
- **Συνηντευσιαζόμενος:** Προσπαθώ να παραμένω σε γεγονότα που πραγματικά με συγκινούν. Μπορώ να αναφέρω μερικά τέτοια όπως ήταν η περίπτωση της Σερβίας και τον πόλεμο της Σερβίας, αυτόνομα και αυθόρμητα είχα κινητοποιηθεί σχεδόν σε όλες τις εκδηλώσεις. Η περίπτωση Οτσαλάν. Λέω έτσι μερικά γεγονότα που έχουν συμβεί στην Ελλάδα τα τελευταία χρόνια. Η περίπτωση του Παύλου του Φύσσα τότε που είχε γίνει η δολοφονία από τους εκπροσώπους της Χρυσής Αυγής. Το δημοψήφισμα που είχε λάβει χώρα στην Ελλάδα το πρόσφατο και γενικώς μεγάλα γεγονότα που μπορούν έτσι να με παρακινήσουν, να μου δώσουν κίνητρο.
- **Συνηντεύτρια:** Ποιες μορφές συλλογικής δράσης γνωρίζετε;
- **Συνηντευσιαζόμενος:** Μορφές συλλογικής δράσης. Καταρχήν η πρώτη μορφή οργανωμένης συλλογικής δράσης είναι ο σύλλογος, είναι το σωματείο. 18 άνθρωποι αν δεν κάνω λάθος όπως έλεγε και ο νόμος παλιά ενδεχομένως να το λέει ακόμα -το θυμάμαι από τα νιάτα μου- μπορούν να συνενερευθούν, να αποφασίσουν και να φτιάξουν ένα σωματείο ή ένα σύλλογο. Είναι η πρώτη μορφή κοινωνικής δράσης. Έτσι; Αυτό είναι ας πούμε το κύτταρο. Τώρα κοινωνικές δράσεις, συλλογικές στη σημερινή εποχή είναι κι άλλες. Αναπτύσσονται μέσα από

τα κοινωνικά... από τα δίκτυα που υπάρχουν που μπορεί επίσης με αφορμή κάποιο γεγονός να οργανωθεί τύποις αυθόρμητα μία μορφή συλλογικής δράσης ως απάντηση σε κάτι, ως ενέργεια σε κάτι, ως βοήθεια σε κάτι που μπορεί να είναι αλληλεγγύη, που μπορεί να είναι διαμαρτυρία, που μπορεί να είναι διεκδίκηση.

- **Συεντεύτρια:** Μου είπατε προηγουμένως ότι και αυτόνομα αλλά και ως μέλος συλλογικοτήτων, κοινωνικών κινημάτων, φοιτητικών και σπουδαστικών παρατάξεων και οργανώσεων έχετε λάβει μέρος σε διάφορες συλλογικές κινητοποιήσεις, διαμαρτυρίες. Ενδεικτικά θα θέλατε να μου πείτε λίγα λόγια για κάποια από αυτά τα περιστατικά; Τα συναισθήματα που κυριαρχούσαν, οι απόψεις εκείνη την περίοδο; Τη δική σας σκοπιά.
- **Συεντευξιαζόμενος:** Αυτά που μου έχουν μείνει περισσότερο από ας πούμε την ιστορική διαδρομή ή τη διαδρομή των χρόνων ήταν η συμμετοχή στα κινήματα ειρήνης. Καταρχήν έχω περπατήσει σε όλες τις πορείες. Μαραθώνα-Αθήνα, στα βήματα του Λαμπράκη, έχω περπατήσει Ελευσίνα-Αθήνα, έχω περπατήσει Ελευσίνα-Ελληνικό. Και είχε έρθει και ο δήμος Ελληνικού νομίζω **αποστρατικοποιημένη** ζώνη εκείνη την περίοδο. Ήταν πάρα πολύ έντονο το συναίσθημα. Κυρίως απλώς περπατάς, δεν κάνεις κάτι το σημαντικό. Όμως από τα πεζοδρόμια, από τα μπαλκόνια η συμμετοχή του κόσμου, η στήριξη του κόσμου, η αποδοχή του κόσμου σε αυτό που προσπαθούσες να κινητοποιήσεις ή να εγείρεις ή να βοηθήσεις να γίνουν και άλλες συμμετοχές ήταν το πιο συγκλονιστικό συναίσθημα που έχει μείνει από αυτές τις περιόδους.
- **Συεντεύτρια:** Άρα το συναίσθημα της συλλογικότητας, της αλληλεγγύης.
- **Συεντευξιαζόμενος:** Της συλλογικότητας, της αλληλεγγύης και της αποδοχής αυτού που κάνεις. Γιατί ο κόσμος θέλει και την αποδοχή, θέλει και την επιβράβευση.
- **Συεντεύτρια:** Μου είπατε ότι έχετε λάβει μέρος, έχετε συμμετάσχει και σε πιο πρόσφατες μορφές κινητοποίησης. Μου αναφέρετε την περίπτωση του ελληνικού δημοψηφίσματος για να πάρουμε το πιο πρόσφατο περιστατικό στο οποίο αναφέρατε, ήταν μία περίοδος όπου έλαβαν χώρα στην Ελλάδα είτε από τη μία πλευρά είτε από την άλλη πάρα πολλές κινητοποιήσεις. Εσείς κατά κύριο λόγο πως ενημερωνόσασταν για αυτές τις δράσεις;
- **Συεντευξιαζόμενος:** Ενημερώνομαι καταρχήν από όλες τις πηγές. Έντυπο τύπο, ηλεκτρονικό τύπο, τα κοινωνικά μέσα όπως το Twitter όπως το Facebook για συγκεντρώσεις, για διαμαρτυρίες. Κίνητρό μου ήταν, ένοιωθα από τα ας πούμε “συστημικά” μέσα ενημέρωσης είτε τα έντυπα εφημερίδες, είτε τα ηλεκτρονικά τηλεόραση -και μιλάω ανεξαρτήτως ιδιωτικά ή δημόσια κανάλια- να υπάρχει μία τέτοια προπαγάνδα υπέρ της μίας άποψης που αυθόρμητα με έκανε να πάρω την

άλλη άποψη. Ήταν συνειδητή μου επιλογή και η άλλη άποψη, η άποψη του όχι να σας πω συγκεκριμένα. Αλλά με έκανε ακόμα πιο δυνατό οπαδό η προσπάθεια η αρνητική να πείσουν για το ναι. Να σπείρουν το φόβο, να σπείρουν τον τρόμο ότι θα έρθει η καταστροφή δηλαδή να μην σε αφήσουν να εκφραστείς ελεύθερα.

- **Συεντεύκτρια:** Έκτοτε μετά την περίοδο του δημοψηφίσματος συνεχίζετε να βλέπετε έτσι μία αναξιοπιστία αναφορικά με τον ρόλο των παραδοσιακών Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης. Πιστεύετε το ίντερνετ, το διαδίκτυο, τα εναλλακτικά μέσα είναι στη σύγχρονη εποχή πιο αξιόπιστες πηγές πιο αντικειμενικές ή τουλάχιστον λιγότερες κατευθυντικές αν θα μπορούσα να τα χαρακτηρίσω έτσι;
- **Συεντευξιαζόμενος:** Καταρχήν αν θέλω να χαρακτηρίσω τον εαυτό μου, στην πρώτη μου δουλειά ήμουν δίπλα σε έναν εφημεριδά. Είχα τη δυνατότητα να διαβάζω δωρεάν 5, 6, 7 εφημερίδες την ημέρα. Ήμουν φανατικός αναγνώστης των εφημερίδων, ήμουν φανατικός τηλεθεατής σε κάθε είδους πολιτικής ενημερωτικής εκπομπής της τηλεόρασης. Σήμερα μπορώ να πω ότι έχω φτάσει στο άκρο να απεχθάνομαι, να προτιμώ να δω μαγειρική, να δω ένα σίριαλ, να δω ένα ντοκιμαντέρ παρά να ακούσω έστω και λίγο ειδήσεις. Γιατί οι ενημερωτικές εκπομπές είναι σε τέτοιο βαθμό η προπαγάνδα, ανεξαρτήτως του ποιος στηρίζει πιο ήπιος απορρίπτει ποιον που για έναν κατασταλαγμένο για έναν άνθρωπο που προσπαθεί να σκέφτεται είναι αδύνατο να το υποστεί αυτό το πράγμα. Έτσι δίνω μεγάλο βάρος στην ενημέρωση που παίρνω από τα κοινωνικά μέσα, έχω αρκετές σελίδες ενημερωτικές που παρακολουθώ. Είμαι ο ίδιος χρήστης εδώ και αρκετά χρόνια σε μέσα όπως το Twitter και το LinkedIn. Τα χρησιμοποιώ για ενημέρωση. Υπάρχουν στιγμές που και στα μέσα αυτά παρεισφύρουν ειδήσεις οι οποίες δεν εκφράζουν την πραγματικότητα. Αλλά θεωρώ ότι πάλι αν έχεις πολλαπλή ενημέρωση ή ενημέρωση από πολλές πηγές, από διάφορες ιστοσελίδες ενημερωτικές μπορεί στο τέλος να βγάζεις την πραγματικότητα ή να διαβάζεις την αλήθεια.
- **Συεντεύκτρια:** Πολυφωνία λοιπόν και πλουραλισμός θα λέγατε ότι είναι αυτό που χαρακτηρίζει το διαδίκτυο σε ενημερωτικό μέσο και εκεί έγκειται και η βασική του δυναμική, αν κατάλαβα καλά;
- **Συεντευξιαζόμενος:** Με βοηθήσατε ακριβώς να βρω τις σωστές λέξεις. Πολυφωνία, πολυμορφία στην ενημέρωση και που σε βοηθάει πραγματικά να καταλάβεις τι γίνεται.
- **Συεντεύκτρια:** Μου είπατε προηγουμένως ότι ναι μεν σήμερα δεν είστε μέλος κάποιου κινήματος, κάποιου ενεργού κινήματος, αλλά παρόλα αυτά θεωρείτε τον εαυτό σας ενεργό, συμμετέχετε στα κοινωνικά, ασχολείστε με τον εθελοντισμό. Θέλω να μου πείτε εν συντομία τι σημαίνει για εσάς εθελοντισμός και αν έχετε

κάποιο προσωπικό παράδειγμα από πρόσφατη εθελοντική δραστηριότητα να μου αναφέρετε προκειμένου να κατανοήσω περαιτέρω.

- **Συνεντευξιαζόμενος:** Εθελοντισμός σημαίνει στο χρόνο που έχω και μπορώ γιατί αυτό για τον καθένα είναι διαφορετικό. Διαφορετικό χρόνο έχει ένας συνταξιούχος, διαφορετικό χρόνο έχει ένας νέος σπουδαστής, διαφορετικό χρόνο έχει ένας εργαζόμενος ή μία μητέρα με πολλά παιδιά. Άρα εθελοντισμός είναι εκεί που μπορώ να βοηθήσω και που θεωρώ ότι προσφέρω πραγματικά μπορώ να βοηθήσω. Κάνουμε που λες στα πλαίσια της εταιρικής κοινωνικής δράσης που έχει η εταιρεία στην οποία εργάζομαι, μας δίνεται η δυνατότητα η εθελοντική δράση. Για παράδειγμα πρόσφατα η εταιρεία προσέφερε χίλιες μερίδες φαγητού στο δήμο της Αθήνας και στο δήμο του Πειραιά. Ήμουν μέσα στην ομάδα που συμμετείχε και μοίρασε αυτές τις μερίδες φαγητού. Μετά την καταστροφή που έγινε από τις πλημμύρες στην Μάνδρα Αττική, επίσης η εταιρεία αποφάσισε να προσφέρει σε δέκα οικογένειες οικοσυσσκευές. Ήμουν στην ομάδα που επέλεξε τις οικογένειες, που πήγε και τις βρήκε, επικοινωνήσε με τις αρχές με τις κοινωνικές υπηρεσίες και που στη συνέχεια βέβαια μεταφέραμε τις οικοσυσσκευές στις κατοικίες. Άλλες εθελοντικές ακόμα και στη γειτονιά αν συμβεί κάτι και μπορώ να βοηθήσω που λέει ο λόγος από μία πυρκαγιά που πάω στον φίλο που πλησιάζει η φωτιά το σπίτι του. Στη σχολική ζωή όταν το παιδί μου ήταν μαθήτρια είχα δράση στον πολιτιστικό... στο σύλλογο Γονέων και Κηδεμόνων. Αυτά εν ολίγοις.
- **Συνεντεύτρια:** Ωραία. Μου είπατε προηγουμένως για το δημοψήφισμα που το συζητήσαμε και λίγο παραπάνω, για το κίνημα για την παγκόσμια ειρήνη και μου αναφερθήκατε στο περιστατικό της δολοφονίας του Παύλου Φύσσα. Όταν σας αναφέρω το όνομα Παύλος Φύσσας θέλω να μου πείτε τις τρεις πρώτες λέξεις που σας έρχονται στο μυαλό.
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Οργή, θυμός, αγανάκτηση.
- **Συνεντεύτρια:** Οργή, θυμός, αγανάκτηση. Άρα λοιπόν μπορείτε να μου περιγράψετε λίγο πιο αναλυτικά τη γνώμη σας για το γεγονός και πώς αρχικά ενημερωθήκατε για το γεγονός της δολοφονίας; Από πού λάβατε την πρώτη πληροφόρηση αναφορικά με το συγκεκριμένο γεγονός;
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Επειδή δεν είναι από τις ειδήσεις που **περνάνε** γρήγορα μέσα από τα Μαζικά μέσα ηλεκτρονικής μορφής, η πρώτη ενημέρωση ήρθε από τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και από το Twitter συγκεκριμένα. Με λιτό, γρήγορο και άμεσο τρόπο διευκρινίστηκε το συμβάν. Ένας άνθρωπος ο οποίος ήταν σε ένα καφενείο να παρακολουθήσει ένα ποδοσφαιρικό αγώνα και βρέθηκε δολοφονημένος, μάλλον από ενέδρα. Κανείς δεν μπορεί να το πει όπως αποδείχτηκε κιόλας από τα πραγματικά περιστατικά, ανεξάρτητα από το αν η

- δικαιοσύνη ακόμα δεν έχει λάβει την τελική της απόφαση ότι ήταν μία πραγματικά προαποφασισμένη ενέδρα δολοφονικής εκτέλεσης του συγκεκριμένου ανθρώπου ο οποίος με τη μουσική του, με τον τρόπο ζωής του προκαλούσε ή αντιδρούσε σε αυτό που λέμε φασισμό στην περιοχή του που είχε αρχίσει να σηκώνει κεφάλι.
- **Συνηντεύτρια:** Μετά τη δολοφονία του Παύλου Φύσσα ακολούθησαν διάφορες κινητοποιήσεις και αναδύθηκαν εκ νέου διάφορα αντιρατσιστικά και αντιφασιστικά κινήματα. Εσείς λάβατε μέρος σε κάποιες από τις κινητοποιήσεις που ακολούθησαν του γεγονότος;
  - **Συνηντευξιαζόμενος:** Άμεσα δεν θα έλεγα ότι έλαβα μέρος, αλλά στην πορεία επειδή συνεχίζουν να γίνονται είτε συγκεντρώσεις αλληλεγγύης, είτε συγκεντρώσεις αντιφασιστικές, είτε συναυλίες έχω συμμετάσχει κατά καιρούς σε τέτοιες εκδηλώσεις.
  - **Συνηντεύτρια:** Άρα όχι στις πορείες που ακολούθησαν τις επόμενες ώρες του γεγονότος αλλά στη συνέχεια σε επετείους για παράδειγμα.
  - **Συνηντευξιαζόμενος:** Ακριβώς.
  - **Συνηντεύτρια:** Για ποιο λόγο δε λάβατε μέρος στις πορείες που ακολούθησαν άμεσα; Ήταν θέμα χρόνου; Ήταν θέμα ότι δε θεωρούσατε ότι υπήρχε αναγκαιότητα;
  - **Συνηντευξιαζόμενος:** Καταρχήν ήταν ο χρόνος. Δεύτερον είχαμε την πρώτη ενημέρωση αλλά δεν είχαν αποσαφηνίσει και όλη την εικόνα ώστε να καταλάβω εις βάθος το τι έχει συμβεί και το πόσο σημαντικό ήταν η άμεση αντίδραση. Όταν αυτά έγιναν αντιληπτά μέσα από αυτήν την ενημέρωση και την επικοινωνία που υπήρξε για αυτό και συμμετέχω στην πορεία.
  - **Συνηντεύτρια:** Θα ήθελα τώρα να σας κάνω κάποιες ερωτήσεις σχετικά με την χρήση των νέων τεχνολογιών. Αναφέρομαι κυρίως στο διαδίκτυο, αναφέρομαι στις σελίδες κοινωνικής δικτύωσης και μέσα κοινωνικής δικτύωσης όπως είναι το facebook, όπως είναι το Twitter, το πιο πρόσφατο Instagram. Θα θέλατε να μου πείτε, μπορείτε να προσδιορίσετε πόσες ώρες περίπου ημερησίως βρίσκεστε online; Πόσες ώρες ημερησίως είστε συνδεδεμένος στο διαδίκτυο;
  - **Συνηντευξιαζόμενος:** Τουλάχιστον μία ώρα την ημέρα, minimum μία ώρα έως και δύομιση τρεις ώρες. Κυρίως το βρίσκω ως απασχόληση που μπορώ να κάνω το διάλειμμα κατά την εργασία μου.
  - **Συνηντεύτρια:** Στην εργασία σας είστε συνδεδεμένος;
  - **Συνηντευξιαζόμενος:** Στην εργασία μου είμαι συνδεδεμένος 12 ώρες γιατί η εργασία μου είναι σε υπολογιστή. Όμως επειδή εργάζομαι κατά διαστήματα κάνω το διάλειμμα και μπαίνω για να ενημερωθώ, να επικοινωνήσω και οτιδήποτε άλλο.

Κυρίως πια μετά την εργασία ως απασχόληση, ως ξεκούραση, ως επικοινωνία ως ενημέρωση ασχολούμαι το υπόλοιπο... τις υπόλοιπες δύο δυόμισι ώρες.

- **Συνηντεύτρια:** Από αυτές τις δραστηριότητες που αναφέρατε ήδη ποιες είναι αυτές που απολαμβάνετε περισσότερο διαδικτυακά; Ενημέρωση όπως είπατε; Μήπως online αγορές, ψώνια, ηλεκτρονικό εμπόριο, την πλοήγηση σε κάποιες σελίδες κοινωνικής δικτύωσης όπως το facebook όπως το Twitter, την επικοινωνία με φίλους, γνωστούς; Εσείς θα μου πείτε τι απολαμβάνετε περισσότερο.
- **Συνηντευξιαζόμενος:** Δεν είμαι ο άνθρωπος που αγαπώ να ψωνίζω ηλεκτρονικά και να κάνω διάφορες εργασίες επίσης ηλεκτρονικά. Κατ' ανάγκη κάνω. Το χρησιμοποιώ για το web banking ας πούμε στο διαδίκτυο. Κυρίως ενημερώνομαι και επικοινωνώ. Θα έλεγα λοιπόν ότι η απασχόληση μου κατά το 90% στο διαδίκτυο είναι για ενημέρωση και επικοινωνία.
- **Συνηντεύτρια:** Μάλιστα. Διατηρείτε σελίδα δικό σας, προσωπικό λογαριασμό σε κάποια σελίδα κοινωνικής δικτύωσης. Μου έχετε ήδη αναφέρει αν δεν κάνω λάθος.
- **Συνηντευξιαζόμενος:** Έχω στο Twitter περίπου από το 2010 και τα τελευταία 3-4 χρόνια και στο LinkedIn.
- **Συνηντεύτρια:** Μάλιστα. Τι σας ώθησε να δημιουργήσετε λογαριασμό στα συγκεκριμένα... στις συγκεκριμένες πλατφόρμες; Ποιο ήταν το βασικό κίνητρο; Γιατί δημιουργήσατε;
- **Συνηντευξιαζόμενος:** Το μεν LinkedIn ακριβώς ως επαγγελματικό για να έχω το προφίλ μου το επαγγελματικό να ανταλλάσσω με επαγγελματίες συναδέλφους πληροφορίες, ενημέρωση και στοιχεία και βεβαίως να υπάρχει το βιογραφικό αν και είμαι σε ώριμη επαγγελματική ηλικία. Δεν ψάχνω για δουλειές. Και το δε Twitter το δημιούργησα για να έχω επικοινωνία και άμεση ενημέρωση. Το θεωρώ σαν ένα από τα μέσα που έχει γίνει την πλέον άμεση και αποτελεσματική επικοινωνία για αυτόν που κάνει τη σωστή, την ορθή την χρήση.
- **Συνηντεύτρια:** Έχετε στην κατοχή σας Smartphone. Έχετε κάποιο έξυπνο κινητό;
- **Συνηντευξιαζόμενος:** Έχω ναι ναι. Έχω το iPhone.
- **Συνηντεύτρια:** Μάλιστα. Έχετε κατεβάσει κάποιες εφαρμογές από αυτές τις σελίδες κοινωνικής δικτύωσης στο κινητό σας;
- **Συνηντευξιαζόμενος:** Έχω το Twitter, το LinkedIn, το Viber και διάφορες άλλες έτσι βοηθητικές μετεωρολογία καιρό, χάρτες χρήσιμες.
- **Συνηντεύτρια:** Πόσο συχνά χρησιμοποιείτε το κινητό σας τηλέφωνο για να μπειτε, για να πλοηγηθείτε στις συγκεκριμένες σελίδες κοινωνικής δικτύωσης; Πιο πολύ χρησιμοποιείτε το κινητό σας, το smartphone σας ή τον υπολογιστή σας για αυτά τα site;

- **Συεντευξιαζόμενος:** Θα έλεγα πιο πολύ το κινητό από τον υπολογιστή ο οποίος επειδή ακριβώς στον υπολογιστή όπως είπα πριν ασχολούμαι γύρω στις 12 ώρες επαγγελματικά μετά από την εργασία δεν θέλω να τον πολυανοίγω και να τον πιάνω. Δουλεύω συνήθως με το κινητό.
- **Συεντεύκτρια:** Άρα λοιπόν ο λόγος, ο κύριος λόγος, ο πιο συχνός λόγος που θα συνδεθείτε στο διαδίκτυο μέσω του κινητού σας τηλεφώνου είναι;
- **Συεντευξιαζόμενος:** Να δω αν είχα καμιά επικοινωνία από φίλους, συναδέλφους Twitterάδες ή LinkedInδες και επίσης να επικοινωνήσω και εγώ με τη σειρά μου αν θέλω να μεταφέρω κάτι ή να κάνω μία αναδημοσίευση από κάποιο σχόλιο που είδα και μου άρεσε μέσα στην ημέρα.
- **Συεντεύκτρια:** Μάλιστα παρακολουθείτε μέσω αυτών των σελίδων κοινωνικής δικτύωσης κάποια πολιτική παράταξη, κάποιο κοινωνικό κίνημα, κάποια οργάνωση. Παρακολουθείτε τη διαδικτυακή της δράση;
- **Συεντευξιαζόμενος:** Παρακολουθώ διάφορες ομάδες πολιτικής δράσης. Έχω... ας πούμε είμαι σε επαφή και επικοινωνία είτε με πολιτικούς είτε με δημοσιογράφους είτε με ανθρώπους κινήματων, είτε με κινήματα που μπορούν αφορούν τους πρόσφυγες, μπορεί να αφορούν αλληλεγγύη με μετανάστες, να αφορούν την ειρήνη, να αφορούν άλλες δράσεις ακόμα και για το περιβάλλον. Ναι έχω αρκετή... Παρακολουθώ αρκετούς.
- **Συεντεύκτρια:** Ανήκουν στους διαδικτυακούς σας φίλους;
- **Συεντευξιαζόμενος:** Ανήκουν σαφώς σαφώς.
- **Συεντεύκτρια:** Ωραία. Έχετε αντιμετωπίσει κάποιο κίνδυνο χρησιμοποιώντας σελίδες κοινωνικής δικτύωσης; Πιστεύετε ότι υπάρχει -ακόμα κι αν εσείς δεν έχετε αντιμετωπίσει κάποιον κίνδυνο- πιστεύετε ότι ελλοχεύει ο οποιοσδήποτε κίνδυνος πίσω από τη χρήση των σελίδων αυτών;
- **Συεντευξιαζόμενος:** Προσωπικά δεν έχω αντιμετωπίσει κίνδυνο, παίρνω όμως και τα μέτρα μου.
- **Συεντεύκτρια:** Όταν λέτε παίρνετε τα μέτρα σας;
- **Συεντευξιαζόμενος:** Δε μπαίνω σε σελίδες που.... ύποπτες...
- **Συεντεύκτρια:** Είστε κριτικός ως...
- **Συεντευξιαζόμενος:** Είμαι κριτικός πού μπαίνω, πού κάνω, πού προχωράω σε επαφή για σύνδεση.
- **Συεντεύκτρια:** Αυτό πιστεύετε ότι είναι εύκολο;
- **Συεντευξιαζόμενος:** Υπάρχουν οι χάκερς οι οποίοι μπορούν να μπουν μέσα στον υπολογιστή σου και στη συνέχεια να σου υποκλέψουν από αριθμούς λογαριασμού έως pin και να σου κάνουν τη ζωή δύσκολη.

- **Συνεντεύκτρια:** Δραστηριότητες που πραγματοποιείτε σε καθημερινή βάση μέσω Twitter κατά κύριο λόγο;
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Είναι να πληροφορηθώ πράγματα και γεγονότα της καθημερινότητας, να επικοινωνήσω με ας πούμε ανθρώπους οι οποίοι μοιράζονται κοινές ιδέες, κοινά συναισθήματα, κοινά ενδιαφέροντα, κοινά άγχη και κοινούς στόχους, να πληροφορηθώ.
- **Συνεντεύκτρια:** Τι είδους περιεχόμενο δημοσιεύετε λοιπόν συνήθως στο Twitter; Τα μηνύματά σας τι υπόβαθρο έχουν;
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Τα μηνύματά μου έχουν κοινωνικό υπόβαθρο κατά κύριο λόγο θα έλεγα. Είναι αναδημοσιεύσεις. Αν διαβάσω κάτι που μου αρέσει, που με έχει συγκινήσει μπορώ με τη μεριά μου να το μοιραστώ με φίλους και ακόλουθους.
- **Συνεντεύκτρια:** Θυμάσαι το τελευταίο tweet που δημοσιεύσατε; Αν όχι ακριβώς στο Twitter σε τι αναφερόταν;
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Αναφερόταν στον Καζαντζάκη και στην ταινία που είχε βγει πρόσφατα και αναδείκνυε το μεγαλείο του συγγραφέα καταρχήν και του ανθρώπου που εξέφραζε και της ελληνικής ψυχής που εξέφραζε.
- **Συνεντεύκτρια:** Πολύ ωραία. Το προφίλ των ανθρώπων τώρα που ακολουθείτε κυρίως μέσω των σελίδων αυτών, μέσω του Twitter;
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Πολιτικοί, δημοσιογράφοι, άνθρωποι του μόχθου, άνθρωποι της καθημερινότητας, της εργασίας είναι κάθε λογής. Δηλαδή θα έλεγα ότι εκφράζει το σύνολο της κοινωνίας. Και νέους και μεσήλικες, δηλαδή συνομηλίκους μου, και μεγαλύτερης ηλικίας ανθρώπους με τους οποίους μοιράζομαι αρκετά κοινά ενδιαφέροντα.
- **Συνεντεύκτρια:** Πιστεύετε πως το διαδίκτυο έχει τη δυνατότητα να συμβάλλει στην εξέλιξη ή την αναβίωση κάποιων κοινωνικών κινημάτων. Αν όχι γιατί όχι και αν ναι με ποιον τρόπο; Είναι εργαλείο;
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Είναι σίγουρα ένα εργαλείο. Είναι σίγουρα εργαλείο που μπορεί να συμβάλλει. Η δράση πάντα έχει και αντίδραση. Όπως μπορεί να συμβάλει θετικά για κάτι, μπορεί μία άλλη ομάδα με διαφορετικά συμφέροντα, ανεξαρτήτως από πού εκπορεύονται αυτά, να συμβάλει αντιδραστικά ενάντια στην οποιαδήποτε μορφή δράσης. Δηλαδή σαν ένα εργαλείο μπορεί 100% να συμβάλλει στην ανάπτυξη, βελτίωση κινημάτων, βελτίωση της κοινωνίας συνολικότερα. Από την άλλη μεριά μπορεί και να καθυποτάξει, μπορεί και να γίνει και εργαλείο αρνητικό.
- **Συνεντεύκτρια:** Πώς θα μπορούσε δηλαδή να... Ένα παράδειγμα;
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Να διαδοθούν αρνητικές πληροφορίες ή πληροφορίες τέτοιες που...

- **Συνεντεύκτρια:** Μέσω της ψευδούς πληροφόρησης.
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Μέσω της ψευδούς πληροφόρησης να αντιστρέψουν μία κατάσταση, να αντιστρέψουν τα γεγονότα.
- **Συνεντεύκτρια:** Πιστεύετε ότι μπορεί να προάγει ή ότι προάγει την ενεργό συμμετοχή των πολιτών; Είδαμε πάρα πολλές περιπτώσεις όπου κινήματα ξεπήδησαν μέσα από το διαδίκτυο. Η περίπτωση των αγανακτισμένων σε Ελλάδα, σε πολλές Ευρωπαϊκές μεσογειακές χώρες. Προάγει και τελικά προάγει ρεαλιστικά τον ακτιβισμό και την ενεργό συμμετοχή;
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Σαφώς και παίζει επειδή κυρίως ή σύμφωνα με τις στατιστικές, χωρίς να είμαι ο ειδικός, ολοένα και περισσότεροι κυρίως νέοι άνθρωποι είναι εξοικειωμένοι με αυτά τα μέσα. Οι πιο νέοι άνθρωποι είναι και ο πιο ζωντανός οργανισμός. Άρα επικοινωνούν, μαθαίνουν γρήγορα, συμμετέχουν σε διάφορα κινήματα και κινητοποιήσεις και σαφώς συμβάλλει το διαδίκτυο. Και συμφωνώ απόλυτα με τα κινήματα που αναφέρατε και τους αγανακτισμένους και τα κινήματα αλληλεγγύης ενάντια στο φασισμό και αλληλεγγύης για τους μετανάστες, για τους πρόσφυγες και όσες ακόμα περιπτώσεις. Περιβαλλοντικά κινήματα, για προστασία δασών, για οτιδήποτε έτσι που μπορεί να συμβάλει θετικά στην κοινωνία και στη βελτίωση της ζωής του συνόλου γενικότερα. Παρόλα αυτά όλα αυτά είναι κάπως αυθόρμητα. Πάλι ελλοχεύει ο κίνδυνος της εκμετάλλευσης των κινήματων. Και μιας και αναφέραμε τους αγανακτισμένους να αναφερθώ και στο συγκεκριμένο παράδειγμα. Η πάνω πλατεία και η κάτω πλατεία, οι φασίστες και οι μη φασίστες. Δηλαδή είδαμε ότι και εκεί ένα θετικό, χιλιάδες κόσμου ενημερώθηκε μέσα από το διαδίκτυο, συμμετείχε να εκφράζει την αγανάκτησή του. Ένα μέρος από αυτούς όμως που ήρθε πιο οργανωμένα προσπάθησε να εκμεταλλευτεί για ίδιον όφελος τα γεγονότα. Άρα τι θέλω να πω με αυτό; Ότι σαφώς είναι θετικό βήμα ο αυθορμητισμός, η πρωτοβουλία, η ανοργανωσιά, η οργάνωση όμως είναι εκείνη που μπορεί να γεννήσει αποτελέσματα. Και χωρίς οργάνωση δε μπορούν να παίξουν τον ολοκληρωμένο ρόλο τους ως κινήματα.
- **Συνεντεύκτρια:** Άρα ουσιαστικά για να ανακεφαλαιώσουμε, τα κινήματα ουσιαστικά ένα από τα χαρακτηριστικά των κινήματων που ξεπηδούν μέσω του διαδικτύου είναι ότι έχουν πολύ χαλαρές οργανωτικές δομές. Δεν έχουν απαραίτητα κάποιο συγκεκριμένο... ιδεολογική βάση.
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Όλα αυτά που ήθελα να πω τα είπατε με δυο κουβέντες.
- **Συνεντεύκτρια:** Εσείς υποστηρίζετε ότι ναι μεν αυτό είναι θετικό αλλά η οργανωτική δομή είναι απαραίτητη προκειμένου το κίνημα να μετουσιωθεί σε πραγματική αλλαγή.

- **Συεντευξιαζόμενος:** Και όχι σε μία κακώς νοούμενη γιατί και η αναρχία έχει ιδεολογία και είναι σεβαστή ως κίνημα και η ίδια η αναρχία αλλά όχι σε μία κακώς νοούμενη αναρχία στην κυριολεξία του χωρίς ιδεολογικού μανδύα.
- **Συεντεύκτρια:** Έχετε χρησιμοποιήσει ποτέ το διαδίκτυο και τις σελίδες κοινωνικής δικτύωσης στις οποίες αναφερθήκαμε για να δημοσιεύσετε κάποιο ηλεκτρονικό ψήφισμα διαμαρτυρίας, τα γνωστά μας petition; Να χρησιμοποιήσετε για να δημοσιεύσετε κάποιο κάλεσμα σε δράση; Να “προσκαλέσετε” τους ανθρώπους να λάβουν μέρος, τους φίλους σας, τους ψηφιακούς σας φίλους να λάβουν μέρος σε κάποια κινητοποίηση; Ας ξεκινήσουμε με το petition. Έχετε υπογράψει κάποιο ηλεκτρονικό ψήφισμα;
- **Συεντευξιαζόμενος:** Έχω υπογράψει αρκετές φορές σε διάφορα ψηφίσματα που έχουν βγει.
- **Συεντεύκτρια:** Έχετε δημοσιεύσει εσείς κάποιο τέτοιο ψήφισμα στο προφίλ σας ;
- **Συεντευξιαζόμενος:** Και έχω αναδημοσιεύσει βεβαίως.
- **Συεντεύκτρια:** Θυμάστε σε τι αναφερόταν το τελευταίο ψήφισμα που δημοσιεύσατε;
- **Συεντευξιαζόμενος:** Να θυμηθώ δύο περιπτώσεις, η μία ήταν με το δημοψήφισμα και η δεύτερη περίπτωση ήταν σχετικά με την προσπάθεια αναδάσωσης στο όρος Πεντέλη.
- **Συεντεύκτρια:** Πολύ ωραία. Έχετε αντίστοιχα δημοσιεύσει στο προφίλ σας, στο ψηφιακό σας προφίλ κάποιο κάλεσμα σε δράση; Να αναφέρετε και να λέτε ότι την Τετάρτη για παράδειγμα γίνεται συγκέντρωση εκεί, ας κατέβουμε όλοι. Έχετε χρησιμοποιήσει τα social media για αυτό το σκοπό;
- **Συεντευξιαζόμενος:** Ναι σε περιπτώσεις που ήταν κινητοποίηση που με εξέφραζε πάρα πολύ έχω κάνει και αναδημοσίευση του καλέσματος.
- **Συεντεύκτρια:** Το θεωρείτε αποτελεσματικό;
- **Συεντευξιαζόμενος:** Βεβαίως. Εφόσον τα επίσημα, τα συστημικά μέσα, έντυπος τύπος ηλεκτρονικός... ηλεκτρονικά μέσα ενημέρωσης, τηλεοράσεις και τα λοιπά δε διοχετεύουν τέτοιες ειδήσεις, δεν πληροφορούν τον κόσμο ίσως είναι και ο μόνος τρόπος ο κόσμος να πληροφορηθεί για το τι συμβαίνει ή τι μπορεί να συμβεί ή τι μπορεί να γίνει.
- **Συεντεύκτρια:** Εκτός από κάλεσμα σε δράση, εκτός από κάποια πρόσκληση έχετε ποτέ δημοσιεύσει στο λογαριασμό σας, στον προσωπικό σας λογαριασμό υλικό σχετικό με οποιαδήποτε διαμαρτυρία ή κινητοποίηση;
- **Συεντευξιαζόμενος:** Ναι βεβαίως έχω δημοσιεύσει.
- **Συεντεύκτρια:** Αυτό το υλικό;

- **Συεντευξιαζόμενος:** Είτε ήμουν ο ίδιος αυτόπτης μάρτυρας ας πούμε σε αυτή τη συγκέντρωση ή διαμαρτυρία.
- **Συεντεύκτρια:** Άρα και πρωτογενές υλικό, δική σας...
- **Συεντευξιαζόμενος:** Τράβηξα ένα βίντεο, μία φωτογραφία την οποία στη συνέχεια την αναδημοσίευσα με ένα μικρό σχόλιο.
- **Συεντεύκτρια:** Μάλιστα. Θα μπορούσατε να αναφέρετε κάποια πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα -έχετε ήδη αναφέρει, αλλά έτσι λίγο πιο επιγραμματικά- του διαδικτύου και των νέων τεχνολογιών τα οποία συνδέονται με την εμπλοκή του πολίτη στη δημόσια σφαίρα, στο δημόσιο γίνεσθαι και στην εξέλιξη των κοινωνικών κινημάτων; Τα υπέρ και τα κατά εν συντομία; Έχουμε ήδη αναφέρει τα περισσότερα του διαδικτύου σε αυτό το κομμάτι.
- **Συεντευξιαζόμενος:** Άμεση, ελεύθερη, ανεξέλεγκτη επικοινωνία για όλα τα θέματα. Δεν υπάρχει έλεγχος στη διοχετευόμενη -για να πω και ένα αρνητικό- πληροφορία. Είναι αληθής; Είναι ψευδής; Δημοσιεύεται χωρίς να υπάρχει κάποιος κόφτης. Αυτό είναι το καλό γιατί έτσι πρέπει να είναι και οι καλές ειδήσεις, όμως αυτό ελλοχεύει και τους κινδύνους να περνούν και ψευδείς ειδήσεις και να δημιουργούν καταστάσεις και εικόνες.
- **Συεντεύκτρια:** Σας έχει τύχει ποτέ να λάβετε μέρος ψηφιακά σε μία κινητοποίηση και τι εννοώ με αυτό; Να υπογράψετε για παράδειγμα ένα ψήφισμα διαμαρτυρίας, να δημοσιεύετε συνεχώς υλικό, αλλά ποτέ αυτή η ψηφιακή σας δράση να μη μετουσιωθεί σε μία δράση εκτός διαδικτύου. Να συμμετέχετε μόνο online και όχι offline; Σας έχει συμβεί;
- **Συεντευξιαζόμενος:** Έχει τύχει.
- **Συεντεύκτρια:** Θεωρείτε πως τέτοιες πρακτικές... Αν μπορούσαμε να τις χαρακτηρίσουμε ως τεχνικές μιας ψηφιακής ανυπακοής έχουν αντίκρυσμα; Μπορούν να επιφέρουν ουσιαστικές αλλαγές στις κοινωνικές δομές;
- **Συεντευξιαζόμενος:** Έχουν και θα έχουν ολοένα και περισσότερο. Όσο μεγαλύτερο μέρος της κοινωνίας γίνεται ο ίδιος χρήστης αυτής της επικοινωνίας, χρήστης των διαδικτυακών μέσων. Άρα όσο περισσότεροι συμβάλλουν... Να φανταστούμε μία ψηφοφορία που παίρνει 1.000 ψήφους ή 10.000 ψήφους, για να το φανταστούμε να παίρνει ένα εκατομμύριο ψήφους τι αποτελεσματικότητα και που θα λέει δε θέλουμε τις χωματερές ή δε θέλουμε να γίνει το τάδε μεταλλείο σε εκείνη την περιοχή -για να πω θέματα για το περιβάλλον που σχετίζονται με το περιβάλλον- ή δε θέλουμε αυτό το νόμο -για να πω θέματα πολιτικής και ουσίας- και να έχει πάρει ένα εκατομμύριο ψήφους. Δε θυμάμαι τι λέει και το σύνταγμα αυτό, έτσι; Όταν μαζευτούν ένα εκατομμύριο υπογραφές τι μπορούν να κάνουν.
- **Συεντεύκτρια:** Για να είμαι ειλικρινής δεν το γνωρίζω ούτε εγώ.

- **Συεντευξιαζόμενος:** Δεν είμαι σίγουρος και για αυτό δε θέλω να πω ότι μπορεί να υποχρεώνει σε συζήτηση για το νόμο ή αλλαγή του νόμου. Αλλά εν πάση περιπτώσει είναι ένα αποφασιστικό μέτρο. Είναι ένα εκατομμύριο, είναι το 10% του πληθυσμού. Αν το 10% του πληθυσμού ζητάει κάτι αν θεωρούμε ότι έχουμε και έστω λίγη δημοκρατία κάποιος πρέπει να το σεβαστεί αυτό το 10%. Άρα σαφώς στην προοπτική και στο μέλλον με τη μεγαλύτερη χρήση των μορφών αυτών σαφώς θα υπάρχει και μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα σε τέτοιας μορφής κινητοποιήσεις
- **Συεντεύκτρια:** Σε περίπτωση ενός έκτακτου γεγονότος επιλέγετε πρώτα να ενημερωθείτε από τα παραδοσιακά μέσα μαζικής ενημέρωσης ή από τα εναλλακτικά, εννοώντας το ίντερνετ;
- **Συεντευξιαζόμενος:** Εναλλακτικά.
- **Συεντεύκτρια:** Εναλλακτικά.
- **Συεντευξιαζόμενος:** Ακόμα και για μία πυρκαγιά επειδή δεν ξέρω... Ακόμα και την πυρκαγιά -για να πω την πρόσφατη στον Κάλαμο Αττικής το καλοκαίρι- που η μετάδοση από ας πούμε τα παραδοσιακά μέσα ενημέρωσης ήταν ότι γίνεται η καταστροφή του Νώε ας πούμε. Ότι έχουν καταστραφεί τα πάντα. Επειδή τυχαίνει να είμαστε από την περιοχή και μετά από τρεις τέσσερις μέρες επέστρεψε ο κουνιάδος με την πεθερά μου είχε καεί μία μεγάλη έκταση ομολογουμένως, αλλά δεν είχε συμβεί αυτή η καταστροφή που μας μεταδίδανε 3 μέρες και που αρρώστανε η ψυχή σου να τους ακούς μόνο.
- **Συεντεύκτρια:** Άρα νομίζω ότι το επόμενο ερώτημα το έχετε ήδη απαντήσει, το ποια θεωρείτε πιο αξιόπιστη από τις δύο πηγές ενημέρωσης.
- **Συεντευξιαζόμενος:** Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης πλέον και όχι τα συστημικά. Και όχι τα παραδοσιακά μέσα μάλλον.
- **Συεντεύκτρια:** Το διαδίκτυο γενικά. Πιστεύετε ότι το διαδίκτυο μπορεί κατά κάποιον τρόπο να συμβάλλει στον εκδημοκρατισμό, αν θα μπορούσαμε να το πούμε έτσι, των παραδοσιακών ΜΜΕ; Μου τα έχετε χαρακτηρίσει ως αναξιόπιστα. Είπατε προηγουμένως ότι πολλές φορές αποκρύπτουν ή τουλάχιστον αποσιωπούν ή αργούν να αναμεταδώσουν πληροφορίες για συγκεκριμένα γεγονότα. Αναφερθήκατε στην περίπτωση του δημοψηφίσματος. Πιστεύετε ότι το διαδίκτυο ως ένα νέο μέσο μαζικής ενημέρωσης μπορεί να αλλάξει προς το καλύτερο τις δομές των παραδοσιακών μέσων;
- **Συεντευξιαζόμενος:** Είναι μία ελπίδα ο ανταγωνισμός που τους φέρνει αν θέλουν να συνεχίσουν να επιβιώνουν γιατί ο κόσμος ολοένα και περισσότερο θα εγκαταλείπει... Θυμάμαι κάποτε πούλαγαν ένα εκατομμύριο φύλλα οι εφημερίδες οι καθημερινές, απογευματινές, ημερήσιες και τα λοιπά για να μην βάλω τα

σαββατοκύριακα και πλέον δεν πουλάνε ούτε 150 χιλιάδες φύλλα. Τι σημαίνει αυτό; Όσο χάνουν την αξιοπιστία τους χάνουν και πελάτες. Άρα αφενός ο ανταγωνισμός από το διαδίκτυο μπορεί... έχει περιορίσει ήδη τους δυνητικούς τους πελάτες. Ή θα κλείσουν ή θα πρέπει να ακολουθήσουν μία άλλη πολιτική που θα είναι πιο καθαρή η είδηση ή πιο καθαρή θέση ή με περιοδικό ή με εφημερίδα ή μέσο ηλεκτρονικό θέσης, τοποθέτησης, κόμματος, απόψεων και όχι κρύβομαι από ένα γενικότερο ότι είμαι γενικώς με τη δημοκρατία. Και στην ουσία όμως προπαγανδίζω υπέρ του φίλου μου ή της ομάδας συμφερόντων που με ελέγχει. Άρα πιστεύω ότι μπορεί να παίξει θετικό ρόλο να τα κάνει καλύτερα αν θέλουν να επιβιώσουν. Αλλιώς σε διαφορετική περίπτωση δεν θα επιβιώσουν μακροπρόθεσμα.

- **Συνηντεύτρια:** Πώς πιστεύετε ότι οι άνθρωποι θα οργανώνονται, έχοντας και εσείς υπάρξει όπως μου είπατε μέλος συλλογικών οργανώσεων, πώς πιστεύετε ότι οι άνθρωποι θα οργανώνονται σε συλλογικό επίπεδο σε μία δεκαετία από τώρα; Πιστεύετε ότι θα έχει αλλάξει κάτι; Θα αλλάξει κάτι; Κάποια αισθητή αλλαγή θα υπάρξει;
- **Συνηντευξιαζόμενος:** Ο Έλληνας και ο ελληνικός πληθυσμός έχει μέσα στο DNA του την άμεση δημοκρατία. Είμαστε η χώρα που γεννήσαμε τη δημοκρατία, είμαστε η χώρα που γέννησε την άμεση δημοκρατία στην παλιά Αθήνα, στην παλιά και αρχαία Ελλάδα. Αυτό που είπα το μικρό κύτταρο, η βοήθεια των μέσων επικοινωνίας που μπορούν να απελευθερώσουν στο πού μαθαίνω, πού ενημερώνομαι, πώς κινητοποιούμαι, το ενδιαφέρον η στροφή του κόσμου μέσα από την οικονομική καταστροφή που έχει επέλθει στην Ελλάδα μπορεί να τον αναγκάσει να επιστρέψει στις αξίες τις οποίες έχει απολέσει τα τελευταία χρόνια. Οι αξίες είναι της αλληλεγγύης, της επαφής, της δημοκρατίας, της συμμετοχής. Τους τρόπους θα τους βρει. Αν θα είναι ελεύθερη ομάδα, αν θα είναι οργανωμένη ομάδα, αν θα λέγεται σύλλογος γειτονιάς, αν θα λέγεται ομάδα γειτονιάς, ομάδα πρωτοβουλίας, ομάδα εθελοντικής δράσης αυτά θα τα βρει ο κόσμος. Σημασία έχει ότι βλέπω τέτοια θετικά. Ότι η κρίση έχει γεννήσει και τέτοιες πρωτοβουλίες και υπάρχουν ήδη πάρα πολλές εθελοντικές ομάδες οι οποίες έχουν παρέμβει στην κρίση και την έχουν κρατήσει σε ένα ας πούμε αξιοπρεπές επίπεδο.
- **Συνηντεύτρια:** Άρα λοιπόν θα οργανώνονται πιο πολύ σε... θα ξεφύγουν από τα αυστηρά κομματικά πλαίσια και θα είναι πιο αυτόνομες να το πούμε έτσι;
- **Συνηντευξιαζόμενος:** Ποιο αυτόνομες με κοινά ενδιαφέροντα, κοινές δράσεις, κοινές συμμετοχές.
- **Συνηντεύτρια:** Ο ρόλος των social media σε αυτό το επίπεδο ποιος πιστεύετε ότι θα είναι;

- **Συνεντευξιαζόμενος:** Πάρα πολύ σημαντικός. Θα είναι το μέσο που θα επικοινωνούν αυτές οι ομάδες ή αυτά τα άτομα μεταξύ τους ώστε να συνδράμουν και να κάνουν τις ομάδες εθελοντικής δράσης με όποια μορφή είναι αυτή η εθελοντική δράση.
- **Συνεντεύκτρια:** Αυτό το μέσο που θα φέρνει κοντά πολίτες.
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Αυτό το μέσο που θα φέρνει κοντά πολίτες. Γιατί δεν ξέρεις και το τηλέφωνο του άλλου που λέει ο λόγος, ενώ μέσα εκεί μπορείς να τον βρεις, μπορείς να τον δεις πώς σκέφτεται, πώς λειτουργεί ή αυτός να βρει τις αντίστοιχες ομάδες που ο ίδιος να θέλει να βοηθήσει.
- **Συνεντεύκτρια:** Σωστό. Θα είναι λοιπόν περισσότερο ενεργοί οι άνθρωποι σε 10 χρόνια από τώρα; Λιγότερο ενεργοί;
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Προσπαθώ να είμαι αισιόδοξος και θέλω να πιστεύω ότι θα είναι περισσότερο ενεργοί.
- **Συνεντεύκτρια:** Πολύ ωραία. Άρα λοιπόν αισιόδοξο το μήνυμα.
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Αισιόδοξο. Είναι η φύση μου αισιόδοξη οπότε δεν μπορώ να σκεφτώ αρνητικά ακόμα και στις πιο δύσκολες συνθήκες.
- **Συνεντεύκτρια:** Ωραία. Σας ευχαριστώ πάρα πολύ για τον χρόνο σας και για τη συμμετοχή σας. Θα θέλατε να προσθέσετε κάτι προτού ολοκληρώσουμε τη συνέντευξη;
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Ευχαριστώ πάρα πολύ εγώ. Ήταν πολύ ωραίος ο διάλογος και οι ερωτήσεις και ελπίζω να σας έχω βοηθήσει στο έργο που θέλετε να κάνετε.
- **Συνεντεύκτρια:** Να είστε καλά. Σας ευχαριστώ πολύ. Με το τέλος της συνέντευξης να σας ενημερώσω ότι υπάρχει η δυνατότητα να μου δώσετε ένα e-mail επικοινωνίας προκειμένου να λάβετε και τα τελικά αποτελέσματα της έρευνας στην οποία λάβατε μέρος.
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Βεβαίως με χαρά μου.
- **Συνεντεύκτρια:** Ευχαριστώ πολύ.

Συνεντευξιαζόμενος (Γ)

- **Συνεντεύκτρια:** Καλησπέρα σας. Αρχικά θα ήθελα να σας ευχαριστήσω για το χρόνο και για τη συμβολή σας. Θα ήθελα να σας ενημερώσω ότι η συζήτησή μας μαγνητοφωνείται όπως σας έχω ήδη πει και στο ενημερωτικό φυλλάδιο. Και θα ήθελα για ακόμη μία φορά να ζητήσω την άδεια σας για τη μαγνητοφώνηση.
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Ευχαριστώ και εγώ. Καλησπέρα, ναι συμφωνώ στη μαγνητοφώνηση.

- **Συνεντεύκτρια:** Ωραία πριν ξεκινήσουμε τη διαδικασία της συνέντευξης θα θέλατε να μου πείτε δύο λόγια για το υπόβαθρο σας, όπως ηλικία, σπουδές, αν εργάζεστε, επαγγελματική ενασχόληση;
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Είμαι 23 και είμαι φοιτητής στο Πολυτεχνείο στους μηχανολόγους μηχανικούς.
- **Συνεντεύκτρια:** Πολύ ωραία. Θα ήθελα να σας ρωτήσω αρχικά αν είστε μέλος σε κάποια μη κυβερνητική οργάνωση, αν έχετε συμμετάσχει είτε τώρα είτε στο παρελθόν σε κάποιο κίνημα, σε κάποια παράταξη;
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Υπήρξα μέλος μιας κατάληψης για κάποιο καιρό. Κατά τα άλλα δεν είχα ως πούμε επίσημη συμμετοχή σε κάποιο κίνημα γιατί ούτως ή άλλως και οι χώροι που συμμετείχα ήταν πιο ανεπίσημα, δεν υπήρχε αυτή η δομή η αυστηρή.
- **Συνεντεύκτρια:** Τι σας ώθησε στο να λάβετε μέρος, να γίνετε μέλος σε αυτή την κατάληψη;
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Το ότι ήθελα να ενδιαφερθώ. Έβλεπα κοινωνικά προβλήματα και στην περιοχή που μεγάλωσα το Αιγάλεω και ήθελα να ενδιαφερθώ για αυτά και να κάνω κάτι για όλα αυτά. Και μέσα από μία συλλογική δράση έβλεπα ότι μπορώ να κάνω κάποια χειροπιαστά πράγματα πέρα από το να λέω μόνος μου ότι έχω κάποια πιστεύω και απλά τα υποστηρίζω.
- **Συνεντεύκτρια:** Τι σημαίνει για εσάς ενεργός συμμετοχή στο κοινωνικό γίνεσθαι;
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Καταρχάς σημαίνει να μένεις ενημερωμένος με το τι συμβαίνει αρχικά και από εκεί και πέρα το βασικό είναι η ενημέρωση και μετά θα περάσεις στο επόμενο στάδιο που μπορεί να είναι κάποια δράση.
- **Συνεντεύκτρια:** Εσείς θεωρείτε τον εαυτό σας ενεργό μέλος της κοινωνίας;
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Θεωρώ πως ναι.
- **Συνεντεύκτρια:** Θα μπορούσατε να αναφέρετε κάποια προσωπικά παραδείγματα που ενισχύουν τον χαρακτηρισμό αυτό; Το ένα νομίζω είναι η συμμετοχή στην κατάληψη που είπατε.
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Ναι. Έχω συμμετάσχει και σε διάφορες διαδηλώσεις. Κάποιες φορές είχα και ένα blog στο οποίο έγραφα διάφορα κείμενα. Είχα και ως πούμε μία hip hop ομάδα που κάναμε κάποια κομμάτια και εγώ είχα πιο πολύ πολιτικό στίχο ως πούμε.
- **Συνεντεύκτρια:** Πολύ ωραία. Ποιες μορφές συλλογικής δράσης γνωρίζετε;
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Θα έλεγα καταρχάς κομματικοί φορείς γιατί θα μπορούσε να είναι και αυτοί -αν και δεν συμφωνώ απόλυτα- οι καταλήψεις, οι πορείες.
- **Συνεντεύκτρια:** Έχετε λάβει μέρος ποτέ σε κάποια... Είπατε για πορείες. Έχετε λάβει ποτέ μέρος σε κάποια συλλογική κινητοποίηση, σε κάποια πορεία;

- **Συνεντευξιαζόμενος:** Αρκετές φορές.
- **Συνεντεύκτρια:** Θέλετε να μου πείτε ένα ή δύο ενδεικτικά περιστατικά στα οποία συμμετείχατε;
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Ναι αρχικά με το Γρηγορόπουλο όταν ήμουν σε μικρή ηλικία. Μετά πιο έντονα μετά τους αγανακτισμένους ας πούμε σε εκείνο το διάστημα, αν και δεν είχα άμεση επαφή με τον κόσμο, τις πλατείες και τα λοιπά αλλά συμμετείχα και εκεί. Διάφορες απεργίες που γίνανε με τα πρώτα μνημόνια, αντιφασιστικές πορείες.
- **Συνεντεύκτρια:** Πώς ενημερωνόσασταν για αυτές τις κινητοποιήσεις;
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Κυρίως από το διαδίκτυο γιατί δεν υπάρχουν και στα **καταστατικά** μέσα.
- **Συνεντεύκτρια:** Θεωρείτε σημαντική τη συμμετοχή των πολιτών σε τέτοιες κινητοποιήσεις;
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Ναι γιατί θεωρώ ότι σε ένα τέτοιο δημοκρατικό καθεστώς που ζούμε η μόνη ανάδραση που έχει κάποιες φορές ο άνθρωπος πέρα από το να ψηφίζει κάθε 4 χρόνια είναι κάπως να εναντιώνεται σε αυτά που συμβαίνουν. Και ο μόνος τρόπος άμεσα είναι αυτός, η συλλογική πορεία.
- **Συνεντεύκτρια:** Θεωρείτε πως αυτές οι μορφές συλλογικής δράσης, τα κινήματα, οι διαδηλώσεις, οι μη κυβερνητικές οργανώσεις μπορούν να επιφέρουν ουσιαστικές αλλαγές στις δομές της κοινωνίας;
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Μπορούν να ασκήσουν πίεση και μπορούν μέσα από αυτές ο άνθρωπος να αντιληφθεί κάποιες αξίες που ίσως δεν τις είχε πριν, γιατί θεωρώ ότι έτσι όπως είναι δομημένη αυτή τη στιγμή η κοινωνία ο άνθρωπος είναι αποστασιοποιημένος. Άρα μέσα από τις συλλογικές δράσεις έρχεται πιο κοντά με τους άλλους και μαθαίνει ας πούμε την αξία της αλληλεγγύης, την αξία της αδελφοσύνης, το να νοιάζομαι για τον δίπλα μου, να μην νοιάζομαι μόνο για τα δικά μου συμφέροντα.
- **Συνεντεύκτρια:** Τι σημαίνει για εσάς εθελοντισμός;
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Το να προσφέρω κάτι χωρίς να περιμένω κάποιο αντάλλαγμα.
- **Συνεντεύκτρια:** Έχετε κάποιο παράδειγμα δική σας προσωπικής εθελοντικής δραστηριότητας;
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Μέσω της κατάληψης είχαμε κάνει διάφορες δράσεις που βοηθήσαμε ας πούμε την τοπική κοινότητα και με κάποιους ανθρώπους που είχαν απολυθεί και με κάποια συλλογή τροφίμων για απόρους.

- **Συνεντεύκτρια:** Πιστεύετε στην προσωπική ανάπτυξη μέσω της συλλογικής και ενεργούς συμμετοχής. Πιστεύετε ότι και ο ίδιος ο άνθρωπος αναπτύσσεται ως προσωπικότητα συμμετέχοντας στα κοινά και στα συλλογικά δρώμενα;
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Ναι φυσικά γιατί πλέον δεν είναι αποστασιοποιημένος και καλείται να συμμετέχει σε πράγματα στα οποία έρχεται σε επαφή με άλλους ανθρώπους. Και άρα και συλλέγει εμπειρίες και από άλλους ανθρώπους και ακούει και από ένα διαφορετικό στόμα τις απόψεις του και τις βλέπει με διαφορετικό μάτι. Θεωρώ ότι έχει πολλά πράγματα να πάρει μέσα από το συλλογικό.
- **Συνεντεύκτρια:** Θα θέλατε σε προσωπικό επίπεδο να είστε πιο ενεργός κοινωνικά ή πολιτικά ή είστε ικανοποιημένος;
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Σίγουρα ποτέ δεν μπορείς να πεις ότι είσαι πλήρως ικανοποιημένος. Θεωρώ ότι πάντα υπάρχει περιθώριο βελτίωσης και πόσο μάλλον στην εποχή μας που γίνονται τόσα πράγματα και τόσο γρήγορα που πολλές φορές δεν προλαβαίνεις να τα ακολουθήσεις.
- **Συνεντεύκτρια:** Όταν σας αναφέρω το όνομα Παύλος Φύσσας ποιες είναι οι τρεις πρώτες λέξεις που σας έρχονται στο μυαλό;
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Θα έλεγα καταρχάς ότι ένας απλός άνθρωπος καθημερινός. Θα μπορούσε να είναι ένας φίλος μου. Δεν είναι ότι... με αυτή την έννοια. Ένας άνθρωπος που είχε επαφή με το τι συμβαίνει στην κοινωνία και που σίγουρα όλο αυτό που έγινε ήταν μία τεράστια αδικία.
- **Συνεντεύκτρια:** Πώς ενημερωθήκατε για το γεγονός της δολοφονίας αρχικά;
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Εγώ είχα και λογαριασμό Twitter οπότε παρακολουθούσα εκείνο το βράδυ και ξαφνικά άρχισε να γίνεται ένας καταιγισμός από tweets.
- **Συνεντεύκτρια:** Ποια είναι η γνώμη σας για το γεγονός αν θα θέλατε να μας πείτε;
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Νομίζω ότι δε μπορεί να μην πει κάποιος ότι ήταν τραγικό και άδικο και ξαφνικό ας πούμε... Ξαφνικό... Δηλαδή δεν είναι κάτι που σε συγκλονίζει σαν ότι δεν το περίμενες, ότι κάτι τέτοιο μπορεί να συμβεί και ότι μόνο οι μετανάστες και οι άνθρωποι που είναι από άλλη χώρα θα μπορούσαν να πληγούν από το φαινόμενο του φασισμού.
- **Συνεντεύκτρια:** Τη θεωρείτε πολιτική δολοφονία τη δολοφονία του Παύλου Φύσσα;
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Θεωρώ πως ναι. Γιατί στοχεύθηκε με βάση τις πολιτικές του απόψεις.
- **Συνεντεύκτρια:** Μετά τη δολοφονία ακολούθησαν διάφορες κινητοποιήσεις. Λάβατε μέρος σε κάποια από αυτές;

- **Συεντευξιαζόμενος:** Σε αρκετές πορείες και διαδηλώσεις και μέχρι και πέρυσι ασπύουμε, πρόπερσι συμμετείχα.
- **Συεντεύκτρια:** Θα ήθελα τώρα να περάσουμε λίγο στο κομμάτι που έχει να κάνει με την εξοικείωση και την χρήση των νέων τεχνολογιών. Μπορείτε να προσδιορίσετε πόσες ώρες ημερησίως βρίσκεστε online;
- **Συεντευξιαζόμενος:** Αρκετές θα έλεγα. Δεν είναι ότι θα βρίσκομαι συνεχώς στο να τσεκάρω το διαδίκτυο, αλλά εφόσον έχω και Smartphone μπορώ ανά τακτά χρονικά διαστήματα μέσα στην ημέρα.
- **Συεντεύκτρια:** Και τι κάνετε κυρίως online;
- **Συεντευξιαζόμενος:** Περισσότερο ενημέρωση.
- **Συεντεύκτρια:** Ενημέρωση. Σε ποιες σελίδες κοινωνικής δικτύωσης, τα λεγόμενα social media, διατηρείτε προσωπικό λογαριασμό;
- **Συεντευξιαζόμενος:** Στο Facebook, στο Twitter και στο instagram, αυτά κυρίως.
- **Συεντεύκτρια:** YouTube;
- **Συεντευξιαζόμενος:** Και YouTube.
- **Συεντεύκτρια:** Ποια από αυτά χρησιμοποιείτε πιο συχνά και για ποιο λόγο;
- **Συεντευξιαζόμενος:** Κυρίως το Facebook και το Twitter για ενημέρωση, Θα μπορούσα να πω και το YouTube αλλά για αυτό το σκοπό κυρίως.
- **Συεντεύκτρια:** Καθαρά λοιπόν ενημερωτικός. Θυμάστε πότε περίπου ξεκίνησε η ενασχόλησή σας με τις συγκεκριμένες σελίδες;
- **Συεντευξιαζόμενος:** Το YouTube σίγουρα ήμουν αρκετά μικρός. Πρέπει να ήμουν 14-13 κάπου εκεί.
- **Συεντεύκτρια:** Facebook και Twitter;
- **Συεντευξιαζόμενος:** Facebook λίγο μετά γύρω στα 16 και Twitter στα 17-18;
- **Συεντεύκτρια:** Τι σας ώθησε στο να δημιουργήσετε λογαριασμό;
- **Συεντευξιαζόμενος:** Το ότι αρχικά ήταν για να έχω επαφή με άλλους ανθρώπους και κυρίως τους κοντινούς μου και πιο εύκολη, αλλά μετά είδα ότι εξυπηρετεί καλά και την ενημέρωση που ήθελα να έχω.
- **Συεντεύκτρια:** Μου είπατε προηγουμένως ότι έχετε στην κατοχή σας κάποιο smartphone. Έχετε κατεβάσει κάποιες εφαρμογές από τα συγκεκριμένα social media στο κινητό σας;
- **Συεντευξιαζόμενος:** Ναι όλες αυτές τις εφαρμογές τις έχω και στο κινητό μου και από εκεί τις ελέγχω κιόλας συχνά. Πιο συχνά θα ελέγξω το κινητό μου παρά τον υπολογιστή μου.
- **Συεντεύκτρια:** Θα μπορούσατε να πείτε ότι ο βασικός λόγος που μπαίνετε στο ίντερνετ από το κινητό σας ποιος είναι; Είναι για να πλοηγηθείτε σε αυτές τις σελίδες;

- **Συνεντευξιαζόμενος:** Ναι.
- **Συνεντεύκτρια:** Οι οργανώσεις, η κατάληψη για παράδειγμα στην οποία αναφερθήκατε προηγουμένως, είχε λογαριασμό σε κάποια από τα social media;
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Θα μπορούσα να πω ότι στο Facebook ανέβαιναν κάποια events που οργανώνονταν από την κατάληψη. Από κει και πέρα έχει και δικιά της σελίδα. Το Twitter σαν κατάληψη δεν... μόνο μεμονωμένα ας πούμε. Δεν υπήρχε κάποια...
- **Συνεντεύκτρια:** Επίσημος λογαριασμός. Παρακολουθείτε γενικά μέσω social media, Facebook, Twitter, YouTube που αναφέρατε τις δράσεις οργανώσεων, κινημάτων, συλλογικοτήτων είτε είστε μέλος είτε όχι;
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Ναι σίγουρα γιατί είναι και από τους μόνους τρόπους για να μπορείς να παρακολουθείς. Δε μπορείς να συμμετέχεις και σε όλα.
- **Συνεντεύκτρια:** Έχετε αντιμετωπίσει ποτέ κάποιον κίνδυνο χρησιμοποιώντας τα social media;
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Εγώ προσωπικά όχι, αλλά σίγουρα ενέχουν κινδύνους τα social media.
- **Συνεντεύκτρια:** Όπως;
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Όπως το να... Αυτό εξαρτάται και από τον άνθρωπο. Να μην έχεις επίγνωση στο πως τα χρησιμοποιείς. Το internet είναι ένα όπλο που μπορεί να έχει πολλές χρήσεις. Μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να δώσει φωνή στον απλό άνθρωπο, μπορεί και να χρησιμοποιηθεί από κάποιον με κακόβουλες προθέσεις.
- **Συνεντεύκτρια:** Οι βασικές δραστηριότητες που πραγματοποιείτε σε καθημερινή βάση μέσω Twitter;
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Εγώ κυρίως δεν κάνω tweet, παρακολουθώ άλλους και ο σκοπός της ενημέρωσης όπως είπα και πριν.
- **Συνεντεύκτρια:** Μου είπατε ότι δε δημοσιεύετε συχνά υλικό. Όταν δημοσιεύετε τι περιεχόμενο συνήθως έχει;
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Κυρίως χιουμοριστικό πολιτικό.
- **Συνεντεύκτρια:** Χιουμοριστικό πολιτικό. Το προφίλ των ανθρώπων που ακολουθείτε μέσω του προσωπικού σας λογαριασμού στο Twitter; Ενώ είναι φίλοι σας; Είναι δημόσια πρόσωπα; Είναι άνθρωποι με κοινά ενδιαφέροντα, πεπειθήσεις και ούτω καθεξής;
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Είναι δημόσια πρόσωπα, δημοσιογράφοι, πολιτικοί, άνθρωποι που προβάλλονται γενικά αλλά θα είναι και accounts με χιουμοριστικό περιεχόμενο κοντά στις πεπειθήσεις μου.

- **Συνηντεύτρια:** Αν θέλαμε με μία λέξη να πούμε τον βασικό λόγο που χρησιμοποιείτε το Twitter ποιος θα ήταν αυτός;
- **Συνηντευξιαζόμενος:** Ενημέρωση.
- **Συνηντεύτρια:** Η ενημέρωση. Θεωρείτε πως το διαδίκτυο έχει την ικανότητα να συμβάλει στην εξέλιξη των κοινωνικών κινήματων;
- **Συνηντευξιαζόμενος:** Ναι θα μπορούσα να το πω γιατί αυτή τη στιγμή όπως είπα και πριν είναι ένα όπλο που μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να εκφραστεί ο απλός άνθρωπος και να μπορέσει να επικοινωνήσει με πάρα πολλούς ταυτόχρονα, κάτι που δεν υπήρχε πριν.
- **Συνηντεύτρια:** Έχετε λάβει ποτέ μέρος σε κάποια κινητοποίηση η οποία να ξεκίνησε μέσω του διαδικτύου ή για την οποία να ενημερωθήκατε αρχικά μέσω διαδικτύου;
- **Συνηντευξιαζόμενος:** Ναι και με την περίπτωση του Γρηγορόπουλου αλλά και με το περιστατικό του Φύσσα.
- **Συνηντεύτρια:** Πολύ ωραία. Θεωρείτε πως οι νέες τεχνολογίες παρέχουν εργαλεία τα οποία μπορούμε να αξιοποιήσουμε για την επίλυση κοινωνικών προβλημάτων;
- **Συνηντευξιαζόμενος:** Σίγουρα και οφείλουμε να το κάνουμε. Γιατί από τη στιγμή που η τεχνολογία θα έπρεπε να εξυπηρετεί τον άνθρωπο πρωτίστως.
- **Συνηντεύτρια:** Ένα παράδειγμα τέτοιου εργαλείου που παρέχει το ίντερνετ;
- **Συνηντευξιαζόμενος:** Αρχικά αυτό που αναφέρουμε και τόση ώρα ότι μπορεί ο άνθρωπος να ενημερωθεί και να συμμετέχει σε δράσεις και να οργανωθούν πολλοί άνθρωποι γρήγορα με πολύ απλό τρόπο.
- **Συνηντεύτρια:** Άρα πιστεύετε ότι είναι εργαλειακός κατά βάση ο χαρακτήρας σε επίπεδο ενημέρωσης και συντονισμού. Υπό αυτή την έννοια πιστεύεται ότι προάγει τον ακτιβισμό; Συμβάλλει στην κινητοποίηση των ανθρώπων;
- **Συνηντευξιαζόμενος:** Θεωρώ πως ναι.
- **Συνηντεύτρια:** Έχετε χρησιμοποιήσει ποτέ το internet και συγκεκριμένα social media για να δημοσιεύσετε κάποιο petition; Ηλεκτρονικό ψήφισμα;
- **Συνηντευξιαζόμενος:** Όχι αλλά έχω υπογράψει διάφορα petition.
- **Συνηντεύτρια:** Κάποιο κάλεσμα σε δράση; Να χρησιμοποιήσετε το δικό σας λογαριασμό προκειμένου να αναρτήσετε;
- **Συνηντευξιαζόμενος:** Εγώ προσωπικά όχι αλλά έχω συμμετάσχει σε δράσεις έτσι.
- **Συνηντεύτρια:** Θεωρείτε τα petition για παράδειγμα ως τακτική αποτελεσματική;
- **Συνηντευξιαζόμενος:** Σε ένα βαθμό ναι αλλά δεν αρκεί μόνο αυτό.

- **Συνεντεύκτρια:** Θεωρείτε πως οι πολίτες μπορούν να γίνουν πιο δραστήριο όταν η δράση τους προβάλλεται μέσω των social media;
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Σίγουρα θα βοηθήσει στο να φτάσει σε περισσότερους ανθρώπους. Τώρα αυτό είναι και καθαρά προσωπικό το αν τελικά οι άνθρωποι είναι έτοιμοι για να συμμετέχουν σε διάφορες δράσεις. Δεν αρκεί μόνο αυτό.
- **Συνεντεύκτρια:** Μόνο το να το προβάλλω σε μία σελίδα κοινωνικής δικτύωσης. Εσείς προσωπικά έχετε δημοσιεύσει ποτέ υλικό σε κάποιους από τους λογαριασμούς που διατηρείτε το οποίο να έχει να κάνει με οποιαδήποτε διαμαρτυρία ή κινητοποίηση;
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Ναι αρκετές φορές.
- **Συνεντεύκτρια:** Για ποιο λόγο μπήκατε στη διαδικασία να δημοσιεύσετε αυτό το υλικό;
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Για να φτάσει σε ανθρώπους που ας πούμε δε θα μπορούσε να είχε φτάσει αλλιώς. Έχω ένα σχόλιο πάνω στο κοινωνικό γίνεσθαι ίσως για να συζητήσω και με άλλους ανθρώπους πάνω σε αυτό το ζήτημα.
- **Συνεντεύκτρια:** Θυμάστε τι υλικό συνήθως ήταν;
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Πολιτικού περιεχομένου.
- **Συνεντεύκτρια:** Ήταν δικό σας υλικό, ήταν κάποιος σχολιασμός, κάποια αναδημοσίευση κάποιου άρθρου κάποιο βίντεο που εσείς τραβήξατε;
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Και δικός μου σχολιασμός και αναδημοσίευση άρθρων με σκοπό αυτό, το να συζητηθεί κιόλας. Και να ενημερωθούν κάποιιοι και να συζητηθεί όμως.
- **Συνεντεύκτρια:** Υλικό δικό σας να έχετε τραβήξει για παράδειγμα, επειδή μου είπατε προηγουμένως ότι έχετε λάβει μέρος σε πολλές κινητοποιήσεις, να έχετε τραβήξει κάποιο βίντεο από κάποια πορεία και να το έχετε ανεβάσει; Το έχετε κάνει ποτέ αυτό;
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Όχι όχι.
- **Συνεντεύκτρια:** Άρα λοιπόν κυρίως υλικό το οποίο έχουν δημιουργήσει άλλοι.
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Είτε κάποιο σχολιασμό.
- **Συνεντεύκτρια:** Θα μπορούσατε να μου αναφέρετε πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα του διαδικτύου που συνδέονται με την εμπλοκή του πολίτη στη δημόσια σφαίρα και ταυτόχρονα με την εξέλιξη των κοινωνικών κινημάτων; Υπέρ και κατά του ίντερνετ ουσιαστικά.
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Ναι. Σαν πλεονέκτημα θα έλεγα αυτό που έχουμε πει και πολλές φορές ότι μπορεί κάτι... να επικοινωνήσεις κάτι μαζικά. Αυτό είναι η κύρια δύναμη που έχει το ίντερνετ. Το ζήτημα είναι ότι πολλές φορές υπάρχει και αυτό που λέμε παραπληροφόρηση. Εκεί έγκειται και στην κριτική σκέψη του καθενός να

μπορεί να ερμηνεύσει κάποια πράγματα και να μην πιστέψει οτιδήποτε βλέπει. Αλλά αυτό νομίζω ισχύει σε όλα, δηλαδή και στα μέσα μαζικής ενημέρωσης υπάρχει το ίδιο.

- **Συεντεύτρια:** Σας έχει τύχει ποτέ να συμμετέχετε μόνο διαδικτυακά σε κάποιο κοινωνικό γεγονός; Τι εννοώ με αυτό; Να μπαίνετε στη διαδικασία να ανεβάζετε υλικό, να έχετε υπογράψει κάποιο petition, αλλά να παραμείνετε εκεί. Η ηλεκτρονική σας παρουσία, η ηλεκτρονική σας συμμετοχή να μη μετουσιωθεί σε πραγματική δράση εκτός του διαδικτύου;
- **Συεντευξιαζόμενος:** Σε κάποιο βαθμό αυτό το έκανα στο δημοψήφισμα.
- **Συεντεύτρια:** Θέλετε να μας πείτε λίγα λόγια παραπάνω;
- **Συεντευξιαζόμενος:** Ναι συμμετείχα σε διάφορες συζητήσεις που γίνονταν στο ίντερνετ στα social media, αναδημοσίευα άρθρα, έκανα σχολιασμούς.
- **Συεντεύτρια:** Αλλά δεν είχατε πάει σε όλες...
- **Συεντευξιαζόμενος:** Αλλά δεν είχα πάει τόσο μαζικά σε διαδηλώσεις.
- **Συεντεύτρια:** Θεωρείτε πως αυτές οι πρακτικές έχουν αποτέλεσμα; Δηλαδή το να συμμετέχω online και όχι απαραίτητως offline μπορεί να είναι αποτελεσματική πρακτική ή δεν αρκεί;
- **Συεντευξιαζόμενος:** Πλέον νομίζω ότι φαίνεται ότι φτάνει μέχρι τους ανθρώπους που θα θέλαμε να φτάσουν οι απόψεις μας μέσω των social media. Και αυτό φαίνεται και από το ότι πολλά μέσα μαζικής ενημέρωσης τα χρησιμοποιούν. Δηλαδή κανάλια, εφημερίδες, αναδημοσιεύουν πράγματα που υπάρχουν απλά στο διαδίκτυο.
- **Συεντεύτρια:** Τα χρησιμοποιούν λοιπόν ακόμα και δημοσιογράφοι των παραδοσιακών μέσων ως πηγές. Άρα θεωρείτε πως ναι μπορεί να είναι και αυτή η τακτική πρακτική. Θεωρείτε ότι ένα κίνημα το οποίο ξεπηδά μέσω διαδικτύου μπορεί να έχει μακροπρόθεσμες δομές; Τι εννοώ με αυτό; Η περίπτωση των αγανακτισμένων ήταν ένα παράδειγμα, ένα κίνημα, μία μορφή κινήματος η οποία ξεπήδησε και οργανώθηκε μέσα από το διαδίκτυο. Αυτά τα κινήματα, αυτές οι δράσεις που ξεκινούν αυτόνομα μέσα από το διαδίκτυο πιστεύετε ότι μπορούν να έχουν μακροπρόθεσμη λειτουργία;
- **Συεντευξιαζόμενος:** Μπορεί να γίνει το έναυσμα μέσα από το διαδίκτυο. Το αν θα συνεχιστεί αυτό σε βάθος χρόνου είναι καθαρά πάνω στους ανθρώπους. Δηλαδή πρέπει να έχουν και κάποιες βάσεις άλλες και να μπορούν να έρθουν κάπως κοντά σε ό,τι αφορά τις πεποιθήσεις τους και τα πιστεύω τους.
- **Συεντεύτρια:** Το διαδίκτυο για εσάς λοιπόν είναι μόνο το μέσο.
- **Συεντευξιαζόμενος:** Δεν αρκεί μόνο αυτό.

- **Συνεντεύκτρια:** Όταν πρόκειται να ενημερωθείτε για κάποιο έκτακτο γεγονός, χρησιμοποιείτε το ίντερνετ, το διαδίκτυο και τα social media ή επιλέγετε τα παραδοσιακά μέσα μαζικής ενημέρωσης τηλεόραση, εφημερίδες, ραδιόφωνο;
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Θα έλεγα συνδυαστικά αλλά περισσότερο το ίντερνετ.
- **Συνεντεύκτρια:** Ποια θεωρείτε από τις δύο πιο αξιόπιστη πηγή ενημέρωσης; Internet διαδίκτυο νέα μέσα ή παραδοσιακά μέσα;
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Πλέον έχουμε φτάσει και σε ένα επίπεδο που αυτά μπλέκονται πάρα πολύ μεταξύ τους, οπότε δεν θεωρώ κάποια πιο αξιόπιστη. Πάλι θα πω ότι εξαρτάται από το πώς εσύ ερμηνεύεις τα πράγματα, τι πιστεύεις και τι όχι τελικά.
- **Συνεντεύκτρια:** Τα τελευταία χρόνια υπάρχει, θα μπορούσαμε να πούμε, μία προκατάληψη έναντι των παραδοσιακών Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης. Πιστεύετε ότι το Internet μπορεί να συμβάλλει στον εκδημοκρατισμό των μέσων, παραδοσιακών και εναλλακτικών;
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Θεωρώ πως ναι γιατί όπως και να το κάνουμε οι άνθρωποι που ασχολούνται με την ενημέρωση είναι μετρημένοι. Οι άνθρωποι οι οποίοι χρησιμοποιούν τα social media είναι πάρα πολλοί και άρα πολλά πράγματα μπορούν να αμφισβητηθούν και μπορούν και τα παραδοσιακά μέσα να διπλοτσεκάρουν, τριπλοτσεκάρουν τις ειδήσεις τους και να προσαρμοστούν σε όλο αυτό της εποχής μας.
- **Συνεντεύκτρια:** Πιστεύετε ότι το διαδίκτυο καλύπτει ζητήματα της πολιτικής και κοινωνικής ζωής που δεν παρουσιάζουν τα παραδοσιακά μέσα μαζικής ενημέρωσης;
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Ναι σίγουρα.
- **Συνεντεύκτρια:** Γιατί πιστεύετε ότι συμβαίνει αυτό;
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Γιατί πολλές φορές εξυπηρετούν πολιτικές σκοπιμότητες.
- **Συνεντεύκτρια:** Τα παραδοσιακά;
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Τα παραδοσιακά μέσα.
- **Συνεντεύκτρια:** Σχετικά τώρα με το γεγονός της δολοφονίας του Παύλου Φύσσα μου είπατε ότι ενημερωθήκατε αρχικά από το Twitter γιατί έτυχε εκείνη τη στιγμή να ήσασταν online. Στη συνέχεια ποια μέσα επιλέξατε για να ενημερωθείτε σχετικά με το συγκεκριμένο γεγονός;
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Κυρίως το Facebook και το Twitter, αυτά τα δύο.
- **Συνεντεύκτρια:** Για ποιο λόγο αυτά τα δύο;
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Ήταν τα δύο που χρησιμοποιούσα πιο πολύ εκείνο τον καιρό. Είχα πιο πολλές... πιο πολλούς ας πούμε φίλους και είχα κάνει πιο πολλά

follow στο Twitter. Άρα μπορούσα να έχω μία καλύτερη πηγή πληροφοριών και από τα δύο. Και γενικά νομίζω ότι εκεί η ροή ήταν καλύτερη.

- **Συνηντεύτρια:** Πώς πιστεύετε ότι θα οργανώνονται οι άνθρωποι σε συλλογικό επίπεδο σε 10 χρόνια από τώρα; Μπορείτε να το οραματιστείτε;
- **Συνηντευξιαζόμενος:** Νομίζω ότι σίγουρα θα έχει κερδίσει περισσότερο έδαφος το διαδίκτυο, ακόμα περισσότερο από όσο σήμερα. Δεν ξέρω αν τελικά αυτό θα είναι καλύτερο ή χειρότερο, αλλά σίγουρα θα χρησιμοποιούν περισσότερο το ίντερνετ.
- **Συνηντεύτρια:** Θα το χρησιμοποιούν μόνο σε επίπεδο ενημέρωσης ή και ως εργαλείο;
- **Συνηντευξιαζόμενος:** Και σαν εργαλείο οργάνωσης αλλά και σαν ενημέρωση.
- **Συνηντεύτρια:** Οι πολίτες σε αντιστοιχία σε 10 χρόνια από τώρα πιστεύετε ότι θα είναι λιγότερο ή περισσότερο δραστήριοι πολιτικά και κοινωνικά;
- **Συνηντευξιαζόμενος:** Αυτό δε μπορώ να το ξέρω, αλλά εκτιμώ ότι θα πρέπει να γίνουν κάποιες μεγάλες αλλαγές για να αλλάξει το σύνολο των πολιτών και να γίνει πιο δραστήριο το οποίο δεν μπορεί κανείς να το προβλέψει αυτή τη στιγμή το αν...
- **Συνηντεύτρια:** Θα είναι λιγότερο ή περισσότερο.. Αν θέλαμε να κάνουμε έτσι μία πρόβλεψη αισιόδοξη ή απαισιόδοξη θα ήταν... είναι η δική σας προοπτική;
- **Συνηντευξιαζόμενος:** Θα έλεγα κλίνω προς το απαισιόδοξη.
- **Συνηντεύτρια:** Για ποιο λόγο;
- **Συνηντευξιαζόμενος:** Γιατί όσο περνάει ο καιρός ο καθένας κλείνεται περισσότερο στον εαυτό του. Μακάρι το ίντερνετ να βοηθήσει να έρθουμε πιο κοντά, αλλά μπορεί και να λειτουργήσει αντίστροφα.
- **Συνηντεύτρια:** Αντί λοιπόν να φέρει και να συσπειρώσει τους ανθρώπους να τους αποξενώσει περισσότερο.
- **Συνηντευξιαζόμενος:** Και να βασιστεί μόνο σε αυτό.
- **Συνηντεύτρια:** Πολύ ωραία. Σας ευχαριστώ πάρα πολύ για τον χρόνο σας. Θα θέλατε να προσθέσετε κάτι;
- **Συνηντευξιαζόμενος:** Νομίζω πως όχι.
- **Συνηντεύτρια:** Ωραία. Σας ευχαριστώ ξανά για τη συμμετοχή σας. Και να σας πω με το τέλος της συνέντευξης αν θέλετε μπορείτε να μου αφήσετε το email σας, ένα e-mail επικοινωνίας ούτως ώστε να λάβετε τα τελικά αποτελέσματα της έρευνας στην οποία λάβατε μέρος.
- **Συνηντευξιαζόμενος:** Μάλιστα ευχαριστώ πολύ.
- **Συνηντεύτρια:** Εγώ ευχαριστώ.

Συεντευξιαζόμενος (Δ)

- **Συεντεύκτρια:** Καλημέρα σας. Αρχικά θα ήθελα να σας ευχαριστήσω για το χρόνο σας και τη συμμετοχή σας και να σας υπενθυμίσω πως έχετε ήδη διαβάσει και στο ενημερωτικό φυλλάδιο ότι η παρούσα συνέντευξη διεξάγεται στα πλαίσια διδακτορικής διατριβής και θα ήθελα να σας ζητήσω για άλλη μία φορά την άδεια προκειμένου να μαγνητοφωνηθεί η συζήτηση που θα κάνουμε.
- **Συεντευξιαζόμενη:** Φυσικά δεν έχω πρόβλημα.
- **Συεντεύκτρια:** Ωραία. Προτού ξεκινήσουμε θα θέλατε να μου πείτε δυο-τρία λόγια για εσάς, ηλικία, σπουδές, επαγγελματική ενασχόληση ίσως;
- **Συεντευξιαζόμενη:** Ονομάζομαι Αδαμαντία Γιαρμενίτη. Μένω στην Ολλανδία και εργάζομαι εκεί πέρα. Έχω τελειώσει bachelor στην Αθήνα και έχω κάνει και ένα master στην Ολλανδία και είμαι 29 χρονών.
- **Συεντεύκτρια:** Πολύ ωραία. Είστε μέλος σε κάποια μη κυβερνητική οργάνωση τώρα ή έχετε υπάρξει στο παρελθόν; Έχετε συμμετάσχει ποτέ σε κάποιο κοινωνικό κίνημα, κάποια παράταξη ίσως;
- **Συεντευξιαζόμενη:** Σε παράταξη όχι, ούτε σε μη κυβερνητική οργάνωση.
- **Συεντεύκτρια:** Για σας τι σημαίνει ενεργός συμμετοχή στο κοινωνικό γίνεσθαι;
- **Συεντευξιαζόμενη:** Ενεργός συμμετοχή πλέον είναι αρχικά να... Πιστεύω ότι χρειάζεται να ψηφίζει κάποιος όταν έχει αυτή τη δυνατότητα. Και να διαβάζει να ενημερώνεται, να κινητοποιείται όταν χρειάζεται με όποιο μέσο είτε μέσω social media είτε ενεργά να πηγαίνει και να παίρνει μέρος σε διαβουλεύσεις, σε κινητοποιήσεις που μπορούν να γίνουν στο δρόμο, συγκεντρώσεις άμα είναι για κάτι που τον απασχολεί.
- **Συεντεύκτρια:** Εσείς θεωρείτε τον εαυτό σας ενεργό μέλος της κοινωνίας;
- **Συεντευξιαζόμενη:** Ναι γιατί και ενημερώνομαι και διαβάζω. Θα μπορούσα να είμαι πιο ενεργό μέλος αλλά επειδή μένω και στο εξωτερικό θα ήθελα να είχα τη δυνατότητα να μπορώ να ψηφίζω εκεί πέρα αλλά αυτό δεν γίνεται. Πρέπει να έρχομαι στην Ελλάδα.
- **Συεντεύκτρια:** Έρχεστε στην Ελλάδα για να ψηφίσετε;
- **Συεντευξιαζόμενη:** Όχι κάθε φορά.
- **Συεντεύκτρια:** Όχι κάθε φορά. Ποιος πρέπει να είναι κατά τη γνώμη σας ο ρόλος του πολίτη στη διακυβέρνηση της πόλης; Της πόλης, του κράτους, της κοινότητας;
- **Συεντευξιαζόμενη:** Εντάξει επειδή υποτίθεται έχουμε δημοκρατία και εκλέγουμε κάποιους συγκεκριμένους ανθρώπους για να κάνουν αυτή τη δουλειά, πιστεύω ότι δεν χρειάζεται να είναι συνέχεια να έχουν το ρόλο ότι αυτοί αποφασίζουν, ότι ο πολίτης αποφασίζει για τα πάντα. Γιατί έχει εκλέξει κάποιους ανθρώπους που

αυτοί υποτίθεται θα πρέπει να αποφασίζουν. Αν φτάσει στο σημείο και διαφωνήσει με κάποια πράγματα εκεί πιστεύω ότι πρέπει να επέμβει είτε να ζητήσει δημοψηφίσματα είτε να κάνει συγκεντρώσεις για να απαιτήσει κάτι άλλο.

- **Συεντεύτρια:** Μάλιστα. Ποιες μορφές συλλογικής δράσης γνωρίζετε;
- **Συεντευξιαζόμενη:** Κινήματα, μη κυβερνητικές οργανώσεις. Τώρα με το προσφυγικό πάρα πολλές μη κυβερνητικές οργανώσεις ή διάφορες κοινότητες, μπορεί σε κάποια περιοχή να οργανώσουν κάτι και να κάνουν για να βοηθήσουν είτε πολιτικά.
- **Συεντεύτρια:** Εσείς έχετε λάβει ποτέ μέρος σε κάποια κινητοποίηση;
- **Συεντευξιαζόμενη:** Ναι ειδικά περισσότερο όταν ήμουν στην Ελλάδα και με τους αγανακτισμένους και κάποιες συγκεντρώσεις και πιο παλιά και στο σχολείο.
- **Συεντεύτρια:** Στο σχολείο θυμάστε σε τι αφορούσαν οι συγκεντρώσεις;
- **Συεντευξιαζόμενη:** Νομίζω ήταν πολύ παλιά... τι ήταν τότε; Που είχε έρθει... Θυμάμαι όταν είχαμε κατέβει όλοι τότε που είχε έρθει ο Κλίντον νομίζω όταν ήμασταν πολύ πιο παιδάκια...
- **Συεντεύτρια:** Αντιπολεμικές ουσιαστικά.
- **Συεντευξιαζόμενη:** Αντιπολεμικές ναι ναι ναι και κάποιες φορές συγκεντρώσεις 17 Νοέμβρη. Νομίζω η τελευταία ήταν πριν φύγω για την Ολλανδία που ήταν οι αγανακτισμένοι.
- **Συεντεύτρια:** Ήταν οι αγανακτισμένοι. Πώς είχατε ενημερωθεί για αυτές τις κινητοποιήσεις; Των αγανακτισμένων; Για αυτές τις συγκεντρώσεις διαμαρτυρίας;
- **Συεντευξιαζόμενη:** Αρχικά νομίζω ήταν μέσω Facebook.
- **Συεντεύτρια:** Μέσω Facebook. Και τι σας ώθησε στο να λάβετε μέρος;
- **Συεντευξιαζόμενη:** Ότι ήθελα να κατέβω γιατί είχαμε κατέβει όλοι και πιστεύαμε κιόλας ότι θα αλλάξει κάτι τότε που γινόταν. Ήταν τόσο μαζικό που έπρεπε να κατέβεις.
- **Συεντεύτρια:** Θεωρείτε σημαντική τη συμμετοχή των πολιτών σε τέτοιες κινητοποιήσεις;
- **Συεντευξιαζόμενη:** Ναι ναι.
- **Συεντεύτρια:** Πιστεύετε τελικά πως μπορούν να φέρουν ουσιαστικές αλλαγές στις δομές της κοινωνίας; Είπατε προηγουμένως πιστεύαμε ότι κάτι θα άλλαζε. Άλλαξε κάτι;
- **Συεντευξιαζόμενη:** Όχι δεν άλλαξε. Αλλά πιστεύω ότι μπορεί να φέρνει είτε σε πιο μικρό επίπεδο είτε... Εξαρτάται και το ζήτημα βέβαια, αλλά νομίζω ότι μπορούν να φέρουν γιατί όλες οι αλλαγές κάπως έτσι έχουν έρθει. Κάπως έτσι έχουν ξεκινήσει.
- **Συεντεύτρια:** Τι είναι για εσάς εθελοντισμός;

- **Συνεντευξιαζόμενη:** Εθελοντισμός να δίνεις ανιδιοτελώς χωρίς να... να θες να προσφέρεις ανιδιοτελώς για κάποιο σκοπό που σε αφορά. Είτε σε αφορά είτε θες να το κάνεις για κάποιο άλλο λόγο.
- **Συνεντεύκτρια:** Έχετε να μας αναφέρετε εσείς κάποιο προσωπικό παράδειγμα εθελοντικής δραστηριότητας ή δεν ασχολείστε;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Τώρα δεν έχω πρόσφατο. Θυμάμαι πιο παλιά είχα κάνει απλά... εθελοντικά απλά δεν είχα πληρωθεί αλλά δεν ξέρω αν αυτό θεωρείται εθελοντισμός ότι είχα πάει και είχα βοηθήσει σε κάποια events συναυλιών και σε αυτά χωρίς να πληρωθώ.
- **Συνεντεύκτρια:** Πιστεύετε στην προσωπική ανάπτυξη μέσω της ενεργούς συμμετοχής;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Συγνώμη;
- **Συνεντεύκτρια:** Πιστεύετε στην προσωπική ανάπτυξη μέσω της ενεργούς συμμετοχής. Ο άνθρωπος τελικά βελτιώνεται ως προσωπικότητα όταν συμμετέχει στα κοινά;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Ναι. Και σε εθελοντικό επίπεδο πιστεύω ότι βοηθάει γιατί εντάξει δουλεύεις με άλλους ανθρώπους οι οποίοι και αυτοί θέλουν να προσφέρουν και είναι πιο κοινωνικό και πιο ωραίο γιατί δεν υπάρχουν τόσα συμφέροντα.
- **Συνεντεύκτρια:** Όταν σας αναφέρω το όνομα Παύλος Φύσσας ποιες είναι οι τρεις πρώτες λέξεις που σας έρχονται στο μυαλό;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Χρυσή Αυγή, φασίστες και δολοφονία.
- **Συνεντεύκτρια:** Χρησιμοποίησα σκληρές εκφράσεις με ιδεολογικό περιεχόμενο. Αναφερθήκατε σε μία πολιτική παράταξη, στην παράταξη της Χρυσής Αυγής. Θα χαρακτηρίζατε από τα λεγόμενα σας συμπεραίνω, τη συγκεκριμένη δολοφονία ως πολιτική δολοφονία;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Ε ναι.
- **Συνεντεύκτρια:** Θα θέλατε να μου πείτε τη γνώμη σας γενικά για το γεγονός; Θα θέλατε να τοποθετηθείτε;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Εντάξει νομίζω ότι ήταν ξεκάθαρα πολιτική. Εντάξει δεν ξέρω καν αν μπορούμε να χαρακτηρίσουμε αυτό το κόμμα πολιτικό, αυτή την παράταξη πολιτική, αλλά ήταν καθαρά ιδεολογική... ιδεολογικό τους χτύπημα απέναντι στον Παύλο Φύσσα ο οποίος τους έκανε -λέγανε εκείνοι- επίθεση μέσω των τραγουδιών τους και για το τι πιστεύανε και τις ιδεολογίες τους.
- **Συνεντεύκτρια:** Πώς είχατε ενημερωθεί αρχικά για το γεγονός της δολοφονίας; Θυμάστε;

- **Συνεντευξιαζόμενη:** Νομίζω επειδή βρισκόμουν στην Ολλανδία ήταν μέσω Facebook.
- **Συνεντεύτρια:** Μέσω Facebook. Μετά τη δολοφονία ακολούθησαν διάφορες κινητοποιήσεις και το άμεσο χρονικό διάστημα αλλά και τα επόμενα χρόνια ως ένδειξη αλληλεγγύης. Έχετε λάβει ποτέ μέρος σε κάποιες από αυτές;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Όχι γιατί βρισκόμουν στο εξωτερικό.
- **Συνεντεύτρια:** Παρακολουθώντας το γεγονός της δολοφονίας ειδικά την περίοδο που ακολούθησε το περιστατικό είχαν γίνει διάφορες δράσεις σε διάφορες χώρες και πόλεις του εξωτερικού. Θα ήθελα ενημερωτικά να μου πείτε, είχε γίνει κάτι αντίστοιχο ποτέ στην Ολλανδία; Κάποιες διαμαρτυρίες αλληλεγγύης; Κάποια πανό προς ένδειξη;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Πρέπει να είχαν γίνει. Δε γνωρίζω προσωπικά αλλά πρέπει να είχαν γίνει γιατί δεν ήμουν και σε μεγάλη πόλη τότε. Αλλά πιστεύω ότι είχαν γίνει γιατί γίνονται συνήθως για τέτοια θέματα.
- **Συνεντεύτρια:** Για τέτοιες δράσεις. Τώρα θέλω να περάσουμε σε ένα κομμάτι το οποίο αφορά την εξοικείωση σας με το διαδίκτυο και τις νέες τεχνολογίες. Μπορείτε να προσδιορίσετε πόσες ώρες ημερησίως βρίσκεστε online;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Εντάξει βρίσκομαι online λόγω δουλειάς, αλλά και μέσω κινητού είμαι... το χρησιμοποιώ πολύ. Και στο σπίτι πλέον οτιδήποτε θέλω να δω δε θα χρησιμοποιήσω την τηλεόραση, αλλά θα κατεβάσω από το internet και για ενημέρωση και για ψυχαγωγία. Δεν ξέρω πόσες ώρες, είναι πολλές.
- **Συνεντεύτρια:** Πάνω από 5 ώρες την ημέρα;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Που το κάνω απλά για διασκέδαση πέρα από τη δουλειά; Εκεί τέσσερις ώρες. Τέσσερις πέντε ώρες.
- **Συνεντεύτρια:** Και οι διαδικτυακές δραστηριότητες συγνώμη που απολαμβάνετε περισσότερο; Τι κάνετε κυρίως όταν είστε online;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Νομίζω ενημερώνομαι αρχικά γιατί και αυτό κιάλας επειδή είμαι στο εσωτερικό δεν είναι ότι έχω ελληνική τηλεόραση για να ενημερωθώ, οπότε θα ενημερωθώ μέσω διαδικτύου για πράγματα και για επικοινωνία και για ψυχαγωγία. Ναι ψυχαγωγία - αγορές.
- **Συνεντεύτρια:** Οπότε χρησιμοποιείτε και για εμπορικούς λόγους. Σε ποιες σελίδες κοινωνικής δικτύωσης, σε ποια social media διατηρείτε προσωπικό λογαριασμό και γιατί;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Στο Facebook, Twitter, στο Instagram και στο YouTube.
- **Συνεντεύτρια:** Ποιο χρησιμοποιείτε πιο συχνά;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Το Facebook νομίζω.
- **Συνεντεύτρια:** Για ποιο λόγο επιλέγετε το Facebook;

- **Συνεντευξιαζόμενη:** Γιατί εκεί πέρα έχω όλες... Έχω γίνει μέλος σε σελίδες ασ πούμε που με ενημερώνουν για όλα τα πράγματα που θέλω.
- **Συνεντεύτρια:** Οπότε σας έρχονται αυτόματα οι ενημερώσεις ουσιαστικά χωρίς να ψάχνετε. Και λιγότερο συχνά ποια χρησιμοποιείτε;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Το instagram νομίζω.
- **Συνεντεύτρια:** Το instagram. Θυμάστε πότε περίπου ξεκίνησε η ενασχόλησή σας με τα συγκεκριμένα sites; Κατά προσέγγιση θα μπορούσατε να πείτε χρονολογικά;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Πριν 10 χρόνια.
- **Συνεντεύτρια:** Πριν 10 χρόνια. Και τι ακριβώς σας ώθησε να δημιουργήσετε λογαριασμό; Σε ποιο social media δημιουργήσατε πρώτα λογαριασμό, θυμάστε;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Στο Facebook νομίζω. Ή στο YouTube ή στο Facebook.
- **Συνεντεύτρια:** Τι ήταν αυτό που σας έκανε να δημιουργήσετε το λογαριασμό;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Νομίζω επειδή είχαν κάνει κάποιοι φίλοι μου, μου το πρότειναν και ήταν κάτι πολύ καινούργιο. Αυτό ήταν θυμάμαι το 2007 νομίζω. Και απλά έκανα χωρίς να ξέρω. Και στην αρχή κιάλας δεν ήταν το ίδιο. Απλά έκανες κάποιους φίλους σου και μιλούσες μαζί τους.
- **Συνεντεύτρια:** Ήταν καθαρά για επικοινωνία. Δεν ήταν για άλλους λόγους.
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Ναι και για προσωπική προβολή μέσω φωτογραφιών και αυτά.
- **Συνεντεύτρια:** Οι βασικές λειτουργίες που επιτελείτε σε καθημερινή βάση μέσω social media ποιες είναι; Ποιες θα μπορούσαμε να πούμε ότι είναι;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Η ενημέρωση... Η ενημέρωση και η επικοινωνία νομίζω.
- **Συνεντεύτρια:** Ενημέρωση και επικοινωνία. Έχετε στην κατοχή σας Smartphone;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Ναι.
- **Συνεντεύτρια:** Έχετε κατεβάσει ως εφαρμογές αυτές τις σελίδες κοινωνικής δικτύωσης στο κινητό σας;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Ναι όλες.
- **Συνεντεύτρια:** Όλες τις παραπάνω που μου είπατε;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Ναι.
- **Συνεντεύτρια:** Χρησιμοποιείτε συχνά το κινητό σας τηλέφωνο για να πλοηγηθείτε στις συγκεκριμένες σελίδες;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Ναι πλέον μπορεί περισσότερο και από τον υπολογιστή.
- **Συνεντεύτρια:** Αυτή θα ήταν η επόμενη ερώτηση. Αν χρησιμοποιείτε περισσότερο το κινητό σας ή τον υπολογιστή σας. Και αν μπορούσαμε να προσδιορίσουμε τον πιο συχνό λόγο που μπαίνετε στο internet μέσω του κινητού σας τηλεφώνου αυτός είναι;

- **Συνεντευξιαζόμενη:** Νομίζω για να περάσει η ώρα και να ενημερωθώ για να δω τα νέα.
- **Συνεντεύτρια:** Μέσω των σελίδων κοινωνικής δικτύωσης ή μέσω κάποιας άλλης πλατφόρμας;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Όχι επειδή αυτό που σας είπα και πριν ότι έχω ακολουθήσει ως πούμε όλα τα μέσα και εφημερίδες και αυτά που έχουν σελίδες στο Facebook και στο Twitter.
- **Συνεντεύτρια:** Μπαίνετε κατευθείαν εκεί. Παρακολουθείτε γενικά τις δράσεις οργανώσεων και κινημάτων είτε είστε μέλος είτε όχι -μου είπατε προηγουμένως ότι δεν είστε μέλος τώρα σε κάποια ΜΚΟ ή σε κάποιο κίνημα- μέσω των social media;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Όχι ιδιαίτερα.
- **Συνεντεύτρια:** Έχετε αντιμετωπίσει ποτέ κάποιον κίνδυνο χρησιμοποιώντας τα social media;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Κίνδυνο εντάξει νομίζω... Άμα πούμε κίνδυνο ότι μπορεί να δεις κάποιον άσχετο να σου έχει στείλει μήνυμα που μπορείς απλά να τον κάνεις report. Αλλά όχι κάποιον άλλον κίνδυνο.
- **Συνεντεύτρια:** Όχι κάτι μεγαλύτερο. Συγκεκριμένα όσον αφορά στο Twitter μου είπατε πριν πώς φτιάξατε λογαριασμό στο Facebook. Τι σας ώθησε να κάνετε λογαριασμό, να ανοίξετε λογαριασμό στο Twitter;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Το ίδιο περισσότερο γιατί είχαν κάνει κάποιοι άλλοι φίλοι και γνωστοί και για αυτό.
- **Συνεντεύτρια:** Οι βασικές δραστηριότητες που πραγματοποιείτε σε καθημερινή βάση μέσω του Twitter είναι πάλι ενημέρωση;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Ναι ναι ναι.
- **Συνεντεύτρια:** Δημοσιεύετε περιεχόμενο στο Twitter;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Όχι πολύ συχνά αλλά κάποιες φορές ναι.
- **Συνεντεύτρια:** Όταν δημοσιεύετε τι είδους περιεχόμενο δημοσιεύετε;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Αντίστοιχα θα είναι για κάποιο πολιτικό ή κάποιο κοινωνικό θέμα.
- **Συνεντεύτρια:** Πολιτικά λοιπόν κυρίως και κοινωνικά ζητήματα. Και το προφίλ των ανθρώπων που ακολουθείτε μέσω του προσωπικού σας λογαριασμού στο Twitter;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Αντίστοιχα, αντίστοιχο. Θα είναι πολιτικοί, δημοσιογράφοι, πάλι δηλαδή για ενημέρωση περισσότερο και φίλοι.
- **Συνεντεύτρια:** Άρα δημόσια... Κατά κύριο λόγο θα λέγατε ότι είναι δημόσια πρόσωπα. Αν θα μπορούσαμε να συνοψίσουμε με μία μόνο λέξη το βασικό λόγο που χρησιμοποιείτε το Twitter αυτός είναι;

- **Συνεντευξιαζόμενη:** Η ενημέρωση.
- **Συνεντεύτρια:** Είναι η ενημέρωση. Έχετε λάβει ποτέ μέρος σε κάποια κινητοποίηση, πορεία, διαμαρτυρία, συγκέντρωση η οποία να ξεκίνησε μέσω του διαδικτύου ή για την οποία ενημερωθήκατε αποκλειστικά μέσω διαδικτύου;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Ναι οι αγανακτισμένοι που σας είπα και πιο πριν νομίζω ότι έτσι ξεκίνησε ή έτσι ενημερωθήκαμε.. ενημερώθηκα εγώ και έτσι οργανώθηκε κιόλας περισσότερο.
- **Συνεντεύτρια:** Και μου είπατε ότι τότε ενημερωνόσασταν κυρίως ...
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Μέσω facebook.
- **Συνεντεύτρια:** Μέσω facebook. Θεωρείτε πως το διαδίκτυο και γενικά οι νέες τεχνολογίες έχουν τη δυναμική, παρέχουν μάλλον στην κοινωνία εργαλεία τα οποία αν τα αξιοποιήσουμε μπορούμε να επιλύσουμε τα κοινωνικά μας προβλήματα τα οποία συμβάλλουν στην επίλυση των κοινωνικών προβλημάτων;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Δεν ξέρω αν θα τα λύσουν, αλλά πιστεύω ότι βοηθάνε. Ότι είναι ένα πολύ βασικό εργαλείο για να φέρει τον κόσμο μπροστά και να τον ενώσει και να οργανώσει και να ζητήσει μέσω του... και να καταγγείλει οπότε μετά θα μπορεί να δημιουργηθεί ένα... Ναι σίγουρα.
- **Συνεντεύτρια:** Θα μπορούσατε να μας πείτε ένα ενδεικτικό παράδειγμα; Πώς θα μπορούσαν ας πούμε τα social media να συμβάλλουν στη βελτίωση της καθημερινότητας της κοινωνίας;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Βλέπουμε πλέον πόσο εύκολα μπορεί κάποιος μέσω Twitter να καταγγείλει οποιαδήποτε εταιρεία και πώς αυτό μπορεί να εξαπλωθεί. Είτε εταιρεία μάλλον είτε γεγονός ή βία ή οτιδήποτε και να το μάθει από την Ελλάδα μέχρι την Αυστραλία να μαθευτεί μέσα σε μία ώρα.
- **Συνεντεύτρια:** Άρα ταχύτητα της ενημέρωσης και ότι ουσιαστικά μπορεί να λειτουργήσουν ως ένα μοχλό πίεσης.
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Και ότι ο καθένας έχει ένα βήμα ας πούμε για να πει τι τον ενοχλεί, κάτι που μπορεί να του συνέβη. Αλλιώς δεν θα μαθευόταν ας πούμε.
- **Συνεντεύτρια:** Πιστεύετε στη δυνατότητα του διαδικτύου να προάγει τον ακτιβισμό και την ενεργό συμμετοχή των πολιτών;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Ναι σίγουρα.
- **Συνεντεύτρια:** Πώς μπορεί να συμβεί αυτό; Πώς το διαδίκτυο συμβάλλει στο να γίνονται οι πολίτες πιο ενεργοί;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Και ένα παράδειγμα ας πούμε πρόσφατο που συνέβαινε στην Ολλανδία που δεν θέλανε να κατεδαφίσουν ένα κτίριο. Μάλλον θέλανε η κυβέρνηση και όλος ο κόσμος έλεγε όχι όχι όχι όχι γιατί εκεί πέρα ήταν ένα κτίριο

- ιστορικό και είχε και ένα πάρκο και τελικά μέσω petition ας πούμε που κάνανε όλοι εκεί πέρα οι κάτοικοι, μέσω ίντερνετ το κάνανε, δεν πέρασε ας πούμε η απόφαση.
- **Συνηντεύτρια:** Άρα λοιπόν ουσιαστικά τα petition για εσάς είναι μία στρατηγική όπου τα νέα μέσα μπορούν να συμβάλλουν στη διεκδίκηση των αιτημάτων των πολιτών. Μία που μιλάμε για petition, εσείς έχετε ποτέ υπογράψει/δημοσιεύσει κάποιο ψήφισμα διαμαρτυρίας;
  - **Συνηντευξιαζόμενη:** Ναι διάφορα αλλά το τελευταίο που υπέγραψα ήταν περισσότερο οικολογικό που πάλι είναι μία σελίδα που την έχω μάθει μέσω του Instagram. Και επειδή θέλανε να κάνουν στη Νορβηγία... να κάνουν εξόρυξη πετρελαίου σε ένα πέλαγος που έχει από πολιτικές αρκούδες και φάλαινες και τέτοια αυτό είχα υπογράψει να μην γίνει. Και τελικά όντως η κυβέρνηση αποφάσισε να μη γίνει εξόρυξη πετρελαίου.
  - **Συνηντεύτρια:** Άρα λοιπόν βλέπουμε από δύο παραδείγματα που μου αναφέρατε ότι τα petition τελικά ως μορφές ψηφιακής ανυπακοής δύνανται να επιδρούν και να μετατοπίζουν τις κυβερνητικές αποφάσεις. Πέρα από petition εσείς έχετε δημοσιεύσει ποτέ στα προσωπικά σας προφίλ κάποιο κάλεσμα σε δράση; Για παράδειγμα ένα event μέσω της εφαρμογής του facebook, facebook events το οποίο να έχει βέβαια κοινωνικό και πολιτικό περιεχόμενο;
  - **Συνηντευξιαζόμενη:** Ναι δεν έχω δημιουργήσει η ίδια το event, αλλά έχω κάνει αυτό, έχω κάνει share κάποια events και ας μην πήγαινα και εγώ.
  - **Συνηντεύτρια:** Κι ας μην πηγαίνατε. Θυμάστε το τελευταίο event που κάνατε σε τι αφορούσε ;
  - **Συνηντευξιαζόμενη:** Νομίζω ήταν σχετικά με την Ηριάννα το καλοκαίρι για κάποια συγκέντρωση που είχε γίνει που ήξερα. Εγώ δεν ήμουν στην Ελλάδα αλλά ήξερα ότι θα πηγαίνανε...
  - **Συνηντεύτρια:** Και για ποιο λόγο δεν ήσασταν στην Ελλάδα; Είπατε κάνατε join...
  - **Συνηντευξιαζόμενη:** Το είχα κάνει share νομίζω, το είχα δημοσιεύσει στη σελίδα μου για να πάει περισσότερος κόσμος ή... δεν ξέρω ναί.
  - **Συνηντεύτρια:** Θεωρείτε ότι αυτού του είδους οι εφαρμογές μπορούν να χρησιμεύσουν πολύ στην ενίσχυση μιας κινητοποίησης;
  - **Συνηντευξιαζόμενη:** Ναι σίγουρα.
  - **Συνηντεύτρια:** Θεωρείτε ότι οι πολίτες γίνονται πιο δραστήριοι όταν η πράξη τους προβάλλεται μέσω των σελίδων κοινωνικής δικτύωσης;
  - **Συνηντευξιαζόμενη:** Εντάξει απλά το θέμα είναι να μην προβάλλονται μόνο στις σελίδες κοινωνικής δικτύωσης. Ενώ να μην κάνουν μόνο αυτό και τελικά να μην κάνουν τίποτα άλλο.

- **Συνεντεύκτρια:** Να μη γίνεται πραγματική δράση. Εσείς έχετε δημοσιεύσει ποτέ σχετικό υλικό από κάποια διαμαρτυρία, κινητοποίηση, συγκέντρωση σε κάποια σελίδα κοινωνικής δικτύωσης;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Όχι φωτογραφίες ή κάτι τέτοιο. Μόνο αυτό, θα έκανα share το ίδιο το event, το κάλεσμα ας πούμε ή κάτι τέτοιο.
- **Συνεντεύκτρια:** Θυμάστε την τελευταία φορά, πάλι ήταν σχετική με το γεγονός που μου αναφέρατε προηγουμένως;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Ναι ναι.
- **Συνεντεύκτρια:** Άρα λοιπόν τελευταία φορά που δημοσιεύσατε κάτι για μία διαμαρτυρία ήταν η περίπτωση της Ηριάννας. Και κατά κύριο λόγο αναδημοσιεύετε υλικό άλλων, όχι δικό σας υλικό το οποίο έχετε τραβήξει εσείς. Γενικά θα μπορούσατε να αναφέρετε κάποια πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα του διαδικτύου και των νέων τεχνολογιών γενικότερα που συνδέονται με την εμπλοκή του πολίτη στη δημόσια σφαίρα και στην εξέλιξη των κοινωνικών κινημάτων; Υπέρ και κατά του διαδικτύου σε όλο αυτό το κομμάτι.
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Εντάξει το υπέρ είναι σίγουρα ότι μπορεί να ενημερώνεται πάρα πολύ γρήγορα κάποιος για κάποιο γεγονός. Και να του δώσει βήμα του ίδιου να μιλήσει για αυτό για κάτι που τον ενδιαφέρει. Και ότι μπορεί να συγκεντρώσει ας πούμε μεγάλο αριθμό ανθρώπων για να ζητήσουν κάτι από την κοινωνία. Και το κατά είναι ότι μπορεί να υπάρχει μεγάλη, πάρα πολύ μεγάλη παραπληροφόρηση γιατί ο καθένας αντίστοιχα -αυτό είναι και κατά και υπέρ- ότι ο καθένας έχει βήμα και μπορεί να γίνει μεγάλη παραπληροφόρηση.
- **Συνεντεύκτρια:** Δεν υπάρχει έλεγχος λοιπόν στις πληροφορίες που διοχετεύονται. Μου είπατε προηγουμένως ότι σας έχει τύχει πολλές φορές να συμμετέχετε σε κάποιο κοινωνικό γεγονός ψηφιακά, για παράδειγμα την περίπτωση που είπατε προηγουμένως να κάνετε share κάποιο event χωρίς να δραστηριοποιείστε και εκτός διαδικτύου, κατά κύριο λόγο από ότι είπατε γιατί βρισκόσασταν και εκτός Ελλάδος. Θεωρείτε πως τέτοιες πρακτικές έχουν αποτέλεσμα; Δηλαδή ακόμα και μία αποκλειστική ψηφιακή συμμετοχή;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Δεν ξέρω αν έχουν πάρα πολύ αποτέλεσμα. Μάλλον μπορεί να έχουν αλλά να είναι ομαδική. Δηλαδή τώρα ότι εγώ πόσταρα δεν ξέρω τι αποτέλεσμα μπορεί να είχε. Απλά επειδή με ενδιέφερε ως θέμα και ο σκοπός. Μπορείς να εκφράσεις κιόλας τα πιστεύω σου για αυτό κιόλας το κάνεις. Αλλά δεν ξέρω αν το κάνει ο καθένας απλά έτσι χωρίς να κάνει ουσιαστική δράση πέρα από τα social media αν θα είχε αποτέλεσμα.

- **Συνεντεύκτρια:** Πόσο εύκολη είναι για εσάς η εξέλιξη ενός κινήματος το οποίο ξεπηδά και αναπτύσσεται μέσω διαδικτύου; Χαρακτηριστικό παράδειγμα η περίπτωση των αγανακτισμένων. Πιστεύετε ότι έχουν μακροχρόνιες δομές;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Θα μπορούσαν ναι. Όλες οι πάρα πολύ μεγάλες συγκεντρώσεις όπως ήταν οι αγανακτισμένοι νομίζω ότι δεν έχουν... δεν μπορούν να παραμείνουν τόσο μεγάλες σε βάθος χρόνου γιατί οι άνθρωποι άμα δεν βλέπουν κάποιο αποτέλεσμα νομίζω ότι δεν θα μείνουν εκεί πέρα για τόσο μεγάλο χρονικό διάστημα. Αλλά πιστεύω ότι έχουν. Ότι μπορούν να μείνουν.
- **Συνεντεύκτρια:** Όταν πρόκειται να ενημερωθείτε για κάποιο έκτακτο γεγονός της επικαιρότητας χρησιμοποιείτε κυρίως το ίντερνετ, τα social media ή τα παραδοσιακά μέσα ενημέρωσης, τηλεόραση, ραδιόφωνο, εφημερίδες;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Όχι το ίντερνετ.
- **Συνεντεύκτρια:** Ποιο θεωρείτε πιο αξιόπιστη πηγή ενημέρωσης και γιατί;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Αυτό νομίζω το ίντερνετ αλλά πού θα μπει να διαβάσεις στο ίντερνετ. Δηλαδή ο καθένας πιστεύω ότι είναι πιο εύκολο να μπει στο Twitter λόγω ταχύτητας και θα μάθεις κάτι πάρα πολύ γρήγορα από εκεί. Μετά άμα θες να αναλύσεις κάποιο θέμα πιστεύω ότι είναι καλύτερο να μπει και να διαβάσεις άρθρα σε εφημερίδες που μπορεί να είναι διαδικτυακά τελικά. Όχι να αγοράσεις την εφημερίδα. Να το διαβάσεις στην ηλεκτρονική μορφή της.
- **Συνεντεύκτρια:** Πιστεύετε ότι στο διαδίκτυο καλύπτονται κομμάτια της πολιτικής ζωής και κοινωνικής που δεν παρουσιάζουν τα παραδοσιακά μέσα μαζικής ενημέρωσης;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Όπως;
- **Συνεντεύκτρια:** Υπάρχουν ζητήματα τα οποία μπορούμε να δούμε στο διαδίκτυο και για κάποιους λόγους τα παραδοσιακά μέσα αποφεύγουν να παρουσιάσουν;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Ναι ναι ναι βέβαια για αυτό λέω κιόλας ότι είναι πολύ πιο... Δίνει βήμα στον καθένα που μπορεί να θέλει να πει κάτι ή για κάποιο λόγο τα παραδοσιακά μέσα έχουν κάποια γραμμή και αγνοούν κάποιο ζήτημα, είτε επειδή το κάνουν επίτηδες και δεν θέλουν να δείξουν κάποιο ζήτημα είτε επειδή μπορεί να μην πιστεύουν ότι έχει δημοσιογραφική αξία και τελικά μέσω διαδικτύου να γίνει μεγάλο θέμα, να υπάρξει κάποια δραστηριότητα.
- **Συνεντεύκτρια:** Συγκεκριμένα στην περίπτωση του Παύλου Φύσσα μου είπατε ότι εκείνη τη στιγμή πρωτοενημερωθήκατε από το διαδίκτυο, σωστά; Στη συνέχεια λαμβάνετε ενημερώσεις για τις εξελίξεις σχετικά με το γεγονός;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Ναι ναι. Συνέχισα να διαβάζω για το γεγονός πολύ καιρό αλλά πάλι μέσω ίντερνετ γιατί ήμουν στο εξωτερικό.

- **Συνεντεύκτρια:** Άρα πάλι μέσω ίντερνετ. Αυτό ήταν το βασικό σας μέσο ενημέρωσης. Είχατε συμμετάσχει -μου είπατε offline όχι γιατί ήσασταν εκτός Ελλάδος- είχατε συμμετάσχει online σε κάποιες από τις διαμαρτυρίες; Online μεταφορικά που ακολούθησαν το γεγονός; Είχατε τότε υπογράψει κάποιο petition σχετικά με τον Φύσσα; Είχατε δημοσιεύσει κάποιο άρθρο;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Ναι νομίζω ότι κάποιο άρθρο σίγουρα είχα δημοσιεύσει τότε αντίστοιχο. Ναι αυτό. Αλλά δε θυμάμαι να έχει γίνει κάποιο... Δε θυμάμαι για petition να είχε γίνει κάτι αντίστοιχο. Αλλά θυμάμαι εντάξει γίνονταν χαμός, γίνονταν συγκεντρώσεις αντίστοιχες οπότε τα έβλεπα αλλά επειδή δεν ήμουν και εκεί δεν...
- **Συνεντεύκτρια:** Δε μπορούσατε να... Αν θα μπορούσαμε να οραματιστούμε το μέλλον σε επίπεδο συλλογικής δράσης, πώς πιστεύετε ότι θα οργανώνονται οι άνθρωποι σε συλλογικό επίπεδο σε 10 χρόνια από τώρα;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Νομίζω ότι άμα θέλουμε να ζητήσουμε κάτι για το δικό μας κύκλο θα ξεκινάει η οργάνωση σίγουρα μέσω του διαδικτύου και των social media. Αλλά και πάλι δεν νομίζω ότι θα μένει μέχρι εκεί. Πρέπει να γίνεται πιο προσωπικό και face to face, να οργανώνονται οι άνθρωποι όλοι μαζί και μαζί στον ίδιο χώρο. Όχι μόνο διαδικτυακά.
- **Συνεντεύκτρια:** Άρα είναι ένα εργαλείο το οποίο θα συμβάλει σε μία αρχική συνάθροιση αλλά μετά...
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Μετά να γίνεται μέσω παραδοσιακών μέσων ας πούμε ναι.
- **Συνεντεύκτρια:** Σε 10 χρόνια από τώρα αν μπορούσατε να κάνετε μία πρόβλεψη οι πολίτες πιστεύετε ότι θα είναι περισσότερο ή λιγότερο δραστήριοι πολιτικά και κοινωνικά και γιατί;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Περισσότερο νομίζω θα είναι.
- **Συνεντεύκτρια:** Γιατί; Για ποιο λόγο πιστεύετε ότι θα συμβαίνει αυτό;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Γιατί έχουν πολύ περισσότερα μέσα πλέον για να διεκδικήσουν πράγματα.
- **Συνεντεύκτρια:** Όπως;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Όπως τα social media, μέσω Twitter νομίζω ότι γίνονται πάρα πολλά πράγματα γνωστά πολύ γρήγορα οπότε μπορεί ο καθένας να καταγγείλει. Δηλαδή δε νομίζω τώρα ότι έχουν... Και επειδή αλλάζουν κιόλας οι εποχές και πάμε και μπροστά και πίσω. Νομίζω όμως ότι μπορούν πολύ πιο εύκολα να οργανώνονται μέσω social media σε σχέση με 30 χρόνια πριν ή 20 χρόνια πριν.
- **Συνεντεύκτρια:** Άρα λοιπόν αισιόδοξες οι προοπτικές. Περισσότερο δραστήριοι οι άνθρωποι και το ίντερνετ θα έχει κομβικό ρόλο σε αυτό. Θα θέλατε να προσθέσετε εσείς κάτι επιπλέον;

- **Συνεντευξιαζόμενη:** Όχι νομίζω ότι με καλύψατε.
- **Συνεντεύκτρια:** Ωραία. Σας ευχαριστώ πολύ για τον χρόνο σας και για τη συμμετοχή σας. Και με τη λήξη της συνέντευξης αν θέλετε υπάρχει η δυνατότητα να σημειώσουμε κάποιο e-mail επικοινωνίας σε περίπτωση που και εσείς το επιθυμείτε να λάβετε τα τελικά αποτελέσματα της έρευνας στην οποία λάβατε μέρος. Σας ευχαριστώ πολύ ξανά.

Συνεντευξιαζόμενος (Ε)

- **Συνεντεύκτρια:** Καλησπέρα σας. Αρχικά θα ήθελα να σας ευχαριστήσω για το χρόνο σας και για τη συμμετοχή σας. Για τυπικούς λόγους να υπενθυμίσω ότι η παρούσα συνέντευξη διεξάγεται στα πλαίσια εκπόνησης διδακτορικής διατριβής και όπως έχετε διαβάσει ήδη και στο ενημερωτικό φυλλάδιο θα ήθελα να ζητήσω για ακόμη μία φορά την άδειά σας προκειμένου η συζήτησή μας να μαγνητοφωνηθεί.
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Την έχετε την άδεια.
- **Συνεντεύκτρια:** Ωραία. Ας ξεκινήσουμε σιγά σιγά. Προτού περάσουμε στο κύριο σώμα των ερωτήσεων θα ήθελα αν θέλετε και εσείς να μου πείτε δύο τρία πράγματα για εσάς, την ηλικία σας, σπουδές, επαγγελματική ενασχόληση, οικογενειακή κατάσταση.
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Ναι. Είμαι έγγαμος, έχω σπουδάσει οικονομικά και έχω φτάσει μέχρι και το μεταπτυχιακό επίπεδο. Είμαι 30 χρονών και αυτή τη στιγμή εργάζομαι ως λογιστής σε μία εταιρεία.
- **Συνεντεύκτρια:** Πολύ ωραία. Ας περάσουμε σιγά-σιγά στο κυρίως σώμα των ερωτήσεων. Θα ήθελα αρχικά να σας ρωτήσω αν είστε μέλος σε κάποια μη κυβερνητική οργάνωση, αν έχετε ποτέ συμμετάσχει σε κάποιο κίνημα είτε σήμερα είτε στο παρελθόν;
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Μέλος τυπικά δεν έχω υπάρξει ποτέ σε οποιαδήποτε οργάνωση. Πιστεύω όμως ότι είμαι σε ένα κίνημα το οποίο... σε μία τάση η οποία υπάρχει γενικότερα στην κοινωνία μας η οποία μπορεί να μην έχει και συγκεκριμένο ακριβώς σκοπό θέλει όμως σίγουρα κάτι από όλο αυτό το κατεστημένο ας πούμε που υπάρχει να αλλάξει.
- **Συνεντεύκτρια:** Αυτό στο οποίο αναφέρεστε είναι κάποια συλλογικότητα; Είναι κάποιο κίνημα; Είστε εσείς ως μονάδα; Θέλετε να μας πείτε λίγα λόγια παραπάνω;
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Όχι. Υπάρχουν πολλά άτομα τα οποία ενημερώνονται κυρίως μέσω διαδικτύου ο ένας για τον άλλο τα οποία ας πούμε θα θέλανε ένα πιο καθαρό περιβάλλον, μία πιο καθαρή κοινωνία ας πούμε η οποία έχει να κάνει

κυρίως με περιβαλλοντικούς και οικολογικούς στόχους στην οποία βέβαια δεν είμαι εγώ ευθέως κάπως οργανωμένος αμέσως, αλλά σίγουρα ακολουθώ κάποια άτομα στο διαδίκτυο τα οποία με ενδιαφέρει αυτό που κάνουν και αν μπορούσα κάποια στιγμή να είμαι και πιο άμεσα οργανωμένος και ενταγμένος σε κάποιο κίνημα τέτοιου σκοπού θα με ενδιέφερε πάρα πολύ κάτι τέτοιο.

- **Συνεντεύκτρια:** Δεδομένου ότι υπάρχουν αρκετά οικολογικά κινήματα γιατί μέχρι στιγμής δεν έχετε εγγραφεί σε κάποιο;
- **Συντευξιαζόμενος:** Δεν είχα χρόνο βασικά.
- **Συνεντεύκτρια:** Έλλειψη χρόνου λοιπόν το βασικό κομμάτι. Τι σημαίνει για εσάς ενεργός συμμετοχή στο κοινωνικό γίνεσθαι;
- **Συντευξιαζόμενος:** Ενεργός συμμετοχή σημαίνει εφόσον έχεις σε κάποιο βαθμό εν πάση περιπτώσει καταλάβει το τι είναι αυτό το οποίο λείπει από την κοινωνία μας για να την κάνει πιο χαρούμενη, εσύ από μόνος σου να επιδιώκεις να δημιουργήσεις και σαν μονάδα αλλά και μαζί με άλλους διότι μπορείς να βοηθηθείς μέσω αυτής της κοινωνικότητας, να πραγματοποιήσεις τον σκοπό σου είτε σε πιο τοπικό επίπεδο είτε και σε πιο ας πούμε κρατικό επίπεδο -μάλλον εθνικό επίπεδο όχι κρατικό- είτε και σε διεθνές επίπεδο κάτι το οποίο εντάξει πλέον με τις τεχνολογίες που υπάρχουν μπορείς να το κάνεις. Υπάρχουν οι δυνατότητες να. Πάντως σίγουρα δεν υπάρχει κάποιος συγκεκριμένος ας πούμε τρόπος μη κυβερνητικής οργάνωσης ή κάποιου κόμματος το οποίο να μπορώ να πω ότι θα μπορούσε να εκφράσει το τι πραγματικά σημαίνει για εμένα ενεργός συμμετοχή.
- **Συνεντεύκτρια:** Θεωρείτε τον εαυτό σας ενεργό μέλος της κοινωνίας;
- **Συντευξιαζόμενος:** Θεωρώ ότι θα μπορούσα να είμαι πιο πολύ. Δεν έχω το χρόνο. Θα μπορούσα κάποια στιγμή να βρω άτομα τα οποία συνάδουν τα ενδιαφέροντά μας και να προσπαθήσουμε να δημιουργήσουμε κάτι το ενδιαφέρον το οποίο θα... δική μου επιδίωξη θα ήταν πραγματικά αυτό το ενδιαφέρον, αυτό το πράγμα να τραβήξει το ενδιαφέρον και άλλων ανθρώπων ούτως ώστε λίγο λίγο να υπάρξει μία τάση για κάτι καλύτερο.
- **Συνεντεύκτρια:** Ποιος πρέπει να είναι κατά τη γνώμη σας ο ρόλος του πολίτη στη διακυβέρνηση της πόλης, του κράτους, του έθνους;
- **Συντευξιαζόμενος:** Όπως είπα πιστεύω ότι οι παλιές δομές είναι παρωχημένες πλέον, οι παλιές δομές της κρατικής είτε δημοτικής ας πούμε έτσι όπως είναι τώρα δομημένες είναι παρωχημένες. Για εμένα το καλύτερο από θέμα οργάνωσης είναι να υπάρξουν τοπικές ομάδες οι οποίες ανάλογα με τις ανάγκες να δουν τι χρειάζονται και να αυτο-οργανωθούν. Δεδομένου ότι η τεχνολογία πλέον και η πληροφορία μπορεί να είναι ελεύθερη και είναι διάχυτη και είναι άπλετη -θα

μπορούσε τουλάχιστον- τοπικές οργανώσεις θα είναι πιο λειτουργικές... θα ήταν πιστεύω πιο λειτουργικές από διεθνείς οργανώσεις ή κρατικές οργανώσεις οι οποίες είναι χαώδεις.

- **Συνηντεύτρια:** Τοπικές οργανώσεις οι οποίες θα έχουν κάποιο πολιτικό υπόβαθρο ή όχι;
- **Συντευξιαζόμενος:** Φυσικά θα έχουν πολιτικό υπόβαθρο. Όταν μιλάμε για πολιτικό υπόβαθρο εννοούμε ότι ασχολείται με τα κοινά.
- **Συνηντεύτρια:** Κομματικό υπόβαθρο μάλλον;
- **Συντευξιαζόμενος:** Κομματικό υπόβαθρο όχι, εγώ δεν πιστεύω σε κομματικά υπόβαθρα. Δεν πιστεύω ότι... Έτσι όπως είναι δομημένη τώρα το πολίτευμά μας η δημοκρατία μας ή και οι άλλες δημοκρατίες μπορούν να λύσουν τα προβλήματα του πολίτη τα πραγματικά. Όχι δεν πιστεύω.
- **Συνηντεύτρια:** Ποιες μορφές συλλογικής δράσης γνωρίζετε;
- **Συντευξιαζόμενος:** Μορφές συλλογικής δράσης γνωρίζω τα... είναι τα κόμματα, είναι οι μη κυβερνητικές οργανώσεις, είναι τα κινήματα, είναι οι δράσεις μέσω του διαδικτύου. Ακόμα και η πληροφόρηση μέσω του Twitter είναι μία συλλογική δράση για εμένα.
- **Συνηντεύτρια:** Έχετε λάβει ποτέ μέρος σε κάποια συλλογική κινητοποίηση;
- **Συντευξιαζόμενος:** Έχω λάβει μέρος σε κάποιες ας πούμε πορείες.
- **Συνηντεύτρια:** Θυμάστε; Θέλετε να μου πείτε κάποιες ενδεικτικά; Σε τι αφορούσαν;
- **Συντευξιαζόμενος:** Ήταν τότε με τους αγανακτισμένους του 2011. Ήταν τότε με τα μνημόνια το 2012 που είχα κατέβει μία ή δύο φορές. Μία δυο φορές το 2011 μία δυο φορές το 2012. Είχα κατέβει σε μία πορεία για τον Παύλο Φύσσα το 2014 νομίζω, 2015. Και πιστεύω ότι χρησιμοποιώντας αυτά τα ηλεκτρονικά διαδικτυακά μέσα ακόμα και το YouTube το οποίο δεν εσύ ο ίδιος προβάλλεις, δεν βγάζεις... μπορεί να μην έχω βγάλει εγώ κάποιο δικό μου βίντεο αλλά βλέποντας τα βίντεο τα οποία πιστεύω ότι έχουν πραγματικό ενδιαφέρον, ανεβάζω ας πούμε δεν ξέρω τη δημοτικότητά τους και έτσι μπορώ να τα προάγω και σε άλλα άτομα ας πούμε.
- **Συνηντεύτρια:** Για να επανέλθουμε λίγο στο προηγούμενο ερώτημα. Σε αυτές τις κινητοποιήσεις στις οποίες αναφερθήκατε ποια ήταν τα βασικά κίνητρα που σας ώθησαν στο να λάβετε μέρος;
- **Συντευξιαζόμενος:** Θεωρούσα ότι κάπως πρέπει να δείξει ο κόσμος ότι δε συμφωνεί με την πορεία που λαμβάνει... που θεωρούσε σωστό... θεωρούσαν σωστό οι κρατικές μας δομές να ακολουθήσει ας πούμε η κοινωνία μας με τις αποφάσεις.

- **Συνεντεύκτρια:** Θεωρείτε σημαντική τη συμμετοχή των πολιτών σε τέτοιες κινητοποιήσεις;
- **Συντευξιαζόμενος:** Τη θεωρώ πολύ σημαντική. Ταυτόχρονα όμως πιστεύω ότι ίσως να είναι και κάπως ας πούμε είτε άχρηστη είτε ας πούμε μέρος του όλου αυτού συστήματος. Σίγουρα είναι καλό να δείχνει ο κόσμος την αγανάκτησή του ή ότι δε συμφωνεί. Ταυτόχρονα όμως πιστεύω ότι ίσως και αυτό να είναι πλέον παρωχημένο. Δηλαδή νομίζω ότι με την αντίδραση δεν κάνεις πολλά πράγματα. Θεωρώ ότι η δράση η ίδια είναι το σωστό. Αντί να αντιδράσεις σε κάτι που κάνουν οι κρατικές δομές και δε συμφωνείς, καλό είναι να δρας μόνος σου μέσω τοπικών συλλογικοτήτων και να δημιουργείς. Δηλαδή δε γίνεται να αντιδράς και να μην υπάρχει το μετά. Αντιδρώ ναι, λέω όχι αλλά ποιο είναι το ναι; Τι κάνεις εσύ από μόνος σου; Ή πώς δρας εσύ συλλογικά από μόνος σου και πώς κινητοποιείσαι; Την έκανες την αντίδρασή σου. Ποια είναι η δράση του;
- **Συνεντεύκτρια:** Άρα ουσιαστικά αυτό που λέτε είναι ότι οι αλλαγές στις δομές της κοινωνίας δεν προέρχονται μόνο μέσω μιας διαμαρτυρίας, αλλά από τη δράση του κάθε πολίτη είτε ως μονάδα είτε ως μέλος μιας οποιασδήποτε συλλογικότητας με οποιονδήποτε προσανατολισμό;
- **Συντευξιαζόμενος:** Θεωρώ ότι δεν ιδρώνουν τα αυτιά των όσων ας πούμε κυβερνούν μέσω μιας διαδήλωσης. Οπότε πρέπει αυτοί οι οποίοι θεωρούν ότι κάπως πρέπει να δράσουν να βρουν διαφορετικούς τρόπους, επίσης εκτός από τις πορείες, ναι.
- **Συνεντεύκτρια:** Τι σημαίνει για εσάς εθελοντισμός;
- **Συντευξιαζόμενος:** Εθελοντισμός για εμένα σημαίνει ότι εφόσον έχεις κάποιον στο μυαλό σου ευγενή σκοπό πρέπει από μόνος σου να δράσεις για την πραγματοποίηση αυτού του σκοπού. Αν γίνεται αυτό να είναι... να γίνεται και κάπως πιο οργανωμένα τότε ακόμα καλύτερα.
- **Συνεντεύκτρια:** Έχετε κάποιο παράδειγμα προσωπικής εθελοντικής δραστηριότητας;
- **Συντευξιαζόμενος:** Εγώ προσωπικά δεν έχω ας πούμε συμμετάσχει κάπου εθελοντικά, δεν είχα το χρόνο. Το μόνο είναι αυτό ας πούμε ότι συλλογικά ας πούμε έχω πάει αυτό που είπα στις πορείες αλλά και πάλι δεν το θεωρώ και τόσο σημαντικό ας πούμε. Κι αυτό εθελοντισμός είναι, να δείξεις εθελοντικά την αντίδραση σου. Αλλά δε θεωρώ ότι είναι κάτι το οποίο ας πούμε έχει πιάσει τόπο που λένε. Δυστυχώς λόγω της πραγματικότητας, της καθημερινότητας της οποίας ζούμε σχεδόν όλοι μας ας πούμε τουλάχιστον στην Αθήνα που βρισκόμαστε δεν έχω το χρόνο να κάνω κάτι το οποίο ας πούμε θα ήταν πιο χειροπιαστό για την κοινωνία μας. Προσπαθώ να δημιουργήσω ας πούμε οικολογικά κάποιον ας

πούμε τόπο, κάποιο σημείο το οποίο θα είχε ενδιαφέρον αλλά δεν έχω πολύ χρόνο, το οποίο θα ήθελα να δει ο κόσμος. Να δει ότι γίνεται να δημιουργήσεις κάτι και να δημιουργήσεις κάτι από το τίποτα. Αλλά δεν έχω χρόνο. Και αυτό είναι έχει να κάνει κυρίως με περιβαλλοντικούς, οικολογικούς σκοπούς.

- **Συνεντεύτρια:** Όταν σας αναφέρω το όνομα Παύλος Φύσσας ποιες είναι οι τρεις πρώτες λέξεις που σας έρχονται στο μυαλό;
- **Συντευξιαζόμενος:** Δολοφονία, έξυπνος, έξυπνος άνθρωπος, μάταια ματαιότητα. Δεν είπα λέξεις είπα και μία φράση. Αλλά θεωρώ ότι όλες αυτές οι συγκρούσεις μεταξύ των πολιτών δηλαδή είναι μάταιες. Δεν πιστεύω ότι ο πραγματικός εχθρός -αν υποθέσουμε ότι υπάρχει κάποιος εχθρός- βρίσκεται ανάμεσα στους απλούς πολίτες. Θεωρώ χαζό και μάταιο να τσακώνονται μεταξύ τους ο κόσμος όταν οι λόγοι της δυστυχίας του τέλος πάντων ή που δεν είναι χαρούμενοι δεν είναι ο συνάνθρωπος ας πούμε.
- **Συνεντεύτρια:** Πώς ενημερωθήκατε εσείς αρχικά για το γεγονός της δολοφονίας;
- **Συντευξιαζόμενος:** Κάποιο κοντινό μου πρόσωπο το οποίο ήταν ας πούμε κοντά μου εκείνη την ημέρα μου είπε πριν μπορέσω εγώ να μπω σε κάποια σελίδα διαδικτυακή, μου είπε ότι σκοτώθηκε κάποιος τραγουδιστής MC πώς το λένε ας πούμε.
- **Συνεντεύτρια:** Θα θέλατε να μου πείτε εν συντομία τη γνώμη σας για το περιστατικό;
- **Συντευξιαζόμενος:** Εγώ μπορώ να το περιγράψω. Ξέρω ότι κάποιες κουβέντες ανταλλάξανε. Και μετά κάποιος χαζός κατά τη γνώμη μου άνθρωπος, πορωμένος, προσηλυτισμένος πήγε και έχωσε ας πούμε δυο τρεις μαχαιριές στο συνάνθρωπό του στην ουσία.
- **Συνεντεύτρια:** Θα μπορούσατε να την χαρακτηρίσετε πολιτική δολοφονία;
- **Συντευξιαζόμενος:** Δε γνωρίζω ποιος και αν έδωσε κάποια εντολή από τα ανώτερα κλιμάκια ας πούμε της Χρυσής Αυγής. Ξέρω ότι ο συγκεκριμένος άνθρωπος ήταν μέλος της Χρυσής Αυγής. Σίγουρα για να δολοφονήσει έναν συνάνθρωπό του δεν πρόκειται για κάποιον έξυπνο άνθρωπο. Δεν ξέρω αν ήταν απλά ένα πiónι το οποίο πραγματοποίησε το σχέδιο κάποιων ανωτέρων του οπότε δε μπορώ να πω, δεν μπορώ να το χαρακτηρίσω ως πολιτική δολοφονία όχι.
- **Συνεντεύτρια:** Μετά τη δολοφονία ακολούθησαν διάφορες κινητοποιήσεις. Λάβατε μέρος σε κάποιες από αυτές;
- **Συντευξιαζόμενος:** Εκείνη την περίοδο, την αμέσως επόμενη περίοδο δεν ήμουν στην Ελλάδα. Όμως αργότερα είχα κατέβει στο κέντρο, δεν θυμάμαι για ποιον... πόσο καιρό μετά. Κάποια στιγμή πάλι για κάποια πορεία για το Φύσσα είχα κατέβει στο κέντρο.

- **Συνεντεύκτρια:** Θέλω τώρα να περάσουμε σε ένα κομμάτι το οποίο αφορά στην εξοικείωση και τον τρόπο κατά τον οποίο χρησιμοποιείτε εσείς τις νέες τεχνολογίες. Θα μπορούσατε να προσδιορίσετε πόσες ώρες ημερησίως είστε online;
- **Συντευξιαζόμενος:** Περίπου μία μιάμιση ώρα περίπου.
- **Συνεντεύκτρια:** Και τι κάνετε κατά κύριο λόγο αυτή τη μία μιάμιση ώρα που βρίσκεστε διαδικτυακώς; Ποιες είναι οι διαδικτυακές δραστηριότητες που απολαμβάνετε περισσότερο;
- **Συντευξιαζόμενος:** Αυτό το οποίο ας πούμε κάνω είναι συμμετέχω... Στα διαδικτυακά μέσα στα οποία συμμετέχω είμαι στις σελίδες ας πούμε στο YouTube, το Facebook και το Twitter. Παρακολουθώ νέα από άτομα τα οποία θεωρώ εγώ ενδιαφέροντα στο Twitter. Βλέπω ειδήσεις από κάποιες ας πούμε σελίδες ή εφημερίδες στο Facebook και παρακολουθώ επίσης βίντεο τα οποία θεωρώ ενδιαφέροντα στο YouTube.
- **Συνεντεύκτρια:** Άρα ουσιαστικά θα μπορούσατε να πείτε ότι αυτή τη μιάμιση ώρα που αφιερώνετε καθημερινά στο διαδίκτυο την αφιερώνετε στο να πλοηγηίστε στα social media;
- **Συντευξιαζόμενος:** Ναι.
- **Συνεντεύκτρια:** Και όπως μου αναφέρατε Facebook, Twitter, YouTube. Υπάρχει κάποιο άλλο μέσο το οποίο χρησιμοποιείτε;
- **Συντευξιαζόμενος:** Όχι. Μπορεί κατά καιρούς να μπω σε κάποια εφημερίδα ας πούμε.
- **Συνεντεύκτρια:** Από τα social media σε αυτά τα τρία έχετε λογαριασμό;
- **Συντευξιαζόμενος:** Ναι σε αυτά τα τρία έχω.
- **Συνεντεύκτρια:** Ποιο από τα τρία χρησιμοποιείτε περισσότερο;
- **Συντευξιαζόμενος:** Νομίζω ότι τον περισσότερο χρόνο μου τον αφιερώνω στο YouTube.
- **Συνεντεύκτρια:** Για ποιο λόγο προτιμάτε μάλλον το YouTube; Τι είναι αυτό που σας έλκει;
- **Συντευξιαζόμενος:** Το youtube δεν ξέρω αν έχει ας πούμε δισεκατομμύρια βίντεο πάντως έχει πάρα πολλά βίντεο. Είναι ένα εργαλείο ας πούμε για οποιαδήποτε... για οποιοδήποτε είδος γνώσης αναζήτησης θα μπορέσεις να το βρεις, θα μπορέσεις να πληροφορηθείς. Οπότε αυτά τα οποία εγώ θεωρώ ενδιαφέροντα και ότι θα έπρεπε να πληροφορηθώ, το YouTube είναι ένα πολύ καλό μέσο για να τα πληροφορηθείς.
- **Συνεντεύκτρια:** Άρα χρησιμοποιείτε το YouTube κυρίως για ενημερωτικούς σκοπούς από ότι κατάλαβα, όχι τόσο για ψυχαγωγία.

- **Συντευξιαζόμενος:** Για ενημερωτικούς σκοπούς ναι.
- **Συνεντεύκτρια:** Πολύ ωραία.
- **Συντευξιαζόμενος:** Όπως και όλα, όπως και τα άλλα δύο μέσα.
- **Συνεντεύκτρια:** Και τα άλλα δύο μέσα τα χρησιμοποιείτε καθαρά για ενημερωτικούς σκοπούς. Θυμάστε πότε περίπου ξεκίνησε η ενασχόλησή σας με τα συγκεκριμένα μέσα; Κατά προσέγγιση ημερομηνία;
- **Συντευξιαζόμενος:** Περίπου το 2010. Όχι συγγνώμη πιο πριν ακόμα. Το 2008 στο youtube, το 2010 νομίζω στο Facebook και το 2014 στο Twitter.
- **Συνεντεύκτρια:** Και το 2014 στο Twitter. Και τι ήταν αυτό που σας έκανε να ανοίξετε λογαριασμό;
- **Συντευξιαζόμενος:** Είδα ότι μπορώ να λάβω πληροφορίες. Έχει να κάνει με τη χρησιμότητα. Θεώρησα ότι στη λήψη των πληροφοριών που εμένα με ενδιαφέρουν έβρισκα κάθε φορά που άρχιζα κάποιο καινούργιο μέσο ότι είναι πάρα πολύ χρήσιμο.
- **Συνεντεύκτρια:** Έχετε στην κατοχή σας smartphone;
- **Συντευξιαζόμενος:** Ναι έχω.
- **Συνεντεύκτρια:** Έχετε κατεβάσει κάποιο από αυτά τα social media ως εφαρμογές στο κινητό σας;
- **Συντευξιαζόμενος:** Έχω το YouTube και το Facebook αλλά και το Twitter. Τις εφαρμογές τους βέβαια όχι δεν τις έχω κατεβάσει, αλλά μπορώ να μπω. Είναι λίγο πιο αργό οπότε στην ουσία δε μπαίνω και εγώ πολύ.
- **Συνεντεύκτρια:** Χρησιμοποιείτε κυρίως τον υπολογιστή σας αντί για το κινητό σας;
- **Συντευξιαζόμενος:** Ναι κυρίως τον υπολογιστή μου.
- **Συνεντεύκτρια:** Μου αναφέρατε προηγουμένως ότι ασχολείστε με την οικολογία, σας ενδιαφέρει χωρίς να είστε εγγεγραμμένο και τυπικό μέλος “ανήκετε” μέσα σε κάποιες οικολογικές αν θα μπορούσα να τις χαρακτηρίσω έτσι συλλογικότητες. Αυτές οι συλλογικότητες, αυτές οι οργανώσεις, αυτά τα κινήματα αν θα μπορούσαμε να τα χαρακτηρίσουμε έτσι έχουν λογαριασμό στα social media;
- **Συντευξιαζόμενος:** Ναι έχουν. Όπως είπα και πριν δε μπορώ να τις πω οργανώσεις γιατί στην ουσία είναι ανοργάνωτες. Αλλά ναι όλα αυτά τα... οι επιμέρους ας πούμε προσπάθειες, η τεχνολογία βοηθάει πάρα πολύ. Δηλαδή τα μέσα τα διαδικτυακά βοηθάνε πάρα πολύ στη διάδοσή τους. Οπότε σχεδόν όλοι αυτοί... Εγώ παίρνω την πληροφορία μου μέσω αυτών των μέσων. Οπότε αυτό τα λέει όλα.
- **Συνεντεύκτρια:** Παρακολουθείτε τις δράσεις άλλων οργανώσεων είτε είστε μέλος είτε όχι μέσω social media;

- **Συντευξιαζόμενος:** Ναι φυσικά θέλω να ξέρω, πρέπει να ξέρω και το τι γίνεται γενικότερα ακόμα και στους τομείς της κοινωνίας μας τους οποίους ας πούμε θεωρώ ότι δεν θα έπρεπε να υπάρχουν, αλλά παρόλα αυτά παίζουν έναν πάρα πολύ σημαντικό ρόλο στην καθημερινότητά μου.
- **Συνεντεύκτρια:** Έχετε ποτέ αντιμετωπίσει κάποιον κίνδυνο χρησιμοποιώντας τα social media;
- **Συντευξιαζόμενος:** Ο μόνος κίνδυνος που μπορώ να σκεφτώ είναι της καταγραφής ας πούμε των δεδομένων που ανεβάζει ο κάθε πολίτης σε αυτά τα μέσα. Και η χρησιμοποίησή τους για κακούς σκοπούς ας πούμε από οργανώσεις οι οποίες δε μπορώ να ξέρω από πού ας πούμε οργανώνονται ή από πού δημιουργούνται, αλλά σαν κάτι κακό εγώ μόνο αυτό μπορώ να σκεφτώ. Η χρησιμοποίηση των πληροφοριών αυτών τις οποίες μπορεί να λάβει ο καθένας για κακούς σκοπούς.
- **Συνεντεύκτρια:** Μου είπατε προηγουμένως ότι έχετε λογαριασμό στο Facebook, στο YouTube και στο Twitter. Ας επικεντρωθούμε λίγο τώρα στο Twitter. Θα ήθελα να μου πείτε όταν... Αρχικά μπαίνετε καθημερινά στο Twitter;
- **Συντευξιαζόμενος:** Ναι σχεδόν καθημερινά.
- **Συνεντεύκτρια:** Σχεδόν καθημερινά. Ποιες είναι οι δραστηριότητες που πραγματοποιείτε όταν μπαίνετε;
- **Συντευξιαζόμενος:** Θα διαβάσω το τι έχουν ανεβάσει τα άτομα τα οποία ας πούμε ακολουθώ και αν κάτι το θεωρώ πολύ ενδιαφέρον ίσως να κάνω κάποιο retweet ή να σχολιάσω κάτι.
- **Συνεντεύκτρια:** Ποιο είναι το προφίλ των ανθρώπων που ακολουθείτε;
- **Συντευξιαζόμενος:** Είναι άνθρωποι οι οποίοι έχουν καταλάβει ότι οι δομές της κοινωνίας μας πρέπει να αλλάξουν, αλλά και άτομα τα οποία θεωρώ ότι παίζουν σημαντικό ρόλο αυτή τη στιγμή στην κοινωνία μας.
- **Συνεντεύκτρια:** Εννοείτε άτομα της επικαιρότητας, της πολιτικής ζωής και ούτω καθεξής;
- **Συντευξιαζόμενος:** Ναι ναι. Διότι ακριβώς επηρεάζουν τον... επηρεάζουν τη ζωή μας.
- **Συνεντεύκτρια:** Τι είδους περιεχόμενο θα μπείτε στη διαδικασία να δημοσιεύσετε, να σχολιάσετε ή να αναδημοσιεύσετε συνήθως στο Twitter;
- **Συντευξιαζόμενος:** Έχουν να κάνουν με κοινωνικό, οικολογικό, πολιτικό και οικονομικό χαρακτήρα όλα αυτά. Είναι μία μίξη, είναι πράγματα τα οποία θεωρώ ότι είναι... μάλλον πληροφορίες τις οποίες θεωρώ ότι θα έπρεπε... εφόσον τις έλαβα εγώ υπόψη μου και μου άρεσαν θα έπρεπε και άλλοι να λάβουν υπόψη τους.

- **Συνεντεύκτρια:** Και τελικά ποιος είναι ο βασικός λόγος που χρησιμοποιείτε το Twitter;
- **Συντευξιαζόμενος:** Η ενημέρωση η δική μου αλλά και όλων των υπολοίπων και όσων περισσότερων γίνεται με πληροφορίες τις οποίες εγώ θεωρώ χρήσιμες. Είναι και αυτό ας πούμε κάτι σαν δημοσιογραφία ας πούμε. Ενεργός συμμετοχή.
- **Συνεντεύκτρια:** Θεωρείτε πως το διαδίκτυο συμβάλλει στην εξέλιξη κινημάτων;
- **Συντευξιαζόμενος:** Θεωρώ ότι είναι ένα εργαλείο το οποίο μπορεί να βγάλει στην επιφάνεια τάσεις οι οποίες μπορεί... μπορούσαν πριν την τεχνολογία ας πούμε να είναι πιο μεμονωμένες, να μη μπορούν να συνδεθούν άτομα ή ομάδες μικρές με άλλα άτομα. Και αυτά τώρα τα μέσα βοηθάνε πάρα πολύ στη συλλογική δράση, είναι εργαλεία.
- **Συνεντεύκτρια:** Έχετε λάβει ποτέ μέρος σε οποιαδήποτε κινητοποίηση η οποία ξεκίνησε μέσω του διαδικτύου είτε ενημερωθήκατε τουλάχιστον αρχικά μέσω του διαδικτύου για αυτήν;
- **Συντευξιαζόμενος:** Ναι σχεδόν όλες οι πορείες, τα κινήματα τα οποία έχω συμμετάσχει εννοώ τα κινήματα, οι διαδηλώσεις που έχω συμμετάσχει αλλά και η... η οικολογική αυτή τάση ας πούμε που είναι ανοργάνωτη όπως είπα στην οποία εγώ συμμετέχω, μεμονωμένα βέβαια αλλά την ακολουθώ αυτήν την τάση. Όλα αυτά έχουν συνεισφέρει... τα μέσα αυτά σε έναν τεράστιο βαθμό. Να μην πω ας πούμε σχεδόν στο 100% της πληροφόρησής μου, σε έναν τεράστιο βαθμό.
- **Συνεντεύκτρια:** Μπορεί τελικά η τεχνολογία και αναφέρομαι κυρίως στις δυνατότητες του διαδικτύου να βοηθήσει στην επίλυση των κοινωνικών προβλημάτων;
- **Συντευξιαζόμενος:** Θεωρώ ότι είναι η λύση η τεχνολογία. Μέσω του διαδικτύου και μέσω των αυτοματισμών της τεχνολογίας θεωρώ ότι μπορούν να υπάρξουν οι λύσεις για τα περισσότερα προβλήματα αυτή τη στιγμή της κοινωνίας μας.
- **Συνεντεύκτρια:** Ενδεικτικά θα μπορούσατε να μου πείτε ένα παράδειγμα;
- **Συντευξιαζόμενος:** Μέσα του διαδικτύου ας πούμε μπορεί να αλλάξει αυτή τη στιγμή το πολίτευμά μας από έμμεση σε άμεση δημοκρατία.
- **Συνεντεύκτρια:** Αυτό πώς μπορεί να γίνει μέσω του διαδικτύου;
- **Συντευξιαζόμενος:** Μέσω του διαδικτύου μπορούν σε κοινωνικές πλατφόρμες να συζητούνται... να συζητούνται μέσω των πολιτών σε πιο τοπικό επίπεδο αλλά και σε πιο... σε διεθνές ίσως ακόμα επίπεδο, μέσω των πολιτών και να ψηφίζονται ίσως από κατευθείαν μέσω του διαδικτύου νόμοι. Και τέλος πάντων να βγαίνει η πορεία της κοινωνίας μας μέσα από την ίδια την κοινωνία και όχι από απεσταλμένους ας πούμε, από βουλευτές όπως ονομάζονται τώρα ας πούμε. Να

είναι άμεση η δημοκρατία μας. Να αποφασίζουμε εμείς οι ίδιοι. Θεωρώ ότι το διαδίκτυο... μέσω του διαδικτύου είναι πλέον πιο εύκολο από ποτέ.

- **Συνεντεύτρια:** Άρα λοιπόν το διαδίκτυο υποστηρίζετε ότι μπορεί να προάγει τον ακτιβισμό και την ενεργό συμμετοχή από ότι κατάλαβα από αυτά που μου λέτε.
- **Συντευξιαζόμενος:** Εμείς οι ίδιοι το προάγουμε. Θεωρώ ότι είναι ένα εργαλείο...
- **Συνεντεύτρια:** Υποστηρικτικό;
- **Συντευξιαζόμενος:** Το οποίο αυτή τη στιγμή μπορεί να κάνει πολύ πιο εύκολα όλα αυτά τα οποία εμείς θέλουμε να προάγουμε, να τα κάνει πολύ πιο εύκολα για εμάς ας πούμε.
- **Συνεντεύτρια:** Έχετε χρησιμοποιήσει ποτέ το διαδίκτυο και τα social media για να δημοσιεύσετε ή να υπογράψετε κάποιο petition, ηλεκτρονικό ψήφισμα διαμαρτυρίας;
- **Συντευξιαζόμενος:** Ναι το έχω κάνει.
- **Συνεντεύτρια:** Θυμάστε σε τι αφορούσε το ψήφισμα;
- **Συντευξιαζόμενος:** Κυρίως οικολογικούς σκοπούς ήταν, με κάποιες πετρελαιοκηλίδες αν θυμάμαι καλά. Δηλαδή να κλείσουν κάποιες πετρελαιοπηγές. Κυρίως οικολογικούς σκοπούς. Δε θυμάμαι, κάποιους ίσως φυλακισμένους νομίζω. Κάποια να βγει. Ναι το έχω κάνει. Όχι πολλές φορές, δύο τρεις τέσσερις φορές το έχω κάνει ναι.
- **Συνεντεύτρια:** Έχετε ποτέ χρησιμοποιήσει τα social media για να δημοσιεύσετε κάποιο κάλεσμα σε δράση, σε κάποια πορεία, σε κάποια συγκέντρωση, σε κάποια συλλογικότητα;
- **Συντευξιαζόμενος:** Ναι τότε επί καιρώ ας πούμε ψήφισμα του δεύτερου μνημονίου, ναι είχα συμμετάσχει πολύ και στο Twitter και στο Facebook. Ανέβαζα αυτά τα οποία έβλεπα και με τον τρόπο μου οπότε πιστεύω ωθούσα σε μία αντίδραση. Όχι όμως κάποια συγκεκριμένη αντίδραση.
- **Συνεντεύτρια:** Πιστεύετε πως αυτές οι εκφάνσεις online συμμετοχής είναι αποτελεσματικές;
- **Συντευξιαζόμενος:** Σίγουρα είναι καλύτερες από το τίποτα. Ναι είναι. Είναι καλύτερες από το τίποτα. Καλό είναι να γνωρίζουμε και καλό είναι να αντιδράμε με οποιονδήποτε τρόπο από το να μη γνωρίζουμε και να μην αντιδράμε καθόλου.
- **Συνεντεύτρια:** Έχετε δημοσιεύσει ποτέ στα social media υλικό από διαμαρτυρίες, πορείες, κινητοποιήσεις, είτε υλικό δικό σας είτε υλικό προερχόμενο από τρίτους;
- **Συντευξιαζόμενος:** Ναι έχω δημοσιεύσει υλικό προερχόμενο από τρίτους.
- **Συνεντεύτρια:** Τι σας ώθησε στο να το κάνετε;

- **Συντευξιαζόμενος:** Και πάλι η ενημέρωση των όσων ας πούμε δε γνωρίζουν του πόσο μαζικές αντιδράσεις έχει προκαλέσει κάποιο γεγονός.
- **Συνεντεύκτρια:** Στην αρχή της συνέντευξης αναφερθήκατε πάρα πολλές φορές στην ύπαρξη κάποιων εμποδίων με βασικό εμπόδιο την έλλειψη ελεύθερου χρόνου. Σύμφωνα με όσα είπατε αυτός είναι ο βασικός... μάλλον το βασικό κομμάτι το οποίο υπονομεύει αν θα μπορούσαμε να το πούμε έτσι τη δική σας προσωπική κινητοποίηση. Πιστεύετε ότι οι νέες τεχνολογίες, το Internet, τα social media παρέχουν εργαλεία τα οποία μπορούν εν δυνάμει να υπερνικήσουν τα εμπόδια αυτά; Ή αντιθέτως μπορούμε να υιοθετήσουμε μία πιο απαισιόδοξη αν θα μπορούσα να το πω έτσι στάση σύμφωνα με την οποία όχι μόνο δεν υπερνικούν τα εμπόδια αλλά εντείνουν το πρόβλημα της κοινωνικής αδιαφορίας;
- **Συντευξιαζόμενος:** Ο καθένας μπορεί να χρησιμοποιήσει το διαδίκτυο είτε με ας πούμε καλό... είτε με σωστό τρόπο είτε με λάθος τρόπο όπως και όλα τα μέσα ας πούμε, τα μέσα ενημέρωσης. Εγώ θεωρώ ότι το διαδίκτυο έχει φέρει τους ανθρώπους πιο κοντά. Μπορώ εγώ ας πούμε να βλέπω μία τάση η οποία έχει ξεκινήσει από κάποια πολύ έξυπνη ομάδα ας πούμε στην Αυστραλία και να πάρω κάποιες ιδέες για την πραγματοποίησή ας πούμε αυτής της ιδέας και στην Ελλάδα ή οπουδήποτε στον κόσμο. Για να γίνει αυτό πριν το διαδίκτυο θα έπρεπε ας πούμε... θα έπρεπε να γίνει ας πούμε κάποιο ντοκιμαντέρ να γυριστεί για αυτούς, να το δω στην τηλεόραση. Να κάτσω εγώ σε κάποια συγκεκριμένη ώρα για να δω το ντοκιμαντέρ. Πριν γίνει ακόμα αυτό ας πούμε και η τεχνολογία, η τεχνολογία αυτή θα έπρεπε εγώ να.... Θα έπρεπε ο κόσμος ας πούμε να μαζεύεται σε κάποιο συγκεκριμένο μέρος για να λάβει την πληροφορία. Τώρα αυτήν την πληροφορία μπορώ να την έχω εγώ όποτε θέλω, όσες φορές θέλω. Θεωρώ οπότε το διαδίκτυο βοηθάει πάρα πολύ τον κόσμο να ενημερωθεί.
- **Συνεντεύκτρια:** Σας έχει τύχει ποτέ να λάβετε μέρος μόνο διαδικτυακά σε κάποιο κοινωνικό γεγονός; Για παράδειγμα να υπογράφετε ένα petition, να δημοσιεύετε σχόλια σχετικά με ένα κοινωνικό φαινόμενο, κοινωνικό πρόβλημα, κοινωνική διαμαρτυρία αλλά αυτό όλο να μη μετουσιωθεί ποτέ σε εξωδιαδικτυακή δράση; Δηλαδή να μην συμμετέχω online αλλά δε θα πάω ποτέ σε μία πορεία, δε θα συμμετάσχω σε μία διαμαρτυρία. Το έχετε κάνει ποτέ αυτό;
- **Συντευξιαζόμενος:** Νομίζω ότι αυτό που λέτε, τις περισσότερες φορές στην ουσία αυτή είναι η πραγματικότητα. Ότι παρότι μπορεί να συμμετέχουμε online σε κάποια αντίδραση ή δράση ή τάση, δεν δρα ο κόσμος πιστεύω επί της ουσίας.
- **Συνεντεύκτρια:** Ακόμα και το online πιστεύετε ότι είναι αποτελεσματικό ή αν δε μετουσιωθεί σε πραγματική δράση δεν έχει νόημα;

- **Συντευξιαζόμενος:** Θεωρώ ότι το πρώτο βήμα για τη δράση είναι η ενημέρωση. Οπότε εφόσον ενημερωνόμαστε σίγουρα το ότι μπορεί από τους 10 ανθρώπους που ενημερώνονται να δράσει ο ένας, είναι και αυτό κάτι. Αν δεν είχε ενημερωθεί και αυτός ο ένας δε θα δρούσε κανείς.
- **Συνεντεύτρια:** Όταν πρόκειται για κάποιο έκτακτο περιστατικό, έκτακτο γεγονός, για ένα γεγονός επικαιρότητας επιλέγετε το internet και τα social media για να ενημερωθείτε ή επιλέγετε παραδοσιακά μέσα ενημέρωσης, τηλεόραση, ραδιόφωνο, εφημερίδες;
- **Συντευξιαζόμενος:** Όχι στο ίντερνετ μπορείς να ψάξεις την πληροφορία και να τη λάβεις πολύ πιο γρήγορα από να ακούσεις ας πούμε τα κλασικά μέσα μαζικής ενημέρωσης, όπως είναι το ραδιόφωνο ή η τηλεόραση ή οι εφημερίδες. Οι πηγές είναι πιο πολλές και μπορείς να λάβεις την πληροφορία όποτε εσύ θέλεις και πολύ πιο γρήγορα δηλαδή..
- **Συνεντεύτρια:** Αμεσότητα.
- **Συντευξιαζόμενος:** Μπορείς μέσα σε 10 γραμμές, 11 γραμμές ας πούμε τις οποίες εσύ... μέσα σε πέντε σελίδες να τις διαβάσεις μέσα σε 10 λεπτά και να έχεις λάβει μία πολύ καλύτερη πληροφόρηση από ότι αν άκουγες το ράδιο ή αν διάβαζες μία συγκεκριμένη εφημερίδα.
- **Συνεντεύτρια:** Ποια θεωρείτε πιο αξιόπιστη πηγή ενημέρωσης, το Internet ή τα παραδοσιακά αν μπορούμε να τα πούμε έτσι μέσα; Την τηλεόραση, το ραδιόφωνο;
- **Συντευξιαζόμενος:** Το internet είναι καλό διότι μπορείς να διαβάσεις, μπορείς να ψάξεις πολλές πλευρές πληροφόρησης γύρω από συγκεκριμένα γεγονότα. Μπορείς να ψάξεις και να βρεις αντικρουόμενες πληροφορίες τις οποίες εσύ θα προσπαθήσεις ας πούμε να καταλάβεις το τι πραγματικά συμβαίνει. Ενώ τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης τα κλασικά το ραδιόφωνο η τηλεόραση και όλα αυτά εκτός του ότι κάποιες πληροφορίες δεν τις προβάλλουν...
- **Συνεντεύτρια:** Για ποιο λόγο πιστεύετε ότι δεν προβάλλουν κάποιες πληροφορίες;
- **Συντευξιαζόμενος:** Αυτό θεωρώ πιστεύω ότι είναι κατευθυνόμενα. Πιστεύω ότι είναι κατευθυνόμενα για αυτό θεωρώ ότι δεν τις προβάλλουν. Και για αυτό θεωρώ ότι όσες προβάλλουν τις προβάλλουν με κάποιο συγκεκριμένο τρόπο είτε αυτό είναι για να... Ακόμα και κανάλια τα οποία ας πούμε μέσα στην τηλεόραση ή εφημερίδες ας πούμε οι οποίες μπορεί να γράφουν αντικρουόμενες πληροφορίες. Αυτό από μόνο του μου λέει ότι θα έπρεπε να ψάξω καλύτερα για το τι πραγματικά, για το πώς θα έπρεπε να λαμβάνω την πληροφόρησή μου.

- **Συνεντεύκτρια:** Αναφορικά με το γεγονός της δολοφονίας του Παύλου Φύσσα από ποιο μέσο ενημερωθήκατε; Μου είπατε ότι αρχικά σας ενημέρωσε κάποιος κοινός γνωστός σας. Εν συνεχεία πώς λαμβάνετε ενημερώσεις;
- **Συντευξιαζόμενος:** Εν συνεχεία λάμβανα ενημερώσεις μέσω του διαδικτύου, μέσω του Twitter, Facebook αλλά και του YouTube ας πούμε. Και της τηλεόρασης. Και η τηλεόραση φυσικά. Δηλαδή όπως είπα καλό είναι να λαμβάνεις μία σφαιρική ενημέρωση, οπότε ακόμα και η τηλεόραση ή το ραδιόφωνο όσο κατευθυνόμενα και αν είναι οφείλεις να τα ακούς διότι και αυτά δείχνουν μία τάση αυτών οι οποίοι ας πούμε θέλουν να κατευθύνουν. Αν θεωρήσουμε ότι θέλει κάποιος να κατευθύνει έτσι; Εγώ θεωρώ.
- **Συνεντεύκτρια:** Θα μπορούσατε να οραματιστείτε τον τρόπο που θα οργανώνονται οι άνθρωποι σε 10 χρόνια από τώρα σε συλλογικό επίπεδο; Θα αλλάξει κάτι στον τρόπο οργάνωσης της κοινωνίας μας; Πώς πιστεύετε ότι θα οργανωνόμαστε;
- **Συντευξιαζόμενος:** Αυτό δε μπορώ να το πω με σιγουριά. Το internet, το διαδίκτυο δηλαδή και η τεχνολογία σίγουρα μπορεί να εξελίξει και να κάνει πολύ άμεση ας πούμε την επαφή μας. Όμως δε γνωρίζω αν τέλος πάντων κάποιες λάθος κατευθύνσεις οι οποίες ας πούμε δίνονται και δημιουργούνται από άτομα τα οποία μπορούν... επηρεάζουν ας πούμε την κοινωνία μας, μπορούν να επηρεάσουν την κοινωνία μας πιο πολύ θα καταφέρουν εν τέλει να επιτύχουν ας πούμε τον σκοπό τους. Λάθος κατευθύνσεις. Και δεν ξέρω κατά πόσο θα μπορούσε, μπορεί έτσι να χρησιμοποιηθεί σωστά το διαδίκτυο. Μπορεί κάποια στιγμή να χρησιμοποιηθεί στο full potential που λένε, στις πραγματικές του δυνατότητες. Δεν ξέρω αν θα μπορεί σε 10 χρόνια ή και σε 20 ή και σε 30 το διαδίκτυο αν θα μπορέσει πραγματικά να επιτύχει αυτό που θα μπορούσε να επιτύχει. Που το διαδίκτυο μπορεί αυτή τη στιγμή να ενώσει όλους τους πολίτες του κόσμου χωρίς σύνορα, χωρίς παρωχημένες νοοτροπίες του αυτός είναι μαύρος, αυτός είναι μουσουλμάνος, αυτός είναι ολυμπιακός, αυτός είναι νεοδημοκράτης, οτιδήποτε μπορείς να βάλεις ταμπέλα η οποία δημιουργεί ας πούμε επιμέρους ομάδες, το internet μπορεί να δημιουργήσει... να ενώσει όλους τους ανθρώπους σε μία κοινωνία η οποία θα προσπαθεί συλλογικά να επιτύχει την πραγματική ας πούμε, την πραγματική ευτυχία ή μάλλον τη μη δυστυχία καλύτερα. Γιατί η πραγματική ευτυχία δεν ξέρω ας πούμε πώς μπορώ να την ορίσω. Πάντως σίγουρα είναι πιο ευτυχισμένος κάποιος ο οποίος δρα συλλογικά και δημιουργικά και το ίντερνετ μπορεί να βοηθήσει πάρα πολύ σε αυτό. Δεν ξέρω αν θα τα καταφέρει η κοινωνία μας να το επιτύχει αυτό στα επόμενα 10, 20, 30

χρόνια. Αυτό δε μπορώ να το πω με σιγουριά. Ότι το οραματίζομαι, συγγνώμη, το οραματίζομαι ναι.

- **Συνεντεύκτρια:** Αν μπορούσατε να κάνετε μία πρόβλεψη πιστεύετε ότι σε δέκα χρόνια από τώρα οι άνθρωποι θα είναι λιγότερο ή περισσότερο ενεργοί κοινωνικά και πολιτικά;
- **Συντευξιαζόμενος:** Κοιτάζτε έχω πληροφορηθεί, έχω δει βασικά στη ζωή μου ότι όταν ας πούμε κάποιος είναι δυσαρεστημένος τότε είναι που ωθείται να δράσει. Όταν κάποιος είναι ευχαριστημένος τότε είναι που κάθεται στον καναπέ του. Έχω δει ότι αυτό υπάρχει σαν μοτίβο στην κοινωνία μας το οποίο θεωρώ φυσικά ότι είναι λάθος. Θεωρώ ότι όλοι θα έπρεπε κάθε στιγμή της ζωής τους να προσπαθούν να επιτύχουν το επόμενο σκαλοπάτι της δημιουργίας, να μην επαναπαύονται και να επαγρυπνούν για το... Και θεωρώ ότι μέσα από την ίδια αυτή την αναζήτηση είναι που θα μπορούσαν να είναι ευτυχισμένοι οι άνθρωποι, αναζητώντας το τι δημιουργικό επόμενο βήμα θα κάνουν. Παρόλα αυτά θεωρώ ότι ακριβώς επειδή υπάρχουν κάποιες ας πούμε τάσεις οι οποίες τείνουν να κοιμίζουν ας πούμε τον κόσμο και θεωρώ ότι υπάρχουν δικτυακά μέσα όπως είναι το Facebook ή όπως είναι το Twitter ή όπως είναι το YouTube τα οποία θα μπορούσε να τα χρησιμοποιήσει λάθος ο κόσμος και οι οποίες δυστυχώς νιώθω ότι προβάλλονται περισσότερο από αυτούς που μπορούν να επηρεάζουν. Δεν ξέρω κατά πόσο τέλος πάντων θα μπορέσουν όλα αυτά να γίνουν μέσα στα επόμενα χρόνια, πραγματικά να επιτύχουν αυτό που θα μπορούσαν αυτές οι.. αυτά τα μέσα ας πούμε. Δεν το γνωρίζω
- **Συνεντεύκτρια:** Οπότε δεν ξέρετε κατά πόσο αυτό που είπατε πριν ως full potential, κατά πόσον θα καταφέρουμε εμείς ως κοινωνία να τα αξιοποιήσουμε.
- **Συντευξιαζόμενος:** Δεν το γνωρίζω διότι υπάρχουν τάσεις οι οποίες θέλουν, πιστεύω εγώ έτσι, να κρατάνε ας πούμε απασχολημένο το μυαλό της κοινωνίας μας σε αφελή πράγματα ας πούμε, σε μάταια.
- **Συνεντεύκτρια:** Σας ευχαριστώ πάρα πολύ για το χρόνο σας. Θέλετε εσείς να προσθέσετε κάτι παραπάνω; Θα θέλατε να κάνετε κάποιο σχόλιο ή να προσθέσετε κάτι;
- **Συντευξιαζόμενος:** Θεωρώ ότι η τεχνολογία θα προάγει την κοινωνία μας. Αυτό δεν ξέρω αν θα είναι στα 10, 20, 30 επόμενα χρόνια. Μπορεί να γίνει και στα επόμενα 100 ή στα 200 αλλά σίγουρα κάποια στιγμή η τεχνολογία θα προάγει την εξέλιξη του ανθρώπου, τη συλλογική και τη δημιουργία εν γένει. Το κάνει ήδη σίγουρα. Θα μπορούσαμε αυτή τη στιγμή ήδη αυτό να γίνεται... αυτό το οποίο... τη δημιουργία την οποία προάγει να είναι 100 φορές περισσότερη, 1000 φορές περισσότερη. Ελπίζω ότι κάποια στιγμή ας πούμε στο μέλλον θα μπορέσω να δω

κάτι το οποίο θα είναι πιο δημιουργικό από τους πολίτες μας εν γένει. Και ελπίζω άτομα τα οποία ας πούμε θεωρώ ότι είναι μάταια... κάνουν μάταιες σκέψεις να συνειδητοποιήσουν κάποια στιγμή ότι μέσα από τη δημιουργία και τη συλλογικότητα μπορεί να επιτευχθεί η πραγματική ευτυχία.

- **Συνεντεύκτρια:** Σας ευχαριστώ ξανά πολύ για το χρόνο σας και για τη συμμετοχή σας. Και θα ήθελα να σας πω ότι με το τέλος της συνέντευξης αφού ολοκληρώσουμε την μαγνητοφώνηση μπορώ να σημειώσω αν το επιθυμείτε κάποιο e-mail επικοινωνίας προκειμένου να σας στείλω τα αποτελέσματα, τα τελικά αποτελέσματα της έρευνας στην οποία και εσείς λάβατε μέρος. Σας ευχαριστώ πολύ ξανά.
- **Συντευξιαζόμενος:** Παρακαλώ.

Συνεντευξιαζόμενος (ΣΤ)

- **Συνεντεύκτρια:** Καλημέρα σας. Αρχικά θα ήθελα να σας ευχαριστήσω για το χρόνο σας και για τη συμμετοχή σας. Θα ήθελα να σας υπενθυμίσω για τυπικούς λόγους ότι η παρούσα συνέντευξη διεξάγεται στα πλαίσια εκπόνησης διδακτορικής διατριβής και ότι η συνομιλία μας μαγνητοφωνείται και θα ήθελα για ακόμα μία φορά να ζητήσω την έγκρισή σας.
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Καλή σας ημέρα. Σας ευχαριστώ πολύ για την επιλογή. Με μεγάλη μου χαρά να βοηθήσω ένα νέο άνθρωπο ο οποίος εκπονεί τη διδακτορική του μελέτη και είμαι πρόθυμη να απαντήσω σε ό,τι με ρωτήσετε.
- **Συνεντεύκτρια:** Πολύ ωραία. Προτού ξεκινήσουμε με το κύριο σώμα των ερωτήσεων, θα θέλατε να μας πείτε δύο-τρία λόγια για εσάς; Την ηλικία σας, επαγγελματική ενασχόληση, σπουδές;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Μάλιστα είμαι μία γυναίκα πάνω από 50 χρόνων. Είμαι εκπαιδευτικός, εργάζομαι στο δημοτικό σχολείο και συμμετέχω σε διάφορες κοινωνικές και πολιτικές και δράσεις που αφορούν τη χώρα μου.
- **Συνεντεύκτρια:** Θα ήθελα να σας ρωτήσω -μου το έχετε ήδη αναφέρει- αν είστε μέλος -είπατε ότι ασχολείστε με κοινωνικές δράσεις- είστε μέλος σε κάποια μη κυβερνητική οργάνωση, σε κάποιο κίνημα, σε κάποια παράταξη, σε κάποια συλλογικότητα;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Ναι ανήκω σε μία πολιτική παράταξη μέσα από την οποία δρω και εργάζομαι σύμφωνα με τα προσωπικά μου πιστεύω για το καλό και την πρόοδο της πατρίδας.
- **Συνεντεύκτρια:** Οπότε ο κύριος λόγος που σας ώθησε στο να γίνετε μέλος σε αυτήν την οργάνωση;

- **Συεντευξιαζόμενη:** Θα αναφερθώ σε μία ρήση του στρατηγού Μακρυγιάννη είμαστε εις το εμείς και όχι εις το εγώ γιατί όλοι μαζί μπορούμε να καταφέρουμε ένα καλύτερο μέλλον.
- **Συεντεύτρια:** Τι σημαίνει για εσάς ενεργός συμμετοχή στο κοινωνικό γίγνεσθαι;
- **Συεντευξιαζόμενη:** Ενεργός συμμετοχή σημαίνει δρω, πράττω, ασχολούμαι για τα προβλήματα που αντιμετωπίζει στην καθημερινότητα του ο συμπολίτης μας.
- **Συεντεύτρια:** Θεωρείτε τον εαυτό σας ενεργό μέλος της κοινωνίας;
- **Συεντευξιαζόμενη:** Ναι τον θεωρώ.
- **Συεντεύτρια:** Μπορείτε να μου πείτε κάποια παραδείγματα δικά σας προσωπικά που ενισχύουν τον ισχυρισμό αυτό;
- **Συεντευξιαζόμενη:** Δράσεις μέσα από τον χώρο εργασίας μου, βοήθεια -πιο συγκεκριμένη να γίνω- σε παιδιά τα οποία έχουν ανάγκη για μάθηση αντιμετωπίζοντας μαθησιακές δυσκολίες. Μία προσφορά η οποία δεν κοστολογείται. Μέσα από την πολιτική παράταξη που ανήκω μέσα από κάποιους συλλόγους κοινωνικούς, πολιτικούς, πολιτιστικούς και η βοήθεια γενικότερα στο συνάνθρωπο.
- **Συεντεύτρια:** Ποιος πιστεύετε ότι είναι ο ρόλος του πολίτη στη διακυβέρνηση του κράτους ή ποιος θα έπρεπε να είναι ο ρόλος του πολίτη στη διακυβέρνηση του κράτους;
- **Συεντευξιαζόμενη:** Η δημοκρατία την οποία βιώνουμε στη χώρα μας πρώτο στοιχείο και βασικό στοιχείο έχει τον πολίτη. Ο πολίτης ακολουθεί το κράτος και το κράτος ακολουθεί τον πολίτη. Άρα πρωτεύον στοιχείο είναι ο πολίτης.
- **Συεντεύτρια:** Ποιες μορφές συλλογικής δράσης γνωρίζετε;
- **Συεντευξιαζόμενη:** Γνωρίζω πολλές μορφές συλλογικής δράσης όπως για παράδειγμα να σας αναφέρω για το δημοψήφισμα του 2015 που ενεργοί πολίτες αντιστάθηκαν ή επιβεβαίωσαν το κίνημα αυτό.
- **Συεντεύτρια:** Άρα ουσιαστικά λέτε ότι τα κινήματα είναι μία μορφή συλλογικής δράσης;
- **Συεντευξιαζόμενη:** Κάθε κίνημα είναι μία μορφή συλλογικής δράσης και όχι μόνο.
- **Συεντεύτρια:** Έχετε λάβει ποτέ μέρος σε κάποια συλλογική κινητοποίηση;
- Ναι έχω λάβει και στο πρόσφατο παρελθόν.
- **Συεντεύτρια:** Θέλετε να μου πείτε λίγα λόγια για το περιστατικό πρόσφατα η τελευταία φορά που κινητοποιηθήκατε θυμάστε ποια ήταν;
- **Συεντευξιαζόμενη:** Η τελευταία φορά που κινητοποιήθηκα ήταν για την επιβεβαίωση ή όχι των μέτρων που η σημερινή κυβέρνηση ήθελε να επιβάλει μέσα από την τρόικα και το ΔΝΤ στη χώρα μου. Υπήρξε φωνή αντίδρασης, υπήρχε μία

μαζική συγκέντρωση στο χώρο του συντάγματος όπου εκεί οι ενεργοί πλέον πολίτες της χώρας διαδήλωσαν, αντέδρασαν και έδωσαν ένα ηχηρό μήνυμα αντίστασης απέναντι στο νέο καθεστώς που επιβάλλεται στη χώρα.

- **Συνηντεύτρια:** Πώς ενημερωθήκατε για τη συγκεκριμένη κινητοποίηση;
- **Συνηντευξιαζόμενη:** Η ενημέρωση για την κινητοποίηση μου, η ενημέρωση για αυτήν την κινητοποίηση έγινε μέσα από τα social media και από την τηλεόραση.
- **Συνηντεύτρια:** Μέσα από τα social media και την τηλεόραση. Συγκεκριμένο social media;
- **Συνηντευξιαζόμενη:** Ασχολούμαι με το Twitter και το Facebook.
- **Συνηντεύτρια:** Την ενημέρωση από πού τη λάβατε;
- Και από τα δύο.
- **Συνηντεύτρια:** Μάλιστα. Τι σας ώθησε στο να λάβετε μέρος στη συγκεκριμένη κινητοποίηση; Ποιο ήταν το δικό σας προσωπικό κίνητρο για να συμμετέχετε;
- **Συνηντευξιαζόμενη:** Εκτιμώ ότι ο πολίτης σύμφωνα με τη σημερινή κατάσταση θα πάψει να είναι, θα πρέπει να παύσει να είναι ένας πολίτης του καναπέ. Θα πρέπει να γίνει περισσότερο ενεργός έτσι ώστε να μπορέσουμε να διευρύνουμε τις προσπάθειες με συλλογικότητα για την αντίσταση και τη βελτίωση των συνθηκών ζωής της χώρας.
- **Συνηντεύτρια:** Άρα θεωρείτε σημαντική τη συμμετοχή των πολιτών σε τέτοιου είδους συλλογικές κινητοποιήσεις;
- **Συνηντευξιαζόμενη:** Τη θεωρώ μόνο σημαντική τη συμμετοχή.
- **Συνηντεύτρια:** Πιστεύετε ότι μπορούν να φέρουν ουσιαστικές αλλαγές στις δομές της κοινωνίας; Συλλογικές κινητοποιήσεις, κοινωνικά κινήματα, μη κυβερνητικές οργανώσεις;
- **Συνηντευξιαζόμενη:** Κάθε φωνή η οποία προβάλλεται μαζικά ναι πιστεύω ότι μπορεί να φέρει αλλαγή.
- **Συνηντεύτρια:** Τι σημαίνει για εσάς εθελοντισμός;
- **Συνηντευξιαζόμενη:** Εθελοντισμός για μένα σημαίνει ανθρωπιά.
- **Συνηντεύτρια:** Εσείς ασχολείστε με τον εθελοντισμό; Έχετε κάποια προσωπικά παραδείγματα εθελοντικής δραστηριότητας;
- **Συνηντευξιαζόμενη:** Βεβαίως ασχολούμαι και ο καθένας μας θα έπρεπε να ασχολείται. Προσφάτως να αναφέρω ότι μέσα από το σχολείο που εργάζομαι εθελοντικά βοηθήσαμε τους πληγέντες συνανθρώπους μας στη Μάνδρα Αττικής μετά τη δύσκολη συνθήκη που βίωναν από τις πλημμύρες δίνοντας τρόφιμα, ρουχισμό. Ακόμα με την προτροπή των μαθητών μου μαζέψαμε και τροφή για τα αδέσποτα ζώα της περιοχής.

- **Συνεντεύκτρια:** Πιστεύετε στην προσωπική ανάπτυξη και εξέλιξη μέσω της ενεργούς συμμετοχής;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Ναι κάθε παράμετρος ανθρώπινη εξελίσσεται όταν αυτή συνδέεται με τη συλλογικότητα και τη μαζικότητα.
- **Συνεντεύκτρια:** Θα θέλατε σε προσωπικό επίπεδο να είσαστε πιο ενεργός κοινωνικά και πολιτικά;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Η επιθυμία μου αυτή θα ήταν εφόσον ο χρόνος από τις οικογενειακές και επαγγελματικές υποχρεώσεις μου το επέτρεπε.
- **Συνεντεύκτρια:** Όταν σας αναφέρω το όνομα Παύλος Φύσσας ποιες είναι οι τρεις πρώτες λέξεις που σας έρχονται στο μυαλό;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Άνθρωπος, δολοφονία, αδικία.
- **Συνεντεύκτρια:** Θα θέλατε να μου πείτε τη γνώμη σας για το γεγονός;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Κάθε φορά που μία ανθρώπινη ζωή άδικα, θα μου επιτρέψετε την έκφραση ρατσιστικά, αφαιρείται με βρίσκει αντίθετη και με πληγώνει βαθιά.
- **Συνεντεύκτρια:** Είπατε ρατσιστικά. Θεωρείτε τη δολοφονία του Παύλου Φύσσα πολιτικό γεγονός, πολιτική δολοφονία;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Θα μπορούσε να είναι και μία καθαρά πολιτική δολοφονία αν δεχθούμε ότι η απέναντι όχθη, οι άνθρωποι που αφαίρεσαν τη ζωή σε αυτόν τον νέο άνθρωπο, ανήκαν σε μία συγκεκριμένη πολιτική παράταξη.
- **Συνεντεύκτρια:** Πώς ενημερωθήκατε αρχικά για το γεγονός της δολοφονίας; Η πρώτη ενημέρωση.
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Η πρώτη είναι μέρος ήταν από τα social media και βεβαίως εκτενέστερα ενημερώθηκα μετά από την τηλεόραση.
- **Συνεντεύκτρια:** Μετά τη δολοφονία ακολούθησαν διάφορες κινητοποιήσεις. Λάβατε μέρος σε κάποια από αυτές;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Σε κάποιες από αυτές τις κινητοποιήσεις δε μου δόθηκε η ευκαιρία να λάβω μέρος. Συμφωνώ όμως στην αντίδραση του κόσμου διότι αφαιρέθηκε άδικα η ζωή ενός νέου ανθρώπου.
- **Συνεντεύκτρια:** Μάλιστα. Ο λόγος που δε λάβατε μέρος ήταν ιδεολογικός ή είχε να κάνει με πρακτικά ζητήματα. Είπατε πριν έλλειψη ελεύθερου χρόνου.
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Στη συγκεκριμένη περίπτωση ήταν οι λόγοι αθροιστικοί. Και υπήρχε μέσα μου μία αντίδραση ως προς τις πολιτικές μου πεποιθήσεις, υπήρχαν όμως και παράμετροι δυσκολιών λόγω εργασίας.
- **Συνεντεύκτρια:** Θα ήθελα λίγο να περάσουμε τώρα σε ένα δεύτερο κομμάτι των ερωτήσεων και να ασχοληθούμε λίγο με την εξοικείωση και τη χρήση των νέων

- τεχνολογιών. Μπορείτε να μου προσδιορίσετε πόσες ώρες ημερησίως βρίσκεστε online;
- **Συεντευξιαζόμενη:** Οι επιτρεπόμενες ώρες για μένα online είναι τρεις με τέσσερις την ημέρα.
  - **Συεντεύτρια:** Και ποιες είναι οι διαδικτυακές δραστηριότητες που απολαμβάνετε περισσότερο; Τι κάνετε κυρίως όταν είστε online;
  - **Συεντευξιαζόμενη:** Απολαμβάνω τις υπηρεσίες του Twitter, του facebook και μέσα από αυτές τις υπηρεσίες ενημερώνομαι και μπορώ να ανταλλάσσω απόψεις με φίλους, συμπολίτες, ομοϊδεάτες και όχι μόνο.
  - **Συεντεύτρια:** Άρα κατά κύριο λόγο θα λέγατε ότι χρησιμοποιείτε το ίντερνετ για να πλοηγηίστε στα social media;
  - **Συεντευξιαζόμενη:** Ακριβώς.
  - **Συεντεύτρια:** Σε ποιες σελίδες κοινωνικής δικτύωσης διατηρείτε προσωπικό λογαριασμό; Μου είπατε ήδη Facebook και Twitter. Έχετε λογαριασμό σε κάποια άλλη σελίδα;
  - **Συεντευξιαζόμενη:** Αυτή τη στιγμή όχι, έχω μόνο στο Facebook και στο Twitter.
  - **Συεντεύτρια:** Ποιο χρησιμοποιείτε συχνότερα;
  - **Συεντευξιαζόμενη:** Χρησιμοποιώ το Facebook.
  - **Συεντεύτρια:** Για ποιο λόγο το προτιμάτε;
  - **Συεντευξιαζόμενη:** Το προτιμώ διότι οι περισσότεροι γνωστοί και φίλοι ασχολούνται με αυτή τη σελίδα.
  - **Συεντεύτρια:** Θυμάστε πότε περίπου ξεκίνησε η ενασχόλησή σας με το συγκεκριμένο μέσο; Και με το facebook και με το Twitter περίπου χρονικά;
  - **Συεντευξιαζόμενη:** Γυρίζοντας πίσω το χρόνο θα έλεγα γύρω στα πέντε χρόνια.
  - **Συεντεύτρια:** Περίπου πέντε χρόνια. Τι ήταν αυτό που σας ώθησε στο να ανοίξετε λογαριασμό, να φτιάξετε έναν προσωπικό προφίλ στο facebook και στο Twitter;
  - **Συεντευξιαζόμενη:** Η ανάγκη μου να εκφράσω τις απόψεις μου και οι απόψεις μου αυτές να ανακοινωθούν σε έναν μεγαλύτερο αριθμό ανθρώπων από τους οποίους καθημερινά έχω τη δυνατότητα να επικοινωνώ.
  - **Συεντεύτρια:** Έχετε στην κατοχή σας smartphone, έξυπνο κινητό;
  - **Συεντευξιαζόμενη:** Έχω.
  - **Συεντεύτρια:** Έχετε κατεβάσει ως εφαρμογές αυτά τα social media στο κινητό σας;
  - **Συεντευξιαζόμενη:** Έχω κατεβάσει και το Facebook και το Twitter.
  - **Συεντεύτρια:** Χρησιμοποιείτε συχνά το κινητό σας τηλέφωνο για να πλοηγηθείτε στις συγκεκριμένες ιστοσελίδες;

- **Συεντευξιαζόμενη:** Το χρησιμοποιώ.
- **Συεντεύτρια:** Αν το πηγαίναμε συγκριτικά πιο πολύ χρησιμοποιείτε το κινητό σας τηλέφωνο ή τον ηλεκτρονικό σας υπολογιστή;
- **Συεντευξιαζόμενη:** Συχνότερα χρησιμοποιώ τον ηλεκτρονικό υπολογιστή.
- **Συεντεύτρια:** Μου είπατε προηγουμένως ότι ανήκετε σε κάποια πολιτική παράταξη και σε διάφορες πολιτιστικές και πολιτικές οργανώσεις. Αυτές οι οργανώσεις στις οποίες ανήκετε διατηρούν λογαριασμό στα social media;
- **Συεντευξιαζόμενη:** Ναι διατηρούν λογαριασμό.
- **Συεντεύτρια:** Σε ποιες σελίδες; Και στο Facebook και στο Twitter;
- **Συεντευξιαζόμενη:** Και στο Facebook και στο Twitter.
- **Συεντεύτρια:** Εσείς παρακολουθείτε τη δράση της οργάνωσης σας μέσω του λογαριασμού της στα social media;
- **Συεντευξιαζόμενη:** Σε καθημερινό επίπεδο.
- **Συεντεύτρια:** Σε καθημερινό. Παρακολουθείτε τις δράσεις άλλων οργανώσεων, κινημάτων, συλλογικοτήτων είτε είστε μέλος είτε όχι μέσω social media;
- **Συεντευξιαζόμενη:** Βεβαίως τις παρακολουθώ.
- **Συεντεύτρια:** Έχετε αντιμετωπίσει ποτέ κάποιον κίνδυνο χρησιμοποιώντας τα social media;
- **Συεντευξιαζόμενη:** Υπάρχουν άνθρωποι οι οποίοι τα χρησιμοποιούν για μη θεμιτούς λόγους και κάποια στιγμή ναι είχα αντιμετωπίσει και εγώ.
- **Συεντεύτρια:** Θέλετε να μου πείτε ποιος ήταν αυτός ο κίνδυνος;
- **Συεντευξιαζόμενη:** Είχε γίνει κάποια στιγμή παραβίαση του κωδικού πρόσβασης στις σελίδες μου.
- **Συεντεύτρια:** Σας είχαν χακάρει ουσιαστικά...
- **Συεντευξιαζόμενη:** Είχαν χακάρει τον κωδικό.
- **Συεντεύτρια:** Και είχαν κάνει κάποια ανάρτηση εκ μέρους σας;
- **Συεντευξιαζόμενη:** Ακριβώς, ακριβώς είχε γίνει κάποια ανάρτηση ερήμην μου.
- **Συεντεύτρια:** Μάλιστα. Και πώς το αντιμετωπίσατε;
- **Συεντευξιαζόμενη:** Προσέφυγα στην ομάδα βοήθειας των μέσων αυτών και άλλαξα τον κωδικό πρόσβασης και αποκατέστησα την οποιαδήποτε εικόνα η οποία δεν ήταν θεμιτή για εμένα στα social media.
- **Συεντεύτρια:** Το Twitter το χρησιμοποιείτε σε καθημερινή βάση;
- **Συεντευξιαζόμενη:** Χρησιμοποιώ περισσότερο το Facebook και λιγότερο το Twitter. Το Twitter το χρησιμοποιώ, όχι σε καθημερινή βάση, αρκετά συχνά όμως θα έλεγα.
- **Συεντεύτρια:** Τι περιεχόμενο συνήθως δημοσιεύετε στο Twitter;
- **Συεντευξιαζόμενη:** Πολιτικό περιεχόμενο.

- **Συνεντεύκτρια:** Πολιτικό περιεχόμενο, περιεχόμενο το οποίο... για παράδειγμα αναδημοσιεύσεις άρθρων, δικούς σας σχολιασμούς;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Ξεκινάω από δημοσιεύσεις άρθρων που με ενδιαφέρουν και φυσικά χρησιμοποιώ και δικούς μου σχολιασμούς, τοποθετήσεις και απόψεις.
- **Συνεντεύκτρια:** Ποιο είναι το προφίλ των ανθρώπων που ακολουθείτε μέσω του προσωπικού σας λογαριασμού στο Twitter;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Άνθρωποι οι οποίοι έχουν πολιτικό και κοινωνικό ενδιαφέρον.
- **Συνεντεύκτρια:** Εννοώντας; Θα θέλατε να μου πείτε ένα παράδειγμα;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Προτιμώ ανθρώπους οι οποίοι ανήκουν στην ίδια με εμένα παράταξη. Προτιμώ ανθρώπους οι οποίοι ανήκουν στο χώρο του πνεύματος και ανθρώπους οι οποίοι ασχολούνται με κοινωνικές δράσεις, για παράδειγμα ανθρώπους οι οποίοι ασχολούνται με το Χαμόγελο του Παιδιού, με την ογκολογική παιδική κλινική, με ανθρώπους οι οποίοι ασχολούνται και προσφέρουν στο κέντρο ανιάτων, με αυτούς τους ανθρώπους οι οποίοι γενικότερα ασχολούνται με τον άνθρωπο.
- **Συνεντεύκτρια:** Δημοσιογράφους, πολιτικούς, δημόσια πρόσωπα εν γένει ακολουθείτε μέσω των social media;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Ναι ακολουθώ.
- **Συνεντεύκτρια:** Αν θέλαμε να πούμε με μία λέξη τον βασικό λόγο που χρησιμοποιείτε το Twitter αυτός είναι για;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Να εκφράσω τις πολιτικές και κοινωνικές μου θέσεις.
- **Συνεντεύκτρια:** Θεωρείτε πως το διαδίκτυο και τα social media μπορούν να συμβάλουν στην εξέλιξη των κοινωνικών κινήματων, των συλλογικοτήτων και ούτω καθεξής;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Ναι το πιστεύω.
- **Συνεντεύκτρια:** Με ποιον τρόπο;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Με τη μεγαλύτερη μαζικότητα και συγκέντρωση ανθρώπων κάτι το οποίο δε θα γινόταν αν δεν υπήρχαν αυτά τα μέσα.
- **Συνεντεύκτρια:** Έχετε λάβει ποτέ μέρος σε οποιαδήποτε κινητοποίηση η οποία ξεκίνησε μέσω διαδικτύου ή για την οποία ενημερωθήκατε αρχικά μέσω του διαδικτύου;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Ναι έχω λάβει.
- **Συνεντεύκτρια:** Σε τι αφορούσε το γεγονός; Θα θέλατε να μας πείτε;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Ήταν μία συγκέντρωση η οποία έγινε πριν από 1-2 χρόνια στο Σύνταγμα και ήταν μία συγκέντρωση η οποία φώναζε, αντιδρούσε για τη σημερινή κατάσταση στη χώρα μου. Ήταν το κίνημα των παραιτηθείτε.

- **Συνεντεύκτρια:** Θυμάστε ποιο μέσο είχατε χρησιμοποιήσει; Ποιο social media;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Είχα χρησιμοποιήσει και το Facebook και το Twitter.
- **Συνεντεύκτρια:** Θεωρείτε πως οι νέες τεχνολογίες παρέχουν εργαλεία τα οποία μπορούμε να αξιοποιήσουμε για την επίλυση κοινωνικών προβλημάτων;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Ναι μπορούμε να τα αξιοποιήσουμε θετικά.
- **Συνεντεύκτρια:** Ποια εργαλεία είναι αυτά;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Τα εργαλεία τα οποία μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε μέσα από αυτές τις σελίδες είναι η μεγαλύτερη συγκέντρωση κόσμου, είναι η μαζικότητα, είναι η πληρέστερη ενημέρωση, η συντομότερη ενημέρωση και η έκφραση απόψεων τις οποίες δε θα μπορούσαμε να διαδώσουμε εάν δεν υπήρχαν τα μέσα αυτά.
- **Συνεντεύκτρια:** Γιατί δε θα μπορούσαμε να τις διαδώσουμε;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Διότι τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης έχουν τη δυνατότητα επικοινωνίας με ένα εύρος κόσμο που δε θα το είχαμε αν δεν υπήρχαν.
- **Συνεντεύκτρια:** Πιστεύετε στη δυνατότητα του διαδικτύου να προάγει τον ακτιβισμό και την ουσιαστική κινητοποίηση και συμμετοχή των πολιτών;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Ναι το πιστεύω.
- **Συνεντεύκτρια:** Ποιες στρατηγικές μπορούμε να ακολουθήσουμε για να διεκδικήσουμε τα αιτήματά μας ως πολίτες online;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Οι στρατηγικές τις οποίες μπορούμε να ακολουθήσουμε είναι πρώτα να ενημερωθούμε και μετά να τοποθετηθούμε, να πάρουμε μέρος δηλαδή και να επηρεάσουμε αν μπορούμε περισσότερο κόσμο.
- **Συνεντεύκτρια:** Έχετε χρησιμοποιήσει ποτέ το διαδίκτυο και συγκεκριμένα τις σελίδες κοινωνικής δικτύωσης, τα social media, για να δημοσιεύσετε κάποιο petition; Κάποιο ηλεκτρονικό ψήφισμα διαμαρτυρίας;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Ναι το έχω χρησιμοποιήσει.
- **Συνεντεύκτρια:** Και για να υπογράψετε;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Και έχω υπογράψει.
- **Συνεντεύκτρια:** Θυμάστε κάποιο παράδειγμα; Έχετε να μου πείτε;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Προσφάτως για το σκοπιανό ζήτημα το οποίο έχει αυτή τη στιγμή απασχολήσει την πατρίδα μου και είμαι κάθετη και αντίθετη στην ονομασία και στην ονοματοδοσία.
- **Συνεντεύκτρια:** Έχετε χρησιμοποιήσει εξίσου τα social media για να δημοσιεύσετε κάποιο κάλεσμα σε δράση. Για παράδειγμα υπάρχει η εφαρμογή του Facebook, Facebook events. Έχετε χρησιμοποιήσει τη συγκεκριμένη εφαρμογή προκειμένου να προσκαλέσετε κόσμο να λάβει μέρος σε κάποιο event, σε κάποια κινητοποίηση, σε κάποια διαμαρτυρία;

- **Συνηντευξιαζόμενη:** Ναι ναι ναι βεβαίως. Σε όλα τα προηγούμενα που προείπα και όχι μόνο. Σε συγκεντρώσεις που αφορούν παιδιά τα οποία πάσχουν, θα θέλανε βοήθεια και προσκαλώ κόσμο για στήριξη αυτών των οικογενειών.
- **Συνηντεύτρια:** Τα θεωρείτε αποτελεσματικά αυτά τα δύο μέσα που προαναφέραμε; Τα ηλεκτρονικά ψηφίσματα διαμαρτυρίας, αλλά και την αξιοποίηση των νέων μέσων προκειμένου να συντονίσουμε συλλογικές δράσεις και κινητοποιήσεις;
- **Συνηντευξιαζόμενη:** Ναι τα θεωρώ σημαντικά.
- **Συνηντεύτρια:** Θεωρείτε πως οι πολίτες γίνονται πιο δραστήριοι όταν η δράση τους προβάλλεται μέσω social media. Η αυτοπροβολή βοηθάει...
- **Συνηντευξιαζόμενη:** Ναι ναι ναι σας κατάλαβα. Έχουν ένα κίνητρο να γίνουν πιο δραστήριοι, τους δίδεται αυτό το κίνητρο.
- **Συνηντεύτρια:** Είναι ουσιαστική η συμμετοχή τους ή όχι; Τι θεωρείτε;
- **Συνηντευξιαζόμενη:** Σε κάποιες περιπτώσεις, στην πλειονότητα θα έλεγα των περιπτώσεων είναι ουσιαστική.
- **Συνηντεύτρια:** Έχετε εσείς προσωπικά δημοσιεύσει ποτέ υλικό, σχετικό υλικό από οποιαδήποτε διαμαρτυρία; κινητοποίηση, συγκέντρωση σε κάποιο social media στο δικό σας προσωπικό προφίλ;
- **Συνηντευξιαζόμενη:** Έχω ανεβάσει στην προσωπική μου σελίδα δράσεις με τη βοήθεια των μαθητών μου σε χώρους όπως το Χαμόγελο του Παιδιού, τα χωριά SOS, με δράσεις που αφορούν καθαρά κοινωνικό ενδιαφέρον.
- **Συνηντεύτρια:** Πολιτικές δράσεις, πολιτικές συγκεντρώσεις, πολιτικές διαμαρτυρίες έχετε ανεβάσει;
- **Συνηντευξιαζόμενη:** Έχω ανεβάσει και για πολιτικές δράσεις, συγκεντρώσεις οι οποίες γίνονται μέσα από την πολιτική παράταξη που ανήκω για διάφορους στόχους και σκοπούς.
- **Συνηντεύτρια:** Τι σας ώθησε στο να μπειτε στη διαδικασία να ανεβάσετε αυτό το υλικό;
- **Συνηντευξιαζόμενη:** Θεωρώντας ότι η προβολή αυτών των δράσεων διευρύνει τη δράση της παράταξης που ανήκω ανέβασα τις συγκεκριμένες δράσεις έτσι ώστε μαζικά να ενημερωθεί ο κόσμος.
- **Συνηντεύτρια:** Άρα λοιπόν κύριος στόχος ήταν η μαζική ενημέρωση. Το υλικό το οποίο συνήθως αναρτάτε όταν έχει να κάνει με τέτοιου είδους δράσεις είναι υλικό το οποίο έχετε παράξει εσείς, δηλαδή εννοώ φωτογραφίες που πιθανόν να έχετε τραβήξει, κάποια βίντεο, κάποιους δικούς σας σχολιασμούς ή πρόκειται για αναδημοσιεύσεις άλλων χρηστών, για κάποια σχετικά άρθρα;

- **Συνεντευξιαζόμενη:** Είναι ένας συγκερασμός πραγμάτων και προσωπικές αναρτήσεις και έχω πάρει και από κάποιους άλλους και τα έχω συνδυάσει έτσι ώστε το αποτέλεσμα να είναι ακόμα πιο έγκυρο.
- **Συνεντεύτρια:** Στην αρχή της συνέντευξης αναφερθήκατε στην ύπαρξη κάποιων εμποδίων. Χαρακτηριστικά αναφέρατε... αναφερθήκατε στην έλλειψη ελεύθερου χρόνου, στις επαγγελματικές και οικογενειακές υποχρεώσεις και πως όλα αυτά πολλές φορές “υπονομεύουν” τη δική σας προσωπική κινητοποίηση και εν γένει την κινητοποίηση των πολιτών. Θεωρείτε πως οι νέες τεχνολογίες μπορούν να υπερπηδήσουν τα εμπόδια αυτά, κάνοντας τους πολίτες πιο ενεργούς ή αντιθέτως εντείνουν ακόμη περισσότερο το πρόβλημα της πολιτικής και κοινωνικής αδιαφορίας;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Όχι. Επειδή ο σύγχρονος πολίτης έχει ελάχιστο χρόνο να διαθέσει νομίζω ότι τα μέσα αυτά βοηθούν στην πληροφόρηση και στη συμμετοχή.
- **Συνεντεύτρια:** Άρα θετική...
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Η εικόνα είναι θετική.
- **Συνεντεύτρια:** Θα μπορούσατε να αναφέρετε πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα του διαδικτύου τα οποία συνδέονται με την εμπλοκή του πολίτη στη δημόσια σφαίρα και στην εξέλιξη;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Το πλεονέκτημα είναι ότι τον προωθούν, τον παρακινούν στη συμμετοχή. Μειονέκτημα θα έλεγα η έλλειψη της διαπροσωπικής επαφής και σχέσης, η έλλειψη διαλόγου.
- **Συνεντεύτρια:** Δεν υφίσταται online διάλογος;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Υφίσταται online διάλογος, είναι όμως διαφορετικός όταν κατά πρόσωπο ανταλλάσσεις απόψεις.
- **Συνεντεύτρια:** Πιστεύετε στη σημασία της κατ’ ιδίαν επικοινωνίας;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Τη θεωρώ σημαντικότερη. Δεν υποβαθμίζω όμως τον ρόλο των social media.
- **Συνεντεύτρια:** Σας έχει τύχει ποτέ να λάβετε μέρος διαδικτυακά σε κάποιο κοινωνικό γεγονός και αυτό να μη μετουσιωθεί σε δράση εκτός του κόλπου του διαδικτύου; Τι εννοώ με αυτό: να δημοσιεύετε υλικό στα social media σχετικά για παράδειγμα με κάποια κινητοποίηση, με κάποια πορεία, με κάποιο κοινωνικό γεγονός, να υπογράφετε ψηφίσματα. Παρόλα αυτά να μη βρεθείτε ποτέ... να μη λάβετε ποτέ μέρος σε μια διαμαρτυρία εξω-διαδικτυακή που αφορά στο συγκεκριμένο γεγονός. Να συμμετέχετε online αλλά όχι offline.
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Έχει τύχει και αυτή η περίπτωση. Να συμμετέχω online και να μην παρευρεθώ στο χώρο συγκέντρωσης, της προγραμματισμένης συγκέντρωσης.

- **Συνεντεύκτρια:** Για ποιο λόγο ενώ συμμετείχατε online δε λάβατε μέρος;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Προσωπικές και οικογενειακές ανάγκες.
- **Συνεντεύκτρια:** Θεωρείτε πως τέτοιου είδους πρακτικές με online συμμετοχή έχουν αποτέλεσμα;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Ναι έχουν αποτέλεσμα.
- **Συνεντεύκτρια:** Πόσο εύκολη είναι για σας η εξέλιξη ενός κινήματος το οποίο ξεπηδά μέσω διαδικτύου; Παράδειγμα χαρακτηριστικό σε αυτή την περίπτωση είναι η περίπτωση των αγανακτισμένων. Ένα κίνημα το οποίο ξεκίνησε και οργανώθηκε μέσω του διαδικτύου. Θεωρείτε πως αυτά τα κινήματα έχουν μακροπρόθεσμες...
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Εξαρτάται από το στόχο που έχει το κίνημα.
- **Συνεντεύκτρια:** Άρα λοιπόν έχει να κάνει με την κουλτούρα και τη στοχοθεσία του κινήματος και όχι με το...
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Ακριβώς, ακριβώς ακριβώς. Έχει να κάνει με την κουλτούρα και τους στόχους που το ίδιο το κίνημα έχει θέσει.
- **Συνεντεύκτρια:** Ποια κινήματα θεωρείτε ότι είναι αυτά που έχουν μεγαλύτερη...
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Μακρόπνοη ζωή έχουν τα κινήματα τα οποία αφορούν την ανθρώπινη δράση.
- **Συνεντεύκτρια:** Ένα παράδειγμα θα μπορούσατε να μου πείτε;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Παρακολουθώντας τη δράση των παιδιών που βρίσκονται στα Χωριά SOS και των παιδιών που βρίσκονται στο Χαμόγελο του Παιδιού μέσα από τον πρόεδρο της κάθε μίας από τις δύο αυτές οργανώσεις, ξέρω ότι επί σειρά ετών δρουν και βοηθούνται οι χώροι αυτοί από τον κόσμο και διαδικτυακά.
- **Συνεντεύκτρια:** Άρα ουσιαστικά λέτε εσείς ότι μακροπρόθεσμη δομή για παράδειγμα έχουν κινήματα τα οποία ασχολούνται με τα ανθρώπινα δικαιώματα, με την προστασία των παιδιών.
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Ακριβώς του πολίτη, των παιδιών, των ευπαθών ομάδων.
- **Συνεντεύκτρια:** Όταν θέλετε να ενημερωθείτε για κάποιο έκτακτο γεγονός, χρησιμοποιείτε το internet και τα social media ή τα παραδοσιακά μέσα ενημέρωσης; Τηλεόραση, ραδιόφωνο, εφημερίδες;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Πρώτα χρησιμοποιώ τα social media και βεβαίως συνδυαστικά με εφημερίδα και τηλεόραση.
- **Συνεντεύκτρια:** Ποια θεωρείτε πιο αξιόπιστη πηγή ενημέρωσης; Τα νέα μέσα, internet και Social media ή τα παραδοσιακά μέσα;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Επειδή στα νέα μέσα, στα social media υπάρχει μία πολύπλευρη και μεγαλύτερη ενημέρωση και επειδή εκτιμώ ότι στα παλαιότερα μέσα, όπως είναι η τηλεόραση υπάρχει και μία “προγραμματισμένη” γραμμή

θεωρώ ότι τα σύγχρονα μέσα είναι δικαιότερα και πιο αποτελεσματικά στην ενημέρωση.

- **Συνηντεύτρια:** Πιστεύετε... Από τη στιγμή που υποστηρίζετε ότι το διαδίκτυο είναι πιο δημοκρατικό, αν θα μπορούσαμε να το χαρακτηρίσουμε έτσι ως μέσο, πιστεύετε ότι μπορεί με τη σειρά του να συμβάλλει στον εκδημοκρατισμό και των παραδοσιακών μέσων μαζικής ενημέρωσης; Μπορεί το διαδίκτυο να κάνει καλύτερη για παράδειγμα την τηλεόραση;
- **Συνηντευξιαζόμενη:** Αν υπάρχει μία σύγκρουση των δύο αυτών πλευρών σε κάθε σύγκρουση υπάρχουν και αποτελέσματα είτε θετικά είτε αρνητικά.
- **Συνηντεύτρια:** Θέλετε να μας το εξηγήσετε λίγο παραπάνω;
- **Συνηντευξιαζόμενη:** Εάν η τηλεόραση ή η εφημερίδα αρχίσει σταδιακά και χάνει περισσότερο τον κόσμο, την απήχηση από τα social media ενδεχομένως ο εκδημοκρατισμός των μέσων αυτών, των παλαιών μέσων ενημέρωσης να είναι πιο σημαντικός.
- **Συνηντεύτρια:** Στο διαδίκτυο πιστεύετε ότι καλύπτονται κομμάτια της πολιτικής και κοινωνικής ζωής που δεν παρουσιάζουν, που δεν καλύπτουν τα παραδοσιακά μέσα;
- **Συνηντευξιαζόμενη:** Ναι προβάλλονται.
- **Συνηντεύτρια:** Για ποιο λόγο συμβαίνει αυτό; Για ποιο λόγο δεν καλύπτουν τα παραδοσιακά μέσα ενώ προβάλλονται online;
- **Συνηντευξιαζόμενη:** Γιατί στα παραδοσιακά μέσα υπάρχουν δυστυχώς ακόμα και σήμερα οικονομικές σκοπιμότητες.
- **Συνηντεύτρια:** Σχετικά με το γεγονός της δολοφονίας του Παύλου Φύσσα στο οποίο αναφερθήκαμε και στην αρχή από ποιο μέσο επιλέξατε κυρίως να ενημερωθείτε για τις εξελίξεις που ακολούθησαν μετά τη δολοφονία, διαδίκτυο ή παραδοσιακά μέσα;
- **Συνηντευξιαζόμενη:** Έτυχε εκείνη τη στιγμή να είμαι στο διαδίκτυο και ενημερώθηκα από αυτό. Βεβαίως όμως μετά παρακολούθησα το συμβάν και από την τηλεόραση.
- **Συνηντεύτρια:** Μου είπατε αν θυμάμαι καλά ότι δεν λάβατε... ότι δεν λάβατε μέρος στις διαμαρτυρίες που ακολούθησαν, σωστά;
- **Συνηντευξιαζόμενη:** Όχι δεν έχω λάβει μέρος.
- **Συνηντεύτρια:** Offline... Online συγγνώμη συμμετείχατε, έτυχε να υπογράψετε κάποιο ψήφισμα, να συμμετέχετε σε κάποιον διάλογο σχετικά με τη δολοφονία, να εκφράσετε online τις απόψεις σας;
- **Συνηντευξιαζόμενη:** Εξέφρασα τη θλίψη μου και τον πόνο μου για την απώλεια ενός νέου ανθρώπου και online.

- **Συνεντεύκτρια:** Πώς πιστεύετε αν θα μπορούσατε να το οραματιστείτε ότι θα οργανώνονται οι άνθρωποι σε συλλογικό επίπεδο σε 10 χρόνια από τώρα; Θα υπάρχουν αλλαγές;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Η εξέλιξη είναι μπροστά μας σε οτιδήποτε, ακόμα και στα social media. Θέλω να πιστεύω ότι θα είναι μία θετική εξέλιξη και η μαζικότητα, η απήχηση θα βοηθήσει στον εκδημοκρατισμό.
- **Συνεντεύκτρια:** Άρα πιστεύετε ότι σε δέκα χρόνια από τώρα τα social media θα έχουν εμπλακεί ουσιαστικά περισσότερο...
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Ναι το πιστεύω.
- **Συνεντεύκτρια:** Στον τρόπο...
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Ναι το πιστεύω.
- **Συνεντεύκτρια:** Της συλλογικής δράσης.
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Ναι το πιστεύω. Αποκτά ο κόσμος μεγαλύτερη εμπιστοσύνη σταδιακά στα social media.
- **Συνεντεύκτρια:** Αν θα μπορούσατε να κάνετε μία πρόβλεψη οι πολίτες σε 10 χρόνια από τώρα θα είναι περισσότερο ή λιγότερο κοινωνικά και πολιτικά δραστήριοι και γιατί;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Πρόβλεψη δε μπορώ να κάνω. Την επιθυμία μου θα σας εκφράσω. Θα ήθελα να είναι περισσότερο δραστήριοι γιατί ο πολίτης του καναπέ δεν φέρνει αλλαγές και οι αλλαγές χρειάζονται σε κάθε χώρα.
- **Συνεντεύκτρια:** Εσείς προσωπικά είστε αισιόδοξη ως προς αυτό ή απαισιόδοξη;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Θέλω να πιστεύω ότι είμαι αισιόδοξη.
- **Συνεντεύκτρια:** Άρα λοιπόν σε δέκα χρόνια από τώρα οι πολίτες θα είναι πιο δραστήριοι από ότι είναι σήμερα.
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Ο εφησυχασμός των πολιτών δε βοηθά σε τίποτα.
- **Συνεντεύκτρια:** Θα ήθελα να σας ευχαριστήσω κλείνοντας τη συνέντευξη για τον χρόνο σας, για το χρόνο που μου αφιερώσατε. Και θα ήθελα να σας ρωτήσω αν εσείς θέλετε να προσθέσετε κάτι.
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Εγώ σας ευχαριστώ και θέλω να προσθέσω ότι ήταν τιμή μου που συμμετείχα στη βοήθεια αν θέλετε που παρείχα σε ένα νέο άνθρωπο να εκπονήσει διδακτορική του εργασία, ένα όνειρο ζωής και χαίρομαι που η πατρίδα μου έχει και αυτά τα νέα παιδιά.
- **Συνεντεύκτρια:** Σας ευχαριστώ πολύ. Και θα ήθελα να σας ενημερώσω ότι με το τέλος της συνέντευξης θα μπορούσατε να μου δώσετε κάποιο e-mail επικοινωνίας ούτως ώστε εν συνεχεία να λάβετε ηλεκτρονικώς τα αποτελέσματα της έρευνας στην οποία και εσείς υπήρξατε μέρος.

- **Συνεντευξιαζόμενη:** Με μεγάλη μου χαρά. Σας ευχαριστώ και εγώ. Σας εύχομαι καλή συνέχεια στις σπουδές σας.

Συνεντευξιαζόμενος (Ζ)

- **Συνεντεύτρια:** Καλησπέρα σας. Θα ήθελα να σας ευχαριστήσω για το χρόνο σας. Να σας υπενθυμίσω ότι η παρούσα συνέντευξη διεξάγεται στα πλαίσια εκπόνησης διδακτορικής διατριβής και θα ήθελα να σας ενημερώσω ότι η συνέντευξη καταγράφεται και τα λεγόμενά μας θα χρησιμοποιηθούν για τους σκοπούς της έρευνας. Οπότε και για τυπικούς λόγους είστε σύμφωνη να μαγνητοφωνήσουμε;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Βεβαίως και είμαι και χαρούμενη που συμβάλλω στο έργο σας.
- **Συνεντεύτρια:** Να είστε καλά. Σας ευχαριστώ και εγώ πολύ με τη σειρά μου. Προτού ξεκινήσουμε τη συνέντευξη θα ήθελα να σας κάνω... θα ήθελα να μου πείτε δυο-τρία πράγματα για το δικό σας υπόβαθρο, ηλικία, επαγγελματική ενασχόληση, σπουδές αν θα μπορούσατε να μας δώσετε κάποιες πληροφορίες.
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Πολύ ωραία, βεβαίως. Είμαι 29 χρονών, οι σπουδές μου τοποθετούνται στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. Είμαι φιλόλογος ελληνικής φιλολογίας με σπουδές εδώ στην Αθήνα και τώρα οσονούπω δηλαδή τις επόμενες ημέρες παίρνω και το δεύτερο μου πτυχίο στην ειδική αγωγή. Δεν είμαι διορισμένη εκπαιδευτικός και ασχολούμαι με την ιδιωτική εκπαίδευση στα πλαίσια μαθημάτων στο σπίτι.
- **Συνεντεύτρια:** Πολύ ωραία. Για να ξεκινήσουμε σιγά σιγά με το κύριο σώμα της συνέντευξης θα ήθελα αρχικά να σας ρωτήσω αν είστε μέλος σε κάποιο κοινωνικό κίνημα ή σε κάποια μη κυβερνητική οργάνωση.
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Εδώ και περίπου τρία χρόνια αν δεν κάνω λάθος είμαι μέλος της actionaid που θεωρώ πως είναι μη κυβερνητική. Ναι στην actionaid.
- **Συνεντεύτρια:** Πώς ενημερωθήκατε για την ύπαρξη της συγκεκριμένης οργάνωσης και τι σας ώθησε στο να γίνετε μέλος;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Θυμάμαι ότι ήμουν σε νεαρότερη ηλικία, μπορεί να πήγαινα και ακόμα σχολείο όταν είχα πρωτοακούσει, όταν είχα λάβει τις πρώτες πληροφορίες για την actionaid, μέσω τηλεόρασης μέσω των κοινωνικών διαφημίσεων. Από εκεί και πέρα ο λόγος... το λόγο δεν με ρωτήσατε; Ο λόγος για τον οποίο αποφάσισα έτσι να γίνω ένα κομμάτι της actionaid είναι γιατί το θεώρησα πραγματικά απαραίτητο και νομίζω ότι είναι αρκετά έτσι φερέγγυος οργανισμός τον οποίο εμπιστεύτηκα για αλτρουιστικούς λόγους ξεκάθαρα.

- **Συνεντεύκτρια:** Θα θέλατε να μου πείτε εν συντομία το έργο της actionaid σε τι επικεντρώνεται;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Βεβαίως, ανά ομάδες αναλαμβάνουν διάφορα κοινωνικά έργα κυρίως χτίσιμο σχολείων, εκπαιδεύουν ας πούμε τις γυναίκες ανά τόπους και περιοχές όπου είναι πάρα πολύ οικονομικά εξασθενημένες και λοιπά, παρέχουν τα βασικά στην παιδεία της σίτισης, στον τομέα της υγείας. Και κάθε μήνα με το ποσό το οποίο καταθέτω στην τράπεζα αναλαμβάνω τα έξοδα ενός συγκεκριμένου παιδιού τα στοιχεία του οποίου, συγγνώμη, τα γνωρίζω.
- **Συνεντεύκτρια:** Οπότε είστε ανάδοχη μητέρα;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Είμαι ανάδοχη μητέρα ενός 9χρονου αγοριού, του Μοχάμεντ, από τον οποίο λαμβάνω έτσι και κάποιες μικρές πληροφορίες για τα καθημερινά του ας πούμε δρώμενα, για τις συνήθειες του, έχω κάποιες πληροφορίες για τα δεδομένα της οικογένειάς του και έχω αναλάβει ένα μέρος των εξόδων του.
- **Συνεντεύκτρια:** Πολύ ωραίο και ειλικρινά συγχαρητήρια για το έργο σας. Τι σημαίνει για εσάς ενεργός συμμετοχή στο κοινωνικό γίνεσθαι; Σίγουρα το παράδειγμα που μου προαναφέρατε είναι ένα κομμάτι για εμένα ενεργούς συμμετοχής.
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Είναι ένα κομμάτι σαφώς. Ωστόσο το συγκεκριμένο λίγο ξεφεύγει από τα πλαίσια πώς να πω της ενασχόλησης με τα κοινά του δικού σου τόπου. Έχει να κάνει με εθελοντισμό που ξεφεύγει από τα σύνορα της χώρας. Την ίδια στιγμή θεωρώ απαραίτητο απολύτως να είσαι ενεργός στο κοινωνικό γίνεσθαι και όσον αφορά τη δική σου καθημερινότητα, τη δική σου χώρα, την κοινωνία μέσα στην οποία ζεις εσύ. Να ενδιαφέρεσαι δηλαδή τόσο για τους άλλους αλλά όσο για τον διπλανό σου. Όταν λέω διπλανό εννοώ κυριολεκτικά. Τώρα αυτό μπορεί να σημαίνει είτε να έχεις κάποια εθελοντική δράση που αφορά, που αγγίζει ας πούμε ανθρώπους και από τη δική σου χώρα. Είτε να μη μένεις αμέτοχος σε κοινωνικά ζητήματα και προβλήματα που μπορεί να τα συναντάς καθημερινά. Να μην κλείνεις τα μάτια, να προσπαθείς έχεις άποψη όσον αφορά σε πολιτικά θέματα, σε κοινωνικά, σε οικονομικά και να μην επαναπαύεσαι.
- **Συνεντεύκτρια:** Εσείς θεωρείτε τον εαυτό σας ενεργό μέλος της κοινωνίας;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Ωραία ερώτηση. Θα ήθελα να είμαι σίγουρα ενεργό μέλος της κοινωνίας, θέλω να είμαι, παλεύω να είμαι, ωστόσο δεν μπορώ να το απαντήσω με πολύ μεγάλη ευκολία να πω ναι. Γιατί αυτό... αυτή είναι μία συνεχής προσπάθεια, ένας συνεχής αγώνας και κάθε μέρα πρέπει να κάνεις κάτι για το συνάνθρωπό σου, για την κοινωνία, για τη χώρα στην οποία ζεις. Επομένως θα απαντήσω ναι απλώς με μία μικρή έτσι υπόσχεση στον εαυτό μου ότι όλο αυτό θα το ενισχύσω και θα το συνεχίσω στα επόμενα χρόνια.

- **Συνεντεύκτρια:** Πολύ ωραία. Ποιες μορφές συλλογικής δράσης γνωρίζετε;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Εντάξει σίγουρα τις διάφορες κινητοποιήσεις επειδή μένω και στην Αθήνα -δεν ξέρω αν το ανέφερα αυτό- τις συχνές κινητοποιήσεις που γίνονται κυρίως στο κέντρο, πορείες, διαδηλώσεις, ακόμα και πώς το λένε πολιτιστικές εκδηλώσεις που γίνονται για να συγκεντρωθούν έσοδα συναυλίες και λοιπά.
- **Συνεντεύκτρια:** Έχετε λάβει ποτέ εσείς μέρος σε κάποια συλλογική κινητοποίηση;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Ναι βέβαια.
- **Συνεντεύκτρια:** Θέλετε να μου πείτε λίγα λόγια;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Από το 2012 νομίζω και μετά έχω συμμετάσχει σε διαδηλώσεις, σε πορείες στην Αθήνα. Τότε θυμάμαι με τους αγανακτισμένους, θυμάμαι τότε με το δημοψήφισμα, φυσικά στην πλευρά της ειρηνικής διαδήλωσης.
- **Συνεντεύκτρια:** Πώς ενημερωθήκατε για τις κινητοποιήσεις αυτές;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Φαντάζομαι από την τηλεόραση και από το διαδίκτυο.
- **Συνεντεύκτρια:** Και τα κίνητρα που σας ώθησαν στο να λάβετε μέρος;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Είναι αυτό που λέγαμε πριν σχετικά με τη συμμετοχή στο κοινωνικό γίνεσθαι και στα καθημερινά προβλήματα. Όταν νιώθεις ότι κάπου πρέπει και εσύ να συμμετάσχεις και να μη μείνεις κλεισμένος στο σπίτι, αλλά είναι ένας τρόπος να υψώσεις τη φωνή σου απέναντι σε κάτι που σε ενοχλεί ή σε στενοχωρεί ή σε χαροποιεί άλλες φορές, νομίζω ότι αυτό.
- **Συνεντεύκτρια:** Θεωρείτε σημαντική τη συμμετοχή των πολιτών σε τέτοιες κινητοποιήσεις γενικά;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Σαφώς. Σαφώς τη θεωρώ σημαντική γιατί έτσι υπάρχει και ένα μήνυμα προς τους κυβερνώντες ή τουλάχιστον αν όχι σε αυτούς που βρίσκονται εντός χώρας -γιατί είμαστε όπως ξέρετε, έχουμε μάτια από παντού από την Ευρώπη και από όλο τον κόσμο- είναι ένα ηχηρό μήνυμα ότι οι Έλληνες, αν μιλήσουμε συγκεκριμένα, έχουν φωνή, έχουν αντίδραση και είναι το ελάχιστο, το ελάχιστο δείγμα της προσωπικής τους ας πούμε ανταπόκρισης πάνω σε διάφορα θέματα.
- **Συνεντεύκτρια:** Θεωρείτε πως αυτές οι συλλογικές κινητοποιήσεις, τα κοινωνικά κινήματα, οι μη κυβερνητικές οργανώσεις στις οποίες αναφερθήκαμε προηγουμένως μπορούν να επιφέρουν ουσιαστικές αλλαγές στις δομές της κοινωνίας, δηλαδή πέραν του ότι να υψώσουμε όπως αναφέρατε το ανάστημά μας μπορούν ριζικά να αλλάξουν κάτι; Έχουν αυτή τη δυναμική;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Ναι καταλαβαίνω την ερώτηση και το έχω αναρωτηθεί και εγώ από μόνη μου αυτό. Δυστυχώς και πάλι δεν μπορώ να δώσω μία ξεκάθαρη απάντηση. Θα ήθελα πάρα πολύ να απαντήσω ναι αλλά φοβάμαι πως για ριζικές

και σημαντικές αλλαγές δεν είναι τόσο εύκολο με μία μαζική κινητοποίηση να επέλθουν αυτές οι αλλαγές.

- **Συνεντεύτρια:** Τι άλλο πιστεύετε ότι πρέπει να γίνει προκειμένου να γίνει πραγματική αλλαγή πέραν της κινητοποίησης των πολιτών;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Επειδή δυστυχώς η δημοκρατία την οποία πρεσβεύει και έχει γεννήσει η χώρα μας σε πολλές περιπτώσεις και εκφάνσεις της καθημερινότητας είναι σε τυπικό επίπεδο, αν οι ίδιοι οι κυβερνώντες και τα μέλη τέλος πάντων διαφόρων έτσι πώς να το πω ομάδων που άρχουν της κοινωνίας δεν ευαισθητοποιηθούν και δεν συνειδητοποιήσουν την ανάγκη, την αναγκαιότητα για ριζικές αλλαγές και δεν προσπαθήσουν έτσι λίγο κάπως συντρέξουν με την άποψη του κόσμου, όσο ο λαός και να προσπαθήσει να φέρει αλλαγή από μόνος του είναι δύσκολο να τα καταφέρει. Δεν λέω όχι. Αλλά δεν νομίζω ότι με 5-6 πορείες, διαδηλώσεις -πώς να πω- ομιλίες, συγκεντρώσεις μπορεί να λυθεί στην πράξη ένα πρόβλημα. Επειδή με ρωτήσατε και για τις μη κυβερνητικές οργανώσεις, εκεί είμαι λίγο πιο αισιόδοξη και έχω να πω ότι πολλές μη κυβερνητικές οργανώσεις και οργανισμοί έρχονται και καλύπτουν διάφορα κενά, φροντίζουν διάφορες τρύπες της κοινωνίας, προβλήματα τα οποία δεν έχει φροντίσει τέλος πάντων κάποιος που θα έπρεπε. Δίνονται λύσεις αλλά και πάλι...
- **Συνεντεύτρια:** Δεν αρκεί.
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Δεν αρκεί όχι.
- **Συνεντεύτρια:** Για σας δηλαδή από ότι μου λέτε μπορώ να καταλάβω ότι ο εθελοντισμός είναι κάτι πολύ σημαντικό.
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Ναι ναι.
- **Συνεντεύτρια:** Ασχολείστε και ενεργά με αυτό το κομμάτι. Μου είπατε ήδη προσωπικά παραδείγματα εθελοντικής δραστηριότητας. Πιστεύετε μάλλον στην προσωπική ανάπτυξη, στην προσωπική εξέλιξη μέσω της ενεργούς συμμετοχής είτε αυτή είναι ενεργός συμμετοχή δια μέσω του εθελοντισμού είτε δια μέσω της εμπλοκής στα κοινά, στην πολιτική; Πιστεύετε ότι αυτό βοηθάει τον ίδιο τον άνθρωπο να εξελιχθεί και να αναπτυχθεί;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Σίγουρα ξεκάθαρα. Και στις δύο περιπτώσεις και στην περίπτωση λοιπόν του εθελοντισμού και στην περίπτωση ενασχόλησης με τα κοινά, αυτό το οποίο είναι σίγουρο είναι ότι το άτομο δεν επαναπαύεται και δεν μένει στάσιμο. Όταν δίνω, όταν προσφέρω κάτι σε κάποιον είτε -ως να το πω- άρχων αν ασχολούμαι με τα κοινά προς το λαό είτε έχω υψηλό αξίωμα είτε ένα χαμηλότερο είτε ως άνθρωπος που ασκεί εθελοντισμό σίγουρα η ενασχόληση με αυτό προσφέρει και στον ίδιο μου τον εαυτό εξέλιξη και μου δίνει το αίσθημα ότι κάτι κάνω.

- **Συνεντεύκτρια:** Μου είπατε ότι στα κοινωνικά δρώμενα συμμετέχετε και έχετε αναφέρει ήδη αρκετά παραδείγματα. Στην πολιτική ζωή, στα πολιτικά δρώμενα είστε εξίσου ενεργή;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Εννοείτε αν θα ήθελα να ασχοληθώ περαιτέρω ή αν συμμετέχω σε διαδηλώσεις με πολιτικό περιεχόμενο;
- **Συνεντεύκτρια:** Εσείς ίδια ως πολίτης σε πολιτικό περιεχόμενο συμμετέχετε στις εκλογές, ασχολείστε με την πολιτική σε τοπική αυτοδιοίκηση; Παρακολουθείτε ενημερώνεστε για τα πολιτικά δρώμενα;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Η αλήθεια είναι ότι πάντα ψηφίζω. Δε θυμάμαι τον εαυτό μου να απέχω ποτέ. Δε με ενδιαφέρει ιδιαίτερα η προσωπική μου ενασχόληση με τα κοινά. Ωστόσο ίσως γιατί -να δώσω εδώ και ένα κοινωνικό σχόλιο- ίσως γιατί θεωρώ... όχι δε με ενδιαφέρει προσωπικά σαν χαρακτήρα και σαν προσωπικότητα αλλά το θεωρώ ότι πλέον έχει μετατραπεί κάπως σαν επάγγελμα; Ότι έχει τους δικούς του όρους και τους δικούς του κανόνες; Κάπως έτσι το βλέπω.
- **Συνεντεύκτρια:** Έχει χάσει δηλαδή το νόημα της.
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Ναι ακριβώς ακριβώς.
- **Συνεντεύκτρια:** Θα θέλατε να είστε... να ήταν διαφορετικές οι συνθήκες ούτως ώστε να είστε και εσείς πιο ενεργή;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Ναι ναι. Γιατί όχι;
- **Συνεντεύκτρια:** Όταν σας αναφέρω το όνομα Παύλος Φύσσας ποιες είναι οι τρεις πρώτες λέξεις που σας έρχονται στο μυαλό;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Δολοφονία, Εξάρχεια, αναρχικοί.
- **Συνεντεύκτρια:** Ποια είναι η γνώμη σας για το γεγονός; Γνωρίζετε τι έχει συμβεί στην περίπτωση;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Φυσικά φυσικά. Η γνώμη για το γεγονός. Σίγουρα θα ξεκινήσω από το συναισθηματικό κομμάτι το ότι είναι κάτι πάρα πολύ θλιβερό, ανεξάρτητα από την ηλικία ήταν και ο τρόπος πάρα πολύ έτσι σκληρός. Ωστόσο αυτό που με ενοχλεί σε όλες αυτές τις περιπτώσεις είναι όταν ένα τέτοιο γεγονός ανάγεται σε πολιτικό ζήτημα. Όταν ανάγεται από ανθρώπους με πολιτική σκοπιμότητα να το θέσω πιο σωστά. Όταν αυτό που μας ενδιαφέρει περισσότερο δεν είναι η ζωή που χάθηκε, ο τρόπος και πιθανόν το δίκιο το άδικο -δεν θα το κρίνω εγώ- αλλά αυτή η κτηνοβασία που γίνεται επί του θέματος από μέσα μαζικής, από πολιτικά πρόσωπα.
- **Συνεντεύκτρια:** Τη θεωρείτε πολιτική τη δολοφονία του Παύλου Φύσσα;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Ωραία ερώτηση. Όχι, το κίνητρο θεωρώ ότι δεν ήταν πολιτικό αλλά ότι τελικά τώρα... Ναι πήρε χρωματισμό πολιτικό σίγουρα. Δε θεωρώ ότι το κίνητρο ήταν πολιτικό όχι. Περισσότερο σαν ένα ατυχές, πολύ ατυχές και

δυσάρεστο περιστατικό ενός ανθρώπου ο οποίος δεν ένιωσε εκείνη τη στιγμή το κακό που προξενεί.

- **Συνηντεύτρια:** Πώς ενημερωθήκατε αρχικά για το γεγονός της δολοφονίας;
- **Συνηντευξιαζόμενη:** Από την τηλεόραση και από το διαδίκτυο.
- **Συνηντεύτρια:** Μετά τη δολοφονία ακολούθησαν διάφορες κινητοποιήσεις ειδικά το πρώτο χρονικό διάστημα. Συμμετείχατε σε κάποια από αυτές;
- **Συνηντευξιαζόμενη:** Εντάξει δε μπορώ να το ονομάσω διαδήλωση, ήταν μία μικρή συγκέντρωση που είχε γίνει τις επόμενες ημέρες στο σημείο στο οποίο δολοφονήθηκε το παιδί.
- **Συνηντεύτρια:** Για ποιο λόγο λάβατε μέρος;
- **Συνηντευξιαζόμενη:** Εντάξει ήταν κάτι το οποίο όπως και να 'χει με συγκλόνισε όπως όλους μας. Είναι μπερδεμένα τα συναισθήματα. Ξέρετε ήταν ένα πολύ μικρό παιδί, ήταν πολύ βίαιος ο τρόπος. Ήταν κάτι παράλογο. Και νομίζω ήταν το λιγότερο που... ο λιγότερος φόρος τιμής που θα μπορούσε να αποδοθεί σε ένα παιδάκι. Και όχι μόνο παιδί, στον οποιοδήποτε. Αλλά η ηλικία κιόλας είναι κάτι το οποίο είμαι αρκετά ευαίσθητη πάνω σε αυτό λόγω και του επαγγέλματος ίσως.
- **Συνηντεύτρια:** Θα ήθελα τώρα να περάσουμε λίγο στο κομμάτι των τεχνολογιών και του διαδικτύου. Μπορείτε να προσδιορίσετε πόσες ώρες ημερησίως βρίσκεστε online;
- **Συνηντευξιαζόμενη:** Και στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης εννοείτε και γενικά στο διαδίκτυο; Μία, δύο.
- **Συνηντεύτρια:** Και τι κάνετε κυρίως όταν είστε online;
- **Συνηντευξιαζόμενη:** Αναζητώ πληροφορίες, ενημερώνομαι.
- **Συνηντεύτρια:** Άρα κατά κύριο λόγο ενημέρωση;
- **Συνηντευξιαζόμενη:** Ναι κυρίως ενημέρωση.
- **Συνηντεύτρια:** Σε ποιες σελίδες κοινωνικής δικτύωσης, social media έχετε προσωπικό λογαριασμό;
- **Συνηντευξιαζόμενη:** Έχω στο Twitter. Είχα παλιότερα λογαριασμό στο instagram αλλά τον έσβησα και ίσως το επαναφέρω.
- **Συνηντεύτρια:** Γιατί έχετε ανοίξει λογαριασμό σε αυτές τις 2 σελίδες; Στο YouTube έχετε λογαριασμό;
- **Συνηντευξιαζόμενη:** Στο YouTube αν σας πω ότι μπορεί να έχω αλλά δεν θυμάμαι; Αν και επισκέπτομαι το YouTube καθημερινά, δε θυμάμαι να έχω προσωπικό λογαριασμό.
- **Συνηντεύτρια:** Facebook;
- **Συνηντευξιαζόμενη:** Όχι.

- **Συνεντεύκτρια:** Τι σας ώθησε στο να ανοίξετε προσωπικό λογαριασμό στο Twitter και στο instagram όταν είχατε;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Κοιτάζτε το Twitter το άνοιξα γιατί μου αρέσει η γρήγορη ενημέρωση. Μου αρέσει αυτή η πολυφωνία που υπάρχει μέσα και η γρήγορη εναλλαγή θεμάτων και απόψεων. Αυτό θεωρώ ότι έχει ιδιαίτερη ταχύτητα. Στο instagram το είχα κάνει για διαφημιστικούς λόγους γιατί πέρα από την ενασχόλησή μου με την εκπαίδευση, έχω τέλος πάντων και μία άλλη ενασχόληση ως ελεύθερος επαγγελματίας και ήθελα να διαφημίσω κάποια προϊόντα.
- **Συνεντεύκτρια:** Θυμάστε πότε περίπου κατά προσέγγιση δημιουργήσατε τους λογαριασμούς σας;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Το Twitter πρέπει να είναι περίπου 4 χρόνια; 3-4 εκεί. Το Instagram προσφάτως.
- **Συνεντεύκτρια:** Πολύ ωραία. Έχετε στην κατοχή σας κάποιο έξυπνο κινητό, Smartphone;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Ναι ναι.
- **Συνεντεύκτρια:** Έχετε κατεβάσει κάποιες από αυτές τις εφαρμογές που μου είπατε στο κινητό σας το Twitter ή το Instagram;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Βέβαια βέβαια.
- **Συνεντεύκτρια:** Χρησιμοποιείτε συχνά το κινητό σας τηλέφωνο για να πλοηγηθείτε στις συγκεκριμένες σελίδες; Πιο συχνά το κινητό σας ή τον υπολογιστή σας;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Το κινητό ξεκάθαρα. Τον υπολογιστή δυστυχώς τον έχω λίγο στην άκρη πλέον.
- **Συνεντεύκτρια:** Οπότε θα μπορούσατε να πείτε ότι κατά κύριο λόγο αυτές τις ώρες που είστε online το κάνετε μέσω...
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Ο υπολογιστής είναι μόνο για τη δουλειά ξεκάθαρα.
- **Συνεντεύκτρια:** Η actionaid που μου αναφέρατε προηγουμένως διατηρεί λογαριασμό στα social media;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Ναι βεβαίως.
- **Συνεντεύκτρια:** Σε ποια social media;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Στο Twitter. Εγώ το παρακολουθώ στο Twitter. Φαντάζομαι ότι έχει και στο instagram και στο Facebook, αλλά κυρίως επειδή εγώ με το Twitter ασχολούμαι έχει και ακολουθώ.
- **Συνεντεύκτρια:** Παρακολουθείτε τις δράσεις άλλων είτε ΜΚΟ, είτε οργανώσεων είτε κινημάτων μέσω social media;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Ναι αμέ. Και ενημερώνομαι για το Χαμόγελο του Παιδιού, την κιβωτό του κόσμου.

- **Συνεντεύκτρια:** Έχετε αντιμετωπίσει ποτέ κάποιον κίνδυνο χρησιμοποιώντας τα social media;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Προσωπικά όχι. Ίσως είναι και θέμα ηλικίας επειδή μεγάλη ασχολήθηκα; Δεν ξέρω. Ίσως επειδή δεν ασχολούμαι πολύ; Αλλά όχι.
- **Συνεντεύκτρια:** Μέσω Twitter ποιες είναι οι δραστηριότητες που κάνετε σε καθημερινή, αν επισκέπτεστε καθημερινά το Twitter, βάση;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Επισκέπτομαι καθημερινά, δεν αναρτώ καθημερινά. Το περιεχόμενο είναι κυρίως προσωπικά σχόλια επί κάποιων θεμάτων τα οποία συζητούνται και μπορεί να κάνω και αναδημοσίευση σε κάποια είδηση ή αν μου αρέσει το σχόλιο ενός τρίτου να το δημοσιεύσω και εγώ να το δουν και οι δικοί μου ακόλουθοι.
- **Συνεντεύκτρια:** Το προφίλ των ανθρώπων που εσείς ακολουθείτε μέσω του Twitter; Θα μπορούσατε κάπως να μας τους περιγράψετε;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Ναι δεν μπορώ να πω ότι είναι φίλοι μου γιατί οι περισσότεροι φίλοι μου δεν έχουν Twitter. Είναι κυρίως άνθρωποι που έχω καταλάβει ότι έχουμε κοινές απόψεις και ενδιαφέροντα. Επισκεπτόμαστε δηλαδή τις ίδιες σελίδες και ναι.
- **Συνεντεύκτρια:** Γνωστά πρόσωπα, πολιτικούς, δημοσιογράφους;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Όχι ιδιαίτερα, όχι.
- **Συνεντεύκτρια:** Άρα λοιπόν αν θα μπορούσαμε με μία λέξη να περιγράψουμε τον βασικό λόγο που χρησιμοποιείτε το Twitter;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Ενημέρωση.
- **Συνεντεύκτρια:** Πολύ ωραία. Θεωρείτε -για να συνδυάσουμε λίγο τη θεματολογία που έχουμε εξετάσει μέχρι στιγμής- θεωρείτε πως τα social media, το ίντερνετ, το διαδίκτυο μπορεί να συμβάλλει στην εξέλιξη των μη κυβερνητικών οργανώσεων, των κοινωνικών κινημάτων; Αν ναι, με ποιον τρόπο;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Ναι θεωρώ ότι μπορεί να συμβάλλει σαφώς στην ενημέρωση των πολιτών. Πιστέψτε με ότι είμαι σίγουρη ότι δε γνωρίζουμε όλες τις μη κυβερνητικές οργανώσεις που υπάρχουν διότι δεν έχουν και όλες την οικονομική δυνατότητα να διαφημιστούν είτε κυρίως στην τηλεόραση που είναι πιστεύω το πρωταρχικό μέσο είτε διαδικτυακά. Άρα η ενημέρωση είναι το πρώτο το οποίο μπορεί να επιτευχθεί μέσω του διαδικτύου γενικά και των κοινωνικών δικτύων. Από εκεί και πέρα η ερώτηση ήταν αν μπορεί να αναπτυχθεί με άλλον τρόπο;
- **Συνεντεύκτρια:** Αν γενικά όλο αυτό συμβάλλει στην εξέλιξη...
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Των μη κυβερνητικών. Ναι θα μπορούσε και πέρα από την ενημέρωση να μπορεί έτσι να πετύχει κάποιους στόχους.

- **Συνεντεύκτρια:** Έχετε λάβει ποτέ μέρος σε κάποια κινητοποίηση, πορεία διαμαρτυρία η οποία ξεκίνησε μέσω του διαδικτύου ή την οποία ενημερωθήκατε αρχικά μέσω του διαδικτύου;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Ναι ναι αυτές που σας ανέφερα και μάλιστα του Παύλου Φύσσα θυμάμαι ότι μέσω διαδικτύου είχα ενημερωθεί και για την ημέρα και την ώρα που θα γινόταν.
- **Συνεντεύκτρια:** Άλλα παραδείγματα;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Με τους αγανακτισμένους, με το δημοψήφισμα. Αυτές θυμάμαι να σας πω τώρα αλλά...
- **Συνεντεύκτρια:** Θεωρείτε πως το διαδίκτυο και οι νέες τεχνολογίες μπορούν να μας παρέχουν κάποια εργαλεία για να επιλύσουμε τα κοινωνικά προβλήματα; Παρέχουν τελικά εργαλεία στους πολίτες;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Σίγουρα παρέχουν περισσότερα εργαλεία από όσα το ραδιόφωνο και η τηλεόραση διότι η συμμετοχή του καθενός από εμάς είναι πιο ενεργή και ακούγεται η άποψή μας εκεί. Ωστόσο τώρα αν τα εργαλεία αυτά είναι πάντα αποτελεσματικά δε μπορώ να το γνωρίζω γιατί φαντάζομαι ότι όση προσπάθεια κι αν κάνω πίσω από μία οθόνη είτε είναι υπολογιστή είτε κινητού και λοιπά, αν δεν έχω φυσική και ενεργή παρουσία δεν μπορώ να πετύχω τα ίδια πράγματα. Άρα ίσως ένας συνδυασμός; Μια ενεργή δράση στο διαδίκτυο και φυσική προσπάθεια και παρουσία;
- **Συνεντεύκτρια:** Άρα τελικά το διαδίκτυο μπορεί να προάγει τον ακτιβισμό; Μπορεί να συμβάλλει στην ουσιαστική κινητοποίηση, μπορεί να συμβάλλει στην κινητοποίηση των πολιτών και πέραν της οθόνης;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Ναι μπορεί, αλλά σίγουρα πρέπει και ο καθένας από εμάς... Μπορεί να μας ενημερώσει, να μας κινητοποιήσει, να μας δώσει τα κίνητρα λοιπόν και τις αφορμές για να σηκωθούμε από το σπίτι μας και τον καναπέ μας και να πάμε εκεί που πρέπει να πάμε.
- **Συνεντεύκτρια:** Άρα συνοψίζοντας ουσιαστικά το διαδίκτυο...
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Συγνώμη το να πάμε εκεί που πρέπει να πάμε δεν είναι αναγκαστικά να πάω σε μια διαδήλωση. Μπορεί να πάω κάπου και να βοηθήσω έναν άνθρωπο ή να πάω να ψηφίσω ή να πάω να εκφράσω μία γνώμη μέσω της ενημέρωσης και της κινητοποίησης.
- **Συνεντεύκτρια:** Έχετε χρησιμοποιήσει ποτέ το internet ή κάποια social media για να δημοσιεύσετε κάποιο petition, τα λεγόμενα ηλεκτρονικά ψηφίσματα διαμαρτυρίας;

- **Συνεντευξιαζόμενη:** Μέσω της actionaid και πάλι γιατί ανά καιρούς ζητούν υπογραφές για να λυθούν... Ως αντίδραση σε κάποιες κοινωνικές αδικίες, για να λυθούν κάποια προβλήματα ναι.
- **Συνεντεύτρια:** Κάποιο κάλεσμα σε δράση, για παράδειγμα να δημοσιεύσετε κάποιες πληροφορίες για κάποια συγκέντρωση; Μου είπατε προηγουμένως ότι έχετε λάβει μέρος σε συγκεντρώσεις που γίνανε online.
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Ναι.
- **Συνεντεύτρια:** Μπήκατε στη διαδικασία να δημοσιεύσετε;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Ναι βεβαίως.
- **Συνεντεύτρια:** Θυμάστε σε ποια περίπτωση το κάνατε αυτό;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Στους αγανακτισμένους.
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Μάλιστα.
- **Συνεντεύτρια:** Θεωρείτε πως τα petition ως τακτική -μου είπατε ότι ειδικά και η ΜΚΟ στην οποία και εσείς συμμετέχετε...
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Το κάνει συχνά, το κάνει συχνά.
- **Συνεντεύτρια:** Την ακολουθεί συχνά αυτήν την πρακτική. Το θεωρείτε αποτελεσματικό μέσο τη συλλογή ηλεκτρονικών υπογραφών;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Πάλι μου φέρνετε μία ερώτηση την οποία την έχω αναρωτηθεί και εγώ. Σαφώς και αποτελεσματική να μην είναι τελικά έχω χρέος αφού συμφωνώ, εφόσον συμφωνώ με το αίτημα έχω χρέος να υπογράψω. Από εκεί και πέρα έχω παρατηρήσει ότι επειδή έχω υπογράψει αρκετές χώρες για την actionaid, άλλες φορές η ανταπόκριση έρχεται άμεσα και λένε ότι πετύχαμε τελικά αυτό που θέλαμε και άλλες όχι. Άρα θα απαντήσω εν μέρει ναι, εν μέρει όχι.
- **Συνεντεύτρια:** Έχετε δημοσιεύσει ποτέ online στο διαδίκτυο υλικό από οποιαδήποτε διαμαρτυρία, πορεία, κινητοποίηση είτε υλικό το οποίο έχετε βγάλει εσείς;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Έχω τραβήξει εγώ. Ναι ναι αυτή η περίπτωση είναι. Υλικό το οποίο είχα τραβήξει εγώ από τη συμμετοχή μου. Ναι το έχω δημοσιεύσει.
- **Συνεντεύτρια:** Θυμάστε σε ποια περίπτωση;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Νομίζω πρέπει να ήταν στους αγανακτισμένους.
- **Συνεντεύτρια:** Για ποιο λόγο το δημοσιεύσατε το υλικό αυτό; Τι σας ώθησε στο να το δημοσιεύσετε;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Ίσως για να κινητοποιήσω και τους διαδικτυακούς μου φίλους; Για να δείξω ότι ήμουν και εγώ εκεί. Όχι με την έννοια την...
- **Συνεντεύτρια:** Της αυτοπροβολής;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Ακριβώς. Αλλά με την έννοια του... ένα έμμεσο ας πούμε κάλεσμα για τους υπόλοιπους.

- **Συνεντεύκτρια:** Προκειμένου να κινητοποιήσετε και άλλους πολίτες. Γενικά πάνω σε αυτό που είπαμε στο κομμάτι της αυτοπροβολής θεωρείτε ότι οι άνθρωποι μπορούν να γίνουν πιο δραστήριοι όταν η δράση τους προβάλλεται μέσω social media; Γίνονται πιο...
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Όταν η δράση τους προβάλλεται ναι. Όχι όμως όταν προβάλλεται το εγώ μέσα στη δράση τους. Δεν ξέρω αν καταλαβαίνετε τι εννοώ.
- **Συνεντεύκτρια:** Θέλετε να μου το...
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Ας πούμε δε νομίζω να είναι αποτελεσματικό και να είναι αιτία κινητοποίησης ενός τρίτου το να προβάλω εμένα προσωπικά, να πρωταγωνιστώ εγώ σε ένα βίντεο, σε μία φωτογραφία, σε ένα ποστ γενικά και απλώς να δίνω την πληροφορία ότι είμαι εκεί. Φυσικά αναφέρομαι σε ό,τι αφορά έτσι κοινωνικά προβλήματα και ζητήματα. Όχι προσωπικές στιγμές. Όταν είμαι για παράδειγμα σε μία διαδήλωση, σε μία ομιλία, σε μία συναυλία και έχει ένα σκοπό κοινωνικό πολιτικό οτιδήποτε δεν πρέπει να πρωταγωνιστώ εγώ ως χρήστης. Πρέπει να πρωταγωνιστεί το ίδιο το δρώμενο στο οποίο συμμετέχω και εγώ. Τότε ναι.
- **Συνεντεύκτρια:** Θέλετε να μου πείτε αν μπορείτε να εντοπίσετε πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα των νέων τεχνολογιών, αναφερόμενη κυρίως στο διαδίκτυο, τα οποία συνδέονται με την εμπλοκή του πολίτη στη δημόσια σφαίρα και στην εξέλιξη των κοινωνικών κινημάτων; Υπέρ και κατά.
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Νομίζω ότι θα ξαναπώ, θα επανέλθω στο θέμα της ενημέρωσης γιατί είναι ο βασικότερος σκοπός θεωρώ πλέον του διαδικτύου. Μάλλον ο περισσότερος.. ο μεγαλύτερος σκοπός τους και οι χρήστες πλέον με όλα αυτά που συμβαίνουν γύρω μας θέλουν την ενημέρωση, την αποζητούν. Από εκεί και πέρα, ναι, μπορώ να κινητοποιηθώ, να ευαισθητοποιηθώ πάνω σε θέματα τα οποία άλλα μέσα πληροφόρησης -αναφέρω και πάλι τηλεόραση, ραδιόφωνο, πολλές φορές και ο τύπος- δεν τα γνωστοποιούν.
- **Συνεντεύκτρια:** Για ποιο λόγο πιστεύετε ότι συμβαίνει αυτό;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Εντάξει για λόγους πολιτικής, κοινωνικής προπαγάνδας, για πολιτικούς σκοπούς.
- **Συνεντεύκτρια:** Ποιο θεωρείτε πιο αξιόπιστο μέσο το διαδίκτυο ή τα παραδοσιακά αν μπορούμε να τα πούμε έτσι μέσα μαζικής ενημέρωσης;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Αν και το διαδίκτυο έχει και αυτό πάρα πολλά αρνητικά διότι δεν φιλτράρεται οτιδήποτε παρουσιάζεται εκεί, ακριβώς επειδή ανέφερα πριν τη λέξη πολυφωνία υπάρχει πολυφωνία μέσα στο διαδίκτυο με όλα της τα αρνητικά φυσικά. Καταλήγω τελικά να πιστέψω ότι το διαδίκτυο είναι πιο αξιόπιστο, πιο φερέγγυο. Είναι λίγο πιο σφαιρική η προσέγγιση η οποία δίδεται.

- **Συνεντεύκτρια:** Για να επανέλθουμε στο αρχικό ερώτημα στα υπέρ και τα κατά των νέων τεχνολογιών, στα υπέρ μου αναφέρατε τον πλουραλισμό και την...
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Πληθώρα πληροφοριών πληθώρα οπτικών και πτυχών της αλήθειας.
- **Συνεντεύκτρια:** Αρνητικά;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Το ίδιο; Το ίδιο ναι. Αν δεν έχεις την κριτική ικανότητα και τις γνώσεις πολλές φορές να εξετάσεις πολλές φορές και ποικιλοτρόπως αυτό το οποίο διαβάζεις, να αυτοαμφισβητηθείς ακόμα ακόμα μπορεί να παρασυρθείς από παραπληροφόρηση, από προσωπικές έτσι πώς να πω... κάποιος μπορεί να έχει ένα προσωπικό συμφέρον, ένα προσωπικό όφελος να πει κάτι και να το διαδώσει. Αλλά αν έχεις την κριτική σκέψη τεταμένη νομίζω ότι εντάξει.
- **Συνεντεύκτρια:** Το αντιμετωπίζεις.
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Το αντιμετωπίζεις.
- **Συνεντεύκτρια:** Σας έχει τύχει ποτέ να λάβετε μέρος διαδικτυακά σε κάποιο κοινωνικό γεγονός χωρίς όμως αυτό να μετουσιωθεί σε δράση εκτός των κόλπων του διαδικτύου; Για παράδειγμα να δημοσιεύετε υλικό για μία πορεία, για μία συγκέντρωση για μία διαμαρτυρία, αλλά ποτέ να μη λάβετε μέρος πραγματικά σε αυτή τη συγκέντρωση offline;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Όχι δεν μου έχει τύχει. Όχι πως το θεωρώ κακό, αλλά δεν μου έχει τύχει.
- **Συνεντεύκτρια:** Κάθε φορά που εμπλέκεστε online...
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Συνήθως θα πάω ναι.
- **Συνεντεύκτρια:** Ωραία. Πιστεύετε πως κινήματα τα οποία ξεπηδούν από το διαδίκτυο έχουν μακροπρόθεσμες δομές; Μου αναφέρατε πολλές φορές την περίπτωση των αγανακτισμένων; Ήταν ένα φαινόμενο το οποίο ξεκίνησε online. Πιστεύετε στη μακροπρόθεσμη λειτουργία, δραστηριότητα αυτών των κινημάτων;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** (...29:35) παρουσία στο κοινωνικό γίγνεσθαι. Αναλόγως θα σας πω, αναλόγως με το τι καταπιάνεται αυτό το κίνημα. Ακριβώς τώρα αν με ρωτάτε για τους αγανακτισμένους επειδή έχει εκπνεύσει, αυτό ίσως να συνέβη -όχι ίσως είμαι σίγουρη- να συνέβη από τα πολιτικά δεδομένα, από τις πολιτικές εξελίξεις. Όταν βλέπεις ότι και να κάνεις κάποια πράγματα συνεχίζουν την πορεία τους και θα συνεχίζουν, είναι και λίγο ουτοπικό να παλεύεις για κάτι -για παράδειγμα θα πω- έχει ήδη υπογραφεί, για κάτι το οποίο έχει προ-αποφασιστεί. Επομένως ίσως είναι και το θέμα με το οποίο καταπιάνεται κάθε κινητοποίηση. Σε κάποιες περιπτώσεις ναι μπορεί να έχει μακροπρόθεσμη λειτουργία γιατί όχι;

- **Συνηντεύτρια:** Όταν θέλετε να ενημερωθείτε για κάποιο έκτακτο γεγονός, για κάποιο έκτακτο περιστατικό χρησιμοποιείτε το internet, τα social media, την τηλεόραση, το ραδιόφωνο, παραδοσιακά μέσα;
- **Συνηντευξιαζόμενη:** Θα έλεγα πλέον το ίντερνετ.
- **Συνηντεύτρια:** Για ποιο λόγο επιλέγετε το ίντερνετ;
- **Συνηντευξιαζόμενη:** Το θεωρώ λίγο πιο εύκολο γιατί το ίντερνετ πλέον σε ακολουθεί παντού. Δεν είναι ανάγκη να είσαι στο σπίτι σου και να έχεις μία οθόνη μπροστά σου ή στο αυτοκίνητό σου και να ακούς ραδιόφωνο. Είναι λίγο πιο εύχρηστο.
- **Συνηντεύτρια:** Πολύ ωραία. Θα ήθελα να σας ρωτήσω...Είπατε προηγουμένως ότι στην τηλεόραση, στα παραδοσιακά μέσα μαζικής ενημέρωσης πολλές φορές ενέχει ο κίνδυνος -αναφέρατε τη λέξη προπαγάνδα- της προπαγάνδας. Πιστεύετε ότι το διαδίκτυο μπορεί να συμβάλλει αν στον -αν θα μπορούσαμε να τον πούμε- εκδημοκρατισμό των παραδοσιακών μέσων;
- **Συνηντευξιαζόμενη:** Νομίζω ότι αν μπορούσε θα το είχε ήδη καταφέρει. Όχι. Ήμουν ξεκάθαρη. Όχι. Και μέσα στο διαδίκτυο δεν υπάρχει απόλυτη δημοκρατία. Μπορεί να μίλησα για πολυφωνία και για πλουραλισμό. Αυτό δε σημαίνει ότι ένα χελιδόνι φέρνει την άνοιξη. Όχι νομίζω ότι η τηλεόραση... Μιλώ κυρίως για την τηλεόραση γιατί τη συναντάς σε κάθε σπίτι. Είναι το μέσο το οποίο ασκεί τη μεγαλύτερη επιρροή πάνω μας. Δε θέλει να εκδημοκρατιστεί, δε θέλει να λειτουργήσει με όρους ας πούμε διαφάνειας γιατί κάπως έτσι λειτουργεί όλο το σύστημα. Αν καταρρεύσει αυτός ο πύργος θα καταρρεύσει και ο πύργος της πολιτικής. Η κακή πτυχή της πολιτικής.
- **Συνηντεύτρια:** Άρα λοιπόν απαισιόδοξες οι προβλέψεις.
- **Συνηντευξιαζόμενη:** Ναι ναι ναι.
- **Συνηντεύτρια:** Όσον αφορά τώρα τις μελλοντικές προοπτικές του διαδικτύου στο χώρο της συλλογικής δράσης, μπορείτε να οραματιστείτε τον τρόπο που θα οργανώνονται οι άνθρωποι σε συλλογικό επίπεδο σε 10 χρόνια από τώρα;
- **Συνηντευξιαζόμενη:** Να οραματιστώ. Δε νομίζω ότι θα έχει και πολύ μεγάλες αλλαγές. Σίγουρα βλέπω, αν και δεν είμαι πολύ ενεργό μέλος των κοινωνικών δικτύων, αλλά βλέπω ότι όσο περνάνε τα χρόνια ασκούν μεγαλύτερη εξουσία πάνω μας και όλο και περισσότεροι άνθρωποι και πολύ μικρής αλλά και πολύ μεγάλης ηλικίας ασχολούνται με το διαδίκτυο. Και πάλι όμως δε θεωρώ ότι θα έχουν αλλάξει πάρα πολλά πράγματα. Εντάξει η τεχνολογία εξελίσσεται, το διαδίκτυο είναι ένα τεράστιο εργαλείο. Ο τρόπος που το χρησιμοποιούμε νομίζω θα παραμείνει κάπως έτσι όπως τώρα. Δεν προβλέπω κάποια τρομερά μεγάλη

- αλλαγή. Περισσότερο νομίζω ότι θα λειτουργήσει το διαδίκτυο σαν ένας νέος χώρος επαγγελματικής και οικονομικής δραστηριότητας παρά κοινωνικής.
- **Συνεντεύτρια:** Μάλιστα. Σε 10 χρόνια από τώρα -για να επανέλθω- θα είμαστε περισσότερο δραστήριοι κοινωνικά και πολιτικά ή λιγότερο, τι πιστεύετε; Αν έπρεπε να κάνετε μία πρόβλεψη.
  - **Συνεντευξιαζόμενη:** Θα έπρεπε σίγουρα να είμαστε περισσότερο δραστήριοι. Νομίζω ότι θα είμαστε αν όχι λιγότερο, το ίδιο.
  - **Συνεντεύτρια:** Για ποιο λόγο αν όχι λιγότερο;
  - **Συνεντευξιαζόμενη:** Γιατί βλέπω ότι ο σύγχρονος άνθρωπος όσο περνούν τα χρόνια με το άγχος της καθημερινότητας, με τη ρουτίνα δεν αφιερώνει, δεν δείχνει πολύ πρόθυμος να αφιερώσει χρόνο στα... στις κοινωνικές δομές, στα πολιτικά, κοινωνικά προβλήματα. Επομένως επειδή δείχνει η ζωή δυστυχώς, αν όχι να χειροτερεύει -δεν θέλω να είμαι πιο απαισιόδοξη- αλλά ότι για κάποια χρόνια ακόμη θα είμαστε στην ίδια κατάσταση, νομίζω ότι δε θα αφιερώνει όσο χρόνο χρειάζεται και θα συνεχίσει να είναι λίγο πιο εγωιστής να τον πω.
  - **Συνεντεύτρια:** Άρα λοιπόν θα βάζει το εγώ πάνω από το συλλογικό.
  - **Συνεντευξιαζόμενη:** Ακριβώς. Άρα για αυτό λέω ότι αν όχι λιγότερη κινητοποίηση ίσως η ίδια. Αν με ρωτούσατε για 20 χρόνια από τώρα ίσως να ήμουν περισσότερο αισιόδοξη.
  - **Συνεντεύτρια:** Σας ευχαριστώ πάρα πολύ για τον χρόνο σας. Θα θέλατε εσείς να προσθέσετε κάτι επιπλέον;
  - **Συνεντευξιαζόμενη:** Εγώ σας ευχαριστώ καταρχάς. Τίποτα, το μόνο που θα ήθελα να πω είναι ότι όντως τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης μπορούν να λειτουργήσουν προς όλες τις κατευθύνσεις και για όλους τους σκοπούς. Πέρα από λόγους ωραιοπάθεια και επίδειξης ας πούμε του τρόπου ζωής μας και λοιπά, μπορεί να λειτουργήσει ως ένα εργαλείο ευαισθητοποίησης των διαδικτυακών μας φίλων, ενημέρωσης τρίτων και είναι ένα πολύ έξυπνο μέσο το οποίο αν ο καθένας από μας το χρησιμοποιήσει σωστά μπορεί κάτι να καταφέρει για το κοινωνικό σύνολο.
  - **Συνεντεύτρια:** Άρα λοιπόν έχει να κάνει με το πώς εμείς οι ίδιοι τελικά χρησιμοποιούμε τα μέσα. Τα μέσα έχουν τις δυνατότητες. Εναπόκειται σε εμάς...
  - **Συνεντευξιαζόμενη:** Ακριβώς. Αλλά εναπόκειται σε εμάς στο πώς θα τα χρησιμοποιήσουμε και τι αποτέλεσμα θα παράγουμε τελικά.
  - **Συνεντεύτρια:** Σας ευχαριστώ ξανά πολύ για το χρόνο σας. Με τη λήξη της συνέντευξης αν θέλετε μπορείτε να μου δώσετε το email σας ούτως ώστε στο τέλος να σας στείλω τα αποτελέσματα της έρευνας στην οποία λάβατε μέρος.
  - **Συνεντευξιαζόμενη:** Βεβαίως με μεγάλη μου χαρά.

- **Συνεντεύκτρια:** Ευχαριστώ πολύ ξανά.
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Και εγώ.

Συνεντευξιαζόμενος (Η)

- **Συνεντεύκτρια:** Καλημέρα σας. Αρχικά θα ήθελα να σας ευχαριστήσω πολύ για τη συμμετοχή σας. Να σας πω πως διαβάσατε και στο ενημερωτικό φυλλάδιο ότι η συγκεκριμένη συνέντευξη διεξάγεται στα πλαίσια εκπόνησης διδακτορικής διατριβής και θα ήθελα να ζητήσω για ακόμη μία φορά την άδειά σας προκειμένου να μαγνητοφωνηθεί η συζήτησή μας.
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Εντάξει ναι ναι.
- **Συνεντεύκτρια:** Ωραία. Προτού ξεκινήσουμε με το κύριο σώμα της συνέντευξης θα ήθελα να κάνω κάποιες ερωτήσεις για εσάς, αν θέλετε να μου πείτε την ηλικία σας, σπουδές, επαγγελματική ενασχόληση.
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Είμαι 33, είμαι ηχολήπτης και έχω σπουδάσει ηχοληψία σε μία ιδιωτική σχολή.
- **Συνεντεύκτρια:** Εργάζεστε αυτή τη στιγμή;
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Ναι.
- **Συνεντεύκτρια:** Μάλιστα. Πάνω στο αντικείμενό σας;
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Ναι.
- **Συνεντεύκτρια:** Ωραία. Θα ήθελα αρχικά να σας ρωτήσω αν είστε μέλος κάποιας μη κυβερνητικής οργάνωσης ή αν συμμετέχετε σε κάποιο κίνημα είτε ώρα είτε στο παρελθόν αν έχετε υπάρξει.
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Στο παρελθόν υπήρξα. Σε μία μη κυβερνητική τώρα πρόσφατα σε μία για πρόσφυγες, σε μία δομή για πρόσφυγες αλλά μία εβδομάδα μόνο. Και πιο παλιά σε κινήματα ναι στη Θεσσαλονίκη πιο πολύ, αντιφασιστικά, αναρχικοί.
- **Συνεντεύκτρια:** Μου είπατε πρόσφατα ότι συμμετείχατε σε μία οργάνωση για πρόσφυγες. Πώς ενημερωθήκατε για την ύπαρξη αυτής της οργάνωσης;
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Ήταν ένας φίλος ψυχολόγος στη Μυτιλήνη και θα άνοιγαν... αυτή η οργάνωση θα άνοιγε και στην Αθήνα μία δομή για πρόσφυγες. Και μου είπε αν ήθελα να δουλέψω επειδή ήμουν σε αραβικές χώρες, ξέρω κάποια αραβικά. Του είχα δηλώσει και κάποιο ενδιαφέρον ας πούμε και με πρότεινε.
- **Συνεντεύκτρια:** Τι σας ώθησε στο να γίνετε μέλος και σε αυτή την οργάνωση τη μη κυβερνητική που αναφέρατε αλλά και παλαιότερα στα πιο πολιτικά κινήματα, αναρχικά μου είπατε;

- **Συεντευξιαζόμενος:** Είναι σίγουρα διαφορετικά. Στην οργάνωση τη μη κυβερνητική ένα κομμάτι ήταν σίγουρα και ο μισθός και τα λεφτά γιατί ήταν δουλειά ας το πούμε έτσι. Αλλά υπήρχε και το ανθρωπιστικό κομμάτι και το κομμάτι ότι ήταν ανηλίκων η δομή οπότε είναι ευαίσθητοι γενικά πληθυσμοί για να μπορέσουν να ενταχθούν πιο εύκολα. Είχα μία πιο μεγάλη ευαισθησία εκεί στο θέμα αλλά σίγουρα ήταν και τα λεφτά. Παλιότερα ήταν πιο πολύ η κοσμοθεώρηση και προσωπικές αντιλήψεις χωρίς...
- **Συεντεύκτρια:** Ιδεολογία και προσωπική κουλτούρα... Τι σημαίνει για εσάς ενεργό συμμετοχή στο κοινωνικό γίγνεσθαι;
- **Συεντευξιαζόμενος:** Σημαίνει... Μεγάλη κουβέντα αυτό. Να ασχολείσαι πραγματικά με το τι συμβαίνει γύρω σου με τις αδικίες, αλλά όχι μόνο σε ένα θεωρητικό πολιτικό επίπεδο αλλά έμπρακτα είτε στο χώρο δουλειάς βλέποντας αδικίες είτε από μετανάστες που δουλεύουν μαζί σου είτε από ανθρώπους που ίσως να μην έχουν την ίδια παιδεία ή να μη διεκδικούν τα εργασιακά τους δικαιώματα, να ενδιαφέρομαι για αυτούς και να προσπαθώ να κάνω κάτι καλύτερο.
- **Συεντεύκτρια:** Έμπρακτες λοιπόν πρακτικές στην καθημερινότητά μας. Εσείς θεωρείτε τον εαυτό σας ενεργό μέλος;
- **Συεντευξιαζόμενος:** Και ναι και όχι. Όσο μπορώ ναι αλλά σίγουρα όσο περνάνε τα χρόνια όλο και λιγότερο.
- **Συεντεύκτρια:** Γιατί πιστεύετε ότι συμβαίνει αυτό; Γιατί όσο περνάνε τα χρόνια όλο και λιγότερο;
- **Συεντευξιαζόμενος:** Γιατί καταρχήν αλλάζει η θεώρηση του κόσμου. Παλιότερα είχες μια πιο ρομαντική θεώρηση ότι μπορείς να βγεις στο δρόμο και να αλλάξεις τον κόσμο. Αλλά τελικά καταλαβαίνεις ότι πρώτα πρέπει να αλλάξεις τον εαυτό σου και τη στάση ζωής σου και μετά ότι θα αλλάξει ο κόσμος.
- **Συεντεύκτρια:** Όλους τους υπολοίπους. Ποιος πρέπει να είναι κατά τη γνώμη σας ο ρόλος του πολίτη στη διακυβέρνηση, στη διακυβέρνηση της πόλης, του κράτους;
- **Συεντευξιαζόμενος:** Να είναι ενεργός και ενήμερος. Κάτι που δεν ισχύει.
- **Συεντεύκτρια:** Κάτι που δεν ισχύει. Γιατί πιστεύετε ότι σήμερα οι πολίτες δεν είναι ενεργοί και ενήμεροι;
- **Συεντευξιαζόμενος:** Είναι πάρα πολύ. Πρώτα από όλα πολιτεύματος. Είναι η δημοκρατία ας πούμε. Ψηφίζουμε κάθε τέσσερα χρόνια κάποιον, αλλά στην πραγματικότητα δεν έχουμε πραγματική δημοκρατία. Συνήθως είναι ένα δίπολο το οποίο ψηφίζουμε. Παλιότερα Νέα Δημοκρατία / ΠΑΣΟΚ, τώρα ΣΥΡΙΖΑ / Νέα Δημοκρατία. Το δεύτερο είναι ότι και οι πολίτες οι ίδιοι δεν θέλουν νομίζω τόσο

πολύ συμμετοχή στα κοινά. Και δεν έχουμε την κουλτούρα στην Ελλάδα. Έχουμε πιο πολύ την οικογενειοκρατία, έχουμε τον ατομικισμό όπως και παντού αλλά δεν έχουμε και την κουλτούρα στο να συμμετέχουμε στα κοινά, στην αυτοδιάθεση, στο να δίνουμε χρόνο από τη ζωή μας, στο να ασχολούμαστε και να ενημερωνόμαστε δεν το έχουμε στην Ελλάδα.

- **Συνηντεύτρια:** Ποιες μορφές συλλογικής δράσης γνωρίζετε;
- **Συνηντευξιαζόμενος:** Από συνδικαλισμούς στο χώρο δουλειάς μέχρι μη κυβερνητικές οργανώσεις, μέχρι συνελεύσεις γειτονιών, μέχρι καταλήψεις, κοινωνικούς χώρους.
- **Συνηντεύτρια:** Μου έχετε πει ήδη ότι ανήκετε, ότι έχετε λάβει μέρος σε κάποιες μορφές συλλογικής δράσης. Σε κάποια συλλογική κινητοποίηση έχετε συμμετάσχει ποτέ;
- **Συνηντευξιαζόμενος:** Ναι παλιότερα σε κάθε πορεία της (...05:12) κατέβαινα.
- **Συνηντεύτρια:** Πορείες σχετικά με τι;
- **Συνηντευξιαζόμενος:** Αντιπολεμικές παλιότερα στην αρχή και αργότερα για διάφορες... με τα μαθητικά όταν ήμουν και εγώ μαθητής κατέβαινα στις πορείες. Και αργότερα με τους αγανακτισμένους, με ό,τι υπήρχε από την κρίση και μετά κατέβαινα.
- **Συνηντεύτρια:** Θυμάστε την τελευταία πορεία ή κινητοποίηση -όχι απαραίτητα πορεία- κινητοποίηση, κατάληψη, συνέλευση στην οποία συμμετείχατε για ποιο λόγο έγινε;
- **Συνηντευξιαζόμενος:** Πρέπει να ήταν 17 Νοέμβρη πριν τρία χρόνια.
- **Συνηντεύτρια:** Τελευταία φορά λοιπόν λάβατε μέρος πριν 3 χρόνια στη 17 Νοέμβρη. Ποια ήταν τα κίνητρα τότε που σας ώθησαν στο να λάβετε μέρος;
- **Συνηντευξιαζόμενος:** Πάντα κατέβαινα λόγω του συμβολισμού της ημέρας και λόγω του ότι νιώθω ότι κατεβαίνοντας σε μία πορεία κάπως μετράς και τις κινήσεις, βλέπεις και τον κόσμο. Ακούς και γνώμες από γνωστούς και φίλους. Δηλαδή υπάρχει μία πολιτική ζύμωση, για αυτό κατεβαίνω στις πορείες.
- **Συνηντεύτρια:** Θεωρείτε γενικά σημαντική τη συμμετοχή των πολιτών σε τέτοιες κινητοποιήσεις;
- **Συνηντευξιαζόμενος:** Και ναι και όχι από την άποψη ότι ναι άμα είναι ουσιαστικές και ναι άμα οι πολίτες πηγαίνουν εκεί λόγω της δικιάς τους θέλησης και όχι άμα τους κατεβάξει κάποιο κόμμα ή άμα κατεβαίνουν με πούλμαν ή αν απλώς πάνε εκεί γιατί τους λέει κάποιος.
- **Συνηντεύτρια:** Άρα πιστεύετε ότι η συμβολή τους είναι πιο σημαντική όταν δε βασίζεται πάνω σε οργανωμένες και πολιτικοποιημένες δομές. Θεωρείτε πως μορφές συλλογικής δράσης όπως αυτές που αναφέρατε προηγουμένως

- συνδικαλισμός, καταλήψεις, συνελεύσεις γειτονιών μπορούν να επιφέρουν ουσιαστικές αλλαγές στις δομές της κοινωνίας;
- **Συνηντευξιαζόμενος:** Θεωρητικά ναι μπορούν.
  - **Συνηντεύτρια:** Έχετε να αναφέρετε εσείς ένα παράδειγμα είτε γενικό είτε προσωπικό από μία τέτοια δράση, είχε και ένα συγκεκριμένο θετικό αποτέλεσμα μία θετική επίδραση;
  - **Συνηντευξιαζόμενος:** Κοινωνικά ιατρεία συνήθως. Το πρώτο που μου έρχεται είναι τα κοινωνικά ιατρεία το οποίο γίνεται συνήθως σε γειτονίες και οι γιατροί που έχουν ελεύθερο χρόνο αλλά και οι πολίτες που μπορούν να συνεισφέρουν με οποιοδήποτε τρόπο που βοηθάνε σε ένα πολύ ευαίσθητο θέμα και ευαίσθητους πληθυσμούς γενικά.
  - **Συνηντεύτρια:** Τι σημαίνει για εσάς εθελοντισμός;
  - **Συνηντευξιαζόμενος:** Ανάλογα τα πλαίσια. Άμα γίνεται για κάτι το οποίο θα... κοινωφελής στο κοινωνικό σύνολο είτε της γειτονιάς σου είτε στην ευρύτερη περιοχή σου είναι καλό να γίνεται. Όταν γίνεται για πολυεθνικές είτε για Ολυμπιακούς Αγώνες είτε για κάτι το οποίο τελικά θα καρπωθεί τα οφέλη κάποιος άλλος ο οποίος τελικά δε θα αφήσει τίποτα ούτε σε σένα ούτε στη γειτονιά ούτε πουθενά είμαι αντίθετος.
  - **Συνηντεύτρια:** Εσείς έχετε κάποιο προσωπικό παράδειγμα εθελοντικής δραστηριότητας;
  - **Συνηντευξιαζόμενος:** Ναι σε κοινωνικά ιατρεία, σε χώρους που άνοιγαν κοινωνικούς και χρειαζόταν καθάρισμα ή...
  - **Συνηντεύτρια:** Υποστήριξη σε διάφορα επίπεδα. Πιστεύετε στην προσωπική εξέλιξη μέσω της ενεργούς συμμετοχής;
  - **Συνηντευξιαζόμενος:** Ναι εννοείται σίγουρα.
  - **Συνηντεύτρια:** Και αυτό πώς συμβαίνει; Ποιες διεργασίες συμβάλλουν σε αυτό;
  - **Συνηντευξιαζόμενος:** Καταρχάς βγαίνεις έξω από το καβούκι σου και το σπίτι σου και ακούς άλλες γνώμες πέρα από την τηλεόραση, το ραδιόφωνο το ίντερνετ και γνώμες από ανθρώπους οι οποίοι είναι δημοσιογράφοι, οπότε προς τα κάπου θα κατευθύνουν τον κόσμο είτε είναι πορωμένες. Και ακούς πολλές διαφορετικές γνώμες επίσης εκτός της δικιάς σου το οποίο βοηθάει. Μπορεί να μην είσαι σύμφωνος πάντα. Τουλάχιστον βλέπεις τι γίνεται γύρω στην κοινωνία.
  - **Συνηντεύτρια:** Άρα λοιπόν κοινωνική αλληλεπίδραση αν θα μπορούσαμε να πούμε και ότι διευρύνονται λίγο οι προοπτικές. Όταν σας αναφέρω το όνομα Παύλος Φύσσας οι τρεις πρώτες λέξεις που σας έρχονται στο μυαλό ποιες είναι;
  - **Συνηντευξιαζόμενος:** Δολοφονία, ναζισμός και βαθύ κράτος.

- **Συνηντεύτρια:** Δολοφονία, ναζισμός και βαθύ κράτος. Από τον τρόπο που περιγράφετε το γεγονός θα μπορούσα να υποθέσω ότι χαρακτηρίζετε τη συγκεκριμένη δολοφονία ως μία πολιτική δολοφονία;
- **Συνηντευξιαζόμενος:** Καθαρά.
- **Συνηντεύτρια:** Θα μπορούσατε να μου πείτε λίγα λόγια παραπάνω για αυτό;
- **Συνηντευξιαζόμενος:** Ο Παύλος Φύσσας ήταν γνωστός για την αντιφασιστική του δράση στη γειτονιά και γενικά σε όλη την Αθήνα και είχε φασαρίες ας το πούμε έτσι με τη Χρυσή Αυγή της γειτονιάς. Και τον σκότωσαν με εντολή όπως φάνηκε και όπως φαίνεται στο δικαστήριο. Ακόμα δεν έχει ολοκληρωθεί αλλά σύμφωνα με όλα τα στοιχεία που υπάρχουν, φαίνεται ότι δόθηκε εντολή από ψηλά από τη Χρυσή Αυγή, μία εγκληματική οργάνωση, να το σκοτώσουν. Οπότε είναι μια καθαρά πολιτική δολοφονία και αυτά που λένε για το ποδόσφαιρο και αυτά είναι απλά χαζομάρες.
- **Συνηντεύτρια:** Η δική σας γνώμη για το γεγονός αν θέλατε να κάνετε κάποια προσωπική τοποθέτηση;
- **Συνηντευξιαζόμενος:** Είναι ότι από τη μία ήταν ένα πολύ σημαντικό γεγονός γιατί εκεί κορυφώθηκε η δράση της Χρυσής Αυγής και μετά ακολούθησε μία πτωτική πορεία γιατί κάπως φοβήθηκαν, κάπως χάσανε τη γη κάτω από τα πόδια τους. Και το δεύτερο είναι ότι έγινε η αφορμή για να γίνει η δική της Χρυσής Αυγής που θα δούμε πού θα βγει αλλά είναι κάτι πολύ σημαντικό.
- **Συνηντεύτρια:** Θυμάστε πώς ενημερωθήκατε αρχικά για το γεγονός της δολοφονίας;
- **Συνηντευξιαζόμενος:** Δε θυμάμαι ακριβώς, νομίζω από το ίντερνετ.
- **Συνηντεύτρια:** Από το ίντερνετ. Μετά τη δολοφονία ακολούθησαν διάφορες κινητοποιήσεις και άμεσα τις επόμενες μέρες και ακόμη και σήμερα κάθε χρόνο επετειακά ανά χρονικά διαστήματα γίνονται διάφορες δράσεις. Έχετε λάβει ποτέ μέρος σε κάποιες από αυτές τις κινητοποιήσεις;
- **Συνηντευξιαζόμενος:** Ναι δε θυμάμαι εκείνη την περίοδο τι είχε γίνει αλλά σίγουρα στις επετειακές έχω συμμετάσχει, σε συναυλίες.
- **Συνηντεύτρια:** Συναυλίες, κατά κύριο λόγο συναυλίες...
- **Συνηντευξιαζόμενος:** Συναυλίες και πορείες.
- **Συνηντεύτρια:** Και πορείες αλληλεγγύης. Για ποιο λόγο λάβατε μέρος; Τι σας ώθησε να λάβετε μέρος;
- **Συνηντευξιαζόμενος:** Για να μην ξεχαστεί ο Παύλος Φύσσας. Όχι ότι μία πορεία σημαίνει ότι θα ξεχαστεί ή όχι απλώς ήθελα να δώσω το παρών σε αυτή την...
- **Συνηντεύτρια:** Τη δράση διαμαρτυρίας. Θα ήθελα τώρα να περάσουμε σε μία ενότητα η οποία αφορά στην εξοικείωση σας με το διαδίκτυο και με τις νέες

τεχνολογίες. Μπορείτε να προσδιορίσετε περίπου πόσες ώρες ημερησίως είστε online;

- **Συεντευξιαζόμενος:** Το κινητό μου δεν κλείνει ας πούμε.
- **Συεντεύτρια:** Άρα λοιπόν 24 ώρες το εικοσιτετράωρο τα notifications είναι ενεργοποιημένα. Και ποιες είναι οι δραστηριότητες που κάνετε κυρίως μέσω διαδικτύου; Για ποιο λόγο χρησιμοποιείτε το ίντερνετ;
- **Συεντευξιαζόμενος:** Πιο πολύ Facebook, ενημέρωση, επικοινωνία σίγουρα με φίλους γνωστούς.
- **Συεντεύτρια:** Social media λοιπόν, ενημέρωση και επικοινωνία. Μου αναφέρατε ήδη το Facebook μία από τις πιο δημοφιλείς σελίδες κοινωνικής δικτύωσης. Διατηρείτε προσωπικό λογαριασμό σε άλλες σελίδες;
- **Συεντευξιαζόμενος:** Ναι στο Twitter και στο G Plus αλλά είχα κάνει πιο παλιά και τώρα δεν τα πολυχρησιμοποιώ.
- **Συεντεύτρια:** Πιο συχνά από αυτές τις τρεις ποια χρησιμοποιείτε;
- **Συεντευξιαζόμενος:** Το Facebook.
- **Συεντεύτρια:** Για ποιο λόγο επιλέγετε κατά κύριο λόγο το συγκεκριμένο μέσο;
- **Συεντευξιαζόμενος:** Γιατί το G Plus δεν έπιασε, δεν ήταν κανένας γνωστός μέσα οπότε δεν ενδιέφερε. Το Twitter ήταν πιο πολύ για να βλέπεις... μπαίνω πιο πολύ ας πούμε όταν γίνεται κάποιο πολιτικό γεγονός για να δω τις απόψεις του κόσμου παραδείγματος χάρη. Δεν θα μπω σε καθημερινή βάση.
- **Συεντεύτρια:** Άρα ως ένα εργαλείο, ως σφυγμομέτρηση της κοινής γνώμης ;
- **Συεντευξιαζόμενος:** Μπράβο αυτό.
- **Συεντεύτρια:** Θυμάστε περίπου πότε αρχίσατε να ασχολείστε με τις συγκεκριμένες σελίδες κατά προσέγγιση;
- **Συεντευξιαζόμενος:** Το Facebook δεν θυμάμαι... από το 2007-2008 κάπου εκεί, δεν είμαι και σίγουρος. Και λίγο πιο μετά ακολούθησε το Twitter και όταν βγήκε το G Plus.
- **Συεντεύτρια:** Το G Plus. Για ποιο λόγο δημιουργήσατε πρώτη φορά λογαριασμό; Μόδα, ψυχαγωγία, ενημέρωση;
- **Συεντευξιαζόμενος:** Μόδα, περιέργεια. Είχαν όλοι οι γνωστοί μου. Ήταν όπως τα κινητά ότι κάποια στιγμή όλοι ζούσαν χωρίς κινητό και μετά χωρίς κινητό ήσουν ανύπαρκτος. Οπότε είπα να κάνω facebook, για τη δουλειά μου επίσης βοήθησε. Έχω πολλούς ηχολήπτες, βλέπω σελίδες, ενημερώνομαι.
- **Συεντεύτρια:** Άρα ουσιαστικά έχει γίνει πλέον κομμάτι της καθημερινότητάς μας. Έχετε στην κατοχή σας smartphone, έξυπνο κινητό;
- **Συεντευξιαζόμενος:** Ναι ναι.

- **Συνεντεύκτρια:** Τα social media τα οποία αναφέραμε προηγουμένως Twitter, Facebook, G Plus τα έχετε κατεβάσει ως εφαρμογές στο κινητό σας;
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Μόνο το Facebook και το Twitter.
- **Συνεντεύκτρια:** Μόνο το Facebook και το Twitter. Χρησιμοποιείτε συχνά το κινητό σας τηλέφωνο για να μπείτε στις συγκεκριμένες ιστοσελίδες;
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Ναι συνέχεια.
- **Συνεντεύκτρια:** Θα μπορούσατε να πείτε ότι πιο συχνά χρησιμοποιείτε το κινητό σας τηλέφωνο ή τον υπολογιστή σας ;
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Το κινητό.
- **Συνεντεύκτρια:** Είναι μεγάλη η διαφορά δηλαδή είναι πολύ περισσότερες...
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Ναι λόγω κίόλας ότι ήμουν και στο εξωτερικό και έμπαινα πιο πολύ από το κινητό. Ήταν ο μόνος τρόπος...
- **Συνεντεύκτρια:** ... να συνδεθείτε. Ο πιο συχνός λόγος που θα συνδεθείτε στο internet μέσω κινητού σας τηλεφώνου ποιος είναι;
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Το Facebook νομίζω.
- **Συνεντεύκτρια:** Είναι το Facebook. Είπατε πριν για διάφορες οργανώσεις, τη μη κυβερνητική την οποία μου αναφέρετε, κάποια πολιτικά κινήματα αναρχικά κινήματα. Αυτές οι οργανώσεις, κινήματα στα οποία αναφέρεστε διατηρούν λογαριασμούς σε κάποια σελίδα κοινωνικής δικτύωσης;
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Πολλά από αυτά ναι. Κάποια ναι κάποια όχι.
- **Συνεντεύκτρια:** Σε ποιες σελίδες; Στο Facebook, στο Twitter;
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Στο Facebook.
- **Συνεντεύκτρια:** Στο Facebook. Παρακολουθείτε τις δράσεις αυτών των οργανώσεων στα social media;
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Ναι ναι τις παρακολουθώ.
- **Συνεντεύκτρια:** Έχετε αντιμετωπίσει ποτέ κάποιο κίνδυνο χρησιμοποιώντας τα social media; Υπάρχει κάτι το οποίο σας έχει προβληματίσει;
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Κάτι ως bullying ας το πούμε αλλά όχι τόσο πολύ ώστε να με επηρεάζει.
- **Συνεντεύκτρια:** Σε αρνητικό...
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Συνήθως σε σελίδες όπως είναι... Πειράζει να πω ονόματα σελίδων;
- **Συνεντεύκτρια:** Όχι δεν νομίζω.
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Είναι μία σελίδα για άθεους κοινωνικά και πολιτικά για άθεους που πάντα υπάρχουν οι δύο πλευρές και η μία τραμπουκίζει την άλλη.
- **Συνεντεύκτρια:** Ωραία. Άρα λοιπόν bullying όχι σε προσωπικό επίπεδο σε επίπεδο...

- **Συνεντευξιαζόμενος:** Και προσωπικό αλλά φτάνει και σε προσωπικό. Βέβαια οι admins της ομάδας το απαγορεύουν, αλλά βλέπεις ότι υπάρχουν πολλοί άνθρωποι που δεν θα διστάσουν ας πούμε.
- **Συνεντεύκτρια:** Να κάνουν επίθεση. Για να επιστρέψουμε λίγο στο κομμάτι του Twitter, όταν μπαίνετε στο Twitter τι δραστηριότητες πραγματοποιείτε κυρίως;
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Δεν ποστάρω, δηλαδή αν έχω ποστάρει κάνα-δυο δικά μου. Συνήθως διαβάζω άλλους και άμα είναι κάτι κάποιο retweet μπορεί να κάνω.
- **Συνεντεύκτρια:** Άρα να δημοσιεύσεις κυρίως retweet και like στα...
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Κυρίως πιο πολύ like κάνω και διαβάζω.
- **Συνεντεύκτρια:** Δημοσιεύσεις άλλων χρηστών.
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Ναι.
- **Συνεντεύκτρια:** Το προφίλ των ανθρώπων που ακολουθείτε στο Twitter;
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Συνήθως είναι δημοσιογράφοι που θα με ενδιέφερε να δω την άποψή τους ή κάποιοι λογαριασμοί οι οποίοι έχουν πολλούς followers ας πούμε και γράφουν και κάπως σατυρικά ή οτιδήποτε.
- **Συνεντεύκτρια:** Ως γνωστοί κυρίως...
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Γνωστοί φαντάζομαι στο Twitter όχι ....
- **Συνεντεύκτρια:** Στην πραγματικότητα. Πολιτικούς ακολουθείτε και δημόσια πρόσωπα;
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Δημόσια πρόσωπα κάποια ναι κάποια όχι. Πολιτικούς ελάχιστους γιατί συνήθως γίνεται retweet από άλλους πολιτικών προσώπων...
- **Συνεντεύκτρια:** Οπότε πάλι βλέπετε τι έχουν δημοσιεύσει. Αν θέλατε να περιγράψετε με μία λέξη το βασικό λόγο που χρησιμοποιείται το Twitter αυτός ποιος είναι;
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Σφυγμομέτρηση της κοινής γνώμης και το ότι ας πούμε, τον Τραμπ παράδειγμα άμα ακολουθείς βλέπεις τι λέει ο πλανητάρχης κάθε στιγμή παράδειγμα.
- **Συνεντεύκτρια:** Θεωρείτε πως το internet έχει τη δυνατότητα να συμβάλει στην εξέλιξη των κοινωνικών κινημάτων και αν ναι με ποιον τρόπο;
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Φυσικά και ναι με τον τρόπο της άμεσης δικτύωσης και οργάνωσης ενός γεγονότος ή μίας ομάδας που παλιότερα θα έπρεπε να συναντηθούν στον ίδιο φυσικό χώρο, να έχουν το τηλέφωνο ο ένας του άλλου. Ενώ μέσα στο facebook μπορείς να κάνεις μία ομάδα με την οποία να συζητάνε, να μιλάνε, να βρίσκονται και μπορεί να μην είναι καν από το ίδιο μέρος. Μπορεί να είναι και από όλο τον κόσμο μάλιστα.

- **Συνεντεύκτρια:** Άρα λοιπόν συντονιστικός και εργαλειακός ουσιαστικά ο χαρακτήρας τους. Θα μπορούσαμε να χρησιμοποιήσουμε το internet ως εργαλείο για την επίλυση κοινωνικών προβλημάτων;
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Όχι γιατί έχει και μία ανωνυμία δηλαδή μπορεί από πίσω να κρύβεται ο οποιοσδήποτε. Να υπάρξουν λογαριασμοί bot ας πούμε πληρωμένοι, οπότε σε περίπτωση που θα γινόταν αυτό σίγουρα θα πέφτανε λεφτά για να γίνει αυτό το πράγμα οπότε δε νομίζω, όχι.
- **Συνεντεύκτρια:** Πιστεύετε στη δυνατότητα του διαδικτύου να προάγει τον ακτιβισμό; Μπορεί το διαδίκτυο να προάγει τον ακτιβισμό και να συμβάλει σε ουσιαστική κινητοποίηση;
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Σίγουρα μέσω βίντεο, μέσω κοινοποιήσεων, μέσω ομάδων που προωθούν τον ακτιβισμό και φτάνουν στα αυτιά περισσότερων ακροατών οπότε σίγουρα αυτό είναι ένα συν.
- **Συνεντεύκτρια:** Εσείς έχετε χρησιμοποιήσει ποτέ το διαδίκτυο και συγκεκριμένα τα social media για να δημοσιεύσετε κάποιο petition; Γνωρίζετε τι είναι το petition;
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Όχι.
- **Συνεντεύκτρια:** Είναι τα ηλεκτρονικά ψηφίσματα διαμαρτυρίας. Μία ηλεκτρονική συλλογή υπογραφών. Έχετε χρησιμοποιήσει ποτέ το internet για αυτόν το λόγο;
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Έχω υπογράψει ναι. Όχι δεν έχω βγάλει εγώ.
- **Συνεντεύκτρια:** petition αλλά έχετε υπογράψει. Θυμάστε το τελευταίο petition που υπογράψατε σε τι αναφερόταν;
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Ήταν κάτι περιβαλλοντικό αλλά δεν θυμάμαι τι.
- **Συνεντεύκτρια:** Θεωρείτε αποτελεσματική αυτήν την πρακτική, την ψηφιακή συλλογή υπογραφών;
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Μάλλον όχι.
- **Συνεντεύκτρια:** Μάλλον όχι. Για ποιο λόγο;
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Γιατί υπάρχει αυτή η ανωνυμία. Δηλαδή καταρχήν σίγουρα ότι δεν θα ιδρώσει το αυτί των...Αλλά το δεύτερο είναι ότι υπάρχει μία ανωριμότητα. Δεν ξέρω κατά πόσο διασφαλίζεται ότι η κάθε υπογραφή είναι μοναδική και ότι ο άλλος δεν μπαίνει 10 φορές να υπογράψει ή δε μπορεί να έχει φεύτικους λογαριασμούς να μπαίνει να ξανα-υπογράψει. Οπότε δε νομίζω ότι είναι τόσο έγκυρο. Απλώς είναι μία ένδειξη ότι....
- **Συνεντεύκτρια:** Κάτι απασχολεί την κοινωνία. Έχετε χρησιμοποιήσει ποτέ το διαδίκτυο και τα social media συγκεκριμένα για να δημοσιεύσετε κάποιο κάλεσμα σε δράση, κάποια ανοιχτή πρόσκληση σε μία πορεία, σε μία διαμαρτυρία;
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Ναι.
- **Συνεντεύκτρια:** Αυτό το έχετε κάνει κυρίως μέσω Facebook ή μέσω Twitter;;

- **Συεντευξιαζόμενος:** Facebook.
- **Συεντεύκτρια:** Πιστεύετε ότι αυτό με τη σειρά του μπορεί να είναι αποτελεσματικό;
- **Συεντευξιαζόμενος:** Ναι σίγουρα.
- **Συεντεύκτρια:** Έχετε λάβει ποτέ μέρος σε κάποια κινητοποίηση, πορεία, οποιαδήποτε συλλογική δράση η οποία ξεκίνησε μέσω διαδικτύου; Παράδειγμα ήταν και η περίπτωση των αγανακτισμένων το οποίο ως κίνημα ουσιαστικά ξεπήδησε μέσω ίντερνετ ή για την οποία ενημερωθήκατε αρχικά μέσω διαδικτύου;
- **Συεντευξιαζόμενος:** Οι αγανακτισμένοι ήταν σίγουρα. Και από εκεί και πέρα θα πάω σε κάποια πορεία, κάποια συγκέντρωση. Απλά κάποια πορεία που γνωρίζω. Δηλαδή δε θα πάω σε κάτι που... Οι αγανακτισμένοι ήταν μία εξαίρεση.
- **Συεντεύκτρια:** Πιστεύετε πως τέτοια κινήματα τα οποία πλάθονται εντός διαδικτύου έχουν μακροπρόθεσμες δομές;
- **Συεντευξιαζόμενος:** Όχι.
- **Συεντεύκτρια:** Όχι. Για ποιο λόγο συμβαίνει αυτό;
- **Συεντευξιαζόμενος:** Γιατί μία δομή για να είναι μακροχρόνια πιστεύω ότι χρειάζονται και οι προσωπικές σχέσεις των ανθρώπων. Από το facebook να μην μπορείς να ανταλλάξεις γρήγορα γνώμες και απόψεις και πληροφορίες, αλλά υπάρχει αυτή η ανωνυμία η οποία δεν σε αφήνει να δεθείς με τον άλλον πραγματικά. Και επίσης δεν σου κοστίζει και τίποτα. Κάθεσαι στο σαλόνι σου και γράφεις και επαναστατείς και κάνεις ότι θες, ενώ το να βγεις από το σπίτι, να κατέβεις, να γνωριστείς, να πας να κολλήσεις αφίσες, να βρεθείς με τον άλλον απαιτεί μία άλλη δράση και μία άλλη...
- **Συεντεύκτρια:** Μεγαλύτερο ρίσκο.
- **Συεντευξιαζόμενος:** Ναι. Και ρίσκο και θέληση μεγαλύτερη σίγουρα.
- **Συεντεύκτρια:** Θεωρείτε ότι οι πολίτες γίνονται πιο δραστήριοι όταν η δράση τους προβάλλεται μέσω social media; Το να δημοσιεύω εγώ για παράδειγμα φωτογραφίες από την πορεία που βρίσκομαι μπορεί στα πλαίσια και μιας αυταρέσκειας να με κάνει τελικά και πιο ενεργή ουσιαστικά;
- **Συεντευξιαζόμενος:** Δεν ξέρω. Ουσιαστικά ενεργός για μένα είναι αυτός που το κάνει (...22:05), όχι απλώς θα κατέβει σε μία πορεία. Δηλαδή υπάρχουν άνθρωποι που κατεβαίνουν σε πορείες και μετά στον εργασιακό τους χώρο είτε με την οικογένειά τους είτε στο δρόμο να είναι ρατσιστές, ομοφοβικοί ή οτιδήποτε. Οπότε το να ποστάρεις μία φωτογραφία όχι δε θα σε κάνει πιο ενεργό σίγουρα.
- **Συεντεύκτρια:** Εσείς έχετε δημοσιεύσει ποτέ στο λογαριασμό σας υλικό από οποιαδήποτε διαμαρτυρία φωτογραφία βίντεο;
- **Συεντευξιαζόμενος:** Ναι πολλές φορές.

- **Συνεντεύκτρια:** Για ποιο λόγο το κάνατε αυτό; Ήταν αρχικά τι είδους υλικό; Υλικό το οποίο το βρήκατε στο ίντερνετ; Υλικό το οποίο μπορεί να παράξате εσείς, πρωτογενές υλικό;
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Που βρήκα στο ίντερνετ. Κάποια βιντεάκια, αποσπάσματα είτε κάποιες ομιλίες είτε κάποια... Τότε πιο πολύ με τους αγανακτισμένους ήταν αυτό λόγω του όλου feeling ας το πούμε έτσι. Και πιο πολύ ένιωθα ότι ήθελα να δει πιο πολύς κόσμος τι συμβαίνει και τι γίνεται.
- **Συνεντεύκτρια:** Θα μπορούσατε να αναφέρετε εν συντομία υπέρ και κατά του διαδικτύου και γενικά της νέας τεχνολογίας αναφορικά με την εξέλιξη των κοινωνικών κινημάτων;
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Τα υπέρ είναι όπως είπαμε η γρήγορη ανταλλαγή πληροφοριών, η γρήγορη ενημέρωση από δίκτυα και από οργανώσεις στα οποία δε θα έχεις πρόσβαση στα μέσα μαζικής ενημέρωσης. Όπως το Indymedia ή το (...23:32). Αυτά είναι τα υπέρ σίγουρα. Και ότι έχει απήχηση, πιο μεγάλη απήχηση πιο μεγάλο κοινό. Φτάνει σε πιο πολύ κόσμο. Τα κατά είναι η ανωνυμία, ότι εύκολα μπορεί να παρεμβληθεί κάποιος με διάφορους σκοπούς για να... Και ότι... η μη σύνδεση με τους ανθρώπους.
- **Συνεντεύκτρια:** Απουσία διαπροσωπικής επαφής. Τώρα θα αναφερθώ σε κάτι το οποίο ήδη το αναπτύξατε προηγουμένως και μάλιστα έτσι με αρνητικούς συνειρμούς. Σας έχει τύχει εσάς ποτέ να συμμετέχετε μόνο online σε κάτι χωρίς αυτό να σημαίνει ότι συμμετείχατε και offline; Δηλαδή να μπειτε στη διαδικασία online, να αναρτάτε υλικό, να υπογράφετε petition, να κάνετε δημοσιεύσεις για ένα κοινωνικό γεγονός like share, retweet και ποτέ στην ουσία έξω από το ίντερνετ να μην είδε αυτό πρακτική εφαρμογή;
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Πιο μικρός ναι.
- **Συνεντεύκτρια:** Πιο μικρός ναι. Πλέον;
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Πλέον όχι.
- **Συνεντεύκτρια:** Θεωρείτε πως ακόμη και μία τέτοια πρακτική αν θα μπορούσαμε να τη βαφτίσουμε έτσι, μία ψηφιακή ανυπακοή, ακόμη και μία τέτοια πρακτική θα μπορούσε να έχει κάποιο αποτέλεσμα;
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Ναι θα μπορούσε να έχει από την άποψη ότι μπορεί να φτάσει σε πιο πολύ κόσμο αυτή η άποψη.
- **Συνεντεύκτρια:** Άρα από την άποψη τουλάχιστον της ευαισθητοποίησης και της ενημέρωσης περισσότερων πολιτών. Όταν πρόκειται να ενημερωθείτε για κάποιο έκτακτο γεγονός -είπαμε προηγουμένως την περίπτωση της δολοφονίας του Παύλου Φύσσα- αλλά και οποιοδήποτε άλλο γεγονός αφορά στην πολιτική επικαιρότητα, οικονομική επικαιρότητα, κοινωνική επικαιρότητα χρησιμοποιείτε

κυρίως το internet, τα social media ή τα παραδοσιακά μέσα ενημέρωσης εννοώντας τηλεόραση, εφημερίδες, ραδιόφωνο;

- **Συνηντευξιαζόμενος:** Στα social media θα μπω σελίδες τις οποίες ακολουθώ για να διαβάσω τι γίνεται. Και μετά αφού δω κάνα δύο-τρία site οποία είναι συνήθως πιο γρήγορα θα ανοίξω και την τηλεόραση ίσως να δω κάποιο έκτακτο δελτίο ή να δω μετά το δελτίο τι λέει για να έχω πολλές πηγές πληροφόρησης πιο πολύ. Αλλά πρώτο το ίντερνετ.
- **Συνηντεύτρια:** Ποιο θεωρείτε πιο αξιόπιστο μέσο ενημέρωσης, νέα μέσα και ψηφιακά ή παραδοσιακά μέσα;
- **Συνηντευξιαζόμενος:** Είναι μεγάλη συζήτηση αυτή γιατί... Νομίζω τα παραδοσιακά είναι πιο αξιόπιστα γιατί οι δημοσιογράφοι διασταυρώνουν τις πληροφορίες τους. Πολλές φορές στο ίντερνετ δεν υπάρχει αυτό. Υπάρχουν τα hoaxes ας πούμε και πρέπει να είσαι πολύ προσεκτικός με το τι διαβάζεις και το τι πιστεύεις, ποιος κάνει την ανάλυση, πόσο biased είναι. Για αυτό πρέπει να διαβάζεις στο ίντερνετ πολλές σελίδες διαφορετικές, όχι μόνο μίας σκοπιιάς ας το πούμε. Και από εκεί και πέρα να δω και το δελτίο ειδήσεων να δω τι θα πουν τα παραδοσιακά μέσα.
- **Συνηντεύτρια:** Υπάρχουν περιπτώσεις όπου το διαδίκτυο καλύπτει κομμάτια της πολιτικής ή κοινωνικής ζωής που δεν παρουσιάζουν τα παραδοσιακά μέσα μαζικής ενημέρωσης. Συμφωνείτε με αυτό;
- **Συνηντευξιαζόμενος:** Συμφωνώ.
- **Συνηντεύτρια:** Γιατί πιστεύετε ότι συμβαίνει αυτό; Γιατί στο internet βρίσκουμε πληροφορίες τις οποίες δε θα ακούσουμε στο ραδιόφωνο, δε θα διαβάσουμε τις εφημερίδες, δε θα δούμε στην τηλεόραση; Τι πληροφορίες είναι ίσως αυτές;
- **Συνηντευξιαζόμενος:** Κάποιες πληροφορίες για υποκουλτούρες ας το πούμε έτσι, όχι μόνο για πολιτικά θέματα αλλά για διάφορα τα οποία είναι κάπως ταμπου να μιλάνε τα μέσα μαζικής επικοινωνίας για αυτά. Είτε δε θα έχουν πολύ ακροαματικότητα για αυτό δε τα βάζουν, ενώ στο ίντερνετ μπορείς να βρεις σε ιστοσελίδες αφοσιωμένες σε ειδήσεις για ένα συγκεκριμένο θέμα. Αυτό νομίζω είναι ο...
- **Συνηντεύτρια:** Ο βασικότερος λόγος. Σχετικά με το γεγονός της δολοφονίας του Παύλου Φύσσα μου είπατε ότι αρχικά ενημερωθήκατε από κοινού από την τηλεόραση, το ίντερνετ και από κοινούς... από ανθρώπους του περιβάλλοντός σας. Στη συνέχεια οι εξελίξεις έτρεχαν και τρέχουν μέχρι και σήμερα. Από που επιλέγετε να ενημερώνεστε;
- **Συνηντευξιαζόμενος:** Από το ίντερνετ. Γιατί για το θέμα στην τηλεόραση δεν λένε και πολλά. Όποτε λένε λένε ότι...

- **Συνεντεύτρια:** Έχετε κάποιο συγκεκριμένο site το οποίο παρακολουθείτε; Κάποια σελίδα;
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Σελίδα ακολουθώ. Αυτό που είναι... Watch for golden dawn που λένε. Δε θυμάμαι τώρα άλλα ονόματα αλλά είναι κάποιες που μπαίνω και βλέπω.
- **Συνεντεύτρια:** Μου είπατε ότι μετά τη δολοφονία του Παύλου Φύσσα συμμετείχατε και σε πορείες και σε δράσεις αλληλεγγύης offline. Online δείξατε την ευαισθητοποίησή σας;
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Ναι.
- **Συνεντεύτρια:** Με ποιον τρόπο θυμάστε;
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Ποστάροντας βίντεο, ποστάροντας συνεντεύξεις ή ποστάροντας από ειδησεογραφικά, από το (...28:31) κάποια άρθρα για το θέμα.
- **Συνεντεύτρια:** Τώρα θα ήθελα να σας ρωτήσω αν θα μπορούσατε να “οραματιστείτε” τις προοπτικές του διαδικτύου στο χώρο της συλλογικής δράσης. Με άλλα λόγια πιστεύετε πως θα αλλάξει κάτι στον τρόπο που οργανώνονται οι άνθρωποι σε συλλογικό επίπεδο σε 10 χρόνια από τώρα; Θα υπάρχει κάποια αλλαγή;
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Δεν ξέρω αν θα υπάρξει, σίγουρα υπάρχει δυναμική. Όπως στην Ισλανδία π.χ. μέσω του ίντερνετ φτιάξαν το καινούργιο τους σύνταγμα πριν κάποια χρόνια. Αυτό είναι ένα πολύ ελπιδοφόρο γεγονός ότι κάποια στιγμή οι πολίτες ίσως με κάποια εφαρμογή να μπορούν να παίρνουν μέρος στη νομοθέτηση και στη διακυβέρνηση του κράτους. Όχι για κάποια εξειδικευμένα πράγματα αλλά για κάποιες γενικές αρχές ας το πούμε. Οπότε ναι πιστεύω ότι σε δέκα χρόνια θα έχει αλλάξει. Άμα θα έχει αλλάξει είναι μία άλλη κουβέντα ότι υπάρχει δυναμική ναι, έχει δυνατότητα.
- **Συνεντεύτρια:** Κι αν θα μπορούσατε να κάνετε μία πρόβλεψη; Οι πολίτες σε 10 χρόνια από τώρα θα είναι λιγότερο ή περισσότερο δραστήριοι και κοινωνικά και πολιτικά; Η δική σας προσωπική άποψη βάσει των σφυγμομετρήσεων που κάνετε;
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Νομίζω λιγότερο.
- **Συνεντεύτρια:** Για ποιο λόγο λιγότερο; Για ποιο λόγο είστε έτσι περισσότερο απαισιόδοξος;
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Γιατί βλέπω τη δυναμική όλων αυτών των χρόνων από το 2000 ας το πούμε προ κρίσης μέχρι σήμερα που ο κόσμος παλιότερα ψήφιζε Νέα Δημοκρατία, ΠΑΣΟΚ δεν υπήρχε κάτι. Μετά όταν ξεκίνησε η κρίση άρχισε ο κόσμος να κινητοποιείται και να κατεβαίνει στους δρόμους και να δραστηριοποιείται και τώρα μετά το ΣΥΡΙΖΑ και όλα αυτά έχει πάλι πέσει πάρα

πολύ η δυναμική όλου του κόσμου. ΓΣΕΕ, ΑΔΕΔΥ όλοι αυτοί έχουν χάσει κάθε έρεισμα στο να φέρνουν κόσμο πραγματικά και να φέρουν κάποια αλλαγή.

- **Συνεντεύτρια:** Γιατί πιστεύετε ότι συμβαίνει αυτό; Γιατί ο κόσμος παρόλο που η κρίση διογκώνεται ταυτόχρονα...
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Γιατί προδόθηκε πολλές φορές νομίζω. Ειδικά από το ΣΥΡΙΖΑ τις τελευταίες φορές και γιατί δεν ξέρω ίσως από ένα κομμάτι να είναι και η **ενηλικίωση** γιατί πολλοί κατέβαιναν στο δρόμο ώστε να είναι τα πράγματα όπως πριν. Είναι ένα τεράστιο θέμα νομίζω. Νομίζω ότι έχασε τις προσδοκίες του ο κόσμος ή βάζει άλλες προτεραιότητες στη ζωή του.
- **Συνεντεύτρια:** Που δεν του επιτρέπουν να αφιερώνει....
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Αλλά σίγουρα στις επόμενες εκλογές και σε κάθε εκλογές που θα έρθουν από εδώ και πέρα ο κόσμος θα σκέφτεται πολύ καλύτερα πού ρίχνει την ψήφο του παρά προηγουμένως. Σε αυτό το κομμάτι σίγουρα θα είναι πιο δραστηριοποιημένος, πολύ πιο συνειδητοποιημένος.
- **Συνεντεύτρια:** Σας ευχαριστώ πολύ. Αυτές ήταν οι ερωτήσεις. Δεν ξέρω αν θα θέλατε εσείς να προσθέσετε κάτι, να κάνετε οποιοδήποτε σχόλιο.
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Πολύ ωραία, ευχαριστώ πολύ.
- **Συνεντεύτρια:** Εγώ ευχαριστώ για το χρόνο σας και να σας πω ότι μετά το τέλος της συνέντευξης υπάρχει η δυνατότητα να μου δώσετε κάποιο e-mail επικοινωνίας σε περίπτωση που επιθυμείτε να λάβετε τα αποτελέσματα της έρευνας στην οποία λάβατε και εσείς μέρος.
- **Συνεντευξιαζόμενος:** Ωραία ευχαριστώ.

Συνεντευξιαζόμενος (Θ)

- **Συνεντεύτρια:** Καλησπέρα σας. Αρχικά θα ήθελα να σας ευχαριστήσω για το χρόνο σας και για τη συμμετοχή σας στη συγκεκριμένη συνέντευξη. Θα ήθελα να σας υπενθυμίσω ότι η συνέντευξη διεξάγεται στα πλαίσια εκπόνησης διδακτορικής διατριβής και ότι η συνέντευξη μας μαγνητοφωνείται και να ζητήσω για ακόμη μία φορά την άδεια σας για τη μαγνητοφώνηση.
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Ναι είμαι ενήμερη και δέχομαι.
- **Συνεντεύτρια:** Ωραία. Προτού ξεκινήσουμε με το κύριο σώμα της συνέντευξης αν θέλετε να μου πει δυο-τρία πράγματα για εσάς; Ηλικία, σπουδές, αν εργάζεστε;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Ναι είμαι 23 χρονών. Σπουδάζω στη θεατρικών σπουδών στο Καποδιστριακό και έχω εργαστεί, όχι full time, σε ένα δικηγορικό γραφείο.

- **Συνεντεύκτρια:** Πολύ ωραία. Θα ήθελα αρχικά να σας ρωτήσω αν είστε τώρα ή αν έχετε υπάρξει στο παρελθόν μέλος σε κάποια μη κυβερνητική οργάνωση, κάποιο κοινωνικό κίνημα, κάποια παράταξη;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Όχι.
- **Συνεντεύκτρια:** Θα σας ενδιέφερε μελλοντικά; Σας έχει προκαλέσει ποτέ το ενδιαφέρον να συμμετάσχετε ή σας είναι κάτι τελείως ξένο;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Νομίζω άμεσα δε θα ήθελα ποτέ να συμμετέχω. Όχι.
- **Συνεντεύκτρια:** Τι σημαίνει για εσάς ενεργός συμμετοχή στο κοινωνικό γίγνεσθαι;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Αρχικά να γνωρίζεις τι είναι αυτό το οποίο κάνεις ώστε να μπορείς να το κάνεις καλύτερα μάλλον. Δηλαδή άμα πηγαίνεις με την άγνοια για κάτι το οποίο θέλεις να συμμετέχεις δε θα το κάνεις και καλά.
- **Συνεντεύκτρια:** Άρα για σας ενεργός συμμετοχή σημαίνει πρώτα από όλα σωστή πληροφόρηση και σωστή ενημέρωση.
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Ναι και παιδεία.
- **Συνεντεύκτρια:** Θεωρείτε τον εαυτό σας ενεργό μέλος της κοινωνίας;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Θα μπορούσα να είμαι και περισσότερο.
- **Συνεντεύκτρια:** Τι σας εμποδίζει από το να μην είστε;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Τίποτα νομίζω. Με εμποδίζει το ότι... Αισθάνομαι πολλές φορές ότι αυτό είναι κατακριτέο.
- **Συνεντεύκτρια:** Το να συμμετέχετε στα κοινά;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Να συμμετέχω στα κοινά με βάση αυτό που εγώ θα ήθελα ως κοινά και όχι με βάση αυτά τα οποία υπάρχουν.
- **Συνεντεύκτρια:** Με βάση εννοείτε όχι τις κλασικές δομές, πολιτικά κόμματα; Θέλετε να μου πείτε ένα παράδειγμα εναλλακτικής ενασχόλησης με τα κοινά;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Νομίζω ότι αν π.χ. ας πούμε το να υπάρχουν αντιφασιστικές δράσεις θα μπορούσαν να μην θεωρούνται ως εξαίρεση στην κοινωνία, θα ήταν πολύ πιο ομαλή κοινωνία, η κοινωνική δομή.
- **Συνεντεύκτρια:** Άρα λοιπόν ουσιαστικά δε σας αρέσει η δομή που έχουν αυτή τη στιγμή αυτές οι οργανώσεις.
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Ναι οπότε...
- **Συνεντεύκτρια:** Για αυτό απέχετε. Ποιες μορφές συλλογικής δράσης γνωρίζετε;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Τι εννοείτε;
- **Συνεντεύκτρια:** Μορφές συλλογικής δράσης, μορφές κατά τις οποίες άνθρωποι συναθροίζονται προκειμένου να διεκδικήσουν κάποια συγκεκριμένα αιτήματα.
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Για παράδειγμα εννοείτε τους αγανακτισμένους ας πούμε; Ότι θα μπορούσε να είναι...
- **Συνεντεύκτρια:** Είναι μία μορφή, είναι μία μορφή...

- **Συνεντευξιαζόμενη:** Ή π.χ. να υπάρχει κάποια κατάληψη... Όχι κάποια συγκεκριμένη σαν...
- **Συνεντεύτρια:** Όχι σαν ονομασία όχι. Καταλήψεις λοιπόν..
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Καταλήψεις, διάφορες αντιφασιστικές οργανώσεις που υπάρχουν ναι.
- **Συνεντεύτρια:** Έχετε λάβει ποτέ μέρος εσείς σε κάποια κινητοποίηση;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Σε πορείες πιο πολύ, σε καταλήψεις όχι τόσο.
- **Συνεντεύτρια:** Θέλετε να... θυμάστε την τελευταία πορεία στην οποία λάβατε μέρος;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Ναι ήταν του Γρηγορόπουλου φέτος.
- **Συνεντεύτρια:** Φέτος του Γρηγορόπουλου. Άλλες;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Κυρίως του Γρηγορόπουλου γιατί τον γνώριζα προσωπικά οπότε ήταν ένα θέμα που με άγγιζε ας πούμε περισσότερο αλλά και στον Παύλο Φύσσα που ήταν επίσης ένα αντίστοιχο ας πούμε θέμα είχα συμμετέχει. Σε πιο πολιτικές... πολιτικο- οικονομικές ας πούμε πορείες δεν είχα συμμετέχει πότε.
- **Συνεντεύτρια:** Δεν έχετε λάβει μέρος. Πώς ενημερωθήκατε; Μου είπατε ότι η τελευταία κινητοποίηση που λάβατε μέρος ήταν του Γρηγορόπουλου, μου αναφέρατε τις περιπτώσεις του Φύσσα. Για αυτές τις κινητοποιήσεις στις οποίες έχετε λάβει μέρος πώς ενημερωθήκατε;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Μέσω Facebook.
- **Συνεντεύτρια:** Μέσω Facebook. Και τι σας ώθησε στο να λάβετε μέρος;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Νομίζω ότι όπως προείπα ήταν το ότι γνώριζα π.χ. τον Αλέξανδρο προσωπικά και κάθε ας πούμε χρόνο τιμάται η απουσία του και το πρόσωπό του. Και αντίστοιχα θα μπορούσα να πω ότι θα μπορούσε να είναι ένας φίλος μας ο Φύσσας όπως ήταν και ο Γρηγορόπουλος, για τους ίδιους λόγους....
- **Συνεντεύτρια:** Θεωρείτε σημαντική τη συμμετοχή των πολιτών σε τέτοιες κινητοποιήσεις;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Ναι.
- **Συνεντεύτρια:** Για ποιο λόγο;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Για αυτό που έλεγα πριν λίγο ότι είναι διαφορετική... θα έπρεπε να είναι διαφορετική η κοινωνική δομή δηλαδή να μπορέσει ο κόσμος να καταλάβει ότι δεν είναι κάτι... ότι μπορεί να συμβεί στον καθένα και ότι θα μπορούσε να συμβεί στο παιδί μιας κυρίας που απλά περπατάει στο δρόμο, θα μπορούσε να είναι ο αδερφός σου, θα μπορούσε να είναι οποιοσδήποτε αυτός ο οποίος το έπαθε αυτό.
- **Συνεντεύτρια:** Σύμφωνα με τα λεγόμενά σας θεωρείτε ότι... Η επόμενη ερώτησή μου μάλλον αν θεωρείτε ότι τα κοινωνικά κινήματα, οι μη κυβερνητικές οργανώσεις

- μπορούν να επιφέρουν ουσιαστικές αλλαγές στις δομές της κοινωνίας; Πιστεύετε πως μπορούν;
- **Συεντευξιαζόμενη:** Νομίζω πως ναι με βάση βέβαια και την πρόθεση που έχει ο καθένας να εξυπηρετηθεί από αυτά, από αυτές. Δηλαδή πώς ο καθένας για τον εαυτό του θα δράσει με βάση αυτές.
  - **Συεντεύτρια:** Για σας τι σημαίνει εθελοντισμός;
  - **Συεντευξιαζόμενη:** Προσφορά.
  - **Συεντεύτρια:** Έχετε να μου πείτε κάποιο προσωπικό παράδειγμα εθελοντικής δραστηριότητας;
  - **Συεντευξιαζόμενη:** Ναι πιο παλιά βέβαια είχα πάει και έκανα δένδροφυτεύσεις στον Υμητό που είχε καεί. Είχα πάει σε ένα μουσικο-οικολογικό φεστιβάλ και ήμουν εθελόντρια. Κυρίως σε τέτοιου είδους εθελοντισμό.
  - **Συεντεύτρια:** Που έχουν να κάνουν με τη φύση;
  - **Συεντευξιαζόμενη:** Ναι.
  - **Συεντεύτρια:** Πιστεύετε στην προσωπική ανάπτυξη μέσω της ενεργούς συμμετοχής; Μέσω του εθελοντισμού; της συμμετοχής στα κοινά; Πιστεύετε ότι αυτό βελτιώνει τον ίδιο τον άνθρωπο που συμμετέχει;
  - **Συεντευξιαζόμενη:** Εννοείται.
  - **Συεντεύτρια:** Εννοείται. Εσείς σε προσωπικό επίπεδο θα θέλατε να είστε πιο ενεργή στα πολιτικά και κοινωνικά δρώμενα;
  - **Συεντευξιαζόμενη:** Ναι. Αν βέβαια μπορούσα να... Θα απαντούσα ότι θα ήθελα να είμαι πιο ενεργή αν ήξερα ότι θα υπάρχει αποτέλεσμα. Βέβαια ταυτόχρονα διαφωνώ με τον εαυτό μου γιατί ξέρω ότι αν δεν προσπαθήσει ο καθένας προσωπικά δε θα υπάρξει στο τέλος το αποτέλεσμα.
  - **Συεντεύτρια:** Όταν σας λέω το όνομα Παύλος Φύσσας οι τρεις πρώτες λέξεις που σας έρχονται στο μυαλό ποιες είναι;
  - **Συεντευξιαζόμενη:** Φασισμός, αδικία και δολοφονία.
  - **Συεντεύτρια:** Ποια είναι η γνώμη σας για το γεγονός;
  - **Συεντευξιαζόμενη:** Νομίζω η γνώμη μου προαναφέρθηκε με τις τρεις λέξεις τις οποίες είπα.
  - **Συεντεύτρια:** Πώς ενημερωθήκατε αρχικά για το γεγονός της δολοφονίας θυμάστε;
  - **Συεντευξιαζόμενη:** Ναι από την τηλεόραση.
  - **Συεντεύτρια:** Από την τηλεόραση. Μετά τη δολοφονία ακολούθησαν κάποιες κινητοποιήσεις. Λάβατε μέρος σε κάποια από αυτές;
  - **Συεντευξιαζόμενη:** Στην αρχή όχι τόσο. Νομίζω πιο μετά σε κάποιες συναυλίες αλληλεγγύης, όχι τόσο σε πορείες στην αρχή.

- **Συνεντεύκτρια:** Για ποιο λόγο στην αρχή δε λάβατε μέρος και στη συνέχεια συμμετείχατε σε αυτές τις δράσεις αλληλεγγύης;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Νομίζω ότι απλά υπήρχε μία περίοδος που απείχα τόσο πολύ. Δεν είχε να κάνει δηλαδή με το συγκεκριμένο γεγονός.
- **Συνεντεύκτρια:** Ήταν θέμα δικής σας προσωπικής ενασχόλησης με τα κοινά. Θα ήθελα τώρα να συζητήσουμε λίγο το πόσο εξοικειωμένη είστε με τις νέες τεχνολογίες και πώς χρησιμοποιείτε τα νέα μέσα και τις νέες τεχνολογίες. Μπορείτε να προσδιορίσετε πόσες ώρες ημερησίως είστε online;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Νομίζω συνέχεια.
- **Συνεντεύκτρια:** Συνέχεια. Και τι κάνετε κυρίως όταν είστε στο ίντερνετ;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Μπορεί να μην κάνω και τίποτα. Εγώ είμαι και λίγο εθισμένη με το Google. Εννοώ ότι ψάχνω τα πάντα και μία απορία να έχω για πλάκα θα μπω να ψάξω να δω τι είναι. Αλλά και ενημέρωση και ψυχαγωγία.
- **Συνεντεύκτρια:** Σε ποιες σελίδες, σε ποια social media έχετε λογαριασμό;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Σε όλα δηλαδή έχω στο facebook, έχω στο Twitter, έχω στο Instagram, έχω στο YouTube.
- **Συνεντεύκτρια:** Για ποιο λόγο δημιουργήσατε λογαριασμό σε αυτές τις σελίδες; Υπήρχε κάποιος συγκεκριμένος λόγος;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Στο Facebook κυρίως για να μιλάω με τους συμμαθητές μου όταν το είχα πρωτανοίξει ας πούμε και μετά. Για επικοινωνία ήταν ο βασικός ας πούμε λόγος. Στο Twitter περισσότερο για ενημέρωση.
- **Συνεντεύκτρια:** Το Instagram;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Για ψυχαγωγία. Και το YouTube θα έλεγα ας πούμε για ενημέρωση σε πολύ μεγάλο βαθμό αν δεν βλέπεις τηλεόραση ας πούμε.
- **Συνεντεύκτρια:** Σωστό. Ποιες από αυτές χρησιμοποιείτε πιο συχνά;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Όλες.
- **Συνεντεύκτρια:** Όλες το ίδιο; Δεν υπάρχει κάποια στην οποία...;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Το Twitter δεν το χρησιμοποιώ σαν προσωπικά να τουιάρω εγώ ας πούμε. Θα μπω να παρακολουθήσω τι κάνουν οι υπόλοιποι σε σχέση με τα άλλα...
- **Συνεντεύκτρια:** Με το τι συμβαίνει. Θυμάστε πότε περίπου ξεκίνησε η ενασχόλησή σας με τα συγκεκριμένα sites;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Το Facebook πάρα πολλά χρόνια δηλαδή ήμουν στο σχολείο. Ήμουν 15-16. Και το YouTube το ίδιο. Το instagram και το Twitter θα έλεγα ότι είναι τα τελευταία 3 χρόνια 4;
- **Συνεντεύκτρια:** Έχετε στην κατοχή σας smartphone;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Ναι.

- **Συνεντεύκτρια:** Έχετε κατεβάσει κάποια από αυτά τα social media ως εφαρμογές στο κινητό σας;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Ναι γιατί αλλιώς δε θα μπορούσα να είμαι και όλη μέρα.
- **Συνεντεύκτρια:** Χρησιμοποιείτε συχνά το κινητό σας για να μπείτε στις συγκεκριμένες ιστοσελίδες;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Ναι.
- **Συνεντεύκτρια:** Πιο πολύ μπαίνετε από το κινητό σας ή από τον υπολογιστή σας;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Από το κινητό.
- **Συνεντεύκτρια:** Από το κινητό. Ο πιο συχνός λόγος που θα συνδεθείτε στο ίντερνετ μέσω του κινητού σας τηλεφώνου είναι για; Αν θέλετε συμπληρώνετε εσείς.
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Επικοινωνία.
- **Συνεντεύκτρια:** Είναι για επικοινωνία. Παρακολουθείτε δράσεις οργανώσεων, κινημάτων -μου είπατε ότι έχετε ασχοληθεί με την οικολογία- είτε είστε μέλος είτε όχι μέσω των social media;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Ναι τα παρακολουθώ. Μπορεί να μη συμμετέχω σε όλα αλλά τα παρακολουθώ.
- **Συνεντεύκτρια:** Μπορείτε να μου πείτε ενδεικτικά μία οργάνωση την οποία έχει τύχει να παρακολουθήσετε online; Κίνημα, συλλογικότητα, ΜΚΟ, οτιδήποτε.
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Παρακολουθώ π.χ. τα Φαντάσματα του Ασπρόπυργου που είναι μία εθελοντική ομάδα για αδέσποτα σκυλιά μέχρι κάποια αντιφασιστική ομάδα που μπορεί να κάνει συλλογικές δράσεις. Ας πούμε το κυριακάτικο σχολείο μεταναστών που μπορεί να κάνει διάφορες συλλογικές δράσεις.
- **Συνεντεύκτρια:** Έχετε ποτέ αντιμετωπίσει κάποιον κίνδυνο χρησιμοποιώντας τα social media;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Προσωπικά νομίζω πως όχι. Βέβαια θεωρώ ότι μπορεί να γίνει πολύ εύκολο το να εκτεθείς, να εκθέσεις το πρόσωπό σου, το όνομά σου. Για παράδειγμα να πεις μία γνώμη η οποία δεν είναι κοινώς αποδεκτή και να εκτεθείς πολύ περισσότερο από ότι θα έπρεπε.
- **Συνεντεύκτρια:** Οι δύο ομάδες που μου αναφέρατε προηγουμένως έχουν λογαριασμό στο Twitter;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Ναι.
- **Συνεντεύκτρια:** Έχουν. Τις παρακολουθείτε μέσω Twitter, τις έχετε κάνει follow; Ωραία. Όταν μπαίνετε στο Twitter με τι ασχολείστε κυρίως; Πώς θα μπορούσατε να περιγράψετε την ενασχόλησή σας με το Twitter;

- **Συεντευξιαζόμενη:** Κυρίως ενημερωτική ή και ψυχαγωγική από την άποψη ότι θα δω κάποια χιουμοριστικά σχόλια. Αλλά θα ενημερωθώ και για δράσεις οι οποίες συμβαίνουν.
- **Συεντεύκτρια:** Δημοσιεύετε... Μου είπατε δεν δημοσιεύετε συχνά υλικό. Όταν δημοσιεύετε τι είδους είναι αυτό το περιεχόμενο;
- **Συεντευξιαζόμενη:** Ανασχολιασμός κυρίως. Αναδημοσιεύσεις μάλλον.
- **Συεντεύκτρια:** retweets άλλων χρηστών. Και αυτά τα retweets συνήθως τι ύφος έχουν;
- **Συεντευξιαζόμενη:** Ψυχαγωγικό ή πολιτικό/ψυχαγωγικό ας πούμε.
- **Συεντεύκτρια:** Πολιτικό/ψυχαγωγικό. Το προφίλ των ανθρώπων που ακολουθείτε στον προσωπικό σας λογαριασμό; Φίλοι, δημόσια πρόσωπα, άγνωστοι άνθρωποι αλλά άνθρωποι που βλέπετε ότι έχετε τουλάχιστον διαδικτυακώς κοινά ενδιαφέροντα;
- **Συεντευξιαζόμενη:** Ναι υπάρχουν άνθρωποι οι οποίοι έχουν δημόσιο το προφίλ τους και γράφουν πολλές φορές είτε στο Facebook είτε στο Twitter ας πούμε τη γνώμη τους. Θεωρώ τουλάχιστον ότι είναι η προσωπική τους γνώμη, τους οποίους έχουν αρχίσει και έχουν αρκετούς ακόλουθους αλλά και φίλους.
- **Συεντεύκτρια:** Πολιτικούς ακολουθείτε;
- **Συεντευξιαζόμενη:** Ναι. Αποφεύγω αλλά ναι.
- **Συεντεύκτρια:** Δημοσιογράφους;
- **Συεντευξιαζόμενη:** Ναι.
- **Συεντεύκτρια:** Αν μπορούσαμε να πούμε με μία λέξη τον βασικό λόγο που χρησιμοποιείτε το Twitter είναι;
- **Συεντευξιαζόμενη:** Ενημέρωση.
- **Συεντεύκτρια:** Για ενημέρωση. Θεωρείτε πως το διαδίκτυο μπορεί να συμβάλλει στην εξέλιξη των κινημάτων γενικά και των συλλογικοτήτων, όλων αυτών των συλλογικοτήτων κάποιες από τις οποίες μου αναφέρατε και εσείς, βοηθάει στην εξέλιξη αυτών των συλλογικών δράσεων;
- **Συεντευξιαζόμενη:** Σίγουρα. Για παράδειγμα τα Φαντάσματα του Ασπρόπυργου που προανέφερα έχουν δημιουργηθεί μόνο... Δηλαδή οι συλλογικές δράσεις που γίνονται κάθε σαββατοκύριακο είναι μόνο μέσω του Internet και μέσω των Social media που διαθέτει η συγκεκριμένη ομάδα για να μπορέσουν να μαζευτούν εθελοντές ώστε να υπάρχει ένα αποτέλεσμα σε αυτήν την... Θεωρώ ότι μπορεί να βοηθήσει ναι.
- **Συεντεύκτρια:** Θεωρείτε ότι παρέχουν εργαλεία το internet και τα social media για να επιλύσουμε τα κοινωνικά προβλήματα;

- **Συεντευξιαζόμενη:** Νομίζω τα εργαλεία είναι στους ανθρώπους. Και αναλόγως πώς θα τα αξιοποιήσουν για να μπορέσουν να χρησιμοποιηθούν στο ίντερνετ.
- **Συεντεύκτρια:** Μπορεί το internet να συμβάλει... να προάγει τον ακτιβισμό και να συμβάλει στην ουσιαστική κινητοποίηση των πολιτών;
- **Συεντευξιαζόμενη:** Ναι αναλόγως και πάλι πώς θα το αξιοποιήσουν οι άνθρωποι.
- **Συεντεύκτρια:** Άρα θεωρείτε ότι ουσιαστικά έχει δυναμική αλλά εναπόκειται σε εμάς το πώς ουσιαστικά θα τα αξιοποιήσουμε. Έχετε δημοσιεύσει ποτέ μέσω social media κάποιο petition, κάποιο ηλεκτρονικό ψήφισμα διαμαρτυρίας;
- **Συεντευξιαζόμενη:** Όχι δεν έχει τύχει ποτέ, δεν το γνωρίζω.
- **Συεντεύκτρια:** Δεν το γνωρίζετε οπότε δε μπορώ να σας ρωτήσω και αν το θεωρείτε αποτελεσματικό ως πρακτική. Κάποιο κάλεσμα σε δράση για παράδειγμα να δημοσιεύσετε ή να χρησιμοποιήσετε την εφαρμογή του Facebook events για να...
- **Συεντευξιαζόμενη:** Ναι αρχικά νομίζω ήταν και με τον Γρηγορόπουλο όταν είχε πρωτοξεκινήσει. Μετά ήταν και με τους αγανακτισμένους πάρα πολύ το οποίο μπορεί και να μην πάω καν, αλλά παρόλα αυτά σίγουρα θα τα αναδημοσιεύσω.
- **Συεντεύκτρια:** Το θεωρείτε σημαντικό;
- **Συεντευξιαζόμενη:** Την αναδημοσίευση;
- **Συεντεύκτρια:** Είτε από το να... Θεωρείτε ότι είναι μία αποτελεσματική πρακτική; Η πρόσκληση κόσμου μέσω διαδικτύου μπορεί να συμβάλει σε μία ουσιαστική κινητοποίηση;
- **Συεντευξιαζόμενη:** Ναι γιατί τα μέσα μαζικής ενημέρωσης για παράδειγμα η τηλεόραση σπάνια θα προσκαλέσουν τον κόσμο σε κάτι τέτοιο. Μάλλον θα εκπλαγούν κιόλας αν μαζευτεί κόσμος από μία τέτοια πρόσκληση. Οπότε σίγουρα θεωρώ ότι είναι αποτελεσματικό ναι.
- **Συεντεύκτρια:** Ότι είναι ένα καλό κανάλι επικοινωνίας. Θεωρείτε πως οι πολίτες γίνονται πιο δραστήριοι όταν η δράση τους προβάλλεται μέσω social media; Το να δημοσιεύω συχνά υλικό στο λογαριασμό μου στο Facebook ή στο Twitter μπορεί τελικά να με κάνει πιο δραστήρια στην ουσία;
- **Συεντευξιαζόμενη:** Πιο δραστήρια πρακτικά.
- **Συεντεύκτρια:** Ναι.
- **Συεντευξιαζόμενη:** Ναι νομίζω ότι το ένα φέρνει το άλλο.
- **Συεντεύκτρια:** Για ποιο λόγο;
- **Συεντευξιαζόμενη:** Είναι αυτό που έλεγα στην αρχή ότι αν βλέπεις ότι κάτι έχει αποτέλεσμα σίγουρα θα συνεχίσεις να το κάνεις. Αν βλέπεις ότι έρχεται κι άλλος κόσμος σίγουρα θα συνεχίσεις.

- **Συνεντεύκτρια:** Έχετε δημοσιεύσει ποτέ υλικό στους λογαριασμούς σας στα social media από κάποια πορεία, διαμαρτυρία, κινητοποίηση;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Ναι ειδικά όταν είχαν γίνει... και με το Φύσσα αλλά πιο πολύ με τον Γρηγορόπουλο. Μάλιστα είχα και ένα blog στο οποίο έγραφα και για το Γρηγορόπουλο. Είχα γράψει και ένα κείμενο και για τη Marfin το οποίο μου είχαν ζητήσει να το αναδημοσιεύσει η Καθημερινή εφημερίδα και αρνήθηκα.
- **Συνεντεύκτρια:** Γιατί αρνηθήκατε;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Γιατί θεώρησα ότι δεν είναι για όλους.
- **Συνεντεύκτρια:** Είχε να κάνει με το συγκεκριμένο μέσο;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Είχε να κάνει ναι.
- **Συνεντεύκτρια:** Ή με το κοινό του μέσου;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Νομίζω με το κοινό περισσότερο του μέσου.
- **Συνεντεύκτρια:** Τι σας ώθησε να γράψετε και στο blog σας το κείμενο αυτό που είπατε, να δημοσιεύσετε γενικά υλικό από πορείες; Για τι υλικό πρόκειται κυρίως; Πρόκειται για υλικό το οποίο.. Αναδημοσιεύσεις κάποιων άρθρων, πληροφοριών, υλικό το οποίο μπορεί να είναι δικό σας;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Ειδικά στις αρχές τότε με τον Γρηγορόπουλο ήταν κυρίως και φωτογραφίες και μπορεί να ήταν κάποιο πανό.
- **Συνεντεύκτρια:** Φωτογραφίες τις οποίες είχατε τραβήξει εσείς;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Ναι από την πορεία. Κυρίως κάτι τέτοιο. Και αυτό που με είχε ωθήσει περισσότερο τότε ήταν ότι ήμουν και εγώ 15 χρονών το οποίο νομίζω ότι όλους μας και όσους τον ξέραμε προσωπικά και όσους δεν το ξέραμε προσωπικά μας είχε αγγίξει υπερβολικά.
- **Συνεντεύκτρια:** Θα μπορούσατε να αναφέρετε υπέρ και κατά του διαδικτύου τα οποία έχουν να κάνουν με την εμπλοκή των πολιτών στα δημόσια θέματα, στην πολιτική ζωή, στην κινηματική δράση; Ποια είναι τα υπέρ και τα κατά του Internet;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Νομίζω ότι τα υπέρ είναι όλα όσα έχουμε προαναφέρει ότι μπορούν να υπάρχουν κοινωνικές δράσεις, ότι μπορεί ο κόσμος να είναι ενωμένος και να ενημερώνεται μαζικά. Παρόλα αυτά τα κατά μπορεί να είναι ακριβώς τα ίδια.
- **Συνεντεύκτρια:** Εννοώντας;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Εννοώντας ότι δεν ξέρει ο καθένας πώς να χειριστεί τα μέσα Μαζικής Ενημέρωσης και στο τέλος να γυρνάνε μπουμέρανγκ.
- **Συνεντεύκτρια:** Σας έχει τύχει ποτέ να λάβετε μέρος σε κάποιο κοινωνικό γεγονός online χωρίς να συμμετέχετε offline;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Ναι πολλές φορές. Να δημοσιεύω ως πούμε ότι υπάρχει αυτό το event και παρόλα αυτά να μην έχω καταφέρει να πάω.

- **Συνεντεύκτρια:** Θεωρείτε πως μπορεί να είναι αποτελεσματική μία μόνο online συμμετοχή;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Σίγουρα αυτή καθαυτή όχι.
- **Συνεντεύκτρια:** Άρα λοιπόν πρέπει να μετουσιωθεί και σε offline δραστηριότητα θα μπορούσαμε να πούμε. Όταν πρόκειται για κάποιο έκτακτο γεγονός, έκτακτο περιστατικό επιλέγετε τα παραδοσιακά μέσα, τηλεόραση, ραδιόφωνο, εφημερίδες ή το internet και τα social media;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Νομίζω ότι τηλεόραση ελάχιστα παρακολουθώ. Εφημερίδες έως καθόλου, ραδιόφωνο που και πάλι σπάνια θα είναι ενημερωτικό όταν θα ακούσω. Οπότε μάλλον μόνο το ίντερνετ.
- **Συνεντεύκτρια:** Ποια θεωρείτε πιο αξιόπιστη πηγή ενημέρωσης και γιατί; Παραδοσιακά μέσα ή νέα μέσα/διαδικτυακά μέσα;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Νομίζω ότι και τα δύο έχουν και τα πλην και τα κατά.
- **Συνεντεύκτρια:** Θέλετε να μου πείτε λίγα λόγια παραπάνω;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Θεωρώ για παράδειγμα ότι στο ίντερνετ ο καθένας μπορεί να γράψει ότι θέλει, έχει αυτή την ελευθερία λόγου να το κάνει. Στα παραδοσιακά μέσα ο καθένας μπορεί να γράψει, μάλλον οι δημοσιογράφοι μπορούν να γράψουν ότι τους συμφέρει. Άρα και πάλι υπάρχουν και στα δύο πλην. Παρόλα αυτά θα πω ότι θεωρώ πιο χρήσιμο μάλλον για μένα το ίντερνετ γιατί μπορεί επίσης να γράψει ο καθένας ότι θέλει και θα μάθεις πιο γενικά μία πραγματικότητα.
- **Συνεντεύκτρια:** Περισσότερες φωνές λοιπόν ακούγονται άρα περισσότερες γνώμες στο Internet. Πιστεύετε ότι το διαδίκτυο καλύπτει κομμάτια τα οποία δεν καλύπτουν τα παραδοσιακά ΜΜΕ, τα παραδοσιακά μέσα μαζικής ενημέρωσης; Μπορούμε να βρούμε θεματικές στο Internet που δε βρίσκουμε σε άλλα μέσα;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Αυτό που καλύπτει για παράδειγμα το Twitter περισσότερο είναι το εκείνη την ώρα, ότι ό,τι συμβαίνει μπορεί να καλυφθεί εκείνη την ώρα δηλαδή δε θα περιμένεις την κυριακάτικη εφημερίδα για παράδειγμα για να ενημερωθείς για κάτι.
- **Συνεντεύκτρια:** Ζητήματα τα οποία αποφεύγουν να θίξουν τα παραδοσιακά μέσα Μαζικής ενημέρωσης θίγει το διαδίκτυο ή όχι;
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Εννοείται. Νομίζω αυτό είναι που είπα ακριβώς πριν ότι υπάρχει ελευθερία λόγου και μπορεί ο καθένας να αναπτύξει οτιδήποτε θέλει. Για παράδειγμα εγώ ήμουν 14 χρόνων μπορούσα να έχω ένα δικό μου κείμενο, κάποιος άλλος που ήταν 52 μπορεί επίσης να έχει το δικό του κείμενο και να πει τη γνώμη του.
- **Συνεντεύκτρια:** Σχετικά με το γεγονός της δολοφονίας του Παύλου Φύσσα που αναφερθήκαμε και στην αρχή μου είπατε αν θυμάμαι ότι ενημερωθήκατε αρχικά

από την τηλεόραση; Στη συνέχεια ενημερωνόσασταν για τις εξελίξεις; Την πρώτη εβδομάδα ακολούθησαν αρκετές δράσεις.

- **Συνηντευξιαζόμενη:** Ναι αλλά όχι από την τηλεόραση. Δηλαδή έτυχε να είναι ανοιχτή και το άκουσα τότε. Παρόλα αυτά μετά κυρίως στο Twitter και στο Facebook. Και στο YouTube αυτά που μπορεί να μην έβλεπα στην τηλεόραση.
- **Συνηντεύτρια:** Συμμετείχατε σε κάποια από τις διαμαρτυρίες; Μου είπατε ότι συμμετείχατε σε κάποιες...
- **Συνηντευξιαζόμενη:** Ναι συναυλίες αλληλεγγύης και πορείες μετέπειτα.
- **Συνηντεύτρια:** Πώς πιστεύετε ότι θα οργανώνονται οι άνθρωποι σε συλλογικό επίπεδο σε 10 χρόνια από τώρα; Πιστεύετε ότι θα έχει αλλάξει κάτι;
- **Συνηντευξιαζόμενη:** Θέλω να πιστεύω ότι θα έχει αλλάξει κάτι, ότι σίγουρα θα έχουν εξελιχθεί και οι άνθρωποι και τα μέσα μαζικής ενημέρωσης.
- **Συνηντεύτρια:** Και αυτό πώς θα επηρεάσει τον τρόπο που συμμετέχουμε στην πολιτική, στη συλλογική δράση, στα κινήματα, στον τρόπο που οργανωνόμαστε; Θα έχει αλλάξει κάτι;
- **Συνηντευξιαζόμενη:** Δεν είμαι σίγουρη για το αν θα έχει αλλάξει κάτι.
- **Συνηντεύτρια:** Θα είναι πιο ενεργοί ή λιγότερο ενεργοί οι πολίτες σε 10 χρόνια από τώρα;
- **Συνηντευξιαζόμενη:** Ελπίζω να είναι πιο ενεργοί.
- **Συνηντεύτρια:** Τι προβλέπετε;
- **Συνηντευξιαζόμενη:** Νομίζω ότι δε μπορείς να το προβλέψεις δηλαδή δε μπορείς να προβλέψεις την ιστορία τι θα υπάρχει σε 10 χρόνια. Για παράδειγμα το ότι θα γίνει δημοψήφισμα πριν 10 χρόνια μπορεί να μην το ξέραμε, ότι θα πεθάνει ο Φύσσας επίσης δε θα το ξέραμε. Οπότε δε νομίζω... Ή για παράδειγμα όταν είχε συμβεί αυτό με τον Γρηγορόπουλο κανείς δεν ήξερε ότι για δύο εβδομάδες θα καίγεται όλη η πόλη. Οπότε δε μπορώ να προβλέψω αν σε 10 χρόνια θα είναι πιο ενεργοί. Μακάρι να είναι πιο ενεργοί. Δυστυχώς θα πω μακάρι γιατί θα έχουν φτάσει σε σημείο να είναι πιο ενεργοί άρα να είναι και πιο αγανακτισμένοι.
- **Συνηντεύτρια:** Άρα λοιπόν πιστεύετε ότι η κοινωνική οργή ουσιαστικά θα είναι αυτή που θα κάνει τους πολίτες αύριο-μεθαύριο... Είναι αυτή που τελικά μπορεί να κάνει τους πολίτες περισσότερο ενεργούς.
- **Συνηντευξιαζόμενη:** Ναι.
- **Συνηντεύτρια:** Θα θέλατε να προσθέσετε κάτι εσείς;
- **Συνηντευξιαζόμενη:** Νομίζω πως όχι.
- **Συνηντεύτρια:** Σας ευχαριστώ πάρα πολύ για τον χρόνο σας και σας ευχαριστώ πολύ και για τη συμμετοχή σας.
- **Συνηντευξιαζόμενη:** Ευχαριστώ και εγώ.

- **Συνεντεύκτρια:** Θα ήθελα να σας ενημερώσω ότι με τέλος της συνέντευξης μπορώ να σημειώσω το email σας, κάποιο e-mail επικοινωνίας σε περίπτωση που επιθυμείτε να λάβετε τα αποτελέσματα, τα τελικά αποτελέσματα της έρευνας στην οποία και εσείς υπήρξατε μέλος.
- **Συνεντευξιαζόμενη:** Ευχαριστώ πάρα πολύ.
- **Συνεντεύκτρια:** Εγώ ευχαριστώ.

